Digitized by Google

6
6 M
20

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ANTIQUI

RHETORES LATINI

E FRANCISCI PITHOEI BIBLIOTHECA

OLIM EDITI

RECOGNOVIT, EMENDAVIT, NOTIS AUXIT

CLAUDIUS CAPPERONNERIUS

MON - DESIDERIANUS, IN SACRA FACULTATE PARISIENSI LICENTIATUS, ET REGIUS GRÆCARUM LITERARUM PROFESSOR.

ARGENTORATI

Sumtibus JO. GOTHOFR. BAUERI, MDCCLVI.

LITERIS JOH. HENRICI HEITZII, UNIV. TYPOG.

Digitized by Google

Digitized by Google

SYLLABUS RHETORUM
QUI HOC LIBRO CONTINENTUR.

RUTILIUS LUPUS, AQUILA ROMANUS, JULIUS RUFINIANUS } de Figuris Sententiarum & Elocutionis.

CURII FORTUNATIANI *Conſulti* Artis Rhetoricæ Scholicæ Libri III.

MARII VICTORINI Expoſitio in Libros Rhetoricos Ciceronis.

SULPITII VICTORIS Inſtitutiones Oratoriæ.

ANONYMUS de Locis Rhetoricis.

EMPORIUS RHETOR de Ethopoeia & Loco communi.

EJUSDEM Demonſtrativæ ac Deliberativæ Materiæ Præcepta.

AURELII AUGUSTINI Principia Rhetorices.

JULII SEVERIANI Syntomata.

RUFINUS de Compoſitione & Metris Oratorum.

HERMOGENIS Progymnaſmata cum Latina PRISCIANI Verſione.

AURELII CASSIODORI Rhetorices Compendium.

BEDA de Figuris & Tropis Sacræ Scripturæ.

ISIDORUS de Arte Rhetorica.

ALBINI ſive ALCUINI de Arte Rhetorica Dialogus cum CAROLO MAGNO.

Quibus nunc accedit

MARTIANI CAPELLÆ de Nuptiis Philologiæ Liber V. qui de Rhetorica inſcribitur.

Digitized by Google

PRÆFATIO

Quæ Editioni Anni 1599. præmittebatur.

Lectori.

PRISCI Romuli nepotes, Lector, teſquis horrentibus ſqualentem ac deſertum viderunt Rhetorices campum: *Quum neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperârat, Nec dicti ſtudioſus erat.* Sed longe infeliciora nuper experti ſumus ſæcula, quum difficillimis temporibus per Gallicos Muſarum hortulos, qui cultiſſimi floruerant, barbaræ mentes furioſis vocibus adeo graſſatæ ſunt, ut poſt tantos tumultus vix ſui nominis ipſa Meminerva meminerit. Deſævit tandem major illa calamitas; jamque adeo Latina taxim caput attollere audet Rhetorica. Nec erit quod Athenis invideat Latium: & quamuis obnixe Græcula echo ſeſe altius erigere geſtiat, facile cedet Romana rectæ orationis ſimplicitas; quæ ſi humile dicendi genus aliquantulum ſupra mediocre extulit, æquo animo conſiſtere ſolet, atque ut Flaminica ſcalas aſcendere plus tribus gradibus religioſum putat. Liceat aſtutis Atticis facundiarum ſuarum magniloquentiam ambitioſe oſtentare; & ſuperbiæ compendia diſpendio quærere veritatis.* Hoc de Romana facundia ſimpliciter ac vere proloquar, doctiſſimum virum Franciſcum Pithoeum IC. otio nec otioſo varios Rhetoricæ Latinæ ſcriptores cum vetuſtiſſimis & optimis codicibus diligentiſſime olim collatos, auctiores aut emenda-

Digitized by Google

emendatiores locis innumeris reddidiſſe; atque Sulpitium Victorem Æmari Ranconeti, Præſidis ampliſſimi, cura recognitum ab V. C. Nicolao Fabro habuiſſe: ſed & nuperis vindemialibus feriis, ut bono publico excuderentur, recenſuiſſe. At oſcitantes Typographorum operæ comtiſſimos & emendatiſſimos auctores mendis non paucis inquinaverunt. Imo Pithoeana quoque autographa inter illos depoſita, malum, ſtrangulata ſunt: ut inde tibi multa toto hoc opere diſperſa flagitia exhiberi minime potuerint. Habe tamen quidquid eſt, præſtare nihil volo; noxa ſolutum non eſſe palam recte pronuntio. *Quidni & in mala ſegete bonum aliquod ſpicum* ſæpe reperias? Vale.

LECTORI BENEVOLO S.

QUi Tibi offertur liber, commendatione non eget apud eos, quibus bonæ literæ in prætio ſunt, apud alios parum profutura. Duæ præcipue rationes erant, quæ illum tandem recudi ſuadebant. Alteram quidem ipſi, quibus Pithoei editio laborat, nævi ſuggerebant, quorum non paucos Typographorum oſcitantiæ adſcribit Præfatio hic recuſa; nonnullos tamen ad rationes ipſius Editoris referunt alii, qui eum *veterum editionum lectiones ſæpe mutaſſe, & aliquando in pejus*, aſſerunt *a*), adeo ut editionem illam *abſque notis & mutationum rationibus adjectis* publicæ luci expoſitam *prorſus pro manca habeant b.*) Alteram vero rationem temporis, ultra ſeſquiſeculum, ex quo Pithoei editio prodiit, aſcendentis lapſui adſcribimus, qui jamdudum libri hujus copiam bibliopolarum commercio ſubtraxit. His rationibus mederi voluit Vir, cujus memoriam Reſpublica Literaria, quamdiu ſalva erit, venerabitur, CLAUDIUS CAPPERONNERIUS, novam editionem meditatus, quam nemo auſpicatius animo concipere & felicius exſequi poterat, quam præſtantiſſimæ, quæ unquam luci data eſt, editionis Quintiliani eruditiſſimus Autor. Egregios vero laborum, quos huic operi adornando jam impenderat, fructus rei literariæ plane invidiſſet mors Viri Celeberrimi, niſi emendationes & notas, breves illas quidem, at utiliſſimas, in ſchedis ejus repertas, huic, quæ Tibi Benevole Lector! ſiſtitur, editioni liberaliter dicaſſet CAPPERONNERIUS alter, & ipſe *Regius Græcæ Linguæ Profeſſor, Regiæque Inſcriptionum & Elegantiorum*

Lite-

a) vid. FABRICII Biblioth. Lat. L. IV. c. 8. n. a) p. 798.
b) vid. BARTHII Adverſ. L. 55. c. 1. p. 2576. Adde Comment. in Claudian. p. 159.

Digitized by Google

Literarum, quæ Pariſiis eſt, Academiæ illuſtre membrum, prioris ex fratre nepos, & uti nominis ac muneris, ita eruditionis & famæ, hæres ex aſſe. cujus favorem huic editioni amice conciliavit non Lycei tantum Argentoratenſis, ſed orbis literarii decus inſigne, Vir noſtris præconiis major, JOHANNES DANIEL SCHOEPFLINUS. Totius operis curam ſollicite ſuſceperat Vir, longiori vita digniſſimus, PHILIPPUS CHRISTIANUS RANGIUS, *J. U. D. Logices & Metaphyſices in Univerſitate Argentinenſi Profeſſor Publicus Ordinarius, dum viveret, Celeberrimus, Capitulique Thomani Canonicus meritiſſimus*, jam ante quatuor fere menſes pie defunctus, Vir in hoc ſtudiorum genere, imo omni politiori literatura, ſi quis unquam, verſatiſſimus, qui & ipſe ſuas paſſim notulas, elegantiſſimas ſane, nullo nominis ſigno notatas adſperſit. Nec illas tamen eruditiſſimi CAPPERONNERII, nec has deſideratiſſimi RANGII curas ad calcem uſque libri procedere mors invida permiſit. Additus eſt ob rei affinitatem *Martiani Capellæ Liber V. qui de Rhetorica inſcribitur*, ex Grotiana editione recuſus. Indicem utrumque & Autorum & Rerum diligenter compoſuit vir Juvenis exercitatiſſimus, cui hanc ſpartam jam RANGIUS, ſagaciſſimus ſane ingeniorum judex, commiſerat. Adjecimus vitæ Capperonnerianæ extantiores periodos, ex ea, quæ nitidiſſimæ editionis Operum *Boilavii* Poetæ, Pariſiis Anno MDCCXLVII. excuſæ, Tomo quinto inſerta eſt, Gallico ſermone ſcripta, excerptas. His fruere Benevole Lector, ſi lubet, & Vale. Scrib. Argentorati d. III. Aprilis MDCCLVI.

VITA

Digitized by Google

VITA
CLAUDII CAPPERONNERII,

DIOECESIS AMBIANENSIS DIACONI, LICENTIATI THEOLOGI PARISIENSIS, REGIIQUE GRÆCARUM LITERARUM PROFESSORIS.

SI Reſpublica Literaria civium ſuorum nobilitatem ex ſplendore natalium æſtimaret, non eo, quo decuiſſet, loco habitura fuiſſet illum, cujus præclara in eam merita brevis vitæ, quem exhibemus, conſpectus abunde docebit.

Claudius Capperonnerius in Monte Deſiderii, Picardiæ oppido, Calendis Maji anni MDCLXXI. ex gente, quæ rem coriariam ibidem a longo tempore exercebat, prodiit. Huic vitæ generi & ipſe a patre deſtinatus, cum quicquid temporis laboribus opificiariis ſubtrahere poterat, libris legendis impenderet, *Rudimenta Latinæ linguæ* forte ſibi oblata tam avide hauſit, ut brevi tempore, nulla cujusquam ope adjutus, ea ſibi plene cognita redderet. Accidit, ut ſub initia anni ſupra octogeſimum quinti avunculus ipſius Domnus Carolus, de Sancto Leodegario dictus, Regulæ S. Benedicti monachus, ex Corbejenſi Picardiæ Abbatia per Montem Deſiderii iter faceret, qui pueri ingenium, ſtudia, progreſſus miratus a patre obtinuit tandem, ut puer relicto coriario opere Benedictinæ, quæ in Monte Deſiderii eſt, ſcholæ traderetur. In qua per decem & octo menſes moratus eam ſibi jam tum legem dixit, ut Græcas literas cum Latinis perpetuo connubio jungeret, quam per totum vitæ curſum ita ſervavit, ut ſine illis ne in his quidem quemquam ſatis proficere poſſe, ſemper exiſtimaverit. Inde ad *Ambianenſe* Societatis Jeſu *Collegium* translatus per integrum, quod ibi exegit, biennium tam alacri & pertinaci ſtudio literis incubuit, ut præceptoris fideliſſimi P. Longuemari animum ita ſibi conciliarit, ut hic diſcipulo optimo Græcis præcipue literis privatim inſtruendo ſubſecivas, quas potuit, horas liberaliter dicaverit. Anno demum octuageſimo octavo Pariſienſe *Seminarium*, quod dicitur, *Triginta Trium*, petiit, in eoque non curſum tantum

tum, quem vocant, Philoſophicum, ſed integrum, quod Theologiæ addiſcendæ ibi dicari ſolet, triennium feliciter emenſus eſt. Cum ſeverioribus hiſce ſtudiis operam daret, tantum abſuit ut Græcarum Latinarumque Muſarum elegantias neglexerit, ut potius, illis etiam conciliantibus, has impenſe coluerit; ſiquidem is, quotieſcunque ab illis nodus quidam extricandus offerebatur, ex more, quem ſibi familiarem jam reddiderat, confeſtim Græcos Latinoſque & Philoſophos & Eccleſiæ Patres conſulens, quicquid in eorum voluminibus ad quæſtionem, quam tum agitabat, faciens occurrebat, diligenter collectum in utrumque, & ſermonis & ſcientiæ uſum, uno opere convertit. Poſt varias, quas Epiſcopi Dioeceſani juſſu in diverſis locis ſubiit, præceptoris in Græcis, Humanioribus, Philoſophiciſque ſtudiis vices Pariſios anno 1696. reverſus *Magiſtri Artium* honores obtinuit, mox anno ſequente poſt conſueta Tentamina *Baccalaureus Theologiæ* in *Collegio*, quod vocant, *Cardinalitio* creatus. *Sacros ordines* Ambiani 1698. ſuſcepit, & paulo poſt in *Collegio* Pariſiorum *Anvillano Licentiati Theologi* dignitate ornatus eſt. Sumtus vitæ ſuſtentandæ, ſtudiis continuandis, honoribus obtinendis, libris, quibus carere non poterat, comparandis neceſſarios Repetitoriæ quædam Græcarum literarum lectiones, exiles Sacelli cujuſdam in Eccleſia S. Andreæ, ab Artibus dicti, reditus, & ſumma, quam ſemper coluit, vitæ parſimonia, ſubminiſtrabant.

Licet itaque ipſi cum re anguſta domi ſæpius colluctandum eſſet, pudor tamen, aliorum moleſtias ſuis neceſſitatibus augeri reformidans, & ſolitariæ vitæ, quo ſemper tenebatur, ſtudium id effecerunt, ut a Collessonio, Profeſſore Juris egregio, amico eodemque in Græcis literis diſcipulo, anguſtiis rei domeſticæ præceptorem premi, impatienter ferente, tecti & menſæ uſum liberaliter oblatum, poſt multa, illinc beneficium blande obtrudentis, hinc modeſte declinantis, certamina non niſi votis, conſiliis, & precibus amicorum urgentibus victus magis, quam permotus, ſub finem anni 1700. ægre tandem acciperet. Quo facto a curis rei familiaris paulo nunc liberior nihil magis penſi habuit, quam ut unico quo unquam gaviſus eſt, beneficio eccleſiaſtico protinus renunciaret. Cum ita rebus Capperonnerii augendis unus ipſe omnium maxime deeſſet, alii, tantam animi ſobrietatem mirati, id ſibi negotii datum eſſe exiſtimarunt, ut ſua illis ope conſulerent. Certe Vielius, inclytæ Univerſitatis tum *Rector*, Pourchotius *Syndicus*, cum Billetio, & ipſo quondam Univerſitatis *Rectore* pro ea, qua pollebant, autoritate & conſilii vi non difficulter obtinuerunt, ut annuum ipſi ſalarium quadringentarum librarum Turonen-

ronenſium ex reditibus Facultatis Artium percipiendum ea ſub lege decerneretur, ut libris Græcis in uſus Claſſium corrigendis operam daret. Quam liberalitatem ipſe gratus prædicavit Græco poëmate, quod cum verſione Latina, quam Billetius exaraverat, typis imprimi curavit ſub titulo : *Illuſtriſſimæ Academiæ Pariſienſi, Francorum Regum primogenitæ Filiæ, & Literatorum Matri ac Nutrici, atque ampliſſimo ejuſdem Rectori*, Petro Viel, *Gratiarum Actio.* Cum ita per decem, & quod excurrit, annos amico Collessonii hoſpitio uteretur, curis rei privatæ penitus ſolutus, novis ſubinde ſtudiis vacavit, & varia rei literariæ profutura negotia ſuſcepit. Hic itaque, cum ex Græcis ſcriptoribus, quicquid ad Juriſprudentiæ fines accederet, communi cum Collessonio opera colligeret, ipſe in genuina, quibus *Jus Utrumque* niteretur, principia ſollicite inquiſivit. Illam enim utique menti alte infixam ſemper ſervavit ſententiam, illi, qui ad Linguas veterum probe addiſcendas animum ſerio appelleret, libros quidem eo ſermone ſcriptos, ex antiquitate ſuperſtites, cujuſcunque tandem generis eſſent, omnes pertinaci ſtudio perlegendos eſſe. Hic Manuſcriptis Græcorum Codicibus, quos amplæ & frequentes Pariſiorum Bibliothecæ plurimos ſervant, volutandis operoſe incubuit. In Regia præcipue & Colbertina, ad quas ipſi liberior aditus patuit, conferendis Codicibus præſtantioribus multum ſtudii dicavit. Harum tamen lucubrationum reliquiæ inter ſchedas viri, ad fructus laborum ſuorum aliis largiendos promtiſſimi, paucæ repertæ ſunt. Unicum ſupereſt hujus laboris monumentum, collatio duorum Codicum *Platonis*, in Regia Bibliotheca ſervatorum, quæ variantium lectionum præſtantioris notæ copiam exhibet, multiſque Platonis locis, etiam poſt *Johannis Serrani* curas intellectu adhuc difficillimis, lucem affundit. Hic literariis aliorum laboribus levandis, operumque eruditorum progreſſibus ope & conſilio promovendis, multum temporis & vigiliarum impendit. Quod promtum aliorum deſideriis occurrendi ſtudium Montisfalconius, Baudelotius, Tourneminius, Kusterus aliique magno ſui commodo non ſemel experti, ſæpe multumque prædicarunt. Hic etiam cum Tourneminio atque Dupinio anno præcipue 1702. ſeria inibat conſilia de Bibliotheca reliquiſque operibus *Photii* edendis, conſenſuque ſociorum ita dividebantur laboris penſa, ut Dupinius quidem totius operis curam haberet, Tourneminius annotationibus illud illuſtraret, Capperonnerius vero verſiones Latinas adornaret, jamque opus non imprimi tantum coeperat, ſed & ad quinquageſimum uſque folium proceſſerat, cum ſiniſtra Dupinii fata illud protinus abrumperent. Nondum a

Col-

Digitized by Google

Collessonio diſceſſerat, cum a Baſileenſis Univerſitatis Proceribus ad reſtauranda apud ipſos Græcarum literarum ſtudia, interpoſita Boivinii Junioris opera, invitaretur, Cathedra Extraordinaria, ampliſſimo ſtipendio, liberoque ſacrorum ſuorum uſu, promiſſis; quibus quidem conditionibus, licet liberaliter plane oblatis, quominus ſubſcriberet, rationibus non contemnendis prohiberi ſibi videbatur.

Forſan nec aliæ, quæ paulo poſt offerebantur, conditiones, quibus trium Fratrum Crozatiorum educandorum curam ut ſuſciperet, impenſius rogabatur, eo magis alias gratæ, quod eum Pariſiis excedere non juberent, ipſius conſenſum elicere potuiſſent, certe amicis omnibus, ut eum obtinerent, per duorum menſium intervalla nequicquam annitentibus, niſi Collessonius receſſus animi ipſius propius rimatus, ex ea tandem parte illum aggreſſus eſſet, ex qua ipſum facilius vinci poſſe omine non vano augurabatur. Scilicet propinquorum, gravi paulo ante incendio afflictorum, calamitates, eorumque triſtiſſimi caſus ſolatia ex ipſius manibus merito expectantium, & in hæc amplioris ſortis, opportune ipſi oblatæ, commoda ſpes ſuas jam forte erigentium deſideria animo aliorum miſeriis facile ingemiſcenti tenerrimoque in propinquos affectui ſcite obmovebat. Ille vero his rationibus facile victus ſpartam ſibi demandatam ſecunda Februarii die anni 1711. ſuſcepit. Vix eam per ſemeſtre ſpatium ornaverat, cum Crozatii conjuges, juvenum curæ ipſius commiſſorum parentes, induſtriam ejus, & in obeundo munere fidem atque ſagacitatem, multis elogiis collaudantes, præſtitæ operæ præmium & in poſterum præſtandæ incitamentum, perpetuos ipſi reditus mille librarum Turonenſium, ſingulis annis percipiendarum aſſignarent. Quo incremento fortunarum ſatis ſibi proſpectum ratus, Facultati Artium ſalarium annuum, quod hucuſque ab ea perceperat, cum multa gratiarum actione remiſit. Tandem votorum omnium complementum ipſi acceſſit, cum unicum, quod unquam deſideriis ſuis expetierit, munus *Regii Græcarum Literarum Profeſſoris* die 22. Octobris anni 1722. ipſi decerneretur, quod ejuſdem anni menſe Decembri eleganti *de uſu & præſtantia Græcæ linguæ* Oratione auſpicatus eſt. Inde totus in id incubuit, ut Reipublicæ Literariæ rationes ſtudiorum inſigni ſpecimine redderet. Selegit in eum finem *Quinctilianum*, cui enucleando a primis vitæ literariæ temporibus operam ſuam addixerat. Aſſiduo labore id effecit, ut Editionem Autoris ſplendidiſſimam *in folio* jam anno 1725. publicæ luci exponeret, hoc titulo ornatam: Mar-

ci Fabii Quinctiliani *de* Institutione Oratoria *Libri XII. Totum textum recognovit, pluribus in locis emendavit, ſelectas variorum Interpretum notas recenſuit, explanavit, caſtigavit, novas, quibus difficiliora Quinctiliani loca & antiqua veterum* Thecnologia *explicatur, adjunxit* Claudius Capperonnerius, *Mon. Deſiderianus, Licentiatus Theologus Pariſienſis & Regius Græcarum Literarum Profeſſor.* Opus Regi Auguſtiſſimo conſecratum ipſe præſens obtulit, mox annuo octingentarum librarum Turonenſium ſtipendio auctus. Non ſatis æquo animo hanc operam Capperonnerii excepit Petrus Burmannus, qui ſua, quam paulo ante publici juris fecerat, ejusdem Autoris editione omnibus, qui de hoc Autore edendo unquam conſilia iniiſſent, otium feciſſe ſibi viſus, hanc tam exiguo poſt ſuam intervallo prodeuntem utique non expectaverat. Unde ſibi temperare non potuit, quin eam acri cenſura perſtringeret, cui nihil præter aliquot epiſtolas Latinas, quas nequidem typis vulgari voluit, oppoſuit Capperonnerius, inſigni, qua lites literarias agi decet, moderatione animi uſus. Exemplaria illarum per alios Burmanno miſſa ſunt, authenticis cuſtodiæ illuſtris Falconnetii mandatis. Nec tamen nunc primum Orbi erudito noſter innotuit. Neminem enim latet, quod Boivinium *Nicephori Gregoræ* opera edentem inſigniter juverit, & verſionem aliquorum ipſe paraverit. Anno etiam 1719. *Apologiam Sophoclis* Criticis Voltairii literis, de *Oedipo* hujus Poetæ judicium paulo immitius ferentibus, oppoſuit.

Quinctiliano comites dare deſtinaverat hos ipſos, qui nunc prodeunt, *Rhetores Latinos*, eadem, qua illum ornaverat, forma veſtiendos. His vero paulo poſt ſubjungere meditabatur omnia *Theophilacti*, Bulgarorum Patriarchæ, Opera. Quæ in ejus ſchedis repertæ ſunt in Rhetores notæ & emendationes, illæ nunc ex beneficio ejus, quem amore quidem ſuum, cognationis vero ordine fratris filium habuit, præſentem editionem exornant. Quæ in Theophilactum autem jam paraverat ſubſidia, ea vero Benedictinæ regulæ cuidam monacho, quem in eodem Autore edendo deſudare audiverat, liberaliter ipſe largitus eſt.

Plura etiam *Obſervationum Philologicarum* volumina, in quibus innumera Autorum Græcorum Latinorumque loca, quæ lectoribus crucem olim figebant, illuſtrantur, nec pauci præſtantiorum Interpretum errores corriguntur, prelo ſubmittere in animum induxit. Aliud porro volumen, cui titulus inſcriptus eſt: *Lectiones Synodicæ*, quibus Conciliorum Græcorum textus & verſiones Latinæ emendantur, editoris operam expectat; æque ac illud, quod *de antiqua pronuntiatione Græcæ Linguæ* ſupereſt opus, Gallico ſermone ſcriptum & jam pu-

publica Cenſoris approbatione munitum. Quæ quidem diverſa opera pluribus juſtis in quarta forma voluminibus explendis ſufficerent.

Euſtathii etiam *in Homerum Commentario* exornando ſe accinxerat, jamque ſex ejus libris a ſe Latine verſis notas plurimas ſubjunxerat, cum protinus illam telam abrumperet, quod alium virum eruditum extra Galliam eidem operi jam incumbere comperiſſet. Ita & quartam fere partem verſionis reliquit, qua opus Græcum donare coeperat, hoc indice ſignatum: *Imperatoris* MANUELIS PALÆOLOGI *cum illuſtri quodam Perſa Dialogus de* CHRISTIANA RELIGIONE, *itemque de* MOAMETHANA.

Primum autem omnium, quos unquam ornandos ſuſcepit, librorum eſſe ipſe judicavit ROBERTI STEPHANI *Theſaurum Linguæ Latinæ*. Huic quippe operi emendando, complendo & perficiendo ab ea, qua juſtum rebus hujus generis pretium ſtatuere noverat, ætate quicquid potuit temporis, & ſtudii & operæ nunquam non impendit. Cum igitur nuntiaretur, novam hujus theſauri editionem Londini parari, ipſe editoribus per amicos, quicquid laboris in hoc opus contulerat, facilis obtulit; nec tamen unquam apparuit, eos hac acceſſione utiliſſima uti voluiſſe. Prodiit tandem Londinenſis editio parum aucta, & a nævis, qui Lugdunenſem editionem inquinaverant, nondum ſatis purgata. Succeſſit Baſileenſis editio Londinenſi paulo amplior, nec tamen ipſa omnibus numeris abſoluta. Omnia itaque ultimæ ætatis otia CAPPERONNERIUS huic operi purgando & ornando deſtinavit. Et licet ultimam illi manum addere non potuerit, id tamen omnino præſtitit, ut ex iis, quas reliquit, ſchedis editio omnibus, quæ proſtant, auctior, caſtigatior & ornatior parari poſſet.

Tandem ad ultimam vitæ tam egregiæ periodum dilabimur. Jam ſub finem anni 1743. vires corporis multum decreſcere ſenſit CAPPERONNERIUS, adeo ut paulo poſt ne quidem Cathedræ ſuæ amplius vacare poſſet. Itaque de vacatione muneris obtinenda & in locum ſuum ſubrogando, quem illi omnino parem eſſe ipſe omnium maxime noſſe poterat, fratris filio conſilia cepit, quippe in quo formando & literis ornando ipſe operam & ſtudium omne poſuerat, & fructus laborum curis ex aſſe reſpondiſſe vehementer lætatus erat, quemque in virente adhuc ætate merita ex egregiis officiis Bibliothecæ Regiæ abhinc decennio præſtitis quæſita præ multis aliis abunde commendabant. Votis reſpondit eventus, accedente præcipue illuſtris SALLIERII ſuffragio. Senſit vires ex lætitia renaſci Venerandus ſenex, cum

Digitized by Google

in dilectiſſimo nepote Capperonnerio altero, in eadem, qua ipſe vix deſcenderat, Cathedra collocato ſe ipſum ſibi ſuperſtitem conſpiceret. Ita dierum ſatur & votorum compos fata ſua implevit die XXIV. Julii anni MDCCXLIV. Vixit Annis LXXIII. Menſe I. Diebus XXIV.

Vir, quem puritas vitæ, ab omni vitiorum labe longius remota, pietas non fucata, mores ſimplices & faciles, candor & integritas animi ac incorrupta fides, mens inter utriuſque fortunæ vices ſemper ſibi conſtans & æqua, eruditio ſolida & ampla & ornatiſſima, omnibus commendare debebant. Judicii acumen ipſi ſummum, memoria feliciſſima & quæſitorum ultra, quam dici poteſt, tenax. Philologicis ſtudiis ita imbutus fuit, ut vix aliis vacare potuiſſe videretur, in nulla tamen ſcientiarum parte peregrinus & hoſpes. Græcas Latinaſque literas, quantum fere homini datum eſt, doctus, at Hebraicæ ſimul linguæ, & Italicæ, & Hiſpanicæ, & Græcæ vulgaris apprime gnarus, ut etiam vices *Interpretis Regii* per longum temporis ſpatium expleverit, nec tamen officii honores & commoda unquam quæſiverit. Fructus eruditionis pertinaci labore, cujus patientiſſimus fuit, comparatæ non ſuos, ſed omnibus, qui iis uti vellent, communes exiſtimavit, verborum *Perſii* memor, quæ ſæpius ore volutabat:

Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter.

Inde parata omnibus ex hoc fonte eruditionis ſubſidia, etiam iis, qui autorem conſilii ignorabant. Exemplo eſſe poteſt præter alios Fontainius Abbas, ſive *de Fontibus* dictus, qui Græcæ Latinæque eruditionis ſpeciem præ ſe ferens, qua tamen vix leviter inſtructus erat, hebdomadariis ſcriptis, quibus orbem implevit, multa ejus generis ſpecimina inſerere auſus in errores graves non raro incidit, quos mox in ſequentibus, quaſi repetita meditatione meliora edoctus, correxit, non ſua ſed aliena opera eruditior, qua ipſum tacitus adjuvit & in viam reduxit Capperonnerius, miſſis per ignotam manum clanculum ſchedulis, quæ commiſſos ſos errores emendarent. Ita, ut ex ſuis laboribus alii laudem & præmia capeſſerent, in deliciis habuit, & ipſe etiam ignotus præſtitit Vir ſui commodi prodigus, alieni appetens, rei literariæ promovendæ unice intentus, inter cives primi ordinis, quos unquam Reſpublica Literaria fovit, merito reputandus.

Ex P.

EX

P. RVTILII LVPI
DE FIGVRIS SENTENTIARVM ET ELOCVTIONIS LIBRO I. 1

PROSAPODOSIS. [Προσαπόδοσις.] Hoc ſchema duobus modis fieri & tractari poteſt. Nam ſententiis duabus, aut pluribus propoſitis, ſua cuique ratio vel poſterius reddetur, vel ſtatim ſub unaquaque ſententia ſubjungetur. Quibus poſterius 2 ratio ſubinfertur, hujuſmodi ſunt. DEMOSTHENIS: *Non enim pari ratione Philippus, atque nos, diverſis 3 rebus medetur: ſed ille uſque eo nititur, quoad reſtituat 4 atque exuperet. Nos contra, ſtatim vinci meditamur. Ille enim pro laude, ſicut pro patria, prœliatur: nobis autem, ſi nihil accedit mali, ſatis, ac nimium 5 boni videtur.* Cum ſingulis ſenteutiis ſtatim ratio ſubjungitur, hoc exemplo. DEMETRII PHALEREI: *Nam quod beneficium 6 tempore & cupienti, datur, gratum eſt. Vtilitas enim ac voluntas 7 accipiendi, honorem dantis 8 facit ampliorem. At quod ſero, & non deſideranti dari 9 datur, ingratum eſt. Amiſſo enim tempore utilitatis, cadit accipiendi cupiditas.*

SYNATHROESMVS 10. [Συναθροισμός.] Hoc & ſingulis verbis & plurium verborum conjunctione fieri poteſt. Singulis verbis hoc modo. CLEARCHI: 11 *Sed cum ad ſupplicium ſumendum ſe confirmaret, multa ſimul eum revocabant: officia, conſuetudo, tempus, exiſtimatio, periculum, religio: quæ ſingula proprias ei 12 cogitationes ad remorandum 13 ſubiiciebant.* Item DEMOCHARIS: *Nam quis hæc ſimul univerſa perpeti poſſit, timorem, morbum, ſenectutem, contumeliam, inopiam, vim? quarum quævis una res, per*

ſe

1 Rhetorem hunc ſæpe laudat QVINCTIL. & maxime Lib. 9. cap 3. item Lib. 3. cap. 1. ubi eum eſſe ſibi æqualem ætate, ut & PLIN. aſſerit. Cum autem Lib. 9. cap. 2. dicat hunc Rutilium quatuor Gorgiæ [non illius Leontini, ſed alterius qui ſibi coævus fuerit] Libros in unom contraxiſſe, hinc ſatis patet, ab auctore ipſo non eſſe vulgarem hanc diſtributionem, qua duos faciunt RVTILII Libros. Vide NICOL. FABRVM ad *Senecæ Declamat. pag.* 113. CAPP.

Fr. *P Rutilii Lupi de figuris Sententiarum Liber prior ex Græco Gorgia verſus.* Ald. *P Rutilii Lupi de figuris Sententiarum & Elocutionis Liber I.*

2 Fr. *poſterior.* male.

3 E. Fr. *adverſis.* quod omnino verum eſt.

4 E. Fr *reſtituat.* id vero haud placet.

5 Fr. & Ald. *minimum.* male.

6 E. Fr. *in tempore.* facile potuit præpoſitio *in* a litera finali vocis praecedentis abſorberi; & ita loquuntur boni auctores. Sed tamen non videtur mutatio neceſſaria.

7 E. Fr. *cupiditas.*

8 Fr. *dati.*

9 Male affectus eſt hic locus. Legendum mihi videtur: *quod ſero & deſiderare deſinenti datur, ingratum eſt.* CAPP.

Recepimus lectionem Editionis Ald. quæ ſenſum habet commodum. Fr. omittit etiam τὸ *dari;* haud ſane male.

10 Fr. *Synaeriſmos* Ald συναθροισμός. hæc enim fere conſtanter Græca figurarum nomina exprimit.

11 Ald. *Cleochari.*

12 Fr. *eſſe.*

13 Ald. *removendum.*

Digitized by Google

ſe ſatis eſt gravis ad perferendum 14. Sed in conjunctione plurium verborum hujuſmodi eſt. LYCVRGI: *Nemo enim nocens ſine ſummo mœrore eſt, Judices, ſed multa ſimul eum perturbant. Quod adeſt, ſollicitudinis plenum, quod futurum eſt, formidoloſum, lex paratum ſupplicium oſtentans, vitia ex vitiis coacta, occaſionem arguendi maleficii captans inimicus, quæ quotidiano* 15 *vehementer ejus animum excruciant.*

PARONOMASIA 16. [*παρονομασία.*] Hoc, aut addenda, aut demenda, aut mutanda, aut porrigenda, aut contrahenda litera, aut ſyllaba fieri conſuevit: eſtque 17 hujuſmodi: *Non enim decet hominem genere nobilem, mobilem* 18 *videri. Nam cum omnibus hominibus, tum maxime maximo cuique inconſtantia turpitudini eſt.* Item: *Ad hujus ſceleratiſſimi opera qui fuit locus? religioſiſſimus* 19: *nimirum quia* 20 *traditam ſibi publicorum cuſtodiam ſacrorum, non honori* 21, *ſed oneri eſſe exiſtimavit.*

PARADIASTOLE. [Παραδιαστολή.] Hoc ſchema plures, aut duas res 22, quæ videntur unam vim habere, disjungit: & quantum diſtent, docet, ſuam cuique propriam ſententiam ſubiungendo. HYPERIDIS: *Nam cum cæterorum opinionem fallere conaris, tu tete fruſtraris* 23. *Non enim probas te pro aſtuto ſapientem intelligi: pro confidente, fortem: pro illiberali, diligentem rei familiaris: pro malevolo, ſeverum. Nullum eſt enim vitium, quo virtutis laude gloriari poſſis.* Hoc idem ſchema ſolet illuſtrius fieri, cum ratio propoſito ſubjungitur. Id eſt hujuſmodi: *Quapropter nolo te ſæpius parcum appellare, cum ſis avarus. Nam qui parcus eſt, utitur eo quod ſatis eſt: tu contra, propter avaritiam, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentia fructus, quam inopia miſeria te* 24 *conſequitur* 25.

ANACLASIS 26. [*Ἀνάκλασις.*] Hoc ſchema fieri ſolet, cum id quod ab altero dictum eſt, non in eam mentem quæ intelligitur, ſed in aliam aut contrariam excipitur. Hujuſmodi eſt vulgare illud Proculeianum. Proculeius cum filium ſuum moneret & hortaretur, audacter ex bonis ipſius 27 ſumptum faceret 28 quas in res vellet atque opus eſſet: nec 29 tum denique ſperaret libertatem licentiamque utendi futuram, cum pater deceſſiſſet, cui vivo patre promiſcue 30 omnia licerent: Filius reſpondiſſet, non eſſe 31 opus ſæpe eadem oratione moneri, nec ſe patris mortem expectare. Cui Proculejus pater ſubjecit 32: *Immo vero meam mortem* 33 *expectes, nec properes moliri, ut velocius moriar.*

14 Fr. *efficiendum.* Ald. *officiendum.*

15 Fr *cottidiana.*

16 *Paronomaſia*) quæ agnominatio vocatur à QVINCTIL Lib. 9 cap. 3. CAPPER.
Ald. Παρωνυμία. male. vid. ad ROM. AQUILAM, ubi itidem perperam dedere παρωνυμίαν pro παρονομασία.

17 Ald. & Fr. *id eſt.*

18 Ald & Fr. omittunt *mobilem.* errore manifeſto. Adſcriptum eſt margini exempli Ed. Fr. quo utimur, *ingenio mobilem.* quod ſane perplacet.

19 Ald. & Fr. omiſſa interrogandi nota, *qui fuit locus religioſiſſimus.*

20 Ald. *quam.* Fr. *quom.*

21 Ald & Fr. *bonoris. oneris.*

22 Ald. & Fr. omittunt *res.* errore manifeſto. E. Fr. *Dictiones.*

23 Vide QVINCTIL. lib. 9. c. 3. ubi idem refert, ſed cum aliqua verborum diverſitate. CAPP.

24 Ald. & Fr. omittunt *te.*

25 Ald. *ſequitur.*

26 Apud QVINCTIL. lib. 9. cap. 3. legitur ἀντανάκλασις, quæ ſcriptura præſtare alteri videtur. CAPPER.

27 Fr. *ipſi.*

28 Fr. *ſumeret tum faceret.* Ald. pro *tum* habet *ac.*

29 Ald. & Fr. *&.* male.

30 Ald. & Fr. *promiſſe.*

31 Ald. & Fr. *eſſe ſe opus.* recte ni fallor.

32 Fr. *Cui Proculejus pater. Sufficit, imo vero.* &c.

33 *meam mortem*) legebatur olim: *immo vero minime meam mortem expectes;* ſed tollendam fuiſſe particulam negantem *minime*, conſtat cum

moriar. Plato interrogatus qui reſpublica beata fieret, reſpondiſſe dicitur 34: *Si aut qui ſapiunt, imperare: aut qui imperant, ſapere diſcant.* Item Theophraſtus dicitur dixiſſe: *Prudentis eſſe officium, amicitiam probatam* 35 *appetere, non appetitam probare.* Item Ariſtoteles dicitur dixiſſe: *Ejus eſſe vitam beatiſſimam, cujus & fortunæ ſapientia, & ſapientia fortuna ſuppeditet.*

EPIBOLE 36. [Ἐπιβολή.] Hoc ſchema dupliciter fieri conſuevit, cum pluribus & diverſis 37 ſententiis aut unum, aut idem verbum ſingulis præponitur: aut varietas verborum, quæ tamen eandem vim inter ſe habeat. Quæ 38 ab uno verbo ſæpius proficiſcuntur ſunt hujuſmodi. LYCVRGI: *Nam cum juventus concitata temere arma caperet, & quietos Theſſalos manu laceſſere conaretur: jure ego ſenatum coëgi auctoritate ſua comprimere adoleſcentium violentiam. Ego quæſtoribus interminatus ſum, ne ſumptum ſtipendia præberent. Ego armamentario patefacto reſtiti, atque efferri arma prohibui. Itaque mea unius opera* 39 *compreſſum* 40, *non concitatum bellum non neceſſarium ſcitis.* Item HEGESIÆ: *Miſeremini mei Judices, quem conjurata tanta vis inimicorum oppugnat. Miſeremini ſolitudinis, cui ne in ſummo quidem tempore periculi liberos adhibere ad communem calamitatem decernendam* 41 *licitum eſt. Miſeremini ſenectutis, quæ me etiam ſine ceteris malis graviter defatigat.* Varietas verborum quæ eandem vim habet, hujuſmodi eſt. DEMOSTHENIS: *Dolui viri Athenienſes* 42, *ubi illum clandeſtinum hoſtem impune intra murum vidi vagari: ægre tuli, quod omnium veſtrum* 43 *facilitatem unius fallacia tentatam intellexi: commovit me, quod in accipienda injuria pleroſque lætitiam oſtentantes cognovi.*

EPIPHORA 44. [Ἐπιφορά.] Inter hoc ſchema & ſuperius hoc intereſt, quod in ſuperiore unum verbum pluribus ſententiis anteponitur: in hoc autem omnium ſententiarum unum atque idem noviſſimum verbum. SOSICRATIS: *Non enim alius quis eſt, cujus opera in has difficultates inciderimus* 45: *ſed initio ad bellum ſuſcipiendum* 46 *vos primum impulit Philippus, deinde in ipſo belli labore ac periculo deſeruit nos* 47 *Philippus, noviſſime* 48 *nunc calamitati noſtræ atque culpæ, ſuccenſuit* 49 *idem Philippus.*

COENOTES 50. [Κοινότης.] Hoc duorum ſuperiorum ſchematum conjunctionem habet: quod & ab uno verbo omnes ſententiæ incipiunt, & in uno noviſſimo 51 acquieſcunt.

 STRATOCLIS:

ex tota ſerie orationis, tum ex QVINCTIL. lib. 9. cap. 3. ubi de eadem re ſic habet: *immo*, inquit, *rogo exſpectes.* CAPPER.

34 *reſpondiſſe dicitur*) tria quæ ſequuntur exempla, non *anaclaſin* ſeu *antanaclaſin* continent, ſed potius *epanodum* & *antimetabolen*, de quibus lege VOSSIVM *Inſtitut. orator.* p. 203. hunc porro locum mutilum eſſe ſuſpicor. CAPPER.

Quæ ſequuntur deſunt in Ald. & Fr. uſque ad: *reſpondiſſe.* prior tamen lacunam indicat.

35 Ald. *approbatam.*

36 Aliis Rhetoribus eſt *anaphora* & *epanaphora*. CAPPER.

37 Fr *diviſis.*

38 Fr. *ab uno verbo ſæpiuſque proficiſcuntur.* Ald. *ab uno verbo ſæpius quæ proficiſcuntur.*

39 Ald. & Fr. *unius opera mea.*

40 Ald. & Fr. *compreſſum*, omittunt.

41 Quid ſi legamus, *defendendam*, aut *depellendam?* CAPPER. Forte *declinandam.* E. Fr.

42 Ald. & Fr. *Quirites.*

43 Ald. *Dominii.* Fr. *domini veſtri.*

44 *Epiphora*) quæ Rhetoribus aliis eſt *epiſtrophe*, aliis *antiſtrophe.* CAPPER.

45 Fr. *inciderim.* male.

46 *Vos primum*) malim *nos*, idque ob ea quæ ſequuntur. CAPPER. Et ita exhibet Fr.

47 Ald. *vos.*

48 Fr. & Ald. *noviſſime.*

49 Fr. *ſucceſſit.* E. Fr. *ſuccenſet*

50 *Cœnotes*) aliis eſt συμπλοκὴ, quæ Latine *complexio* dicitur. CAPP.

51 *noviſſimo*) legebatur olim *noviſſimè*; ſed legendum eſſe *noviſſimo*, liquet ex illis antecedentibus: *in hoc autem omnium ſententiarum unus atque idem noviſſimum verbum*, CAPP.

STRATOCLIS: *Quæritis novam rationem adminiſtrandæ Reipublicæ? at reperire meliorem quam a majoribus accepiſtis, non poteſtis. Quæritis maximis ſumptibus faciendis, quomodo tributa ne conferatis 52? at conſiliis captas 53 ærarii opes, quas cupitis, augere non poteſtis. Quæritis quemadmodum ſcelere contaminatis hominibus parcatis? at ignoſcendo nocentibus, innocentium ſalutem cuſtodire non poteſtis.*

POLYPTOTON. [Πολύπτωτον.] Hoc ſchema ſolet complures ſententias alio atque alio modo, ut pronuntientur, efferre. CLEOCHARIS: *Nam vehementer admiror, Lacedæmonii, ſi præter hunc quempiam exiſtimatis eſſe 54, cui ob has cauſas jure ſuccenſere debeatis. Hic eſt enim qui nobis imploratam 55 ſpem victoriæ eſt pollicitus. Hunc vos non ſolum in conſilio dando cæteris præpoſuiſtis 56; ſed etiam in conficiendo negotio principem præfeciſtis. Huic omnium veſtrum 57 fortunas univerſi commiſiſtis. Ab hoc igitur uno priſtinæ pollicitationis, rerumque geſtarum rationem 58 repoſcere debetis.* Item CHARISII: *Pater hic tuus nunc denique eſt, ut egeſtatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem prius egentem auxilio tuo ut alienum deſeruiſti? Patris 59 tu filius es ad potiundas opes, cujus ad ſenectutem violandam crudeliſſimus hoſtis fuiſti? Nimirum nullo conſilio filios procreamus. Nam majorem partem ex illis doloris & contumeliæ capimus.*

EPANALEPSIS 60. [Ἐπανάληψις.] Hoc ſchema fieri ſolet, cum id quod dictum ſemel eſt, quo gravius ſit, iteratur. Id interdum fit uno verbo: interdum plurium verborum conjunctione. Verbum ſic iteratur. PYTHIÆ: *Quid contra tot res, tamque evidentes dicere potes, Demoſthenes? cognitum enim eſt te Rempub. venalem habuiſſe, cognitum 61 eſt.* Item HEGESIÆ: *Sed inſtigabat multitudinis animum ad bellum inferendum concitatus iracundia furor 62. Furor, inquam, non ratio, ſine qua nihil unquam populus ex ſententia geſſit.* Sed plurium verborum iteratio eſt hujuſmodi: *At ego in his ærumnis amicis ſum ſpoliatus omnibus, Judices: qui, non quod me odiſſent, ſed quod inimicorum factionem pertimuiſſent, me in malis deſeruerunt.*

DIAPHORA 63 [Διαφορά.] Hoc ſchema 64 cum verbum iteratum aliam ſententiam ſignificat, ac ſignificavit primo dictum 65 Id eſt hujuſmodi: *Hunc tu frater, ejuſdem ſanguinis particeps, in hac fortuna deſerere potuiſti: cujus ærumnæ quemvis extrariorum hominem 66, modo hominem, commovere poſſent?* Item: *In univerſum mulierem quid potius dicam, aut verius quam mulierem 67?*

EPIPLOCE

52 Fr. *quomodo ne tributa conferatis.* Ald. *quo ne tributa conferatis.*

53 Fr. *a conſiliis captas.* E. Fr. *at his conſiliis.*

54 Ald. *præter hunc quempiam exiſtimatis eſſet.* Fr. pro *quempiam*, *quenquam.* E. Fr. leg. *quiſquam.*

55 E. Fr. *Inexploratam.* leg. vid. *exploratam.*

56 Ald. *antepoſuiſtis.*

57 E. Fr. *Noſtrum.*

58 *Rationem* abeſt ab Ald. & Fr.

59 Ald. & Fr. *patri tu.* non male.

60 Si rem ex afferendis exemplis perpenderimus, videbitur eſſe potius congeries *epanalepſeos* & *anadiploſeos.* CAPPER.

61 *cognitum eſt*) hæc eſt *epanalepſis.* CAPP.

Totum hunc locum ita exhibet Ald. *tamque evidenter dicere potes? Demoſthenis. Cognitum enim eſt Remp. venalem habuiſſe cognitam.* ultima manifeſto vitioſa. Sed videtur, quod tanquam unum exemplum Fr. & Pith. Edd. allegant, pro duobus habuiſſe Aldinus editor, quorum prius ex PYTHIA, poſterius ex DEMOSTHENE deſumtum fuerit. τὸ *te* abeſt quoque a Fr.

62 *Furor. Furor*) hæc *anadiploſis* eſt. CAPP.

63 Hanc figuram AQVILA ROMANVS *plocen*, πλοκὴν vocat, IVLIVS RVFINIANVS *ἀντίστασιν.* CAPP.

64 E. Fr. *hoc ſchema fit.* recte omnino.

65 Ald. & Fr. *ſignificavit, primo dictum eſt.* male, niſi poſt *ſignificavit* inſeras *quod.*

66 Fr. *Quamvis enim extrariorum homin.* in marg. emendatur. *quemvis etiam extraneum hominem.*

67 Fr. *Item univerſum mulierem quid potius*

EPIPLOCE 68. [Ἐπιπλοκή.] In hoc ex prima ſententia ſecunda oritur, ex ſecunda tertia, atque ita deinceps complures. Nam quemadmodum catenam multi inter ſe circuli conjuncti vinciunt, ſic hujus ſchematis utilitate complures ſententiæ inter ſe connexæ continent 69. LYSIÆ: *Conſtat igitur, Judices, Simonem domo ſua, ab ſuis diis penatibus, vi cum ſumma injuria eſſe exturbatum. Nam Cheremenes cum hominibus armatis ad eum venit. Cum veniſſet, ſine ulla religione domum ejus expugnavit: expugnata vi domo, familiam abſtraxit: abſtractam, tormentis omnibus excruciavit: cruciatam, vinxit: vinctam, in publicum projecit: opinor ne ſuum maleficium tacitum lateret, ſed, ut cum prætereuntes proſtratam familiam viderent, & a vicinis rem geſtam audirent* 70, *ſimul & oculis & auribus ſcelus illius uſurparent.* Item LYCVRGI: *At mihi mirum videtur, quod tam excelſum boni gradum homo ſummi laboris exceperit? Nam cui præſto eſt ſua* 71 *voluntas, induſtrius ſit neceſſe eſt: induſtriam vero, ſcientia conſequitur: ex ſcientia, copia & facultas ingenii naſcitur. Ex qua facultate vera & facili* 72, *felicitas laudis oritur. Neque enim temere diligens ſtudium virtutis, fructus fortunæ fallit.*

POLYSYNDETON 73. [Πολυσύνδετον.] Hoc ſchema efficitur, cum ſententiæ multorum articulorum convenienti copia 74 continentur. PYTHIÆ 75: *Ille hunc pœna conſtrictum trahebat, hic autem vociferabatur. Concurſus vero non mediocris, cum tamen omnes opitulari vellent, ſed nemo auderet* 76 *neque ibi magiſtratus aderat, nec circumſpicientes, quo potiſſimum confugeremus, reperiebamus* 77; *ſed* 78 *uno tempore nos & præſens & futurum malum perturbabat. Nam præſens* 79 *tempus acerbitatis erat plenum: reliquum vero timoris.* Item DIARCHI 80. *Partim noſtri ſilebant, partim autem ingentem clamorem excitabant. At hi ſocii, præclara noſtra auxilia, neutrum poterant. Neque enim conſtanti ſilentio, neque forti clamore ſtrenue quid agere conabantur* 81. *Hinc accedebat ignavus tubæ* 82 *ſtrepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat* 83.

DIALYSIS 84 [Διάλυσις.] Hoc ſchema contrarium eſt ſuperiori. Nam demptis omnibus

dicam aut verius, quam mulierem. locus adhuc corruptus.

68 *Epiploce*) aliis Rhetoribus dicitur κλίμαξ. id eſt, *gradatio.* AQVILA ROMANVS *aſcenſum* appellat. CAPPER.

69 Ald *utilitatem* —— *continent*, quod ferri poteſt. Fr *utilitates* —— *continentur.* quod aperte vitioſum; placet emendatio margini noſtri codicis adſcripta *utilitate* —— *continentur.* Nam quod Cel. GESNERVS vulgatam tuetur, & intranſitive dictum putat, ut, *terra continens*, pace Viri Magni dictum eſto, duriuſculum videtur.

70 Ald. *prædo, ne ſuum maleficium t. l.* Sed *cum p. p. f. v. & ab his rem geſtam a.* Fr. pro *prædo ne* habet *prædonem*, cetera Ald. ſimilis. Videtur altius quoddam ulcus heic latere.

71 Ald. & Fr. *tua.*

72 Ald. & Fr. *& facile.* quod non diſpliceret, ſi pro *vera* legas *vero*; *ex qua facultate vero, & facile, f. l. o.*

73 Legebatur antea *polyſyntheton*, ſed legendum eſſe *polyſyndeton*, patet cum ex aliis, tum ex opuſculo BEDÆ de *Schematibus & Figuris.* CAPPER.

74 E. Fr. *copula.* recte ſine dubio.

75 Fr. *Pytheæ.*

76 E. Fr. *concurſus fiebat non med., quo cum omnes o. v., nemo audebat.*

77 E. Fr. *& nos circumſpicientes* —— *non reperiebamus.*

78 E. Fr. *itaque uno.*

79 E. Fr. *præſens quidem.*

80 *Diarchi*) legendum puto *Dinarchi*, quo nomine vocabatur unus ex Græcis Oratoribus. CAPP.

81 Ald. & Fr. *ſtrenue, quid agerent, conabantur.* E. Fr. *ſtrenue, ut quid agerent, conabantur.*

82 *Tubæ*) legere malim *turbæ.* CAPP.

83 Ald. *exigebat.* Fr. *exigebant.*

84 *Dialyſis*) aliàs vocatur ἀσύνδετον, & ἀσύνδετον. CAPP.

omnibus articulis ſententiæ diviſæ pronuntiantur. DAPHNIDIVS 85: *Quid autem me convenit facere, Byzantii? ſubire publicæ cauſæ judicium, magno nomini adverſariorum fortiter reſiſtere, non vereri periculum, diligenter poſteritatis creſcere* 86, *non minas extimeſcere, conſtanter in cauſa pro vobis perſeverare? omnia feci, veſtrum commune commodum ſpectans: tamen non deſunt, qui ex tantis meis officiis aliquid velint vituperare.* Item LYSIÆ: *Omnibus in rebus ſuam confidentiam oſtentabat. Debitum petebamus? non diſſolvebat. Minabamur? contemnebat. Lex nihil valebat: magiſtratus negligebat* 87. *Venit hoc tamen nobis noviſſime tempus ulciſcendi.*

METANOEA 88. [Μετάνοια.] Hoc ſchema fieri ſolet, cum ipſe ſe, qui loquitur, reprehendit: & id quod prius dixit, poſteriori ſententia commutat, ita uti facit DEMOSTHENES. *Nunc quoniam de me, ut volui, cognoviſtis; judicium per ipſius vitia conſtituam. Nam dum opus eſt, parentes appellat, quos ſcitis non ignotos fuiſſe, ſed hujuſmodi, ut omnes hos execrarentur. Sed hic bonus vir, grandis natu, atque ſero, ſero loquor* 89: *immo vero nuper atque his paucis diebus, ſimul & Athenienſis & eloquens eſt factus.* Item: *At hic omnium ſceleratiſſimus, novo more atque exemplo alieni facinoris vindex, ipſe confidentiſſime non criminibus* 90, *ſed armis reum faceſſere* 91 *conatus: conatus? nimium remiſſe loquor. Nam qui tantam cædem perfecerit, hujuſmodi incœpti* 92 *duntaxat arguere, pene maleficii largitionem* 93 *eſt facere.*

PARENTHESIS. [Παρένθεσις.] Cum in continenti ſententia aliquid interponitur, quod neque ejus ſit ſententiæ, neque omnino alienum ab ea ſententia: tum denique hoc ſchema efficitur, ſed perículoſe ponitur: nam aut mire ineptum, aut vehementer jucundum 94 auribus accedere conſuevit. DEMOSTHENIS: *Nos ſcilicet omnes (ut fit fere) repentino nuntio perturbati obſtupuimus. Adimantus autem ſolus (nam eſt homo multum vehemens, & in Reipub. commodis ſatis liber* 95) *magno clamore efflagitabat, ut ſenatus haberetur: &, prout tempus poſtulabat, celeriter quod opus eſſet conſtitueretur.* Ejusdem: *Audieram* 96 *appropinquare, tum ſtatim magiſtratum certiorem feci. Vos dii immortales (quorum eſt* 97 *in templo geſtum) teſtificor. Illi neglexerunt: & rem tantam differre maluerunt: cum interea ſubito portas hoſtis obſedit.*

MERISMVS. [Μερισμός.] Hoc ſchema ſingulas res ſeparatim diſponendo, & ſuum cuique proprium tribuendo, magnam 98 efficere utilitatem & illuſtrem conſuevit. LYCVRGI:

85 Ald *Daphnidis.* Fr. *Daphnis.*

86 *diligenter poſteritatis creſcere*) hunc locum doctioribus emendandum relinquo. CAPP. Ald, & Fr. nullum hic defectus ſignum exhibent. Fr. legit; *non vereri: periculum d. p. c.* E. Fr. pro *creſcere* leg. *avertere.* Verba illa *diligenter poſteritatis creſcere* abeſſe poſſent, ſenſu cetera plano & integro.

87 E. Fr. *Lex illi nihil valebat, magiſtratus veſtros negligebat.* Ald. *negligebatur.* quod verum puto.

88 Aliis eſt ἐπανόρθωσις, hoc eſt, *correctio.* CAPP.

89 Fr *ſerio, ſero loquar.* E. Fr. *ſerius ſero loquax. Loquax* procul dubio verum eſt.

90 *criminibus*) id eſt, *criminationibus*, ſive *accuſationibus.* CAPPER.

91 *faceſſere*) legendum mihi videtur *laceſſere.* CAPPER. Et ita legit Ed. Fr.

92 Ald. & Fr. *inceptum.* E. Fr. *hunc incepti (conatus)* recte, opinor.

93 *largitionem*) vulgo dicunt *facere gratiam.* CAPPER.

94 E. Fr. *injucundum.*

95 Ald. (*Nam eſt homo multum vehemens in Rep.*) *commodi ſatis liber.* docta manus in marg. noſtræ Ed. Fr. *vehemens in Reip. commodis atque liber.* Alius ibid. pro *commodi* leg. *commodum.*

96 Marg. Fr. *eundem audieram.* al. *eoſdem aud.*

97 Τὸ *eſt* omittunt Ald. & Fr.

98 *efficere utilitatem & illuſtrem*) forte, *afferre utilitatem & lucem.* CAPPER.

Digitized by Google

CVRGI: *Cujus omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ. Oculi ad petulantem laſciviam, manus ad rapinam, venter ad aviditatem, virilis natura membra, quæ non poſſumus honeſte appellare, ad omne genus corruptelæ: pes ad fugam. Prorſus ut aut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.* Item ARISTOTELIS: *Alexandro enim Macedoni neque in deliberando conſilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas* 99 *deerat, ſed dumtaxat in ſupplicio crudelitas. Nam cum aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus. Cum autem confligendum eſſet cum hoſtibus, fortiſſimus; cum vero præmium dignis tribuendum, liberaliſſimus; at cum animadvertendum, clementiſſimus.*

PAROMOLOGIA. [Παρομολογία.] Hoc ſchema 100 fit, cum aliquot res adverſario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut majus ſit quam ſuperiora: aut etiam omnia quæ poſuimus, infirmet. HYPERIDIS: *Sume hoc ab judicibus noſtra voluntate, neminem illi propiorem cognatum, quam te fuiſſe concedimus. Officia tua nonnulla in illum extitiſſe, ſtipendia vos una feciſſe aliquandiu, nemo negat. Sed quid contra teſtamentum dicis, in quo ſcriptus hic eſt?* Item ejuſdem: *Quid a me ſæpius his verbis de meo officio requiris? ſcripſiſti, ut ſervis libertas daretur* 1; *ſcripſiſti, ne liberi ſervitutem experirentur. Scripſiſti, ut exules reſtituerentur: ſcripſiſti, ut ne quis exilio afficeretur. Leges igitur quæ prohibebant hæc, non negligebas* 2*? Non poteram, propterea quod literis earum arma Macedonum oppoſita obſiſtebant.*

ANANCÆON. [Ἀναγκαῖον.] Hoc ſchema tunc prodeſt, atque omnis ejus utilitas in eo eſt: cum volumus oſtendere neceſſitudinem aut naturæ, aut temporis, aut alicujus perſonæ: quemadmodum fecit MYRON: *Amicus meus fuit Cremonides* 3, *& opinione omnium magis familiaris: & pro ſalute ejus, quæcunque potui, feci: ſed poſtea quam major vis legis noſtrum auxilium ab illius periculo removit, calamitatis ac luctus ejus particeps eram. Nam opitulandi facultas omnis erepta jam fuerat.* Item DEMOCHARIS: *Nihil enim valebat aſſidua pro fratre, ac miſericors deprecatio, cum judicaret tyrannus: cujus crudelitas omnem naturæ neceſſitudinem extinguebat.*

ETHOLOGIA 4. [Ἠθολογία.] LYSIÆ: *Rure rediens, Judices, homo major natu, magno calore, vix ſufferens viæ moleſtiam, tamen his verbis egomet me conſolor: Fer* 5 *fortiter demum laborem, jam brevi domum venies expectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor: ea ſedulo ac blande præminiſtrando detrahet languorem, & ſimul ſeniles nutriendo recuperabit* 6 *vires. Hæc me in itinere cogitatio prope confectum confirmabat. Poſtea vero, cum domum veni, nihil earum rerum inveni: ſed potius bellum inteſtinum ab uxore contra me comparatum.* Item DEMOSTHENIS: *At medius fidius, Judices, ego ſic arbitrabar, filium ad patrem diſſoluto vultu venturum, lacbrymis patrium ſinum oppleturum, ſupplicem precaturum, obſecraturum, blanditia ſua, quod petiſſet, a patris mollitie impetraturum; ſed hic longe aliter: namque incredibili confidentia armatus, ad patrem advolavit ſicut hoſtis: atque initium ſermonis cum jurgio ſumpſit.* EX

99 Ald. *dignitas.*

100 *τὸ ſchema* non habent Ald. & Fr.

1 Ald. & Fr. *detur.*

2 *non negligebas*) TOLLIVS ad *Longinum* p. 118. legere mavult: *non pervidebas*, aut *non legebas.* ipſum legeſis. CAPPER.

3 *Chremonides.* Fr.

4 *Ethologia*) id eſt, oratio morata, quæ ſcilicet loquentis mores exprimit. Ἠθοποιίαν vocat QVINCTILIANVS lib. 9. cap. 3. etiam ubi hunc Rutilium laudat. CAPPER. Ἠθοποιία quoque exhibet Ald.

5 Ald. & Fr. *ferri.* E. Fr. *fero.* poſt *laborem* Ald. lacunam notat.

6 *recuperabit*) MAILLEY legebat *recuperabis.* quæ Viri docti conjectura multum habet probabilitatis. CAPPER.

EX

P. RVTILII LVPI DE FIGVRIS SENTENTIARVM ET ELOCVTIONIS LIB. II. 7

METABASIS. [Μετάβασις.] Hoc ſchema 8 duobus modis fieri ſolet. Ex quibus unum genus eſt ejuſmodi: cum ab ea ſententia quam propoſuimus, convertimur 9 ad aliquam perſonam, aut rem, ut 10 fortunam, & tanquam præſentem appellamus, ita ut is fecit. MYRON: *Hac mulier nuper fuit locuples &* 11 *potens in amore atque deliciis neceſſariorum: ornatus ejus opibus abundabat: manus* 12 *ancillarum quæ ſequebantur, comitatus appellabatur* 12. *Nunc contra ſubito & gravi caſu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem retinet. O fortuna, quam vehementer te rerum varietas oblectat: & quam magno odio eſt tibi beatæ vitæ perpetuus & conſtans fructus!* Alterum genus eſt, cum ad id quod demonſtrare inſtituimus, ab alia re & actionem & orationem noſtram revocamus 13. DEMOSTHENIS: *Sed nimirum inopinans incidi in cauſam temporis hujus alienam, de qua poſterius dicendum* 14. *Quapropter ad illud, quod paulo prius agendum, revertor.*

ALLOEOSIS. [Ἀλλοίωσις.] In hoc ſchemate diviſio & ſeparatio eſt perſonarum; aut rerum & demonſtratio 15 quantum interſit. HEGESIÆ: *Diverſa ſtudia adoleſcentium animum adverteramus* 16, *tametſi fratres erant, uno atque eodem ſanguine orti. Alter in ſtudio laudis verſabatur, & induſtria virtutis, vitam glorioſam ſed laborioſam ſequebatur: alter in augenda pecunia occupatus, & habendi cupiditate depravatus, ſummas divitias ſummam virtutem exiſtimabat. Hic nimirum magis erat laborioſus, qui laborem, condendi, non utendi cauſa ſuſcipiebat.* Item HYPERIDIS: *Non enim ſimile eſt vivere in æqua civitate, ubi jus legibus valeat* 17: *& devenire ſub unius tyranni imperium, ubi ſingularis libido dominatur* 18. *Sed neceſſe eſt aut legibus fretum, meminiſſe libertatis: aut unius poteſtati traditum, quotidianam commentari* 19 *ſervitutem.*

DICÆOLOGIA. [Δικαιολογία.] Hoc ſchema 20 fieri ſolet, cum æquitatem cauſæ quam maxime brevi ſententia complectimur. Id eſt hujuſmodi: *Quod ſi me reprehendis, cum homo adoleſcens lapſus ſim, vehementer erras; qui quid natura valeat, ignoras: acerbuſque & iniquus es, qui quod æqualiter omnibus putes ignoſcendum, uni imputas, & in uno*

7 Liber ſecundus in Ald. inſcribitur ſic: *Σχήματα λέξεως* de Libro II.

8 *τὸ ſchema* deeſt in Ald. & Fr.

9 Ald. & Fr. *convertimus.*

10 Ald. & Fr. *aut.*

11 *τὸ &* non agnoſcit Fr. & poteſt abeſſe.

12 Ald. & Fr. *magnus.* hinc ſpecioſe in marg. Ed. Fr. emendatur, *magnus ancillarum, quæ ſequebantur, comitatus.*

13 Ald. *alterum genus, id quod demonſtrare inſtituimus, cum ad aliam rem & orationem atque actionem noſtram revocamus.*

14 Ald. & Fr. *poſterius huic dicendum.* inde E. Fr. fecit *poſterius fuit dicendum.*

15 Fr. *In hoc ſchemate diviſio & ſeparatio eſt, perſonarum autem & rerum demonſtratio quantum interſit.* Manus docta in margine noſtræ Fr. emendat: *In hoc ſchemate diviſio & ſeparatio eſt perſonarum & rerum, & demonſtratio, quantum interſit.* acute.

16 *animum adverteramus*) legendum puto, *animadverteramus.* CAPPER.

Ald. *animum advertamus.* vix videtur quicquam mutandum.

17 Fr. *valiat.* inde pulcre in marg. vir doctus leg. *Jus legibus vallatur.*

18 Ald. & Fr. *dominetur.*

19 Ald. & Fr. *commentare.* inde vir doctus in marg. fecit *commendare.* non opus erat.

20 *τὸ ſchema* iterum abeſt ab Ald. & Fr.

uno arbitraris vindicandum 21. Item Lysiæ: *Nam ego huic, Judices, quicquid ad ſuperius tempus attinet, nihil ſuccenſeo: nihil enim deliquiſſe cognovi, ſed in hoc noviſſimo facto, cum plenum malitiæ perfidiæque invenirem, merito reprehendere atque odiſſe cœpi. Quæritis fortaſſe quid acciderit cauſæ, quamobrem eundem & laudem & vituperem; quod idem commutata voluntate non eſt, qui fuerat: neque idem nunc de ſe audire debet, quod prius conſueverat, cum ſine noxa ſe gerebat. Non arbitratus es* 22 *igitur rurſus eum reverſurum ad officium, atque amicum tibi futurum? Quo modo? quem ſciam tantum facinus in ſe* 23 *admiſiſſe, ut in reliquum tempus neque beneficio locum, neque benevolentiæ ſpem relinqueret?*

Prolepsis. [Πρόληψις.] Hoc eſt, cum id quod aut in adverſarii cauſa, aut in judicis opinione eſſe, aut fore arbitramur contrarium nobis, præoccupamus dicere, & cum ratione diſſolvere. Demosthenis: *Atqui ego illum, Judices, arbitror Lycurgum laudatorem producturum, ſcilicet qui ſit teſtis ejus pudori ac probitati: ſed ego Lycurgum vobis præſentibus hoc unum interrogabo, velitne ſe ſimilem eſſe illius factis & moribus. Quod ſi negarit, ſatisfactum vobis eſſe de veritate noſtra debebit.* Lysiæ: *Hac oratione ſæpius apud me utebatur, & orabat, ut ſuarum ærumnarum miſererer, inopiæque ſubvenirem. Quid multa? commotus humanis precibus deprecantis* 24, *quod petebat dedi, ſolus ſoli, quo minus* 25 *nota calamitas hominis eſſet. Sed ut paratus veniſſe videatur, jam ſe negabit* 26 *accepiſſe: & flens vobis ſupplicabit, ut ſe a calumniatoribus eripiatis. Vos autem cum ſic agentem videritis, facitote, ut & illius & mei memineritis.*

Horismus. [Ὁρισμός.] Hoc ſchema 27 fit, cum definimus aliquam rem noſtræ cauſæ ad utilitatem, neque tamen contra communem opinionem. Id eſt hujuſmodi: *Nam virtutis labor, vera* 28 *voluptatis exercitatio eſt.* Sed fieri ſolet hoc ſchema nonnunquam ratione ſuppoſita, tum denique magis illuſtratur, ita ut fecit 29 dives avarus: *In villa ædem feci* 30 *Fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam locupletis copias dederit ei, qui odiſſet uti.*

Prosopopoeia. [Προσωποποιΐα.] Hoc fit cum perſonas in rebus conſtituimus, quæ ſine perſonis ſunt; aut eorum hominum qui fuerunt, tanquam vivorum & præſentium, actionem ac ſermonem 31 deformamus. Id eſt hujuſmodi: *Nam cum crudelitatis*

21 Hunc locum ſic exhibent Ald. & Fr. *Quicquid naturæ valeat, & in uno arbitraris vindicanda, acerbusque iniquus es, quicquid æqualiter ab omnibus putes ignoſcendum, uni imputans.* Manus docta in marg. Fr. hæc ſic conſtituit: *Quod namque naturæ probatur, in me uno putas vindicandum; acerbus & iniquus es, quod quicquid æqualiter ab omnibus tibi putes ignoſcendum, mihi uni imputas.* nec ſic tamen locus perſanatus videtur.

22 Fr. *arbitratus eſt.* E. Fr. *arbitratus ſum.* mox pro *ad officium* Fr. habet *officio.* τὸ *tibi* quod ſequitur E. Fr. mutat in *mihi.*

23 E. Fr. *in me.* mox pro *beneficio locum* Fr. habet *officio.*

24 Fr. *deprecanti, quod petebat, dedi.* recte.

25 Ita & Ald. Fr. vero *communis.* unde manus docta emendat; *cum uni.* ingenioſe.

26 Pro *ut paratus* Fr. *imparatus.* male. eo rectius mox Ald. pro *videatur*, habet *videbatur.* Fr. mox pro *negabit*, *negavit.* iterum male. Vir doctus in marg. ſic hæc conſtituit: *& ut paratus veniſſe videatur, jam te negat accepiſſe* Sed quis de his fragmentis certi quid pronunciet?

27 *Schema* deeſt in Ald. & Fr.

28 E. Fr. *veræ.* ego teruncium non interduim.

29 *ut fecit dives avarus*) locus mutilus videtur & male ſanus, quem alii, doctiores nobis, curabunt ſanandum. Capper.

An hoc declamationis nobilis nomen? ceterum corruptus, certe abruptus nimis mihi hic locus videtur. Gesner. nos ſignum lacunæ delevimus cum Ald. & Fr.

30 Ald. & Fr. *fecit.* mox pro *crimen arguitur* utraque exhibet *criminis arguitur.*

31 E. Fr. pro *ac ſermonem*, *ſermonemve.*

tis mater eſt avaritia, tum pater [32] *furor. Ea* [33] *huic facinori conjuncta, parit odium, inde item* [34] *naſcitur exitium.* Hoc genere uſi ſunt poetæ, qui fabulas ſcripſerunt, in prologis. Nam humana figura produxerunt perſonas, quæ in veritate, artis & voluntatis ſunt, non perſonæ. Alterum genus eſt, ita ut fecit Hyperides, cum de adoleſcente impudico diceret: *Quid ſi tandem, Judices, apud ipſam naturam hanc cauſam agerem* [35]*? Atqui ita diviſit muliebrem virilemque* [36] *perſonam, ut ſuum cuique opus atque officium diſtribueret: ei* [37] *ego hunc oſtenderem, muliebri ritu eſſe ſuo corpore abuſum: nonne vehementiſſime admiraretur, ſi quiſquam non gratiſſimum munus arbitraretur, virum ſe natum; ſed depravato naturæ beneficio in mulierem convertere ſe properaſſet* [38]. Item Charisii: *Exiſtimate quaſo Remp. hic adeſſe, & pro veſtra libertate ſupplicem vobis* [39] *accedere: ſimul & liberos veſtros, & matresfamilias amplexam* [40] *tenere: parentes veſtros ætate confectos ad ſe applicare: redigere vos* [41] *in memoriam, qualem ſe a majoribus acceperitis: obſecrare pro ſacris ac delubris deorum immortalium, pro parentum monumentis, pro vobis ipſis & ſalute veſtra. Hæc ſi præſens agit, ut dixi, Reſp. quid animi eſſit habituri, quæro.*

Characterismus [42]. [Χαρακτηρισμός.] Quemadmodum pictor coloribus figuras deſcribit; ſic orator hoc ſchemate aut vitia [43], aut virtutes eorum de quibus loquitur, deformat. Lyconis: *Quid in hoc arbitrer bonæ ſpei reliquum reſidere, qui omne vitæ tempus una, ac deſperatiſſima conſuetudine produxit* [44]*? Nam ſimul atque ex prioribus horis* [45] *diei, nimia cibi ac vini ſatietate vix meridiano tempore, plenus crapula eſt experrectus: primum oculis mero madidis, humore obcæcatis, viſu* [46] *gravidis lucem conſtanter intueri non poteſt: deinde confectis viribus, utpote cujus venæ non ſanguine, ſed vino ſunt repletæ, ſe ipſe erigere non valet: tandem duobus innixus, languidus, qui cubando ſit defatigatus, tunicatus ſine pallio, ſoleatus præ lectulo* [47], *palliolo* [48] *frigus a capite defendens, flexa cervice, ſummiſſis genibus, colore exangui, protinus ex cubiculari lectulo excitatus,*

32 Fr. *eſt pater.*

33 Ald. & Fr. non agnoſcit *ea.* ex *huic* vir doctus in marg. Fr. fecit *hac.* alius *hinc.* optet Lector.

34 E. Fr. *inde autem.* non videtur neceſſarium; *item* pro *porro* poſitum eſt.

35 Ald. & Fr. *quid ſi tandem judicer hanc cauſam ageremus?* Vir doctus ad marg. Fr. legit. *quid ſi tandem judice natura hanc cauſam ageremus?* non male. idem mox pro *atqui* legit, *quæ.* egregie.

36 Ald. & Fr. omittunt *virilemque.* vitio manifeſto.

37 *ei* abeſt ab Ald. & Fr.

38 Ald. & Fr *convertere properaſſe.* E. Fr. *properaſſet.* poteſt τὸ *ſe* abeſſe.

39 E. Fr. *vos*

40 E Fr. *amplexæ.*

41 E. Fr. *vobis.* quod ſane verum.

42 Fr *Chreſteriſmus.* In vulgatis editionibus legitur *Chreſteriſmus.* abſque dubio mendoſe. Casaub. ad *Theophr. Charact.* p. 78. Ed. Brunſvic

43 *Aut vitas.* ita Ald. & Fr. lege *aut vitia.* Casaub. l. c.

44 Ald. & Fr. *producit*, quod verum videtur.

45 *horis* abeſt ab Ald. & Fr.

46 *viſu gravidis*) Casauvonus ad Theophraſti Characteres legit: *vino gravidis.* Capp.

Verba Casauboni: *prior vox mendum continet. Scrib. vino gravidis,* οἰνοβαρεῖς. At quo tunc præcedentia ſpectabunt *mero madidis?* Altius latere vulnus videtur; niſi vulgata recte habet, ut *oculi viſu gravidi*, ſint, quos quis vix poteſt attollere.

47 *ſoleatus præ lectulo*) Casaubonus ibid. legit: *ſoleatus ut è lectulo.* Capper.

Verba Casauboni: *Fortaſſe, ut e lectulo.* κρηπῖδας ἔχων ὡς ἀπὸ τῆς κλίνης *Sed videtur qui Lyconis locum e Græco vertit, reperiſſe in ſuo Codice* ὑπὸ *pro* ἀπὸ, *neque de mendo eſſe ſuſpicatus.*

48 *palliolo frigus*) Casaubonus ibid. legit: *pileolo.* Capper

Verba Casauboni. *Recte, palliolo. ſic alibi, quia tamen Græce ſcripſerat Lyco, fortaſſe ſcribendum* πιλίδιον ἐν τῇ κεφαλῇ ἔχων πρὸς τὸ ψῦχος.

Digitized by Google

tus, in triclinium trahitur. Ibi præſto ſunt quotidiani pauci eodem ſtudio excitati convivæ. Hic vero princeps, paulum illud, reliquum quod habet, mentis ac ſenſus, poculis extrudere ex ea 49 *feſtinat, & eos bibendo provocat &* 50 *laceſſit, perinde ac ſi in hoſtium prælio quam plurimos ſuperarit, atque adſlixerit* 51, *ampliſſimam ſibi victoriam paratam exiſtimans. Interea procedit ſimul & illud tempus & potatio* 52, *oculi vinum lachrymantes caligant, ebrioſum ipſi vix ebrii cognoſcunt: alius ſine cauſa jurgio proximum laceſſit: alius ſomno* 53 *deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem, ac domum reverti cupientem retinet janitor, pulſat, exire prohibet domum, interdictum demonſtrans* 54. *Interim* 55 *alium contumelioſe extra januam ejectum, vacillantem, puer ſuſtentat, ac ducit pallium per lutum trahentem. Noviſſime ſolus in triclinio relictus, non prius poculum ex manibus emittit, quam ſomnus oppreſſit bibentem, ac diſſolutis artubus, ipſum poculum ſuapte natura dormienti excidit.*

BRACHYEPIA 56. [Βραχυέπεια.] Hoc fieri ſolet, cum orator brevitate ſententiæ præcedit auditoris expectationem. LYSIÆ: *Quares a me, quo jure obtinere poſſim, quo jure mihi Polienus reliquit, quo jure prætor dedit poſſeſſionem* 57. *Leges me defendunt, ad te non pertinent, hi veritatem ſequantur* 58. Item ejuſdem: *Sed nos æquum eſt voluntatem diſpicere* 59. *Nam conſilio valuit* 60, *fortuna lapſus eſt: homo fuit, fatetur; concedendum, non omnia poſſe; hoc enim deorum eſt proprium.*

SYSCEVASIS 61. [Συσκεύασις.] Hoc ſchema docet diverſas res conjungere, & communi opinioni cum ratione adverſari, & habet magnam vim vel ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi. HYPERIDIS: *Nam hominis avari, atque aſoti unum atque idem vitium eſt. Uterque enim neſcit uti: atque utrique pecunia dedecori eſt. Quare merito utrique pari pœna afficiuntur, quos pariter non decet habere.* Item LYSIÆ: *Quapropter pergam: in multos largitionem, abſtinentiæ teſtimonium non credideris* 62: *multo enim confidentius hoc genus hominum furatur. Nam quo magis eget ad ſumptum ambitionis, audacius facit rapinam, ut huic ipſi ambitioni copia ſuppeditare* 63 *poſſit.* Item DEMOSTHENIS:

49 E. Fr. delet *ex ea.* ſane hæ voculæ turbant hic.

50 & abeſt ab Ald. & Fr. non male.

51 Ald. & Fr. *Sicut i. h. p. quamplurimos ſuperarat atque adſlixerat.*

52 Ald. & Fr. *potio.* male.

53 Fr. *ſomnio.* perperam.

54 Ald. *domum interdictam.* docta manus ad marg. Fr. *exire prohibet, domini interdictum demonſtrans.* acute.

55 Ald. *item.* non male.

56 *Brachyepia*) βραχυλογίαν habet & in RVTILIO legiſſe videtur QVINCTILIAN. *lib.* 9. cap. 3. circa fin. CAPPER.

Ald. *Brachylogia.* ad marg. Fr. impreſſum eſt. *Fort.* βραχυλογία. Neſcio tamen unde βραχυέπεια ortum, ſane non videtur deberi librariis, quibus notior βραχυλογία.

57 Ald. & Fr. *quo jure obtinere poſſim, quo jure mihi Polyenus reliquit, Prætor dedit poſſeſſionem.* quod ſtare forſan poſſit, ſi poſt *reliquit* ponas interrogandi ſignum.

58 Fr. *ſequuntur.* & intelligo de judicibus, quos pronomine *hi* ſignare etiam ſolet Cicero. GESNERVS.

59 Ald. *deſpicere.* male.

60 Fr. *voluit.* quod, ut in re dubia, prætulerim. Suadent præcedentia, *ſed nos æquum eſt voluntatem diſpicere.*

61 *Syſcevaſis*) haud ſcio an legendum ſit συνοικείωσις, quomodo legitur apud QVINCTIL. lib. 9. cap. 3. CAPPER.

Et ita exhibet Fr. SYNOECIOSIS. & in marg. συνοικείωσις.

62 Manus erudita ad marg. Ed. Fr. ſic hæc legit & diſtinguit. *Quapropter, prodigam in multos largitionem, abſtinentiæ teſtimonium haud credideris.* prorſus egregie, ſi quid judico. GESNERVS conjicit, *perquam in mult.*

63 Recepimus ex Ald. & Fr. *ſuppeditare.* quod profecto melius τῷ *ſuppeditari.*

NIS: cum ei quidam objeciſſet, matre Scytha natum, reſpondit: *Non miraris igitur, quod Scytha matre barbara natus, tam bonus & clemens evaſerit* 64*?* Item ejuſdem: *At ego hunc propterea malum eſſe exiſtimo, quia nimium ſe gerit ſeverum; namque ex hominibus humanitatem ac miſericordiam tollere, maximum ſignum malitiæ videtur. Ego contra deos precor: namque* 65 *ejuſmodi civem habemus, qui ad ſupplicium ſumendum in omnes partes ſit inexorabilis.*

APORIA. [Ἀπορία.] Hoc ſchema efficitur, cum quærimus quid aut quemadmodum pro rei dignitate dicamus; nec reperire nos oſtendimus. LYSIÆ: *Nec jam rationem inveniamus, qua flecti poſſe ſperemus: ita nos omnibus modis tentatos, acerba ac nimium tua* 66 *facultas affligis.* Item HEGESIÆ: *Non hæc eſt, ut vulgari verbo appellatur, calamitas. Quid igitur? quod proprium imponam, neſcio: niſi illud unum, tantam eſſe ærumnæ magnitudinem, ut omnem fortunæ ſuperbiſſimam crudelitatem ingenii miſeria ſuperarit.*

PARASIOPESIS. [Παρασιώπησις.] Hoc ſchema 67 eſt, cum aliquid nos reticere dicimus, & tamen tacitum intelligitur. Et hoc utendum eſt, cum aut notam rem eſſe auditoribus arbitramur, aut ſuſpicionem excitare majorem reticendo poſſumus. LYCVRGI: *In præſentia, Judices, injuſſu populi quæ improbiſſime geſſerit, reticebo: de falſis ejus literis, quas ad ſenatum miſerit, nihil dicam: quæ illi ſæpe interminati ſitis, omittam; nam & hæc vobis nota ſunt: &* 68 *quæ noviſſime multo indigniora commiſit, quam primum cognoſcenda.* HYPERIDIS: *Cogis me injuriæ tuæ cauſam proferre, nihil agis; non dicam, ſed ipſum tempus eam patefaciet.*

PAROMOEON. [Παρόμοιον.] Hoc ſchema, & homœoteleuton & homœoptoton fere non multum inter ſe diſtant: tamen quid interſit, ex uniuscujusque 69 ſuppoſita ſententia cognoſcere poteris: & multo diligentius ex Græco Gorgiæ 70 libro, ubi pluribus uniuscujuſque ratio redditur. Sed hoc Paromœon 71 verborum efficit ſimilitudinem, ita uti hoc eſt: *Nam diſputandi aut ſuadendi eſt aliud idoneum tempus. Cum quidem adverſarius armatus præſto eſt, reſiſtendum eſt huic, non verbis, ſed armis.*

HOMOEOPTOTON. [Ὁμοιόπτωτον.] Hoc in duobus verbis eundem habet caſum, aut eandem noviſſimam ſyllabam. Id eſt hujuſmodi: *In rebus adverſis cui* 72 *præſto eſt conſilium, non poteſt deeſſe auxilium.* Item SOSICRATIS: *Nam qui ſecundis rebus libenter adſentiuntur, iidem ſimul ac ſe fortuna contriſtaverit, primi inſidiantur.*

HOMOEOTELEVTON. [Ὁμοιοτέλευτον.] Hoc minus evidens eſt, quam ſuperius, & minorem affert auribus jucunditatem. Nam neque tam paria duo verba ſunt: neque eundem habent caſum & ſonum vocis, quam Græci προσῳδίαν appellant. Id eſt hujusmodi: *Nam Reſpub. noſtra ad hunc ſtatum gloriæ pervenit, non multitudine hominum, ſed ſeveritate legum.*

ISOCOLON. [Ἰσόκωλον.] Hoc autem duabus aut pluribus ſententiis brevibus, & inter ſe paribus 73 exigitur: ita uti hoc eſt: *Nequaquam mihi dives eſt, quamvis multa poſſideat, qui neque finem habet cupiendi, neque modum ſtatuit utendi. Nam & multum deſiderare,*

64 *evaſerit*) legendum puto, *evaſerim.* CAP.
65 F. *ne quem* —— *habeamus.* GESNER.
66 E. Fr. *nimium dura.*
67 *Schema* non eſt in Ald. & Fr.
68 E. Fr. pro & ſubſtituit *at* vel *ſed.* recte ni fallor.
69 Fr. & *ex unius.*

70 *Gorgiæ libro*) non Leontini, ſed alterius ipſi RVTILIO coævi, ut docet QVINCTIL. *lib* 9. cap. 2. CAPPER.
71 Ita hæc conſtituimus cum Ald. & Fr. cum antea eſſet PAROMOEON *hoc. v. e. ſ.*
72 Ald. *cum.*
73 E. Fr. & *fere inter ſe paribus.*

deſiderare, egentis eſt ſignum: & nihil parcere, egeſtatis eſt initium. Seorſum eſt 74, *beneficium dare libenter, & injuriam facere nolle. Nam dando beneficium, extemplo benevolentiam acquirimus; non faciendo injuriam, duntaxat odium vitamus.*

ANTITHETON. [Ἀντίθετον.] Hoc pluribus modis fieri ſolet, & habet in omni genere orationis ſummam utilitatem. Quare ſeparatim demonſtrandum eſt de unoquoque genere ejus. Vnum eſt, cum contrariæ res inter ſe conferuntur. CHARISII: *Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo aſtutus. Hunc omnes conquirebant: illum vitabant* 75, *ne ab eo viderentur. Hujus enim pudor erat omnibus jucundus: illius autem impudentia, ipſi ſuavis, cæteris amara.* Hoc idem fieri poteſt in una perſona, ita uti fecit DINARCHVS, cum ipſe de ſe diceret: *Olim in adoleſcentia ſedulo omnem gloriam ſectabar: at nunc in ſenectute ſummum me ambitionum invaſit odium. Tunc facile multis opitulabar: nunc jam meipſum tueri vix poſſum. Tum mihi beatiſſimus videbar, ſi quampluribus benefeciſſem* 76: *nunc contra vereor, nequid mihi deſit ad neceſſarium ætatis meæ cultum. Tunc ego ipſe pro Rep. fortiter arma capiebam, nunc præter quam laudare eos qui Rempub. armati defendunt, nihil valeo.* Eſt etiam genus hujuſmodi, quod in eadem ſententia, priori verbo contrarium quod eſt, infert, & conjungi ſolet 77. ISIDORI: *Non ille ſtultitia, aut furore impulſus tam graves labores fruſtra ſubiret* 78; *ſed ex acerbitate laboris, jucundos voluptatis fructus ſibi parabat* 79. Aliud eſt item, quod ſuperiori infert, ſed conſequenter, ita uti fecit Demetrius Phalereus 80: *Nobis primum dii immortales fruges dederunt: nos quod ſoli accepimus, per omnes terras diſtribuimus. Nobis majores noſtri Rempub. reliquerunt: nos etiam ſocios noſtros de ſervitute eripuimus. Itaque & ampliſſimus nobis honos ab omnibus habetur: & propter hujus honoris dignitatem, ſuperbiæ noſtræ nemo veſtigium* 81 *experitur.*

EPITROPE 82. [Ἐπιτροπή.] Hoc fieri ſolet, cum alicui rei vehementer confidimus, & noſtro jure judicibus largimur: ut quemadmodum videtur illis, conſtituant, atque ei pareamus. HYPERIDIS: *Sed ego jam, Judices, ſummum ac legitimum, quod expoſui, meæ cauſæ jus omitto: vobis quod æquiſſimum videatur, ut conſtituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam ſi novum vobis inſtituendum* 83, *libenter id quod poſtulo, propter utilitatem communis conſuetudinis ſequamini.*

PARRHESIA. [Παῤῥησία.] Fere contrarium eſt hoc ſuperiori. Nam in hoc vehementer cum judice agendum eſt, & vitium aut erratum ejus audacter coram eo 84 reprehendendum: ſed diligenter hoc 85 verendum, & raro aſſimulandum eſt invitos neceſſario

74 *ſeorſium eſt*) pro τῷ *aliud eſt.* CAPP. E. Fr. *item illud diverſium eſt.* alia manus docta in marg. ejuſd. emendat *generoſium eſt.*

75 Verba *illum vitabant* abſunt ab Ald. & Fr. hinc E Fr. τὸ *ne* in *ut* mutavit, ad fulciendum quomodocunque ſenſum.

76 Fr. *quam plurimis feciſſem.*

77 Ald. & Fr *quo in eadem ſententia p. v. contrarium inferri & conjungi ſolet.* quod omnino videtur vulgato melius.

78 Ald *ſubibit.* E. Fr. *ſubibat.*

79 Ald. *parabit.*

80 Vide QVINCTILIAN. lib. 9. cap. 3. CAPP.

81 E. Fr. *ne veſtigium quidem.* ſed tum leg. p o *experitur, reperitur.*

82 Fr. EPICOPE. & in marg. impreſſum eſt, Ἐπικοπή.

83 Fr. pro *ſi* habet *ſit.* hinc totum locum E. Fr. ita ordinat: *non enim vereor, ne* (*quin ſit novum vobis inſtituendum*) *libenter id.* &c.

84 τὸ *eo* delendum cenſet E. Fr. & poteſt abeſſe.

85 *diligenter hoc verendum, & raro aſſimulandum*) licet in contextu nihil mutarim, non poſſum quin credam legendum eſſe: *diligenter hoc utendum, & raro. Aſſimulandum eſt* CAPP. Et ita quoque legendum conjicit Cel. GESN.

ceſſario 86 dicere, ne magis confidentia, quam dolore excitati videamur: atque ita non fides, ſed odium judicum conſequatur. DEMOSTHENIS: *Sed ego liberam vocem veritatis apud vos omittam? non inquam, nec reticebo quod ſalus communis dicit. Flagitat veſtram operam, viri Athenienſes* 87: *in tanto Reſp. periculo eſt. Vos enim decepti eſtis* 88 *temere omnibus credendo: & quorum ignaviſſima ſunt conſilia, eorum ſententias utiliſſimas exiſtimando.* Item LYCVRGI: *Sed vos, Judices, vos hæc facere* 89 *debetis. Nam cum in ſententiis ferundis nocentibus remiſſionem paratis* 90, *vos improborum ſtudia ad peccandum excitatis.*

ÆTIOLOGIA 91. [Αιτιολογία.] Hoc ſchema efficitur ratione brevi & ſententioſa, ita ut quod dubium eſt viſum, ad certam fidem adduci videatur. Idem: *Quod* 92 *vobis, viri Athenienſes, in ſuadendo aſſentiuntur* 93 *vos fallere poſſunt. Nam dictum ad voluntatem auditoris obſcurat omnem utilitatis inquiſitionem* 94. *Sed ab iis qui ſuadent quod vobis injucundum eſt* 95, *decipi non poteſtis. Non enim ſententias veſtras valent commutare, niſi vobis evidens bonum ſui conſilii patefecerint.* Item ejuſdem: *Etſi acerbum vobis quod dicturus ſum, videbitur: tamen æquo animo audiendum eſt* 96. *Nam fere verum conſilium, quod initio auditu grave eſt, in poſterum cognita utilitate ſit jucundum.*

TAXIS. [Τάξις.] Hoc ſchema 97 fit, cum unaquæque res noviſſimorum verborum ſententia clare diſtinguitur. STRATOCLIS: *Nam vehementer* 98 *eorum vitiis invehi non licebat, reticere omnino non expediebat: ſuſpicioſe loqui potiſſimum placebat.* Item TIMARCHI: *Itaque ut familiares videbantur, hos neceſſitudine opitulandi aſtrinxit, hoſque ignotos juſta benevolentiæ cauſa illexit.*

86 E. Fr. *nos invitos, ſed neceſſario.*

87 Ald. & Fr. pro *Viri Ath.* habent Quirites.

88 Ald. *defendere defeciſtis.* Fr. *defectis.* manus docta in margine hinc fecit *defertis.*

89 E. Fr. *nos nunquam hæc facere.*

90 Ald. & Fr. *remiſſe paratis.* hinc acute manus docta in marg. Fr. *remiſſe parcatis*; eadem. cum in Ald. & Fr. pro *improborum* habeatur *inſorum*, recte ni fallor leg. *inferiorum.* mox tam Ald. quam Fr. pro *peccandum* habent *ſpectandum*; quod omnino ex priori corruptum.

91 Fr. *Eteologia.* & in marg. 'Ετεολογία. Ald. 'Ετυμολογία.

92 E. Fr. *qui.*

93 F. *aſſentantur.* GESNER.

94 Ald. & Fr. ita hæc legunt: *obſcuratum erat, quæſtione utilitatis.*

95 Ald. & Fr. *jucundum.* male.

96 Hic Ald. hiatum indicat. & mox pro *fere* legit *fore.*

97 Ald. & Fr. non habent, *ſchema.*

98 E. Fr. *nam quod vehementer.* recte ni fallor. Ad finem libelli hæc addit Ald. QVINCTILIANVS L. IX. de Figuris Sentent. *Et Celſus tamen & non negligens Author Viſellius in hac eam parte poſuerunt. Rutilius quidem Lupus in utroque genere, idque* ἀντίθετον *vocant. Præter illa vero, quæ Cicero inter lumina ſententiarum, multa alia & idem Rutilius Gorgiam ſecutus non illum Leontinum ſed alium ſui temporis, cujus 4. libros in unum ſuum tranſtulit.* Extant hæc verba *Inſtit. Orat. L. IX. c. 2. ſ.* 101. 102, *Ed. Geſn.*

AQVILÆ

Digitized by Google

AQVILÆ ROMANI[1] DE FIGVRIS SENTENTIARVM ET ELOCVTIONIS

LIBER.[2]

RHETORICOS [3] petis longioris moræ ac diligentiæ, quam pro anguſtiis temporis, quo me profectio urget [4]: ideoque poſtea plenum hoc tibi munus reddemus. In præſenti autem [5] nomina ipſarum figurarum cum exemplis percurriſſe ſufficiat: tantum prælocutus [6], quo maximus [7] orator ab oratore differat, unum hoc eſſe, aut certe præcipuum [8], figuras ſententiarum atque elocutionum. Nam inventio rerum, cum acutis hominibus, quos tamen oratores nondum appellare poſſis, communis eſt illorum: verborum Latinorum ſcientiam & uſum vel grammaticus ſibi vendicaret. Illi quoque mores [9], qui τρόποι nominantur, ab eadem hac arte, id eſt grammatica, non minus diligenter ſunt cogniti, quam ab oratore: ſed [10] quatenus cuique generi [11] materiæ adhibere eos debeat, orator melius intelligit. Figurandarum ſententiarum & elocutionum proprium oratoris munus eſt. Hoc enim genere & parva extollit, & anguſta dilatat, & cum celeritate affert ornatum pleriſque, & vim, & pondus verbis ac ſententiis [12]. Ad permovendos quidem animos auditoris, aut judicis, nihil æquale eſt. Quod ſic facillime intelligatur, ſi quæ ſunt figurate enuntiata apud magnos oratores, detractis figuris eloqui velis. Invenientur enim nequaquam dignitatem, aut vim eandem [13] retinentia. Sed figurarum, ſicut ſupra diximus, aliæ [14] ſunt ſententiarum, quæ διανοίας σχήματα appellant: aliæ elocutionis, quæ λέξεως σχήματα vocantur. Percurramus igitur ſententiarum figuras, naturæ [15] eſt enim prius ſentire, quam eloqui.

Videntur lib. 1. Martiani Capellæ.

Tropi.

Oratoris proprium.

Figuræ duplices.

FIGVRÆ

1 Librum hunc AQVILA ROMANVS excerpſit & uſui ſuo accommodavit ex ALEXANDRI NVMENII opuſculo *de Figuris* quod exſtat tom. 1. Græcorum Rhetor. edition. Ald. pag. 574. vide IVLIVM RVFINIANVM ſtatim ab initio & LAVRENTII NORMANNI notas ad ſuam Alexandri verſionem pag. 166. 167. CAPPER.

2 Libellus hic in Frob. ſic inſcribitur: *Rhomani Aquilæ de nominibus figurarum & exemplis liber. Ex Alexandro Numenio.*

3 *Rhetoricos*) ſubintellige *libros*. CAPP.

4 Ald. *quod me profecto urget.* bene.

5 *τὸ autem* deeſt in Ald.

6 Recepimus ex Ald. & Fr. *prælocutus*, quod eſt manifeſto verum, cum antea legeretur *prolocutus*.

7 Fr. *maxime*, ſine dubio recte.

8 Ald. & Fr. *unum aut hoc certe eſſe præcipuum.*

9 *Illi quoque mores qui τρόποι*) VOSSIVS ſuſpicatur legendum eſſe *modi*, quo ſenſu TVLLIVS τοὺς τρόπους vocat *verba modificata*. QVINCTILIANVS autem lib. 8. cap. 5. & lib. 9. cap. 1. teſtatur clariſſimos temporum ſuorum auctores τοὺς τρόπους appellaſſe *motus*. Sic & DIOMEDES p. 418. *Grammatic. Putſch.* vide VENERABILEM BEDAM qui hoc in opere de *tropis* ita ſcribit: *ſunt τρόποι qui Latine* modi *vel* mores *interpretari poſſunt.* CAPPER.

10 Fr. pro *ſed* habet *ſi*, male.

11 Docta manus in marg. noſtræ Frob. legendum cenſet, *cujusque generis.* egregie.

12 Hæc ῥῆσις mire corrupta eſt in Fr. nos ex Ald. poſt *ſententiis* poſuimus diſtinctionem majorem, quod etiam placuiſſe videmus Cel. GESNERO.

13 Ald. & Fr. *vim fandi* corrupte.

14 CVRIO FORTVNATIANO tria ſunt figurarum genera; λέξεως *vocabulorum*, λόγου *orationis*, διανοίας *ſententiæ*. CAPP.

15 F. *natura.* GESNER.

FIGVRÆ SENTENTIARVM 16.

PRODIORTHOSIS. [Προδιόρθωσις.] præcedens correctio. Hæc figura, ubi aliquid neceſſarium dictu, & inſuave audientibus, aut odioſum nobis dicturi ſumus, præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens: *Quanquam ſentio, quanta hoc cum offenſione dicturus ſim, dicendum eſt* 17.

LEPTOLOGIA. [Λεπτολογία.] Tale *pro Gallio* de convivio luxurioſo; *Vt* 18 *clamor, ut convitium mulierum, ut Symphoniæ cantus: videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes: partim ex vino vacillantes, partim heſterna potatione* 19 *oſcitantes. Verſabatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda* 20, *lutulenta vino, coronis languidulis & ſpinis cooperta piſcium.* Quod ſi hoc ipſum eſſe aliqui diatypoſin, hoc eſt, deſcriptionem volunt; intelligant nos non de univerſo loco, ſed de executione ſingularum rerum loqui: quas ita perſecutus eſt, ut etiam minima quæque demonſtraret.

PROSOPOPOEIA. [Προσωποποιΐα.] eſt perſonæ confictio. Hæc figura plurimum in ſe continet dignitatis, cum Remp. ipſam loquentem inducimus, aut defunctos aliquos quaſi excitamus ab inferis, & in conſpectu judicis collocantes, oratione hos circundamus. Talis eſt illa *pro Cælio* [Cap. XIV.] Appii Cæci 21 perſona inducta contra Clodiam, ita dicens: *Mulier quid tibi cum Cælio? quid cum homine* 22 *adoleſcentulo? quid cum alieno?* Sæpe enim quæ nos ex 23 noſtra perſona dicentes vix ferant judices, ſuppoſita dignitate perſonæ liberius dici & convenientius poterunt 24.

ETHOPOEIA. [Ἠθοποιΐα.] moralis confictio. Hæc figura differt a ſuperiore, eo, quod & ibi perſonas fingimus, quæ nuſquam ſunt: hic certis quibuſdam perſonis verba accommodate adfingimus, vel ad improbitatem earum demonſtrandam, vel ad dignitatem. Tale eſt illud *pro Quintio:* [Cap. XVII.] *Quid Sextus Nævius ad hæc? ridet* 25 *noſtram amentiam ſcilicet, cum ab eo officia boni viri deſideramus. Et quemadmodum natus,*

16 Hic Frob. catalogum exhibet figurarum ſequentem:

Προδιόρθωσις	Præcedens correctio.
Προσωποποιΐα	Perſonæ confictio.
Ἠθοποιΐα	Moralis confictio.
Ἀποσιώπησις	Reticentia.
Ἐπιτροχασμὸς	Percuſſio. l. percurſio.
Εἰρωνεία	Simulatio.
Πύσμα	Quæſitum.
Παράληψις	Præteritio.
Ἀποστροφὴ	Averſatio.
Διαπόρησις	Addubitatio.
Ἐρώτημα	Interrogatio.
Διατύπωσις	Deſcriptio vel Deformatio.
Ἀνταναγωγὴ	Compenſatio.
Διασυρμὸς	Elevatio vel Irriſio.
Μετάστασις.	Tranſmotio.

17 Deeſt hic quippiam. PITHOEVS. Deſunt videlicet *epidiorthoſis, amphidiorthoſis, procatalepſis, hypexhareſis, ætiologia, ſynathroeſmus, et epimone*, ut patet ex ALEXANDRO NVMENIO quem AQVILA ROMANVS κατὰ πόδα fere ſequi ſolet. CAPP. in Ald. & Fr. una ſerie ſequentia prioribus conjunguntur.

18 *Vt clamor*) & hoc eſt *Diatypoſeos* exemplum, quod IVLIVS SCALIGER *de Poëtic* p. 310. ait, male allegari pro exemplo *prodiorthoſeos:* ſed ipſe SCALIGER AQVILAM ROMANVM male interpretatus eſt. Neque enim de *prodiorthoſi* nunc agitur, ſed de *leptologia*. Cæterum hæc verba, *ut clamor*, ad uſque τὸ *cantus* deſunt in QVINCTILIANO (qui hunc ipſum locum adducit lib. 8. cap. 3.) & merum aſſumentum redolent. CAPPER.

19 Ald. & Fr. *potione*.

20 *immunda* abeſt ab Ald. & Fr.

21 Perperam legebatur antea, *c-ſi*. CAPP. cujus emend. confirmant Ald. & Fr.

22 *homine* abeſt ab Ald. & Fr.

23 *nos* ℰ? non habet Ald.

24 *poterunt*) deeſſe videntur hic *epanalepſis* & *epanaphora*. vide ALEXANDRVM. CAPP.

25 Ald. & Fr. *quod Sec. Nævius ridet*.

natus, inquit, & quemadmodum educatus ſum memini. Vetus eſt, de ſcurra divitem facilius multo 26, *quam patrem familias fieri poſſe.* Et cætera.

APOSIOPESIS, [Ἀποσιώπησις.] reticentia, cum intra nos ſupprimimus ea quæ dicturi videmur, quod aut turpia, aut invidioſa, aut alioquin nobis gravia dictu 27 ſunt: ut eſt Demoſthenicum illud procœmium: *Non* 28 *pari ego & adverſarius periculo ad judicium venimus: ſed mihi quidem. Nolo autem* 29 *quicquam initio dicendi ominoſius proloqui.* Interdum etiam utimur hac figura, quaſi ad alia properemus. Tale eſt Virgilianum illud:

Quos ego; ſed motos præſtat componere fluctus. [Æneïd. I. X. 135.]

EPITROCHASMVS, [Ἐπιτροχασμός.] percurſio. Hæc rurſum figura differt a coacervatione: 30 quod cum 31 illa res diverſas plures 32 in eundem locum conferat 33, hæc diſtantia plura inter ſe percurrens velocitate ipſa circumponit: ut ſi velis dicere: *Cæſar in Italiam evolarat, Corfinium præſidio deſertum* 34 *ceperat, urbe potiebatur, Pompejum perſequebatur.*

IRONIA, [Εἰρωνεία.] ſimulatio. Frequentiſſima apud oratores. Qua figura 35 aliud verbis ſignificamus, aliud re ſentimus. A quo genere figuræ procœmium pro Ligario ſumptum eſt: *Novum crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum.* Et cætera.

PARALIPSIS, [Παράλειψις.] præteritio. Frequens eſt hujus figuræ uſus, ubi quaſi prætermittentes quædam nihilominus dicimus, ſicut pro Milone tota illa quæſtio inducta eſt, qua docet è Repub. fuiſſe occidi Clodium: *Quod ſi non poſſem*, inquit 37, *diluere crimen, ut dilui: tamen glorioſe hæc prædicare Miloni liceret.* Item de domo ſua contra Clodium: [Cap. XIII.] *Videſne me non radicitus evellere omneis actiones tuas, neque illud agere, quod omnino apertum eſt, te omnino nihil egiſſe jure, non fuiſſe tribunum plebis?* & cetera, 38 quæ prætermittere ſe ait: nihilominus dicit. Utemur autem hoc adiumento in iis, quæ infirma vel invidioſa nobis futura ſunt, ſi directo dicantur.

APOSTROPHE, [Ἀποστροφή.] averſio. Neceſſaria plerumque figura ubi quæ ad alios

26 *Multo* non exhibent Ald. & Fr.

27 Fr. *dicturi.* Ald *dicturis.* manus erudita ad marg. Fr. *futura.*

28 *Non pari ego*, locus eſt in oratione pro Corona, ubi Græcus orator ſic loquitur: pag. 473 *Ed. Francof* 1604 ὁ περὶ τοῦ ἴσου ἀγωνίζομαι· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον νῦν ἐμοὶ τῆς παρ' ὑμῶν εὐνοίας διαμαρτεῖν, καὶ τούτῳ μὴ ἑλεῖν τὴν γραφήν· ἀλλ' ἐμοὶ μέν· οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου. Non integrum locum apponit AQVILA. Ea tantum, quæ ad rem ſuam videntur facere. CAPP.

29 *Autem* deeſt in Ald. & Fr. ſed videntur iſtud Græca requirere.

30 *Coacervatione*) συναθροισμός. quæ figura hic deeſt cum aliis quibuſdam, ut jam notavi. De *Synathroeſmo* lege RVTILIVM LVPVM & ALEXANDRVM NVMENIVM in *Græcis Rhetoribus Ed. Ald* CAPPER.

31 Ald. omittit τὸ *cum*, & poteſt abeſſe.

32 Ald. & Fr. *res univerſas pluresve.*

33 Ald. & Fr. *confert.* non male, ſi cum Ald. τὸ *cum* deleas. mox Ald. & Fr. *evolavit* pro *evolarat.*

34 Ald. *dimidio deletam:* Fr. *dimidio delectam* E. Fr. *de medio delectum.* mox pro *potiebatur* Fr. *perociebatur.*

35 Ald. & Fr. *ubi figura*

36 *Paralipſis*) antea legebatur *paralepſis*, ſed male; nam Græcis aliud eſt παράληψις *aſſumptio*, & aliud παράλειψις *præteritio* CAPP. παράλειψις etiam exhibet Ald.

37 Indicat locum in CICERONIS *Miloniana*, c. 2·. extantem. Sed ille ſic hodie legitur: *de qua ſi jam nollem ita diluere crimen, ut dilui; tamen impune Miloni palam clamare & mentiri glorioſe liceret.*

38 Totum iſtum ex CICERONIS pro *Domo ſua* oratione locum ita decurtatum exhibent Ald. & Fr. *videſne non radicitus evellere totum tribunatum.*

alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerumque convertimus orationem in reum ab judice 39, cum illa tamen quibus adverſarium alloquimur, judici allegentur 40. Acutiſſimum exemplum in *Philippicis* DEMOSTHENIS, ubi quibus verbis populum Athenienſium monitum vult, eadem 41 ſe dicit apud Græcos & Arcadas, & Meſſenios concionatum invidioſe 42. Et M. TULLIUS cum ſæpe alias, tum *pro Roſcio* convertit orationem ad Chryſogonum, ab illo loco [Cap. XLIX.] *Rogat oratque te, Chryſogone*, &c.

DIAPORESIS, [Διαπόρησις.] addubitatio. Hac utimur, cum propter res aliquas 43 volumus videri dubitare, & quaſi ab ipſis judicibus conſilium capere, quo potiſſimum genere orationis utamur. Quale eſt pro Cluentio procemium: *Equidem quo me vertam Judices, neſcio: negem fuiſſe illam rem*, &c. Item pro Cornelio: *Pugnem aperte contra nobiliſſimorum hominum voluntates? ſtudia, conſilia, cogitationesque eorum aperiam?* & cetera, quæ quaſi dubitans an ſibi facienda ſint, dicit.

EROTEMA, [Ἐρώτημα.] interrogatum. Eo utimur, ubi exacerbando 44 aliquid interrogamus, & augemus ejus invidiam, hoc modo: *Fuiſtine illo in loco? dixiſtine hæc ita geſta eſſe? renuntiaſtine ea quibus decepti ſumus?* Hæc enim ſi ſine interrogatione dicantur, ad hunc modum: *Hic fuit illo in loco, & ita eſſe geſta dixit, & falſa renuntiando nos decepit:* hæc ſic prolata minus invidioſe proferentur.

PYSMA, [Πύσμα.] quæſitum. Hoc genus à ſuperiore 45 eo differt, quo ad interrogatum una voce tantum reſponderi poteſt, vel à negante, vel a confitente: Quæſito autem occurri non niſi pluribus poteſt, hoc modo, ſi dicas: *Qua igitur ratione bellum geremus qua auxilia nobis parata erunt? quis erit qui ſubvenire volet, cum tam acerbe ſocios tractaverimus?*

DIATYPOSIS, [Διατύπωσις.] deſcriptio vel deformatio, ubi rebus derelictis 46, perſonarum & formas ipſas & habitus deſcribimus & exprimimus, ut TULLIUS hoc modo: [*Or. II. in Rull. c. XX.*] *Ponite ante oculos vobis Rullum, in Ponto inter veſtra atque hoſtium caſtra, haſta poſita cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem* 47. Item plenius *pro Milone:* [Cap. XX.] *Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis; tamen appareret, uter eſſet inſidiator* 48. Et deformat 49 Milonem in rheda ſedentem penulatum cum uxore. Item Clodium cum equo & cum delectis villa egredientem. Eodem modo *pro Roſcio* 50 de Glaucia: [Cap XXXV.] *Nonne vobis hæc quæ audiſtis, oculis cernere videmini, Judices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis* 51? *non poſitas inſidias, non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis ipſe Glaucia?* & quæ ſequuntur. ANTI-

39 Ald. & Fr. *ad judicem* perperam.

40 *allegentur*) legebatur olim *alligentur*. CAPP.

41 *ea* Ald. quod melius videtur.

42 Digitum intendit ad locum *Philipp.* II. p. 66. *Ed. Francof.* 1604. πῶς γὰρ οἴεσθε, ἔφη, ὦ ἄνδρες Μεσσήνιοι.

43 A Fr. abeſt τὸ *res*. Ald. habet *propter aliqua* hoc verum videtur. mox ead. pro *dubitare* exhibet *addubitare*.

44 *exacerbando*) antea legebatur *exacervando*, idque ſolemni mutatione *B* in *V*, & viceverſa. CAPP.

45 Ald. & Fr. *ex ſuperiore*; quod forte probum, ſi poſt *ſuperiore* diſtinguamus.

46 Ald. *ſubjectis* Fr. *delectis*.

47 Ald omittit hæc: *Ponite ante oculos Rull.* Fr. ſic: *Ponite ante oculos Rullum haſta poſita in Pompeji caſtris c ſ f. ſ. actionantem.*

48 Vltima hæc, *tamen appar.* —— *inſidiator* abſunt ab Ald. & Fr.

49 *deformat*) διαγράφει, id eſt, depingit, deſcribit &c. CAPP.

50 *pro Roſcio*) vide CICERONIS orationem *pro Roſcio Amerino* num. 35. *Edit. Grav.* CAPP.

51 Ald. & Fr. non agnoſcunt verba iſta: *non illum miſerum* —— *videtis?*

ANTISAGOGE 52, [Ἀντεισαγωγή.] compenſatio. Eſt autem hujuſmodi, ubi aliquid difficile & contrarium confitendum eſt: ſed contra injicitur 53 non minus firmum. Qualia ſunt hæc de rege Ptolemæo apud CICERONEM: *Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis.* Et ſi dicas: *magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis eſt conſecutura.*

DIASYRMVS, [Διασυρμός.] elevatio vel irriſio. Ea figura eſt, qua ludentes, quæ dicuntur ab adverſariis, diſſolvimus. Qualis eſt ille locus *pro Murœna* in Sulpitium totus de jure civili.

METASTASIN, [Μετάστασιν.] tranſmotionem 54 quidam inter figuras nominant, cum rem à nobis tranſmovemus, non ita ut ibi cauſam conſtituamus. Alioquin jam non figura erit, ſed ſpecies quædam ejus ſtatus, quem qualitatis 55, aut ex accidenti appellant 56, ſecundum HERMAGORAM. Ceterum alibi in parte aliqua orationis ſententiam hoc modo figuramus: quale eſt apud DEMOSTHENEM initio defenſionis pro CTESIPHONTE: *Cum bellum*, inquit, *Phocenſe conſlatum eſſet; non per me: nondum enim ego ad rempub. acceſſeram* 57. Tale & illud *pro Cornelio* videri poteſt de ærario: *Refertum*, inquit, *tribunitiis legibus, exhauſtum à quibus ſit, ipſi ſciunt* 58.

HÆ fere ſunt ab elegantiſſimis electæ figuræ ſententiarum: quibus ſi, ut adoleſcens acerrimo ingenio, utebaris citatus 59 proprio motu animi, aut etiam exiſtimatione 60 lectionis Tullianæ, prius etiam quam numerum earum, nominaque percepiſſes 61, nihil mirum eſt. Omnia enim fere quæ præceptis continentur, ab ingenioſis hominibus & in dicendo ſe exercentibus fiunt: ſed caſu quodam magis quam ſcientia. Ideoque doctrina & animadverſio adhibenda eſt, ut ea quæ interdum ſine ratione nobis occurrunt, ſemper in noſtra poteſtate ſint: & quoties res poſtulaverit, a nobis ex præparato adhibeantur. Nunc ad figuras elocutionis tranſeamus: qua in traditione primum mihi videtur demonſtrandum, quot genera ſint elocutionis, quotque modis eis 62 utamur.

Eſt igitur omnis oratio, aut ſoluta 63 nulla inter ſe neceſſitate numerorum, neque compoſita membris quibusdam vel 64 determinata certa circumſcriptione verborum. Ea plerumque in ſermone aſſiduo & in epiſtolis utimur: interponitur autem & in dialogis & in orationibus 65, ubi aliquid ſimile & proximum ſermoni 66 volumus effingere.

52 Ald. & Fr. *Antenagoge.* ut & in margine *Ἀντεναγωγή.*

53 F. *inducitur.* *ἀντεισάγεται.* unde *ἀντεισαγωγὴ* dicta eſt. GESNER.

54 *Remotionem* frequentem dicunt Latini Rhetores. CAPPER. Ald. habet *tranſmutationem.* mox pro *nominant* tam Ald. quam Fr. *nominavit*

55 *quem qualitatis*) ſubintelligitur *aſſumptivæ. Aſſumptiva* porro *qualitas* dicitur, quum factum ipſum approbari non poteſt, ſed aliquo foris aſſumpto argumento defenditur, aut reus excuſatur. CAPPER.

56 *ex accidenti appellant*) idem tradit QVINCTILIANVS *Lib.* 3. *Cap.* 6. *Hermagoras ſolus quatuor;* conjecturam, proprietatem, translationem, qualitatem, *quam per accidentia*, id eſt, *κατὰ συμβεβηκὸς* vocat, *hac interpretatione;* an illi accidat viro bono eſſe, vel malo. CAPPER.

57 *cum bellum*) Græci autoris verba ſunt: p. 470. Ed. Francof. 1604. τὸ γὰρ Φωκικὸν συστάντος πολέμου, οὐ δι' ἐμέ, οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτευόμην πω τότε. CAPPER.

58 Ald. *a quibus ipſi ſciunt.*

59 Ald. & Fr. *nactus*; forte *actus.*

60 Ald. *æſtimatione.* Manus docta ad margin. Frob. adſcripſit *ex imitatione.* acute

61 Ald. & Fr. *prius etiam quod numeros eorum nominaque perceperis.*

62 Ald. *ea.*

63 *aut ſoluta*) vide ut triplex oratio diſtinguatur; ſoluta, perpetua & periodica. CAPP.

64 E. Fr. *nec.*

65 Ald. *&* *judicialibus orationibus.* Fr. *&* *in Dialogis, orationibus.*

66 *ſermoni*) ſupple familiari, quotidiano, &, ut paulo ſupra dicebat, aſſiduo. CAPP.

gere. Aut perpetuâ, quam Græci *εἰρομένην λέξιν* 67 appellant: quæ ita connectitur, ut ſuperiorem elocutionem ſemper proxima ſequatur, atque ita ſeriem quandam ſignificatus rerum explicet. Ea præcipue hiſtoriæ deſcriptioni convenit, quæ tractim 68 effuſum genus eloquendi, non converſum 69, neque circumſcriptum deſiderat. Habet & 70 ſæpe in judiciali genere dicendi uſum neceſſarium, ſiquando quaſi decurſu 71 quodam uti volumus: ut illa ſe habent in oratione *Miloniana:* [Cap. XXVII.] *Occidi, occidi non Spurium Melium, qui annona levanda, jacturiſque rei familiaris* &c. in vitam Clodii invehitur. Alia autem quæ ex ambitu conſtat, quem ambitum Græci 72 *περίοδον* appellant. Eſt autem ea quæ ſententiam certa quadam circumſcriptione definit atque determinat: qualis eſt hæc: *Si* 73 *quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt, tantum in foro & in judiciis impudentia valeret: non minus nunc Aulus Cæcina cederet impudentiæ* 74 *quam tum in vi faciunda ceſſit audaciæ* 75. Sed hic ambitus conſtat ex membris, quæ *κῶλα* Græci vocant: & cæſis, quæ *κόμματα* appellant. Membrum quidem eſt pars orationis ex pluribus verbis, abſolute aliquid ſignificans. Hoc modo: *Etſi* 76 *vereor, Judices, ne turpe ſit pro fortiſſimo viro dicere incipientem timere.* Cæſum autem, eſt pars orationis nondum ex duobus aut ex pluribus verbis quicquam abſolute 77 ſignificans. Hoc modo: *Etſi vereor, Judices, ne turpe ſit.* Nonnunquam tamen cæſam 78 dicimus orationem, quoties non efficiuntur membra ex connexione verborum 79: ſed ſingula, quamvis ſignificantia, proferuntur: ad iſtum modum: *Quis* 80 *eſt iſte Lollius? armiger Catilinæ, ſtipator tui corporis, concitator tabernariorum. percuſſor, licitator* 81 *fori, depopulator curiæ.* Et alibi apud eundem oratorem: *Comites* 82 *illi delecti manus erant tuæ; accenſi, medici, aruſpices, ſcribæ. tuæ erant manus* 83: *ut quiſque te familiaritate attigerat, ita maxime manus tua putabatur.* Conſtat autem ambitus, ex duobus membris, ex tribus membris, ex quatuor interdum: etſi nonnulli ex uno membro ambitum putant poſſe compleri, quam *μονόκωλον περίοδον* appellant. Ego autem

non

67 *εἰρομένην λέξιν appellant*) poſt ARISTOTELEN *Lib.* 3. *Rhetoric. cap* 9. CAPP.

68 *tractum, effuſum.* E. Fr. *tractum & effuſum.* omnino videtur leg. *tractum & fuſum.*

69 *converſum*) *κατεστραμμένην λέξιν* Græci dicunt. Videſis DEMETRIVM vulgo PHALEREVM de *Elocutione Num.* 12.

70 *τὸ eſt* abeſt a Fr.

71 *quaſi decurſu quodam uti*) Græci dicerent *διεξοδ.* & *διεξοδικῶς λέγειν.* CAPPER.

72 Fr *Græce.*

73 *ſi quantum*) exordium eſt CICERONIANÆ *pro Cæcina* Orationis. CAPPER.

74 Ald. *cederet S. Ebutii impudentiæ.* locum iterum, pro more ſuo, ex memoria citavit AQVILA.

75 Ald. & Fr. *quam tum cum in facienda ceſſit audacia.*

76 *etſi vereor*) exordium eſt TVLLIANÆ Orationis *pro Milone.* CAPPER.

77 Ald & Fr. *abſoluti.*

78 *cæſam orationem*) *κόμμα* & *κομματικῶς λέγειν.* CAPPER.

79 Ald. & Fr. *verba ex connexione membrorum.*

80 *Quis eſt ille Lollius?*) locus eſt in Orat. *pro Domo* c. 5. Sed uti videtur iterum AQVILÆ ex memoria laudatus. Etenim hodie ita legitur in CICERONIS Codicibus. *Quis eſt iſte Lollius, qui ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt: qui, te Tribuno Plebis, nihil de me dicam, ſed qui Cn. Pompejum interficiendum depopoſcit. Quis eſt Sergius? armiger Catilinæ, ſtipator tui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorum, damnatus injuriarum, percuſſor, lapidator, fori depopulator, obſeſſor curiæ.*

81 Ald. *latrator.* Fr. *licitator.*

82 *Comites illi*) locus eſt *Libro* II. *in Verrem Cap.* 10. Sed plenior etiam hic legitur in ipſo CICERONE ita; *Præfecti, Scribæ, Medici, accenſi; haruſpices, præcones erant manus tuæ; ut quisque te maxime cognatione, affinitate, neceſſitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur.*

83 Ald. & Fr. omittunt omnia iſta, *accenſi, medici* —— *tuæ erant manus.*

Digitized by Google

non video 84 quemadmodum periodos cognominetur, & non potius colum ſive membrum, ſi unum ſit 85.

His demonſtratis quæ & ipſa poſſit 86 aliquis figuris elocutionis annumerare 87: ceteras 88 perſequemur, ſi illud prædixerimus, optimam & efficaciſſimam orationem futuram, ſi & hos ambitus habuerit de quibus diximus, & quibusdam in partibus continuo rationem illam perpetuæ elocutionis aſſumpſerit, & nonnunquam cæſis interrupta fuerit. Nam ubi omnia periodis explicantur, ſatietatem & faſtidium ex ſimilitudine parit 89: qualia ſcripta eorum, qui Iſocratem male imitati ſunt. Quippe cum ipſe Iſocrates in hoc genere à quibuſdam improbetur. At ubi ſemper continuatur oratio, nec illæ 90 quaſi reſpirationes ex intervallis atque definitionibus periodorum interponuntur, & audientem & dicentem fatigat. Ubi vero cæſa ſemper oratio eſt, nihil a ſermone imperitorum differre videtur. Quare permiſcenda ſunt hæc, & rebus pro conditione earum accommodanda.

Differt autem figura elocutionis a figura ſententiæ, hoc, quod ſententiæ figura immutato verborum ordine, vel translato, manet nihilominus. Elocutionis autem, ſi diſtraxeris vel immutaveris verba, vel ordinem eorum 91 non ſervaveris, manere non poterit. Ironia ſententiæ figura quam hoc modo enuntiabo: *Hic enim egregius auctor communium commodorum, cuſtos & 92 defenſor reipublicæ, ſalus & columen civitatis.* De quo contraria ſcilicet intelligi velim. Mutabo verba ordine eorum verſo, vel tota locutione 93 aliter explicata, ſic: *Namque iſte cujus ope & auxilio videlicet civitas nititur.* Manet 94 utique ironia eadem, neque læditur verborum immutatione. At vero ſi figura elocutionis ſit, quam repetitionem, Græce ἐπαναφορὰν 95 vocamus, quæ eſt hujusmodi: *Ille auctor diſcordiarum, ille dux ſeditionum omnium, ille in pace tumultuoſus; proditor 96 in bello:* & illam partem orationis repetitam ſæpius in initio membrorum aut cæſorum ſuſtulero 97, & tantum ſemel dixero, ſubjungens & cetera, hoc modo: *Ille qui ſeditionum auctor, diſcordiarum concitator, in pace tumultuoſus, in bello proditor fuit;* figuram elocutionis ſuſtuli Nonnunquam autem, immo plerunque concurrere poteſt, ut ſententiæ figura conjungatur cum elocutionis figura: qua hoc modo enuntiatum eſt 98: *Ille amator patriæ egregius, ille Reip. cuſtos, ille defenſor libertatis ac legum.* Cum hoc de eo

84 *Ego autem non video*) lege PETRVM VICTORIVM ad DEMETRIVM PHALER. *pag* 19. ubi AQVILAM noſtrum ex Ariſtotele & Demetrio Phaler. refellere conatur. CAPPER.

85 Ald *& non potius colum tantum, ſi unus ſit.* Fr. *& non potius colum ſive unus, ſi unum ſit.*

86 *quæ & ipſa poſſit aliquis*) ita fecit ALEXANDER NVMENIVS in *Græcis Rhetorib. Ed. Ald. pag.* 582. & RHETOR HERENNIANVS Libro 4. CAPPER.

87 *annumerare*) legebatur olim *enumerare*, quod emendatum oportuit. CAPP.

88 E. Fr. *cetera.*

89 E Fr. *pariunt.*

90 Ald. & Fr. pro *oratio*, *nec illa* exhibent *oratiuncula.*

91 Recepimus τὸ *eorum*, quod in eo Ald. & Fr. conſpirant, facitque apprime ad ſenſum.

92 Particula & non eſt in Ald & Fr.

93 A'd. & Fr *e'ocutione.*

94 Ald. *manebit.* & ſtatim *læditur.* Pro *utique* Fr. *ut*, unde manus docta fecit *hic.*

95 Ald. *quam repetitionem Latine, Græce* ἐπαναφορὰν *v.* id probum videtur. Fr. pro *repetitionem* legit *relationem.*

96 Fr. *ille proditor.*

97 Ald. *cæſorum quam figuram ſuſt.* Fr. *cæſorum qua figuram.* credibile eſt excidiſſe voculam poſt illud *figuram* forte leg. *qua figuram efficiunt.*

98 *qua hoc modo*) legendum videtur: *quomodo hoc enuntiatum eſt.* CAPP.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

eo dicatur, de quo contraria intelligi volumus, & ironiam eſſe 99, quæ figura ſententiæ eſt, & epanaphoram, de 100 qua cum maxime diximus, quæ eſt elocutionis. Nunc ad inſtituta pergamus. Sunt igitur figurarum elocutionis 1 aliæ, ad ornandum tantum 2, & quaſi ad pingendam orationem accommodatæ: quibus princeps Gorgias Leontinus uſus eſt, ſed ſine modo. Et ideo illius oratio, quæ initio audientes novitate permoverat 3, faſtidium meruit. Iſocrates autem poſt eum parcius, necnon etiam ipſe Demoſthenes, ſed tanta moderatione, ut nuſquam in tædium incurrat 4. Eas ergo primum exponemus.

ANTITHETON, [Ἀντίθετον.] oppoſitum ex contrariis. Hæc figura conſtat ex eo quod verba pugnantia inter ſe paria paribus opponuntur. Cujuſmodi breviſſimum eſt illud CICERONIS 5: *Domus deerat? at habebas: Pecunia ſuperabat? at egebas. In pace 6, ad vexandos cives acerrimus: in bello, ad expugnandos hoſtes inertiſſimus.*

ISOCOLON, [Ἰσόκωλον.] exæquatum membris 7. Fit autem quoties non pugnantibus inter ſe, ſed paribus tantummodo verbis, duo vel etiam plura membra, quæ κῶλα dicimus explicantur: ut ſi dicas hoc modo: *Claſſem ſpecioſiſſimam* 8 *inſtruxit, exercitum pulcherrimum & fortiſſimum delegit* 9. Addere etiam licet: *ſociorum maximam & fideliſſimam manum comparavit.* Et longius eodem modo progredi, dum ne in faſtidium incurras.

PARISON, [Πάρισον.] prope æquatum 10. Differt autem a ſuperiore, quod ibi membrorum verba paria ſunt numero: hic uno, vel altero addito, aut in ſuperiore membro, aut in poſtremo pariter excurrunt: ut ſic hoc enunties 11: *Neque gratia & divitiis locupletum corruptus, neque minis & denuntiatione potentum perterritus, neque difficultatibus & magnitudine rei a propoſita magnitudine dejectus.* Hoc enim poſtremum pluribus verbis, quam ſuperiora, enuntiatum membrum longius produxit. Quod fieri & in primo poteſt: ſed ibi opportunius, ſi quo 12 longius erit cæteris, initio prænuntiatur 13: in poſteriore autem, ſi ad poſtremum producitur.

HOMOEOPTOTON, [Ὁμοιόπτωτον.] ſimile in caſibus. Hoc ex eo nomen accepit, quod membra illa, id eſt κῶλα in eoſdem caſus cadunt, ad hunc modum: *Huic igitur ſocios veſtros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis ut in tumultu eſſetis, molienti.* Hæc enim tria in eundem caſum determinata ſunt.

HOMOEO-

99 *& ironiam eſſe*) addendum puto *conſtat*, vel aliud ſimile verbum. CAPP.

100 *de qua, cum maxime diximus, quæ eſt Elocutionis. Nunc ad inſtituta pergamus*) liquidius flueret oratio, ſi verba ita componerentur: *epanaphoram, quæ eſt Elocutionis; de qua cum maxime diximus, nunc ad inſtituta pergamus.* CAPPER.

1 *elocutionis*) legebatur antea *elocutiones*, ſed perperam. CAPP.

2 *aliæ, ad ornandum*) nam alius infra memorabit, quæ ad accendendam dicendi pugnam valent. CAPP.

3 Fr. *& ideo brevis oratio eſt, & quæ initio audientis novitate permoverat.* huic per omnia ſimilis Ald. niſi quod legit *permovere.* Manus docta in marg. Fr. adſcripſit, *& ideo brevis gratia eſt,* ingenioſe.

4 Ald. & Fr. *recurrat.*

5 *Ciceronis*) ex oratione *pro Scauro.* CAPP.

6 *in pace*) his verbis VOSSIUS præmittendum putat pronomen *idem*, quia ſequitur alterius exemplum. vide ipſius *Inſtitut. Orator. p.* 403. præmitti poſſet etiam particula *item.* CAPP.

7 Ald. *exæquanen ex membris.*

8 *ſpecioſiſſimam*) haud ſcio an addendum ſit τὸ *& numeroſiſſimam* vel *& ampliſſimam*, ut membrorum verba paria ſint numero, quemadmodum mox docebit. CAPPER.

9 Ald. & Fr. *elegit.*

10 Ald. *prope æquamen.*

11 Ald. & Fr. locum enuncies.

12 *ſi quo longius*) mallem legere *quod.* CAPP.

13 Ald. *pronuntiatur.*

Homoeoteleuton, [Ὁμοιοτέλευτον.] ſimile determinatione. Differt à ſuperiore, quod illud quidem & caſu & ſono ſimilia verba 14 membrorum determinat: hoc vero non ſolum caſuum ſimilitudine, ſed cujuſcunque verbi atque enuntiationis contentum eſt: *In muros ſtatim curritur, exercitus à ſociis accerſitur, delectus juventuti denuntiatur.*

Paronomasia, 15 [Παρονομασία.] levis immutatio 16. Hæc figura ita ornat orationem, ut in nomine aut in verbo interdum ſyllaba, nonnunquam litera immutata, diverſa ſignificet; ut ſi velis ſic enuntiare: *Prætor iſte, vel potius prædo ſociorum.* Et frequens illud apud veteres ejuſmodi eſt: *Cui quod libet, hoc licet.* Non indecore interim & prioris verbi poſtremitas, ſimilitudine poſterioris excipitur; ut ſe habet: *Legem flagitas, quæ 17 tibi non deerat; erat enim diligentiſſime ſcripta.*

Ploce 18, [Πλοκή.] copulatio. Ea figura elocutionis, in qua idem verbum aut nomen bis continuo poſitum diverſa ſignificat, ut eſt illud: *Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius.* Ita enim hoc bis poſitum eſt, ut ſuperius quidem nomen tantum ſignificet hominis, poſterius velit intelligi eundem qui ſemper fuerit, ac ſui ſimilem.

Palillogia 19, [Παλιλλογία.] iteratio. Hæc figura repetito eodem verbo aut nomine, non diverſa vult intelligi, ſed idem, quod ſignificatur efficere vehementius. Cujuſmodi eſt hoc: *Ferrum, ferrum, inquit, & hoc in judicio dicit ter, ejiciunturque protervi.* Repetitum enim hoc ferrum indignitatem rei atque audaciam ejus, in quem dicitur, impenſius ſignificat. Nec ſolum nomen aut verbum, ſed omnis pars orationis iterari ad eundem uſum poteſt, ut cum dicitur: *Tu tu 20 Antoni, Cæſari ruenti, atque omnia permiſcere cupienti, cauſam belli civilis dediſti.* Atque hæ duæ figuræ, ſuperior, & iſta ipſa de qua locuti ſumus, non ad ornandam magis & exornandam orationem, ut illæ ſuperiores, ſed ad accendendam pugnam dicendi valent: ſicut vel magis, pleræque

14 Ald. omittit *verba.*

15 *Paronomaſia*) peſſime legebatur antea *paronymia.* Nam ſubjecta exempla hæc: *Prætor, prædo; libet, licet;* &c. evidenter oſtendunt hic παρονομασίαν *paronomaſiam* ſive agnominationem vulgo *jeu de mots* deſignari. paronymia παρωνυμία vero longe aliud ſignificat, nempe verbi a verbo derivationem, ut: *juſtum juſtitiam juſte diligit.* Igitur improprie locutus eſt eruditiſſimus Harduinus in *præfatione* ad ſuam *Plinii* editionem *pag.* 9. ubi ait *puerili παρωνυμίᾳ Plinium a quibuſdam Planium appellari:* neque enim τὸ *Planius* eſt παρώνυμον nomen *derivativum τοῦ Plinius.* Dicere debuerat: puerili παρονομασίᾳ, quia inter Planium & Plinium eſt levis illa immutatio vocabuli, quæ *paronomaſiam* conſtituit & a *paronymia* ſecernit. Capper.

16 *immutatio*) legebatur quidem antea *imitatio.* Sed legendum eſſe *immutatio*, multa ſunt quæ probent. Nam 1. Tullius L. III. *de orat.* C. 54. hanc figuram ſic indicat: *paulum immutatum verbum atque deflexum.* 2. Eadem infra ſic deſignatur: *ut interdum ſyllaba, nonnunquam litera immutata.* 3. Rutilius Lupus de *paronomaſia* ita ſcribit: *hoc aut addenda, aut demenda, aut mutanda . . . . litera aut ſyllaba fieri conſuevit.* 4. Apud Herennianum Rhetorem *Annominatio* παρονομασία fit etiam *commutandis literis* Capper. *Immutatio* quoque eſt in Ald.

17 Ald. & Fr. *legem fragilitas, & quæ.*

18 *Ploce*) Rutilius Lupus vocat *diaphoran. ploce* autem aliud ſonat apud Julium Rufinianum, ut & apud Quinctilianum, ut patet ex noſtro in Quinctilianeas inſtitutiones *indice.* Capper.

19 *Palillogia*) quæ Julio Rufiniano eſt *anadiploſis*, Voſſio *epizeuxis.* Capper. Fr. Palilogia. παλιλογία.

20 *Tu, tu Antoni*) Ciceronis locus exſtat Philipp. 4. C. 22. ſed in vulgatis codicibus ita legitur: *Tu, Tu, inquam M. Antoni princeps C. Cæſari omnia perturbare cupienti cauſam belli contra patriam inferendi dediſti* Capper.

pleræque earum, quæ conſequentur. Ideoque & Ariſtoteli & iteratio ipſa verborum ac nominum, & repetitio frequentior, & omnis hujuſmodi motus, actioni magis & certamini 21 quam ſtylo 22 videtur convenire. Qua de re in tertio Rhetoricarum libro artium 23 diſſerit. Verum docet nos & Demoſthenes & Cicero, eam optime orationem eſſe compoſitam, quæ cum illa ornamenta parium & contrariorum, & immutatorum 24 verborum habeat, ex quibus & ipſis tamen ſæpe non ornatior quam vehementior fit oratio, ſi in tempore & cum modo aſſumantur 25: tum his quæ veræ adſectionis ſpeciem præferunt, excitetur 26. Ita enim maxime exemplum & imaginem veritatis continebit.

Epanalepsis, 27 [Ἐπανάληψις.] repetitio. Hæc figura tantum à priore diſtat, quod in illa quidem una pars orationis bis repetitur, tum conjunctim, tum interpoſito uno aut altero verbo, quo vehementior elocutio videtur fieri: at in hac ex plurium verborum continuatione repetita idem quæritur: ut ſi dicas: *Patriæ ſuæ quiſquam, ò dii immortales, exitium eſt machinatus? Hæc 28 non poteſt: jam non poteſt, inquam, libera hæc civitas eſſe.*

Anadiplosis, [Ἀναδίπλωσις.] replicatio 29. Rarum apud oratores figuræ genus, frequentius apud poetas: ſiquando tamen & in civilem orationem incidit, mediocrem dignitatem habet. Intereſt autem inter hoc & illa duo ſuperiora tantum, quod hic ea quæ in ſuperiore membro poſtrema ponuntur, in poſteriore prima repetuntur, ad hunc modum: *Concurrerat ad tantæ rei nuntium, ſicut commune civitatis periculum monebat, ſenatus frequens, equeſter ordo univerſus* 30. Tale eſt & illud Terentianum: [Terent. *Phorm. Act. II. Sc. 3. v. 5. 6.*]

Negat Phanium eſſe hanc ſibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat eſſe cognatam?

Prosapodosis 31, [Προσαπόδοσις.] redditio. Nomen hæc figura ex eo accepit 32, quod idem nomen in poſtrema parte membri, aut eadem quæcunque pars orationis redditur, eſt connexa 33, unde id membrum aut is ambitus 34 cœpit. Ut ſi velis hoc modo eloqui, cum quid quaſi indigneris aut doleas: *Tibi ſceleratiſſime omnium, imputare*

21 *& certamini*) τῷ ἀγῶνι, id eſt, orationi quæ in forenſi ſtrepitu ac certamine habetur. Capper.

22 *quam ſtylo*) τῇ λογογραφίᾳ, id eſt, orationi quæ domi per otium conſcribitur. Capper.

23 *in tertio Rhetoricarum*) cap. 12. ubi Philoſophus ita ſcribit: διὸ τά τε ἀσύνδετα καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ εἰπεῖν, ἐν τῇ γραφικῇ ὀρθῶς ἀποδοκιμάζεται, ἐν δὲ ἀγωνιστικῇ καὶ οἱ ῥήτορες χρῶνται· ἔστι γὰρ ὑποκριτικά κλ. Capper. in Ald. eſt *in tertio Rhetoricorum libro.*

24 *immutatorum verborum*) τῶν παρονομασιῶν *paronomaſiarum*, de quibus vide quæ mox annotabam. Capper.

25 recepimus ex Ald. *aſſumantur*, quod omnino neceſſarium erat, cum antea legeretur *aſſumatur.*

26 Fr. *tenetur.*

27 *Epanalepſis*) quæ Ivlio Rvfiniano *ploce* dicitur. Capp.

28 Ald. τὸ *hæc* non habet, & rectius omnino abeſſet.

29 *replicatio*) legere malim *reduplicatio.* id enim ſonat Græca vox ἀναδίπλωσις. Capp.

30 *ordo univerſus*) alterum deeſt membrum, quod incipiebat ab hac voce, *univerſus.* Capp.

31 *Proſapodoſis*) hanc figuram Vossivs *epanalepſin* vocat: Rvtilio autem *proſapodoſis* eſt figura ſententiæ. Capp.

32 Ald. & Fr. *accipit.*

33 *parte membri, aut eadem quæcumque*) legendum mihi videtur cum parentheſi: *parte membri (aut eadem quæcumque pars orationis eſt connexa) redditur, unde id membrum* &c Capp.

34 *is ambitus*) id eſt, *ea periodus.* Capp.

putare omnes calamitates ſuas debet Reſpublica, tibi. Aut ſic: *Hæc, o dii immortales, in civitate moliri auſus eſt Glaucia* 35*?*

EPANAPHORA, ['Επαναφορά.] quod relatum vocant. Hac figura vel frequentiſſime & Demoſthenes & M. Tullius & omnes vehementes oratores utuntur: quando præcipue & ipſi commoti videri volunt, & judicem commovere. Conſtat autem ex eo, quod eadem pars orationis ſæpius per ſingulos ambitus, aut per ſingula membra, interdum etiam brevius per cæſa, quæ κόμματα appellant, repetitur: hoc modo: *Verres calumniatorem apponebat, Verres de cauſa cognoſcebat, Verres pronuntiabat.* Aut ſi dicas: *Ille venire hoſtes nuntiavit, ille vos in motum belli compulit, ille, in tumultu ut civitas eſſet, effecit.* Per ambitum autem repeti poteſt eadem pars orationis ſic: *Tam diu Tiberius Gracchus populo gratus fuit, quam diu leges ad voluntatem ejus, non ad utilitatem Reipub. compoſitas ferebat: Tam diu C. Gracchus, quam diu legibus agrariis & frumentariis & cæteris profuſionibus ærariis* 36 *multitudinem imperitam promerebatur: Tam diu Saturninus plurimum potuit, quam diu eaſdem illas frumentarias largitiones, & agri diviſiones pollicebatur.*

ANTISTROPHE 37, ['Αντιστροφή.] converſio. Species hujus figuræ cum eandem fere vim habeat, contraria eſt ſuperiori, eo quod ibi ab eadem parte orationis ſæpius incipitur, hic in eandem partem deſinitur 38. Cujuſmodi eſt hoc *pro Fontejo*: *Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus ampliſſimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia.*

SYMPLOCE, [Συμπλοκή.] connexum. Hæc figura ex utraque earum, quas ſupra demonſtravimus, compoſita eſt 39 Utramque orationis ſpeciem circundat. Nam & incipit ſæpius ab una parte orationis, & toties 40 in unam atque eandem deſinit. Ut hæc ſe habet: *Quis legem tulit? Rullus. Quis tribus ſortitus eſt? Rullus. Quis decem viros creavit? idem Rullus* 41.

POLYPTOTON, [Πολύπτωτον.] ex pluribus caſibus. Hanc figuram ex eo nominaverunt, quod cum ſæpius initium 42 ab eadem parte orationis ſtat 43, illa ipſa pars 44 declinationibus caſuum, aut generibus, aut numeris immutatur. Caſuum declinationibus hoc modo: *Senatus eſt ſummi imperii* 45 *conſilium: Senatui Reip. cura mandatur:*

Ad

35 *Glaucia*) deeſſe videtur vocula *hac*, ut exemplum ad rem propoſitam congruat. De Glaucia mentio fit in oratione pro *Roſcio Amerino*: ſed ingens ibi lacuna eſt; & forſan hic locus fragmentum illius lacunæ eſt. CAPP. ita emendaverat quoque manus erudita in marg. Fr. *Hæc, o Dii Immortal. in civitate moliri auſus eſt Glaucia? hac?*

36 *ærariis*) forte legendum *ærarii*. CAPPER.

37 *Antiſtrophe*) VOSSIVS *epiſtrophen* vocat: ſed ab HERMOGENE, ALEXANDRO NVMENIO &c. rectius dicitur ἀντιστροφή. Nam, ut bene monet ALEXANDER ille rhetor, figura hæc στρέφει τὴν ἐπαναφορὰν, *invertit epanaphoram.* CAPP. Ald. pro *converſio*, *converſum.*

38 *deſinitur*) legebatur olim *definitur*; ſed legendum eſſe *deſinitur*, patet ex eo quod præcedit: *ibi ab eadem parte orationis ſæpius incipitur*, CAPPER.

39 Ald. *compoſita utramque orationis ſpeciem circumdat.* quod non aſpernendum.

40 Ald. & Fr. *totidem.*

41 Locus eſt apud CICERONEM *Agrar.* II. c. 9. Aquilæ ex memoria citatus Sic enim apud CICERONEM ipſum legitur: *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi ſuffragiis privavit? Rullus. Quis Comitiis præfuit? Rullus. Quis tribus quas voluit vocavit nullo cuſtode ſortitus? Quis Decemviros, quos voluit, renunciavit, idem Rullus? Quem principem renunciavit? Rullum.*

42 Antea legebatur *initio*. CAPP. Sed *initium* quoque eſt in Ald.

43 Ald. pro *ſtat* habet *fiat*. quod omnino vulgato videtur rectius.

44 Ald. omittit *ipſa* male.

45 Ald. *Summum Imperii conſilium.* quod nemo non vulgato prætulerit.

Ad Senatum in dubiis periculoſiſque rebus omnis civitas reſpicit. Generibus autem hoc modo: *Pulchra autem hæc fama contigit civitati, ſi optime meritum civem damnaverimus: pulchrum erat exteras nationes exiſtimare infeſtiores nos eſſe bonis, quam malis. Pulchre communibus utilitatibus conſulemus, ſi, quos oppreſſos & hoſtes cupiere, nos circumvenerimus.* Numeris autem ſic: *Grata ſemper ſingulis fuerunt, quæ commodi eorum cauſa conſtituta* 46 *ſunt. Gratum ille ſuperior Africanus ſenatoribus fecit, qui primus ejus ordinis ſubſellia a populo liberavit.*

SYNONYMIA, [Συνωνυμία.] communio nominis. Vtimur autem eo genere elocutionis, quoties uno verbo non ſatis videmur dignitatem aut magnitudinem rei demonſtrare: ideoque in ejuſdem ſignificatione 47 plura conferuntur, ut ſi dicas: *Proſtravit, afflixit, perculit.*

TAVTOLOGIA, [Ταυτολογία.] Eandem rem pluribus verbis ſignificat hoc *ſchema*. Differt autem perexiguo a ſuperiori figura. Ibi enim 48 ſingulæ partes ex ordine idem ſignificantes ponuntur: hic unius nominis aut verbi prius poſiti vis deinceps pluribus verbis explicatur, ut ſi dicas: *Senatus Populique Romani ſummum conſilium, a quo ordine jura externæ nationes petunt.* Hic enim unum nomen ſenatus, proſecutionem accipit ex pluribus verbis non aliud ſignificantibus. Qui enim ſummum conſilium dixit, & eum ordinem 49 a quo exteræ nationes jura petunt, non aliud quam ſenatum dixit, ſed proſequendo latius ornavit elocutionem.

CLIMAX, [Κλίμαξ.] quod Græci vocant, aſcenſus nominetur a nobis. Malo enim aſcenſum, quam ſcalam aut gradiculos, ut quidam, dicere. Eſt autem figura perquam decora, & a Demoſthene commendata: in qua poſtremum quodque verbum in priore membro aut parte aliqua elocutionis poſitum in inferiorem rurſus aſſumptum injicitur 50; atque ita velut gradibus quibuſdam, connectitur oratio, ad hunc modum (ponam enim ipſum Demoſthenicum verſum 51) *Et non dixi hæc quidem* 52, *non autem ſcripſi* 53: *nec, ſcripſi quidem, non profectus ſum autem ad legationem: nec, profectus quidem, non perſuaſi autem Thebanis* 54 Hic animadvertis quanto elatius dicta ſint, quam ſi ſimpliciter enuntiaſſet: *Et dixi hæc, & ſcripſi, & in legationem profectus ſum, & perſuaſi Thebanis.* Sic M. TVLLIVS pro *Milone*: [C. XXIII.] *Neque vero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit: nec ſenatui modo, ſed etiam publicis præſidiis & armis: neque his tantum, ſed etiam ejus poteſtati, cui ſenatus totam Remp. commiſit.* Parce autem uſus eſt figura. Nam in tertio gradu contentus fuit dicere: *neque his tantum*, ne rurſum totum illud repeteret, *neque ſolum publicis præſidiis & armis tantum*: videlicet quia & longum & inſuave futurum

46 Ald. *inſtituta.*

47 Ald. *ſignificationem.* non male.

48 Ald. & Fr. *etiam* male

49 Ald. & Fr. omittunt *ordinem.* manifeſto errore.

50 Ald. *In ſuperiore curſum aſſumta.* Fr. *in ſuperiorem curſum aſſumta.*

51 *verſum*) τὴν ῥῆσιν, hoc eſt, teſtimonium, locum, ſententiam. Vulgo dicimus, *un paſſage.* vid. CROII *Obſerv. ad* N. T. p. 77. CAPP.

52 Ald. & Fr. *dixi quidem hæc.*

53 Hæc verba, *non autem ſcripſi*, abſunt ab Ald. & Frob.

54 Poſt hæc verba, Ald & Fr addunt: *nec perſuaſi quidem.* Ceterum eadem ῥῆσις citatur quoque, tanquam notiſſimum exemplum, non nominato tamen auctore, à DIOMEDE *de Oratione & partibus orationis & vario genere metrorum* L. II. inter Grammaticos Putſchii, p. 443. Cujus en verba: *Simile eſt exemplum ex Græco notiſſimo translatum. Non hæc quidem dixi, ſed nec ſcripſi; nec ſcripſi quidem, ſed nec otii legationem; nec otii quidem, ſed nec perſuaſi Thebanis.*

rum erat. Egregie autem,&(ut mihi videtur) feliciter LICINIVS CALVVS in *Vatinium: Non ergo pecuniarum magis repetundarum, quam majeſtatis: neque majeſtatis magis, quam Plautiæ legis: neque Plautiæ legis magis, quam ambitus: neque ambitus magis, quam omnium legum omnia judicia perierunt.*

SOLVTVM, (ſic enim voco, quod ἀσύνδετον Græci vocant) fit ita, ut demptis conjunctionibus 55 & præpoſitionibus, quibus verba & nomina connectuntur 56, ſingulatim unumquodque enuntiemus. Cujus rei frequentiſſimum exemplum eſt per totas orationes M. Tullii: ſed vel hoc unum ad exemplum ſufficiet. *Expecto* 57 *vim edicti, ſeveritatem prætoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium.* In his enim animadvertimus nullam neque conjunctionem 58, neque præpoſitionem interpoſitam. Facit autem figura hæc ad celeritatem 59, & ad vim doloris aliquam ſignificandam: qua 60 plerunque cum commoti ſumus, hoc modo incidere 61 ſolemus. Illud etiam præceptum habeto, actori 62 veræ cauſæ 63 nunquam timendum eſſe, ne nimius 64 ſit in figuris ſententiarum Si enim fieri poſſit, ut omnes ad aliquam utilitatem figurentur, non vitandum. Verum & optabile eſt elocutionis figuris modum adhibere 65, & iis maxime, quas diximus ad oſtentationem 66 magis, quam ad certamen 67 facere 68: in quibus paribus paria redduntur, aut quæ ſimili caſu aut ſono determinantur: in his etiam, quæ iteratione verbi, aut repetitione, aut alio quocunque hujuſmodi motu accidunt. In elocutione tamdiu commorandum erit, quamdiu non in faſtidium & ſatietatem audientis incurret. Melius itaque eſt pluribus hujuſmodi figuris uti, & exemplis variari elocutionem, quam diutius in iiſdem manere.

DIEZEVGMENON, [Διεζευγμένον.] ſive disjunctum 69. Hæc figura ita ornat & amplificat orationem: ut diverſis redditionibus verborum membra, quæ vocamus κῶλα, disjungat ac ſeparet, ſive duo, ſive plura. Hoc modo: *Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam 70 præſidio communient: Nuceriam 71, Cumas multitudine ſuorum obtinebunt: cætera oppida præſidiis devincient* 72. Tale eſt & illud: *Veniet igitur ſub præconem tota*

55 Fr. *disjunctionibus.*

56 Hæc ſ[illegible] in Fr. monſtroſe corrupta, ita videlicet leguntur: *quibus verba & non verbis nominibus aut appellationibus particulis conſiciuntur.* Non tamen videbantur omittenda; acutio ibus amplius de hoc loco diſpiciendi forſan præbitura materiam.

57 *Expecto*) CICERONIS locus eſt in *Verr.* III. c II.

58 *conjunctionem*) editum antea fuerat *disjunctionem;* ſed legendum eſſe *conjunctionem*, liquet cum ex tota ſerie orationis, tum ex illis antecedentibus: *ut demptis conjunctionibus* — *quod ἀσύνδετον Græci vocant.* CAPP. Sed ibi tamen Fr. habet *disjunctionibus.*

59 Fr. *& ad celeritatem.* optime ſane.

60 Ald. *in quam.*

61 *incidere*) legendum forte ſit, *incedere.* CAPP. Sed poteſt, imo debet ſtare τὸ *incidere*, ſi paulo ante cum Fr. legamus pro *qua*, *in quam.*

62 *actori*) legebatur olim *auctori;* ſed legendum eſſe *actori* fatebitur is, qui rhetoricarum artium ſcriptores frequenti lectionis uſu triverit. CAPP. & ita leg. Ald.

63 *veræ cauſæ*) quæ ſcilicet opponitur fictitiis declamatorum cauſis. CAPPER.

64 Ald. & Fr. *nimium.*

65 Ald. & Fr. *adhibendum.*

66 Ald. & Fr. *oſtenſionem*, quod, ut in iſto ſeculo, non ſtatim rejiciendum. Noti *milites oſtenſionales.* apud Lamprid in Alex. c 33.

67 *certamen*) ἀγῶνα, id eſt, forenſem pugnam. CAPPER.

68 Ald. *fieri.*

69 Fr. *disjunctum* ſive *injunctum.* Ald. *διεζευγμένον disjunctum.*

70 Fr. pro *Atellam* habet *ac etiam*, quod neſcio quo modo præplacet.

71 Ald. *Nuceriam.*

72 Citatur hic, & uti videtur, ex memoria locus RVLL. II C. 31. *Calenum municipium complebunt, Theanum opprimen; Atellam, Cumas, Neapolim, Pompejos, Nuceriam ſuis præſidiis devincient.*

tota Propontis atque Helleſpontus: addicetur communis ora Lyciorum atque Cilicum, Myſia, & Phrygia. Veniet Propontis atque Helleſpontus ſub præconem 73, id eſt, conditioni legique parebunt. Animadvertere autem potes, nihil intereſſe utrum in poſtremis partibus membra disjungantur, neceſſitate verborum, an in primis, an hoc viciſſim fiat.

ANTEZEVGMENON 74, [Ἀντεζευγμένον.] ſive injunctum. Hoc genus enumerationis diverſam habet vim a figura ſuperiore. Ibi enim copia verborum jactatur, hic brevitas. Nam ut in ſuperiore ſingulis membris ſingula diverſa 75 reddimus; ita hic plura in uno conjungimus. Quale eſt hoc: *Quorum ordo humilis, fortuna ſordida, natura turpis* 76 *oratione abhorret.* Hoc enim poſtremum, *abhorret*, ad tria refertur. Sin autem hæc figura ita fit, ut in poſtremo ſit pars orationis, quæ duo aut plura membra conjungat tum in primo, tum in medio; injectionem, ſic ἐπιβολὴν, vocemus licet. Præſtat autem vim orationi, pluribus verbis in eandem rem collocatis, non idem ſignificantibus, ſed majus ſemper ac majus aliquid, hoc modo: *Verberatur, cruciatur, necatur.*

PLEONASMVS, [Πλεονασμός] plus 77. Neceſſarius hujus figuræ uſus in eo eſt, ut verba quidem adjiciamus, non tam enuntiandæ rei neceſſaria, quam ut ex his magnitudo, vel dignitas, vel moralis aliqua commentatio, aut denique ſpecies motura judicem circumponatur 78. Alioquin ſi nihil eorum additio verbi efficiet, vitioſa erit. Itaque ſi dicas: *M. Cato ille:* quanvis ſufficiat nomen tantummodo poſuiſſe; videaris tamen 79 plus ſignificaſſe addito ILLE. Item hoc: *Quæ, malum, eſt iſta voluntaria ſervitus?* Cum poſſit ſatis ſignificatum eſſe: *quæ nam eſt iſta voluntaria ſervitus* 80? plus quiddam 81 habuit ex eo, quod MALVM interpoſitum 82 eſt.

ELLIPSIS, [Ἔλλειψις.] id eſt detractio, contraria ſuperiori figura. Ornatur oratio, cum verbum aliquod detrahimus a ſua ſignificatione. Hoc modo: *Et illi quidem qui a ſe contumeliam* 83 *morte inimici repulit, ignoſco. Videntur autem mihi judices, qui ſententias pro illo tulerunt: nam multos fuiſſe audio.* Hic apparet tum illud deeſſe, *Videntur autem mihi & judices idem ſenſiſſe, vel ignoviſſe:* ſed quia intelligebatur, ideo detractum eſt, ut ipſa celeritate commotior eſſet enunciatio.

Hæc ſunt fere 84 elocutionum figuræ animadverſione dignæ. Jam illud ſua quiſque ſponte intelligere poſſit, ſæpe plures elocutionis figuras concurrere. Nam qu[illegible]ic loquitur: *Athenienſes Aſiæ partem eam quæ Ionia cognominata eſt, coloniis communierunt: Dores Italiæ eam regionem, quæ magna Græcia eſt nominata, occupavere:* tres in unum figuras contulit,

73 Tam ab Ald. quam à Fr. abſunt verba, *ſub præconem.* Ceterum recte AQVILÆ interpretationem rejicit Cel. GESNERVS. τὸ *veniet* eſt, *vendetur, haſtæ ſubjicietur.*

74 *Antezeugmenon*) legerem lubens ἐπεζευγμένον vel ἐπιζευγμένον. Sed Codd. Mſſ. ope deſtitutus nihil auſus ſum definire. QVINCTILIANVS Lib. 9 cap. 3. συνεζευγμένον appellat. CAPP. Ald ἐπεζευγμένον *injunctum.* Fr. *Diezeugmenon* ſive *Epizeugmenon, disjunctum* ſive *injunctum.*

75 E. Fr. pro *diverſa* vult reponi *vel membra vel verba;* quod audax facinus; nec neceſſarium videtur.

76 *natura turpis*) editum olim fuerat *turpi*, idque cum errore turpiſſimo. CAPP.

77 Ald. & Fr. *Pleonaſmus. Plus neceſſarius.* Manus docta ad Fr. emendat *ſæpius neceſſarius* &c. vulgata videtur bene habere. Mox Ald. & Fr. poſt *uſus* ponunt diſtinctionem majorem.

78 Sic Ald. & Fr. quod verum eſt, & recipere nobis utriusque editionis auctoritate viſum. Vulgata *circumponantur.*

79 τὸ *tamen* abeſt ab Ald. & Fr. perperam. & ſtatim τὸ *plus* a Fr. non minus male.

80 hæc omnia, *cum poſſit ſatis ſignificatum eſſe quænam eſt illa voluntaria ſervitus,* abſunt ab Ald.

81 Ald. & Fr. *quidem.* non male prorſus.

82 Ald. & Fr. *poſitum.* male.

83 τὸ *contumeliam* abeſt ab Ald. & Fr. manifeſtario errore.

84 Ald. & Fr. *veræ.*

tulit, *iſocolon*, *homœoptoton*, *diezeugmenon*. Idemque 85 hoc & in cæteris figuris accidere poterit. Illud ad poſtremum præcipiendum videtur, ne propoſita tibi figura, quæras elocutionem 86 his ſubjungere, ſi ita verba colligas, ut in eam figuram quam deſtinaveris, incidant 87. Infirmum enim hoc & puerile erit. Hæc conſuetudo multa elocutionis, in qua figuras hujuſmodi recognoſcas, & aſſiduitas ſtyli, tum ipſa exercitatio commoverit: dicendi facultas item in has formas ultro incurret, ut & quibus, & quo tempore utendum ſit, poſſis dijudicare. Plurimum optimorum imitatio adjumenti præſtabit. Demoſthenis enim phraſin M. Tullius, nedum copiam imitatur. Sed ne in nimietatem incidamus, cavendum eſt 88.

85 Ald. & Fr. *itemque hoc.* quod eodem redit.
86 erit qui legere malit *huic* ut referatur ad *τὸ figura.*
87 videtur legendum *incidant*, ut referamus ad *τὸ verba* CAPPER. idque pro vulgato *incidat* recepimus, auctoritate Ed. Ald. & Fr.
88 Hæc ultima inde a *plurimum* tam in Ald. quam in Fr. mouſtroſe corrupta ſunt. Ita nimirum Ald. *Plurimum optimorum Demoſthenis præſtabit M. Tullio nec, dum copiam imitamur, in nimietatem incidamus cavendum eſt.* Et ita quoque Fr. niſi quod, pro, *nec, dum copiam imitamur*, habet, *nedum copiam imitatur.* Unde ſuam lectionem Pithœus hauſerit, mihi ignotum.

IVLII RVFINIANI DE FIGVRIS SENTENTIARVM ET ELOCVTIONIS LIBER.

HACTENVS Aquila Romanus ex Alexandro 1 Numenio: exinde ab eo præterita 2, ab aliis 3 quidem prodita 4, ſubtexuimus.

Schemata διανοίας.

IRÒNIA. [Partes ejus *chlevaſmus* ſive *epicertomeſis*, *charientiſmus* ſive *ſcomma*, *aſteïſmus*, *diaſyrmus*, *exutheniſmus* 5, *ſarcaſmus*] *apophaſis* ſive *ætiologia* 6, *aporia*, *anacœnoſis*, *aganactesis* 7, *apodioxis*, *apoplaneſis*, *aphoriſmus* ſive *dioriſmus*, *aræ* 8, *deeſis*, *diabole*, *dianœa*, *apophonema* 9, *dialogiſmus*, *epiplexis* ſive *epitimeſis* 10, *homœoſis*, *icon*, *homœon*, *epagoge*, *epitrope*, *euche*, *epiphonema*, *enthymema*, *epanalepſis*, *prohypergaſia* ſive *proparaſceve*, *parrheſia*, *paradoxon* ſive *hypomone*, *protrope*, *pathopœia*, *ſyncriſis* ſive *antitheſis*, *hyperbole*.

IRONIA,

1 *ex Alexandro*) Alexandrum illum intelligo cujus de figuris opuſculum extat in Aldina Græcorum Rhetorum collectione. Vide Suidam CAPPER.
2 Fr. *Præteritas.*
3 Fr. *aliis.* Quod non aſperneudum.
4 Fr. *proditas.*
5 Fr. *oudeniſmos.* ſic infra *exutheniſmos.*
6 Fr. Eteologia. & ſic infra quoque.
7 *aganactesis*, *apodioxis*) editum olim fuerat: *aganectesis*, *apodoxis*; ſed quam male, non ignorabunt qui Græcas literas vel a limine, quod ajunt, ſalutarint. CAPPER. etiam Fr. habet *aganactesis.*
8 Ed. Pithœana habebat *aria*, quod cum ſit nihili, ex Fr. recepimus *aræ.* quod eſt græcum *ἀραὶ*, *diræ*, *imprecationes.* Cel. GESNERVS leg. ara *ἀρά*.
9 *apophonema*) legebatur antea *epiphonema* quod hic locum habere nequit, cum linea ſequenti memoretur ipſum *epiphonema* ſuo loco: paulo poſt ubi ſigillatim exponuntur hujuſmodi figuræ, legimus *apophoniſma* unde veram lectionem *apophonema* eruere me poſſe exiſtimavi. Si quis tamen legere malit *apophthegma*, non multum repugnabo. CAPP. Fr. quoque *apophonema.*
10 *epitimeſis*) olim legebatur *epitmeſis.* Non ſine manifeſto errore CAPP. Fr. *Epitemaſis*, male,

IRONIA, [Εἰρωνεία.] Elocutiuncula Salluſtiana, commodiſſime exprimitur, cum aliud in pectore recluſum, aliud in lingua promptum habemus, & ſententia enuntiationis in contrarium a verbis [11] accipitur: ut apud VIRGILIVM: *Scilicet is ſuperis labor eſt.* Apud TVLLIVM pro *Ligario: Novum crimen Cai Cæſar.* &c. In Clodium & Curionem: *Tu vero feſtivus, tu elegans, tu ſolus urbanus, quem decet muliebris ornatus* &c. Ironiæ autem ſpecies ſex; Chlevaſmus ſive epicertomeſis, Charientiſmus ſive ſcomma, Aſteïſmus, Diaſyrmus, Exutheniſmus, Sarcaſmus.

CHLEVASMVS, [Χλευασμός.] ſive *epicertomeſis.* Hæc figura riſum excitat, & ſevere propoſita vaſre excutit, eludens perſonarum, aut rerum comparationem: ut apud VIRGILIVM [12]

meque timoris
Argue tu Drance.

Apud CICERONEM: *Quaſi vero ego de facie tua, catamite, dixerim: vel alias potuiſſet contumelioſius facere, ſi tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipſe Parmeno nuntiaſſet.*

CHARIENTISMVS, [Χαριεντισμός.] ſive *ſcomma.* Hac figura fit feſtiva dictio, cum amœnitate mordax, ut apud CICERONEM [13]: *Infirmo corpore atque ægro, colore, ut ipſe judicare*, &c. Et apud eundem: *Facite enim ut vultum ipſius, & illam uſque ad talos demiſſam purpuram cogitetis.*

ASTEISMVS, [Ἀστεισμός.] urbana dictio. Hac figura fit exercitatis aliis ingenua feſtivitas. Ut apud CICERONEM [14]: *Reſpicite, reſpicite, judices, hominum fortunas, reſpicite Fabritii ſenectutem. Cum hoc reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe: at Fabritius à ſubſelliis demiſſo capite diſceſſerat.* Et alias: *Negabat jus tam nequam eſſe Verrinum.* Et idem alibi: *Execrabatur Sacerdotem, qui tam nequam Verrem reliquiſſet* [15].

DIASYRMVS. [Διασυρμός.] Hæc figura fit, cum rem aliquam aut perſonam elevamus. Ut apud TVLLIVM [16]: *Eſt adhuc [quod admirari vos video] non Verres, ſed Quintus Mutius.* Et in eodem: *Sed repente e veſtigio ex homine, tanquam ex aliquo Circæo poculo, factus eſt Verres: redit ad ſe, atque ad mores ſuos.* Et alibi [17]: *Quid ad hæc Nævius? ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi officii deſideremus, & inſtituta bonorum virorum requiramus.*

EXVTHENISMVS. [Ἐξυθενισμός.] Figura hæc fit, cum rem aliquam extenuamus, & contemptam facimus. Ut apud Lucilium [18]:

At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis
Miſcuit.

Apud TVLLIVM *pro Cæcina:* [C. XIII.] *Ejeci ego te armatis hominibus, non dejeci, ut tantum facinus non in æquitate juris, ſed in una litera latuiſſe videatur.* Item in *Philippicarum ſecunda:* [C. XXX.] *Nam quod quærebas quomodo rediſſem: prima luce, non tenebris.*

Deinde

11 *a verbis*) lubens delerem præpoſitionem *a.* CAPPER.

12 *Virgilium*) *Æneid.* XI. v. 38.

13 *apud Ciceronem*) pro *Sext.* C. VI.

14 Orat *pro Cluent* C. XXI.

15 Vid. hæc L. I. *in Verr.* C. XLVI. ceterum hæc in Edit Froben. tam prodigioſe corrupta, ut illa manifeſta lectionum monſtra recenſere pigeat.

16 *Divin. in Cæcil.* C. XVII. ceterum Fr. in hoc loco Ciceronis pro *ex aliquo* habet *e poto*, quod ſuſpicionem movere cuidam poſſit ſcripſiſſe Ciceronem *epoto poculo*, & ita ſane loquitur in *Cluent.* C. 60.

17 Orat. *pro Quinct* C. XVII.

18 Imo de Lucilio apud HORATIVM *Serm.* L. I. X. ✝. 20. CAPPER.

Deinde cum calceis & toga, nullis caligis, nec lacerna. CATO apud Athenienſes: *Antiochus epiſtolis bellum gerit, calamo & atramento militat.*

SARCASMVS. [Σαρκασμός.] Hæc figura quibuſdam videtur eadem quæ chlevaſmus, ſed à perfectiſſimis propria ſignificatione deſcripta eſt. Peculiariter enim fœdiora ea ſignificamus, non tamen ſine dicacitate concinna; ut apud VIRGILIVM 19:

Novimus, & qui te, tranſverſa tuentibus hirquis.

Apud CICERONEM 20: *Sexte noſter bona venia, quoniam dialecticus es, & hoc quoque liguris.* Et pro *Cælio:* [C. XIII.] *Quod facerem vehementius, niſi mihi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro, fratre volui dicere, ſemper hic erro.*

APOPHASIS, [Ἀπόφασις.] ſive *ætiologia*, venuſtum *ſchema*, ubi quaſi alio interrogante, nobis ipſis reſpondemus & rationem reddimus. CICERO pro *Tullio: Siquis furem occiderit, injuria occiderit. Quamobrem? quia jus conſtitutum nullum eſt. Quid ſi ſe telo defenderit? non injuria. Quid ita? quia conſtitutum eſt.* CÆSAR pro *Bithynis: Quid ergo? ſyngraphæ non ſunt, ſed res aliena eſt.* Et hactenus ubi nobis reſpondemus. Alias ubi aliis: quod niſi arte procedit, cauſam prodit: ut apud VIRGILIVM [*Ecl.* III. v. 21. 22.] interrogante altero, quod negare non poterat, ſubtiliter occurrit, ne furtum feciſſe exiſtimetur:

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?

Et teſtis interrogatus a reo, num fuſtibus vapulaſſet: *innocens*, inquit 21. Aut cum dicitur: *Quæro an occiderit hominem:* & reſpondetur, *latronem:* ut confeſſionem præcurrat defenſio.

APORIA, [Ἀπορία.] eadem eſt & *diaporeſis*, addubitatio quædam, cum ſimulamus quærere nos, unde incipiendum, quid potiſſimum dicendum, an omnino dicendum. Cumque artificialiter ſimulamus non res invenire, non paratos veniſſe. CICERO in *Verrem:* [L. IV. C. 141.] *Quem? quemnam? recte admones. Polycletum eſſe dicebant.* Et *de domo ſua apud pontifices:* [C. IX.] *Tibi literas ille miſit? quas? aut nunquam miſit: aut ſi miſit, in concione recitari noluit. Itaque ſive ille miſit, ſive tu protuliſti: certe conſilium tuum de honore Catonis nudatum eſt.*

ANACOENOSIS, [Ἀνακοίνωσις.] communicatio eſt, cum aut ipſos adverſarios conſulimus, aut cum judicibus deliberamus. CICERO in *Divinatione:* [C. XII.] *De te jam, Cæcili, mehercule extra hanc contentionem, certamenque noſtrum.* Et reliqua. Eſt & *Idiotiſmos* [Ἰδιωτισμός.] Item pro *Quintio: Si dupondius tuus 22 ageretur, Sex Nævi, ſi in parvula re captionis aliquid vererere: non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem qui conſuluntur, cucurriſſes? cum jus amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur,* &c. Idem ibidem: *Ego pro te nunc hoc conſulo poſt tempus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, vadimonium mihi non obiit quidam ſocius & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus, controverſia*

19 *Ecl.* III. ℣. 8. ceterum Fr. pro *hirquis* habet *hircis.* de qua lectionis varietate vid. HEINS. & BVRM. ad ipſum Virgilii locum.

20 *pro Domo ſua.* C. XVIII.

21 Apud QVINCTILIAN. qui eodem utitur exemplo *Inſtit. Orat.* L. IX. C. II. n. 12. Edit. Geſn. legitur, & *innocens, inquit.* ubi tamen Cod. Goth. cum noſtra lectione conſpirat.

22 Legebatur in Pith *de prædiis*, quæ lectio aperte falſa quoſdam etiam Ciceronis codices inſidet. Sed cum Fr. expreſſe habeat *dupondius tuus*, hoc, ad exemplum optimarum Ciceronis editionum, recipere nulli dubitavimus. Extat autem locus Orat. *pro Quinct.* C. XVI.

verſia de re pecuniaria recens intercedit, & cætera. Item *pro Seſtio: Si recte veſtram bonitatem atque prudentiam agnovi, non multum me fallit: ſi conq.* 23 r. ſ. *primum expectari.* CATO: *Si vos in eo loco eſſetis, quid aliud faceretis?* Et alibi: *Communem rem putate, ac vos huic præpoſitos.* VIRGILIVS: [*Æn.* XII. 933. 934.]

. . . . fuit & tibi talis
Anchiſes genitor, Dauni miſerere ſenectæ.

AGANACTESIS, [Ἀγανάκτησις.] indignatio, quæ fit maxime pronuntiatione. ENNIVS in *Iphigenia:* [p. 214. Ed. Heſſel.] *Menelaus me objurgat, id meis rebus regimen reſtat.* VIRG. [*Ecl.* III. 25.]

Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit?

CICERO *pro Sylla:* [C. XVI.] *Fero ego te Torquate jam dudum, fero.*

APODIOXIS 24, [Ἀποδίωξις.] Rejectio vel reprobatio quarundam rerum, quaſi in quæſtionem non venire dignarum 25, neque oportuiſſe aut ab adverſariis poni, aut a nobis quæri, aut a judice poſtulari. Quod ſchema mire facit ad accelerate fugiendum, ut & tacuiſſe, & tamen non timuiſſe videamur, ut in re difficili & contraria non hæreamus. In qua figura breviter morati ad aliud ſtatim tranſire debemus. CICERO pro *Cælio:* [C. II.] *Rom. Equitis autem eſſe filium criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.*

APOPLANESIS [Ἀποπλάνησις.] eſt 26 judicis à re contraria nobis avocatio, quam cum deſiderat, aut ab adverſario commonetur ut quærat, nos obſcurando & miſcendo & promittendo quidem dicturos nos, ſed ſuo loco, ad aliam rem avocamus. Et rurſum dum dicimus, ſenſim ad aliud tranſimus, & ab eo quod contra nos eſt avocatur, & ſuſpenditur judex: vel conjuncta rerum multitudine implicatur, ut non de uno, ſed de pluribus putet ſibi ſententiam eſſe dicendam: ut pro *Cluentio* fecit CICERO ab init. in qua oratione tenebras ſe offudiſſe jactavit judicibus Cluentianis: *Intelligant nihil me nec ſubterfugere voluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo, ego me, judices, ad eam cauſam accedere, quæ jam per annos octo continuos*; uſque eo: *Efficiam profecto;* deinde: [*ibid.* C. XXX.] *Verſatam eſſe in judicio pecuniam conſtat*; totum caput. Deinde: [*ibid.* C. XXIII.] *Vnum quidem, nemo erit tam inimicus Cluentio*, uſque ad finem ipſius.

APHORISMVS [Ἀφορισμός.] vel *dioriſmus*, deſcriptio rerum per reprehenſionem, quæ exprimit & corrigit vim ſententiæ, & poteſtatem. Quare poteſt videri ſpecies emendationis: nam quæ temere dixeris, reprehendit. TVLLIVS: *Quanquam illa non pœna, ſed prohibitio ſceleris fuit.* Aut alias: *Cives, inquam, ſi hoc nomine appellare fas eſt* 27.

ARA

23 Hæc verba ſupplenda & explicanda doctioribus relinquo. CAPPER. Locus ipſe non extat in orat. *pro Sextio*; qualem ſaltem hodie habemus. An illa vero ſit γνησία Ciceronis . . . ſed abſtineamus temeraria fortaſſe ſuſpicione. Legant illam iterum iterumque Viri eruditi: & judicent.

24 *apodioxis*) editum antea fuerat: *apodoxis ſive apoplaneſis*, errore duplici. Nam & vocalis I. omiſſa fuerat, & vox *apoplaneſis* ex articulo ſequenti perperam huc tranſlata. CAPP. Sic quoque viſum Celeb. GESNERO.

25 *non venire dignarum, neque oportuiſſe*) locum hunc qui manifeſto mutilus eſt, ita ſupplere conabatur VOSSIVS *Inſtitut. orator.* pag. 349. *non venire dignarum, vel quas putemus neque oportuiſſe* &c.

26 *apoplaneſis eſt judicis*) legebatur antea: *apoplaneſis eſt aut judicis* &c. ſed particula illa *aut* abundabat, & ex linea ſequenti huc fuerat intruſa. CAPPER.

27 Laudantur etiam hæc duo exempla a QVINCTIL. *Inſt. Orat.* L. IX. C. 2. ſegm. 18. Ed.

Digitized by Google

ARA 28, [Ἀρὰ.] execratio. Execratio oratoria apud CICERONEM: [L. I. *in Verr.* C. XV.] *O ſcelus, ô portentum in ultimas terras exportandum.* Apud VIRG. [*Æn.* II. 535.]

At tibi pro ſcelere exclamat, pro talibus auſis,
Dii, ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,
Perſolvant grates dignas.

DEESIS, [Δέησις.] obſecratio vel obteſtatio, qua deos oramus, aut homines. CICERO *pro Dejotaro*, [C. III] *Per dexteram iſtam tuam ego obteſtor* 29. *Pro Roſcio* [C. LXIX.] *μετὰ εἰρωνείας. Rogat, oratque te, Chryſogone.* Apud 30 VIRG. [*Æn.* III. 600.]

Per ſuperos, atque hoc cœlum,

[*Æn.* IV. 314] *Per ego has lachrymas, dextramque tuam te.*
PLAVTVS: *Ita deos obteſtor per ſenectutem tuam.*

DIABOLE 31, [Διαβολή.] criminatio & quaſi denuntiatio eorum quæ futura ſunt. CIC. *pro Milone*: [C. XXVI.] *Erit erit illud profecto tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, cum tu ſalutaribus*, &c. TERENT. [Adelph. III. 3. 31.]

Videre videor jam illum diem, quo hinc egens
Profugiet aliquo militatum.

Apud VIRGILIVM [*Æn.* III. 257. ſqq.]

Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames, noſtraque injuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.

DIANOEA. [Διάνοια.] Hæc figura fit proprie, cum proponitur 32 non id quod fieri oportet, ſed quod fit. TVLLIVS: *Dolabella autem, quemadmodum homines nobiles decet, ulciſci injuriam fortiſſime perſeverat.* VIRGIL. [*Æn.* I. 154.]

Furor arma miniſtrat.

Applicatur huic figuræ etiam *chria*, ſententia neceſſaria; Vt CATO in *Thermum*, poſt cenſuram: *Qui ventrem ſuum non pro hoſte habet, qui pro Repub. non pro ſua obſonat: qui ſtulte ſpondet, qui cupide ædificat* 33.

APOPHONEMA 34, [Ἀποφώνημα.] ſententia reſponſiva, ut apud CAELIVM: *Fac velis, perficies.* Apud TVLLIVM: *Literarum radices amaras, fructus dulces.*

DIALOGISMVS. [Διαλογισμός.] Hæc fit ita, cum quis ſecum diſputat & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Apud TERENT. [*Eun.* I. 1. 1.] *Quid igitur faciam?* VIRG. [*Æn.* IV. 534.]

En quid ago? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar?

CIC.

Geſn. & illa quidem verba, *cives, cives, inquam* leguntur in *Orat. pro Murena* C. 37. Priora invenire necdum potuimus.

28 Non dubitavimus cum Cel. GESNERO ſic reſcribere, pro vulgato *Aria*, quæ vox nihili eſt.

29 Poſt verba *ego obteſtor*, legebantur iſta *per ego has lacrymas*; ſed quatuor hæc verba ex ſequentibus huc male fuerant intruſa CAPPER.

30 Legebatur antea *apud Deos Virg.* ſed vox *Deos* a loco ſua avulſa erat ex linea ſequenti, ubi legimus, *ita Deos obteſtor.* CAPPER.

31 videtur legendum. *Diapeile* (Διαπειλὴ) *interminatio*, Syllaba *cri* orta ex compendio præpoſitionis *inter*, quam notant librarii per *ir.* GESN.

32 legebatur *præponitur.* Nos *proponitur* ex Ed. Fr. recepimus. Et ita conjecerat Cel. GESNERVS.

33 hic aliquid deeſſe videtur. CAPPER.

34 Legebatur antea *Apophoniſma*, ſed vid. ad initium hujus Rhetoris notata. CAPP. Cel. GESNER. conjicit *Apophaniſma*.

E

Cɪᴄ. pro *Cluentio*: [C. XXVI.] *Dem judicibus? mihi igitur nihil quæretur.* In *Verrinarum lib. I. Si pupillo* [35] *redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod eſt igitur remedium? quod?*

Eᴘɪᴘʟᴇxɪѕ [Ἐπίπληξις.] ſive *epitimeſis.* Fit hæc figura cum jurgamus aut coarguimus. Cɪᴄ. in *Catilinam*: [Or. I. ab init.] *Patere tua conſilia non ſentis? quem noſtrum ignorare arbitraris?* Tᴇʀᴇɴᴛ. [*Heaut.* III. 3. 2.] *Non ego te vidi manum* [36], &c. Vɪʀɢ. [*Ecl.* III. ℣. 11.]

Non ego te vidi Damonis peſſime caprum
Excipere inſidiis?

Hᴏᴍᴏᴇᴏѕɪѕ [37] [ὁμοίωσις.] eſt, cum per ſimilitudinem res præſtantur. Cujus ſpecies ſunt primæ duæ, *paradigma & parabole.* Harum diſtantia eſt, quod *paradigma* facit vera exempla, *parabole* ficta oſtendit.

Pᴀʀᴀᴅɪɢᴍᴀᴛɪѕ [Παραδείγματος.] quidem triformis eſt ratio. Nam exemplum aut perſonas tantum exhibet ſine ſermone, aut ſermonem ſine perſonis, aut ſimul utrumque. Perſonam ſine ſermone. Vt Cɪᴄ. in *Miloniana*: [C. III.] *Neque enim potuiſſet aut Hala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me conſule ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos cives interimere nefas eſſet.* Sermonem ſine perſona. Cᴀᴛᴏɴɪѕ eſt dictum: *Pedibus compenſare pecuniam* Sermonem pariter & perſonam. Cɪᴄ. pro *Roſcio*: [C XII.] *Eſtne hoc illi dicto atque facto Fimbriano ſimillimum?*

Rurſum *parabola* & ipſa tripertita eſt, per *icona, homœon, epagogen.*

Iᴄᴏɴ [Εἰκών.] fit, cum perfectæ formæ ſimiles conferuntur. Vɪʀɢɪʟ. [*Georg* I. 89.]

Talis Amyclei domitus Pollucis habenis.

Cɪᴄᴇʀᴏ de P. R. [*pro Cluent.* C. XLIX.] *Mare quod ſua natura tranquillum ſit, ventorum vi agitari & conturbari ſolet: ſic Populus Romanus.*

Hᴏᴍᴏᴇᴏɴ. [ὅμοιον.] Hæc figura fit, cum ex partibus aliqua ſimilitudo colligitur. Vt Vɪʀɢ. [*Æn.* III. 490.]

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora tenebat.

Etiam in actu fit homœon. Vt idem Vɪʀɢ. [*Æn.* IV. 669. 670.]

Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros.

Cɪᴄ. in *Verrinis* [38] ait, *ſuccinctam Scyllam lupis & canibus, cum pube tenus virgo ſit, ſimilem eſſe Verris & comitum illius, quibus quaſi canibus ſuccinctus ſit.*

Eᴘᴀɢᴏɢᴇ. [Ἐπαγωγή.] Fit hæc ex rerum ſimilium collatione vel argumentorum, ſalva tamen ſimilitudine rerum. Vt Vɪʀɢ. [*Æn.* I. 379.]

Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens.

Et Cɪᴄ. pro *Roſc.* [C. XLV.] comparat occupationes Jovis optimi maximi Syllæ rebus geſtis propius. Argumentorum autem, ut Lᴠᴄʀᴇᴛɪᴠѕ [39]: *Nam*

35 pro *pupillo* legebatur *populo.* emendavimus ex ipſo Cɪᴄᴇʀᴏɴᴇ, apud quem locus extat L. I. *in Verr* C 54.

36 apud Tᴇʀᴇɴᴛɪᴠᴍ legitur. *Vidin ego te manum.*

37 Frob præmitiit; Omœoſis ineſt ibi paradigma parabolæ.

38 innuit locum L. V. *in Verr* C. 56.

39 hæc hodie non leguntur apud Lᴜᴄʀᴇᴛɪᴠᴍ; quod & obſervavit Cel. Gᴇѕɴᴇʀᴠѕ. qui etiam quid ſit τὸ Hᴀʀᴍᴀᴛɪᴀᴍ neſcire ſe ingenue fatetur. Sed iſtos verſus Janus Douza tanquam Lucilianum fragmentum edidit, & quidem tanquam ex Julio noſtro Rufiniano delumtum. p. 197. *Ed. Haverc.* juvat quod *Ed. Frob.* habet non *Lucretius*, ſed *Lucius*, quod ſane faciliori lapſu ex *Lucilius*, quam ex *Lucretius* fieri potuit.

Digitized by Google

Nam ſi tu fluxus, undasque è gurgite ſalſo
Tollere decreris, ventum prius Hamatium tu,
Ventum, inquam, tollas, &c.

EPITROPE. [Ἐπιτροπή.] Hæc fit cum figurate concedimus, quod velit quis faciat. Vt [VIRG. *Æneid.* IV. v. 381.]

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Et CIC. *in Catilinam*: [Orat. I. C. V.] *Quid expectas? proficiſcere: nimium jam diu te imperatorem illa tua Malliana caſtra deſiderant.*

EVCHE, [Εὐχή.] precatio. VIRG. [*Æn.* X. 421.]

Da nunc Tymbre pater ferro, quod miſſile libro.

CIC. in *Catilinam*, cum invocat Jovem ad pœnam conjuratorum, atque ita concludit: *Æternis ſuppliciis vivos mortuosque mactabis.*

EPIPHONEMA. [Ἐπιφώνημα.] Hac ſententia [40] in fine expoſitæ rei cum affectu enuntiatur. CICERO in *Verrinis*: [L. V. C. XLV.] *Non vitam liberam, ſed mortis celeritatem precabantur.*

ENTHYMEMA [Ἐνθύμημα.] fit, cum periodus orationis ex contrariis ſententiis aſtringitur. Apud LVCILIVM: *Si me neſcire hoc neſcis, quod quærere dico, quare divinas quicquam, aut quærere debes ipſe: & ſi ſcis q. h. e. ſcire* [41] *hoc d. t.* CICERO in *divinatione*: [C. IV.] *Tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſa, nec ſi velis, poſſe arbitrantur.*

EPANALEPSIS [42], [Ἐπανάληψις.] repetitio ſententiæ propter aliam neceſſariam cauſam, non ut fit in figuris elocutionis, ſed [43] apud LVCILIVM: *Vel concilio* [44] *veſtrum quod dicitis, olim cælicolæ adfuiſſemus priore concilio.* CICERO pro *Rabirio* [45]: *Libenter, ſi eſſet integrum, profiterer idem, idem Saturninum C. Rabirii manu interfectum, nihil me iſte clamor commovet.* Vſque huc [46]; *libenter, inquam, profiterer.*

PROHYPERGASIA [47], [Προϋπεργασία.] vel *Proparaſceve*, præmunitio. Qua ante utimur, ut confirmet id quod ſubjecturi ſumus. Vt ſi teſtem producturi ſumus, ante eſt, ut ei fidem habendam eſſe doceamus. Quare eſt [48] velut generalis locus, & tractatus communis eſt CICERO pro *Milone* ante præmunit, licere hominem occidere, & tum ſubito occiſum P. Clodium jure & ſine invidia: cum ita dicit: [C. III.] *Negant intueri*

40 *hac ſententia*) antea legebatur: *hac ſententia*: ſed ex ipſa ſerie orationis patet legendum eſſe *hac*, videlicet *figura*, quomodo non ſemel locutus eſt JVLIVS RVFINIANVS initio ſui opuſculi. Vide ſupra ad *Charientiſmum* & *aſteiſmum* CAPPER. & ita quoque Cel. GESNERVS

41 *& ſi ſcis q. h. e. ſcire*) doctioribus & ſagacioribus inquirenda hæc & ſupplenda relinquimus. CAPP. hæc ita leguntur in fragmentis Lucilii a Douza collectis, p. 204. Ed. *Haverc.*

Si me neſcire hoc neſcis, quod quærere dico,
quare divinas quicquam, aut quare debes ipſe
& ſi ſcis q. h. e. ſcire hoc d, te.

42 *epanalepſis*) quæ in articulo ſequenti vocatur *ploce* CAPPER.

43 *ſed apud Lucilium*) eſt forte qui legere malit: *Sic apud.* CAPPER. Admiſimus in textum *concilio* quod & exhibet Ed. Fr. & ita conjecerat legendum eſſe J. DOVZA, qui hæc ad L. I. Satyr. Lucilii refert, & ita ordinat:

Vellem concilio veſtrum, quod dicitis, olim
Cælicolæ; vellem inquam adfuviſſem priore
Concilio. p 258. *Ed Haverc.*

44. *conſilio*) malem legere *concilio*, quia ſtatim ſequitur: *priore concilio.* CAPPER.

45 extat locus C. VI. ceterum aliter legitur in Codicibus noſtris; & videtur iterum ex memoria citatus a Rhetore noſtro.

46 Fr. *uſque hoc.*

47 *Prohypergaſia vel proparaſceve*) antea editum fuerat: *prohypergaſia vel paraſceve;* ſed ex initio hujus opuſculi a JVLIO RVFINIANO conſcripti liquet legendum eſſe prout edendum curavi. CAPP.

48 Fr. omittit τὸ *eſt.* & recte.

tueri lucem eſſe fas ei, qui à ſe eſſe hominem occiſum fateatur. In qua tandem civitate hoc homines ſtultiſſimi diſputant?

PARRHESIA, [Παῤῥησία.] oratio libera, quam CORNIFICIVS licentiam vocat 49. CICERO pro *Ligario:* [C. III.] *Suſcepto bello, Caſar, geſto etiam ex parte magna nulla vi coactus*, & cætera. Contra idem: [C. IV.] *Quid aliud egimus, Tubero, niſi ut quod hic poteſt, nos poſſemus?* interdum adulanter inducitur, ut hic adulatio eſt *pro Rabirio perduellionis*, libere cum ait: [C. VI.] *Quin continetis vocem veſtram indicem ſtultitiæ, teſtem paucitatis?*

PARADOXON [Παράδοξον.] ſive *hypomone*, ſuſtentatio vel inopinatum. Hoc ſchema ſuſpendit ſenſum: deinde ſubjicit aliquid contra expectationem auditoris, ſive magnum, ſive minus: & ideo ſuſtentatio, vel inopinatum dicitur. CICERO pro *Ligario:* [C. IX.] *Hinc prohibitus, non ad Cæſarem, ne iratus: non ad domum, ne iners: non aliquam in regionem, ne condemnare cauſam illam, quam ſecutus eſſet, videretur.* Et cætera.

PROTROPE, [Προτροπή.] adhortatio ad aliquam rem eſt, & palillogia. VIRG. [*Æn.* V. 189. 190.]

Nunc nunc inſurgite remis.
Hortor vos ſocii 50.

CICERO *in Verrem* III. *actionis libro*: *Vos, quod ad veſtram famam ſenatusque conſulta pertinet, judices, proſpicite, atque conſulite*, & cætera.

PATHOPOEIA. [Παθοποιΐα.] Hæc vel odio, vel iracundia, vel miſericordia commovetur. VIRG. [*Æn.* II. v. 486.]

—— Domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur.

CICERO pro *Roſcio:* [C. IX.] *Nemo erat qui non ardere illa omnia mallet, quam videre in Sex. Roſcii bonis dominantem.* & cætera. Apud eundem *in Verrem:* [L. I. C. XXVI.] *Clamor interea fit tota domo, pugna inter ſervos Rubrii atque hoſpitis*, &c. Alio loco: [*ibid.* C. XXVII.] *Cadere januam ſaxis, inſtare ferro, ligna & ſarmenta circundare, ignemque* &c. 51.

SYNCRISIS, [Σύγκρισις.] ſive *antitheſis*, comparatio rerum atque perſonarum inter ſe contrariarum. Vt: *Ego plector, quod tu peccas: Tu delinquis, ego arguor pro malefactis: Helena redeat, virgo pereat innocens: tua reconcilietur uxor, mea negetur, filia mea.* CICERO pro *Murana:* [C. IX.] *Vigilas tu de nocte, ut conſultoribus tuis reſpondeas: ille ut mature quo intendit cum exercitu perveniat*, & cætera. Item in *Verrinis:* [L. I. *in Verr.* C. XXVII.] *Iſte multo ſceleratior & nequior quam ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit.* &c.

HYPERBOLE, [Ὑπερβολή.] aliis *ſchema* 52 aliis *tropus* videtur. Cæterum fit, cum excedit veritatem ſententia. Apud VIRGILIVM: [*Æn.* L. XII. v. 34.]

Qui candore nives anteirent, curſibus auras 53.

IVLII

49 digitum intendit ſine dubio ad locum *Rhet. ad Herenn.* L. IV. C XXXVI. *Licentia eſt, cum apud eos, quos aut vereri aut metuere debemus, tamen aliquid pro jure noſtro dicimus, quod eos minime offendat, aut quos ii diligunt, cum in aliquo errato vere reprehendi poſſe videantur.*

50 Codd. Virgiliani omnes habent hodie *Hectorei Socii.* Puto memoriæ vitio perperam RVFINIANVM exhibuiſſe *hortor vos.*

51 hic *Fr.* addit *ſub eo e. p.* quod, quid ſibi velit, neſcio.

52 verba *aliis ſchema* abſunt a Fr.

53 verſui Virgiliano addit Ed. Fr. hæc verba; apud TVLLIVM. *Campus ipſe me cauſam p. d. l.*

IVLII RVFINIANI DE SCHEMATIS LEXEOS.

PROLEPSIS [54], [Πρόληψις.] eſt *ſchema λέξεως*, id eſt figura elocutionis, cum ante numerus redditur verbis, quam res [55] perſonæ affiniantur. Vt: [VIRG. *Ecl.* VI. v. 30.]

Nec tantum Rhodope mirantur & Iſmarus Orphea.

Et: [ID. *Æn.* XII. v. 161.]

Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur [56] *curru*, &c.

Latine appellari poteſt præſumptio vel anticipatio.

SYLLEPSIS [Σύλληψις.] eſt, cum duabus diverſisque ſententiis & rebus unum datur verbum minime utriſque conveniens. Vt: [VIRG. *Æn.* II. 258.]

Incluſos utero Danaos & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon.

Laxat enim ad Danaos referri non poteſt, ſicut ad clauſtra. Et: [VIRG. *Æn.* VIII. v. 127.]

Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
Ac vitta comptos voluit prætendere ramos.

Non enim ſicut *cui prætendere ramos*, ita & *cui precari* poteſt videri ratione connexum. Et: [VIRG. *Georg.* IV. 219.]

His quidam ſignis atque hæc exempla ſecuti [57].

Hæc Latine dicitur conceptio [58].

ZEVGMA [59], [Ζεῦγμα.] eſt, cum unum verbum communiter multis ſententiis jungitur ad omnes pari ſignificatione pertinens, & ad nexum. Vt: [VIRG. *Æn.* IX. 8.]

Æneas urbe & ſociis & claſſe relicta.

Latine hæc figura dicitur ligatio vel adnexio.

HYPOZEVXIS [Ὑπόζευξις.] eſt, cum ſingulis rebus, ſententiiſque ſingula debita verba junguntur. Vt: [VIRG. *Æn.* VI. 180. *ſqq.*]

Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex:
Franxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.

Et: [VIRG. *Georg.* II. 519.]

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues redeunt læti, dant arbuta ſylvæ.

Et

54 *prolepſis*) eſt figura ſententiæ & aliud omnino ſignificat apud RVTILIVM LVPVM ut & apud QVINCTILIAN. *lib.* IX. *cap.* 2. ſed figura eſt Elocutionis ſive dictionis etiam VENERABILI BEDAE in opuſculo de *figuris & tropis Sacræ Scripturæ*; ubi res clarius explicari videtur & luculentioribus exemplis illuſtrari. CAPPER.

55 *quam res perſonæ affiniantur*, legendum puto: *quam res & perſonæ* &c. CAPPER.

56 Fr. *invehitur.*

57 *ſecuti*) quo quidem in loco τὸ *ſecuti* conſtrui non poteſt cum τῷ *ſignis*. CAPPER.

58 *conceptio* perperam legebatur antea *correptio*, legendum eſſe *conceptio* conſtat & ex Græca voce σύλληψις & ex VENERABILIS BEDAE opuſculo de *Sacræ Scripturæ figuris & tropis*; ubi ſic habet: *σύλληψις eſt diſſimilium clauſularum per unum verbum conglutinata conceptio.* CAPPER.

59 *Zeugma*) QVINCTILIANVS lib. IX. cap. 3. vocat συνεζευγμένον. CAPPER.

Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.

Hæc figura Latine vocabitur ſubjunctio, vel ſubinſertio, vel ſubnexio.

EPANALEPSIS, [Ἐπανάληψις.] eſt eorundem verborum ſimul poſitorum, ejusdemque ſententiæ poſt multa interjecta cum aliqua periodi concluſione facta repetitio. Vt: [VIRG. *Georg.* II. 4.]

Huc pater ô Lenae, tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris:
Huc pater ô Lenae veni.

Et: [VIRG. *Ecl.* VIII. 1.]

Paſtorum muſam Damonis & Alpheſibœi,
Immemor herbarum, quos eſt mirata juvenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces;
Damonis muſam dicemus & Alpheſibœi.

Latine hæc figura dicitur reſumptio vel repetitio.

EPANAPHORA [Ἐπαναφορά.] eſt, cum ab eodem verbo plures inchoatæ ſententiæ incipiunt. Vt: [VIRG. *Ecl.* X. 42. 43.]

Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori.
Hic nemus, hic ipſo tecum conſumeret ævo.

Et: [VIRG. *Æn.* IV. 369. 370.]

Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miſeratus amantem eſt?

Et: [VIRG. *Æn.* III. 539. 540.]

bellum, ô terra hoſpita, portas.
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

Et: [VIRG. *Georg.* II. 323.]

Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis.

Et: [VIRG. *Georg.* I. 289. 290.]

Nocte leves ſtipulæ 60 melius, nocte arida prata
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Latine hæc figura dicitur regreſſio.

PALILLOGIA 61 [Παλιλλογία.] eſt, cum verbum quod in prima ſententia eſt ultimum, in ſequente fit primum. Vt: [VIRG. *Ecl.* X. 72. 73.]

Pierides vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas.

Et: [VIRG. *Ecl.* VI. 20. 21.]

Addit ſe ſociam 62, timidisque ſupervenit Ægle,
Ægle Najadum pulcherrima.

Et: [VIRG. *Æn.* VI. 495. 496.]

Deipho-

60 quæ poſt *ſtipulæ* ex Virgilio allegantur, abſunt a *Fr.* uti & iſta verba: *Latine hæc figura dicitur regreſſio*, quorum loco poſt *ſtipulæ*, hæc ibi leguntur: *Melius enim Latine hæc figura dicitur iteratio.*

61 *palillogia*) AQVILA ROMANVS & VOSSIVS *anadiploſin* appellant. CAPPER.

62 *Fr.* ſolam.

Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas.

Et: [VIRG. *Æn.* X. 691. 692.]

Concurrunt Tyrrhenæ acies 63, *atque omnibus uni,*
Vni odiiſque viro, teliſque frequentibus inſtant.

Latine dicitur iteratio 64.

ANADIPLOSIS 65, [Ἀναδίπλωσις.] eſt ejuſdem verbi continuatim repetitio. Vt: [VIRG. *Ecl.* III. 79.]

Et longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.

Et: [VIRG. *Ecl.* II. 69.]

O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Et: [VIRG. *Æn.* IX. 427. 428.]

Me me, adſum qui feci, in me convertite ferrum
O Rutuli!

Latine dicitur hæc figura duplicatio.

EPANADIPLOSIS 66, [Ἐπαναδίπλωσις.] eſt, cum idem verbum in eadem ſententia & primum eſt, & extremum. Vt: [VIRG. *Georg.* III. 47. 48.]

Cæſaris & famam & nomen tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.

Et: [VIRG. *Georg.* IV. 306.]

Ante novis rubeant, quam prata coloribus, ante.

Et: [VIRG. *Æn.* III. 435.]

Vnum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum.

Et: [VIRG. *Æn.* XI. 358]

Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo.

Latine dicitur incluſio 67.

METATHESIS 68, [Μετάθεσις.] eſt, cum quod ante dictum eſt, poſtponitur: & quod poſt dictum eſt, antepouitur. Vt: *Eripis ut perdas, perdis ut eripias.*

DIACOPE 69, [Διακοπή.] ſive diaſtole eſt, cum inter duo eadem verba diverſum ponitur aliquid medium. Vt: [VIRG. *Æn.* II. 602.]

Culpatusve Paris, divum inclementia divum.

Et: [VIRG. *Æn.* IV. 358.]

Duc age, duc ad nos.

Et: [VIRG. *Georg.* IV. 447.]

Scis Proteu 70, *ſcis ipſe.*

Latine dicitur ſeparatio.

PAREN-

63 reliqua ex VIRG. deſiderantur in *Fr.*

64 *Fr.* pro *iteratio* habet *egreſſio.*

65 *Anadiploſis*) Ab AQVILA ROMANO dicitur *Palillogia*, a VOSSIO *Epizeuxis.* CAPPER.

66 *Epanadiploſis*) VENERABILI BEDAE; VOSSIO & aliis eſt *Epanalepſis.* CAPPER.

67 *dicitur incluſio*) habito reſpectu non ad ipſam vocem Græcam ἐπαναδίπλωσις, quæ reduplicationem ſonat, ſed ad ſignificatum. Nam in hac figura idem vocabulum totam ſententiam videtur includere, quandoquidem in ipſius initio & fine reperitur. CAPPER.

68 *Metatheſis*) quæ VOSSIO *Epanodus* eſt & *Antimetabole.* CAPPER.

69 *Diacope*) hæc figura omittitur a Rhetorum vulgo, VOSSIVS tamen eam revocari poſſe cenſet ad Epizevxin non continuam. Ipſum lege p. 294. *Inſt. Orat.* CAPPER.

70 *Proteu*) legebatur antea *Proteus*, CAPP.

Parentheſis [Παρένθεσις.] eſt, cum ordinata ac legitima ſententia interrumpitur per alienam 71 extrinſecus, diverſamque ſententiam. Vt: [Virg. *Ecl.* IX. 27. *ſqq.*]

Vare tuum nomen, ſuperet modo Mantua nobis
(Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes ſublime ferent ad ſydera cygni.

Et: [Virg. *Georg.* III. 512. *ſqq.*]

ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Di meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

Latine hæc figura dicitur interruptio vel interjectio.

Antitheſis [Ἀντίθεσις.] eſt, cum verbum verbo pari poteſtate per contrarium redditur. Vt: [Virg. *Æn.* III. 181.]

Seque novo veterum deceptum errore locorum.

Et: [Virg. *Æn.* IX. 414. 415.]

Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen,
Frigidus.

Latine contrarium vel oppoſitio poteſt dici.

Ploce 72, [Πλοκή.] cum idem verbum ſententiave ad conſummationem ſuperioris retorquetur. Vt: [Virg. *Æn.* II. 638. *ſqq.*]

vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.

Quale forſitan & illud accipi poteſt: [Virg. *Ecl.* IV. 58. 59.]

Pan etiam Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe judice victum.

Latine dicitur implicatio vel retractatio 73.

Paronomaſia [Παρονομασία.] eſt, ſecundum prædictum 74 verbum, poſitio alterius, ipſo poſcente ſenſu 75. Vt apud Terent. [*Andr.* I. 3. 13.]

Nam inceptio eſt amentium, haud amantium.

Et: Terent. [*Heaut.* II. 3. 115.]

Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.

Quale illud poterit forſitan videri: [Virg. *Æn.* XI. 872. 873.]

Nec quiſquam errantes 76 acies letumque ferentes
Suſtentare.

Contra

71 *alienam*) perperam editum erat *alienum.* Capper.

72 *Ploce*) quæ *Epanalepſis* vocatur ab Aquila Rom. & ab ipſo Iul. Rufiniano paulo ſupra. Varios τῆς πλοκῆς ſignificatus vid. in noſtro Indice ad Quinctilian. Capper.

73 *vel retractatio*) & ſane figura hæc ab Aquila Romano & ab ipſo Iul. Rufiniano paulo ſupra dicitur ἐπανάληψις, cui Latina vox *retractatio* ſatis apte reſpondet. Capper.

74 *ſecundum prædictum verbum poſitio alterius*) hoc eſt poſitio alterius vocabuli quod aliquatenus ſimile ſit prædicto. Nam præpoſitio *ſecundum*, κατὰ, ſimilitudini inſervit. Interpretationem noſtram firmat Venerabilis Beda in opuſculo de *Sacræ Scripturæ figuris & tropis*, ubi ſic habet: *παρονομασία dicitur, quoties dictio pene ſimilis ponitur in ſignificatione diverſa.* Capper.

75 *ipſo poſcente ſenſu*) niſi enim ſenſus id poſcat, erit merus in verbis luſus; quod eſt in oratore vitioſiſſimum. Capper.

76 *errantes*) ſtat forſan *paronomaſia in τοῖς errantes & ferentes.* Capper. Sed vulgati Virgilii Codices omnes pro *errantes acies* habent *inſtantes Teucros.*

Contra & aliter: [VIRG. *Æn.* I. 403.]

puppeſque tuæ, pubeſque tuorum.

Latine dicitur adnominatio vel adfictio.

PAREGMENON [Παρηγμένον.] eſt æque ſimilis figura, cum ex ſupradicto verbo aliud derivatur. Vt: [VIRG. *Æn.* III. 446. *ſqq.*]

ultro
Ipſe gravis, graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit.

Et: [VIRG. *Æn.* XII. 640.]

Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.

Et: [VIRG. *Æn.* VI. 247.]

Voce vocat Hecaten.

[VIRG. *Georg.* IV. 108.]

Ire iter, & caſtris audebit vellere ſigna.

Latine derivatio dicitur.

EPANORTHOSIS [Ἐπανόρθωσις.] eſt, cum ſupradictum verbum verbo ſequenti corrigitur. Vt: *Non ſubripere* 77, *hoc eſt furari.* Latine dicitur correctio.

EPISTROPHE 78 [Ἐπιστροφή.] eſt, cum in eadem verba plures ſententiæ deſinunt. HORATIVS: [*Ep.* I. I. 94. *ſqq.*]

Si curtatus inæquali tonſore capillos
Occurri, rides: ſi forte ſubucula pexæ
Trita ſubeſt tunicæ, vel ſi toga diſſidet impar,
Rides.

Quale forſitan ſit: [VIRG. *Æn.* VIII. 395. 396.]

ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tunc quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.

Et: [VIRG. *Æn.* I. 353.]

Impius ante aras, atque auri cæcus 79 *amore.*

Latine dicitur reverſio.

CLIMAX [Κλῖμαξ.] eſt, cum ex re in rem gradum ſibi ſententiæ faciunt. Vt: [VIRG. *Æn.* III. 152.]

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit,

& cætera. Et: [VIRG. *Ecl.* II. 63. 64.]

Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella.

Latine hæc figura dicitur gradatio 80.

ASYNDETON 81 [Ἀσύνδετον.] eſt, vel dialyton, cum oratio nulla conjunctione connexa,

77 *non ſubripere, hoc eſt furari*) deeſſe aliquid videtur, ut ſit: *non ſubripere hoc eſt, ſed furari.* CAPPER.

78 *epiſtrophe*) alias, & quidem rectius, dicitur *antiſtrophe.* vide AQVILAM ROMANVM. CAPPER.

79 *cæcus amore*) deſunt hic nonnulla. Nam in laudato verſu nullum apparet *epiſtrophes* veſtigium. CAPPER.

80 Fr. *gradatus.*

81 *Aſyndeton*) peſſime legebatur olim *aſynthetos.* Nam legendum eſſe *aſyndeton* liquet ex his AQVILÆ ROMANI verbis: *ſolutum* (*ſic enim voco, quod ἀσύνδετον Græci vocant.*) CAPPER.

connexa, velut ſolutæ ſententiæ regulam ſervat. Vt: [VIRG. *Æn.* X. 330.]

Conſiliunt 82, *partim galea clypeoque reſultant*
Irrita; deflexit partim ſtringentia corpus.

Et: [VIRG. *Æn.* XI. 328.]

ipſi numerumque modumque carinis.

[*ibid.* 329.]

nos æra, manus, navalia demus.

Latine dicitur diſſolutio vel inconnexio. Aſyndeton autem modo per ſingula verba fit: *æra, manus, navalia demus.* Et: [VIRG. *Æn.* XII. 197.]

Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro.

Modo per plura verba, & per ea quæ Græci vocant κῶλα. [VIRG. *Georg.* I. 461. 462.]

Denique, quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auſter,
Sol tibi ſigna dabit.

Et: [VIRG. *Æn.* I. 520 *ſqq.*]

nube cava ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant,
Quid veniant, &c.

EPANODVS [Ἐπάνοδος.] eſt, cum duobus brevius, pluribusve propoſitis, ad ſingularem enarrationem recurritur. Vt: [VIRG. *Æn.* II. 434.]

divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus ævo
Iam gravior.

Et: [VIRG. *Æn.* XI. 690. *ſqq.*]

Protinus Orſilochum & Buthen, duo maxima Teucrûm
Corpora, ſed Buthen averſum cuſpide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Invenit 83.

Latine dicitur reverſio vel regreſſio 84.

PARADIASTOLE [Παραδιαστολή.] eſt, cum ſimiles res diſcernuntur, contrariis redditis. Vt: [VIRG. *Ecl.* III. 80.]

Triſte lupus ſtabulis: maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

Et: [*ibid.* 82.]

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.

Latine dicitur diſcriminatio.

DIAERESIS, [Διαίρεσις.] eſt figura ſermonis, cum rerum 85 diſtributione. Vt: [VIRG. *Æn.* II. 29. 30.]

Hic

82 hodie in VIRGIL. legitur *conjiciunt.*

83 noſtri Virgiliani Codd. habent *lucent* pro *invenit.* Sed ſunt hi forte Rhetoris e memoria citantis lapſus.

84 *reverſio vel regreſſio*) perperam editum erat: *everſio vel egreſſio*, cui detegendo errori lucem afferre poteſt vel una vox Græca ἐπάνοδος. CAPP.

85 Fr. *cum ſit rerum.*

Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus, hic acies certare ſolebant.

Et: [VIRG. *Æn.* I 431.]

Hic portus alii effodiunt.

Et: [VIRG. *Æn.* XII. 458.]

ferit enſe gravem Tymbræus Oſirim.

Hæc Latine dicitur diſtributio vel deſignatio.

ANTISTASIS 86, [Ἀντίστασις.] eſt cum idem verbum repetitur in contrario ſenſu. Vt: [*Æn.* II. 354.]

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Et: [VIRG. *Æn.* VII. 70.]

Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.

Hæc Latine dicitur intentio 87.

METASTASIS [Μετάστασις.] eſt, vel *metabaſis* 88, cum a loquentis perſona ad perſonam tranſitum facimus, ratione aliqua vel adfectu. Vt: [VIRG. *Æn.* XI. 45.]

Non hæc Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam.

Deinde: [*ibid.* 49. 50.]

Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit.

Deinde: [*ibid.* 53. 54.]

Infelix! funus nati crudele videbis.
Hi noſtri reditus expectatique triumphi;
Hæc mea magna fides? at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies.

Hæc figura dicitur variatio, aut tranſitus.

APOSTROPHE [Ἀποστροφή.] eſt, cum ſermo a recto & inſtituto ordine in diverſum ac contrarium vertitur. Vt: [VIRG. *Georg.* II. 170.]

Scipiadas duros bello 89, *& te, maxime Cæſar.*

Et: [VIRG. *Æn* II. 58.] *Impulerit ferro* 90. Latine converſio dicitur. Inter *metaſtaſin* & *apoſtrophen* hoc intereſt, quod *metaſtaſis*, perſonarum multiplicata variatio eſt, & ab alia ad aliam, deinde rurſus ad aliam, deinceps gradatim 91 tranſitur: At in *apoſtrophe* 92, commutatio eſt perſonæ fere unius.

Sunt autem & aliæ figuræ, mire orationi decus ornamentumque tribuentes. Hoc a ſuperioribus diſcere te 93 oportet, quod non tam ſententiarum perpetuarum ſunt figuræ, quam ſingulorum pene verborum, & quod carent appellationibus propriis. Fiunt autem

86 *Antiſtaſis*) quæ AQVILÆ ROMANO eſt *Ploce*, RVTILIO LVPO, *Diaphora*. CAPPER.

87 *intentio*) Malit quis legere *contentio*, idque ob Græcam præpoſitionem ἀντι. CAPPER.

88 *vel Metabaſis*) & ſane figuram hanc Metabaſin vocant QVINCTILIAN. L. IX. C. III. CAPP.

89 Fr. *bello duros.*

90 *Impulerit ferro*) locus eſt mutilus. CAPPER. Quid ſibi hæc duo verba velint, non video, GESNER. ap. VIRG. legitur *impulerat.*

91 pro *gradatim* Fr. *gratulatio*, quod quale ſit, neſcio.

92 *in Apoſtrophe*) male editum erat, *in Anaſtrophe*, ut patet ex præcedentibus. CAPPER.

93 *Hoc a ſuperioribus diſcere te oportet*) locus eſt male affectus, qui ſic legendus videtur: *hoc a ſuperioribus eas diſtinguere te oportet*. CAPP.

autem per caſus, numeros, præpoſitiones, genera, perſonas, & ſiqua ſunt talia. Quorum [94] exempla, ſummatim breviterque ponentur.

Figura per caſum genitivum [95]. Vt ſi dicamus: *Conſtans vir animi*, pro *conſtantis animi*. Item alia: ut ſe habent iſta: [VIRG. *Æn.* IV. 203.]

Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro.

Et: [*ibid.* 529.]

At non infelix animi Phœniſſa.

Et: [*Æn.* IX. 255.]

Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius.

Et: [*Æn.* IX. 246.]

Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes.

Et ſiquis dicat: *pecunia dives:* Vt: [*Æn.* II. 22.]

Inſula dives opum.

Et: [*Æn.* IX. 26.]

Dives equum, dives pictaï veſtis, & auri.

Item: [*Æn.* XI. 73.]

quas illi læta bonorum.

Et: [*Æn.* I. 182]

Expediunt feſſi rerum.

Et: [*Æn.* XI. 416.]

Ille mihi ante oculos felix functusque laborum,
Egregiusque animi.

Et ſiqua ſunt talia.

Figura per dativum. Siquis dicat: *Timeo illi*, pro *timeo pro illo*, & talia. Vt: [*Æn.* II. 729.]

& pariter comitique onerique timentem.

Et: [*Æn.* X. 94.]

Tunc decuit metuiſſe tuis.

Et: [*Æn.* I. 498.]

Hæc cum Dardanio Æneæ miranda videntur,

pro *ab Ænea*. Et quæ antique dicta ſunt:

cui nomen aſylo
Romanum eſt.

Et: [*Æn.* I 271.]

cui nunc cognomen Iulo
Additur.

Et: [*Æn.* IX. 593.

Cui Remulo cognomen erat.

Et: [*Georg.* IV. 271.]

cui nomen Amello
Fecere agricolæ.

Item ſiqua ſunt talia.

Figura

94 pro *& ſi qua ſunt talia. Quorum* &c. Fr. *& ſi qua ſunt aliquarum exempla.*

95 *figura per caſum genitivum*) merus eſt Græciſmus, quem infra Græcæ figuræ nomine deſignabit hic Rhetor. p. 45. CAPP.

Figura per accuſativum 96. Vt ſiquis dicat: *Togam fuſus, pro fuſam togam habens.* Vt ſe habent iſta: [*Æn.* I. 324.]

nodoque ſinus collecta fluenteis.

Et: [*Æn.* IX. 478.]

Sciſſa comam.

Et: [*Æn.* XII. 606.]

Roſeas laniata genas 97.

Et: [*Æn.* IX. 596.]

tumiduque novo præcordia regno.

Et: [*Ecl.* VI. 15.]

Inflatum 98 *heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.*

Et: [*Æn.* II. 57.]

Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum.

Et quæ antique dicta ſunt: [*Æn.* I. 207.]

forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Et: [*Ecl.* IX. 45.]

numeros memini, ſi verba tenerem:

pro *numerorum memini.* Item ſiqua ſunt talia.

Figura per ablativum 99. Siquis de quopiam dicat: *Magnus virtute, bonus bello,* pro *in bello.* Et: *Erectus capite incedit.* Vt ſe habent iſta: [*Æn.* IX. 163.]

Purpureis criſtis juvenes auroque coruſci.

Et: [*Æn.* I. 75.]

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.

Et: [*Georg.* I. 74.]

Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen.

Et: [*Æn.* IV. 313.]

tereti ſubnectit fibula gemma.

Et: [*Æn.* VI. 354.]

qui forte tapetibus altis
Extractus.

Et: [*Æn.* IX. 325.]

Quam tua ne 100 *ſpoliata armis, excuſſa magiſtro*
Deficeret.

Item ſiqua ſunt talia.

Figura Græca aut caſuum varietas. Vt: [*Ecl.* V. 8.]

Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.

Et: [*Æn.* IV. 38.]

placidone 1 *etiam pugnabis amori,*

pro

96 *figura per accuſativum*) quæ purus putus Græciſmus eſt. CAPPER.

97 pro *genas*. Fr. habet *comas*.

98 Fr. *infractum*.

99 *figura per ablativum*) quæ vera *Ellipſis* eſt. CAPPER.

100. Fr. *ni.* quod ſæpe pro *ne* poni vulgatum eſt.

1 *placidone*) Quamvis plurimi Virgilii Codices habeant *placitone*, tamen ſunt etiam haud pauci qui lectionem Rhetoris noſtri ſequuntur, quæ non tam videtur abſurda, ut prorſus nullus amplius cogitandi locus ſuperſit.

pro *tecum certat*, & *cum amore pugnabis.* Et: [*Æn.* VIII. 217.]

Reddidit una boum vocem,

pro *una è bubus.* Item ſimilia. Aut præpoſitione detracta. Vt: [*Æn.* VI. 351.]

maria aſpera juro.

Et: [*Æn.* I. 71.]

Tyrrhenum navigat æquor.

Item quæ ſunt talia.

Figura per perſonas. Vt ſiquis dicat: *Vos ſuperi Iupiter, precor.* Vt ſunt iſta: [*Æn.* IX. 525.]

Vos, ô Calliope, precor aſpirate canenti.

Et: *Vos, ô patricius ſanguis, quos vivere fas eſt.* Item ſiqua ſunt ſimilia.

Figura per numeros, ut ſiquis dicat: *Populus locuti ſunt.* Vt: [*Æn.* I. 216.]

Pars in fruſta ſecant, verubusque trementia figunt.

Et: [*Æn.* VI. 218.]

Pars calidos latices & ahena undantia flammis
Expediunt.

Et: [*Æn.* I. 153. *ſqq.*]

ſævitque animis ignobile vulgus,
Tum pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent.

Et ſiqua ſunt ſimilia.

Figura per præpoſitionem *Ad*, modo ſemel & ſimplicem poſitam. Vt ſiquis dicat: *Advolvor illum*, pro *ad illum volvor.* Et: *Accedo illum*, quaſi *ad illum accedo.* Vt: [*Æn.* I. 311.]

Explorare locos 2, *quas vento acceſſerit oras.*

Et: [*Æn.* IX. 474.]

Nuntia fama ruit, matriſque adlabitur aures
Euryali.

Et: [*Æn.* VIII. 135.]

Electra ut Graii perhibent Atlantide cretus 3,
Advehitur Teucros.

Modo dupliciter 4 elatam. Vt: *Quin adeat ad eum? aggrediar ad illum.* Et ſiqua ſunt talia.

Figura per præpoſitionem *in*, modo ſemel ſimplicem elatam. Vt: [*Georg.* II. 193.]

Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Et: [*Ecl.* V. 2.]

Tu calamos inflare leves;

quaſi *in calamos & in ebur flare.* Et apud SALLVSTIVM: *Atque eos à tergo incurrerunt;* quaſi, *in eos incurrerunt.* Modo dupliciter elatam. Vt: [*Æn.* VII. 20.]

Induerat

2 ap. VIRG. eſt *locosque explorare novos.*

3 Fr. *Electram Graci perhibent atlantide cretam.*

4 *modo dupliciter elatam*) perperam editum fuerat: *modo ſimpliciter relatam.* Nam in afferendis exemplis legimus: *adeat ad eum, aggrediar ad illum*, ubi præpoſitio *ad* dupliciter effertur, in verbo ſcilicet & ante pronomen. Præterea idem loquendi modus mox occurret in hiſce conſequentibus: *modo dupliciter elatam;* uti induerat Circe in vultus . . . induit in florem &c. CAPPER.

Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.

Et: [*Georg*. I. 188.]

Induit in florem, & ramos curvavit olentes.

Et: [*Æn*. VIII. 236.]

Hunc ut prona jugo lævum incumbebat in amnem,

Et ſiqua ſunt ſimilia.

Figura per verborum qualitatem. Vt: *Caput velor*, pro *caput velo*, aut *capite velor*. Vt: [*Æn*. V. 309.]

Capite ante aram Phrygio velabar amictu 5.

Et: [*Æn*. III. 545.]

flava caput nectuntur 6 *oliva.*

Et: [*Georg*. III. 383.]

pecudum fulvis velatur 7 *pectora ſetis.*

Et: [*Æn*. XI. 430.]

aut pacem Trojano ab rege petendum.

Et: [*Æn*. I. 531.]

populare penates 8,

pro *populari*.

Figura per modos temporum. Vt cum dico: *Libens fecero*, pro *faciam*. Vt: [*Æn*. II. 720.]

donec me flumine vivo

Abluero.

Figura per adverbiorum 9 qualitatem. Vt cum dicimus: *Ad illum cœno. Ad villam moror*. pro *apud villam*; & *Terra jacet* 10, pro *in terra*; & *Domi militiaque res geſtas*. Et: *Cujus domo nota eſt annos ſexaginta natus.*

Et: [*Æn*. I. 47. 48.]

tot annos

Bella gero.

Figura per pleonaſmum. Vt: *Antiquum obtines* 11. Vt: *Mortem occumbere*, & *obire diem*, & *vivere vitam*, & *pugnare pugnam*, & *ire iter*, & *oculis videre*, & [*Æn*. VI. 247.]

Voce vocans Hecaten.

Et: [*Æn*. XII. 680.]

hunc oro ſine me furere ante furorem:

ac ſiqua ſunt talia.

Figura per eclogam verborum 12. Vt cum enuntiamus *bonos dicere* 13, *fortes pugnare*. Item:

5 Apud VIRGILIUM legitur:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.

6 Apud POETAM eſt *nectentur*.

7 hodie legitur *velantur*.

8 Ed. Fr. male pro *Penates* exhibet *petentes*.

9 *Per adverbiorum qualitatem*) Ea eſt inter adverbia & præpoſitiones affinitas, ut a quibusdam auctoribus confundantur. CAPPER.

10 *terræ jacet — domi militiæque*) De locutionibus hujusmodi ellipticis vid. SANCTII *Minervam* cum *Scioppii* & *Perizonii* notis. CAPPER.

11 *Antiquum obtines*) nullus hic apparet Pleonaſmus. Videntur quædam excidiſſe. CAPP.

12 *per Eclogam verborum*) Ubi verbo potius utimur, quam alia parte Orationis, Nomine, Participio. Sic & in ſequentibus. GESNER.

13 *bonos dicere*) ἀγαθοὺς τοῦ λέγειν ſ. πρὸς τὸ λέγειν bonos ad dicendum. VIRGIL. *Eclog*. V. ab init.
cur non, Mopſe, boni quoniam convenimus ambo
tu calamos inflare leves, ego dicere verſus.
CAPPER.

Item: *Da bibere*, *da cœnare.* Et: [*Æn.* V. 262.]

Donat habere viro.

Et: [*Æn.* XII. 916.]

Cunctaturque metu, lethumque 14 *inſtare tremiſcit.*

Et: [*Æn.* XII. 97.]

da ſternere corpus.

Et: [*Æn.* VI. 697.]

da jungere dextram.

Et: [*Eclog.* V. 46. 47.]

quale per æſtum

Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.

Et: [Pers. *Sat.* I. ✝. 122. 123.]

Hoc ridere meum tam nil, nulla 15 *tibi vendo*

Iliade.

Figura per eclogam adverbiorum. Vt cum dicimus: *Magnum tonat, tumidum loquitur.* [*Georg.* III. 29.]

magnumque fluentem

Nilum.

Et: [*Georg.* III. 438.]

utque volutus

Ad terras.

Et:

immane ſonat per ſaxa 16.

Et: [*Æn.* X. 740.]

nec longum lætabere.

Et: [*Æn.* VI. 201.]

graveolentis Averni.

Et: [*Æn.* XII. 700.]

horrendum intonat armis.

Et: [*Æn.* I. 255.]

Navibus, infandum, amiſſis.

Et ſiqua ſunt talia.

Figura per pronomina. Vt: *Nullus dixeris*, pro *ne dixeris.* Et 17: *Quis mulier.*

Figura per eclogam nominum. Vt cum dicimus: *Bonum eſt virtus, malum infamia.* Vt: [*Eclog.* III. 81.]

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis.

Et: [*Eclog.* V. 45. 46.]

Tale tuum carmen nobis divine poeta,

Quale ſopor feſſis in gramine.

14 Codices noſtri Virgiliani pro *lethumque* habent *teiumque.*

15 hæc verba, *nulla tibi vendo Iliade*, deſunt a Fr.

16 *Et utque volutus ad terras* & *immane ſonat per ſaxa* vix dubium eſt poſterius & delendum eſſe. Nullum profecto Schema in verbis *utque volutus ad terras*, ſed in τῷ *immane ſonat*, quod ſuperioribus illis apud Poëtam cohæret.

17 *Quis mulier*) per *qua* ſ. *quanam.* Cappe

IVLII RVFINIANI DE SCHEMATIS DIANOEAS.

S*Chemata dianœas*, id eſt, figuras 18 ſententiæ intuentes, aliqua a vulgari & ſimplici oratione mutuamur 19. Cum omnes autem, quæ orationem ſenſu figurant, generaliter figuræ communiterque dicantur: hæc tamen proprie 20 figura, ac ſpecialiter dicitur, quæ in ſcholis vulgo uſurpatur 21.

Controverſiæ figuratæ 22.

Hujus ſpecialis figuræ uſus multiplex.

Vnus, ſi dicere manifeſte parum tutum eſt, ut dicitur 23 in eum figurate, qui ſub conditione abolitionis tyrannidem depoſuit. Vt: *Præſens tutor libertatis, neque tamen immemor legum ſum, quæ mihi ſemper ſacroſancta fuerunt.* Hoc enim adverſarium percutit, cui non ſemper ſacroſanctæ leges fuerunt: Quale eſt illud forſitan apud VIRGILIUM [*Æn.* VI. 835.]

Tuque prior, tu parce genus qui ducis Olympo,
Projice tela manu ſanguis pius 24.

Nam ſimul cauſam belli civilis oſtendit in Cæſare fuiſſe, dum dicit priorem illum debere parcere; ſimul dolorem confeſſa 25, & in judicio ſuo quærit, tanquam ideo parcere prior debeat, quia ſit Anchiſæ pius ſanguis, & ab Olympo genus ducat.

Secundus harum uſus eſt figurarum, cum quid oblique enuntiamus 26, quia dicere palam minime licet, aut inhoneſtum eſt. Vt fere figuræ in adulterum patrem fiunt, cum quis hoc modo patrem vellicat: *Placuit conditio matrimonii* 27 *meo etiam patri, & ago illi gratias, quod uxorem* 28 *hanc potiſſimum ducere hortatus eſt.* Per hæc enim ſoceri cupido in nurum detegitur: Quale forſitan VIRGILIANVM illud poſſit videri: [*Georg.* II. 495. *ſqq.*]

Illum non populi faſces, nec purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Non res Romanæ, perituraque regna.

Nam

18 Ed. Fr. hæc ita legit: *figuram ſententiæ intuentibus, aliquo a. v. e. ſ. cum ratione imitamur.* Locus omnino male affectus, cui quidem mederi pro præſenti copia non licet.

19 videtur omnino legendum eſſe *mutamus* CAPPER.

20 *proprie figura*) ſententiæ figuras uſurpat RVFINIANVS peculiari ſenſu, prout videlicet ſimulationem diſſimulationemve continent. Sic etiam uſurparunt olim ZOILVS & alii, de quibus QVINCTILIANVS L. IX. C. 1. ita ſcribit: *Id anguſte Zoilus terminavit, qui id ſolum putaverit ſchema, cum aliud ſimulatur dici, quam dicitur, quod ſane vulgo quoque ſic accipi ſcio; Unde &* figuratæ controverſiæ *quædam vocantur.* CAPPER. poſt *proprie* Fr. inſerit *quæ*; male.

21 *vulgo uſurpatur*) ſic legendum puto continenter, *Vulgo uſurpatur nomine controverſiæ figuratæ.* CAPPER.

22 *controverſiæ figuratæ*) Græci Rhetores vocant λόγον ἐσχηματισμένον. CAPPER.

23 Fr. *ut dicuntur in eum figuræ.*

24 hodie legitur *ſanguis meus.* Lectio, quam exhibet noſter, conſideranda: vid. *Georg.* FABRICIVS ad h. l. VIRGILII.

25 hæc ſe non ſatis intelligere fatetur Cel. GESNERVS, & verba ſunt omnino corrupta.

26 *enuntiamus*) legebatur olim *nunciamus*, quia præcedentem vocalem E ſcriba non iteraverat. CAPPER.

27 *matrimonii*) perperam editum erat *patrimonii:* noſtræ porro emendationi præluſiſſe doctiſſimum *Mailley* lætus deprehendi. CAPPER.

28 Fr. *quod ut uxorem.* unde Vir doctus in marg. τὸ *ducere* recte mutavit in *ducerem.*

Digitized by Google

Nam illum 29 ſentit & dicit: *non res Romanæ, peritura & regna flexere.* Verum per *res Romanæ*, latent imperia dicta: ſed regna vocat, tanquam non de imperiis Romanis iſta dicantur, ſed de quibuslibet regnis.

Tertius uſus eſt harum figurarum, quæ 30 gratia venuſtatis adhibentur, qui tamen Ironiæ eſt proximus. Sed ejusmodi figuræ quæ juvenibus in ſchola laſciviunt, ut CORNVTVS ait, minime maturæ ſunt, & parum canis 31 foroque conveniunt. Nam in his quæ prodeſſe aut obeſſe cauſæ videntur, cur quod nolis intelligi, dicas? aut cur quod intelligi 32 velis, involvas?

PROCATALEPSIS 33 [Προκατάληψις.] eſt, *ſchema dianœas*, cum id quod adverſarius arrepturus eſt, aut quæ objecturus, præſumimus ac prædicimus. Vt illud: [*Æn*.II.98.]

neque me Argolica de gente negabo
Hoc primum.

Et: [*Æn*. III. 602. 603.]

ſcio me Danais e claſſibus unum,
Et bello Argolicos fateor petiiſſe penates.

Latine hæc figura dicitur præceptio vel anticipatio.

PROCATASCEVE, [Προκατασκευή.] eſt *procatalepſi* proxima, cum rei, de qua acturi ſumus, colorem præparamus, atque prætendimus. Vt in illo: [*Æn*. IV. 9-14.]

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent;

uſque,

Quæ bella exhauſta canebat.

Nam primo de inſomniis queſta eſt, demum mirari ſe virtutem hoſpitis dixit, & veram fidem eſſe, a diis illum genus ducere: miſereri etiam caſus & errores, ut verecundius poſtea de amore fateretur, quaſi in affectum hoſpitis vel inſomniis, vel admiratione calamitatis inducta ſit. Hæc figura dicitur Latine præparatio.

ANTHYPOPHORA, [Ἀνθυποφορά.] eſt figura ſententiæ, qua adverſariorum nobis ſententias ac dicta proponimus ac ſubſtituimus, in hoc tantum, ut illis reſpondeamus. Vt: [*Æn*. IV. 609.]

Verum anceps pugnæ fuerat fortuna, fuiſſet.

[*Æn*. IX. 140. 141.]

Si periiſſe ſatis ſemel eſt, peccare fuiſſet
Ante ſatis 34.

Latine dicitur oppoſitio vel objectio.

SCHESIS

29 hic locus corruptus, ita mihi videtur legendus: *Nam ſentit & dicit, illum non res Romanæ.* CAPPER. Fr. *non res romanæ peritura & regna flexere;* quam veram eſſe lectionem ſpondere auſim, ſi τὸ *illum* mutes in *illud.* reliqua corrupta ſunt.

30 Fr. *qui*, quod ſtare poſſit ſi pro adhibentur legas *adhibetur.* aut F. leg. *quum.*

31 *canis foroque*) MAILLEY legere malebat *cauſis foroque*, ſed antiqua lectio non videtur ſollicitanda, quia in antecedentibus legitur *figuræ, quæ juvenibus in ſchola laſciviunt.* Atqui verbis *juvenibus in ſchola* reſpondent aptiſſime *canis foroque.* CAPPER. pro *canis* Fr. *ganeis.* & antea pro *maturæ*, *naturæ.*

32 inſerendum videtur τὸ *velis* poſt *intelligi.* CAPPER. Fr. *quos facias intelligi, involvas.* quod fortaſſe verum eſt.

33 *Procatalepſis*) vid. infra FORTVNATIANI Rhetoris *proparaſceven*, ubi de exordio. CAPP.

34 Supra, particulam *et* male interpoſitam, ex uno exemplo duo feciſſe vidimus. Hic videtur accidiſſe contrarium; & illam particulam, poſt verſum priorem omiſſam, effeciſſe, ut duo exempla coaleſcerent in unum.

Digitized by Google

SCHESIS [Σχέσις.] proxima figura eſt *anthypophoræ*, qua adverſariorum affectum quemlibet fingimus, cui reſpondeamus. Vt in illo: [*Aeneid.* X. 74. 75.]

Indignum eſt Italos Trojam ſuccendere [35] *flammis*
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra:

[*ibid.* v. 77.]

Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis?

Hæc non ita Juno propoſuit, quaſi manifeſte Venus indignum eſſe dixiſſet, ſed quaſi indignum eſſe Veneri fingeret, vel ſuſpicaretur. Hæc Latine dicitur adfictio.

ANASCEVE, [Ἀνασκευή.] eſt ſuperiorum proxima figura, qua ab adverſariis maxima propoſita deſtruimus ac redarguimus velut falſa; ut: [*Aeneid.* IV. 377. 378.]

Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
Interpres divum fert horrida juſſa per auras.

Latine dicitur deſtructio vel evacuatio.

EPITIMESIS, [Ἐπιτίμησις.] eſt etiam [36] proxima figura, cum adverſarium iiſdem verbis, quibus ab eo laceſſiti ſumus, percutimus; ut in illo: [*Aeneid.* X. 72. 73.]

Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra [37]
Egit [38]*? ubi hic Juno.*

Quia ſcilicet Venus dixerat: [*ibid.* v. 44.]

Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura.

Et: [*Aeneid.* IX. 599.]

Bis capti Phryges.

Latine dicitur objurgatio.

HYPOCRISIS, [Ὑπόκρισις.] eſt figura ſententiæ, cum adverſarium geſtu & pronuntiatione extollimus, vel abjicimus, & ſpernimus. Vt in illo: [*Eclog.* III. 25.]

Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit?

Auditur [39] enim: Tu nullus alioqui, illum autem magnum in canendo. Et: [*Eclog.* II. 26. 27.]

non ego Daphnin [40]
Judice te metuam.

Qui ſcilicet mihi iniquus es, & non recte judicaturus. Latine dicitur pronuntiatio.

IRONIA, [Εἰρωνεία.] eſt figura ſententiæ, laudis, & orationis, & magnificandi, non ſine deriſu in contrarium tendens. Vt in illo: [*Aeneid.* IV. 93. 94. 95.]

Egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus: magnum & memorabile nomen,
Vna dolo divum ſi fœmina victa duorum eſt.

Latine dicitur diſſimulatio vel irriſio.

CHLE-

35 pro *ſuccendere* Codices Virgiliani omnes hodie *circumdare*.

36 *Eſt etiam proxima figura*) ſupple *ſuperiorum* ut in præcedenti articulo CAPPER.

37 pro *noſtra* Codices emendatiores VIRGILII habent *noſtri*, quamvis nec deſint, qui noſtræ lectioni ſuffragentur. pro *dura* quidam Codd. *dira*, minus bene.

38 τὸ *egit* abeſt a Fr.

39 *auditur*) i. e. ſubauditur, ſubintelligitur. Sic loqui amant Latini Scholiaſtæ. Cæterum legebatur antea *additur*, errore iis manifeſto, qui veteres Philologos perlegerint. CAPPER.

40 Ed. Fr. *Daphni*.

Chlevasmvs, [Χλευασμός.] eſt ironiæ proxima figura, cum aliquos amara oratione non ſine deriſu inſectamur ac lædimus. Vt: [*Aeneid.* XII. 359. *ſqq.*]

En agros, & quam bello, Trojane, petiſti
Heſperiam, metire jacens.

Et: [*Aeneid.* X. 592.]

Huc [41] *age, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum.*

Latine dicitur inſectatio. Inter *chlevaſmum* autem & *ironiam* hoc intereſt, quod *ironia* ſpecie magnificationis illudit, &, dum laudat, irridet. At *Chlevaſmus* palam cum amara inſultatione caſtigat.

Sarcasmvs, [Σαρκασμός.] *chlevaſmo* proxima eſt, & ſimilis figura, qua adverſariorum facta cum exacerbatione admiſſi eorum laceſſimus, ut apud Sallvstivm de Syllæ crudelitate: *Vt in M. Mario* [42], *cum fracta prius crura per artus, expiraret.* Latine dicitur exacerbatio.

Antiphrasis, [43] [Ἀντίφρασις.] eſt figura ſententiæ, cum quædam negamus nos dicere, & tamen dicimus: ut apud Lvcilivm.

Non tango [44] *quod avarus homo eſt, quodque improbus, amitto.*

Et apud Virgilivm: [*Georg.* II. 161.]

Quid memorem [45] *portus, Lucrinoque addita clauſtra?*

Latine dicitur omiſſio.

Ethopoeia, [Ἠθοποιΐα.] eſt alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumque imitatio non ſine reprehenſione. Latine dicitur figuratio vel expreſſio.

Prosopopoeia, [Προσωποποιΐα.] eſt figura ſententiæ, qua oratio ad alicujus perſonæ orationem imitandam retorquetur. Latine dicitur deformatio vel effiguratio.

Enargia [46], [Ἐνάργεια.] eſt figura qua formam rerum & imaginem ita oratione ſubſtituimus, ut lectoris oculis præſentiæque ſubjiciamus.

CVRII

41 hodie legitur apud Poëtam *Lucage.*

42 hæc mihi parum ſana videntur & emendatione aliqua indigere. Capper. Ed. Fr. hoc fragmentum ſic exhibet. *Vt in M. Mario, cui fracta prius crura, artus expiraret.* quæ forſan vera lectio eſt.

43 *Antiphraſis*) figuram, quæ hic explicatur Alexander Nvmenivs & Aqvila παράλειψιν vocant; Rvtilivs Lvpvs παρασιώπησιν. Alium *Antiphraſeos* ſenſum vide apud Qvinctilianvm L. VIII. C. 3. Capper.

44 Edidimus hoc Lvcilii fragmentum, uti jam edidit Dovsa. Ceterum in Ed. Fr. iſtud ita exhibetur. *Non tango, quod avarus modo eſt, neque improbus omitto.*

45 hodie legitur. *An memorem.*

46 *Enargia*) de qua lege Qvinctilianvm L. IV. C. 2. & L. VIII. C. 3. Antea legebatur *Energia* male. Capper.

CVRII 1 FORTVNATIANI CONSVLTI
ARTIS RHETORICAE SCHOLICAE 2
LIBER PRIMVS.

Quiſquis Rhetorico feſtinat tramite doctus 3
Ad cauſas legesque trahi, bene perlegat artis
Hoc opus, & notum faciet per compita callem.

QVID eſt Rhetorica? Bene dicendi ſcientia.

Quid eſt orator 4? Vir bonus dicendi peritus.

Quod 5 eſt oratoris officium? Bene dicere in civilibus quæſtionibus.

Qui finis? Perſuadere quatenus rerum & perſonarum conditio patiatur.

Quæ ſunt civiles quæſtiones? Quæ in communem animi conceptionem poſſunt cadere, id eſt, quas unusquisque poteſt intelligere, aut 6 cum quæritur de æquo & bono.

Genera civilium quæſtionum quot ſunt? Tria. Quæ? *Demonſtrativum, deliberativum, judiciale.* Hæc ab aliis quæ appellantur? Genera dicendi. *Genera dicendi.*

Quod eſt *demonſtrativum* genus 7? Cum aliquid demonſtramus, in quo eſt laus & vituperatio. Hoc Græci quid vocant? ἐπιδεικτικὸν, vel ἐγκωμιαστικόν.

Quod eſt *deliberativum?* In quo eſt ſuaſio, & diſſuaſio. Hoc Græci quid vocant? συμβουλευτικόν. *

Quod eſt *judiciale?* In quo eſt accuſatio, & defenſio. Hoc Græci quid vocant? δικανικόν. * al. παραινετικόν.

Partes oratoris officii quot ſunt? Quinque, Inventio, diſpoſitio, eloquutio, memoria, pronuntiatio. Hæc à Græcis quid vocantur? ἔργα τοῦ ῥήτορος. *Oratoris officium.*

Propoſita controverſia quid primum conſideramus? An conſiſtat. Hoc quomodo invenimus? Ex *intentione* & *depulſione.*

Quid eſt *intentio?* Quod prima pars proponit, quæ facit litem. Id Græci quid vocant? κατάφασιν.

Quid

1 *Curii Fortunatiani*) de quo infra extat honorificum CASSIODORI teſtimonium his verbis expreſſum: *Fortunatianum Doctorem novellum qui tribus voluminibus de hac re ſubtiliter minuteque tractavit; in pugillari Codice apte forſitan congruenterque redigimus, ut & faſtidium lectori tollat, &, quæ ſunt neceſſaria, competenter inſinuet. Hunc legat qui brevitatis amator eſt. Nam cum opus ſuum in multos libros non tetenderit, plurima tamen acutiſſima ratione diſſeruit; quos Codices cum præfatione ſua in uno corpore reperietis eſſe collectos.* vid. etiam P. NANNII Præfationem in FABRICII *Latina Biblioth.* p. 800. CAPPER. in Ed. Ald. & Arg. vocatur *Chirius Fortunatianus.*

2 *Rhetoricæ Scholicæ*) Iampridem conjeceram legendum eſſe *Scholaſticæ*, quia paulo infra, ubi de exordio ſic legimus: *in his Scholaſticis declamationibus.* Hanc porro conjecturam ſic præoccuparat eruditus MAILLET; *forte*, inquit, *Scholaſticæ, id eſt forenſis. Nam Scholaſtici olim advocati dicebantur.* CAPPER.

3 *tramite doctus*) IANVS A COSTA *notis ad Proœm. Inſt. Iuſtin.* legit *ductus.* CAPPER. Hi porro verſiculi abſunt ab Edd. Ald. & Argent.

4 Ald. & Arg. *Quid orator?*

5 Ald. & Arg. *Quid eſt oratoris off.*

6 Ald. & Arg. *ut cum q.* &c. quod ſine dubio verum eſt.

7 vox *genus* abeſt ab Ald. & Arg.

Digitized by Google

Quid eſt *depulſio?* Quod ſecunda pars reſpondet. Id Græci quid vocant? ἀπόφασιν.

Cataphaſis [κατάφασις] unde firmatur 8? Ex *ætio.* [αἰτίῳ.] Quid eſt *ætion?* [αἴτιον] Cauſativum litis, propter quod res 9 in judicium devocatur.

Apophaſis [ἀπόφασις] unde firmatur? Ex *ſynechonte.* [συνέχοντι.] Quid eſt *ſynechon?* [συνέχον] Quo continetur omnis defenſio.

Ex *ætio* [Αἰτίῳ] & *ſynechonte* [Συνέχοντι] quid naſcitur? *Crinomenon.* [Κρινόμενον.] Quid eſt *crinomenon?* [Κρινόμενον.] Id, de quo judicandum eſt.

Quæ materiæ principaliter non conſiſtunt? quæ aut *depulſionem* non habent, aut quæ impudentem, aut turpem habent *intentionem.* Hæc a Græcis quid vocantur 10? ἀσύστατα.

Aſyſtata [Ἀσύστατα] quot modis fiunt? Secundum HERMAGORAM quatuor 11, quum eſt aut ἐλλείπουσα, aut ἰσάζουσα, aut μονομερὴς, aut ἄπορος.

Quæ eſt *ellipuſa?* [Ἐλλείπουσα] Quum aliquid deeſt ex circunſtantiis, quod faciat quæſtionem: ut ſi aliquis abdicatur, nec abdicationis ulla ſit cauſa: nam ſi ponamus, quod luxurioſus ſit, vel quod amicos non habeat, aut aliquid hujuſcemodi 12 materia conſiſtit 13. *Ellipuſa* [Ἐλλείπουσα] quibus aliis nominibus nuncupatur? & κατ᾽ ἔλλειψις 14, & κατὰ μέρος, & κατὰ πεῖσασιν.

Quæ eſt *iſazuſa?* [Ἰσάζουσα] Cum eadem ex utraque parte dicuntur, & nihil proprium eſt partis alterius: ut duo adoleſcentes vicini ſpecioſas uxores habebant, nocte invicem ſe convenerunt 15, accuſant ſe adulterii. Quicquid enim altera pars dixerit, idem & altera dictura eſt. *Iſazuſam* [Ἰσάζουσαν] quibus aliis nominibus vocant? & ἰσομερῆ 16, & κατ᾽ ἰσότητα, & πρoίσοντα 17.

Monomeres [Μονομερής.] quæ eſt? Quum ex prima 18 parte tantum conſtat, nec quicquam ex ſecunda 19 afferri poteſt: ut ſunt loci communes. Da exemplum 20. Leno, qua parte venturos ad ſe adoleſcentes ſciebat, nocte foveam fecit occultam, ea juvenes perierunt: accuſatur, quod cauſam 21 mortis præſtiterit: hic enim lenoni nulla defenſio eſt. *Monomeres* [Μονομερής] quid aliud appellatur? ἑτερομερὴς 22, & καθ᾽ ἑτερομέρειαν.

Quæ eſt *aporos?* [Ἄπορος] quum judex non invenit, quam ſententiam dicat: ut, Tres ſimul iter 23 agebant, duo ſoli reverſi ſunt: accuſant ſe invicem cædis. Hic enim judex non

8 Ald. & Arg. *formatur.* ſic & mox cum de *Apophaſi* agit.

9 Ald. & Arg. *res etiam in judicium* v.

10 Ald. & Arg. *appellantur.*

11 *quatuor*) ſed octo ſunt ſecundum HERMOGENEM, initio *Partitionum*, ipſum conſuleſis. CAPPER.

12 Ald. & Arg. *hujuſmodi.*

13 Ald. & Arg. *materia non conſiſtit.*

14 κατ᾽ ἔλλειψις) ſic legendum eſt per *hypodiaſtolen.* Nam male editum erat κατέλλειψις per ὑφέν. CAPPER. Arg. & Ald. habent καταλειπὶς & mox pro κατὰ μέρος, ἐπὶ τὸ μέρος, & pro κατὰ πεῖσασιν, κατὰ μέρος.

15 *ſe convenerunt*) forte, *invenerunt.* AVREL. AVGVSTINVS infra *noctu ſe alter alterum obviam habuerunt.* MAILLEY.

16 Ald. & Arg. ἰσοιρονομερῆ.

17 προίσοντα) cum ſit hæc vox omni ſenſu deſtituta legerem lubens πρὸς ἰσότητα, vel παρισοῦντα, quod eſſet participium neutrum plurale verbi παρισόω *æquale facio.* CAPPER.

18 *ex prima parte*) τοῦ διώκοντος, actoris videlicet, videſis HERMOGENEM initio *Partitionum.* CAPPER.

19 *ex ſecunda*) parte τοῦ φεύγοντος. Rei. CAPP.

20 Ald. & Arg. pro *da exemplum* habent *verbi gratia.*

21 recepimus *cauſam.* ex Ald. & Arg. pro vulgato *cauſas.* & mox pro *lenonis*, *lenoni.*

22 Ald. ἑτερημερὴς & ἑτερημερείαν.

23 *ſimul iter agebant*) Antea legebatur *ſimiliter agebant.* Sed ſagacem eruditi MAILLEY conjecturam & emendationem, qui *ſimul iter* in margine adſcripſit, non potuimus non ſequi, CAPPER, & ita habent Ald. & Arg.

non invenit quid ſequatur, cum uterque ab altero dicat occiſum, & nihil utroque ad probationem 24 afferri poſſit deficiente circunſtantia.

Hæ ſolæ igitur *aſyſtatorum* [Ἀσυστάτων] ſpecies? Sunt & aliæ ſpecies, quas apud varios artium ſcriptores invenimus. Quæ ſunt 25? ἀντιστρέφουσα, ἄχρωμος, ἀδύνατος, ἀπίθανος, ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παρ' ἱστορίαν, ἄλογος.

Quæ eſt *antiſtrephuſa?* [Ἀντιστρέφουσα] Quum actionem ſuam convertunt litigantes, & neuter utitur ſua priore ſententia, ſed adverſarii ſui. Da exemplum: ut, Repetebat ab amico ſuo pecuniam cum uſuris quaſi creditam. Ille offerebat ſine uſuris tanquam depoſitam: inter moras judicii lex lata 26 eſt de novis tabulis, repetit ille pecuniam tanquam depoſitam, retinet ille quaſi creditam.

Quæ eſt *achromos?* [Ἄχρωμος] Quum color facti non invenitur: ut decem milites belli tempore pollices ſibi amputaverunt 27, rei ſunt læſæ Reipub. Quo 28 differt *monomeres* [Μονομερὴς] ab *achromo?* [Ἀχρώμου] quod *monomeres* [Μονομερὴς] in omnibus deficit, *achromos* [Ἄχρωμος] in ſolo colore.

Quæ eſt *adynatos?* [Ἀδύνατος] Quum id in themate ponitur, quod ſit contra rerum naturæ fidem: ut ſi infans accuſetur adulterii, quod cum uxore cubarit aliena.

Quæ eſt *apithanos?* [Ἀπίθανος] Quum id invenimus in themate, quod minus veriſimile eſt: ut quum oculos cæci recuperaſſe dicuntur, vel quum obſeſſi aliquo miſiſſe legatos. Quæ materiæ tamen ſolent recipi. Cur ita? Quoniam, quamvis minus veriſimile ſit oculos recuperaſſe cæcum, tamen poſſumus credere divina majeſtate alicui aliquando hoc 29 eſſe conceſſum: & obſeſſos aliquo miſiſſe legatos, vel captato obſidentium ſomno, vel per eam partem civitatis, quam negligentius obſederint hoſtes. Hujusmodi materias quid vocamus? *cacoſyſtatas.* [Κακοσυστάτους.] Quæ ſunt *cacoſyſtatæ?* [Κακοσύστατοι] Quæ non tam firmiter conſiſtunt. Quot ſunt genera in his? Tria: nam aliæ ſunt *cacoſyſtata*, [Κακοσύστατοι] quæ non tam firmiter conſiſtunt. Aliæ *aſyſtata*, [Ἀσύστατοι] quæ in totum non conſiſtunt. Aliæ quæ ne controverſiæ quidem dici debeant, ſed πλάσματα 30, *aloga*, [Ἄλογα,] id eſt inrationabilia.

Quæ eſt *aprepes* 31? [Ἀπρεπὴς] quum aliquid perſonæ incongruens invenitur: ut, Vir fortis præmium accipiat. Quidam fortiter fecit, petit præmii nomine nuptias filiæ ſuæ.

Quæ eſt *anaiſchyntos?* [Ἀναίσχυντος] Quum prima 32 pars impudens invenitur, ut Luxurioſus pater abdicat filium frugi, ita tamen 33 ſi vere abdicet: nam ſi, ut ſe purget, poterit conſilio 34 materia conſiſtere, quamvis actione deficiat. Unde intelligere debemus, eſſe quaſdam controverſias, quæ poſſint conſilio conſiſtere, quum ipſa actione defi-

24 Ald. & Arg. *ab utroque approbationis.* forte, *ab utroque probationis.*

25 Ald. & Arg. *quæ ſunt? ha* ἀντιστρ.

26 *lex lata eſt*) perperam legebatur antea: *lex relata eſt.* Nam in AVREL. AVGVSTINI *Principiis Rhetorica*, ubi res eadem exponitur, ſic legimus: *Lex de novis tabulis eſt lata.* CAPPER. & ita quoque Ald. & Arg.

27 *Pollices ſibi amp.*) vid. SVETON. *Auguſt.* C. 24. & ibi Comment. CAPP.

28 Ald. & Arg. *quid.*

29 pro *hoc eſſe* Ald. & Arg. *fuiſſe.*

30 πλάσματα aloga ἄλογα) vid. AVREL. AVGVST. *Principia Rhet.* infra. ubi alias etiam legitur: πλάσματα ἄλογα. CAPPER. Ald. & Arg. *plaſmata inrationabilia i. e. aloga.*

31 *quæ eſt aprepes* ἀπρεπὴς) HERMOGENES ἀδοξον vocat. CAPPER.

32 *quum prima pars*) hoc eſt, Actor, ſeu is, qui litem intendit. CAPPER.

33 Ald. & Arg. *ut vere.* & mox pro *ſe purget*, tantum *purget.*

34 *Conſilio*) de hujusmodi conſilio ſ. τῇ τοῦ λέγοντος προαιρέσει vid. paulo infra, & QVINCTILIAN. L. VI. C. 5. CAPPER.

ne deficiant. Quo 35 differt *monomeres* [Μονομερὴς] ab *anaſchynto?* [Ἀναισχύντῳ] quod *monomeres* [Μονομερὴς] ex ſecunda 36 deficit parte: at *anaſchyntos* [Ἀναίσχυντος] ex prima.

Quæ eſt *pariſtorian* 37? [Παρ' ἱστορίαν] quando in controverſia invenimus, quod ſit contra hiſtoriæ fidem: ut, Reus eſt Qu. Hortenſius, quod in conſulatu ſuo de indemnatis civibus ſupplicium ſumpſerit, quum ſciamus non Hortenſium fuiſſe, ſed Tullium. Hic modus num in perſona tantum invenitur? imo in omnibus circunſtantiis, & in re, & in tempore, & in loco, & in cauſa, & in modo 38, & in materia: ſi aliud 39 ex his falſum ponatur, quam in hiſtoriis invenimus.

Quæ *alogos?* [Ἄλογος] Quæ ſine ratione componitur: quamvis omnia *aſyſtata* [Ἀσύστατος] ἀλόγως dici poſſunt, ſi quidem nuſquam in his ratio reperiri poteſt.

Quum cognoverimus materiem conſiſtere, quid primo quæremus 40? *Ductum.* Quid eſt *ductus?* quomodo tota cauſa agenda ſit. Quid intereſt inter *ductum* & *modum?* *Ductus* eſt totius orationis, *Modus* 41 vero partis alicujus in oratione.

Ductus quot ſunt? quinque, ſimplex, ſubtilis, figuratus, obliquus, mixtus.

Simplex qui eſt? quum ſimpliciter id agimus, ita ut in themate poſitum eſt.

Subtilis qui eſt? Cum aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate.

Figuratus qui eſt? quum palam dicere pudor impedit.

Obliquus qui eſt? quum periculum prohibet aperte agere.

Mixtus qui eſt? quando non unus eſt *ductus*.

Ductum unde invenimus? Ex conſilio 42. Quomodo? ſi verum fuerit conſilium, tunc erit ſimplex *ductus:* ſi non verum conſilium, tunc non erit ſimplex *ductus*, ſed aut ſubtilis, ſi aliud fuerit in themate, aliud in voluntate agentis: aut figuratus, ſi pudor impediat palam dicere: aut obliquus, ſi periculum impediat aperte agere: aut mixtus, ſi non unus fuerit *ductus*.

Conſilium unde invenimus? Ex tempore. Quomodo? Si præteritum fuerit tempus, verum erit conſilium: ſi præſens fuerit tempus, vel futurum, non erit verum conſilium.

Ipſum tempus quomodo invenimus? Ex *cauſativo* litis. Exemplis doce quomodo ſinguli ductus inveniantur: Inventus eſt 43 quidam juxta cadaver recens hominis occiſi, fit reus cædis: *cauſativum* litis eſt, quod ſit inventus, quod eſt præteriti temporis, & ideo verum eſt conſilium, ac per hoc ſimplex eſt *ductus*.

Subtilis *ductus* quomodo invenitur? Amicos non habet 44, abdicatur: *cauſativum* litis eſt, quod amicos non habet, quod eſt præſentis temporis, & ideo non eſt verum conſilium, ac per hoc nec ſimplex ductus. Qui ergo erit *ductus?* ſubtilis, quoniam aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate; nam quantum 45 eſt in themate, abdicat

35 Ald. & Arg. *quid.*

36 *ex ſecunda parte*) τοῦ φεύγοντος videlicet, id eſt, rei. CAPPER.

37 *Pariſtoriam*) HERMOGENES κακόπλαστον appellat. perperam legebatur olim *pariſtoria* CAPP. Ald. & Arg. *Pariſtoriam.* mox *quando id in c.*

38 Ald & Arg. *domo.* male.

39 Ald. & Arg. *aliquid.* recte.

40 Recepimus ex Ald. & Arg. *quæremus*, cum antea legeretur *quæramus.*

41 *modus*) quem MARTIANVS CAPELLA L. V. p. 153. *Ed. Grot.* vocat colorem. CAPPER.

42 De oratoris conſilio lege QVINCTILIANVM *L. VI. C.* 5. CAPPER.

43 τὸ *eſt* non habent Ald. & Arg. & *inveniuntur* pro *inveniantur.*

44 Ald. & Arg. *habens.*

45 Ald. & Arg. *quod eſt in themate.*

dicat filium: non tamen vere abdicat [46]; ſed titulo abdicationis ſuadet, ut amicos habeat.

Figuratus quomodo invenitur? *Adulteros liceat occidere.* Infamis [47] fuit in nurum, invenit [48] filius adulterum obvoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo [49] a patre, qui fuerit adulter, cui pepercerit, non dicit, & abdicatur. *Cauſativum* litis eſt, quod filius non dicit: quod eſt præſentis temporis [50], & ideo non eſt verum conſilium, ac per hoc nec ſimplex ductus. Qui ergo erit? figuratus, quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere: *tu adulter fuiſti.*

Obliquus quomodo invenitur? Tyrannus depoſuit dominationem ſub pacto abolitionis, vult petere magiſtratum, contradicitur. *Cauſativum* litis eſt, quod petit magiſtratum, quod eſt præſentis temporis, vel futuri, & ideo non eſt verum conſilium, ac per hoc nec ſimplex *ductus*. Qui ergo erit obliquus? quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, aperte mentionem facere Tyrannidis.

Mixtus quomodo invenitur? Qui infamis fuit in nurum, arcem occupavit: vocavit ad ſe filium, & interrogavit, an rumori crederet, negavit ſe credere, depoſuit pater dominationem ſub pacto abolitionis, filius repudiavit uxorem, interrogat pater cauſas repudii, non dicit, & abdicatur. *Cauſativum* litis eſt, quod filius non dicit cauſas repudii, quod eſt præſentis temporis: & ideo non eſt verum conſilium, ac per hoc nec ſimplex *ductus*. Qui ergo erit mixtus? id eſt, & figuratus [51] & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palam dicere: *tu adulter fuiſti*, & ideo repudiavi uxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur aperte mentionem facere Tyrannidis.

Hos omnes *ductus* quo nomine plerique vocant? Figuratos. Nos ergo quare nominibus ſeparamus? Quoniam ſinguli *ductus* diverſa & vi, & ratione conſiſtunt, nec debent uno [52] nomine nuncupari, quorum vis & ratio non eſt una. Quid intereſt inter obliquum *ductum* & figuratum? Quod figuratus tunc eſt, quum pudor impedit palam dicere: obliquus, quum periculum prohibet aperte agere. Item, quod figuratus in *conjectura* [53] eſt, obliquus in *qualitate* [54]. Quid eſt iſtud? quum infamia eſt alicujus, incerta res eſt: at [55] quum depoſita dominatio eſt, conſtat tyrannum fuiſſe, quod eſt manifeſtæ *qualitatis*.

Ductus idem eſt ſemper utriuſque partis? Non. Quid ita? quoniam *ductus* ex conſilio naſcitur, conſilium autem non omnium ſemper eſt unum. Nec enim utraque pars ſemper eſt ejuſdem voluntatis: quod ſi ejuſdem erit, hoc eſt, ſi unum conſilium utriuſque

46 Ald. & Arg. *abdicat, non vere abdicat.*

47 *infamis fuit*) ſubintellige, *pater aliquis.* Capp. Ald. & Arg. *infamis fuit quidam.* quod verum puto.

48 Ald. & Arg *invenit eum.*

49 τὸ *ergo* abeſt ab Ald. & Arg. & abeſſe poteſt, imo, ni fallor, debet.

50 τὸ *temporis* non agnoſcunt Ald. & Arg.

51 *& figuratus & obliquus, quoniam*) ſeries orationis poſtulare videtur, ut legamus; *& figuratus & obliquus; figuratus, quoniam* &c. ſequitur enim paullo poſt; *& obliquum, quoniam* &c. Capper. *& obliquus* non habent Ald. & Arg. locus ita conſtituendus videtur. *Qui ergo erit? mixtus, id eſt, & figuratus quoniam pudore deterretur* &c. *& obliquus, quoniam periculo prohibetur.*

52 Ald. & Arg. *nec debent jure uno nomine appellari.*

53 vulgo dicimus *quæſtionem de facto.* Capp.

54 quam *juris quæſtionem* ſolemus appellare. Capper.

55 *at quum depoſita dominatio eſt*) perperam legebatur antea, *aut quum depoſita* &c. Capper. *At* etiam exhibent Ald. & Arg.

que partis invenerimus, 56 erit unus & *ductus*, ſicut plerunque ſolet fieri in foro, quum ex compacto agunt. Quid quum diverſum fuerit conſilium utriuſque partis? Erit diverſus & *ductus*. Quid modus & ſcopus ſimiliter ut *ductus?* Non; quoniam modus eſt *ductus* in 57 parte orationis, ſcopus autem id quod omnis efficit *ductus*.

Conſilium a *ductu* quo differt? quod conſilium voluntatis eſt, *ductus* ipſius orationis. Item quod *ductus* ex conſilio naſcitur, non conſilium ex *ductu*.

Reperto *ductu* quid primum 58 conſiderabimus? Genus controverſiæ.

Quot ea ſunt? Septem. Quæ? Simplex rationale, ſimplex legale, conjunctum rationale, conjunctum legale, comparativum rationale, comparativum legale, mixtum.

Quod eſt ſimplex rationale? Cum res una, vel factum ſimpliciter tractatur: ut, Inventus eſt juxta cadaver recens hominis occiſi tenens cruentum gladium, Reus eſt cædis.

Quod ſimplex legale? quum lex unam facit quæſtionem: ut, *Peregrinus murum ne aſcendat;* peregrinus murum aſcendit & hoſtem propulſavit; petitur ad pœnam.

Conjunctum rationale quot modis fit? Duobus, rebus & cauſativis. *Rebus* quemadmodum? quum multa quæruntur: ut, Si aliquis accuſetur & adulterii, & ſacrilegii. *Cauſativis* quemadmodum fit? quum una res quæritur, & multis cauſis approbatur: ut, Luxurioſus adoleſcens juravit ſe uxorem non eſſe ducturum, & abdicatur; hic enim una quæſtione oſtendimus, an abdicandus ſit, ſed *cauſativis* conjuncta eſt, & quod luxurioſus eſt, & quod juravit ſe uxorem non eſſe ducturum.

Conjunctum legale quemadmodum fit? Quum quæritur, an contra plures leges ſit admiſſum: ut, *peregrinus murum ne aſcendat*, & *nocte nemini liceat eſſe cum telo:* peregrinus murum cum telo nocte aſcendit, & hoſtem propulſavit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges feciſſe dicitur, & quod peregrinus murum aſcenderit, & quod nocte cum telo fuerit.

Quod eſt genus comparativum rationale? quum aut perſonæ, aut res comparantur. Perſonæ quemadmodum? ut, *qui plus Reipublicæ præſliterit, petat præmium.* Contendunt medicus & orator. Hic enim quæritur, qui melior ſit, utrum medicus an orator. Res quemadmodum? ut, *qui plus Reipublicæ præſliterit, petat præmium:* alter hoſtes ab obſidione repulit, alter hoſtium civitatem cepit. Contendunt de præmio: hic enim facta eorum & res comparantur: ut quæratur, quid plus ſit, hoſtes repellere ab obſidione, an hoſtium civitatem capere.

Comparativum legale quomodo fit? quum leges comparantur: ut, *qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur:* &, *mas templum Cereris ſi ingreſſus fuerit, capite puniatur:* in templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hic enim quæritur per comparationem, ſecundum quam legem filius facere debuerit.

Mixtum quemadmodum fit? Quando non ex uno genere materia compoſita eſt, id eſt, quum & ſimplex eſt genus, & comparativum, aut cum & rationale, & legale.

Simplex & comparativum quemadmodum fit? ut, quidam proditionis accuſabatur, ex filiis ejus alter fortiter fecit, alter deſeruit: petit pater de viro forti, ut abolitionem judicii peteret; ille incolumitatem deſertoris fratris optavit, & reo non adfuit patri: abſolutus

56 Ald. & Arg *fuerit*
57 *in* abeſt ab Ald. & Arg. manifeſto errore.
58 *primo* Ald. & Arg.

abſolutus pater abdicat filium. Hic enim & ſimpliciter quæritur, an contra voluntatem patris præmium ei licuerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum ex rationali & legali qualiter fit? ut, *qui proditionis damnatus* 59 *fuerit, magiſtratui detur cuſtodiendus, & trigeſima die torqueatur, ut conſcios dicat*, & *adulteros liceat occidere:* proditionis damnatus magiſtratui collegæ ſuo datus eſt cuſtodiendus. Ille eum in adulterio deprehenſum occidit, reus eſt conſcientiæ 60. Hic enim & rationale eſt genus, in quo quæritur, an hic conſcius fuerit, an ille adulter, & legale, in quo quæritur, an eum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, ut conſcios diceret.

Hæc genera controverſiarum cur quærimus? ut vim, formam & faciem ſtatuum videamus, & imaginem diviſionis. Hæc genera ubi invenimus 61? *ἐν τῷ κρινομένῳ.*

POſt hæc genera controverſiarum quid deinde conſiderabimus? Aliud quoque genus, quod appellatur publicum, ſive commune.

Quot iſta ſunt? Quinque 62, *ἠθικὸν, παθητικὸν, ἀποδεικτικὸν, διαπορητικὸν, μικτόν.* Quare non illis ſeptem ſuperioribus junguntur? Quoniam illa ſeptem ad imaginem *ſtatuum* pertinent, hæc vero ad formam eloquutionis. Quare publica appellantur ſive communia? Quoniam quodcunque fuerit ex illis ſuperioribus ſeptem, neceſſe eſt, ut ex his quinque aliquid in ſe habeat.

Alia controverſiarum genera, quæ publica dicitur.

Quod eſt *ethicum* [*ἠθικὸν*] genus? In quo moralitas quædam 63, id eſt mores hominum conſiderantur, ut ſunt comœdiæ. Da exemplum. Meretrix ex tribus amatoribus alium oſculata eſt, alii reſiduum poculum dedit, alium coronavit: contendunt quem magis diligat.

Quod eſt *patheticum* [*παθητικὸν*] genus? In quo motus eſt animi, & vis quædam, & impetus mentis: ut ſunt tragœdiæ. Da exemplum 64. *Indemnatos* 65 *liberos liceat occidere*, tres filios lege indemnatorum in conſpectu matris occidit 66: mater eodem gladio ſe interemit. Reus eſt, quod cauſas mortis præſtiterit.

Quod eſt *apodicticum*? [*ἀποδεικτικόν.*] In quo pugna quæſtionum eſt. Da exemplum 67. Peregre proficiſcens reliquit apud amicum certam frumenti menſuram. Ille in fame civitatis duplo pretio frumentum vendidit, reverſus amicus contendit de lucro.

Quod eſt *diaporeticum?* [*διαπορητικόν.*] In quo addubitatio 68 eſt, nec quicquam certi affertur; ut: Cum duo fratres diſſidentes contenderent armis, pater interceſſit, vulneratus eſt, incertum a quo; quærunt filii a quo ſit vulneratus: non dicentem 69 accuſant dementiæ.

Quod eſt *mixtum?* [*μικτόν.*] Quod non ex uno genere compoſitum eſt: ut eſt hæc ipſa materia patris vulnerati: nam & *patheticon* eſt in fratrum congreſſione; & *diaporeticon* eſt a dubitatione 70 patris.

Hæc

59 Ald. & Arg. *proditionis igitur damnatus.*

60 *ὁ συνειδὼς* dicunt Græci Rhetores Gallice diceremus *de complicité, d'être complice.* CAPP.

61 Ald. & Arg. *inveniemus.*

62 *Quinque, ἠθικὸν*) hæc ex MINVCIANO Rhetore, ut innuit SYRIANVS in HERMOGENEM *Rhet. Græc. Ald.* T II, p. 70. *med.* vid. & SVLPITIVS VICTOR infra, & SCHOLIASTES GRÆCVS HERMOGENIS *Rhet. Ald.* T. II. p. 363. *med.* CAPP.

63 Ald. & Arg. *moralitas hominum.* male.

64 *verbi gratia.* Ald. & Arg.

65 Ald. & Arg. *damnatos.* & linea ſeq. pro *lege indemnatorum* habent, *lege damnatos*, & hæc ſane vera lectio videtur.

66 *occidit*) ſubintellige *pater aliquis.* CAPP.

67 Ald. & Arg. *ut exempli cauſa.*

68 Ald. & Arg. *dubitatio.*

69 *non dicentem*) *patrem* videlicet. CAPPER.

70 Ald. & Arg. *in dubitatione.* bene.

Hæc genera propter quid conſideramus? Propter modum actionis, & genus eloqutionis. Vbi ea invenimus? In perſonis & rebus: nam ſi perſona & res miſeranda ſit, erit ἠθικόν? ſi indigna, atrox, παθητικόν? ſi argumentis approbanda, ἀποδεικτικόν? ſi proferenda 71, ſed cum ſumma dubitatione, διαπορητικόν.

De Statu. REpertis generibus controverſiarum, quid deinde quæritur? *Status.*

Quid eſt *ſtatus?* Quo conſiſtit controverſia. Quomodo una cogitatione tot res ſimul invenimus? Quoniam hæc 72 conſiſtunt, quæ habent ſtatum.

Genera *ſtatuum* quot ſunt? Duo, rationale, & legale. Quid intereſt inter rationales *ſtatus* & legales? Quod rationales rei alicujus vel facti habent quæſtionem, legales autem legis & juris continent diſceptationem.

Rationales ſtatus quot ſunt? Secundum Hermagoram quatuor, *conjectura*, *finis*, *qualitas* & *translatio*: ſed *translationem* tantundem 73 accepimus legalem. Cur ita? Quoniam nulla *translatio*, id eſt, præſcriptio, ſine lege poteſt eſſe.

Conjecturalis ſtatus quid 74 eſt? Cum id, quod ab alio objicitur ab adverſario pernegatur 75.

Conjectura quot modis fit? Sex, aut quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat: aut quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat 76: aut quum de utroque non conſtat: aut quum de ſola voluntate fit quæſtio: aut quum de re ipſa quæritur: aut cum eſt *anticategoria.*

Quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat 77, quemadmodum fit? ut, cum abdicato filio, qui militabat, inventus eſt pater telo filii ſui occiſus, reus eſt filius parricidii. Hic enim de facto conſtat, id eſt, occiſum eſſe patrem, ſed de perſona non conſtat. Quæritur enim an a filio ſit occiſus.

Quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat, quomodo fit? Luxurioſum filium pater abdicavit, abdicatus medicinæ ſtuduit, poſtea decumbenti patri dedit poculum, quod diceret ſanitatis 78: pater in media potione ait ſe venenum accepiſſe, filius reſiduum poculum 79 bibit, & deceſſit pater, reus eſt filius parricidii. Hic enim 80 de perſona conſtat, quoniam filius poculum dedit: ſed de facto non conſtat, qualem enim dederit potionem, utrum veneni, an ſanitatis, incertum eſt.

Quum de utroque non conſtat, quemadmodum 81 fit? ut, Luxurioſi pater non comparuit, reus eſt parricidii filius. Hic enim non conſtat occiſum eſſe patrem: & ſi conſtiterit, incertum eſt an a filio ſit trucidatus.

Quum

71 Ald. & Arg. hic ita: *Si non proferenda ſed cum ſumma dubitatione ſecum* " διαπορητικον " *si* Arg. ſubjungit; *deſunt hic nonnulla.*

72 *hæc conſiſtunt*) legendum ſuſpicor, *hæ*, ſcilicet *controverſiæ*. Scriba enim conſonantem literam *c* videtur citra neceſſitatem iteraſſe. Capper.

73 Ald. & Arg. *tandem* omnino videtur legendum *tantum*

74 *quis eſt.* Ald. & Arg.

75 *pernegatur*) unde ſtatus hic vocatur etiam *inficialis*, ut patet ex Quinctiliano L. III. c. 6. Capper.

76 Ald & Arg. brevius rectiuſque, *& non de facto*; ſic etiam paulo ante habent, *quum de facto conſtat, & non de perſona.*

77 τὸ *conſtat* abeſt ab Ald. & Arg. quæ ſtatim pro *quemadmodum* exhibent *quomodo*.

78 Ald. & Arg. *ſanitati congruum.*

79 Ald. & Arg. *poculi.*

80 τὸ *enim* abeſt ab Ald. & Arg. & poteſt abeſſe.

81 Ald. & Arg. *quomodo*. & ſic in proxima quæſtione.

Quum de voluntate quæritur, quemadmodum? ut, Luxurioſus adoleſcens nocte 82 a meretricis domo expulſus, cereum ardentem ante meretricis fores abjecit, domus arſit. Arguit 83 eum, ut reſtituat. Hic enim & de perſona & de facto conſtat: ſed tantummodo 84 quæritur, qua id fecerit voluntate.

Quum de re ipſa quæritur, quemadmodum 85 fit? Quando περὶ τῆς οὐσίας 86 quæſtio eſt, non de facto aliquo: id eſt, quum quæritur, an aliquid fuerit illud, de quo quæſtio eſt, non an aliquid ſit factum: repetebat 87 a commilitone ſuo pecuniam tanquam creditam, negantem ſe debere, occidit, ſed & ſe interfecit: repetunt pecuniam hæredes interfectoris ab hæredibus pernegantis; illi contradicunt. Hic enim non de facto quæſtio eſt, ſed de eo, an pecunia ante illa ſit credita 88.

Quæ eſt ἀντικατηγορία? mutua 89 accuſatio, id eſt, quum aliqui ſe invicem accuſant: ut, Vir fortis habebat novercam, habebat & in matrimonio 90 captivam: ambiguis ſignis obiit, accuſant ſe invicem veneficii noverca & captiva.

Finitivum ſtatum qui 91 eſt? Quum id, quod objicitur, non hoc eſſe contendimus. Definitio quot modis fit? quinque, aut quum ſimplex eſt, quæ *Anaſcevaſtica*, id eſt, refellens dicitur: aut quum duplex actio eſt, ſive comparativa, quæ *Antioriſtica* 92 dicitur: aut quum duplex quæſtio eſt, ſive conjuncta: aut quum ex partibus definimus: aut quum eſt *Antithetica*.

Quæ eſt ſimplex definitio? Quum unam rem ſimpliciter definimus: ut, naufragia ad publicanos pertineant; cujuſdam naufragi corpus cum ornamentis ad litus expulſum harena obrutum eſt, id publicani eruerunt. Rei ſunt ſepulchri violati. Hic enim ſimpliciter quæritur, quid ſit violare ſepulchrum.

Quæ eſt duplex actio ſive comparativa? Quum duas res diverſas definiunt litigantes. Da exemplum. *Sacrilegus capite plectatur, fur quadruplum ſolvat:* de templo quidam privatam pecuniam ſuſtulit, petitur ad pœnam, quaſi ſacrilegus; offert quadruplum, quaſi fur. Hic enim alter ſacrilegium dicit eſſe commiſſum; & hoc definit, alter furtum: ex 93 comparatione quæritur, quid ſit admiſſum, utrum ſacrilegium, an furtum.

Quæ eſt duplex quæſtio, ſive conjuncta? Quum duas res, quas prima pars definit, eaſdem adverſarius impugnat: ut, qui non initiatus 94 ſacra enunciaverit, capite plectatur, non initiatus ſacra vidit in ſomnis, retulit ei, qui fuerat initiatus: ille ait, hæc ſunt ſacra. Petitur ad pœnam, & contradicitur 95. Hic enim quæritur, quid ſit initiatum eſſe, & quid ſit enunciare.

Quæ

82 *in nocte.* Ald. & Arg.

83 MAILLEY legere malebat *agit in eum.* CAPPER.

84 Ald. & Arg. *tantum.*

85 Ald. & Arg. *qualiter.*

86 περὶ τῆς οὐσίας) ſtatus conjecturalis aliquando vocatur *οὐσία exiſtentia*, ſ. περὶ τῆς οὐσίας, quæſtio *de exiſtentia*, ut ſatis conſtat ex QVINCTILIANO, HERMOGENE, AVCTORE PRÆFATIONIS in Orationes Demoſthenis & Græcorum Oratorum, quos edidit HENR. STEPHANVS. vid. noſtrum Indicem in QVINCTILIAN. CAPPER. poſt *οὐσίας* addunt Ald. & Arg. *id eſt, de Subſtantia.*

87 Ald. & Arg *ut, repetebat.* quod verum videtur.

88 Ald. & Arg. *ante ſit credita ulla* recte:

89 Ald. & Arg. *eſt mutua.*

90 debuit dicere, *in contubernio.* MAILLEY.

91 *quis eſt* Ald. & Arg.

92 Ald. leg. *αἰτι' ἐργατική*, Arg. *αἰτία ὀργανική.*

93 legebatur *& comparatione:* nos ex Ald. & Arg. recepimus *ex comparatione*, quod tam manifeſto verum eſt, ut prius typothetarum erratum videatur.

94 *non initiatus*) MAILLEY legebat: *non initiato.* CAPPER.

95 *contradicit.* Ald. & Arg.

Quæ eſt ex partibus definitio? Quum unam rem multis partibus definimus. Da exemplum. Qui obſidebantur ab hoſtibus, auxilia à finitimis conduxère, dum in itinere 96 ſunt auxilia, receſſere hoſtes ab obſidione: petunt illi pactam mercedem, hi 97 contradicunt. Hic enim quæritur, quid ſit auxilium præſtare, quod ex partibus definimus; quod & decreverunt, & quod miſerunt, & quod hoſtes receſſerunt.

Quæ eſt *antithetica* 98 definitio? Qua non tantum crimen negamus, verum etiam commodum aliquod aſſerimus. Da exemplum 99. Commendatam ſibi ab ephebo chlamydem, defuncto eo, in monumentis majorum ejus 100 poſuit 1, accuſatur a patre ephebi ſepulchri violati. Hic dicet ſepulchrum a ſe non tantum non eſſe violatum, verum etiam eſſe & ornatum.

QValitas in quot ſpecies dividitur? In duas, *Iuridicialem* 2, & *legalem*.

Quare non in demonſtrativam & deliberativam? Quia demonſtratio & deliberatio genera ſunt dicendi, quæ *ſtatibus* dominantur, & ideo non poſſunt qualitati ſervire, quia una eſt ex cæteris *ſtatibus*. *Iuridicialis* facit *ſtatum*, an non? Non. Quare? quia vim quam accipit a qualitate, non apud ſe retinet, ſed aliis tradit. Quibus? *abſoluta* & *aſſumptivæ*.

Abſoluta qualitas facit ſtatum? Facit, quia vim quam accipit a *juridiciali*, apud ſe retinet.

Quot modis fit *abſoluta qualitas?* Duobus principalibus, facti qualitate & juris ratiocinatione. Facti qualitas quæ eſt? Quum oſtendimus factum quo 3 arguimur, non eſſe perniciofum, & ideo naturali jure eſſe conceſſum. Da exemplum. Damnato Milone Cicero exclamavit Vrbem Romam 4 bonis civibus ſedem eſſe non poſſe, reus eſt læſæ Reipublicæ.

Iuris ratiocinatio quot modis fit? Quatuor, lege, more, ſecta, arte.

Lege quemadmodum fit *abſoluta qualitas?* *Indemnatos* 5 *liberos liceat occidere:* tres filios

96 *in itinere ſunt*) legendum videtur, *dum in itinere ſunt*. Capp. id nos recepimus, cum diſerte ita habeant Ald. & Arg.

97 Ald. & Arg. *hi vero*.

98 *antithetica definitio*) vid. Hermogenem in *partitionibus*, ubi de ἀνθορισμῷ. Capp.

99 pro *Da exemplum* Ald. & Arg. *ut eſt*.

100 *ejus* recepimus ex Ald. & Arg. cum legeretur antea *ei*.

1 ſubauditur *quiſpiam*. Capp.

2 *Juridicialem*) perperam legebatur antea, *judicialem*. Nam legendum eſſe *juridicialem* demonſtrari poteſt; 1mo quia paulo poſt ita ſcripſit Fortvnatianvs: *Aſſumtiva qualitas facit ſtatum? Non. Quare? quia vim, quam accipit a* juridiciali, *non apud ſe retinet, ſed aliis tradit.* 2do ex Qvinctiliano L. III. C. 6. Harmagoras, cujus hic Syſtema exponitur, *qualitatem* diviſit in τὸ *de appetendis & fugiendis*, in τὸ *de perſona*, in *negotialem*, in *juridicialem*. 3tio Cassiodorvs infra in *Compend. Rhetor*. ita loquitur: juridicialis *eſt*, *in qua* &c. *hujus partes ſunt duæ*, *abſoluta & aſſumtiva*. 4to Isidorvs de *Arte Rhet*. ſic habet: Iuridicialis *dividitur in abſolutam & aſſumtivam*. Varios τοῦ *juridicialis* ſignificatus exhibuimus in *notis* ad Qvinctilianvm L. III. *n.* 311. hic certe Antonianorum & Virginianorum ſenſu videtur uſurpari. Vide noſtrum *Indicem* ad Qvinctilian. ad vocem δικαιολογικὸν. Capper. *Iuridicialem* habent Ald. & Arg. uti mox etiam *juridicialis* pro *judicialis*.

3 Ald. & Arg. *factum id*, *quo*. ſtatim pro, *Da exemplum. Damnato*, eædem habent *ut*, *condemnato*.

4 hæc verba, *Vrbem Romam*, abſunt ab Ald. & Arg.

5 tam pro *indemnatos*, quam pro *indemnatorum*, Ald. & Arg. habent *damnatos*; quod verum videtur, & ſtatim pro *maletractationis* eædem *malæ tractationis*; item vere, niſi quis per ἐφὸ legere malit, *male-tractationis*.

Digitized by Google

filios lege indemnatorum occidit, reus eſt uxori malæ tractationis. Hic enim ſe dicit lege feciſſe.

More quomodo fit? Mos apud Scythas fuit, ut ſexagenarii per pontem mitterentur, Scytha Athenis ſexagenarium patrem per pontem dejecit, reus eſt parricidii. Hic enim ſe dicit gentis ſuæ more feciſſe.

Secta quemadmodum fit? Philoſophus diſputavit in concione de bono mortis; cuncti 6 qui eum audiere, laqueo vitam finierunt, domini eorum accuſant philoſophum damni illati. Hic enim dicit ſe ſecta ſua feciſſe, ut hoc diſputaret.

Arte quemadmodum 7? Pictor naufragia pinxit, & publice propoſuit, nemo navigat, reus eſt Reipublicæ læſæ: neceſſe 8 eſt, ſua ſe arte defendat, quod pictores conſueverunt hujuſmodi multa pingere, & publice proponere.

Aſſumpta qualitas facit *ſtatum?* Non. Quare? quia vim, quam accipit a *juridiciali*, non apud ſe retinet, ſed aliis tradit. Quibus? *relationi* 9, *remotioni* 10, *compenſationi* 11, *veniæ* 12.

Relativus ſtatus quemadmodum fit? Quum reus culpam refert in eum, propter quem arguitur. Da exemplum. Miles in acie exclamavit, vincimur; occiſus eſt ab Imperatore. Reus fit Imperator læſæ Reipublicæ, contradicit. Dicit enim militem peccaſſe, & ideo occidi debuiſſe, quod hoc clamaverit.

Remotivus quemadmodum fit? Modis fit duobus, quum aut in perſonam removemus, aut in rem. In perſonam quemadmodum? *Legatus intra XXX. diem naviget:* legatus non accepto a quæſtore viatico, non navigavit intra XXX. diem, reus eſt male geſtæ legationis. Hic enim removet crimen in quæſtorem, a quo viaticum non accepit. In rem quemadmodum? ut, Miſſus eſt ad expugnandam hoſtium civitatem, invenit illam lue laborare, reduxit exercitum; reus eſt læſæ Reipublicæ. In legem poſſumus removere? Poſſumus, ſed hoc idem accipimus, quod eſt, quum in rem removemus.

Compenſativus ſtatus quot modis fit? Duobus, quum aut delicto meritum comparamus, aut quum majori incommodo conſultum eſſe contendimus.

Delicto meritum quemadmodum comparatur? ut, Miles 13 ex acie ad muros confugiebat, Imperator muros diruit, victoriam reportavit, reus eſt læſæ Reipublicæ.

Majori incommodo quomodo proſpectum eſſe contendimus? Tyrannidis tempore ſpecioſum filium amico commendavit 14, vocavit ad ſe patrem ejus tyrannus, & tormentis expreſſit, ubi erat 15 filius: ſatellites miſit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus ſe necavit 16, amicum mater pueri cædis accuſat, adeſt ei pater. Hic enim dicit puerum majori a ſe pudoris injuria liberatum.

Venia

6 *cuncti qui eum audiere*) videtur hic deeſſe vox *ſervi*. Mailley.

7 poſt *quemadmodum* Ald. & Arg. inſerunt *fit*.

8 Ald. & Arg. *etenim neceſſe eſt*.

9 *relationi*) ἀντεγκλήματι ut Græci Rhetores loquuntur, quid autem iſto vocabulo intelligatur vid. in noſtro ad Qvinctilianvm *Indice*. Capper.

10 *remotioni*) μεταστάσει. de qua lege *Ind.* in Qvinctilian. Capp.

11 *compenſationi*) ἀντιστάσει. qua voce quid ſignificetur expoſuimus in notis ad Qvinctil. L. VII. C. 4. n. 60. legeſis *Indicem* in *comparativum cauſæ genus*. Capper.

12 *veniæ*) τῇ συγγνώμῃ. conf. *Index* noſter Qvinctilian. Capp.

13 Ald. & Arg *milites* — *confugiebant*.

14 *commendavit*) ſubauditur *aliquis*. Capp.

15 *eſſet* Ald. & Arg

16 verba hæc, *tyrannus ſe necavit*, deſunt in Ald. & Arg.

Digitized by Google

Venia omnis qualis eſt? Aut *purgativa*, aut *deprecativa*. *Purgativa* quot modis fit? Quatuor; errore, caſu, neceſſitate, oblivione.

Errore quemadmodum fit? ut, *Exulem intra fines deprehenſum liceat* 17 *occidere*; ex duobus geminis fratribus ſimilibus alter exulabat, fratrem ejus quidam tanquam exulem occidit; reus eſt cædis. Hic enim ſe dicit errore feciſſe.

Caſu quemadmodum fit? Dum venatur 18, haſtam in feram miſit, hominem occidit 19, eo vulnere periit, reus fit cædis. Hic enim dicit ſe non voluntate, ſed caſu feciſſe.

Neceſſitate quomodo fit? Orator captus ab hoſtibus, laudes eorum ſcripſit, jubentibus his, & publice recitavit: gratuito dimiſſus eſt, ad ſuos reverſus, læſæ Reipubl. accuſatur 20. Hic enim dicit ſe non voluntate, ſed neceſſitate feciſſe.

Oblivione quemadmodum fit? Sacerdos omnibus Calendis ſacrum non fecit, petitur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non poteſt, niſi memoria 21 ſibi allegaverit excidiſſe.

Deprecativa venia quemadmodum fit? Quum nulla poteſt eſſe defenſio, ſed 22 eum cui liceat ignoſcere, tantummodo deprecamur, quoniam negare non poſſumus, nos 23 voluntate feciſſe, id propter quod arguimur.

NEgocialis ſtatus quot modis fit? Principalibus duobus, in ſcripto 24, & extra ſcriptum 25. In ſcripto quot modis fit? Tribus, ſimplici, conjunctivo 26, comparativo.

Simplex quemadmodum fit? Quum una lex ſimplex eſt: ut, fertur rogatio, ut honores yeneant.

Conjunctus quemadmodum? Quum duæ leges, vel plures feruntur: ut in ærarii inopia fertur rogatio, ut honores veneant, & ut nova vectigalia inſtituantur.

Comparativus in ſcripto quemadmodum fit? Quum ita leges feruntur, ut per comparationem 27 quærendum ſit, quæ potius comprobanda videatur: ut in ærarii inopia alius fert legem, ut honores veneant: alius, ut nova vectigalia inſtituantur; quæritur quæ potior ſit.

Extra ſcriptum quemadmodum 28 fit? Duobus, ſimplici & comparativo. Simplex quot modis fit? quatuor, injectione qualitatum, particula juris, quantitate numeri, quum cauſæ redduntur 29 mortis voluntariæ. Injectio-

17 pro *liceat* Ald. & Arg. *jus ſit*.

18 *Dum venatur*) ſubintellige, *quidam*. Capp.

19 pro *hominem occidit*, Ald. & Arg. *in hominem incidit*. quod verum videtur, ſubintelligendum enim *haſta*.

20 pro *accuſatur*, Ald. & Arg. *reus damnatur*.

21 Ald. & Arg. *memoria id ſibi*.

22 *ſed eum cui liceat*) Ald. & Arg. *cui liceat ignoſcere. Sed eum*. male.

23 *nos voluntate feciſſe*) legebatur olim, *non voluntate feciſſe* ſed hunc locum jampridem emendaverat Vossivs *Inſtit. Orat.* L. I. c. 9. p. 159. Capp.

24 *in ſcripto*) Svlpitivs Victor infra vocabit *negotialem legalem*. Capp.

25 *extra ſcriptum*) Svlpitivs Victor infra dicet, *negotialem rationalem*. Capp.

26 Ald. & Arg. *conjuncto*.

27 Ald. & Arg. *pro comparatione*. male. ſed mox ex iiſdem pro *videantur*, recepimus *videatur*.

28 Ald. & Arg. pro *quemadmodum*, *quot modis*. bene.

29 *cauſæ redduntur mortis voluntariæ*) quod a Græcis Rhetoribus dicitur *ἑαυτὸν προσαγγέλλειν*. Qvinctilianvs L. XI. c. 1. dixit: *Jus mortis petere a Senatu*. vid. noſtrum *Indicem* ad Qvinctilian. in vocibus *προσαγγέλλειν* & *προσαγγελία*. Capper.

Injectionem qualitatum quid Græci vocant? ἐπιβολὴν ποιότητος 30. Quid eſt injectio qualitatum? quum qualitas qualitati ſupernaſcitur.

Injectio qualitatum quot modis fit? Quinque; lege, rogatione, teſtamento, pacto, edicto vel præconio.

Lege quemadmodum fit? *Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet.* Rapuit 31 & profugit: dedit eam pater marito alii, reverſum raptorem vult pater producere ad magiſtratum, ille contradicit. Quomodo hic ſupernaſcitur qualitas qualitati? quoniam, quæ antea rapta erat, hodie 32 jam nupta eſt.

Rogatione 33 quemadmodum fit? Vir fortis petit præmium nuptias uxoris alienæ 34, prima nocte exanimatam priori marito reddidit: quum apud illum convaluiſſet, repetit eam vir fortis; viro forti contradicit prior maritus. Quomodo hic ſupernaſcitur qualitas qualitati? quoniam, quam reddidit quaſi mortuam, repetit quaſi vivam 35.

Teſtamento quemadmodum fit? Decedens teſtamento juſſit, ut filia ſua tutoris filio nuberet: reddita tutela, tutoris filius petit eam in matrimonium, illa contradicit. Quomodo hic ſupernaſcitur qualitas qualitati? quoniam juſſa eſt tutoris filio nubere, & ille jam tutoris filius eſſe deſiit.

Pacto quemadmodum fit? Pactus eſt daturum ſe in matrimonium filiam medico, ſi eam ad ſanitatem perduceret: perduxit ad ſanitatem, inter moras rapta eſt ab alio, & ſecundum legem 36 raptarum, puella indotatas nuptias elegit, petit medicus ex pacto nuptias, contradicit puellæ pater.

Edicto vel præconio quemadmodum fit? Cujus ſervus fugerat, libello propoſito vel per præconem nuncians, dixit daturum ſe denarios mille ei, qui ad ſe ſervum perduxiſſet: quidam perduxit, perductus in libertatem aſſertus eſt, & liber pronunciatus: petit ille mille denarios, contradicit qui dominus fuerat. Quomodo hic ſupernaſcitur qualitas qualitati? quoniam ille, pro quo mille denarii promiſſi fuerant, qui ſervus fuerat 37, liber pronunciatus eſt.

Particula juris 38 quæ eſt? Quum aliqua poſtulatio eſt. Hæc ſpecies quot modis fit? Tribus, quum res pecuniaria eſt: quum jus in poſterum fit: quum de modo pœnæ agitur. Hi ſunt tituli controverſiarum, qui κατὰ τὸ πλεῖστον *negotialem ſtatum* oſtendunt.

Res pecuniaria quemadmodum eſt? Depoſuit apud amicum certam frumenti menſuram, & ait quanti emiſſet. Eo abſente 39 ille duplo vendidit pretio; reverſo offert ei ſimplam pecuniam; ille exigit duplam.

Ius

30 Ald. & Arg. ποιοτήτων.

31 *rapuit*) ſubintellige, *aliquis puellam*. Capp.

32 Ald. & Arg. *hoc die.*

33 *Rogatione* i. e. occaſione alicujus petitionis, quod τὸ κατ' αἴτησιν apud Hermogenem ejusque Scholiastas Græcos appellatur. Capper.

34 Poſt *aliena* addunt Ald. & Arg. *accipit*: quod omnino verum videtur. Cum tamen ex ſequentibus etiam poſſit intelligi, nihil auſi ſumus mutare.

35. Ald. & Arg. *Quam repetit quaſi vivam, repetit, quaſi mortuam.*

36 Ald. & Arg. pro *legem* habent *morem.*

37 Hæc tria verba, *qui ſervus fuerat* abſunt ab Ald & Arg.

38 *Particula juris*) vid. μέρος δικαίου in Hermogene & Georgio Diærete, qui MStus extat in Regiæ Bibliothecæ theſauro. Cod. 2759 Capper.

39 *ait quanti emiſſet. Eo abſente*) Legebatur olim: *quanti emiſſet, eo abſente, ille* &c. quæ quidem prava interpunctio hujus loci ſenſum valde perturbabat. Capper.

Digitized by Google

Ius in poſterum quemadmodum fit? Quum ex præſenti judicio jus conſtituitur, quod poſtea ſit obſervandum. Da exemplum 40. *Eſt orba, proximo nubat* 41 *: vel, ſi eam noluerit in matrimonium ducere, det X. millia:* indicenti 42 ſibi orbæ, proximus dedit X. millia, indicit illi alia nuptias, & contradicit. Ex hoc enim judicio incipiet inſtitui jus, utrum uni orbæ, an omnibus ſit obnoxius proximus.

De modo pœnæ quum quæritur, quemadmodum 43 invenimus? *Qui cauſas mortis præſliterit, capite puniatur: & raptor raptæ det X. milla:* puellam cæci patris ducem rapuit, ille præcipitio obiit, petitur ad pœnam, & offert X. millia. Hic enim quæritur qua pœna affici debeat.

Tituli controverſiarum, qui *κατὰ τὸ πλεῖστον negotialem ſtatum* efficiunt, qui ſunt? Quum tribuni appellantur de injuſto ſupplicio, quum abdicatio eſt, quum præmii petitio eſt.

Detur exemplum, quemadmodum tribuni appellantur 44. Servus meretricem dominam amat, vult illum Dominus crucifigere, appellat tribunos de injuſto ſupplicio.

Quid abdicatio? Amicos non habet, & abdicatur 45.

Quum præmii petitio eſt, quomodo fit? Vir fortis petat præmium, ruſticus fortiter fecit, petit præmii nomine, ne oves immolentur.

Quantitas numeri (quam tertiam ſpeciem eſſe diximus *negocialis* extra ſcriptum) quemadmodum fit? Quum quantitas ſine ulla comparatione tractatur. Da exemplum 46. Tyrannicida præmium petat, duos tyrannos occidit, petit duo præmia, & contradicitur. Hic enim quæritur per quantitatem ſine ulla comparatione, tyranni lex illa unius fuerit, an duorum 47.

Quarta ſpecies extraſcriptum 48 *negocialis ſtatus* quæ eſt? Quum cauſæ redduntur mortis voluntariæ: ut eunuchus amat, reddit cauſas voluntariæ mortis 49.

Comparativa ſpecies extra ſcriptum quot modis fit? Quatuor, cum divinatio eſt, cum qualitatum comparatio 50 eſt, cum quantitatum, cum duarum qualitatum.

Quæ eſt divinatio 51? Quum de idoneo accuſatore quæſtio eſt: id eſt quum duo, vel

40 Pro *da exemplum* Ald. & Arg. *ut*.

41 Hic locus omnino ita emendandus videtur. *Lex eſt: Orba proximo nubat:* & ita legendum eruditus MAILLEY ad ſui exemplaris marginem jampridem notaverat. CAPPER

42 *indicenti*) ſubintellige, *nuptias*, ut patet ex iis quæ ſequuntur. CAPPER.

43 Ald. & Arg. *de modis poena cum quærimus, quomodo* &c.

44 *appellentur* Ald. & Arg. qui ſtatim omittunt *τὸ dominus*. ſi modum perpetuum Rhetoris noſtri, brevitati ubique ſtudentis, ſpectes, forte haud abſurde.

45 Subintellige, *a patre filius* CAPPER.

46 Pro *da exemplum* iterum Ald & Arg. *ut*.

47 Nullo omnino ſenſu legebatur in *Pithoeana: ſine ulla comparatione tyranni, lex illa una fuerit, an dua.* Cum in altera lectione, quam exhibent Ald. & Arg. ſit ſenſus optimus, imo neceſſarius, eam omnino credidimus eſſe recipiendam.

48 *extra ſcriptum*. In *Pith.* fuerat *extraſcripti*, nos ex Ald. & Arg. repoſuimus: *extra ſcriptum*, & ita Cel. CAPPERONNERIVS, cujus hæc a. h. l. verba ſunt: malim legere, *extra ſcriptum negotialis ſtatus*, ut aliis in ſimilibus locis legitur.

49 *reddit cauſſas voluntariæ mortis*) *ἑαυτὸν προσαγγέλλει*, ut Græci Rhetores loquuntur. Apud QVINCTILIANVM L. XI C. I. *Ius mortis petit a Senatu*. CAPPER.

50 Pro *cum divinatio eſt — cum comparatione*, rectius, ni fallor, Ald. & Arg. ſaltem brevius, *divinatione — comparatione*.

51 *Quæ eſt Divinatio*) vid. ASCONII PEDIA-
NI

vel plures accuſationem ſibi vindicant. Da exemplum. Qui habebat filium & uxorem, meretricem diligebat; vult filius patrem accuſare dementiæ, uxor male — tractationis 52. Hic enim quæritur, quis magis accuſare debeat.

Qualitatum comparatio quæ eſt? Quum perſonæ comparantur: *qui plus reipublicæ præſtiterit, petat præmium:* contendunt medicus, & orator.

Quantitatum comparatio quæ eſt? Quando facta comparantur, & quæritur quantum hoc, vel illud ſit.

Quot modis fit quantitatum comparatio? Duobus, quum aut res comparantur, aut numeri 53. Res quemadmodum comparantur? ut: *qui plus reipub. præſtiterit, petat præmium.* Alter hoſtes ab obſidione repulit, alter hoſtium civitatem cepit: contendunt de præmio. Hic enim res geſtæ eorum comparantur. Numeri quemadmodum comparantur? ut, *in judicio ſeptem judices ſedeant, & eorum ſententia prebetur, quam plures:* reum tres judices capite damnandum judicaverunt, duo exilio, duo abſolverunt. Quæritur quorum potior ſententia ſit; trium judicum, qui capite damnarunt, an quatuor, qui non capite damnarunt.

Duarum qualitatum comparatio quæ eſt? Quum perſonæ ſimul & res comparantur: ut eſt, *qui plus Reipub. præſtiterit, petat præmium:* in civitatis ſeditione orator in ſenatu concordiam ſuaſit 54, philoſophus apud populum; contendunt de præmio. Hic enim & perſonæ comparantur, philoſophi & oratoris, & facta eorum, quod alter in ſenatu ſuaſerit, alter ad populum.

Legales *ſtatus* quod ſunt? Secundum HERMAGORAM quatuor 55, *ſcriptum & voluntas* 56, *leges contrariæ* 57, *ambiguitas* 58, *collectio* 59. Accedit ad hos & *translatio* 60, quæ tantum legalis eſt: & *definitio*, quam etiam legalem accipimus ſecundum M. TULLIUM 61.

Translatio quot modis fit? Quatuor; a perſona, a re, a tempore, a loco.

A perſona quot modis fit? Duobus, rei & accuſatoris. Quemadmodum præſcribimus a perſona accuſatoris? ut, ſi infamem negemus agere poſſe.

A perſona ejus qui reus eſt? ut, ſi negemus, poſſe accuſari virum fortem.

A re quomodo præſcribimus? ut, *filiis adverſus patrem ne ſit actio, niſi dementiæ.* Filius vult accuſare patrem affectatæ dominationis, ille præſcribit

A tempore quemadmodum præſcribimus? Duplici modo, ſi aut olim eum agere potuiſſe

51 *Argumentum* in CICERONIS *Divinationem de conſtituendo Verris accuſatore* Nam PEDIANI verba ῥητορικώτερα & τεχνικώτερα multum lucis hinc accipient. CAPPER.

52 Ald. & Arg. *male — tractationis.* ſed ſcribendum per ὑφὴν, uti dedimus.

53 Dedimus *numeri* ex Ald. & Arg. pro *numerus*, quod legebatur in Pith prius verum eſſe demonſtrant verba mox ſequentia: *Numeri quemadmodum comparantur?*

54 Ald. & Arg. *concordiam fecit in Senatu ſuadendo;* quod tam aptum, ut parum abeſſet, quin reciperemus.

55 *quatuor*) Legales illi ſtatus aperte ſatis declarantur in *Digeſt.* L. I. T. 3. §. 12, ubi de συλλογισμοῦ (collectione) 15. & 28. ubi de ἀντινομίας (legibus contrariis) 17. 18. ubi de ῥητοῦ καὶ διανοίας (ſcripto & voluntate) 19. ubi de ἀμφιβολίας, (ambiguitate) de quorum vocabulorum ſenſu lege noſtrum indicem in QUINCTILIANUM. CAPPER.

56 *ſcriptum & voluntas*) Græce ῥητὸν καὶ διάνοια. CAPPER.

57 *leges contrariæ*) ἀντινομία.

58 *ambiguitas*) ἀμφιβολία.

59 *collectio*) συλλογισμός.

60 *translatio*) μετάληψις.

61 *ſecundum* M. TULLIUM) ſeu potius RHETOREM HERENNIANUM L. I. C. II. CAPP.

potuiſſe dicamus, nunc agere non poſſe: aut ſi nunc non poſſe [62] contendamus, poſtea vero poſſe dicamus.

Olim potuiſſe, ſed nunc non poſſe, quemadmodum? ut; *Pupillus ne agat cum tutore poſt acceptam tutelam, niſi intra quinquennium:* pupillus accepta tutela nomen militiæ dedit, poſt quinquennium dimiſſus vult agere cum tutore, ille præſcribit. Tutor enim dicit olim illum agere potuiſſe, ſed nunc non poſſe.

Quemadmodum præſcribimus, quum adverſarium poſtea agere poſſe, nunc vero non poſſe contendamus? *Pupillus ne agat cum tutore, niſi poſt acceptam tutelam:* pupillus amat meretricem, petit de tutore, ut eam ſibi redimat, non redimentem accuſat male geſtæ tutelæ; ille præſcribit. Hic enim tutor dicit eum nondum accepiſſe tutelam, & ideo nondum agere poſſe.

A loco quemadmodum præſcribimus? quum adverſarium dicimus alibi agere poſſe, non ibi, ubi intenderit cauſam. Ut ſi dicamus, non Romæ, ſed in provincia eum agere debere [63]: non apud prætorem, ſed apud conſulem.

A modo non præſcribimus; ſicut apud MARCOMANNUM [64] habemus? præſcribimus, ſed idem accipimus modum, quod & [65] rem.

Quid intereſt inter præſcriptionem & *tranſlationem?* quod præſcriptio [66] excludit actionem, *tranſlatio* autem differt.

Tranſlatio quot modis fit? principalibus duobus: per qualitatem, ut ſupra, & per quantitatem. Ut ſi dicamus: *non poteſt adverſus tot, atque id tot * rebus utilitatis, & poſtea* [67].

Præſcriptioni quot modis occurrimus? quatuor, περιγραφῇ, ἀντιπεριγραφῇ, definitione, juris ratiocinatione.

Scripti & voluntatis ſtatus quot modis fit? duobus. Quum aut prima pars *ſcripto* nititur [68]; ſecunda, *voluntate:* aut quum utraque pars omiſſo *ſcripto*, ſola *voluntate* contendit.

Quum prima pars *ſcripto* nititur [69]; ſecunda, *voluntate*, quemadmodum? ut, *peregrinus, ſi murum* [70]. *aſcenderit, capite plectatur:* peregrinus murum aſcendit, hoſtes propulſavit, petitur ad pœnam, contradicit.

Utraque pars omiſſo *ſcripto* quemadmodum ſola *voluntate* contendit? ut, decedens cavit teſtamento, ut uxor ſua decem millia acciperet, ſi alii non nuberet: poſt annum peperit, repetunt ab ea hæredes decem millia, illa contradicit. Hic enim utraque pars de teſtatoris voluntate contendit.

Leges contrariæ quot modis fiunt? duobus, quum duæ leges contrariæ tractantur ex ſingulis partibus, aut quum una lex duplex eſt, & ejus ſibi ſingulas partes adverſarii

62 Ald. & Arg *nunc agere non poſſe*, ſed iſto interpretamento facile caret Rhetor noſter.

63 Ald. & Arg. pro *debere* habent *poſſe*.

64 *Marcomannum*) de quo mentionem infra faciunt MARIUS VICTORINUS in I. & II. CICERONIS RHETORIC. & SULPITIUS VICTOR, ubi de tranſlatione. CAPPER. Eſt igitur omnino hominis male ſeduli non emendatio ſed corruptio, dum in Ald & Arg. pro *Marcomannum* legitur, M. CICERONEM.

65 τὸ & abeſt ab Ald. & Arg. parum refert

66 *quod præſcriptio*) Aliud diſcrimen aſſignavit infra SULPITIUS VICTOR. CAPPER.

67 Omnia iſta, inde a, *ut ſi, dicamus* abſunt ab Ald. & Arg. ceterum hæc eſſe corrupta per ſe patet.

68 Antea legebatur *perſcripto*, ſed ex antecedentibus liquet legendum eſſe *ſcripto* CAPPER. Ita quoque Ald. & Arg.

69 *ſcripto nititur*) editum olim fuerat *perſcripto* CAPPER *ſcripto* etiam hic Ald. & Arg.

70 Ald. & Arg. *muros*.

ſarii vindicant. Quare hunc modum non recipimus? quoniam nulla hic juris comparatio eſt, ſed ſola præmiorum petitio, quæ ad *negocialem* pertinet * *ſtatum:* & quia tunc eſt *ſtatus* legum contrarium, quum altera lex neceſſe eſt pereat.

Ambiguitas quot modis fit? quinque; per *diſcretum ſive per indiſcretum* **modo** obſcuro, per *homonymiam*, per *diſtinctionem*, per *abundantiam*, per *deficientiam.*

Per *diſcretum & indiſcretum* quemadmodum fit? ut, *meretrices, ſi ancillas habuerint, publicæ ſint:* meretrices habent ancillas, quæſtio eſt, quæ debeant publicari, meretrices, an ancillæ earum, an utræque 71.

Per *homonymiam* quemadmodum fit? ut, legavit teſtamento diſcum ſuo amico, hæres offert vas vitreum, ille petit argenteum.

Per *diſtinctionem* quemadmodum? ut quidam 72 duos amicos habebat, alterum nomine Mileſium, alterum Leſium, teſtamento ita cavit: *Amicus meus hæres eſto mileſi:* contendunt 73 de hæreditate Leſius & Mileſius.

Per *abundantiam* quemadmodum? ut, *meretrix aurata veſte ne utatur: ſi uſa fuerit, publicetur.* Meretrix aurea veſte uſa 74 eſt, quæſtio eſt, quæ debeat publicari, ipſa, an veſtis ejus. Quomodo hic per *abundantiam* fit ambiguitas? quoniam ſi tollas, *ne utatur*, & ita legem ponas, *meretrix aurata veſte ſi uſa fuerit, publicetur*, incipiet publicatio ad meretrices pertinere.

Per *deficientiam* quomodo? teſtamento ita cavit; *ab hærede meo dari volo amico meo decem vaſa argenti, quæ elegerit:* quæſtio eſt, quis debeat eligere.

Collectivus ſtatus quis eſt? quum ex ſcripto colligimus id 75 quod ſcriptum non eſt: ut perinde eſſe doceamus, ac ſi ſcriptum fuiſſet.

C*ollectio* quot modis fit? quinque. A *ſimili.* A *conſequenti.* A *contrario.* A *majori ad minus.* A *minore ad majus.*

A *ſimili* quemadmodum? ut 76 *qui patrem pulſaverit, manus perdat:* matrem pulſavit, petitur ad pœnam.

A *conſequenti* quemadmodum? *Adulteros deprehenſos liceat excæcare* 77*:* in adulterio deprehenſus quum excæcatus eſſet & perductus eſſet poſtea a paraſito ſuo in adulterium, maritus, quum eos inveniſſet, paraſitum excæcavit, paraſitus de eo repetit talionem. Contradicit maritus. Hic enim *collectio* fit hujusmodi, quoniam maritus dicit conſeqnens eſſe, ut ejus oculi eruerentur, quo miniſtro adulterium eſt commiſſum.

A contrario quemadmodum? *Deſertor capite plectatur:* deſertor quidam fortiter fecit, vult petere præmium, & contradicitur.

A ma-

* Ald. & Arg. *pertinent* male.

71 Forſan legendum eſt *utraque;* quia ſubſtantiva nomina quæ præcedunt, plurali numero efferuntur. Capper. recepimus *utraque*, quod diſerte exhibent Ald & Arg.

72 Non dubitavimus ex Ald. & Arg recipepere *quidam*, pro *qui*, quod Pithoeanam inſederat.

73 *contendunt Leſius & Mileſius*) Nam diſputant, utrum legere oporteat *Mi Leſi* per hypodiaſtolen, an *Mileſi*, per ἰφὶν. Capper.

74 Legebatur in Pithœana, *meretrix aurea veſte eſt.* Nos ex Ald. & Arg. τὸ *uſa* omnino recipiendum eſſe exiſtimavimus: mox eædem ſuppeditarunt τὸ & ante *ita legem ponas*: quod itidem neceſſarium eſt.

75 Antea legebatur *colligimus ad id*; ſed conſpirantibus in veriorem lectionem Ald & Arg. eam poſtliminio revocavimus.

76 Ald. & Arg. *teſtamento ita cavit, ut, qui patrem*: quod cujusmodi ſit non exputo.

77 Ald. & Arg. *coecare.*

A majori ad minus quemadmodum? *Exulem intra fines deprehenſum liceat occidere*: quidam exulem intra fines deprehenſum verberavit [78], & accuſatur quod contra leges fecerit.

A minori ad majus quomodo? *Qui commilitonem in acie protexerit, petat præmium*: Imperatorem protexit, vult petere præmium, & contradicitur.

Definitio legalis quemadmodum fit? Cum petitio ex lege deſcendens verbis eſt definienda, id eſt, quum verbum in lege poſitum definitur. Da exemplum. *Qui navim in periculo poſitam rexerit, ejus ſit navis cum onere: & qui navem reliquerit, is navim & onus amittat.* Gubernator & mercator naufragum receperunt [79], orta tempeſtate gubernator in ſcapham tranſiliit, & funibus, quoad potuit, navi opitulatus eſt; mercator in gladium [80] incubuit, nec potuit mori, naufragus ad gubernaculum ſedit [81] ſedata tempeſtate pervenerunt ad litus, contendunt de naui & onere. Quemadmodum eſt hic *definitio legalis?* quoniam quæritur, quid ſit navem regere, & quid relinquere, quæ verba in lege poſita, petitionis faciunt quæſtionem.

STatus vbi invenitur? In eo quod probamus, aut in eo ex quo probamus. Secundum THEODORVM in eo ex quo probamus: ſecundum HERMAGORAM & plurimos alios, in eo quod probamus. Nam ex quo probamus, argumentum continet & non poteſt videri in eo eſſe *ſtatus* [82], quando non id ſubſcriptum eſt, ſed in eo [83] quod probandum eſt. Cædo exemplum [84]. Ut, quum cauſa eſt pro Milone: nam quod ibi probatur, *relatio* eſt [85]. *P. Clodius meruit occidi*: ex quo probamus [86], *conjectura* [87] eſt: *inſidias enim fecerat.*

Quum plures *ſtatus* invenerimus, quomodo eligimus principalem? primo quæremus, quis cujus [88] in locis ſit diuiſionis: nam qui alterum in ſe habuerit, is erit principalis: qui vero in locis diviſionis fuerit, alterius quaſi membrum, ejus judicandum. Qui in locis fuerit alterius, ipſe quoque præceptis ſuis, id eſt locis ſuis dividetur? non ſemper, ſed quando vim habuerit incidentis.

Qui eſt incidens *ſtatus?* qui confirmat principalem. Incidens locis ſuis ſemper impletur? ſemper, quoniam neceſſe eſt impleri eum, qui ſervit, & operatur, & vires ſuas ſubminiſtrat [89] principali.

Si neuter in alterius locis fuerit, quid faciemus? quæremus, quis cui ſerviat: nam qui ſervierit, is erit incidens: qui vero dominabitur, is erit principalis.

Si

78 Ald. & Arg. *vulneravit* quod videtur vulgato melius.

79 *Naufragium paſſi ſunt.* Ald. & Arg.

80 Pro *gladium* Ald. & Arg. *cavum*, quod perpendendum.

81 Ald. & Arg. pro *ſedit*, *redit* habent.

82 Exhibuimus lectionem, in quam conſpirant Ald. & Arg. quæ ſane optimum ſenſum fundit. Cel. CAPPERONNERIVS legendum eſſe conjecit, *Nam nec ex quo probamus, argumentum, poteſt videri ibi eſſe ſtatus.*

83 Pro *in eo* Ald. & Arg. *in id.* quod verum videtur.

84 Ald. & Arg. *ut.*

85 *Relatio eſt*, ἀντέγκλημα, quod in illa Milonis cauſſa veri ſtatus rationem obtinet. Quid autem ſit hic relatio, quid ἀντέγκλημα, vid. in noſtro Indice in QVINCTILIAN. CAPPER.

86 Ald. & Arg. *Ex quo autem probamus*, quod verum ſine dubio.

87 Hoc eſt, de facto quodam inſtituitur quæſtio, an videlicet Clodius Miloni ſtruxerit inſidias. CAPPER.

88 *quis cujus*) id eſt, qui ſtatus ad locos alterius diviſionis pertineat. CAPPER.

89 Ald. & Arg. pro *ſubminiſtrat* habent *tradit.*

Digitized by Google

Si neuter alteri ſervierit, quem judicabimus principalem? utrumque.

Hujuſmodi controverſia quid vocatur? *complexiva.* Cur ita? quoniam duos in ſe, vel plures complectitur 90 ſtatus.

Has ergo 91, id eſt, *complexivas*, quemadmodum dividemus? finito uno *ſtatu* ad alium veniemus, ita tamen, ut quæramus quem primo tractemus: id eſt eum, unde incipit quæſtio, hoc eſt, unde naſcitur origo litis, & qui majorem in ſe retinet 92 pugnam, aut eum qui ad affectus pertinet, juxta *epilogos* tractemus. Quid ſi pugna invidioſa fuerit, aut periculoſa? Eum ſtatum in primo tractabimus, qui pertinet ad affectus: melius enim lenitis ac placatis in partem noſtram judicibus, vel in adverſarios concitatis, moralitate quadam 93 vel *ſympathia* ad pugnam ſine invidia deſcendemus.

Comparativas materias quemadmodum dividemus? tribus modis. Aut enim perpetua eſt diviſio, aut partita, aut duplex.

Quæ eſt perpetua? quum una parte omnibus ſuis locis explicata, ad alteram deſcendimus.

Quæ eſt partita? quum in ſingulas quæſtiones ſingulas partimur 94, non cum locos diviſionis.

Quando quo utemur genere diviſionis? quum ſingulæ quæſtiones pares ſibi ſunt in comparatione, tunc utemur ſimplici 95 diviſione. Quid ſi quædam contra nos fuerint quæſtiones? partito utemur genere diviſionis, & locis ſingulis comparabimus. Cur ita? Quoniam ibi poſſumus quod contra nos eſt, latenter omittere, vel obtegere. Quid 96 ſi ſingulas quæſtiones ſingulis comparamus, & ibi aliquid prætermiſerimus? id quod nobis obeſt, manifeſte 97 videbimur præteriſſe.

Quid ſi aliquis locus contra nos fuerit, & non potuerimus uti ejus comparatione? Perpetua utemur diviſione, in qua etiam quosdam contrarios nobis locos latenter poſſumus præterire.

Diviſio eſt eadem ſemper utriusque partis? Non ſemper: nam plerunque aliud alii expedit parti, ſiquidem diviſio pro ſua utilitate formanda eſt.

Quid *ſtatus* 98? Semper idem eſt utriusque partis? & ipſe aliquando diverſus eſt apud litigantes 99.

CVRII

90 A'd. & Arg. *amplectitur.*

91 Ald. & Arg. *autem.*

92 Ald & Arg. *continet*, & ſtatim pro *tractemus*, *tractamus.*

93 *moralitate quadam*) τῷ ἤθει, hoc eſt, affectu quodam mitiori ac leviori, qui τῷ πάθει opponitur. CAPPER.

94 *Quum in ſingulas quæſtiones ſingulas partimur*) Legendum mihi videtur: *quum in ſingulas quæſtiones ſingulos partimur locos.* Nam & infra legimus paulo poſt: Et *locis ſingulis comparabimus.* CAPPER. Ald. & Arg. *Quum ſingulas quæſtiones ſingulis comparamus.* Et ſtatim non *locos* ſed *locis.*

95 Pro *ſimplici* Ald. & Arg *duplici.*

96 Ald. & Arg ſine interrogatione *quodſi*, & ita quoque ſupra; *quid ſi pugna* &c. ubi Ead. Edd. *quodſi.*

97 Ald. & Arg. *manifeſtum.*

98 *Quid ſtatus? ſemper idem eſt utriusque partis*) Ald. & Arg. *quid ſtatus? eſt ſemper utriusque partis?*

99 *Aliquando diverſus eſt apud litigantes*) & ſane ſæpe reus utitur *ſtatu tranſlationis*, cum Actor ſtatu *Conjecturæ*, vel *qualitatis* vel *definitionis* utitur. CAPPER.

Digitized by Google

CVRII FORTVNATIANI CONSVLTI ARTIS RHETORICAE SCHOLICAE LIBER II.

REPERTO *ſtatu* quid conſideramus? Totam materiam per ſeptem circumſtantias. Circumſtantias cur non ſtatim dividimus? quoniam prius univerſam cauſam confuſe conſiderare debemus: tum omnia quæ reperta ſunt, capitulatim quæſtionibus ordinare.

Quot ſunt circumſtantiæ? Septem 1: perſona, res, cauſa, tempus, locus, materia 2, modus.

Perſona quot modis conſideratur? XIX. nomine, natione, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore, inſtitutione, moribus, victu, affectione, arte, conditione, conditione alia, habitu, vultu, inceſſu, oratione, affectu. Nomine, ut ſapiens: natione, ut Græcus: patria, ut Athenienſis, Lacedæmonius 3: genere, vel cognatione, ut nobilis, vel ignobilis: dignitate, ut vir fortis, magnus 4: fortuna, ut dives, pauper: corpore, ut validus, longus: inſtitutione, vel educatione, quemadmodum 5 ſit inſtitutus, eruditus: moribus, ut frugi, luxurioſus, patiens, impatiens: victu vel amictu 6, ut bonæ frugi, luxurioſus, quomodo rem ſuam adminiſtret, qua conſuetudine domeſtica ſit: affectione, ut equorum, armorum, canum: arte vel ſtudio, ut medicus, orator: conditione, ut ſervus, addictus 7: conditione alia, quæ ad liberos ſpectat, ut nupta, adoptivus, abdicatus: habitu, ut nitido, ſordido, obſcuro: vultu, ut læto, triſti: inceſſu, ut cito vel tardo: oratione, ut gravi, ſeditioſa: affectu, ut lætitia, ira, morbo, debilitate.

In re quid conſideramus? *theſin*. Conſideratio thematis multiformis eſt, in qua videbimus quæ ſit, & qualis, quæ quaſi publica eſt omnium circunſtantiarum: ut an illa res fieri poſſit ab illo homine, illa cauſa, illo tempore, illo loco, illo modo, illa materia, quamvis omnes circunſtantiæ hoc modo ſibi invicem ſint conjunctæ.

Omnis cauſa qualis eſt? aut impulſiva, ut ira, odium: aut ratiocinativa, ut lucrum, hæreditas. Impulſivam Græci quid vocant? ὁρμητικήν. Quid ratiocinativam? λογικὴν αἰτίαν. Ex his quæcunque fuerit, qualis eſt? aut efficiens, quum dicimus: *illa ratione provocatus eſt*, quod ποιητικὸν αἴτιον Græci vocant: aut adjuvans, quum dici-

1 *Septem*, non valde ſunt iis abſimiles, quas vulgaris verſus exprimit.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. CAPPER.

2 *materia*) quo nomine hic intelligitur id, quod inſtrumentum vulgo appellamus, ut patet ex ſequentibus. CAPPER.

3 τὸ *Lacedæmonius* abeſt ab Ald. & Arg.

4 Ald. & Arg. *&* *magnus*.

5 Ald. & Arg. pro *quemadmodum* exhibent *ut quomodo*.

6 *vel amictu*) legendum puto *vel convictu*, quia ſequitur mox, *qua conſuetudine domeſtica ſit*. Nam τὸ *amictus* quod legebatur tolerari non poteſt. CAPPER. Ald. & Arg. hæc ita exhibent; *victu, aut ſi prodigus aut bene frugi*, optimo ſenſu, niſi malis *bonæ frugis*, vel retinere *bonæ frugi*.

7 *Addictus*) videlicet in ſervitutem temporariam, donec æs alienum ſolverit. CAPPER.

dicimus: *etiam illa cauſa acceſſit*, quod * ὑπερθετικὸν 8 αἴτιον Græci appellant: aut * prohibens, *imo habui cauſam non faciendi, ne ad inimicum meum hæreditas perveniret*, quod κωλυτικὸν αἴτιον Græci nuncupant. *ἐνεργητι-κόν.

Si nihil horum in cauſa invenerimus, quid afferemus? Aut ipſum factum cauſam faciendi fuiſſe dicemus, aut ipſam perſonam talem ſemper fuiſſe monſtrabimus.

In ipſo facto quemadmodum cauſam conſiſtere dicemus? ut, dicamus in ipſo furto cauſam fuiſſe faciendi, quod συνεκτικὸν αἴτιον vocamus.

Quid in perſona? vt ſi ſeditionis aliquem arguamus, dicamus illum ſemper ſeditioſum fuiſſe.

Tempus quot modis conſideratur? publicis 9 tribus, futuro, præſenti, præterito. Ex his, quodcunque fuerit, quibus modis invenimus? aut naturali, ut die, nocte: aut legitimo, vel ſtativo 10, ut feſto, nefaſto: aut accidenti, vt fame, lue: aut communi, ut meſſis, vindemiæ: aut ſingulari, ut quando ille togam virilem accipit, quando ille duxit uxorem: aut proprio, quum damnatus eſſet, quum abdicatus eſſet: aut opportunitate, quam Græci vocant εὐκαιρίαν.

Locus omnis qualis eſt? Aut naturalis, ut in mari, in monte, in campo: aut poſitivus 11, ut in civitate. Poſitivum quot modis conſideramus? Octo: publico, ut theatro, ſtadio: privato, ut domo, villa: ſacro, ut templo, adyto: religioſo, ut mauſoleo, ſepulchro: infami, ut lupanari: intervallo, ut *prope*, *longe*: qualitate, ut *contra*, *poſt*, *ante*: quantitate, ut anguſto, ſpacioſo loco 12.

Modus omnis qualis eſt? Bipartitus, clam aut palam: nam quæcunque alia afferri 13 poſſunt, ad iſta rediguntur: ut violenter, impotenter, audaciter. Quod enim ita factum eſt, id palam factum eſſe manifeſtum eſt. At vero, quod captioſe, inſidioſe, fraudulenter, doloſe, clam factum eſſe cognoſcimus.

Materia quibus modis conſideratur? Et hæc multiformis eſt, ſicuti rem eſſe diximus: ut fuſte, gladio, laqueo, veneno, & cæteris.

Quodcunque in themate fuerit poſitum 14, quibus ex cauſis collocatur? aut ut controverſiam faciat, aut ut augeat quæſtiones.

Poſt conſiderationem thematis quid faciemus? controverſiam dividemus.

In diviſione quid καθόλου 15 obſervandum eſt? ut primo loco proponamus *præſcriptivas* 16 quæſtiones, deinde generales, tum ad locos diviſionis veniamus, qui in arte traduntur.

Præſcriptionem ſemper in prima parte tractabimus? Non ſemper: nam aliquando &

8 ὑπερθετικὸν) malim legere ὑπουργητικὸν, idque ob latinam volem *aut adjuvans*. Nam cauſa adjuvans Græce dici poteſt αἴτιον ὑπουργητικὸν, quod non adeo longe abſcedit, ab iſto ὑπερθετικόν. CAPPER. forte, ὑπηρετικόν.

9 *publicis*) hæc vox eſt ſuſpecta. MAILLEY.

10 Ald. & Arg. *ſtatuto*.

11 *poſitivus*) θετικὸς i. e. pendens ab hominum θέσει, inſtituto atque opere. CAPPER.

12 τὸ *loco* abeſt ab Ald. & Arg.

13 Ald. & Arg. *offerri*. & ſtatim pro *rediguntur*, *reducuntur*.

14 τὸ *poſitum* deeſt in Ald. & Arg.

15 pro καθόλου Ald. & Arg. *conſilii*.

16 *præſcriptivas quæſtiones*) quæ ſpectant ad μετάληψιν, *ſtatum tranſlativum*, vel παραγραφήν, *præſcriptionem*. CAPPER.

Digitized by Google

& in noviſſimam partem differemus. Hoc quando faciemus 17? ſi aut res indiviſa fuerit, aut ſuſpectæ perſonæ.

Diviſionis vitia quæ ſunt? ἔλλειψις, πλεονασμὸς, ἀταξία.

Conjectura quot locis dividitur? Decem, παραγραφῇ 18, ἀντιπαραγραφῇ 19, *non veriſimili quæſtione*, ἐλέγχων ἀπαιτήσει 20, voluntate, facultate, *ab initio ad finem* 21, *derivatione cauſæ* 22, veriſimili defenſione 23, *epilogica quæſtione* 24.

Semper omnibus his locis *conjecturam* dividemus? Non ſemper: nam ut non omne nomen omnibus literis ſcribitur, ita non omnibus locis omnis materia dividitur, quod ipſum fieri etiam in cæteris *ſtatibus* ſcire debemus.

Quum accuſator id quod negamus, quærit a quo ſit admiſſum, (quod Græci vocant ἀνάκρισιν). Huic loco quot modis occurrimus? Tribus, aut ignorantia, ſi dicamus, neſcio: aut ſi in ipſum adverſarium retorqueamus, ut ſi dicamus; *tu feciſti*: aut ſi in alium quemlibet, ut puta, *ille fecit*.

DEfinitio quot locis dividitur? ſex, definitione, *collectione* 25, quantitate, comparatione, *conjectura*, *qualitate*, quæ ſpectatur juſto, utili, honeſto, *epilogica quæſtione*.

ABſoluta qualitas quot locis fit? quinque, definitione, *a ſummo ad imum* 26, a partibus, juſta voluntate, *epilogica quæſtione*: aliquando & locis *ſcripti & voluntatis*, quum ſcriptum recipit quæſtionem.

RElatio quot modis dividitur? undecim, nec ſola *relatio*, ſed omnis ſpecies *aſſumptionis* 27. Quibus? *a ſummo ad imum*, ab ipſa *aſſumptione*, quæ fuerit, *ſi relativus*

17 Ald. & Arg. *quod tunc faciemus*, *ſi* &c. abſque interrogatione continuato ſermonis tenore.

18 παραγραφῇ) præſcriptione, exceptione &c. CAPPER.

19 ἀντιπαραγραφῇ) id eſt, loco contrario exceptioni & præſcriptioni. *Replicationem* dixit *Juſtinianus* tit *Inſtit.* de Replicationibus. ἐπὶ ἀνταπλοκῶν juxta THEOPHILVM. CAPP.

20 ἐλέγχων ἀπαιτήσει) probationum expetitione, de qua vid HERMOGENEM de *partitionibus*, Sect. V. p. 21. Ed. LAVRENT. CAPPER. ἐλέγχων ἀπαιτήσει abeſt ab Ald. & Arg

21 *ab initio ad finem*) Græci Rhetores dicunt τοῖς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, id eſt, omnium facti circumſtantiarum congerie. paulo poſt vocabit *a ſummo ad imum*, quomodo loqui ſolet etiam SVLPITIVS VICTOR. TVLLIVS *adjuncta* dixit. CAPPER.

22 *derivatione cauſæ*) μεταθέσει τῆς αἰτίας, ut loquitur HERMOGEN. in *Partit. p.* 27. DONAT. in TERENT. *Phormion. Act. II. Scen. I.* vocat etiam *translationem cauſæ facti*. CAPP.

23 *veriſimili defenſione*) πιθανῇ ἀπολογίᾳ. (HERMOGENES in *Partit. p.* 29.) SVLPITIVS VICTOR infra dicit *veriſimilem probationem*. CAPP.

24 *epilogica quæſtione*) hæc eſt HERMOGENIS κοινὴ ποιότης (vid. ejus *Partit. Sect. V p.* 30.) nam ipſe FORTVNATIAN. mox ita ſcribit: *communi qualitate, id eſt, Epilogica quæſtione.* SVLPITIVS VICTOR infra vocabit *qualitatem communem & concluſivam*. CAPP.

25 *collectione*) συλλογισμῷ, qui unus eſt, ex ſtatibus legalibus. vid. Indicem noſtrum in QVINCTILIAN. CAPPER.

26 *a ſummo ad imum*) τοῖς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. vide ſuperiores notas. CAPP. Antea legebatur ſine diſtinctione, *Definitione a ſummo ad imum.* Ald. & Arg. habent, *definitione, ſummo ad imum.*

27 *aſſumtionis*) quæ frequentius dicitur: *qualitas aſſumptiva*, vel *ſtatus aſſumptivus*; Græce ἀντίθεσις & ἀντιθετικὴ στάσις. vid. HERMOGENEM *Partit.* Sect. VIII *p.* 55. CAPP.

vus 28, a *relatione* 29; ſi *remotivus*, a *remotione* 30; ſi *compenſativus*, a *compenſatione* 31; ſi *venialis*, a venia 32.

Qui ſunt alii loci? a refutatione *aſſumptionis* per *conjecturam* vel quantitatem 33, *relatione*, *remotione*, a *fine* 34, a *collectione*, a majeſtate 35, a comparatione facti & *aſſumptionis*, *conjectura*, *communi qualitate*, id eſt 36, *epilogica quæſtione*.

OMnes ſpecies *negocialis ſtatus* iisdem locis dividuntur? & diverſis: nam ſingulæ habent ſuos certos locos diviſionis. *Negocialis* ſcripto 37, quum lex fertur vel rogatio, quot locis dividitur? tredecim, quum verba ſcripti excutimus, id eſt, quum quærimus, an obſcura ſit lex vel rogatio, an minus plena, an dubia & anceps.

Sequens locus quis erit? quum quærimus, an contra legem vel decretum vel morem referatur 38, & ſi quid hujusmodi fuerit.

Quid tertius? an honeſta ſit lex, quam ferimus.

Quartus? an utilis ſit vel juſta. Quintus? an neceſſaria. Sextus? an facilis ſit in accipiendo. Septimus? an poſſibilis in faciendo. Octavus? an alia lege ſatis caveatur id, quod in hac nova ſignificatur. Nonus? an hoc alio modo fieri poſſit, quod nova lege comprehenditur. Decimus? quo animo quis legem ferat. Undecimus? quo animo contradicat. Duodecimus? conjectura, qua quærimus, qua cauſa quid factum ſit, vel fiat. Tertius decimus? quum quærimus τὴν ἔκβασιν 39, quid ſit futurum, ſi lex fuerit probata, vel ſi non fuerit accepta. His ſemper locis lex dividitur & rogatio? nonnunquam & locis *ſcripti & voluntatis*, aut *definitivi ſtatus*, aut *collectivi* 40.

INjectio qualitatum quot locis dividitur? ſex: a *ſummo ad imum*, *fine* incidenti 41, *qualitate communi*, comparatione qualitatum, *continentia* 42, *conjectura* vel *qualitate* 43.

Particula juris 44 quibus locis dividitur? iisdem quibus quum lex fertur vel rogatio, ſi quando ex æquo & bono petitio eſt: nonnunquam & locis *translativi ſtatus* 45, quum præſcriptione petitio ſummovetur: aliquando *ſcripti & voluntatis*, quum petitio

28 *ſi relativus*) ſubauditur, *locus* vel *modus*. CAPPER.

29 *a relatione*) τῷ ἀντεγκλήματι, de quo, ut & de ſequentibus vid. noſtrum Indicem in QVINCTILIAN. CAPPER.

30 *a remotione*) τῇ μεταστάσει.

31 *a compenſatione*) τῇ ἀντιστάσει.

32 *a venia*) τῇ συγγνώμῃ, quod nomen unius eſt e *ſtatibus qualitatis aſſumptivæ*. alias vocatur *deprecatio*. CAPP.

33 *vel quantitatem*) malim *qualitatem*, ut in præcedentibus. CAPP.

34 *a fine*) id eſt, *a definitione*, ὅρῳ vel ὁρισμῷ. CAPPER.

35 *a majeſtate*) hæc vox hoc in loco valde mihi ſuſpecta eſt. Quid ſi legas *a quantitate*, ut in ſimili loco præcedenti. CAPP.

36 Ald. & Arg. pro *id eſt*, habent *vel*.

37 *Negocialis ſcripto*) ſupple *in*, ut alibi loquitur FORTVNATIANVS. CAPP. Ed. Arg. habet *negotialis ſcriptio*.

38 *referatur*) forte legendum *feratur*, ut paulo ſupra & paulo infra legitur. CAPP.

39 τὴν ἔκβασιν) id eſt, *rei eventum*. CAPP.

40 *collectivi*) τοῦ συλλογιστικοῦ v. ſuperiorem notam ad τὸ *collectione*. CAPPER.

41 *fine incidenti*) ὅρῳ ἐμπίπτοντι, ut loquitur HERMOGENES, quem lege *p.* 45. Ed. GASP. LAVRENT. CAPPER.

42 *continentia*) quæ, quid ſit, mox dicitur. CAPPER.

43 *vel qualitate*) id eſt, aliquo ſtatu qualitatis. CAPPER.

44 *Particula juris*) quæ, quid ſit, v. ante finem Libri Primi. CAPP.

45 *translativi ſtatus*) perperam legebatur *translativis*. CAPPER, *translativi* habent quoque Ald. & Arg.

titio ex lege deſcendit. Quod ſi nihil horum fuerit, iiſdem locis materia dividetur, quibus injectio qualitatis.

Quantitas numeri quot locis dividitur? quinque, quantitate, *fine* 46, *continentia* 47, *qualitate*, *conjectura*.

Quum cauſæ mortis voluntariæ redduntur, quot locis? Sex, legis interpretatione, *ab initio ad finem*, definitione, *transmotione* 48, *conjectura* vel voluntate, *qualitate* 49, id eſt *epilogica quæſtione* 50 τῆ ἐκβάσεως. [eventus.]

Divinatio quot locis? quinque, rerum vel formularum comparatione 51, *continentia*, id eſt quum quæritur, an in alterius poſtulatione alterius quoque poſtulatio contineatur: temporis ratione, id eſt quum ſignificatur alterum priorem ad cauſam acceſſiſſe: perſonarum comparatione, in quo ſpectamus & uter vere velit, & uter magis poſſit, voluntate vel conjectura.

Qualitatum comparatio, id eſt perſonarum, quot locis dividitur? ſex, comparatione honeſti, utilis, neceſſarii, *continentia*, circumſtantia voluntatis 52, vel *conjectura*, quum quærimus ſcire, quid ſit futurum, ſi ita fuerit pronunciatum.

Quantitatum comparatio quæ fit in rebus, quot locis dividitur? quatuor: *ab initio ad finem*, id eſt rerum geſtarum comparatione, *continentia*, circumſtantia 53, *conjectura*.

Quantitatum comparatio quæ fit in numeris, quot locis dividitur? quinque, quantitatum comparatione, id eſt numeri, *fine*, *continentia*, *conjectura*, *qualitate*.

Duarum comparatio qualitatum, id eſt perſonarum & rerum, quot locis fit? ſex, *ab initio ad finem*, definitione, duarum quantitatum comparatione 54, *continentia*, *conjectura*, *qualitate*.

Translativus ſtatus quot locis dividitur? octo, propoſitione ſcripti, *homonymia* vel *ſynonymia*, deductione generis ad ſpeciem, *fine incidenti* 55, *a ſummo ad imum*, *translativa qualitate* 56, *conjectura*, *communi qualitate*.

Con-

46 *fine*) id eſt, *definitione*. Capp.

47 *continentia*) id eſt, ut mox exponet ipſe Fortvnatianvs, *cum quæritur, an in alterius poſtulatione alterius quoque poſtulatio contineatur*. Technica hæc vox paulo aliter ſumitur apud Hermogenem p. 71. 74. 78 79. ubi legimus τὸ περιέχον & τὸ περιεχόμενον de duabus legibus, quarum una ſi ſervetur, altera quoque ſervari dicitur, ſicque una continet alteram. Capp.

48 *transſmotione* τῇ μεταστάσει, quæ frequentius *remotio* dicitur a Latinis Rhetoribus. Eam tamen Romanvs Aqvila *transſmotionem* appellavit, in præcedentibus, ubi ſic habet; μετάστασιν, *transſmotionem quidam inter figuras nominant, cum rem a nobis alio transmovemus, non ita, ut ibi cauſam conſtituamus, alioqui jam non figura erit, ſed ſpecies ejus* ſtatus, quem *qualitatis aut ex accidenti appellant ſecundum Hermagoram ... quale apud Demoſthenem: Cum bellum conflatum eſſet non per me*. Capper.

49 *qualitate*) ſupple *communi*, τῇ κοινῇ ποιότητι. Capper.

50 *epilogica quæſtione* τῆς ἐκβάσεως [*eventus*.]) Quam quæſtionem paulo poſt explicat Fortvnatianvs his verbis: *dabimus quaſi Epilogicam quæſtionem* τῆς ἐκβάσεως *quid ſit futurum, ſi ita fuerit pronunciatum*. Capper. τὸ *eventus*, quod aberat a Pith. recepimus ex Ald. & Arg.

51 *Formularum comparatione*) quibus nempe verbis utraque accuſatio concipiatur. Capp.

52 Ald & Arg. *circumſtantia, voluntate vel* &c.

53 *circumſtantia*) adderem lubens *voluntatis*, quomodo paulo ſupra legitur, & eodem ſenſu. Capper.

54 *duarum quantitatum comparatione*` legendum omnino: *definitione*, *duarum qualitatum comparatione*. Nam hoc in articulo agitur de comparatione qualitatum. Capp.

55 *fine incidenti*) ὅρῳ ἐμπίπτοντι, hoc eſt, *definitione incidenti*. legeſis Hermogenem *p.* 45. & Svlpitivm Victorem, ubi de *translatione*. Capper.

56 *translativa qualitate*) quam Svlpitivs Victor

Conjectura ſcripti & voluntatis 57 quot locis dividitur? novem, propoſitione ſcripti, deductione generis ad ſpeciem voluntatis, interpretatione, *antithetica* quæſtione 58, *translatione*, *transmotione*, *conjectura*, *qualitate*.

Voluntas legis quot modis conſideratur? tribus, uno quum legis ſcripto apparet eam ſemper non poſſe ſervari: ut, *qui parentes non aluerit, vinciatur.* Neque enim infans aut debilis alere poſſunt. Altero, quum ex verbis legis intelligi poteſt aliud voluiſſe latorem ejus: ut, qui *nocte cum ferro deprehenſus fuerit, vinciatur:* cum maſſa ferri inventus eſt vir, vult magiſtratus eum alligare cædis. Apparet enim latorem legis de telo, non de maſſa cavere voluiſſe. Tertio, quum exemplo multarum legum probamus præſentem quoque legem ita ſentire, ut nos defendimus; ſicut M. TVLLIVS fecit pro M. *Tullio* 59 & pro A. *Cæcina.*

Leges contrariæ quot modis dividuntur? Sex, interpretatione, ſcripto 60, definitione, interpretatione legum 61, comparatione perſonarum, comparatione qualitatum.

Leges quibus modis comparantur? quum quærimus, utra ſit antiquior, utra ad rempublicam pertineat, utra ad res privatas, utra ad deos, utra ſit honeſtior, juſtior, magis neceſſaria, utra de ſpecie caveat, utra de genere.

Ambiguitas quot locis dividitur? novem, propoſitione ejus quod ex ſcripto dictove excipimus ad utilitatem noſtræ partis: voluntate, *fine* 62, comparatione, interpretatione, comparatione perſonarum, rerum, loci, æquitatis.

Collectivus ſtatus quot locis dividitur? octo, *collectione* 63, comparatione, juſto, *conjectura* (in qua quo animo fecerit, aut certe, ubi dabimus quaſi *epilogicam quæſtionem* 64 τῆ ἐκβάσεως: quid ſit futurum, ſi ita fuerit pronunciatum) utili, honeſto, *epilogica quæſtione.* In loco *conjecturæ* ſi ἔκβασις fuerit reperta, eodem loco 65 collocabitur, an eam differemus? ad *epilogicam quæſtionem* differemus: nam hoc facit plerunque quod ſolet *epilogica quæſtio.*

Definitio legalis quot locis dividitur? quindecim, propoſitione ſcripti, deductione generis ad ſpeciem, *fine incidenti*, *collectione*, quantitate, comparatione, *continentia*, *con-*

CTOR infra exponit his verbis: *Locus omnis tranſlativæ qualitatis nihil aliud eſt, quam reſciſſio loci ſuperioris, ut ille pro accuſatore, hic pro reo nitatur.* CAPPER.

57 *Conjectura ſcripti & voluntatis*) legendum mihi videtur; *Controverſia ſcripti* &c. tum, quia ſtatus legales nunc explicantur, tum, quia ſequeretur alioqui conjecturam dividi conjectura, ut liquet ex iis, quæ ſtatim ſubjunguntur. CAPP

58 *antithetica quæſtione*) ἀντιθέσει, ἀντιθετικῆ ζητήσει, quam in omni fere *ſtatu* legali ponit: HERMOGENES *p.* 56. 73. 79. CAPP.

59 *pro M. Tullio*) hujus orationis quædam λείψανα reſtant inter fragmenta CICERONIS CAPP.

60 *interpretatione, ſcripto*) id eſt, interpretatione ſcripti, & propoſitione ſcripti bis facta, ut infra docet SVLPITIVS VICTOR, ubi agit de *legibus contrariis*, CAPP.

61 *interpretatione legum*) omnino legendum eſt *comparatione legum.* Nam primo, ſtatim ſequitur; *leges quibus modis comparantur?* Deinde SVLPITIVS VICTOR infra, ubi de *legibus contrariis* ita ſcribit; *inde eſt comparatio, vel legum ipſarum* &c. denique de *interpretatione* jam facta fuerat mentio. CAPP.

62 *fine*) hoc eſt, *definitione*, τοῦ ὅρου vel ὁριςμοῦ. CAPP.

63 *collectione*) τοῦ συλλογισμοῦ, qui & ipſe unus eſt e ſtatibus legalibus. CAPP.

64 *epilogicam quæſtionem*) quæ alias & in præcedentibus vocatur *qualitas communis*, & ab HERMOGENE κοινὴ ποιότης; imo & quandoque *qualitas concluſiva* CAPP.

65 Ald. & Arg. pro *loco* habent *modo.* non ſpernam.

conjectura, *translatione*, *transmotione*, *antithetica* quæſtione, juſto, vtili, honeſto, *epilogica quæſtione* 66.

POſt diviſam materiam quid conſideramus? partes orationis.

Partes orationis quot ſunt? Quatuor, principium, narratio, argumentatio, peroratio. Sunt hæc ſolæ, an ſunt & aliæ? hæc κτ̀ τὸ πλεῖστον: nam & alias quidam tradiderunt. Quas? προέκθεσιν, προπαρασκευὴν, διέξοδον * 67 vicem partitionem, propoſitionem, ὑπεξαίρεσιν, ἀνακεφαλαίωσιν 68, ſed & ipſam confirmationem noſtrorum argumentorum 69, quæ προηγούμενα dicuntur 70, & reprehenſionem eorum, quæ ab adverſario proponuntur, quæ Græci vocant * ἀναγκαῖα 71.

* μερισμὸν id eſt

* al. ἀντιλογίαν.

DE EXORDIO.

QUemadmodum optime principia ducemus? Si officia eorum diligentius conſideraverimus.

Quæ ſunt iſta? ut judicem attentum faciamus, & benivolum, & docilem.

In quibus hæc obſervabimus? In figuris materiarum 72, quas Græci σχήματα appellant

Quot ſunt iſtæ? quinque, ἔνδοξος 73, id eſt honeſta. ἀμφίδοξος, id eſt anceps. παράδοξος, id eſt admirabilis. ἄδοξος, id eſt humilis. δυσπαρακολούθητος 74, id eſt obſcura.

In *endoxo* [ἐνδόξῳ] qualem judicem faciemus? benivolum. Quid in *amphidoxo* [ἀμφιδόξῳ]? benivolum, ſed ita, ut ab eo quod turpe eſt, ad id quod honeſtum eſt, eum avocemus. In *paradoxo* [παραδόξῳ] qualem? benivolum per inſinuationem. Quid in *adoxo* [ἀδόξῳ]? attentum. *Quid in dyſparaculutheto* [δυσπαρακολουθήτῳ]? docilem.

Figu-

66 Quæ hic occurrunt technologica jam in ſuperioribus notis explicata ſunt. CAPPER.

67 προέκθεσιν, προπαρασκευὴν, διέξοδον) id eſt, *præviam expoſitionem*, *præparationem*, *fuſiorem & prolixiorem narrationem*, de quibus paulo poſt aget FORTVNATIANVS. CAPP

68 ὑπεξαίρεσιν, ἀνακεφαλαίωσιν) id eſt, *ſubtractionem*, *ſummariam repetitionem*, de quibus etiam infra differet, ubi de *peroratione*. CAPP.

69 *confirmationem noſtrorum argumentorum*) male antea editum fuerat, *argumentationem noſtrorum argumentorum*: nam præterquam quod locutio illa *argumentatio argumentorum* Latinis Rhetoribus inaudita eſt, legendum eſſe *confirmationem argumentorum* probatur primo, quia idem FORTVNATIANVS paulo poſt, ubi de partitione, ſic habet; *argumentationem in quot partes M. Tullius diviſit?* in duas, *in confirmationem & reprehenſionem*. Secundo, SVLPITIVS VICTOR infra, ubi de partibus orationis ita loquitur: *Ceterum argumentationem in duas partes diviſam ut ſit altera pars ejus*, *confirmatio*, *altera*, *reprehenſio*. CAPP.

70 *quæ προηγούμενα dicuntur*) id eſt, *præcipua*, *principalia*, *primaria*. Hinc προηγουμένη διαίρεσις, *principalis ſ. primaria diviſio*, de qua mox in articulo de *partitione*; hinc *quæſtio* προηγουμένη, quam FORTVNATIANVS *voluntariam* appellat, quia primario conſilio noſtro inſtituitur. vid. infra, ubi de *argumentatione*. CAPP.

71 *quæ Græci vocant ἀναγκαῖα*) hoc eſt, *neceſſaria*; hinc ἀναγκαία διαίρεσις *neceſſaria diviſio*, & *quæſtio* ἀναγκαία, de quibus in citatis modo locis hic Rhetor paulo fuſius differet. CAPP.

72 *In figuris materiarum*) SVLPIT. VICTOR infra vocat *modos cauſſarum*. CAPP.

73 ἔνδοξος) apud SVLPIT. VICTOREM legitur εὔδοξος, nullo ſenſus diſcrimine. Subintelligitur utrobique ὑπόθεσις, id eſt, *cauſa*. vid. GRAECOS RHETORES *Ed. Ald.* T. II. p. 70. med. & QVINCTILIAN. L. IV. C. I. CAPP. εὔδοξος etiam hic Ald. & Arg.

74 δυσπαρακολούθητος) Ald. & Arg. δυσπαρακόλουθος & ſic etiam paulo poſt.

Digitized by Google

Figura controverſiæ, id eſt ſchema, quibus modis invenitur? perſona, & re.

Quid eſt inſinuatio 75? ſubdolum principium, quo occultius irrepimus in animum judicis.

Quo differt exordium a principio & inſinuatione? quod exordium genus eſt, principium & inſinuatio ſpecies ſunt ejus.

Ergo principium ab inſinuatione quo differt? quod principium ſimplex eſt, inſinuatio autem ſubdola, & occultior.

Principia quot modis principalibus ducuntur 76? Duobus, a perſona & a re. A perſona quot modis? tribus, aut a noſtra, aut ab adverſarii, aut judicis.

Quid a re? quemadmodum ducemus? res multiformis eſt, quæ habet in ſe & ἐλάττωσιν 77 & accidentia.

Quid aliud in principiis obſervabimus? virtutes eorum.

Virtus quibus partibus conſtat? qualitate & quantitate. In qualitate quid obſervabimus? ut, & de re ſit, & pro re, id eſt ut ea quæ nos adjuvant, augeamus, & ut adverſis occurramus, & ut materiam complectamur, & ut ab extremo principio ad narrationem deſcenſus ſubtiliter fiat, & ne ſint vitioſa principia.

PRincipiorum vitia quot ſunt? ſeptem, quæ omni ſunt ratione vitanda.

Quæ ſunt: vulgare ſive generale, commune, commutabile, longum, ſeparatum, translatum, contra præcepta contrarium 78.

Procemium contrarium an vitioſum eſt? contrarium non tantum procemium eſſe non debet, verum omnis pars orationis.

Sunt & alia vitia procemiorum: ſunt, quibus quidem nonnunquam uti poſſumus, ſed certa compellente ratione, id eſt quum deſiderat cauſa. Quæ ſunt iſta? ἀπολογικὸν 79, γνωμικὸν, ἐνθυμηματικὸν 80, παραδειγματικὸν, ἐσχηματισμένον 81, ἐυμεταφορητικὸν 82.

In quantitate quid obſervandum eſt? ne ſint aut nimium pauca, aut nimium plura.

Quando paucioribus utendum eſt principiis? quando inſinuatio non eſt neceſſaria.

Quan-

75 *inſinuatio*) quæ dicitur ἔφοδος Græcis Rhetoribus, & Herenniano Rhetori L. I. n. 6. CAPP.

76 Ald. & Arg. *dicuntur*. & ſtatim ab iiſdem abſunt verba, *quemadmodum ducemus.*

77 ἐλάττωσιν) vide an hæc vox explicari poſſit ex illo QVINCTILIANI loco L. IV. C. I. *In iis, quæ negari non poterunt, elaborandum, ut aut minora, quam dictum eſt, aut alia mente facta, aut nihil ad præſentem quæſtionem pertinere, aut emendari poſſe pœnitentia, aut ſatis jam punita videantur.* Et ſane ἡ ἐλάττωσις deminutionem, &, ſi fas eſſet ita loqui, *minorationem* ſignificat. CAPP. ἐνωσιν Ald. νωσιν Arg.

78 *contra præcepta contrarium*) ultimum vocabulum delerem lubens, tum quod plane ſupervacaneum ſit, tum quod non legatur apud QVINCTILIAN. L IV. C I. neque apud cæteros artium Magiſtros, ubi exordiorum vitia commemorant. CAPP.

79 ἀπολογικὸν) quod ſit per apologum; eſt autem apologus fabulæ ſpecies. CAPP.

80 ἐνθυμηματικὸν) id eſt, quod ſententiam quandam ſua ratione munitum continet. CAPP.

81 ἐσχηματισμένον) id eſt, figuris quibuſdam exornatum, quod ſatis probat QVINCTILIANVS p. 222. 223. Ed. noſtræ. CAPPER.

82 ἐυμεταφορητικὸν) id eſt, Metaphoris aliiſque tropis apprime inſtructum. Quod ſic declarat QVINCTILIAN. p. 223. Ed. noſtræ. *Et translatione aliis tropis ... utemur interim.* legebatur olim ἀμεταφορητικὸν. Sed bonam lectionem e margine in ipſum contextum reſtituimus. CAPP.

Quando plurimis? quando inſinuatione fuerit utendum, ita tamen, ne nimirum 83 plures ſint. Cur ita? quoniam non ibi conſumenda oratio eſt.

Quando inſinuatione utemur? quum animum judicis nobis infeſtum ſenſerimus. Quibus modis hoc intelligemus? tribus: aut enim eſt in ipſa cauſa quædam turpitudo: aut ab iis qui ante dixerunt, jam quiddam auditori perſuaſum videtur: aut eo tempore locus dicendi datur, quum judices jam defeſſi ſunt audiendo.

Quid eſt *proecthesis*? [πρόεκθεσις] quum ante narrationem aliquid cauſa docilitatis afferimus, ut fecit CICERO pro *Roſcio*.

Quid eſt *proparaſceve* 84? [προπαρασκευὴ] ſive præparatio, ſive præſtructio. *Proparaſceve* eſt qua nobis judicem præparamus, quum aut quædam nobis obſunt, & illis prius occurrendum eſt: ut fecit CICERO pro *Oppio* 85, contra M. Cottæ autoritatem: aut quum 86 quædam proſunt, & ea debemus utiliter ſpargere, quæ nobis per totam actionem prodeſſe poſſint: ut fecit CICERO pro *Dejotaro* rege, ubi oſtendit qua fiducia adverſarii, & quid opinantes Dejotarum reum ad Cæſarem devocarunt.

DE NARRATIONE.

IN narratione quid primo videndum eſt? an ea uti debemus: nam in pleriſque narrationem materia non recipit.

Quando non eſt narrandum? quum aut cauſæ obſunt res geſtæ, aut quando nihil proſunt, aut quum totam orationem conſumptura narratio eſt.

Si oberunt res geſtæ, quid faciemus? quæſtionibus erunt reſervandæ, & per totam orationem concidendæ, ut ſtatim ſingulis occurramus, quod ipſum in narratione facere non poſſumus.

Hoc genus narrationis quid vocatur? conciſum.

Quid ſi quædam obſint, & quædam proſint? quæ profuerint narrabimus, quæ vero obſuerint, ea quæſtionibus reſervabimus.

Quando nihil prodeſt narratio? quum quemadmodum adverſa pars narravit 87, ita & nos narraturi ſumus.

Quando totam orationem narratio conſumit? quum res geſtæ, vicem obtinent argumentorum, id eſt quum cauſæ redduntur mortis voluntariæ 88, quum fertur lex vel rogatio, quum divinatio eſt 89, quum qualitatum vel quantitatum comparatio

83 Ald. & Arg. pro *nimirum* habent *nimium*, quod omnino rectum videtur.

84 *proparaſceve*) vide SOPATRI RHETORIS παρασκευῆς in *Græcis Rhetoribus* ab ALDO editis, & IVLII RVFINIANI προπαρασκευή in præcedentibus *Rhetorum Latinorum* opuſculis. CAPP quæ ſequuntur, *ſive præparatio*, *ſive præſtructio*. *Paraſceve eſt*, hæc, inquam, abſunt omnia ab Ald. & Arg.

85 *pro Oppio*) vide Ciceronianarum Orationum fragmenta. CAPP.

86 τὸ *quum* abeſt ab Ald. & Arg.

87 *narravit*) legebatur antea *narrabit*. inepte. Orator enim ſcire poteſt quomodo adverſa pars narraverit; quomodo autem narratura ſit, vix eſt, ut ſciat: Adde quod ſolennis eſt apud veteres ſcribas mutatio τοῦ *v* in τὸ *b*, & contra CAPP. *narravit* habent Ald & Arg.

88 *cum cauſæ redduntur mortis voluntariæ*) quod Græci Rhetores vocant αὐτεπαγγελίαν & ἑαυτὸν προσαγγέλλειν. QVINCTILIANVS L. XI. C. I. p. 678. *Ed. noſtræ* dixit, *Ius mortis petere a Senatu*. CAPP.

89 *divinatio eſt*) quum de idoneo accuſatore quæſtio eſt, quum duo vel plures accuſationem ſibi vindicant, ut ſupra dicebat idem FORTVNATIANVS, CAPP.

Digitized by Google

paratio eſt 90. In his enim res geſtæ approbant cauſam. Item quum *conjecturaliter* 91 feciſſe nos negamus.

Conciſa tunc 92 tantum utemur, quando quædam adverſa ſunt nobis? imo & quum ſingulæ res geſtæ maximam invidiam continent, adverſariorum poſſumus narrationem 93 concidere, ut præpoſitis ſingulis rebus ſtatim exaggeratione utamur. Cur ita? ut indignationem judicum non ſemel, ſed ſæpius in rebus ſingulis excitemus, ſicuti fecit M. CATO de *re Floriana.*

Quando non loco ponitur narratio? quando non in ea parte orationis collocatur, ubi res poſtulat: ut ſi quibusdam rebus gravioribus ante narrationem prius fuerit reſiſtendum, ut fecit CIC. *pro Milone.*

Quando non quemadmodum cauſa poſtulat, narratur? quum aut id quod adverſario prodeſt, dilucide & ornate exponitur: aut id quod nos adjuvat, obſcure dicitur, & negligenter.

Narratio omnis qualis eſſe debet? brevis, ut libentius audiatur; manifeſta, ut intelligatur; veriſimilis, ut probetur.

Narrationum quot ſunt genera? quinque, directum, converſum, convincens, ſolutum, comparativum.

Quando quo utemur genere? pro cauſæ qualitate. Nam quum aliquid approbandum eſt, directo utemur, & convincenti. Quod eſt convincens genus? quo ita utimur, ut non tam judicem doceamus, quam adverſarium revincamus, ut CICERO: *Catil. l. c.* 4. *Fuiſti igitur apud Læcam* 94 *illa nocte, Catilina.* Quid ſi aliquid improbandum fuerit? converſo utemur genere. Quando comparativo utemur? ſi cauſa rerum vel perſonarum deſideraverit aliquam comparationem. Quid, ſi cauſa hoc non exegerit? ſoluto utemur.

Species narrationis quot ſunt? octo: nam prima eſt διήγησις, quæ narratio eſt principalis. Eſt & ἀντιδιήγησις, quum adverſarii afferimus narrationem converſo genere. Eſt & μερικὴ διήγησις, quum partes ſingulas narrationis inducimus 95. Eſt & παραδιήγησις, cum aliquas res geſtas extra cauſam poſitas inducimus, quibus judicis animum ad id, quod cauſa deſiderat, confirmamus. Eſt & ὑποδιήγησις, quando quæſtionem narrativo modo approbamus. Eſt & καταδιήγησις, quum ſola narratione materia continetur, quæ in his controverſiis collocatur, in quibus tota oratio narrativa eſt 96. Eſt & ἐπιδιήγησις, quum latius in quæſtionibus, vel ante *epilogos* exequimur eas res geſtas, quas in narratione breviter attigimus. Eſt & διασκευὴ 97, quæ res geſtas non tam docet, quam exaggerat.

Quan-

90 *quum qualitatum vel quantitatum comparatio eſt*) has loquendi formulas explicuit ipſe FORTVNATIANVS L. I. *circa fin.* CAPP.

91 *conjecturaliter*) id eſt, inſtituendo quæſtionem in *ſtatu conjecturali*, ubi videlicet de quopiam facto agitur. CAPP.

92 *conciſa tunc*) Ald. & Arg. *conciſa etiam oratione tunc.*

93 Ald. & Arg. pro *narrationem* habent *orationem.*

94 Ald. & Arg. *Leccam.*

95 Ald. & Arg. *adducimus.* Cæterum, quæ ſequuntur, *eſt &* παραδιήγησις ——— *inducimus*, abſunt ab Ald. manifeſto vel typothetarum vel librariorum errore, ex repetitione τοῦ *inducimus* orto.

96 *in quibus tota oratio narrativa eſt*) hujuſmodi controverſias enarravit FORTVNATIANVS paulo poſt initium hujus articuli. CAPP.

97 *eſt &* διασκευὴ) ſic & HERMOGENES *de Inventione* L. II. C. 2. diſcrimen ponit inter narratio-

Quando ea utemur? ſi quando vel propter invidiam in adverſam partem faciendam narrationem concidemus: aut quum ipſa res ita aſpera eſt, ut amplificanda potius ſit, quam docenda.

Prooemium *μικρὸν* poteſt in aliqua narratione poni? poteſt, ſi ad aliquam relationem judex eſt præparandus.

Apoſtrophas & *proſopopoejas* in narratione poſſumus facere? poſſumus, ſi aut elegantia ſe varietatis obtulerit, aut utilitas actionis exegerit. Quid? *ἐκφώνησιν* 98 & poſſumus interponere? poſſumus, ut plerumque M. TVLLIVS 99 facit: ***quas inimicitias ſi tam probibere potuiſſet, quam metuere ſolebat, viveret***, & omnia denique, quæ in tota oratione ſuis locis ponuntur: niſi quod differant 100, quod in oratione perpetuum, & plenum ſibi vindicent locum, ut *exceſſus* 1, *partitio*, *epilogus*: in narratione autem, quum hæc fiunt, ea breviter attingamus.

Ante narrationem poteſt partitio induci? poteſt; quando ad invidiam narratio fuerit concidenda, aut ſi fuerit longa narratio, ut ad docilitatem judicem præparemus.

Καθόλου narratio omnis qualis eſſe debet? *προκατάσκευος*, id eſt, ut habeat in ſe quæſtionum ſemina; & ſic ſit præſtructiva 2. Quemadmodum id facere poterimus? ſi ſeptem circumſtantias 3 diligentius viderimus.

POſſumus aliquando omiſſis principiis 4 a narratione incipere? imo etiam neceſſe eſt, quum feſtinare judicem ſenſerimus: ne utendo principiis magis eum offendamus, dum illi moram facimus. Sed hæc in foro tantum.

Quid in his ſcholaſticis declamationibus? minime, non enim hic certi ſunt judices, quorum animus perſpici poſſit, maxime quum ad audiendum ſint voluntarii.

Quid in narratione noviſſimo loco obſervabimus? ut ibi narrationem finiamus, ubi eſt initium quæſtionis 5, & ut ſubtiliter ad eam deſcenſum faciamus, ne quæſtiones abrupte inchoemus. Poſt narrationem 6 ſemper inducemus *exceſſum*, quem *διέξοδον* vel *παρέκβασιν* Græci vocant, ſi materia deſideraverit, id eſt quum ea res eſt in narratione, quæ maximam in ſe continet atrocitatem.

Cur non igitur inter partes orationis exceſſus collocatur? quoniam non eo tantum poſt narrationem uti poſſumus, ſed ubicunque rei atrocitas poſtulat.

Exceſſus ubi ſumitur? ex ſeptem circumſtantiis 7. Si nihil exaggerari poterit, ante quæſtiones quid faciendum eſt? *ananeoſi* utemur, qua nobis ad argumentationem judi-

rationem *τὴν ἐκδιηγητικὴν* *expoſitivam* ſive *amplificativam*, & *τὴν ἐγκαταδιηγητικὴν*, quæ rei geſtæ cauſas affert. QVINCTILIANVS quoque L IX. c. 2. *circa fin.* διηγήσεις memorat, quas in figurarum album referendas eſſe negat. CAPP.

98 vocem *ἐκφώνησιν* omittit Ald. ſed locum aſteriſco notat. Arg. nec vocem ipſam, nec aſteriſcum ponit, vitio manifeſto.

99 Innuit locum *Orationis pro S. Roſcio Amer.* c. 6. ſed hodie ibi legitur, *ſi tam cavere potuiſſet.*

100 Ald. & Arg. *differunt.* & ſtatim pro *vindicent*, *vindicant.*

1 *exceſſus*) *παρέκβασις*, vulgo dicitur *digreſſio.* CAPP.

2 verba, *& ſic ſit præſtructiva* abſunt ab Ald. & Arg.

3 *ſeptem circumſtantias*) quæ ſunt; *perſona*, *res*, *cauſa*, *tempus*, *locus*, *materia*, *modus*, ut mox dicebat ipſe FORTVNATIANVS ab initio hujus libri. CAPP.

4 *principiis*) exordiis, ut vulgo loquimur. CAPPER.

5 Ald. & Arg. *quæſtionum.* & ſtatim pro *eam*, *eas.*

6 hæc *Poſt narrationem* uſque ad *vocant*, interrogative exhibet Arg.

7 *ex ſeptem circumſtantiis. Si nihil exaggerari poterit, ante quæſtiones quid faciendum eſt?*) perperam

judicem præparemus ad prooemiorum modum: ut fecit Cicero pro *Quintio* & *pro Cecinna*.

Ananeoſis [ἀνανέωσις] quo 8 differt a prooemio? quod prooemium in quacunque orationis parte poni poteſt, *ananeoſis* autem non, niſi poſt narrationem ante quæſtiones.

Ananeoſis a *proparaſceve* quo differt? quod proparaſceve, id eſt præparatio 9 ipſam rem tractat, qua judex concilietur: *ananeoſis* autem ad rem audiendam judicem præparat, non ipſa re 10 ut *proparaſceve*.

DE PARTITIONE.

Partitione ſemper utemur? ne hoc non tam cauſæ, quam oratoris eſſe videatur.

Quando ea utemur? quum cauſa fuerit vel conjuncta, vel longa, vel obſcura.

Partitionis genera quot ſunt? duo, quum aut oſtendit quid cum adverſario conveniat, & quid in controverſia relinquatur, quod vocamus per ſejunctionem 11: aut quum eas res, de quibus erimus dicturi breviter exponimus, ut eas animo teneat auditor, quod vocatur per enumerationem.

In ea partitione, qua quid conveniat, & quid non conveniat oſtendimus, quid obſervabimus? ut illud, quod convenit, ad utilitatem noſtram applicemus.

Quid in ea, quæ rerum diſtributam continet expoſitionem, obſervabimus? ut in ea ſit brevitas, abſolutio, paucitas.

Quid aliud in partitione obſervandum eſt? ne in multas partes partiamur; & ut ſic eam inducamus non quaſi certi, ſed quaſi ita exiſtimantes: ut Cicero pro *Sexto Roſcio*: (C. 13.) *Tres ſunt res, de quibus me dicere arbitror oportere.*

Quid aliud obſervabimus? ut quod primo loco propoſuerimus, primo exequamur: & ne ſtatim partem principalis partitionis in partes alias dividamus, ſed ſuo loco, quum eam exequi cœperimus, ut Cicero de imperio Cn. Pompeji. Hoc quid vocamus? *μερικὴν διαίρεσιν* 12.

Semper ordinem diſtributionis in partitione factum in ipſa executione 13 ſervabimus? non ſemper.

Quando ergo ordinem non ſervabimus? quando non in multas partes oratio fuerit diſtributa: nec enim metuendum eſt, ne judicem mixtus cauſæ ordo confundat. Item quum id quod nobis adverſum eſt, noviſſime ponimus in narratione, ne ad cætera judex nos non admittat. In executione autem id primo ponimus: ut purgationem ei jungamus, & ne ea quæ adverſa ſunt iis, proponamus: quod plerunque in *μερικῇ διαιρέσει* fit.

Quid

peram legebatur olim & interpungebatur ſic: *ex ſeptem circumſtantiis ſi nihil exaggerari poterit. Ante quæſtiones* &c. Capp.

8 Ald. & Arg. *quomodo.*

9 verba, *id eſt præparatio*, abſunt ab Ald. & Arg.

10 *ipſam rem.* Ald. & Arg.

11 *per ſejunctionem*) qua de re videſis Herennianum Rhetorem L. I. C. 10, Capp.

12 *διήγησιν* male. Ald. & Arg. & ita infra *diegeſi* pro *διαιρέσει*.

13 *in ipſa exe.utione*) peſſime legebatur antea, *excuſatione* Nam legendum eſſe *executione* conſtat ex iis, quæ ſtatim ſubſequuntur: *In executione autem id primo ponimus, ut purgationem ei jungamus* &c. & paulo poſt: *& quidem eo loco, quum ad eam venerimus in ipſa executione.* Capp.

Quid aliud obſervabimus? ne poſt partitionem inductam 14 aliam partitionem inducamus principalem, ſed alicujus partis principalis; & quidem eo loco, quum ad eam venerimus in ipſa executione. Quamvis & principalem aliam partem poſt partitionem inductam principalem noviſſimo loco adferre poſſimus, vel ad elegantiam varietatis, vel cauſæ utilitatem: id eſt, ſi in propoſitione pars aliqua invidioſa fuerit, proponi non debeat, & noviſſimo loco colloeanda ſit: ut *aprothetos* 15 [ἀπροθέτως] impleatur, & ne adſtringi judex ad plura videatur.

Omnis partitio qualis eſt? aut noſtra, quæ & προηγουμένη 16 διαίρεσις dicitur: aut adverſarii, quæ ἀναγκαία διαίρεσις nominatur: aut communis, quæ μικτὴ poteſt dici, ut CICERO de rege Alexandrino.

Propoſitio omnis, id eſt πρόθεσις 17, qualis eſt? aut ſimplex, aut conjuncta. Conjuncta qualis eſt? aut noſtrarum quæſtionum, aut adverſarii, aut utriuſque.

Principales tantum quæſtiones conjungi poſſunt, an & incidentes? & incidentes.

DE ARGVMENTATIONE.

Poſt partitionem quid conſiderabimus? argumentationem.

Quo differt argumentatio ab argumentis? quod argumenta ſunt quibus 18 cauſa probatur; argumentatio vero eſt elocutio, qua argumenta ipſa verbis explicantur.

Argumentationem in quot partes M. TVLLIVS diviſit? in duas, in confirmationem, & reprehenſionem.

Quot ſunt genera argumentorum? duo, artificiale, & inartificiale.

Artificiale quot locis principalibus tractatur? quatuor, ante rem, in re, circa rem, poſt rem.

Ante rem quot loci ſunt? ſeptem, a perſona, a re, a cauſa, a tempore, a loco, a modo, a materia: de quibus plene in circumſtantiis diximus 19.

In re quot loci ſunt? duodecim, a toto, a parte, a genere, a ſpecie, a differentia per ſeptem circumſtantias (qui locus recipit in ſe etiam a majore ad minus, a minore ad majus) a definitione, a nomine, a multiplici appellatione, ab initio, a progreſſione vel profectu, a perfectione vel conſummatione.

Circa rem quot loci ſunt? decem, a ſimili, cujus ſpecies ſunt quinque: exemplum, ſimilitudo, fabula, imago, exemplum veriſimile, id eſt quod de comœdia ſumitur 20: addunt quidam & apologos, ut ſunt Æſopi fabulæ.

Qui ſunt alii circa rem loci? a diſſimili, a pari, a contrario per poſitionem & negationem, ἀπὸ τοῦ 21 πρός τι, id eſt, *ad aliquod*, quod figuratur caſibus quatuor, quibus

14 Ald. & Arg. *inductam in principalem.*

15 ἀπροθέτως) hoc eſt, ſine facta illius invidioſæ partis exequendæ propoſitione. CAPP.

16 προηγουμένη) perperam editum fuerat προηγούμενος. CAPP.

17 male legebatur antea πρόθεσιν. CAPP. πρόθεσις habent Ald. & Arg. & mox pro *conjungi*, *jungi.*

18 Ald. & Arg. *ex quibus.*

19 *plene in circumſtantiis diximus*) initio Libri II. CAPP.

20 *exemplum veriſimile, id eſt, quod de comœdia ſumitur*) Ald. & Arg. *veriſimile, quod de comœdia ſumitur.* brevius, &, ni fallor, rectius. vulgata lectio gloſſam ſapit.

21 Ald. & Arg. omittunt τοῦ. male. ſtatim pro *aliquod*, *aliquid* habent eædem.

bus colligimus conjuncta & copulata, id eſt genitivo, dativo, accuſativo, ablativo: ab inter ſe collidentibus per habitionem 22 & amiſſionem, id eſt ἕξιν & στέρησιν, a majore ad minus, a minore ad majus, a præcedenti, ab eo quod ſimul eſt, vel a conjunctis, vel a conſequentibus.

Poſt rem quot loci ſunt? duo: ab eventu, & judicato.

A judicato quibus locis argumentamur? quum aut omnium hominum judicio nitimur, aut plurium, aut optimorum, aut eminentium ex his, aut eorum qui in unaquaque arte & ſcientia verſati ſunt. Eſt judicatum & religioſum, quod ad Deos pertinet.

Hi ſoli ſunt loci argumentorum, an & alii? Sunt & alii quos apud varios 23 auctores artium invenimus, ἀπὸ τῆς συζυγίας, id eſt a conjunctione ſive conjugatis, quod quaſi conjunctum eſt perſonæ qualitati: ut ſi eum qui hoſtilia ſentiat, hoſtem judicandum eſſe dicamus, ut eum, qui inimica conſilia ſuadet, inimicum exſtimandum 24.

Qui ſunt alii loci? a qualitate: ut ſi iracunde fecit, ſine ratione fecit. Et a quantitate: ut ſi ſerius, eodem modo factum eſt: & a conjunctis, id eſt ἀπὸ τοῦ ποίου καὶ πόσου καὶ συνθέτου 25: ut faſces, lictores, toga prætexta, ſella curulis, imperia, provinciæ, magiſtratuum ornamenta ſunt. Item a partitione, id eſt, ἀπὸ τῆς διαιρέσεως. Per omnes circumſtantias quum partimur, aut per perſonas, aut per tempora, aut cætera.

His omnibus locis accuſator tantum utitur? utique & reus. In *conjecturali* tantummodo *ſtatu?* immo in omnibus.

Quæ καθόλου in his argumentorum 26 locis obſervabimus, ut varie his utamur in ſingulis *ſtatibus*.

Inartificialia argumenta in quas partes dividuntur? in præjudicia, rumores, tormenta, tabulas, jusjurandum, teſtes.

Hæc quemadmodum tractabimus? quemadmodum & artificialia tractantur, quoniam ex his locis omnia approbantur.

In argumentis quæ cavenda ſunt? ne in aliqua parte nobis noceant, ne inter ſe diſcrepent, ne vulgaria ſint, ne cum adverſario communia ſint, ne alte 27 petita, aut ſupra dignitatem cauſæ, aut infra dignitatem.

Ab adverſario propoſita argumenta quemadmodum reprehendimus? aut redarguendo, quum aut totum, aut partem ejus contra facere monſtrabimus: aut repugnando, quum docemus falſa ſumpta eſſe pro veris, vel ſi ex his quæ ſumpta ſunt, non effici ejus-

22 *habitionem*) perperam editum fuerat *habitationem*, ut patet ex Græca voce ἕξιν, quæ *habitionem* ſignificat. Capp. & ita quoque Ald. & Arg.

23 pro *varios* Ald & Arg. *alios atque alios*.

24 Ald. & Arg. *exiſtimamus*.

25 ἀπὸ τοῦ ποίου καὶ πόσου καὶ συνθέτου) male legebatur antea ἀπὸ τοῦ πόσου καὶ συνθέτου. Nam legendum eſſe quomodo edidimus, evidenter demonſtrant Latinæ illæ voces: *a qualitate*, & *a quantitate*, & *a conjunctis*. Capp. Ald. & Arg. etiam habent πόσου pro πόσου.

26 *immo in omnibus. Quæ καθόλου in his argumentorum locis obſervabimus, ut varie* &c.) antea perperam editum & interpunctum fuerat hoc modo: *imo in omnibus, quæ καθόλου in his argumentorum locis obſervabimus, ut varie*, &c. & certe adjectivum illud, *omnibus*, non debet conſtrui cum relativo *quæ*, ſed cum ablativo, *ſtatibus*, qui facile ſubintelligitur a præcedenti τῷ *ſtatu*. Capp. καθόλου abeſt ab Ald. & Arg.

27 Ald. & Arg. pro *alte* habent *arte*.

ejuſmodi concluſionem docemus: aut compenſando, ſi contra argumentum, quod adverſum nos eſt, aliud opponamus.

Species quæſtionum quot ſunt? Octo, generalis, ſpecialis, principalis, incidens, voluntaria (quam προηγουμένην 28 vocamus) neceſſaria (quam ἀναγκαῖαν dicimus) accidens, erratica ſive *thetica*.

Omnis quæſtio qualis eſt? aut προηγουμένη, quæ a nobis inducitur, ut confirmetur: aut ἀναγκαῖα, quæ ab adverſariis, ut refellatur.

Noſtræ quæſtiones quot modis principalibus inducuntur? duobus: aut ſingulæ ſeparatim, aut plures conjunctim.

In quæſtionibus inducendis quid obſervandum eſt? ut eas varie inducamus: aut per ſimplicem propoſitionem, aut per præparationem, aut per figuras διανοίας, qui locus multiformis eſt: nam pene tot ſunt occaſiones inducendæ quæſtionis 29 in hoc genere, quot ſunt figuræ ſententiarum: aut per ſolutionem, id eſt κατ' ἀνάλυσιν 30, aut per adjectionem; aut per præteritionem: aut per conceſſionem; aut per ſejunctionem, id eſt ἀφορισμὸν, aut per admonitionem, aut per diſſimulatam propoſitionem, aut per inſtructam propoſitionem, aut per particam, aut per ſimilitudinem ſuperioris quæſtionis, aut per ſimilitudinem ſuperioris reſponſionis, aut per inverſionem, id eſt quum primo eam quæſtionem tractamus quæ ſecunda eſt, dehinc primam.

Quibus modis *hypophoras* 31 inducimus? iiſdem fere quibus & noſtra προηγούμενα.

Non ſunt alii modi in *anthypophoris* inducendis? ſunt; aut quum obſcure ponitur, aut quum adverſarius aliquid agendi cauſa potius dixit, quam probandi: aut quum per *hypophoram* gradum facimus noſtræ propoſitionis, aut quum adverſarii propoſitionem in noſtram partem convertimus, quam περιστροφὴν vocamus, aut quum ſecunda propoſita quæſtione primam tractamus.

Hoc quando faciemus? vel quum elegantiam varietatis affectamus, vel quum prima quæſtio contra nos valde facit, & non eſt in primo loco ponenda.

Hypophoras ſemper inducimus? non ſemper: nam elegans ratio eſt eam aliquando diſſimulare, at tamen ita reſpondere, quaſi eam non ſubtraximus.

Poſſumus poſt reſponſionem *hypophoram* inducere? poſſumus, quando invidioſa propoſitio eſt & fortior reſponſio: ut in divinatione Verrinarum.

In *hypophoris* quæ cavenda ſunt? ne plene & copioſe ponantur: quod tamen aliquando facimus duabus ex cauſis, aut irridendi adverſarii gratia ſi hoc augeat, de quo nulla quæſtio eſt, ut pro Cornelio majeſtatis; aut ſi diſcrepans aliquid oſtendatur, ut de rege Alexandrino.

Quot modis imminuimus *hypophoras?* tribus: adjectione verborum, immutatione, detractione.

Quo differt *hypophora* ab *anthypophora* 32? *hypophora* eſt intentio adverſæ partis 33, *anthypophora* reſponſio ejus.

Quid

28 προηγουμένην) hoc eſt, præcipuam, ſeu præcipue conſilio noſtro intentam. editum antea fuerat προηγουμένων, uti ſupra, & ſtatim προηγούμενον. non ſine manifeſto errore. CAPP.

29 Ald. & Arg. *inducendi quæſtiones.*

30 Ald. & Arg. pro κατ' ἀνάλυσιν habent κατὰ διάλυσιν.

31 *hypophoras*) quas in ſcholis vulgo dicimus, adverſariorum *objectiones* & *inſtantias.* QVINCTILIANVS paſſim vocat *contradictiones.* CAPP.

32 *anthypophora*) perperam legebatur antea *antiphora.* CAPPER.

33 *hypophora eſt intentio adverſa partis*) aliud

Quid eſt argumentatio? oratio ipſa, qua exequimur argumentum quod probamus.

Quot ſunt genera argumentationum? duo; per inductionem, quam Græci 34 ἐπαγωγὴν vocant, & per ratiocinationem, quam ἐνθύμημα appellant.

Quid eſt inductio? Oratio 35 quæ de rebus non dubiis captat aſſenſionem ejus, cum quo inſtituta eſt.

In hoc genere quid obſervandum eſt? ut illud quod inducimus per ſimilitudinem, ejusmodi ſit ut ab adverſario neceſſe ſit concedi, & ne intelligat quo ſpectent illæ primæ inductiones. Cur ita? quoniam aut inductioni noſtræ non reſpondebit, aut male reſpondendo longius interrogationem procedere non ſinet, & tamen hoc extremum eſt, ut aut taceat, aut concedat, aut neget.

Si negaverit, quid faciemus? Oſtendenda eſt ſimilitudo earum rerum quæ ante ſunt conceſſæ.

Quid ſi concedet? Concludenda argumentatio eſt.

Quid ſi tacebit? Aut elicienda reſponſio eſt, aut quoniam taciturnitas imitatur confeſſionem, pro eo ac ſi conceſſum ſit, concludemus.

Quid eſt ratiocinatio? quo aliquid approbamus 36.

Quo 37 differt a ſe ſyllogiſmus philoſophorum, & enthymema 38 rhetorum? Syllogiſmus habet alte probationem, *enthymema* ex proximo. Item quod ſyllogiſmus eſt plenus omnibus partibus probationis: *enthymema* non omnibus.

Quæ ſunt partes probationis? propoſitio, executio ejus 39, concluſio.

Quid eſt ἐπιχείρημα? executio ſive approbatio propoſitionis 40 aut *aſſumptionis* 41.

In *epichiremate* poſſumus inducere locos communes, & exempla, & *proſopopoejas?* Poſſumus: eſt enim *epichirema* latior executio.

Quot ſunt genera *enthymematum?* Quinque, ἐλεγκτικὸν 42, γνωμικὸν, δεικτικὸν, παραδειγματικὸν, συλλογιστικόν.

Poteſt una argumentatio duobus *enthymematum* generibus fieri? Poteſt.

In *epagoge* & *enthymemate* quid obſervandum eſt? ut varie his utamur, & ea commiſceamus; ita tamen ut *enthymemate* frequentius utamur.

Quid in ipſis enthymematibus obſervandum eſt? ut his varie utamur, tum *elencticis,* [ἐλεγκτικοῖς] tum *dicticis,* [δεικτικοῖς] & cæteris, pro qualitate generum dicendi, & cauſarum, & *ſtatuum*, & perſonarum tam agentium, quam judicantium.

Ἐξεργασία, id eſt elocutio *enthymematum*, qualis eſſe debet? Varia, nec ſemper brevis

ud quid ſignificat apud ULPIANUM ad *Olynth.* I. p. 16. *Ed. Baſ.* CAPPER.

34 τὸ *Græci* abeſt ab Ald. & Arg.

35 vocem *oratio* non agnoſcunt Ald. & Arg. & ſtatim ex iiſdem recepimus *captat*, pro vulgato *capiat*, quod minus aptum.

36 hæc ita plenius exhibemus ex Ald. & Arg. *Pithœana* tantum. *quo aliquid approbamus.*

37 Ald. & Arg. *quid.*

38 *Quo differt a ſe ſyllogiſmus — enthymema*) malim legere *differunt*, quia ſubjectum hujus enunciationis conſtituunt *ſyllogiſmus & enthymema.* CAPPER.

39 *executio ejus*) ſive *approbatio*, ut mox dicet. CAPPER.

40 *propoſitionis*) vulgo *majoris.*

41 *aſſumptionis*) vulgo *minoris.*

42 ἐλεγκτικὸν, γνωμικὸν, δεικτικὸν, παραδειγματικὸν, συλλογιστικὸν) quæ CASSIODORUS infra in *Rhetorica Compendio* ſic latine vertit: *convincibile, ſententiale, oſtentabile, exemplabile, collectivum.* vide & VINCENTIUM BELLOVAC. *Specul. Doctrinal.* L. III. C. 105.

brevis, quam βραχὺ ἐνθύμημα vocamus, id eſt correptum: nec ſemper lata, quam προμήκες ἐνθύμημα 43 dicimus, id eſt longum.

In omni argumentatione, id eſt in omnibus quæſtionibus, quid obſervandum eſt? Non tantum ut varie eas inducamus, verum & 44 ſibi omnes invicem cohæreant, & ſint concatenatæ, ne intervulſa & conciſa videatur oratio.

DE PERORATIONE.

Noviſſima quæſtio qualis eſſe debet? quæ aut deſcenſum nobis ſubtilem faciat ad epilogos, aut quæ ipſa ſit *epilogica.*

Epilogica quæſtio 45 ſemper communis eſt utriuſque partis? Non, quoniam ad affectum 46 magis pertinet, quam ad pugnam, & non eundem judicis affectum ſemper pars utraque deſiderat.

Et ὑπεξαίρεσιν dixeras a quibusdam additam inter partes orationis, quæ ita eſt? quum aliquid in actione ſubtrahimus, quod tunc faciemus, non utique quum contrariæ nobis res geſtæ fuerint, quas adverſarius proponit, cæterum tum refutandæ ſunt: ſed quum id nobis periculoſum eſt, quod nec adverſarius proponit vel ignorantia vel periculo communi, tum ſubtrahimus 47. Nec nos movere debet, ſi tacemus quæſtionem, quam nec adverſarius opponit, nec judices ſciunt: ut in illa materia, in qua noverca a piratis retenta eſt, quæ duplam his pecuniam obtulit, ut privignum crucifigerent. Hic enim debet filius in actione ſubtrahere, quod noverca duplam his 48 pecuniam obtulit, & quod a piratis retenta eſt, ne a patre redimatur. Neque id timendum eſt præterire, quum pater non proponat, quod ignorat.

Anacephalæoſis [ἀνακεφαλαίωσις] pars eſt orationis? imo pars epilogorum.

Quot partes ſunt epilogorum? tres: *anacephalæoſis*, id eſt enumeratio: *dinoſis*, [δείνωσις] id eſt indignatio 49: τὸ ἔχθος 50, ſive *eleos*, ἔλεος id eſt miſeratio.

In *anacephalæoſi* quid obſervabimus? ut eam varie inducamus.

Quando ea utemur? quando aut partitionem facimus: aut quando in multas quæſtiones cauſa proceſſit.

In hac quid obſervandum eſt? ut ſumma quæque repetamus, & jam non 51 partes partium retexamus.

Hæc

43 in Pithœana legebatur περιενθύμημα, quæ vox eſt nihili. Notum ἐπενθύμημα HERMOGENIS, id vero hujus loci non eſt. Veram lectionem exhibent Ald. & Arg. ex quibus illam in noſtrum κείμενον recipere nulli dubitavimus.

44 Ald. & Arg. *verum etiam ut.*

45 *Epilogica quæſtio*) quæ eſt HERMOGENI κοινὴ ποιότης, SVLPITIO VICTORI *Qualitas communis & concluſiva.* Ipſe FORTVNATIANVS paulo poſt initium hujus Lib. II. ſic habet: *communi qualitate id eſt Epilogica quæſtione.* CAPP.

46 *ad affectum magis pertinet*) perperam editum fuerat *ad effectum magis* &c. Nam ut docet QVINCTILIANVS L. VI. C. 1 & 2. *perorationis ratio poſita eſt aut in rebus, aut in effectibus — pars hæc* (peroratio) *præcipue conſtat affectibus* CAPPER.

47 *tum ſubtrahimus*) male legebatur *cum.* id vero jam præceſſerat CAPPER. *tum* quoque Ald. & Arg.

48 *τὸ his* abeſt ab Ald. & Arg. quæ ſtatim pro *ne* habent *ut.* male.

49 *indignatio*) SVLPITIVS VICTOR infra *exaggerationem* appellat. CAPPER.

50 τὸ ἔχθος) id eſt, *odium.* Sed legendum potius videtur ἄχθος, quod (quia dolorem ſignificat) plus habet cum τῷ ἔλεος affinitatis. CAPP. verba: τὸ ἔχθος *ſive* abſunt ab Ald. & Arg.

51 pro *& jam non* Ald. & Arg. *& non.*

Hac poſſumus uti & in alia parte orationis? poſſumus ubicunque judicis memoria retinenda eſt, quod ἐπιμερισμὸν vocamus.

Δείνωσις, id eſt indignatio, unde ſumitur? ex locis argumentorum: nam his non tantum probamus, verum etiam augemus.

Ἔλεος 52 id eſt miſeratio, quibus modis ſumitur? quibus & indignatio, ex locis argumentorum.

Peroratione in fine tantum orationis utemur? imo ubicunque materia permiſerit, & plerunque in digreſſione principiorum, aut narrationis, ſed & quæſtionum nonnunquam.

Quid καθόλου in *epilogis* ſervandum eſt? ut breves ſint, quoniam judex commotus ſtatim dimittendus eſt ad ſententiam ferendam, & dum 53 adverſario iraſcitur, & quum in noſtram miſericordiam provocatus eſt lachrymis, & jam 54 commotus ſtatim debet ferre ſententiam, dum pro nobis movetur.

52 pro ἔλεος Ald. & Arg. *conqueſtio.*
53 pro *&* *dum* Ald. & Arg. *cum.*
54 τὸ *jam* abeſt ab Ald. & Arg.

CVRII FORTVNATIANI CONSVLTI ARTIS RHETORICAE SCHOLICAE LIB. III.

DE DISPOSITIONE.

Diſpoſitionis quot ſunt generales modi? Duo. Qui? naturalis, id eſt utilitatis, & artificialis.

Quando naturalem ordinem ſequimur? Si nihil nobis oberit in cauſa.

Quid ſi aliquid occurrerit neceſſitate utilitatis? Ordinem immutabimus naturalem. Et quid ſequemur? Artificialem.

Quot modi ſunt naturalis ordinis? Octo. Qui? totius orationis per tempora, per incrementa, per *ſtatus*, per ſcriptorum partes atque verba, per confirmationis ac reprehenſionis diſcrimen, per generales ac ſpeciales quæſtiones, per principales & incidentes.

Prima quæſtio ſemper eadem ex utraque parte tractatur? non ſemper; nonnunquam enim quam quæſtionem primo loco tractat adverſa pars, eandem altera noviſſimo loco ponit, quum hoc utriusque expedit cauſæ: aliud enim alii docere 1 prius expedit. Alioquin ſemper petitoris aut accuſatoris arbitrio dicetur.

Qui rerum geſtarum ordo eſt? Celsus tradit primo firmum 2 aliquid eſſe ponendum, noviſſimum eſſe locum fortiſſimum, imbecilliora in medio collocanda. Cur ita? quia & 3 initio movendus eſt judex, & noviſſimo impellendus.

Pro reo num 4 plerumque graviſſimum quidque primo movendum eſt? utique; ne

1 *dicere* Ald. & Arg. & id vulgato melius
2 *firmius* Ald. & Arg.
3 pro *&* Ald. & Arg. *in.* quod ſuſpicionem movet legendum eſſe, *quoniam & in initio movendus eſt judex.* Stet tamen vulgata.

4 pro *num* Ald. & Arg. *vero.* putem omnia continuato ordine legenda, abſque interrogationis nota. Hanc, cum Pithoeum ſecuti, expreſſerimus, omnino poſt τὸ *utique* diſtinguendum erat. Prior tamen ratio præplacet.

ne illum expectans judex reliquæ defenſioni ſit adverſus. Hoc & aliquando mutari poteſt, ſi leviora illa, ſi [5] palam falſa erunt. Graviſſimorum defenſio facilior, ut detracta prius accuſatoribus fide, id eſt, quum ea quæ levia objecta fuerunt, refutaverimus, aggrediamur ad ultimum crimen.

Jam judicibus omnia infirma eſſe credentibus hic quid faciemus? præparatione utemur, qua & ratio reddatur delati criminis, & defenſio promittatur: ne quod non ſtatim diluerimus, timere videamur.

Concatenatio criminum cui prodeſt? accuſatori.

Quid ſeparatio [6]? defenſori [7]?

DE ELOCUTIONE.

Elocutio quibus partibus conſtat? quantitate verborum & [8] ſtructuræ qualitate.

In verbis quid obſervabimus? ut copia abundemus.

Copia quomodo gignitur? legendo, dicendo [9], novando, exercendo.

In lectione quid obſervabimus? ut varios auctores variarum materiarum legamus.

In dicendo quid obſervabimus? ut a peritis multa diſcamus, quæ ſint aut propria, aut comitiorum, aut artium vel ſtudiorum, aut nauticæ, aut ruſticæ rei, & de jure civili.

Tertius modus qui eſt? ut novemus verba, quæ tamen parcius debemus attingere: nam & ægre novum verbum facere poſſis lene ac decorum, & fere aſpernantur homines quæ non recognoſcunt. Vir perfectiſſimus [10] dixit: ***Verbis utendum eſt ut nummis publica moneta ſignatis.***

Verba quibus modis novantur? primo Græca transferimus, ut nova ex his Latina confingamus: dehinc per congeminationem, ut CICERO [11] feras *ſolivagas* dicit: & per derivationem novare poſſumus, ut ab autumno CATO [12] ait ***autumnitatem***, & a perpetiendo CICERO [13] ***perpeſſionem.***

Exercitatio verbis quid præſtat? quod non quidem generat verba, ſed alit ac tuetur.

Quæ igitur ſumma eſt exercitationis, id eſt quot partibus conſtat? quatuor. Qui-

5 Non dubitavimus iſtud *ſi* in Pithœana omiſſum, ex Ald. & Arg. recipere, ſenſui fulciendo neceſſarium. mox pro *ut* Ald. & Arg. & *detracta* &c.

6 *Quid ſeparatio*) legendum videtur omnino *cui*, quod patet ex verſu præcedente. CAPPER.

7 Huc reſtituendi videntur duo verſus, qui leguntur paulo poſt ſub initium capituli de *memoria*, ſed ſuo loco moti. Sunt autem his concepti verbis: *Et quæ ſunt ab adverſa parte dicta, ſemper eo quo dicta ſunt ordine reputabimus?* (an refutabimus?) *non ſemper, ſed opportunis locis diſponere debemus* qua quidem in conjectura mihi adſtipulantem habui Virum Clariſſimum BERNARDUM MONETAM Academicum. Illuſtriſſimus Vir JOHANNES BOHERIUS de verborum trajectione mecum ſentiens, aliter eo locat; nam poſt illa, *ultimum crimen*, ponenda ſtatuit ea quæ ego in fine capitis collocanda putavi CAPPER.

8 τὸ & abeſt ab Ald. & Arg.

9 Ald. & Arg. *diſcendo*, & ſic etiam paulo poſt; quod, ſi attendas, omnino probum videbitur.

10 *Vir perfectiſſimus*) QUINCTILIANUS (opinor) qui L. I. C. 6. ſic habet; *utendumque plane ſermone ut nummo, cui publica forma eſt.* CAPP.

11 plus ſimplici vice apud CICERONEM hæc vox occurrit, ſed Rhetor noſter videtur innuere locum qui legitur *Tuſcul Quæſt.* L. V. C. 13. *Namque alias beſtias nantes, aquarum incolas eſſe voluit: alias, volucres, cœlo frui libero. Serpentes quaſdam, quaſdam eſſe gradientes. Earum ipſarum partim ſolivagas, partim congregatas.*

12 de R. R. C. V n. 8. p. 14. *Ed. Geſn.*

13 *de Invent.* L. II. C. 54.

Digitized by Google

Quibus? ut Græca in Latinum convertas, ut difficilia ſcribas, ut μετάφρασιν [14] facias, ut ex tempore aſſidue dicas. Habeo de verborum copia.

BOnitas quemadmodum comparetur? ut mala vitemus, & optima appetamus.

Quæ ſunt mala? vulgaria [15], aliena, gentilia, obſcura.

Bona quæ ſunt, quæ appetenda eſſe dicis? ſplendida, antiqua, propria, translata.

Vulgaria ergo quæ ſunt? quibus utitur vulgus, id eſt indocti ſine ratione atque lectione: nam ſunt quædam verba, quæ quamvis obſoleta ſint, tamen vitanda non ſunt, ſi nimium [16] propria ſunt, & illis melius expeditur oratio: ut M. TULLIUS, & *farracum* [17] & *ficem* [18] & *ſcalas* dicere non turpe duxit.

Aliena verba quæ ſunt? quæ non ſunt oratori accommodata, ſed hiſtorico, aut poëtæ: ut ſi *genitorem*, & *genetricem*, & *gnatum* dicamus, & *ſatorem* & *altricem*.

Gentilia verba quæ ſunt? quæ propria ſunt quarundam gentium, ſicut Hiſpani non *cubitum* vocant, ſed Græco nomine *ἀγκῶνα*, & Galli *facundos* pro facetis, & Romani vernacula plurima & neutra multa maſculino genere potius enunciant, ut *hunc theatrum*, & *hunc prodigium*.

Obſcura quæ ſunt? quæ nimis priſca ſunt, & a paucis eruditiſſimis intelliguntur.

Quæ ſunt verba ſplendida? quæ natura ſua nitida ſunt, quæ copulata facilius claritatem ſuam oſtendunt: ut, *quadriremigem* [19], *quam in ſalo fluctuantem reliquit.*

Hæc magnificentia atque magnitudo eſt omnibus locis accommodata? non omnibus. Cur ita? quoniam ſunt quædam partes cauſæ perpetuæ, quæ verba humilia deſiderent: ut, *latet in ſcalis tenebroſis Comminius.* Nam aliquando res atroces humilibus verbis invidiam ſuam præferunt: ut: *multos cives Romanos virgis concidit* [20]: & *pro Cluentio:* (c. 9.) *Poſt noctem mortuus, & poſtridie antequam luceſceret, combuſtus eſt.* Non ait, *concrematus.*

Verba ſemper longiora eſſe debent? non utique ſemper: nam aliquando & brevia ſunt, & ſplendida: nam longioribus verbis decora & lætior fit oratio. Verum non ſemper id affectandum eſt. Verba frequentius ponenda ſunt longiora in fine elocutionis; ut, *ipſe me cauſam campus pene docuit Leontinus.* Quid quum ſententiam torque-

14 *ut μετάφρασιν facias*) ut oratione proſa dicas, quæ alii verſibus executi ſunt, & contra. vide PHOTII *Bibliothecam*, ubi de Metaphraſibus.

15 poſt *vulgaria* Ald. & Arg. addunt *obſoleta.* quod tantum non neceſſarium videtur.

16 videtur legendum *nimirum.* CAPPER.

17 *& farracum*) perperam legebatur antea *ferracum*; emendavimus ex QVINCTILIAN. L. VIII. C. 3. p. 483. n. III. *editionis noſtræ.* CAPP. *farracum* etiam Ald. & Arg.

18 *& ficem*) hunc locum doctioribus explanandum relinquo. Clariſſimus MONETA legendum putabat *faſcem & ſcalam*, tanquam CICERO voces has numero ſingulari contra regulam uſurparit. Et certe de Romanorum Magiſtratuum inſignibus *faſces* in plurali fere uſurpantur; & tamen SOSIPATER p. 21. *Grammatic. Lat.* PVTSCHII ex TVLLIO hæc profert: *faſcem unum ſi nactus eſſes.* huc forte reſpexit FORTVNATIAN. CAPP. Ald. & Arg. pro *ficem* habent *ferem.*

19 Ald. & Arg. *Quadriremem.* Non auſi tamen ſumus mutare vulgatam, quamvis ipſi & rei natura repugnare videatur, nec Lexica vocem *quadriremex* agnoſcant. Ceterum verba ſunt CICERONIS L. V. *in Verr.* C. 35. *Quadriremenque in ſalo fluctuantem reliquerat.*

20 Forſan alludit ad verba CICERONIS L. I. *in Verr.* c. 47. *oblitosne igitur hos putatis eſſe, quemadmodum ſit iſte ſolitus virgis plebem Romanam concidere?*

quemus 21? verbis brevioribus finiemus: ut, *quod in tempore mali fuit, obſit: & quod in cauſa boni fuit, proſit.*

Habeo 22 de ſingulis verbis, in conjunctis quid obſervabo? ut naturam eorum conſideres. Sunt enim quædam ſono literarum aut levia 23, aut gravia, aut ſplendida, & plena: alia contra dura, levia 24, ſordida, exilia. De quibus facilius auribus judicari, quam oratione poteſt tradi.

A quali ſyllaba magis incipiendum eſt? a longa: nam vitandæ ſunt plures breves, & plura monoſyllaba.

Quid hic aliud obſervabimus? quæ verba magis ſonantia ſint, ea potius collocemus, quæ LUCILIUS εὔφωνα appellat, id eſt *quaſi* 25 vocalia: ut *pro Cælio* 26: *Aliud fori lumen eſt, aliud lychnorum:* quum potuiſſet etiam ſtructius dicere, *aliud lucernarum.*

Antiqua verba quæ maxime affectabo? quæ non adeo ſunt abolita: ut ſunt in XII. tabulis, & Saliari carmine: nam hæc ſupra docui eſſe vitanda propter obſcuritatem.

Propria verba quæ partes orationis magis deſiderant? principia, & narrationes.

Quid graves ornatæque ſententiæ, & ſublimes orationis loci? plerumque propriis verbis pulchre & graviter explicantur: qualia ſunt 27: *vehebantur in eſſedo Trib. pl. lictores laureati antecedebant*, & cætera.

In elocutione proprietas tantum verborum captanda eſt, an & ſignificationis? ita, ut ſi *dictatorem dictum* dicas, *flaminem proditum*, *Veſtæ virginem captam.*

Translatione verborum quot ex cauſis utimur? quatuor. Quibus? neceſſitatis, decoris, brevitatis, intentionis 28. Etiam illa inter translationes ponimus, quæ non verbis, ſed nominibus 29 translatis immutantur: ut, quum Atratinus Cœlium *pulchellum Iaſonem* appellat, & Cicero Clodium *Palatinam Medeam.*

In translatione quid obſervandum eſt? ut non longe ſumatur, ſi quando licentius 30 verbum aliquod transferemus, ne omnino præceps abruptumque videatur. Quemadmodum id ponemus? aliquo verecundiori adminiculo fulciemus: ut inferamus 31, *pene*, aut *quodammodo*, aut *prope dixerim*, aut *auſim dicere*, & cætera talia.

Quid aliud obſervabimus? ut obſcuritatem vitemus, quam creat multitudo, & continuatio translationum. Cur ita? quoniam auditor propria intelligit, de translatis ſu-

21 *Cum ſententiam torquemus*) Græci Rhetores dicerent: συστρέφομεν, τῇ συστροφῇ χρώμεθα videſis HERMOGEN. περὶ ἰδεῶν. CAPPER.

22 Poſt *habeo* fuerat in Pithœana aſteriſcus, quem, cum omittant Ald. & Arg. deleri juſſimus, eo quod ſenſus optime conſtat.

23 *aut levia, aut gravia*) a nomine *levis* (λεῖος) per *e* longum. CAPPER.

24 *dura, levia*).a nomine (κοῦφος, ἐλαφρὸς) *levis* per *e* breve. CAPPER.

25 τὸ *quaſi* abeſt ab Ald. & Arg.

26 Alludit ſine dubio ad locum CICERONIS in *Cæliana* c. 28. ſed ibi ita legitur: *Lux denique longe alia eſt ſolis, & lychnorum.* Sed fefellerunt Rhetorem noſtrum verba tantum non immediate præcedentia: *alia fori vis eſt, alia triclinii.*

27 Locus eſt apud CICERONEM *Philipp. II.* c. 24. ibi ita legitur: *Vehebatur in eſſedo tribunus plebis.* Cæterum Ald & Arg. non agnoſcunt *Trib pl.* cujus loco exhibent copulam *&*.

28 *intentionis*) hoc eſt, intendendæ ſeu augendæ ſignificationis cauſa. CAPP.

29 *nominibus*) ſubintellige propriis. CAPP.

30 *licentius*) recepimus ex Ald. & Arg. *licentius* pro *libentius*, quod exhibebat *Pithœana*, ſenſu tantum non abſurdo, uti & ſtatim pro *transferimus*, *transferemus*, ex iiſdem exprimi curavimus.

31 *inſeramus*) editum erat in *Pithœana*, *inferamus*, quod loco cedere juſſimus τῷ *inſeramus*, quippe longe aptiori & ab Ald. & Arg. ſubminiſtrato.

ſuſpicatur: ſimul & translatum verbum, ſi infrequentius poſitum fuerit, & excitatius 32, dices inſignius factum ac notabile.

Quæ alia in elocutione obſervanda ſunt? ut verba ſint latina, aperta, ornata.

Latina quemadmodum? duplici modo, tam ſingula, quam copulata.

In ſingulis quid obſervabimus? ne ſine ratione ſint poſita eorum, quæ a grammaticis in promptu arte traduntur, aut ſine auctoritate, aut ſine levitate 33.

Quid in copulatis? ne inſequenter 34 ac perturbate proferantur, vel generibus, vel caſibus, vel perſonis.

Aperta quemadmodum erit elocutio? ſi utemur verbis propriis, uſitatis, ſicut nummis (ut dixi) publica moneta ſignatis. Item ſi abſtineamus ab ambiguitate, frequentia translationum, vel alte petitis 35 translationibus, vel longius tractis, vel nimis amputatis 36, & fere quæ de lucida oratione præcepta ſunt.

Ornata elocutio quemadmodum fit? ex rebus ipſis, & locis communibus, & generalibus egreſſionibus, & ſententiis perpetualibus 37, & illuſtribus exemplis, & collationibus, & imaginibus, & ſynonymis, & allocutionibus 38.

In elocutione id quod aptum 39 eſt, quomodo ſervabimus? ſi rerum qualitatem conſideremus, item perpetuæ orationis, partium quoque ejus, perſonarum, temporum.

In rerum qualitate quid providendum eſt? utrum parva res agatur, an magna; privata, an publica: ut ita genus 40 elocutionis accommodemus tenue parvis, moderatum mediocribus, ſublime magnis.

QVOT ſunt genera principalia orationis, id eſt characterum elocutionis? tria, ποσότητος, ποιότητος, πηλικότητος vel ἡλικότητος 41. [id eſt, *quantitatis diſcretæ*, *qualitatis*, *quantitatis continuæ*.]

Ποσότητος quot ſunt genera? tria ἁδρὸν, id eſt amplum ſive ſublime 42, ἰσχνὸν, id eſt tenue vel ſubtile, μέσον, id eſt mediocre ſive moderatum.

Ἁδρὸν

32 *excitatius*) magis *excitate*, ita videlicet, ut Auditores magis *excitare* valeat. Et ſane τὸ *excitate* idem fere ſonat, quod vehementer ac lucide. Sic PLINIVS L. XXXVII. c. 7. de *gemmis: mares* excitatius *fulgent; fœminæ pinguiores ſunt, craſſius nitent.* vulgo dicimus: *cela picque d'avantage, & fait plus d'impreſſion.* ſic etiam QVINCTILIANVS L. IX. c. 3. p. 508. n. 44 *excitatius junguntur interim ſchemata.* CAPPER. ſed dignum ſane quod perpendatur accurate τὸ *hæſitatius*, quod exhibent Ald. & Arg

33 *aut ſine levitate*) ἄνευ λειότητος. Nam verba ſono levia (λεῖα) duris opponuntur, ut e ſupra dictis facile colligitur. CAPP. perperam igitur Ald & Arg. exhibent *lenitate* pro *levitate.*

34 *inſequenter*) ἀνακολούθως. eodem ſenſu AVL. GELLIVS *inconſequentiam* dixit. CAPP. Imo ipſum *inſequenter* eſt apud GELLIVM L. X. C. 29

35 *alte petitis*, id eſt, *longe accerſitis.* exempla occurrunt in Theſaur. Latin. ex CLAVDIANO & STATIO. CAPPER.

36 *nimis amputatis*) an conciſius prolatis, ideoque obſcurioribus. Ita CICERO in *Oratore infracta, & amputata loquuntur.* CAPP.

37 *ſententiis perpetualibus*) γνώμαις ταῖς καθολικαῖς. CAPPER.

38 *allocutionibus*) ἠθοποιίαις. vide HERMOGENIS *progymnaſmata*, & latinam PRISCIANI verſionem. CAPP.

39 *aptum*) male. hic Ald. & Arg. habent *apertum.*

40 *ut ita genus*) perperam legebatur antea: *ut ita ad genus.* præpoſitionem *ad* abundare & vitiare patebit attento Lectori. CAPP.

41 πηλικότητος *vel* ἡλικότητος) Ald. & Arg. πηλικότητος reliquis omiſſis.

42 *amplum ſive ſublime*) hinc refelli poteſt eruditus Vir TANAQVILLVS FABER, qui præfatione ad *Longinum* τὸ μέγεθος λόγου. *orationis magnitudinem ſeu amplitudinem* diſtinguere voluit a τῷ ὕψει *ſublimitate.* CAPP.

Αδρὸν uniforme eſt? non: nam eſt aut ἀνθηρὸν aut αὐστηρόν 43. Αδρῷ quod eſt contrarium? tumidum & inflatum. ἰσχνὸν uniforme eſt? non: nam aut eſt ſeverius aut floridius. ἰσχνῷ quod eſt contrarium? aridum ac ſiccum. μέσον uniforme eſt? non: nam eſt aut * aut * 44. μέσῳ quod 45 eſt contrarium? tepidum ac diſſolutum, id eſt velut enerve.

Ποιότητος quot ſunt genera? tria, δραματικὸν, διηγηματικὸν 46, μικτόν. Sunt & alia ποιότητος genera? ſunt, quæ vocari poſſunt publica, ſive communia. Quæ ſunt iſta? ὅρυ ἀποφαντικὸν 47, ἐγκατάσκευον ſive λοξὸν, ἀσύνθετον, ἐκ παραθέσεως, συγκριτικὸν, ἐλεγκτικόν.

Cur hæc genera publica appellas? quia omnibus ſuperioribus ſerviunt.

Πηλικότητος quot ſunt genera? tria, μακρὸν, βραχὺ, μέσον.

In oratione perpetua aptum quibus obſervabimus modis? in duobus: aut in tota oratione 48, aut in partibus.

Elocutionis ſpecies quot ſunt? duæ, ſingulorum verborum, & conjunctorum.

Singulorum quæ ratio eſt? ut ſplendida ſint, non dura, antiqua, non abolita, propria ad exprimendum, translata, non improba.

Conjuncta verba quemadmodum fiunt? figuris, id eſt ſchematibus, & compoſitione.

GEnera figurarum quot ſunt? Tria, λέξεως, λόγυ, διανοίας 49.

Quæ eorum differentia eſt? Quod λέξεως in ſingulis verbis fiunt, (*ut nuda genu*) quas uno nomine ἐξαλλαγὰς 50 poſſumus dicere: λόγυ vero in elocutionis compoſitione, quæ pluribus modis fiunt: ut πολυπτώτῳ, ἐπαναφορᾷ, ἀντιστροφῇ, παρονομασίᾳ. διανοίας autem in ſenſibus, προθεραπεύσεις, ἠθοποιΐα, ἀποστροφή 51. Quibus etiam ſive

43 ἀνθηρὸν *aut* αὐστηρὸν) hoc eſt, *floridum aut ſeverum.* Perperam legebatur antea, δύσθηρον, ut patet ex his quæ ſequuntur: *nam aut eſt ſeverius aut floridius;* quod Græce diceretur αὐστηρότερον aut ἀνθηρότερον. Capp. Verba ἀνθηρὸν *aut* αὐστηρὸν omittunt Ald. & Arg. ſpatio tamen vacuo interpoſito.

44 *nam eſt aut * aut **) lacunam hanc ſuppleant ſagaciores aut feliciores. Capp.

45 Ex Ald. & Arg. recepimus *quod*, in *Pithœana* legebatur *quid*.

46 διηγηματικὸν) male editum antea fuerat διηγηματικον. Capp. διηγηματικὸν etiam Ald. & Arg. quæ male pro δραματικὸν exhibent δραγματικόν.

47 ὅρυ ἀποφαντικὸν) hæc omnia Ald. & Arg. omittunt, eorumque loco habent: μακρὸν, id eſt, *longum*, βραχὺ *breve*, μέσον, id eſt, *medium*, manifeſto typothetarum errore. Eædem ſtatim pro πηλικότητος habent τηλικότητος.

48 Ald. & Arg. habent *elocutionem*.

49 λέξεως, λόγυ, διανοίας) hoc eſt, *verbi*, *orationis*, *ſententiæ*. Igitur figura λέξεως fit in verbis ſingulis, figura vero λόγυ in conjunctis, ut loquitur in *Oratore* Tullius: ſed Rhetorum vulgo hæc duo unam conſtituunt figuræ ſpeciem, quam *dictionis* appellant. Aristoteli de *Poëtica* c. 9. σχῆμα λέξεως *figura dictionis* vocantur ἐντολὴ *præceptio*, εὐχὴ *optatio*, ἀπειλὴ *minæ*, ἐρώτησις *interrogatio*, ἀπόκρισις *reſponſio*, quas hodie ſententiarum figuris annumeramus Capper.

50 *quas uno nomine* ἐξαλλαγὰς *poſſumus dicere*) de his figuris vide Ivlivm Rvfinianvm, qui figuras ſimpliciter appellat. Perperam hic legebatur antea ἐξόμερας, quod monſtrum erat lectionis. Iam vero legendum eſſe ἐξαλλαγὰς, probari poteſt & ex allato exemplo *nuda genu*, & ex Ivlio Rvfiniano, qui tradit, hujuſmodi figuras fieri per caſus, numeros, genera, perſonas, vel potius per certam horum *immutationem*, ἐξαλλαγήν. Capp. Ald. & Arg. omiſſo monſtroſo illo ἐξάμερας legunt, *quas in uno nomine poſſumus dicere.*

51 πολυπτώτῳ —— ἀποστροφή) abſunt hæc ab Ald. & Arg. lacuna aſteriſco notata.

Digitized by Google

ſive elocutionem mutaveris, aut verborum ordinem inverteris, eædem tamen figuræ permanent, verum utraque λέξεως & λόγου non ita.

Opera figurarum quot ſunt? Quinque: ut augeas, ut abjicias 52, ut probus exiſtimeris, ut imparatus, ut ornes elocutionem.

Quid eſt compoſitio? Quam ſtructuram vocamus.

Quæ ſunt principales ejus ſpecies? Cæſum, id eſt comma [κόμμα], membrum, id eſt colon; [κῶλον] circuitus, id eſt *periodos* [περίοδος].

Structuræ qualitas tripartita eſt: aut enim rotunda eſt, id eſt volubilis: aut plana, id eſt procurrens: aut gravis, id eſt ſtabilis 53, ac reſiſtens.

His vitioſa 54 quæ opponuntur? reſiſtentia, aſpera & confragoſa, procurrentia, fluxa, volubilia, contorta & nimis rotata.

Quot modis ſtruimus? Quatuor. Quibus? Converſione verborum, adjectione, detractione, immutatione.

Quæ in ſtructura obſervanda ſunt? ut frequentior ſit rotunda quam plana; ne hiulca ſit vocalium & maxime longarum crebra concurſione; ne aſpera duarum conſonantium conflictu; ne monoſyllaba una plura jungantur; ne brevia multa continuentur; ne longa multa; ne ultima ſyllaba prioris verbi eadem ſit quæ prima poſterioris; ne prima & ultima efficiant obſcœnitatem; ne multis exilibus verbis aut ſyllabis vaſtis deformetur oratio; ne plures genitivi plurales jungantur.

Quando utimur ſtructura gravi? quum aut indignatio eſt aliqua, aut nimia miſeratio.

Qui ordo eſt compoſitionis? ut ante ponamus genera quam ſpecies, communia quam propria, remota quam proxima, levia quam gravia, & ut verba 55 non nimis longe differamus: ut verbis plerunque in concluſione quam nominibus utamur, niſi ut melius cadant nomina 56 & majorem vim habeant noviſſime collocata. Item ut caveamus, ne ordo faciat ambiguitatem.

Quid aliud in ſtructura obſervandum eſt? ne ſtudium operis appareat, ne ceſſantem orationem 57 verbis inanibus compleamus, ne numeroſa 58 ſint omnia, ne diſſoluta 59, ne eodem modo ſtructuræ ſæpe utamur.

In ſingulis generibus dicendi, qua ſtructura frequentius utendum eſt? In *demonſtrativo*, ſi laudatio ſit, rotunda & plana: ſi vituperatio, rotunda & gravi: in *deliberatione* 60, plana & gravi: in *judiciali*, rotunda.

Quid

52 *ut abjicias*) hoc eſt, deprimas, minuas, eleves. CAPP.

53 *ſtabilis*) βεβηκυῖαν vocat HERMOGENES περὶ ἰδεῶν, ſ. *de variis dicendi formis*. CAPP.

54 Ald. & Arg. *vitia*. quæ mox ibi ſequuntur, *reſiſtenti aſpera*, pro *reſiſtentia*, *aſpera*. &, *procurrenti fluxa*, pro *procurrentia*, *fluxa*; demum *volubile* pro *volubilia*, typothetarum aberrationes ſunt.

55 *levia quam gravia*, *& ut verba*) Ald. & Arg. brevius, ſed omnino male, *leviora verba*.

56 *niſi ut melius cadant nomina*) τὸ *ut* delendum videtur, tanquam plane ſupervacaneum. CAPP. delevimus, cum nec Ald. nec Arg. illud habeant.

57 *ceſſantem orationem*) ἀργὸν λόγον, cui opponitur apud QVINCTILIANVM L. VIII. c. 3. *ἐνέργεια*, *cujus propria ſit virtus*, *non eſſe*, *quæ dicuntur*, *otioſa*. CAPP.

58 *numeroſa*) ἔρρυθμα, τοῖς ῥυθμοῖς, numeris adſtricta inſtar poëſeos. CAPP.

59 *diſſoluta*) ἄρρυθμα, omni plane ῥυθμοῦ *numero* deſtituta. vid. QVINCTILIAN. L. IX. c. 4. & ipſum CICERONEM paſſim in *Oratore* CAPP.

60 Ald. & Arg *deliberativo*. quod verius videtur, ob præcedens *demonſtrativo*, & ſequens *judiciali*.

Digitized by Google

Quid in generibus orationis 61? in tenui, plana: in mediocri, rotunda & plana: in amplo 62, rotunda & gravi.

Quid in partibus orationis? In principiis, rotunda & gravi. In narratione, rotunda & plana. In *exceſſu* 63, rotunda & gravi. In partitione, rotunda & plana. Per orationem omnem 64.

Quid in generibus argumentationis? *ἐν ἐπαγωγῇ*, id eſt, inductione, plana & gravi: *ἐν ἐνθυμήματι*, id eſt ratiocinatione varia, prout genus *enthymematis* fuerit: in *elenctico*, [ἐλεγκτικῷ] rotunda: in *dictico*, [δεικτικῷ] plana: in *gnomico*, [γνωμικῷ] gravi: in *paradigmatico*, [παραδειγματικῷ] gravi & plana: in *ſyllogiſtico* 65 [συλλογιστικῷ] rotunda.

In agentium perſonis qua ſtructura frequentius uti debet orator? omnibus: pater, ſenex, ruſticus, imperator, & quæcunque eſt gravis perſona, plana & gravi: juvenis, miles, & quæcunque eſt colorata perſona 66, rotunda & gravi.

DE MEMORIA.

Memoria qualis eſt? naturalis, & artificialis: quæ in ſe ita mixtæ ſunt, ut naturalis arte ſervanda ſit; artificioſa, natura adjuvanda 67. Cur ita? quoniam utraque ſine altera levis eſt.

In omni memoria quid obſervandum eſt? ut non tantum ea contineamus, verumetiam cito percipiamus. Scripta ſola? Imo & cogitata.

Et quæ ſunt ab adverſa parte dicta 68, ſemper eo quo dicta ſunt ordine, reponemus 69? Non ſemper, ſed opportunis locis diſponere debemus.

In memoria quid plurimum valet? mentis intentio, quod ea quæ dicimus, quaſi videamus: ſiquidem dum alia dicimus, alia quæ dicturi ſimus, provideamus. Artem memoriæ quis primus oſtendit? Simonides. Ex Simonidis facto de convivio quid aſſumimus? juvari memoriam ſignatis animo ſedibus. Tunc ad ſcripta, vel cogitata aliquid ſigni ad ejus ſimilitudinem 70 collocamus.

Hac exercitatione qui utebatur 71? Charmadas 72 & Sceptius 73 Metrodorus.

Quæ

61 *in generibus orationis*) id eſt, *in characteribus elocutionis*, *in dicendi formis*. HERMOGENES ἰδέας λόγου vocat, vulgus *ſtylos*.

62 *in amplo*) id eſt, *in ſublimi*, ut paulo ſupra dicebat. CAPP.

63 *In exceſſu*) παρεκβάσει *digreſſione*, ut vulgo loquuntur. CAPP.

6. *Per orationem omnem*) deeſt hic aliquid. ſcripſerat forſan FORTVNATIANVS: *quid per totam orationem?* CAPP.

65 *in elenctico . . . dictico . . . gnomico . . . paradigmatico . . . ſyllogiſtico*) hæc infra ita effert CASSIODORVS: *convincibili . . . oſtentabili . . . ſententiali . . . exemplabili . . . collectivo*. CAPPER.

66 *colorata perſona*) an quæ minus ſeriis actionibus, ætatis conditionisve colorem & excuſationem ſolet obtendere, nam & *colorata perſona*, *gravi* nunc opponitur, & apud VALERIVM MAXIMVM L. VIII. c. 2. *colorare* eſt inducere prætextum. CAPP.

67 *natura adjuvanda*) Ald. & Arg. *juvanda ſit natura.*

68 *Et quæ ſunt ab adverſa parte dicta*) de his duobus verſibus vide quæ dicta ſunt ſupra in fine articuli de diſpoſitione. CAPP.

69 *reponemus*) male in Pithœana legebatur *reputabimus*: nos veram lectionem revocavimus ex Ald. & Arg.

70 *ad ejus ſimilitudinem*) legere malim *eorum*, ob τὰ ſcripta & cogitata quæ præceſſerunt. CAPP.

71 *qui utebatur*) legendum forte *utebantur* propter ſequentia. CAPP.

72 Ald. & Arg. *Carneades.*

73 *Scepſius*) legebatur antea *Sceptius*. Emendavimus ex QVINCTILIANO L. XI. c. 2. p. 688. CAPPER.

Quæ melior & ſimplicior memoriæ ratio eſt? ut ſi longior fuerit oratio, per partes diſcatur. Cur ita? Quoniam dandi ſunt quidam termini, ut contextum verborum, qui eſt difficillimus, continua & crebra meditatio, partes deinde ipſas repetitus ordo conjungat: & his, quæ difficilius hæſerint, aliquas apponemus 74 notas, & eas ſæpe repetamus, & iisdem ceris 75 ediſcamus, quibus ſcripſimus.

Quemadmodum ediſcendum eſt? voce modica, & magis murmure, ita ut ſæpe nos tentemus an teneamus.

Quid vel maxime memoriam adjuvat? diviſio, & compoſitio: nam memoriam vehementer ordo ſervat, ſicut accepimus de Simonidis convivio 76. Quæ eſt maxima pars memoriæ? Exercitatio & labor.

Quemadmodum hanc exercebimus? primo poëmatibus, dehinc orationibus, noviſſime operibus durioribus, qualia ſcripta ſunt juris.

Cur ea quæ noctu meditamur, facilius ac firmius tenemus? quoniam nusquam avocatur intentio, & poſt iſtam cogitationem vel lectionem nihil amplius animo cogitamus, & ſtatim capimus quietem.

Ac ſemper 77 ad verbum ediſcendum eſt, ſi tempus permiſerit: ſin minus, res ipſas ſolas 78 tenebimus, dehinc his verba de tempore accommodabimus.

Quid aliud in hac obſervabimus? ne conſueſcamus nobis ignoſcere: nam & admoneri, & quum dicas, ad librum reſpicere vitioſum eſt.

Si natura memoria durior fuerit, aut non ſuffragabitur tempus, quid faciam? non te ad omnia verba alligabis: nam oblivio unius verbi aut deformem hæſitationem aut etiam ſilentium inducet 79.

DE PRONVNCIATIONE.

PRonunciationem quid Tullius vocat? actionem. Ea quid præſtat? ut conciliemus, perſuadeamus, moveamus.

His generaliter & naturaliter quid accidit? delectatio.

Pronunciatio quibus modis conſtat? voce, vultu, geſtu.

His quid accidit? cultus ſive habitus.

Vox quibus conſtat? natura & ſcientia.

In natura vocis quid obſervabo? qualem vocem habeas.

Ea quibus conſtat? quantitate & qualitate.

In vocis ſcientia quid obſervabo? quomodo ea utaris.

Boni-

74 *apponemus*) perperam editum fuerat *opponemus*. Capper.

75 *iiſdem ceris*) id eſt, in eo ipſo exemplari, quod ipſi propria manu deſcripſerimus. Capp.

76 *Simonidis convivio*) quod narrat Qvinctilianvs L. XI. c. 2. p. 685. Capp.

77 *Ac ſemper*) lubens legerem interrogative: *an ſemper ad verbum ediſcendum eſt? ſi tempus permiſerit*. nam & cætera per interrogationem enuntiata ſunt. Capp.

78 *res ipſas ſolas*) τὸ *ſolas* abeſt ab Ald. & Arg. & omnino gloſſam ſapit. Etenim pronomen *ipſe* eadem ratione, qua Græcorum αὐτὸς Latinis ſæpiſſime idem denotare ac *ſolus* tralaticium eſt.

79 *hæſitationem aut etiam ſilentium inducet*) Ald. & Arg. *hæſitationem habet aut etiam ſilentium inducet*. at iſto *habet* facile caremus.

Bonitas vocis quibus conſtat? claritate, firmitate, ſuavitate. Claram quæ res efficit? *anaphoneſis* 80 [ἀναφώνησις]. Quid firmam, quid ſuavem? obſervantia cibi & potus, & Veneris continentia.

Hæc omnia quæ res præſtat? natura, quæ augetur diligentia. Quæ eſt diligentia & cura vocis? triplex, alendi eam, cuſtodiendi, reſtituendi.

Vox quomodo alitur? ſi a lectulo ſtatim corpus deambulando moveamus intra mille paſſus: quia ſi quid adhuc inſidet indigeſtum, parva exercitatio per corpus 81 deducit: nam nimia extenuat & fatigat.

Poſt ambulationem quid faciendum eſt? ſtatim ad ſtudia nos conferamus: & priusquam ſcribere incipiamus, ut animus legendo caleſcat, legemus aliquid tacite vel cum tenui murmure, tunc deinde ſcribemus, ſed non clara voce, ut quidam.

Poſt illud quid faciendum eſt? ad curam vocis nos transferemus. Quæ eſt hæc? ut ſedentes verſus paucos 82 pronunciemus.

Quæ ratio eſt elocutionis, ea eſt & pronunciationis. Cur ita? quoniam ut elocutio emendata eſſe debet, dilucida, ornata, apta; ita & pronunciatio. Quomodo erit emendata? ſi vitio careat. Quid dilucida? ut ſonus vocis medius ſit, nec graviſſimus, nec acutiſſimus. Quid ornata? ut virilis. Quid apta? ut *monotoniam* 83 vites, id eſt, ut varia utaris pronunciatione. Id quemadmodum façiam? pro qualitate rerum, id eſt negociorum.

Rei obſervatio qualis eſt? quadruplex, una in tota cauſa, ubi ſunt & genera dicendi 84: altera in partibus orationis: tertia in ſenſibus: quarta in verbis. Nam pro qualitate horum omnium pronunciatio eſſe debet.

Huic diſtributioni quid accidit? ut perſonarum etiam, & locorum, & temporum ſervemus qualitatem.

Apte principia quemadmodum pronunciabo? Si qualitatem figurarum 85, id eſt *ſchematum* diligenter inſpexeris: aliter enim in cauſa *endoxo*, [ἐνδόξῳ] & *amphidoxo* [ἀμφιδόξῳ] & *adoxo* [ἀδόξῳ] & *dyſparacolutheto* 86 [δυσπαρακολουθήτῳ] pronunciandum eſt.

Quid narrationem? Si omnes ejus partes 87 conſideraverimus.
Quid partitionem? Expedite, ac ſimpliciter.

Quid

80 ἀναφώνησις) id eſt, inclamatio, plena vocis emiſſio. CAPP.

81 verba *per corpus* abſunt ab Ald. & Arg.

82 *verſus paucos*) vulgo nunc dicunt *lineas*. CAPPER.

83 *monotoniam*) Ald. & Arg. μονοφωνίαν.

84 *genera dicendi*) *demonſtrativum* ſcilicet, *deliberativum* & *judiciale*, ut ſatis patet ex iis, quæ ſupra docuit FORTVNATIANVS ubi ſic habet: *in ſingulis generibus dicendi qua ſtructura frequentius utendum eſt? in demonſtrativo* &c. . . *in deliberatione* &c. . . . *in judiciali* &c. CAPP.

85 *qualitatem figurarum*) figuras materiarum intelligit, quas initio articuli *de exordio* diviſit in ἔνδοξον, ἀμφίδοξον &c. CAPP.

86 *in cauſa endoxo & amphidoxo & adoxo & diſparacoluteto*) ἐνδόξῳ, ἀμφιδόξῳ, ἀδόξῳ, δυσπαρακολουθήτῳ, id eſt, ut vertit ipſe FORTVNATIANVS poſt initium articuli *de exordio*. *honeſto*, *ancipiti*, *humili*, *obſcuro*, cæterum perperam legebatur hic *diſparacoluto* CAPP. τὸ *in* ante *cauſa* non habent Ald. & Arg.

87 *partes*) Ald. & Arg. habent *ſpecies*.

Quid argumentationem? Varie, agiliter, acriter, pugnanter, & inſtanter.

Quid epilogos? Si partes ejus perſpexeris.

Quid ſenſus? Si locos quoque communes 88 lenta & gravi voce, deinde per gradus paulatim extollamus 89, ut quantum poteſt ſurgant 90: tunc rurſus per eoſdem gradus eam paulatim revolverimus, donec ſine damno ad murmur 91 uſque perveniat.

In exercitatione iſta qui modus eſt? Non amplius quingentorum verſuum, quia plus vox laborat in lectione, quam in vera actione, ſi tamen anguſtia temporum toleret res pronunciantis 92.

Vox quomodo cuſtodienda eſt? Quoties declamandum fuerit, ſi occupationes permiſerint, aliquid ante pronunciabis, ut vocis itinera præmollias. Quid ſi fuerit repente dicendum? hoc idem conſequi poteris in ipſa moderatione actionis; ut in principiis vox tua ſubmiſſa ſit, deinde paulatim ſe intendat.

Quid in deſinendo obſervandum eſt? ſicut vitandum eſt, ne vox in clamorem ſubitum prorumpat 93: ita etiam ne a clamore ſubito concidat 94.

In cibo capiendo ſunt aliqua obſervanda? ſunt, ut ſtomacho inſervias: nam ſi melius prandio valet, prandendum eſt ſæpius, non tamen ſemper, ſed cibo tenero & exiguo, qui in cœnæ tempus diſſipetur 95: in cœnando autem nec multis, nec gravibus utendum eſt. Quid in potu? frigidis potionibus abſtinebis: quia his inuruntur arteriæ 96, calidis autem aperiuntur: nam per illas vox fluit.

Si leviter vexata fuerit vox, quid faciam 97? utere acrioribus cibis, quibus, ſi quid obſtat voci & obſtrepit, perrumpatur: nam medici dormituris laſer inſtillant, & experrectos jubent ſorbere aliquid aceti acris.

Quid ſi vehementer fracta vox fuerit, quemadmodum eam reſtituam 98? ſiti, ut ejus itinera ſiccentur; item ambulatione multa, ut humor in inferiora loca ex ſuperioribus evocetur; & vini abſtinentia, quod eſt voci læſæ infeſtiſſimum. Quod ſi non poſſumus, utemur dulci, ac diluto potius 99. Cibus quoque leniſſimus arteriæ prodeſt. Quid ſi ſimplex? nec multis medicamentis impedito: maxime glycyrrhiza

88 *Si locos quoque communes*) erit forte qui legere malit *quoſque* Capp.

89 *deinde per gradus paulatim extollamus*) Ald. & Arg. *aſcendamus aut extollamus.*

90 *ſurgant*) an legendum *ſurgat*, ut intelligatur de voce, quam *per gradus paullatim extolli* modo jubebat? Capp.

91 *ad murmur*) alludit ad triplicem loquendi modum paulo ſupra expoſitum: primo tacite, ſecundo eum tenui murmure, tertio clara voce. Capper.

92 *ſi tamen anguſtia temporum toleret res pronuntiantis*) legendum opinor: *ſi tamen anguſtia temporum tolerent vires pronunciantis.* Capper. Ald. & Arg. hæc ita exhibent: *ſi tamen anguſtia temporum toleret res pronunciantis vox.* ex hiſce, ſine dubio corruptæ, ſcripturæ veſtigiis legendum conjicio: *ſi tamen anguſtia temporum toleret, & vires pronunciantis.*

93 Ald. & Arg. *erumpat.*

94 in Pithœana editione legebatur *conſidat:* cum in τῷ *concidat* conſpirent Ald. & Arg. illud recipiendum omnino putavimus.

95 *qui in cœna tempus diſſipetur*) Ald & Arg. *quem in cœna tempus diſſipet:* optime; ſi ad præcedens *ſtomacho* referas

96 *quia his inuruntur arteriæ*) an quomodo vites *penetrabile frigus adurit* Virgilius L. I. *Georg.* v. 93. id eſt, *exſiccat*, alias τὸ *inurere* eſt imprimere velut indelebiliter, ut τῇ ἐγκαυστικῇ γραφῇ. Capper.

97 pro *faciam* Ald. & Arg. habent *faciemus.*

98 Ald. & Arg. *reſtituemus*

99 τὸ *potius* omittunt Ald. & Arg. & abeſſe poteſt, ſi non plane debet.

N 2

cyrrhiza 100 utendum eſt; vel (ſi poſſis) ſucci ejus modice 1 ſub lingua habeto ad imaginem lenticulæ vel piſi.

In ſumma quid obſervabo? Ne operoſam vocis tutelam habeas, ne ei nimium indulgeas, & tamen parcas, ut & arteriæ ne deſit humor, nec ſuperſit: oportet enim illas non humidas eſſe, ſed lubricas.

Intuearis *invectivi* ſint 2 an *defenſionales*, *deſcriptivi*, an nativi, an minus 3: item, ſi figuras *ſchematum* ſpectes 4.

Verba quoque quam in ſe vim habeant, conſiderabo? utique: nam ut res ex ſenſibus conſtant, ita & ſenſus verbis explicantur.

Omnibus verbis pronunciationem accommodabo? Non omnibus, ſed neceſſariis.

Perſonarum qualitatem quemadmodum ſpectabo? ut ſcias quid agas, apud quem, pro quo, adverſus quem, quibus præſentibus, quibus oppugnantibus, quibus faventibus.

In locis quid obſervabo? ut ſcias ubi agas.

Quid in tempore? ut videas quando tibi ſit promenda oratio, ne temporis competat qualitas 5.

Quæ de vultu præcepta ſunt? primo ut a perſonis eorum, quorum res agitur, affectus mutuetur.

In vultu quæ res plurimum valent? Oculi. Hos quemadmodum commovebimus? pro cauſarum qualitate, & perſonarum, & omnium illarum rerum de quibus in præceptis vocis plenius dixi.

In vultu oculorum tantum perſpectio neceſſaria eſt? imo & palpebræ ſcire debes quemadmodum moveri debeant. Cur ita? quoniam hæ velut deſervientes miniſterium præſtant oculis.

Quid aliud obſervabo? Supercilia. Cur ita? quoniam his multum agitur: nam & oculos formant, & fronti imperant. His enim vultus & contrahitur, & attollitur, & & remittitur.

Qualia καθόλου ſupercilia eſſe debent? nec immota, nec nimium mobilia, nec ulla inæqualitate diſſidentia, nec contra ea, quæ dicimus, ficta.

Quid aliud in vultu obſervabo? Ne naribus quicquam oſtendas. Cur ita? quoniam his non fere quicquam, niſi indecenter oſtenditur.

Quid aliud obſervabo? ne labris quicquam oſtendas, ſimiliter ut naribus.

In ſumma vultus qualis eſſe debet? ſeverus, non mœſtus, nec ſtupens, nec languidus.

De

100 *glycyrrhiza*) peſſime legebatur antea *glycerizia*. Capp. *glycyrrhiza* habent diſerte Ald. & Arg.

1 *modice*) erit qui legere malit *modicum*. Capper.

2 *Intuearis invectivi ſint*) locus eſt male affectus. quid? ſi legas: *ſenſus intuearis*. nam & infra ſtatim ſic legitur: *verba quoque*, *quam in ſe vim habeant*, *conſiderabo*; & paulo ſupra dixerat Fortvnatianvs: *tertia* (obſervatio) *in ſenſibus*; *quarta in verbis*. *Senſus* autem hoc in loco dicuntur *αἱ διάνοιαι*, *les penſees*. Capp.

3 *an nativi*, *an minus*) Ald. & Arg. *an activi*, *an minimi*. recte ni fallor.

4 *item*, *ſi figuras ſchematum ſpectes*) legendum mihi videtur: *item figuras*, *id eſt ſchemata*, *ſpectes*. Sic paulo ſupra: *ſi qualitatem figurarum*, *id eſt ſchematum*, *diligenter reſpexeris*. & initio articuli *de exordio*: *in figuris materiarum*, *quas Græci σχήματα appellant*. Capp.

5 *ne temporis competat qualitas*) legerem lubens: *an* vel *anne temporis competat qualitas*. Capper. Ald. & Arg. *ne temporis non competat qualitas*, & id omnino verum videtur.

Digitized by Google

De geſtu quæ præcepta ſunt? ut ſcias geſtum voci competere, & animo debere; quoniam geſtus motu corporis conſtat.

In ſingulis membris corporis quid obſervabo? Ne capite ſoluto 6 geſtum facias: & ut ſcias quale id eſſe debet, id eſt rectum, & ubi, & quemadmodum moveas.

Quid cerv[illegible] qualis eſſe debet? & ipſa recta. Quid collum? ne contrahatur, aut tendatur. Quid mentum? ne pectori ſit affixum. Quid humeri? ne eorum indecens allevatio, atque contractio. Quid brachia? ut eorum ſit moderata projectio. Quid manus? ut has diligenter obſerves, quoniam plurimos habent motus. Has quemadmodum movebimus? pro qualitate rerum, id eſt generum dicendi, cauſarum, partium orationis, perſonarum, ſenſuum, verborum, ſicut etiam de voce dixi. Quæ alia de manibus præcepta ſunt? ut eo ne protendantur, quo facies ſpectat, niſi forte aliquid execremur.

In pedibus quid obſervandum eſt? ne prolato dextro ſtemus: nam eandem manum ac pedem proferre deforme eſt Ne nimium ſint extenſi, quod non tantum deforme, verum etiam obſcœnum eſt.

Quæ de cultu præcepta ſunt? ut ſit ſplendidus, & virilis: nam quarundam rerum levior quidem cura eſt, notatur tamen negligentia.

Quemadmodum cingemur? nec ſubmiſſe, nec ſuccincte.

Quid in umbone 7? nec fluxe, nec adſtricte. Amictum ſemper obſervabimus? Dum incipimus tantummodo: cæterum procedente actu jam pene ab initio narrationis minime poſſumus. Sinus ab humero recte poteſt labi? Poteſt in ipſo actu, velut ſponte: nam quum ad argumenta ac locos ventum eſt, rejicere a ſiniſtro togam 8, & dejicere eam etiam, ſi hæreat, convenit 9.

Quæ καθόλου in actione obſervanda ſunt? ne pronunciatio artem redolere videatur: quod quidem non tantum in pronunciatione, verum etiam in omni opere vitandum eſt. Item, ut quod nos magis decet, affectemus, ut nihil in nobis ſit notabile.

MARII

6 *ne capite ſoluto*) Ald. & Arg. *ne a capite ſoluto.*

7 *Quid in umbone*) TERTVLLIANVS Libro *de Pallio*, ubi Romanam togam deſcribit, hoc vocabulum *umbo* uſurpat. vide ibi SALMASIVM p. 375. & ſqq. CAPP.

8 *Amictum . . . ſinus . . . togam*) de his lege FERRARIVM *de re veſtiaria* L. I. c. 39. CAPP.

9 *dejicere eam etiam, ſi hæreat, convenit*) apud QVINCTILIANVM L. XI. c. 3. p. 712. ubi eadem extat ſententia, legitur: *dejicere etiam, ſi hæreat, ſinum conveniet.* CAPP.

Curii Fortunatiani Conſulti Artis Rhetoricæ Scholicæ liber III. FELICITER *explicit.*

Digitized by Google

MARII VICTORINI RHETORIS VRBIS ROMÆ EXPOSITIO IN PRIMUM RHETORICON CICERONIS.

Omnis quicunque incipit cujuscunque generis orationem, hæc tria in principiis adhibere debet: ut auditores faciat attentos, benevolos, dociles. Ergo hic Cicero facit dociles auditores; cum, quid ſit eloquentia, oſtendit; attentos, cum dicit, ſe de eloquentia dicturum, re ſcilicet magna; benevolos ſiquidem, quia oſtendit futurum ei commodum, qui his artibus fuerit edoctus. Eloquentia igitur qualis ſit, per ſe ipſa non oſtendit, ſed eſt capax qualitatis quam non in ſe habet, ſed accipit ab agente. Nam ut cujuſcunque ingenium fuerit ejus qui ea utitur, perinde qualis ſit, vel quid faciat, demonſtrat. Ergo quoniam quivis mediocriter ſapiens poteſt videre, eloquentiam ſi in homine ſtulto ſit, malam eſſe; ſi in ſapiente, bonam eſſe: propterea Cicero non, utrum bonum an malum ſit eloquentia, quærit; ſed utrum plus boni, an plus mali habeat, oſtendit. Tractat in principiis quatuor theſeis. Unam talem: Studendum eſſe ſapientiæ cum eloquentia. Aliam: Parum prodeſſe ſolam ſapientiam, tamen prodeſſe. Tertiam: Multum nocere eloquentiam, ſi ſine ſapientia ea ſit. Et quia poteſt dici, Ergo eloquentiæ ſtudendum non eſt? nam ubique ſapientiam laudas. Reſpondetur: Studendum eſſe eloquentiæ, quia per eloquentiam vim ſuam ſapientia exerit neceſſario. Quarta theſis: Studendum eſſe eloquentiæ, ſed tamen quæ ſit miſta ſapientiæ. Animadvertere tamen debemus in principiis deliberationis, propoſitionum partes, executionem partium, poſtremo vero ſententiam; quod diligenter attendenti facile cognitu eſt. Sed ante, quam ad id, unde cœpit Cicero, veniamus, dicendum primum videtur, quid ſit ars: deinde quid interſit inter artem & virtutem. Ars eſt quæ ſignificantiam ſui plenam non habet, ſed intelligitur ad aliquid pertinere: non enim, velut codice nominato ſcimus ſtatim quid ſit codex: ita mox ſcire poſſumus, quid ſit ars, niſi additum fuerit cujus artis: ut ars poeticæ, grammaticæ, eloquentiæ. Virtus eſt animi habitus, in naturæ modum rationi conſentaneus; & ideo, in naturæ modum: duobus enim conſtamus, anima & corpore. Anima immortalis eſt. Si immortalis eſt, a divinis deſcendit: ſi a divinis deſcendit, perfecta eſt. Sed acies quamvis perfectæ animæ quodam corporis craſſo tegmine irretitur, & circumfunditur: & ita fit, ut quandam oblivionem ſui capiat. Cum vero ſtudio ac diſciplina veluti detegi cœperit atque nudari, tunc in naturæ ſuæ modum animi habitus revertitur, atque revocatur. Hanc virtutem Plato dicit nunc arte fieri, nunc cum hominibus naſci, nunc exercitatione confici, nunc a Deo dari. Hæc virtus in *Rhetoricis* a Cicerone eadem ponitur, quæ ſapientia. Alibi vero, id eſt in libris de Republica, ab eodem Cicerone illa virtus dicitur quæ prudentia. Virtus igitur habet partes quatuor, Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam. Prudentia eſt rerum bonarum & malarum per omne tempus ſcientia. Juſtitia eſt animi habitus ita informatus, ut omnibus meritis tribuat dignitatem. Fortitudo eſt conſiderata

Digitized by Google

ſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio. Temperantia eſt animi circa res inutiles atque inhoneſtas victrix, ac pudica dominatio. Harum partium partes in conſequentibus cognoſcemus. Nunc ad id, quod oſtendere propoſuimus, revertamur: ſcilicet ut quid inter artem & virtutem interſit, videamus. Harum quatuor partium, quas diximus ineſſe virtuti, nulla omnino in artem cadit. Ars enim tantum præcepta tradit, non aliquid ſecundum ipſa præcepta faciendum. Ideo ars ſapientiæ tradi non poteſt: per ſe autem tota conſtat ac permanet; quæ perfecta eſt, ſi hæc quatuor teneat, Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam. Datur autem ars eloquentiæ, & recte datur. Etenim ſi conſtat quatuor rebus, natura, uſu, exercitatione, arte; neceſſario & artis præcepta in eloquentiam dantur. Quæ ſi deeſt, profecto tria illa multum interdum nocere, nunquam prodeſſe poſſunt. Dicendum etiam videtur quæ diſtantia ſit inter rhetorem, ſophiſtam, & oratorem. Rhetor eſt qui docet literas, atque artis traditor eſt eloquentiæ 1. Sophiſta eſt apud quem dicendi exercitium diſcitur. Orator eſt qui in cauſis privatis ac publicis plena & perfecta utitur eloquentia. Et ut ſciamus alium eſſe rhetorem, alium oratorem; hos libros artium, *Rhetoricorum* vocavit 2, ubi docet artem dicendi; illos alios tres *de oratore* nominavit, ubi illa quæ orator habere debeat, oſtendit. Nunc ergo conſiderans quid & quantum ſit illud de quo dicturus eſt, id eſt eloquentia, recte ſe inducit diu cogitaſſe, non utrum bona an mala ſit eloquentia, ſed utrum plus boni, an plus mali habeat.

SÆpe, & multum hoc mecum cogitavi.) Horum ſi unum ſit, non oſtendit ſatis diutinam cogitationem. Poſſumus enim frequenter aliquid cogitare, ſed ſtatim a cogitatione deſiſtere. Poſſumus itidem diu aliquid cogitare, ſed id una tantum die facere. Recte ergo utrumque conjunxit, *Sæpe, & multum hoc mecum cogitavi.* Et quia in publicum proferri res non debuit, niſi certa & deliberata, recte ait, hoc mecum cogitavi.

Bonine, an mali plus,) Cauſa deliberationis, non utrum bona an mala ſit eloquentia, ſed utrum plus boni, an plus mali habeat eloquentia. Non tamen vacat ratio ordinis: potuit autem dicere, *maline, an boni plus.* Sed CICERO naturam tenuit eloquentiæ, quæ cum primum agere cœpit, profuit hominibus; nam compulit eos & congregavit 3. Poſt autem depravata ingenio malorum, multum nocuit reipublicæ. Bene ergo ordinem tenuit ut diceret, *Bonine, an mali plus, attulerit hominibus, & civitatibus.* Reſpublica duobus conſtat, publico & privato: ideo hominibus & civitatibus. Hoc & in Verrinis animadvertere debemus, qualiter ubique CICERO aut homines defendat, aut civitates.

Copia dicendi.) Quoniam nomen eloquentiæ id ſibi obtinet ac vindicat, ut cum ad aures venerit, non niſi optima accipiatur, ideo maluit definire eloquentiam. Ne quis ergo audita eloquentia, quæ quaſi ſono ipſo id obtinuit, ut miſta videatur eſſe ſapientiæ,

1 *artis traditor eſt eloquentia*) editio Baſileenſis an. 1541. habet: *artes tradit* CAPP.

2 *hos libros artium, Rhetoricorum vocavit*) in editione Baſil legitur: *hos libros artium Rhetoricarum* CAPP.

3 *compulit eos & congregavit*) Eruditus Vir Dominus MAILLFY legebat: *copulavit eos* &c. Sed retinendam eſſe vulgatam lectionem, conſtat ex iis, quæ ſequuntur in CICER *compulit unum in locum & congregavit;* ad quæ verba ſic habet VICTORINVS: *compulit, quaſi invitorum eſt.* CAPP.

pientiæ, ne quis (inquam) deliberandum non crederet, utrum plus boni an plus mali habeat eloquentia, ſed ipſam per ſe ſatis æſtimaret bonam: propterea maluit definire eloquentiam, dicendo copiam dicendi. Quæ quia poteſt ad utrumque flecti, cauſam deliberationis induxit.

Ac ſummum eloquentiæ ſtudium 4) Poſtquam docuit quid eſſet eloquentia per definitionem: ſecurus poſtea, occupatis jam auditorum ſenſibus, eloquentiam nominavit. Sed recte ait, Ac ſummum eloquentiæ ſtudium. Non enim poteſt declarari quid poſſit eloquentia, niſi in aliquo fuerit, ac plena fuerit.

Nam cum & noſtræ reipub. detrimenta conſidero.) Oſtenſurus quantum boni aut mali poſſit eloquentia, de repub. loquitur; & recte. Non enim in privatis rebus eloquentia periclitanda eſt, ſed in publicis. Ita ipſe in Verrinis cum de ſe, vel de eloquentia ſua optimam probationem afferret, publicas cauſas commemorat, tacet privatas: *Me qui tot annis in cauſis, judiciiſque publicis, ita ſim verſatus.* Nunc denique ut bonum demonſtret eloquentiæ, de reipublicæ incommodis, vel commodis loquitur. Animadvertendum tamen, quod partes non eodem ordine exequitur, quo propoſuit. Ait enim ſupra, *Bonine an mali plus.* Nunc a malis eloquentiæ incipit. Sed ſupra, naturam, ut diximus, ſecutus eſt: nunc cogitationis rationem ſervat. Illa enim prima cogitationi occurrunt, quæ vicina ſunt a noſtra memoria. Ideo & de recentibus, & quod eſſet magis propinquum, elegit, cum ait, *Noſtræ reipublicæ detrimenta conſidero.* Conſideratio enim reipublicæ præſentis eſt. Ergo quoniam hucuſque multa incommoda per ſolam eloquentiam reipublicæ contigerunt, recte a malis eloquentiæ cœpit: poſt dicturus de antiquioribus bonis & malis.

Et maximarum civitatum veteres animo colligo calamitates.) Recedit paulatim a republica noſtra ad extraneas civitates, & recte poſt Romam maximas civitates nominat. Ergo quoniam vetuſtiora ſunt harum exempla civitatum, animo ſe ait colligere. In republica autem noſtra quæ ſint geſta, conſiderat. Recte itaque maximarum civitatum collegit calamitates. Illic enim aliquid operatur eloquentia ubi populus major eſt.

Non minimam video.) Quia de modo hic agitur, id eſt utrum plus boni, an plus mali afferat eloquentia, ideo ait, *non minimam video.*

Per diſertiſſimos homines invectam eſſe partem incommodorum.) Quod ſupra diſputavimus, noluit per eloquentiam dicere, ſed per diſertiſſimos 5 homines, id eſt qui habeant copiam dicendi ſolam. *Invectam* vero, per metaphoram navis. Reſpublica enim dicitur gubernari.

Cum autem res a noſtra memoria propter vetuſtatem remotas,) Expoſitis malis, incipit dicere, quid boni habeat eloquentia, A *noſtra memoria*, inquit, *remotas.* Ut excuſet memoriam quaſi negligentem, addidit, *propter vetuſtatem.* Ergo illa quæ nimis a memoria noſtra remota ſunt, qui ſcire poſſumus?

Ex litterarum monumentis, inquit, *repetere inſtituo.*) Hæc monumenta dupliciter accipimus, aut annales, aut hiſtorias. Primo enim annales fuerunt, poſt hiſtoriæ factæ ſunt.

Multas

4 male legitur in Verburgiana editione, anni 1724. *copia dicendi, ad ſummum eloquentiæ ſtudium* &c. CAPP.

5 *noluit per eloquentiam dicere, ſed per diſertiſſimos*) ſic apud CICERONEM in primo *de Oratore* ANTONIUS *multos diſertos, eloquentem neminem ſe vidiſſe* dicit. CAPP.

Digitized by Google

Multas urbes conſtitutas, plurima bella reſtincta.) Dicendum eſt hoc loco quid ſit civitas. Eſt autem civitas, collecta hominum multitudo ad jure vivendum. Cum ergo fuerit civitas conſtituta, neceſſe eſt ut primo bella patiatur, poſtea pacem agat. Pax enim a pacto dicitur. Pactum vero eſſe non poteſt, niſi cauſa præcedat, id eſt bellum. Hoc & SALLUSTIUS tenuit, cum de rebus Romanis loqueretur. Dixit enim prius bella geſta, poſt pacem eſſe fundatam. *Res*, inquit, *Romana plurimum imperio valuit, Servio Sulpitio 6, & M. Marcello conſulibus omni Gallia cis Rhenum, atque inter mare noſtrum & Oceanum, niſi quæ a paludibus fuit invia, perdomita.* Hic bellum geritur: deinde pacem memorat conſecutam. *Optimis autem moribus, & maxima concordia egit reſpublica inter ſecundum ac poſtremum bellum Carthaginenſe.* Quæritur autem utrum in bellis aliquid poſſit eloquentia. Poteſt enim ſine dubio, & tantum quantum virtus poteſt. Nam virtute bella finiuntur, & eloquentia bella finiuntur. Ideo ergo ait, *Plurima bella reſtincta*. Jam illud notum eſt, quod bella ardere dicantur, ut ait: *Ardebat omnis Hiſpania citerior*. Item, *Quis tanti incendia belli.*

Firmiſſimas ſocietates, ſanctiſſimas amicitias.) Inter ſocium & amicum hoc intereſt. Socius eſt qui nobis aliquo pacto ad aliquid nobiſcum gerendum conjungitur. Amicus eſt qui mihi uſu vitæ ſimilis, pio ac fideli amore conjungitur. Et quia ſocius aliquid nobiſcum gerit, ideo ait, firmiſſimas ſocietates. Quia amicus pio nobis amore conjungitur: ideo ait, ſanctiſſimas amicitias. Ergo interdum amicus eſt, & ſocius non eſt, ſi nihil mecum gerat. Et rurſus, cum ſit ſocius, amicus non eſt, ſi aliquid mecum invitus gerat. Propterea CICERO ubique duo hæc jungit, ſocios populi Ro. atque amicos: ita & hic, *firmiſſimas ſocietates, ſanctiſſimas amicitias.*

Intelligo.) Recte, *intelligo*. Ait enim ſupra, *Ex litterarum monumentis repetere inſtituo.* Ergo id quod legitur intelligendum eſt.

Tum animi ratione, tum facilius eloquentia comparatas.) Vbique duo hæc conjungit. Sed quando aliquid duæ res agunt, triplici modo agunt. Aut æquales ſunt, aut nunc iſta plus præſtat, nunc illa. Hic ſapientiæ dat proprias agendi rationes. Sed quia virtus omnis, magnitudine ſui tarda eſt, iccirco ſubjunxit & tempus, ut illud quod ſapientia invenerit, facilius eloquentia compleatur. Ergo ad aliquid cito faciendum, alterum alterius auxilii indiget. Recte igitur reipub. commodum ex confectione utriuſque conjungit.

Ac me quidem.) Supra oſtendit quantum obeſſet eloquentia, quantumque prodeſſet, ſed miſta ſapientiæ: nunc vero vult oſtendere ſigillatim, quantum ſapientia ſola proſit, quantum eloquentia ſola obſit. Quod cum oſtenderit, quoniam & ſapientia ſola, parum prodeſt, & eloquentia ſola, multum obeſt: rurſus dicturus eſt, eloquentiam ſapientiæ eſſe jungendam. Omnis res aut nimium prodeſt, aut parum prodeſt: aut nimium obeſt, aut parum obeſt. Sapientiæ unum dat: ut ſola, parum proſit reipub. nihil tamen obſit. Eloquentiam vero ſolam ſæpe, ait, nimium obeſſe, & interdum ſatis obeſſe. Illam vero aliam partem tollit ſoli eloquentiæ, ut vel parum proſit reipub. multum tamen obſit, ſoli ſapientiæ dat ut vel parum proſit, nihil

6 *imperio valuit, Servio Sulpitio &c.*) perperam legebatur antea: *imperio valuit. Servio Sul*pitio &c. quæ mala interpunctio hujus loci ſenſum perturbabat. CAPP.

Digitized by Google

nihil tamen obſit. Verum quod ait, *Ac me quidem diu cogitantem ratio ipſa. Ipſa*, inquit, *ratio*, ſapientiæ ſcilicet, quam eloquentiæ dicimus eſſe jungendam.

Quare ſiquis.) Oſtendit quid ſit plena ſapientia. Sapiens eſt enim qui divina 7 atque humana optime novit. Ergo ſtudium rectæ rationis, ad divina; ſtudium honeſti officii, ad humana referamus. Quod autem ait *ſtudium* rectius dixit, quam ſi dixiſſet, *ſi quis omiſſa ratione atque officio*. In his enim nominibus perfecta philoſophia eſt; quam quia nullus orator plene poteſt aſſequi, ideo nobis horum vel ſtudium habendum eſſe demonſtrat.

Conſumit omnem operam in exercitatione dicendi) *Conſumit*, inquit: jam in iſto verbo eſt inutilis labor. Quod autem ait, *in exercitatione dicendi* timet eloquentiam nominare, ut ſupra diximus, ne ſenſum audientis offendat. Itaque hæc definitio eſt eloquentiæ, *Eloquentia eſt exercitatio dicendi.*

Is inutilis ſibi, pernicioſus patriæ civis alitur.) Omnis homo aut ſibi, aut patriæ conſulit, aut plus ſibi quam patriæ. Recte ergo homines ad hæc duo miſcenda, ſapientiam & eloquentiam, primo ab utilitatibus ſuis, deinde etiam publicis invitantur. *Qui*, inquit, *fuerit in ſola dicendi exercitatione verſatus, omiſſis ſtudiis rationis & officii, & ſibi inutilis, & pernicioſus patriæ civis alitur.*

Qui vero ita ſeſe armat eloquentia.) Bene, *armat*: quaſi ſapientia pro robore ſit, pro armis eloquentia. Attendamus tamen ut, cum ſupra pro eloquentia aut copiam dicendi; aut exercitationem, aut diſertitudinem nominaverit 8: nunc ubi & de ſapientia loquitur, ut ſecurus eloquentiam nominet 9. Hic quoque duo illa ſervat quæ ſupra diximus, qui, inquit, ſapientiæ miſcuerit eloquentiam.

Is & ſuis & publicis rationibus utiliſſimus, atque amiciſſimus, civis fore videtur.) Utilem circa privata, amicum circa publica accipiamus.

Ac ſi volumus, &c.) Primo rem quandam conſtituit, cui eloquentiæ nomen impoſuit, & oſtendit unde naſcatur eloquentia.

Sive ex arte, inquit, *ſive ex ſtudio, ſive exercitatione ſive a natura.*) Hujus, inquit, eloquentiæ, cujus incerta eſt origo, *ſi volumus conſiderare principium, inveniemus*, inquit, *id ex honeſtiſſimis cauſis natum, atque optimis rationibus profectum.* Cauſa, eſt animi impulſus ad aliquid agendum. Ratio, eſt gerendorum ordo ex cauſa venientium: ut quid quo loco facias, ac dicas intelligas. Ergo, inquit, ſi eloquentiæ principium conſiderare volumus, primum cauſa attendenda eſt. Hæc cauſa honeſta eſt. Deinde rationes, & eaſdem optimas inveniemus. Inter ſtudium autem, & exercitationem hoc intereſt: Studium, eſt animi ad aliquid agendum pertinacia. Exercitatio, eſt ſuſcepti actus continuatio. Ex his quoque ſupra diximus naſci eloquentiam poſſe.

Nam fuit quoddam tempus.) Incipit commemorare cauſas fuiſſe honeſtas quibus eloquentia non ad id ipſum, quod eſt, nata ſit, ſed circa agendum principium ſumpſerit.

7 *ſapiens eſt qui divina*) ſic ſapientia definitur apud Ciceronem: *Scientia rerum Divinarum & humanarum, cauſarumque, quibus hæ res continentur.* Capp.

8 *aut diſertitudinem nominaverit*) notatu dignum videtur hoc vocabulum *diſertitudo*, quod in nullo alio Scriptore legere me memini. Capp. Occurrit eadem vox apud Hieronym. *Ep. ad Donnion.* T. II. Opp. p. 145. Ed. Pariſ. Nivell.

9 *nominet*) editum antea fuerat *nominat*; ſed legendum eſſe *nominet*, probatur ex primo illo periodi membro: *Attendamus tamen ut* &c. Capper.

pſerit. Ut ſupra diximus, ajunt philoſophi e duobus hominem conſtare; anima, & corpore. Animam vero eſſe perfectam, ſed impediri craſſitudine corporis, quo minus ſe talem exerat, qualis eſt per naturam. Ergo mundo conſtituto erant homines nimis impediti corpore, & in quibus vis animæ obruta, atque oppreſſa eſſet. Tunc neceſſario rapto vivebant, & malis moribus, oppreſſo animæ bono, circa res omnes viribus corporis abutebantur. Sed quia natura non æqualiter ſemper omnes fundit, aliquando unus extitit qui ſe bene intelligeret, & qui videret, eſſe in hominibus animam illam divinam, quæ haberet in ſe multas utilitates, ſi tamen poſſet ab aliquo e latebris quibuſdam elici, atque proferri. Ergo his cauſis eloquentia initium non naſcendi, ſed agendi ſumpſit. Nam fuit quoddam tempus cum in agris homines paſſim beſtiarum modo vagabantur; ſicut VIRGILIUS: [Aen. VIII. 314. ſqq.]

Hac nemora indigenæ Fauni, nymphaque tenebant,
Genſque virum truncis, & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto.

Et ſibi victu fero vitam propagabant.) Sapiens omnis memoriæ ſtudet. Illi, in quibus vis animi mole corporis oppreſſa deliteſcit, non memoriæ ſtudent, ſed ferino ritu ſubſidia ſolis proſpiciunt diebus. Sic SALLUSTIUS: *Et quoniam vita ipſa, qua fruimur, brevis eſt; memoriam noſtri quam maxime longam efficere* convenit, *non pecorum more vivere, quæ natura prona atque ventri obedientia finxit.* Ut iſti homines fuerunt, qui ſibi victu fero vitam propagabant.

Non divinæ religionis, &c.) Plena philoſophia eſt, quæ conſtat ex duobus: ex *Phyſica* & *Ethica*. *Phyſica* eſt, quæ de divinis agit. *Ethica*, quæ de humanis diſſerit. Sed quia Cicero illud docet quod oratori eſt neceſſarium, *Ethicam* proſequitur: quæ ſi tunc ab hominibus ignorata eſt, multo magis *Phyſica* eſt ignorata. Ergo indicat ut illi vixerunt, qui, animæ commodis ignoratis, corporis viribus pleraque geſſerunt.

Nemo legitimas viderat nuptias, non certos quiſquam inſpexerat liberos.) Utrumque enim vaga, atque incerta Venere conficiebatur: neque erant jura, quæ id fieri prohiberent.

Non jus æquabile quid utilitatis haberet, acceperat.) Illic enim nullius injuria vivitur, ubi eſt juris æqualitas, æqua libertas, ubi aliquid aut omnibus licet facere, aut omnibus non licet.

Pernicioſiſſimis ſatellitibus.) Vires corporis eſſe ait cupiditatis miniſtras quæ in animis hominum quandam obtinent tyrannidem.

Quo tempore quidam, magnus, &c.) Ut facilius intelligentiam conſequamur, rerum ſimilitudo proferenda eſt. Anima ita eſt ut vinum. Nam, quemadmodum vinum pro vaſe, in quo eſt habitum, aut retinet, aut amittit violentiam: perinde 10
anima ſi optimum, & caſtum corpus offenderit, ſervat naturam: ſin alias, velut amittit. Ita igitur cum mortale genus brutum, atque inſcium rerum omnium vagare-

10 *perinde*) legebatur antea *proinde*: ſed legendum eſſe *perinde*, probari poteſt cum ex adverbio comparativo *quemadmodum*, quod præcedit; tum ex editione Baſileenſi an. 1541. quidam tamen τὸ *perinde* & τὸ *proinde* ſynonyma eſſe contendunt. CAPP.

garetur, extitit quidam vir magnus, in quo anima ſuam retineret naturam, & qui intelligeret omnes homines habere in ſe quiddam divinum, ſed id vitio corporis opprimi, atque deperire; quod ſi fuiſſet elicitum, maximas inde commoditates hominum poſſe contingere.

Cognovit, quæ materies, & quanta ad maximas res opportunitas in animis ineſſet hominum.) Materia non ad hoc ipſum materia eſt, quod materia vocatur, ſed ad id, quod inde fieri habet 11, materia eſt. Opportunitas vero non accidit, neque in altero eſt, ſed in eadem materia eſt. Poteſt autem in ligno eſſe materies ad aliquid faciendum: ſed, ſi putreſcit, opportunitas in materia non eſt. Similia & de reliquis materiis poſſumus dicere. Ergo non ſuffecerat inventa in hominibus materia, niſi in eadem materia etiam opportunitas fuiſſet ad maximas res.

Si quis eam poſſet elicere.) Eſt ergo, qui poteſt elicere, & quod poteſt elici. Hoc deinde attendamus. Unus poteſt videre aliquid effici poſſe, non tamen etiam efficere. Denique etiam iſtum ſapientem, & magnum virum CICERO ait vidiſſe materiam in hominibus, ſed dubitaſſe de effectu. Ait enim: *Siquis eam poſſet elicere.* Utrumque tamen dat huic viro, & intelligere, & efficere. Eſt enim & ſapiens, & eloquens.

Et præcipiendo meliorem reddere.) Erat ergo in hominibus animus: ſed ideo *reddere*, quia videbatur amiſſus. Erat bonus animus, & ideo ait, *Præcipiendo meliorem reddere.* His cauſis igitur honeſtiſſimis, ut videmus, iſte quidam compulſus eſt ad eloquentiam: hoc eſt ad id, unde naſci ad actus primum cœpit eloquentia. Quæ enim cauſa honeſtior, quam homines beſtiarum modo viventes præceptis utilibus atque honeſtis, ad humanam, atque divinam cognitionem traducere? Ergo iſtum virum magnum, atque ſapientem quemcunque accipiamus. Multi enim Saturnum, Platonem, Ariſtotelem, atque alios volunt intelligi, ſed errant.

Qui diſperſos homines in agris, & in tectis ſylveſtribus abditos ratione quadam compulit unum in locum, & congregavit.) Duas res ſupra poſuit, honeſtiſſimas fuiſſe cauſas, optimaſque rationes; ut ad actus eloquentia naſceretur. Explicitis ergo honeſtiſſimis cauſis, incipit oſtendere optimas eloquentiæ ad actus fuiſſe rationes. Et ut intelligas jam de cauſis eſſe dictum: *Ratione quadam*, inquit, *compulit unum in locum, & congregavit.* Diximus rationem eſſe rei gerendæ ordinem neceſſarium; utputa, hoc primum debet fieri, hoc deinde, ac tertio: ut nunc primo compelluntur homines, poſt congregantur, deinde in unamquanque rem inducuntur utilem, atque honeſtam.

Compulit unum in locum, & congregavit.) *Compulit*, quaſi invitorum eſt: jam volentium, *congregavit.* Sed debemus ſcire, quod ſit *compulit & congregavit*, quaſi civitatem fecit. Nam, ut ſupra diximus, civitas eſt collecta hominum multitudo ad jure vivendum. Ergo eloquentia plurimum prodeſt, nam facit civitatem; & quicquid utile, atque honeſtum eſt, inſinuat.

Et eos in unamquamque rem inducens utilem, atque honeſtam.) CICERO, duplex eſſe honeſtum docet, unum illud ſolum, atque purum: aliud, quod cum utili junctum ſit. Sed ſolum illud apud paucos eſt, eos ſcilicet qui ſoli gloriæ ſtudent, nihilque ad ſui utilitatem gerunt, quicquid ſanciunt, conſideratione boni, malique generatim ſanciunt, non gratia in eodem verſantium perſonaium. Honeſtum vero illud conjunctum cum utili, ideo honeſtum vocat, quia id quod junctum ac duplex eſt, ab eo quod majus

11 *fieri habet*) hoc eſt, *poteſt*, Græco loquendi more γίνεσθ' ἔχει. CAPP. niſi tamen legendum eſt *debet*.

majus eſt, nomen accipit. Verum illud honeſtum philoſophorum eſt, hoc illorum ſapientium, qui reipublicæ ſtudent, qui in civitate verſantur. Quod quidem honeſtum utilitati ſemper adjunctum eſt, & utilitas honeſtati. Hoc etiam Socrates ait, nihil eſſe utile, quod non honeſtum ſit: nihil honeſtum, quod non utile ſit. Sed, ut ipſum intelligamus, rerum exempla proferenda ſunt. Eſſe judicem, honeſtum eſt. Juncta eſt tamen utilitas honeſtati. Nam nemo ei injuriam facit, nemo ſervis ejus. Prodeſt poſteris, liberis ejus prodeſt. Amicis ergo ſiquid præſtat, etiam utile eſt. Sed, quamquam hæc duo juncta ſunt, non tamen ita miſta ſunt, ut vino aqua miſcetur, ſcilicet ut ſecerni nullo modo poſſint: ſed ita miſta ſunt, ut ſecerni poſſe videantur. Quemadmodum ſi fiat acervus ex tritico & hordeo. Quanquam ergo hæc duo miſta ſunt, tamen aliquo modo & ſecerni poſſunt. Etenim, ſiquid alicui præſto, nec gratiam repoſco, honeſtum eſt. At idipſum quod præſto, ſi gratiam repoſco, fit utile. Ergo primum ſit, illud ſolum honeſtum quod per ſe placet nulla adjuncta gratia: hoc medium, honeſtum utile quod cum utilitate eſt: tertia ſit commoditas, quæ ſolis lucris intenta eſt abjecta omni honeſtate. Honeſtum vero philoſophicum ſoli gloriæ ſtudet, abjecta etiam utilitate. Nunc ergo quoniam collectis hominibus & congregatis civitas facta eſt, quid debet perſuaderi? quid hominibus inſinuari? non honeſtum illud ſolum, quod philoſophorum eſt: non commoditas, quæ hominum perditorum eſt: ſed illud medium honeſtum atque utile, quod in omni republica, quod in omni civitate verſatur.

Primo propter inſolentiam reclamantes.) Nihil egerat eloquentia, ſi ſtatim, ut inſinuare cœpit quid eſſet honeſtum atque utile, perſuaſiſſet. Sed oſtendit, magnas ineſſe vires eloquentiæ, ſi ad id, quod erat optimum, traduxit invitos. Et ne videantur iccirco reclamaſſe, quod res optima non eſſet, ideo ait: *propter inſolentiam primo reclamantes.* Deinde ne eloquentiæ quibusdam venenis etiam ad malam rem traducti videantur.

Propter rationem, inquit, *atque orationem ſtudioſius audientes.*) Ergo ubi ratio eſt & ſapientia, malitia ineſſe non poteſt. Rationem ad ſententiarum gravitatem referendam ſciamus; orationem, ad ornamenta verborum.

Ex feris & immanibus mites reddidit, & manſuetos.) Difficile eſt rem aliquam cuicunque tollere, difficilius aliam dare. Hic utrumque factum eſt. Sublata eſt hominibus feritas atque immanitas, & data eſt humanitas & manſuetudo.

Ac mihi quidem videtur hoc, nec tacita, nec inops dicendi ſapientia perficere potuiſſe.) Sunt multa quæ ſolo habitu ſui, perfecta ſunt. Sunt multa quæ & habitu & uſu: ut Athleta ſi habeat corporis magnitudinem, non continuo perfectus eſt, niſi ei & uſus accedat. Ut orator concepto totius ſcientiæ habitu, non continuo perfectus eſt, niſi ei & uſus accedat, ſapientia vero habitu ſui perfecta eſt, nec indiget vocis, id eſt uſus. Sufficit ei autem intra animos contineri. Uſu ergo nihil conſequitur. Et ſiquando concepta verbis voluerit indicare, non ideo ſapiens ſapientior fit, quia indicat ſapienter; ſed perfecta ac ſalva ſapientia quiddam ei ad actus alios accedit. Ergo homines ex immanibus ac feris mites redditi ac manſueti, paulatim quoque honeſtum, atque utile didicerunt. Sed quia de exordio eloquentiæ loquitur, videamus utrum hoc ſola ſapientia fecerit: an ſapientia, ſed cum eloquentia. Primo itaque cogno-

cognoſcere debemus quot modis quid perſuadeat ſapientia. Et poſſumus intelligere, multum hic eloquentiam valuiſſe. Sapientia igitur ſola duobus modis aliquid perſuadet: Aut cum tacet, & aliquid facit: & id quod facit, quia bonum eſt, alter imitatur. Id eſt ut quicquid tacitus fecit ſapiens, id alter re non verbis doctus, imitetur: Aut cum aliquid faciendum vel inficiendum 12 verbis perſuadet; & hoc, duplici modo: nunc naturalibus verbis, nunc per eloquentiam. Hoc loco negat tacitam ſapientiam hoc perficere potuiſſe, negat inopem dicendi, id eſt quæ verbis naturalibus uteretur; ſed illam ſapientiam quæ juncta eſſet eloquentiæ.

Ac mihi quidem videtur, hoc nec tacita, nec inops dicendi ſapientia perficere potuiſſe.) *Perficere* inquit. Alioquin plenæ ſapientiæ officium eſt invenire, ut ſupra. *quo tempore, quidam magnus* videlicet *& ſapiens vir cognovit qua materia eſſet, & quanta ad maximas res opportunitas in animis ineſſet hominum, ſiquis eam poſſet elicere, & præcipiendo meliorem reddere.* Ergo animum in hominibus eſſe, ſapientia cognovit. Ut congregarentur, & in unamquamque rem utilem atque honeſtam inducerentur, ſapientia quidem, ſed eloquentia opitulante, perfecit.

A conſuetudine ſubito converteret, & ad diverſas vitæ rationes traduceret.) Magna vis eloquentiæ; ſubito convertit; & hoc eſt quod non poteſt ſapientia. Alioqui & ſapientia perficit, ſed non ſubito. Et quod ait, *ad diverſas vitæ rationes traduceret*, ut ſupra diximus, difficile eſt cuilibet rei conſuetudinem tollere: & hoc difficilius, alias etiam vivendi perſuadere rationes.

Age vero, urbibus conſtitutis.) Ut ſupra cum de commodis eloquentiæ loqueretur, hunc ordinem fecit, multas urbes conſtitutas, plurima bella reſtincta, firmiſſimas ſocietates, ſanctiſſimas amicitias. Et quanquam hinc homines ex immanibus, primo æquales facti, poſt etiam obſequi ultro cœperint: ſupra dictum tamen ordinem ſervatum poſſumus invenire. Primo itaque beneficiis eloquentiæ civitates factæ ſunt, ut ait ſupra, multas urbes conſtitutas. Civitas autem fieri dicitur, cum homines unum in locum congregantur ad jure vivendum.

Ut fidem colere.) Hinc bella reſtinguuntur. Si enim cupiditas ad ſe explendam, viribus corporis abutebatur; quaſi quædam bella gerebantur. Cum ergo fides colitur, aut id agitur ne ſint bella; aut reſtinguuntur illa quæ fuerunt.

Et juſtitiam retinere diſcerent.) Juſtitia omnis a nobis circa alios eſt, ut unicuique meritum proprium tribuamus. Poteſt tamen hic quaſi ſocietas cuſtodiri. Juſtis enim conditionibus ſocietas facienda, vel conſervanda eſt.

Et aliis parere ſua voluntate conſueſcerent.) Juſtitia æquales homines eſſe facit: hic jam & minores eſſe patiuntur ſua etiam voluntate. Poſſunt tamen hic amicitiæ copulari. Noſtra enim voluntate nulli obſequimur, niſi amici fuerimus. Antea autem ſi viribus corporis cuncta agebantur, non ſua voluntate quiſquam alteri paruit, nec potuit amicus eſſe qui cogebatur.

Ac non modo labores excipiendos communis commodi cauſa.) Perfecta ineſt, inquit, eloquentia ut libenter omnes laborem pro publica ſalute ſuſciperent; ac non modo laborem ſuſciperent, ſed etiam vitam amitterent. Multum ergo egit eloquentia,

12 *vel inficiendum*) hoc eſt, *non faciendum*; ſicut *infectum* dicitur τὸ *non factum*: ſed, quod diſſimulandum non eſt, Baſileenſis editio habet: *vel non faciendum*. Capp.

Digitized by Google

quentia, ut illi vitam parvipenderent, qui jam dudum ſibi victu fero vitam propagabant.

Qui tandem fieri potuit?) Quæritur, utrum homines ad has rationes vivendi, per naturam deducti ſint, an præceptis videantur adducti. Erat quidem in hominibus natura melior, ſed oppreſſa corporis vitio ad malum declinaverat. Verum quia nihil uniformiter funditus exiſtit, quin ſemper aliquid ſit, quo intelligamus quid in cæteris deſit: iſte quidem magnus vir ac ſapiens cognovit bonam in hominibus naturam, multumque eſſe profuturam, ſi præceptis melior eſſet effecta. Ergo omne quod perfectum eſt, natura & diſciplina perfectum eſt. Sed quia iſte primus; vir diſciplinam accipere non potuit, perfectus fuit natura & uſu. Cognovit enim habitum ſuum; & diu ſecum pertractando, cognovit eſſe in hominibus bonam naturam, quæ ut perfecta eſſe poſſet, præceptorum adhibuit diſciplinam. Ergo in hominibus fuit materies, id eſt perfecta natura, quam perfectam præcepta fecerunt inventa per ſapientiam, inſinuata per eloquentiam.

Profecto nemo niſi gravi ac ſuavi, &c.) Quanquam natura fuerit apta ad perfectam vitam, tamen ipſam naturam præceptis ait ad has vivendi rationes eſſe perductam.

Gravi, inquit, *ac ſuavi commotus oratione.*) Gravitatem ad ſapientiam, ſuavitatem ad eloquentiam referamus. Imo gravitatem ad ſententias, ſuavitatem ad verborum ornamenta referamus.

Cum viribus plurimum poſſet, ad jus voluiſſet ſine vi deſcendere.) Omnis res a ſimili vincitur: ut puta eloquens vincitur ab eo qui eloquentior fuerit; fortis non vincitur, niſi ab eo qui fortior fuerit; aſtutus non vincitur, niſi ab eo qui aſtutior fuerit. Animadvertendum ergo acumen Ciceronis: Homines inquit, fortiſſimi ad æqualitatem vivendi non fortitudine, qua ſolet vinci inferior fortitudo; ſed eloquentia deducti ſunt. Ergo ſupra omnes vires eloquentia eſt, ſed quæ ſit miſta ſapientiæ.

Ut inter quos poſſet excellere, cum his ſe pateretur æquari.) Excellere, viribus ſcilicet. *Cum his ſe pateretur æquari*; ita ſupra: *Non jus æquabile quid utilitatis haberet, acceperat.*

Et ſua voluntate.) Non coacti viribus corporis: ſed in his jam fecerat eloquentiæ perſuaſio voluntatem.

Ab jucundiſſima conſuetudine recederet.) Non dixit a conſuetudine recederet, ſed *a jucundiſſima*, inquit. Omnium enim rerum etiam malarum apud gerentes jucundiſſima conſuetudo eſt 13.

Quæ præſertim jam naturæ vim obtineret propter vetuſtatem.) Ergo hominum natura bona eſt: ſed malitia, per conſuetudinem, naturæ vicem cœperat obtinere.

Ac primo quidem ſic, & nata, &c.) Satisfecit propoſitioni ſuæ. Supra enim dixit: *Ac ſi volumus ejus rei, quæ vocatur eloquentia, conſiderare principium, reperiemus id ex honeſtiſſimis cauſis natum, atque optimis rationibus profectum.* Ita & hic: *Ac primo quidem ſic, & nata, & progreſſa longius eloquentia videtur.*

Et item poſtea maximis in rebus pacis, & belli.) Oſtendit diu eloquentiam profuiſſe. Verum quidem ait, *maximis in rebus*; ut ſupra: *Cognovit quæ materies & quanta ad maximas res opportunitas in animis ineſſet hominum, ſiquis eam poſſet elicere.* Ergo maximæ res, pax atque bellum. *Cum*

13 *apud gerentes jucundiſſima conſuetudo eſt*) in Baſileenſi editione legitur: *apud gerentes voluntate.* Capp.

Cum ſummis hominum utilitatibus.) Cum illa ſcilicet utilitate, quæ cum honeſtate eſt,

Poſtquam vero, &c.) Omne perfectûm bonum, id eſt quo natura humanas res, nullo adjuncto incommodo, munerata eſt, duobus ad plenum conſtat; Re ipſa, & ſpecie atque imagine ſui. Utputa, mel habet rem, ſcilicet dulcedinem; habet ſpeciem, id eſt colorem atque aſpectum, quo quaſi facile 14, ita ut eſt, dulce credatur. Ita vir fortis habet rem, virtutem ſcilicet; habet ſpeciem, id eſt pulchritudinem corporis. In diſtorta enim membra, neque juxta naturam ſui competenter appoſita, virtus non poteſt cadere. Ut VIRGIL. & cæteri 15 quoſcunque fortes & pulchros etiam fuiſſe dixerunt. Sic veſtis etiam habet rem, utilitatem texturæ. Habet ſpeciem, gratiam ſcilicet circa aſpectum faciei. Ergo ille neſcio quis magnus vir & ſapiens, & hi qui poſtea conſecuti, accepta vitæ præcepta tenuerunt: ut perfecti eſſent, habuerunt rem, id eſt ſapientiam: habuerunt ſpeciem, id eſt eloquentiam. Qui homines quoniam ex merito virtutis digniſſima præmia conſecuti ſunt, id eſt magiſtratus aut alias utilitates: multi, dum præmia ſibi paria exoptant, re ignorata, ſpeciem ſolam ſequi cœperunt: id eſt, præterita ſapientia, ſolam dicendi copiam conſecuti ſunt. Præmiis itaque ſolis indita commoditas, re ignorata, ſpeciem cœpit virtutis imitari. Atque ideo contigit ut mali mores adepti copiam dicendi circa commoda reipublicæ, ſola eloquentia, omiſſa ſapientia, ſint abuſi. Commoditas autem, id eſt prava virtutis imitatrix, tertia illa eſt, honeſto illi ſoli contraria.

Pervertere urbes, & vitas hominum labefactare aſſuevit.) Sic ſupra: *Bonine an mali plus attulerit hominibus & civitatibus.* His duobus enim reſpublica conflata eſt.

Veri ſimillimum mihi videtur.) Nunc de incommodis eloquentiæ locus incipit. Quæritur autem, qui fieri potuerit, ut eloquentia miſta ſapientiæ, quæ congregavit homines, quæ perſuaſit utile atque honeſtum, quæ urbes conſtituit, jura docuit, quæ multum hominibus profuit: ut eloquentia inquam miſta ſapientiæ cœperit obeſſe hominibus, & civitatibus. Hoc ſcilicet fuit exordium malorum. Primum, urbibus conſtitutis, neceſſe erat creviſſe eaſdem civitates propria doctrina, ſive vicina multitudine. In his deinde non omnes ſapientes atque eloquentes fuiſſe, ſed paucos: quanquam omnes hanc habendi materiam continerent. Neceſſe ergo erat ut auctis cumulatiſque civitatibus, ſapientes homines atque eloquentes rempublicam gubernarent, ipſiuſque tantum curam gererent. Occupatiſque circa rempublicam ſapientibus, privatorum negotia callidi homines & dicaces agere, ac tractare cœperunt. Et primum parvarum controverſiarum, poſtremum fortunarum patroni fieri cœperunt. Qui cum interdum contra juſtitiam malas cauſas defenderent, ſæpe etiam vincerent: coacti ſunt ſapientes illi reipublicæ, intenti civibus ac neceſſariis ſuis, reſiſtere contra illos callidos ac diſertos, qui aſſiduitate dicendi notiſſimi populo, atque amiciſſimi eſſe cœperant. Itaque iſti callidi cum contra illos ſapientes viros dicerent, ſæpe pares, interdum ſuperiores fuiſſe, a populo judicati ſunt, & digni haberi cœperunt, qui rempublicam gubernarent. Quibus poſtquam commiſſa reſpublica eſt, multa incommo-

14 *quo quaſi facile*) corruptum eſſe locum hunc, exiſtimo, & legendum: *quo quaſi facie.* CAPPER.

15 *ut Virg. & cæteri*) in Baſileenſi editione ſic legitur: *ut Virbius* &c. CAPP.

commoda, multa naufragia contigerunt. Ita ergo factum eſt, ut eloquentia, quæ primum profuerat, ſed miſta ſapientiæ; poſt, ſola, multum offecerit utilitatibus reipublicæ. Ac cum per hos male eloquentes cuncta regerentur, ſapientes illi deturbati, ea quæ gerere conſueverant, ſcribere cœperunt; hique habiti ſunt philoſophi: & per hos factum eſt, ut uſque ad noſtram memoriam rerum honeſtarum memoria atque imitatio perveniret.

Veriſimillimum mihi videtur quodam tempore.) Quoniam animo in præteritis verſatur, multaſque in mentem revocat facies reipublicæ, confirmat opinionem ſuam: fuiſſe ſine dubio tempus, quo reſpublica a ſapientibus gubernata ſit; privatorum negotia a callidiſſimis hominibus; qui poſtea pares ſapientibus, interdumque meliores a multitudine judicati, commiſſam ſibi rempublicam peſſum dederunt.

Nec vero ad privatas cauſas magnos, ac diſertos homines accedere.) Ideo quia publica fuere anteponenda privatis: *magnos*, ad ſapientiam; *diſertos*, ad eloquentiam referamus.

Arbitror alios fuiſſe non incallidos homines.) Callidi ſunt, qui dolo, ac fraude exitum virtutis imitantur.

Cum ſæpe a mendacio contra verum homines ſtare conſueſcerent.) Multo melius res ipſas nominavit, quam ſi has in negotiis poſitas nominaſſet. Ut puta cum ſæpe mendaci oratione contra veram cauſam ſtare conſueſcerent.

Itaque cum in dicendo ſæpe par.) *In dicendo*, inquit. Ergo jam omiſſa eſt ſapientia, ſi de ſola dicendi copia judicium eſt.

Nonnunquam etiam ſuperior viſus eſſet.) Oſtendit, verum judicium non fuiſſe, ubi vincere aliquis videtur potius, quam probatur.

Fiebat, ut & multitudinis, & ſuo judicio dignus, qui rempublicam gereret, videretur.) *Multitudinis*, inquit, *judicio.* Jam in multitudine varietas ipſa vilis eſt. Quod autem ait, *ſuo judicio*, hoc quoque irritum eſt. Quiſnam aut de ſe poteſt, aut debet habere judicium? Ac poſtremum dignus videretur 16, ut ſupra: *Itaque cum in dicendo ſæpe par, nonnunquam etiam ſuperior viſus eſſet.*

Hinc nimirum non injuria, cum ad gubernacula reipublicæ temerarii atque audaces homines acceſſerant, maxima ac miſerrima naufragia fiebant.) In metaphora permanſit *gubernaculum*, & *naufragia*, utrumque navis. Negat ergo cuiquam debere mirum videri, rempublicam peſſum datam, cum ad ejus regimen acceſſerint homines temerarii, atque audaces. Hoc autem intereſt inter audacem, & temerarium. Audax poteſt interdum & pro bono accipi: temerarius non niſi malus. Audacia ergo duplex eſt. Nam & ille, qui in proſperis rebus temere aliquid aggreditur, audax eſt: & ille qui proviſis rationibus fortiter aliquid incipit, audax eſt. Quoniam ergo audacia duplicem frontem habet, hic præmiſit temerarium, ut intelligeremus audacem. Temeritas enim & inconſiderantia cauſæ ſunt. Harum eventus, audacia.

Quibus rebus tantum odii, atque invidiæ ſuſcepit eloquentia.) Omnis cauſa habet eventum ſuum, omniſque eventus cauſam. Ut puta ignis cum in lignum immiſſus fuerit, idem lignum incendatur, neceſſe eſt. Hic, ignis in lignum miſſus, cauſa eſt; cauſæ vero eventus, incendium. Ita ergo eloquentia primo odium contraxit: jam

16 *dignus videretur*) perperam legebatur antea, *dignius*. Nam & apud CICERONEM legitur *dignus*. CAPP.

jam ex odio, id eſt ex cauſa, neceſſe eſt aliquis conſequatur eventus. Ergo invidia conſecuta eſt: plerumque enim ex odio invidia naſcitur; plerunque inquam. Nam alium habere poteſt eventum. Si enim hoſtem oderis, non invides, ſed inimicus es. Si ſervum oderis, non invides, ſed iraſceris. Non ergo ſemper odii eſt eventus invidia. Sunt enim cauſæ, quæ interdum non neceſſarios eventus habent. Ut ſi pugno percutias, & occidas. Sunt item cauſæ, quæ neceſſarios habent eventus, ut ignis miſſus in ſtipulam, faciat incendium neceſſe eſt.

Quibus rebus tantum odii, atque invidiæ ſuſcepit eloquentia.) Poſtquam, inquit, reſpublica ab inſipientibus, & dicacibus adminiſtrari cœpit, ſapientes illi eloquentiam odiſſe cœperunt: & omiſſo ſtudio reipublicæ privatim, atque otioſe ea, quæ gerere in republica non licebat, literis ſcriptiſque exercere cœperunt. Atque ideo factum eſt, ut uſque ad noſtram memoriam recti, atque honeſti memoria perveniret.

Ut homines ingenioſiſſimi.) Ingenium, eſt vis quædam naturaliter animis inſita, ſuis viribus prævalens. In ingenio itaque & ſapientia eſt, & eloquentia; ut in his eſt, quos ingenioſiſſimos vocavit. Et in ingenio eſt ſola eloquentia; ut ſupra: *Tum ingenio freta malitia.*

Hoc vero a pleriſque eorum deſertum obſoleviſſe.) Abſolute. Hóc vero, id eſt ſtatus ille quo in republica ſapientes, atque eloquentes homines verſabantur, omiſſus eſt, atque in oblivionem redactus, illo præſertim tempore, quo reipublicæ periculis maxime fuerat ſuccurrendum: & hoc quaſi per indignationem pronuntiandum. Quod vero ait a pleriſque, recte dicit. Non enim omnes ſapientes a republica receſſerunt. Nam Athenienſibus Solon leges ſcripſit: & quia norat multos eſſe in republica corruptiſſimos, in exilium ultro profectus eſt. Scripſit iiſdem Athenienſibus leges & Draco, duorumque hominum legibus, * utuntur. Lycurgus Lacedæmonibus etiam leges ſcripſit 17. Non ergo omnes ſapientes a republica receſſerunt; ſed quia plerique receſſerunt, pauci reliqui facile aut ceſſerunt, aut oppreſſi ſunt.

Nam quo indignius rem honeſtiſſimam.) Quando aliquid faciendum perſuademus, ab honeſto, ab utili, a poſſibili perſuademus; interdum & neceſſarium ponimus. Iisdem præceptis etiam illam rem, quæ non ſit facta, reprehendimus; ut hic Cicero conqueritur ſapientes a republica receſſiſſe. Siquidem ut id non facerent, ſuberat honeſtas: *Nam quo indignius rem honeſtiſſimam & rectiſſimam violabat;* Suberat utilitas: *ſummo cum reipublicæ detrimento;* utique a republica periculum ſubmovere, utile eſt; ſuberat poſſibilitas: *Stultorum*, inquit, *& improborum temeritas & audacia.* Facile enim ſtulti, ac temerarii ſuperantur.

Eo ſtudioſius & illis reſiſtendum fuit, & reipublicæ conſulendum.) Hic quoque honeſtum atque utile ſervavit. Honeſtum eſt enim improbis reſiſtere; utile rempublicam, in qua ſis, habere defenſam.

Quod noſtrum illum non fugit Catonem.) Noſtrum, id eſt Romanum. Nam reprehenſio illa ſuperior ſapientum, atque eloquentium, de Græcorum principibus facta eſt, quod hi diſertis, ac dicacibus hominibus facile rempublicam ceſſerint: Nunc vero venit ad Romanos, quos oſtendit ita ſapientes atque eloquentes fuiſſe, ut nunquam rempublicam deſeruerint; neque quicquam illis tantum diſertis conceſſiſſe. Quod cum

17 *leges ſcripſit*) ſeu potius *dedit*, *tradidit* &c. nam apud Lacedæmonios leges memoriæ non ſcriptis mandabantur. vid. *Juſtinianeas juris inſtitutiones paulo poſt initium.* Capp.

cum facit, præponit Græcis Romanos, ſeque per Romanos. Verum exempla cum proferimus, non unum aliquod, ſed quam multa poſſumus, tamen cum decore proferre debemus: ut nunc CICERO commemorato Catone ſtatim alios ſubjicit, ſimul quod in Romanorum laude unius hominis quamvis egregii non ſufficit exemplum.

Quibus in hominibus erat ſumma virtus, & ſumma virtute amplificata auctoritas: & quæ his rebus ornamento, & reipublicæ præſidio eſſet, eloquentia.) Virtutem in artibus ſemper ſapientiam accipiamus. Verum ſapiens atque eloquens habere debet illam, quæ totam efficit auctoritatem 18. Itaque ſi accedat ſapientia, amplificatur auctoritas. Si his duobus acceſſerit eloquentia, erit, qui hæc potuerit habere, perfectus. Ut hic majoribus noſtris Catoni, Lælio, atque aliis tradidit ſapientiam, auctoritatem, eloquentiam.

Quare meo quidem animo.) Meminimus in hac præfatione quatuor *theſeis* eſſe. Principalem illam, eſſe jungendam eloquentiæ ſapientiam. Secundam illam, non multum prodeſſe reipublicæ ſolam ſapientiam, tamen prodeſſe. Tertiam illam, nunquam omnino eloquentiam ſolam prodeſſe reipublicæ, nimium obeſſe plerumque. Poſtea de origine eloquentiæ diſſeruit, & quæ ejus circa actus natura fuerit, diſputavit. Oſtenditque, primo eloquentiam profuiſſe, ſed quandiu fuerit miſta ſapientiæ. Poſt, eandem eloquentiam repudiata ſapientia maxima naufragia intuliſſe reipublicæ, magnumque exinde odium, atque invidiam contraxiſſe. Ne quis ergo exiſtimet eloquentiam ſemper eſſe fugiendam, quippe multa incommoda per hanc contigiſſe monſtravit, neceſſario hæc quarta *theſis* eſt, ſtudendum eloquentiæ, ſed quæ miſta ſit ſapientiæ. Et eſt hic quaſi exhortatio. In exhortatione vero, deliberationis præcepta ſervantur. Tractatur utilitas, tractatur honeſtas, tractatur poſſibile. Utilitas porro duobus generibus comprehenditur; ſi mala repellamus, ſi proſpera conſequamur. Ergo hic tractat utilitatem ab utroque, & primo ut mala repellantur. Sed eo vehementius, inquit, ſtudendum eſt eloquentiæ, ne mali magno cum detrimento bonorum, & communi omnium pernicie plurimum poſſint. Deinde quod bona conſequantur: Cum præſertim, inquit, hoc unum ſit, quod ad omnes res & publicas & privatas maxime pertineat. Poſtremo etiam ad ſolam privatam utilitatem deſcendit. Et ibi utile, atque honeſtum ipſis nominibus ſignat. Hoc tuta, inquit, quod utile eſt; hoc honeſta, hoc illuſtris, quod ex utili atque honeſto eſt; hoc eodem, inquit, vita jucunda fiet. Magna exhortatio: ſiquidem inter ſtudia utilitatis, atque honeſtatis circa eloquentiam comparandam (quæ quidem ſtudia multum habent laboris) & jam vitam futuram dicit eſſe jucundam. Supereſt ergo poſſibile, ut oſtendat, eloquentiam poſſe conſequi: ſi, inquit, eloquentia non ſolum natura, neque exercitatione, ſed etiam arte conſtat, quoniam artem 19 diſcere, in noſtra poteſtate eſt, poſſumus (inquit,) eloquentiam conſequi. In hac exhortatione eſt etiam *auxeſis:* auget enim laudes eloquentiæ. *Auxeſis* porro duobus modis fit: ratione & comparatione. Auxit eloquentiam ratione, ubi ait, per hanc & publicas, & privatas res adminiſtrari poſſe. Per hanc, vitam

18 *illam, quæ totam efficit auctoritatem*) in præcedenti editione poſt τὸ *efficit* appoſita erat *hypoſtigme* hoc modo: *illam, quæ totam efficit, auctoritatem.* Sed Baſileenſis editionis interpunctionem ſecuti ſumus. CAPP.

19 *Si . . . etiam arte conſtat, quoniam artem*) in præcedenti editione perperam interpungebatur: *Si . . . etiam arte conſtat. Quoniam* &c. CAPPER.

tam tutam, honeſtam, illuſtrem, jucundam futuram. Per hanc unumquemque reipublicæ, ſibi, atque amicis prodeſſe poſſe. Auget vero eloquentiam comparatione, cum ait locutione ſola fieri, ut belluis antecellamus, cum alias inferiores belluis ſimus: præclarumque eſſe, ſi propter quod belluis præſtas, hoc ipſis etiam hominibus antecellas; quod poterit fieri, ſi eloquens fueris. Nunc quoniam exhortationis, atque *auxeſis* præcepta monſtravimus, ad interpretationem in his poſitæ orationis redeamus.

Quare meo quidem animo nihilo minus eloquentiæ ſtudendum eſt.) Quarta illa *theſis:* ſtudendum eſt eloquentiæ, ſed quæ ſit miſta ſapientiæ. Et verecunde, *Meo* (inquit) *animo*, ne quid ſibi uſurpaſſe videatur. Non dixit eloquentiæ ſtudendum cenſeo. Sed quod ait, *nihilominus*; id eſt, quanquam multa incommoda attulerit reipublicæ, tamen eloquentiæ ſtudendum eſt, ſed ut ei ſapientiam conjungamus.

Etſi ea quidem & privatim, & publice perverſe abutuntur.) Magna exhortatio, cum ait: Quidam: ut ſi pauci ſunt, facile opprimi poſſe videantur. *Privatim & publice.* Res enim publica his duobus conſtat, hominibus & civitatibus.

Perverſe abutuntur.) Obeſt enim reipublicæ quod prodeſſe debebat.

Magno cum detrimento bonorum, & communi omnium pernicie.) Et hic optime exhortatur. Ne quis enim diceret, quid mea, ſi boni periclitantur? recte addidit: *Et communi omnium pernicie.* Ergo ſtudendum eſt eloquentiæ, ne opprimamur.

Nam hinc ad rempublicam plurima commoda veniunt, ſi moderatrix omnium rerum præſto eſt ſapientia) Bene perſuadet, ſapientiam jungendam eſſe eloquentiæ: ſiquidem rerum omnium moderatrix eſt. Ergo multa, inquit, ad rempublicam commoda veniunt ex eloquentia, vel ſapientia. Sed quia multi propriis magis utilitatibus volunt eſſe conſultum, recte ſubdidit: *Hinc ad ipſos, qui eam adepti ſunt, laus, honor, dignitas conſluit.* Quæ omnia & utilia ſunt & honeſta.

Hinc amicis quoque eorum certiſſimum, ac tutiſſimum præſidium comparatur.) Oſtendit hic, quid agat orator: ſapiens enim cum eloquentia, negotia ſuſcepta non deſerit. Et inde fit, ut commodis amicorum deeſſe non poſſit. Ut ipſe CICERO in Verrinis: *Et qui omne reliquum tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his ſtudiis, laboribusque conſumam.*

Ac mihi quidem videntur homines.) Diximus ſupra *auxeſeis* & ratione & comparatione fieri: hic comparatio eſt hominum & belluarum, & inter ſe hominum.

Hoc ſi forte non natura modo, neque exercitatione conficitur, verum etiam artificio quodam comparatur.) Ut ſupra diximus, poſſibile hic tractatur, id eſt poſſe ab hominibus per artem eloquentiam comprehendi. Neceſſario ergo prius, quam eloquentiæ præcepta traderet, exhortatus eſt ab honeſto, ab utili, a poſſibili, & debere ab hominibus, & poſſe eloquentiam comprehendi.

Sed ante, quam de præceptis oratoriis dicamus, videtur dicendum de genere ipſius artis.) Omnis ars duplex eſt, id eſt duplicem faciem habet, ſecundum præceptum ſententiamque Varronis; qui ait, eſſe artem extrinſecus unam, aliam intrinſecus. Ars extrinſecus eſt, quæ nobis ſcientiam ſolam tradit; intrinſecus, quæ ita dat ſcientiam, ut illud ipſum, quod ſcientia dat, quibus rationibus faciamus, oſtendat. Ita illa ad ſcien-

ſcientiam ſolam proficit [20]: hæc ad ſcientiam quæ in actu ſit. Ut puta ſi dicam: *Grammatica ars eſt gnara partium orationis, gnara ſyllabarum, gnara literarum, per hanc diſcimus omnia vitia devitare;* hæc cum dico, cumque per hanc vitari vitia dico, non tamen quomodo vitentur, oſtendo: artem illam extrinſecus doceo, per quam ſola ſcientia diſcitur. Si autem dicam quæ ſint partes orationis, quæ ſyllabæ, quæ literæ, quibusque modis omnia illa conſtent, quo pacto vitia vitentur: tunc erit illa ars, cui eſt nomen intrinſecus: non quæ ad ſcientiam noſtram tantum proficit, ſed quæ in actu ſit. Ergo rhetorica duplex eſt; nam eſt extrinſecus, & intrinſecus. Intrinſecus autem illa eſt, quæ nobis ad actus præcepta artis inſinuat. Extrinſecus porro, quæ nobis quid ſit rhetorica, demonſtrat; quam cum demonſtraverit, ſcimus tantum, ſed exercere non poſſumus. Hanc itaque artem extrinſecus, quæ ſolam ſcientiam parit, quinque rebus Tullius oſtendit; Genere artis, Officio, Fine, Materia, Partibus. Ipſe etiam oſtendit ſe de ea arte, quæ eſt extrinſecus, eſſe dicturum. Intrinſecus vero artem, quæ nobis ad actus præcepta dat, interim differre, ait enim: *Sed ante, quam de præceptis oratoriis dicamus.*

Videtur dicendum de genere ipſius artis.) Quoniam primo artis generi ſatisfaciendum eſt, quale genus rhetoricæ artis ſit, explicemus.

Civilis quadam ratio.) Ut ſupra promiſimus, de genere artis rhetoricæ nobis dicendum eſt. Genus, hoc ipſum quod ſonat genus, vox eſt. Hæc vox generis triplicem ſignificantiam habet. Eſt genus, id eſt patria, parentes, origo, ſanguis; quomodo eſt illud: *Unde genus ducis?* Eſt item genus, ſub quo multa ſimilia ex eodem deſcendentia continentur. Ut animal genus; etiam homo, equus, piſcis, animalia: ſed horum omnium genus, animal. Eſt tertium illud genus, quo cujuslibet rei qualitas indicatur. Si dicas, *cujus generis veſtis, cujus generis factura?* In hoc genere artem rhetoricam ponit, id eſt qualis vel quanta ſit, demonſtrat. Et recte. Siquidem ars genus eſt. Illud, ſub quo genere artis, ars grammatica, ars dialectica, ars rhetorica. Sed iſtæ omnes artes in genere qualitatis ſunt ponendæ, quo quales vel quantæ ſint, demonſtrantur. Ergo & rhetoricam in genere qualitatis ponit, quo qualis vel quanta ſit, demonſtretur. Deinde debet attendere ubi ſit ars rhetorica, an ſola ſit, ſi par, ſi æqualis, minor majorne ſit. Atque ideo quia hæc diligenter inſpexit, rhetoricam, civilis cujusdam rationis partem dicit eſſe majorem. Et quia ad genus artis rhetoricæ deſcendimus, quæ ſit, vel ubi ſit, attendamus. Omnis patria quicquid agit, civilis ratio dicitur. Hæc civilis ratio duplex eſt. Una quæ res certas ſolemni curſu, & ſine ullo tumultu agit; & altera quæ in lite ac diſceptatione verſatur. Ut homo quicquid agit, duobus modis agit, factis & dictis: ſed quæ facta & dicta in actu, atque opere conſtituta ſunt. Alia in factis & dictis; ſed quæ facta & dicta in judicio, vel quæſtione verſantur. Ita una illa ratio in actu eſt atque opere: hanc vero alteram civilem rationem, quæ in quæſtione verſatur, ſcien-

20 *illa ad ſcientiam ſolam proficit*) perperam legebatur antea: *ad ſcientiam ſola ſufficit.* Nam legendum eſſe *ſolam*, ſatis liquet ex ſequentibus, ubi ait Victorinus: *artem illam perquam ſola ſcientia diſcitur; qua ad ſcientiam noſtram tantum proficit; hanc artem qua ſolam ſcientiam parit.* Adde quod paulo ſupra dixerat: *ars extrinſecus eſt, qua nobis ſcientiam ſolam tradit.* Capper.

ſcientiam nominavit. Hic enim docetur quid juſtum, quid utile, quid honeſtum ſit. Hæc rurſus civilis ratio, id eſt ſcientia in duobus eſt; in rhetorica, id eſt artificioſa eloquentia, & in ſapientia, id eſt rerum conceptione ex natura veniente. Sed quia orator plus per eloquentiam gerit, idcirco rhetoricam civilis rationis partem [21] eſſe diximus [22]: ſed quia duplex eſt, cujuſdam rationis partem dixit [23]. Nam & ſibi & ſapientiæ ut genus exprimat [24], rhetoricam partem amplam magnamque eſſe confirmat.

Civilis quædam ratio eſt, quæ multis, & magnis ex rebus conſtat. Ejus quædam magna, & ampla pars eſt artificioſa eloquentia.) Cum dicit quædam ratio eſt, oſtendit duplicem eſſe: unam quæ in opere conſtituta eſt, alteram quæ in quæſtionibus. Quam rationem civilem in qua rhetoricam ponit, ut ſupra diximus, ſcientiam debemus intelligere. Et quod ait, *multis & magnis ex rebus conſtat;* Notum eſt enim quam crebris, & de quam magnis rebus judicia vel quæſtiones habeantur. Parum ergo fuerat dixiſſe *multis ex rebus*, niſi addidiſſet, *& magnis.*

Ejus quædam magna, & ampla pars eſt artificioſa eloquentia. Cum ait, *quædam pars* oſtendit eloquentiam & ſcientiam ex duplici conſtare, id eſt ex ſapientia & artificioſa eloquentia: ſed eloquentiam partem eſſe majorem.

Et magna, inquit, *& ampla pars.*) Magnum eſt, quod in cumulum ſui, & magnitudinem creſcit; Amplum quod late patet, & per multa diffunditur. Et ita ſupra: *quæ multis & magnis. Magnum* ita ibi, ut hic poſuit; *multum* vero ad amplitudinem referamus.

Magna & ampla pars, inquit, *artificioſa eloquentia.*) Non eloquentia ſolum, ſed artificioſa eloquentia, quæ rhetorica vocetur.

Nam neque cum iis ſentimus, qui civilem ſcientiam eloquentia non putant indigere.) Diximus ſupra partem illam civilis rationis quæ in judiciis verſetur, ſcientiam vocari, hancque ex duplici conſtare, ſapientia ſcilicet & artificioſa eloquentia. Quare nunc ſe ab illis diſſentire dicit, qui horum altero ſcientiam civilem conſtare dicunt.

Nam neque, inquit, *cum iis ſentimus, qui civilem ſcientiam eloquentia non putant indigere.*) Multi, inquit, dicunt, civilem ſcientiam ſine eloquentia ſtare poſſe. Cuncta enim per naturam, id eſt per ſapientiam facile poſſe cognoſci. Multi autem dicunt civilem ſcientiam ſola eloquentia conſtare poſſe: illudque eſſe juſtum vel injuſtum, quod eloquentia potuerit perſuadere. Sed ego, inquit, ab utriſque diſſentio. Nam civilis ſcientia, & ex ſapientia conſtat, qua cuncta ſentimus: & ex eloquentia, qua id, quod ſentire poſſumus, explicamus. Sed quia eloquentia poſita in republica facilius quod fuerit aggreſſa, perſuadet, idcirco eam in civili ſcientia partem dixit eſſe majorem.

Et

21 *civilis rationis partem*) editum antea fuerat: *civilis orationis;* verum legendum eſſe *rationis*, probari poteſt ex antecedentibus & ſequentibus, ubi legitur: *civilis quædam ratio eſt . . . rationem civilem in qua Rhetoricam ponit.*

22 *partem eſſe diximus*) legendum videtur: *partem eſſe dixit majorem.* Nam paulo infra ſic habet Victorinus: *eam in civili ſcientia partem dixit eſſe majorem.*

23 *partem dixit*) verbum *dixit*, quod hic deerat, ſupplevimus ex editione Baſileenſi.

24 *& ſibi & ſapientiæ ut genus exprimat*) Locus hic male affectus videtur. An ſenſus eſt? ut Cicero exprimeret, aſſignaret, attribueret ſibi, id eſt, Eloquentiæ & ſapientiæ, Rhetoricam partem &c.

Et ab iis qui eam putant omnem rhetoris vi & artificio contineri.) Si ergo omnis ſcientia civilis ſola rhetorica non poteſt contineri, rhetorica civilis ſcientiæ pars eſt. Quod autem ait *rhetoris vi, & artificio* tale eſt, ac ſi dicatur: *Grammatica eſt gnara literarum; per hanc enim diſcimus omnia vitia vitare:* non dico tamen quomodo vitentur. Artem illam extrinſecus doceo, per quam ſolum vitentur, ſed non quomodo. Si autem dicam quæ ſint partes orationis, quæ ſyllabæ, quæ literæ, quibus characteribus conſtent, quo pacto vitia vitentur: tunc erit illa ars cui eſt nomen intrinſecus, non quæ ad ſcientiam noſtram tantum proficit, ſed quæ ad actus ſit. Ergo & ars rhetorica duplex eſt. Nam eſt extrinſecus & intrinſecus. Intrinſecus autem illa eſt, quæ nobis ad actus præcepta artis inſinuat. Extrinſecus porro quæ nobis quid ſit rhetorica demonſtrat: quam cum demonſtraverit, ſcimus tantum, ſed exercere non poſſumus. Hæc itaque res, quæ ſolam ſcientiam parit, vi & artificio continetur. Artificium eſt quo ad aliquid citius faciendum per præcepta formamur. Nam id quod artificio conficitur, vis eſt. Ergo hic *rhetoris vi* inquit (oſtenditque unde vis illa deſcendit) *& artificio contineri.*

Quare hanc oratoriam facultatem in eo genere ponemus, ut eam civilis ſcientiæ partem eſſe dicamus.) Artificioſam eloquentiam, facultatem oratoriam vocavit. Arte enim, uniuſcujuſque rei facultatem conſequimur: & hæc eadem vis eſt, quæ, ut ſupra diximus, ex arte colligitur.

Officium autem ejus facultatis videtur eſſe, dicere appoſite ad perſuaſionem. Finis, perſuadere dictione.) Officium eſt unius cujuſque perſonæ actus congruens ſecundum mores civitatis. Ergo officia pro perſonis diverſa ſunt. Aliud enim eſt officium patris, aliud amici, aliud, ut ad rem redeamus, artis oratoriæ. Officia vero omnia ad finem ſpectant. Finis quoque ad officia refertur. Nam neque officium recte definiri poteſt, ſine admiſtione finis: neque finis ſine officii conjunctione, & hoc in omnibus perſonis, ac rebus. Ut hic Cicero in definiendo oratoris officio finem nectit officio. Ait enim: *Officium autem ejus facultatis videtur eſſe, dicere appoſite ad perſuaſionem.* Ergo officium oratoris eſt, dicere: ſed appoſite ad perſuaſionem. Ubi jam finis admiſtio eſt, id eſt perſuaſionis. Nam ſolum dicere, non bene officium definit oratoris: poteſt enim eſſe multorum: nam & poetæ & philoſophi dicunt. Itaque oratoris officium pleniſſime, finis admiſtione declaravit. Deinde finem oratoris officii ait eſſe perſuadere. Sed non ſatis plene finem oratoris oſtenderat, ſi ſolum *perſuadere* poſuiſſet. Nam perſuadetur tabulis, tormentis, teſtibus, multiſque aliis rebus. Ergo ut finem proprium oratoris declararet, fini adjunxit officium. Ait enim: *Finis* eſt oratoris officii *perſuadere dictione. Dictione*, inquit, quod eſt oratoris officium. Ita, inquit, & medici officium eſt curare: ſed quia multi & incantatione, & ligaturis curant, curare inquit; ſed appoſite ad ſanandum. Ergo ut evidentius officium medici demonſtraret, finem quoque junxit officio, id eſt curationi ſanitatem. Deinde finis eſt medicinalis officii, inquit, ſanare. Sed quia multi item ſanant, addidit ſanare curatione. Ita ergo ſemper officium & finis ſine altero exprimi non poſſunt. Hanc tamen diſtantiam dicit eſſe inter officium & finem, ut in officio quid agendum ſit, in fine quid complendum ſit, conſiderare debeamus. Hic Marcomannus 25 erravit, qui dixit finem oratoris officii non ſanare contingit, ideo

25 *Marcomannus*) antiquus Rhetor quem laudant Fortunatianus lib. 1. & Sulpitius Victor, ubi de *Tranſlatione* agit.

ideo addidit: *Quatenus rerum conditio, perſonarumque patiatur.* Sed non intellexit Ciceronem, qui finem in rebus ipſis poſuit, non in eventu: id eſt qui finem in officio conſtituit, & in his ipſis rebus, quæ dum in officio ſunt, ad finem tendunt. Quare & oratoris officii finem eſſe completum, ſi appoſite ad perſuaſionem dicat: & medicinalis officii finem eſſe completum, ſi quicquid ad ſanitatem ſpectare videtur, adhibuerit. Marcomannus itaque finem non in rebus, ſed in eventu collocavit.

Materiam artis eam diſcimus, &c.) Res interdum ſpecialiter definimus, cum quid ſint, ab eiſdem ipſis incipimus demonſtrare: ut paulo ante definivit genus, officium, finem, in arte ſcilicet rhetorica. Interdum quo clarius rem definiamus, a genere incipimus ejus rei quam definimus: ſed a genere quod finitimum ſit, non valde remotum, ut nunc Cicero cum materiam artis rhetoricæ demonſtraturus ſit, non a materiæ definitione cœpit, ſed a materia artis. Primum autem genus eſt materia. Materia porro in duas ſpecies dividitur. Eſt enim materia artis, eſt non artis. Rurſus materia artis dividitur in artes plurimas, grammaticam, dialecticam, rhetoricam, aliaſque multas. Ergo a materia artis, quæ in medio ſupra eſt incipit, ut definiat materiam artis rhetoricæ. *Materiam*, inquit, *artis* ut genus eſſet, non addidit *rhetoricæ*. Verum quod ait *eam dicimus*, oſtendit artis omnem materiam in duobus eſſe, id eſt in eo ubi facit aliquid, & in eo unde facit. Ut puta fabri materia eſt in eo ubi facit, id eſt ferrum quod tundit. Eſt item fabri materia in eo unde facit, id eſt malleus quo tundit. Eſt item fabri materia in eo unde facit, id eſt malleus quo tundit. Ita & medici materia eſt ubi facit, morbus, ac vulnera: item unde facit, inſtrumenta quibus curat. Sic & materia rhetoricæ artis poteſt in eo eſſe ubi facit, id eſt in *deliberatione, demonſtratione, judiciali* 26. Poteſt & in eo eſſe unde facit, id eſt in argumentis, quæſtionibus, & in reliquis materiæ neceſſariis. Verum Cicero generaliter materiam artis illam dicit, in qua omnis ars, & facultas veniens ex arte, verſatur, id eſt ubi ſit, non unde ſit: ut medici materia ſit morbus, ac vulnera: fabri ferrum quod tundit. Rurſus rhetoricæ artis materia ſi *deliberatio, demonſtratio, judicialis* 27, non argumenta, & illa omnia quibus materia rhetoricæ artis impletur. Verum quod ait, *in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte, verſantur;* cum accipimus alicujus rei artem, neceſſe eſt nos aliquid ex ea conſequi. Quare id quod ex arte conficitur, ut ſupra docuimus, facultas dicitur. Cuncta enim per artem facilius tranſiguntur.

Has autem res alii plures, alii pauciores exiſtimaverunt.) Eas res ſcilicet in quibus materia artis rhetoricæ conſiſtit. Sunt autem, ut Ariſtoteli & Ciceroni placet, tres; id eſt triplex materia, *demonſtrativa, deliberativa, judicialis*, Itaque quantum ad materiam rhetoricæ artis ſpectat, hoc plenum eſt. Jam quicquid plus eſt, a pleno plus intelligitur. Quicquid minus a pleno, minus intelligitur. Verum quod plus eſt, dupliciter plus eſt, aut in eo ubi modus eſt, aut in infinito. Et ideo addidit præter illud quod dixit *alii plures exiſtimaverunt.*

Nam

26 *In judiciali*) Supple, *materia;* nam paulo infra ſic habet Victorinus: *Cicero triplicem materiam eſſe dicit oratoris officii; demonſtrativam, deliberativam, judicialem.*

27 *Demonſtratio, judicialis*) ſubauditur *materia.* In veteri editione peſſime legebatur *demonſtratio judicialis* abſque ulla diſtinctionis nota. Baſileenſis editio habet: *judiciale;* quæ lectio ferri etiam poſſet.

Digitized by Google

Nam Gorgias, inquit, *Leontinus antiquiſſimus fere rhetor*, *omnibus de rebus oratorem optime poſſe dicere*, *exiſtimavit. Hic infinitam*, *& immenſam huic artificio materiam ſubjicere videtur.*) Ergo illi, qui in pluribus rhetoricam materiam conſtituunt, exhortationem & conſolationem in rerum generibus ponunt, id eſt in materia rhetoricæ. Sed quia orator in civili ratione verſatur, conſolatio porro privatorum eſt, conſolari amici eſt potius, quam oratoris. Deinde quia officium oratoris eſt perſuadere dictione, exhortatio ſive dehortatio ad materiam non pertinent oratoris. Cum enim exhortor, nihil perſuadeo, ſed volentem aliquid, ut magis velit, inſtigo: & cum dehortor, nolentem aliquid, non tunc primum perſuadeo, ut nolit, ſed, ut magis nolit, inſtigo. Ergo neceſſario exhortationem & conſolationem TULLIUS a materia rhetoricæ artis ſeparavit. Item illi, qui res pauciores rhetoricæ materiæ tribuunt, *demonſtrationem* tollunt. Dicunt enim in *demonſtratione* nihil perſuadere oratorem (cum re vera perſuadeat) ſed falſo. Nam cum aliquem vituperamus, ſive laudamus, ut apud omnes talis habeatur, qualem demonſtramus, ſine dubio perſuademus. Ergo CICERO, ARISTOTELEM ſecutus, triplicem materiam eſſe dicit oratoris officii; *demonſtrativam*, *deliberativam*, *judicialem*. Sed has materias in publicis cauſis conſtituit, hisque perſonas certas tribuit. Quare has tres res definivit in civili negotio poſitas cum certæ ſignificatione perſonæ. *Demonſtratio eſt*, inquit, *certæ perſonæ aut laus*, *aut vituperatio. Deliberatio eſt*, inquit, *quæ poſita in publicis cauſis*, *aſſertionis ſuæ ſententiam dicit. Judicialis eſt*, inquit, *quæ in judicio civili poſita duo agit*, *aut accuſat* 28, *aut petit* 29: *contra*, *aut defendit*, *aut negat.*

Nam Gorgias Leontinus antiquiſſimus fere rhetor.) Hic oratorem dixit omnibus de rebus optime poſſe dicere: qui (ut videmus) a pleno excidit, non in id, quod habet modum, ſed in infinitum. Denique hoc ipſe CICERO oſtendit: *Hic infinitam*, inquit, *& immenſam huic artificio materiam ſubjicere videtur.*

Ariſtoteles autem, *qui huic arti plurima adjumenta atque ornamenta ſubminiſtravit.*) Duo, quæ oratori maxime ſunt neceſſaria, ARISTOTELES circa ſcribendam artem dedit, inventionem & elocutionem. Adjumentum enim de inventione venit: ornamentum, de elocutione. His ergo ARISTOTELIS ſententiam ſequitur. Nam rhetoricæ materiam triplicem conſtituit, *demonſtrativam*, *deliberativam*, *judicialem.*

Nam Hermagoras quidem nec quid dicat, attendere, *nec quid polliceatur*, *intelligere videtur.*) Scimus CICERONEM materiam rhetoricæ artis triplicem conſtituere; *judicialem*, *deliberativam*, *demonſtrativam*, hocque etiam ARISTOTLEI placuiſſe. Quare ſuperius reprehendit eos, qui oratori infinitam materiam conſtituerant: reprehendit eos, qui addiderant exhortationem & conſolationem: reprehendit & eos, qui ſubtraxerant *demonſtrationem.* Nunc HERMAGORAM, qui æque artes ſcripſit, confutat ac lacerat, dicitque hunc vehementer erraſſe, quod materiam oratoris in duas partes dividat, in cauſam 30 & quæſtionem 31. Quorum unum dicit eſſe oratoris officii, cauſam ſcilicet: aliud longe ab oratore remotiſſimum 32, & nec ab ipſis philoſophis diligenter comprehenſum, ſcilicet quæſtionem.

Nam

28 *aut accuſat*] in cauſa videlicet capitali, ſive in materia, ut vulgo ajunt, *criminali.* CAPP.

29 *aut petit*] in materia pecuniaria, ſive (ut ajunt) *civili.* CAPP.

30 *in cauſam*] ὑπόθεσιν Græci Rhetores vocant. CAPP.

31 *quæſtionem*] θέσιν Græci ſolent appellare. CAPP.

Nam Hermagoras quidem nec quid dicat attendere, nec quid polliceatur, intelligere videtur.) Duobus modis reprehendit HERMAGORAM, quod non perſpexerit rei illius vim quæ omnino longe remota eſt ab oratoris officio, id eſt quæſtionem. Et quod videatur de ſe polliceri ea, quæ oratori attribuit ad dicendum. Hoc quoque duobus modis reprehendit. Nam erravit, inquit, ſi non, quod omnis orator, ſed quod ipſe poſſit, ad materiam rhetoricæ artis applicuit. Deinde, inquit, nec ipſe potuit. Nam nunquam ex arte illum dixiſſe omnes videmus. Ergo quoniam duo diximus in HERMAGORA reprehendiſſe CICERONEM: quod rem non attenderit, quod multum de ſe videatur eſſe pollicitus: primo eum demonſtrat, rem quam oratori attribuerit, non vidiſſe. Sed ante quam id oſtendamus, quid ſit cauſa 33, quid quæſtio 34, videamus.

Cauſam eſſe dicit, rem quæ habeat in ſe controverſiam in dicendo poſitam cum perſonarum certarum interpoſitione.) Cauſam, inquit, hanc eſſe dicit controverſiam in dicendi contentione poſitam cum certis perſonis. Quam, inquit, cauſam nos quoque oratori dicimus eſſe attributam. Nam huic, inquit, cauſæ tria genera ſupponimus; *Judiciale*, *Deliberativum*, *Demonſtrativum*. Quæſtionem porro hanc eſſe dicit, controverſiam quidem in dicendo poſitam, ſed ſine certis perſonis; quæ ſcilicet rhetorica dictio vocatur. *Theſis* porro duplex eſt, *Theoretice* & *Practice*. *Theoretice* eſt quæ divina cognoſcit: *Practice*, quæ in hominum negotiis, & civili diſceptatione verſatur. Ergo primo aſſerit HERMAGORAM vim rei, quam oratori attribuat, non vidiſſe. Nam *Theſin* oratoris materiam non eſſe perſuadet. Quæ cum duplex ſit, *Theoreticen* magis exaggerat: nec parvis aut levibus quæſtionibus, ſed infinitis; *Verine ſint ſenſus*, *quæ ſit mundi forma*, *quæ ſit ſolis magnitudo.* Sed quare & *Practicen Theſin* poſuit, id eſt, *Ecquid ſit bonum præter honeſtatem? Theſin* quidem CICERO materiam oratoris eſſe non dicit, illamque *Theoreticen* omnino removet. *Practicen* autem *Theſin* dicit ab oratore tractari: ſed ut argumenti locum teneat, non materiæ. Ergo ita tollit oratori *Practicen Theſin*, ut materia ejus non ſit; liceat autem ei pro argumento proferre.

Ecquid ſit bonum in vita præter honeſtatem.) Stoici dicunt honeſtatem ſolam bonum eſſe. Jam multi diſputant, utrum & utilitas bonum ſit, utrum & dignitas bonum ſit.

Verine ſint ſenſus.) Ut LUCRETIUS negat eſſe veros ſenſus odoris, viſus, tactus, ſaporis, auditus.

Quæ ſit ſolis magnitudo.) Utrum tantus ſit quantus videtur, an major vel multo minor.

Quæ ſit mundi forma 35.) Multi enim dicunt mundum in modum ſphæræ eſſe collectum, multi oblonga rotunditate eſſe formatum, multi plana facie, multi quadrata, multi in cameræ modum, ſcilicet ut ſub terra non ſit ſimilis, ac ſupra caput eſt, mundi facies.

Quas quæſtiones procul ab oratoris officio remotas, facile omnes intelligere exiſtimamus.) Bene

32 *aliud ab oratore remotiſſimum*] nam, ut infra dicet VICTORINUS, quæſtionem ſeu *Theſin Theoreticen* ab oratore omnino removet TULLIUS, *practicen* autem *theſin* dicit ab Oratore tractari; ſed ut argumenti locum teneat, non materiæ &c. CAPP.

33 *cauſa*] ἡ ὑπόθεσις. CAPP.

34 *quæſtio*] ἡ θέσις. CAPP

35 *mundi forma*] in Baſileenſi editione legitur *facies*. CAPP.

Bene ait, *ab oratoris officio remotas.* Oratoris enim officium eſt, negotium civile tractare. Non tamen dixit ab oratore remotas. Poteſt enim orator poſtquam proprio officio ſatisfecerit, etiam philoſophiæ operam dare.

Nam quibus in rebus ſumma ingenia philoſophorum plurimo cum labore conſumpta intelligimus.) Quando aliquid negamus, aut tollimus, quare id facimus, demonſtrare debemus. Ut nunc CICERO ab oratoris materia tollit *theſin*, & probat ſe recte tollere. Nam, inquit, res illas in quibus philoſophi ingenioſiſſimi magno cum labore verſati ſunt, has oratori quaſi parvas partes applicare, dementiæ eſt; Oratori ſcilicet, qui ægre ſuum quoque implet officium.

Quod ſi magnam in his Hermagoras habuiſſet facultatem.) Oſtendit jam, HERMAGORAM quod primum fuit, vim rei illius non vidiſſe, quam ad oratoris materiam, quaſi parum aliquid adplicuerat 36. Nunc illud aliud tractat, *nec quid polliceatur, intelligere videtur.* Et oſtendit, primo non recte eum feciſſe, ſi ex eo quod ipſe poſſet, in cæteros præcepta conſtituerit. *Quod ſi*, inquit, *magnam in his Hermagoras habuiſſet facultatem, ſtudio & diſciplina comparatam, videretur fretus ſua ſcientia, falſum quiddam conſtituiſſe de oratoris officio.* Deinde illum nihil potuiſſe confirmat; ſimulque illi & rhetoricam, & philoſophiam tollit. *Practice* enim, rhetoricæ eſt; *theoretice*, philoſophiæ. *Nunc vero*, inquit, *ea vis eſt in homine* 37, *ut ei multo rhetoricam citius quis ademerit, quam philoſophiam conceſſerit.*

Quod ſi magnam in his rebus Hermagoras habuiſſet facultatem, ſtudio & diſciplina comparatam.) Oſtendit quibus rebus facultatem totius ſcientiæ conſequatur: ſtudio, inquit, & diſciplina. Studium eſt animi conſenſus ad aliquid. Diſciplina eſt præcepta, quibus acceptis id, quod deſideramus, implemus; itaque ſtudium in nobis eſt, præceptum extra nos, ſed ad nos.

Neque eo dico, quod ars ejus, quam edidit, mihi mendoſiſſime ſcripta videatur.) *Ea vis eſt*, inquit, *in Hermagora, ut ei citius quivis adimat rhetoricam, quam philoſophiam concedat. Sed non*, inquit, *ideo hoc dixi, quo mihi ars ejus, quam edidit, mendoſiſſime ſcripta videatur.* Jam cum ait *non mendoſiſſime*, non negat *mendoſe*. Et quoniam dixit aliquid eſſe, in ejus artibus, quod ſit probandum, quippe quæ non mendoſiſſime ſcriptæ ſunt, ait, eum multa ex antiquis artibus collegiſſe, ut ſiquid forte probabile eſt, alienum ſit. Deinde quam aſtute ibi HERMAGORÆ dat ingenium & diligentiam, ubi ſibi de alienis multa conquirit. Alioquin ubi propria ejus inventa perſcribit, nihil illi horum dat, quin immo multa tollit, cum ait: Et *nonnihil ipſe quoque novi protuliſſe.*

Verum oratori minimum eſt de arte loqui, quod hic fecit: multo maximum ex arte dicere, quod eum minime potuiſſe facere omnes videmus.) Orator duo habere debet, ut artem tradat dicendi, ut ipſe ex arte dicat: ſed officium ejus hoc verum eſt, ut ex arte dicat. Illud autem accidens, ut artem dicendi tradat, quod rhetoris officium ſolum eſt. Ergo non quidem mihi HERMAGORAS videtur mendoſiſſime artes ſcripſiſſe: ſed oratori maximum illud eſt, non ut artem tradat, quod rhetoris proprium eſt; ſed ut ex arte dicat, quod oratori maxime eſt neceſſarium. Tollit ergo HERMAGORÆ exer-

36 *quaſi parum aliquid applicuerat*] Legere mallem *parvum*. Nam paulo ſupra dicebat: *has Oratori quaſi parvas partes applicare &c.* CAPP.

37 *in homine*] HERMAGORA videlicet, ut conſtat ex ſequentibus. CAPP.

Digitized by Google

exercitationem ex arte dicendi: *Quod eum*, inquit, *minime potuiſſe omnes videmus. Minime*, inquit, *potuiſſe.* Nec hoc illi dat, ut quomodocunque potuerit. Ergo ſi nec ſapiens fuit, nec dicendi peritus: recte, nec quid dicat attendere, nec quid polliceatur, intelligere videtur. Orator enim vir bonus eſſe debet, & dicendi peritus. Deinde concluſio: quare convicta HERMAGORÆ, & refutata ſententia, ſupereſt, ut materiam rhetoricæ illam, quæ & ARISTOTELI placuit, conſtituamus, triplicem; ſcilicet *judicialem*, *deliberativam*, *demonſtrativam.*

Partes autem hæ ſunt, quas plerique dixerunt.) Meminimus de arte extrinſecus quinque res CICERONEM ſe ſpopondiſſe dicturum; de genere artis rhetoricæ, de officio, de fine, de materia, de partibus. Itaque quoniam quatuor res explicatæ ſunt, hoc extremum eſt, ut de partibus diſſeramus. *Partes ſunt hæ*, inquit, *quas plerique dixerunt.* Multa CICERO ab aliis recte in artibus poſita ſecutus eſt, ut paulo ante ARISTOTELIS ſententiam ſecutus, triplicem materiam rhetoricæ artis eſſe dixit; *judicialem*, *deliberativam*, *demonſtrativam.* Itaque & nunc *partes*, inquit, *quas plerique dixerunt.* Alii enim partes ſeptem, multi quatuor, ſed plerique quinque, eſſe dixerunt. Eorum & ſententiam CICERO ſecutus, quinque partes eſſe confirmat.

Inventio, *diſpoſitio*, *elocutio*, *memoria*, *pronunciatio.*) Inventionem eſſe dicit ad negotii fidem, aut verarum rerum, aut veriſimilium excogitationem. Sed orator in veriſimilibus maxime verſatur. Duo enim ſunt genera argumentorum; neceſſarium & probabile. Neceſſarium veris in rebus eſt, probabile in veriſimilibus. Diſpoſitionem dicit eſſe, ut inventa locis neceſſariis per ordinem diſponamus. Elocutionem porro in duobus ponit, in idoneis verbis, & in ſententiis, ſcilicet ne in verbis ſingulis barbariſmus ſit, ne in pluribus ſolœciſmus. Deinde ſive verba, ſive ſententias, ut competenter inventionibus diſpoſitis applicemus. Memoriam vero illam eſſe dicit, ut circa inventiones retinendas argumenta, vel verba firmiter concepta teneamus. Ergo dicentis hæc memoria eſt, non legentis. Deinde pronunciatio eſt, inquit, ex rerum & verborum dignitate, vocis & corporis moderatio; id eſt, ut rem magnam dicturus, pompam & corporis, vocisque perpendas, ut rem humilem dicturus, hæc eadem moderatius oſtentes. Pronunciatio ergo in duobus eſt: in voce, & in corpore. Corpus vero duo habet, motum ſui, & vultum 38, quo ſcilicet ad negotium compoſito ſæpe rebus addimus, aut detrahimus dignitatem.

Nunc his rebus breviter conſtitutis, eas rationes, quibus oſtendere poſſimus genus, & officium, & finem hujuſce artis rhetoricæ in aliud tempus differemus.) Jam quinque res, quas ſe de arte extrinſecus dicturum eſſe promiſerat, executus eſt. Oſtendit enim quod eſſet genus artis rhetoricæ, quod officium, qui finis, quæ materia, quæ partes. Quibus omnibus cognitis, ſcimus tantum quid ſint, nihil tamen nobis ad actus proſunt. Harum tres res ſemper in ſola ſcientia ſunt, id eſt genus, officium, finis. Et ideo ſe alio tempore de his dicturum eſſe promittit: ad præcepta enim artis rhetoricæ minime pertinent, ut ipſe ait. Nam & verborum multorum indigent: quippe de his eſt longa diſputatio, & non tantopere ad artis deſcriptionem & præcepta pertinent. Verum de duabus rebus dicturus eſt, de materia ac partibus quæ jam dudum, tantum ut ſciremus quid eſſent, edocuit. Nunc in his præcepta dat,

38 *motum ſui & vultum*] perperam editum olim fuerat: *& multum.* Sed legendum eſſe *Vultum* jam pridem conjeceram, & in Baſileenſi editione ſic haberi poſtea reperi, CAPP.

dat, ſcilicet ut harum rerum non ſolum ſcientiam, ſed etiam actus habeamus. Ergo oſtendit eum, qui artem rhetoricam ſcribat, de duabus reliquis rebus, de materia artis, ac partibus ſatis eſſe dicere 39. Eum autem, inquit, qui artem rhetoricam ſcribat, de duabus reliquis rebus, de materia artis, ac partibus ſcribere oportere exiſtimamus.

Ac mihi quidem videtur conjunctim agendum de materia ac partibus.) Recte ait *conjuncte agendum.* Partes enim ſine materia eſſe non poſſunt. Niſi enim controverſiam aut *deliberativam*, aut *demonſtrativam*, aut *judicialem* dicamus, quæ materiæ ſunt: inventione, diſpoſitione, elocutione, memoria, pronunciatione, quæ partes ſunt, uti non poſſumus. Conjuncte: ergo agendum 40 eſt de materia, ac partibus. Itaque oſtendit primo quod eſſet genus artis rhetoricæ, quod officium, qui finis, quæ materia, quæ partes. Ex his tria in aliud tempus diſtulit, id eſt genus, officium, finem; atque ideo de duobus reliquis, quæ ad præcepta pertinent, ſe, ait, eſſe dicturum, de materia ſcilicet ac partibus. Partes porro quinque ſunt; inventio, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronuntiatio: harum ſolam inventionem in duobus libris tractat, & in hanc præcepta tradit. Pauca etiam de elocutione commemorat. Reliqua vero ne contingit quidem, id eſt diſpoſitionem, memoriam, pronuntiationem. Ergo quoniam de ſola inventione dicturus eſt, & quia in omni cauſarum genere inventio plurimum valet, incipit de inventione tractare.

Omnis res, quæ habet, &c) Ut diximus, tractatus incipit inventionis. Et primum hoc debemus ſcire compendium, quod omnis inventio quinque locis conſtat. Debemus enim primo conſiderare, quæ ſit conſtitutio. Deinde ſimplexne ſit cauſa, an duplex. Tertio, ſcripti, an rationis 41. Quarto, quæ cauſæ quæſtio, quæ ratio 42, quæ judicatio, quod firmamentum. Quinto, ut omnes cauſæ partes nobiſcum pertractemus. Deinde partes orationis, principium, narratio, diviſio, confirmatio, reprehenſio, confutatio, concluſio. Ergo ut ſe ordo habet, primum de conſtitutione dicemus. Hoc tamen animadvertamus, quod CICERO hos quatuor *ſtatus rationales*, *conſtitutiones* vocet: atque hos ſemper in omnibus negotiis dicat eſſe principales, id eſt *conjecturam* 43, *finem* 44, *qualitatem*, *tranſlationem.* Hos ergo, *conſtitutiones* appellavit; illos autem alios quinque *legales*, non *conſtitutiones*, ſed *ſtatus* 45 vocat: nec unquam horum aliquem principalem dicit eſſe poſſe. Sed ut originem *ſtatuum* melius noſſe poſſimus, formam ſimilitudinis attendamus. Omnis conſtitutio ſic eſt, ut aſpectus. Aut enim aliquid videre volumus, nec videmus: & eſt *conjectura*. Aut cum videmus aliquid, & quærimus quid ſit: & eſt *finis.* Aut cum videmus quid ſit, & quærimus quale ſit: & eſt *qualitas.* *Tranſlatio* porro

39 *eum qui . . . ſcribat . . . ſatis eſſe dicere*] Legendum videtur: *ei, qui . . . ſcribat . . . ſatis eſſe dicere.* CAPP.

40 *uti non poſſumus. Conjuncte: ergo agendum*] in veteri editione male interpunctum fuerat hoc modo: *uti non poſſumus conjuncte: ergo agendum.* CAPP.

41 *ſcripti, an rationis*] alludit ad celeberrimam & primariam *ſtatuum* diviſionem in *νομικὸν legalem*, & *λογικὸν rationalem*, CAPP.

42 *quæ cauſa quæſtio, quæ ratio*] de his lege prolixe agentem QVINCTILIANVM Lib. 3. cap. XI. & CASSIODORVM in ſequentibus. CAPP.

43 *conjecturam*] quam quæſtiooem facti ſeu de facto ſolemus appellare. CAPP.

44 *finem*] *ſtatum* quæſtionis *definitivum* vulgo vocant. CAPP.

45 *non conſtitutiones, ſed ſtatus*] Græci tamen *στάσιν* utrobique dicunt. CAPP.

ab hac ſimilitudine videtur eſſe remota. Igitur conſtitutionem eſſe dicit quæſtionem, ex qua cauſa naſcitur. Quæſtio eſt vox intentionis 46, & negationis 47, id eſt *feciſti, non feci, aut jure feci.* In hac ergo quæſtione ſemper ſit, neceſſe eſt, conſtitutio. Cauſa eſt vero quæ naſcitur ex quæſtione, id eſt an fecerit, an recte fecerit. Hoc tamen tenere debemus, quod a CICERONE & cauſa, & quæſtio ad eandem ſignificantiam profertur: ut nunc cauſam pro quæſtione, nunc quæſtionem pro cauſa ponat. Itaque conſtitutio facile inveniri poteſt, ſi extremam partem *thematis* attendamus. In qua cum intentionem ex noſtra perſona propoſuerimus, debemus attendere quid ad intentionem competenter reſponderi poſſit: tunc in reſponſione conſtitutionem neceſſe eſt inveniri.

Omnis res, quæ habet in ſe poſitam in dictione, ac diſceptatione aliquam controverſiam.) Recte *in dictione, ac diſceptatione.* Sunt enim multæ controverſiæ non dictione, ut opificum. Verum quod ait: *Quæ habet in ſe poſitam in dictione, ac diſceptatione aliquam controverſiam*, dictio poteſt eſſe *demonſtrativa* materia; diſceptatio vero *deliberativa*, & *judicialis.* Deinde dictio poteſt eſſe narrationis, ut ipſe ait: *dicendo explananda ſunt omnia.* Diſceptatio vero quæſtionis: ibi enim totius controverſiæ pugna verſatur. Ergo quæcunque res poſita in dictione ac diſceptatione facit aliquam controverſiam, neceſſe eſt habeat quæſtionem, id eſt conſtitutionem aut facti, aut nominis 48, aut generis 49, aut actionis 50. Et primum rebus indicat quæſtiones ſive conſtitutiones. Poſt his dabit nomina, partim ex rebus ſumpta, partim ex modo actionis. Itaque nunc rebus indicat conſtitutiones, cum ait, in omni controverſia, aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis quæſtionem eſſe oportere. De his enim rebus ſit quæcunque controverſia, neceſſe eſt. Sed ante quam nomina det conſtitutionibus, definit quid ſit conſtitutio, vel unde naſcatur. Quæſtionem, inquit, ex qua naſcitur cauſa, hanc conſtitutionem vocare debemus. Quæſtionem porro eſſe diximus vocem utriuſque partis, id eſt, *feciſti: Non feci; vel Recte feci.* Cauſam vero illam, an juſte fecerit. Vel hoc etiam diximus, quod CICERO idem velit quæſtionem eſſe, quod cauſam; & quod his circa eandem ſignificantiam communiter utatur. Denique ſtatim demonſtrabit ſe his uti communiter.

Eam igitur quæſtionem, ex qua cauſa naſcitur.) Hic primam facit quæſtionem. Deinde ubi oſtendit quid ſit conſtitutio, ait.

Conſtitutio eſt prima conflictio cauſarum.) Incipit conſtitutionibus nomina dare.

Cum facti, inquit, *controverſia eſt.*) Idem debemus facta intelligere, quod dicta. Ut enim utrum aliquid factum ſit, quæritur: ita & utrum aliquid dictum ſit, poteſt quæri. Quare huic conſtitutioni quoniam incerta & non apparentia conjecturis, vel ſuſpicionibus indagantur, recte conjecturæ nomen impoſuit. Alii hanc conſtitutionem

46 *intentionis*] id eſt accuſationis, ſeu actionis qua cuipiam crimen intenditur. CAPP.

47 *negationis*] depulſionem & deprecationem alias appellant. CAPP.

48 *nominis*] *ſtatum* intellige definitivum, quem paulo ſupra *finem* dixit. CAPP.

49 *generis*] *ſtatus* eſt, qui Rhetorum vulgo *qualitas* vocitatur. Hodie *quæſtionem juris* appellamus. CAPP

50 *aut actionis*] *translationem* ſeu *translativum ſtatum* innuit, de quo ut & de cæteris præcedentibus conſuleſis noſtrum in Quinctilianeas Inſtitutiones indicem. CAPP.

nem realem [51] vocaverunt, quod in ea quæratur utrum res de qua agitur, facta eſſe videatur. Alii σταδιασμὸν [52] Græco vocabulo quidem, quod in ea de incerto inveſtigando maximum certamen habeatur. Unde & ſtadium dicitur, quod ibi exerceantur certamina. Sed CICERO conſtitutioni huic ex modo actionis nomen impoſuit. In hac autem conſtitutione modus actionis hic eſt, quod res conjecturis quæritur. Ideo ergo *conjecturam* vocavit.

Cum autem nominis, quia vis vocabuli definienda verbis eſt, conſtitutio definitiva nominatur.) Nominis, inquit, eſt controverſia cum de facto conſtat, ſed quæritur quo id factum nomine appelletur. Atque ideo quoniam facti vocabulum, pro neceſſitate ſuſcepti negotii, nobis appoſita definitione nudandum eſt, conſtitutio definitiva nominatur. Huic quoque conſtitutioni non ex re, ſed ex modo actionis nomen impoſuit. Res eſt enim hujus conſtitutionis nominis ambiguitas: modus actionis eſt nominis definitio. Recte ergo huic conſtitutioni non ex re, ſed ex modo actionis nomen impoſuit.

Cum vero qualis res ſit, &c.) Et ſupra oſtendimus, cum de genere artis rhetoricæ diſputaremus, genus in triplici ſignificatione conſiſtere: eſſe genus ſanguinem; eſſe genus ſub quo ſimilia multa teneantur; eſſe genus qualitatis, id eſt, quo unius cujuſque rei qualitas indicetur. Ergo, inquit, cum & de facto, & de nomine convenit, ſed quæritur quale ſit id, quod in judicio verſatur, quoniam de genere negotii controverſia eſt, conſtitutio generalis vocatur, qualitas ſcilicet. Verum huic conſtitutioni non ex modo actionis, ut ſuperioribus duabus, & poſt quartæ: ſed ex re, id eſt negotio nomen impoſuit. Hic enim res illa eſt, quod de negotii genere vel qualitate quæritur. Itaque ex re huic conſtitutioni nomen impoſuit, ut generalis vocetur, id eſt qualitas.

At cum, inquit, *cauſa ex eo pendet, &c.*) Cum, inquit, talis fuerit controverſia, ut in hoc ſit tota contentio, cum aut ab alio, non ab hoc nos accuſari debere dicimus; aut non nos, ſed alios accuſari; aut non apud hos [53], ſed illos; non hac lege, ſed illa; non hoc crimine, ſed illo; non hac pœna, ſed illa: quoniam in his omnibus de translatione actionis controverſia eſt, conſtitutio *tranſlativa* nominatur. Huic quoque conſtitutioni ex modo actionis nomen impoſuit. Agitur enim, ut actio transferatur. Verum quod ait, *non hoc crimine, ſed illo;* nonne & in *fine* [54] cum quæritur utrum fur an ſacrilegus ſit, id quæritur, quonam magis crimine accuſandus ſit? Sed hoc intereſt, quod in *fine* crimina utraque junguntur. Non enim cum ſacrilegum dico, furem nego. In *tranſlatione* vero uno eſt accuſandus crimine, ſive illo quod intendimus, ſive illo ad quod reus transferri poſtulat actionem.

Atque harum aliquam in omne cauſæ genus.) Sive inquit, in *judiciali*, ſive in *deliberativa*, ſive in *demonſtratione* neceſſe eſt aut *conjecturalem*, aut *finitivam*, aut *generalem* [55], aut *tranſlativam* incidere conſtitutionem. Ubi, inquit, harum nulla fuerit inventa, ibi nulla eſt

51 *conſtitutionem realem*] hic idem *ſtatus* ab HERMOGENE definitur ἀδήλου πράγματος ἔλεγχος οὐσιώδης, id eſt, *probatio ſubſtantialis* ſeu *de ſubſtantia & exiſtentia incerta rei.* CAPP.

52 *Alii σταδιασμόν*] perperam legebatur hic olim σταδιάζων. Sed eam lectionem ſecutus ſum, quam exhibet Baſileenſis editio Commentariorum in omnes CICERONIS libros *de arte Rhetorica.* CAPP.

53 *apud hos*] ſupple, *judices.* CAPP.

54 *in fine*] id eſt, in *ſtatu definitivo.* CAPP.

55 *generalem*] hoc eſt, *ſtatum qualitatis*, ut Rhetorum vulgus loqui amat. CAPP.

Digitized by Google

eſt controverſia. Quare nec cauſa eſſe judicanda eſt. Si enim conſtitutio nulla eſt, unum latus 56 recedat oportet. Id enim conſtat 57, quod utrinque latere concurrente fulcitur. Igitur ſi conſtitutio non erit, nec cauſa eſſe judicanda eſt. Eſt enim *aſyſtata* 58 controverſia.

Ac facti quidem controverſia in omnia tempora poteſt diſtribui.) Nunc poſtquam conſtitutiones & rebus, & nominibus indicavit, ut has manifeſtius cognoſcere poſſimus, iisdem ſtatibus exempla ſupponit. *Ac facti quidem controverſia*, inquit, *in omnia tempora dividitur*. Et ſupra diximus, cum de facto ſit quæſtio, *conjecturam* vocari. Ergo huic *conjecturæ* tria tempora aſſignat, præteritum, præſens, futurum. Quod quidem exemplis docet. Sed hoc ſcire debemus, nullam rem in judicium, id eſt in judiciale genus, cadere poſſe, niſi de præterito. Omnia enim argumenta non de futuris, quæ incerta ſunt, ſed de præteritis colliguntur. Itaque *conjectura*, quanquam habeat tria tempora, tamen principalis eſſe non poteſt, niſi de præterito ſit. De præſenti vero, vel de futuro incidere poſſunt poſt *ſtatum* alium principalem. Ergo nec hanc *conjecturam* principalem eſſe poſſe credamus.

Bonone animo ſint erga populum Romanum Fregellani.) In hoc themate demonſtratio continetur. Nam deſcribendi nobis ſunt Fregellani, qui ſemper videbantur adverſi. Ita & quod ait:

Si Carthaginem reliquerimus incolumem, num quid ſit incommodi ad rempublicam perventurum.) Et hic *deliberativa* poteſt eſſe. Deliberat ſenatus, an Carthagini parcat. Ergo nihil in judicium niſi de præterito cadit.

Nominis controverſia eſt cum de facto convenit, & quæritur id quod factum ſit, quo nomine appelletur. Quo in genere neceſſe eſt, &c.) Nunc de *fine* 59 tractat: *Cum nominis*, inquit, *eſt controverſia*, id eſt cum quæritur quo id, quod factum eſt, nomine appelletur. Verum cum de nomine ambigitur, & de re neceſſe eſt ambigatur. Nomen enim rei eſt: res vero nunquam ſine nomine eſt. Quare cum de nomine dubitatio eſt, de re quoque dubitetur neceſſe eſt. Ergo *definitivus ſtatus* hujusmodi eſt, cum de facto conſtat, & de re vel nomine controverſia eſt. Inter factum enim & rem hoc intereſt: Res eſt certam ſui formam, & ſpeciem circa cognitionem retinens. Ergo ſi ſpecies rei nota eſt, nomen quoque notum ſit neceſſe eſt. Factum eſt confuſum quiddam & incertum, hoc ſolo certum, quod ſcitur, quid factum eſt In *fine* itaque factum conſtat, ſed res non conſtat. Et quia rei nomen ſemper adjunctum eſt, ideo de nomine controverſia eſt. Quod, inquit, nomen breviter nobis definiendum eſt, & contra atque adverſarius dicat, deſcribendum. Et dat exemplum.

Ut ſiquis ſacrum ex privato ſurripuerit, utrum fur, an ſacrilegus ſit judicandus.) Factum conſtat. Nam ſacrum ex privato conſtat eſſe ſublatum. De nomine incertum eſt, utrum ille fur, an ſacrilegus judicetur. Quare definitionibus noſtris nomen illi aliud, quam adverſarii volunt, imponere debemus.

De-

56 *unum latus*] intellige alteram litigantium partem.

57 *conſtat*] συνίςαται, hoc eſt, conſiſtere poteſt quoddam controverſiæ genus.

58 *aſyſtata*] ἀσύςατος ζήτησις vel ἀσύςατον ζήτημα, ut loquitur HERMOGENES in opuſculo de *ſtatibus*.

59 *de fine*] ὅρῳ, id eſt, definitione ſeu *ſtatu definitivo* qui ſæpe τοῦ *finis* nomine deſignatur apud Rhetores. Unde neceſſaria non eſt emendatio propoſita a Doctiſſimo MAILLEIO, qui legere malebat: *definitione*.

Digitized by Google

Definienda res erit verbis, & breviter deſcribenda.) Ad unum quidem utrumque tendit. Sed quia multi modi ſunt definitionis, videamus interim quid interſit inter definitionem & deſcriptionem. Definitio talis eſt: homo eſt animal rationale, bipes, riſus capax. Deſcriptio vero talis eſt: homo eſt qui erectum verticem rotundo capitis attollit, cujus ſunt ſub collo humeri brachiaque demiſſa, & cætera in hunc modum, ſed ut ipſe ait, breviter deſcribenda. Ergo quoniam de fine tractavimus, nunc quoque quid tractetur de *Qualitate*, videamus.

Generis eſt controverſia, cum & quid factum ſit, convenit.) Tulit 60 *conjecturam*. 31
Deinde cum ait, *& quo id factum nomine appellari oporteat, conſtat*; tulit *finem*. Ergo ſupereſt, ut quale vel quantum ſit id quod factum eſt, videamus, & dat exemplum: *Utrum juſtum, an injuſtum ſit: utrum utile, an inutile ſit.* Quod cum quæritur, non nomen rei, ſed rei qualitas quæritur, & ideo *qualitas* appellata eſt. Incipit HERMAGORAM reprehendere, qui *demonſtrationem* 61 & *deliberationem* 62 ſub *qualitate* conſtituerit.

Huic generi HERMAGORAS *partes quatuor ſuppoſuit.*) Reprehendit (ut diximus) HERMAGORAM, quod *demonſtrationem* & *deliberationem* ſub *qualitate* poſuerit: quum ipſa *qualitas*, id eſt conſtitutio generalis, ſub *deliberativa* & *demonſtrativa* ſit. De qua re in conſequentibus latius diſputabitur.

Quod ejus, ut nos putamus, non mediocre peccatum reprehendendum videtur.) Ait grave HERMAGORÆ peccatum ſe debere reprehendere, & id breviter. Ne ſi, inquit, taceamus, quod primum eſt, HERMAGORÆ artes approbare videamur; & quare ejuſdem artes non ſimus ſecuti, cauſas dare nequeamus. Deinde, inquit, ne ſi latiſſime HERMAGORÆ peccatum perſequi voluerimus, quod quidem eſt tertium, inquit, noſtris præceptis moram videamur afferre. Sed, quod medium eſt, de peccato HERMAGORÆ breviter diſputabimus.

Si deliberatio, & demonſtratio.) Quæſtio hæc eſt, quod non recte HERMAGORAS *de-* 32
liberationem & *demonſtrationem* ſub *qualitate* poſuerit. CICERO ergo ait non recte *deliberationem* & *demonſtrationem* ſub *qualitate* poſitas, quia genera cauſarum ſunt. Quod ſi genera cauſarum eſſe HERMAGORAS fuerit confeſſus, ſine dubio non hæc debuit ſub qualitate ponere; ſin negaverit, docebit CICERO genera eſſe cauſarum. Igitur male HERMAGORAS *demonſtrationem* & *deliberationem* ſub *qualitate* collocavit. Ac primo per conditionalem quæſtionem, id eſt, *hypotheticam* ingreditur propoſitionem. Ubicunque enim (*ſi*) eſt, ſub quadam conditione propoſitio eſt. Si, inquit, hoc eſt: illud non eſt; hoc autem eſt: igitur illud non eſt. Ita & hic: Si *deliberatio*, inquit, & *demonſtratio genera ſunt cauſarum, non poſſunt recte partes alicujus generis cauſa putari. Genera autem cauſarum ſunt.* Igitur generis cauſæ partes eſſe non poſſunt. Et docet genera eſſe cauſarum. Primum igitur ponamus genus cauſæ; Secundum partes generis cauſæ, id eſt, *conjecturam, finem, qualitatem, tranſlationem.* Tertium ſit illud quicquid *qualitati* ſubjicitur, ubi HERMAGORAS *deliberationem* & *demonſtrationem* conſtituit. Ergo CICERO primum dicit *deliberationem* & *demonſtrationem*, quia prima ſunt, ſecun-

60 *Tulit*] id eſt ſemovit, excluſit a diſputatione. CAPP.

61 *demonſtrationem*] hoc eſt genus orationis *demonſtrativum*. CAPP.

62 *deliberationem*] id eſt genus orationis *deliberativum*, ut Rhetores loqui amant. CAPP.

ſecunda eſſe non poſſe; quod ſi ſecunda non ſunt, multo minus tertia eſſe poſſe: quod HERMAGORAS conſtituiſſe conſpicitur. Itaque meminiſſe debemus CICERONEM de duobus tractare, id eſt de primo & ſecundo, ſcilicet de genere cauſæ, & partibus generis. *Si*, inquit, *deliberatio* & *demonſtratio genera ſunt cauſarum, non recte partes generis cauſæ poſſunt putari*, id eſt, conſtitutiones. Quod cum docet conſtitutiones eſſe non poſſe, multo magis videntur partes conſtitutionis eſſe non poſſe.

Eadem enim res alii genus eſſe, alii pars poteſt: eidem genus eſſe, & pars non poteſt.) ARISTOTELES ait, res omnes quæ in dictis & factis, & in omni mundo aguntur, decem eſſe 63; quarum rerum nomina ponemus. Prima *ſubſtantia* eſt: deinde *quantitas*, *qualitas*, *ad aliquid* 64, *ubi*, *quando*, *ſitus*, *habere* 65, *facere*, *pati* 66. Græcis autem vocabulis ſic vocantur, οὐσία, πόσον, ποιὸν, πρός τι, ποῦ, πότε, κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Harum prima, ut diximus, ſubſtantia vocatur. Reliquæ novem in ſubſtantia ſunt, quæ accidentes vocantur. Utputa membrana, ſubſtantia eſt. Accidunt autem ei crocum, ſcriptura, & cætera. Cum interea & ſubſtantia res ſit, & ea quæ accidunt, res ſint. Nunc ad id, quo de nunc agitur, revertamur. *Eadem enim res*, inquit, *alii genus eſſe*, *alii pars poteſt.* Hic rem ſubſtantiam illam ponamus: quæ dum ſola eſt, patet omnibus accidentibus. Sed cum ab uno accidenti fuerit occupata, jam in ſe accidens aliud non admittit. Utputa lana alba, res eſt, ſed ſubſtantia. Hæc res patet multis accidentibus. Poteſt enim lana illa aut roſea fieri, aut veneta, aut nigra. Sed ſi colorem unum in ſe ſuſceperit, jam in ſe colorem alium 67 non admittit. Similiter & homo ſubſtantia eſt. Poteſt autem id, quod homo eſt, nunc ſervus eſſe, nunc dominus. Sed poſtquam dixeris dominum, in eo quod dominus eſt, eſſe & ſervus non poteſt. Aut cum dixero ſervum, in eo quod ſervus eſt, & dominus eſſe non poteſt. Ita ergo & hic, *deliberatio* & *demonſtratio* res eſt, ſed illa ſubſtantia, quæ quandiu ſola eſt, patet accidentibus, id eſt generi cauſæ, & cauſæ partibus. Ita quandiu in incerto ſunt, genus alii, alii partes eſſe poſſunt. Cum vero generis nomen acceperint, in eo quod genus ſunt, & partes eſſe non poſſunt. Hoc eſt quod ait: *Eidem genus eſſe, & pars non poteſt.* Ergo ſi genus generis pars eſſe non poteſt, multo minus partis generis partes putabuntur.

Deliberatio autem, & demonſtratio genera ſunt cauſarum.) Id quod primo dubie propoſuit, aſſumpſit ſine dubitatione. Neque enim dicit, *ſi deliberatio*; ſed, *deliberatio autem & demonſtratio genera ſunt cauſarum.* Et id triplici argumentatione convincit, ſcilicet *demonſtrationem* & *deliberationem* genera eſſe cauſarum.

Nam aut nullum, inquit, *cauſæ genus eſt*, *aut judiciale ſolum; aut & judiciale, & demonſtrativum, & deliberativum.*) Id eſt, aut nullum cauſæ genus eſt, aut unum, aut tria. Duo enim propterea non dixit, quoniam *deliberatio*, & *demonſtratio* quanquam inter ſe diverſa ſunt, ſimul tamen aut in generibus cauſæ ponuntur, & fiunt tria genera cauſæ: aut ſimul tolluntur, & remanet unum, id eſt, *judiciale* ſolum. Ergo tollit duo, id eſt nec unum eſſe, nec nullum, ut id quod reliquum eſt, adpro-

63 *decem eſſe*] quas Logici *Categorias* appellant. CAPP.

64 *ad aliquid*] τὸ πρός τι, vulgo *Relatio*. CAPP.

65 *habere*] in ſcholis dicitur *habitus*. CAPP.

66 *facere, pati*] *actio* & *paſſio* dicuntur apud Scholaſticos. CAPP.

67 *colorem alium*] perperam legebatur olim *aliud*. CAPP.

probetur. Nullum, inquit, cauſæ genus eſſe, non poteſt dicere: nam qui artes ſcribit, multasque dicit eſſe cauſas, nullam non poteſt dicere. Tulit rem unam, deinde unum *judicale* ſolum eſſe non poteſt dicere: propterea quod & *deliberatio*, & *demonſtratio* genera ſunt cauſarum; nam & inter ſe diverſa ſunt, & ab *judiciali* multum ſeparata. Id porro quod diverſum eſt, tunc omnino diverſum eſt, ſi inter ſe & rebus, & exitu diſtet. Atque ut rationes ex ſimilibus colligamus, res eſt lectio, exitus intellectus. Ergo hæc tria genera cauſarum re inter ſe diſtant: aliud enim agitur in *demonſtratione*, aliud in *deliberatione*, aliud in *judiciali* 68. Rerum quoque exitus diſpar eſt, nam *demonſtrationis* finis eſt honeſtas; *deliberationis*, utilitas; *judicialis* 69, æquitas. Quod ſi hæc tria inter ſe & re, & exitu diſtant, profecto genera cauſarum conſtitui debebunt. Non ergo recte *deliberationem* & *demonſtrationem*, *qualitatis* partes eſſe dixit. In his autem quæ hucusque diſputavimus, videamus quinquepartitum ſyllogiſmum: ac primum quæſtionem, de qua agitur, conſtituamus. Hæc autem eſt quæſtio, quod non recte HERMAGORAS *deliberationem*, & *demonſtrationem* ſub *qualitate* poſuerit. Si *deliberatio* & *demonſtratio* genera ſunt cauſarum, non poſſunt recte partes alicujus generis cauſæ putari. Hoc primum eſt. *Eadem enim res alii genus eſſe, alii pars poteſt: eidem genus eſſe, & pars non poteſt.* Hoc ſecundum eſt. *Deliberatio* autem & *demonſtratio* genera ſunt cauſarum. Hoc tertium eſt. *Nam aut nullum cauſæ genus eſt, aut ſolum judiciale: aut & judiciale, & deliberativum, & demonſtrativum.* Hoc quartum eſt. Relinquitur ergo ut omnia tria genera ſint cauſarum. Hæc concluſio eſt. Videamus ergo illum quem promiſimus ſyllogiſmum quinquepartitum: Si *deliberatio*, & *demonſtratio* genera ſunt cauſarum, non poſſunt recte partes alicujus generis cauſæ putari. Hæc, propoſitio eſt. Et quia neceſſe eſt exprimi confeſſione, ſecundum quoque in confeſſionem venire, propoſitio nobis approbanda atque adjungenda eſt; atque ideo CICERO approbat propoſitionem. *Eadem enim res*, inquit, *alii genus eſſe, alii pars poteſt: eidem genus eſſe, & pars non poteſt.* Approbavit ergo propoſitionem. Rurſus poſt approbatam propoſitionem, illud quod quaſi in propoſitione dubie propoſuerat, aſſumit hoc modo; *Deliberatio autem, & demonſtratio genera ſunt cauſarum.* Deinde approbat aſſumptionem, ut ſupra diximus, triplici argumentatione. *Nam aut nullum cauſa genus eſt, aut* judiciale *ſolum, aut &* judiciale, *&* demonſtrativum, *&* deliberativum. Poſtremo tres adhibet concluſiones. Ubicunque enim *ergo* vel *igitur* eſt, concluſio ſit neceſſe eſt. Prima igitur concluſio approbationis de *aſſumptione* eſt. Quid enim ait in *aſſumptionis* approbatione? *nam aut nullum cauſa genus eſt, aut* judiciale *ſolum, aut &* judiciale., *&* demonſtrativum, & deliberativum. Concludit ergo hæc tria genera eſſe cauſarum: *Relinquitur ergo*, inquit, *ut omnia tria genera ſint cauſarum.* Secunda concluſio propoſitionis eſt, ſive argumentationis ejus. Quid enim argumentatur in propoſitione? *ſi* deliberatio *&* demonſtratio *genera ſunt cauſarum, non poſſunt recte partes alicujus generis cauſæ putari.* Concludit hoc ipſum: Deliberatio *igitur*, *&* demonſtratio *non poſſunt recte partes alicujus generis cauſæ putari.* Tertia autem concluſio quæſtionis eſt. Quæ enim quæſtio eſt? quod HERMAGORAS *deliberationem* & *demonſtrationem* non recte ſub qualitate con-

68 *in judiciali*] ſupple, *materia.* CAPP.

69 *judicialis*] ſubauditur *Materia* vel *Hypotheſeos* oratoriæ. CAPP.

conſtituit. Concludit itaque quæſtionem : *Male igitur eas generalis conſtitutionis partes eſſe dixit.* Verum cum in primo ſyllogiſmo de duabus rebus tractaverit, de primo & ſecundo, id eſt, de genere & partibus generis: cur hic in tertia concluſione partis partium mentionem fecit, quod ſcilicet tertium eſt? Hoc primum ſic excuſatur, quod hæc concluſio præter ſyllogiſmum ſit. Eſt enim quæſtionis quæ extra ſyllogiſmum eſt, ſed ex ea ſyllogiſmus. Deinde quod per hanc extremam concluſionem ſenſim deſcendit ad alium ſyllogiſmum, ubi hæc tractat, *deliberationem* & *demonſtrationem*, cum partes generis eſſe non poſſint, multo minus partium partes eſſe poſſe 70. Sed primum 71 quam de eo ſyllogiſmo tractemus, ea quæ iu eo obſcura ſunt, explicemus.

33 *Pars autem eſt cauſæ conſtitutio omnis.*) Diſputaſti quidem ſupra, o CICERO, *deliberationem* & *demonſtrationem*, quia genera ſint, partes generis eſſe non poſſe: non tamen oſtendiſti utrum conſtitutio pars generis ſit, an ipſum genus: incertum eſt enim utrum *deliberatio* ſub *qualitate* ſit, an *qualitas* ſub *deliberatione*. Doceas itaque oportet utrum pars, an genus ſit conſtitutio. Hæc ergo incidens quæſtio eſt, utrum conſtitutio pars, an genus ſit. Jam ſupra oſtendit *deliberationem* & *demonſtrationem* genera eſſe cauſarum, quod & inter ſe diſtent, & ab *judiciali* plurimum diſſideant, & ſuum quæque finem habeant quo referri debeant. Nunc ei docendum eſt utrum conſtitutiones cauſarum partes ſint: & ſic argumentatur propoſito themate, quid primum invenias; genus, an conſtitutionem. Utique primum neceſſe eſt agnoſcas, utrum *deliberativa*, an *demonſtrativa* controverſia ſit; tunc deinde quæ ſit conſtitutio. Ergo pars cauſæ eſt conſtitutio omnis.

Non enim cauſa ad conſtitutionem, ſed conſtitutio ad cauſam accommodatur.) Prius enim cauſa cognoſcatur neceſſe eſt, deinde conſtitutio. Plus autem cauſam eſſe quam conſtitutionem, ſic etiam poſſumus cognoſcere, quod in ſingulis cauſæ generibus conſtitutiones variantur: cauſa enim, omnium conſtitutionum capax eſt: verum cum cauſa & conſtitutio juncta ſibi eſſe videantur, tamen unum alteri prius ſit. Omne enim quod loquimur, ſive quod mente concipimus, aut ſimplex eſt, aut conjunctum. Simplex eſt, quod ad aliud non attendit, ut *tabula*, *ſaxum*, & reliqua hujuſmodi. Conjunctum vero, ut de duobus unum prius habeat, quatuor modis fit: aut tempore, aut loco, aut ordine, aut cauſa. Ætas cum in homine ſit, tempore in ordinem ſecernitur. Si dicas *juventus*, utique conſideratione temporis, juventus ante ſenectutem eſt. Deinde loco juncta ſecernuntur. Cum enim dicis *atrium*, ideo primum intelligis, quia conſideras interiorem locum eſſe, ubi triclinium. Ordine vero ſic; cum in eodem loco multi ſedeamus, pro ordine ſedentinm nobis anteferamus. Cauſa autem ſic; de his quæ juncta ſunt, unum prius efficitur: ur puta *pater* & *filius* juncta ſibi ſunt. Neque enim ante pater, quam filius naſcatur; aut ante filius, quam illi ſit pater. Sed quia filio ad naſcendum pater cauſa eſt, idcirco ex cauſa pater filio præfertur. Ita hic in themate, cauſa & conſtitutio conjuncta ſunt: ſed ut prior cauſa ſit, cauſa efficitur. Ut conſtitutio enim naſcatur, cauſa præcedit. Quod ipſe ait:

Non

70 *eſſe poſſe*] in editione Baſil. perperam legitur, *poſſimt.* CAPP.

71 in editione Baſil. legitur, *prius.* CAPP.

Non enim cauſa ad conſtitutionem, ſed conſtitutio ad cauſam accommodatur.) Hic quoque advertamus ſyllogiſmum quadripertitum. Prima eſt enim propoſitio cum adjuncto: *Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putari, multo minus recte partis cauſæ partes putabuntur.* Huic propoſitioni approbatio non fuit ſubjicienda. Manifeſtum eſt enim, ſi partes cauſæ non ſint, multo minus partis cauſæ partes putari. Ergo incidit quæſtio, utrum conſtitutio pars ſit: & (ut ſupra docuimus) probat partem. Sed hæc incidens quæſtio non pertinet ad ſyllogiſmum: verum quia neceſſaria fuit, interjecta eſt. Deinde aſſumit illud quod propoſuerat. *Sed & deliberatio & demonſtratio generis cauſæ partes non poſſunt recte putari.* Et approbat aſſumptionem, *Quod ipſa ſunt genera*, inquit. Poſtremo concludit propoſitionis ſecundam partem. Quid eſt in ſecunda parte propoſitionis? *Multo minus recte partis cauſæ partes putabuntur.* Concludit hoc ipſum.

Multo igitur minus recte partis ejus, quod hic dicit, partes putabuntur.) Primæ enim parti propoſitionis per incidentem quæſtionem ſatisfecit. Quid eſt enim in prima parte propoſitionis? *Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putari.* Itaque oſtendit generis cauſæ partem eſſe conſtitutionem. Quadripertitus ergo eſt ſyllogiſmus. Eſt enim propoſitio, *aſſumptio*, approbatio *aſſumptionis*, concluſio 72. Quæſtio vero incidens ad ſyllogiſmum minime pertinet.

Deinde ſi conſtitutio & ipſa, & pars ejus qualibet, intentionis *depulſio eſt*: *qua intentionis depulſio non eſt, ea nec conſtitutio, nec pars conſtitutionis eſt.*) Omnis pars tunc plene pars eſt, ſi generis & nomen, & definitionem recipiat; utputa, *animal* genus eſt. Jam ex animali Homo, Equus, Avis. Deinde ex Avi, Corvus, Cornix, Aquila. Itaque hæc omnia generis ſui & nomen, & definitionem recipere debebunt. Generis vero nomen quod eſt? animal. Ergo & Homo, & Equus, & Avis, & Corvus, & Cornix, & Aquila, animalia dicuntur. Deinde generis definitio quæ eſt, id eſt animalis? Animal eſt corpus animatum. Itaque & Homo, & Equus, & Avis, & Corvus, & Cornix, & Aquila, corpus animatum eſt. Verum definitio a genere tranſit in ſpecies: ſpecierum vero definitio in genus tranſire non poteſt. Non enim, cum hominem definio, *homo eſt corpus animatum bipes*; jam cum dico *bipes*, ad generis definitionem pertinet: eſt enim animal & quadrupes. Itaque nunc, accepta ſimilitudine, ad argumentationem Ciceronis redeamus. Et primo quæſtionem, quæ in contentione verſatur, attendamus. Illa autem, ut ſupra diximus, quæſtio eſt, quod *deliberatio* & *demonſtratio* non recte ſub qualitate ſint poſitæ. Supra id jam duabus argumentationibus vicit: quarum prima illa fuit, *deliberationem* & *demonſtrationem*, ſi genera ſint cauſarum, partes generis eſſe non poſſe. Et probavit genera eſſe cauſarum. Secunda vero argumentatio talis fuit; quod, ſi generis partes eſſe non poſſunt, multo magis partes partium eſſe non poſſe. Nunc tertiam affert argumentationem: *Si*, inquit, *conſtitutio & ipſa*, & *pars ejus qualibet* intentionis *depulſio eſt*; *qua* intentionis *depulſio non eſt*, *ea nec conſtitutio*, *nec pars conſtitutionis eſt.* Ut ſupra diximus, Omnis pars generis ſui & nomen, & definitionem debet recipere: genus hic autem conſtitutio eſt: ſub conſtitutione quatuor conſtitutiones: ſub qualitate *demonſtratio*, *deliberatio*, *juri-*

72 *approbatio aſſumptionis*] perperam interpunctum fuerat: *approbatio, aſſumptionis concluſio.* Sed noſtram interpungendi rationem ſatis probat, quod paulo ſupra legitur: *& approbat aſſumptionem.* Capp.

juridicialis, *negocialis* 73. Itaque videamus an *deliberatio*, & *demonſtratio* generis nomen & definitionem recipiant: generis nomen eſt conſtitutio. Quod nomen tollit CICERO *demonſtrationi* & *deliberationi*. Sed, ne dicat HERMAGORAS conſtitutiones dici poſſe, oſtendit definitionem generis cadere non poſſe in *deliberationem*, & *demonſtrationem*: quod ſi definitio non cadit, nomen quoque cadere non debebit. Conſtitutionem autem ſic definimus, *Conſtitutio eſt* intentionis *depulſio*. Quam ſcilicet definitionem in *deliberatione* & *demonſtratione* videmus eſſe non poſſe. Quod ſi *deliberatio* & *demonſtratio*, neque nomen conſtitutionis, neque definitionem recipiunt; nec conſtitutiones ſunt, nec partes conſtitutionis. *Ipſi autem placet*, *conſtitutionem* INTENTIONIS *depulſionem eſſe*. Et concedit ei alias definitiones. *Sive*, inquit, *conſtitutionem primam cauſæ accuſatoris confirmationem dicat*, *ſive defenſoris primam deprecationem* 74, neceſſe eſt, *deliberationem* & *demonſtrationem* neque conſtitutionem eſſe, nec partem conſtitutionis. Hoc loco animadvertere debemus genus ſyllogiſmi, quod obſcuritate ſui, & artificio colligatum, ſyllogiſmis fere omnibus antecellit. Sic itaque iſte colligitur ſyllogiſmus a primo ad ſecundum, a ſecundo ad tertium, a primo ad tertium. Primum enim & tertium ſimile eſſe: medium facit, quod utrique conjungitur. Sed ut melius poſſit artificium CICERONIS intelligi, prius quælibet ſimilitudo facienda eſt. Ponamus itaque hæc tria. *Victorinus docet*, unum ſic. *Intelligis*, aliud ſic. *Spem habes*, tertium ſic. Itaque faciamus ſyllogiſmum a primo ad ſecundum; *Si* VICTORINUS *docet*, *intelligis*. Nunc a ſecundo ad tertium; *Si intelligis*, *ſpem habes*. Deinde a primo ad tertium; *ergo ſi* VICTORINUS *docet*, *ſpem habes*. Primum enim & tertium quod poteſt veriſimile non videri, medio illo, quaſi quadam approbatione, conjungitur. Hoc ergo & in CICERONE videamus. Primum hoc eſt; *Si conſtitutio*, *& ipſa*, *& pars ejus qualibet* intentionis *depulſio eſt*. Secundum illud eſt; *Quæ* intentionis *depulſio non eſt*, *ea nec conſtitutio*, *nec pars conſtitutionis eſt*. Tertium hoc; *Si* deliberatio, *&* demonſtratio, *neque conſtitutio*, *nec pars conſtitutionis eſt*. Nunc videamus ſyllogiſmum a primo ad ſecundum: *Si conſtitutio*, inquit, *& ipſa*, *& pars ejus qualibet* intentionis *depulſio eſt*; *quæ* intentionis *depulſio non eſt*, *ea nec conſtitutio*, *nec pars conſtitutionis eſt* Deinde a ſecundo ad tertium: *At*, *ſi quæ* intentionis *depulſio non eſt*, *ea nec conſtitutio*, *nec pars conſtitutionis eſt*; demonſtratio *&* deliberatio, *neque conſtitutio nec pars conſtitutionis eſt*. Nunc a primo ad tertium: *Si igitur conſtitutio*, *& ipſa*, *& pars ejus qualibet* intentionis *depulſio eſt*: deliberatio, *&* demonſtratio, *neque conſtitutio*, *neque pars conſtitutionis eſt*. Ergo a primo ad tertium concluſio eſt ſyllogiſmi. Denique CICERO; *Si igitur*, inquit, *conſtitutio*. Ubicunque enim *ergo* vel *igitur* ponitur, concluſio eſt argumenti.

34 *Deinde* conjecturalis *cauſa non poteſt ſimul ex eadem parte eodem in genere &* conjecturalis *eſſe*, *&* definitiva.) Aliud incipit argumentum, id eſt quartum ſyllogiſmum, quo oſtendit, non recte ſub qualitate *deliberationem* & *demonſtrationem* poſitas. Quem ſyllogiſmum prius quam oſtendamus, ea, quæ in re ſunt, ante videamus. *Deinde*, inquit, conjecturalis *cauſa*. Si, inquit, *conjecturam* per id quod eſt, attendamus, nihil

73 *juridicialis*, *negocialis*.] Supple, *ſtatus* vel *conſtitutio*. CAPP.

74 *defenſoris primam deprecationem*] alias & quidem ſæpius dixit *depulſionem*, nullo ſenſus diſcrimine. CAPP.

Digitized by Google

nihil aliud inveniemus quam *conjecturam* ſolam: nec in eo quod *conjectura* eſt, poſſumus *finem* intelligere. Rurſus, inquit, ſi *finem* per ſe ipſum conſideremus, nihil aliud quam *finem* inſpiciemus. Nec in eo quod *finis* [75] eſt, poſſumus *translationem* intelligere. Ita ergo conſtitutiones ſingulæ habent proprium ſuum, in quo poſitæ genere, commixtionem conſtitutionis alterius non admittunt. Male igitur HERMAGORA *deliberationem* & *demonſtrationem* partes conſtitutionis, id eſt, qualitatis eſſe voluiſti: cum *deliberatio*, ſive *demonſtratio* per ſe conſideratæ, non ſolæ intelligi, ſed omnes in ſe conſtitutiones continere poſſint.

Simul ex eadem parte, eodem in genere.) Et ſupra legimus: *Pars autem cauſæ eſt conſtitutio omnis.* Genus autem eſt conſtitutionis id quod valet, quod & explet: id denique quo unaquæque conſtitutio ab aliis conſtitutionibus ſegregatur. Pars autem communis poteſt eſſe cum multis. *Et omnino nulla conſtitutio, nec pars conſtitutionis*, &c. Quoniam de *deliberatione* & *demonſtratione* quæſtio eſt, quæ *deliberatio* & *demonſtratio* partes conſtitutionis [76] ab HERMAGORA ponuntur, recte cum de ſolis conſtitutionibus loqueretur, partes etiam tetigit.

Et omnino, inquit, *nulla conſtitutio, nec pars conſtitutionis poteſt ſimul & ſuam habere, & alterius in ſe vim continere . . . . . . Altera autem aſſumpta, numerus conſtitutionum duplicatur, non vis conſtitutionis augetur.*) Sapienter dixit. Multæ enim conſtitutiones in cauſa eſſe poſſunt. Sed ſi plures ſint, ad numerum conſtitutionum, non ad augendam vim alterius conſtitutionis, accedunt.

At deliberativa cauſa ſimul ex eadem parte eodem in genere & conjecturalem *&* generalem [77], *&* definitivam, *&* tranſlativam *ſolet habere conſtitutionem, & unam aliquando, & plures nonnunquam.*) Cum, inquit, conſtet unamquamque conſtitutionem alteram in ſe non admittere: deliberativa ex eadem parte eodem in genere omnes ſolet recipere conſtitutiones. Ergo ipſa nec conſtitutio, nec pars conſtitutionis eſt. 35

Simul ex eadem parte.) *Deliberatio* enim pars cauſæ eſt. Videamus nunc quadripertitum ſyllogiſmum. Proponit ſic. Primo ſpecialiter, deinde generaliter. Specialiter ſic: *Deinde* conjecturalis *cauſa non poteſt ſimul ex eadem parte eodem in genere &* conjecturalis *eſſe, &* definitiva. Specialiter enim de *conjectura* propoſui [78]. *Rurſus nec* definitiva *cauſa poteſt ex eadem parte eodem in genere &* definitiva *eſſe, &* tranſlativa. Et hic ſpecialiter de *fine* [79] propoſuit. Nunc proponit generaliter de omnibus conſtitutionibus, & earum partibus: *Et omnino*, inquit, *nulla conſtitutio, nec pars conſtitutionis poteſt ſimul & ſuam habere, & alterius in ſe vim continere.* Hucuſque propoſuit. Deinde approbat propoſitionem: *Ideo*, inquit, *quod unaquæque ex ſe & ex ſua natura ſimpliciter conſideratur: altera aſſumpta numerus conſtitutionum duplicatur, non vis conſtitutionis augetur.* Poſt approbationem propoſitionis aſſumit quod ſibi neceſſarium eſt: *At deliberativa*, inquit, *cauſa ſimul ex eadem parte eodem in genere &* conjecturalem *&* generalem [80], *&* definiti-

75 *finem , . . finis*] hoc vocabulo *ſtatum definitivum* intelligit, ſeu cauſam *definitivam*, ut mox ajebat TULLIUS. CAPP.

76 *partes conſtitutionis*] illius videlicet cui nomen *qualitas*. CAPP.

77 *generalem*] id eſt τὸν τῆς *qualitatis* conſtitutionem, τάσιν. CAPP.

78 *propoſuit*] perperam legebatur antea, *propoſui*. CAPP.

79 *de fine*] hoc eſt, *de ſtatu definitivo*.

80 *& generalem*] vide notas proxime ſuperiores. CAPP.

Digitized by Google

nitivam, *&* tranſlativam *continet conſtitutionem*, *& unam aliquando* 81, *& plures nonnunquam.* Quod quoniam manifeſtum eſt, & apertum omnibus, non fuit neceſſe approbare *aſſumptionem.* Sequitur ergo concluſio, quæ duplex eſt. Prima ad id, quod adſumptum eſt: *At deliberativa cauſa ſimul ex eadem parte eodem in genere* &c. *Ergo ipſa nec conſtitutio, nec pars conſtitutionis eſt.* Secunda ad utrumque quo de agitur. Pariter enim de *deliberatione* & *demonſtratione* tractatur. *Genera* (inquit) *ergo, ut ante diximus, hæc cauſarum putanda ſunt, non partes alicujus conſtitutionis.*

Hæc ergo conſtitutio, quam generalem *nominamus, partes videtur nobis duas habere.*) Poſtquam docuit, *deliberationem* & *demonſtrationem* non partes qualitatis, ſed genera eſſe cauſarum; ad ipſius qualitatis deſcendit diſputationem. Ac primo hanc in duas dividit partes, in *juridicialem* & *negotialem.* Quarum partium hoc compendium tenere debemus, quod *juridicialis* ſemper de præterito eſt: *negotialis* 82 ſemper de futuro: quæ tempora in ipſarum partium definitione videtur CICERO non declaraſſe. Ait enim:

36 Juridicialis *eſt, in qua æqui & recti natura, aut præmii, aut pœnæ ratio quæritur.* Negotialis *eſt, in qua quid juris ex civili more, & æquitate ſit, conſideratur: cui diligentia præeſſe apud nos Juris conſulti exiſtimantur.*) Hic omnino tempus quaſi præteritum non demonſtrat: niſi quod magis futurum tempus videtur includere, cum ait: *Præmii, aut pœnæ ratio quæritur.* Quo loco primum oſtendendum eſt, & pœnam & præmium de præterito eſſe poſſe. Nam & poſt ſupplicium de aliquo injuſte ſumptum, poſſunt nonnulli in judicium vocari: & quod non recte præmio aliquem donaverint, poſſunt in judicium vocari. Ut VERRES qui ſupplicium ſumpſit de civibus Romanis, & anulo aureo ſcribam in concione donavit. Ergo præmii & pœnæ ratio poteſt de præterito eſſe. Sed occurrit illud: Poteſt tamen præmii, & pœnæ ratio, & de futuro eſſe. Ideoque in *juridiciali* qualitate tempus præteritum non recte definivit. Cum jam huic loco ſic reſpondetur, quod dixerit *ratio*: Ratio enim ſemper de præterito eſt facto. De futuro autem cum quæritur, ratiocinatio dicitur. Et eſt ibi tantum meriti ratio, quod meritum præteritum eſt. Atque ita, ratio nunquam niſi de præterito eſt. Cum enim dicis, *petit præmium*, neceſſe eſt afferat meritum. Ita in eo quod petit præmium, nulla ratio eſt. Sed cum ais, eum mereri: tum ratio eſt, ex præterito veniens. Ergo cum ait CICERO: Juridicialis *eſt, in qua æqui & recti natura, aut præmii, aut pœnæ ratio quæritur;* in eo quod ait *ratio* præteritum tempus includit.

Juridicialis.) A jure. Æqui enim & recti ratio non niſi jure conſtat. Deinde,

Negotialis *eſt*, inquit, *in qua quid juris ex civili more, & æquitate ſit, conſideratur.*) *Negotialis qualitas* talis eſt, cum aliquid generatim jure cautum, ad ſpeciem devocamus. Utputa, *Viro forti præmium detur*: vir fortis petit inimici mortem. In eo quod dicit, *Viro forti præmium;* dat quidem viro forti præmium, ſed non etiam deſignat illud, fortis quod petit. Ergo in *negotiali qualitate*, ex æquitate præcedentis juris, nova jura firmantur, id eſt ut liceat id, quod in contentione verſatur: & ideo de futu-

81 *& unam aliquando*] male legebatur olim: *& unam aliquam;* quod emendavimus ex ipſo CICERONE. CAPP.

82 *juridicialis de præterito &c.*] vide ut VICTORIANA CICERONIS interpretatio conciliare ſtudeat CICERONEM cum HERMOGENE de *ſtatibus juridiciali* δικαιολογικῇ & *negotiali* πραγματικῇ. CAPP.

futuro eſt. Quod etiam Juris periti faciunt: qui, ſi forte id, quo de agitur, jure non cautum eſt; per interpretationem ſtatuti juris, id etiam quod in eodem jure nominatim non continetur, affirmant. Hoc eſt quod ait,

Cui diligentiæ præeſſe apud nos Juris conſulti exiſtimantur.) Hoc quoque tempus futurum demonſtrat cum ait: *quid juris ſit, conſideratur.* Conſideratio enim de incerto eſt, & quia juris conſideratio eſt, de futuro eſt.

Ac juridicialis *quidem ipſa in duas diſtribuitur partes*, abſolutam *&* aſſumptivam.) *Negotialis qualitas* ſtat, nec aliquas ex ſe partes fundit. *Juridicialis* vero in duas partes funditur, in *abſolutam qualitatem* & *aſſumptivam.* Deinde hic quoque rerum compendium tenere debemus, quod in *abſoluta qualitate* factum ipſum juſtum aſſerimus: in *aſſumptiva* vero qualitate non factum juſtum, ſed cauſam facti juſtam fuiſſe contendimus. Itaque in *abſoluta qualitate* æqui & recti natura quæritur. In *aſſumptiva* vero præmii & pœnæ ratio quæritur: quæ *aſſumptiva*, quatuor locis dividitur; *Conceſſione*, *Remotione* criminis, *Relatione* criminis, *Comparatione.* Verum hic, quatuor horum locorum CICERO ordinem convertit. Nam a poſtremo quod hic poſuit, retrorſum verſus ordo eſt. Etenim vim ſingularum defenſionum conſiderare debemus. Primo hoc eſt innocentis hominis, ut dicat: *non feci* 83. Deinde, *feci; ſed non ſic vocatur* 84. Tertio, *feci*, & *ſic vocatur*, *ſed jure feci* 85. Deinde hoc ipſum (*jure feci*, aut licuiſſe ſibi) debebit oſtendere: quæ eſt *qualitas abſoluta*: aut ſi non licuit, debet ſibi extrinſecus aſſumere aliquid 86, quo hic probet, quod injuſte factum videtur. Videamus nunc quæ ſit de his quatuor *aſſumptionibus* fortior *aſſumptio* 87. Primo debet dicere, *feci; ſed profui*: & probare plus ſe profuiſſe, quam obfuiſſe, quæ eſt *qualitas compenſativa*, quam ideo CICERO comparationem vocat, quod comparetur id quod in crimen vocatur ad id quod ſe reus profuiſſe dicit: quæ *comparatio* ſemper in eodem facto eſt. Utputa: *quidam muros civitatis diſſipavit, hoſtes fugerunt, reus fit læſæ reipublicæ.* In eodem eſt *comparatio.* Nam quod muros dejecit, videtur læſiſſe rempublicam: & quia muros dejecit, hoſtes fugerunt, videtur profuiſſe reipublicæ. Ergo hoc primum debet aſſumere, *Feci; ſed profui.* Deinde debet dicere, *Feci quidem; ſed ut hoc facerem, ante provocatus ſum*; id eſt, *feci; ſed meruit.* Quæ eſt *relatio* criminis. Tertio debet dicere, *Feci; ſed alter me impulit ut facerem.* Quæ eſt *remotio* criminis. Poſtremo ſi hæc cuncta defecerint, id eſt, ſi ut hoc faceret, nec profuit, nec injuriam reddidit, neque ab alio compulſus eſt; quoniam nihil eſt, quo ſe defendat, debebit factum fateri, ſed veniam poſtulare, quæ eſt *qualitas venialis*, quam *conceſſionem* CICERO vocavit. Hic ergo ordinem CICERO hoc loco convertit, quem in poſterioribus ſervat. Itaque *conceſſio* duas partes habet, *purgationem* & *deprecationem*. In *purgatione* tria ſunt: imprudentia, caſus, neceſſitas. Si hæc non fuerint, *deprecatio* eſt: ſed hæc aut apud imperatorem, aut apud populum. Itaque in *purgatione*, factum conceditur, ſed facientis animus excuſatur. Hoc eſt

83 *non feci*] qui *ſtatus* eſt *conjecturalis* CAPP.

84 *ſed non ſic vocatur*] & *ſtatus* eſt *definitivus.* CAPP.

85 *ſed jure feci*] qui *ſtatus* dicitur *qualitatis abſoluta.* CAPP.

86 *extrinſecus aſſumere aliquid*] qui *ſtatus* ideo vocatur *qualitatis aſſumptiva.* CAPP.

87 *de his aſſumptionibus fortior aſſumptio*] *aſſumptionem* nunc vocat ipſum *ſtatum qualitatis aſſumptiva.* CAPP.

eſt quod ait: *Cum factum conceditur, culpa removetur.* In *deprecatione* vero & factum, & culpa conceditur, ſed tamen venia deprecatur. Hoc eſt quod ait: *Deprecatio eſt, eum & peccaſſe, & conſulto peccaſſe reus ſe confitetur, & tamen, ut ignoſcatur, poſtulat.* Hæc ergo *deprecatio* non niſi aut apud imperatorem, aut apud populum valet: apud judices vacat.

Remotio criminis eſt, cum id crimen, quod infertur, ab ſe & ab ſua culpa, vi & poteſtate in alium reus removere conatur.) *Remotionem* criminis hanc eſſe dicit, cum reus id, quod ei intenditur, ab ſe removet, & in alium transfert; atque id duobus modis facit: ſi in alium aut cauſam, aut factum transferat, ſeu ut id faceret, dicat alium coegiſſe. Verum quod ait *factum*, poteſt hic quæſtio moveri. Nam cum omnis *qualitas*, facti confeſſionem teneat, cur hic factum non confitetur, ſed in alium transferre conatur? denique nullus artium ſcriptor 88 in hac *qualitate*, facti translationem nominavit? Sed ideo quia nullus intellexit 89. Nam factum ſic a ſe removet, ſalva tamen confeſſione facti. Ut in hoc themate, quod CICERO in ſecundo libro poſuit 90: Mancinus cum Numantinis fœdus fecit injuſſu populi ac ſenatus. Pulſo eodem in exilium, atque hoſtibus dedito, petitur ad pœnam etiam ille qui porcam tenuit. Contradicit. Nam hic & cauſam, & factum in alium removet. Cauſam ſic: *fœdus non ego feci, ſed Mancinus, qui aut debuit, aut potuit.* Manet tamen facti prima illa confeſſio, quod porcam tenuit. Non enim poteſt negare a ſe porcam fuiſſe tentam. Ergo *remotio* criminis duobus modis conſtat; ſi aut cauſam in alium transferamus, aut factum.

Relatio criminis eſt, cum ideo jure factum dicitur, quod alius ante injuria laceſſierit.) *Relatio* criminis talis eſt, ſi in eo quod fecimus, vicem nos reddidiſſe dicamus: utputa, *occidi; quia ille me volebat occidere. Hoc ego feci, ſed meruit.*

Comparatio eſt, cum aliud aliquod alicujus factum rectum, aut utile contenditur, quod ut fieret, illud quod arguitur, dicitur eſſe commiſſum) Inter *comparationem* & *conceſſionem* hoc intereſt: quod in *comparatione* de eadem re *comparatio* eſt, ut ſupra diximus: *Diſſipaſti muros, Læſiſti rempublicam.* Contra ille: *Diſſipavi quidem muros, ſed hoſtes fugerunt.* In eodem *comparatio* eſt, ut ſupra diximus: *Diſſipaſti muros*, id eſt, quod muri diſſipati eſſe dicuntur. Ideo ait: *Quod ut fieret, illud quod arguitur, dicitur eſſe commiſſum.* Alioquin, Verres qui multa ſigna & vaſa ex Sicilia ſuſtulit, & utitur hac defenſione, quod a bellis tutam Siciliam reddiderit, non poterit dicere: *Ideo ſigna ſuſtuli, ut defenderem provinciam.* Neque enim propterea tulit ſigna, ut provincia eſſet defenſa. Itaque utitur *veniali ſtatu*, id eſt conceſſione per deprecationem. Ergo in *comparatione* id quod intenditur, ideo a nobis factum dicere debemus, ut ex eo ipſo bonum illud, quod contigit, fluxiſſe dicamus.

37 *In quarta conſtitutione, quam* translativam *nominamus*) Et ſupra docuimus quid in ſe *translatio* contineret; ſcilicet ut aut omnem *actionem* commutet, aut aliqua ex parte debilitet. Hoc eſt quod hic ait: *Aut omnino aliquid de commutatione, aut infirmatione actionis agitur.*

Huius

88 *nullus artium ſcriptor*] ſupple *Rhetoricarum*, vel *Oratoriarum*. CAPP.

89 notandum maxime eſt quod VICTORINUS hic docet de tranſlatione facti. Id enim CICERONI proprium eſt, nec apud cæteros de vulgo artis oratoriæ ſcriptores fere invenitur. CAPP.

90 numero 30. [numeros majores intellige; non minutos illos edition. LAMBIN. CAPP.

Hujus conſtitutionis Hermagoras inventor eſſe exiſtimatur.) Inveniendi duo genera ſunt. Unum tale, cum in medium proferimus id quod erat, ſed latebat. Aliud quod quaſi non erat, ſed a nobis primis videtur inventum. Itaque de his CICERO leviorem inventionem dedit, Hermagoræ ſcilicet; ut id quod latuerat, in medium protuliſſe videatur. Hoc eſt quod ait:

Non quia non uſi ſint ea veteres oratores ſæpe multi, ſed quia non animadverterint artis ſcriptores 91 *eam ſuperiores, nec retulerint in numerum conſtitutionum.*) Ideo autem *translationem* multi ſcriptores inter conſtitutiones referre noluerunt, quod omnis conſtitutio *actionem* conſtituat; *translatio* autem id videatur agere, ne *actio* ſit: ſed Hermagoras recte hanc inter conſtitutiones poſuit. Nam hoc ipſum quod *actionem* commutat, *actio* eſt. Itaque *multi*, inquit, Hermagoram *reprehenderunt*, quod *tranſlationem* inter conſtitutiones retulerit; ſed invidia magis, quam ex vero.

Et conſtitutiones quidem, & earum partes expoſuimus.) Poſtquam, quid eſſent ſingulæ conſtitutiones, vel quid poſſent, docuit; & earum partes, id eſt qualitates expoſuit; promittit, ſe his conſtitutionibus exempla ſubditurum: ſed tum, cum cœperint argumenta tractari, quæ argumenta dilucidiora futura eſſe promittit, ſi iiſdem argumentis in tempore exempla ſupponat. Hoc eſt quod ait:

Nam argumentandi ratio dilucidior erit, cum & ad genus, & ad exemplum cauſæ ſtatim poterit accommodari.) Genera cauſarum ſcimus tria eſſe; *demonſtrativum*, *deliberativum*, *judiciale*: exempla vero cauſarum ſunt themata ſcilicet.

Conſtitutione cauſæ reperta, ſtatim placet conſiderare utrum cauſa ſit ſimplex, an 38
conjuncta: & ſi conjuncta erit, utrum ſit ex pluribus quæſtionibus juncta, an ex aliqua comparatione.) Quoniam in his duobus libris CICERO nihil niſi de inventione tractat, idcirco per ordinem, quæ ſint invenienda demonſtrat. Poſtquam, inquit, conſtitutionem inveneris, conſiderare debebis cauſam, utrum ſimplex ſit, an juncta; id eſt, utrum de una re agatur, an de pluribus. Conſtitutio ſic invenitur: *occidiſti*, *non occidi*, aut *jure occidi*. Cauſa vero hæc eſt, *an occiderit*, *an juſte occiderit*. Ergo hæc cauſa ſimplex an juncta ſit, conſiderare debemus. Deinde ſi juncta, utrum ex pluribus quæſtionibus, an ex aliqua comparatione. Ex pluribus quæſtionibus cauſa juncta eſt; ut in Verrinis accuſatur Verres, quod multa furatus ſit, quod cives Romanos necarit, quod peculatum commiſerit. Itaque quando ex pluribus quæſtionibus cauſa juncta eſt, ipſæ quæſtiones inter ſe adverſæ ſunt. Ex comparatione autem cauſa juncta eſt, cum quid potiſſimum faciendum ſit, conſideratur. Ut in *divinatione* agitur, utrum CICERO accuſet, an Cecilius. Sed quia comparandi duo modi ſunt, *comparativus* & *ſuperlativus*, idcirco ait:

Ex comparatione, in qua per contentionem, utrum potius, aut quid potiſſimum ſit, quæritur.) Verum his locis quæ tractabimus, ipſe etiam CICERO perſpicua exempla ſupponit.

Deinde conſiderandum eſt, in ratione, an in ſcripto 92 *ſit controverſia.*) Primo, 39
inquit, conſtitutio invenienda eſt. Secundo utrum cauſa ſit ſimplex, an juncta. Tertio

91 *artis ſcriptores*] ſubauditur *Oratoriæ* vel *Rhetoricæ*. CAPP.

92 *in ratione, an in ſcripto*] alludit ad vulgatam *Statuum* diviſionem in νομικὴν *legalem*, & λογικὴν *Rationalem*. Vide QUINCTILIAN. Lib. 3. cap. 6. CAPP.

Tertio in ratione, an in ſcripto ſit controverſia. Scriptum non tantum leges accipiamus, ſed & ſenatus conſultum, & teſtamentum, & verba ſola 93, & multa hujuſmodi. Hujus ſcriptionis 94 genera ſunt quinque, ut ipſe primum rebus, deinde nominibus indicavit; id eſt, primum *ſcriptum & voluntas* 95, ſecundum *leges contrariæ* 96, tertium *ambiguitas* 97, quartum *collectio* 98, ſive *ratiocinatio*, quintum definitio legalis 99, ut eſt in Ceciniana.

Ratio autem eſt, cum omnis quæſtio non in ſcriptione, ſed in aliqua argumentatione conſiſtit.) Ideo ait: *cum omnis quæſtio* 100. *non in ſcriptione, ſed in aliqua argumentatione conſiſtit;* quoniam & ratio ſcriptionem habet, & ſcriptio rationem 1; ſed cum auctoritate: quippe ex ſcripto, id eſt ex teſtamento vel lege venientem. Ergo (inquit) ratio eſt, cum res quæ in concione verſatur, non in auctoritate legis, ſed in argumentatione verſatur.

40 *Ac tum conſiderato genere cauſæ.)* Reperto, inquit, genere materiæ & conſtitutione, & cauſa utrum ſimplex an juncta ſit, & ipſa cauſa ſcripti, an rationis habeat controverſiam; deinde videndum eſt, quæ ſit *quæſtio*, quæ *ratio*, quæ *judicatio*, quod *firmamentum*. Verum de his tria præcipue ſunt in omni cauſæ genere perquirenda: *firmamentum* vero perraro adhibetur. Et ſiquando adhibetur, neceſſe eſt aut in themate ſit, aut in hiſtoria: alias *lemma* dicitur, id eſt, falſum argumentum 2. Ergo tria illa ſine intermiſſione ubique inſpicienda ſunt; id eſt, *quæſtio*, *ratio*, *judicatio*. *Quæſtio* eſt, quæ naſcitur ex conſtitutione, ut eſt illud: *Jurene occiderit*. *Ratio* eſt quæ facit controverſiam: utputa, *Occidi Clodium*, *propterea quod ille me voluit occidere*. Infirmatio rationis eſt: *Etiam ſi te Clodius voluit occidere*, *tu tamen jure non occidiſti*. *Judicatio* eſt, Utrum cum Clodius voluerit occidere, juſte tamen a Milone occiſus eſſe videatur. CICERO de Oreſte exemplum dedit.

41 *Firmamentum eſt firmiſſima argumentatio defenſoris, & aptiſſima ad judicationem.)* Firmamentum, ſi verum ſit, valde prodeſt, ſed ſoli defenſori. Accuſator enim pro firmamento aſſertionem habet. Sed hoc, ut diximus, raro in cauſam cadit. Cujuſmodi autem ſit firmamentum ipſum, CICERO docet.

Si velit Oreſtes dicere, ejuſmodi animum matri ſuæ fuiſſe in patrem ſuum, in ſeipſum, ac ſorores, in regnum, &c. Et in cæteris quidem conſtitutionibus ad hunc modum judicationes reperiuntur.) Quoniam omnis de facto jam confeſſio eſt, idcirco in omnibus conſtitutionibus dicit judicationem de infirmatione rationis fieri; præterquam in *conjectura*.

93. *verba ſola*] quæ ſcilicet in ſcripturam non fuerint redacta. CAPP.

94 *ſcriptionis*] hoc eſt, controverſiæ in ſcripto poſitæ, ſeu *ſtatus legalis*, ut Rhetorum vulgus loquitur. CAPP.

95 *ſcriptum & voluntas*] Græcis περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. CAPP.

96 *leges contrariæ*] ἀντινομία. CAPP.

97 *ambiguitas*] ἀμφιβολία. CAPP.

98 *collectio*] συλλογισμός. CAPP.

99 *definitio legalis*] non admittitur hic *ſtatus* a Rhetorum vulgo: Vide tamen *Rhetorem* HERENNIANUM, qui TULLIO conſentit CAPP.

100 *omnis quæſtio*] perperam legebatur antea: *omnis oratio*. Sed veram lectionem ex ipſo TULLIO eruimus. CAPP.

1 *& ratio ſcriptionem habet, & ſcriptio rationem*] legebatur olim: *& oratio ſcriptionem habet, & ſcriptio orationem*. Sed hic agitur omnino de ratione & ſcriptione ſeu ſcripto. CAPP.

2 *argumentum*] vide paulo infra quidnam ſit diſcriminis inter Hiſtoriam, Argumentum, & Fabulam. CAPP.

Digitized by Google

jectura. In *conjectura* enim, facti nulla confeſſio eſt. Quare in *conjectura* [3] eadem erit judicatio, quæ quæſtio: *factum eſt* [4], *non eſt factum* [5]; *factumne ſit* [6]?

Quot autem in cauſa conſtitutiones, aut earum partes erunt) Qualitatis ſcilicet 42 partes: reliquæ enim conſtitutiones partes non habent. Ergo quot in cauſa conſtitutiones vel partes erunt, tot neceſſe erit inveniri quæſtiones, rationes, judicationes, firmamenta.

His omnibus in cauſa repertis, tum denique ſingulæ partes totius cauſæ conſiderandæ ſunt.) Sub diverſa ſignificantia CICERO partes poſuit. Aliæ enim ſunt partes oratoris officii; aliæ partes qualitatis; aliæ partes cauſæ; aliæ partes orationis. Itaque partes cauſæ ſunt, ut ſuſcepto negotio, per rerum ordinem ea, quæ dicenda ſunt, diligenter inſpicias. Quod cum pertractaveris, id eſt, cum cauſæ partes inſpexeris; tum demum tibi ordinandæ ſunt partes orationis: Non enim, inquit, quia primum exordium eſt, ſola primo erunt tibi conſideranda principia & ſcribenda: ſed conſiderato omni negotio, tunc appoſite ſumere exordium debebis.

Hæ partes eſſe ſex omnino nobis videntur.) Multi enim quatuor eſſe dixerunt, id eſt, exordium, narrationem, quæſtionem [7], epilogum. CICERO autem ſex eſſe dicit, id eſt, exordium, narrationem, partitionem, confirmationem, reprehenſionem, concluſionem; *epilogum* ſcilicet: & recte *confirmationem* & *reprehenſionem.* Hoc enim maximum eſt oratoris officium, ut argumenta ſua primum afferat, deinde adverſariorum diſſolvat. Quare, inquit, quoniam primum exordium eſt, principio exordii præcepta tradamus.

EXORDIUM *eſt oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem.*) 43 Optima definitio eſt, quæ a genere incipit; deinde deſcendit ad ſpeciem; poſtremo ita propria complectitur, ut excludat omnino id, quod cum aliis poteſt eſſe commune. Ut hic, Sex partes orationis CICERO ponit. Orator porro duo agit; aut fidem facit, aut animos commovet. Quare in quatuor illis mediis partibus fides fit, in narratione, in partitione, in confirmatione, in reprehenſione. In exordio vero vel epilogis animi commoventur. Itaque ut definiat exordium, a genere incipit: *Exordium, eſt oratio.* Omnis enim pars oratio eſt. Deinde ſic deſcendit ad ſpeciem, ita ut excludat quatuor illas partes medias, quibus fides fit: *Animum*, inquit, *auditoris idonee comparans.* Sed quia & in epilogis animi comparantur, ita proprium complectitur, ut excludat etiam epilogos: *Ad reliquam*, inquit, *dictionem.* Ita ergo exordii plena definitio eſt: *Exordium eſt oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem.* Verum cum aliquid fieri volumus, primum definire debemus, quid ſit illud quod fieri volumus, ut hic de exordio definivit quid eſſet. *Exordium eſt,*

3 *in conjectura*] hoc eſt, in *ſtatu conjecturali*; ubi ſcilicet quæſtio facti, ut ajunt, inſtituitur. CAPP.

4 *factum eſt*] ſupple, ait accuſator. CAPP.

5 *non eſt factum*] ſubauditur, ait Reus aut ipſius defenſor. CAPP.

6 *factum ne ſit*] ſubintellige, huc tota redit quæſtio ſimul & judicatio. CAPP.

7 *quæſtionem*] in Baſileenſi quidem editione legitur, *quæſtiones*: ſed legendum mihi videtur *argumentationem.* Nam Iſidorus in libro de arte Rhetorica ſic habet: *Partes orationis in Rhetorica arte quatuor ſunt; exordium, narratio, argumentatio, concluſio.* Iſidori Liber exſtat in conſequentibus artis Rhetoricæ ſcriptoribus. CAPP.

eſt, inquit, *oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem.* Deinde debemus definire quid inde fiat, ut hic fecit:

Quod eveniet, inquit, *ſi eum benevolum, attentum, docilem fecerit.*) Sed quia non bene aliquid facimus, niſi prius ſciamus ubi faciendum ſit, prius oſtendit ubi faciendum ſit. Poſtremo quemadmodum faciendum ſit. Ait ergo tunc nos optime exordiri, ſi cauſarum genera cognoſcamus. Hoc eſt, ubi faciendum ſit.

44 *Genera cauſarum ſunt quinque: honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurum* 8.) Hic quæſtio naſcitur: cum ſupra dixerit genera cauſarum tria eſſe, *demonſtrativum, deliberativum, judiciale*; cur hic rurſus genera cauſarum quinque eſſe dixit? Verum hæc quæſtio occulta nimis ratione, ac difficili diſputatione diſſolvitur. Animadvertere enim debemus, quid CICERO ſecutus ſit. Res multæ ſunt: quarum una, ſubſtantia; reliquæ accidentia. Itaque cum ſubſtantiæ acciderit una qualitas, poteſt & alia accidere: ſed quæ non ſit in eodem genere, in quo prima qualitas fuit. Utputa ſi dicas: *Foliorum genera duo ſunt, de membrana & de charta.* Hic folium ſubſtantia eſt. Acceſſit ei una qualitas de membrana & de charta. Poteſt tamen eidem ſubſtantiæ, id eſt folio, alia qualitas accidere, quæ non ſit in eodem genere, in quo prima qualitas; ſi dicas: *Foliorum genera ſunt tria: eſt oblongum, eſt latum, eſt quadratum.* Quare, ſi circa primam qualitatem numerus definitionis varietur, vitium eſt: ſin autem in eadem ſubſtantia circa alias qualitates numerus definitionis varietur, non eſt vitium, ut hic ait primum: *cauſarum genera tria ſunt*; cauſa hic ſubſtantia eſt, accidit ei una qualitas, ut ſit *demonſtrativum* genus, *deliberativum, judiciale.* Deinde ait: *cauſarum genera quinque ſunt.* Licet eadem ſit ſubſtantia, alia tamen ei qualitas accidit. In *judiciali* enim, ſive alio genere cauſæ, invenitur & honeſtum cauſæ genus, & admirabile, & humile, & anceps, & obſcurum. Ergo duplici hoc modo poſſumus intelligere; aut quod ſubſtantiæ multæ ſæpe accidunt qualitates; aut quod multæ qualitates ſubſtantiales ſunt: id eſt, quod eis qualitatibus poſſunt aliæ accidere qualitates. Ut hic ſubſtantia eſt cauſa 9, accidit cauſæ ut ſit *judicialis.* Itaque *judicialis* qualitas eſt. Rurſus hæc ipſa qualitas ſubſtantialis eſt. Nam accidit ei, ut habeat in ſe aut honeſtum cauſæ genus, aut admirabile, aut humile, aut anceps, aut obſcurum. Item in *deliberativo* genere cauſæ vel *demonſtrativo*, poteſt hoc ipſum evenire. Quare nullus hic error eſt generis cauſarum circa definitionem numeri. Siquidem ſubſtantiæ nunc plures accidunt qualitates, ut ſupra docuimus: nunc multæ ſunt qualitates ſubſtantiales, id eſt quibus poſſunt aliæ incidere qualitates, quod ſimiliter ſupra docuimus. Ergo quinque genera dixit eſſe cauſarum, honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurum: & definit genera ipſa.

Honeſtum, inquit, *cauſa genus eſt, cui ſtatim ſine oratione noſtra auditoris favet animus.*) Definitio, nunc ex rebus ipſis, nunc ex eventu rerum colligitur. Has itaque definitiones CICERO non ex rebus ipſis, ſed ex eventu rerum colligit: ſæpe enim honeſtis vel non honeſtis rumorum opinionibus abutimur. Et quia rumori facile creditur, pervenit

8 *honeſtum, admirabile &c.*] Græci Rhetores dicunt ἔνδοξον, παράδοξον, ἄδοξον, ἀμφίδοξον, δυσπαρακολούθητον. Vide *Curium Fortunatianum* lib. 2. ubi de Exordio. CAPP.

9 *ſubſtantia eſt cauſa*] Vide ut τὸ *ſubſtantia* dicatur de rebus etiam moralibus quæ mera videntur accidentia, ſi φιλοσοφικῶς loquamur. CAPP.

venit autem rumor uſque ad judicem, orator porro apud judicem agit; neceſſario non rei honeſtum ſequi debet, ſed opinionem quæ etiam judici nota eſt. Ergo Cicero honeſtum cauſæ genus non ex rebus definivit, ſed ex eventu rerum, qui notus eſt judici. *Honeſtum*, inquit, *cauſa genus eſt, cui ſtatim ſine oratione noſtra favet auditoris animus.* Ergo ſi & ſtatim, & ſine oratione noſtra favet judex, opinionem ſequitur, id eſt, eventum rerum.

Admirabile eſt, a quo eſt alienatus animus eorum qui audituri ſunt.) Et hæc definitio de animis judicum eſt. Admirabile eſt, inquit, cauſæ genus, cum is defenditur, quem ob magnitudinem criminis, defendi nullus poſſe credebat. Itaque hic judices benevoli faciendi ſunt.

Humile, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur.) Humile cauſæ genus eſt, ſi de re abjecta ſit controverſia. In hoc genere attenti auditores faciendi ſunt. Hæc quoque definitio de animis judicum ſumpta eſt.

Anceps, in quo aut judicatio dubia eſt, aut cauſa, & honeſtatis & turpitudinis particeps.) Hæc definitio & ab ipſis rebus ſumpta eſt. Verum Anceps, inquit, cauſa duobus modis eſt, ſi aut judicatio dubia ſit, aut inhoneſtiſſima materia: ut in Oreſtis themate, quia non una ratio eſt, judicatio quoque ſit dubia. *Occidiſti. Jure occidi. Nam illa, patrem meum occidit. Etiam ſi patrem occidit, non jure a filio mater occiſa eſt.* Judicatio, an cum illa patrem occiderit, juſte a filio occiſa videatur. Deinde poteſt & hæc ratio eſſe: *Jure occidi; nam ut id facerem, Apollo reſpondit.* Infirmatio rationis: *Etiamſi id Apollo reſpondit, non juſte a filio mater occiſa eſt.* Judicatio, An cum Apollo reſponderit, juſte mater a filio videatur occiſa. Ergo in hoc themate judicatio dubia eſt. Deinde ſit anceps cauſæ genus, ſi habeat in ſe cauſam & honeſtatis, & turpitudinis participem 10. *Si lenonis filius fortiter faciat, & præmium petat.* Honeſtum eſt, quod fortiter fecit: turpe, quod filius lenonis. In hoc quoque genere cauſæ benevolentiam comparare debemus.

Obſcurum, in quo aut tardi auditores ſunt, aut difficilioribus ad cognoſcendum negotiis cauſa implicata eſt.) Quod obſcurum eſt, tribus modis ſemper obſcurum eſt. Si aut is qui enarrat, non intelligit; aut is cui narratur, tardior eſt; aut res ipſa perplexa eſt. Verum hic duo poſuit. Superfluum enim fuerat, cum de oratore hic perfecto loquatur, ſi aliquid de ejus imprudentia diceret. Hic itaque judices dociles facere debemus. Ergo oſtendit primum quid eſſet exordium: Animorum, inquit, commotio. Deinde oſtendit quid inde fiat, aut attentus, aut docilis, aut benevolus. Deinde ubi fiat, id eſt in generibus quinque cauſarum. Et oſtendit, quæ eſſent genera. Nunc per quid faciendum, id eſt per principium & inſinuationem. Itaque breviter quid in hac lectione contineatur, explicabimus.

Exordium inquit, *in duo dividitur, in principium & inſinuationem.*) Horum 45
duorum hanc differentiam teneamus In principio aperte, & (ut ipſe ait) protinus judices nobis aut attentos, aut dociles, aut benevolos comparamus. In inſinuatione vero occulte, & quibuſdam circuitionibus. Hoc quoque compendium tenere debemus,

10 *& honeſtatis & turpitudinis participem*] hoc vocabulum *participem*, quod in editis deerat, ſupplevimus ex ipſo Ciceronis loco paulo ſupra relato. Capp.

Digitized by Google

bemus, quod in omnibus cauſæ generibus principio nobis utendum eſt: in admirabili vero, nunc inſinuatione, nunc principio. Principio tunc, ſi auditores non omnino erunt alienati: inſinuatione tunc, ſi vehementer erunt alienati.

46 *Benevolentia quatuor ex locis comparatur. Ab noſtra, ab adverſariorum, a judicum perſona, ab ipſa cauſa.*) Benevolos, inquit, judices a quatuor locis facere debemus, vel poſſumus; a noſtra perſona, ab adverſariorum, a judicum, ab ipſa cauſa. Rurſus a noſtra perſona quatuor ex locis benevolentiam judicis poſſumus comparare: *Si de noſtris*, inquit, *factis & officiis ſine arrogantia dicemus.* Plena enim gloria in his duobus eſt, in factis & officiis. Officium eſt, quod ex legibus, vel ex natura neceſſe eſt nos implere. Factum vero eſt quod ſupra quam debemus, præſtamus. Ergo ſi de noſtris factis & officiis, ſed ſine arrogantia dicemus. Deinde, *ſi crimina*, inquit, *illata, & aliquas minus honeſtas ſuſpiciones injectas diluemus;* id eſt, ſi ea quæ ad deformationem perſonæ noſtræ præter *judicialem* quæſtionem fuerint objecta, diluemus. Deinde ſi aliquid futurum mali prædicemus, quomodo ipſe CICERO: *Moneo, prædico, ante denuntio.* Poſtremo a noſtra perſona benevolentiam comparamus: Si, inquit, pro nobis ſupplici utamur oratione. Deinde ab adverſariorum perſona, tribus ex locis, benevolentiam judicis comparamus, ſi eos aut in odium, aut in contemptionem, aut in invidiam deduxerimus. In odium ſic: Si eorum turpia vel crudelia facta proferamus. In invidiam ſic: Si eorum potentiam, gratiam, pecuniam proferamus. Et quoniam hæc interdum non modo non crimini, ſed etiam decori ſunt; recte addidit horum omnium uſum arrogantem; multæ enim res per ſe malæ ſunt. Multæ, cum ſint mediæ, ex eventu bonæ vel malæ fiunt. Deinde in contemptionem ſic adverſarios adducimus, ſi eos contemnendos eſſe dicamus, quod aut negligentes ſint, aut ignavi. A judicum perſona vero duobus ex locis benevolentiam comparamus: ſi eorum bene geſta ſine adulatione proferamus: & ſi dicamus præſentis judicii magnam eſſe expectationem. Poſtremo ab ipſo negotio duobus ex locis benevolentiam comparamus: ſi noſtram cauſam laudando extollamus, adverſariorum vituperando deprimamus.

Attentos autem faciemus, ſi demonſtrabimus ea, quæ dicturi erimus, magna, nova.)
47 Nunc docet quemadmodum attentos judices facere debeamus: Attentos, inquit, judices faciemus, ſi nos magna promittamus dicturos eſſe, ut ait VIRGILIUS: *Majus opus moveo.* Deinde ſi nova nos dicturos eſſe dicamus. Interdum enim etiamſi magna non ſit res, tamen nova animos auditorum facit attentos. Poſtremo ſi incredibilia; neceſſario etenim attente audiendum eſt, quod vix poſſe credi promitto. Deinde ſi hæc, inquit, *magna, nova, incredibilia*, dicamus nunc *ad omneis pertinere;* ut ſæpe CICERO ait, de quo agitur non ad ſolum reum, ſed ad omnium fortunas pertinere: nunc *ad eos qui audiunt;* ut CICERO ſæpe ait, hoc ideo agi, ut a judicibus, judicia transferantur: nunc *ad aliquos illuſtres;* ſi dicamus rem iſtam ad ſacerdotes, ad ſenatores, vel alios hujuſmodi pertinere; nunc *ad deos immortales;* ut CICERO de domo ſua dicit, Rem ad deos pertinere, ne ipſi CICERONEM domo expuliſſe videantur: nunc *ad ſummam rempublicam pertinere.* Ergo his omnibus attentos judices facimus. Nec non, inquit, etiam tunc attentos judices facimus, cum nos breviter dicturos eſſe promittimus. Et ne mentiri nos judices putent, quod breviter nos dictu-

Digitized by Google

dicturos eſſe promittimus, *exponere*, inquit, *debemus judicationem, aut judicationes, ſi plures erunt*. Deinde oſtendit quo pacto dociles auditores facere debeamus: Si, inquit, in principiis, ea quæ ſunt nobis dicenda, ponamus, ut nobis judices ad cognoſcendum negotium comparemus. Præterea, inquit, cum dociles judices facimus, ſimul attentos judices facere debemus. Ita ipſe CICERO in Cluentiana facit dociles judices, cum ait: *Animadverti, judices, omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes*. Deinde facit attentos, cum ait: *Quarum altera mihi niti, & magnopere confidere videbatur invidia inveterata judicii Juniani, &c.* Tunc etenim, inquit, judex melius docilis fiet, ſi & attentus fuerit effectus. Hæc de principiis; nunc nobis de inſinuatione dicendum eſt.

Inſinuatione igitur utendum eſt, cum admirabile genus cauſæ eſt.) Diximus, prin- 48
cipiorum triplicem eſſe finem; ſcilicet, ut aut benevolos judices, aut attentos, aut dociles faciamus. Idem nobis & in inſinuatione faciendum eſt: ſed hoc intereſt: quod in principiis hoc aperte facimus; in inſinuatione occulte, & quibuſdam circuitionibus; nec in alio cauſæ genere, niſi in admirabili, tunc cum animi judicum erunt vehementer offenſi. Ergo, inquit, inſinuatione tunc erit nobis utendum, cum animi judicum fuerint offenſi. Et oſtendit quibus rebus offenſos judicum animos poſſimus agnoſcere. Prius enim vulnus inſpiciendum eſt; ſic apponenda medicina: Tribus, inquit, vel maxime cauſis animi judicum offenduntur. Verum cum ait *maxime*, oſtendit & aliis cauſis offendi judices, ſed his plerunque; ſi aut in negotio ipſo ineſt aliqua turpitudo, ut res ipſa præter perſonas aut judicis, aut agentis pariat offenſionem; aut ſi jam aliquid judicibus ab iis, qui primum dixerunt, perſuaſum videtur, & ideo is, qui poſt dicturus eſt, non libenter auditur; aut ſi illi qui audituri ſunt, alios audiendo cœperint eſſe offenſi. Quare cum hæc animadverteris, ſingula hac dicendi arte ſanabis.

Si cauſa turpitudo contrahet offenſionem.) Duobus modis cauſa contrahit turpitudinem. Aut enim res turpis eſt, aut perſona. Si, inquit, perſona turpis fuerit; aut alium hominem ſubjicies, qui ametur; aut rem pro perſona. Deinde ſi res turpis fuerit; aut aliam rem, quæ honeſta eſt, ſubjicies; aut pro re, hominem. Si utrumque turpe fuerit, & res & perſona; commodum erit cauſam non ſuſcipere: tamen ſiquid leviter turpe fuerit, poteſt ſuſcipi. Deinde, inquit, debebis diſſimulare defenſionem; poſtquam mitiores reddideris auditores, paulatim ingredi in eandem defenſionem, & dicere ea, quæ adverſariis diſpliceant, tibi etiam diſplicere; ſed nihil horum ad tuum negotium pertinere. Deinde, inquit, occulte & de adverſariis detrahere debebis. Poſtremo, inquit, de ſimili negotio aliquorum judicum afferri oportebit exemplum. Animadvertere tamen debemus, ut & in inſinuatione quatuor locis præceperit benevolentiam comparandam, id eſt ab ipſa cauſa, a noſtra perſona, ab adverſariorum, a judicum. A cauſa dixit poſſe benevolentiam comparari, ubi ait: *Aut pro eo homine in quo offenditur, alium hominem, qui diligitur, interponi oportet, &c.* Deinde oſtendit quemadmodum a noſtra perſona benevolentiam comparemus, cum ait: *Et diſſimulare id te defenſurum, quod exiſtimeris defenſurus* [11]; *deinde ubi jam*

11 *exiſtimeris defenſurus*] hoc participium *defenſurus* deerat in editis; ſupplevimus autem ex ipſo CICERONIS loco, quem VICTORINUS afferebat. CAPP.

jam mitior factus erit auditor, ingredi pedetentim in defenſionem, & dicere, ea, quæ indignentur adverſarii, tibi quoque indigna videri. Ab adverſariorum vero perſona, docet quemadmodum benevolentiam comparemus, cum dicit: *Et negare te quicquam de adverſariis eſſe dicturum, neque hoc, neque illud, ut neque aperte lædas eos, qui diliguntur: & tamen id obſcure faciens, quoad poſſis, alienes ab eis auditorum voluntatem.* Poſtremo docet ut a judicum perſona benevolentiam comparemus, cum ait: *Et aliquorum judicum ſimili de re, aut auctoritatem proferre imitatione dignam.* Verum quod ait,

Deinde aut eandem, aut conſimilem, aut majorem, aut minorem agi rem in præſentia demonſtrare.) Etenim ſemper poſt exemplum facienda eſt comparatio. Comparatio porro nunc a pari, nunc a majori, nunc a minori ſemper fiat, neceſſe eſt.

Sin oratio adverſariorum, &c.) Oſtendit, quod primum fuit, ſi per cauſæ turpitudinem auditores offenſi extitiſſent, quibus modis ab iis poſſet benevolentia comparari. Nunc, inquit, ſi oratio adverſariorum dictis fidem fecerit, & ideo judices videntur abalienati, tribus modis benevolentiam comparemus: ſi aut de eo 12 argumento, quod ſibi firmiſſimum crediderant adverſarii, te dicturum eſſe promittas; aut ſi ab eo dicto incipias, quod adverſarius nuper dixerit; aut ſi, inquit, cum admiratione dubites, cui potiſſimum reſpondeas quæſtioni. Cum enim, inquit, te judices viderint paratum ad reſpondendum, exiſtimabunt ſibi non recte ab iis, qui ante dixerunt id, quod crediderant, fuiſſe perſuaſum.

Sin auditoris ſtudium, &c.) Poſtremo docet quo pacto benevolentiam nobis a judicibus comparemus, ſi forte ipſi judices defatigati fuerint multos audiendo. Primo, inquit, oportebit *polliceri brevius te, quam paratus fueris* 13, *eſſe dicturum.* Deinde ſi ita habebit negotium, utile erit rebus novis, vel ridiculis riſum judicibus, aut jocum movere: atque id duplici modo; aut cogitatis paratiſque, ut vel a fabula incipias, vel apologo ad præſens negotium pertinentibus. Fabulæ ſunt, quas fere videmus extitiſſe ex Phædris, Medeis, Clytæmneſtris, aliiſque ſimilibus. Apologi ſunt ex rebus humilibus compoſitæ quædam formæ ac ſpecies ad vivendum: ut extat illa de mure, & leone. Ergo ſi, inquit, negotii dignitas patietur, riſum vel jocum movere oportebit: ſin autem tale negotium fuerit, ut jocandum non ſit, a re aliqua triſti, & ſevera commodum erit incipere. *Nam ut* (inquit) *cibi faſtidium nunc dulci re* 14 *mitigatur, nunc ſubamara relevatur* 15; ita, inquit, ſtudium audiendi apud judices, nunc rebus ridiculis, nunc aſperioribus redintegratur.

Ac ſeparatim quidem quæ de principio & inſinuatione dicenda videbantur, hæc fere ſunt.) Supra, inquit, quid in principiis faciendum eſſet, quid in inſinuatione, ſeparatim diſputavimus: nunc, inquit, breviter in utrunque præcepta dabimus.

49 *Exordium ſententiarum & gravitatis plurimum debet habere*,) Sententiarum, inquit, non illarum quæ generaliter dicuntur: ut eſt illud, *Obſequium amicos, veritas odium*

12 *de eo*] perperam legebatur olim *ab eo*. Legeſis ipſa TULLII verba, ad quæ VICTORINUS reſpicit. CAPP.

13 *quam paratus fueris*] τὸ *paratus* aberat ab editis, cum tamen ipſo in TULLIO diſerte legatur. CAPP.

14 *dulci re*] in Baſil. edit. legitur *ſubdulci*. CAPP.

15 *relevatur*] editum fuerat *revelatur*. CAPP.

odium parit. Præceptum eſt autem, ne quid in principiis generaliter dicatur: ſed hic ſententias accipiamus ſenſus atque intentiones plurimas; atque eaſdem graves: propterea, inquit, ut commendati ſimus auditoribus. In exordio omnia illa habere debemus, quæ nobis & orationi noſtræ pariant dignitatem.

Splendoris & feſtivitatis, & concinnitudinis minimum.) In exordio, inquit, nihil ſplendidum, nihil diligenter accuratum habere debemus, ne ipſa dicendi diligentia diffidentiam negotii demonſtremus. Docuit quid in principiis, quid in inſinuatione, quid generaliter in utroque obſervare debemus; quare poſtquam oſtendit quid faciendum eſſet, præcepit rurſus quid faciendum non ſit.

Vitia vero hæc ſunt certiſſima exordiorum.) Cum ait *certiſſima*, oſtendit & ſupra 50
ſe nonnihil de vitiis exordii dixiſſe. Ait enim: *Splendoris & feſtivitatis, & concinnitudinis minimum*, in exordio eſſe debebit. Verum hæc maxima vitia exordiorum eſſe dicit, atque hæc omnino vitanda eſſe præcipit: *Vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, tranſlatum, contra præcepta.*

Vulgare eſt, quod in plures cauſas poteſt accommodari, ut convenire videatur.) Id eſt, quod dicitur generale principium, & quod non unius, ſed omnium poteſt eſſe cauſarum; ſi ſic incipias 16: *Jovem ego optimum maximum*; aut: *vellem, ſi fieri poſſet, judices.*

Commune eſt, quod nihilo minus in hanc quam in contrariam partem cauſa poteſt convenire.) Inter vulgare & commune hoc intereſt. Vulgare, omnium controverſiarum eſt. Commune, in eadem controverſia utriuſque partis. Itaque Commune ſpecie includitur: Vulgare vero generale eſt. Quare commune erit, quod tam a nobis, quam ab adverſariis dici poteſt.

Commutabile eſt, quod ab adverſario poteſt leviter mutatum ex contraria parte dici.) Commutabile eſt, inquit, quod non quidem ab adverſariis dici pro ſe poſſit, ita ut a te probatum eſt; ſed commutato verbo vel addito poſſit in partem contrariam commutari.

Longum eſt, quod plurimis verbis aut ſententiis ultra quam ſatis eſt producitur.) Meminimus in duobus eſſe orationem noſtram: nunc in verbis ſingulis, nunc in conjunctis, quæ ſententiæ dicuntur. Itaque (inquit) longum eſt, quod nimis aut in verbis, aut in ſententiis involutum eſt.

Separatum eſt, quod non ex ipſa cauſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum annexum orationi.) Separatum eſt, quod non eſt proprii negotii, neque ejus cauſæ, qua de agitur: Ut ſi homicida tibi accuſandus ſit, & tu ab adulterii facinoribus exordium ſumas.

Tranſlatum eſt, quod 17 aliud conficit, quam cauſæ genus poſtulat; ut ſiquis docilem faciat auditorem, cum benevolentiam cauſa deſideret; aut ſi principio 18 utatur cum

16 *ſi ſic incipias*] particulam hanc *ſi*, quæ deerat, ſupplevimus ex editione Baſileenſi. Capp.

17 *Tranſlatum eſt, quod &c.*] Quinctilian. lib. 4. c. 1. ubi de vitiis exordiorum, *tranſlatum* exordium vocat, quod aliunde trahitur; Herennianus Rhetor lib. 1. *tranſlatum* exordium includi ait in *ſeparato*, quod ſcilicet non ex ipſa cauſa natum videtur. Capp.

18. *aut ſi principio*] quæ ſequuntur ad uſque Vocabulum *ergo*, deſunt in Baſil. editione. Capp.

Digitized by Google

cum inſinuationem res poſtulet.) Et ſupra dixit: *Quare cum tam diverſa ſint genera cauſarum, exordiri quoque diſpari ratione in unoquoque neceſſe eſt.* Ergo translatum eſt, inquit, cum ignoto genere cauſæ, aut dociles pro attentis, aut attentos pro benevolis faciendos nobis judices putamus.

Contra præceptum eſt, quod nihil eorum efficit, quorum cauſa, de exordiis præcepta traduntur.) Contra præceptum eſt, inquit, quod judicum animos ſibi non comparat, interdum etiam infeſtos facit. Quare finitis exordii præceptis, nunc nobis de narratione dicendum eſt.

N*Arratio eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio.*) Definit quid ſit narratio. In definitione vero, ut ſæpe jam diximus, omnia quæ ad rem aperiendam pertinent, colligi atque includi debent. Quare quoniam non tantum illa narrantur, quæ vere geſta ſunt, ſed etiam illa quæ non ſunt geſta, ſed geri potuerunt, ideo ait: *Narratio eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio.* Geſtarum rerum expoſitio eſt, negotiorum civilium, & hiſtoriarum. Ut geſtarum rerum expoſitio eſt, comœdiarum, fabularum, & thematum, quæ in auditorio dicuntur. Ergo tria genera narrationis eſſe dicit. Unum quod ſit in cauſæ expoſitione, ut eſt illud: *C. Quintius frater hujuſce P. Quintii fuit;* & huic ſimilia. Verum quoniam narratio cauſæ non id ſolum agit, ut res geſtas explicet, verum etiam multa futuris præſtruit quæſtionibus, animadvertamus ut CICERO utrunque complexus ſit.

In quo ipſa cauſa, inquit.) Hoc ad rerum expoſitionem.

Et omnis ratio controverſiæ continetur.) Hoc ad quæſtiones pertinet. Ergo unum narrationis genus eſt, in quo ipſa cauſa, & omnis ratio controverſiæ continetur. Aliud genus narrationis eſt, quod extra cauſam eſt, ſed ad cauſam facit. Ut eſt illud: *Agonis eſt quædam Lilybetana liberta Veneris Erycinæ.* Hæc narratio extra cauſam eſt: agitur enim qui magis debeat accuſare. Sed tamen ad cauſam facit, id eſt, pertinet. Locus enim introducitur, in quo ſe Cecilius injuriam a Verre paſſum eſſe commemorat, qua ſe læſum accuſare debere contendit. Verum hæc narratio extra cauſam quatuor modis fit: aut criminationis cauſa, aut ſimilitudinis, aut delectationis, aut amplificationis. Criminationis cauſa fit, ut: *Dio quidam fuit Haleſinus, P. Aſellius mortuus eſt, C. Sacerdote prætore.* Similitudinis cauſa fit, ut eſt illud: *Sic iſte multo ſceleratior & nequior, quam ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit.* Digreſſio & hæc videri poteſt, ſed non eſt: quia non interponitur narratio, quæ cauſa eſt deliberationis. Delectationis cauſa fit non alienæ ab eo negotio quo de agitur. Ut ſi prata, ſi nemora, ſi fontes rivoſque deſcribas, & hanc ipſam deſcriptionem ad cauſam applices. Amplificationis cauſa fit, ut eſt illud de Eriphyla, quæ viſum ornamentum adamavit. Amplificat crimen Verris, quod cum illa rem viſam adamaverit, Verres multa etiam non viſa concupierit. Ergo ſecundum genus narrationis hoc eſt, quæ digreſſio dicitur: quæ fit aut criminationis, aut ſimilitudinis, aut delectationis, aut amplificationis cauſa. Tertium genus narrandi eſt, quod extra oratorem eſt. Hoc eſt quod ait,

Remotum a civilibus cauſis.) Eſt autem poetarum vel hiſtoriographorum; dat tamen etiam curſim in hanc narrationem præcepta. Hæc, inquit, narratio remota

mota a civilibus cauſis duo membra habet. Nam aut propter negotia exponenda ſumitur: vel propter perſonas, quod eſt comœdiographorum & tragœdiographorum. Verſidici vero in utroque verſantur: nam VIRGILIUS Æneæ & mores, & facta deſcribit. Ergo hæc narratio extra oratorem in duo dividitur; in negotia, & in perſonas. Verum illa narratio, quæ in negotiis eſt, tres habet partes; Fabulam, Hiſtoriam, Argumentum. Fabulam dicit eſſe, quæ nihil veri, nec veriſimile continet: & dat exemplum.

Cujusmodi eſt: Angues ingentes alites, juncti jugo.) Verum hic quæſtio eſt: cum in definitione generali narrationis dixerit: *Narratio eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio*; cur in fabulæ definitione, quæ utique, quoniam & ipſa narratio eſt, generi ſimilis eſſe debuit, ait: *Fabula eſt in qua nec vera, nec veriſimiles res continentur.* Deinde, *Hiſtoria eſt* (inquit) *quæ res veras continet, ſed a noſtra memoria remotas*; & dat exemplum. *Quod genus eſt: Appius indixit Carthaginenſibus bellum.* Argumentum eſt, quod quidem non eſt factum, ſed fieri potuiſſe creditur, ut in TERENTIO adoleſcentis vita narratur: *Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis, Soſia.* A negotiis ergo narratio tres partes habet, fabulam, hiſtoriam, argumentum. Fabula nihil veri, nec veriſimile continet; Hiſtoria, geſta præteritorum; Argumentum, non verum, ſed veriſimile.

Illa autem narratio, quæ verſatur in perſonis exprimendis, talis eſſe (inquit) debet, ut in narratione rerum, vim perſonæ agentis, & animos oſtendat; & dat exemplum de TERENTIO ubi Demeæ, & Mitionis ſenum perſona morum contrario ſecernitur: *Venit ad me ſæpe clamitans, quid agis Mitio? cur perdis adoleſcentem nobis? &c.* In his omnibus & rigor, & auſteritas perſonæ objurgantis oſtenditur. Verum ne nos perturbet, quod & in illa narratione, quæ in negotiis eſt, ſæpe etiam perſona deſcribitur; nam deſcribitur Catilina, deſcribitur Sertorius, & reliqui; & illa rurſus narratione quæ de perſonis eſt, geſta etiam narrantur. Non (inquam) nos perturbent, quia miſta ſunt: ſed animadvertere debemus quid propter quid dicatur. Sæpe enim perſona deſcribitur, ut negotium pateſcat; ſæpe geſta narrantur, ut apertius qualis ſit perſona, videatur. Sed ad præceptum narrationis illius revertitur, quæ ipſam cauſam continet, & totius controverſiæ narrationem.

Oportet igitur eam tres habere res, ut brevis, ut aperta, ut probabilis ſit.) Tres 52 virtutes ſunt narrationis, ut brevis ſit narratio, ut aperta, ut probabilis: verum ut hæc tria ſemper per omnia ſint, non unum aliquod ex tribus. Itaque iſtæ virtutes, licet & aliis partibus orationis conveniant, narrationis tamen ſunt propriæ: aliarum autem partium orationis virtutes narrationi convenire non poſſunt. Quælibet reprehenſio, quælibet confirmatio, quælibet criminatio poteſt habere hæc tria, ſed quaſi aliena. Ipſa autem quæ habent, narrationi non conveniunt; ut inductiones, ut ratiocinationes, & reliqua hujuſmodi, quæ fidei ſunt, non affectus. Igitur tres iſtæ virtutes narrationi oratoriæ convenire poſſunt, & illi narrationi, quæ extra civiles cauſas eſt. Namque hiſtoria & brevis eſſe debet in expoſitione, & aperta, & probabilis. Ut SALLUSTIUS ſibi omnia in Catilina tribuit: *Quam breviſſime potero, paucis abſolvam*; cum aliis hiſtoriographis ſingula tradidiſſet in libro primo hiſtoriarum, Catoni brevitatem: *Romani generis diſertiſſimus paucis abſolvit*; Fannio vero verita-

 tem.

tem. Sed ante quam dicamus, ut brevis narratio fiat, ut aperta, ut probabilis, principio dicendum videtur quid ſit narratio oratoria, quid agat, vel quo diſtet a reliquis partibus orationis. Oratio quæ negotium explicat atque inſinuat audienti, narratio dicitur; explicans quid geſtum ſit aut per verum, aut per veriſimile, id eſt, aut per id quod geſtum eſt, aut per id quod geri potuit; quæ oratio tametſi partibus narratione plenis inclinetur in actoris commodum, non tamen ad pugnam continuo eaſdem partes ducit; negotium enim judici inſinuatur, non pars negotii. Agitur enim ut cauſam judex norit; cauſa vero duarum partium eſt. Sed ſubtilitas exponentis aliquid, quod ſuæ parti proſit, inſinuat; nam judex ſic ab uno audit, quaſi extra partem. Sed vere is optimus patronus eſt in narrando, qui ita narrat, ut & adverſarius ita narrare potuiſſe credatur; verum talis oratio eſſe non poteſt, cum crimina proponuntur. Quibus in propoſitionibus etſi dicatur: *Illud fuit, illud conſecutum eſt*, & cætera ſimilia; tamen narratio non eſt: quoniam hæc omnia ad criminationem continuo ducuntur, & non id agitur in hac oratione, ut judex ſciat cauſam, ſed ut audiat crimen admiſſum. At in narratione, cum cauſa omnis fuerit explicata, tunc crimen aut ab accuſatore proponitur poſt narrationem, quaſi intentio; aut a defenſore, quaſi quæſtio, ut purgetur: *Sextus Roſcius occiſus eſt.* Accuſator dicit a filio: Tullius negat; hinc eſſe criminatio poteſt, & defenſio. Inſinuatur judici per narrationem totum negotium; ubi, quando, quomodo Sex. Roſcius ſit occiſus. Hoc dicat utraque pars, neceſſe eſt; huic ſinguli ſubtiliter interjiciunt id, quod parti ſuæ prodeſſe poſſit, non pugnæ modo; ſed adjuncta veriſimilitudine, ut ita narret, quaſi & adverſarius eodem modo narrare poſſit. Explicito negotio cauſaque cognita, incipit adverſarius dicere quod Sex. Roſcium filius interemit: & hæc criminatio. Si autem defenſor eſt, proponit crimen quaſi quæſtionem: *Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur;* & affert argumenta quibus hoc poſſit diſſolvere. Ita in inductionibus aliis criminationes intelliguntur vel propoſitiones criminum, cum oratio exponentis quodammodo implicatam ſecum habet intentionem: ut *occidiſti*, aut *tuliſti.* At ubi narratio eſt, poſt narrationem dicuntur: ſed tamen in narratione ſignificantur judici, non aperte ab oratore dicuntur.

53 *Brevis erit, ſi unde neceſſe eſt, inde initium ſumetur, & non ab ultimo repetetur.*) Dixit ſupra, narrationem oratoriam tres virtutes habere debere; ut brevis ſit, ut aperta, ut probabilis. Nunc docet, brevis narratio quemadmodum eſſe poſſit, & brevis pro qualitate negotii. Brevis (inquit) erit, ſi initium ſumas a rebus neceſſariis, non ab ultimo: utputa ſi nobis bellum Trojanum narrandum ſit, debemus a raptu Helenæ incipere, non a Leda, quæ Helenam genuit. Ergo præcepta dat in brevem narrationem; quæ in initio narrationis, quæ in fine, quæ in medio ſervare debeamus. Atque hoc præceptum, de initio narrationis, eſt quod ait: *Brevis erit, ſi unde neceſſe eſt, inde initium ſumetur, & non ab ultimo repetetur.*

Et, ſi cujus rei ſatis erit ſummam dixiſſe, ejus partes non dicentur.) Utputa cum ſufficiat dicere, *occidit;* nos dicamus: *& voluit, & potuit, & occidit;* cum harum partium ſumma ſit, *occidit;* & hoc dixiſſe ſufficiat; verum hoc præceptum, de medio narrationis eſſe poteſt.

Et ſi non longius, quam quod ſcitu opus eſt, in narrando procedetur.) Id eſt, ſi narres

Digitized by Google

narres quouſque narrandum eſt, non etiam illa narrentur, quæ jam in tractatus caduat; utputa: *Quidam fortiter fecit; petit, præmii nomine, ærarii dimidium; contradicitur.* Narrandum eſt, quemadmodum fortiter fecerit; non etiam quemadmodum ad civitatem regreſſus ſit; & quemadmodum præmium petierit, & quemadmodum ei contradictum ſit; verum hoc præceptum, de fine narrationis eſt.

Et ſi nullam in rem aliam tranſibitur.) Scilicet ut illa tantum narres, quæ ad cauſam pertinent; non etiam aliqua quæ extra ſunt, & quæ ad negotium minime pertinent.

Et ſi ita dicetur, ut nonnunquam ex eo, quod dictum ſit, id quod dictum non ſit, intelligatur.) Ut poſita ſecunda, quæ ſunt ſua prima, declarent. Si dicas: *Inde cum reverſus eſſem;* utique cum dicis *reverſus*, oſtendiſti & profectum neſcio quo, & perveniſſe, poſtremo reverſum.

Et ſi non modo id quod obeſt, verum etiam id quod nec obeſt, nec adjuvat, præteribitur.) Etenim qui brevitati ſtudet, non modo illa in narratione præterire debet, quæ obfutura ſunt; verum etiam illa, quæ nihil profutura.

Et ſi ſemel unumquodque dicetur.) Id eſt, ut non modo illa prætereantur quæ aut obfutura ſunt, aut nihil profutura; verum etiam illa quæ proſunt, ut ſemel dicantur, non bis aut amplius.

Et ſi non ab eo, in quo proxime deſitum erit, deinceps incipietur.) Præceptum omne duplex eſt. Nunc enim oſtendit quid faciendum ſit; nunc quid non faciendum. Ita hic Cicero, in ſuperioribus oſtendit quid eſſet in narratione faciendum: nunc oſtendit quid ſit non faciendum. *Et ſi non ab eo*, inquit, *in quo proxime deſitum erit, deinceps incipietur.* Id eſt, ne a re illa, quam nuper diximus, ad aliam rem ſumamus exordium. Si dicas: *profectus urbe ſum: & cum eſſem profectus, ad villam veni: & cum veniſſem.* Quare is qui breviter narraturus eſt, iterare nihil debet.

Ac multos imitatio brevitatis decipit, ut cum ſe breves putent eſſe, longiſſimi ſint.) Sæpe, inquit, etſi dictio in verbis brevis eſt, tamen longa efficitur, cum non neceſſariæ res in narratione ponuntur. Quod ut nos non prætereat, primo nobis dicendum eſt, quemadmodum poſſimus intelligere, quod ubicunque dicta ſint ſingula verba, ſignificant res ſuas ſingulas, ut *ſedet, currit, eo, venio*: item copulatio rationabilis verborum plurimorum unam rem continet; maxime autem (ſi in narratione ſit) cum præmiſſa verba, tertia perſona concludit; ut: *M. Lepido cum omnibus copiis Italia pulſo, ſegnior neque minus gravis & multiplex cura Patres exercebat.* Hæc tertia perſona unam rem fecit omnium ſuperiorum. Itaque in oratione tot res erunt, quot erunt tertiæ perſonæ. Ergo in hac oratione: *Acceſſi ad ædes. Puerum evocavi. Reſpondit. Quæſivi dominum. Domi negavit eſſe.* Tertia perſona eſt, *reſpondit.* Jam igitur una res eſt. Fit autem altera cum ait: *domi negavit eſſe.* Quare cum ſufficeret, *domi negavit eſſe*, abundavit rebus ſuperfluis; quia dixit ante, *reſpondit.* Ita ergo multos imitatio brevitatis decipit, qui cum res breviſſime dicant; tamen quia plures quam oportet, dicunt, incipiunt breves non eſſe. Quamobrem (inquit) ſi breves eſſe volumus, non ſolum verba non neceſſaria præterire debemus, ſed etiam res.

Aperta autem narratio poterit eſſe.) Dixit quemadmodum brevis narratio eſſe 54 poſſit: nunc quemadmodum aperta eſſe poſſit, exponit. Illud autem perſpicere debemus,

debemus, quod & in apertam narrationem illa dat præcepta, quæ & in brevem. Hic etiam quid in principio apertæ narrationis, quid in fine, quid in medio facere debeamus, oſtendit. Nunc itaque totam complectitur narrationem, cum ait: *Aperta autem narratio poterit eſſe, ſi ut quidque primum geſtum erit, ita primum exponetur;* ſcilicet, ut non, perverſo narrandi ordine, fiat judicibus in cognitione confuſio.

Et rerum ac temporum ordo ſervabitur.) Scilicet ne id primum narres, quod poſtea factum eſt. Quod ſi feceris, & in rerum, & in temporis ordine deliquiſti.

Ut ita narrentur, ut geſtæ res erunt, aut ut potuiſſe geri videbuntur.) Hoc eſt quod ait ſupra in definitione narrationis: *Narratio, eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio*, id eſt vera, & veriſimilis.

Hic erit conſiderandum nequid perturbate.) Ut in præceptis brevis narrationis primum oſtendit quid faciendum eſſet, deinde quid non faciendum; ita & hic oſtendit primo quid faciendum eſſet, tum quid non faciendum. *Conſiderandum*, inquit, *erit ne quid perturbate dicatur*, id eſt, ſi rerum ac temporum in narratione ordo mutetur. Deinde (inquit) *nequid contorte*, id eſt, cum interdum non facilis tranſitus ac directus eſt, ſed obſcurus.

Ne quam in aliam rem tranſeatur.) Ne omiſſis rebus ad præſens negotium pertinentibus, non narranda, atque aliena narremus. Hoc præceptum etiam de brevi narratione dedit: *Et ſi in nullam aliam rem tranſibitur.*

Ne ab ultimo repetatur.) Ita ut ſupra de brevi narratione: *Si unde neceſſe eſt, inde initium ſumetur, nec ab ultimo repetetur.* Verum hoc præceptum etiam hic de initio narrationis eſt.

Ne ad extremum prodeatur.) Ita ut ſupra de brevi narratione: *Et ſi non longius, quam quod ſcitu opus eſt, in narrando procedetur.* Verum hoc præceptum etiam hic de fine narrationis eſt.

Nequid, quod ad rem pertineat, prætereatur.) Hoc vitium mediæ narrationis; ita ut principii vitium eſt, ſi ab ultimo repetatur; finis autem, ſi ad extremum prodeatur. Deinde concludit: Illa (inquit) omnia de brevi narratione præcepta, etiam in aperta nobis ſervanda ſunt. Nam ut aperta non poſſit eſſe narratio 19, non intelligitur, id eſt, aperta non eſt, longitudine magis, quam obſcuritate. Ergo ut aperta ſit narratio, & intelligatur, minime longa, id eſt, brevis eſſe debebit. Præterea, inquit, ut apertam habeamus narrationem, uti dilucido ac de proximo petito ſermone debemus.

55 *Probabilis erit narratio, ſi in ea videbuntur ineſſe ea, quæ ſolent apparere in veritate.*) Secundum ordinem diviſionis ſuæ poſtquam de brevi & aperta narratione tractavit, nunc incipit de narratione probabili diſputare. Probabilis, inquit, erit narratio, ſi in ea fuerint illa omnia quibus ſolet veritas inveniri; nam in his ſeptem, omnis ad fidem argumentatio continetur. Septem illa ſuperiora, *quis*, *quid*, *cur*, *ubi*,

19 *Nam ut aperta non poſſit eſſe &c.*] locus hic male affectus videtur; refertur autem ad illa Tullii verba; *Nam ſæpe res parum eſt intellecta, longitudine magis quam obſcuritate narrationis.* Capp.

ubi, *quando*, *quemadmodum*, *quibus adminiculis* [20], omnes artium ſcriptores [21] tractarunt, & in præceptis ſuarum artium reliquerunt. Verum CICERO rerum ac temporum perſonarumque conſiderans naturam, addidit illis omnibus octavam opinionem; & recte. Res enim omnes non per ſe ſunt, nec ex natura valent, ſed opinione; neque enim cum dicimus *tunicam*, per ſeipſam intelligimus tunicam eſſe, qua veſtimur: ſed quia noſtra nobis opinione perſuaſum eſt, cum audierimus tunicam, intelligimus rem eſſe, qua veſtimur. Et reliqua ſimiliter colligere poſſumus. Ergo CICERO omnia dicit. Hanc vero opinionem in tribus plenam eſſe dicit; Si id, quod dicimus, a noſtra natura non abhorreat, id eſt, ab eorum natura, pro quibus agimus: ſcilicet ne de pudicitia agat leno, de caſtitate meretrix; quod ſi fiat, probabilis narratio non erit. Deinde, ut id quod agimus, a populi more non abhorreat: ſcilicet ne contra conſuetudinem audientium loquaris; Si apud Romanos narres contra juſtitiam, & ſi apud Scythas mores barbaros reprehendas. Poſtremo, ſi id quod agimus, cum eorum, quicunque audiunt judicaturi, opinione conſentiat. Itaque narrationem probabilem eſſe dicit, ſi in ea ſint ſeptem illa: *quis*, *quid*, *cur*, *ubi*, *quando*, *quemadmodum*, *quibus adminiculis*. Sed cum omnia hic poſuerit, unum non poſuit, id eſt modum, quod eſt, *quemadmodum*: & recte modum inter præcepta probabilis narrationis non poſuit. Non enim in modo fides fit, ſed magis *auxeſis* criminis. Et quoniam præcepta hæc & ad *conjecturam* [22] accommodata erunt, ubi factum negatur, merito modus eſſe non debuit, quia modus non excutitur, niſi factum conceditur. Cum autem in *conjectura*, ubi factum negatur, omnino eſſe non poterit, multo magis alibi modus non erit. Si autem in reliquis *ſtatibus* fuerit, *auxeſis* facti erit, non probabilis narrationis expoſitio. Ergo hic videamus ſeptem illa abſque ſolo modo. Perſona, ſi perſonarum dignitates ſervabuntur. Cauſa, ſi cauſæ factorum extabunt. Facultas, ſi fuiſſe facultates videbuntur. Tempus, ſi tempus idoneum. Locus, ſi locus opportunus. Videamus & opinionem, quæ his omnibus quoque a CICERONE addita eſt: *Si res & ad eorum qui agent, naturam, & ad vulgi morem, & ad eorum qui audient, opinionem accommodabitur. Si perſonarum dignitates ſervabuntur*; non honores, ſed prout quæque digna ſit.

Si tempus idoneum, ſi ſpatii ſatis.) Duo ſunt tempora; unum per ſpatium, id eſt per intervallum; aliud per opportunitatem. Spatium eſt unus, alter, multi dies, menſis, menſes, anni. Opportunitas eſt occaſio ex hominum actibus facta; ut bellum, pax, ludi, ſeditio. Hoc eſt ergo quod ait: *Si tempus idoneum, ſi ſpatii ſatis.* Jam cum ait, *ſi tempus idoneum*, oſtendit tempus eſſe per opportunitatem.

Illud autem præterea conſiderare oportebit.) Supra docuit quæ in narratione ſer- 56
vanda ſint, & quemadmodum facienda: nunc in ipſam narrationem quatuor præcepta dat. Quæſtio eſt enim: An ubique narrandum ſit. Deinde ſi narrandum, quo loco narrandum. Poſtremo, ſi ita narretur, quemadmodum cauſa poſtulet. Non ubique narrandum eſt, inquit. Etenim cum obeſt narratio, prætereunda eſt; & cum nihil

20 *quis*, *quid*, *cur*, *ubi* &c.] hujuſmodi circumſtantias includit vulgaris ille verſus:
Quis, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*. CAPP.

21 *artium ſcriptores*] ſubintellige, *oratoriarum*. CAPP.

22 *conjecturam*] *ſtatum* intellige *conjecturalem*, ubi ſcilicet de facto *quopiam quæſtio inſtituitur*. CAPP.

nihil prodeſt, prætereunda eſt. Deinde, inquit, videndum eſt, quo loco narrandum ſit. Sæpe enim poſt argumenta narrandum eſt, ut CICERO in Miloniana fecit. Poſtremo ſecundum cauſæ genus narrandum eſt, ut quod non eſt prætereundum, non prætereas: quod prætereundum, prætereas.

Obeſt tum, cum ipſius rei geſtæ expoſitio magnam excipit offenſionem.) Obeſt, inquit, narratio, ſi cum aperis atque inſinuas rei geſtæ qualitatem, neceſſe habes tibi auditorem reddere infenſum. Quod cum contingit, non contexte, inquit, narrare debebis, nec cauſam omnem indicare: ſed ſingulas cauſæ partes proponere, & his ſtatim argumenta ſupponere, ut res dubia fidem pro agentis accipiat voluntate. Præterea, inquit, cum nihil prodeſt, narratio præteriri debet. Nihil autem prodeſt narratio, cum ita ab adverſariis cauſa judicibus expoſita eſt, ut a nobis aliter narrandum non ſit. Denique jam ſupradiximus non interdum opportuno loco poni narrationem. Verum hoc genus præcepti differt in id tempus, quo de diſpoſitione dicturus eſt.

Non quemadmodum cauſa poſtulat, narratur.) Prævaricatio duobus modis fit. Si utilia noſtræ cauſæ cum obſcuritate dicamus: aut utilia adverſariorum manifeſte, atque aperte proferamus. Verum hæc tunc vitia ſunt, ſi cum id facimus, nihil nobis prodeſt. Sæpe enim prodeſt ut tali prævaricatione aliud, quod volumus, obtinere poſſimus. Nam ut obtineat Davus, ne Chremes det filiam Pamphilo, aperte narrat id quod contra Pamphilum poterat videri; illum peregrinam amare, & filium ex ea ſuſcepiſſe. Nunc ſecundum ordinem propoſitæ narrationis, ad partitionis præcepta veniamus.

57 RECTE *habita in cauſa partitio illuſtrem & perſpicuam totam efficit orationem.*) Antequam de præceptis partitionis dicamus, dicendum videtur quid interſit inter partitionem & diviſionem 23. Partitio eſt totius cauſæ per partes conſtitutio: Diviſio eſt rerum ſub partitione jacentium. Verum hic hoc animadvertendum eſt, ut definitionem partitionis non ab eo quid ſit, ſed ab eo quid faciat, collegerit: *Recte*, inquit, *habita in cauſa partitio illuſtrem & perſpicuam totam efficit orationem.* Narrationis porro definitionem ab eo quid ſit, ſcimus eſſe collectam. Narratio eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio. Dicit itaque partitionem duas habere partes; diſtributionem, & aliam quæ oſtendit quid adverſarii confiteantur, & quid in contentione verſetur. Verum utrarumque harum partium duplex effectus eſt. Aperit cauſam, & controverſiam conſtituit: aliud eſt enim quo aperitur cauſa, aliud quo conſtituitur controverſia. Namque aperitur cauſa in narratione, in qua etiam ſi intelligitur quæ ſit controverſia, non tamen ab oratore conſtituitur. Conſtituere eſt enim proponere, & dicere quid in controverſia ſit. Ergo in narratione aperitur cauſa, non conſtituitur controverſia. At in partitione tametſi aperitur cauſa, tamen & conſtituitur controverſia, ut non unum ſit, ſed utrunque fiat. Nam aperit utique cauſam; quia partitur: quanquam alio modo aperit, quam in narratione. Cum enim dicit:

23 *quid interſit inter partitionem & diviſionem*] Confer. QUINCTILIAN. lib. 7. cap. 1. CAPP.

Digitized by Google

dicit: *Dicturus ſum de illo*; aperta eſt cauſa partitione, hoc eſt, diſtributione. Item in alia partitione, cum dicitur: *Illud manifeſtum eſt, illud negatur*; utique aperitur cauſa, ſed partitione, ut diximus: in eo tamen conſtituitur controverſia, cum quid in confeſſione ſit, docetur; quid in negatione. Alia autem partitio, quæ diſtributio nuncupatur, poteſt aperire tantum cauſam, res enumerando: at cum vel verba junguntur, vel oratio quæ dicat de his eſſe dicendum, tunc conſtituitur controverſia: *quæſtor Verres fuit, legatus, prætor Urbanus, prætor Sicilienſis.* Hæc ſolum dicere, aperire cauſam eſt: ſed partitione, per diſtributionem. At vero illud adjungere; *quare hæc erit quadripertita diſtributio totius accuſationis meæ*; hoc eſt conſtituere controverſiam. Itaque, ut diximus, partitio ſpecies habet duas: Unam, quæ, quid cum adverſariis conveniat, docet, & quid in controverſia ſit; Alteram quæ diſtributionem habet membrorum in reliquam orationem. Illa ſuperior ſpecies cum propoſuerit quid conveniat, id ipſum ad ſe inclinat, ut pro ſe faciat id quod adverſarius confitetur: poſtea vero ſubjungit id, quod ſit in controverſia. Facit hoc CICERO pro M. Tullio: *Dicam*, inquit, *vim factam a P. Fabii familia; adverſarii non negant.* Hic propoſuit, quod adverſarii fateantur. Deinde ipſum pro ſe fecit, dicendo: *Damnum datum eſſe M. Tullio concedis*; *vici unam rem.* Item adjunxit alteram partem in qua confeſſionem docet, cum dicit: *Vim hominibus armatis factam non negas; vici alteram.* Poſt, quid in controverſia ſit proponit, cum dicit: *Dolo malo factum negas; de hoc judicium eſt.* Sed quoniam non in omni negotio adverſarius fatetur, illa altera adhibenda partitio eſt, quæ diſtributio nuncupatur, ubi totius cauſæ membra ponuntur. Verum hæc membra, aut ea ſunt quæ vere in eodem negotio continentur, ut in Verrinis de quæſtura, de legatione, de prætura urbana, de prætura Sicilienſi: quam quadripartitam diſtributionem totius accuſationis ſuæ TULLIUS eſſe dixit. Item alia diſtributio de frumento, quam fecit, dicendo emptum, decumanum, æſtimatum. Aut ſi partitio de ipſa cauſa non ſumitur, ea membra ponit orator, quæ ipſe ingenio invenit, & ſibi dicenda conſtituit, non ex negotii factis ad cauſam ſumptis, ſed argumentatione oratoris in cauſa collocatis, ut in divinatione: *Ego ſic intelligo, Judices, quum de pecuniis repetundis quæſtio ſit, ſi nomen cujuſpiam deferatur; hæc duo in primis ſpectari oportere, quem maxime actorem* 24 *velint hi, qui eas injurias paſſi ſint, & quem minime velint hi, qui eas injurias feciſſe arguantur.* Item pro Sex. Roſcio, cum unum crimen ſit parricidii, ac propterea unum negotium; partitur tamen TULLIUS non cauſam, ſed orationem; dicendo in crimen, audaciam, & potentiam: *criminis confictionem accuſator Erucius ſuſcepit; audaciæ partes Roſcii ſibi popoſcerunt; Chryſogonus autem potentia pugnat.*

Altera eſt, in qua rerum earum, de quibus erimus dicturi, breviter expoſitio ponitur diſtributiva.) Partitionis duæ partes ſunt; Una quæ quid cum adverſariis conveniat indicat, & quid in controverſia ſit, demonſtrat; Altera quæ dicitur diſtributio: hæc

24 *quem maxime actorem &c.*] perperam hic legebatur olim, *authorem*: ſed legendum eſſe *actorem*, ex ipſo CICERONE ſatis patet; apud quem tamen locus hic cum aliqua verborum diverſitate reperitur: quia ſcilicet VICTORINUS noſter ad ſenſum magis quam ad verba ipſa reſpexit. CAPP.

hæc eadem duplex; nam aut ea membra continet, quæ in cauſa ſunt; aut ea, quæ ingenio fingit orator.

Quibus dictis intelligat fore peroratum.) Præcipit ut partitione completa nihil amplius dicamus præter concluſionem.

58 *Quæ partitio, quid conveniat, aut quid non conveniat, oſtendit.*) In hac partitione, id quod adverſarius confitetur, ad cauſæ noſtræ commodum nos docet inclinare debere. Et dat exemplum. Si dicat accuſator matrem occiſam ab Oreſte filio, conſtat. Jam cum ait: *matrem a filio conſtat occiſam*; id quod adverſarius confitetur, ad ſe inclinat. Conſideratione enim ſanguinis non videtur debuiſſe a filio mater occidi. Deinde ſi dicat Oreſtes, vel ejus defenſor: *Conſtat a Clytemnæſtra Agamemnonem maritum occiſum*; confeſſionem adverſarii ſine dubio ad ſe inclinat; conſideratione enim juris, occidi maritus ab uxore non debuit. Jam quid in controverſia ſit, ex *judicatione* colligitur, id eſt, *An recte Oreſtes matrem occiderit; cum illa patrem occiderit Oreſtis.* Quare accuſatoris talis erit partitio: *Interfectam matrem a filio, cum adverſariis mihi convenit: cum illa occiderit Agamemnonem; an a filio occidi debuerit* 25, *quæſtio eſt.* Rei vero 26, talis erit partitio: *Interfectum a Clytemnæſtra Agamemnonem convenit: an a filio Clytemnæſtra debuerit occidi, quæſtio eſt.*

59 *Quæ autem partitio rerum diſtributam continet expoſitionem, hæc habere debet, brevitatem, abſolutionem, paucitatem.*) In omni diſtributione, ſive quam habet orator in membris negotii, ſive quam in membris quæ ipſe format & fingit dicenda, ſervare debet hæc tria; brevitatem, abſolutionem, paucitatem. Brevitas, in verbis eſt: Abſolutio, in toto: Paucitas, in generibus.

Brevitas eſt, cum niſi neceſſarium, nullum aſſumitur verbum.) Ut ſi ſic partiamur: *Dicemus de decumano frumento, deinde de empto, poſtremo de æſtimato; nunc dicemus de decumano frumento; deinde, ubi majus eſt crimen, de eo quod ſolet publicis pretiis comparari; poſtremo, ubi nihil avaritia Verris intactum reliquit, dicemus etiam de æſtimato frumento.* Hæc itaque ſuperflua verborum in brevitate partitionis vitare debemus, ut animus auditoris non verbis, ſed rebus potius occupetur.

Hæc in hoc genere idcirco eſt utilis.) In hoc genere, id eſt, in diſtributione, brevitas utilis eſt ad animos auditorum, non verbis, ſed rebus potius occupandos.

Abſolutio eſt per quam omnia quæ incidunt in cauſam, genera, de quibus poſtea dicendum eſt, amplectimur.) Abſolutionem tunc facimus, ſi omnia quæ incidunt in cauſam, partientes ponamus. Hæc quæ incidunt, omnia nunc ſpeciebus confici poſſunt, nunc generibus. Quoniam autem ſpecierum major eſt multitudo, anguſtior generum vis & natura (quippe cum genus multas in ſe ſpecies contineat) qui facit partitionem de ſpeciebus omnibus cauſæ incidentibus, abſolutionem quidem ſervat, quod omneis ſpecies in partitione proponit; ſed peccat, quod ſpecierum latior diſtributio eſt, & in partitione amplius quam quatuor partes omnino eſſe non debent. Ergo ut abſolutio melius in diſtributione ſervetur, ſpecies illæ ad genera reſervandæ ſunt, ut paucis generibus, cum ſpecies omneis complexi fuerimus, abſolutionem conficiamus,

25 *an a filio occidi debuerit*] in Baſileenſi editione legitur: *ſed an a filio* &c. Capp.
26 *Rei vero*] τοῦ φεύγοντος, ut Græci dicerent, hoc eſt illius qui cauſam dicit, qui perſonam accuſatam in judicio defendit. Capp.

ſciamus, quod omnia; & paucitatem, quod genera quæ incidunt in cauſam, in diſtributione collocamus: ne aut utile aliquod genus prætereamus; aut poſtea cauſæ (quod eſt vitioſius) inferamus.

Paucitas in partitione ſervatur, ſi genera ipſa rerum ponuntur, neque permiſte cum partibus implicantur.) Tunc, inquit, pauca in partitione collocare debemus, cum, quid ſit genus, quid ſit ſpecies, jam ſcimus, ne cum generibus ſpecies implicemus. Itaque ſi ſtudere volumus paucitati, etiam genera pauca in partitione collocare debemus.

Nam genus eſt, quod plures partes amplectitur; ut animal: *pars eſt, quæ ſubeſt generi; ut equus.*) Ὀ'ν Græci, ſubſtantiæ & accidenti genus ponunt: ſed non bene; pars enim omnis generi ſuo ſimilis eſſe debet. Subſtantia porro res eſt quæ aliis rebus ſubeſt, capax accidentium qualitatum. Deinde accidens eſt id, quod in ſubſtantiam cadit. Quare quoniam illud ſuperius ὄν, utrumque eſſe non poteſt, non recte ſubſtantiæ & accidenti genus factum eſt. Ergo quoniam præcipimus, ut ſpecies generi ſemper ſimilis eſſe debeat; videamus ubi hic CICERO quaſi videatur erraſſe; nam poſuit hominem reſpectu duplici, ut ad inferiora genus ſit, ad ſuperiora ſpecies. Huic animal præpoſuit, ut ſpeciem faceret id quod homo: cum id ipſum genus vellet oſtendere quod homo eſt, ſubjecit huic ſpeciem; Romanum, Thebanum. Nonne videtur eſſe vitioſum, quod cum homo ſubſtantia ſit, Romanus autem aut Thebanus, accidens? Etenim parum recta ſubjectio eſt, ſub eo quod ſubſtantia ſit, id quod eſt accidens collocari; nam rectum illud præceptum eſt in faciendis generibus & ſpeciebus & individuis, rem aut ſubſtantialem in omnibus eſſe ſervandam, aut accidentalem: ut cum in genere ſit ſubſtantia, & in genere ſpecies & individuum ſit. Animal namque ſubſtantia eſt; huic cum ſuppono ſpeciem, ſubſtantia eſſe debet; ſuppono autem hominem. Item cum ſuppono homini CICERONEM, ſubſtantiam pono; ſic factum eſt, ut in omnibus ſubſtantia ſervaretur. Pari ratione ſi id quod genus eſt, accidens fuerit, etiam ſpeciem accidentis debeo collocare, pariter & individuum. Ut genus ponam colorem; accidit enim color corpori; huic cum ſuppono ſpeciem, album vel nigrum; intelligo & hoc quoque accidens eſſe. Eritque etiam ſimilis ratio cum ſub albo pono hoc album, quod eſt individuum. Individuum eſt enim quod oculis, digitoque monſtratur. Ergo & *album*, & *color* accidentia cuncta ſunt, corporis ſcilicet; quamobrem *Romanus*, & *Thebanus* accidentia ſunt; accidunt enim ſubſtantiæ cuilibet, aut homini, aut equo. CICERO vero hominem ponit, id eſt ſubſtantiam: & recte facit, huic genus dando *animal*; namque animal ſubſtantia eſt. Non recte autem, cum homini ſpeciem ſupponeret, *Thebanum*, & *Romanum* ſuppoſuit; quoniam hæc, ut diximus, accidentia ſunt. Sed hoc fruſtra in quæſtionem venit; licet enim id, quod accidens eſt, poni in ſubſtantiam cum eo ipſo ſibi copulato, cui ſupponitur; utputa *homo* (ut diximus) animalis ſpecies eſt: hominis vero ſpecies, eſt *Thebanus*, quod eſt accidens; hic non Thebanum ſolum audire debeo, ſed hominem Thebanum, ut ſimul cum Thebano, & hominem audiendo, faciam id, quod eſt accidens, ſubſtantiale. Quare CICERO recte hominem, animalis ſpeciem poſuit: & genus Thebani aut Trojani, hominem ſcilicet. Itaque inquit; Ideo diligentius genera,

ra, & ſpecies generum definire volumus, ut intellectis aperte generibus, quo brevior ſit partitio, etiam genera pauca in partitione eadem collocemus.

Nam qui ita partitur: Oſtendam propter cupiditatem, & audaciam, & avaritiam adverſariorum omnia incommoda ad rempublicam perveniſſe &c.) In partitione quæ dicitur diſtributio, tria ſemper dicit eſſe ſervanda; brevitatem, abſolutionem, paucitatem. Brevitas, in verbis eſt. Abſolutio, ut omnia genera, quæ in cauſam incidunt, in partitione ponamus. Paucitas, ut ſola rerum genera, quæ partium ſunt, abſque partibus ſuis in partitione ponamus, & quæ genera partes aliorum generum eſſe non poſſunt. Nunc itaque de paucitate tractatus eſt; & dat exemplum vitioſæ diſtributionis, id eſt, in qua genus & pars ejus ſimul poſita ſunt. *Nam qui ita*, inquit, *partitur*: Oſtendam propter cupiditatem & audaciam & avaritiam adverſariorum; is, inquit, erravit; etenim paucitatem ſervare neſcivit: ſiquidem non ſola rerum genera poſuit, ſed & genus, & partem generis. Cupiditas enim, genus eſt: pars cupiditatis, avaritia. Ergo in ſuperioribus, quid faciendum eſſet, oſtendit: nunc, quid non faciendum. Et hæc fere bipartita præceptorum omnium diſciplina eſt.

Hoc igitur vitandum eſt, ne cujus genus poſueris, &c.) Hoc igitur vitandum eſt, ut ſciamus nunc illud præcipi, quod faciendum non ſit.

60 *Quod ſiquod in genus plures incident partes, id cum in prima partitione cauſa erit ſimpliciter expoſitum, &c.*) Genera, inquit, ipſa rerum in partitione ponenda ſunt; ſed, ſi cui generi partes ſuas fuerit neceſſe ſupponi. Poſtquam, inquit, partitionem cœperimus exequi, & ad id genus venerimus, tunc nos partes ejus convenit explicare. In partitione tamen, partes generi jungere non debemus. In tractatibus quæſtionum debemus de generis partibus diſputare.

Atque illud quoque pertinet ad paucitatem.) Quoniam de paucitate tractatus eſt: *Atque illud quoque pertinet ad paucitatem*, inquit, *ne plura quam ſatis eſt, nos demonſtraturos eſſe dicamus, hoc modo* 27: Oſtendam adverſarios quod arguimus, & voluiſſe, & potuiſſe, & feciſſe; cum in tertio cuncta ſint. Deinde inquit: *Cum ſimplex quiddam* in controverſia ſit, nos tamen diſtributione utamur.

Ac ſunt alia quoque præcepta partitionum, quæ ad hunc uſum oratorium non tantopere pertinent.) Oſtendit partitionum multa eſſe alia præcepta; ſed tamen quæ ad philoſophiam, non quæ ad rhetoricam pertineant. Ad philoſophiam, inquit, de qua hæc ipſa præcepta tranſtulimus. Ideo, inquit, quia *nihil* horum *in cæteris artibus inveniebamus*. Oſtendit hæc de partitione præcepta Latinos nunquam habuiſſe in artibus ſuis, ſe primum tranſtuliſſe de Græcis.

Atque his de partitione præceptis, in omni dictione meminiſſe oportebit, &c.) Ad extremum hoc dat in partitione præceptum; Ut quod primum in partitione ponimus, id primum aggrediamur, & explicemus; quod ſecundum ponimus, ut ſecundo aggrediamur loco; quod tertium, tertio; poſtremo, finitis per ordinem ſuum partibus, dictionem omnem extremis *epilogis* concludamus.

Con-

27 *hoc modo*] verbum *inquit*, quod huc e ſuperiori linea perperam intruſum erat, detrudendum curavimus. Capp.

Confirmatio *eſt, per quam argumentando noſtræ cauſæ fidem, & auctoritatem, & firmamentum adjungit oratio.*) Definitio confirmationis, non per id quod eſt, ſed per id quod facit. Et quod ait, *Noſtræ cauſæ*, commune præceptum eſt tam defenſoris, quam accuſatoris. Uterque enim utroque ſemper utitur, id eſt, & confirmatione, & reprehenſione. Scire autem debemus exordium, narrationem, partitionem, & concluſionem in omnibus cauſæ generibus, vel conſtitutionibus, generali diſciplina eadem præcepta retinere: Confirmationem vero & reprehenſionem, per ſingula cauſarum genera, vel ſingulas conſtitutiones diverſa & propria ſemper habere præcepta. Nunc itaque juxta ordinem partium, poſt partitionem tractat de confirmatione. Et quoniam, ut ſupra diximus, in ſingulis cauſarum generibus vel conſtitutionibus diverſa & propria habet præcepta, quia mora eſt ut per ſingulas ſpecies confirmationis præcepta dicantur, generaliter & confuſe præcipit quibus de locis argumentandi rationibus tractis, in omni cauſarum genere, vel in omnibus ſimul conſtitutionibus confirmatio effici poſſit. Et hoc in primo libro agitur: id eſt ut in omne genus formamque cauſarum quædam communitas argumentationum, velut ſylva, ponatur. Secundus autem liber hoc continet, ut in ſingulis cauſarum generibus ac formis propria ac certa, & diverſa præcepta ſeparentur, de primo libro cunctis argumentandi rationibus tractis. 61

Per quam argumentando, &c.) Hoc enim proprium eſt confirmationis; alioqui & narratio fidem facit: ſed non argumentando fidem, & auctoritatem & firmamentum. Fides eſt argumentum quo crimen probamus, id eſt, fidem crimini facimus. Auctoritas eſt argumentum verius atque honeſtius, & cui quaſi neceſſe habeat credi. Firmamentum eſt creberrima argumentatio.

Omnes res argumentando confirmantur, aut ex eo quod perſonis, aut ex eo quod negotiis eſt attributum.) Omnis res argumentando confirmatur, ſed quæ in ὑποθέσει eſt, quæ cauſa dicitur. Cujus cauſæ iſta definitio eſt; *lis cum certa perſona.* Hæc quidem omnis res ex illis ſeptem locis argumenta contrahit: *Quis, quid, cur, ubi, quando, quemadmodum, quibus adminiculis.* Verum ex his duo prima omnem vim argumentationis continent, quinque reliqua ſecundo ſubjacent. Itaque duo hæc prima *quis* & *quid* apertioribus nominibus Cicero & ad opus vicinioribus nuncupat, id eſt, perſonam & dictum, factumve; quod negotium eſt. Itaque omnis res confirmatur aut ex attributis perſonæ argumentis ſumptis, aut ex attributis negotio. Perſonis autem attributa ſunt undecim: Nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, ſtudium, conſilia, facta, caſus, orationes. Itaque ſi hæc omnia attributa perſonæ ſunt; quæ ſit ipſa perſona, videamus. Nomen eſſe non poteſt: quia primum attributum perſonæ eſt. Homo eſſe non poteſt: quia naturæ perſonæ attributum eſt: & natura mortalium in duo dividitur; in homines, & in feras. Quæ eſt ergo perſona? Illa ſcilicet quæ in pronominibus finitis eſt; ut *Ego, tu, ille, hic, hæc, hoc.* Itaque ex perſona nulla argumentatio poteſt ſumi. Cum enim dixero, *hic*, quod argumentum feci? Ex attributis autem perſonæ ſumitur omnis argumentatio, per quæ ſe aperit, & quibus impletur ipſa perſona attributis ſuis. Igitur perſonarum omnium vis probatur nomine uniuſcujuſque perſonæ. 62

Nomen

Digitized by Google

63 *Nomen eſt quod unicuique perſonæ datur, quo ſuo quæque proprio, & certo vocabulo appellatur.*) Antequam ad hoc nomen, quod definiendum eſt, veniamus, prius de ſignificantia nominis dicamus. Nomen hoc, quod ſonat nomen, quatuor ſignificantias habet. Una talis eſt, quæ eſt in appellatione rerum omnium. Verba autem omnia, rerum nomina ſunt: ut *ſalio*, *curro*. Utique his omnibus res ſignificantur. Unde multi illum ſapientiſſimum ac beatiſſimum eſſe dixerunt, qui rebus nomina impoſuit: certe ut ſciamus omnes partes orationis, id eſt, omne quod loquimur, nomina eſſe rerum. Cum de Sibyllæ reſponſis ageretur (in reſponſis autem omnes octo partes orationis fuerint, neceſſe eſt) ait VIRGILIUS: (*Æn.* Lib. III. 444.) *Foliiſque notas & nomina mandat.* Ergo hæc una ſignificantia nominis eſt, quæ in omnium verborum appellatione eſt. Alia nominis ſignificantia talis eſt, qua unam partem orationis de octo partibus orationis videmus eſſe ſignatam, ut *Nomen*, *pronomen*, *verbum*. Tertia, nominis proprii; ut hominis, ut deorum. Quarta autem hæc quadripertita eſt, qua unaquæque perſona ſine alterius communione ſignatur. Et ut ſciamus unam de quatuor hanc eſſe ſignificationem nominis, ſic propoſuit, ut oſtenderet, quod nomen eſſet definiturus. *Nomen eſt*, inquit, *quod unicuique perſonæ datur*, *quo ſuo quæque proprio*, *& certo vocabulo appellatur.* Ergo ut proprium perſonæ hoc nomen & certum ſit, per quatuor tenditur; Prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen porro, interdum una, interdum duabus, interdum tribus literis continetur: ut C. *Cajus*, ut CN. *Cnejus*, ut SEX. *Sextus*: fuitque nonnulla apud majores noſtros prænominis ratio; nam & Quintum ideo dixerunt, quod quinto fortaſſis loco natus eſſet: & Lucium ideo, quia fortaſſe eſſet initio lucis exortus. Verum quoniam hæc apud nos ratio nihil valet, argumentum de prænomine non quærimus. Nomen porro, majorum eſt tractum ex familia vel ſanguine: ut *Tullius*, *Cornelius*, ex Corneliis. Cognomen autem, proprium perſonæ eſt; ut *Cicero*, ut *Scipio*. Jam agnomen extrinſecus venit, & venit tribus modis: aut ex animo, aut ex corpore, aut ex fortuna. Ex animo, ſicut *Superbus* & *Pius*. Ex corpore, ſicut *Craſſus* & *Pulcher*. Ex fortuna, ſicut *Africanus* & *Creticus*. Quatuor his itaque partibus perſonæ proprium & certum nomen includitur; Prænomine, nomine, cognomine, agnomine; ut *Publius* prænomen, nomen *Cornelius*, *Scipio* cognomen, *Africanus*, agnomen. Argumentum autem, ſi neceſſe fuerit, in tribus quæremus, in nomine, cognomine, agnomine. Itaque definitionis iſtius hæc eſt propoſitio, *Nomen eſt cuique perſonæ.* Deinde hinc incipit definitio, *quo ſuo quæque*, id eſt, vocabulo. Sed quod ſuum eſt, poteſt eſſe commune cum fratribus, cum propinquis: ut *Tullius*. Multi itaque Tullii; quia nomen ex ſanguine eſt. Deinde addit *proprio.* Rurſus & vocabulum proprium poteſt eſſe commune: ut CICERO, proprium vocabulum: ſed tamen multi poſſunt eſſe CICERONES. Itaque addidit *certum*, ſcilicet quod ex omnibus quatuor conſtat: quo uniuſcujuſque perſonæ verum, & non niſi ejus, poſſit nomen intelligi; & recte *certum nomen;* interdum enim ex libidine, & quadam obtrectatione nomen imponitur. Ut illud in Salluſtio: *Tyrannumque & Cinnam appellantes.* Itaque hujuſmodi nomen certum eſſe non poteſt. Quotieſcunque autem ſpecialiter aliquid volumus includere, his tribus includimus; ſuo, proprio, certo; ut Tullius: *Eum ſuis, eum certis propriiſque criminibus accuſabo.*

Naturam

Digitized by Google

Naturam ipſam definire difficile eſt. Partes autem ejus enumerare eas, quarum in- 64
digemus ad hanc præceptionem, facilius eſt.) Hæc ratio eſt, ut difficilis ſit naturæ definitio; etenim apud ſapientes contentio eſt, quid prius ſit; Deus, an natura. Si natura prior eſt, ergo Deus natus eſt: atqui Deus naſci non potuit. Rurſus, Si Deus prior eſt, nata eſt natura: quod ſi naſci potuit natura, incipit eſſe natura. Itaque naturæ difficilis definitio eſt. Difficilis definitio naturæ ſecundum Platonem vel alios ſapientes, inquit; alioqui oſtendit poſſe definiri. Denique ſapientes quidam ſic definiere naturam: *Natura eſt ignis artifex quadam via vadens in res ſenſibiles procreandas*; etenim manifeſtum eſt omnia principe igne generari. PLATO autem ſic definivit: *Natura eſt Dei voluntas.* Et inter cæteras hæc magis probanda definitio; nam ſi Deus & natura ita ſunt, ut ex his alterum prius non ſit (neceſſe eſt autem ex primo naſci, quod ſecundum eſt) deinde ſi quod naſcitur, nec Deus eſt, nec natura; recte naturam, Dei dixit eſſe voluntatem. Deus enim ſemper voluerit & velit, neceſſe eſt. Ita quoniam naſci natura non potuit, ſi Dei voluntas eſt; ut Deus naſci non potuit, nec natura. Illud autem ſcire debemus, naturam illud eſſe quod mundum, ultra mundum naturam non eſſe, ſed Deum: voluntatem autem Dei, qua mundus eſt, eandem eſſe naturam. Itaque hic CICERO naturæ principalem definitionem omiſit: dixit autem eſſe difficilem. Parteis autem ejus enumerat, ſed *quarum*, inquit, *indigemus*. Natura; animalis, inanimalis. Animalis; divina, mortalis. Mortalis; hominum, beſtiarum. Hominum; animi, corporis, extrinſecus. Itaque partem illam naturæ reliquit, quæ inanimalia generat; neque enim ejus indiget, qui rhetoricam ſcribit. Illius autem naturæ partes exequitur, quæ motu ſuo in rebus agit aliquid, id eſt, quæ vivit. Etenim ille qui rhetoricam ſcribit, præceptis ſuis perſonam debet includere: perſona autem homo; hujus itaque naturæ indigemus, in qua eſt homo. Hæc igitur natura, quæ motu ſuo in rebus aliquid agit, principaliter in duo ſcinditur; in divinam naturam, & in mortalem. Ac divina quidem natura ad rhetoricam non pertinet, & ideo hanc omiſit. Sciri tamen debet, quia loco argumenti ſæpe rerum divinarum inducitur diſputatio; ut illud eſt: *Quæ res faciat ut vigeamus, quæ ut occidamus.* Sed hoc ad rhetoricam, non tamen ex rhetorica deſcendit. Itaque confert ſe ad mortalem naturam: rurſuſque hanc in duo dividit; in homines & in beſtias. Omne quod extra hominem vivit cum anima & corpore, beſtias nominavit. Removeamus itaque & naturam illam mortalem, quæ beſtiarum eſt: hancque ſolam inſpiciamus, in qua homines ſunt: & de eadem natura circa certam perſonam inventa dupliciter argumenta capiamus. Etenim ea quæ in hominis ſunt natura, nunc tantum naturæ ſunt; nunc ita naturæ, ut & induſtriæ vel artis eſſe credantur. Tripliciter autem debemus in homine inſpicere atque explorare naturam; quæ ſit natura animi, quæ corporis, quæ extrinſecus 28. Verum quæ in homine extrinſecus ſunt, ea tantum naturæ ſunt: quæ autem in homine animi vel corporis ſunt, ea & naturæ poſſunt eſſe & diſciplinæ. Itaque primum videamus quæ natura in homine ſint 29. Extrinſecus; ut ſexus. Sexus enim tantum naturæ eſt, nec ex diſciplina po-

28 *extrinſecus*] τὸ *extrinſecus* illud ſignificat, quod ab arte, vel diſciplina, vel induſtria noſtra nequaquam pendet: ſed infra ad lib. 2. ubi *de attributis perſonæ*, pro τῷ *extrinſecus*, dixit, *extra ipſum hominem*. CAPP.

29 *in homine ſint*] antea legebatur *ſit*; ſed perperam, ut vel leviter attendenti patebit. CAPP.

teſt aliquando contingere; ita & natio, & patria, & cognatio, & ætas, tantum naturæ ſunt. Natio eſt, inquit, ut conſideres utrum Græcus ſit, an Barbarus; hoc ſecundum ipſorum Græcorum ſententiam, qui abſque ſe reliquos, Barbaros appellabant. Patria eſt, inquit, ut conſideres Athenienſis, an Lacedæmonius; Aquilejenſis, an Mediolanenſis ſit. Cognatio, inquit, eſt ut conſideres quibus majoribus oriundus ſit, unde ſanguinem ducat: ſitque hinc optimum argumentum, ut illud eſt in VIRGILIO: (*Æn.* III. 248.) *bellumne inferre paratis Laomedontiadæ?* Sed & hoc argumentum quaſi ex nomine fieri videtur quod ait, *Laomedontiadæ*: cum hic ex natura colligenda nobis inſinuet argumenta. Hoc itaque intereſt, quod in nomine, ex ſono ipſo nominis colligimus argumentum; ut ex Verre, quod everrat provinciam. In natura autem, non ex nominis ſono, ſed ex ejus actu vel moribus, cujus nomen eſt, colligimus argumentum. Etenim cum dicimus *Laomedontiadæ*, in ſono nominis nihil eſt; in actu autem Laomedontis, perfidiæ poſitum eſt argumentum. Ætatem autem, inquit, inſpicere debemus utrum puer ſit, an grandior, an ſenex: ut cuicunque ætati crimen quod agitur, aut convenire, aut non convenire doceamus. Hæc de his quæ extrinſecus ſunt, quæ tantum naturæ ſunt. Nunc venit ad ea quæ corporis & animi ſunt, & quæ tam naturæ, quam diſciplinæ eſſe poſſunt. Etenim interdum per ſe multum valet natura, interdum tenuis & infirma eſt: diſciplina enim vel uſu ſæpe mutatur. Enumerat itaque quæ iſta ſint veluti communia, ut conſideremus utrum aliquis valens an imbecillis ſit; longus an brevis; formoſus an deformis; velox an tardus; hæc omnia, corporis ſunt: quæ facile videmus ſæpe hominibus ex natura, ſæpe ex arte contingere. Deinde, inquit, debemus inſpicere memor an oblivioſus ſit; comis, officioſus, prudens, patiens; an contra: hæc rurſus omnia, animi ſunt: quæ ſimiliter videmus tam ex natura nobis, quam ex arte provenire. Verum cuncta iſta, inquit, quæ animæ & corporis ſunt, quanquam ſæpe ex diſciplina vel arte contingant, tamen qualia vel quanta ſint, non niſi in ſola natura conſiderare debemus. Ea autem quæ induſtria comparantur, in habitu rectius conſiderabimus.

65 *In victu conſiderare oportet apud quos, & quo more, & cujus arbitratu ſit educatus.*) Victus hominis eſt omne illud tempus a pueritia uſque ad id quod agit; itaque conſiderare debemus, non apud quos natus ſit (quod naturæ eſt), ſed apud quos ſit educatus, unde incipit victus. *Apud quos*, inquit: intereſt enim inſpicere illorum vitam, apud quos educatus ſit: ex his enim vivendi potuit capere diſciplinam. Sed quia homines interdum, non ut volunt, educant, aliqua neceſſitate compulſi, (quippe & ſeveriores ſæpe diſſolutius, & diſſolutiores ſæpe ſeverius educant) recte quærendum dicit, non ſolum apud quos educatus ſit, ſed etiam *quo more* educatus ſit. Deinde, inquit, inſpicere debemus ad cujus arbitrium ſit educatus, id eſt patris, patrui, cognati, an alienioris. Animadvertamus itaque, ut victus a primis annis uſque ad ætates alias protendatur; ut dixit, primo quærendum quemadmodum ſit educatus; hoc, *quemadmodum*, in tria diviſit; *apud quos, quo more, cujus arbitratu*. Deinde educatus puer ſolet diſcendas literas ſortiri, eaſdemque liberales. Itaque qui liberales literas diſcit, duplices habere debet magiſtros, qui faciant virum bonum, & qui faciant dicendi peritum, & his duobus plenum oratorem. Recte ergo etiam hoc

quæ-

Digitized by Google

quærendum, *quos habuit artium liberalium magiſtros, quos vivendi præceptores* [30]. Itaque non, utrum habuerit magiſtros, utrum vivendi præceptores, ſed quos habuit, quærendum. Deinde etiam hic animadvertendus ordo eſt, poſtquam litteras quis didicerit, & certam vivendi acceperit diſciplinam, tunc neceſſe eſt ut habere incipiat amicos; ſed quærendum eſt, *qualibus amicis utatur*: amicus enim mihi eſſe non poteſt, niſi ſimilis mei. Deinde *quo negotio, quæſtu, & artificio ſit occupatus*, quærendum; neceſſe eſt enim, ut in vita noſtra aliquid agamus, quo nos occupemus. Et hic actus in vita aliquid agentium triplex eſt; nam aut negotium eſt, ut mercatura, ut militia, ut agricultura, & cætera; aut quæſtus eſt, ut præco, ut paraſitus, ut ſcenicus, aut ſimilia; aut artificium, ut artem ſcilicet aliquam plene cognitam aut exerceas, aut tradas, ut orator, ut rhetor, & alia hujuſmodi. Alioqui ſcire aliquid perfecte, & exercere nolle, habitus [31] eſt; deinde aliquid non plene ſcire, neque id quodcunque exercere, affectio [32] eſt; verum uniuſcujuſque rei & habitus, & affectus [33] ſi exerceatur, & in actu ſit, victus eſt. Animadvertendum, inquit, etiam *quomodo rem familiarem adminiſtret, qua conſuetudine domeſtica ſit*; ex rebus enim privatis & domeſticis, quemadmodum quis in republica vivat, facile poſſumus agnoſcere.

In fortuna quæritur ſervus ſit, an liber.) Hoc quaſi naturæ eſſe magis videtur, 66
ut ſervus quis, an liber ſit: ſervi enim ſæpe naſcuntur: ſed ut taceamus, ut multi ſæpe ex fortuna ſervi ſint, etiam illos qui naſcuntur, ex fortuna ſervos eſſe manifeſtum eſt. Etenim ex captivis primum ſervi facti ſunt: captivitas bello; in bello, non niſi incerta fortuna; itaque ſervum eſſe, fortunæ eſt. Hoc etiam in fortuna conſiderandum, *pecunioſus ſit, an tenuis; privatus, an cum poteſtate*. Sed quia non uno modo capimus poteſtatem, recte addidit, *ſi cum poteſtate; jure, an injuria*. Hoc etiam fortunæ eſt, ut videamus utrum *felix, clarus, an contra ſit*. Conſiderare etiam debemus, non utrum liberos habeat, quod naturæ eſt, ſed *quales liberos habeat*, ut eſt illud in VIRGILIO: (*Æn.* III. 480.) *Vade*, ait, *o felix nati pietate*. Non nato felix, ſed nati pietate; itaque in eo fortunam inſpexit; quippe: *Vade, ait, o felix*, inquit; facit enim fortuna felicem. Quod ſi, inquit, is cujus victus quæritur, mortuus erit; non de morte, ſed de mortis ejus genere quæretur: alioqui mors naturæ eſt.

Habitum autem appellamus, animi aut corporis conſtantem & abſolutam aliqua in 67
re perfectionem.) Habitus, inquit, iſte eſt alicujus rei, ſive in animo, ſive in corpore a natura cœpta, ſed uſu corroborata, & plena perfectio; ſcire enim plene aliquid, habitus eſt; jam ſi id volueris exercere, victus eſt [34]. Videamus itaque habitum qualem eſſe dicat: *Ut virtutis*, inquit; hic habitus animi. Virtus autem quadruplex, juſtitia, temperantia, fortitudo, prudentia. Sed tunc habitus, ſi virtutem ita teneamus

30 *quos artium magiſtros, quos vivendi præceptores*] Nota diſcrimen inter Magiſtrum & Præceptorem. CAPP.

31 *habitus*] ἕξις. CAPP.

32 *affectio*] διάθεσις, vulgo diſpoſitio. CAPP.

33 *& affectus*] mallem legere *affectio*, ſicut ſupra & infra legitur. CAPP.

34 *victus eſt*] Quid ſit hoc in loco τὸ *victus*, vide ad Libr. 2. ubi *de attributis perſona*. CAPP.

mus acceptam, ut nunquam a ſemel comparata recedamus. Nam ſi frequenter ſua cuique reddamus, & aliquando rapiamus, jam juſtitiæ habitum per intemperantiam non tenemus; ſimiliter & circa reliquas virtutes: ita enim eſt habitus definitus, *Habitum appellamus animi aut corporis conſtantem, & abſolutam aliqua in re perfectionem.* Abſoluta eſt, ut plena ſit; conſtans, ut ſemper eadem ſit, neque aliquando a ſe recedat, & tunc eſt vere habitus. Deinde: *Aut artis*, inquit, *alicujus perceptionem*; utputa, Ego rhetoricam plene quidem novi, ſed exercere nolo. Itaque licet non exerceam, in eo tamen, quod Rhetoricam plene novi, habeo oratoris habitum: ita & in cæteris artibus plena perceptio, habitus eſt.

Aut quamvis ſcientiam.) Ars duplex eſt; in ſcientia, in actu; ſcientia artis, non artis. Inter ſcientiam & artem hoc intereſt. Ars quidem duplex eſt, una in ſcientia, alia in actu. Verum ſcientia rurſus duplex eſt: eſt ſcientia artis, eſt non artis; neque enim aurum, gemmas probare, artis eſt, aut ſcire quot millia hominum in illo ſint populo, quanto ſpatio hæc urbs ab illa diſtet; hæc itaque ſcientia eſt, ſed non artis. Sed quoniam & artis eſt quælibet, inquit, ſcientia; ſi plena in nobis fuerit, habitus nuncupatur. Sed hucuſque de habitu animi. Deinde, inquit, & corporis aliqua commoditas ſtudio & induſtria comparata, habitus dicitur; ut ſi corpus palæſtra roboremus, ſi velocitatem nobis exercendi ſtudio comparemus. Verum & animi, & corporis habitum CICERO in bonis collocavit: quippe habitum dixit eſſe virtutem, aut artis perceptionem, deinde aliquam corporis commoditatem. Ita & ARISTOTELES omnem habitum in bonis poſuit, cum ſecundum definitionem poſſit & in malis habitus eſſe. Nam ſi demus ſemper operam, ut nihil intelligamus ſtudio, ſtulti ſumus: erit hic habitus induſtria comparatus; & rurſus, ſi exercitium corporis devitemus ſtudio, imbecilles ſumus; erit æque hic habitus corporis induſtria comparatus. Sed neſcio quo modo recte habitus malorum non eſt poſitus neque a CICERONE, neque ab ARISTOTELE; nam ſi hoc ipſum nomen inſpiciamus, & ejus ſonum, videamus *habitum* dictum eſſe ab eo quod *habere* voluerimus. Natura autem noſtra talis eſt, ut nunquam mala velimus: malorum ergo eſſe habitus non videtur; eſt tamen. Nam & Catilina habitu malus fuit, id eſt, malitiam induſtria ſibi comparavit.

68 *Affectio eſt animi, aut corporis ex tempore aliqua de cauſa commutatio; ut lætitia, cupiditas, metus, moleſtia, morbus, debilitas, & alia quæ genere in eodem reperiuntur.*) Habitum eſſe diximus, ſive in animo, ſive in corpore, alicujus rei perfectionem. At contra, ſive in animo, ſive in corpore, alicujus rei inchoatio, eſt affectio; quæ ſubito aliqua ratione naſcitur, mox receſſura: ut ſiquid nobis boni nuntietur, & læti eſſe incipiamus; ſiquid videamus, & idipſum concupiſcamus; vel aliquid timere ſi incipiamus, & moleſte ferre, iſtæ omnes animi ſunt affectiones: deinde corporis, ſi ſubito in morbum incidamus; ſi aliquid in nobis debilitetur, ſed ad tempus; poſt autem ſanetur. Hæc itaque erunt affectiones corporis, & reliquæ eis ſimiles.

69 *Studium autem eſt animi aſſidua & vehemens &c.*) Alioqui aſſidua & vehemens eſſe non poteſt, ſi in ipſo opere non habuerit voluntatem. Et dat res, non quæ ſtudium ſint; ſed quarum ſtudium ſit: *ut philoſophiæ*, inquit, non philoſophia, aut *poetriæ*, aut *geometriæ*, *literarum*; non poetria, aut geometria, litera. Itaque ſiquid

Yche

Digitized by Google

vehementer & cum magna voluntate volumus, ſtudium eſt. Deinde ſi id quod volumus, aliqua ex parte conſequimur, affectio eſt. Sin autem quod plenum & perfectum eſt, tenemus, habitus eſt. Quod ſi hoc ipſum *plenum* agendo exercere voluerimus, erit victus [35]. Ita unum qualitate diverſa in multa attributa convertitur.

70 *Conſilium eſt aliquid faciendi aut non faciendi vera excogitata ratio.*) Duo ſemper ſunt unde dubitamus, & unde conſilium eſt. Aut enim ut faciamus aliquid, quærimus; aut ut non faciamus. Ita & leges, quæ conſilio ſcribuntur, duo ſemper hæc continent: aut fieri jubent, aut fieri prohibent. Sed quia cum de re aliqua dubitamus, incerta quædam ratio in ancipiti cogitatione verſatur; poſtquam idipſum ſtatueris, erit excogitata ratio: & ideo excogitata, quia fuerat jam ante cogitata ratio, quod *Conſilium* eſt.

71 *Facta autem, & caſus, & orationes tribus ex temporibus conſiderabuntur.*) Ex his quoque non minima colligimus argumenta, ut de factis perſonæ argumenta capiamus, de dictis, de his quæ ei acciderunt: ut damnum, ut morbus, ut orbitas, & reliqua ſimilia. Verum hæc per tria, inquit, tempora debemus inſpicere; tunc enim de futuro argumentum poſſumus facere, ſi ita & ante fuiſſe doceamus: utputa, Quia hoc fecit, hoc facit etiam, & hoc facturus eſt: Quia hoc paſſus eſt, hoc patitur, hoc etiam paſſurus eſt. Quia hoc dixit, hoc dicit, hoc etiam dicturus eſt. Hucuſque autem attributa perſonæ.

72 *Ac perſonis quidem hæc videntur eſſe attributa. Negotiis autem quæ ſunt attributa, &c.*) Septem ſunt quidem (ut diximus) elementa, unde omnis argumentatio capitur ad quamcunque rem; *Quis*, *quid*, *cur*, *quando*, *ubi*, *quemadmodum*, *quibus adminiculis* [36]. Horum duo prima omnia continent. Nihil autem aliud quæritur, niſi quis fecerit, & quid factum ſit. Atque hæc ipſa CICERO propriis, & apertioribus, & ad rem vicinioribus nominibus appellavit: *Quis* enim, Perſonam dixit; *Quid*, Negotium vocavit. Ac perſonæ quidem, quam in pronomine poſuimus, quæ eſſent attributa, jam dictum eſt: nunc antequam dicamus, quæ negotio attributa ſint, quid ſit ipſum negotium, videamus. Negotium, eſt factum de quo quæſtio eſt: verum hoc factum nunc in facto eſt, nunc in dicto, nunc in cogitatu. Omne hoc itaque factum, de quo quæſtio eſt, negotium appellatur. Ac factorum quidem genera tria ſunt. Eſt factum illud de quo quæſtio eſt: Eſt factum, quod in negotio eſt, quo illud factum, de quo quæſtio eſt, probatur; Atque hoc factum, tribus temporibus conſideratur; *Ante*, *In*, *Poſt*: Eſt & tertium genus facti, quod extra negotium eſt, ex quo ad id factum, de quo quæſtio eſt, trahitur argumentum: ut, Cluentii factum eſt *Judiciale* de veneno, quod occiderit Oppianicum: deinde extra hoc negotium, facta ejus alia ad argumentum, quod proponitur, trahuntur; quod multos ante veneno necarit. Hoc tertium factum in attributis perſonæ accipimus, facta, caſus, & orationes. Tria itaque genera factorum ſunt; Factum de quo quæſtio eſt; Factum, quo id [37] factum, unde quæſtio eſt, probatur; Factum extra negotium, ſed ad negotium.

35 *erit victus*] vide notam proxime ſuperiorem CAPP.

36 *Quis*, *quid*, *cur* &c] Quæ circumſtantiæ verſu illo vulgari continentur:

Quis, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*. CAPP.

37 *Factum quo id*] legebatur olim, *quod*: ſed legendum eſſe *quo*, ſatis patet ex illis antecedentibus: *Eſt factum quod in negotio eſt*, *quo illud factum de quo quæſtio eſt*, *probatur*. CAPP.

gotium. Itaque factum illud, de quo quæſtio eſt, negotium appellatur. Huic negotio quatuor principaliter attributa ſubjecit: Unum, quod in ipſo negotio eſt, quæ *continentia cum ipſo negotio* appellavit; id eſt, quibus illud factum, de quo quæſtio eſt, probatur, & quæ ab ipſo negotio videntur nullo modo poſſe ſeparari: Secundum attributum eſt, in quo illa, quæ in geſtione negotii ſint, neceſſe eſt videre; Aliud eſt enim ipſum negotium, aliud illa, quæ in geſtione negotii continentur: utputa, *Occidit*, negotium eſt. In ipſius autem negotii geſtione illa ſunt; *Illo tempore occidit*, *In illo loco occidit*, *Fuit occaſio ut occideret*, & reliqua, quæ in geſtione negotii continentur: Tertium attributum eſt, quod *adjunctum negotio* nominatur; Hoc neque negotium, neque in geſtione negotii, ſed extra negotium eſt: hoc ab oratore ſumitur, cujus aſſumptione res illa, de qua quæſtio eſt, aut ſimilis, aut diſſimilis demonſtrabitur: Itaque omnia exempla attributa negotio ſunt: ſed quoniam extrinſecus veniunt, *adjuncta negotio* nominantur: Quartum attributum eſt negotio, quod geſtum negotium conſequitur. Hoc quoque extrinſecus eſt; non enim in negotio, vel in geſtione negotii continetur, ſed an poſt negotium contigerit, conſideratur: utputa, factum Milonis hæ res conſecutæ ſunt; Ut de eodem facto legem novam Senatus tulit; cædem, quæ in Appia via facta eſſet, contra rempublicam factam eſſe judicavit. Hæc omnia non in negotio, neque in geſtione negotii ſunt, ſed geſtum negotium conſequuntur. Et quoniam ſcimus quot attributa negotio ſunt, vel quæ ſint in ſingulis; nunc quæ nobis ſint ad argumentum ducenda, videamus. Ac primo illa conſideremus, quæ *continentia cum ipſo negotio* appellantur; ſine quibus negotium 38, & quæ ſine negotio eſſe non poſſunt. Hæc itaque quinque ſunt; Summa ipſius negotii, ſummæ cauſa, & facti tria tempora; *ante*, *in*, *poſt*: quod factum inter genera factorum ſecundum eſſe memoravimus. Summa negotii talis eſt, ut parentis occiſio. *Patrem enim occidit*, negotium eſt: negotii ſumma eſt, ut parentis occiſio. In hoc de ipſis nominibus, de pronuntiatione fiet argumentum, ſi cum quadam admiratione dicamus: *Occidiſſe patrem Sextus Roſcius dicitur!* Deinde cauſa illa eſt; utputa: *occidit, quia inimicus fuit; aut contra: quia inimicus non fuit, non occidit.* Jam poſt cauſam facta conſiderare debemus, quibus illud factum, de quo quæſtio eſt, aſſeramus. Hæc facta per tria tempora (ut ſæpe jam dictum eſt) dividuntur, ut conſideremus quid ante factum ſit, quid in re ipſa factum ſit, quid poſtea factum ſit; ut Milo quid ante fecit? In ſenatu fuit; domum venit; calceos & veſtimenta mutavit; profectus eſt. Deinde quid fecit in re ipſa? Ad Albanum pervenit; impetus in illum factus eſt; tum ille rejecit penulam; de rheda deſiluit; ſe defendit; Clodius occiſus eſt. Poſtea quid fecit? Profectus eſt Lavinium; Flamines creavit; propter invidiam Romam cito noluit reverti. Ergo his factis factum probatur, aut defenditur illud, quod in geſtione, eſt, id eſt, Milo Clodium occidit. Neceſſe eſt itaque, hæc quinque in eodem negotio, de quo quæſtio eſt, contineri. Fruſtra enim aliquid factum objicimus, immo nec factum eſt, niſi ejus ſummam dicamus, niſi cauſam ejuſdem facti doceamus, niſi quid ante, quid in re, quid poſtea factum ſit, demonſtremus. Recte ergo *continentia cum ipſo negotio* nominata ſunt.

Deinde

38 *ſine quibus negotium*] ſubauditur, *eſſe non poteſt.* Capp.

Deinde cauſa ejus ſummæ, per quam, & quamobrem, & cujus rei cauſa factum ſit, quæritur.) Multæ quidem cauſæ ſunt. Nam ut omnia iſta naſcantur, quæ in mundo ſunt, neceſſe eſt cauſa præcedat: & hoc ipſum negotium, de quo quæſtio eſt, cauſa dicitur. Verum hæc cauſa hominis circa factum, duplex eſt: aut enim propter rem aliquam jam ante animo prævisſam quodcunque facimus: & erit cauſa, quæ ratiocinatio dicitur: aut ſubito neceſſitate aliqua præſentis temporis in factum aliquod præcipitamur: & erit cauſa, quæ impulſio dicitur: & quæcunque cauſa ex confeſſione veniam meretur, impulſio eſt. Harum nunc utramque cauſam CICERO hic tetigit: *Per quam & quamobrem*, inquit, *& cujus rei cauſa factum ſit, quæritur. Quamobrem* ratiocinatio eſt; *cujus cauſa*, impulſio eſt.

In geſtione autem negotii, qui locus ſecundus erat de iis quæ, &c.) De ſeptem 73
elementis, perſona jam dicta eſt: remanſerunt ſex, quæ negotio attributa ſunt; *Quid, cur, quando, ubi, quemadmodum, quibus adminiculis*; ex his rurſus duo, *Quid*, & *cur*, id eſt factum illud triplex, & facti cauſam *continentia cum ipſo negotio* eſſe monſtravimus. Reliqua quatuor in geſtione negotii ſunt; *Ubi, quando, quemadmodum, quibus adminiculis.* Addidit CICERO quintam, *occaſionem*, de qua poſt dicemus. Quinque itaque res ſecundo attributo ſubdidit; locum, tempus, occaſionem, modum, facultatem: & recte hæc *in geſtione negotii* eſſe dixit. Illa enim ſuperiora quinque; *ſumma negotii, ſumma cauſa, quid ante factum ſit, quid in re factum ſit, quid poſtea factum ſit*, negotium, id eſt factum illud, de quo quæſtio eſt, probant. Quod ſi negotium probant, in geſtione negotii non ſunt. Verum in geſtione negotii neceſſe eſt, ut hæc rurſus quinque ſint; locus, tempus, occaſio, modus, facultas. Etenim cum dicimus: *Milo in ſenatu fuit; domum venit; poſtea profectus eſt*; geſtio negotii eſt quidem, ſed in ipſa negotii geſtione *tempus* oſtendimus; id eſt Milonem hora undecima profectum. Deinde cum dicimus: *Venit ad Albanum; impetus in illum factus eſt*; geſtio quidem negotii eſt, ſed in ipſa negotii geſtione & *occaſionem* oſtendimus, quod neceſſe habuerit illuc iter facere: & *locum* oſtendimus, quod de loco ſuperiore impetus in illum factus ſit: & *facultates*, quod Clodius habuit armatos. Ergo geſtio negotii ſine his quinque eſſe non poteſt; loco, tempore, occaſione, modo, facultatibus. Quod ſi ſine his quinque negotii geſtio eſſe non poteſt, recte hæc in geſtione negotii conſiderare debemus.

Locus conſideratur, in quo res geſta ſit, ex opportunitate, quam videatur habuiſſe 74
ad negotium adminiſtrandum.) Ut ſciamus, quem locum conſiderandum præcipiat, qui ſint alii loci, videamus: ac primo ſecundum LUCRETII cæterorumque ſententiam, *Inane* totum locus eſt; quod *inane* patet rebus, occupaturque ab elementis, igni, aëre, aqua, terra. Ergo hæc elementa in loco ſunt, id eſt, in inani. Sed rurſus ipſa elementa loci ſunt: ut ignis, ſideribus locus eſt: aër, avibus: aqua, natantibus: terra, gradientibus, vel his omnibus, quæ in eadem naſcuntur. Itaque & terra omnis, locus eſt: & rurſus in terra locus eſt; qui locus nobis non ex eo quod locus eſt, conſiderandus eſt: ſed ex eo, qualis ſit, ut ex opportunitate ejus, aliquid in eo aut fieri potuiſſe, aut fieri non potuiſſe doceamus. Hoc itaque ſit præceptum in loco, qualitatem ejus atque opportunitatem nos inſpicere, atque æſtimare debere. Neceſſe eſt

enim

Digitized by Google

enim nos ubicunque eſſe 39: ſed illud ubi ſumus, quale ſit, conſiderandum eſt. Atque hæc opportunitas loci per multa conſideranda eſt: nam & magnitudo loci inſpicienda eſt, utrum ibi tot millia hominum ceperit: deinde intervallum inſpiciendum eſt; ut in *Quintiana*, ſeptingenta millia paſſuum biduo eſſe decurſa. Et quoniam intervalli duo genera ſunt, *longinquitate*, inquit, *& propinquitate*: deinde conſiderandum, ſemotus locus, an celebris ſit: deinde natura ipſius loci videnda, tumuloſus, declivis, planus, ſaxoſus, paluſtris, ſylveſtris: quæ ſit præterea vicinitas ejus loci, in qua natura ſit, ut ideo ibi aliquid fieri potuerit, vel non potuerit; quod vicinia talis ſit, vel omnis regio. Etiam hoc, inquit, in loco conſiderare debemus, ſacer an profanus ſit, publicus an privatus, alienus an ipſius de quo agitur: quod ſi ipſius non erit, etiam hoc videndum, an aliquando ipſius fuerit. Ex his igitur tot opportunitatibus loci multa ad negotium colligere poſſumus argumenta.

75 *Tempus autem eſt id, quo nunc utimur*, &c.) Tempus generaliter definire difficile eſt: quia tempus ſemper fuerit, neceſſe eſt; ſive ante mundum, ſive cum mundo. Multi enim natum mundum, multi natum non eſſe contendunt. Ergo hoc tempus generale, quia nec initium, nec finem habet, æternitas eſt, quam Græci *αἰῶνα* appellant. Verum quoniam hoc tempus definiri difficile eſt, illud definit, quo nunc utimur. *Tempus eſt*, inquit, *pars quadam æternitatis*, aut annuum, aut diurnum, aut nocturnum ſpatium ſignificans. Ex curſu enim ſyderum certis temporibus certum nomen impoſitum eſt. Septem ſtellæ ſeptem circulis contra cælum volvuntur: quæ cum ſingulæ ad id ſignum, unde profectæ ſunt, fuerint reverſæ, certum tempus includunt. Quod ſi omnes ſeptem ſimul ad ea ſigna, unde profectæ ſunt, revertantur, tunc fit illud tempus, quod *Annus Magnus* dicitur: & neceſſe eſt omnia rurſus per ordinem ſuum, quæ ante nata ſunt, renaſci. Ergo ſi ad exordium ſuum ſimul omnes ſtellæ revertantur, *Annus Magnus* dicitur. Singularum autem curſus habet tempus ſuum: ſed omne tempus certis vocabulis non tenetur. Nam Saturni curſus habet tempus; ſed tempus ipſum non habet nomen. Item Jovis, Martis, Veneris, atque Mercurii. Solis vero curſus cum ſe expleverit, annus eſt; Lunæ cum ſe expleverit, menſis eſt. Jam vero & Sole ſupra terras poſito, diem vocabimus: & Sole ſub terris poſito, noctem. Horarum autem duodecim hæc eſſe origo memoratur. Quodam tempore Hermes Trimegiſtus, cum eſſet in Ægypto ſacrum quoddam animal Serapi dedicatum, quod in toto die duodecies urinam feciſſet, pari ſemper interpoſito tempore, per duodecim horas diem diviſum eſſe conjecit: & exinde hic horarum numerus cuſtoditur. Deinde alii dicunt ex quadratura cæli, quæ ſecundum muſicam rationem in duodecim partes dicitur eſſe diviſa, horas duodecim eſſe nominatas. Aquam enim per totum diem exceperunt tenuiſſima caverna 40 defluentem, & hanc majores noſtri in duodecim partes diviſerunt:

39 *neceſſe eſt nos ubicumque eſſe*] id eſt alicubi, in quopiam loco. Sic paulo poſt: *neceſſe eſt quemcumque locum & quodcumque tempus fuiſſe*, id eſt aliquem locum, aliquod tempus. Capp.

40 *tenuiſſima caverna*] an potius legendum *tenuiſſimo caverno*, id eſt, foramine? Nam Veteres Gloſſæ: *cavernum*, *τρύπημα*, aliæ: *τρώγλη* foramen, *cavernum*. Et ſane hic agitur de Clepſydris, quæ ad horarum diſtinctionem ex tenuiſſimo foramine aquam emittebant. Capp.

runt: ex his partibus, horis numerum impoſuerunt. Sed jam tempus eſt, ut ad rationem temporis revertamur: quod tempus, id eſt, hoc quo nunc utimur, ſpatium accipiamus; quod aut in multis annis ſit aut in anno, aut in menſibus aut in menſe, aut in diebus vel die, aut in noctibus vel nocte, aut in horis vel hora, vel momento. Verum hoc tempus noſtrum philoſophi in duo tempora diviſerunt; in præteritum & futurum. Præſens autem eſſe negaverunt: quod in eo, quod præſens dicimus, ſiquid jam ex parte aliqua confectum eſt, præteritum ſit; ſiquid mox perfici habeat, futurum ſit. Ita VIRGILIUS: (*Æn.* I. 234.) *Tot jam volventibus annis*; quod enim volvitur, non ſtat: quod non ſtat, præſens non habetur. Oratores autem tempus noſtrum in tria tempora dividunt; præteritum, præſens, & futurum. Ac præteritum tempus in tria tempora dividunt; in illud tempus vetus atque obſoletum & perantiquum, deinde in illud quod, licet vetus ſit, & a noſtra memoria remotum, tamen in literis continetur; poſtremo in illud quod nuper geſtum eſt, & cujus, de his qui vivunt, plerique meminerunt. Præſens vero tempus in duo dividunt; in præſens, & magis præſens. Magis præſens tempus eſt, ut: *Nunc nunc inſurgite remis.* (VIRGIL. *Æn.* V. 189.) Hoc eſt quod ait: Et item quæ inſtent in præſentia, & cum maxime fiant. Inſtans enim tempus præſens eſt, cum ait Juno ad Juturnam, cum jam fata Turnum tenerent: *Atque inſtantibus eripe fatis.* (*Æn.* X. 624.) Denique ut ſciamus illam præſentia fata dixiſſe, addidit poſtea tempus quod magis præſens eſſet: *Si quid præſentius audes.* (*Æn.* XII. 152.) Præſens ergo tempus duo tempora habere dixerunt; præſens, & magis præſens. Futurum autem tempus in duo diviſerunt; in ocyus, & ſerius; id eſt, in id quod mox futurum eſt, & in id, quod tardius futurum eſt. Atque hæc tria tempora cum partibus ſuis hic in hoc attributo, quod de tempore eſt, continetur.

Et item communiter in tempore perſpiciendo longinquitas ejus eſt conſideranda.) Tempus eſſe diximus ſpatium, quod in annis, menſibus, diebus, noctibus horiſque verſetur. In hoc, inquit, communiter tempore longinquitatem ejus debemus inſpicere: in qua longinquitate duo oportet attendere; utrum in illo ſpatio hujus negotii magnitudo potuerit impleri, & utrum tot ſimul res potuerint effici. Quod enim in rebus difficile eſt, aut numero, aut magnitudine ſit, neceſſe eſt.

Occaſio eſt autem pars temporis, habens in ſe alicujus rei idoneam faciendi, aut non- 76
faciendi opportunitatem.) In illa menſura temporis ex motu cæli facta, ex actibus noſtris, vel ipſius mundi qualitas proveniens, occaſionem parit faciendi aliquid, vel non faciendi. In tempore enim menſura ac ſpatium conſideratur: in occaſione qualitas temporis, ex qua opportunitas naſcitur faciendi aliquid, vel non faciendi. Hoc itaque inter ſe diſtant tempus & occaſio: genere autem ſimilia ſunt. Verum hæc occaſio, ut diximus, ex actibus noſtris, vel ipſius mundi, parit nobis ad aliquid opportunitatem. Verum hæc occaſio vel opportunitas in tria genera diſtribuitur; publicum, commune, ſingulare. Publicum eſt, inquit, quod ad totam pertinet civitatem; ſi aut bellum ſit, aut ludi, aut aliquis dies feſtus. In hac itaque publica occaſione eſt opportunitas aliquid faciendi, vel non faciendi. Commune eſt, inquit, quod ex actibus mundi provenit; ut ſi meſſis ſit, ſi vindemia; ſi calor, ſi frigus. Singulare autem eſt, inquit, quod unicuique poteſt provenire privatim; ut ſi nuptiæ ſint, ſacrificium, funus,

Digitized by Google

convivium, ſomnus. Et recte in privata occaſione ſomnum etiam poſuit. Non enim ex neceſſitate temporis, ſed ex corporis atque animi ratione dormitur; interdum enim laſſi aut mœſti, per diem dormimus: interdum ſoliciti atque occupati, nocte vigilamus. Triplex itaque occaſio; publica, communis, privata. Ex his occaſionibus multa poſſumus argumenta colligere.

77 *Modus autem eſt, in quo quemadmodum, & quo animo factum ſit, quæritur.*) Modum CICERO diligenter inſpexit, atque ita definivit, ut nemo unquam. Namque modum in duobus inſpiciendum docet, in modo facti, & in animo facientis; ut ſi dicas: *Clam eſt quidem modus facti; quod quaſi res occulte geratur: verum in eo eſt & animus facientis inſidioſus, latens atque inſtructus dolis.* Ita in eo quod *clam* dicimus, & modus & animus invenitur. Similiter omnes modi, ex modo facti, & ex animo inſpiciendi ſunt. Verum in ipſo animo duo rurſus debemus inſpicere; prudentiam & imprudentiam, id eſt, utrum aliquid conſilio, an animi impulſu fecerit. In his enim cauſa facti quæritur, quam duplicem eſſe ſupra diximus circa facientis voluntatem; ratiocinationem ſcilicet & impulſionem. Ita ratiocinatio erit prudentia animi, impulſio vero, imprudentia. Verum hi erunt ex prudentia modi, *Clam, palam, vi, perſuaſione.* Hæc omnia prudenter admiſſa ſunt, id eſt, ut res fieret, conſilium ante præceſſit. Imprudentia porro ad *Purgationem* 41 jungitur: quæ pars *Veniæ* 42 eſt; cujus *Purgationis* partes tres ſunt inſpiciendæ; Inſcitia, caſus, neceſſitas. In his quoque modis factum quidem manifeſtum eſt, ſed animus invenitur invitus. Adjungitur ad imprudentiæ modos etiam affectio, quam paulo ante perſonæ diximus attributam: quam affectionem, eſſe diximus animi aut corporis repentina de cauſa permutationem. Verum hic quoniam in modo animus attendendus eſt, animi ſolas circa affectionem poſuit commutationes; id eſt moleſtiam, iracundiam, amorem. Itaque his affectionibus animi imprudentes in factum impelluntur; & recte *imprudentes*: quippe affectio eſt repentina animi commutatio. Ergo quod repentinum eſt, proſpici non poteſt 43: ſi proſpici non poteſt, imprudentia eſt.

78 *Facultates ſunt, aut quibus facilius fit, aut ſine quibus aliquid confici non poteſt.*) Facultates CICERO duplici qualitate definivit, duaſque illis potentias dedit: ut ſit primum genus facultatum, illud ſine quo aliquid fieri non poteſt; aliud quo aliquid facilius compleatur. Etenim hæc duo prima proponamus; *fit, non fit*: jam ex eo quod fit, rurſus duo deſcendunt; *facile fit, difficile fit.* Ita in duobus ponitur facultas; in genere, id eſt, in toto quod fit; & in ſpecie, id eſt, in eo, quod facile fit. Illud autem quod difficile fit, ita poteſt argumentis torqueri, ut illud videatur eſſe quod non fit: & idcirco in hoc non ſunt poſitæ facultates. Dupliciter igitur facultates eſſe teneamus; primo illas, ſine quibus aliquid fieri non poteſt; deinde illas, quibus aliquid completur, & facile completur: ut ſiquis velit rhetoricam diſcere, prima erit ei ad diſcendum facultas, ſine qua effici non poteſt; id eſt animus, ingenium, inſtrumenta

41 *ad Purgationem*] in præcedentibus docuit ſpeciem quamdam *qualitatis aſſumptivæ* vocari *conceſſionem*, cujus duæ ſint partes; *purgatio* & *deprecatio*. CAPP.

42 *Veniæ*] ab aliis Rhetoribus dicitur *ſtatus venialis*, *deprecativus*, & *deprecatio*; a Græcis συγγνώμη. CAPP.

43 *non poteſt*] perperam legebatur antea *non prodeſt*. CAPP.

Digitized by Google

ta artis ipſius & magiſter: deinde erunt illæ facultates quibus facilius fit; ſi ſit doctus & benevolus magiſter. Ita & ad mortem facultas, ſine qua fieri non poteſt, venenum; qua facilius fit, venenum cum poculo. Si autem in pane detur venenum, pars illa eſt, quæ difficile fit; quæ ita poteſt argumentis torqueri, ut pars illa videatur eſſe, quæ non ſit: quod quidem CICERO pro Cluentio diſputavit, cum negavit in pane dari venena potuiſſe. Hoc autem ſcire & tenere debemus, etiam tempus, & locum, & cætera, præter modum, facultates eſſe poſſe; ſi generaliter conſiderentur, non ex ſpecie vel ex opportunitatibus ſuis. Neceſſe eſt enim & quodcunque tempus, & quemcunque locum fuiſſe, cum aliquid factum eſt. Alioqui facultas prima non erit faciendi, niſi iſta ſint. Ita CICERO in Roſciana: *Non potuit*, inquit, *occidere patrem Roſcius, quoniam abſens fuit*; hic argumentum a loco fecit. Deinde ait: *Age nunc videamus reliquas facultates.* Ergo jam & locus facultas eſt: ſed facultas, ſi generaliter conſideretur: at ſi opportunitas ejus fuerit inſpecta, tunc ex loco argumenta ſumentur.

Adjunctum autem negotio id intelligitur, quod majus, & quod minus, & quod ſimile erit, &c.) *Attributa negotio* jam duo tranſacta ſunt; continentia cum ipſo nego- 79
tio, & illa quæ in geſtione negotii continentur. Ac prima quidem cum attributis ſuis perſona tranſacta eſt, id eſt *quis*: deinde *quid, & cur*, continentia cum negotio demonſtravimus: deinde *ubi, quando, quemadmodum, quibus adminiculis*, in geſtione negotii poſita docuimus. Item ſeptem prima elementa in duobus negotio attributis videmus incluſa: nec jam amplius videtur relictum, quod in aliis duobus negotio attributis ad argumentum conſiderare debeamus, id eſt in his quæ *adjuncta negotio* nominantur, & in his quæ geſtum negotium conſequuntur. Verum & in his eadem ſeptem, quæ & in ſuperioribus, conſiderare debemus: nec aliquod negotium ſine his ſeptem elementis unquam poterit inveniri, ut quivis homo ſine lineamentis ſuis. Itaque cum in noſtro negotio ex omni circumſtantia argumenta ceperimus, & fides in aliquo claudicarit, ex alienis argumenta ſumenda ſunt: quæ cum aſſumuntur, aut fidem faciunt, aut augent. Verum hæc cum aliena ſint, id eſt extra noſtram cauſam, videndum eſt, qua noſtro negotio parte copulentur: quæ copulatio reſpectus dicitur; quem reſpectum Græci σχέσιν dicunt. Etenim cum etiam iſta aliena a negotio ſeptem illa elementa contineant, quæ in noſtro negotio continentur, non poſſunt ſibi omnia convenire. Sed quædam in hoc, quædam conſiderare debemus in alieno negotio, quæ per σχέσιν noſtrum negotium reſpiciant: ut prævifo & præcognito copulationis genere ad argumentum noſtri negotii, facta collatione, copulentur. Verum hujus reſpectus novem modi ſunt; ſcilicet, ut ſit adjunctum negotio noſtro, & quod majus eſt, & quod minus, quod ſimile, quod æque magnum, quod diſparatum, quod contrarium, & genus, & pars, & eventus. Hæc itaque novem omnia, toni & puncta ſunt 44, id eſt ad aliquid; itaque quaſi ſemper in binis ſunt; & recte. Niſi enim ad aliquid, nullus poteſt eſſe reſpectus. Itaque cum dicimus *majus*, tunc intelligimus majus, ſi minus conſideremus. Rurſus tunc intelligimus minus, ſi majus conſideremus. Ita & reliqua ex aliorum collatione cognoſcimus. Verum nunc videamus quemadmodum hos reſpectus negotiorum conſiderare debemus.

Majus

44 *toni & puncta ſunt*] hæc non ſatis intelligo, immo & ſuſpecta habeo. CAPP.

Majus & minus & æque magnum, ex vi & numero & ex figura negotii, ſicut ex ſtatura corporis, conſideratur.) Hæc tria, id eſt majus & minus & æque magnum, tribus modis conſiderare debemus; vi, numero, figura. Vis eſt, quæ ſingulis nominibus verbiſque conſtat & perſona: omnis enim res, & omne dictum factumve habet vim ſuam. Etenim ſi dicas *parricidium*, ſtatim quantum hoc ſit, & in qua vi ſit, animo æſtimamus 45: ita homicidium, adulterium, & reliqua, facile quid ſint, cum fuerint audita, cognoſcimus. Similiter & perſonæ habent vim ſuam. Etenim cum cum dixeris CICERONEM, ſtatim ex boni viri conſideratione, quæ in illo vis ſit, agnoſcimus. Deinde cum dixeris *Catilinam*, ex conſideratione peſſimi hominis ſtatim quæ in illo vis ſit, agnoſcimus. Numerus eſt cum minus, ac majus non ex vi, ſed ex rerum, vel ex perſonarum numero demonſtramus. Figura eſt, quæ in toto negotio conſideratur, id eſt per omnia illa ſeptem elementa: ut conſideres quid factum ſit, quis fecerit, ubi fecerit, quando fecerit, quemadmodum fecerit, & reliqua: quæ, inquit, figura totius negotii ita eſt, ut corporis ſtatura; in qua ſtatura omnia lineamenta corporis continentur. Itaque ut melius intelligamus, notum proponamus exemplum; illud ſcilicet quod CICERO negotio ſuo adjunxit. Nam cum Catilinam diceret occidendum, ex adjuncto, quid majus, vel minus eſſet, argumenta collegit: quod utique majus & minus, & æque magnum ex vi, numero, figura, jamdudum diximus approbandum. Ita & CICERO: *An vero vir ampliſſimus P. Scipio Pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum reipublicæ privatus interfecit: Catilinam vero orbem terræ cæde atque incendiis vaſtare cupientem nos Conſules perferemus?* Hic ex vi rerum intelligimus minus eſſe ſtatum reipublicæ, quam orbem terrarum: deinde ſimiliter ex vi intelligimus minus eſſe labefactare, quam vaſtare. Ita ex vi perſonarum, cum Gracchus & Catilina nominantur, Catilina magis timendus agnoſcitur. Præterea ex numero intelligimus majus eſſe duos Conſules, quam Scipionem. Hic figuram non poſuit totius negotii; id eſt, quemadmodum occiderit Gracchum Scipio, ubi occiderit, quando occiderit, unde occiderit. Verum hæc, quia nihil proderant, prætermiſit; atque uno verbo concluſit, quod ait *interfecit:* cujus verbi conſiderata vi, majus eſſe intelligimus interficere, quam ex urbe ejicere. Verum in aliis exemplis & ex figura debet comparatio fieri, ut majus aliquid minuſve demonſtres; ſi dicas: *Illud tunc factum eſt, ibi factum eſt, ita factum eſt, propterea factum eſt*, & reliqua quæ in elementis principalibus continentur.

80 *Simile autem ex ſpecie comparabili, aut ex conferenda atque aſſimulanda natura judicatur.*) Cum facimus argumentum ex adjuncto negotio per ſimilitudinem, in ea ſimilitudine qualitas conſideranda eſt. Superiora enim majus & minus & æque magnum, ex quantitate cognoſcimus. Nec putemus hoc eſſe par, quod ſimile. Etenim par ex menſura definita, & ex comparata utriuſque quantitate cognoſcimus: ſimile autem non in eo quantum ſit, ſed in eo quale ſit, attendimus. Ita non ex menſura fit ſimile, ſed ex vultu & ſuperna quadam facie declaratur. Simile itaque duobus modis conſiderare debemus; in ſpecie formarum, & natura rerum. Et ſcriptores quidem artium ſimile genus ponunt ſub ſimilia tria; εἰκόνα 46 id eſt imaginem; παραβολήν, id eſt

45 *animo æſtimamus*] perperam legebatur olim *animi*. CAPP.

46 εἰκόνα] legebatur olim εἰκών, ſed perperam, ut patet ex conſequentibus. CAPP.

eſt collationem; παράδειγμα, id eſt exemplum. Per imaginem ſimile fit, cum ex ſimili ſpecie vultus vultibus comparamus: ut, *Os humeroſque deo ſimilis.* (VIRGIL. *Æn.* 593.) Per collationem ſimile facimus, cum rerum diverſarum conferimus & copulamus non ſpeciem; ſed naturam: ut, *Qualis mugitus, fugit cum ſaucius aram Taurus.* (*Æn.* II. 223. 224.) Aut,

Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tunc demum movet arma leo. (*Æn.* XII. 4. 5. 6.) Hic enim VIRGILIUS, ut probaret Turnum rebus omnibus fractis non dejectum, ſed iratum magis, quia vix hoc creditur, negotio ſuo fidem fecit ex adjuncto negotio, per ſimilitudinem, quæ ſit in parte naturæ. Sic, inquit, & leo magis iraſcitur, poſtquam fuerit vulneratus. Per exemplum autem tunc ſimile facimus, ſi in exemplo ipſo qualitas oſtendatur. Sæpe enim exemplum in quantitate verſatur; id eſt in vi, vel numero, vel figura. Invenitur tamen & qualitas ſine exemplo; ut CICERO, cum circa bellum cauſarum ſimilium comparat naturas, ait: *Ut Helena*, inquit, *Trojanis, ſic tu Antoni hujus belli ſemen fuiſti.*

Contrarium eſt, quod poſitum in genere diverſo, ab eodem 47 *cui contrarium eſſe* 81
dicitur, plurimum diſtat, ut frigus calori, vitæ mors.) ARISTOTELES oppoſita genus 48 poſuit; *contrarium, diſparatum, ad aliquid*, ſub oppoſitis 49. Contrarium porro ARISTOTELES ſic definivit; *Sub eodem genere ſpecies multum inter ſe diverſæ*, hac ratione, ut omnia ad unum illud genus referantur, quod ſupra omnes res principales Græci ponunt, id eſt, τὸ ὄν, quod Latini *ens* vocant, id eſt, quod eſſe poſſit. Verum contraria tribus modis inveniri poſſunt: Cum aut ſub eodem genere ſpecies multum inter ſe diſtant: aut cum ſub ſingulis generibus diverſis ſpecies etiam diverſæ ſunt: aut cum duo genera inter ſe diverſa ſunt. Itaque hic CICERO in diverſis generibus poſita contraria demonſtravit, frigus & calorem. His autem genus *qualitas*; ſed diverſa. Deinde ſimiliter ſub diverſis generibus ſpecies longe inter ſe diverſas poſuit, id eſt, vitam & mortem. Vitæ autem genus, bonum: mortis, malum. Itaque contraria ſunt, quæ ſeſe regione ſpectant, & quæ ex diverſo poſita plena ſunt. Sub diſparato autem ARISTOTELES duas ſpecies poſuit; privantia, & negantia. Privantia ſunt, ut cæcitas, infelicitas. Viſio & felicitas, habitus ſunt. Cæcitas & infelicitas id agunt, ut prima id quod habuerunt, non habeant. Nunquam enim cæcitas fiat, neceſſe eſt, niſi viſio ante tollatur: nec eſt infelicitas, niſi prius felicitas excludatur. Idcirco ergo hæc privantia nominata ſunt, quod primorum privationem ſecunda demonſtrent. Negantia porro ſunt, quæ negatione ſeparantur; ut ſapit, non ſapit; ſedet, non ſedet. Negatio hic illud agit, ut primum neget, non tamen conſtituat ſecundum. Nam cum ait, non ſedet, ſolum ſedere negat: non tamen conſtituit utrum ſtet, an ambulet; ſed ſufficit ei negare, quod ſedeat. Hic autem CICERO in diſparato ſola negantia poſuit, id eſt ſapere, non ſapere: eſſe tamen inter 50 diſparata & privantia, noſſe debemus.

Genus eſt, quod partes aliquas amplectitur, ut cupiditas.) Notum eſt quid ſit 82
genus, id eſt, ſub quo multæ ſunt partes. Partes autem ſunt ea, quæ ſub genere ſunt.

47 *ab eodem*] EMPORIUS Rhetor in ſequentibus legit *ab eo.* CAPP.

48 *genus*] id eſt, tanquam genus quoddam. CAPP.

49 *ſub oppoſitis*] hoc eſt tanquam totidem ſpecies ſub ſuo genere. CAPP.

50 *eſſe tamen inter &c.*] id eſt, intercedere quoddam diſcrimen. CAPP.

ſunt. Verum cum de his facimus argumentum, ex adjunctis negotio facimus argumentum. Quoties autem de genere quæſtio eſt, ex ſpecie faciendum eſt argumentum: quoties de ſpecie quæſtio eſt, ex genere faciendum eſt argumentum; ut CICERO cum pro Roſcio ageret, id eſt ſpeciem ſuſcepiſſet. Roſcius enim ad filium ſpecies eſt. Argumentum fecit ex genere, cum dicit tam feros mores in filium cadere non potuiſſe; filius enim genus: Roſcius ſpecies eſt. Ita & cum de genere quæſtio eſt, ex ſpecie colligendum eſt argumentum: ut ſi quæratur, An omnes matres, ament filios ſuos: & tu ex ſpecie facias argumentum: *Adeo omnes matres non amant filios ſuos, ut Medea filios ſuos etiam occiderit*; ita & in reliquis.

83 *Eventus eſt exitus alicujus negotii, in quo quæri ſolet, quid ex quaque re evenerit, eveniat, eventurumque ſit.*) Eventum illum accipiamus, qui unicuique rei naturaliter videtur adjunctus, qui rem ſuam, poſtquam res ipſa contigerit, neceſſe eſt conſequatur: & tunc vere de eventu facere poſſumus argumentum, ſi ipſe eventus certus ſit. Alioqui ſi eventum illum accipiamus, qui ex caſu venit, fieri inde non poteſt argumentum, quod adjunctum negotio eſſe poſſit. Facis itaque de eventu argumentum, ſi eum quem probaveris inſolentem, futurum ſpondeas arrogantem. Ita inſolentiæ eventum, arrogantiam doces: quam rurſus arrogantiam ad odium cauſam eſſe demonſtras.

Quare hoc in genere, ut commode quid eventurum ſit, ante animo concipi poſſit, quid quaque ex re ſoleat evenire, conſiderandum eſt.) Ut, inquit, ex eventu facile poſſimus argumenta colligere; primo ipſi nobiſcum pertractare, & conſiderare debemus, quis uniuſcujuſque rei eſſe ſoleat eventus: & ut ſciamus naturalem eventum, non fortuitum, nobis conſiderandum denique *quid quaque ex re ſoleat*, inquit, *evenire*. Conſuetudo perpetua eſt: Quod perpetuum eſt, fortuitum eſſe non poteſt. Ergo conſiderandus nobis erit in rebus ſingulis certus, & naturalis eventus.

Quarta autem pars eſt ex iis, quas negotiis dicebamus eſſe attributas, conſecutio.) Negotio quatuor eſſe diximus attributa; dictum jam de tribus attributis eſt. Oſtendimus quæ eſſent continentia cum ipſo negotio, in geſtione negotii, adjuncta negotio: nunc de his dicendum eſt, quæ geſtum negotium conſequuntur. Quod quidem quartum attributum, videtur cum ea parte pugnare, quæ in primo attributo eſt poſt negotium; ſcimus enim quinque eſſe in primo attributo, Summam negotii, cauſam ipſius ſummæ & factum triplex; Ante negotium, in negotio, poſt negotium. Hoc extremum factum, quod eſt poſt negotium, videtur ſimile eſſe huic attributo, de quo nunc agimus, quod dicitur conſecutio. Nam utrumque poſt negotium eſt: ſed hoc diſtant, *quod ſupra, poſt negotium 51 facta illius conſideranda ſunt, de quo agitur, & qui aliquid feciſſe memoratur: hic autem facta conſideranda ſunt, ſed extranea. Itaque conſideranda ſunt, quæ geſtum negotium conſequantur. Hæc in duobus ſemper debemus attendere, in perſonis, & in natura geſti negotii. In perſonis ſic, Si animadvertamus, quid de geſto negotio homines fecerint, aut ſenſerint, aut judicaverint: ut de facto Milonis, ut de lege Clodii. In natura ipſius negotii ſic, Si res illa

51 *ſupra, poſt negotium*] antea peſſime legebatur: *ſupra negotium, poſt negotium.* Emendationem noſtram firmavit editio Baſileenſis quam poſtea conſului. CAPP.

Digitized by Google

illa facta ſit, cui neceſſe ſit eventum aliquem eſſe conjunctum: ut parricidium furor neceſſe eſt conſequatur: & rurſus parricidam veriſimile non ſit dormiſſe; hæc enim geſtum negotium conſequuntur: quæ non in perſonis animadverſa ſunt, ſed in natura geſti negotii. In his itaque duobus & CICERO animadvertenda dixit ea, quæ geſtum negotium conſequuntur. Ac primo de perſonis.

Primum, inquit, *quod factum eſt, quo id nomine appellari conveniat.*) Utique hoc conſequitur; res enim prima eſt, deinde nomen. Homo autem neceſſe eſt ei nomen ponat: ita CICERO de nomine conſtituendo diſputat in Divinatione, *Non tam*, inquit, *hæc accuſatio quam defenſio eſt exiſtimanda.*

Deinde, inquit, *ejus facti qui ſunt principes & inventores, qui denique auctoritatis ejus & inventionis comprobatores atque æmuli.*) Hæc quoque poſt rem ſint, neceſſe eſt. Neque enim poteſt inveniri, niſi quod latet. Eſt porro quod latet, animadvertendum: itaque qui fuerint illi, qui primi illud fecerint, unde 52 nunc agitur: qui deinde factum probaverint, ac ſecuti ſint. Si optimi ſunt, laudas factum: ſi peſſimi, reprehendis. Ut CICERO in Divinatione dicit, ſemper homines nobiles accuſaſſe, & eos cum magno commodo reipublicæ magnam ſemper gloriam conſecutos.

Deinde, inquit, *& quæ de ea re, aut ejus rei ſit lex, &c.*) Lex etiam conſequitur. Lex enim ſemper in re, quia res talis viſa eſt, conſtituitur. Verum quod ait *de ea re*, totum eſt: quod ait *ejus rei* pars eſt. Interdum enim totum factum aliqua lege aut damnatur, aut abſolvitur; interdum pars facti. Deinde quod ait, *Conſuetudo, actio, judicium, ſcientia, artificium;* & hæc omnia geſtum negotium conſequuntur. Nam & conſuetudo rei jam ante geſtæ eſt: & rurſus rem geſtam ſolet aliqua actio conſequi vel judicium, ut præjudicium natum eſſe videatur. Deinde neceſſe eſt ante aliquid fieri, ut ex eo ſcientia conſequatur vel artificium. Verum hæc omnia, & in perſonarum actibus providenda ſunt, & in negotii ipſius natura. Idcirco ait,

Deinde quid ex natura ejus evenire vulgo ſoleat, an inſolenter, ac raro 53.) Ait negotii ipſius animadvertendam eſſe naturam, id eſt, qui ſoleat eventus factum iſtud conſequi. Sed hic eventus ab illo eventu, quem in adjunctis negotio demonſtravimus, hoc diſtat, quod ille eventus naturaliter certis rebus affixus eſt, & rem ſuam quadam vi ac neceſſitate conſequitur. Hic autem eventus interdum neceſſarius, & naturalis eſt: ut Parricidium furor neceſſe eſt conſequatur. Interdum varius & commutabilis: ut Amor noceat, neceſſe eſt; & ut non noceat, neceſſe eſt. Sæpe enim malum eventum amor habet, ſæpe bonum. Denique ut oſtenderet CICERO eventum iſtum ex natura negotii ita eſſe conſiderandum, ut ſcias & in contrarium poſſe converti. *Deinde*, inquit, *quid ex natura ejus evenire vulgo ſoleat, an inſolenter, & raro. Vulgo*, id eſt paſſim, frequenter. Ergo firmius argumentum eſt, ſi de quo agimus, eventus frequentius conſequatur, ſi dicas: *Amor magis nocet.* Præterea hoc ſciamus intereſſe inter iſtum eventum, & illum ſuperiorem, quod hic totius negotii eventus

52 *unde*] pro *τῷ de quo.* CAPP.

53 *Deinde quid ex natura ejus*] hinc emendandæ vulgatæ editiones (etiam Verburgiana) ubi perperam legitur: *deinde natura ejus evenire vulgo ſoleat.* CAPP.

eventus eſt; ille vero uniuſcujuſque rei. Ait enim ſupra: *Quare hoc in genere, ut commodius, quid eventurum ſit, ante animo colligi poſſit, quid quaque ex re ſoleat evenire, conſiderandum eſt. . . . . Poſtea homines id ſua auctoritate comprobare, an offendi in his conſueverint.* Et hic eventus, qui naturam negotii conſequitur, qualis apud homines habeatur, id eſt bonus an malus, attendendum eſt. Ita & ſupra dixit attendendum, qui homines primum fecerint, qui deinde comprobaverint; non enim ex eo quia aliquid conſequitur, argumentum eſt: ſed quia aut bonum, aut malum eſt quod conſequitur; id eſt, non quia eſt quod conſequitur, ſed quia tale eſt. Ita ſemper non ex re, ſed ex qualitate ſit argumentum.

Et cætera, quæ factum aliquod ſimiliter confeſtim, aut ex intervallo ſolent conſequi.) Interdum enim vicinus, interdum tardior eſt eventus: utputa ſiquem voluero occidere, vicinus eſt eventus, ut mox me oderit. Deinde ſi trado alicui diſciplinam, tardior hic eventus: primo enim fortaſſis offenditur; deinde amat ac diligit.

Deinde poſtremo attendendum eſt, num quædam res, &c.) Dat poſtremum breve & commune præceptum, utrum aliquid honeſtum ſit, an utile, in his eſſe conſiderandum, quæ geſtum negotium conſequuntur. Verum quæ ſint partes honeſtatis atque utilitatis, in *deliberativi* 54 præceptis ſe demonſtraturum promittit.

85 *Omnis autem argumentatio, quæ ex iis locis quos commemoravimus, ſumetur, aut probabilis, aut neceſſaria debebit eſſe.*) Ait ſupra, cum de confirmatione loqueretur: *Hujus*, inquit, *partis certa ſunt præcepta, quæ in ſingula cauſarum genera dividentur.* Verum tamen non incommodum videtur quandam ſylvam, atque materiam univerſam ante permiſtam & confuſam exponere omnium argumentationum. Tria nobis in confirmatione traduntur; Materia, argumentum, argumentatio. Materiam nobis jam tradidit; id eſt, locos de quibus argumenta caperemus, quos locos diviſit in attributa perſonæ, & in attributa negotio. Attributa perſonæ undecim eſſe dixit; Negotio, quatuor: atque horum omnium partes enumeravit, ac tradidit. Nunc itaque dicturus eſt de argumento. Nec nos confundat, quod pro argumento argumentationem ponit Antiqui genus ponebant argumentationem; ſub argumentatione vero argumentum & argumentationem. Itaque hoc verbo communiter utebantur, ut pro argumento recte argumentatio diceretur. Verum antequam dicamus quæ genera ſint argumentorum, dicamus prius, quid conſiderare & conferre debemus, ut argumenta faciamus. Secundum ARISTOTELEM decem categoriæ ſunt; id eſt decem res, in quibus omnia, quæ in mundo ſunt, continentur. Harum rerum una, *Subſtantia* eſt: reliquæ novem, *Qualitates*; id eſt, quæ *Subſtantia* accidant. Itaque cum res nuda eſt, nihil aliud quam res eſt. Tunc autem ex ea poſſumus facere argumentum, ſi ejus qualitatem inſpiciamus. Itaque omnia verba vel numina habent res ſuas: habent & qualitates; quæ qualitates cum ſibi conveniunt, faciunt argumentum: utputa ponamus *occidit*. . . . *Occidit* res eſt: hujus rei quæ ſit qualitas, attendamus; id eſt quædam aſperitas, quædam immanitas. Deinde ponamus *inimicum*. Rurſus *inimicus* res eſt: ejus rei porro qualitas ſimiliter aſpera, atque crudelis. Itaque quoniam utraque ſibi hæc qualitas convenit, factum eſt argumentum.

54 *deliberativi*] ſupple *generis*. CAPP.

Digitized by Google

tum. Ita duæ ſimiles qualitates cum fuerint copulatæ, faciunt aliam qualitatem; id eſt occidit, quia inimicus fuit: quæ qualitas eſt, ut argumentum probabile eſſe videatur. Ita ſi dicamus: *Occidit, quia gladio percuſſit;* argumentum eſt: quia utriuſque rei qualitas eſt ſimilis. Alioqui cum in eo quod eſt *occidit*, jam nota ſit & res, & qualitas rei. Deinde ponas *virgam*, cujus res & qualitas nota eſt: quoniam ſimiles ſibi non ſunt iſtæ qualitates, conjunctæ in unum, non faciunt argumentum; ſi dicas: *percuſſit virga & occidit.* Semper itaque non res, ſed qualitates rerum debemus attendere atque conferre, ut argumenta faciamus. Argumentorum porro genera duo ſunt; probabile & neceſſarium. Probabile eſt, quod veriſimilitudine fidem facit: utputa, *Quia inimicus fuit, occidit*; verum de probabili poſt dicemus. Nunc autem de argumento neceſſario diſputabimus.

Neceſſarie demonſtrantur ea, quæ aliter ac dicuntur, nec fieri, nec probari poſſunt, hoc modo: Si peperit, cum viro concubuit.) Neceſſarium eſt, inquit, quod aliter ac dictum eſt, nec fieri, nec probari poteſt: neceſſarium argumentum ad fidem cogit ac trahit; probabile autem irrepit atque perſuadet. Neceſſarium porro tale eſt argumentum, ſi ea proferas quorum talis ſit natura, ut ſic fieri neceſſe ſit; ſi dicas: *Si natus eſt, morietur. Si peperit, cum viro concubuit.* Hæc neceſſe eſt ut ſe conſequantur: quod ſi neceſſe habes credere, neceſſarium factum eſt argumentum. Illud tamen ſcire debemus, argumentum neceſſarium pene non eſſe, ſolumque eſſe inter homines probabile. Nempe nobis neceſſarium videtur ex vero conſtare. Nam ſi probabile ex veriſimili, ex vero neceſſe eſt neceſſarium. Inter homines autem verum latet; totum ſuſpicionibus geritur. Ergo neceſſarium non poteſt eſſe argumentum. Sed tantum inter homines poteſt neceſſarium, quantum ſecundum opinionem humanam valet. Alioqui ſecundum Chriſtianorum opinionem, non eſt neceſſarium argumentum: *Si peperit, cum viro concubuit.* Neque hoc rurſus: *Si natus eſt, morietur.* Nam apud eos manifeſtum eſt ſine viro natum 55, & non mortuum 56. Ergo neceſſarium illud argumentum eſt, quod jam opinione perſuaſum eſt. Atque ut ſcias hoc neceſſarium non eſſe omnino neceſſarium, oſtendit CICERO etiam hoc in hominibus perſuaderi, cum ait: *Neceſſarie demonſtrantur ea, quæ aliter ac dicuntur, nec fieri, nec probari poſſunt.* Ergo ſi probantur, jam non erunt neceſſaria: quicquid enim probatur, potuit & non credi. Itaque neceſſarium argumentum teneamus illud, quo facile populo perſuadet orator. Hoc neceſſarium tribus modis fieri docet; quos modos in genere dictionis ponit: hic enim jam dictio eſt. Superius in materia locos poſuit, de quibus conducta ad argumentationem dictio naſceretur. Fieri itaque neceſſarium argumentum docet, aut per *complexionem*, aut per enumerationem, aut per ſimplicem concluſionem.

Complexio eſt 57, *in qua utrum conceſſeris, reprehenditur.*) *Complexio*, forma 86
dictionis eſt, poſita in rationibus neceſſariis. Verum *complexio* duplici latere conſtat; unde quicquid fuerit electum, neceſſe eſt ut contrarium ſit. In *complexione* itaque duo ſunt

55 *natum*] intellige natum eſſe Chriſtum Dominum ex Beata Virgine Maria. CAPP.

56 *non mortuum*] Enochum videlicet, Eliam &c. CAPP.

57 *per complexionem . . . complexio eſt*] dilemma δίλημμα vulgo appellant. CAPP.

ſunt genera proponendi; nunc per ſimplex, nunc per neceſſarium. Simplex hoc modo: *Si hoc eſt, cur illud facis? Si illud eſt, cur hoc facis?* deinde per neceſſarium ſic: *Aut hoc concedas, neceſſe eſt, aut illud.* Ita hoc exemplum *complexionis* conſiderare debemus factum per ſimplex: *Si improbus eſt*, inquit, *cur uteris? ſin probus, cur accuſas?* Ita & in Verrinis CICERO: *Aut amicos*, inquit, *confiteri Siculos neceſſe eſt, aut inimicos: ſi amici ſunt, credamus teſtibus: ſi inimici ſunt, inviti pecunias contulerunt.*

87 *Enumeratio eſt, in qua pluribus rebus expoſitis, & cæteris infirmatis, una reliqua neceſſario confirmatur.*) Enumeratio quoque forma dictionis eſt, polita in rationibus neceſſariis: verum in enumeratione multa ponuntur; & excluſis multis unum, quod reliquum eſt, confirmatur: utputa, *Si hoc non eſt, ſi illud, & illud non eſt; reſtat igitur ut iſtud ſit.* Ita in Verrinis: *Si neque Carbo attigit, neque Sylla vidit, neque in ærarium relatum eſt; reſtat igitur ut tu Verres pecuniam ſuſtuleris.* Verum enumeratio duobus modis fit; cum aut multis rei rebus relictis unam, quæ reliqua eſt, confirmas; aut cum rei rebus excluſis contrarium confirmas. Multis rei rebus excluſis una, quæ reliqua eſt, confirmatur; ut ſupra ipſe CICERO contra HERMAGORAM: *Nam aut nullum cauſæ genus eſt, aut* judiciale *ſolum, aut &* judiciale, *&* demonſtrativum, *&* deliberativum. Hic multa enumeravit: ſed excluſis duabus rebus, reliquam tertiam confirmavit. Nullum, inquit, cauſæ genus eſſe non poteſt dicere, qui artis præcepta dat: unum eſſe non poteſt dicere; quia hoc & hoc: *relinquitur ergo*, inquit, ut *omnino tria* [58] *genera cauſarum ſint.* Ergo hic multis rei rebus ſublatis, poſtremo eſt confirmata. Deinde omnibus rei rebus excluſis, contrarium ſic concluditur, ut hic ipſum exemplum poſitum eſt: *Neceſſe eſt*, inquit, *aut inimicitiarum cauſa ab hoc eſſe occiſum, aut metu, aut ſpe* [59], *aut alicujus amici gratia: aut, ſi horum nihil eſt, ab hoc non eſſe occiſum.* Itaque hic res eſt *occiſio* hujus rei omnes res ſuſtulit; id eſt cauſas occidendi: poſtremo contrarium concludit: *Si igitur horum nihil eſt, non occidit.*

Simplex autem concluſio ex neceſſaria conſecutione conficitur.) Et in hoc neceſſarium eſt argumentum; ſed in una re poſitum: & ideo ſimplex concluſio nominatur; utputa: *Si illo tempore, quo vos me iſtud feciſſe dicitis, ego trans mare fui; relinquitur ut id ego non fecerim, ſed nec potuerim facere.* Hic itaque ſimplex res. In ſuperioribus vero duplex; in *complexione* ſcilicet, & enumeratione. Et *complexio* quidem a parte duas res continet: *Aut hoc eſt*, inquit, *aut illud: ſi illud eſt, cur facis? ſi hoc eſt, cur non facis?* Enumeratio etiam quanquam multas in ſe res habeat collocatas, duplex tamen eſt. Ea enim omnia quæ tollis, quamvis multa ſint, in una tamen parte ponuntur: in altera id quod concludis, ſive aliquid de rebus ſit, ſive contrarium rei; ut ſupra docuimus.

Atque hoc diligenter videre oportebit, ne quo pacto, &c.) Præceptum dat, ut neceſſaria argumenta non ſola dicendi ſpecie faciamus, id eſt ne *complexio*, vel enumera-

58 *ut omnino tria*] antea legebatur *omnia*: ſed emendavimus ex ipſo CICERONIS contextu. CAPP.

59 *aut metu aut ſpe*] legebatur olim *metus aut ſpei*: ſed CICERONIANI contextus lectionem ſecuti ſumus. CAPP.

Digitized by Google

meratio in ſolo genere dicendi poſita eſſe videatur, ſed ut rationes ipſæ & res neceſſariæ ſint, & hoc genere dicendi proferantur triplici; ſcilicet aut per *complexionem*, aut per enumerationem, aut per ſimplicem concluſionem.

Dictum itaque de neceſſario argumento, & quale ſit, & quot modis dictionis proferatur. Nunc de probabili incipit diſputatio. Quod ut melius intelligamus, propter vim expoſitionis hæc prius nobis etiam pictura cernatur:

- Argumentum
  - Neceſſarium
    - Per *complexionem*.
    - Per enumerationem.
    - Per ſimplicem concluſionem.
  - Probabile
    - Per id quod ſolet fere fieri.
    - Per id quod ineſt opinione.
    - Per ea quæ habent ad hanc quandam ſimilitudinem.
      - Per contraria.
      - Per paria.
      - Per eas res quæ ſub eandem rationem cadunt.

Probabile autem eſt id, quod fere fieri ſolet, aut quod in opinione poſitum eſt, aut 29
quod habet in ſe ad hæc quandam ſimilitudinem, ſive id falſum eſt, ſive verum.) Dictum eſt de neceſſario argumento, & de ejus modis, ſcilicet tribus: nunc de probabili argumento dicamus, in quo ſolo virtus omnis fidei continetur. Ut ſupra enim diximus, neceſſarium inter homines non eſt; præſertim cum etiam ipſum probetur. Probabili itaque ſolo omnis fides nititur, adeo ut Græci officium, & finem oratoris ſic definierint, πιθανῶς πρὸς πίςιν λέγειν; id eſt *probabiliter ad fidem dicere.* Probabile autem per ſeipſum non poteſt definiri, neque in præceptum quoddam exprimi: ſed probabile erit argumentum pro moribus patriæ, populi, temporis. Neque enim omnibus unum, atque idem probabile eſt: aliud enim juſtum Romanis, aliud Barbaris videtur. Itaque ut probabilia argumenta faciamus, primum nobis patria inſpicienda eſt, in qua ſumus, & ejus patriæ inſpiciendi mores. Deinde inſpicienda eſt civitas, quæ pars patriæ eſt: omnis enim civitas habet proprios mores. Deinde inſpiciendum eſt tempus: tempora enim ſæpe mutantur. Poſtremo etiam ejus, apud quem dicimus, cognoſcenda natura eſt; ut ſecundum mores ejus probabilia argumenta faciamus. Itaque hæc præcedunt, antequam probabilia argumenta proferamus. Verum ipſum probabile argumentum primo in tria dividitur; id eſt in id quod fere ſolet fieri; & in id quod in opinione poſitum eſt; & in id quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem. Deinde in quatuor; ſignum, credibile, judicatum, comparabile. Verum illa tria res ſunt, quibus probabile conficitur argumentum: illa autem quatuor quæ ſequuntur, rerum harum trium effectus ſunt. Primo itaque illa tria videamus, in quæ probabile dividitur argumentum. Per id quod fere ſolet fieri, probabile argumentum ſic fit; ſi ea ad fidem colligas, quæ in actus conſuetudine verſantur: utputa, *Si mater eſt, diligit filium: ſi avarus eſt, negligit juſiurandum.* Ita & TERENTIUS meretrices malas, avaros lenones, triſtes ſenes, edaces paraſitos eſſe commemo-

memoravit. Hæc itaque ad fidem dicta ſunt per id quod fere ſolet fieri. Deinde per id quod in opinione poſitum eſt, probabile argumentum ſic fit; ſi ad fidem non ea quæ in uſu ſunt agendi, ſed ea quæ in opinione ſunt poſita, colligamus; Si dicas inferos eſſe, & impiis apud inferos pœnas; ſi dicas omnes qui philoſophantur, contra Deos facere. Multi enim credunt, quod Philoſophi contra Deos faciant. Etenim ſi Deos aſſerunt, & me forte ſtultum eſſe dicunt, quoniam me talem Deus eſſe voluit; contra Deos faciunt, cum me reprehendunt. Deinde in republica cum bella, aut pax ex Dei voluntate contingant, ipſi autem multa cupiunt perſuadere; contra Deos faciunt, ſi id non aſſerunt agendum, quod Deorum voluntate contingit. Ergo, ut diximus, ex his quæ in opinione ſunt poſita, probabile colligitur argumentum; ſi dicas inferos eſſe, vel non eſſe; Deos eſſe, vel non eſſe; mundum natum, mundum non eſſe natum. Iſtæ opiniones δόγματα dicuntur; δόγμα enim Græce opinio, & δόγματα 60 opiniones nuncupantur. Adeo manifeſtum eſt omnia quæ in mundo aguntur, argumentis probabilibus perſuaderi; quando etiam Philoſophorum perſuaſionibus ex opinione nomen impoſitum eſt, ut δόγματα dicantur. Tertium illud eſt, ut doceamus quemadmodum probabile fiat argumentum ex eo quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem, id eſt per ſimilitudinem; utputa: *Si is qui patriam prodit, pœnam meretur; ille qui patriam defendit, præmium meretur.* Verum hic ex altero alteri fides fit, & ſic quaſi fuerat nominandum: ſed CICERO non quemadmodum fieret argumentum, ſed unde fieret, indicavit; cum ait: *Aut quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem; ad hæc*, id eſt ad ſuperiora, ad id quod fere ſolet fieri, & ad id quod in opinione poſitum eſt. Etenim hoc argumentum tertium, ubi ex altero alterum probamus, nunc tale poteſt eſſe, ut fere ſoleat fieri; nunc tale ut in opinione poſitum eſſe videatur, ut fere ſoleat fieri: *Si is qui patriam prodit, pœnam meretur; ille qui patriam defendit, præmium meretur.* Ut in opinione, ſic: *Si impiis apud inferos tormenta præparata ſunt, innocentibus quies parata eſt.* Itaque hoc quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem, id eſt ſimilitudo, tribus modis probabile efficit argumentum; aut per contraria, aut per paria, aut per eas res, quæ ſub eandem rationem cadunt. Per contraria ſic: *Nam ſi iis qui imprudenter læſerunt, ignoſci convenit; iis qui neceſſario profuerunt, haberi gratiam non oportet.* Hic contraria ſunt prodeſſe & nocere: ſed ipſa contraria non faciunt argumentum, niſi habeant inter ſe aliquam ſimilitudinem: hic itaque animorum ſimilitudo eſt. Nam ſi ille imprudenter obfuit, hic neceſſitate profuit: neque ille voluit obeſſe, neque hic voluit prodeſſe. Ergo ſi ignoſcitur ei, qui non voluntate profuit, ſed neceſſitate. Per paria ſic, cum non ex contrariis rebus, ſed ex ſimilibus per naturam probabile colligimus argumentum; utputa: *Nam ut locus in mari ſine portu navibus intutus eſt; ſic animus qui ſine fide eſt, amicis non poteſt eſſe portuoſus.* Ex his autem quæ ſub eandem rationem cadunt, probabile facimus argumentum; cum ea ſibi conferimus, quæ ad aliquid ſunt; utputa locare, conducere 61; emere, vendere. Hæc verba ad ſe invicem ſpectant: itaque ex

60 δόγματα] editum fuerat latinis literis *dogmata:* ſed ex antecedentibus & conſequentibus patet ſcribendum fuiſſe characteribus Græcis δόγματα. CAPP.

61 *conducere*] perperam legebatur olim: *locare*, *concedere*, *conducere*. Noſtram emendationem adſtruit etiam Baſileenſis editio. CAPP.

ex unius rei ratione alterius rei rationem probare debemus, utputa: *Neſcio quis, qui patre vendente emit filium, iniquam rem dicitur feciſſe;* hic facis argumentum probabile. Nam ſi is, qui vendidit, rem iniquam fecit, & hic qui emit, rem iniquam fecit. Deinde quod Cicero poſuit exemplum: apud Rhodios portorium res vilis, utilis erat, & Hermocreon vir ampliſſimus id conduxit portorium: defenditur quod rem turpem non fecerit. Facis itaque argumentum per eas res, quæ ſub eandem rationem cadunt. *Nam ſi Rhodiis turpe non fuit locare, nec Hermocreonti quidem turpe eſt conducere.* Sive autem, inquit, vera ſint, ſive falſa ea, unde facimus argumentum, nihil ad nos; dummodo ad fidem faciendam probabilia eſſe videantur. Falſum eſt ſive veriſimile, ſi dicas: *Non occidit Medea filios: quippe mater filios nunquam potuiſſet occidere.* Hoc falſum eſt quod aſſeris: tamen feciſti argumentum probabile per id quod ſolet fieri, ut Medea filios non occidiſſe credatur. Aut ſi dicas: *Quia multus in calceis pulvis fuit, ex itinere regreſſus eſt.* Verum eſt autem argumentum probabile, ſi dicas: *Quoniam cicatrix eſt, vulnus fuerit, neceſſe eſt.* Nunc autem ut probabilis argumenti omnes partes ſcire poſſimus, hæc nobis quoque animadvertenda pictura eſt:

- Probabile
  - id quod fere fieri ſolet
    - Signum / Credibile / Judicatum
      - Religioſum.
      - Commune.
      - Approbatum. 62
    - Comparabile
      - Imago.
      - Collatio.
      - Exemplum.
  - id quod in opinione poſitum eſt.
  - quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem.

Omne autem, ut certas quaſdam in parteis diſtribuamus, probabile quod ſumitur 90
ad argumentationem, aut ſignum eſt, aut credibile, aut judicatum, aut comparabile.) Supra diximus probabile argumentum in tres partes dividi; in id quod fere ſolet fieri; in id quod in opinione poſitum eſt; & in id quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem: ſed has tres partes, ipſas res eſſe diximus, de quibus probabile fit argumentum, Verum in his tribus rebus, hæc rurſus quatuor collata ſunt; id eſt quod ex illis rebus conficitur, aut ſignum dicitur, aut credibile, aut judicatum, aut comparabile. Atque ut ſciamus hæc quatuor illis tribus eſſe connexa, id quod fere ſolet fieri, nihil aliud habet in ſe niſi aut ſignum, aut credibile. Deinde id quod in opinione poſitum eſt, nihil in ſe habet niſi judicatum. Poſtremo id quod habet ad hæc quandam

62 perperam legebatur olim { Religioſum / Commune. / Judicatum. } quod ex ipſo Ciceronis contextu emendavimus. Capp.

dam ſimilitudinem, nihil aliud habet niſi comparabile. Videamus itaque hæc quatuor in illis tribus eſſe: nec hæc tantum ſibi copulata ſunt; ſed omnia quæ in argumento ſunt probabili, etiam argumentis attributis perſonæ, & attributis negotio conſtat eſſe connexa. Nam quatuor negotio diximus eſſe attributa; continentia cum ipſo negotio, & in geſtione negotii, adjuncta negotio, quæ geſtum negotium conſequuntur. Itaque in continentibus cum ipſo negotio, & in geſtione negotii, ſignum eſt. In his quæ geſtum negotium conſequuntur, judicatum eſt. In his autem quæ adjuncta ſunt negotio, comparabile eſt. In attributis vero perſonæ, credibile eſt. Ita videmus & locos argumentorum, & res, & exitus certis rationibus ſibi eſſe copulata. Nulla itaque videatur eſſe confuſio, quod probabile argumentum jamdudum in tria diviſimus; nunc in quatuor: quia id quod fere ſolet fieri, duo in ſe continet; ſignum, & credibile: quod in opinione poſitum eſt, unum habet in ſe; id eſt judicatum: quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem, ſimiliter in ſe unum continet; id eſt comparabile. Itaque probabile argumentum in quatuor partes nunc dividitur. Nam aut ſignum eſt, aut credibile, aut judicatum, aut comparabile.

91 *Signum eſt, quod ſub ſenſum aliquem cadit, & quiddam, &c.*) Quinque ſenſus ſunt in homine; viſus, auditus, odoratus, ſapor & tactus. Itaque quicquid ſub hos ſenſus cadit, cum argumentum fuerit attractum, ſignum eſt: quod ſignum per ſe non ad ſe valet, ſed ex eo aliud proficiſcitur; id eſt aliud aſſeritur: utputa ſi agatur, an neſcio quis ex itinere venerit, & aſſeras eum veniſſe; nam in calceis ejus multus pulvis eſt. Pulvis hic ſignum eſt; & ſignum quod ſub ſenſum oculorum cadit. Aut ſi dicas: *quia cruentus eſt, hominem occidit.* Deinde ſi dicas: *ſeditio facta eſt; nam tumultus auditus eſt.* Hic tumultus ſignum eſt; ſed ſignum, quod ſub aurium ſenſum cadit: ita & reliqua ſimilia. Verum hoc argumenti genus, id eſt ſignum, non ſatis ad fidem valet: ſed alterius firmioris argumenti indiget approbatione. Ita probabile quidem eſt argumentum, ſed non validum; ſemperque hoc argumento *conjectura* tractatur [63]: & ideo aut aliud firmius argumentum, aut teſtimonium requirit. Sed quod paulo ante dixi, ſignum eſſe in eo quod fere ſolet fieri; utique cum dico: *ex itinere venit; nam multus in calceis pulvis eſt*: &, *Hominem occidit; nam cruentus eſt;* argumentum facio ex his, quæ fere ſolent fieri. Nam & qui ex itinere venit, ſolet fieri, ut pulverulentus ſit; & qui hominem occidit, ſolet fieri, ut cruentus ſit. Ex ſigno vero in omnia tempora circa factum, facere poſſumus argumentum: utputa, *Occidiſti hominem: quia cruentus es*; & hic cruor ſignum eſt, *Occidiſti autem hominem*, tempus præteritum. Deinde, *Occidis hominem: nam vulnus infigis; vulnus infigis*, ſignum eſt; *Occidis hominem*, tempus præſens. Deinde, *Occidere vis hominem: nam armatus incedis;* hic *armatus incedis* ſignum eſt; *occidere vis hominem*, tempus futurum. Ita ſignum ad omne tempus argumentum eſt.

92 *Credibile eſt, quod ſine ullo teſte auditoris opinione firmatur.*) Credibile eſt, inquit, argumentum, quod per ſeipſum fidem facit, neque ad probandum deſiderat teſtem: ſed facile cum prolatum fuerit, apud opinionem, & ſententiam judicis perſuadetur. Hoc credibile in eo eſſe diximus, quod fere ſolet fieri; & rurſus in attributis

63 *conjectura tractatur*] id eſt *ſtatus conjecturalis*, ſeu quæſtio, ut ajunt, de facto. Capp.

tis perſonæ. Ita in exemplo quod ſubdidit CICERO, utrumque videamus: *Nemo eſt*, inquit, *qui non liberos ſuos incolumes & beatos eſſe cupiat.* Utique & ſolet fieri, ut nemo ſit, qui non amet liberos ſuos; & attributum perſonæ eſt, id eſt fortunæ, quod liberi nominantur; & quod ait, *Nemo eſt.*

Judicatum eſt res aſſenſione, aut auctoritate, aut judicio alicujus, aut aliquorum 93 *comprobata.*) Judicatum in his poſuimus, quæ geſtum negotium conſequuntur. *Judicatum*: inquit, *eſt res* &c. Jam & hic in tria diviſit judicatum. Nam aſſenſio in religione eſt; auctoritas in communi; judicium in approbato. In tria enim judicatum diviſit; in religioſum, in commune, in approbatum. Religioſum eſt, inquit, ſiquid de re aliqua jurati judices judicarunt: & ideo religioſum, quia jurati judicaverunt, quod aſſentiri nos neceſſe eſt. Animadvertamus tamen, ut judicium geſtum ſemper negotium conſequatur.

Commune eſt, quod omnes vulgo probarunt.) Commune eſt, inquit, quod ex more vulgi juſti auctoritatem tenet: ut neceſſe ſit majoribus natu aſſurgi, ut ſupplicum miſereri: hæc ut ſequamur, habemus vulgi auctoritatem. Deinde hoc etiam animadvertamus, quod conſuetudo quæcunque rem ſemper aliquam conſequatur. Inter id quod fere ſolet fieri, & commune, hoc intereſt; Id quod fere ſolet fieri, ex quadam natura eſt; Commune judicato ſtringitur.

Approbatum eſt, quod homines, cum dubium eſſet, quale haberi oporteret, ſua, &c.) Approbatum eſt, inquit, quod cum dubium eſſet circa qualitatem bonam malamve, ad unam partem homines inclinaverunt. Ut, inquit, cum ſororem 64 Horatius occidiſſet, & de facto ejus populus eſſet incertus, tamen abſolutus eſt. Deinde: ut Tyberius Gracchus 65, cum Cenſor inſciente collega quoſdam ſenatu moviſſet 66, & de ejus facto dubitaretur: poſtea tamen ejus factum populus approbavit. Nam eum conſulem fecit. Ita religioſum, & commune, & approbatum, quia in judicato ſunt, geſtum ſemper negotium conſequuntur.

Comparabile autem eſt, quod in rebus diverſis ſimilem aliquam rationem continet.) 94 Dictum eſt jam de ſigno, de credibili, de judicato: reſtat extremum, ut de comparabili dicat. Comparabile eſt, quod res inter ſe diverſas aliqua ratione conjungit. Hæc comparatio, id eſt ſimilitudo, partes habet tres; Imaginem quam Græci εἰκόνα appellant; collationem quam Græci παραβολὴν appellant; exemplum quod Græci παράδειγμα appellant. Imago, eſt oratio circa res diverſas, aut corporum, aut naturarum comparans ſimilitudinem: ut, *Os humeroſque deo ſimilis*: ut

Qualis mugitus fugit cum ſaucius aram

Taurus. Collatio, eſt oratio quæ res in ſe diverſas ex ſimili comparatione conjungit: ut eſt iſtud,

Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt

Seditio. Exemplum eſt quo rem aliquam alicujus hominis, aut negotii auctoritate, vel caſu aut hortamur, aut dehortamur. Hortamur ſic: ut,

Antenor potuit mediis elapſus Achivis

Illyri-

64 *cum ſororem* &c.] prius hoc exemplum non exſtat hodie in TULLIANO contextu. CAPP.

65 *ut Tyberius Gracchus*] poſterius hoc exemplum paulo aliter ipſo in CICERONE legitur. CAPP.

66 *quoſdam ſenatu moviſſet*] perperam legebatur olim *in ſenatu*, Baſileenſis editio habet *e ſenatu*, non male. CAPP.

Illyricos penetrare ſinus. Dehortamur ſic,
at non viderunt mœnia Trojæ
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes. Hæc quidem nos exempla Grammaticalibus artibus ſuppoſuimus. CICERO autem ſe exempla his quæ ſunt in comparabili, ſuppoſiturum eſſe promittit, cum cœperit de elocutione tractare. Nunc autem de inventione tractatus eſt.

Ac fons quidem confirmationis, ut facultas tulit, apertus eſt: nec minus dilucide, quam rei natura ferebat, demonſtratus eſt.) Ea omnia quæ ad confirmationem pertinebant, demonſtrata ſunt: Ita, inquit, ut rei ipſius natura flagitabat. Sed hic confuſe omnia prolata: ſingillatim ſe autem circa ſingulas cauſas traditurum eſſe præcepta in ſecundo libro promittit.

95 *In præſentia tantummodo numeros, & modos, & partes, &c.*) Numerum accipimus attributa perſonæ undecim, negotio quatuor. Deinde genera argumentorum duo; neceſſarium, probabile. Modos autem accipiamus, id eſt in neceſſario argumento [67], *complexionem*, enumerationem, ſimplicem concluſionem. Deinde in probabili argumento, id quod fere ſolet fieri, quod in opinione poſitum eſt, quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem. Partes autem accipiamus, ſignum credibile, judicatum, comparabile, & ea quæ ſub his ſunt.

Atque inveniri quidem omnis ex his locis argumentatio poterit.) Poſſunt quidem omnia jam argumenta ex his locis, quos præcepimus, inveniri: ſed hæc ipſa argumenta debemus, inquit, artificioſa dictione diſtinguere: quia & ſuave, & neceſſarium eſt. Itaque nunc pauca de Dialectica ad Rhetoricam tranſlaturus eſt: habebitque locum de ſyllogiſmis, ad quos capiendos & tenendos, lectorem vehementer hortatur; ut ipſe ait: *Quod non rei ſolum magna utilitas eſt, ſed præcipiendi quoque ſumma difficultas.* Diximus itaque argumentum probabile in quatuor dividi: ſignum, credibile, judicatum, comparabile. Credibile eſſe diximus in attributis perſonæ. Signum eſſe diximus in negotio duobus attributis, in continentibus cum ipſo negotio, & in geſtione negotii. Comparabile eſſe diximus in adjunctis negotio. Judicatum vero in his quæ geſtum negotium conſequuntur. Itaque omne argumentum factum ex attributis perſonæ, credibile dicetur. Deinde omne argumentum factum ex continentibus cum ipſo negotio, & ex his quæ in geſtione negotii ſunt, ſignum dicetur. Deinde omne argumentum factum ex his quæ negotio adjuncta ſunt, comparabile dicetur. Poſtremo omne argumentum factum ex his, quæ negotio adjuncta ſunt, & negotium conſequuntur, judicatum dicetur; ſed cum probabile fuerit. Alioqui in omnibus attributis tam perſonæ quam negotio, & neceſſarium eſſe poterit argumentum, cujus tres partes eſſe diximus; *complexionem*, enumerationem, ſimplicem concluſionem.

69 OMNIS *igitur argumentatio, aut per inductionem tractanda eſt, aut per ratiocinationem.*) De materia & argumento jam dictum eſt. Nunc tertium illud eſt, ut de argumentatione dicamus, quæ pertinet ad elocutionem, & quam CICERO ex Dia-

67 *in neceſſario argumento*] deerat in editis præpoſitio *in*, quam reſtituimus ex editione Baſileenſi. CAPP.

Digitized by Google

Dialectica ſumptam in Rhetoricam poſuit laxiorem. Argumentatio eſt itaque artificium nou inveniendi, ſed dicendi. Hæc duobus modis fit: aut per inductionem, aut per ratiocinationem. Ita & ARISTOTELES in argumentatione duo eſſe dixit, ἐπαγωγὴν καὶ συλλογισμόν. Atque ARISTOTELES breviter ac ſtrictim omne exemplum inductionem eſſe dicit: quod animus auditoris ab eo quod non dubium eſt, ad credendum id quod dubium eſt, inducatur. Duo itaque ſunt genera argumentandi; Inductio, & ratiocinatio Verum inductione philoſophi utuutur: & hic nunc ad exemplum inductio philoſophica inducitur ad hoc, ut intelligamus quid ſit inductio, vel quemadmodum fiat. Poſt autem præcipiet qualis inductio poſſit eſſe Oratoris.

Inductio eſt oratio, quæ rebus non dubiis captat aſſenſionem ejus, qui cum inſtituta 97
eſt.) Generaliter hic inductionem definivit: qua definitione oſtendit ubique nos inductione uti poſſe, & in Philoſophica, & in Oratoria, & in quacunque contentione verborum; etiam in fabulis. Nam ubique neceſſe eſt perſuadere: & ideo perſonam certam hic non poſuit, ſed hoc ait: *Inductio eſt orat.*, *quæ rebus non dubiis captat aſſenſionem ejus, qui cum inſtituta eſt.* *Ejus*, inquit, id eſt ſive ille Philoſophus ſit, ſive Judex, ſive Orator, ſive amicus, ſive inimicus. Inductio itaque ſic facienda eſt, ut primo proponamus illa quæ extra negotium ſunt; ſed tamen quæ ad negotium per ſimilitudinem ſpectant: & talia, inquit, illa eſſe debent quæ proponimus, ut neceſſario is cum quo agis, ita eſſe fateatur, atque conſentiat. Quod cum conſenſerit, tunc paulatim ad id unde dubitabatur, deſcendis: & his quæ ſupra conceſſa ſunt, ſimile eſſe confirmas. Dat ergo nunc exemplum Philoſophicum. Æſchines Socraticus fuit, id eſt diſcipulus Socratis. Is multa ſcripſit: quodam etiam loco inducit Socratem referentem. Nam is erat mos diſcipulis, ut ingenio proprio reperta ad magiſtros referrent, & quaſi ab eis inventa ponerent. Inducit, inquam, Æſchines Socratem referentem quid eſſet, vel quemadmodum eſſet locuta Aſpaſia cum uxore Xenophontis, vel cum ipſo Xenophonte; nam Xenophon, & ejus uxor frequenter diſcordabant. Perſuadet ergo Aſpaſia, ut in gratiam revertantur. Aſpaſia autem peritiſſima fuit Philoſophiæ. Hac itaque inductione uſam inducit Aſpaſiam apud Æſchinem Socrates Interrogavit, inquit, Aſpaſia Xenophontis uxorem: *Si*, iuquit, *vicina tua aurum melius babeat, quam tu babes*, cujus habere mavis, *tuum an illius?* reſpondit illa, inquit, *Illius.* Deinde, inquit: *Si virum illa meliorem habeat, quam tu babes*, virumne *tuum* mavis, *an illius?* Tum, inquit, Xenophontis uxor inducta ſimilitudine ſuperiorum, quoniam ſententiam mutare non poterat, tacita erubuit. Poſtea, inquit, Aſpaſia convertit ſe ad Xenophontem ipſum, & ſimiliter cum illo inſtituit inductionem: Dic mihi, inquit, Xenophon, *ſi vicinus tuus equum*, aut *fundum meliorem babeat, quam tu babes; tuumne malis, an illius? Illius*, inquit. *Quid* ſi, inquit, *uxorem meliorem babeat* 68, *quam tu babes, utrum illius malis?* Tacuit, inquit, Xenophon. Tunc, inquit Aſpaſia: Quoniam id mihi ſolum uterque veſtrum reſpondere noluit, quod ſolum volueram reſponderi, ego dicam quid uterque veſtrum cogitet. Nam & tu, inquit, Xenophon uxorem optimam cupis, & tu virum optimum. Quare niſi & tu vir optimus fueris, & tu fœmina lectiſſima; id eſt niſi in gratiam

68 *ſi meliorem babeat*] perperam editum fuerat *babeas*. CAPP.

gratiam regreſſi fueritis, ſemper & tibi uxor lectiſſima, & tibi vir optimus deerit. Hæc itaque inductio hoc egit, ut Xenophon, & uxor ejus ab his quæ velle ſe negare non poterant, ad id etiam quod dubium habebant, per ſimilitudinem deducerentur.

Hoc modo ſermonis plurimum Socrates uſus eſt.) Socrates, inquit, in diſputationibus ſuis inductione frequenter utebatur: propterea, inquit, quod optimum ducebat, ut non a ſe rebus prolatis, ſed confeſſionibus ſuis adverſarius vinceretur.

98 *Hoc in genere præcipiendum nobis videtur; primum, ut illud quod inducemus per ſimilitudinem, ejuſmodi ſit, ut ſit neceſſe concedi.*) In inductione, inquit, tria ſemper ſpectare debemus. Primo, ut ſimilitudines tales proponamus, ut eas ſit neceſſe concedi: nam illud dubium eſſe non debet, unde alteri fidem volumus facere. Deinde, inquit, illud quod confirmamus, ei rei quam propoſuimus, ſimile eſſe debet: ne nihil egerit propoſitio, ſi illud diſſimile eſt, cujus cauſa propoſuimus. Tertio, inquit, id agere debemus, ut nemo intelligat quo ſpectet ſimilitudinis propoſitio; ne cum quiſpiam intellexerit ſe ex confeſſione propoſitionis etiam illi rei fidem facere, quam negavit, aut non reſpondeat, aut male praveque reſpondeat. Si autem neſciat quo tendat ſimilitudinis propoſitio, ſecurus confitetur: qua confeſſione etiam illud, quod negabat ante, ita ut tu vis, concedit eſſe. Cum autem, inquit, hæc diligenter in facienda inductione ſervaveris, ut & propoſitio ſimilitudinis concedatur, & illud propoſitioni ſimile ſit, cujus cauſa ſimilitudo propoſita eſt, & nemo videat quo propoſitio illa contendat; officio tuo per iſta diligenter impleto, ruſus debebis reſponſionem contendentis attendere. Unum autem de tribus faciat neceſſe eſt: nam aut tacebit, aut confitebitur, aut negabit. Ad hæc ſingula dat præcepta, quid in his ſingulis tu facere debeas: & primo a difficiliore parte incipit. Si, inquit, negabit ita eſſe illud, unde contentio eſt, atque illud quod in propoſitis conceſſiſque ſimilitudinibus continetur, duo (inquit) facere debemus: Aut illas res, quas ante conceſſit, ſimiles docere huic rei eſſe de qua contentio eſt: aut, ſi pernegabit, alias inducere ſimilitudines. Sin autem (inquit) confitebitur, habita argumentatio concludenda eſt. Deinde (inquit) ſi tacebit, duo facies: aut reſponſionem de eo elicies: aut ſi reſpondere noluerit, quia genus confeſſionis eſt taciturnitas, concludenda eſt argumentatio. *Ita*, inquit, *hoc genus argumentandi tripartitum* ſemper eſt. *Prima*, inquit, *pars conſtat ex una ſimilitudine pluribuſve.* Altera ex ea re quæ in contentione verſatur, & quam nobis concedi volumus. *Tertia ex concluſione, qua aut confirmat confeſſionem, aut quid ex ipſa* confeſſione *conficiatur*, *oſtendit;* ut in hoc ipſo exemplo confeſſionem tacentium confirmat Aſpaſia: *Et tu*, inquit, *mulier virum optimum vis habere, & tu Xenophon uxorem habere lectiſſimam maxime cupis.* Deinde ex hac confeſſione quid conficiatur oſtendit: *Quare*, inquit, *niſi hoc perfeceritis, ut neque vir melior, neque fœmina lectior in terris ſit; profecto ſemper id quod optimum putabitis eſſe, multo maxime requiretis; ut & tu maritus ſis quam optimæ, & hæc quam optimo viro nupta ſit.*

99 *Sed quia non ſatis videbitur alicui dilucide demonſtratum, niſi, &c.*) Dedit ſupra Philoſophicæ inductionis exemplum: dat nunc in Rhetorica, Non quo, inquit, diverſa præcepta ſint, ſed ne quis forte præceptum in Philoſophia datum, in Rhetorica videre non poſſit. Exemplum autem nunc ponit apud Græcos pervagatum; cujus exempli

exempli hujuſmodi thema eſt. Epaminondas Imperator, cum ei ſucceſſum fuiſſet, retinuit apud ſe exercitum aliquot amplius diebus, quam ex lege oportebat: illis ipſis diebus Lacedæmonios funditus evertit ac vicit. Accuſatur quod contra legem exercitum retinuerit. Proponitur autem hic tacita exceptione lex illa: *Qui ſucceſſori ex lege exercitum ſtatim non tradiderit, pœnas ſolvat.* In hoc themate poteſt quidem eſſe *compenſativus ſtatus* [69] principalis: *Feci, ſed profui:* verum ſecunda conflictio in *ſcripto & voluntate* [70] conſiſtit. *Scripto* utitur accuſator, qui dicit a verbis legis recedi non oportere: *Voluntate* utitur Epaminondas, qui dicit legem jubere quidem exercitum tradi; ſed ſi nihil urgeat. Alioqui ſi reipublicæ cauſa paucis diebus retineatur, nullam pœnam ſubeſſe retinenti. Itaque hic inductionem poteſt facere accuſator ille qui contra ſententiam legis, ſcripta defendit; & ſimilitudinem non extra cauſam, ſed ex eadem cauſa facit. Si, inquit, Epaminondas id quod ait legis ſcriptorem ſenſiſſe, ad legem ſuis verbis addat, id eſt damnandum eſſe qui exercitum non tradat, præter eum qui reipublicæ cauſa retinuerit; hoc ſi addat, nunquid pati poteſtis? non opinor. Deinde ſi hoc idem legi additum vos veſtra authoritate ad populum feratis, nunquid id populus patietur? non patietur. Ergo, inquit, quod addi ad legem per verba non poteſt, id tanquam additum ſit, ſequi non debetis. Quod ſi, inquit, ſententiam ſcriptoris neque Epaminondæ, neque veſtris literis videmus colligi poſſe, multo magis illud reipſa, & judicio veſtro mutari non poteſt, quod ne verbo quidem mutari poteſt. Verum hoc ſcire debemus, in dialogis ſermonem eſſe, non dictionem [71]; dictionem autem eſſe Oratoris in civilibus cauſis. Idcirco autem ait: *Aut aliter hoc in ſermone, atque in dicendo ſit utendum.* Sermo, Philoſophi; dictio, Oratoris: Oratio autem poteſt & ad dialogum convenire, ſi ſit paulo ſplendidior elocutio: proprium tamen Oratoris eſt. Deinde notare debemus omnes magiſtratus & Prætores Imperatores appellatos; ut hic: *Quod Epaminondas Thebanorum Imperator, ei qui ſibi ex lege Prætor ſucceſſerat . . .*; cum Imperatori ſuccedere debeat Imperator.

Ratiocinatio eſt oratio ex ipſa re probabile aliquid eliciens, quod expoſitum, & per ſe 100
cognitum, ſua ſe vi & ratione confirmet.) Argumentationum duæ partes ſunt; Inductio & ratiocinatio. De inductione jam dictum eſt: nunc de ratiocinatione tractatus eſt; id eſt de ſyllogiſmis. Verum ut ad genus ſpeciem referamus, ſyllogiſmus non argumenti nomen eſt, ſed argumentationis; ita ut inductio non inveniendi modus eſt, ſed forma dicendi. Quamobrem ſic definivit ratiocinationem, id eſt ſyllogiſmum: *Ratiocinatio eſt*, inquit, *oratio ex ipſa re probabile aliquid eliciens, quod expoſitum, & per ſe cognitum, ſua ſe vi & ratione confirmet.* Et in hac definitione multa communia eſſe poſſunt cum inductione. Nam quod ait, *Oratio ex ipſa re probabile aliquid eliciens*, tam ratiocinationis eſt, quam inductionis. Hoc autem proprium ratiocinationis, quod ait: *Quod expoſitum & per ſe cognitum, ſua ſe vi & ratione confirmet.* Inductio enim non per ſe cognoſcitur, neque ſua ſe vi, & ratione confirmat: ſed ut fidem faciat probandæ rei, ſimilitudines ante præcedunt. Recte itaque

69 *compenſativus ſtatus*] unus eſt e *ſtatibus qualitatis aſſumptivæ.* Alias vocant *Comparativum & Comparationem*; Græce ἀντίστασιν. Capp.

70 *in ſcripto & voluntate*] qui primus eſt legalium *ſtatuum.* Græci vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Capp.

71 *ſermonem eſſe non dictionem*] vide quid diſcriminis intercedat ſermonem inter & dictionem. Capp.

que ratiocinatio definita eſt, id eſt ratio quæ ex confeſſo argumentum continens, non ſimilitudine, ſed per ſe cognoſcitur, & ſua ſe vi, & ratione confirmat. Verum quod diximus ex confeſſo argumentum continens, non ſimilitudine: niſi enim quis confiteatur, quia inimicus fuit, non erit argumentum; *Si inimicus fuit, occidit:* ſed ſi confiteatur inimicum, argumentum probabile fit: *Si igitur inimicus fuit, occidit.*

Hoc de genere qui diligentius conſiderandum putaverunt, cum idem, &c.) Ratiocinatio eſt igitur oratio per ſe cognita, ac ſua vi & ratione firmata, ex re confeſſa ſumptum ad fidem proferens argumentum. Verum, ut diximus, hæc oratio eſt pertinens ad ſyllogiſmos. Syllogiſmorum autem multi quinque, multi plurimas partes, multi (inquit) tres eſſe dixerunt: ſed utrorumque, inquit, rationes debemus inſpicere: quia & brevis inſpectio eſt, & Oratori res neceſſaria. Opus quidem, inquit, utrorumque conſimile eſt. Nam alteruter & propoſitionem habet, & approbationem propoſitionis; & rurſus *aſſumptionem*, & approbationem *aſſumptionis*, & concluſionem. Verum, inquit, qui ſyllogiſmum in quinque partes dividunt, has ſingulas partes numerant; ut propoſitio una pars ſit, approbatio propoſitionis altera; ita & in *aſſumptione*, & approbatione *aſſumptionis*, ut quinta pars ſit concluſio. Illi autem qui tres partes in ſyllogiſmis eſſe contendunt, propoſitionem, & approbationem propoſitionis, unam partem numerant: rurſus *aſſumptionem* & approbationem *aſſumptionis*, alteram partem numerant: tertiam vero concluſionem. Ita utrorumque opus ſimile: ſed in membris operis numerus diverſus. Jam vero quinquepartiti ſyllogiſmi, ſive tripartiti, in ipſis libris exempla poterimus agnoſcere. Verum quædam præcepta in his partibus poſita intelligamus. Propoſitio, inquit, generalis in ſuo eſſe debet, & id quod aſſumendum in ſe eſt, neceſſario continens. Approbatio ejus multis verbis, & diverſis rationibus facienda eſt. *Aſſumptio* vero ex vi propoſitionis capienda eſt; ut hæc aſſumptio eſt: *Nihil autem melius, quam* 72 *omnis mundus adminiſtratur.* Hæc aſſumptio ex vi propoſitionis aſſumpta eſt: quæ eſt enim propoſitio? *Melius accurantur, quæ conſilio geruntur, quam quæ ſine conſilio adminiſtrantur.* Deinde, inquit, etiam *aſſumptionis* approbatio multis rationibus facienda eſt. Extrema concluſio eſt, quæ quatuor modis fit; quos modos alio in loco oſtendemus, cum de bipartito ſyllogiſmo cœperimus habere tractatum.

Quinquepartitam igitur hoc pacto putant eſſe argumentationem.) Qui (inquit) quinquepartitam dicunt eſſe argumentationem, hoc afferunt, quod ſupra oſtendimus; id eſt ſeparari propoſitionem ab approbatione 73 ſua, & rurſus aſſumptionem ab approbatione ſua.

Qui autem tripartitam eſſe dicunt.) Illi, inquit, qui tripartitam argumentationem eſſe contendunt, eodem modo quidem tractant argumentationem. Nam & propoſitiones habent, & approbationes, & rurſus *aſſumptiones* cum approbationibus ſuis: ſed hæc bina connectunt, & reddunt ſingula; ut propoſitionem cum approbatione ſua

72 *Nihil autem melius quam &c.*] legebatur olim: *nihil autem melius conſilio, quam &c.* ſed attendenti facile patebit perperam intruſum fuiſſe τὸ *conſilio.* CAPP.

73 *ſeparari propoſitionem ab approbatione*] perperam editum erat *parari.* CAPP.

ſua ſimul jungant, & rurſum *aſſumptionem*, & approbationem ejus, unum efficiant. Negant autem recte, neque propoſitionem, neque *aſſumptionem* dici, niſi fuerint approbata [74]; tuncque eſſe ajunt propoſitionem argumentationis, ſi approbata ſit: ſin autem approbata non ſit, eſſe quidem propoſitionem, ſed argumenti, non argumentationis; in qua argumentatione latior & expolitior elocutio eſt. Itaque qui hoc contendunt, negant eſſe amplius, quam tripartitam argumentationem Ab his CICERO diſſentit, & contra diſputat; probatque illorum ſententiam, qui dicunt quinquepartitam argumentationem. Itaque hoc CICERO ſecundum artem teſtibus & argumentis probat. Teſtibus ſic: *Quam omnes*, inquit, *ab Ariſtotele & Theophraſto profecti maxime ſecuti ſunt.* Nam quemadmodum (inquit) ſuperius argumentationis genus, id eſt inductionis, Socrates maxime, & omnes Socratici tractaverunt; ita hoc genus argumentationis, id eſt ratiocinatio quinquepartita, ab ARISTOTELE & Theophraſto, vel Peripateticis frequentatum, atque tractatum eſt. Sed quia Orator Rhetoricam ſcribens, importune pene Philoſophos ad teſtimonium vocat (quia de Dialectica [75] iſte tractatus eſt; recte Philoſophos ſibi adhibet, qui Rhetoricam ſcribit;) adjungit & multos Oratores etiam elegantiſſimos, atque artificioſiſſimos judicatos, qui uſi ſunt hac argumentatione quinquepartita; *Deinde*, inquit, *a Rhetoribus iis qui elegantiſſimi, atque artificioſiſſimi putati ſunt.* Itaque teſtibus probavit non errare illos, qui aſſerant quinquepartitam argumentationem: ſed quia poterat dici CICERONI: *Etiam illi, quos commemoras, erraverunt;* oſtendit ſe exemplum illorum non temere ſecutum, probatque argumentis ſuis, non errare eos, qui quinquepartitam argumentationem; errare autem eos, qui tripartitam eſſe contendant. Itaque hæc eſt quæſtio: *Utrum tripartita, an quadripartita, an quinquepartita ſit argumentatio.* CICERO multis ſyllogiſmis ſuis, nunc quinquepartitis, nunc tripartitis, probat quinquepartitam eſſe argumentationem. Et primo aſſerit propoſitionem, & approbationem inter ſe eſſe diverſa; in qua aſſertione primo argumenti, deinde exempli eſt ſyllogiſmus. Dehinc ſimili ratione aſſerit *aſſumptionem*, & approbationem ejus inter ſe eſſe diverſas; in qua rurſus aſſertione primo argumenti, deinde exempli eſt ſyllogiſmus. Itaque poſtquam probavit propoſitionem & *aſſumptionem* ab approbationibus ſuis longe eſſe ſeparatas, concludit commode partitos eſſe eos, qui quinquepartitam dixerunt argumentationem.

Quinque igitur partes ſunt ejus argumentationis, quæ per ratiocinationem tractatur.) 101
Illius autem argumentationis, quæ per inductionem tractatur, tripartita eſt argumentatio. Verum hoc in primis tenere debemus, argumentum nunc vicinum eſſe quæſtioni, nunc a quæſtione longinquum. Argumentum enim prolatum nunc ipſi quæſtioni prodeſt, nunc ei rei quæ vicina eſt quæſtioni. Itaque argumentum nunc vicinum eſt quæſtioni, nunc loco tertio, nunc quarto, nunc quinto naſcitur. ARISTOTELES autem dicit etiam loco decimo poſſe fieri argumentum. Sed cum ſæpe argumentum tam longe a quæſtione ſit, hoc tantum ſyllogiſmi eſt, ut id quod longe a quæ-

74 *approbata*] mallem *approbata;* quamvis utrumque dici poſſit. CAPP.

75 *quia de Dialectica*] hæc verba quæ parentheſi concluſimus adſcititia prorſus atque a VICTORINI contextu videntur aliena. Nam ſententiam continent, quæ VICTORINO plane contradicat. Lubens conjicerem Gloſſema eſſe cujuſdam Rhetorculi qui VICTORINUM refellere voluerit, unde perparum fuit quin totam hanc περιοχὴν loco moverem. CAPP.

quæſtione eſt, eidem quæſtioni dicendi ratiocinatione conjungat. Ac vicinum argumentum tale eſt: *Quoniam hic inimicus fuit, occidit:* longe a quæſtione argumentum tale eſt: *Inimicus occidit.* Hoc quia generale eſt, primo diſſerendum eſt, utrum inimicus ſemper occidat: quod poſtquam aſſerueris, non ſtatim probas hunc occidiſſe: ſed ad hoc proficit, ut rurſus doceas hunc inimicum fuiſſe: quod poſtquam aſſerueris, hunc inimicum fuiſſe, tunc demum redis ad quæſtionem: *Ergo hic, quia inimicus fuit, occidit.* Deinde longe petitum argumentum etiam illic licet animadvertere, ubi CICERO redarguit HERMAGORAM non recte ſub *qualitate* poſuiſſe *deliberationem* & *demonſtrationem*, ubi primum docet genera eſſe cauſarum: quod ſi genera ſunt cauſarum, partes generis cauſæ eſſe non poſſe; & ſi partes 76 generis cauſæ eſſe non poſſint, multo magis partes partium eſſe non poſſe. Poſtremo redit ad quæſtionem: *Male igitur* deliberatio *&* demonſtratio *ſub* qualitate *ponuntur.* Itaque argumentum nunc longe a quæſtione eſt, nunc vicinum eſt quæſtioni. Deinde debemus hoc animadvertere, argumentum quodcumque ſumimus, utrum in genere ſit, an in ſpecie: ſi in genere, ſine dubitatione proponere debemus; deinde approbare eandem propoſitionem; tertio loco ſpeciem aſſumere; quarto loco aſſumptionem ſpeciei multis rationibus approbare; poſtremo concludere. Hujus ſyllogiſmi ſubjiciamus exemplum illud ipſum Epaminondæ:

102 *Omnes leges, Judices, ad commoda Reipublicæ referre oportet, &c.*) Hæc propoſitio eſt generalis ſine ulla dubitatione. Deinde approbat eandem propoſitionem: *Ea enim virtute & ſapientia majores noſtri fuerunt, &c.* Tertio loco ſpecies aſſumitur: *Ergo in hoc quoque judicio definite literas legis perſcrutari, &c.* Quarto loco approbat aſſumptionem: Conſiderate *quid magis utile fuit Thebanis, quam Lacedæmonios opprimi. &c.* Poſtremo concludit: *Quod ſi leges omnes, &c.* Hoc autem argumentum longe a quæſtione petitum cognoſcimus facile: argumentum vero quod in ſpecie eſt, ſemper cum dubitatione proponitur; *Si hoc eſt, illud igitur non eſt: Aut hoc faciamus, aut illud faciamus.* Verum, cum in propoſitione *ſi eſt* 77, κατὰ *συνημμένον* dicitur: cum in propoſitione *aut* eſt, κατὰ *διεζευγμένον* dicitur. Argumentum igitur, quod in ſpecie eſt, debet ſemper cum dubitatione proponi: hujus propoſitionis facienda eſt approbatio: deinde *aſſumptio* ejusdem ſpeciei facienda eſt per eandem ſpeciem; ſed per confirmationem: cujus *aſſumptionis* facienda eſt approbatio: tunc erit poſtrema concluſio. Talis in Miloniana oratione ſyllogiſmus eſt: *Si*, inquit, *doceo cauſas fuiſſe Clodio, ut occideret Milonem, probo inſidiatorem.* Hanc propoſitionem approbavit: *Et ſi boni ne magno quidem emolumento impelluntur ad fraudem, improbi ſæpe parvo.* Hanc rurſus *aſſumptionem* multis rationibus approbat: poſtremo concludit: *Quare ſi habuit cauſas Clodius, ut occideret Milonem, conſtat inſidiatorem fuiſſe.* Ergo quoties argumentum in ſpecie fuerit, ipſa ſpecies aſſumenda eſt, ſed per confirmationem. Hoc autem tenere debemus, in propoſitione vim totius argumentationis conſiſtere. Sive autem

in

76 *& ſi partes &c.*] legebatur antea *ut ſi partes:* ſed ex tota ſerie orationis liquet τὸ *ut* hoc in loco ferri non poſſe. Immo ſuperius illud verbum *docet*, ſatis oſtendit legendum eſſe &. CAPP.

77 *cum in propoſitione ſi eſt &c.*] in Baſileenſi editione legitur: *cum in propoſitione ſi eſt dicitur, propoſitio hypothetica dicitur. Argumentum igitur &c.* quæ tota lectio ferri nequit. CAPP.

in genere, ſive in ſpecie ſit propoſitio, ex ipſa tamen ſemper generatur *aſſumptio.* Docuit itaque quinquepartitam argumentationem duobus modis: nunc propoſitionis approbatione, nunc *aſſumptionis* approbatione ſublata. Deinde docuit tripartitam argumentationem, utraque approbatione ſublata. Nunc quæſtio eſt, an ſit bipartita argumentatio: *Si peperit, virgo non eſt: peperit autem.* Multi dicunt eſſe bipartitam argumentionem hac ratione, Si, inquiunt, approbationes ſæpe, quia manifeſtæ ſunt, ſubtrahuntur, cur non & concluſio, cum manifeſta eſt, ſubtrahatur? ut ſi bipartita argumentatio per propoſitionem & *aſſumptionem*; *Si peperit, virgo non eſt: peperit autem.* CICERO hanc illorum ſententiam reprehendit, dicitque ſemper argumentationem concludendam eſſe: nec unquam tamen utendum eſſe manifeſta concluſione. Tunc autem hoc fieri poſſe, ſi concluſionum genera cognoſcamus. Sunt autem quatuor: quarum concluſionum una talis, cum breviter ἀνακεφαλαίωσιν 78 facimus propoſitionis & *aſſumptionis*; & poſt adjungimus id quod ex omni argumentatione conficitur. Dat autem ipſi exemplum: *Quod ſi leges omnes ad utilitatem Reipublicæ referri convenit, hic autem ſaluti Reipublicæ profuit; profecto non poteſt eodem facto, & ſaluti communi conſuluiſſe, & legibus non obtemperaſſe.* Secunda autem concluſio talis eſt, ut argumentatio ex contrario concludatur; & dat exemplum: *Summa igitur amentia eſt, in eorum fide ſpem habere, quorum perfidia toties deceptus ſis.* Propoſitio enim hujus ſyllogiſmi talis eſt:

Qui ſæpenumero nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere 79 *non debemus.*) Hoc poſtquam probatum eſt, ita concludi oportuit: *Igitur Carthaginenſibus fidem non habere debemus:* ſed contrarium potius in concluſione conſtituit: *Summa igitur amentia eſt, in eorum fide ſpem habere, quorum perfidia toties deceptus ſis.* Tertia concluſio talis eſt, ut id ſolum quod ex omni argumentatione conficitur, inferamus; & dat exemplum: *Urbem igitur diruamus.* Quarta concluſio talis eſt, cum non id, quod conficitur, in concluſione ponimus; ſed id quod eam rem quæ conficitur, conſequatur; & dat exemplum: *Si peperit, cum viro concubuit: peperit autem.* Hic conficitur: *Cum viro igitur concubuit.* Sed hoc in concluſione, quia manifeſtum eſt, non ponit: ſed illud ponit, quod manifeſtum ipſam concluſionem conſequitur: *Igitur fecit inceſtum.* Etenim ſi cum viro concubuit, id conſequitur, ut fecerit inceſtum. Antiqui autem quemcunque hominum coitum, inceſtum 80 appellabant. 103

Quare in longis argumentationibus, &c.) Dat præceptum, ut ſciamus qua concluſione unaquæque argumentatio concludenda ſit. Quoties, inquit, longa fuerit argumentatio; aut propter memoriam ἀνακεφαλαίωσιν 81 facere in concluſione debemus; aut ſi erunt in memoria, quæ ſupradicta ſunt, argumentatio nobis ex contrario concludenda eſt. Verum longa argumentatio non partibus, ſed menſura partium conſtat; id eſt non quinquepartita, aut quadripartita argumentatio longa eſt: ſed in quacunque argumentatione quoties latiores fuerint approbationes, tunc longæ erunt argumentationes, 104

78 *cum breviter* ἀνακεφαλαίωσιν *&c.*] in Baſileenſi editione legimus: *cum breviter concluſionis &c.* quam lectionem nemo Criticus tolerare poſſit. CAPP.

79 *orationi fidem habere*] male editum fuerat *oratione.* CAPP.

80 *inceſtum*] quaſi videlicet *incaſtum* ἄναγνον. CAPP.

81 ἀνακεφαλαίωσιν] in Baſileenſi editione legitur *conductionem*; non male. CAPP.

tiones. Ita & quinquepartita argumentatio ex modo approbationum brevis poterit inveniri. Quare, inquit, quæcunque longa argumentatio fuerit, duobus modis concludenda eſt; aut per conductionem, id eſt ἀνακεφαλαίωσιν 82, aut per contrarium. Quoties autem brevis fuerit argumentatio, hoc ſolo quod conficitur, concludenda eſt. In illis vero argumentationibus, quæ exitum manifeſtum habent, conſecutionem ponere in concluſione debemus.

Siqui autem ex una quoque parte putabunt conſtare argumentationem, poterunt, &c.) Reprehendit etiam illos qui ex una parte dicunt fieri poſſe argumentationem: *Hi*, inquit, *errant de nominis ambiguitate*. Nam argumentatio duas ſignificationes habet, & argumenti, & argumentationis. Quare cum dicunt: *Si peperit, cum viro concubuit; inventum proferunt, non expolitionem* 83; id eſt argumentum proferunt, non argumentationem. Sed talis argumentatio eſſe non poteſt, niſi cum expolita profertur oratio. Eodem modo, inquit, & illi errant qui dicunt aliquando ſubtrahi poſſe, nunc propoſitionem, nunc aſſumptionem: nam quoniam utraque harum movet auditorem, neutra neceſſe eſt ſubtrahatur expolitioni. Itaque magnopere ſtudendum eſt: quia inventio cunctis oratoribus communis eſt. Sed ipſi Oratores dicendi modo, aut optimi ſunt, aut mediocres, aut infimi.

Variare autem orationem magnopere oportebit.) Propter faſtidia, varia (inquit) uti oratione debemus; ut nunc per inductionem argumentemur 84, nunc per ratiocinationem. Deinde in ratiocinationibus ut nunc quinquepartitam, nunc quadripartitam, nunc tripartitam faciamus argumentationem. Deinde, ut non ſemper prima ſit propoſitio, ſed aliquando *aſſumptio* prima ſit. Hæc, inquit, ut melius inſpiciamus, aut inſcribamus ipſi, & nos exerceamus: aut ſi id piget facere, ea quæ ſupra poſita ſunt exempla videamus, & in ipſis hanc exerceamus varietatem. Illud autem præcipit, ſyllogiſmos omnes in Dialectica contineri; hos paucos inde derivatos, qui oratori convenire videbantur. Denique iſti non ſyllogiſmi, ſed *epichiremata* 85 dicuntur.

105 R*eprehenſio eſt, per quam argumentando adverſariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut levatur*) Jam de quatuor partibus orationis dictum eſt; id eſt exordio, de narratione, de partitione, de confirmatione. Nunc ſecundum ordinem de reprehenſione tractandum eſt. Reprehenſio eſt oratio, quæ poſt noſtram confirmationem, adverſariorum confirmationem reprehendit. Hæc duo agit; aut omnino tollit quod adverſarius dixit, aut infirmat, aut levius reddit. Verum ipſa reprehenſio ex illis locis argumentorum capitur, ex quibus confirmatio; id eſt ex attributis perſonæ, & attributis negotio: materia enim argumentorum communis eſt tam confirmanti, quam reprehendenti. Et cum tria ſint

82 *id eſt*, ἀνακεφαλαίωσιν] in Baſil. edit. legimus *id eſt* συναγωγήν, quæ lectio nulli videtur eſſe reprehenſioni obnoxia. Capp.

83 *expolitionem*] quam Hermogenes *de inventione* ἐργασίαν & ἐπεξεργασίαν videtur appellare. Capp.

84 *ut nunc per inductionem argumentemur*] perperam legebatur olim: *ut nunc per inductionem* [*argumentationem*] *argumentemur*. Capp.

85 *epichiremata*] quænam ſint illa ἐπιχειρήματα vide apud Quinctilian. lib. 5. cap. Capp.

Digitized by Google

ſint data confirmationi; materia, argumentum, argumentatio; materiam non reprehendimus, quæ vera, nuda, atque communis eſt: ſed argumentum, aut argumentationem reprehendimus. Et quoniam in confirmationem vel reprehenſionem communiter hactenus præcepta tradidimus, debemus ſcire certos modos reprehenſionis. Sunt autem quatuor principales modi; ſi aut ſumpta reprehendamus, aut concluſionem, aut genus argumentationis; aut ſi hæc tria nullo modo reprehendi poterunt, quod extremum eſt, facere debemus; ut aliud contra argumentum firmum, aut firmius proferamus. *Sumpta* ſunt, quæcunque nobis ad fidem ſumimus. Ad fidem autem ſumimus argumentum. Ergo argumenta *ſumpta* ſunt. Et quoniam argumentum non niſi ex confeſſo fit, recte ea quæ ex confeſſis argumenta ſumimus, *ſumpta* dicuntur. Sunt autem *ſumpta* ſemper quatuor probabilia, tria neceſſaria. Probabile etenim argumentum in quatuor dividitur; credibile, ſignum, comparabile, judicatum. Neceſſarium in tria dividitur; *complexionem*, enumerationem, ſimplicem concluſionem. Itaque quia ſeptem argumenta, ſeptem *ſumpta* ſunt; de quibus argumentis cum adverſarius quodcunque ſibi ad fidem ſumpſerit, tu continuo certis modis poteris reprehendere; quos modos a Cicerone traditos, in ſingula *ſumpta* reprehendenda, diligenter debemus attendere atque retinere.

Quod pro credibili ſumptum erit, id infirmabitur, ſi aut perſpicue falſum erit, hoc 106
modo: Nemo eſt, &c.) Enumeravit ſeptem eſſe *ſumpta*. Nunc docet unum quodque *ſumptum* quot modis reprehendi poſſit: & a probabili argumento 86 incipit, in quo quatuor continentur; credibile, ſignum, comparabile, judicatum. Itaque, inquit, ſi aliquid ab adverſario pro credibili argumento fuerit prolatum, quinque id modis poſſumus reprehendere: Si aut, inquit, quod ſolidum, ac primum eſt argumentum, ipſum falſum eſſe doceamus: Aut ſi ex contraria quoque parte credibile eſſe monſtremus: Aut ſi omnino erit credibile: Aut ſi in eo id quod paucorum eſt, omnium eſſe dicatur: Aut ſi id quod raro contingit, fieri omnino denegetur. Falſum eſt, quod in re falſum eſt; & quod omnino aliter eſſe contendimus; ſicut ipſe ait: *Nemo eſt qui non pecuniam quam ſapientiam malit.* Hoc itaque falſum eſt: ut etiam ſi unus fuerit inventus, qui ſapientiam malit, argumentum adverſarii falſum eſſe dicatur. Ex contrario quoque credibile erit, ſiquid ab adverſariis pro credibili prolatum, nihilominus credibile ſit, ſi convertatur; utputa; *Quis eſt, qui non officii cupidior ſit, quam pecuniæ?* Hoc utique ab adverſario pro credibili prolatum eſt, quod converſum nihilominus credibile eſt; ſi dicas: *Quis eſt qui non pecuniæ cupidior ſit, quam officii?* Ergo credibile reprehenditur, quod ex contraria parte converſum, nihilominus credibile poteſt videri. Incredibile autem dicetur, quod ab hominum opinione diſſentit. Et hoc intererit inter falſum, & incredibile; quod falſum in ipſa re eſt: incredibile vero in opinione. Itaque (inquit) incredibile eſt, utputa ſi avarus dicatur, mediocris officii cauſa, maximam pecuniam contempſiſſe: hoc itaque apud opinionem hominum credi non poteſt. Quando enim avarus maximam pecuniam contemneret mediocris officii cauſa, qui ob parvam pecuniam ſæpe officia magna contemnit? Inter falſum, & incredibile hoc intereſt; quod falſum, & credibile eſſe poteſt & incredibile:

86 & *a probabili argumento*] editum erat olim: *ita probabili argumento;* ſed Baſileenſis editionis Lectionem ſecutus ſum. Capp.

bile: deinde, quod incredibile eſt, verum eſſe poteſt & falſum. Sed verum duplex eſt; nunc id, quod vere geſtum eſt; nunc id, quod vere geſtum eſſe quibusdam rationibus approbatur. Itaque ſæpe, quod verum eſt, quia falſum eſſe non poteſt, incredibile eſt. Verum eſt enim quod Simon volavit: ſed tamen incredibile eſt. Deinde ſi dicas: *Uno die duas controverſias perſcripſi*, cum non perſcripſeris; in re quidem falſum: ſed tamen quia fieri potuit, credibile eſt. Rurſus credibile argumentum reprehendi poteſt, ſi quod paucorum eſt, omnium eſſe dicatur; utputa: *Qui pauperes ſunt, his non officium magis quam pecunia cordi eſt.* Hoc quia generaliter dictum eſt, reprehendi poteſt: nam poſſunt aliqui pauperes inveniri, quibus officium magis cordi ſit, quam pecunia. Nec nos moveat, quod in argumento credibili, quod quidem ex perſonis fieri diximus, exemplum de loco poſuerit: credibile enim argumentum, id eſt probabile, maxime quidem perſonarum eſt: ſed ſit etiam ex attributis negotio; id eſt ex loco, tempore, vel reliquis. Itaque ſub hoc modo reprehenſionis, duo exempla poſuit; unum a perſona, aliud a loco. Illud autem quod tertium videtur, exemplo illi, quod ſub extremo modo poſitum eſt congruum, non tertium eſt exemplum, ſed ſecundi concluſio; ut primum exemplum a perſonis ſit: *Qui pauperes ſunt, iis antiquior officio pecunia*; ſecundum exemplum a loco ſit: *Qui locus deſertus eſt, in eo cædem factam eſſe oportet: In loco celebri homo occidi qui potuit?* Itaque hoc præceptum tenere debemus, quod ex attributis perſonæ maxime credibile argumentum conficitur: eſſe tamen & in factis credibile; ſignum autem non niſi ex factis confici. Scire tamen debemus, ex attributis perſonæ fieri & neceſſarium argumentum; ſi dicas: Pedibus æger quinquaginta millia qui potuit ambulare? Poſtremo credibile argumentum poteſt reprehendi, ſi id quod raro fit, nunquam fieri poſſe dicatur; utputa: *Nemo eſt qui puellam præteriens adamet.* Hoc rurſus quia generaliter dictum eſt, poteſt reprehendi. Nam frequenter, & ſemel viſa puella poteſt adamari; ut in Eunucho adamat Chærea; & in VIRGILIO:

Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.

His itaque quinque modis credibile poterit reprehendi; ſi aut perſpicue falſum eſſe oſtendatur, aut converſum ex contraria parte nihilominus credibile ſit; aut ſi incredibile demonſtretur; aut ſi, quod paucorum eſt, omnium eſſe dicatur; aut ſi, quod raro fit, id nunquam fieri poſſe dicatur.

107 *Quod autem pro ſigno ſumetur, id eiſdem ex locis quibus confirmatur, infirmabitur.*) Dixit quot modis credibile poſſit reprehendi, nunc tranſit ad ſignum: Si, inquit, ab adverſario aliquid pro ſigno proferetur, id eiſdem locis reprehendi poteſt quibus confirmatur. Verum quoniam in definitione ſignum eſſe dixit, quicquid in ſenſus cadit; maxima ſigna ſunt, & quæ in controverſiis frequentius neceſſe eſt inveniri, oculorum & aurium; oculorum, *pallet, pulverulentus eſt, cruentus eſt;* aurium vero, *hoc dixit, hoc locutus eſt.* Itaque præter hæc ſigna, quæ oculis digitoque monſtrantur, omne factum ac dictum ſignum eſt: quæ facta & dicta, negotio attributa ſunt; id eſt continentia cum ipſo negotio. Quæ facta & dicta tripliciter conſiderantur; ante negotium, in negotio, poſt negotium. Itaque cum ex his quæ negotio attributa ſunt, argumenta ſumpſerimus, ſignum eſt; id eſt his quæ continentia cum ipſo negotio ſunt, & quæ in geſtione negotii continentur. Deinde ſi ex his fecerimus argumentum,

tum, quæ perſonis attributa ſunt, credibile erit: & hoc ideo argumentum dicetur, ut quaſi argumentum a perſonis fiat, ſignum a negotiis: & ideo CICERO in Cæciliana: *Argumentis agemus, ſignis luce omni clarioribus crimina refellemus.* Igitur ſi adverſarius, inquir, aliquid pro ſigno protulerit, eiſdem ex locis reprehendere debemus, quibus confirmatur. Et quoniam ignoratur quibus ex locis ſignum confirmari debeat, idipſum docet: confirmatur autem quatuor modis. Primo, inquit, ſignum ipſum manifeſtum eſſe debet; id eſt, ut cum dixeris *pallet*, vere palleat. Deinde ut poſtquam conſtiterit eſſe ſignum, conſtet rurſus ejus rei eſſe ſignum, de qua agitur; ut ſi dicas: *Occidit, nam cruentus eſt.* Et quoniam diximus factum omne, ſignum eſſe; in facto autem, & facta & dicta ſunt; confirmamus (inquit) ſignum, ſi aut id factum dicamus, quod non oportuerit; aut id non factum, quod oportuerit. Sed quia interdum per ignorantiam provenit, ut aut id non faciamus, quod oportet; aut id faciamus, quod non oportet; tunc autem gravius delictum eſt, ſi faciamus quæ non facienda ſunt, aut non faciamus quæ facienda: quia in eo, quod facimus faciendum vel non faciendum, ineſt ſcientia delinquentis: ſcit enim quia aut faciendum eſt, aut non faciendum; idcirco poſtremum illud addidit ad confirmationem ſigni, ut non modo aliquid fecerit, aut non fecerit; ſed etiam ſcierit faciendum eſſe, aut non eſſe faciendum.

Poſtremo, inquit, *ſciſſe eum, de qua quæritur, ejus rei legem, & conſuetudinem.*) 108
Itaque quatuor modis ſignum confirmamus. Primum, ut verum ſit: deinde, ut ejus rei de qua agimus, ſignum ſit: deinde, ut doceamus aut id factum eſſe quod non oportuerit; aut id non factum, quod oportuerit; poſtremo etiam ſciſſe eum, utrum fuerit faciendum vel non faciendum. Hæc quatuor confirmando ſigno attributa ſunt: quorum ſi adverſarius quodlibet ad confirmandum protulerit, tu id quinque modis reprehendes. Dicere enim debebis (inquit) aut non eſſe ſignum; id eſt ſi dicatur: *Homicidium fecit; nam pulverulentus eſt: utique ad homicidium pulvis ſignum eſſe non poteſt*; aut parum magnum eſſe ſignum. Etenim non modo ſignum proferendum eſt, ſed & plenum ſignum: unde illud in Terentio: *Jam ſcio magnum ſignum*; aut a ſe potius, quam ab adverſariis ſtare; Si dicatur: *ſcelus fecit; nam erubuit:* cum tu contra poſſis dicere: *Immo ſcelus non potuit facere, quia erubuit*; aut omnino falſo dici; ſi dicatur neſcio quem pallere, cum non palleat; aut in aliam quoque ſuſpicionem duci poſſe demonſtrabitur; ſi dicatur: *Quia pallet, occidit hominem*; cum ſit pallor & ægritudinis. Itaque ſiquid ad confirmandum ſignum fuerit prolatum, his quinque modis reprehendi oportebit. Quod quidem ſe in ſecundo libro de *conjecturali* cauſa [87] ſignatius tractaturum eſſe promittit. Comparabile argumentum ex ſimilitudine conſiſtit: quod ut reprehendas, id quod adverſarius ſimile eſſe vult, tu contra diſſimile debebis aſſerere. Diſſimile autem aliquid, aut ſimile ſit, octo rebus oſtenditur; genere, natura, vi, magnitudine, tempore, loco, perſona, opinione. Verum in 109
his animadvertere debemus quid adverſarius comparet, ac ſimile eſſe perſuadeat: quod poſtquam perſpexerimus, illud ipſum nos diſſimile debemus oſtendere, quod ad-

87 *De conjecturali cauſa*] ſive de *conjecturali Statu*, in quo videlicet quæſtio eſt de facto. | CAPP.

adverſarius ſimile eſſe contendit. Alioqui ſtultum eſt, ut cum adverſarius res inter ſe eſſe dicat ſimiles per naturam, nos eas aut magnitudine eſſe dicamus diſſimiles, aut genere, aut loco, vel cæteris. Sed id, quod ſimile eſſe dicitur in natura, nos contra in eadem natura diſſimile debemus oſtendere. Quod rurſus dicitur ſimile eſſe in perſona, nos in eadem perſona diſſimile eſſe doceamus. Octo itaque modis diſſimile aliquid neceſſe eſt comprobari; genere, natura, vi, magnitudine, tempore, loco, perſona, opinione. Generis triplicem ſignificationem ſcimus eſſe. Eſt autem genus, id eſt ſanguis, aut patria: eſt genus ſub quo plures partes continentur: eſt genus rerum qualitas. Hic itaque genus duo illa ſignificat: ſub quo ſunt ſpecies, & illud quod qualitatem deſignat. Genus illud ſub quo ſpecies ſunt, ita ad ſimilitudinem ducitur, ut in hoc exemplo: *Si iis, qui imprudentes læſerunt, ignoſci oportet, iis qui neceſſario profuerunt, gratiam haberi non oportet.* In his enim ambobus unum genus eſt voluntas abſens; cujus ſpecies ſunt imprudentia & neceſſitas. Itaque hæc ſpecie diverſa, genere ad ſimilitudinem referuntur; id eſt quia in utroque abſens voluntas. Illud autem genus quod qualitatem ſignificat, confertur, cum utile utili, honeſtum honeſto conferimus; utputa: *Tam hoc utile, quam illud; Tam hoc honeſtum, quam illud.* Tertium illud genus, quod aut ſanguinem oſtendit, aut patriam, ad locum referri oportebit. Natura autem confertur ita ut in hoc exemplo, in quo populi natura cum maris comparatur: *Ut mare* (inquit) *quod ſua natura tranquillum ſit, ventorum vi agitari, atque turbari; ſic P. R. ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſorum vocibus, ut violentiſſimis tempeſtatibus, concitari.* Vim ſæpe eſſe diximus ſingulorum verborum ſimplicem ſignificationem; hoc eſt illud neſcio quid, quod intelligimus, cum dictum fuerit *ſacrilegium.* Jam Magnitudo erit ipſius vis exaggeratio; utputa: *Sacrilegium atrox.* In Loco illam, quæ jam abunde tractata eſt, qualitatem loci inſpiciamus. Tempus itidem ſuis inſpectum ſemper partibus conferamus; ut, Si opportunitas eſt, opportunitatem; ſi ſpatium, ſpatium conferamus. Perſona autem omnino manifeſta eſt. Opinio vero eſt judicium populi. Hæc ita conferetur, ſi dicamus: *Sic de illa re judicatum eſt, ſic de hac judicatum, aut judicandum eſt;* aut *Aliter de illa re judicatum, aliter de hac judicatum, aut judicandum eſt;* ut ſi pro nobis eſt, confirmetur: ſi contra, mutetur opinio.

Ac ſiquo in numero illud quod per ſimilitudinem affertur, & quo, &c.) Hoc non quaſi alius aliquis modus conferendi eſt (ne forte quis credat) ſed opinionis expoſitio: quæ quidem unam partem tenet ſolam, id eſt illam, cum ab adverſariis conjuncta diſſolvimus.

210 *Si judicatum aliquod inferetur, quoniam id ex his locis maxime firmatur; laude, &c.*) Et ad hoc nihilominus confirmandum, ipſe nobis indicat confirmationem. Nam quatuor modis dicit confirmandum nobis eſſe judicatum, quibus utique ſublatis infirmari poſſe declarat; hoc eſt laude eorum, qui judicarunt; ſimilitudine ejus rei qua de agitur, ad eam rem qua de judicatum eſt commemorando non modo non eſſe reprehenſum judicium, ſed ab omnibus approbatum: etſi id difficilius, & majus eſſe doceamus judicatum quod afferatur, quam id quod inſtet. Cum enim afferimus judicatum, ut id noſtræ cauſæ proſit, neceſſe eſt primo a laude eorum qui judicarunt id quod judicatum proferimus, ordiamur: per judicantium enim auctoritatem,

Digitized by Google

tem, judicati auctoritas confirmatur. Deinde ut id quod judicatum proferimus, ſimile ei quo de agatur eſſe monſtremus: tum enim nos judicatum adjuvabit, ſi huic ſimile demonſtretur. Verum hæc ſimilitudo, octo illis ſimiliter partibus facienda eſt; hoc eſt genere, natura, vi, magnitudine, loco, perſona, tempore, opinione: & omnino hoc jam tenere debemus, quancumque ſimilitudinem his nobis partibus eſſe faciendam. Deinde tertio modo judicatum confirmamus, ſi oſtendamus ipſum judicatum non eſſe reprehenſum 88, & non modo non reprehenſum, ſed etiam ab omnibus approbatum; ut hi judices de hoc negotio ſimilia ſperare cogantur. Extremum illud, ſi difficilius & majus judicatum, quam id quo de agitur, eſſe doceamus: nunquam enim judex in minore negotio facere dubitabit id, quod jam judicatum in majore perſpexerit. His itaque locis judicatum confirmatur: iiſdem converſis infirmatur; id eſt ut judices vituperes; ut negotiorum diſſimilitudinem doceas; ut reprehenſum judicium illud demonſtres; & ut illud judicium minus ac facile, hoc vero difficile, ac majus oſtendas. Deinde doceas quæ vitia in adverſario perſcrutari, atque invenire debeamus; id eſt ne forte illud judicatum, quod affertur huic negotio nihil proſit; & ne illud proferatur judicium, in quo judices contraxiſſe conſtet offenſam. Tertio illud conſiderandum, ne cum pro nobis ſimilia ſint multa judicia, ab adverſario unum aliquod diſſimile proferatur; ſtatimque frangetur, quod quaſi probabile pro probabili profertur. Nam id quod vere probabile eſt, nullo modo aut difficillime poterit infirmari. Hoc eſt quod ait: *Ex contrariis locis, ſi res aut vera, aut veriſimilis permittet, infirmari oportebit.*

Quæ vero ſicuti neceſſaria inducentur, ea ſi forte, &c.) Tranſit a probabili ad neceſſarium argumentum: quod neceſſarium argumentum ſi neceſſarium rebus ipſis fuerit, nulla ratione poterit reprehendi: ſin autem non rem, ſed modum ac formam neceſſariæ argumentationis habuerit, reprehendetur. Novimus itaque tribus modis fieri neceſſariam argumentationem; per *complexionem*, per enumerationem, per ſimplicem concluſionem. *Complexio* eſt, in qua utrum conceſſeris, id contra te futurum eſt. Hæc, ita ut diximus, ſi omnino neceſſaria eſt, non poterit reprehendi: ſin autem ſolam formam neceſſariæ argumentationis tenebit, duobus modis reprehendetur; aut per *converſionem*, aut per alterius partis infirmationem; quos modos facile poterimus agnoſcere, ſi ipſa neceſſariæ argumentationis forma ponatur: *Si veretur, quid eum accuſes, qui probus eſt? Si non veretur, quid accuſes, qui id parvi auditu æſtimet?* Hoc per *converſionem* ſic reprehendimus, ut cancellato 89 veluti reſpectu, primam propoſitionem ad ſecundæ propoſitionis dimittamus eventum; deinde ſecundam propoſitionem ad primæ propoſitionis ſubrigamus eventum: ita tamen ut eventibus negatio adjuncta copuletur hoc modo: *Si veretur, accuſes; quia id non parvi auditu æſtimat.* Deinde: *Si non veretur, accuſes: quia non probus eſt.* Ita *converſione* eventuum, accuſandum eſſe afferunt, quem adverſarius dixerat non accuſandum. Accuſatio autem hic non publica eſt, ſed privata objurgatio. Unius vero partis hujuſmodi reprehenſio eſt, cum ex propoſitis duobus unumquodque frangitur. Altero enim

88 *non eſſe reprehenſum*] perperam legebatur antea: *non modo eſſe reprehenſum.* Capp.

89 *cancellato*] hoc eſt, inverſo, commutato &c. Capp.

enim infirmato vacillat alterum: *Si veretur, accuſa: facile enim verecundus ab errore flectetur.*

111 *Enumeratio vitioſa intelligitur, ſi aut præteritum quiddam dicemus quod velimus concedere, aut infirmum aliquid annumeratum, quod, &c.*) Enumeratio pars neceſſariæ argumentationis eſt: hæc cujuſmodi ſit, ſupra diximus. Verum cum ab adverſario proponetur, duobus modis poterit reprehendi; ſi aut aliquid prætermiſſum eſſe in enumeratione doceamus, quod pro nobis ſit; aut ſi omnia quidem enumerata ſunt, ſed in his aut contrarium ponimus, & falſum eſſe monſtremus; aut confitemur aliquid ita eſſe, & oſtendamus eſſe pro nobis. Primus itaque modus eſt, ubi aliquid præteritum demonſtramus, quod prolatum noſtræ cauſæ proficit: ut eſt illud de equo quem poſt adverſarii enumerationem, ex hoſtibus captum eſſe memoravit; id eſt ex præda quæ propria cuique fuerit, non quæ confuſe omnibus fuerit communiter diſtributa. Alter eſt modus reprehenſionis in enumeratione, in quo duo reſpicimus; utrum aliquid contrarium poni poſſit; an aliquid confiteamur ex his quæ adverſarius enumeravit, propterea quod honeſtum eſt. Contrarium ponimus, ſi cum adverſarius equum neget hæreditate veniſſe, nos hæreditate veniſſe doceamus. Confitemur autem aliquid, quod honeſtum ſit; ut ſi adverſarius dicat: Aut inſidias facere voluiſti, aut amico morem geſſiſti, aut cupiditate elatus es; nos dicamus amico morem geſſiſſe: quod utique in confeſſione turpe non eſt; maxime ſi ea, quibuſcum hoc poſitum eſt, conſideremus. Ita in reprehenſione enumerationis, aut prætermiſſum aliquid oſtendimus: quod tamen illatum pro nobis ſit; aut ex omnibus quæ poſita ſunt, nunc aliquid per contrarium refutamus, nunc quia pro nobis eſt, confitemur.

112 *Simplex autem concluſio reprehenditur, ſi id quod ſequitur, non videatur neceſſario cum eo quod anteceſſit, cohærere.*) Hæc quoque ſi ex utroque quo conſtat, id eſt ſi ex propoſito, & adjuncto erit neceſſaria, reprehendi omnino non poterit. Eſt autem hujuſmodi: *Si dies eſt, lucet: Si natus eſt, morietur.* Utique hoc ita neceſſarium eſt, ut frangi omnino non poſſit 90. Tunc autem ſimplex concluſio poterit reprehendi, ſi oſtenderis adjunctum non cohærere propoſito: utputa, *Si mater eſt, diligit. Si aliquando peccavit, nunquam corrigetur.* Utique hoc cum adjunctum conſideras neceſſario cohærere non poſſe, neceſſarium eſſe non poterit; eritque potius probabile. Ita neceſſarium per ſe conſtat: probabile multis aſſeritur argumentis. Hoc autem: *Si aliquando peccavit, nunquam corrigetur*; multis aſſerendum eſt argumentis. Quod vero multis aſſeritur argumentis, neceſſarium non eſt. Recte igitur hujuſmodi reprehenſa concluſio eſt, ſi formam neceſſariam, rem vero probabilem continere monſtretur. Verum hæc cuncta præcepta de Dialectica traxit, quæ magna & difficilis eſt; de qua, ſi facultas fuerit, poſtea tractaturum ſe eſſe promittit.

113 *Cum igitur ex iis quæ ſumuntur; aliquid non conceditur, ſic infirmabitur.*) Omnem argumentationem quatuor modis dixit poſſe reprehendi; ſi aut ſumpta reprehendamus; aut concluſionem; aut ſi genus ipſum argumentationis vitioſum eſſe monſtremus;

90 *hoc ita neceſſarium eſt, ut frangi omnino non poſſit*] Vide tamen paulo ſupra, ubi docet hancce concluſionem (*ſi natus eſt, morietur*) non eſſe omnino neceſſariam: ſed Victorinus noſter hic loquitur de rerum ordine mere naturali. Capp.

Digitized by Google

ſtremus; aut ſi contra firmum argumentum, aliud noſtrum æque firmum, aut firmius opponamus. Itaque jam *ſumptorum* dicta reprehenſio eſt. Si autem, inquit, reprehendi *ſumpta* non poterunt, tunc erit reprehendenda concluſio. In concluſione itaque hoc animadvertendum eſt principaliter, ne cum in propoſitione aliud ſit, aut eſſe poſſit, aliud concludatur: hoc itaque vitium erit dicentis. Vitium porro aut apertum, aut obſcurum. Atque apertum in concluſione vitium erit, ſi cum res alia in propoſitione teneatur, alia omnino res in concluſione ponatur; utputa ſi agitur: *An neſcio quis ad exercitum ſit profectus*, & contra eum quis ſic velit argumentari: *Si veniſſes ad exercitum, a Tribunis militaribus viſus eſſes:* non es autem viſus ab his; non es igitur ad exercitum profectus. Hic utique apertum vitium eſt. Nam propoſitio tenet: *Si veniſſes ad exercitum;* Concluſio: *Non es igitur ad exercitum profectus;* cum juxta propoſitionem debuerat concludi: *Non igitur ad exercitum veniſti.* Hoc itaque apertum vitium. In obſcuro autem duo nobis attendenda ſunt; Ne aut ambiguitate propoſitionis, aut oblivione fallamur. Ambiguitas in propoſitione talis eſt: *Si pecuniæ indigetis, pecuniam non habetis.* Nam omnino qui pecuniam non habet, indiget pecuniæ: & ille qui habet, ſed majorem habere deſiderat, indiget pecuniæ: indigere enim voluntatis eſt. Hæc itaque propoſitio ambigua eſt: *Si indigetis pecuniæ, pecuniam non habetis.* Hujus propoſitionis quamcunque ab adverſario propoſitam concluſionem, alterius rei interpretatione poteris reprehendere: ut ſi in concluſione mendicos poſuerit, tu dicas eos qui pecuniæ indigeant, non te mendicos intellexiſſe: ſed eos qui cum haberent, majorem tamen pecuniam vellent. Deinde ſi ille hujuſmodi homines in concluſione poſuerit: tu contra, in propoſitione dicas te intellexiſſe mendicos. Ita adverſarii concluſionem, propoſitionis viſa ambiguitate, ſubvertes. Deinde aliud obſcurum vitium eſt, cum obliviſcimur quid in propoſitione ſit poſitum, & aliud in concluſione conficitur; utputa: *Si ad illum hæreditas veniebat, veriſimile eſt ab illo necatum.* Hic veriſimilitudo poſita eſt. Deinde hanc propoſitionem pluribus verbis approbant: ſcilicet ut memoria propoſitionis ex animis auferatur. Poſt aſſumunt: *Ad illum autem hæreditas veniebat.* Poſtremo inferunt concluſionem: *Ille igitur occidit.* Utique in hac concluſione oblivio noſtra tentatur. Supra enim poſitum eſt: *Veriſimile eſt ab illo necatum;* hic poſt approbationem longiſſimam propoſitionis, non concludit: *Veriſimile eſt igitur ab illo necatum*, quod probabile eſt; ſed: *Ille igitur occidit;* quod neceſſarium eſt, quodque a probabili propoſitione diſſentit. Itaque diligenter debemus attendere, ut concluſionem adverſarii, aut ambiguitate propoſitionis convertamus: aut quia meminimus quid in propoſitione ſit poſitum, eandem concluſionem falſam eſſe doceamus.

Ipſum autem genus argumentationis vitioſum his de cauſis oſtendetur, ſi aut, &c.) 114
Tertius reprehenſionis modus eſt, cum ipſum genus argumentationis vitioſum eſſe monſtratur. Verum hoc tenere debemus, quod *ſumpta* ſola nuda, & generaliter patentia, modis ſuis reprehenduntur. Genus autem argumentationis in cauſa, & in ſpecie poſitum conſiderare debemus: quod quidem *ſumptis* ſuis, & forma dictionis, quantum in ſe eſt, integrum eſt: ſed cum in cauſa poſitum, quid operetur attendimus, tunc in eo vitia poſſumus invenire. Itaque ipſum genus argumentationis duobus modis vitioſum eſt; cum aut in ipſo vitium erit, aut cum ad id quod inſtituit,

non

non accommodabitur. In ipſo vitium eſſe quatuordecim modis poſſumus invenire. Deinde non accommodari ad id quod inſtituit, duodecim modis poſſumus deprehendere: quæ omnia CICERO, partim quia aperta ſunt, ſolis propoſitionibus; partim quia obſcuriora ſunt, etiam exemplis propoſuit & explicavit. Nos eadem perſequi, imo repetere longum ac ſuperfluum eſt.

115 *Quartus modus erat reprehenſionis, per quem contra firmam adverſarii argumentationem æque firma, aut firmior ponebatur.)* Quarta reprehenſio pertenuis eſt, & defectis omnibus, extrema neceſſitate ponenda. Nam & *ſumpta* vera eſſe concedimus, & concluſionem recte habitam fatemur, & ipſum genus argumentationis vitioſum non eſſe concedimus: ſed contra firmam adverſarii argumentationem, nos quoniam nihil poſſumus reprehendere, aliam argumentationem æque firmam, aut firmiorem proponimus. Verum hoc in *deliberativo* genere cauſæ uſu provenit; cum aut utile aliquid adverſario concedimus: ſed nos aut utilius, aut honeſtius aliquid demonſtramus; aut honeſtum aliquid adverſario concedimus: ſed nos honeſtius aliquid, aut neceſſarium eſſe monſtramus. Verum nunc tranſit ad concluſionem, id eſt ſextam, eandemque extremam partem totius orationis. Quo loco Hermagoras digreſſionem ſupponit, id eſt orationem in qua præter controverſiam cauſæ, aut laus noſtra, aut adverſarii vituperatio contineatur; aut quæ ad aliam rem tranſitum faciat, non per argumentationem, ſed per amplificationem. Hanc TULLIUS non partem orationis vult eſſe, ſed in omnibus orationis partibus inſertari, ac ſubjici poſſe, declarat: ut certis locis poſt rem aliquam probatam, aut amplificationem aliquam ſubjicias, aut laudem, aut vituperationem. Itaque non digreſſionem ſexto loco, ſed concluſionem TULLIUS ponit.

116 CONCLUSIO, *eſt exitus & determinatio totius orationis.)* Concluſio eſt, inquit, finis ac terminus orationis; ſed totius orationis. Nos *epilogos* accipiamus. Hujus concluſionis partes ſunt tres; Enumeratio, indignatio, conqueſtio. Verum hoc diſtant, quod indignatio & conqueſtio tantum animos movent, diverſo tamen exitu; nunc vero iracundia contra adverſarios commovetur, nunc miſericordia circa nos: enumeratio vero & animos movet, & fidem facit. Nam cum repetit quæ dicta ſunt, fidem; cum vero omnia coacervat & colligit, animos movet. Hæc enim enumeratio non ſemper uniformiter ea quæ dicta ſunt, colligere debebit: ne cum odioſum, tum etiam (quod maxime contrarium eſt) fieri ex arte videatur. Itaque ſupradictorum repetitio varianda eſt. Variatur autem modis tribus; ſi aut eas res quas ante dixiſti, breviter perſtringas & colligas, quod quidem factu facile eſt; aut ſi in memoriam audientium revoces, quas partes in partitione propoſueris, & quibus rationibus unamquamque partem confirmaris; aut ſi interroges judices, quid amplius velint cognoſcere, cum hoc & hoc docuerimus, cum hoc & hoc planum fecerimus. Atque hæc nunc per noſtrarum argumentationum repetitionem, vel confirmationem; nunc etiam per adverſariorum argumentationum reprehenſionem. Deinde hæc ipſa enumerationum genera non ſemper a noſtra perſona facienda ſunt: ſed nunc a noſtra, nunc a ſuppoſita, nunc a re. A noſtra perſona quemadmodum accipiat orationem, in promptu eſt. Suppoſitæ autem perſonæ accommodatur oratio, ſi dicas: *Nam quid*

ſi

ſi legis ſcriptor aſſiſtat, & quærat a vobis quid dubitetis, quid poſſitis dicere, cum vobis hoc & hoc ſit demonſtratum? Rei etiam ſic accommodatur oratio, ſi aut lex, aut locus, aut urbs, aut monumentum aliquod accipiat orationem 91 per enumerationem hoc 117
modo: *Quid ſi leges loqui poſſent, nonne hæc apud vos quererentur? &c.* Verumetiam in his enumerationibus, quæ aut ſuppoſitæ perſonæ, aut rei dantur, ita ut in noſtra perſona, illa omnia enumerationum genera varianda ſunt; ut nunc ſingillatim ſingula noſtra argumenta percurrantur; nunc partitionis promiſſio ſuis rationibus exæquanda ſit; nunc interrogatio ad judices facienda; nunc & noſtrarum, & adverſariorum argumentationum copulanda collatio. Commune autem hoc erit in enumeratione præceptum, ut ex unaquaque argumentatione, quoniam tota non poteſt recenſeri, unumquodque quod validum eſt, deligatur; ut memoria renovetur, non omnis repetatur oratio.

Indignatio eſt oratio, per quam conficitur, ut in aliquem hominem magnum odium, 118
aut in rem gravis offenſio concitetur.) Indignatio & conqueſtio tantummodo motus excitant ad iracundiam vel odium; indignatio ad iram, ad miſericordiam conqueſtio: quæ utraque iiſdem locis ſumi poterit, quibus argumentatio cuncta conſiſtit; id eſt ex attributis perſonæ, & attributis negotio: ex his enim & fides comparatur & cumulus. Verum indignatio propria veluti accuſatoris eſt, ut iram in reum concitet: conqueſtio autem velut propria defenſoris eſt, ut in reum ſuſcitet miſerationem. Sed cum indignatio vel conqueſtio apud perſonas, agentium proprietate prævaleant; utrumque tamen ab utroque faciendum. Nam & accuſator iram in reum, miſerationem vero pro ſe ſuſcitare debet: & rurſus defenſor miſerationem pro ſe, iram vero in accuſatorem ſuſcitare debebit. Hoc ita faciendum, quemadmodum etiam ab utroque & propriæ argumentationes confirmantur, & adverſariorum reprehenduntur. Verum cum indignationi & conqueſtioni jam dederit generale atque commune præceptum, quod ex attributis perſonæ vel negotio ſumi poſſunt, dat tamen ſingulis proprios locos; indignationi quindecim; conqueſtioni ſexdecim. Nec nos locorum ipſorum ordo moveat, quod in quoſdam numeros ordinantur. Nulla etenim in ipſo ordine rerum *auxeſis* eſt; nullus gradus aut ad majus, aut ad minus: ſed idcirco locis ipſis numerus datus eſt, quia melius & tenentur ſæpe præcepta, nullamque recipiunt confuſionem, ſi ad memoriam numeris collocentur. Quanquam indignationis primum locum recte ſumpſerit, quod ex rebus omnibus a numinibus traxit exordium: ſed (ut diximus) in hoc locorum numero, rerum ordinem nolo quæramus, ſed ex more manifeſtioris præcepti factum eſſe meminerimus. Jam ipſi loci diligenter inſpicientibus manifeſti ſunt; id eſt res quæ præcipiuntur, facile perſpici poſſunt. Illud tamen præceptum tenere debemus; ſive in indignatione, ſive in conqueſtione nos locis omnibus uti non oportere, ſed his quos cauſa ſuggerat; neque his omnibus, ſed quoad judicantium animi moveantur. Quod ſi etiam uno aliquo loco factum viderimus, orationem continuo finire debemus. Ita enim vel lachrymæ dum incipiunt, ac recentes ſunt, plurimum valent.

Con-

91 *accipiat orationem*] id eſt inducatur loquens, idque per eam figuram cui nomen *Proſopopoeia.* Tullius hoc in loco dixit: *ſi alicui rei attribuetur oratio.* Capp.

119 *Conqueſtio eſt oratio, auditorum miſericordiam captans.*) Diximus conqueſtionis opus hoc eſſe, ut animos judicantium ad miſericordiam moveat. Huic autem dat proprios locos ſexdecim: in quibus (ut diximus) non erit nobis rerum ordo quærendus, ſed quicunque locus ad miſericordiam conficiendam, pro negotii qualitate ſumendus. Hoc autem ſcire debemus, multos eſſe communes locos, & indignationi, & conqueſtioni; & recte: neque enim judex poteſt nobis præbere miſericordiam, niſi ira in adverſarium conſequatur; aut iraſci poterit adverſario, niſi in hoc ipſo nobis animum præbeat miſericordem.

****

MARII VICTORINI
EXPOSITIO IN SECUNDUM
RHETORICON CICERONIS LIBRUM.

120 CROTONIATÆ *quondam cum florerent omnibus copiis, & in Italia cum in primis beati numerarentur, templum Junonis, quod religioſiſſime colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt.*) Omnis præfatio quaſi ſimilitudo eſt ante id quod dicturi ſumus. Ita in ea ſemper ſimilitudo captanda eſt: quanquam ſæpe ad hoc deducitur, ut ſimilitudo tollatur. Unde ſive ſimilitudo futura eſt, ſive non; in eo ad quod præfatio præparatur, animadvertendum ſemper eſt, utrum in toto ſimilitudo præfationis paretur, an in partibus, an in parte. Frequenter enim cuncta conveniunt: frequenter diverſis in præfatione poſitis, cum ea re ad quam præfatio ducitur, quædam in præfatione ſimilitudo confertur. Hic ad quod ducitur præfatio illud eſt; ex multis artium ſcriptoribus electa multa, & ad unam quam ſcripſit artem, quo pulchrior redderetur, præcepta ex multis multa collecta. Huic igitur rei præfatio illa eſt; Zeuxim pictorem nobilem, Helenæ ſimulacrum pinxiſſe: ſed cum conductis, & in unum vocatis quinque virginibus, quicquid eſſet pulcherrimum, delegiſſe. Hoc, ut perſpici licet, in ſumma convenit: quia hic & ille multa de multis: verum præfert TULLIUS opus ſuum; quod magis multa ipſe. Siquidem præteriti temporis ſcriptores & præſentis in judicio habuit: & non unius civitatis, nec unius linguæ; quippe cum & Græcos & Latinos. At vero ZEUXIS ex una civitate & ipſius temporis, eligendi habuit facultatem.

Crotoniatæ quondam cum florerent.) Si partibus conductis tota conveniunt, pulchra ſemper & præcipua dicetur eſſe præfatio. *Crotoniatæ*, Romani ſunt: *Cum florerent omnibus copiis*; Romanis convenit. Item convenit: *Et in Italia cum in primis beati numerarentur. Junonis* vero *templum*, *quod locupletare egregiis picturis voluerunt*; ſic & eloquentiæ, vel facundiæ templum. ZEUXIS eſt TULLIUS 1. Cum multa dicendi

1 ZEUXIS *eſt* TULLIUS] legebatur olim ZEUXIS & TULLIUS; ſed qui comparationis hujus totam ſeriem attente conſideraverit, is legendum eſſe quomodo edendum curavimus, facile fatebitur; perpendenda ſunt præfertim verba illa: *Crotoniatæ*, *Romani ſunt*. CAPP.

cendi genera ſint; ut inter picturas multas Helena, ita inter cæteras dictiones eminet ſemper oratoria: & ut ZEUXIS in pingendis fœmineis vultibus ſummus, ita in orationibus TULLIUS. Pinxit ZEUXIS multa, quæ uſque ad noſtram memoriam manent: ſecula poſteriora tenent, quicquid pinxit oratio Tulliana. ZEUXIS Helenæ ſe ſimulacrum pingere velle dixit: non enim Helenam, ſed ſimulacrum fuerat traditurus: ita TULLIUS ſcribendo artes, non orationes, non ipſam eloquentiam, ſed ſimulacrum eloquentiæ fuerat traditurus; hoc convenit: & illa ſententia: *Quod ex animali exemplo mutum in ſimulacrum veritatis transferebatur.* Mutum enim ſimulacrum eloquentiæ, ars ejus: ipſa autem eloquentia, quaſi animal. Ita pro parte poterit ei rei, ad quam confertur præfatio, convenire; relicto eo quod poſtea præponitur; quod, cum TULLIUS ex omnibus multa quæſierit, & omni tempore; ZEUXIS ex una civitate & uno tempore comparavit.

Ac ſi par in nobis, &c.) Finito præfationis uno genere, ſimilitudinis ſcilicet; 121 nunc prælationem, quæ etiam ipſa in præfatione facienda eſt, incipit dicere.

Exemplorum eligendi poteſtas) Ideo hoc opus eſſe poſſe melius.

Principe illo, atque inventore Tiſia.) Corax & Tiſia artes primi oratorias apud Græcos ſcripſiſſe dicuntur.

Sicut & ipſe, cujus inſtituta ſequebantur, fecerat.) Gloria Xenocratis philoſophi motus ARISTOTELES, philoſophiam exercuit; gloriâ Iſocratis motus, Rhetoricæ præcepta conſcripſit.

Artis ſibi curam aſſumebat.) Voluit enim ARISTOTELES propter Iſocratem, cum philoſophus eſſet, etiam præcepta dicendi tradere.

Alterum communi hominum infirmitati, alterum ſingulari.) Non intelligere, omnium poteſt eſſe, & eſt vitium commune: ſingulare vitium eſt, ut cum non intelligat, perſeveret.

Hæc commode perſcripſiſſe videamur.) Id eſt ut præcepta commode tradidiſſe videamur.

Arroganter aſſenſerimus.) Hoc enim magnum vitium, temere aſſenſiſſe.

IGitur primus liber expoſito genere hujus artis & officio, & fine, & materia, & partibus, genera controverſiarum, & inventiones, & conſtitutiones, & judicationes continebat.) 122 Propoſiturus quid dicendum ſit in ſecundo libro, prius enumerat quid in primo dixerit; de genere artis, de officio, de fine, de materia, de partibus, de inventione, & ejus conſtitutionibus, cæteriſque rebus. Item de partibus orationis, quas cum pleno præceptorum genere compleverit, confirmationem & reprehenſionem non ad cauſarum ſpecies, ſicut oportuerat, applicavit: dedit enim præceptum quomodo in omni cauſarum genere argumentandum ſit. Ergo nunc ad ſpecies applicata argumentatione, dicturum ſe pollicetur: ita tamen ut non de expolitione argumentationis, quæ in primo pleniſſime tractata eſt; ſed de argumentis loquatur in unoquoque genere cauſarum; id eſt in *conjectura* 2, *fine* 3, *qualitate*, *tranſlatione* 4, &

2 *in conjectura*] ſive *ſtatu conjecturali*; vulgo vocant quæſtionem de facto. CAPP.

3 *fine*] ſive *ſtatu definitivo*, ubi quæritur quo nomine res, quæ in confeſſo eſt, appellanda ſit. CAPP.

4 *tranſlatione*] ſive *ſtatu tranſlativo*; vulgo dicunt præſcriptionem & exceptionem judicii declinatoriam. CAPP.

& cætetis his incidentibus. Et potuit quidem hoc eſſe contentus, ut ſpecialiter de conſtitutionibus diceret in quocunque genere cauſarum; quæ eſſent confirmandi præcepta; quæ reprehendendi. Verum quoniam ipſa quoque genera cauſarum propter ſuos fines diverſos, diverſa præcepta deſiderant, cum *judicialis* habeat æquitatem, *demonſtratio* honeſtatem, *deliberatio* honeſtatem & utilitatem; confirmandi & reprehendendi præcepta, quæ ſint in conſtitutiones 5 ſingulas, diviſit in *judiciali* genere cauſarum: in poſtrema libri parte de *deliberatione* & *demonſtratione*, propter fines proprios aliqua tractaturus. Expoſito genere; (quod eloquentia, magna & ampla pars eſt civilis cujuſdam rationis 6): & officio 7 (officium ejus artis eſt dicere appoſite ad perſuadendum; finis, perſuadere dictione): Materia, (quod ὑπόθεσις ſit 8: non autem omnia, ut voluit Gorgias Leontinus: aut etiam θέσις 9, ut voluit HERMAGORAS): Partibus 10, (Inventio, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio: Genera controverſiarum, id eſt genera cauſarum; *Judiciale*, *deliberativum*, *demonſtrativum*.) Inventione 11: nam de quinque partibus 12 ſolam inventionem tractat: deinde partes orationis 13; Exordium, narrationem, partitionem, confirmationem, reprehenſionem, concluſionem; quo pacto tractari conveniret argumentationes, ſyllogiſmum & inductionem: hic tantum ipſa inventa, id eſt argumenta ipſa; non expolitionem 14, aut ſententiæ dictionem. Conſtitutiones omnes *judiciali* in genere cauſarum tractabuntur.

123 *Nunc a* conjecturali *conſtitutione proficiſcemur, cujus exemplum ſit hoc expoſitum.*] Secundus liber confirmationem, & reprehenſionem ipſis conſtitutionibus applicavit; cum primus liber generaliter omnem materiam omnibus dederit. Ac primo de *conjectura* proponit exemplum, non ipſum exemplum tractaturus: quoniam in exemplo non

5 *in conſtitutiones*] alias dicuntur ſtatus quæſtionum oratoriarum, Græce στάσεις. CAPP.

6 *pars eſt civilis cujuſdam rationis*] perperam legebatur antea: *civilis cujuſdam orationis;* ſed legendum eſſe *rationis*, liquet ex hiſce ſupra relatis TULLII verbis: *civilis quædam ratio eſt, quæ multis & magnis ex rebus conſtat. Ejus quædam magna & ampla pars eſt artificioſa eloquentia.* CAPP.

7 *& officio*] hæc verba, quæ in præcedenti editione deſiderabuntur, ex edit. Baſileenſi reſtituimus. CAPP.

8 *materia (quod ὑπόθεσις ſit*] in edit. Baſil. *quodcunque in civilibus negotiis reperitur.* CAPP.

9 *aut etiam θέσις*] in edit. Baſil. *Nec etiam cauſas & quæſtiones omnes;* ubi pro τῷ *cauſas* legendum videtur *cauſæ.* CAPP.

10 Partibus (*inventio*, *diſpoſitio &c*] vel deeſt τὸ *quæ ſunt*, vel verba hæc *inventio*, *diſpoſitio &c.* e margine in contextum irrepſerunt. Cæterum in edit. Baſil. legitur: *partes autem ejus ſunt; inventio, diſpoſitio &c.* quæ lectio ſpernenda non eſt; eam tamen in contextum non recepimus, eo quod perturbaret hanc orationis Victorinianæ ſeriem: *expoſito genere . . . materia . . . partibus . . . . inventione.* CAPP.

11 *Inventione*] perperam legebatur *inventiones.* Nam hoc nomen refertur ad antecedentem illam locutionem: *Expoſito genere;* adeo ut ſenſus ſit: *expoſita etiam inventione.* CAPP.

12 *de quinque partibus*] antea legebatur: *de quinque partibus orationis;* ſed genitivus ille *orationis* perperam huc intruſus erat ex verſu conſequenti. Nam Inventio, Diſpoſitio Elocutio &c. Sunt quidem partes τῆς ῥητορικῆς non autem orationis. CAPP.

13 *deinde partes orationis*] perperam fuerat: deinde pars orationis. CAPP.

14 *quo pacto tractari conveniret argumentationes . . . hic tantum ipſa inventa . . . non expolitionem*] ſubintelligitur verbum *tractat*, idque ex præcedentibus. CAPP.

Digitized by Google

non omnia ineſſe poſſunt, quæ cadunt in *conjecturam* 15. Omnia enim exempla, quæ in *conjecturam* veniunt, vel venire poſſunt, præcipienda fuerant. In argumentis ergo de *conjectura* erit præceptio: quia exinde in thema quodlibet *conjecturale*, quod neceſſarium fuerit, facile poterit devocari. Hoc autem fieri a TULLIO intelligamus, etiam in omnibus conſtitutionibus, ut exemplum cujuslibet conſtitutionis det: non tamen ipſum tractet exemplum. Propoſito itaque exemplo *conjecturali* ſecundum præcepta primi libri, docet quæ ſit *intentio* 16, quæ *depulſio* 17: ex quibus duobus, quæ ſit conſtitutio: deinde admonet quod in *conjectura* non conceditur: eademque quæ quæſtio eſt, ipſa eſt judicatio, *Occideritne*. In *conjectura* enim factum non conceditur: unde non poteſt ex deductione rationis, & refutatione naſci poſt quæſtionem primam alia quæſtio quæ dicitur judicatio. Subjungit poſt admonitionem, dare ſe præcepta huic conſtitutioni, & argumentorum locos omnes *conjecturæ* convenientes: ex quibus in quamlibet *conjecturam*, qui neceſſarii fuerint, devocabuntur. Sunt igitur *conjecturæ* loci hi principales; a cauſa, a perſona, a facto. A cauſa eſt quamobrem fiat aliquid, & quæ parit voluntatem. De cauſa enim loquitur hominis, non rei: qua cauſa volumus probare quod voluit facere is cui *intenditur* 18 factum. Perſona autem omnis illa eſt, quæ feciſſe dicitur: hoc eſt 19 ſola ex omni vita per attributa perſonis ſumpta approbatio ad id quod intenditur factum. At vero a facto probationes habebunt facta illa omnia, quæ probant factum illud, unde judicium eſt. Nam factum tria ſignificat: Eſt factum vitæ præteritæ, quod perſonam probat: Eſt factum & illud quod intenditur, ipſum illud quod dicitur: *igitur occidiſti*: Eſt factum tertium, hoc quod tribuit argumentum ad factum illud, unde judicium eſt; ut *Tranſiſti*, *clamaſti*: quibus probatur *Occidiſti* 20. Hoc ergo ultimum eſt, quod dixit *a facto*: quod ipſum perſpicietur in tribus illis; *Ante negotium*, *in negotio*, *poſt negotium*: ſimul cum ſuis, (per quæ ſe explicant facta): Loco, tempore, modo, occaſione, facultate. Ergo hæc tria ſunt, quæ *conjecturæ* ſuggerunt argumenta; Cauſa, perſona, factum.

Cauſa diſtribuitur in impulſionem & ratiocinationem.) Impulſio motum habet 124
repentinum non voluntarium; ut amor, vinolentia: & omnino omnia hujuſmodi, quæ veniam merentur, ſi confiteatur 21 idipſum quod feciſſe arguitur. Nam ſi negat, argumenta ſunt a cauſa; ut ſit: *Feciſti, quia vinolentus fuiſti. Feciſti, quia amore feciſti. Feciſti, quia iracundus es*: quibus cauſis probatur facere potuiſſe, quod negat. Ratiocinatio autem cauſa eſt etiam ipſa voluntatis; hæc ratio 22 faciendi fuiſſe oſtendit voluntatem, aut non faciendi: quæ ſumitur ex ratiocinatione vel boni vel mali; ſive jam præteriti boni, ſive futuri; pariter mali, vel præteriti, vel futuri.

15 *a conjecturali conſtitutione . . . . . de conjectura . . . . . in conjecturam*] *ſtatum* quæſtionis intelligit *conjecturalem*, ubi de quopiam facto quæſtio inſtituitur. CAPP.

16 *quæ ſit intentio*] id eſt accuſatio. CAPP.

17 *quæ depulſio*] id eſt τῦ Rei defenſio, criminis inficiatio &c. CAPP.

18 *intenditur*] iſt eſt adſcribitur, attribuitur perſcripto accuſationis libello. CAPP.

19 *hoc eſt*] legere malim *hæc eſt*, ut referatur ad τὸ *approbatio*. CAPP.

20 *probatur occidiſti*] id eſt, hæc accuſatoris propoſitio *occidiſti*. Græci dicerent κατασκευάζεται τὸ, ἔκτανες. CAPP.

21 *ſi confiteatur*] ſupple *Reus*. CAPP.

22 *hæc ratio*] antea legebatur *hac ratione*; quod emendavimus ex edit. Baſileenſi. CAPP.

ri. Quod nos diximus malum, vel bonum; id eſt ut gloriæ cauſa, ut amicitiarum, ut inimicitiarum ulciſcendarum, & metus, & pecuniæ. His igitur commodis vel incommodis hos gradus dat primos. Commodi retinendi, utique quod haberet, augendi; deinde; adipiſcendi, id utique eſt, quod non habebat. Contra incommodi rejiciendi pariter, & id quod habebat, imminuendi; devitandi, utique quod futurum erat. Ita tria hæc tribus ſuperioribus reſpondent; commodis incommoda; illic retinendi, hic rejiciendi; illic augendi, hic minuendi; illic adipiſcendi, hic devitandi: quibus etiam illa accident; ut aliquid incommodi 23 ſumamus, vel ut majus commodum conſequamur, vel ut majus incommodum vitemus: aut rurſum; ut commodum aliquod prætereamus; vel ut majus commodum adipiſcamur; vel ut majus incommodum devitemus. Nam & ſuſcipi commodum parvum poteſt, ut majus aliquod commodum conſequamur, vel incommodum majus vitetur: & rurſus commodum contemni poteſt, vel ut majus aliquod commodum conſequatur, vel ut majus incommodum vitetur: & rurſus rerum commodum contemni poteſt; ut Leno contentus fuit ſine lucro meretricem dare, ne ab Æſchino verberaretur: & velut in Verrinis accipi poteſt: Malo non habere, quam rogare. Rurſus contempto commodo, ſuſcipi majus commodum poteſt; ut Terentianum illud eſt in ſuaſione: *Pecuniam in loco negligere, maximum interdum eſt lucrum.* Quæſtio vero eadem *conjecturalis eſt*, quæ & *judicatio*: quia ratio deeſt: non enim factum in confeſſione eſt. Ideo eadem erit *judicatio*, quæ quæſtio.

Et in horum locorum,) Quæ conjecturalia ſunt.

Et in cæterorum,) id eſt, cæterarum conſtitutionum non omnes in omnem 24 cauſam convenire, ſcilicet locos.

125 *Omnis igitur ex cauſa, ex perſona, ex facto ipſo conjectura capienda eſt.*) Omnis hic locus a cauſa, ſive impulſionis, ſive ratiocinationis, conjecturæ maximum eſt fundamentum: non quod cum cauſa ſit, continuo & facinus comprobetur: ſed quoniam facinus nullum eſt, quod non ante cauſa præceſſerit. Supponit deinde locos quibus accuſator utitur; cum aſſerit impulſione aliquid eſſe factum. Ex quibus primus eſt amplificatio ejus rei, quæ impulſionem pariat. Deinde approbatio quid ex ea fiat, per exempla: ut, *Amore ſe interfecit.* Tertio loco comparationem facimus; & declarata impulſione, eventum ejus cauſæ fuiſſe concludimus. His tribus locis accuſator utitur in impulſione. In ratiocinatione vero hi ſunt, quos nunc dicam; demonſtratione, quid petierit, quid fugerit; augmento, quanta res ſit quam appetierit, aut fugerit. Præter hæc duo, immo in his duobus etiam illud accuſator conſiderare debebit; ne forte iſta quæ ſecutus fuerit aut fugerit, in opinione tantum habuerit reus: neque conſecutus ſit commoditatem, neque ullum malum fugerit: ſed dicendum eſt ei ita fuiſſe viſum, quia arguitur, & ſit ſua opinione deceptus. Opinio autem dupliciter decipit; modo dum rem aliter putat, atque eſt eadem res; modo dum aliter evenit,

23 *aliquid incommodi*] perperam editum erat *commodi*. CAPP.

24 *non omnes in omnem*] Locum hunc antea affectum male reſtituimus ex ipſo CICERONIS contextu. Nam antea quidem legebatur: *cæterarum conſtitutionum. Convenire ſcilicet locos.* Nec multo commodiorem ſenſum exhibebat editio Baſileenſis, quæ ſic habet: *cæterarum conſtitutionum conveniunt in Locos.* CAPP.

evenit, quam putavit. Res fallit, ſi mala creditur, cum bona ſit: vel contra, vel neutrum, vel utrumque. Ergo cum hoc intelligi poſſit, quod opinio fallit homines, tum in re, tum in eventu; cum in re reus uti hac cœperit forte defenſione: *Non ſibi antiquiorem fuiſſe pecuniam vita aut fratris, aut amici*; accuſator debet verum argumentum concedere: eſt enim credibile: ſed confirmare debebit, hoc ei qui arguitur, non ita viſum fuiſſe; & hoc approbare ex attributis perſonæ, non hanc illum habuiſſe opinionem, ſed illam potius habuiſſe, quod talis eſt; quod ſcilicet perſonæ eſt. Sic argumentabitur accuſator de eo cujus opinio falſa eſt in re. Cum autem eventus fallit, quod accidit (exempli modo) cum aliquis miſſo telo alterum interficit, ut in ſcholæ controverſiis: ut vero in cauſis forenſibus, cum quis eum dicatur necaſſe, cujus hæres non ſit, ſed tamen ſperarit hæredem 25: accuſatoris locus eſt, cogitationem ſpectari debere, non eventum. Et hæc de ratiocinatione. In cauſa autem omni, ſive in impulſione, ſive in ratiocinatione laborandum eſt, fuiſſe illis poteſtatem, ant facultatem, aut voluntatem. Poteſtas eſt, qua poſſe oſtenditur. Facultas eſt, qua adjutores, & cætera demonſtrantur. Voluntas eſt, qua velle vel voluiſſe aliquid declaratur. Ita aliud erit voluntas, aliud cauſa, ſive impulſione, ſive ratiocinatione 26: illæ enim efficiunt voluntatem 27; non autem quod efficitur, hoc eſſe debet, quod eſt illud quod efficit. Nam ſæpe & cauſæ ſunt, & deeſt voluntas, quæ probari poteſt, vel fuiſſe, vel non fuiſſe; tametſi cauſa præceſſit. Hoc ex perſonæ potius attributis confirmabitur: quibus talis doceatur, ut potuerit cauſis commoveri. Hæc igitur accuſator dicet, & cum volet alios defendere, quibus fuiſſe cauſa faciendi declarabitur. Deinde adjunget etiam alios locos, quos defenſori TULLIUS dabit ad ſe purgandum quibus locis utetur (ſicuti diximus) accuſator, cum defendet alios: ſed hoc brevi faciet: illorum enim defenſione alterum alius vult accuſare, non ipſos oſtendere innocentes. Ita in majore eſſe actu non poteſt 28, quod alteri proficit. *Omnis igitur ex cauſa, ex perſona, ex facto ipſo conjectura capienda eſt*; quæ parit voluntatem 29, velle vel voluiſſe 30; id eſt cauſa qua, quid ortum ſit, oſtendimus. Attributum perſonæ, id eſt perſonæ: attributa autem negotio, id eſt quod ait, *Facto*.

Cauſa

25 *ſed tamen ſperarit hæredem*] hoc eſt, opinatus fuerit ſe eſſe vel fore hæredem. Nam idem VICTORINUS hæc CICERONIS verba: *quid in opinione ejus quem arguit, fuerit*; Paulo poſt ſic exponit: *ut non ſolum quid conſecutus fuerit*; Verum etiam quid ſperaverit, & infra: *ideo occidiſti*; quia te hæredem fore ſperaſti. CAPP.

26 *cauſa ſive impulſione, ſive ratiocinatione*] dixit enim paulo ſupra duplicem eſſe cauſam; unam impulſionis, alteram ratiocinationis: ſed paulo poſt clarius ita loquitur: *Cauſa quæ parit Voluntatem, ſive per impulſionem, ſive per ratiocinationem*. CAPP.

27 *illæ enim efficiunt voluntatem*] editio Baſileenſis habet *illa*. CAPP.

28 *in majore eſſe actu non poteſt*] id eſt in prolixiori oratione ſeu orationis parte. Hoc enim refertur ad ſuperiora illa verba: *ſed hoc brevi faciet*. CAPP.

29 *quæ parit voluntatem*] cum τὸ *quæ* referatur ad ſuperius illud, *ex cauſa*, non immerito conjiceret quis legendum hic eſſe: *ex cauſa quæ parit voluntatem*. CAPP.

30 *velle vel voluiſſe*] hæc verba ſunt ἐξηγητικὰ ſeu explicativa τοῦ *voluntatem*. Nam mox dicebat VICTORINUS: *voluntas eſt qua velle vel voluiſſe aliquid declaratur*. CAPP.

Cauſa diſtribuitur 31 *in impulſionem & in ratiocinationem.*) Rationem ſcilicet 32, non ratiocinationem illam (ut ſupra legimus) ſyllogiſmi.

Ut amor, iracundia, ægritudo.) Inter iracundiam & iram hoc intereſt; quod iracundia perpetua eſt, ira ad tempus ſuſcipitur. Atque hoc fit, ut iracundia ſit impulſio: ira, ratiocinatio; ut *Odio quis iratus, vel metu occidiſſe dicatur;* quod eſt ratiocinationis. Cæterum iracundum eſſe, quia ſemper ad impulſionem eſt; dicimus, quæ 33 propter talem naturam admiſſum facinus poſſit oſtendere. Ægritudinem vero morbum animi poſuit, non corporalem.

In quibus, aut incommodi aliquid 34 *majoris adipiſcendi commodi cauſa* 35, *aut majoris vitandi incommodi ſuſcipitur.*) Ut aliquid incommodi ſuſcipiatur 36 propter duas res; vel ut majus aliquod commodum conſequamur, vel ut majus incommodum vitemus.

Hic locus ſicut aliquod fundamentum eſt 37.) Id eſt cauſa.

Niſi aliquid quare factum ſit, oſtenditur.) Quid ſit cauſa quæ parit voluntatem ſive per impulſionem, ſive per ratiocinationem.

Ergo accuſator, cum aliquid impulſione factum eſſe dicet.) Locis confirmationis a cauſa per impulſionem primo datis, redit ad reprehenſionis modos.

Qui ſimili impulſu aliquid commiſerint, & ſimilitudinum collatione.) Ut applices exemplum, & doceas ſimile comparando.

Et ipſius animi affectionis explicatione curandum eſt.) Ut ipſius affectionis, hoc eſt rei, ſit explicatio.

Ut non mirum videatur, ſiquod ad facinus tali perturbatione commotus animus acceſſerit.) Id eſt ut veriſimile probet, & per exemplum, & per explicationem animi affectionis.

Ut quoad ejus fieri poſſit.) Quantum in hac re fieri poſſet.

Quid in opinione ejus quem arguet, fuerit.) Ut non ſolum quid conſecutus ſit, verum etiam quid ſperaverit.

Si oſtendi poteſt ei viſum eſſe, qui arguatur.) Ut voluntatem criminetur, etiam ſi effectus defuit: ut ex eo cauſam habuerit, quia timuit, quia ſperavit; etiam ſi nihil aut commodi, aut incommodi acceperit.

126 *Nam opinio dupliciter fallit homines.*) Opinio fallit in re, cum opinio vera non eſt, & errat ab eo, quod in vero eſt: ut cum res mala ſit, bona credatur, vel contra.

Eventus

31 *cauſa diſtribuitur*] perperam editum erat *tribuitur.* Capp.

32 *Rationem ſcilicet*] legebatur antea *Ratio*; emendavimus ex editione Baſileenſi & ex ipſa ſerie totius orationis. Capp.

33 *dicimus qua &c*] id eſt: dicimus talem hoc in loco impulſionem intelligi, quæ, &c. Capp.

34 *aut incommodi aliquid*] olim legebatur *commodi;* quod emendandum curavimus ex ipſo Ciceronis contextu, ad quem reſpicit Victorinus. Capp.

35 *adipiſcendi commodi cauſa*] τὸ *commodi* quod hic deerat, ſupplevimus ex ipſius Tullii verbis. Capp.

36 *ut aliquid incommodi ſuſcipiatur*] antea legebatur *commodi*; ſed errore manifeſto. Capp.

37 *hic locus ſicut aliquod fundamentum eſt*] τὸ *fundamentum* quod deerat, ex ipſo Ciceronis loco reſtituimus; idque eo lubentius quod ad τὸ *fundamentum* referrentur hæc Victorini verba: *id eſt cauſa.* Capp.

Eventus fallit opinionem, cum opinio quidem vera eſt, ſed eam interveniens caſus decipit: ut cum res bona eſt, & bona creditur; ſed aliquo caſu in malum vertitur. Jam in cauſa ipſa hoc modo poſſumus dicere, id eſt ut dicamus: *Ideo occidiſti, quia te haredem fore putaſti*; *licet ille alium haredem fecerit.* Ita ſemper in opinione eſt: & eventus fallit, & res; cum aut aliuſmodi eſt, quam creditur; aut aliter creditur, quam putatur provenire habuiſſe [38].

Aut non is eventus eſt quem arbitrati ſunt.) Cum aut ipſa res qualis ſit, ignoratur: aut cum res certa fuerit, aliter eveniat, quam putatum eſt: aut id, quod bonum eſt, malum putant, & reliqua.

Hoc intellecto.) Quod homines impellantur non ſola ratiocinatione vera rerum, verum etiam falſa; hoc intellecto, quod feſellit illum res.

Illi non eſſe ita viſum.) Ut quamvis verum ſit quod dicatur, ipſi tamen non fuerit iſta ſententia.

Ex iis, quæ ad perſonam pertinent.) Attributa perſonæ, quæ probant perſonam: ut ſi quis dicatur alium occidiſſe, ac voluerit. Exemplum ad eventum falſum probandum poſuit, non ad probationem cauſæ per conjecturam.

Aut eum necaſſe, cujus teſtamento non ſit hæres.) Exemplum in cauſa.

Non quo caſu utatur, ad rem pertinere.) τὰ κεφάλαια conjecturæ ſunt ἡ ἔκβασις [39], id eſt eventus, accidentia, effectus, caſus.

Poteſtas, ſi aut neſciſſe, aut non affuiſſe, & reliqua.) Non fuit neceſſe facere, etiam ſi cauſa fuiſſet: etſi fuiſſet cauſa vendendi propter æs alienum, non tamen neceſſitas, ut deos patrios venderet.

Defenſor autem ex contrario primum impulſionem aut nullam fuiſſe dicet, aut ſi fuiſſe concedet, extenuabit.) Dati ſunt loci accuſatori, quibus uti debeat ad probationem cauſæ per impulſionem. Item alii dati ſunt, quibus uti debeat ad probationem cauſæ per ratiocinationem. Nunc ſupponit defenſoris locos in infirmanda impulſione, & infirmanda ratiocinatione. Infirmandæ impulſionis loci ſunt quatuor; negare, minuere ejus effectum qui intenditur, impulſionis ipſius naturam docere, confirmare exemplis & ſimilitudinum propoſitione. Ratiocinationis loci ſunt quatuor: quoniam ratiocinatio aut in re eſt, aut in opinione; in re commodi, vel incommodi; loci ejus erunt, negare [40], commodum minuere, dicere aliis magis fuiſſe, aut tantum & ſibi, quantum & aliis, aut incommodum majus quam commodum. Pariter & de incommodis iſta dicentur; quod dicitur evitatum, nullum fuiſſe incommodum, non tantum fuiſſe commodum quam incommodum, aliis magis incommodum, aut & aliis tantum quantum ſibi, aut majus commodum quam incommodum. 127

Sin accuſator dixerit, &c.) Si in ratiocinatione opinio ponetur, infirmitatis loci ſunt quatuor; non tale eſſe vel commodum vel incommodum, ut poſſit aliquem fallere, maxime ſe non potuiſſe; quod firmabitur perſona. Poſt hæc omnia, defenſor 128

38 *habuiſſe*] hoc eſt *potuiſſe*, idque Græcorum more, apud quos τὸ ἔχειν *habere*, ſæpe ſumitur pro τῷ δύνασθαι *poſſe*. Capp.

39 τὰ κεφάλαια *conjecturæ ſunt* ἡ ἔκβασις] quinque priora Vocabula quæ in precedenti editione deerant, reſtituimus ex edit. Baſileenſi. Capp.

40 *negare*] in præcedenti editione legebatur hic *necare*; quem ſpiſſum errorem fuiſſe, nemo negaverit. Capp.

ſor uti poterit omnibus locis accuſatoris, ſi in alios crimen transferre voluerit. Quemadmodum enim accuſator cum convincat, defendit alios, & utitur partibus ac locis defenſoris; ita & defenſor, ut ſe purget, accuſabit alios, & in hoc utetur partibus ac locis accuſatoris: aut ſi fuiſſe concedet, extenuabit: quia auget accuſator.

129 *Ex perſona autem conjectura capietur, ſi ea res, quæ perſonis attributa ſunt, diligenter conſiderabuntur.*) Explicitis præceptis omnibus ad cauſam pertinentibus, ſubjunguntur præcepta perſonæ attributa: & quemadmodum his uti poſſit accuſator, quemadmodum etiam defenſor in *conjecturali* conſtitutione 41. Et hæc quidem perſonæ attributa, in primo libro quanquam ſingula expoſuerit & explicarit; hic tamen nunc breviter repetit, quæ ipſa ſint, & quid ſint: poſt præcepturus quemadmodum his uti poſſit accuſator, quemadmodum defenſor.

Quo in genere eſt virtus, ſcientia.) Id eſt ſtultitiæ contraria.

Amor, iracundia.) Affectio enim facile eventum ſuum declarat: ſignoque ipſa eſt ejus rei quam ex ſe parit.

Et ipſorum vis.) Quid ipſa poſſint, non quid ex ſe gignant.

Et quæ res harum aliquam rem conſequantur.) Quid ex ſe gignant, non quid ex ſe ipſæ poſſint.

130 *Ac perſonis quidem res ea ſunt attributa, ex quibus omnibus unum in locum coactis, accuſatoris erit improbatione hominis uti.*) Expoſitis breviter attributis perſonæ, quia ita res repetita poſcebat, dat accuſatori ex his præceptum, ut excutiat vitam præteritam. Parum eſt enim cauſam commendaſſe ſolam, ſi non, quæ ab hac impelli poſſet, perſona conſentiat. Ergo accuſator ex vita præterita proferre debet ſimilia peccata, ſimiles cauſas, in rebus vel paribus, vel minoribus, vel majoribus: vel ſi ſimiles proferre non poterit, diſpares proferat. Atque hæc nocentis vitæ ſunt. Si innocens vita præterita eſt illius qui reus eſt, locus communis inducitur; vitam præteritam ſpectari non oportere: quod ea poterit eſſe occulta aut fortaſſe ad peccandum cum animus fuerit, defuerit cauſa, vel poteſtas, vel occaſio. Deinde alius locus communis; non ex vita præterita præſens judicium, ſed ex præſenti judicio vitam ſpectari oportere. Sin autem vita alicujus ignorabitur, prætereundus ab accuſatore hic locus eſt, dicendumque cur prætereatur; quod ignoretur vita: ſtatimque ad alia argumenta properandum, quæ ſunt ex ipſo negotio in factis dictiſque ejus, qui reus eſt, collocata.

131 *Defenſor autem primum, ſi poterit, debebit vitam ejus, qui inſimulabitur, quam honeſtiſſimam demonſtrare.*) Qui defenſori a perſona contrarii loci ſunt. Nam primum laborare debet, ut honeſtam Rei vitam demonſtret: quæ declarabitur officiis, vel communibus & notis, vel maximis, & raris, aut cum periculo, aut cum labore præſtitis, officii cauſa, non neceſſitatis: & præſtitis in parentes, cognatos, amicos, rempublicam. Sed iſta beneficiorum commemoratio parva eſt: quia multorum vita exemplo eſt, naturam poſſe mutari; ut morum inſtituta perſeverarint, declarandum eſt: Nihil aliquando deliquiſſe, nunquam ab officio receſſiſſe: fuiſſe & cauſas, & facul-

41 *in conjecturali conſtitutione*] Locutionis hujuſce ſenſum in præcedentibus Notis expoſui. | Capp.

cultatem: nunquam tamen voluiſſe peccare. Atque in his oſtendendis occaſionibus, laborandum eſt: earum rerum namque copiam fuiſſe in faciendo, & facere noluiſſe; quarum reum nunc crimen in judicio eſt: ut ſi avaritiæ 42, cupiditatis. Deinde locus communis inducendus eſt, quo indignum eſſe conqueſtione declarandum eſt; ut qua cauſa impelluntur ad peccandum vitiis omnibus pleni, hac cujus vita præterita purgata ſit, impulſus eſſe dicatur. Deinde alius locus communis; vitam honeſte actam, reo debere prodeſſe: ipſam eſſe certiſſimam teſtem morum & voluntatum: criminationem inimicorum invidia facile poſſe componi. Hæc 43, ſi honeſta vita eſt. At ſi inerunt aliquæ turpitudines, laborandum eſt ut falſa eſſe dicamus inimicorum criminatione collectas 44: vel eo vitio mentis admiſſas 45, quo facilius veniam promeremur; negligentia, neceſſitate, adoleſcentia: vel quolibet alio affectu animi non pernicioſo; amore, vel aliquo hujus generis. Poſtremo laborandum eſt, ut turpitudines vitæ præteritæ, vel in diſſimili genere vitiorum eſſe doceantur; ut quoniam innocentem probare non poſſumus, ab hoc tantum facinore, quod in judicio eſt, remotum eſſe doceamus. Sin vero eſt vita turpiſſima, nullo genere defenſionis ſupra poſito purganda: locus communis induci debet; vitam præteritam ſpectari non debere; neque de moribus hoc crimen, quod intenditur, comprobari.

Ex facto autem ipſo ſuſpiciones ducentur, ſi totius adminiſtratio negotii ex omnibus partibus pertentabitur.) Reſtat tertia pars probationis in *conjectura*, ex negotio: hujus partes quatuor ſunt, ut in libro primo expoſitum eſt. Etenim attributa negotio quatuor ſunt; continentia cum negotio, in geſtione negotii, adjuncta negotio, quæ geſtum negotium conſequuntur. Hæc breviter hic repetit, quoniam jam in libro primo tractata ſunt: ac dicit in *conjecturam* omnia genera incidere, non omnes partes; ut in continentia negotii 46, ante negotium, in negotio, poſt negotium, facta omnia in ſuſpicionem vocemus: item in geſtione negotii; locum, tempus, occaſionem, facultates: de modo conticeſcens, quod rei manifeſtæ, & in confeſſione habitæ modus ſemper eſt. Item adjuncta negotio, vel majora, vel minora, vel paria, vel ſimilia, maximeque eventus *conjecturæ* prodeſt. Quarta etiam pars, quæ geſtum negotium conſequitur, ad *conjecturam* tribuet argumenta; ubi quæritur lex, conſuetudo, pactio, uſus, exercitatio. Atque hæc ſunt attributa negotio: ex quibus cum ducitur argumentum, impletur argumentatio ex negotio. Invenitur autem argumentatio præterea quæ communiter ſumatur ex attributis negotio, ex attributis perſonæ: ut attributa perſonæ non mihi perſonam, hoc eſt vitam præteritam hominis declarent, ſed hoc facinus approbent, quod intenditur: ſicut declarabunt, quæ ſupponuntur, exempla 47. 132

Suſpiciones ducentur,) id eſt conjectura capietur ex ipſis omnibus partibus.

Ex

42 *ut ſi avaritiæ &c.*] ſupple, *crimen in judicio ſit*. Capp.

43 *Hæc*] ſupple, *dicentur a defenſore*. Capp.

44 *collectas*] in præcedenti editione perperam legebatur *collecta*. Capp.

45 *admiſſas*] male editum fuerat *admiſſa*. Capp.

46 *in continentia negotii*] id eſt in iis quæ ſunt eum ipſo negotio individue & immediate, ut ita loquar, conjuncta: ſic dixit ſupra, *continentia* (τὰ συνεχῆ) *cum negotio*. Capp.

47 *quæ ſupponuntur, exempla*] editum erat *exemplo*: ſed facile mihi perſuadeo legendum eſſe *exempla*. Nam & paulo infra dicit Victorinus: *præceptis exempla ſupponere*. Capp.

Ex omnibus partibus pertentabitur; ut non mixta ſint attributa perſonæ, ſed tantum ſola ſint facta in ipſo negotio, vel actione totius negotii impleta.

Hoc ergo 48 *in genere ſpectabitur locus, tempus, occaſio, facultas.*) Modum in *conjectura* non poſuit: quia in faciuore confeſſio ſemper inſpicitur.

233 *Sunt autem aliquæ ſuſpiciones, quæ communiter & ex negotiorum, & ex perſonarum attributionibus ſumuntur.*) *Conjecturæ* argumenta ſuggerunt cauſa, perſona, factum: utique ideo tria, quia ſingula. Suis igitur rationibus cauſa, ſuis perſona etiam approbatur. Eodem modo factum: quod cum ſingula ſuis rationibus per ſe in *conjectura* fidem præſtent, merito ad probationem conjecturæ triplex materia collocatur. Monet tamen ratio, duo (perſonam ſcilicet atque factum,) ad unam fidem poſſe conſociari: ut ex utroque materiæ genere; negotiorum, id eſt factorum, & perſonarum, fides *conjecturæ* quæſtionibus afferatur. Hoc ut facilius fiat, intellectuque capiatur, meminiſſe debemus attributa perſonis, quæ utique cum ſunt, ipſam videntur approbare perſonam: quam cum probaverint, jam conjecturæ locus eſt; a tali viro id quod intenditur facinus, non potuiſſe committi. Ergo attributum perſonæ facit perſonæ fidem: facto autem prodeſt approbata perſona. Quod cum ita ſit, novum præceptum dedit; poſſe quoque ex perſonæ attributis & negotiorum, probari factum, hoc eſt negotium. Idcirco TULLIUS præceptum dedit, poſſe quoque ex attributis perſonæ & negotiorum, approbationes naſci ex utraque ſuſpicione communes. Inter attributa perſonæ accipimus fortunam, naturam, victum, ſtudia, facta, caſus, orationes, conſilia, habitum. Hæc utique ſi attributa perſonæ accipimus, ſicut ſupra diximus, perſonam probabunt: verum perſpiciente ratione, & negotium probare poterunt. In fortuna, inquit, ſpectatur dignitas, divitiæ, conditio: hæc licet perſonæ attributa ſint, tamen cum dico: *Dives eſt, affectat tyrannidem: Servus potuit occidere: Conſul non prodidit patriam;* argumentum a factis perſonæ attributis facio. Pari modo de conſilio: ſi quibus conſiliis aliquando uſus ſit, dicam; perſona eſt approbata: ſi quo nunc uſus ſit conſilio perſonæ attributo, factum probabo. Ergo ſatis clarum eſt, in conſtitutione *conjecturali* argumenta fieri poſſe communiter, & de perſonæ attributis & negotiorum, ut factum probetur. Præcipit præterea in hac conſtitutione conſiderandum principaliter, quod in quæſtione eſt, an fieri potuerit: deinde an ab alio potuerit: deinde an facultas fuerit. Inter poſſe & facultatem hoc intereſt; cum ſubſtantia efficiendæ rei ineſt, aut deeſt, de facultate tractatur; ut ſunt vires, miniſteria, pecunia: at ſi aut per naturam res negatur, aut per locum, aut per tempus; de eo quæritur an potuerit. Si dicatur TULLIUS interfeciſſe Romulum, quod utique fieri non potuerit, per tempus nec haberet poſſe. Item loco fit: ſi alicujus qui arguitur cædis, ab eo loco ubi cædes facta eſt, abſentia declaratur. Tertio quæritur utrum id facinus ſit, quod pœnitere fuerit neceſſe. Item quod ſpem celandi non haberet. Deinde quæritur an neceſſe fuerit id fieri. In quibus omnibus ſpectatur ſemper conſilium. Quod ſi in his conſilium cernitur, & factum probatur: conſilium autem attributum perſonæ eſt: ergo attributo perſonæ factum probatur. Hujus rei docendæ cauſa, ſupra poſitum thema tractando excutit, habere argumenta 49 ante rem: *Quod in itinere*

ſe

48 *hoc ergo*] in editione Baſileenſi legitur: *hoc enim;* ſed male, ut ex ipſo CICERONE patet. CAPP.

49 *habere argumenta*] ſubaudiendum videtur τὸ *dicens* vel *docens*: alioquin mendi ſuſpicione non vacaret hic locus. CAPP.

ſe tam familiariter applicarit, quod ſermonis cauſam quæſierit, quod ſimul diverterit, cœnarit. Item in re: *Nox, ſomnus.* Poſt rem: *Quod ſolus exierit, quod ille tam familiarem comitatum æquo animo reliquerit, quod cruentum gladium habuerit.* Hæc ante rem, in re, poſt rem attributa negotio ſunt, quæ faciunt fidem negotio. Sed quoniam in his omnibus etiam conſilium ſpectatur, fiet ut cum conſilium perſonæ ſit attributum, & hæc omnia negotio ſunt attributa, efficiatur negotii ex attributis perſonæ & negotii communiter approbatio.

Et cum facti ſuſpicione 50 *junguntur.*) Et hic rei ejus unde judicium eſt, non perſonæ cujus attributum eſt.

Deinde utrum id facinus ſit, quod pœnitere fuerit neceſſe.) Annotanda nova locutio, Pœnitet me non illius rei, ſed Pœnitet me hanc rem.

Quæritur enim utrum videatur diligenter ratio faciendi eſſe habita & excogitata: an ita temere, ut non veriſimile ſit quemquam tam temere ad maleficium acceſſiſſe. In quo quæritur, num quo alio modo commodius potuerit fieri; vel a fortuna adminiſtrari.) 134 Frequenter enim ſi pecunia, ſi adjutoris adjumenta deſint, videtur facultas faciendi defuiſſe: quod utique impugnari non poteſt, niſi per conſilium; ut alio modo fieri potuerit; ut fieri a fortuna. Ergo ad expugnandas facultates quæ deſunt, ſi ſubveniat ſæpe conſilium, cum dicitur, aut alio modo fieri potuiſſe, aut per fortunam; conſilio, quod perſonæ eſt attributum, res probatur. Ex hoc & ex ſuperioribus illa concluſio eſt; naſci poſſe communiter argumenta & ex perſonæ attributis, & ex negotiorum. Hanc igitur rationem ſi diligenter voluerimus attendere, iſta attributa inter ſe apta, juncta, & copulata cernemus negotiorum, & perſonarum. Subjungit non oportere his omnibus præceptis ſubjici exempla, ut doceat quemadmodum his uti accuſator debeat, quemadmodum defenſor, ut in ſuperioribus docuit: & dicit non neceſſarium eſſe, non facile; non neceſſarium eſſe, ita quod ſi quis aliquid diligentiæ afferre voluerit ad iſta præcepta, iſta omnia pro materiæ genere facili cognitione retinebit: non enim præceptor omnia tribuit, ſed ex dictis ad ſimilitudinem non dicta intelligenda ſupponit; non facile autem ideò dixit, quod infinitum ſit illis omnibus præceptis exempla ſupponere; quomodo ante rem dicat accuſator; quomodo defenſor; quomodo in re; quomodo poſt rem: item alia quæ multa ſunt. Huc accedit, quo major difficultas ſit, quod omnia illa per partium, id eſt accuſatoris & defenſoris locos, verſa utilitate tractantur: nec enim inutiliter conveniunt. Unde illud melius eſt, conſiderare cuncta ex propoſito themate negotii, & ſuam & adverſarii rationem diligenter attendere, & ſic ſuſpiciones atque argumenta colligere; quare quid factum ſit, quo conſilio, qua ſpe perficiendi, cur hoc modo factum, cur ab hoc factum, cur nullo adjutore, cur hoc, cur nemo ſit conſcius, cur ſit, cur hic ſit: cur hoc ante factum ſit, cur hoc ante factum non ſit: cur hoc in ipſo negotio, cur hoc poſt negotium: cur de induſtria factum, aut rem ita ſit conſecutum: an conſtet oratio vel cum re, vel ipſa ſecum: hoc hujuſne rei ſit ſignum, an illius, an hujus & illius, & utriuſque potius: quid factum ſit quod non oportuerit, aut non factum quod oportuerit. Hæc adhibita

50 *Et cum facti ſuſpicione*] quatuor ſequentes verſus, qui a ſuo loco avulſi erant, huc reſtituimus inſpecto & perpenſo CICERONIANI operis contextu. CAPP.

adhibita animi intentione, cum conjecturam omne negotii corpus intraverit, tum facilius videbitur eſſe præceptio, vel locos omnium argumentorum ſeſe quodammodo offerentes videre poſſimus: ex quibus, ut ſupra diximus, modo ex ſingulis attributis, modo ex conjunctis argumenta naſcentur, quæ aut probabilia erunt, aut neceſſaria ad eas res quæ rem credibilem, aut incredibilem facere poſſunt. Quæ rem, inquit, non perſonam cujus ſcilicet attributum eſt [51].

Cum ex ſingulis, tum ex conjunctis argumenta, &c.) Aut a cauſa, aut a perſona, aut a factis, aut ex conjunctis argumenta naſcentur, ut attributa perſonæ, attributa facto videantur.

135 *Accedunt autem ad* conjecturam *ſæpe quæſtiones, teſtimonia, rumores, quæ contra*, &c.) Præter hanc materiam, qua conjecturæ argumenta ttibuuntur a cauſa, a perſona, a facto, accedunt aliæ probationes ſoli *conjecturæ* ſemper adjunctæ; tormenta, teſtimonia, rumores. Hæc enim in aliis conſtitutionibus non valent; quia non adhibentur iſta, niſi cum res negatur: quæ omnia iſta ad partis commoda retorquenda ſunt. Hoc probationis genus Græci πίστεις ἀτέχνους [52] vocant: quod cum his orator utitur, fidem quidem judici facit, ſed non oratione. Hoc TULLIO minime placet: dicit enim etiam hæc probationum genera indigere arte & pari modo, ut ex cauſa, & perſona, & facto argumenta duci, cum de tormentis, teſtibus, rumoribus diſputatur; ex illis ſcilicet attributionibus, quæ aut negotio, aut perſonis videntur eſſe ſubjunctæ. Namque cum contra teſtes dicitur, aut pro teſtibus, utique attributa perſonæ contingenda ſunt per naturam, victum, & cætera; ut fides ſit data teſti ſic ut aut poſſit, aut non poſſit adhiberi. Hoc & in tormentis: nam ejus, qui torquetur, excutienda perſona eſt. Ergo omnia argumentis probanda ſunt: quorum argumentorum genera duo ſunt; unum proprium, commune aliud. Proprium eſt, quod ipſius cauſæ, & negotii eſt: ut *Sex. Roſcius cum cædes facta eſt, Romæ non fuit: non ergo patrem interfecit.* Commune eſt, quod transferri in ſimiles cauſas poteſt. *Filius patrem interfecit: reclamat iſtiuſmodi ſuſpicionibus ipſa natura.*

136 *Hoc argumenti genus, quia transferri in ſimiles cauſas poteſt, communis locus dicitur.*) Locorum autem communium genera duo ſunt [53]; unum cum certæ rei certa eſt amplificatio; aliud cum rei dubiæ eſt diſputatio. Amplificatio rei certæ eſt, ut in parricidam, in ſacrilegum. Dubiæ vero rei communis locus eſt, qui a Græcis dicitur θέσις [54], quæ habet partes duas [55]. Quæ idcirco locus communis dicitur, quod ex materiæ genere non certum quid deſignat, ſed habet tractatum ex generalitate

51 *attributum eſt*] ſequebantur quatuor verſus a ſuo loco perperam avulſi: eos propriam in ſedem paulo ſupra reſtituimus. CAPP.

52 πίστεις ἀτέχνους] perperam editum erat πίστις ἄτεχνος, ut patet cum ex ipſa ſerie orationis, tum ex conſequentibus, ubi eadem occurrit loquendi formula: in Baſileenſi editione legitur: *Græci ἄτεχνοι vocant.* CAPP.

53 *Locorum communium genera duo ſunt*] tertium addit QUINCTILIANUS, videlicet locorum communium, unde argumenta depromi ſolent; ut locus a genere, locus a ſpecie &c. atque hoc tertium loci communis genus indicat paulo poſt ipſe VICTORINUS his verbis: *Et locus communis argumentum eſt.* CAPP.

54 *a Græcis dicitur θέσις*] in edit. Baſileenſi legitur κοινός. CAPP.

55 *habet partes duas*] affirmantem ſcilicet & negantem, ut ex allato patet exemplo: *ſuſpicionibus credi oportere, vel non oportere.* CAPP.

te communi: ut *Suſpicionibus credi oportere, vel non oportere.* Sed hanc θέσιν civilem, moralemve [56] teneamus, non illam quæ apud philoſophos naturalis eſt. Quilibet autem horum locorum cum interponitur (interponi autem raro debet) ornat orationem. Neque interponendus locus, niſi cum aliquid jam probatum eſt. Etenim ſi locus communis generalia loquitur, quaſi cauſam tenens deſcendit ad cauſam. Jus judicem tenet: quia jurejuratus ſedens audire deſiderat, unde ſententiam prolaturus eſt. Ergo aut parte cauſæ probata utendum eſt, aut in peroratione, id eſt epilogis; ut aut renovetur, aut ſuſcitetur auditor. Omnis enim locus communis locutionum cuncta ornamenta [57] deſiderat: quæ aut verborum ſunt, aut ſententiarum. Quæ dum apte ac neceſſario dicuntur, oratorem ab oratore diſcernunt. Etenim cum loci communes cauſarum ſint communes oratoribus, ſimilitudine dictionis [58] eſſe non poſſunt.

Quæſtiones, teſtimonia, rumores, &c.) Hæc autem omnia, quæ non oratione argumentorum fidem faciunt, a Græcis πίστις ἄτεχνος nominantur, non quidem recte.

Uterque ſimili via præceptorum, &c.) Et accuſator, & defenſor.

*Nam & ex quæſtione ſuſpiciones, & ex teſtimonio, & ex rumore aliquo pari ratio- 137
ne,* &c.) Ideo fit ut arte egeat hujuſmodi diſputatio; quoniam & contra hæc, & pro his ſæpe dicendum eſt.

Ut ex cauſa, & ex perſona, & ex facto duci oportebit.) Quæ ex confeſſione argumentis materiam tribuunt, ut ex facto, inquit, duci oportebit. Ecce jam non eſt πίστις ἄτεχνος, id eſt fides ſine arte. Hoc cæterum artificii non putant indigere, cum appellant πίστεις ἀτέχνους [59].

Aliter hoc de genere ac de omni conjectura *præcipiendum putant.*) Ut dicant alias diviſiones eſſe ad probationem *conjecturæ*, non quas ſupra diximus; cauſam, perſonam, factum.

Nam & ejus qui in quæſtione aliquid dixerit, & ejus qui in teſtimonio, & ipſius rumoris cauſa.) Ut ea quæ materiam argumentis præbent, & illa quæ quaſi habere artem negantur, iiſdem attributionibus tribuant tractatum; probatio ex iiſdem attributionibus reperietur, quæ ſemel præceptæ ſunt [60] de *conjectura.*

Omni autem in cauſa pars argumentorum eſt adjuncta ei cauſæ.) Et locus communis argumentum eſt: argumentorum autem duo genera. Unum quod ipſius cauſæ proprium eſt. Aliud quod & ipſius, & ſimilium: hoc quod ſecundum eſt, locus communis appellatur. Verum locorum communium genera ſunt duo, ut & ipſe declarat.

In omnes ejuſdem generis cauſas transferri non ſatis commode poſſit.) Hoc argumentum eſt ſolum, non argumentum per locum communem.

Quæ

56 *civilem moralemve*] legebatur antea: *moralemne.* Capp.

57 *locutionum cuncta ornamenta*] figuras intelligit, quarum aliæ dicuntur verborum; aliæ ſententiarum. His addunt quidam σχήματα λόγου id eſt *figuras orationis.* vide Fortunatianum Rhetorem lib. 3. Capp.

58 *ſimilitudine dictionis*] τῆς φράσεως hoc eſt, Elocutionis. Vulgo *ſtylum* vocant. Capp.

59 *appellant πίστεις ἀτέχνους*] in editione Baſileenſi legitur: *appellant ταφίς.* Capp.

60 *attributionibus . . . quæ ſemel præceptæ ſunt*] perperam legebatur antea *præcepta.* Capp.

Quæ ex contrario quoque habeat probabiles rationes.) *Credendum; non credendum.*

Suſpicionibus credi non oportere, aut oportere.) Id eſt *theſis.*

Per conqueſtionem.) Quod eſt proprium epilogorum.

De quibus ante dictum eſt.) In libro primo, hoc eſt in epilogis, id eſt in concluſione.

Aliquam probabilem utraque ex parte rationem.) Hæc θέσις eſt; *credendum; non credendum.*

Certioribus illis.) Auditoribus ſcilicet.

Nam & tum ei conceditur commune quiddam dicere.) Non debet enim locus communis induci 61, cum adhuc nihil probatum eſt.

Et auditoris animus renovatur ad ea quæ reſtant.) Poſt probationem per locum communem.

Aut omnibus jam dictis exuſcitatur.) Quia & in epilogis ſunt loci ſæpe communes.

Omnia enim ornamenta elocutionis.) Id eſt figuræ: quæ ſunt, aut *ſchemata* διανοίας 62, aut *ſchemata* λέξεως 63, aut *ſchemata* λόγου 64, ut quidam volunt 65.

Sic oratorum quoque multorum communes loci ſunt.) Nam cum loci communes ideo dicantur, quod in ſimiles cauſas conveniant: cum ab oratoribus tamen dicantur, diverſitate dicendi vix poſſunt eſſe communes.

Verborum & ſententiarum.) λέξεως, & διανοίας *ſchemata* 66.

Atque hoc ſit nobis dictum communiter de omni genere locorum communium.) Ut & genera duo dixerit communium locorum; id eſt certæ rei & incertæ; & quemadmodum ſint dicenda, præceperit; ſed hoc generaliter in omnibus conſtitutionibus. Nunc autem in hanc conſtitutionem 67 proprios *conjecturæ* 68 locos communes dabit.

N*unc exponemus in* conjecturalem *conſtitutionem qui loci communes incidere ſoleant.*) Locorum communium genera dicta ſunt: quemadmodum dicantur, præceptum eſt. Ita omnia quæ de locis communibus præcipienda videbantur, expoſita etiam ſunt. Nunc ſubjungit certos *conjecturæ* locos, qui in aliam conſtitutionem non cadunt: ſunt enim *conjecturæ* tantum, & in quamlibet *conjecturam* dicta ſimilitudine transferentur.

Suſpicionibus credi oportere, & non oportere.) Et reliqui vel qui ſuppoſiti ſunt, vel qui eſſe poſſunt. Qui omnes ex *thetico* genere 69 orti, in contrarium argumenta ſumunt;

61 *non debet locus communis induci*] illud intellige communis loci genus, quod eſt amplificatio rei certæ, ut in parricidam, in ſacrilegum; quo de communi loco agunt ex profeſſo Rhetoricorum progymnaſmatum ſcriptores HERMOGENES, THEON, APHTHONIUS, EMPORIUS &c. CAPP.

62 *ſchemata* διανοίας] latinis, *figuræ ſententiarum.* CAPP.

63 *ſchemata* λέξεως] a latinis dicuntur *figuræ verborum.* CAPP.

64 *ſchemata* λόγου] id eſt figuræ orationis. CAPP.

65 *ut quidam volunt*] ſic FORTUNATIANUS Rhetor libro 3. vide in præcedentibus. CAPP.

66 *ſchemata*] hoc eſt figuræ. Vide Notas paulo ſuperiores. CAPP.

67 *in conſtitutionibus* . . *in hanc conſtitutionem*] hic τὸ *conſtitutio* ſignificat *ſtatum* quæſtionis oratoriæ τὴν στάσιν. CAPP.

68 *conjecturæ*] quid hoc vocabulo ſignificetur apud Rhetoras, non ſemel explicuimus in præcedentibus notis. CAPP.

69 *ex* thetico *genere*] hoc eſt ex genere *theſeos* θετικῆς, ſive ex eo loci communis genere, quod ad *theſin* pertinet. *Theſis* autem eſt generalis quæſtio in utramque partem diſputabilis; verbi gratia, *utrum ſuſpicionibus credi oporteat, nec ne*? CAPP.

ſumunt; & non tam loci communes, quam locorum communium loci ſunt. Sunt alii proprii in *conjectura* accuſatoris, & proprii defenſoris. Atque accuſatoris duo; unus qui atrocitatem facti cumulat, alter per quem negat malorum miſereri oportere. Defenſoris etiam ſimiliter duo ſunt; unus declaratio calumniæ accuſatorum, alter conqueſtio captandæ miſericordiæ. Diſtant autem a *theticis* hoc modo; quod illi habent ex utraque parte tractatus, & in contrarium ſuggerunt argumenta; hi unius tantummodo partis ſunt, & aut indignationem ſolam, aut ſolam exprimunt conqueſtionem. Ita duo genera locorum communium eſſe manifeſtum eſt; unum quod ex duplici tractatu generaliter conſtat, quod *theticum* dicitur; aliud quod generali quidem, ſed unius partis, aut indignatione ſola, aut conqueſtione tractatur. Sciamus autem hos omnes locos, id eſt iſta duo genera, ex iiſdem attributionibus tractari, ex quibus argumentationes, id eſt ex attributis perſonæ, & attributis negotio; illa tantum diſtantia, & dicendi diverſitate; ut argumentationes ſubtilius, tenuius, acutius explicentur: loci vero communes gravius, ornatius, verbis & ſententiis excellentibus. Nam in argumentationibus ſola quæritur veritas: in locis autem communibus, quamquam & veritas aſſeratur, tamen, quod eſt illorum proprium, rei probatæ amplitudo captanda eſt. Unde ſatis clarum eſt etiam locos, argumentationum vim tenere: ita tamen, ut amplius aliquid agere videantur: cum præter fidem, rei cumulum videantur implere. Qui in contrarias partes deducentur, *thetici* ſunt: Credi oportere, & non oportere: & multa talia.

Certus autem locus eſt accuſatoris, per quem auget facti atrocitatem.) Superiores loci in contrarias partes deduci poſſunt: iſti vero loci, proprii dantur, aut accuſatori, aut defenſori ſuo.

Cætera argumentationes.) Aut a perſonæ, aut negotii attributis.

Ut id, quod dicitur, verum eſſe videatur.) Quod eſt proprium argumentationis ſumptum.

Tametſi hoc quoque videri oportet.) Ut & in locis communibus veritas quæratur, ſed orationis modo diſtet ab argumentatione.

CUM *eſt nominis controverſia, quia vis vocabuli definienda verbis eſt, conſtitutio definitiva dicitur.*) 138 Sequitur *definitiva* conſtitutio; quia *conjectura* præceptis ſuperioribus terminata eſt. Hæc *definitiva*, quia tunc exoritur, cum nominis controverſia eſt: & quia vis nominis definienda verbis eſt, *definitiva* dicitur conſtitutio. Huic ſupponit exemplum; *cum reus ſit pater majeſtatis, qui filium prohibuit ſeditioſe concionantem*, id eſt filium Tribunum plebis. Eſt in hoc themate etiam alia conſtitutio vel *relativa* 70, vel *compenſativa* 71, vel *abſoluta* 72. Nam *licuit mihi, Pater ſum, abſoluta*

70 *relativa*] alias dicitur *relatio*, quam TULLIUS lib. I. ſic definit: *relatio criminis eſt, cum ideo jure factum dicitur, quod alius ante injuria laceſſierit. Græci vocant* ἀντέγκλημα. CAPP.

71 *compenſativa*] a Græcis vocatur ἀντίστασις, & a quibusdam Latinis *comparatio*. Eam TULLIUS ibidem ſic deſcribit: *comparatio eſt cum aliud aliquod alicujus factum rectum, aut utile contenditur, quod ut fieret, illud quod arguitur, dicitur eſſe commiſſum.* CAPP.

72 *abſoluta*] alias vocant ſtatum qualitatis abſolutum, vel etiam abſolutæ. Græci vero ἀντίληψιν. In eo poſita eſt ut quod quis feciſſe ſe confitetur, id jure a ſe factum fuiſſe contendat. CAPP.

abſoluta eſt: *Meruit*, *relativa* eſt: *Profui*, *compenſativa*. Verum hoc in themate non quid ſit, conſiderari Tullius voluit; ſed interim monuit id percipi: atque hoc exemplum ideo dedit, ut finem tantum conſideremus: quia nunc propter finem ſubjicit exemplum. Præcepit autem in omni hoc libro, conſiderationem adhibendam eſſe circa omnes conſtitutiones, & earum partes, & controverſias; id eſt legales quæſtiones. Perceptis omnibus in omni cauſa, in qualibet materia omnia, quæ inventa fuerint, genera quæſtionum poſſunt tractari; ſumptis ſuæ partis præceptis: ut cum in themate *conjectura* fuerit, ejus diviſionibus utamur: itemque & alterius 73, vel aliarum, ſiquæ inciderint conſtitutiones. Subjungit igitur in definitione locos a parte accuſatoris. Sunt autem quatuor; definitio, approbatio definitionis, deductio definitionis in ipſam certam ſpeciem de qua agitur, deſtructio definitionis 74 adverſæ partis, quæ conſtat ex locis quatuor: ſi demonſtretur falſa, ſi turpis, ſi inutilis, ſi collatio utriuſque definitionis fiat. Falſa demonſtrabitur ex opinione hominum, ſi docebimus de eo unde quæritur, quemadmodum æſtimet populus, quemadmodum in conſuetudine locutionis utatur eo verbo, quod definimus. Turpis autem & inutilis demonſtratur adverſariorum definitio, ex honeſtatis partibus & utilitatis; de quibus in *deliberativo* genere, hoc eſt in poſtrema hujus libri parte, tractabit. Exprimemus igitur quæ incommoda futura ſint, ſi ita accipietur, quod definitum eſt ab adverſario. Collatio vero definitionum (qui quartus in reprehenſione locus eſt) hoc aget, ut noſtram definitionem oſtendat veram, honeſtam, utilem: quod adverſarii oſtendimus falſam, turpem, inutilem. Afferemus præterea ad definitionis noſtræ confirmationem, res aut majori, aut minori, aut pari negotio ſimiles: ut & ad definitionem noſtram ſimilium comparatione collecta, oſtendamus quanto verior, honeſtior, utilior ſit noſtra deſcriptio. Hæc in ſimplici definitione. Sed ſi duæ res pluresve definiendæ ſunt, iſta omnia pro definiendarum numero duplicantur. Quæritur enim ſæpe fur ſit, an ſacrilegus, qui vaſa ex privato ſacra ſurripuit, vel de ſacro 75 privata. Quoniam a parte accuſatoris, & quid ſit ſacrilegium, & quid ſit furtum, definiendum eſt; in ſingulis definitionibus illa ſupra poſita præcepta complebit; definiet, approbabit, deducet 76, infirmabit: quæ cum fecerit in definiendo ſacrilegio, faciet rurſus eadem in definiendo furto, mutata tantum tertia parte præcepti. Accuſator enim qui ſacrilegium vult probare, negare vult furtum. Ita definitione ſacrilegii, quod probare nititur, utetur illis ſupra poſitis præceptis: In definitione vero furti, quia furtum negabit, utetur præceptis defenſori datis; id eſt ut poſt definitionem, & ejus approbationem, ſeparationem ſpeciei faciat a definitione: fietque in hoc themate, & in ejuſmodi complexione, ut definitionum vertat ſimiliter præcepta etiam defenſor. Nam quoniam furtum probare vult ille qui ſe defendit, poſt definitionem & ejus approbationem, deductionem faciet ad ſpeciem: contra cum ſacrilegium definierit, qui hoc admiſiſſe ſe non vult, illic faciet loco tertio ſeparationem ſpeciei

73 *alterius*] ſupple, *conſtitutionis*, ſive *ſtatus*. Capp.

74 *deſtructio definitionis*] ἀνθορισμὸν vocat Hermogenes in opuſculo de *ſtatuum* diviſione. Capp.

75 *ex privato . . . de ſacro*] videlicet loco. Capp.

76 *deducet*] hoc eſt, deducet generalem definitionem in ipſam certam ſpeciem de qua agitur. Capp.

ſpeciei à definitione. Ergo his modis, & partibus definitionem ſuam accuſator implebit. Habebit autem communem locum, ex ipſa *definitiva* conſtitutione ſumptum, in malitiam ejus qui non modo rerum, verum etiam verborum poteſtatem ſibi arrogare conetur; ut & faciat quod velit, & quod fecerit, id quo voluerit, nomine appellet.

Ejus generis.) Id eſt finitivi [77].

Flaminius is qui Conſul rempublicam.) Hiſtoriam a poſtſequentibus dedit.

Judicatio eſt, minuat ne is Majeſtatem [78].) *Judicatio* eſt ex ratione & refutatione rationis controverſia. 139

Ad hanc judicationem *argumentationes omnes afferre oportebit.)* Ad hanc judicationem [79], id eſt *definitivam*; ne aliam cum feceris conſtitutionem, hic aliam facias *judicationem*, & non conveniat. Hæc præcepta quæ nunc *finitivi ſtatus* ponimus.

Et earum partes.) Propter *qualitatem* [80], quæ partes plures habet.

Et controverſias.) *Legales ſtatus* dicit.

Majeſtatem minuere eſt de dignitate; &c.) Definitio eſt rei de qua quæritur.

Pluribus verbis, & rationibus confirmandum.) Superior definitio eſt: hæc confirmatio definitionis.

Poſtea ad id quod definieris.) Deductio definitionis ad ſpeciem.

Hoc ex opinione hominum ſumetur.) Quomodo deſtruatur deſcriptio adverſæ partis.

Veram, honeſtam, utilem eſſe demonſtrabimus.) Cum tria dederit defenſori vitia definitionis; id eſt falſam, turpem, inutilem: tria dat accuſatori contra ornamenta definitionis; id eſt veram, honeſtam, utilem: ut etiam ex collatione melior accuſatoris definitio probetur.

Deinde ſimili ratione cauſa eſt tractanda.) Ut definias, approbes, deducas ad ſpeciem, infirmes definitionem adverſæ partis, docendo falſam, turpem, inutilem. Compares etiam quæ utilior eſt; vel reliqua aut a majore, aut a minore, aut a pari: ſed in tot definitionibus omnia hæc erunt obſervanda, quot res definiendæ ſunt.

Deinde defenſoris primus eſt locus; item nominis brevis & aperta & ex opinione hominum deſcriptio.) Et huic dat quatuor ad actionem definitionis locos: ſed in quibuſdam partibus, id eſt in tertio loco diſcrepabit. Supra enim, id eſt in parte accuſatoris, hæc quatuor ſunt; definitio, approbatio propriæ definitionis, deſtructio definitionis alienæ. At hic in parte defenſoris, eſt ſimiliter definitio, ſive approbatio ejus; & (quod mutat) ſeparatio definitionis a ſpecie de qua quæritur, deſtructio definitionis adverſæ partis. 140

Defenſoris deinde primus locus eſt, & reliqua.) Datis omnibus locis accuſatori ad ſuam definitionem, defenſori quoque ad definitionem ejuſdem, proprios locos tradit;

77 *finitivi*] ſeu *definitivi ſtatus.* CAPP.

78 *judicatio eſt, minuat ne is Majeſtatem*] hæc CICERONIANI contextus verba, quæ deerant, reſtituimus. Nam in præcedenti editione CICERONIS contextus cum VICTORINI commentario perperam commixtus & confuſus paſſim fuerat. CAPP.

79 *judicationem*] an & quomodo *judicatio* differat a *ſtatu*, vide apud QUINCTILIAN. lib. 3. cap. 11. CAPP.

80 *qualitatem*] id eſt, *ſtatum qualitatis;* de quo plura vide ſis apud Rhetoras. CAPP.

tradit; ex quibus primus eſt definitio, & ipſa brevis: deinde ejus affirmatio: tertio loco a definitione ſua ſeparatio ejus ſpeciei de qua quæritur, id eſt quæſtio eſt: poſt quem locum locus communis infertur; per quem facti utilitas, aut honeſtas augetur: quem quidem locum habet etiam accuſator, ſed ex contrario: ille enim indignitatem rei auget; hic utilitatem. Quarto loco ſequitur adverſariorum definitionis reprehenſio, eadem illa omnia retinens, quæ definitionis reprehenſio includit; id eſt ut falſa, ut turpis, ut inutilis doceatur; fiatque utriuſque definitionis etiam a defenſore ſimiliter comparatio. Omnia enim defenſor facere ac dicere poterit, quæ accuſator; præter locum communem, per quem indignabitur accuſatorem ſui periculi cauſa, non res ſolum convertere, verum etiam verba mutare conari. Hic ſimiliter locus defenſoris ex ipſa *definitiva* conſtitutione ſuſceptus eſt: unde proprius hic locus conſtitutionis defenſoris. Nam eſſe quidem poſſunt alii communes loci ex cauſa, & ex negotio nati, non ex conſtitutione: ut in calumniatorem, ut conqueſtio miſericordiæ, ut indignatio facti, & cætera hujuſmodi, quæ ex periculi magnitudine genita non conſtitutionis *definitivæ*, ut diximus, ſed ex compoſitione circumſtantiæ, quam *περίστασιν* nominamus, procreantur. Sed hi communes loci non in omni cauſa ſunt, ſed in omne genus cauſæ incidunt; hoc eſt in omnes conſtitutiones incidunt, non in omnes cauſas quas unaquæque habere poterit conſtitutio. Ac de his locis 81 communibus periculi magnitudine procreatis, in *conjecturali* conſtitutione fecimus mentionem, qui qualeſque ſint, explicantes. Utemur autem his, & eos inducemus in orationem, cum cauſæ ipſius neceſſitas flagitabit, ſimilibus & exemplis, & rationibus quæ ad definitionem ſuam poterunt pertinere.

Ab illa definitione ſeparatio.) Ut ſeparet factum ſuum ab ea definitione quam habuit adverſarius.

Per quem facti utilitas, aut honeſtas adaugetur.) Quomodo accuſator deſcendit ad ſpeciem, ut jungat definitionem ſuam cum ſpecie: ſic defenſor deſcendit ad ſpeciem, ut ſeparet definitionem ſuam a ſpecie, id eſt a facto, unde quæſtio eſt. Et uterque utetur loco communi: ſed accuſator ut augeat factum per indignationem; reus utile eſſe doceat & honeſtum.

Locis omnibus quos accuſatori præſcripſimus.) Ut & hic rurſus convertat in definitionem adverſarii præcepta ſuperiora, & dicat eam falſam, turpem, inutilem; comparat ex majore, minore, pari, quæ habet ſcilicet accuſator. Nam & hic proprium locum communem de fine habebit: nam & extra finem quem poteſt cauſa ſuggerere, habere poteſt uterque alium locum communem.

Poſt eadem præter communem locum induentur.) Id eſt collatio ipſarum definitionum per majora, minora, paria.

Nam illi quidem communes loci.) Qui in quacunque parte eſſe poſſunt cauſa ſuggerente.

Ex periculi magnitudine, non ex cauſæ genere ducuntur.) Ut non proprius ſit locus communis ex fine natus; ſed ex negotii genere, cujus circumſtantia pro qualitate vel quantitate perculi, locos communes dabit.

Non

81 *Ac de his locis*] in præcedenti editione perperam legebatur: *hac de his*; ſed veram lectionem exhibet editio Baſileenſis. Capp.

Non in omnem cauſam, ſed in omne cauſæ genus incidunt.) Hi loci communes qui ex compoſitione negotiorum naſcuntur, non in omnibus cauſis ſunt; quia non omnis cauſa ſimiliter componitur: ſed cadunt in omnia genera cauſarum, id eſt in omnes conſtitutiones; quia quælibet conſtitutio modo atroci negotiorum compoſitione fingitur, modo ſimpliciter componitur.

CUM *autem actio translationis, aut commutationis indigere videtur.*) Tertia eſt con- 141
ſtitutio quæ *translatio* eſt; quia ita TULLIUS ordinem dedit. Hæc commutationem judicii cum actione tenet; cum perſona, locus, lex, crimen, pœna mutatur, vel cætera quæ ſimilia ſunt. His ſingulis ſupponere exempla, & infinitum, & ſupervacuum eſt; vel quia multis modis efficitur; vel quia omnibus modis ad dicendum una præceptio eſt. Omnis autem *translatio* apud antiquos temporibus TULLIANIS, in ipſa cauſarum actione, aut non erat, aut rarior inveniebatur. Prætores etenim qui jus dicebant, & judices cauſæ dabant, & controverſiæ vel agendi genus inſtituta actione formabant: ita ſibi præſcribebat Prætor, qua accuſator, qua reus deberet actione uti, præſcribendo quid fieret, excipiendoque quid non fieret, *translationis* controverſiam actionibus auferebat. Erat præterea inſtitutum, ut a cauſa caderet is, qui non, quemadmodum oportebat, egiſſet. Ergo etiam propter hæc, formata lite ad judicium veniebat. Apud ipſum vero Prætorem, cum litis ipſius forma componeretur, illic partes aut excipiebant aliquid, aut ſimplicem actionem accipiebant. Unde in ipſo (ut dixi) jure, hoc eſt apud Prætorem, de modo agendi cum quæreretur, tractabatur exceptio, atque *translatio.* Cum autem jam litis forma eſſet accepta, in judicio nulla jam poterat eſſe *translatio.* Ergo in judiciis *translatio* rarius invenitur: & ſiquando inventa fuerit, ipſa per ſe parum firmitudinis tenet, aſſumitque vires alia conſtitutione. Hoc namque præceptum TULLIANUM eſt; *translationem* ex alia conſtitutione firmari: ad quod præceptum exemplum ſubjungit; non ut *translationem* doceat, ſed ut oſtendat *translationem* alia conſtitutione firmari: *Reus parricidii factus, probatis aliis criminibus, an damnandus ſit, quæſtio eſt.* Utitur *translatione* reus, cum dicit ſe non parricidii damnandum eſſe, quia nihil inde ſit approbatum; ſed aliorum criminum, quæ probata ſint, affici oportere ſupplicio: ac ne eo quidem; quod non inde judicium conſtitutum ſit. Ita ſi neque probatorum criminum pœna eſſe debet, quia non inde judicium conſtitutum eſt: neque parricidii, quia nihil probatum; confirmat non eſſe damnandum. Veruntamen purgandis aliis criminibus per *conjecturam* 82 opera danda eſt, ut reus non opera tantum *translationis* utatur. Ergo probatum illud eſt, *translationem* alia conſtitutione firmari. Subjungit vero exemplum *translationis*; cum agit injuriarum 83, cui præciſa manus eſt: & is qui præcidit, exceptionem poſtulat; ut in hoc judicio, de maleficio non fiat præjudicium. In hoc genere conſtitutionis præcepta hæc ſunt, quæ utrique parti dentur; ut explicent quid fieri ſoleat, a quo, per quos, quomodo, quo tempore, quemadmo-

82 *per conjecturam*] id eſt per *ſtatum* conjecturalem; Quæſtionem facti vulgo appellant. CAPP.

83 *agit injuriarum*] ſupple, *judicio*, *lite &c.* quomodo ſuppleri ſolet in ſimilibus loquendi formulis. CAPP.

quemadmodum agi, quemadmodum judicari, quemadmodum ſtatui; quod utique ex partibus juris agnoſcitur: de quibus partibus in *qualitate* eſt tractaturus. Debet etiam tractari quid in ſimilibus rebus fieri ſoleat. Aut enim in jure cautum eſt id de quo quæritur; aut ſolet ſic fieri; aut non ſolet; aut ad id quod in jure ſolitum eſt, id quod ſimile eſt, applicatur. Deinde per *conjecturam* tractandum; *utrum malitia quid aliud agatur; cum aliud ſimuletur* 84; *an ſtultitia, an neceſſitate.* Locus autem communis unus eſt contra *translationem*; fugere judicium & pœnam eum ſcilicet, qui *translatione* utatur. A *translatione* unus locus eſt communis; perturbari omnia, ſi non eo pacto agantur, quo oportet. Hæ ſunt tres conſtitutiones, quæ ſpecies non habent 85; *conjectura, finis, translatio.* *Translationem* autem non intelligamus formam eſſe *ſtatus*, ſcilicet legalis: præſcriptionem vero eandem appellari poſſe, & eandem exceptionem; ſed ab oratoribus. In jure autem præſcriptionem dici ipſum propoſitum jus; exceptionem autem, cum jus ipſum propoſitum adverſus ſe actor alius excipit interpoſita aliqua conditione. Sit nobis præſcriptio, injuriarum: exceptio, *ſi præjudicium facias de cæde*; ſi ſingula *translationum* genera quæramus, ut exemplum quemadmodum alia lege, quemadmodum alio crimine, & ad ſingula, quibus *translatio* videtur impleri.

Sed quia ratio præceptorum ſimilis eſt, exemplorum multitudine ſuperſedendum eſt.) Cum enim præcepta in omni genere *translationis* eadem ſint, ad diverſitatem fruſtra exempla quærentur. Eadem enim præceptorum ratio in omnibus *translationis* partibus & ubique ſervabitur.

Multis de cauſis fit, ut rarius incidant translationes.) Quoniam per Prætoris formulas actionibus integritas datur, neque in judiciis ulla poteſt eſſe præſcriptio.

Qui non quemadmodum oportet, egerit.) Apud Prætorem.

Quare in jure plerunque verſantur.) *Translationes.*

Ibi enim & exceptiones poſtulantur.) In cauſis autem aut raro, aut nunquam.

Privatorum judiciorum conſtituitur.) Ideo non poteſt in judiciis eſſe *translatio*, ſed eſt apud Prætorem.

Hic defenſor pœna commutationem.) Quoniam cum dicit: *non hac pœna afficiendus eſt; ſed aliorum criminum* 86 *probatorum*; cumque tali non oportebat, quia ejus crimen non probatum eſt; ita ne alia quidem pœna affici oportere dicit, quæ ſit aliorum criminum 87: unde commutatione pœnæ vis accuſationis tota tolletur.

Cæte-

84 *cum aliud ſimuletur*] peſſime editum fuerat: *aliud ſimiliter.* Capp.

85 *quæ ſpecies non habent*] nam conſtitutio ſive *ſtatus qualitatis* duas habet ſpecies; *negotialem*, & *juridicialem*; hæc etiam duas; *abſolutam*, & *aſſumptivam* quæ rurſus in quatuor ſpecies diſtribuitur: videlicet *relationem*, *compenſationem*, *remotionem*, & *conceſſionem*: de quibus & dictum eſt ſupra, & paulo infra dicetur. Capp.

86 *ſed aliorum criminum*] in præcedenti editione deerat particula *ſed*; quam tamen huic loco neceſſariam eſſe patet ex iis quæ paulo ſupra ſcripſit Victorinus: *Utitur translatione reus, cum dicit ſe non parricidii damnandum eſſe, quia nibil inde ſit approbatum; ſed aliorum criminum, quæ probata ſunt, affici oportere ſupplicio &c.* in editione Baſileenſi legitur: *Non hac pœna afficiendus eſt: ſed tali aliorum criminum;* non male, niſi quod τὸ *tali* videtur abundare. Capp.

87 *quæ ſit aliorum criminum*] quoniam, ut mox dicebat Victorinus, *non inde judicium conſtitutum erat.* Capp.

Digitized by Google

Cæteris quoque criminibus defendendis.) Quæ probata dicuntur.

Conjecturali *conſtitutione* translationem *confirmabit.*) Ut infirmatis etiam in criminibus illis, quæ probata dicuntur, Rei poſſit relevare perſonam.

Exemplum autem translationis *in cauſa poſitum nobis ſit hujuſmodi.*) Illud 142 exemplum quod ſupra datum eſt, ad hoc datum eſt, ut probaretur *translationem* alia conſtitutione neceſſario confirmari: nunc dat exemplum *translationis.*

Poſtulat is, quicum agitur, a Prætore exceptionem.) Ne præjudicium fiat in hac injuriarum damnatione, futuri criminis quod de capite eſt, id eſt, cædis.

Indignum ſit non primo quoque tempore judicari.) Ut etiam in judicio injuriarum, indignum ſit non etiam de cæde judicari.

Id ex partibus juris, de quibus poſt dicendum eſt.) In qualitate abſoluta.

Contra eum qui translationem *inducit.*) Qui accuſatur injuriarum.

A translatione *autem omnium fore perturbationem.*) Hoc eſt a parte ea quæ utitur *translatione*: nam illa ſuperior contra *translationem* eſt.

C*um & facto, & facti nomine conceſſo, neque ulla actionis illata controverſia, vis &* 143 *natura & genus negotii ipſius quæritur; conſtitutionem generalem appellamus.*) Generalis, hoc eſt qualitatis, conſtitutionis præcepta ſupponit, cujus ſpecies eſſe duas dicit; *Juridicialem*, & *negotialem.* Duas enim, *deliberativam* & *demonſtrativam* 88, in priori libro ſuſtulit. Ac nunc prius de *negotiali* tractat, quoniam ſimplex eſſe noſcitur: *juridicialis* in ſpecies eſt diſtributa. Hæc *negotialis* habet litem, cum quæſtio eſt, quid eſſe debeat quod colligitur ex jure jam conſtituto, quomodo id ſit habendum, unde controverſia eſt. Supponit exemplum, quod ſecundi hæredes ſibi eam hæreditatem vendicent, quæ venerit pupillo; quam ſibi vendicant agnati. Facit *intentionem* agnatorum, deinde *depulſionem* hæredum ſecundorum. Tunc quæſtionem; *quorum ſit hæreditas.* Affertur ratio a ſecundis hæredibus: *Quod unius pecuniæ hæredes diverſi eſſe non poſſunt.* Fit refutatio: *Sed non eſt una pecunia.* Erit judicatio; *an una pecunia ſit.* Hic admonet poſſe in una & ſimplici conſtitutione inveniri plurimas rationes refutationeſque rationum: & item judicationes, ut in hac cauſa. Nam cum ratio ſit; *non poſſe plurimis de cauſis unius pecuniæ hæredes eſſe diverſos:* cumque in ſuperioribus refutatio facta ſit; *non eſt una pecunia;* omiſſa hac refutatione alia, refutatio ſupponi poteſt, uti dicatur eſſe poſſe unius pecuniæ hæredes plures, diverſis de cauſis. Et aperte in ipſo Tullio poſitum eſt, quæ rationes ſint, quæ refutationes. Dat autem huic conſtitutioni locos ad argumenta communiter utrique parti, vel omnibus partibus, ſi plures exiſtant; ut jus unde conſtet, conſiderent. Conſtat autem ex tribus duci; natura, conſuetudine ſequente, deinde lege. Poſtremo naturam ejus dividit in ſex partes, quas ipſe partitus eſt & definivit. Item conſuetudinis certas ſpecies a Prætoribus poſitas dereliquit. Res firmiſſimas ſubjecit; pactum, par, judicatum; legitimi autem juris ſcientiam ediſcendis legibus reliquit. Vis, & natura, & genus ipſius negotii quæritur. Quale ſit negotium, in tribus his quæritur; vi, natura, genere; juſtum, an injuſtum; utile an inutile.

Ante mortuus eſt, quam in ſuam tutelam veniret.) Ut non poſſet facere teſtamentum; quia minor eſſet.

Cujus

88 *deliberativam & demonſtrativam*] ſupple, materiam, vel partem, vel cauſam, ut paulo poſt loquitur ipſe Tullius. Capp.

Cujus agnati.) Id eſt petitores.

De qua is cujus agnati ſumus, teſtatus non eſt.) Id eſt pater pupilli, vel pupillus ipſe.

Ratio eſt.) Ratio quæſtionis eorum qui poſſeſſores ſunt.

Pater enim & ſibi & filio teſtamentum ſcripſit.) Quandiu non licebat filio ſcribere teſtamentum.

Infirmatio eſt rationis.) A parte petitoris.

Non filio.) Si extrinſecus aliud aliunde filius haberet.

Sed ſibi juſſit eſſe.) Id eſt rebus ſuis ſubſtituit.

Judicatio.) Ex ratione & refutatione rationis.

Poſſitne quiſquam de filii pupilli re teſtari.) Quam non ipſe haberet, & quam pupillus aliunde quæſiſſet.

An hæredes ſecundi ipſius patrisfamilias, non filii quoque ejus pupilli hæredes ſint.) Quia ſecundus hæres cum dicitur, ejus eſt ſecundus qui hæreditatem remiſit. Unde hæres eſſe non poteſt, niſi ejus cui ſecundus hæres eſt. Ejus autem hæres non poteſt eſſe, cui non eſt ſecundus.

Judicatio eſt, una ne pecunia fuerit. Acſi hac erunt uſi infirmatione.) Duas infirmationes ex parte poſuit petitorum, id eſt agnatorum: contra unam rationem poſſeſſorum; hoc eſt hæredum ſecundorum, quod dicerent unius pecuniæ plures hæredes diſſimilibus de cauſis eſſe non poſſe: Erit una infirmatio: *Non eſt una pecunia*; item alia: eſſe poſſunt unius pecuniæ diſſimilibus de cauſis diverſi hæredes 89 diſſimilibus generibus hæredes eſſe; ut alius teſtamento, alius lege, alius agnatione.

144 *Nunc hujus generis præcepta videamus.*) Exemplum dedit *qualitatis* & *negotialis*: dedit & præceptum quomodo rationes multæ eſſe poſſent. Nunc ſubjungit in hanc *negotialem qualitatem*, quemadmodum, & unde argumenta ſocianda ſunt.

Utriſque.) Id eſt petitori & poſſeſſori.

Aut etiam omnibus, ſi plures ambigent.) Si plures contra unum poſſidentem petant; ut non duæ partes ſint, ſed plures.

Initium ergo ejus ab natura ductum videtur.) Ut conſtet jus natura, uſu, lege. Omnium autem trium ſupponit partes.

Quadam autem ex utilitatis ratione, aut perſpicua nobis aut obſcura.) Interdum etiam ſequimur conſuetudinem, hoc eſt quia conſuetudo; non quia ſcimus utile eſſe, quod ſequimur.

Poſt autem approbata quædam aut a conſuetudine, aut a vero.) A conſuetudine; quoniam conſuetudo eſt: aut a vero; quoniam ratio ejus perſpecta eſt, & utilitas viſa.

Vindicationem.) Pro vindicta, pro ultione.

Ad hanc controverſiam.) Id eſt cauſæ genus *judiciale*.

145 *Conſuetudinis autem jus eſſe putatur id, quod voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobarit.*) Finitis partibus juri naturali ſuppoſitis, nunc conſuetudinis juri partes ſubjicit.

Voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobarit.) Ut prudentium ratio, auctoritate data conſuetudini, de conſuetudine in poſteros miſerit legem.

Jura

89 *item alia: eſſe poſſunt unius pecuniæ . . . diverſi hæredes*] legebatur antea: *Item alia eſſe poſſunt, unius pecuniæ* quæ mala interpunctio hujus loci ſenſum non mediocriter perturbabat. CAPP.

Jura ſunt quædam certa propter vetuſtatem.) Utputa, ut majoribus aſſurgatur; jus eſt hoc, ſed conſuetudinis.

Multo maxima pars, quam Prætores edicere conſueverunt.) Non ex legum præceptis & juſſionis, ſed ex conſuetudine quæ proponatur a Prætoribus ex bono & æquo.

Par quod in omnes æquabile eſt.) Ut qui proponit aliquid, tale proponat, ut quo jure alium teneat, hoc ſe alliget.

Jam jura legitima ex legibus cognoſci oportebit.) Hæc quæ ſupra dicta ſunt, de conſuetudine tractata ſunt: nunc cum ſupereſſet jus legitimum, cognitionem ejus ad eos tranſtulit, qui legitima jura fecerunt.

His ergo ex partibus juris, quicquid aut ex ipſa re, aut ex ſimili, aut ex majore, aut ex minore naſci videbitur, quemque attendere 90, *atque elicere pertentando unamquamque partem juris oportebit* 91.) Diviſo jure omni in naturam, conſuetudinem, leges; dat præceptum, ut argumenta ſumamus, vel quæ ex ipſa re ſumuntur, vel quæ ex ſimili, aut majore, aut minore. Locos autem communes dare ſe negat poſſe certos in ſingulas conſtitutiones. Etenim cum duo genera ſint, quorum alterum rei dubiæ approbationem ducendo generalem tractatum habet; alterum rei certæ continet amplificationem; neceſſario cauſæ ipſius facultas ſuggerit, ſiquid amplificationis, aut indignationis, conqueſtioniſque naſcitur. Sed quoniam in *negotiali qualitate* de jure tractatus eſt, erunt loci communes vel ab auctoritate juriſperitorum, vel contra eorum auctoritatem. Hæc de *negotiali.* Subjungitur *juridicialis.* Quæ ipſa cum genus ſit, in duo dividitur; in *abſolutam*, & *aſſumptivam.* *Abſoluta* ſupponit exemplum; quod trophæum æneum contra morem poſt victoriam Graji de Grajis ſtatuerunt. Facit *intentionem* 92 & *depulſionem* 93: ſupponitque poſtea rationem, ſed *abſolutæ* conſtitutionis, ut naſcatur *judicatio: Juſte fecimus; quia æternum virtutis noſtræ monimentum relinquere voluimus.* Sin autem dicatur ideo æneum, quia meruiſtis; erit ratio de *relativa qualitate* 94. Unde intelligimus in unam cauſam conſtitutiones incidere poſſe plurimas principales. Verumetiam *abſoluta qualitas* eoſdem habebit locos argumentorum, quos negotialis; ex partibus juris, naturæ, conſuetudinis, legum. Sed in *abſoluta* ipſa jura proferimus; ut factum defendas vel lege, vel conſuetudine, vel natura: in *negotiali* autem hæc jura proferuntur, ut poſſit conſtitui quo jure eſſe debeat id de quo negotium eſt: quia ejus conſtitutionis ad futurum ſpectat intentio; aut ex ipſa re, aut ſimili, majore, minoreve naſci videbitur. Aut enim in jure poſita eſt hæc ſpecies, quæ quæritur, litis; aut ex eo quod in jure eſt, ad hoc negotium ſimilitudo traducitur.

Dubiæ rei.) *Theſis* ſcilicet: illud enim adhuc in quæſtione eſt 95.

Alteram

90 *quemque attendere*] pronomen τὸ *quemque*, quod deerat, ſupplevimus ex ipſo Tullii contextu. Capp.

91 *oportebit*] antea legebatur *debebit*; quod emendavimus ex ipſo Cicerone. Capp.

92 *intentionem*] id eſt accuſationem Capp.

93 *depulſionem*] hoc eſt, criminis inficiationem, remotionem; ſive Rei defenſionem. Capp.

94 *de relativa qualitate*] alias dicitur *Relatio*, quam ſupra Tullius ita deſcribebat: relatio criminis eſt, cum ideo jure factum dicitur, quod alius ante injuria laceſſierit. Capp.

95 *illud enim adhuc in quæſtione eſt*] hæc verba quæ a ſuo loco perperam avulſa & ſequentem in articulum fuerant rejecta, propriam in ſedem reſtituimus. Capp.

Alterum certæ continet amplificationem.) Locis communibus (jam re probata) augmentum facies 96.

Quid augeri per communem locum poſſit, & oporteat, conſiderabitur.) De re probata, per locum communem augmentum, non *theſis* 97.

Nam certi, qui in omnes incidant, loci perſcribi non poſſunt.) In ſingulas conſtitutiones certi loci, & proprii dari non poſſunt. Merito ergo & in *negotiali.* Quoniam tamen in *negotiali* de jure tractatur, loci communes hi eſſe poſſunt; contra auctoritatem juriſperitorum; ab auctoritate juriſperitorum.

Nunc juridiciale *genus, & partes ejus conſideremus.*) Ipſa enim eſt quæ dividitur.

146 *Abſoluta* 98 *eſt, quæ ipſa in ſe, non, ut negotialis, implicite & abſcondite, ſed patentius & expeditius recti, & non recti quæſtionem continet.*) In *negotiali* quæritur quid eſſe debeat juris. In *abſoluta* quid eſt juris.

Non, ut negotialis.) *Negotialis* enim non habet jus certum, ſed quæritur de eo jure, quod eſſe debeat, in negotio præſenti.

Abſoluta *eſt, quæ ipſa in ſe, non, ut negotialis.*) In *negotiali qualitate* jus efficitur ſententia judicis: in *abſoluta*, quod poſitum jus & notum eſt, ab oratore ſumitur.

Implicite & abſcondite.) Quia adhuc incertum eſt, & quæritur quid eſſe debeat.

147 *In hanc argumentationes ex iiſdem locis ſumendæ ſunt, atque in cauſam* negotialem, *de qua ante dictum eſt.*) Ut ex partibus juris, naturæ, conſuetudinis, legum, argumenta ſumamus. Hoc tamen (cum & in negotiali hæc ſint) diſtat *abſoluta* ab *negotiali*, quod illa latius aſſumit, ut probet quemadmodum novum jus eſſe poſſit, de quo quæritur: *abſoluta* autem ipſa jura aſſumit, ut probet factum.

148 Aſſumptiva *igitur tunc dicitur, cum ipſum ex ſe factum probari non poteſt.*) *Aſſumptivæ qualitatis* præcepta tractaturus, docet quid ipſa ſit, & ejus partes quatuor ſupponit. Ac primam *compenſationem*, quam & *comparationem* appellat: hujus exemplum ſubjicit Imperatoris ejus qui impedimenta & arma tradiderit, ut exercitum ab obſidione hoſtium liberaret. Hic quoniam *finitivus ſtatus* eſſe potuit: *Quid ſit lædere majeſtatem*: certi enim nominis reus eſt. Hujus conſtitutionis item *finitivæ* 99 tractatu omiſſo, ipſam conſiderat *compenſationem*: ac præcepta hæc conſtituit, ut ſiquid per *conjecturam* tractandum ſit, prima parte tractetur 100; vel hoc non obfuiſſe, vel hoc non

96 *augmentum facies*] in præcedenti editione ſequebatur mox: *illud enim adhuc in quæſtione eſt;* quæ certe verba ad antecedentem articulum pertinebant. Vide Notam proxime ſuperiorem. Capp.

97 *de re probata, per locum communem augmentum, non theſis*] perperam legebatur antea: *De re probata locum communem per augmentum, non theſis;* unde nihil poterat boni ſenſus elici. Noſtram emendationem firmant hæc Ciceronis verba: *quid augeri per communem locum poſſit & oporteat.* Capp.

98 *abſoluta*] ſupple *qualitas* ut & in ſequentibus. Capp.

99 *Hujus conſtitutionis item finitivæ*] perperam legebatur antea *idem*: jam vero *finitiva* conſtitutio eadem eſt, ac *ſtatus definitivus*, qui & *finis* mox appellabitur. Capp.

100 *ut ſiquid per* conjecturam *tractandum ſit, prima parte tractetur*] in præcedenti editione male editum erat: *ut ſiquid per* conjecturam *tractandum, ſi prima parte tractetur.* Capp.

non futurum fuiſſe, propter quod iſtud unde reus ſit, dicatur eſſe commiſſum: iſta *conjecturalia* ſunt. Item ſi *definitio* 1 fuerit, cum alioqui certi nominis reus eſt, transferenda huc ſunt omnia, quæ ſunt *definitionis*: monetque nunc alteram, nunc utranque conſtitutionem, id eſt & *finem* 2, & *conjecturam* in prima parte tractari: & item alias, tractis ſcilicet huc rationibus ſingularum, & confirmationis, & infirmationis. Ipſius autem *compenſationis* præcepta hæc ſunt; ut comparemus id quod admiſſum eſt, & propter quod admiſſum eſt, ex partibus honeſtatis, utilitatis, neceſſitatis; ut neque fuiſſe aut honeſtum, aut utile, aut neceſſarium: ubi & gradus tangi poteſt; non tam utile, non tam honeſtum, non tam neceſſarium: quæ partes, id eſt utilis, honeſti, neceſſarii, plenius intelligentur in præceptis *deliberativa* 3. Sic facta ſeparatione & ejus beneficii quod præſtitiſſe ſe dicit, & ejus maleficii quod admiſit, actio poſtrema deducenda eſt ad formam *deliberativa*: ut ita agatur, quaſi ſuadeat, aut diſſuadeat orator faciendum, aut non faciendum: quoniam accuſatoris pars eſt utique, ut diſſuadeat. Defenſor vero hæc omnia contraria actione convertet: cum ille *conjectura* uſus fuerit, *conjecturaliter* 4 reſpondeat. Item contra perſuaſionem accuſatoris fidem aſſumat, argumenta officii. Ipſius autem *compenſationis* contrarias partes tenebit; ut doceat utile, honeſtum, neceſſarium fuiſſe, quod fecerit; aut tantopere (per gradum) utile fuiſſe, honeſtum, neceſſarium. Loci communes ab accuſatore erunt duo; in eum qui de turpi facinore confiteatur, & quærat aliquam defenſionem; & alter ipſius inutilitatis, & turpitudinis expreſſio cum indignatione. A defenſore tres ſunt; nihil per ſe turpe, aut inhoneſtum putari, niſi animo facientis conſideretur; alter amplificatio præſtiti; tertius expoſitio ipſius, & periculi, & beneficii.

Ex quibus ſunt judicationes.) Duæ ſcilicet *judicationes conjecturales*.

Aut hæc comparativa, *cujus nunc indigemus.*) Hæc: *judicatio* propria eſt ipſius *compenſativa* conſtitutionis.

Hoc cauſa genus.) *Compenſativum* ſcilicet.

Oportebit adhibere cæterarum quoque conſtitutionum rationem atque præcepta.) Si 149 tamen incidant cæteræ conſtitutiones. Iſtæ enim conſtitutiones quæ in *aſſumptiva* ſunt *qualitate*, poſſunt præcedentes omnes conſtitutiones recipere: ut hæc nunc, quæ *compenſationis* eſt, habet & *finem*, & *conjecturam*. Ideo quæcunque genera ſunt quæſtionum, ſuis conſtitutionibus tractanda ſunt.

Ac maxime conjecturis *faciendis.*) Ut per *conjecturam* (quæ quaſi incidens eſt) *compenſatio* illa tollatur, qua is qui accuſatur majeſtatis, utitur dicens periturum fuiſſe exercitum, niſi arma concederet.

Quod ii qui accuſabuntur, comparabunt 5.) Ut periturum fuiſſe exercitum negemus; quod ſumit hic, qui arma prodidit & inſtrumenta.

Aut

1 *definitio*] Rhetorum vulgus *definitivum ſtatum* vocat. CAPP.

2 *finem*] *definitivum ſtatum* alias appellant. CAPP.

3 *deliberativa*] ſupple *materia*, *partis*, vel *cauſa*. CAPP.

4 *conjecturaliter*] hoc eſt ſecundum regulas & præcepta *ſtatus conjecturalis*; in quo ſcilicet facti, ut ajunt, quæſtio inſtituitur. CAPP.

5 *quod ii qui accuſabuntur, comparabunt*] perperam editum fuerat: *hi accuſabuntur, comparabunt*; emendavimus ex ipſis TULLII verbis. CAPP.

Aut ſi alia ratione.) Quoniam ſuperius duas rationes & duas *judicationes* poſuit *conjecturales*: *Non futurum fuiſſe*, *ut periret exercitus*, *& non hoc animo factum*; idcirco hic eandem rationem repetit, ut *conjecturam* dicat in hanc conſtitutionem tractandam.

Ex conjecturali *conſtitutione ſumetur.*) Quia partibus ſuis ipſa tractanda eſt.

Sin autem certo nomine maleficii.) Ut nunc certo nomine reus eſt majeſtatis. Poteſt enim ſine certo nomine reus eſſe, & non ſtatim ad *definitionem* adſtringitur, cum criminis nomen nullum videtur adjectum.

Sin autem certo nomine maleficii vocabitur in judicium.) Jam hic incipit incidentis ad hoc thema alterius *ſtatus*, id eſt *finis* (quem *ſtatum* [*finem*] & ſupra poſuit dicendo: *Quid ſit majeſtatem minuere*) præcepta tractare 6.

Sin aliud quoque aliquod genus.) Quarumlibet conſtitutionum, vel præcedentium, vel ſequentium.

Quamplurimis infirmet rationibus.) Ut dicat non futurum fuiſſe, ut periret exercitus; aut aliter: *Non hoc animo feciſti*, *ſed ut perderes*, *feciſti.*

150 *Deinde oportet accuſatorem illud quod ipſe arguat*, *ab eo quod defenſor comparat*, *ſeparare.*) Poſt illa ſuperiora, etiam hoc dicere oportebit; accuſatorem contendere, comparare.

Et hoc extenuando maleficii magnitudinem ſimul adaugere.) Ut extenues, quod præſtitiſſe ſe dicit; augeas, quod admiſit.

Deinde oportebit ipſam illam comparativam judicationem *exponere tanquam cauſam* deliberativam.) In omnibus *aſſumptivis qualitatibus* poſt omnia argumenta ex conſtitutione, quæ ſunt propria, locus extremus interponitur quaſi *deliberativa* cauſæ: in qua quæritur quid faciendum ſit; ut ex hoc probetur, quid faciendum fuerit.

Tanquam cauſam deliberativam.) Ut non *judicialis* cauſa ſit, ſed *deliberativa*, & eodem genere agatur; quaſi ſola ipſa eſſet, id eſt cauſa *deliberativa.*

Aliquam in conſultationem 7.) Ut *deliberativa*, non *judicialis* cauſa ſit: hoc eſt enim conſultatio.

151 *Defenſor autem quibus in locis ab accuſatore aliæ conſtitutiones erunt inductæ.*) Si accuſator *conjectura*, retorto contra genere dicendi, *conjectura* defenſor utetur: pari genere & *finem* 8, pari genere etiam *comparationem* 9 ex contrario tractabit; ut quod ille inutile, hic utile; quod ille inhoneſtum, hic honeſtum dicat, & cætera his ſimilia.

Loci autem communes erunt accuſatoris in eum, *qui cum de facto turpi aliquo*, *aut inutili*, *aut utroque fateatur.*) Quid dicit: *feci*, *ſed profui*; confitetur *feci*, & defenſionem aliunde conquirit. In hujuſmodi hominem vel reum dicit invehendum.

Relatio

6 *precepta tractare*] locum hunc intellectu difficilem reddiderat mala interpunctio, cui remedium attuli. Capp.

7 *aliquam in conſultationem*] legebatur olim per ὑφ' ἓν *inconſultationem*: ſed legendum eſſe *in conſultationem* per ὑποδιαστολὴν ſatis patet. Capp.

8 conjectura *utetur* . . . *&* finem . . . . *tractabit*] quid hic ſignificent *conjectura* & *finis*, jam plus ſemel in præcedentibus expoſui. Capp.

9 *comparationem*] id eam *qualitatis aſſumptivæ* ſpeciem, cui nomen *comparatio* ſeu *compenſatio* Dicunt alias *comparativum* & *compenſativum ſtatum*: Græci ἀντίστασιν. Sic autem deſcribitur a Cicerone lib. I. comparatio *eſt*, *cum aliud aliquod alicujus factum rectum*, *aut utile contenditur*, *quod ut fieret*, *illud quod arguitur*, *dicitur eſſe commiſſum.* Capp.

Digitized by Google

Relatio criminis eſt, cum reus id quod arguitur confeſſus, alterius ſe inductum peccato jure ſe feciſſe demonſtrat.) Secundam ſpeciem *aſſumptivæ qualitatis relationem* poſuit. Hanc definit per ἐννοηματικὴν 10 definitionem. Quæ conſtitutio tunc eſt, cum alterius peccato ſe feciſſe reus dicit, quicquid admiſit; hujus exemplum ſubjecit: *Horatius qui ſororem ſuam flentem interfecit.* Et ſubjungit præcepta; primum, ut ſiqua conſtitutio ante ipſam *relativam* tractari poſſit, excutiatur circa ipſum qui reus eſt: *Non hoc animo feciſti.* Hoc utique ſic factum eſt, & in *comparatione.* Deinde quoniam *relatio* refert actus ad alterum, ut ſe defendat; dicit enim: *feci, ſed ille meruit;* neceſſario etiam hic cæterarum conſtitutionum ratio tractabitur. Cum enim cœperimus dicere: *Ille non meruit*, & *conjectura* eſſe poteſt, & *finis*, & quælibet alia conſtitutio. Ergo accuſator in defenſione ejus in quem reus transferet crimen, tractabit alias conſtitutiones. Hoc pacto fit ut, licet *relatio* ſit conſtitutio, in hanc tamen adhibeamus alias conſtitutiones duobus modis; vel circa perſonam ipſius Rei, *quo animo fecerit;* vel circa perſonam illam in quam reus transferet crimen. Poſt hæc igitur tractanda eſt ipſa *relatio* criminis, quam in præceptis ab eodem ſubjectis cuivis facile eſt recognoſcere: uſque ad illam partem, quæ ſemper, ſicut in ſuperiore præcepto traditum eſt, propoſitionem habet quaſi deliberativam: quæ ex utilitatis, honeſtatiſque partibus quid agendum eſt, quaſi res in conſultatione ſit, declaratur. Defenſor habebit cuncta contraria: ſed ſi incidentes conſtitutiones aliæ fuerint, omnia ex earum diverſa parte tractabit. Item per præcepta convertendo modum relationis ad ſuam partem argumentando deducit cum locis communibus, tam accuſatori, quam defenſori datis, quos ipſe ſupponit. 152

Poſtea ſiqua facultas erit.) Ante *relationem* criminis, & ejus argumenta cæteris conſtitutionibus accuſator, & reum onerare debebit, & eum defendere, in quem reus transfert crimen. Namque dici poteſt: *Quod feciſti, non hoc animo feciſti:* quod eſt alterius conſtitutionis. *Deinde, & illo quem meruiſſe dicis, aut non meruit, aut non hoc pacto meruit:* quod utique aliarum eſt conſtitutionum. Ita antequam ex præceptis *relationis* aliquid agamus, conſtitutionibus reliquis & circa rei perſonam uti poſſumus, ut eum arguamus; & circa perſonam ejus in quem crimen transfertur, ut eum defendentes reum accuſare poſſimus.

Poſtea translationis *uti partibus.*) Præſcriptione: *Non tibi enim licuit occidere.*

Deinde negare debebit, audiri oportere id.) Ut dicamus: *Hodie tu audiendus non es; ſiquidem & tu illam, quam punitus es* 11, *audire noluiſti.*

Et id quod judicatum non ſit, pro infecto haberi oportere.) *Mentiris quod dicis ſororem fleviſſe: quia non eſt inde judicatum.*

Nunc apud judices accuſent, quem ſine judicibus ipſi condemnarint.) *Modo crimen ingeris, poſteaquam pœnas ſumpſiſti de ſorore.*

Ac ſi idem facere ipſe qui nunc accuſat, voluiſſet, ne hoc quidem ipſo quicquam opus fuiſſet judicio.) Ut & hic qui Horatium accuſat, potuiſſet ſine judicio eum quaſi peccantem occidere.

Si

10 *ἐννοηματικὴν*] id eſt ad verbum, *ſententioſam;* eo quod hujuſmodi definitio ex ipſa ipſius rei idea deſumatur. Caep.

11 *quam punitus es*] pro τοῦ *puniiſti*, ſic ipſe Tullius loquitur in Miloniana. Capp.

Si vero cæteri quoque idem faciant, omnino judicium nullum futurum. Soritici [12] ſyllogiſmi fecit formam, qui in infinitum ſemper intenta rei definitione porrigitur; ut granum, cumulus, acervus; *Occidit Horatius, occideret accuſator:* ita ſemper ſine judicio erit pœna.

Potuiſſe hunc ipſum de illa ſumere ſupplicium.) Quaſi de ſorore.

Et de eâ per amplificationem ex deliberationis [13] *præceptis dictio.*) Ut dicas juſtum, honeſtum, utile, vel contra: quæ omnia in *deliberationis* præceptis tractantur.

Ut refelli, & contrariam in partem converti poſſint.) Ut cum ſupra, verbi cauſa, dictum ſit ab accuſatore, non debuiſſe a fratre interfici ſororem; dicat hic, magis a fratre debuiſſe.

Ut ne ab ipſo quidem qui feciſſet, in dubium vocaretur.) Ut negare non poſſet, quod admiſiſſet; quod hæc victoriam Romanam lugeret.

Fx judiciorum perturbatione.) Quoniam non erat occiſa judicio, quæ occiſa eſt.

153 *Remotio criminis eſt, cum ejus intentio facti quod ab adverſario infertur, in alium, aut in aliud dimovetur.*) ἐνστατικὴ definitio. Hæc tertia ſpecies *aſſumptivæ qualitatis*, *remotio* criminis dicitur, quæ definita eſt ſic: *Cum intentio facti removetur, vel in alium, vel in aliud.* Ipſa autem *remotio* nunc rei eſt, nunc cauſæ: ſed ſi cauſa removetur, vel in hominem removetur, vel in rem. Sin autem res removetur, tantum in hominem removetur, vel ab homine. Cauſæ *remotionem* in hominem docuit per exemplum de legato Rhodiorum: Cauſæ *remotionem* noſtræ in rem, in eodem exemplo oſtendit, cum dixit: *mortuo Quæſtore ſi legatus viaticum non accepiſſet* [14]. Verum præcepta tradidit, quibus uteretur accuſator cum argueret eum, qui cauſam facti in hominem removeret. Et eſt primum, ut accuſator defendat eum, in quem culpa removetur: ſed ſi hoc non potuerit, dicat hoc judicium aliud eſſe, illud aliud. Deinde dicat unicuique ſuum eſſe officium, hunc non potuiſſe peccare: illum reum eſſe poſſe; non debere tamen conjungi defenſionem hujus cum illius accuſatione. Hæc in *remotionis* partibus integris complendis accuſatoris ſunt. Defenſoris autem hæc: primum ut quæcunque accuſator ex aliis conſtitutionibus argumenta fecerit, ſolvat: deinde accuſet eum cujus cauſa peccaſſe ſe dicit; deinde doceat ſe aliter facere, nec potuiſſe, nec debuiſſe; non potuiſſe, ex utilitatis partibus; non debuiſſe, ex honeſtatis: de utroque autem in *deliberativo* genere tractabit. Deinde dicat a ſe omnia facta eſſe, quæ facere potuerit: percurret omnia vitæ ſuæ præteritæ dicta, facta, conſilia; ut probet ſuam non fuiſſe culpam, cum hoc non impleverit. Cum vero cauſa non in hominem, ſed in rem removetur, omnia eadem præcepta accuſatoris & defenſoris erunt: excepta vel accuſatione hominis, in quem *remotio* fit, vel defenſione: rei *remotio* cum fit [15], dedit exemplum de adoleſcente qui porcam tenuit. Removet enim a ſe factum, & dicit non fuiſſe ſuæ poteſtatisfacere vel non facere. Hic naſcitur illud

12 *Soritici*] σωρὸς enim cumulus, acervus. Capp.

13 *deliberationis*] id eſt *deliberativæ* materiæ, vel partis, vel cauſæ. Capp.

14 *mortuo Quæſtore ſi legatus viaticum non accepiſſet*] ipſa quidem ſententia Ciceronis eſt; ſed aliis expreſſa verbis hujuſmodi: *Si Quæſtor mortuus eſſet, & idcirco legatis pecunia data non eſſet.* Capp.

15 *vel defenſione: rei remotio cum fit*] perperam interpunctum antea fuerat: *vel defenſione rei. Remotio cum fit.* Capp.

lud novum, ut fiat *remotio* rei non in hominem, ſed ab homine; & exiſtat conſtitutio ab accuſatore cum dicitur: *Quod feciſti, non tu facere debuiſti.* Exemplum dedit de Prætore, qui cum Conſules deberent, populum ad arma convocavit. Hic præcepta dat uti exprimamus quid cujuſque ſit poteſtatis, quid officii, ex utilitatis partibus & honeſtatis: & ut hoc probemus exemplis. Deinde adjungit locos communes (ſiqui eſſe poſſunt) aut indignationis, aut conqueſtionis; ut uterque ſibi pro ſuis partibus ſumat.

In alium aut in aliud dimovetur.) Aut in perſonam, aut in rem.

De utroque diſtinctius.) Et de honeſto, & de utili.

Sinautem non in hominem certum, ſed in rem aliquam cauſa dimovebitur.) Hucuſque in perſonam; nunc in rem cauſa removebitur.

Accuſatione alterius, & culpa depulſione dempta, cæteris ſimiliter uti locis oportebit. Dempta depulſione 16, reliqua talia perſeverant in rem, qualia fuerunt in perſonam.

Ipſius autem rei fit remotio, cum id quod datur crimini, negat neque ad ſe, neque ad officium ſuum reus pertinuiſſe.) Nunc remotio rei. Nam ſupra cauſæ docuit remotionem, & in hominem, & in rem: ſed remotio rei tantum in hominem fit, & fit duobus modis. Nam nunc remotio fit rei ab eo qui reus eſt: nunc remotio fit rei ab eo qui accuſator eſt: quod erit novum, ut ſtatus ab accuſatore naſcatur, atque in hoc genere *remotivæ conſtitutionis*, ubi tantum res, non cauſa removetur.

Conceſſio eſt, *per quam non factum ipſum probatur ab reo, ſed ut ignoſcatur, id* 154
petitur.) Quarta ſpecies eſt in *aſſumptiva qualitate conceſſio*; hanc definit ita: cum non factum purgamus, ſed ut ignoſcatur, petimus. Hanc partitur in duo, in purgationem & deprecationem; & purgationem definit ita; cum non factum purgamus, ſed voluntatem. Id fieri dicit tripliciter; ſi aut imprudentes faciamus, aut caſu, aut neceſſitate. Imprudentiæ dat exemplum, de vitulo immolato; item caſus, de eo qui hoſtias præſto non habuit ad diem certum; item neceſſitatis, de roſtrata navi in portu, ubi non licebat, inventa. Hæc tria exempla idcirco juncta poſuit, quia eorum omnium ſimilis præceptio eſt. Namque ut & in ſuperioribus, ita & hic primum *conjecturaliter* agendum 17 ab accuſatore; ut id quod reus negat ſe voluntate feciſſe, conſilio factum doceat ac voluntate. Deinde ſubjungit *finitivi ſtatus* tractatum; qui, ut ſupra docuit, quadruplex eſt; definitio brevis, adſtructio definitionis; & tertio loco, ſi aſſerit, deductio eſt definitionis ad ſpeciem; ſi vero non aſſerit, ſeparatio definitionis a ſpecie. Quarto loco fit deſtructio definitionis partis adverſæ. Verum hic omiſſa deſtructione definitionis partis adverſæ, reliqua tria complebuntur, ut breviter definiat caſum, imprudentiam, neceſſitatem; deinde adjungat approbationem definitionis per exempla; tertio loco ſeparet a definitione, quod reus fecit; & id oſtendat eſſe diſſimile: quod ſit ejus facinus non ignorabile 18, non fortuitum, non neceſſarium. Demonſtrabit poſt hæc potuiſſe vitari 19, potuiſſe pro-

16 *Dempta depulſione*] male editum fuerat: *in tua depulſione*, noſtram emendationem ſatis adſtruunt hæc Ciceronis verba: *& culpa depulſione dempta* Capp.

17 *conjecturaliter agendum*] id eſt adhibendo *ſtatum conjecturalem*; ſeu eum in quo facti quæſtio inſtituatur. Capp.

18 *ignorabile*] id eſt per ignorantiam admiſſum. Capp.

19 *non neceſſarium. Demonſtrabit poſt hac potuiſſe vitari*] antea, ſic interpungebatur: *non neceſſarium demonſtrabit: poſt hac potuiſſe vitari.* Capp.

Digitized by Google

provideri: & id doceat, quemadmodum deinde adjungat accuſator alteram definitionem, per quam nomina alia ſupponat imprudentiæ, caſui, neceſſitati; inertiam, negligentiam, fatuitatem 20. Poſt hæc illud adjicit, uti excutiamus ne forte neceſſitas habuerit turpitudinem; ut diſputari poſſit, mori melius fuiſſe, ne tantam turpitudinem ſubiremus. Poſt hæc dicit adjungendum eſſe tractatum de juris & æquitatis natura; de qua & in *negotiali qualitate* tractatum eſt, & maxime in *abſoluta* 21 *juridiciali*. Quæ duæ *qualitates* ſolis videntur diſtare temporibus: nam rerum tractatu eodem continentur. Poſt hæc dicit adjungenda exempla, ſi tamen facultas dabit, in quibus doceamus ſimili de cauſa neſcio quibus veniam non eſſe conceſſam; & adjungamus illis fuiſſe magis tribuendam. Poſtremo ex partibus *deliberationis* 23, turpe & inutile doceamus eſſe concedi 24; & magnum periculum futurum, cum tanta res admiſſa ſit, ſi non fuerit a judicibus vindicata. Contra hæc defenſor converſione utetur horum: maxime autem ut defendat voluntatem, & augeat quid voluntati fuit impedimento, & doceat nihil amplius ſe potuiſſe facere, quam fecit. Deinde inducat locum communem; *Voluntatem ſpectari oportère*. Deinde conqueſtionem; cum culpa careat, ſe affici ſupplicio; communem hominum eſſe infirmitatem. Loci vero communes accuſatoris hi ſunt; *in eum qui confitetur;* & alter: *Peccandi licentia tribuitur, ſi non de facto, ſed de voluntate quæratur*. Defenſoris conqueſtio eſt de calamitate; quod non culpa ſua, ſed vi majore peccarit. Alter locus; de fortunæ poteſtate, & infirmitate hominum. Tertius locus; *animum, non eventum conſiderari*. Poſt hæc exempla atque tractatus admonet, quod in omnibus exemplis ſupra poſitis leges ſint. Unde neceſſario incidunt tractatus etiam legales: ſed hoc negat eſſe mirandum; quod cauſarum genera quædam ſimpliciter explicantur, quædam conjuncta ſunt. Unde qui omnia præcepta cognoverit, quicquid perſpexerit in exemplo, translatione locorum neceſſaria perſequetur. Nam cum hic & leges ſint, neceſſario quæ legum præcepta ſunt, complere debemus: de quibus poſt dicetur. Nunc tantum ea præcepta poſuit, quæ *conceſſioni* de qua tractatus erat, convenirent. Siquid res ipſa dabit facultatis, *conjecturam* induci ab accuſatore oportebit: ut dicat accuſator per *conjecturam*; aut prudenter feciſſe 25; aut non caſu feciſſe; aut non neceſſitate, ſed voluntate feciſſe. Atque tum ex his locis juris, atque æquitatis naturam oportebit quærere; & quaſi in *abſoluta juridiciali* per ſe hoc ipſum ab rebus omnibus ſeparatim conſiderare: quomodo convenit *negotiali* 26 *abſoluta qualitas* 27 tractata rebus, & diſtat tantummodo tempore: quia *negotialis* de futuro juſto agit; *abſoluta*, de præterito.

Si

20 *fatuitatem*] hinc emendabis Tullii locum 2. Rhetoric. ubi perperam legitur *facultatem*. Nam ibi Cicero alia tantummodo nomina ſupponit imprudentiæ, caſui, neceſſitati. Atqui *facultas* non tantum aliud nomen ſed etiam alia res eſt a neceſſitate. Contra fatuitas neceſſitatis nomine poſſet obtegi. Capp.

21 *in abſoluta*] ſupple *qualitate*. Capp.

22 *ſolis diſtare temporibus*] quatenus qualitas *negotialis* pertinet ad futurum; *juridicialis* autem ad præteritum. Vide Hermogen. de *ſtatibus*. Capp.

23 *deliberationis*] id eſt *deliberativa* materiæ, partis, cauſæ &c. Capp.

24 *concedi*] ſupple *veniam Reo*. Capp.

25 *prudenter feciſſe*] id eſt ſcienter, conſulto, de induſtria, non per ignorantiam: neque enim hic agitur de morali virtute quam prudentiam vocant. Capp.

26 *negotiali*] ſupple *qualitati*. Capp.

27 *abſoluta qualitas*] quæ utique *juridicialis* eſt. Capp.

Si aut in iis, aut in aliis exemplis ſcripti quoque controverſiam 28 *adjunctam videbit.*) Hoc præcepto oſtendit incidere ſemper legales poſſe controverſias conſtitutionibus principalibus; nec aliquando legales *ſtatus* 29 poſſe *exiſtere principales.*

Deprecatio eſt, in qua non defenſio facti, ſed ignoſcendi poſtulatio continetur.) Secunda pars *conceſſionis* deprecatio eſt. Hanc definit ita: *cum non factum* 30 *defendimus, ſed aperte veniam poſtulamus.* Hoc autem actionis genus non frequenter incurrit in judiciis, ſed in Senatu aliquoties, & apud populum: datque exemplum vel Quinti Numitorii, vel Siphacis; ubi aperte, nulla alia conſtitutione, venia poſtulata ſit. Subjungit præcepta: primo ejus qui ut ignoſcatur, poſtulat; ut ſua beneficia commemoret, ſiqua habuerit in vita præterita; & ea doceat eſſe majora quam eſſet factum, unde reus eſt: deinde majorum ſuorum beneficia oſtendat: deinde dicat ſe non odio neque crudelitate feciſſe, quod fecerit; ſed ſtultitia, aut alicujus impulſu: deinde polliceatur ſe alicubi profuturum: deinde oſtendat ſe conſanguineum magnis ac principalibus viris, vel amicum: deinde amplitudinem ſuam, & voluntatis, & generis; & eorum voluntatem oſtendat, qui de ſe judicent; & omnia, quæ perſonæ amplitudinem honeſtatemque demonſtrent: ſed hæc cum conqueſtione potius, quam cum arrogantia. Poſt hæc adjungere exempla debet, in quibus doceat, aut ſimili de cauſa ignotum multis, aut majora conceſſa delicta: deinde doceat ſe in poteſtate item fuiſſe, & id ignoviſſe quamplurimis. Poſtremo ipſum peccatum extenuare debebit, & comparare; propter parvum admiſſum ſe hominem tali honore excellentem ſupplicio affici non oportere, quo afficiuntur cæteri qui majora committunt; hæc confirmare locis communibus, qui ad captandam miſericordiam in primo libro videntur expoſiti. Sed contra hunc qui dicit, primum maleficium augebit: deinde dicet nihil imprudenter factum; ſed crudeliter, & inimice omnia, ipſum immiſericordem, immitem, ſuperbum, inimicum ſemper fuiſſe, amicum nunquam futurum: & ſi beneficia protulerit ille qui veniam petit, is qui contra dicit, docere debebit cauſa aliqua, non benevolentia præſtita 31; aut aliud majus 32 poſtea conſecutum, & hoc malo ſuperiora beneficia deleta; aut leviora beneficia maleficiis; aut ut honor habitus ſit benefactis, pro maleficio pœna ſumatur. Deinde ut per locum communem dicat turpe eſſe, & inutile ignoſci: deinde optatum fuiſſe, ut reus aliquando fieret, & nunc non vindicari. Poſtremo cogitare debere, quali animo circa eum fuerint, & quali odio. Loci communes ejus erunt; indignatio maleficii; & alter, ut eorum miſereatur, qui fortuna, non malitia peccaverunt.

155

Nam in Senatu, & in concilio 33 *de Siphace diu deliberatum eſt.*) Ita hic docet poſtulatam eſſe veniam per deprecationem.

Nam

28 *ſcripti controverſiam*] alludit ad primam *ſtatuum* diviſionem in Λογικὴν *rationalem* & Νομικὴν *legalem.* Nam τὸ *ſcriptum* hoc in loco legem, teſtamenta, cæteraſque ſcriptorum ſpecies indicat, ut paulo poſt patebit. CAPP.

29 *legales ſtatus*] vide ut *legalibus* etiam controverſiis nomen *ſtatus* tribuat ipſe VICTORINUS. Quidam enim Rhetores nonniſi de *rationalibus* controverſiis nomen *ſtatus* uſurpant. CAPP.

30 *Hanc definit ita: cum non factum &c.*] hujus definitionis non ipſa quidem verba, ſed ſenſus exſtat apud CICERONEM. CAPP.

31 *præſtita*] legebatur antea *præſtitum*, quod ex ipſius TULLII verbis emendandum curavimus. CAPP.

32 *aut aliud majus*] ſupple *malum*, vel *maleficium.* CAPP.

33 *in concilio*] perperam editum erat *conſilio.* Nam hic agitur de populi Romani Comitiis. CAPP.

Digitized by Google

Nam ſemper animo bono ſe in populum Ro. fuiſſe non tam facile probat, cum conjecturali *conſtitutione uteretur.*) Ita excludebatur ejus *conjectura*, qua factum negabatur; quod erga populum Ro. bono animo fuiſſet, & relinquebatur ſola deprecatio.

156 *Quoniam igitur in generali conſtitutione tandiu propter ejus partium multitudinem commoramur.*) Omnes quatuor conſtitutiones cum ſpeciebus ſuis expoſuit: ſupererat jam de controverſiis *legalibus* diſputari: ſed quoniam partitus *qualitatem*, ſpecies ei duas dederat; juridicialem & negotialem; ipſamque rurſus *juridicialem* dividens in *abſolutam* & *aſſumptivam*, ſpecies ei duas dederat; *juridicialem* ipſam ita definierat, ut in ea æqui, & iniqui natura, aut præmii, aut pœnæ ratio quæreretur; æqui & iniqui natura in omnibus expoſita eſt ſupra tractatibus circa omnes ſpecies *juridicialis*: unde nunc neceſſario admonet de pœnæ ac præmii ratione eſſe tractandum; quod multa exiſtunt genera cauſarum ex præmii petitione, ſimiliter & pœnæ. Nam Cicero de præmio tantum loquitur: nos tamen & ad pœnæ actionem, ratione tradita, præceptum de præmio per ſimilitudinem transferemus. Petuntur, inquit, præmia, *& apud judices, & in ſenatu, & in aliquo concilio.* Hic admonet, quod *in ſenatu* dixit, ne quis arbitretur de *deliberativo* dicendi genere ſumptum eſſe tractatum, cum de *judiciali* genere dicendi omnis tractatus haberetur. Hoc, inquit, neminem moveat; quoniam & apud ſenatum, licet ſententiæ dictio ſit (quod dicendi genus *deliberativæ* [34] convenit) tamen judiciale genus dicendi eſt æſtimandum; cum & (in ſenatu licet) de probando homine, improbandoque tractetur. Et omnino, inquit, iſta tria genera cauſarum forma quadam, & primo genere diſtant; altiore tamen & pleniore intellectu implicita ſibi & connexa ſuis partibus continentur.

Nam & apud judices de præmio ſæpe accuſatorum quæritur.) Accuſatoribus lege præmia dabantur, hoc ipſo quod accuſabant. Exemplum dat Tullius nullo præmio adducti [35]. Item: *non enim ſpolia* [36] *Caji Verris . . . . concupivi.*

Id non, ſi per ſententiæ dictionem agitur, deliberativum eſt.) *Deliberativum* enim ſic definierat, ut diceret: *Cum res poſita in conſultatione civili, habet in ſe ſententiæ dictionem.* Ergo cum agitur in ſenatu de homine probando vel improbando, non *deliberativa* exinde dicenda eſt, quia habet ſententiæ dictionem; ſed *judicialis* cauſa magis, quia de homine probando, improbandoque tractatur.

157 *Nunc de præmiis conſideremus.*) Hinc dare præcepta incipit, quæ ſervanda ſunt, cum præmium poſtulamus: quod ſolum ſupererat de conſtitutione *juridiciali* tractata, ut natura æqui & recti [37], aut præmii, aut pœnæ ratio quæratur. Dat exemplum in quo præmium poſtulatur, de eo qui triumphum petit: poſt quod exemplum admonet neque hic, neque in deprecatione nos facta *intentione* [38], & *depulſione* [39], & nata quæſtione, aut rationem inquirere, aut depulſionem rationis; ſed ipſam

34 *deliberativæ*] ſupple *materiæ*, *cauſæ*, *parti* &c. Capp.

35 *adducti*] ſupple, *accuſatoris*. Capp.

36 *non enim ſpolia* &c.] in Verrem Lib. 3. ubi ſic habet Tullius: *non enim ſpolia C. Verris; ſed exiſtimationem populi Romani concupivi.* Capp.

37 *ut natura æqui & recti* &c.] perperam editum fuerat: *tractata aut natura æqui & recti* &c. noſtram emendationem confirmant hæc Tullii verba: *juridicialem cauſam eſſe dicebamus, in qua æqui & iniqui natura, præmii aut pœnæ ratio quæreretur.* Capp.

38 *intentione*] hoc eſt, *accuſatione*. Capp.

39 *depulſione*] id eſt defenſione, criminis inficiatione, refutatione &c. Capp.

ipſam eſſe *judicationem*, quæ ſit quæſtio. In deprecatione, hoc modo: *Oporteatne affici pœna;* in præmii petitione: *Oporteatne dari præmium.* Dividit ergo dicenda in præmii petitione in quatuor; in beneficia, in hominem, in præmii genus, in facultates: quibus ſingulis partes certas ipſe ſupponit; ſimulque docuit locos communes, quos tantum in his partibus ex quatuor habemus; in præmii genere, & in facultatibus. Hæ enim duæ partes affectus tenent, & poſſunt audientes publicæ rationis præmium, & facultas plurimum commovere. Ac de conſtitutionibus quidem ſatis dictum eſt.

Nunc de iis controverſiis, quæ in ſcripto verſantur, dicendum videtur.) Conſtitutio- 158
nes *rationales* eſſe *ſtatus*, & in primo docuimus, & ipſas eſſe principales. Hoc quemadmodum compleremus in dicendo, ſuperiore tractatu docuit: ſed quia ſunt præterea genera controverſiarum quæ verſantur in ſcripto, quæ incidunt conſtitutionibus 40, quæ ipſa quinque ſunt; neceſſario etiam de his dat præcepta. Sunt autem controverſiæ quinque; Ambiguitas 41, ſcriptum & voluntas 42, leges contrariæ 43, ratiocinatio 44, & definitio 45. Scripti autem controverſia eſt, cum in quocunque ſcripto naſcitur controverſia; ut in legibus 46, teſtamentis, pactis, edictis, & cæteris quæ in ſcriptura ſunt. Ergo principalis eſt ambiguitas (quia ita ordinem fecit) cujus definitio adhibita eſt: *Cum, quid ſenſerit ſcriptor, obſcurum eſt*; ideo quia *duas, aut plures res ſignificat.* Huic exemplum dedit: *ut hæres daret vaſa cælata uxori, quæ vellet.* Quoniam (ut diximus) conſtitutiones non ſunt, ſed incidentes ſunt controverſiæ, non conſtituit quæ ſit *intentio*, quæ *depulſio*, neque quæ ratio, & refutatio rationis, & quæ *judicatio*: ſed continuo dat præcepta, quæ ſunt parti utrique communia. Sunt autem hæc; primum ut negemus ambiguum, & doceamus locutionis ipſius conſuetudinem; deinde ut ſuperiora verba, & inferiora conſideremus, ex quibus colligamus quæ ſit vera ſententia; deinde excutiamus perſonam ejus qui ſcripſit, ut ex cæteris dictis ejus, factis, ſcriptis, animo atque vita, quid ſenſerit, poſſit intelligi; deinde excutiamus omne ſcriptum, ne in aliquo verbo aut nos adjuvet, aut impugnet adverſarium; deinde dicendum id quod adverſarius intelligat, minus commode fieri, quam quod nos intelligamus. Huic præcepto exemplum dat: *Meretrix coronam auream ne habeto; ſi habuerit, publica eſto.* Hic enim tractari poteſt, non bene ſentire eum qui publicandam dicit eſſe meretricem; quod publicæ meretricis nullus exitus 47, nulla adminiſtratio, hoc eſt nullum quodammodo vectigal: in

auro

40 *quæ incidunt conſtitutionibus*] id eſt, ſunt veluti quidam *ſtatus* incidentes & acceſſorii, reſpectu habito ad *ſtatus rationales*, quos hic vocat principales. Capp.

41 *ambiguitas*] Græcis ἀμφιβολία. Vide Hermogenem in Opuſculo *de ſtatuum diviſione.* Capp.

42 *ſcriptum & voluntas*] ῥητὸν καὶ διάνοια. Capp.

43 *leges contrariæ*] ἀντινομία. Capp.

44 *ratiocinatio*] συλλογισμός. Capp.

45 *definitio*] ſupple, *legalis.* Nam alia eſt definitio pertinens ad *rationalem* illum *ſtatum*, qui *definitivus* appellatur. Capp.

46 *ut in legibus*] perperam legebatur *aut;* quia ſcilicet ultimam præcedentis Vocabuli (*controverſia*) literam ſcriba imperitus iteraverat. Capp.

47 *nullus exitus*] ſic Græci ἔξοδον nomine Vectigal & (ut vulgo loquimur) reditum quemdam intelligunt: unde apud beatum Athanaſium ἀνέξοδος dicitur pauper cui nullus reditus e bonis, qui nullam facere impenſam poſſit &c. Capp.

auro vero publicando magnam eſſe utilitatem. Poſt hæc adjungit utilitatem præcepti, ut interpretemur quanto utilior res, aut honeſtior prætereatur, ſi id intellectum fuerit, quod adverſarius interpretatur. Hoc autem apertius fiet, ſi id quod nos interpretamur, doceamus eſſe honeſtum, utile, neceſſarium. Sed quoniam ſcripti controverſia (ſicuti ſupra docuimus) poteſt eſſe & in teſtamento, & hoc exemplum dedit; poteſt autem eſſe & in lege; adjecit præcepta, ſi ambiguitas fuerit in lege, uti quæramus ne forte, quod adverſarii intelligant, alia lege cautum ſit: deinde ut dicamus quemadmodum ſcribi oportuiſſet, ſi id ſentiret (quod adverſarii dicunt) ille qui ſcripſit. Hujus præcepti, & argumenti de themate ſupra poſito ſumſit exemplum; ut doceat ſcriptorem (ſi hæredi conſulere vellet, ut ea vaſa daret, quæ illi commodum erat dare) non adſcribere 48, *quæ vellet* Hoc enim non adſcripto 49, quæ hæres vellet, ipſe daret: nunc quia aſcripſit, utrique eorum 50 cautum voluit; quia hoc non aſcripto, conſuluiſſet hæredi. Ergo concludit præceptum in hujuſmodi cauſis non ita debere tractari: *Si hoc modo ſcripſiſſet, illo verbo uſus eſſet, hoc non eſſet: Iſto loco verbum poſuiſſet, aut non poſuiſſet.* Deinde adjungit præceptum, uti quæramus quo tempore ſcriptum ſit, quod ſcriptum eſt; quia ex hoc intelligitur voluntas ſcriptoris: deinde quaſi *deliberativo* modo tractandum, quid utilius, quid honeſtius ſit; eſſe autem locos communes utrique parti, ſiquid per amplificationem dici poſſit.

Quod illius rei neque adminiſtratio.) Quam adverſarius dicit.

Nihil enim probibet fictam legem exempli loco ponere.) Fictam materiam, id eſt *theticam* legem 51, ſine certa perſona.

Deinde ſi in lege erit ex ambiguo controverſia.) Non in aliqua alia ſcriptura.

Alia in lege cautum eſſe doceatur.) Id eſt, quomodo tu intelligis.

Permultum autem proficiet illud demonſtrare.) Adjungit aliud præceptum eſſe conſiderandum; quemadmodum ſcribi poſſit ab eo, qui ſcripſit; ſi ſic ſenſiſſet, quemadmodum dicit adverſarius.

159 *Ex ſcripto & ſententia controverſia conſiſtit.*) Legales controverſiæ ſunt quinque, quæ extra conſtitutiones 52 tractatus ſuos habent: ex his TULLIUS primam tractavit ambiguitatem; ſcriptum & voluntas nunc explicatur. Scriptum autem, omne accipere debemus quicquid, aut in legibus, aut in teſtamentis, aut edictis, aut in omnibus ſcriptis intelligitur. Hoc definivit ita: *Cum alter utitur verbis quæ ſcripta ſunt*; alter ſcriptoris ſententiam interpretatur, & ad id, quod ſcriptum eſt, animum ſcribentis adjungit. Idem tamen qui ſententia utitur, duplici modo aſſerit ſententiam ſcriptoris; aut enim ſemper dicit ſcripti ejus unum eundemque ſenſum eſſe; aut ad tempus, aut ex

48 *non adſcribere*] id eſt non adſcripturum fuiſſe in teſtamento ſuo. Cæterum male editum fuerat *adſcriberet*, etiam in edit. Baſileenſi. CAPP.

49 *Hoc enim non adſcripto*] hinc emendare oportebit CICERONIS contextum, in quo ſine particula negativa legitur: *eo enim adſcripto, nihil ineſſe dubitationis, quin hæres, quæ ipſe vellet, daret*; ubi certe legendum eſt: *eo enim non adſcripto &c.* CAPP.

50 *utrique eorum*] hæredi videlicet & uxori, cui vaſa legata ſunt. CAPP.

51 *theticam legem*] id eſt legem quæ ſe habeat inſtar cujuſdam *theſeos*: eo autem *theſis* ab *hypotheſi* differt, quod *theſis* neque perſonam certam, neque locum, neque alias circumſtantias quæ in *hypotheſi* continentur, includat. CAPP.

52 *conſtitutiones*] hoc eſt *ſtatus rationales*, quos principales vocat VICTORINUS. CAPP.

ex eventu accipi oportere id quod ſenſit ille qui ſcripſit. Dat exemplum quemadmodum unum, & idem ſemper intelligatur in ſententia ſcriptoris; cum hæres ſecundus inſtitutus interpretatur ſe hæredem eſſe juſtum, ſive natus filius eſſet, ut is hæres eſſet qui natus fuerat: ſive natus non fuiſſet, ut alius nullus eſſet quam ipſe, qui ſecundus eſt inſtitutus. Hanc ſententiam unam memorat, & ſemper eandem eſſe. At vero cum ſententia ſcriptoris ita exponitur, ut ex facto, aut ex eventu ad tempus interpretanda ſit, docet omnes ſub *qualitate aſſumptiva* partes 53 in hoc genere contineri: in qua *compenſatio* eſt, aut *relatio* criminis, aut *remotio*, aut *conceſſio*. In his enim omnibus ſpeciebus *aſſumptivæ qualitatis*, neceſſario lex præcedit: quæ cum ſcriptum habeat, habebit & ſententiam, quam is qui ea utitur, dicit ad tempus accommodari. Dat exemplum, & docet non ad idem ſpectare in his exemplis ſententiam ſcriptoris; ſed ex tempore ſemper intelligi Poſt hæc ſubjungit præcepta quibus uti debet is qui ſcriptum defendit, & is qui ſcripto ſe tuetur. Sunt autem hæc; laudes ſcriptoris 54; communis locus, in quo docetur nihil a judicibus ſpectari oportere, niſi ſcriptum; & magis, ſi legitimum ſcriptum ſit 55. Tertio loco debet inducere factum ab adverſario. Poſtea comparare cum ſcripto id quod factum eſt. Deinde dicere quod judex in legem juratus ſit 56. Deinde interrogare quid ſit, quod ex adverſa parte dicatur. Modis autem variis interrogare; modo judicem, modo adverſarium, modo ipſum ſe cum admiratione interrogare: & interrogare hæc; *utrum ſcriptum negetur eſſe ſic, quemadmodum loquitur? & an ab adverſario aliud factum ſit, quam dicatur? an contra dici nihil poſſit?* deinde concludere: *cum ſcriptum ita ſit, & ab adverſario factum, & ita factum non negetur; quod ſumma ſtultitia ſit contra dicere.* Deinde recitatio ſequitur ipſius ſcripti frequens, & comparatio facti cum ſcripto, vario modo; nunc ad te ipſum ut redeas; nunc ad judices iſta tractes. Sed ad judices cum dicitur, oſtendendum eſt, quid ſequi judices debeant; quod duabus de cauſis ſit apud judices dubitatio, ſi aut obſcure ſcriptum ſit, aut adverſarius aliquid neget: at hic utrunque manifeſtum eſſe; unde judices parere legi oportet, nou interpretari legem. Poſt hæc ſubjunguntur ea quæ contra dicuntur, qui utitur ſententia. Et quoniam ſupra diximus: *Sententia aut idem ſemper ſpectat, aut ad tempus accommodatur;* ſi ad idem ſpectare dicitur ſententia, ille qui ſcripto nititur, dicit non oportere nos de voluntate quærere, cum ſcriptum extet, quod indicium eſt voluntatis; deinde incommodum eſſe, ſi hoc inſtituatur, ut ab ſcripto recedatur: nam ſi nec ſcriptores ratum futurum credent, quod ſcripſerint, & judices incertum ſequentur, ſi a ſcripto recedere cœperint: deinde dicere 57 magis voluntatem eum ſequi qui ſcripta defendat, quam

53 *omnes ſub* qualitate aſſumptiva *partes*] id eſt omnes illas quatuor ſpecies quæ ſunt ſub *qualitate aſſumptiva*: hic autem perperam legebatur: *ſub qualitate aſſumptivæ partis;* quod utique emendandum erat. Capp.

54 *Sunt autem hac; laudes ſcriptoris &c.*] perperam editum fuerat: *Sunt autem hæ laudes ſcriptoris.* Nam pronomen demonſtrativum refertur ad præcedens Vocabulum τὸ *præcepta;* igitur legere oportet *hæc*. Capp.

55 *ſi legitimum ſcriptum ſit*] hoc eſt, interprete ipſo Tullio, aut lex ipſa aut ex lege aliquid. Capp.

56 *quod judex in legem juratus ſit*] id eſt, ſe legem eſſe religioſe obſervaturum. Capp.

57 *deinde dicere*] ſupple, *debet Orator;* idque ex antecedentibus. Capp.

Digitized by Google

quam eum qui interpretetur; certius enim indicium eſſe voluntatis, ipſum ſcriptum. Hæc adverſus eum, qui ſententiam ſemper ad idem ſpectare dicit. Sinautem ad tempus accommodari ſententiam dicet adverſarius, debet ille qui ſcripto nititur, negare juſtum eſſe, ut cum aliquis ſe contra legem feciſſe fateatur, afferat cauſam vel temporis, vel eventus, vel aliam ſimilem. Deinde debet dicere, ſemper accuſatorum fuiſſe, ut cum crimen intenderent, facti cauſam afferrent: nunc reorum eſſe, ut cum fecerint quod non licebat, facti ſui afferant cauſam. Poſt hæc tres locos debet afferere, qui pro ſcripto nititur: ſunt autem hi; *nulla in lege cauſam contra ſcriptum accipi*; *in hac lege non accipi*; *hanc cauſam minime accipi*. Hæc, uti dixi, debet afferere: ac primum illud (*in nulla lege cauſam accipiendam eſſe* 58) habebit hæc præcepta; quod ſcriptori neque ingenium defuit ad invenienda omnia, neque ſermo ad proferenda; ſi aliquid excipiendum putaret, eſſe conſuetudinem ſcriptoribus excipere 59. Hoc probabit, ſi recitet leges quæ habent exceptionem. Erit autem vehementius, ſi ejus ipſius ſcriptoris aliam legem recitet, aut in ipſa lege aliquod caput inveniat, quod excipiat. Deinde quaſi per definitionem inducere; *quomodo nihil aliud eſt cauſam accipere* 60, *niſi legem tollere*; idque fieri, ſi cauſa accipiatur, quæ extra legem eſt; id eſt extra ſcriptum. Deinde omnibus peccandi licentiam dari, ſi cauſa ſemper accipiatur; & judicibus errorem mitti, cum a ſcripto receſſerint, & ſemper cauſas ſequantur, quæ ſcriptæ non ſint: omnes cives, quid agant, ignoraturos; ſi ex ſuo quiſque conſilio agat, & cauſam legi applicet. Poſtremo hos locos inducet; quod omnes actus reipublicæ legibus exerceantur; quod hi judicent; quod a negotiis ſuis abſint 61; quod jurent in verba certa; quod nullam excuſationem, aut aliquam cauſam recipiant, qua, cum teneatur ad judicandum 62, abeſſe poſſit; niſi ſi eadem cauſa utatur, quæ ſit in ipſis legibus inſtituta: quod ſi omnes legibus tenentur, iniqnum eſſe adverſarios non teneri. Deinde per argumentationem illam, quæ inductio nominatur, explicare an permittant judices ad legem addi eam cauſam qua ſe tuetur adverſarius: Quod ſi ipſi non permittant, aut etiam ſi velint ipſi addere, an populus ſinat 63: ſi neque ipſi, neque populus permittat addi cauſam; iniquum eſſe, ut hodie ita judicent, quaſi jam cauſa legi videatur aſcripta; indignum eſſe derogari legi, aut abrogari legem, aut ex aliqua parte mutari; derogari, eſt in vituperationem venire; abrogari, totam penitus tollere; tertium vero eſt, cum pars aliqua commutatur & vertitur. Deinde adjungere; populum hodie nihil ſcire; iniqnum eſſe, ut illo invito, & ignaro aliquid de

58 *in nulla lege cauſam accipiendam eſſe*] ex antecedentibus ſupple, *contra ſcriptum*; hoc eſt contra legem, contra formalem (ut ajunt) legis diſpoſitionem. Capp.

59 *excipere*] hoc eſt, uti exceptione, exceptionem adhibere, proferre &c. Capp.

60 *cauſam accipere*] vide Notam penultimam. Capp.

61 *quod a negotiis ſuis abſint*] in editione Baſileenſi legitur *qui*. Capp.

62 *qua, cum teneatur ad judicandum &c.*] ſubauditur, *judex quiſquam*, ut patere ſatis poteſt ex illis (ad quæ Victorinus alludit) Tullii verbis: *Quærere a judicibus, cur in certa verba jurent; cur certo tempore conveniant, certo diſcedant; nihil quiſquam afferat cauſa quominus frequenter operam Reipublicæ det, niſi quæ cauſa in lege excepta ſit.* Capp.

63 *an populus ſinat*] particulam *an* quæ aberat, reſtituimus propter illa Ciceronis verba ad quæ Victorinus reſpicit: *age porro, quid? ſi ipſi velint judices adſcribere, paſſurusne ſit populus?* Capp.

de legibus judicetur; eſſe certum ferendæ legis tempus: quod ſi aliquis hanc legem ferat, ſcire ſe velle; ut ſi aliquid ſit captioſum adverſariumve, contra dicat; eſſe turpia, & inutilia hæc quæ adverſarii dicunt. Nunc legem, qualiſcunque ſit, debere ſervari: poſt populo ſi diſpliceat, licentiam commodari, ut vel abroget, vel corrigat legem. Deinde poſtremo loco concludet neminem permiſſurum fuiſſe de populo, ut adverſarius hanc cauſam adderet legi, etiam ſi ſine alicujus periculo hoc fieri poſſet.

Tum ſemper ad idem ſpectare, & idem velle demonſtratur.) Semper hoc eſſe in hac lege, quod ſenſerit ſcriptor: ut quod nos ſenſiſſe ſcriptorem dicimus, id eſt ad quam ſententiam ſcripta verba accommodamus, ipſa ſemper ſit: neque aliquo tempore mutetur, ne exiſtat aliquando diverſa. Interdum, inquit, is qui ſe ſententia defendit, contra ſcriptum ſic dicit; hoc ſenſiſſe ſcriptorem ut non ſemper idem ſit, quod ſenſiſſe dicitur: ſed pro tempore, pro eventu ſit alia atque alia ſententia: & his duobus præceptis ſupponit exempla.

Semper ad idem ſpectare, hoc modo.) Unius partis, vel præcepti, & tractatus exemplum.

Antequam in tutelam ſuam venerit 64.) Intra annos quatuordecim, quibus expletis poteſt facere teſtamentum.

Cum eo qui eſt hæres 65.) Secundus ſcilicet, & tunc hæres, ſi filius, ante quam in ſuam tutelam veniat, moriatur: in hoc genere non poteſt hoc dici; quod interpretatur, ſcripti ſemper eandem ſenteutiam, non ad tempus accommodari.

Qua fretus 66 *& ille qui contra ſcriptum dicit.*) Id eſt ſecundus; qui ſecundus de numero factus hæres, ab agnatis ſcripto ab hæreditate ſummovetur: quia ſecundus ſcriptus cum ſit, non nato filio, ſecundus non eſt.

Quæ in omne factum idem valeat.) Non quod ſupra, ſed hic pro tempore, ut quid fiat, lex ſenſerit.

Quod prope muros caſtra hoſtes haberent.) Probavit hucuſque *compenſativam* 67 ſubeſſe interpretatæ voluntati contra ſcriptum, cum voluntas ſpectatur ex tempore 68; ſubjungit & *relativam* 69 ſubeſſe.

Tum remotio criminis.) Adjungit nunc & remotionem criminis ſubeſſe interpretatæ voluntati contra ſcriptum, cum voluntas mutatur, ut ad tempus 70: ſupponit etiam quartam ſpeciem *aſſumptivæ*, id eſt, *conceſſionem* ei ſubeſſe.

Tum

64 *Antequam in tutelam ſuam venerit*] primo deerat hic præpoſitio *ante* & legebatur tantummodo *quam*: deinde hæc TULLII verba cum VICTORINI commentario permixta & confuſa fuerant. CAPP.

65 *Cum eo qui eſt hæres*] hæc etiam CICERONIS verba commentario VICTORINI commixta erant. CAPP.

66 *Qua fretus &c.*] in præcedenti editione verba hæc non erant a VICTORINI commentario ſeparata. CAPP.

67 *compenſativam*] ſupple, ſpeciem *qualitatis aſſumptivæ*. Alias vocatur comparatio. CAPP.

68 *cum voluntas ſpectatur ex tempore*] mala totius loci hujus interpunctio difficilem intellectu ſententiam effecerat. CAPP.

69 *relativam*] ſupple, ſpeciem *qualitatis aſſumptivæ*. Alias dicitur *relatio criminis*. CAPP.

70 *cum voluntas mutatur ut ad tempus*] in editione Baſileenſi legitur: *ad tempus ſit*. CAPP.

Tum conceſſio per purgationem.) Quia *conceſſio* in purgationem, & in deprecationem dividitur: ſed deprecatio non ſubeſt. Purgationem ſpeciebus ſuis ſubjicit [71].

Quare aut ita ſententia inducetur, ut unum, &c.) Redit ad concluſionem duorum præceptorum ſupra poſitorum, cum voluntatem interpretamur contra ſcriptum.

Ergo is qui ſcriptum defendet.) Hinc incipiunt præcepta quibus uti debeat is, qui ſe defendit ſcripto.

Quid factum.) Ab eo ſcilicet, qui ex legis verbis arguitur.

Quid juratus judex.) Id eſt in quam rem juratus judex ſedeat, hoc eſt, in leges ſedeat juratus.

Si neutrum neget.) Id eſt, aut ſcriptam eſſe legem [72], aut hoc idem ſe feciſſe.

161 *Contra autem dicetur, ſi aut prorſus aliud ſenſiſſe* [73] *ſcriptor, & ſcripſiſſe aliud demonſtrabitur.*) Contra autem dicetur ab eo qui ſe contra iſtum qui ſcripto nititur, voluntate defendit [74]: ſed huic nunc locos dat, non quo ad ejus partes jam tranſierit: verum ut intelligamus contra quos locos ejus qui ſe voluntate defendit, reſpondere poſſit.

Aut ſi cauſa aſſumptiva *inferetur.*) Quoniam cum ad tempus voluntas ſcripti accipienda oſtenditur, neceſſario per *aſſumptivæ qualitatis* ſpeciem argumenta ſumuntur.

Si aliud ſenſiſſe ſcriptor, aliud ſcripſiſſe dicitur, is qui, &c.) Prima pars qua is utitur, qui ſe voluntate defendit, contra quam nunc præcepta dat ſcriptori.

Sin cauſam afferet is, qui a ſententia ſtabit.) Secunda pars qua utitur is qui voluntate ſe defendit, contra quam nunc præcepta dat ſcriptori.

Sin cauſam afferet is, qui a ſententia ſtabit, primum erit, &c.) Dictus prius locus eſt ab eo qui ſcripto nititur, per partes ſuas: qui per præcepta ſequitur, ſecundus locus eſt; in quo oſtenditur, ſi in cæteris legibus cauſa accipiatur, in hanc legem cauſam accipi non oportere. Hoc ut probari poſſit, demonſtrandum eſt quia lex vel ſcriptum quodlibet ad res maximas, utiliſſimas, honeſtiſſimas, religioſiſſimas pertineat [75]: unde inutile, turpe, nefas eſſe doceatur, legi tam diligenter ſcriptæ non obtemperari. Deinde docendum quod omnia cauta in hac lege ſint, & proſpecta, & excepta, quæ excipienda, perſpicienda, cavendaque eſſe videbantur. Subjungitur tertius locus, in quo docetur hanc cauſam accipi non oportere. In quo, quoniam adverſarius qui contra ſcriptum dicet, aliqua æquitate ſe tuetur, laborandum eſt uti doceat, qui ſe ſcripto defendit, illud æquum non eſſe, quod adverſarius dicit: quo loco bene tractato, ut doceat æquum non eſſe, efficiat ut non oporteat concedere adverſario. Nam ſuperiores loci hoc agebant, quaſi non liceret id fieri, quod adverſarius vellet. Hic autem locus (ut dixi) in quo docetur æquum non eſſe quod adverſarius dicit, demonſtrabit eum non oportere audiri: cum juſtum non videatur eſſe

quod

71 *purgationem ſpeciebus ſuis ſubjicit*] quæ ſunt imprudentia, caſus, neceſſitas. Capp.

72 *aut ſcriptam eſſe legem*] perperam legebatur *ſcriptum.* Capp.

73 *ſi aut prorſus aliud ſenſiſſe*] hinc emendandus eſt hic locus in Cicerone, apud quem legitur: *ſi aut prorſus aliquid ſenſiſſe.* Capp.

74 *qui ſe . . . . voluntate defendit*] ſupple, *legiſlatoris*, *teſtatoris*, *ſcriptoris &c.* Capp.

75 *demonſtrandum eſt quia lex . . . . pertineat*] hoc in loco τὸ *quia* non eſt cauſale, ſed ſimpliciter declarativum; quo ſenſu ſæpe etiam ſumitur Græcorum illud ὅτι, vulgo *quod.* Capp.

quod dicit. Deinde deſcendendum erit ad *aſſumptivæ qualitatis* ſpecies 76 per tractatus, ab eo qui ſcripto nititur, uti per ea præcepta, quæ ſupra dicta ſunt, *compenſationis*, & *relationis*, *remotionis*, *conceſſionis* explicet locos partis ſuæ, qui nititur contra eum qui ſe voluntate defendit, ſupponendo cauſam ex locis *aſſumptivæ qualitatis*: deinde rationes afferendæ ſunt, & cauſæ quare aut in lege, aut in teſtamento ita ſcriptum ſit, quod ſcriptum eſt: ut ex hoc modo non ſcripta tantum defendere 77, verum voluntates interpretari videatur ille qui ſcripta defendit.

Primum nulla in lege ullam cauſam.) Præcepta partitionis, quibus uti debeat is 162
qui ſe ſcripto defendit.

Prima pars his fere locis confirmabitur.) In nulla lege cauſam accipi oportere.

Deinde item quærere.) Hoc tantum per inductionem, ut ex eo quod conceditur, id quod non conceditur concludatur.

Secunda pars eſt in qua eſt oſtendendum, ſi in cæteris legibus oporteat, in hac non 163
oportere) Secunda pars incipit, de partitione ejus qui contra ſententiam ſcriptum defendit.

Siquidem igitur ex hac ipſa 78 *quippiam accuſator deroget.*) Id eſt æquitate. Quoniam ille qui ſe ſententia defendit, contra ſcriptum æquitatem debet afferere; neceſſario is qui ſe ſcripto defendit, debet rurſus detrahere æquitati.

Contra ſcriptum autem qui dicet, primum eum inducet locum, per quem æquitas 164
cauſæ demonſtretur.) Nunc tractatus eſt ejus qui voluntate ſe tuetur contra ſcriptum quod ſupra tractatum eſt; iſque inducet primum locum æquitatis, ut oſtendat quæ & qualis illa ſit cauſa quam adhibet, per interpretationem legis: deinde *aſſumptivæ partis* cujuſque 79 præcepta ſervabit dicens: *Hoc quidem ſcriptum in lege eſt; ſed ego feci ut prodeſſem;* vel reliqua, quæ *aſſumptivæ* ſunt *qualitatis* 80; ut facta ipſa ſua enumeret, & exequatur: deinde tres illos compleat locos ex adverſa parte, quibus uſus eſt is qui ſcripta defenderat. Hic ex contrario doceat in omnes leges accipi cauſas; & in hanc legem accipi debere; & hanc cauſam accipi debere; in omnes leges accipi cauſas; in hanc non accipi, iniquum aliquid conſtitui; ut omnia ſupplicia culpæ, & malitiæ vindicandæ cauſa conſtituta ſint: nunc ſe nihil malitioſe feciſſe: ipſum ſcriptorem ſi hodie præſens eſſet, factum ſuum probaturum: aut ſi ipſe hoc ageret, facturum fuiſſe: hac de cauſa viros bonos electos, & dignitate, & ætate, ut non ſcripta legis recitarent,

76 aſſumptivæ qualitatis *ſpecies*] quæ ſunt compenſatio (ſeu comparatio) *relatio*, *remotio*, & *conceſſio*; de quibus jam ſupra dictum eſt. Capp.

77 *non ſcripta tantum defendere*] particulam *non* quæ hic deerat, reſtituimus primo quia Ciceronis verba, ad quæ Victorini commentarius refertur, ſic habent: *quare . . . ita ſit . . . . ſcriptum, ut ſententia quoque & voluntate ſcriptoris, non ipſa ſolum ſcripturæ cauſa confirmatum eſſe videatur*; ſecundo quia Victorinus ipſe ſic loquitur in conſequentibus: *quemadmodum illi ipſi ſupra; qui ſe ſcripto defendit, ita præceperat, ut non ſola verba amplecteretur, ſed etiam ſcriptoris oſtenderet voluntatem.* Capp.

78 *Siquidem igitur ex hac ipſa &c.*] apud Ciceronem legitur: *ſiquid igitur. &c.* Capp.

79 aſſumptivæ *partis cujuſque*] partes illæ quænam ſint, in antepenultima Nota declaratum eſt. Capp.

80 *quæ aſſumptivæ ſunt qualitatis*] & quidem in ea ſpecie quæ vocatur *compenſativa*, *compenſatio*, & *comparatio*; de qua in præcedentibus dictum eſt non ſemel. Capp.

rent, ſed interpretarentur: ipſum legis ſcriptorem non barbaris hominibus, ac ſtultis commiſiſſe ſcripta ſua. Nam ſi hoc crederetur, diligenter cuncta exequerentur: nunc quædam poſuiſſe, ex quibus etiam non ſcripta cognoſci poſſunt per intellectam voluntatem. Poſtea dicendum eſt quid fieri potuiſſet, aut quid accidere potuiſſet: in quibus cauſa cum collocatur, oſtenditur recedendum fuiſſe a ſcriptis propter vel neceſſitatem, vel honeſtatem: omnes leges comprehendere omnia non poſſe, quæ velint exprimere, vel excipere; ſed eſſe naturaliter in legibus cunctis tacitas exceptiones: deinde locum hunc debebit exequi, quod neque ſermo hominum, neque ſcriptum aliquod plane ſe exprimat, aut eloquatur voluntatem; ſed ſemper expectari ex ſcriptis reliqua, quæ in voluntate intelligi poſſunt: deinde utilitatis, & honeſtatis partes explicandæ ſunt; in quibus docebimus, quid nos fecerimus, & quid adverſarii velint; ut noſtrum utile, adverſariorum inutile demonſtretur. Deinde locum communem debemus inducere: *non literas ſequi nos oportere, quæ & tenues, & obſcuræ ſunt notæ voluntatis: ſed ipſam illam voluntatem*: deinde inducere definitionem, quid ſit lex; & ſic definire, ut hæc potius voluntas, quam ſcriptum videatur; meritoque judices inſerviant legi, qui voluntatem legis interpretantur: iniquum eſſe affici ſupplicio eum, qui non aperte contra legem fecerit; ſed ex aliqua ratione utilitatis reipublicæ. His rationibus & rebus, tres illi loci approbantur, qui ſunt contrarii ſuperioribus tribus; uti doceamus, & accipi cauſam in omnibus legibus; & in hanc legem accipi; & hanc cauſam accipi. Præterea operam dare debemus, ut etiam ſcriptum ipſum, ſi quo pacto poſſumus, convertamus; ut id videatur tenere verbis, quod nos interpretamur; faciamuſque tale aliquid, quale ſupra fecit, qui ſcripto nititur, ut ad ſcriptum applicet voluntatem. Sic hic qui voluntate nititur, in ſcripto debet aliquid invenire, quod interpretetur a ſe, quod conveniat voluntati. Id faciet, ſi ambiguum aliquid in ſcripto invenerit, aut per *collectionem* 81 ex eo quod ſcriptum eſt, id quod ſcriptum non eſt, oſtenderit: ſic fieri ut, cum leve neſcio quid invenerit in ſcripto, tamen cum æquitatem oſtenderit in ſua cauſa eſſe, plurimum proficiet 82: & ſubducet adverſario argumentum ſuum, in quo ille poſuit: *ſcripta tantum judices ſequi debere*; cum & hic docere cœperit in ſcripto eſſe aliquid, quod profit ei voluntati quam interpretatur. Poſtremi ſunt loci communes, qui ſumi poterunt ex partibus *aſſumptivæ qualitatis*; quod ſupra diximus. Verum erit proprius locus ejus qui ſcripta defendit: *leges ex ſe intelligi debere, non ex utilitate interpretantium*; deinde erit alter: *nihil legibus carius eſſe debere*: at vero erunt alii loci communes ejus qui ſe voluntate defendit: *leges in conſilio ſcriptoris eſſe, & utilitate communi*: deinde, *indignum eſſe æquitatem literis premere, & urgere; cum æquitas magis voluntate cernatur*; ex his locis, quos tres in partitione ſupra poſuit; & accipi cauſam; & in hac lege accipi; & hanc cauſam accipi. Repetit per *anacephalæoſin* in concluſione tres illos quos in partitione poni locos dixit; & pro ſcripto, & contra ſcriptum, aut ex ſcripto non ſcriptum aliquod inducere; id eſt *ſyllogiſtice* tractare.

Cum

81 *per* collectionem] συλλογισμὸν ideſt ratiocinationem; qui *ſtatus* unus eſt ex quatuor legalibus: de eo pluribus mox agetur. Capp.

82 *plurimum proficiet*] malim legere *proficiat*, idque ob præcedentem particulam *ut*, e qua pendet hujus propoſitionis verbum. Capp.

Cum æquitate cauſa abundabit, neceſſario multum proficiet.) Fit & hic concluſio, ut & is qui ſe voluntate defendit, operam det, ut ipſum ſcriptum pro ſe faciat; vel ambiguo aliquo reprehenſo verbo; vel cæteris, ut non voluntate tantum, ſed etiam ſcripto niti videatur: quemadmodum illi ipſi ſupra, qui ſe ſcripto defendit, ita præceperat, ut non ſola verba amplecteretur, ſed etiam ſcriptoris oſtenderet voluntatem.

Loci autem communes certis ex aſſumptionis *partibus in utranque partem convenient.*) 165
Ut aut *removeat* [83], aut *compenſet* [84], aut *referat* [85], aut *concedat* [86].

Ex contrariis autem legibus controverſia naſcitur, cum inter ſe duæ videntur leges, 166
aut plures diſcrepare.) De legalibus controverſiis tertia eſt, quæ ex contrariis legibus conſtat. Nam dicta eſt ambiguitas: dicta etiam controverſia, quæ conſtat ex ſcripto, & voluntate. Contrariæ vero leges nunc duæ ſunt, nunc plures, nunc una: ſi duplex eſt (quanquam etiam una ſimplex facere leges contrarias poteſt) at una duplex facit leges contrarias, cum una pars nititur legis parte, altera rurſus alia legis parte dimicat, & repugnat. Apud Rhetores eſt iſta controverſia: *Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet;* ut rapta una parte nitatur, ac dicat mortem ſe optare debere raptoris; altera nuptias inducat, ac fiant leges contrariæ ex duplici parte legis. Item una lex contrarias leges [87] facere poteſt, hoc modo: Cum lex eſt, *ut vir fortis petat præmium quod volet*, & duo adoleſcentes filii fortiter fecerunt; petit præmii nomine unus, ut pater ejus, qui reus factus fuerat proditionis, ante judicium liberetur; alter petit, ut agatur judicium. Ita ex una lege, diverſa petentium voluntate, leges contrariæ eſſe dicentur. Verum his omiſſis Tullius definit quid ſint leges contrariæ [88]: deinde ponit exemplum de eo qui tyrannum occiderit, ut præmium accipiat: deinde alteram legem proponit, ut tyranno occiſo quinque proximi facile interficiantur: deinde reliqua præcepta dat communiter in utranque partem. Etenim cum ambæ partes lege nitantur; quæ præcepta data fuerint uni parti, ad alteram partem quæ etiam ipſa lege nitetur, præcepta eadem transferuntur. Eritque unicuique parti hoc principale, ut ſuam legem laudet, adverſarii vituperet, reprehendat. Erit ergo tractatus talis, utra utilior lex ſit, utra honeſtior, utra magis neceſſaria, utra ad res plures pertineat, utra ad maximas, utra lex poſterior ſit; melior enim quæ poſterior: utra lex jubeat, utra permittat, utra vetet. Nam jubet: *Deſertor capite puniatur;* permittit: *Adulterum cum adultera liceat occidere:* deinde utra lex pœnam conſtituat ei qui non obtemperet, utra majorem pœnam: deinde utra lex jubeat, utra vetet. In eo enim, quod jubetur, & permittitur quaſi unum genus ſit, contrarium eſt in eo quod vetatur. Verum in eo quod imperatur, & permittitur, ſit diver-

83 *removeat*] id eſt, utatur orator eo *qualitatis aſſumptivæ ſtatu*, qui dicitur *Remotio criminis*. Capp.

84 *compenſet*] hoc eſt, adhibeat eum *qualitatis aſſumptivæ ſtatum*, cui nomen *Compenſatio* (alias *Comparatio.*) Capp.

85 *referat*] id eſt, faciat eum *qualitatis aſſumptivæ ſtatum*, qui vocatur *Relatio*. Capp.

86 *concedat*] hoc eſt, factum concedat & ſic utatur eo *qualitatis aſſumptivæ ſtatu*, qui appellatur *conceſſio* (alias *ſtatus venialis* & *deprecativus*, *Græce* συγγνώμη). Cæterum hic perperam legebatur *concludat*, etiam in Editione Baſileenſi: ſed legendum eſſe *concedat*, ſatis liquet ex iis quæ ſupra dicta ſunt in Victorini Commentario ad Lib. I. hujus operis, ubi de *conceſſione*. Capp.

87 *contrarias leges*] ἀντινομίαι Græci Rhetores vocant. Capp.

88 *leges contrariæ*] ἀντινομία dicitur a Græcis Rhetoribus. Capp.

diverſitas quam ſupra poſuit; cum illic eſt neceſſitas, hic utendi voluntas: at his duobus contrarium eſt, quod vetatur: ut *Infamis ne militet*: ut, *Impudicus ne concionetur*. Major autem eſt auctoritas legis quæ vetat, quam illa quæ imperat. Omnis enim lex quæ vetat, fortior propterea quia corrigat illam, quæ aut permittit, aut imperat. Etenim cum omnem hominem ad concionem venire liceat, & ſit hæc lex quæ quaſi permittat, hæc quæ vetat (*Infamis ne concionetur*) corrigit illam legem, qua aut jubetur aliquid, aut permittitur. Deinde conſiderandum, utra lex de parte conſtituta ſit, utra de omni vel re, vel actu, utra lex ſpecialiter ſcripta ſit, utra generaliter; melior enim quæ de ſpecie ſcripta eſt, non communiter; & eſt communiter: ut *Hominem occidere ne liceat*; ſpecialiter: *Virum fortem occidere ne liceat*, & alia hujuſmodi. Deinde conſiderandum ex qua lege ſtatim fieri aliquid, aut non fieri neceſſe ſit; & ex qua ſit aliqua tarditas. Nam eſt tarditas, ut in illa lege: *Legatus intra diem trigeſimum proficiſcatur*. Hæc omnia cum dicta fuerint, operam dare debeat unaquæque pars, quæ pro lege ſua nititur, uti doceat legem ſuam & juſtam eſſe, & apertam; adverſariorum autem vel injuſtam, vel obſcuram, vel ambiguam: aut ratiocinatione colliget quod velint adhibere aliquam definitionem adverſarii, ut intelligi poſſit, quid in lege ſit; in noſtra autem lege omnia eſſe manifeſta. Deinde debemus adjungere voluntatem, ut ad ſcriptum voluntas quoque interpretata conſentiat; dare etiam operam, ut adverſariorum lex contrariam habeat voluntatem. Et ſi fieri poteſt, adverſariorum legis ita eſt interpretanda ſententia, uti pene etiam ipſa lex adverſariorum, per ſententiæ interpretationem pro nobis facere videatur, ut ambæ leges noſtræ ſint partis: una noſtra, per ſcriptum; adverſariorum, per voluntatem. Poſtremi ſunt loci communes qui in legibus contrariis ſumi poſſunt, ex utilitate & honeſtate legis cujuſcunque.

Ea maxime conſervanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur.) Præceptum hoc eſt; comparandas leges eſſe, utrum inter ſe duæ, vel tres diſcrepent leges; & ſi ſervari non poſſunt ambæ, quia diſcrepant, ea maxime conſervetur, quæ ſit in comparatione utilior, honeſtior, magis autem neceſſaria.

167 *Ex ratiocinatione naſcitur controverſia, cum ex eo quod uſpiam eſt, ad id quod nuſquam ſcriptum eſt, pervenitur.*) Ratiocinatio ſyllogiſmus dicitur; controverſia legalis eſt: habet tractatum, cum ex eo quod ſcriptum eſt, id quod ſcriptum non eſt, colligitur. Cicero ait: *Cum ex eo quod uſpiam ſit, ad id quod nuſquam ſcriptum eſt, pervenitur:* & habet modos ſuos quibus comprehendatur, vel cum ſimile colligimus 89, vel cum minus colligimus ex majore, vel cum conſequens. Dat exemplum: ſed hæc in Marcomanno 90 exempla ſunt poſita; dat exemplum Cicero de eo qui damnatus parricidii, in carcere teſtamentum fecerit. Nulla quidem lex teſtamentum facere prohibet eum qui damnatus ſit parricidii: ſed ſunt aliæ leges quæ multa facere prohibent parricidii reum & damnatum; ex quibus colligitur etiam hoc, faciendi teſtamenti illum non habuiſſe poteſtatem. Item multæ leges ſunt teſtamentorum faciendorum, ex quibus iterum colligitur, hunc faciendi teſtamenti poteſtatem non habuiſſe:

89 *vel cum ſimile colligimus*] editum fuerat: *vel ſimile cum colligimus*; inverſo, ut videtur, ordine. Capp.

90 *in Marcomanno*] nomen eſt antiqui Rhetoris, de quo vide Sulpitium Victorem, Curium Fortunatianum & ipſum Victorinum in Lib. I. hujus operis. Capp.

buiſſe: tractatus vero habet & locos argumentorum tales: primum ut ſcriptum laudemus & confirmemus: deinde conferamus cum eo facto, quod colligimus ad ſcriptum: deinde ut ſimile eſſe doceamus: deinde ut ſi illud æquum ſit, hoc quoque æquum eſſe judicemus: deinde ut dicamus cum de hoc ſcriptum ſit, cur de alio ſcriptum non ſit; quod quaſi manifeſtum fuerit ex eo quod ſcriptum eſt, etiam id quod ſcriptum non ſit; & idcirco a ſcriptore legis prætermiſſum eſſe videatur: deinde doceamus in multis legibus multa præteriri; ſed accipi hæc ac ſi non ſint præterita, ex his ſcilicet quæ ſcripta ſunt. Hæc dicit, qui utitur collectione 91. Qui contra pugnat, ante omnia laborare debet ut ſimilitudinem tollat, & dicat aliud eſſe in eo quod ſcriptum eſt, aliud in eo quod admiſſum eſt; ac propterea eſſe diſſimile, & non debere accipi ex eo quod ſcriptum eſt, id quod ſcriptum non eſt; cum ſit multa diſtantia diſſimilitudinis & ſimilitudinis: de quibus in primo libro expoſuit CICERO. Addere præterea etiam poterit is qui contra *collectionem* nititur, uti & ipſe utatur aliqua *collectione*: quod ſi & contigerit, iiſdem argumentis utetur, quæ ſupra dedimus ei qui utitur *collectione*: ſinautem non poterit uti; hoc aget, ut oſtendat ſcriptum ſolum conſiderari oportere; periclitari jura omnia ſi ſimilitudines accipiantur: nihil enim eſſe pene, quod non alteri ſimile eſſe videatur. Poſtremo loci ſunt communes ab eo, qui utitur ratiocinatione; extra ſcriptum per conjecturam, id quod ſcriptum non eſt, accipi oportere; deinde neminem poſſe ſcriptura complecti univerſa; illum tantummodo bene ſcribere legem, qui quædam contingat ex quibus alia quæ præteriit, intelligi poſſint. Loci vero communes contra eum qui *collectione* nititur, iſti ſunt; conjecturam non eſſe firmum argumentum, ſed eſſe divinationem; deinde ſtulti eſſe ſcriptoris, non omnia quæ cavenda ſunt, in lege conſcribere.

Iis qui in eo loco ſint, adimat poteſtatem.) Neque permittat: ſed ut quaſi permiſſio eſſe videatur, *collectio* ſit ex aliis.

Definitio eſt, cum in ſcripto verbum aliquod eſt poſitum, cujus de vi quæritur.) Subjungit poſtremam *legalem* controverſiam, quam definitionem nominavit; quæ nulla parte diſtat a *conſtitutione rationali* 92, niſi quod verbum in lege poſitum, vel in ſcriptura aliqua, cum definitur quid ſignificet, quid ſit; tunc fiet *legalis* definitio. Supponit exemplum de his qui navem ſuam dicunt, quod unus incubuerit gladio, alter remum imperitus gubernandi tenuerit, gubernator in ſcapham fugerit: hic cum contendant cujus navis ſit, ex lege initium capiunt controverſiæ. Quæritur tamen verbum, quod in lege poſitum eſt; quid ſit navis: deinde quid ſit navem deſerere, & quid ſit in navi remanere. Hæc ſola diſcretio eſt data inter definitionem *legalem*, & *conſtitutionem*, id eſt *rationalem ſtatum*. Præcepta autem dicendi eadem ſervabimus, quæ ſupra ſunt poſita; ut definiamus, & cætera quæ præcepit. 168

Nunc expoſitis iis argumentationibus, quæ in judiciale cauſarum genus accommodantur, deinceps, &c.) Finitis omnibus præceptis quæ data fuerant ad omnes conſtitutiones, & ad omnia genera controverſiarum quæ in legibus ſunt, duntaxat in *judiciali* genere cauſarum, tranſit TULLIUS ad *deliberativam* cauſam & ad *demonſtrativam*: non 169

91 *qui utitur collectione*] ſeu ratiocinatione, ut mox ajebat. Græci dicunt συλλογισμόν. CAPP.

92 *a conſtitutione naturali*] ſeu ſtatu illo rationali quem definitivum vulgo vocant. CAPP.

non quod alia præcepta eſſe poſſint *deliberativa* & *demonſtrativa*, quam fuerint ſupra in *judiciali* genere duntaxat in conſtitutionibus. Nam pari modo *conjectura* 93, *finis* 94, & cæteræ conſtitutiones, & omnia genera controverſiarum verſantur in *deliberativo* 95 & *demonſtrativo*, quemadmodum in *judicialibus*. Unde non alio modo dicenda ſunt in *judiciali*, & alio in cæteris; ſed eadem dicendi ubique præcepta ſervabuntur: verumetiam quoniam, ut in primo libro docuit 96, & hic admonet, fines ſuos certos habent genera iſta controverſiarum, neceſſario propter fines alia quædam præcepta, & alia quædam argumenta tradenda ſunt: de quibus nunc tractabit. Finem habet *judicialis* cauſa, æquitatem: *deliberativa* finem habet utilitatem, ut ARISTOTELI placet; ut CICERONI, utilitatem & honeſtatem: *demonſtrativa* finem habet honeſtatem. Ergo propter fines, quaſi alia argumenta ſunt neceſſaria. Aliud enim cogit in tractatu præter conſtitutionem quamlibet, ille qui æquitatem cupit judicibus perſuadere: aliud, ille qui oſtendere cupit utilitatem & honeſtatem: aliud, qui oſtendere vult honeſtatem. Unde ipſius utilitatis, & honeſtatis præcepta danda ſunt, quæ *deliberativæ* cauſæ videntur & *demonſtrativæ*, propter fines proprios, convenire: & poterat quidem ſupponere exempla *deliberativa* per ſingulas conſtitutiones, hoc eſt ut doceret incidere in *deliberativa conjecturam*, *finem*, & reliquas conſtitutiones; item pari modo in *demonſtrativa*: ſed quoniam res aperta eſt, dicere præteriit; ne rem ſatis claram dum apertiorem per exempla vult reddere, obſcuriorem exemplorum diverſitate feciſſet.

170 RERUM *expetendarum tria genera ſunt. Par autem numerus vitandarum ex contraria parte.*) *Deliberativæ* cauſæ, & *demonſtrativæ* fines eſſe dixit, utile & honeſtum. Verum eſt quiddam honeſtum, quod purum ſolum, & per ſe honeſtum eſt: aliud vero honeſtum, quod habet mixtam utilitatem; quod idcirco honeſtum dicitur, quia ſemper in copulatis rebus nomen a meliori parte componitur; ut *demonſtrativam* cauſam cum intelligamus habere laudem, & vituperationem, quidam tamen hanc eandem cauſam a parte meliore (ſicuti diximus) *laudativam* 97 eſſe dixerunt. Ergo cum honeſtum nunc per ſe ſolum ſit, nunc ſit aliud quod junctum eſt ex utilitate; tamen etiam hoc honeſti nomine nuncupatur. Sunt igitur tria quæ expetuntur; honeſtum purum, honeſtum cum utili, & ipſum utile purum ac ſeparatum. Item erunt tria genera rerum vitandarum; inutile purum, & illud inutile cum turpi, deinde etiam turpe ſolum. Honeſtum autem quaſi genus eſt, quod quidem & alio nomine dicitur virtus: & ſcientia honeſtum eſt: item veritas honeſta, hoc eſt quod propter ſe expetitur. Eſt aliud quod hac natura & hac vi eſt, ut

93 *conjectura*] ſive *ſtatus conjecturalis*, quæſtionem facti ſolent appellare. CAPP.

94 *finis*] hoc eſt, *ſtatus definitivus*, ubi de re definienda & certo in nomine appellanda controverſiam movent. CAPP.

95 *verſantur in deliberativo*] eadem eſt QUINCTILIANI ſententia, ut patet ex Lib. 3. cap. 6. ab init. CAPP.

96 *quoniam, ut in primo libro docuit &c.*] in præcedenti editione perperam legebatur: *quoniam in primo libro docuit, & hic admonet fines ſuos certos. Habent genera iſta controverſiarum, neceſſario propter fines, alia quædam præcepta &c.* ubi defectus particulæ *ut* & mala interpunctio totius fere loci ſententiam perturbabant. CAPP.

97 *laudativam*] ſic etiam Græci dicunt ἐγκωμιαστικήν. CAPP.

Digitized by Google

ut propter fructus aliquos expetatur; ut eſt pecunia. Item eſt quiddam medium & dignitate & fructu alio expetendum; ut amicitia, gloria, & cætera hujusmodi. Sed his tribus expetendis, hoc eſt honeſto, utili & illi tertio 98 quod mixtum eſt, adjunguntur duo ad tractatum neceſſaria; neceſſitudo & affectio: de quibus plenius poſtea diſputabitur. Atque honeſtum ipſum quod propter ſe expetitur, cum in duas partes (ut diximus) diſtributum ſit, prius tractat de eo ipſo quod purum eſt, nullo utili ſociato. Quam diximus eſſe virtutem, hanc dividit in partes quatuor; prudentiam, juſtitiam, fortitudinem, temperantiam. Et definit prudentiam, eique tres ſpecies ſubjungit; memoriam, intelligentiam, providentiam: quæ ratione temporum conſtant. Nam præteriti temporis eſt memoria, præſentis intelligentia, futuri providentia: has ſimiliter definit. Item definit juſtitiam ſecundam virtutem, eique ſubjicit partes ſimiliter tres; naturalem juſtitiam, conſuetudinis juſtitiam, legitimam juſtitiam: eaſque ſimiliter definit, & dat exempla. Subjungit tertiam virtutem quam appellat fortitudinem; hanc definit, & ei ſubjicit partes quatuor; magnificentiam, fidentiam, patientiam, perſeverantiam: quas item definit, ſicuti omnia. Quarta poſtremo ſubjungitur virtus, quæ temperantia dicitur, & dat ei partes tres; continentiam, clementiam, modeſtiam: quas partes definit ita, ut omnia ſuperiora. Quibus explicitis aperte docuit id ſolum quod propter ſe expetitur, & quid ſit, & quale ſit. Verum cum honeſtum hoc intelligamus eſſe, quod propter ſe expetitur, non propter aliquod emolumentum, quod ipſum utique virtus eſt; quoniam incidebat quæſtio, an virtus, id eſt honeſtum, propter ſe expeteretur (Epicurei enim dicunt virtutem expeti ipſam propter voluptatem) hujus quæſtionis cum latior videretur eſſe tractatus, diſtulit, & negavit ad hoc inſtitutum debere ſociari, ubi tantum præcepta traduntur, non rerum diſputatio continetur. Nam primo in genere quæ ſunt, honeſta appellantur; virtus, ſcientia, veritas: quæ nullam ob utilitatem, ſed propter ſe expetuntur.

Veritas eſt, per quam immutata ea quæ ſunt, aut ante fuerunt, aut futura ſunt, 171
dicuntur.) Hucuſque naturam & juſtitiam, cumque his quæ naturaliter juſta ſunt, explicavit: nunc ea docebit cum partibus ſuis, quæ per conſuetudinem juſta ſunt. Juſtitiam enim triplicem eſſe voluit; naturalem, conſuetudinis (id eſt morum) legum.

Lege jus eſt, quod in eo ſcripto quod populo expoſitum eſt.) Hucuſque juſtitiam con- 172
ſuetudinis dixit: nunc incipit legum.

Fidentia eſt, per quam magnis & honeſtis in rebus, &c.) In honeſtis actibus fidentia eſt: cæterum in malis confidentia. Nam multum ipſe animus in ſe fiduciæ certa cum ſpe collocavit, ut eſt illud: *Turne ſui merito, ſiqua eſt fiducia forti.*

Neque ad hoc noſtrum inſtitutum pertinet.) Epicurei enim & ipſam virtutem dicunt propter ſe non expeti, ſed propter voluptatem: quæ ſecta Epicureorum eſt. Hoc utique revincendum: ſed quia longioris tractatus eſt, & alterius operis (Rhetorica enim nunc exponitur) ideo & hic dicere prætermiſit.

Propter ſe autem vitanda ſunt.) Docuit honeſtatem ſequendam, ſubjungit vitandam turpitudinem: ſed turpitudo in his eſt, quæ contraria ſunt virtutibus. Fidentia, ut ſupra poſuit, virtus eſt: huic contraria eſt diffidentia: & audacia vitanda: pari-

98 *& illi tertio*] perperam legebatur *illo.* Nam legendum eſſe *illi*, ſatis patet ex verbo *adjunguntur*, ad quod pronomen hujusmodi refertur. Capp.

Digitized by Google

parique modo inter virtutes & contraria, media inveniuntur, quæ licet vicina ſint virtutibus, tamen vitanda ſunt, ut vitantur ipſa contraria. Hæc autem quæ vicina ſunt, nunc ita ſunt, ut certum nomen teneant; nunc ita, ut vocabulum non habeant. Fidentiam diximus eſſe virtutem, diffidentiam vitium. At id quod fidentiæ vicinum eſt, habet nomen quod appellatur audacia. Item religio virtus eſt, irreligioſitas vitium; atque religioni vicinum vitium tamen eſt, & ſuperſtitio nominatur, quæ etiam ipſa ſit vitanda. Sed hæc (ut dixi) media, vel vicina habent nomina. Nam ſunt aliqua quæ non habent: ut juſtitia cum virtus ſit, injuſtitia vitium; punire hoſtes etiam victos, vicinum juſtitiæ eſt: tamen quia parcendum victis eſt, vitium eſt aliquando; cui rei non eſt vocabulum, ut aſperitas, aut crudelitas, ſuperſtitio, audacia.

173 *Sunt igitur multa, quæ nos cum dignitate, tum quoque fructu ſuo ducunt ad ſe.*) Docuit quæ propter ſe expetenda ſunt (itemque dixit quæ propter ſe vitanda) quæ honeſta pura nominavit. Nunc docet illa quæ mixta ſunt, & habent partem honeſtatis, partem vero utilitatis: quæ tamen etiam ipſa nomine honeſtatis appellavit. Sunt autem gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Hæc definivit: in quo ſimili modo amicitiam docet eſſe honeſtatem quidem mentis, ſed cum aliqua utilitate ſociatam. Loquitur enim de amicitia civili, quæ utilitate non caret. Deinde partes ejus amicitiæ narrat & cauſas. Poſtremo adjungit illud tertium, uti ſeparatam utilitatem e ſuis partibus doceat eſſe, cum ipſa illa commoditas honeſtate carens perſpicitur, vel in republica, vel in ſingulis civibus: hæc autem in republica nunc ad vires pertinet civitatis, nunc ad ornamentum: quæ ipſa tamen in utroque utilitas convenienter nominatur. Sed vires nomine appellat incolumitatis: at vero ornamentum potentiam eſſe dicit, ut ſint partes utilitatis duæ; incolumitas & potentia. Poſt hæc tractat, quod Græci appellant *δυνατὸν*, Latini *quod fieri poſſit, aut non poſſit:* in quo etiam illud docet, quod his vicinum eſt, & *quid facile fieri poſſit.* Prope enim fieri non poſſe creditur, quod cum magna difficultate conficitur. Hæc ſunt de tribus; hoc eſt de honeſto puro ſine utilitate; deinde mixto cum utilitate; tertio de ſola utilitate.

174 *Utilitas autem, aut in corpore poſita eſt, aut in extraneis rebus.*) Hucuſque de honeſto cum utili: nunc de ſola utilitate diſſeritur.

175 *Quoniam ergo de honeſtate, & de utilitate diximus, nunc reſtat ut de iis rebus quas his attributas eſſe dicebamus, neceſſitudine & affectione, perſcribamus.*) Honeſtati & utilitati ſupra poſitæ atque tractatæ, duas res neceſſario dixerat attributas, neceſſitudinem & affectionem: de his nunc præcipit, ac neceſſitudinem docet eſſe illam, quæ neque mutari neque ab exitu ſuo flecti poſſit. Affectionem vero, quæ ex temporum, aut negotiorum eventu, aut hominum adminiſtratione ſæpe mutatur: ut res non tales ſint, quales eſſe conſueverunt. Ac neceſſitudinem, quæ prima eſt, in duo dividit; ut nunc neceſſitas ſit, quæ aliter exitus ſuos habere non poſſit, ſed ſua cogat effecta ſine ulla exceptione; dicit eſſe alteram neceſſitatem, ubi fieri aliter poſſit, cum aliquod admittitur 99. Poſtremum cauſæ genus demonſtrativum eſt 100, quod adjungit.

99 *cum aliquod admittitur*] in edit. Baſileenſi legitur *aliquid*. Capp.

100 *poſtremum cauſa genus demonſtrativum eſt*] hæc avulſa videntur a ſuo loco & transferenda

git. Dat præcepta quibus laudes, vituperationeſque tractentur; id eſt quibus locis. Ac primum dicit eoſdem locos eſſe laudi, & vituperationi, quos in primo libro *judicialis* cauſæ, hoc eſt omnia attributa perſonæ. Partitur tamen breviter laudes, & vituperationes animi & corporis, & extrinſecus: animi; virtutes, artes, ſcientiæ; vel contra, vitia: corporis totius, vel in partibus; ut pulchritudo, valetudo, integritas, & cætera hujuſmodi: extrinſecus ſunt patria, parentes, cognati, amici, magiſtratus, divitiæ, & cætera hujuſmodi. Poſtremum præceptum dat in laude, & vituperatione; non tam nos conſiderare debere quid corporis ſit, quid extrinſecus ſit, quam quid ſit in animo. Omnia enim vel laudanda, vel vituperanda, non rebus externis, non rebus corporis, ſed animo metiuntur.

Sin aliqua res incident difficiles.) De poſſibilitate 1 dicit.

Quaſdam ſimplices.) Ut aliter omnino fieri non poſſint.

Caſſilinenſes ſe dedere Annibali.) Niſi velint fame perire. Ergo hic exceptio; Caſſilinum venire in Annibalis poteſtatem. Hic aliter omnino fieri non poteſt.

Tum adjunctio.) Ubi exceptio.

Niſi propter aliquam cauſam.) Ita non eſt neceſſitas in civili quæſtione illa, quæ ſine conditione eſt.

Præter hæc autem eſſe multas invenias res.) Id eſt neceſſitudines.

Nam omni tempore id pertinebit.) Id eſt exceptio ipſa.

Ac ſumma quidem neceſſitudo videtur eſſe honeſtatis.) Duo ſunt quidem, honeſtum & utile: ſed utili cum duo ſubjaceant, commoditas & incolumitas, quaſi tria effecta ſunt. Verum honeſtas præponenda; ſecundo loco habenda incolumitas; tertio commoditas. Proinde quæque res ſit, aut honeſtatis, aut incolumitatis.

Aut non eo conſilio quo Ariſtippus fecit.) Ut ſociorum cadavera tempeſtatibus liberaret.

Laudes autem, & vituperationes ex iis locis, &c.) Demonſtrativa 2 quæ ſuper- 176
erat, ſola tractatur per honeſtatem; quæ demonſtrativa partes habet duas, laudem & vituperationem: utrumque tamen ex attributis perſonæ tractatur.

DE ATTRIBUTIS PERSONÆ. [vide Libr. I.]

Cum ſint undecim attributa perſonis, quibus approbatur cujuſque perſona; nomen hominis certis ſuis deſignans & ſanguinem & hominem nominibus explicatur, cum nullo ſocium neque nomine, neque attributo: natura eſt attributum extra ipſum hominem 3; ut in patria 4, gente, ſanguine, cæteriſque. Hæc enim licet dent homini

renda ad hujus articuli finem, ubi legimus: *Laudes autem & vituperationes ex iis locis &c.* niſi tamen a Victorino in anteceſſum (ut commentatoribus aliquando contingit) dicta fuerint. Capp.

1 *De poſſibilitate*] editio Baſileenſis habet: *De impoſſibilitate.* Capp.

2 *Demonſtrativa*] ſupple cauſa, materia, hypotheſis. Capp.

3 *natura eſt attributum extra ipſum hominem*] hoc eſt quod non pendet ab arte, diſciplina, induſtriave humana. In Commentario ad Lib. I. dixit: *extrinſecus & quæ natura tantum ſint;* ubi & eamdem ſententiam clarius ita expreſſit: *primum videamus quæ natura in homine ſint; extrinſecus ut ſexus. Sexus enim tantum naturæ eſt, nec ex diſciplina poteſt aliquando contingere: ita & natio, & patria & cognatio, & ætas tantum naturæ ſunt.* Capp.

4 *ut in patria*] perperam editum erat: *præter in patria.* Capp.

mini commodum, non tamen proprium. In ipſo vero homine eſt natura circa corpus & animam, quæ dat plurimas & animo, & corpori qualitates. Ergo natura accidens res eſt, quæ aptiorem hominem ad unumquodque facit. Itaque non orator natura eſt, ſed oratorius; id eſt qui orator eſſe poſſit: verum has qualitates, vel diligentia comparat, facitque perfectas, & habitus nominantur; aut in has caſu quodam, ac repentino motu frequenter incidimus, & affectio dicitur; aut in has inclinamus ſtudio quodam, quod ipſum ſtudium per ſe nihil aliud eſt, quam voluntas applicata in aliquas qualitates. Ergo afficimur qualitatibus his modis; ortu, & natali, & eſt natura; afficimur repentinis caſibus, & affectio eſt; afficimur induſtria, ac conſtantia, & perſeveratione, & habitus eſt. At vero ipſum ſtudium, quod eſſe definimus applicatam in qualitatem aliquam animi voluntatem, hoc (inquam) ſtudium nunc affectio eſt, ſi pro tempore eſt; nunc, ſi perſeveraverit, habitus. Ipſum ſtudium jam quaſi perceptio quædam in me eſt rei ejus cui nomen eſt ſtudium, ſi perſeverat, ſed ut ſtudium intelligam, illud debeo conſiderare, quod ipſo ſtudio petitur: ut litteratura, aut geometria: quod ſi perceptum ſit, habitus ſtudio perceptus eſt. Ergo natura accidens qualitas eſt, ut animæ, vel corpori, vel extrinſecus: & accidens ab ortu, ac natali: accidit autem mari, vel fœminæ; nam marem eſſe, aut fœminam, non jam inter commoda computatur. Affectio eſt accidens qualitas vel repente, vel ſponte, vel ſtudio mox deſitura; nam ſi permaneat, fit habitus: dicta affectio, quod afficiat 5 qualitate. Et erit affectio incipiens habitus, vel victus 6. Non enim omnia ad exitum tendunt. Habitus eſt perceptio qualitatum: nam hæc percepta philoſophi dixerunt. Hæ qualitates, vel commoda ſunt, vel incommoda: quæ quoniam tribus modis qualitates eveniunt, multa his commoda, vel incommoda communiter eveniunt. Verum per exiſtentiam ea quæ eveniunt ſecernentur. Nam alia vis in eo commodo quod per naturam eſt; alia in eo quod per affectionem; alia in eo quod per habitum. Habitus non poteſt eſſe, quod non aliud eſt, atque illud quod habetur: nam quia ignis calet, putant aliqui habitum eſſe; quia perpetuum ſit: cum hoc ipſum ignis ſit, ut caleat: itaque potius natura eſt. Habitum multi non niſi Deo dant; & verum eſt. Ille enim habet omnia percepta. At vero homo nunquam ita quid perceptum habet, ut non in profectu quotidie ſit: & hunc profectum dixerunt προκοπὴν, id eſt progreſſionem quamdam: alii habitum 7 dixerunt. Ergo pro exiſtimatione majoris perceptionis in homine habitum intelligimus: ut ſi affectione quadam aliquid quis agat; ut orator in foro non perfectus, tamen ſi in eo eſt aliqua progreſſio, habitus dicetur; & certe pro commodo ſuo vel habitum, vel affectionem faciet; nomen ex altero erit. In rebus enim nomina ſunt certa, quæ alterum ſignificent; ut *iracundus*, habitus eſt; *iratus*, affectionis: & hæc ἕξιν cum ſtudio & diligentia evenit, habitus eſt; cum naturaliter, natura. Studium eſt autem vel adipiſcendi aliquid, vel retinendi voluntas; id quo vel adipiſci aliquid, vel retinere optamus, vel adepta retinemus. Victus eſt, vel quod

5 *quod afficiat*] antea legebatur: *inficiat*, Capp.

6 *vel victus*] quid hoc in loco ſignificet *victus*, paulo poſt explicabitur. Capp.

7 *hunc profectum dixerunt προκοπὴν* id eſt, *progreſſionem quamdam: alii habitum*] perperam legebatur antea: *hunc profectum dixerunt ἕξιν, id eſt progreſſionem, quam ἕξιν habitum dixerunt.* Quod emendavimus ex editione Baſileenſi. Capp.

quod ipſe homo agit, vel quod circa ipſum agitur: omniaque habet, quæ natura, habitus, affectio, ſtudium. Nam oratorem eſſe (quod eſt habitus) & victus eſt, ſi in ea exercitatione ſit. Itaque CICERO qui aſſiduo ſtudio, perſeveranti diligentia ita Rhetoricam percepit, ut ea in eo perpetua eſſet, habitum conſecutus eſt. Sed quia ejus actum ſibi inſtituit ad uſum vitæ, eſt id in eadem re, & in habitu, & in victu 8. Itaque multum plerumque de virtute habitus detrahitur, ſi victus abſuiſſe dicatur. Nam licet orator plenus ſit perceptione ipſius artis, tamen aliquantum argumento detrahit, ſi neges in eadem exercitatione vixiſſe: ut ipſe contra Cæcilium 9, quia auſert victum, infirmat habitum; cum dicit: *Quando tute tui periculum feciſti?* Plerumque etiam ſi nihil agat, ex habitu hoc ipſum quod nihil agit, eſt illi victus; id eſt vitæ modus: nam ut in victu eſt, quibus amicis utatur; ita in victu eſt, & ſi non utatur: & certe, quia nihil horum debet deeſſe perſonæ, poteſt habitum habere ex geometriæ perceptione, in qua nihil agit; & victum de uſu Rhetoricæ. Victus autem omnis ad qualitatem tendit: ſed ea qualitas vel in affectione, vel in habitu erit. Deinde uti oratione, vel aliquid Rhetoricæ noſſe, quod affectionis eſt; & ad loquendum, aut dicendum aptum eſſe, quod eſt naturæ; aut loqui, aut ſtudere velle, quod eſt ſtudii, & cætera hujuſmodi habet victus. Verum in hoc conſiderabitur victus circa hæc omnia, ſi ita agat vitam, ut hæc exerceat. Non enim quia natura loqui, aut ſtudere poſſumus, (quod proprium naturæ eſt) idcirco & inde vivimus: ſed ſi ſic ordinata ſit vita noſtra ad omnem ſubſtantiam rei familiaris quærendam, ut inde vivamus, id eſt, inde nobis omnia ſuggerantur ad victum, merito victus ex exercitatione dicitur. Item & ſi ſit habitus, & non in ipſo habitu agat vitam, & virtutem oratoriæ 10 conſecutus ſit; erit habitus, non victus: eodem modo & affectio eſt, ſi eſt pro tempore; id eſt prout res aliqua tulerit, ut locus fuerit, non perpetua conſuetudine inde vivendi. Eodem modo & in ſtudio eſt, ſi non ſtudium quodlibet in exercitatione vitæ tulerit, unde victus nominandus ſit verbotenus: ut cauſas agere, ut docere, eſt hujus ſtudii: ſed quia ordinata voluntas eſt ad uſum vitæ, merito dicetur & victus. In ſingulis enim his res quæque in eo quod ſunt, diſtribuendæ ſunt: ut etiam ſervus circa hoc quod in hac conditione eſt, fortuna eſt: ſi ſervitutem ſerviat tota vita, victus eſt: ſic & cætera de fortuna. Facta vero & caſus, & orationes, & conſilia ut ſupervenienda accipimus, erunt ſuis nominibus. Nam victus non eſt ſine factis, caſu, orationibus, conſiliis: ſed ſic venit, fuit, ut diceret, ut faceret, ut ei aliquid accideret, ut conſilio uteretur. Et hæc omnia ſi ſic accipimus ut actiones non ordinatas, neque inſtitutas toto vivendi tempore, erunt ſuis nominibus: ſinautem in eo genere vivendi poſita fuerint, in quo omnia ſunt quæ tibi conſtituenda ad vitam univerſam, victus nominabitur, non ſuo quoque nomine. Facta autem, caſus, orationes, conſilia, cum ex futuro tempore argumentum dabunt, ex præteritis confirmabuntur.

8 *ejus actum ſibi inſtituit ad uſum vitæ, eſt id in eadem re, & in habitu, & in victu*] male editum fuerat: *ejus actum ſibi inſtituit, ad uſum vitæ eſt: id eſt in eadem re & in habitu, & in victu.* In edit. Baſil. legitur: *inſtituit ad uſum vitæ, id eſt, in eadem re & in habitu, & in victu.* Unde veram, ut puto, lectionem eruimus. CAPP.

9 *ipſe contra Cæcilium*] CICERO videlicet. CAPP.

10 *oratoriæ*] ſupple *artis*. CAPP.

tur. Nam hoc ideo illi accidit, quod hoc fecit; ideo hoc illi accidet, quia fecit; hoc ideo factuurus eſt, quia hoc dixit.

DE NEGOTIIS. [vide Libr. I.]

Negotium factum, vel dictum eſt, unde judicium eſt: in judicium etenim vel in deliberationem, vel in *demonſtrationem* 11 non venitur, niſi propter factum. Singula igitur quæque quæ homini aut objiciuntur, aut de homine quæruntur, facta ſunt: ipſa igitur ſingula facta negotium ſunt. Sunt alia facta quæ probationem tribuunt ipſi facto, unde quæritur 12, ſub quolibet *ſtatu*. Sunt tria facta, quæ extra ipſum factum ſunt: & extra facta, quæ vicina ſunt ad factum, & probant factum vitæ præteritæ: hæc perſonæ attributa dicuntur. Ergo cum negotium, factum dictumve ſit, habeat attributa quatuor; *continentia cum negotio*, (inquit) *in geſtione negotii*, *adjuncta negotio*, *quæ geſtum negotium conſequuntur*; ex his duo prima, continentia cum negotio, & in geſtione negotii, totum tenent quicquid habere poteſt cauſa omnis 13, id eſt negotium omne per partes ſuas geſtum: duo alia ſunt, ex quibus aſſumuntur primum ab oratore ea, quæ negotio adjuncta ſunt. Quartum autem illud, quod eſt conſecutio, non negotii ipſius geſtio eſt; ſed aut extrinſecus venientia per homines habet, aut per naturam generaliter, ut poſt docebimus. Igitur prima de attributis continentia 14, habet partes quinque; ſummam negotii, ſummæ cauſam, facta illa quæ probant factum, diviſa per tria tempora. Et omne ipſum, quod diximus negotium eſſe, factum ſcilicet, continetur ab his; a ſumma, quæ brevem propoſitionem habet totum claudens; ut *patriæ* (inquit) *proditio*, & cætera: habet & cauſam, quæ gemina eſt; impulſio & ratiocinatio. Impulſio eſt per quam, cujus cauſa factum ſit 15; ratiocinatio eſt per quam, quam ob rem factum ſit, demonſtratur. Sequitur per tria tempora factorum enumeratio; quid ante rem factum, quid in re, quid poſt rem ſit. Igitur negotium quodlibet de ſtatibus 16. Interim ſit loco exempli: *Milo occidit*; *Non occidit*. *Occidit* & *Non occidit* partes ſunt ſingulæ quæſtionis. Sed jam parentis occiſio, hominis occiſio, patriæ proditio, ſumma eſt. Ergo factum ſolum negotium eſt; propoſitio facti cum perſona ejus qui arguitur, vel quolibet alio modo invidiam comparans, aut extenuans, ſumma dicetur. Et hæc eſt quam Cato in libro ſuo appellat *Vires cauſæ*. Hoc argumentum ſequitur cauſa quam partiti ſumus; quæ utique adverſus negantem factum danda eſt, ut feciſſe docea-

11 *demonſtrationem*] id eſt materiam, cauſam, hypotheſin *demonſtrativam*, ſeu generis demonſtrativi, in quo de laudando vel vituperando quopiam agitur. Capp.

12 *unde quæritur*] hoc eſt, de quo inſtituuntur Oratoriæ quæſtiones in quolibet *ſtatu*; videlicet in *Conjecturali*, *definitivo*, *τῷ qualitatis* &c. Capp.

13 *quicquid habere poteſt cauſa omnis*] perperam editum fuerat: *quicquid habere poteſt. Cauſa omnis*; quæ interpunctio hujus loci ſenſum turbabat. Capp.

14 *prima de attributis continentia*] quæ nempe facit ut quædam a Cicerone dicantur *continentia* eſſe *cum ipſo negotio*. Capp.

15 *cujus cauſa factum ſit*] antea legebatur: *cauſa cujus factum ſit*; ſed emendationem noſtram adſtruunt ea quæ de impulſione & ratiocinatione Tullius conſcripſit Libr. I. Capp.

16 *negotium quodlibet de ſtatibus*] ſupple, fit, naſcitur, procedit &c. Capp.

Digitized by Google

ceatur. Quemadmodum autem tractetur, vel ab accuſatore, vel ab reo, in ſecundo habemus. Quod ſi alius *ſtatus* fuerit præter *conjecturam* 17; non cauſa erit, ſed ratio: de cujus tractatu in ſecundo docuit. Poſt hæc ſequuntur facta omnia *ante*, *in*, *poſt*: in quibus omnia illa quæ in geſtione negotii poſita ſunt, ſi tamen proſunt, aſſumuntur; unicuique enim facto ineſt, locus, tempus, modus, occaſio, facultas. In geſtione negotii, locus vel naturalis eſt, vel *qualitativus*. Naturalis locus eſt, cum argumentum præſtat: non erit illud argumentum a loco, ſed a facultate. *Qualitativus* autem locus præſtat argumentum ex opportunitate, quæ opportunitas quibus rebus poſſit intelligi, ipſe poſuit. Tempus quid eſſet, dudum generaliter docuit: *pars quædam* (inquit) *æternitatis*. Hoc quoque in tria tempora diviſit, quæ ipſa tempora partitus eſt: nam præteritum tribus modis conſideratur; præſens & futurum, binis. Verum hæc omnia magis ad cognitionem temporis dixit, quod quid eſſet, inſinuare cupiebat 18, quam ut apta ſint in geſtione negotii. Quid ergo aptum erit huic parti? nam huic attributum eſt tempus, æſtimatio ejuſdem temporis, & collatio cum geſtione, ut id quod factum dicis eo tempore ex quo argumentum ſumis, fieri potuiſſe videatur. Itaque ſic ait: *Nam ſæpe oportet commetiri cum tempore negotium.* Occaſio autem opportunitas eſt quædam temporis ad aliquid faciendum: hæc opportunitas tribus modis conſideratur. Modus autem eſt, quo non ſolum factum indicatur, ſed quemadmodum factum: qui modus & animum indicat, id eſt voluntatem. Dividitur autem per prudentiam, aut per imprudentiam 19: his quæritur; *clam*, *palam*, *vi*, *perſuaſione*. Imprudentia purgatur inſcitia, caſu, neceſſitudine & affectione animi. Facultates autem duplici modo argumentum præſtant: nam ejuſmodi ſunt ut per eas aut facilius aliquid fiat, aut ſine his effici non poſſit. Adjuncta negotio; factum, quod in negotio ponitur unde judex laturus ſententiam eſt, ut probari quoquo modo poſſit per quamlibet conſtitutionem. Sumuntur de his rebus argumenta 20. Quæ res poſſunt in ipſum factum affectione quadam contineri, has res *affecta* nominamus; verum *affecta* accipimus, nunc de ipſo negotio, id eſt de omni cauſa rebuſque in cauſa geſtis; nunc ad res in cauſa geſtas 21, alia quaſi quodammodo extrinſecus, quæ convenire videantur; aut inde ut proveniant, aut ad illa conjuncta ſint 22. Hæc affecta quæ ſupra diximus, *negotio adjuncta* & *conſequentia negotium* dicuntur: illa prima, *continentia*, vel *in geſtione*. Sed de illis jam ſupra dictum eſt. Adjuncta vero ea ſunt, quæ illis ipſis ſupra poſitis ſingulis aliquo modo, vel extrinſecus cohærent; ut ſummæ, ut cauſæ, cæteriſque: ſed cum non

17 *conjecturam*] id eſt *conjecturalem ſtatum*, in quo videlicet facti quæſtio inſtituitur. CAPP.

18 *cupiebat*] perperam editum erat *cupiebant*. CAPP.

19 *dividitur autem per prudentiam aut per imprudentiam*] male editum & interpunctum fuerat: *voluntatem dividit aut per prudentiam* &c. CAPP.

20 *per quamlibet conſtitutionem. Sumuntur de his rebus argumenta*] huic loco tenebras offuderat mala interpunctio quæ ſic habebat, *per quamlibet conſtitutionem ſumuntur de his rebus argumenta.*. CAPP.

21 *Quæ res poſſunt . . . . contineri*, *has res* affecta *nominamus: verum* affecta *accipimus*, *nunc de ipſo negotio . . . . nunc ad res in cauſa geſtas* &c.] Locus hic in præcedenti editione peſſime ſic interpungebatur: *quæ res poſſunt . . . . contineri. Has res* affecta *nominamus*, *verum* affecta *accipimus. Nunc de ipſo negotio . . . . Nunc ad res in cauſa geſtas* &c. CAPP.

22 *conjuncta ſint*] antea legebatur: *conjuncta ſunt*. CAPP.

non in ipſa cauſa ſint, ſed aliunde aſſumantur; convenientia tamen erunt (ſive aliena ſint & non hinc nata) in collatione 23, cum erit aut majus, aut minus, aut par, itemque ſimile, contrarium, diſparatum. Si vero his adjuncta ita ſunt, ut extra tamen ſint; erunt aut genus, aut pars, aut eventus. Nihil enim horum non ad hoc eſt: non tamen in cauſa poſitum; & ſi poſitum eſt in cauſa (id eſt in negotio) quæ ὑπόθεσις 24 eſt, id eſt quæſtio circa perſonam propriam, ita eſt veluti non poſitum. Ergo genus ſit licet cauſæ; tamen, quia genus eſt, velut extra cauſam eſt, cum perſona propria ineſt in cauſa. Item ſpecies eſt extra. Jam vero eventus cum tria tempora teneat, poteſt eſſe ex cauſa; id eſt ex negotio de quo loquor: qui probat quidem 25, eſt de negotio; quod evenit rebus geſtis, id quod in negotio eſt. Quoniam tamen & præteriti temporis eventus, & futuri temporis eventus aliquoties ſumitur; & hoc videri extraneum poteſt a negotio, ex negotio tamen oriens: unde probatum eſt *adjuncta* nunc omnibus modis externa (affecta tamen aliquo modo adjungi, ut cætera quæ ſupra diximus) nunc aliqua ex ipſo, vel in ipſo negotio, alio modo tamen ſe habentia, quam geſti negotii textus ipſe & ordo conſiſtit, circa perſonam certiſſimæ quæſtionis. Majus, & minus, & æque magnum, tum ex vi, tum ex numero, & ex figura negotii conſiderantur. Vis in eo eſt, quo ipſa ſignificatione verborum diverſas res intelligimus. Itaque cum prolata verba diſtant ſenſibus noſtris, ſignificatione ea qua proferuntur, vi diſtant; id eſt potentia quadam, qua quid quæque res poſſit, intelligimus. De numero perſpicuum eſt. Figura eſt textus & ordo negotii per circumſtantias ſuas. Simile autem ex ſpecie, aut ex comparabili, aut ex conferenda, aut aſſimilanda natura judicatur. Simile, hoc eſt ſpecies, comparabile, & ſimulanda natura, & in illis ſunt octo; genere, natura, vi, magnitudine, tempore, loco, perſona, opinione: ſed ipſum ſimile quod per hæc ſupra poſita efficitur, illic eſt in contrariis partibus. Et quæ ſub eandem rationem cadunt 26, hoc diſtinctius poſitum eſt in differentiis. De conſecutione, in ſuperioribus duobus attributis negotio negotium omne teneri diximus: tertium quod eſt adjunctum negotio, veluti extra eſſe præcepimus; ſed naturaliter cohærere extra ipſam hypotheſin, aut ab oratore aſſumi: quanquam & ea quæ certa ſunt, naturaliter ab oratore ſumantur. Et de hoc præcepta jam dedimus. Quarta attributio quæ conſecutio nominatur, & ipſa ea tenet, quæ extra ſunt, adhærentia tamen rebus negotii; quæ non ab oratore ex voluntate ſumantur, ſed quæ ipſis rebus negotii rationabiliter acciderunt. Ac prope ea omnia quæ in quarta attributione (in conſecutione) ſunt 27, id videntur eſſe, quod even-

23 *convenientia tamen erunt (ſive aliena ſint & non hinc nata) in collatione*] in editione Baſileenſi legitur: *convenientia tamen erunt in collatione, ſive aliena ſint, non hinc nata.* Capp.

24 ὑπόθεσις] in præcedenti editione perperam legebatur ἀπόθεσις. Capp.

25 *qui probat quidem*] id eſt qui quidem eventus probat controverſam rem, is eſt de negotio; quoniam evenit rebus geſtis. Capp.

26 *quæ ſub eandem rationem cadunt*] legere mallem *cadant.* Capp.

27 *quæ in quarta attributione (in conſecutione) ſunt*] τὰ *in conſecutione* gloſſema ſapiunt, & meram continent ἐπεξήγησιν τῶν *in quarta attributione*, ut patet ex præcedentibus, ubi ait: *Quarta attributio quæ conſecutio nominatur.* Servari tamen poteſt vulgata lectio, ſi parentheſis apponatur poſt τὸ *attributione* hoc pacto: *in quarta attributione (in conſecutione) ſunt &c.* Capp.

Digitized by Google

eventus. Verum eventus aliud eſt, aliud conſecutio, vel res conſecutionis. Etenim eventus conſideratio eſt ex quadam natura rerum, qua perſpicitur quid ex quaque re evenerit, eveniat, eventurum ſit. In conſecutione autem non ex rebus quid eveniat, tractat orator, ſed quid rebus eveniat; id eſt quid rebus contingat. Deinde, quod in eventu duo ſunt; ut arrogantia, & odium: in hac conſecutione unum. Nam ipſi facto conſecutio eſt, quod vel raro, vel frequenter ſit. Hæc autem omnia collocata ſunt in hac conſecutione. Aut nomen contingit rebus; *imitator*, *inventor*, lex de ipſa re; conſuetudo, pactum, ut frequenter fiat, vel non frequenter. Utilitas, vel honeſtas, & cætera quoque (ut dixi) rebus accidunt; non ex rebus ipſis, ſed ad res ipſas quadam geſtione proveniunt.

SULPITII VICTORIS
AD M. SILONEM GENERUM,
INSTITUTIONES ORATORIÆ.

SULPITIUS VICTOR M. SILONI Genero. QUOD frequenter a me poſtulabas, videor expediſſe. Contuli in ordinem ea, quæ fere de oratoria arte traduntur, ſecundum inſtitutum magiſtrorum meorum; Zenonis præcepta maxime perſecutus: ita tamen, ut ex arbitrio meo aliqua præterirem, pleraque ordine immutato referrem, nonnulla ex aliis quæ neceſſaria videbantur, insererem. Recte an perperam fecerim, tu judicabis. Nec enim volo hæc in multorum manus pervenire.

RHetorica eſt, ut quidam definiunt, *bene dicendi ſcientia.* Sed hæc diffinitio parum recta; quia parum plena. Poteſt quidem & medicus quæ ad medicinam attinent, bene dicere: & item cæteri artifices habent de artibus ſuis bene dicendi ſcientiam. Ne illa quidem diffinitio probanda, quum 1 dicunt plerique eſſe Rhetoricam *perſuadendi peritiam*; ideo quod nemo omnium invenitur orator, qui ſemper perſuaſerit. Ergo commodiſſime diffiniemus illo modo: *Rhetorica eſt bene dicendi ſcientia in quæſtione civili.* Sic enim fiet, ut proprium finem dediſſe 2 videamur. Civilis quoque quæſtio definienda nobis eſt, ut & ipſam ſcire poſſimus. Ejus diffinitio hujuſcemodi traditur: *Civilis quæſtio eſt, quæ nullius artis propria, in communi omnium opinione verſatur.* Hoc etſi paulo videtur obſcurius, re tamen ipſa clarum atque manifeſtum eſt. Nam & civilis quæſtio bene appellatur (ut civile jus) quæ 3 inter cives atque in civitate verſatur, & in omnium paſſim opinionem cadit. Quis enim eſt vel imperitiſſimus, qui non ſibi intelligentiam vindicet de his rebus, quæ verſantur in diſpu-

1 Ed. Fr. pro *quum*, habet *quod*, perinde eſt, utro modo legas.

2 *proprium finem dediſſe*] hoc eſt, propriam definitionem, quæ apud Rhetoras *finis* nomine ſæpius appellatur. CAPPER.

3 Ed. Frob. pro *quæ* exhibet *quod*, ut ad Jus civile referatur. Idque forſan probum.

Digitized by Google

diſputationibus atque judiciis? cum quæratur, faciendum ne ſit aliquid, an non faciendum: juſtum ſit, an injuſtum: utile, an inutile, & ita de cæteris hujuſmodi, quæ fere aut in naturali diſputatione, aut in forenſi actione verſantur. Unde quidam nec putant dicendam eſſe artem Rhetoricam, ſi officium ejus in communi omnium opinione ſit poſitum. Verum iſti errant. Non enim Rhetoricam ipſam nullius artis propriam eſſe dicimus, eamque in communi opinione verſari; ſed civilem quæſtionem, quam velut materiam arti ſuæ ſubjectam habet ipſa Rhetorica. Ex quo ſit, ut in civili quæſtione opinandi facultatem cæteri habeant, bene dicendi ſcientiam ſolus Orator. Civilis quæſtionis partes ſunt duæ, & harum Græca ſunt nomina, θέσις, & ὑπόθεσις. Nos *theſin* propoſitum dicimus; *hypotheſin* ſive controverſiam ſive cauſam. Sed diffinitionem utriuſque videamus.

THeſis eſt, ut quidam volunt, res rationalem diſputationem recipiens, ſine definitarum perſonarum circunſtantia. *Hypotheſis*, res rationalem diſputationem recipiens cum definitarum perſonarum circunſtantia. Verum reprehenditur utraque definitio 4, ideo quod utraque invertitur 5. Nam & *theſis* poteſt habere definitæ perſonæ circunſtantiam, ſi ita ponamus: *An* CICERONI *poſt conſulatum eundum in provinciam fuerit*; Vel, quod exemplum poſitum eſt apud Græcos: *An Socrati uxor ducenda fuerit.* Neque enim eſſet *theſis* 6, ſi illo modo poneretur: *Deliberat* CICERO, *an poſt conſulatum eat in provinciam*; aut, *Deliberat Socrates, an ducat uxorem*: quæ ſunt cauſæ deliberativæ. Sed quoniam nos hodie diſputamus, debuerit ne ille facere, eſt *theſis*; quamvis ſit definita perſona. E diverſo 7: *Quidam in ſolitudine inventus eſt, cum gladium cruentum teneret, & recens cadaver occiſi hominis ſepulturæ daret; reus ſit cædis.* Hæc quidem certa cauſa eſt. Poteſt enim ille quicunque repertus eſt, reus fieri, etſi definitæ perſonæ circumſtantiam non habet 8. Melius ergo & *theſis* & *hypotheſis* definiri videntur, hoc modo: Theſis *eſt res rationalem diſputationem recipiens, cujus finis inſpectio*; Hypotheſis, *res rationalem diſputationem recipiens, cujus finis actio & judicatio.* Sic enim videtur ad certam definitionem utrumque eſſe perductum. Sive enim erit, ſive non erit definita perſona, certe cum inſpiciendi tantum gratia diſputabitur, erit *theſis*: cum vero ita ſe res habebit, ut ſit diſceptatione judicandum aliquid & agendum, tum eſſe *hypotheſin* ſciemus. Confirma autem iſta eſſe 9, non dubium eſſe; adeo ut paucis plerumque mutentur. Theſis eſt: *an uxor ducenda* 10; quod ſi rei fiant de moribus juvenes, quod 11 juraverint ne uxores ducerent, erit *hypotheſis*. Habebit autem *theſis* inſpectionem, *hypotheſis* judicationem 12; ut jam ſupra dictum eſt. Itaque *hypotheſin*

4 *utraque definitio*] Ed Fr. *utraque hac definitio.*

5 *invertitur*] Ed. Fr. *invenitur contra.*

6 *eſt hypotheſis*] *eſſet theſis* Ed. Fr.

7 *E diverſo*] Ed. Fr. *inverſio.*

8 *etſi definitæ perſonæ circumſtantiam non habet*] perperam legebatur *&* *ſi* per hypodiaſtolen, cum legendum ſit *etſi* per hyphen. CAPPER.

9 *Confirma autem iſta eſſe*] Ed. Fr. *Cum finis autem iſta eſt.*

10 *ut paucis plerumque mutentur. Theſis eſt: an uxor ducenda*] male interpunctum fuerat hoc puto: *ut paucis plerumque mutentur, theſis eſt, an uxor ducenda.* CAPPER.

11 *quod*] Ed. Fr *quare.*

12 *hypotheſis judicationem*] AURELIUS AUGUSTINUS in *Principiis Rhetoricis* infra exhibendis dixit *contentionem* pro τῷ *judicationem.* CAPPER.

pothesin ſciemus quidem in controverſiis & litibus eſſe, ſive actionibus atque cauſis; *Theſin* vero in κατασκευαῖς & ἀνασκευαῖς. Itemque in his quas Græci χρείας vocant, cum diſputatur; *recte ne quid dixerit Diogenes, vel Iſocrates.* Item laudes & vituperationes videntur ad *theſin* pertinere. Jam illa quidem certe *theſis* ſunt propria; *an uxor ducenda, an navigandum.* Nam legis vel ἀνασκευαὶ, vel κατασκευαὶ 13, hoc eſt, aut reprehenſiones, aut confirmationes & ſuaſiones, ad *theſin* pertineat, neceſſe eſt. Loci quoque communes; nam invectivæ accuſationis eſt portio.

NUnc quoniam oſtendiſſe plene videmur, quid ſit Rhetorica, & in quibus rebus ejus opera verſetur; dicendum eſt, quæ officia ſunt Oratoris 14. Sunt autem, ut traditum eſt, tria; intellectio 15, inventio, diſpoſitio. Etenim cauſa propoſita, primum intelligere debemus, cujuſmodi cauſa ſit; deinde invenire, quæ apta ſunt cauſæ; tum inventa, recte & cum ratione diſponere. Neque me hoc loco fugit, quæ M. TULLIUS tradat. De intellectu enim 16 nihil tradit; credo, quia magis diligentiæ atque ſapientiæ, quam artis, exiſtimet inventionem. At & diſpoſitionem & elocutionem, & memoriam, & pronunciationem, ad officium Oratoris dicit pertinere. Sed nos a Græcis tradita, ut cœpimus, perſequamur eo uſque 17; eamuſque per ſingula.

INtelligendum primo loco eſt, *theſis* ſit an *hypotheſis*. Cum *hypotheſin* eſſe intellexerimus, id eſt controverſiam, intelligendum erit an conſiſtat 18; tum ex qua ſpecie ſit; deinde ex quo modo; deinde cujus *ſtatus*; poſtremo cujus figuræ. Et quoniam hæc exequenda ſunt plenius, ad ſingula revertamur.

THeſin ab *hypotheſi*, quemadmodum diſcernere debeamus, jam ſupra docuimus. Ut autem intelligamus an cauſa conſiſtat 19, dicendum eſt pleraſque cauſas non conſiſtere, quas Græci ἀσύστατα vocant. Hæc fiunt modis quinque 20. Aut enim eſt ἰσάζουσα 21, cum paria ex utraque parte dicuntur; ut ſi reos ſe furti invicem faciunt duo pauperes, perfoſſo pariete communi: aut μονομερὴς 22, ſi ex altera parte prævalida ſit cauſa, ex altera prorſus infirma: aut ἄπορος, ut ſi non ſit 23 unde actio perveniat

13 legis vel ἀνασκευαὶ, vel κατασκευαὶ] in præcedenti editione perperam legebatur: *leges vel* ἀνασκεύαις *vel* κατασκεύαις. CAPPER. Locus in Ed. Fr. ſic legitur: *Nam leges vel* ἀνασκευῆς *vel* κατασκευῆς *hoc eſt, aut confirmationis & ſuaſionis ad poeſin pertineant neceſſe eſt.* Mox *partio* pro *portio*; manifeſto typothetarum errore.

14 *Oratoris*] Ed. Fr. *Rhetoris.*

15 *intellectio*] vide PROLEGOMENA RHETORICES in *Aldina* Rhetorum Græcorum Editione, & AURELII AUGUSTINI *Principia Rhetorica* ſtatim ab initio. CAPPER.

16 *De intellectu enim*] Ed. Fr. & *de intellectu.*

17 *eo uſque*] duas haſce voces delendas eſſe, quaſi ex conſequentibus factas, cenſuit eruditus D. Mailley. CAPPER. Ed. Fr. totum locum ſic exhibet. *Sed nos a Græcis tradita ut cœpimus perſequamur ea uſque per ſingula* Hoc conjecturam D. MAILLEY egregie confirmat.

18 *conſiſtat*] Ed. Fr. *conſtat.* Sic paulo poſt iterum pro *conſiſtet*, quod Pithœana habet, Frob. *conſtet.*

19 *an cauſa conſiſtat*] antea legebatur *conſiſtet*: ſed paulo etiam ſupra legitur *an conſiſtat.* CAPPER.

20 *quinque*] longe plures cauſarum ἀσυστάτων ſpecies recenſet HERMOGENES in opuſculo *de ſtatibus* quæſtionum oratoriarum. CAPPER.

21 ἰσάζουσα] ſupple στάσις vel ζήτησις vel ὑπόθεσις. CAPPER.

22 *aut* μονομερὴς] particulam *aut* ex Fr. revocavimus, tantum non plane neceſſariam.

23 *ut ſi non ſit*] τὸ *ſi* abeſt a Fr.

veniat ad probationis effectum; ut ſi de ſponſione certent, quorum alter parem, alter imparem 24 ſtellarum dixerit numerum: aut ἄδοξος, id eſt, inhoneſta, turpis, & de rebus perſoniſve deformibus: aut ἀπίθανος, id eſt, incredibili circunſtantia; ut ſi centum præmia petat, qui tyrannicidia fecit centum. Hæc vitia cauſarum ſcienda ſunt nobis, ut ſcire poſſimus, quas cauſas putemus conſiſtere; quas repudiandas eſſe, quia non conſiſtant. Sic quoque magni judicii eſt in hac parte non labi, quia frequenter eveniat, ut multæ cauſæ videantur conſiſtere, neque tamen conſiſtunt. Subſiſtunt autem, quæ habebunt intentiones ex utraque parte contrarias, ac propemodum pares, & pene ex æquo valentes. Juxta hoc diximus intelligi oportere, quæ ſpecies cauſæ foret. *Judiciale* vel *deliberativum* facile erit ſecundum differentiam auditorum 25 dinoſcere; ſed aliæ ſunt ſpecies cauſarum differentes. Aut enim ethica eſt 26, id eſt moralis; aut *pathetica*, id eſt cum aliquo motu aut affectu; aut tantum *judicialis*. Multum autem intererit hæc ſcire, ut perinde confirmetur oratio.

E*Thica* igitur erit cauſa, id eſt moralis, cum erit ſuſcipienda perſona vel ruſtici vel dyſcoli, aut patris indulgentis, aut contra ſeveri. In ejuſmodi cauſis 27, ſi eas intellexerimus, id facere poterimus, quod fieri oportebit; ut omnis oratio perſonarum apta ſit moribus.

P*Athetica* eſt cauſa, cum perſonæ ejus quæ loquitur, repræſentandus affectus eſt. Si ſeſe debebit vel indignatione aliqua, atque ira 28 vel dolore aliquo, vel (ut plerumque accidit) luctu excitatus excire; non erit ocioſum, ut commota ſit & exciens omnis oratio 29, perinde atque ipſa res exiget.

J*Udicialis* eſt cauſa, nudam habens rerum pugnam 30. Et hoc intererit inter ſuperiores ſpecies & iſtam, quod hic quidem preſſa & teres, & forenſis actio eſſe debebit; in illis autem ſuperioribus diligentius aliquid & cultius & lectius 31; certe in *pathetica* celſius aliquid atque commotius proferendum eſt.

POſt hæc intelligendum, quemadmodum diximus, ex quo modo cauſarum ſit controverſia. Modi autem cauſarum 32 ſunt quinque. Aut enim ἔνδοξος 33, id eſt, honeſta; aut παράδοξος, id eſt admirabilis; aut ἀμφίδοξος, id eſt anceps; aut ἄδοξος, id eſt humilis; aut δυσπαρακολούθητος, id eſt obſcura. Hæc ſcire non erit ocioſum; quia

24 *alter parem, alter imparem*] Fr. ed. utrobique pro *alter* habet *altera*.

25 *auditorum*] hæc vox abeſt a Fr.

26 *aut enim ethica eſt*] vid. ALDIN. RHETOR. GRÆCI T. II. p. 70. & FORTUNATIANUM L. I. CAPPER.

27 *aut contra ſeveri. In ejuſmodi cauſis*] male interpunctum fuerat hoc modo: *aut contra ſeveri in ejuſmodi cauſis*. CAPPER.

28 *indignatione aliqua atque ira*] peſſime editum erat: *in dictione aliqua &c.* ſed legendum eſſe *indignatione*, liquet vel ex illo FORTUNATIANI loco L. I *ſi indigna* [perſona & res ſit] παθητικὸν [erit genus] CAPPER.

29 *& exciens omnis oratio*] perperam legebatur *excidens*. Nam legendum eſſe *exciens*, probant hæc antecedentia: *ſi ſeſe debebit . . . . excire*. CAPPER.

30 *rerum pugnam*] τὸ *rerum* abeſt a Fr.

31 *lectius*] Ed. Fr. *electius*.

32 *Modi cauſarum*] *Figuras materiarum* vocavit ſupra CURIUS FORTUNATIANUS L. I. CAPPER.

33 ἔνδοξος] apud FORTUNATIANUM L. I. & QUINCTILIANUM L. IV. c. 1. legitur ἔνδοξος & ſubauditur ὑπόθεσις vid. RHETOR. GRÆC. *Ed. Ald.* T. II. p 70. CAPPER. Omnia iſta inde ab ἔνδοξος usque ad *anceps*, incluſive, uti loquuntur, abſunt a Fr.

quia perinde jam a principiis actio eſſe debebit, prout modus cujuſque cauſæ poſtulaverit. In cauſa honeſta, id eſt, in qua & perſona, & res erunt honeſtæ, nihil erit magnopere, niſi de victoria, laborandum. At contra, in admirabili cauſa per omnes quidem partes orationis 34 ſollicita actio eſſe debebit, ſed etiam in principiis maxima ex parte. Admirabilis enim cauſa eſt, quæ talis facie ipſa videtur 35, taliſque apud opinionem judicum cœpit eſſe, ut admirentur quenquam ad defenſionem ejus accedere. In hujuſmodi (ut diximus) cauſa, magna arte intendendum eſt, ut & patientiam & adtentionem a judicibus & benevolentiam impetremus. Hic nimirum opus erit inſinuatione, quam alio loco inter exordiendi præcepta trademus, ut ſcilicet non ſolum actus 36 a principio ſumamus, ſed etiam benevolentiam & miſericordiam judicum provocemus, de communibus hominum periculis præloquentes, quod plerique non ſuo merito, ſed vel iniquitate, vel livore hominum, vel malitia in difficilia vitæ ac famæ pericula devocentur.

A*Mphidoxos* [ἀμφίδοξος] eſt anceps cauſa ex parte honeſta, ex parte inhoneſta. Id fit illo modo: Si res quidem inhoneſta ſit, ſed honeſta perſona; ut ſi reus ſit cædis vir fortis, qui decem milibus datis carnifici inimicum ſuum ipſe damnatum occiderit; honeſta perſona eſt viri fortis 37, & res inhoneſta quam fecit. In hujuſmodi cauſa illa præcepta ſunt, ut incipiamus ab ea parte quæ eſt honeſta, tum ſcilicet minore cum odio judicum & offenſione dicturi ab eo, quod 38 quaſi præpoſito aliquo & prætento latebit.

A*Doxos* [ἄδοξος] humilis cauſa non erit illi ſimilis, quam non conſiſtere ſupra diximus. Illa enim propter turpitudinem excluditur. Hæc non de turpi, ſed de re parvula & humili eſt. In ejuſmodi cauſa operari debebunt illa præcepta, quæ de attentione traduntur. Attentum enim neceſſe erit judicem facere in ea re, quam aliter ille per contemptum & faſtidium fortaſſis non audiet. Fiet autem attentus, ſi dixerimus, rem quidem parvam agi, quæ verſetur in cauſa; ſed magnam eſſe ſpem ejus qui litiget, & ipſius qui de omnibus rebus cum diligentia debeat cognoſcere, ut quod viri boni eſt, ex æquo de maximis minimiſque pronunciet.

OBſcura 39 cauſa ſæpenumero in manus veniet, vel perſonis multis impedita, vel rebus. In ejuſmodi cauſis maximam curam adhibere debemus, ut faciamus judicem docibilem, id eſt ut cauſam . . . . Quo diligentius 40 explicemus hæc; omnia ex

34 *in admirabili cauſa per omnes quidem partes orationis*] Fr. & *per omnes* &c.

35 *Admirabilis enim cauſa eſt, quæ talis facie ipſa videtur*] Ed. Fr. *Ammirabilis* [ita fere ſemper] *enim cauſa eſt, quare eſt animi dicta, quæ talis* &c. forte leg. *quare & eſt admirabilis dicta.*

36 *non ſolum actus*] intelligo τὰς τῆς cauſæ actus. Nam paulo ſupra dixerat: *per omnes quidem partes orationis ſollicita actio eſſe debebit, ſed etiam in principiis maxima ex parte.* Capper. τὸ *ſolum* abeſt a Fr.

37 *honeſta perſona eſt viri fortis*] antea legebatur: *honeſta perſona eſt & viri fortis.* Capper.

38 *ab eo quod*] legere mallem: *de eo quod.* Capper.

39 *obſcura*] Fr. & *obſcura.*

40 *id eſt ut cauſam . . . . Quo diligentius*] in præcedenti editione legebamus: *ut cauſam quo diligentius explicemur hæc omnia* &c. Sed hinc ea eſſe videtur oratio, ita ut poſt τὸ *cauſam* verba quædam prætermiſſa fuerint. Capper. pro *animadverſa* Ed. Fr. habet *animadverteris.*

ex contraria parte animadverſa ad utilitatem noſtram arripere debemus, & his maxime adverſarios urgere debemus, in quibus aliquod eorum eſſe vulnus ſciemus. Juxta hæc intelligendum quid ſit *ſtatus*; ſed hæc interim differamus, de *ſtatibus* poſtea plenius tradituri.

Reliquum eſt, ut intelligamus quæ figura ſit cauſæ. Aut enim eſt ſimplex cauſa, aut conjuncta, aut *concertativa*. Simplices cauſæ minus artis curæque deſiderant. In conjunctis aut *concertativis* adhibenda eſt ſtabilis ratio. Conjunctæ ſunt, cum reus non uno *ſtatu*, nec una actione defenditur, ſed duplicatis *ſtatibus* atque conjunctis. Hic diligenter cavendum eſt, ne alter *ſtatus* alterum impugnet; ac potius alterum alter ſtabiliter firmet. Exempla non deſunt Tulliana. Conjuncta cauſa eſt pro Milone. Defenditur enim *ſtatibus* duobus; *Relatione* 41, quod merito Clodius dicatur occiſus, cum feciſſet inſidias; *Compenſatione* 42, quod dicitur bono Reipub. occiſus peſſimus civis. Facile eſt animadvertere, quid in hujuſmodi cauſis debeat fieri, videntibus quid fecerit CICERO. Non enim *compenſatione* quam poſtea induxit, infirmavit priorem *ſtatum*, ſed confirmavit ac multo reddidit fortiorem. Hoc enim ipſo perſuaſit judicibus inſidiatorem peremptum fuiſſe; quoniam etiam glorioſa Miloni poſſit eſſe illa defenſio, ſi propter Remp. feciſſe videatur. Etiam illud apud TULLIUM ſimile eſt. Cluentius poterat præſcriptione defendi: Invidioſum hoc & periculoſum videretur. Placuit ergo illud & negatione defendi. Hæc negatio non ſolum infirmata non eſt, addita præſcriptione, ſed etiam firmior facta; cum ita actum eſt, ut perſuaderetur judicibus, præſcriptione cauſam potuiſſe defendi; niſi quia poterat probari judicium non eſſe corruptum. Nam quoties conjunctæ incidunt cauſæ, reſpiciendum nobis eſt, quem ex duobus *ſtatibus* aut ex multis ponamus loco principali. Hoc enim ipſa ſuggerit ratio, prout cauſæ utilitas poſtulabit, & prout defenſio hæc vel illa majores vires habebit. Non dubium enim, quin validior actio facienda ſit principalis.

C*oncertativæ* cauſæ 43 aut circa rem ſunt, aut circa perſonam. Circa rem erunt, ſi aut leges aut rogationes ad populum ferantur, aut etiam in ſenatu ſententiæ dicantur 44; atque hæ inter ſe diverſæ erunt, atque certabunt. Hæ cauſæ utique *ſtatum negotialem* 45 habeant, neceſſe eſt. Sed nunc illud 46 magis quærimus, quis tractatus ſit hujuſcemodi cauſarum atque diviſio. Neceſſe eſt utique & contraria refellere, & probare noſtra. Sed poteſt eſſe dubitatio, utrum per ſingulos locos eamus adverſarium 47 revincendo; quare id quod ferat, vel cenſeat, contrarium ſit legibus,

41 *Relatione*] ἀντεγκλήματι qui ſtatus eſt qualitatis aſſumptivus, quo reus criminis cauſam refert in eum ipſum quem malo quopiam affecerit. CAPPER.

42 *Compenſatione*] ἀντιστάσει, qui ſtatus eſt *qualitatis aſſumptivus*, quo reus ait, ſe levi malo bonum maximum procuraſſe, vel e duobus malis minimum elegiſſe. CAPPER

43 *Concertativæ cauſæ*] ἐναγωνίους λόγους vocat DIONYSIUS HALIC. in *Opuſculis Rhetoricis* paſſim. CAPPER. pro *concertativa* Ed. Fr. *certativa*.

44 *dicantur*] Fr. *feruntur*. τὸ *ferantur* verſu præcedenti omittit

45 *ſtatum negotialem*] in quo ſcilicet agitur de re facienda vel fugienda: opponitur τῷ *juridiciali*, ubi de facta re agitur. CAPPER.

46 *illud*] Fr. *aliud* & ſtatim pro *quærimus*, *quis*, eadem habet; *quærimus iſte quis*.

47 *adverſarium*] Ed. Fr. *adverſarios*.

bus, & æquitati & utilitati 48: tum autem impoſſibile vel difficile, ultimo inhoneſtum: deinde ad initium revertamur, doceamus, id quod nos feramus vel cenſeamus, & legitimum eſſe, & utile; tum poſſibile atque facile, & poſt honeſtum 49: an vero per ſingulos locos utrumque faciamus, ut doceamus & illud quod ex adverſo erit, non eſſe legitimum; & illud quod ex nobis erit, eſſe legitimum; & illud injuſtum, & noſtrum juſtum, & pari ratione per ſingulos locos & cætera perſequamur. Et hoc ſcilicet melius, quam de una cauſa duas quodammodo cauſas facere.

SEd ſcire debemus, non ſolum duplices, ſed & multiplices concertationes eſſe poſſe in ſententiis; maxime, quæ poſſunt multæ eſſe multorum, atque diverſæ. In quibus omnibus idem facere licebit, ut exploſis ſingulis per locorum ordinem, ut diximus, ſtatim quare noſtra ſententia maxime accipienda ſit, explicemus. In illo autem *legitimo* quadrifaria quodammodo quæſtio eſt. Aut enim dicimus, quæ ex adverſa parte dicantur, legibus eſſe contraria; noſtra vero legitima: aut noſtra, ſi non ſunt legitima; eſſe tamen utilia: aut utraque quidem eſſe parum legitima; ſed noſtra magis utilia, vel magis neceſſaria: aut utraque quidem eſſe legitima; ſed quæ inde dicantur 50, magis legibus inimica atque contraria. Similis ratio in cæteris locis, ac maxime proximo loco, qui eſt contra æquitatem. Utilitatis locus ſic ferme tractatur, ut aut dicamus quod ex adverſa parte dicitur, inutile eſſe; utile autem quod nos cenſeamus: aut utrumque quidem utile; ſed & 51 hoc neceſſitatem 52 exigere. Jam in eo loco in quo quæritur, poſſit ne quid fieri, duplex quæſtio eſt. Aut enim dicimus non poſſe fieri, quod inde dicatur; hoc vero poſſe, quod contendamus ipſi: aut utraque quidem poſſe; ſed hoc facilius. Tractatio eſt honeſti loci, ut (ſi poſſumus) dicamus illud inhoneſtum 53, ſed hoc honeſtius: aut ſi hoc non poſſumus, ſed ſit utrumque inhoneſtum; eſt illud tamen inhoneſtius 54, quod inde dicatur. Diximus & circa perſonam eſſe concertationum unam quæſtionem, ut de felicitate gignendi, quis felicior pater. Jam hic ex ipſa cauſa argumenta ſunt, quare alter videatur eſſe felicior, nec ſimilis diviſio. Eadem tamen uno modo, ut repulſis quæ ex adverſa parte dicuntur, econtrario 55 quæ pro nobis faciunt, ſingula ſtatim ſingulis oppoſita perſequamur. Sed ne alia quæramus, licet ex his controverſiis ſumere exempla, quæ paulo poſt ponemus, cum cœperimus de *ſtatibus*.

Nam

48 *contrarium ſit legibus & æquitati & utilitati*] Ed. Fr. *contrarium utilitati*, reliquis omiſſis.

49 *Et utile-poſt honeſtum*] Ed Fr. *ut iſtud impoſſibile atque facile & honeſtum.* Sed tædet tandem tot lectionum aperte abſurdarum monſtris deſcribendis bonas horas male perdere.

50. *inde dicantur*] id eſt ab adverſariis, ex adverſariorum parte. Capp.

51 *ſed & hoc*] hoc noſtrum, quod nempe cenſemus eſſe faciendum. Capp.

52 *neceſſitatem*] Antea perperam legebatur *neceſſitate.* Capp.

53 *dicamus illud inhoneſtum*] illud, nempe quod ab adverſariis proponitur. Capp.

54 *eſt illud tamen inhoneſtius*] Senſus omnino poſtulare videtur, ut illud *eſt* faceſſere hinc jubeamus.

55 *repulſis quæ ex adverſa parte dicuntur, e contrario*] in præcedenti editione peſſime legebatur: *Repulſis quia ex adverſa parte dicuntur.* Capp.

Nam & illa cauſa conjecturalis inter novercam & captivam de veneficio 56, & illa rurſus finitiva inter duos, quorum alter tyrannum ex arce dejecit, alter occidit, *concertativæ* ſunt circa perſonas. In utraque autem plane contendimus: quæ talium *concertativarum* debet eſſe diviſio.

Nunc quoniam ex tribus oratoris officiis, primum officium jam cœpimus noſſe, & perſecuti ſumus quæ intelligenda ſunt, ſequitur nunc, ut 57 inveniantur ſenſus principiis cæterisque partibus congruentes, & argumenta ad exemplum & probationem, & ſententiæ ſive naturales, ſive morales, ad vim & ornamentum, & cætera hujusmodi. Jam conſilii & judicii partes erunt, ut de inventis judicemus, ſiqua non apta incurrerint 58; iis autem quæ probaverimus, utiliter & congruenter utamur. Atque in hac quidem parte non multa præcipi poſſunt.

IN diſpoſitione plus artis eſt; quod tertium eſſe oratoris officium diximus: plurimum momenti & ea quæ inventa ſunt, ad utilitatem & victoriæ effectum 59 digerere in ordinem, atque diſponere. In diſpoſitione hæc ſunt. Ordo 60; cum ea quæ Græce appellatur οἰκονομία; dehinc elocutio; tum pronunciatio. Ordo eſt, ut ſecundum textum naturalem ſingula perſequamur, primum in partibus elocutionis; ut ſit ſcilicet primum exordium, deinde narratio, tum partes argumentationis, peroratio extrema. Sed bene huic ordini οἰκονομία proxima adjuncta eſt, quæ hoc diſtat a ſuperiore, quod ille quidem ordo naturalis; hic ordo artificioſus eſt. Jam in iſtis ipſis, quas ſupra docuimus, partibus orationis etiam naturalis eſt ordo, quemadmodum oſtendimus, ut primum locum principia teneant, mox narratio, deinde cætera ſubſequantur.

ARtificioſus ordo eſt, ut hunc ipſum ordinem, ſi ita cauſa poſcit, plerumque vertamus. Nam aliquando omittenda principia; aliquando ſubdividenda & interrumpenda narratio, ex parte ponenda, & imperfecta argumentatione reddenda. Nec enim ſine cauſa TULLIUS pro Milone ante narrationem, argumentationis loco, præjudicia ſenatus & Pompeji refutavit. Et prorſus non in hoc tantum ordine patientiæ cauſa, ſed in omnibus locis hæc οἰκονομία plurimum poterit, ac tantum valebit, ut etiam quæ aliter poſita atque prolata eſſent, fortaſſe contraria operentur ad cauſam, & plurimum proſint 61. Reliquæ diſpoſitionis duæ partes ſunt; elocutio, & pronunciatio, & magnum in utraque momentum.

DE ELOCUTIONE.

IN elocutione hæc obſervanda ſunt; Latinitas, perſpicuitas, robur, nitor, compoſitio; tum decens vel decorum: ſic enim appellandum eſt, quod Græci πρέπον dicunt.

56 *de veneficio*] male editum fuerat *de beneficio.* Nam & paulo poſt in articulo de conjectura ſic legitur: *Accuſant invicem veneficii noverca & concubina &c.* & ſupra FORTUNATIANUS L. I. ſic habet: *accuſant invicem veneficii noverca & captiva.* CAPP.

58 *ſequitur nunc, ut*] Froben. plenius. *Sequitur cum qua debet operari, ut &c.*

57 *Si qua non apta incurrerint; iis autem quæ*] antea legebatur hoc in loco: *ſi qua non apta incurrerint. His autem quæ &c.* CAPP.

59 *ad utilitatem & victoriæ effectum*] in præcedenti editione legebatur: *ad utilitatem & victoriam, effectum &c.*

60 *Ordo*] vid. VOSSIUM *Inſtit. Orator.* p. 370. CAPP.

61 *proſint*] perperam editum fuerat *proſit.* CAPP.

dicunt. Ex quibus nimirum Latinitas primo loco rectiſſime poſita eſt. Quid enim prius eſt, quam ut Latine, hoc eſt ut emendate loquamur?

Poſt hoc perſpicuitas proxima eſt. Hic enim finitimus gradus, atque proceſſus eſt, ut cum Latine, tum perſpicue atque aperte loquamur.

TErtium robur eſt, ut non ſolum purus & manifeſtus, verum etiam robuſtus & fortis, validusque ſit ſermo.

ADhibendus eſt nitor, quem quarto loco poſuimus; ut ſcilicet verba non ſordida & vulgaria, & de trivio (quod dicitur) ſumpta ſint, ſed electa de libris, & hauſta de liquido fonte doctrinæ.

DE COMPOSITIONE.

COmpoſitio poſt hæc non ocioſa; ut ordo verborum ea compage } jungatur, ne confragoſum & aſperum ſonum faciat, ſed apte & leniter defluat: in quo ſane adhibendus eſt modus, ne quid nimio opere luxuriæ nimium molliatur.

DE DECORO.

ILlud πρέπον, quod decorum vel decens diximus, in eo eſt, ut rebus apta ſint verba, id eſt, ne res magnas verbis parvulis proferamus, neve econtrario magnis & tumentibus atque inflatis verbis res parvulas exequamur: ne dum amplificandi ſtudio evehimur, ridiculi reprehendamur 62. Cuſtodite ergo faciendum eſt, ut rebus perſoniſque accommodentur verba quæ decent.

DE PRONUNCIATIONE.

HÆc in elocutione ſerventur. Nam pronunciatio quæ inter diſpoſitionis partes ſupra poſita eſt, artis quidem quodammodo non eſt; verumtamen magnam ac nimirum maximam vim obtinet. Nam cum omnia fecerimus, niſi illa quæ recte diſpoſita ſunt, apte & cum decoro 63 fuerint pronunciata, omnis labor prorſus peribit. Itaque & ſi magnam iſtius partem vel negat natura, vel tribuit; danda tamen opera eſt, ut in pronunciando & vox, & vultus, & geſtus, & cætera adhibeantur ejusmodi: quare labor in comenda oratione adhibitus non pereat. Reliquum eſt jam, ut incipiamus de *ſtatibus* 64 diſputare: quandoquidem (ut breviter admoneam) executi ſumus, quid eſſet rhetorica, quid civilis quæſtio, quæ partes civilis quæſtionis, quæ in intellectione, inventione & in diſpoſitione ſervanda.

HIc erat ordo revera, ut de *ſtatibus* protinus traderemus, ſi non eſſet a Zenonis veſtigiis recedendum: ſed profeſſi ſumus uſuros nos judicio; quod videtur locus exigere aliquid inferendum eſſe de meo 65. Cum paulo ſupra de diſpoſitionis partibus,

62 *reprehendamur*] malim legere *deprehendamur*. Capp.

63 Fr. *decore*.

64 *incipiamus de ſtatibus*] antea legebatur: *incipiamus jam de ſtatibus*; ſed τὸ *jam* male repetitum fuerat ex præcedenti. Capp.

65 *ſed profeſſi ſumus - inſerendum eſſe de meo.*] Fr. hunc locum ita exhibet: *ſed profeſſi ſumus uſuros nos eſſe judicio. Videtur exigere aliquid inſerendum eſſe in eo*,

Digitized by Google

tibus, & naturali ordine 66 diceremus, de partibus orationis fecimus mentionem; quod non placet ſuſpenſum & incertum relinquere. Reddemus 67 igitur, neque ita multo poſt, quod ad *ſtatus* attinet. Interim videamus, quod ad partes orationis attinet, quæ in illis præcepta ſunt.

DE PARTIBUS ORATIONIS.

PArtes orationis ſunt, ut quidam volunt, quatuor; exordium, narratio, argumentatio, peroratio ſive concluſio. Qui videntur plenius tradere, partes orationis faciunt exordium, narrationem, partitionem, confirmationem, reprehenſionem, perorationem. Hinc animadvertimus partitionem additam ſolum; cæterum argumentationem in duas partes diviſam, ut ſit altera pars ejus confirmatio, altera reprehenſio 68. Verum ab initio ſingulas conſideremus.

EXordium partes habet duas; principium, & inſinuationem. Horum diverſitas illa eſt, quod *principia* quidem ſunt, cum aperte ingredimur cauſam, ſine laboris ullo apparatu, ab ipſis rebus atque perſonis; quod poteſt fieri in eo genere cauſarum, quod eſt rebus atque perſonis honeſtum: *inſinuatio* vero eſt laborioſa prælocutio, quæ ſit in admirabili genere cauſarum 69. De quo genere non puto in hac parte multa dicenda, quia ſupra elocuti ſumus, cum de modis cauſarum, ac de hoc ipſo admirabili genere diceremus.

EXordiendi officia ſunt, ut faciamus judicem vel benevolum, vel docilem, vel attentum. Quid in qua cauſa faciendum eſſet, & ipſum jam oſtendimus eodem loco, ubi de cauſarum genere diſputatum eſt. Verumtamen hic quoque breviter oſtendemus. Ad benevolentiam provocandus eſt judex, ubi non eſt benevolus; nimirum maxime in admirabili cauſa 70; in obſcura docendus; ad attentionem invitandus in humili. Vitia exordiorum ſunt alia quidem 71; ſed quæ maxime accidant, maximeque dicenda ſint, hæc fere ſunt; longum, vulgare, commune, commutabile, contra præcepta.

Longum, ſi multis ſenſibus catenatum.

Vulgare, ſi tale quale eſſe poſſit 72 in omnibus cauſis, nec proprium perſonarum aut rerum de quibus agatur. [*Quod idem & galeatum* 73 *a quibuſdam vocatur; quoniam ita commune eſſe poſſit omnibus cauſis, quemadmodum galea omnibus vulgo poſſit eſſe communis.*] Com-

66, *& naturali ordine*] editum fuerat; *& in naturali ordine.* Sed τὸ *in* ſuperfluum erat, vel locum τοῦ *de* tenebat. CAPP.

67 *reddemus*] ἀποδώσομεν id eſt, exponemus, explicabimus. Sic ſæpius loquitur QUINCTILIANUS; ſic etiam idem Sulpicius infra, uti de *conjectura: Ergo hic reddenda* conjectura *de cade.* CAPP.

68 *reprehenſio*] quam vulgo *refutationem* appellamus. CAPP.

69 *in admirabili genere cauſarum*] παράδοξον Græci vocant, ut paulo ſupra patuit. CAPP.

70 *ubi non eſt benevolus, nimirum maxime in admirabili cauſa*] perperam interpunctum fuerat hoc modo: *ubi non eſt benevolus. Nimirum maxime in admirabili cauſa.* CAPP.

71 *Vitia exordiorum ſunt alia quidem*] Fr. *vitia exordiorum & alia quidem*; id vero ferri poſſet, ſi poſt *vitia exordiorum* poneretur τέλεια στιγμὴ.

72 *ſi tale quale eſt poſſit*] plenius & forte rectius Frob. *ſi tale ſit, quale &c.*

73 *Quod idem & galeatum*) hæc SULPITIO noſtro perperam aſſuta eſſe & ex B. HIERONYMI Prologo galeato in ſacros libros decerpta merito ſuſpicatur VOSSIUS *Inſtit. Orat.* T. I. p. 352. 353. CAPP.

Commune eſt, quod de cauſa quidem ſumitur; ſed & mihi & adverſario meo poteſt eſſe commune.

Commutabile eſt, quod paucis modo [74] commutatis [75] poſſit eſſe vulgare, ſive commune.

Contra præcepta, ſi cum debemus judicem docibilem facere, attentum faciamus [76]. Omnia hæc vitia vitanda ſunt.

NArratio debet eſſe aperta, brevis, probabilis. Aperta erit, itemque brevis, ſi fuerit tantum ipſa narratio; hoc eſt, ſi ordini rei geſtæ nihil extrinſecus fuerit adjectum, quare obſcurior ſit & longior; niſi magna aliqua cauſa vel utilitas poſtularit. Neque enim obliti eſſe debemus, quid ſupra de œconomiæ partibus dixerimus; quæ faciet, ut interdum mutetur ipſa narratio, ſi magnum in eo intelligemus eſſe momentum. Aliter quidem non temere quicquam in narratione eſſe debebit, præter textum & ordinem rerum. Ἠθοποιίαι quoque plurimorum præceptis excluduntur a narratione; quæ ſi quando erunt, & raræ & breves eſſe debebunt. Etiam illud apertam narrationem facit, ſi inſitum habeat caſum nominativum, id eſt rectum (Græci ὀρθόπτωσιν vocant) ut ferme narrationes ſunt Tullianæ: *Sextus Roſcius pater hujus municeps Amerinus fuit.* Et, P. *Clodius, cum ſtatuiſſet omni ſcelere in Pratura vexare Rempu.* nec facile apud CICERONEM eſt ulla aliter cœpta narratio.

DE brevitate narrationis pariter oſtendimus. Quod ſupereſt [77], probabilis erit, ſi argumentorum & quæſtionum ſemina quædam fuerint ubique reſperſa, modo nec argumentandi genera ponantur; ut tempus quo factum eſſe dicimus, adſit; & cauſa cur factum ſit; & perſona quæ fecit; & facultas quare facere potuiſſe credatur; & locus ubi facta eſt. In eas res ex omnibus narrationibus TULLIANIS licet ſumere exempla. In Milonis defenſione danda erat opera, ut Clodius videretur inſidias Miloni feciſſe. Cauſam hujus rei ſtatim in narratione poſuit: *Cum ſtatuiſſet*, inquit, *omni ſcelere vexare Rempub.* & infra: *Occurrebat & mancam ac debilem futuram Praturam ſuam, conſule Milone.* Poſſum ire per omnes narrationis partes, & docere quemadmodum ſit inſtructa ſeminibus argumentorum: ſed longum eſt ire per ſingula. Illud ſimus admoniti, nullum locum narrationis vacare debere, quin ubique adſit ratio quare, & quomodo res facta eſſe credatur; ea tamen ſpecie, ut ſit illa narratio. Quinetiam quidam jubent omittenda interdum vera, ſi incredibilia ſunt; & potius falſa dicenda, modo veriſimilia videantur [78]. Sed hoc ipſi viderint: certe quidem ad naturam rerum erit accommodanda narratio, atque ita cuncta dicenda, ut ad credendum judices ipſa natura deducat.

Par-

74 *modo*] Pith. exhibebat *modis*; nos ex Frob. repoſuimus veram lectionem, quod vel nulla auctoritate fulta, reponendum erat.

75 *commutatis*] Perperam antea editum fuerat *communitatis*, pro quo reponendum eſſe *commutatis* eruditus vir D. MAILLEY jampridem cenſuerat. CAPP.

76 *attentum faciamus*] Frob. *attentum utcunque faciamus*; forte non male.

77 *Quod ſuper eſt, probabilis erit, ſi &c.*] in præcedenti editione locum hunc obſcuriorem effecerat mala illa interpunctio; *Oſtendimus quod ſupereſt.* Probabilis erit, ſi &c. CAPP.

78 *videantur*] Frob. *dicantur*. Id non ſpernendum ſane.

PArtitio eſt, qua cauſam dividimus in partes; hoc [79] in controverſiis [80] non fere ſit, ſed in cauſis veris; etſi non ſemper, attamen ſæpe. Apud Catonem aſſidua partitio eſt; apud M. TULLIUM rarior. In hac illa ſervanda ſunt, ut jam dudum conſtituamus in quot partes cauſam dividere debemus, eaſque partes ad certum numerum redigamus. Abſurdum erit enim, ſi poſtea in argumentatione inveniemur dicere, quod in partitione non propoſuerimus; aut prætetire, quod propoſuerimus. In altero ſtultitiæ erit crimen, ſi videbimur tamen dicere id, quod neceſſarium non fuerit cauſæ: in altero diffidentiæ, ſi confeſſi fuerimus ipſi nobis eſſe dicendum; & videbimur per diffidentiam & metum prætetire. Etiam illud in partitione ſervandum, ut ſingulas res eodem ordine in partitione ponamus, quo ordine in argumentatione putavimus eſſe exequendas. Neque enim oportebit ordinem rerum confundere, ut cuncta ſint clara atque manifeſta; ut ſimul & fiduciæ magis plena videatur oratio, quæ nihil miſceat & involvat.

ARgumentatio (ut diximus) in duas partes dividitur, ut ſit confirmatio & reprehenſio. Confirmatio eſt eorum argumentorum, atque earum quæſtionum, quæ ex noſtra parte ſunt; quæ Græci προηγύμενα [81] appellant. Firmabimus autem noſtra argumentis naturalibus; tum autem exemplis atque ſententiis; atque iiſdem refellemus ea quæ ab adverſa parte ducentur [82].

PEroratio eſt, quæ Græce ἐπίλογος appellatur. Ejus partes tres; renovatio, commiſeratio, exaggeratio.

Renovatio, quam Græci ἀνακεφαλαίωσιν vocant; cum breviter capita rerum atque argumentorum percurrimus ad renovandam memoriam judicum.

Commiſeratio eſt, qua miſericordiam provocamus: in quo plurimum pollet oratio. Non deſunt autem exempla de TULLIO, de quibus rebus miſericordia provocetur, prout ſe perſona habuerit, vel ex ætate hominum, vel ex dignitate præterita, vel ex periculi inſtantis eventu, vel ex liberis [83], vel ex parentibus, conjunctiſque perſonis.

Exaggeratio eſt, qua in accuſationibus utimur, cum amplificamus invidiam ejus quod querimur [84] admiſſum; cumque in ipſam perſonam ea dicimus, quibus judex ei fiat infeſtus. In hac quoque parte & e re geſta & ex ipſis perſonis ſumenda erunt, quæ-

79 *hoc in controverſiis non fere ſit*] perperam legebatur: *hoc etſi in controverſiis:* quia ſcilicet *τὸ etſi* præoccupatum fuerat ex conſequente. CAPP.

80 *controverſiis*] ſupple *ſcholaſticis*, quas vulgo *declamationes* vocant. CAPP.

81 *quæ Græci προηγύμενα*] peſſime editum erat *νούμενα*; ſed emendavimus ex CURIO FORTUNATIANO apud quem L. II. ſic legimus: *Sed & ipſam confirmationem noſtrorum argumentorum quæ Græce προηγύμενα dicuntur.* CAPP.

82 *iiſdem refellemus ea, quæ ab adverſa parte ducentur*] antea legebatur: *hiſdem refellemus ea quæ adverſa parte &c.* CAPP. Frob. hoc ſic exhibet: *atque idem præferre redarguemus, eaque ex adverſa parte ducentur* Nimium quantum hæc a vulgato differunt, exſculpat inde veram fortaſſe lectionem: ego hic nihil video; niſi quod legendum puto *dicentur* pro *ducentur*.

83 *ex liberis*] male editum fuerat *ex libera* CAPP. confirmat hanc emendationem Frob. quæ habet; *ex liberis.*

84 *querimur*] in præcedenti editione legebatur: *quærimus*; ſed quam male nemo non videt. CAPP.

quæcunque animos judicum ad partes iræ poterunt commovere: & quod diximus aliud in defenſione, aliud in accuſatione faciendum, ita accipere debebimus, ut ſciamus interdum in defenſione utrumque faciendum; quoniam ut ejus cauſa miſericordia judicum provocanda eſt, quem defendimus; ita in eum invidia conflanda, qui ex adverſo venit: & rurſus in accuſatione non ſolum ea adhibenda ſunt, quibus judex ad iracundiam ſuſcitetur; ſed etiam ex quibus ejus ſimul, cum velimus, miſericordia commoveatur. Ita enim fiet, vt adverſario magis poſſit iraſci.

DE STATIBUS [περὶ στάσεων].

Hæc per ſe cum poſſumus jam arripere, propoſitio eſt & de *ſtatibus* diſputare 85.

S*Tatus* eſt ſumma quæſtio, ad quam referenda eſt omnis oratio. *Status* ſunt partim *rationales*, partim *legales*. Rationales quatuor; *conjectura*, *finis*, *qualitas*, *translatio*. Ex his *qualitas* mutatur in alios *ſtatus* 86; *negotialem*, *abſolutam qualitatem*, *& aſſumptivam qualitatem*. *Aſſumptiva* quoque *qualitas* vertitur in *ſtatus* quatuor; *compenſationem*, *relationem*, *remotionem*, *deprecationem*. Hic animadvertendum eſt, quod *ſtatus* ex quibuſcunque naſcuntur alii, ipſi deſinunt *ſtatus* eſſe. Quare fit, ut ſint *rationales* omnes novem; id eſt, *conjectura*, *finis*, *negotialis* 87, *qualitas abſoluta*, *compenſatio*, *relatio*, *remotio*, *deprecatio*, *& translatio* 88, quæ initio cum primis quatuor fuerat.

Legales autem *ſtatus* ſunt quatuor; *ſcriptum & voluntas*, *leges contraria*, *collectio*, *ambiguitas* 89. Horum unumquodque & locos per ordinem perſequamur. A *conjectura* ſit exordium.

DE CONJECTURA. [στοχασμῷ]

C*Onjectura ſtatus* ex negatione . . . 90; per quem factumne ſit, quæritur. *Conjectura* appellata, quia conjiciendo & argumentando ad veritatem neceſſe eſt pervenire. Hoc ejus eſt proprium, quod quæ ponuntur in cauſa, non ipſa ſunt crimina, ſed criminum ſigna: Ut, ſi reus ſit dives adoleſcens affectatæ tyrannidis, quod arcem

85 *propoſitio eſt de* ſtatibus *diſputare*] antea legebatur: *Præpoſitio eſt.* Si quis tamen legere malit; *propoſitum eſt*, nihil moror. Capp.

86 qualitas *mutatur in alios* ſtatus; negotialem, abſolutam qualitatem & aſſumptivam qualitatem. Aſſumptiva *quoque*] perperam legebatur & interpungebatur antea: *Quantitas mutatur in alios ſtatus*, *negotialem abſolutam qualitatem*, *aſſumptivam qualitatem. Aſſumptiva quoque &c.* Capp.

87 *finis*, *negotialis*] male editum erat abſque ſubdiſtinctione *finis negotialis.* Capp.

88 *compenſatio*, *relatio*, *remotio*, *deprecatio*, *& translatio*] Quæ a Græcis dicuntur ἀντίστασις, ἀντέγκλημα, μετάστασις, συγγνώμη, μετάληψις. de his legeſis, Quinctilianum & Hermogenem. Capp.

89 *ſcriptum & voluntas*, *leges contraria*, *collectio*, *ambiguitas*] Græci vocant ῥητὸν καὶ διάνοιαν, ἀντινομίαν, συλλογισμὸν, ἀμφιβολίαν. Capp.

90 *Conjectura ſtatus ex negatione natus*] ita Frob. ſenſu integro, unde in contextum revocavimus; legebatur antea: *Conjectura ſtatus ex negatione*, ad quæ verba ita notaverat Cel. Capp. ſupplendum videtur: *fit. naſcitur*; aut etiam, *dicitur inficialis.* vid. Quinctilian. L. II. 6. 3. & alibi.

arcem præteriens fleat. Non enim quod illa tranſeat, vel quod fleat crimen eſt, ſed hæc ſigna ſunt, quare tyrannidem affectare videatur.

Dividitur *conjectura* perfecta, locis his; probationum expetitione 91, facultate, voluntate, *a ſummo ad imum* 92, aliquando jure abſoluto 93, *derivatione* 94, veri ſimili probatione 95. Et ut iſtorum locorum vim perſpicere poſſimus, eamus per ſingulos: ſit & controverſia quam ſupra poſuimus, exemplum.

PRobationum expetitio, primus locus ex Rei parte; ut ſi hic dicat adoleſcens, crimen majeſtatis ex manifeſtis probationibus oportere convinci: indignum enim eſſe, ut ex ſuſpicionibus levibus in tantum periculum devocetur.

VOluntatis locus utrique parti communis eſt. In quo argumenta ſunt ex circunſtantia perſonæ, cum quæritur qualis ſit ipſe qui reus eſt. Perinde etenim de hominibus ipſis æſtimatur, quid quiſque feciſſe, aut non feciſſe videatur. Circunſtantia autem perſonarum eſt genus, natura, ætas, diſciplina, fortuna, ſtudia, nomen, ante facta, habitus. Ex hujus voluntatis loco argumenta ducemus, prout ſe dederit occaſio; ut hic dici poteſt affectare tyrannidem adoleſcens, quia hæc ætas ad audaciam præceps atque temeraria; tanto magis quod idem etiam dives eſt, quoniam copiæ animos ſemper addunt, inſolentiam extollunt. Sed hoc eodem voluntatis loco argumenta ducimus validius ex cauſis quæ ſunt aut præcedentes, aut inſequentes. Præcedentes, ſi cum de cæde quis reus fiet, inimicitias aut odia aliqua poterimus objicere. Inſequentes, ſi emolumentum aliquod ſecutus videbitur in cæde facienda. Sed reus poterit hæc eadem quoque ad defenſionem ſuam vertere, ſi res ſuggeret: ut ſi hic dicat adoleſcens, quod dives eſſe dicatur, in neminem minus quam in ſe ſuſpicionem iſtius criminis cadere, cui optimum ſit, & optatiſſimum, copiis ſuis & ſtatu rerum ſuarum perfrui, tranquilla quietaque Republica.

TErtius locus eſt facultatis. In hoc loco fere argumenta ſunt, & ex perſonarum circunſtantia, & ex occaſionibus faciendi, quas poterimus oſtendere ex perſonæ circunſtantia. In hoc ipſo magis tyrannidem affectaſſe perſpiciatur, quod dives eſt. Hoc enim eſt quare videatur, non modo optare dominatum, ſed etiam per domeſticas copias poſſe tyrannidem occupare.

QUartus locus *a ſummo ad imum* vocatur. In quo perſequimur ordine criminum ſigna non ſimul omnia, ſed carptim ſingula (unde locus *a ſummo ad imum* vocatur)

91 *probationum expetitione*] quam HERMOGENES appellat τῶν ἐλέγχων ἀπαίτησιν, idque ex parte τοῦ rei. CAPP.

92 *a ſummo ad imum*] id eſt, eo argumentorum loco, quem Rhetores vocant *a ſummo ad imum* Nam paulo poſt ita loquitur SULPITIUS noſter: *cum deſcenſum fuerit ad ſigna criminis, quæ ſunt ex loco* a ſummo ad imum. FORTUNATIANUS in præcedentibus appellat *locum ab initio ad finem*; Græci, τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. CAPP.

93 *jure abſoluto*] ἀντίληψιν. FORTUNATIANUS dixit *qualitatem abſolutam* CAPP.

94 *derivatione*] Græci Rhetores dicunt μετάθεσιν τῆς αἰτίας. DONATUS in Terent. *Phormion*: A. 2. Scen. 1. *cauſæ derivationem, & translationem cauſæ facti*. CAPP.

95 *veriſimili probatione*] πιθανὴ ἀπολογία, quam FORTUNATIANUS veriſimilem defenſionem appellat. CAPP.

catur) qualia in hac cauſa non multa ſane, ſed duo ſunt. Primum enim per ſeipſum perſequimur, & ad probationem criminis trahimus; quod prætereat arcem, ac frequenter hoc faciat; deinde ſeparatim, quod nunquam non fleat in prætereundo.

JUs abſolutum eſt, quem incidere interdum locum diximus: ut ſi iſte adoleſcens & licere ſibi, & omnibus dicat, & juxta arcem tranſire & flere.

D*Erivatio* eſt locus ex Rei parte; per quem locum derivantur criminis ſigna, quæ ab accuſatore dicuntur: ut ſi dicat adoleſcens, nunc uſque ſe neſcire quod juxta illam præteriret; ſed aliquando quia ſic rerum ſuarum ratio depoſcat; nec ſolum ſe, ſed multos ea commeare; tum autem flere, quia ſibi veniat in mentem, quam multa ex illo loco plerumque accidunt civitati.

VEri ſimilis probatio, eſt locus ex re ipſa oblatus; quum veriſimiliter reus dicit idipſum, quod quaſi ſignum & argumentum criminis ponatur, ſe non fuiſſe facturum, ſi de tyrannide aliquid cogitaret, hoc eſt, neque illa commeaturum, neque cogitationes ſuas lachrymis vel ullo indicio proditurum.

His locis dividitur *conjectura* perfecta, id eſt, plena. Scire autem nos oportet, eam non eſſe aliquando perfectam, neque omnibus locis dividi, ſi deficiatur aut perſonarum circumſtantia, aut rerum. Perſonarum circumſtantia defici poteſt, ſi ponatur talis controverſia: *Quidam in ſolitudine inventus eſt, gladium cruentum tenens, & recens occiſi cadaver ſepeliens; reus eſt cædis.* Hic enim eſt quædam perſona; ſed circunſtantiam non habens, quia non eſt definita perſona. Quid enim eſt quod dici poſſit ex circunſtantia perſonæ, cujus neque mores, neque anteactam vitam, neque ætatem, neque odia adverſus eum qui occiſus eſt, proferre poſſumus? Hic ceſſat locus a voluntate; etiam alter a facultate. Neque enim vel illud poſitum eſt, unde hunc perficere 96 potuiſſe dicamus. Hujuſmodi cauſæ dividuntur poſterioribus locis. *A ſummo ad imum*; quod in ſolitudine inventus eſt, quod gladium tenens cruentum, quod corpus ſepeliens, id eſt, ex oculis hominum eripiens & abſcondens: Nec jure abſoluto utatur; niſi forte dicat, licuiſſe ſibi gladium quem invenerat, tenere, & corpus ſepelire miſericordiæ cauſa: Sed hæ fere *derivationes* magis ſunt, ſi dicat tenuiſſe gladium quem invenerat, a neſcio quo percuſſore in corpore ipſo relictum, ſepeliiſſe corpus humanitatis & miſericordiæ cauſa 97, in ſolitudine inveniſſe relictum, ubi nemo fortaſſe alius eſſet repertus, qui ſupremum officium mortuo exhibeat. Veriſimili probatione 98, ut dicat id quod veri ſimile eſt; ſi occidiſſet, neque ſe diutius eodem loco moraturum, neque eum quem peremiſſet, ſepulturæ daturum fuiſſe, nec gladium quaſi ad conteſtationem ſceleris in manibus habiturum.

Econtrario quod ſupra diximus, cum circa perſonas tantum *conjectura* eſt, ſuperioribus locis duobus voluntate & facultate utemur, ut in illa controverſia: *Quidam habebat*

96 *perficere potuiſſe*] Frob. *prævaluiſſe.*

97 *ſepeliiſſe corpus humanitatis & miſericordiæ cauſa, in ſolitudine inveniſſe relictum*] Frob. *Sepeliſſe* . . . . *cauſa magis, quam in ſolitudine &c.* & ſtatim pro *exhibeat*, *extulerit.*

98 *Veriſimili probatione*] male editum fuerat: *veriſimilis.* Capp.

habebat novercam, habebat & idem captivam concubinam; obiit ſignis [99] *veneni; accuſant invicem veneficii noverca & concubina.* Animadvertimus nihil eſſe in hac cauſa, ex quo argumentari ſuggerat. Etenim ſigna veneni, quæ videantur fuiſſe, in quæſtionem non veniunt; *vere ne illa ſigna fuerint*, quoniam iſtæ conſentiunt periſſe illum veneno. Ergo ſi circum perſonam tantummodo quæſtio eſt (ut diximus) ex locis duobus; ex voluntatis loco, utrum credibilius ſit novercam venenum privigno dediſſe, quia novercæ privignus ſemper infeſtus; an vero captivam dolore conditionis ſuæ, & ad vindictam patriæ vel parentum: facultate, cui facilior occaſio; novercæ, quæ in domo materfamilias eſſet; an captivæ, cui ſe ille magis forſitan crederet. Nec ultra videretur argumentatio progredi poſſe.

In utraque autem cauſa omiſimus locum primum, id eſt, probationum expetitione. Nec immerito, quoniam nec ille uti hoc poteſt, qui & cum gladio, & cum occiſo corpore inventus eſt: & multo minus poſſunt hæ, quæ ſe invicem accuſant. Et in omnibus omnino cauſis ubi mutuæ ſunt accuſationes [100], ceſſat hic locus; quoniam abſurdum eſt, ſi id dicat alter, quod dici contra ipſum invicem poſſit.

Jam in iſta quæ eſt inter novercam & concubinam, ſcire debemus duplicem *conjecturam* eſſe, quia utrimque accuſatio, utrimque defenſio. Qualis ergo executio in hujuſmodi cauſis adhiberi debeat, videamus. Non utique illa, ut is qui ſe defendit & alterum accuſat, ſeparatim defenſionem ſuam per communis *conjecturæ* locos perſequatur; deinde accuſationem a principio per eoſdem locos ordiatur: ſed utrumque ſimul per ſingulos faciat, ut a voluntate & argumenta quibus innocentem ſe eſſe doceat, tum ſtatim ex eodem loco det argumenta, quibus adverſarium nocentem eſſe vincat; hoc per ſingulos locos faciat. Sed non modo hoc tantum duplices ſunt *conjecturæ*, verum & aliis multis modis. Incidit enim *conjectura* in *conjecturam*, cum *derivatio* in ipſa controverſia eſt poſita, ut in illa cauſa: *Pauper & dives inimici reverſi ſunt a cœna. Pauper vulneratus eſt, & ſemianimis inventus, ait percuſſorem ſuum habere ſigna ignis in facie, quoniam illi facem impreſſerit: eadem nocte arſit domus divitis; altera die habet dives ſigna ignis in facie; reus eſt cadis.* Perveniamus, ſi placet, per ordinem omnium locorum, ad incidentem alteram *conjecturam*.

Incipiamus a probationum expetitione. Etſi pene improbus erit [1], qui in facie ferat, quæ ſigna ignis eſſe fateatur: verum dicet iniquum eſſe, ut inimici & accuſatores ejus utantur ad periculum capitis ea occaſione; quoniam domus ſuæ incendio periclitatus fuerit.

Sequens erit locus a voluntate; an non dubium quin inimicus inimicum voluerit occidere; an pauperem dives, cum ſcilicet tolerare non poſſet inferioris loci hominem ſibi vel inimicitiis exæquari. Hæc erunt econtrario ex eo loco refutanda, ab incredibili ſic, ut propter inimicitias tantum nefas homo integræ atque florentis fortunæ

99 *ſignis*] ſubintelligitur præpoſitio *cum*, ut ſæpe σὺν apud Græcos. Capp.

100 *mutua ſunt accuſationes*] quas Græci Rhetores ἀντικατηγορίας appellare ſolent. Capp.

1 *Etſi pene improbus erit &c.*] hæc ſic leguntur in Frob. *& ſi pene improbus eſt utique in facie ferat, quæ ſigna ignis eſſe fateantur.*] corrupte ſine dubio; ſed ubi forſan ſinceræ lectionis veſtigia oculatior nobis deprehendat.

fortunæ voluerit admittere; quod ipſe dives & ille pauper; & hoc pro illo debeat valere, quod abjectum hominem in ſimultate 2 magis deſpicere voluerit, quam odiſſe.

SEquens locus eſt a facultate; an facile dives pauperem ſolitarium ex occaſione inſidiarum potuerit occidere. Verum & hic & in omnibus aliis cauſis animadvertendum erit, id quod ſupra poſuimus, locos hos & defenſionem reis nonnullam ſuggerere. Quare 3 enim non dives hic dicat etiam maxime? pauperem eſſe occiſum: potuiſſe ſe tamen vel ſervos vel libertos ſuos miniſtros facinoris adhibere; non ipſum manu ſua cædem cum periculo vitæ, aut certe inſidiis alicujus admittere. Adverſus quod plane reſponderi poteſt; potuiſſe illum quidem per alium cædem imperare: ſed maluiſſe ſua manu inimici ſanguinem haurire.

A ſummo ad imum illa ponentur 4; quod res ſecundum pauperis verba congruant, & habeat dives ſigna ignis in facie, quæ pauper percuſſorem ſuum habere dixit.

HIc quoniam derivatio ex ipſa controverſia oriatur, fit & altera *conjectura*. *Derivat* 5 enim illo modo, ut ſcilicet dicat ſigna illa ignis in facie eſſe ex incendio domus, non ex pauperis face. Hic jam alia argumentatio eſt *conjecturalis* per locos ſingulos. A voluntate; an credibile ſit ut homo dives domum ſuam voluerit incendere, ut qui haberet ſigna ignis in facie, ex incendio domus faciem ſuam contactam eſſe contenderet, parvam exiſtimans jacturam domus præ ſalute. A facultate ſane ceſſat hic locus. Neque enim dubium quin domum ſuam dives potuerit incendere. *A ſummo ad imum* ſingula perſequemur, quod neutiquam eadem nocte qua pauper fuerat occiſus, domus iſta fuerit accenſa. Quæ argumentatio ex derivatione nata, eo pertinebit, ne incendium domus conſulto conflatum eſſe videatur.

COnfirmatis his, conſtituemus crimen admiſſæ cædis. Revertemur enim ad propoſitum & actionem, ut ſumma cædis crimine finiatur.

Duplex conjectura fit & illo modo, quem Græci προκατασκευὴν vocant, nos fortaſſe *præparationem* poſſumus dicere, cum aliquis fit reus 6 conſcientiæ, neque de ipſo crimine ſatis conſtat, cujus conſcius dicitur. Præparandum eſt enim illud (ut opinor) & prius probandum, ut alius illud feciſſe; deinde addendum, ut hic conſcius eſſe videatur. Qualis eſt controverſia illa: *Pauper & dives inimici. Dives non comparente filio ſuo, rapuit pauperis filium, & in domo ſua torſit; & incertum quid dicentem*

2 *in ſimultate*] peſſime editum fuerat: *inſimulate*. Noſtram emendationem firmat quod paulo poſt legitur eodem ſenſu: *cum utrique cauſa fuerit ſimultas*. Capp.

3 *Quare enim non dives hic dicat etiam maxime? pauperem eſſe occiſum: potuiſſe ſe tamen vel ſervos &c.*] perperam legebatur antea; *quare enim non dives hic dicat, etiam maxime pauperem eſſe potuiſſe occiſum, ſe tamen vel ſervos &c.* Capp.

4 *illa ponentur*] in præcedenti editione legebamus: *ponetur*. Capp.

5 *Derivat*] id eſt, adhibet cum defenſionis locum, cui nomen apud Latinos *derivatio*, apud Græcos μετάθεσις τῆς αἰτίας. Capp.

6 *fit reus conſcientia*) vulgo & βαρβαρίζοντες diceremus: *accuſatur complicitatis*. Hermogenes dixit eodem ſenſu γράφεται τοῦ συνειδότος. Capp.

dicentem in tormentis necavit. Ita & pauper eſt reus diviti conſcientiæ. Simplex eſſet *conjectura*, ſi divitis filium conſtaret a pauperis filio occiſum. Nunc duplex eſt, quia probandum eſt & ab illo cædem eſſe commiſſam, & hunc conſcium fuiſſe. Hic quoque faciendum eſt, quod diximus in omnibus cauſis fieri oportere, ut hæc duo non ſeparatim quaſi duas cauſas, ſed pariter per ſingulos locos perſequamur eo magis, quoniam eadem fere ex voluntatis loco, & ex cæteris locis argumenta ſunt, quare vel ille occidiſſe, vel hic conſcius eſſe videatur.

A Voluntate quid aliud dici poteſt in pauperis filium, quare illum occidere voluiſſet, quam in ipſum pauperem, quare conſcius eſſe videatur, cum utrique cauſa fuerit ſimultas?

A facultate nihilominus illa dicenda; potuiſſe, quamvis divitem, a paupere occidi; potuiſſe & conſcium eſſe patrem filio, imo non potuiſſe non eſſe conſcium. Nam *a ſummo ad imum* omnia neceſſe erit eſſe permixta. Item ex cæteris locis experiri.

ILlud fortaſſe in aliis cauſis ante oculos eſſe debuit, quis ſit ille qui conſcientiæ reus eſſe dicatur. Si enim erit remota perſona, poterit fortaſſe defenſionem ejus omittere, qui conſcius dicitur, & ſatis habebit ſe tantum defendere, quare non conſcius fuerit. In hac quidem cauſa uterque purgandus eſt; quia pater eſt, & filio conſcius dicitur; nec poteſt conſcientiæ crimine liberari, ſiquidem ille feciſſe credatur; & ſi poſſit cauſam ſuam ſeparare pater, non debeat, quia & filium ſuum debet velle purgatum. Ergo per ſingulos locos utrumque pariter exequemur. Nam & eadem ſimiliter in defenſione & in accuſatione ex ſingulis locis argumenta ſunt, quæ ad utrumque pertinent; & ad filium, & ad patrem.

ERgo diviſio hæc erit & a probationum petitione; an ex ſuſpicionibus neque filius (quamvis occiſus eſt) neque ipſe pater tanti ſceleris reus debeat fieri, & ex ſuſpicionibus inimici divitis poſt tormenta & acerbam quæſtionem.

A voluntate; an non ſit dubitandum, quin inſcio patre inimici filium, inimici filius occiderit; an quod dicantur inimici, non ſatis ad argumentum cædis debeat valere; neque animus pauperis ex divitis facto debeat æſtimari, ut, quia ille inimici filium occiderit, hic quoque cædem per filium ſuum feciſſe videatur.

A Facultate; an potuerit filius pauperis, divitis filium occidere, tot comitibus ſemper & ubique tutum. Nam illud utique non negabit ſe conciſum fuiſſe, ſi ille occiderit: ſed in hoc ſtabit 7, illum non occidiſſe.

A ſummo ad imum eſt a parte accuſatoris; quod non compareat divitis filius.

AD hoc *derivatio* neceſſaria ex pauperis parte erit illa nimirum; quod dicat non ſe præſtare debere rationem, quid factum ſit divitis filio, ac fortaſſe 8 illum a patre ipſo remotum ab oculis, ut illa occaſione in perniciem inimicorum ſuorum poſſet operari.

Aliud

7 *in hoc ſtabit*] id eſt, firmiſſimam cauſæ ſuæ defenſionem ponet. CAPP.

8 *fortaſſe*] Frob. *forte eſſe.* non male.

ALiud ſignum criminis ponitur ex parte contraria, quod taceat. Hoc enim dicitur indicare & filii facinus, & ſuam conſcientiam 9.

AD hoc *derivatio* erit pro utroque conjunctim; non hoc eſſe, aut facinoris aut conſcientiæ ſignum; ſed quod conditionem ſuam atque humilitatem, & potentiam divitis pauper cognoſcat; ac nequaquam adverſus eum ut vi experiatur, tantum licere erit 10.

A Veriſimili probatione poterit pauper hæc dicere; ſi cædes illa a filio 11 per conſcientiam ipſius fuiſſet admiſſa, non ſe fuiſſe tacitutum, neque ex ſilentio ſuo poſſe eſſe ſuſpicionem.

ETiam ille modus eſt duplicis *conjecturæ*, qui a Græcis *συγκατασκευαζόμενος στοχασμὸς* dicitur. Ideo ſcilicet, quia una eademque actione duo pariter efficienda ſunt, & probanda. Id fit, cum vel ipſa res quæ cauſam criminis dicitur attuliſſe, in dubium devocatur, aut alia *conjectura* probanda eſt, ut in illa controverſia: *Quidam retulit ad uxorem, an filiam communem dare deberet in matrimonium pauperis filio. Illa reſpondit, ante morituram puellam, quam illi eſſe nupturam. Nihilominus ille deſpondit pauperi puellam. Sub die nuptiarum virgo ambiguis ſignis cruditatis & veneni periit. Ancilla matrisfamilias a domino torta, negavit ſe quicquam de veneficio ſcire: ſed dixit adulterium cum petitore virginis, & cum matrefamilias fuiſſe. Ream facit maritus uxorem veneficii.* In hac cauſa duplex *conjectura* non eſſet, ſi de adulterio confiteretur. Sed quoniam, cum adulterium cauſa veneficii dicatur, mulier de adulterio negat; idcirco fit duplex *conjectura*; & de adulterio (quippe *conjectura* aliter argumentandum eſt) & de veneficio. Sed quem in locum incidit alia *conjectura*, dubitare non poſſumus, ſi meminimus loci voluntatis. Hoc igitur loco inferemus *conjecturam* a probationum expetitione; an non levibus argumentis, ſed manifeſtis probationibus rea parricidii fieri debeat; an mater; an vero & graviſſima ſcelera quamvis tenuibus argumentis erui debeant. A voluntate; an incredibile quod materfamilias voluerit occidere; an credibile potius propter adulterium, quod matri cum petitore filiæ fuerat. Hoc ſtatim loco exoritur alterius *conjecturæ* initium; quare refellit 12 mulier quæſtionem, & negat adulterium eſſe commiſſum, contenditque hoc prius probare oportere, ut valeat in argumentum ſceleris alterius. Ergo in hoc & adulterium comprobandum eſt, & adtingendi fortaſſe etiam ſuperiores loci. *Aſſumo ad imum* illud urgendum eſt, quod ancilla in tormentis confeſſa ſit.

ADverſus hoc ex parte mulieris eſt *derivatio*; an tormentis non temere credendum. In quo loco 13 ille communis de fide tormentorum locus; an eo minus credendum quæſtioni, quod ipſa inconſtantia indicio ſit fidem non adeſſe; cum de alio

9 *& ſuam conſcientiam*] τὸ ἑαυτῷ συνειδὸς Gallice, *ſa complicité*. CAPP.

10 *tantum licere erit*] hoc ultimum verbum *erit*, lubens delerem.

11 *a filio*] præpoſitionem *a*. quæ deerat reſtitui. CAPP.

12 *refellit mulier quæſtionem*] male editum fuerat *refert mulier*. Emendationem noſtram confirmant quæ ſequuntur: *An tormentis non temere credendum . . . an eo minus credendum quæſtioni &c.* CAPP.

13 *ille communis de fide tormentorum locus*] antea legebatur: *ille de fide communis tormentorum locus*; quæ manifeſta erat μετάθεσις. CAPP.

alio quæſitum, de alio illa reſponderit: an vero eo magis fides adſit, quod hoc dixerit, cum de alio quæreretur; quo 14 finem cruciatibus ſuis mendacio quæreret, de eo 15 utique dictura fuerat. An ideo dixerit de adulterio, quod conſcia poterat eſſe, vel non poterat conſcia non eſſe fortaſſe: nam de veneficio celare potuit.

HInc revertendum ad cætera argumenta, quæ pertinent ad crimen veneni. Probato enim adulterio, dicimus adeſſe cauſam veneficii; nec dubitandum jam quin filiam mater occiderit.

A Facultate non magna quæſtio; an venenum vel potuerit habere, vel filiæ offerre.

A *Summo ad imum*; an, cum referente ad ipſam marito tam abrupta reſponderit 16 ante puellam eſſe morituram, quam illi nupturam, non dubium ſit eo animo ab illa filiam occiſam, quo iſtud eſt dictum.

HIc *derivatio* ex parte mulieris; an ideo dixerit, quod indignum illum matrimonio filiæ judicaret, & profiteretur (quantum in ſe fuiſſet) non paſſuram.

Aliud *a ſummo ad imum*; an, quod non alia die quam pridie nuptias ipſa virgo perierit, res indicat illam veneno periiſſe.

Tertium illud *a ſummo ad imum*; quod veneni ſigna apparuerint in corpore.

ADverſum hæc *derivationes*, an fati incertum ad culpam matris non debeat pertinere, quod illa perierit; & cauſa illa ſit, quare illa die perierit, quod ex metu nuptiarum valetudo 17 contracta ſit; unde & cruditas fuerit, cujus ſigna illa fuerint, non veneni.

HAbet fortaſſe mulier aliquid ex veriſimili probatione, ut ſcilicet nec dicturam fuiſſe quicquam, nec id facturam, ut die nuptiarum occideret filiam; cum alius quilibet dies minus ſuſpicionem ſceleris excitaret.

HOc modo ex cauſa duplex *conjectura* eſt, ſed diximus duplicem ex ſignis criminis fieri. Dicemus igitur & hujus exemplum: *Dives adoleſcens juravit futurum, ut tyrannidem occuparet. Alter adoleſcens juravit contra futurum, ut illum occideret, ſi tyrannus eſſe cœpiſſet. Hic altera die occiſus inventus eſt & inſpoliatus* 18; *ille reus eſt affectatæ tyrannidis.* Hic duplex *conjectura* de ſigno criminis eſt facta; quia ſignum criminis eſt, admiſſa cædes & ſecuritas ſceleris de cæde quæſita: & econtrario illo negante de cæde, hoc ipſum alia *conjectura* probandum eſt. Ergo perſequemur hanc cauſam iſto modo. Erit probationum expetitio, de qua jam in ſuperioribus ſatis docuimus; deinde a voluntate eadem illa quæ in altero divite adoleſcente, de qua ſupra diſputatum eſt; & a facultate; deinde

14 *quo finem cruciatibus ſuis mendacio quæreret*] Lubens legerem: *Nam quo finem*, vel, *alioqui quo finem.* CAPP.

15 *de eo utique dictura fuerat*] id eſt, de eo quæſito, de eo, quod ex ipſa quærebatur, ſcilicet, de veneficio. Unde patet, quam male editum olim fuerit, *de ea utique dictura fuerat.* CAPP. *eo* etiam habet Frob.

16 *tam abrupta reſponderit*] malim legere *abrupte.* CAPP.

17 *valetudo*] hoc eſt, ægrotatio, ut ſæpe apud SUETONIUM & cæteros non malæ Latinitatis auctores. CAPP.

18 *hic altera die occiſus inventus eſt & inſpoliatus; ille reus affectata &c.*] Hæc ita exhibet Frob. *Hinc altera die occiſus eſt & ſpoliatus eſt ille adoleſcens affectata &c.*

deinde & *a ſummo ad imum* 19; an non dubium quod affectet dominationem, qui etiam ipſe id ſit profeſſus; an eo magis dubia res non ſit, quod etiam juraverit; an adeo manifeſta res, ut ille amicus illius & conviva, non dubitaverit eum vere jurare; an quod etiam ex adverſo ipſe juraverit, quo furorem ejus infringeret. Et horum *derivationem* faciet ille fortaſſe, ut dicat inter epulas & vinum jocum fuiſſe inaneſque terriculas adverſum amicum meticuloſum. E contrario an eo magis credendum, quod poſt vinum efluderit, ut ferme adſolet fieri, quod ſobrius continebat.

SEd etiam perventum eſt ad illam quæſtionem, ex qua duplex fit *conjectura*. Signum enim tyrannidis affectatæ hoc jam loco eſt, quod ille qui ex adverſo juraverit, occiſus & inſpoliatus inventus eſt. Quæ res indicare videtur ab iſto & certam ob cauſam interemptum: ſed in dubium devocatur, negante illo a ſe peremptum. Ergo hic reddenda 20 *conjectura* de cæde; quoniam ille contendit de homicidio primum quæri oportere, dicendum inquiſitione levioris criminis moram fieri periculis publicis non oportere; ſed de utroque ſimul poſſe conſtare. Et fortaſſe non eſt eundum per ſingulos conjecturæ locos ab eo 21 initio: ſed ſtatim adripienda ea quæ ſunt *a ſummo* 22 *ad imum*; an cum eadem nocte, qua inter eos fuerat illa contentio, cædes fuerit admiſſa, non dubium fuerit a quo admiſſa. Aliud a ſummo ad imum; an ideo manifeſtum ſcelus, quod ille inſpoliatus ſit inventus: quæ res indicet animam ejus ſolam petitam ab eo ſcilicet, cujus intererat ut ille moreretur. His atque hujuſmodi dictis quæ ad cædis crimen pertinent, memores eſſe debebimus inſtitutæ 23 actionis, & cædis approbationem atque affectatæ tyrannidis colligere; ut dicamus, dum de cæde conſtet, conſtare etiam de tyrannide. Jam ſiqua habebit ille dives adoleſcens, ex veriſimili probatione ponentur; velut ſi dicat: *non dixiſſem, ſi tyrannidem affectarem; aut non eadem nocte occidiſſem, ſi eram perempturus.*

DIximus ſupra in omnibus *anticategoriis* dupliceis eſſe *conjecturas*: ſed ex ea ſpecie non modo tum erit duplex *conjectura*, cum ſe aliqui invicem accuſabunt; ſed etiam cum in mortuum aliquem retorquebitur crimen; qualis eſt illa controverſia: *Novercam filio medico ſuperduxit; noverca* 24 *in languorem incidit. Deſperantibus cæte-*

ris

19 *& a ſummo ad imum*] perperam legebatur, *ut a ſummo ad imum.* Capp.

20 *hic reddenda conjectura*] hoc eſt, exponenda, explicanda, tractanda facti quæſtio. Capp.

21 *ab eo initio*] τὸ *eo* abeſt a Frob.

22 *ea quæ ſunt a ſummo ad imum*] τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Quæ verba ſignificant varias rei adjunctæ circumſtantias. *Adjuncta* vocat Tullius. Capp.

23 *inſtitutæ actionis*] peſſime editum fuerat: *juſtitiæ actionis.* Capp.

24 *Novercam filio medico ſuperduxit; noverca in languorem incidit Deſperantibus cæteris medicis, obtulit & privignus mulieri potionem &c.*] in præcedenti editione perperam legebatur ſic & interpungebatur: *Novercam filio medico ſuperduxit noverca, in languorem incidit deſperantibus cæteris medicis. Obtulit & privignus mulieri potionem &c.* quæ mala interpunctio hujus loci ſenſum miſere perturbaverat. Cæterum in verbo *ſuperduxit* ſubauditur, *aliquis*, *quidam*, *maritus*, *pater &c.* ut ſæpe fit in hujuſmodi controverſiarum expoſitione. Capp. Frob. hunc locum exhibet ita: *Noverca filio medicum ſuperdixit, habeat filium. Et noverca hic in languorem incidit, deſperantibus cæteris medicis obtulit & privignus mulieris potionem &c.* mox ante medico omittit *alii.* videant, ſi tanti eſt, acutiores.

ris medicis, obtulit & privignus mulieri potionem, quam diceret ſalutarem. Noverca accepit. Altera die eadem ſe alii medico credere profeſſa, ait venenum eſſe. Privignus hauſit, & periit. Ream facit maritus mulierem veneficii. Hic non eſt quidem *anticategoria* [25]; quia ſe non invicem accuſant, qui in judicio conſiſtunt: ex *anticategoria* tamen ſpecie duplex *conjectura* eſt. Pari modo & in *anticategoriis* ſolet fieri. Pater iſte & novercam accuſat, & filium ſuum defendit; in quem crimen retorquetur hoc modo: ſed quæſtiones ſingulas perſequi non neceſſe eſt. Rationem enim diviſionis hujus ſupra oſtendimus in ſimili cauſa, quæ eſt inter captivam & novercam; in quo docuimus [26] per ſingulos locos & accuſationem & defenſionem eſſe permixtam. Hic quidem plenior cauſa eſt; quoniam *a ſummo ad imum*, & a cæteris locis habet quæſtionem, ceſſante (ut diximus) primo illo qui eſt probationis expetitio.

Scire debemus etiam illas cauſas duplici *conjectura* neceſſe eſſe tractare, quæ tales incident, quales de adulterio eſſe poſſunt: ubi nonnunquam argumentandum eſt duplici *conjectura*, quæ in utrumque adulterum ſpectat per ſingulos locos cauſæ; non ſolum an ille voluerit, ſed etiam an illa; neque ſolum an ne facultatem corrumpendi habuerit ille, ſed etiam an illa peccandi. Et deinceps ex cæteris locis argumenmenta in utrumque promenda ſunt: in quo facile ſit intelligere, quid velim; ut ſcilicet accuſator non ſeparatim per ſingulos locos in adulterum cauſam ordiatur, ſed ut ex ſingulis locis in utrumque pariter argumenta colligat. Si quis requirat, quid putemus ex altera parte faciendum; melius erit fortaſſe, ut iſti de adulterio ſeparatim defendantur: niſi eos conjungat defenſio, quos etiam conſcientia junxiſſe videatur.

HÆc fere ſunt de duplicibus *conjecturis*. Verum *conjecturam* eſſe diximus, cum quæreretur an factum quid eſſet: neceſſario addendum eſt interdum accidere, ut ſit *conjectura*; tametſi conſtet aliquid eſſe factum. Si non voluntate factum probetur, neceſſe erit lege defendere; qualis eſt illa controverſia. *Quæ per furorem acta fuerint, irrita ſint. Noverca cum furere videretur, arrepto gladio privignum ſuum occidit; rea eſt cadis.* Hic non abnuit mulier eſſe occiſum privignum: tamen eſt *conjectura*, an id quod fecerit, voluntarium facinus; an potius fortuito inſtinctu furoris admiſſum. Ergo diviſio eſt per *conjectura* locos. Sane etiam illud ſcire debemus, hujusmodi cauſas habere mixtam ex ſcripti & voluntatis [27] locis quæſtionem. Nam cum illa lege nitatur, qua dicat ream ſe eſſe non oportere, cum lex irrita eſſe præcipiat, quæ facta ſint per furorem; prima erit quæſtio ex ſcripto & interpretatione ſcripti, quia contendit accuſator legem illam pertinere ad leviora delicta [28], aut nec delicta fortaſſe.

Poterit

25 *anticategoria*] de anticategoria ejusque duplici ſpecie vid. QUINCTIL. L. III. c. 10. CAPP.

26 *in quo docuimus*] videtur quidem legendum, *in qua docuimus*, ob antecedentia illa, *in ſimili cauſa*: ferri tamen poteſt vulgata lectio, ita ut τὸ *in quo* poſitum ſed pro τῷ *ubi, in quo loco*. Sic & paulo poſt: In quo facile ſit intelligere, ubi τὸ *in quo* non referri poteſt ad τὰ *ex cæteris locis*, neque ad τὸ *argumenta*, quæ præcedunt. CAPP.

27 *ſcripti & voluntatis*] unus eſt e quatuor ſtatibus legalibus; de quo QUINCTILIANUS. L. VII. c. 7. Græci dicunt περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. CAPP.

28 *legem illam pertinere ad leviora delicta, aut nec delicta fortaſſe. Poterit eſſe firmamentum etiam ex verbis ipſius legis &c.*] in præcedenti editione peſſime legebatur ſic & interpungebatur: *legem illam pertinere ad leviora delicti: aut nec delicti fortaſſe poterit eſſe firmamentum, etiam ex verbis ipſius legis &c.* CAPP.

Poterit eſſe firmamentum etiam ex verbis ipſius legis, quibus ſignificetur eam non ad crimina pertinere; quando non impunita eſſe præcipiat, quæ facta ſint per furorem, ſed irrita. Poſt hæc diſceſſus *conjectura* eſt. Et ſane nos fugere non debet, quod ceſſat in hujusmodi cauſa locus primus, qui eſt probationum expetitio; quoniam de facto nulla dubitatio eſt.

ERunt ergo argumenta ex loco voluntatis, an ob eam rem 29 furorem ſimulaverit, cum ſpem defenſionis haberet ex lege.

A Facultate quæritur, non 30 an potuerit occidere (abſurdum enim quærere, an potuerit facere, quod fecerit) ſed an potuerit imitari & mentiri furorem.

A *Summo ad imum*; quod non alium potius occiderit, quod neminem unum præterea attigerit; & quod, occiſo privigno, ſtatim finem ſimulatæ amentiæ fecerit. Quæ omnia argumenta ſunt, non caſu occiſi privigni, ſed occiſi voluntate atque conſilio. Et ſuperior controverſia oſtendit aliquando in *conjectura* incidere, ut diximus, & a legalibus ſtatibus quæſtiones 31.

Alio modo idem accidet, ſive per illum locum *conjectura*, id eſt, abſoluti juris 32, ſive per *derivationem*; quale eſt illud exemplum: *exulem intra fines peremit* 33, *qui ſe dicebat tyrannidem indicaturum. Exorta dominatione, eademque finita, reus impetitur conſcientia.* Hic cum deſcenſum fuerit ad ſigna criminis, quæ ſunt ex loco *a ſummo ad imum*, utetur reus jure abſoluto vel *derivatione*; ut dicat 34 legi ſatisfactum, cum exul intra fines fuerit occiſus: & occurretur ab accuſatoris parte, interpretatione ſcripti; ut ſcilicet dicatur lex non ad omnes exules pertinere, & minime ad eum 35 qui bono publico intra fines fuerit, ut tantum mali in publicum proderet 36: ſic tamen, ut revertatur 37 ad cauſam *conjecturalem* 38; quare hic legi non

29 *an ob eam rem*] plenius Frob. *an noverca privignum occiderit, & ob eam rem.*

30 *quæritur, non an potuerit occidere*] particulam *non*, quam tota ſeries orationis poſtulabat, reſtituimus. CAPP.

31 *incidere, ut diximus, & a legalibus ſtatibus quæſtiones*] locum hunc depravarat mala interpunctio, ſecundum quam legebatur: *incidere ut diximus.*

Et a legalibus ſtatibus quæſtiones.
vide notam antepenultimam. CAPP.

32 *abſoluti juris, ſive per derivationem*] *ſtatum* intelligit *qualitatis abſolutum*, ubi quis aliquid a ſe factum fuiſſe legitime contendit, & merito addit, *ſive per derivationem*; tunc enim Reus ita ſe defendit: *ideo exulem illum occidi, ut legi de exulibus intra patria fines repertis facerem ſatis, non vero, ut eum qui Tyranni conſcios indicaturus eſſet de medio tollerem.* Ubi vides τὸ *jus abſolutum*, ſive petitam ex ipſa lege defenſionem cum *derivatione* (quam Græci Rhetores μετάθεσιν τῆς αἰτίας vocant) permiſceri. CAPP.

33 *peremit*] ſubauditur *aliquis* ὁ δεῖνα. CAPP.

34 *ut dicat legi ſatisfactum*] Extat illa lex apud FORTUNATIANUM Rhetorem L. I. his concepta verbis: *Exulem intra fines deprehenſum liceat occidere.* CAPP.

35 *ad eum qui bono publico &c.*] perperam legebatur antea: *ad eos qui bono P.* CAPP.

36 *ut tantum mali in publicum proderet*] tyrannum videlicet ejusque conſcios indicaret CAPP.

37 *ut revertatur*] ſubauditur *accuſator* vel *pars accuſatoris.* CAPP. τὸ *accuſator* exhibet Frob.

38 *ad cauſam* conjecturalem; *quare hic legi non ſatisfecerit &c*] ſubaudiri poteſt, *probationes & argumenta ducens, quare &c*] ſic paulo poſt noſter: *probationes & argumenta ducuntur, quare feciſſe videatur.* Hujus igitur loci ſenſus eſt; revertetur accuſator ad cauſam conjecturalem ſive ad tractandam illam facti quæſtionem; quare videlicet ille non ſatisfecerit legi &c CAPP.

non ſatisfecerit, ſed ſibi caverit interficiendo eum qui erat non ſolum tyrannum, ſed etiam tyranni conſcios indicaturus.

C*Ircumſcriptionum* 39 actiones, ſunt qui putant *finitivas* 40 eſſe, ut quæratur quid ſit *circumſcriptio*: ſed videntur errare. Non enim 41 fere accidit, ut definiendo quærendum ſit, quid ſit circumſcribere: ſed magis erit fortaſſe *conjecturalis* quæſtio, an illud quod factum ſit, circumſcribendi voluntate ſit factum; ut in eam rem non ſolum ex cæteris locis, ſed etiam *a ſummo ad imum*, ex his quæ erunt facta, probationes & argumenta ducantur, quare voluntate circumſcribendi feciſſe videatur. Sed ut magis 42 non ſit *conjectura*, magis erit jam *abſolutæ qualitatis ſtatus*, quam *finitivus*. Inſpiciamus hanc cauſam: *liceat ex ancilla filios ſuſcipere legitimos. Qui habebat ex legitimis nuptiis filium, alterum ex ancilla ſuſcepit. Lex erat ut patrimonium commune divideret, qui eſſet major ex fratribus; eligeret minor: Poſuit major natu ex altera matrem* 43 *fratris, ex altera parte patrimonium. Elegit ille matrem, & reum facit fratrem* circumſcriptionis. Hic non utique quæretur quid ſit circumſcribere: ſed aut ex his quæ facta ſunt, argumentum trahetur, circumſcribendi voluntate feciſſe; in quo erit *conjectura* 44: aut erit verius abſoluti 45 juris 46, ubi de juſto, & æquo, & bono quæritur: vel *compenſatio* 47, ut cauſam querelæ non habere dicatur, qui & libertatem habeat, & civis ſit, & matris ſuæ libertatem fuerit conſecutus. Plerique ſic habent, tanquam ſit communis *conjecturæ* cum cæteris *ſtatibus*, quæ dicatur propria ejus eſſe, negatio 48; quoniam & ille qui *finitiva* quæſtione defenditur, quia rem profanam de loco ſacrato ſuſtulerit, neget ſe ſacrilegum eſſe; & rurſum ille qui accuſatus læſiſſe Rempub. quod naves incenderit, neget a ſe Rempublicam læſam. Sed multum intereſt, quod in *conjecturalibus* quidem cauſis negat ſe reus omnino feciſſe, quod arguitur: at in illis cauſis non illa negat feciſſe ſe, quæ crimini dantur; ſed

39 *Circumſcriptionum*] Circumſcriptiones iſtæ ſunt, opinor, κατασοφισμοὶ de quibus diſſerit *Cyrus* Rhetor Græcus in Aldina Editione T. I. p. 450. Gallice diceremus *ſupercheries, fraudes faites à la loy*, legis calumnias, cavillationes &c Capp.

40 *finitivas eſſe*] ſupple cauſas, materias, quæſtiones & ſenſus eſt, eas circumſcriptionum actiones pertinere ad eum quæſtionis oratoriæ *ſtatum*, qui *definitivus* appellari ſolet; quia in eo agitur de nomine quo res vel actio vocanda ſit. Capp.

41 *Non enim fere accidit*] τὸ *enim* ex Frob. ſupplevimus.

42 *ut magis non ſit conjectura*] hoc in loco τὸ *ut* idem ſignificat quod *etiamſi, quamvis* &c. Capp. furcillis ejiciamus importunum illud *magis* ex ſequenti ortum; nec quicquam ſenſui incommodabitur; imo erit haud paulo melius.

43 *ex altera matrem fratris, ex altera parte patrimonium*] erit, opinor, qui legere malit *ex altera parte matrem fratris, ex altera patrimonium.* Capp.

44 *in quo erit conjectura*] id eſt, in quo caſu. Capp.

45 *abſoluti juris*] mox dicebat eodem ſenſu, *ſtatum qualitatis abſolutæ.* Capp.

46 *juris*] ſubintelligitur *quæſtio.* Capp.

47 *compenſatio*] ἀντίστασις, qui unus eſt e ſtatibus qualitatis aſſumptivæ, ubi reus ait: *ideo feci, ut vel majus bonum contingeret, vel minus malum.* Capp.

48 *quæ dicatur propria ejus eſſe negatio*] negatio dicitur propria eſſe *conjecturæ* ſ. *ſtatus conjecturalis* in quo videlicet facti quæſtio inſtituitur. Et ſane ſtatus ille vocatur aliquando *inficialis*, ut patet ex Quinctilian. L. III. c. 6. Nam in eo dicit actor, feciſti, occidiſti: Reus autem reſpondet, *non feci, non occidi.* Capp.

Digitized by Google

ſed alter negat id ad ſacrilegii crimina pertinere, alter negat ad crimen Reipublicæ læſæ.

F*Inis* 49 eſt, cûm quæritur, quid ſit illud quod in controverſiam veniat, aut quo nomine appellandum ſit; cum aliquid ex parte ſic factum eſt, ut tamen omnino 50 non ſit factum: quare Græci fieri hunc *ſtatum* dicunt ἐκ τῦ λελοιπότος καὶ γεγονότος 51. Hoc quale ſit, ex ſubjectis facile intelligemus. Loci hujus *ſtatus* 52; finis 53, contraria 54 definitio, legislatoris voluntas, voluntatis *conjectura*, *qualitas concluſiva* 55. Horum locorum vim ut intelligere poſſimus per aliquam controverſiam, accipienda videtur illa ex Græcis: *Comoediam alienam* 56 *edere ſub nomine* 57 *ne liceat. Quidam edidit comoediam non addito nomine* 58. *Cum ageretur, ſucclamavit populus*: In illum dixiſti; *reus eſt quod ſub nomine comoediam ediderit.* Jam primum hic id quod initio diximus, animadverti poteſt; finem fieri, cum ex parte aliquid eſt factum, ex parte non factum. Nam ſi in comœdia addidiſſet nomen, ſoluta eſſet quæſtio, relicta defenſio 59: ſed quoniam edidit comœdiam deſcriptis moribus, non tamen addidit nomen, *finitiva* quæſtio eſt, an hoc fecerit 60 quod lex prohibuerit; nec quicquam interſit; utrum addiderit 61 nomen, an prodiderit 62; cum intellexerit populus, & ſubjecerit nomen.

Locos autem ſingulos ſic perſequemur, ut ſit *finis*; an ſub nomine comœdiam facere ſit nomen hominis comœdiæ inſerere 63.

Con-

49 *Finis eſt*] ſæpius vocatur definitio vel *ſtatus definitivus.* Sed quia Græci dicunt ὅρον & ὁριστικὴν στάσιν, Latini quoque *finem* hoc ſenſu dixerunt. Capp.

50 *ut tamen omnino, non ſit factum*] legere mallem: *ut tamen non omnino ſit factum.*

51 ἐκ τῦ λελοιπότος και γεγονότος] id eſt, *ex eo quod defecit, & ex eo quod factum eſt.* Sic cum aliquis reus ſit ſacrilegii, eo quod privatam pecuniam in templo ſurripuerit, *ſtatus* ille quæſtionis oratoriæ ſit ex furto quod factum eſt, & ex eo quod defecit a ratione ſeu definitione Sacrilegii: Nam *Sacrilegium* apud veteres definiebatur; *furtum rei ſacræ* ceterum hic perperam editum fuerat λελειπότες pro λελοιπότος. Capp.

52 *Loci hujus ſtatus*] confer cum Hermogenis opuſculo de *ſtatuum diviſione* & cum Fortunatiani L. II. Capp.

53 *Loci hujus* ſtatus; finis, *contraria definitio, Legislatoris voluntas*] male interpunctum fuerat: *loci hujus ſtatus finis. Contraria definitio legislatoris voluntas* Capp.

54 *finis, contraria definitio*] Hermogeni ὅρος ἀνθορισμός. Capp.

55 *qualitas concluſiva*] Hermogeni κοινὴ ποιότης id eſt, *communis qualitas*, quæ pars Epilogorum eſſe ſolet. Capp.

56 *Comoediam alienam*] non ab editore ipſo, ſed ab alio conſcriptam. Capp.

57 *ſub nomine*] ὀνομαστὶ hoc eſt, nominatim eum appellando, eum qui graphice depingitur, & deridendus exhibetur. Capp.

58 *non addito nomine*] illius videlicet civis, qui tam graphice depingebatur in illa comoedia, & deridendus propinabatur. Capp.

59 *relicta defenſio*] id eſt, omnes relinquerent ejus defenſionem, nemo vellet eum defendere. Capp. Frob. *ſublata eſſet, quæſtione relicta, defenſio.*

60 *an hoc fecerit*] pro *fecerit* Frob. *iſti* forte; *an hoc iſti* (deſignato nimirum in comoedia, non nominato) *fecerit*. Sed ἐπέχω. nec tanti eſt.

61 *utrum addiderit nomen*] alienæ illi comoediæ, quam non ipſe Editor, ſed alius compoſuerat. Capp.

62 *prodiderit*] nomen alienæ iſti comoediæ ab auctore ipſo jam additum. Capp.

63 *an ſub nomine comoediam facere, ſit nomen hominis comoedia inſerere*] verbum *ſit*, quod deerat, reſtituimus. Capp. Exhibet idem Frob. loco alieno ita: *an ſit ſub nomine &c.*

Digitized by Google

Contraria definitio; an hoc plane ſit comœdiam ſub nomine edere, ſic mores hominis inſectari, ut non ſit nomen; quod nihil interſit, utrum ipſe pronunciarit, an populus.

TErtius locus eſt ex voluntate legiſlatoris; nec immerito. Neque enim fere *finitivus* ſtatus non aliquam habet ſocietatem cum legalibus, ut hic. Accuſator enim dicit illam voluntatem fuiſſe legiſlatoris, ne quis omnino civium læderetur. Reus vero contendit legiſlatorem hoc voluiſſe, ne quis facile nominaretur; ſed unusquisque moribus ſuis intelligeretur. Majus in eo eſt, ut ſi iſte dicatur vel acerbius etiam operatus fuiſſe, quam lex prohibuerit; cum ſic in mores hominis fuerit invectus, ut de nomine nemo dubitaret.

VOluntatis *conjectura* eſt (ut per omnem cauſam ex omnibus omnino perſonis) an malitioſe 64, & voluntate lædendi ſic vitam hominis fuerit perſecutus, ut nihil eſſet quod deeſſe nomini comœdiæ videretur, atque ut nihilominus populus intelligeret, quam ſi nomen reddidiſſet 65; & ea voluntate ſucclamaverit populus, ut fraudem ejus arriperet, & conſtitueret illum contra legem feciſſe quod fecerat.

NAm *qualitas concluſiva* vel exaggerationem habet facti ex parte accuſatoris, vel ex altera parte commiſerationem, in qua plerumque ex *pragmaticæ qualitatis* 66 locis multa dicentur; & quid juſtum ſit pro qualitate facti, & quid utile exemplo, & quid honeſtum ad famam; quare id de quo quæritur, quam graviſſime debeat vindicari; ex quibus iiſdem locis & reus in contrariam partem poterit diſputare.

FInis eſt aut ſimplex aut duplex. Simplex, quo de una re quærimus 67. Duplex, aut ex perſonis, aut ex rebus. Ex rebus, cum duo ſunt crimina; alterum majus, alterum minus. Quare hoc proprium *finitivi ſtatus*, quod fere accuſator minus excludit, & majus inducit: reus majus excludit, inducit minus; ut in illa controverſia: *Quidam de templo ſuſtulit vaſa privata 68 & profana. Petitus ad pœnam tanquam ſacrilegus offert quadruplum quaſi fur.* Ex perſonis autem duplex *finis* ſit, ut ubi quidam in tyrannide arcem conſcendit, tyrannum perempturus: tyrannus fugiens, ab obvio occiſus eſt; petunt præmium, ille qui tyrannum ex arce dejecit, & ille qui obvium occidit. Verum quoniam diximus, cum ex rebus duplex eſſet *finis*, accuſatorem minus excludere, majus inducere; videretur illud addendum, quod aliquando evenit in hujusmodi cauſa, ut accuſator

64 *an malitioſe*] particula *an* deerat in præcedenti editione. Capp.

65 *ſi nomen reddidiſſet*] ad Græcorum imitationem, qui dicerent ἐὰν τοὔνομα ἀποδῷ; id eſt expoſuiſſet, explicuiſſet. vid. Indicem in Quinctilian. Ed. 1725. Capp.

66 *pragmaticæ qualitatis*] Græce τῆς πραγματικῆς id eſt, *negotialis*, quæ ſcilicet ad futurum pertinet, ad aliquid agendum vel non agendum refertur. vid. Hermogenem *de ſtatuum diviſione*. Capp.

67 *quo de una re quærimus*] perperam legebatur *quod*, quia ſcriba imperitus literam ſequentem iteraverat. Capp.

68 *vaſa privata*] id eſt, ad hominum privatorum uſum comparata, ideoque non ſacra. Capp.

cuſator non excludat minus; ſed ipſum reticeat 69, & majus inducat: qualis eſt illa cauſa: *Qui virginem vitiaverit, det decem milia: qui depoſitum violaverit, capite puniatur. Quidam iturus ad bellum, virginem ſibi depoſitam vitiavit.* Accuſator dicit virginem eſſe vitiatam: ſed hoc reticet 70, & addit alterum crimen; dicit enim etiam depoſitum eſſe violatum 71. Eſt *finis* & ille, quem Græci κρινόμενον 72 vocant, ut aliud quidem in quæſtionem veniat, & aliud judicetur; ut ſi reus ſit ſepulchri violati, qui tumulum inanem reſciderit. Hic enim non hoc quæritur, an ille ſepulchrum violaverit; ſed an illud ſepulchrum fuerit. Verum tamen neceſſe eſt, pronuncient judices, non an illud ſepulchrum ſit; ſed an ſepulchrum ille violaverit.

Fit plerumque ex uno ſcripto duplex quæſtio *definitiva*; ut ſi hæc cauſa ſit poſita: *Sacerdos purus ſit, & e puris: patrem ſuum reum proditionis fecit, & obtinuit* 73; *petiit ſacerdotium.* Hic enim ſeparatim quæritur, quid ſit *e puris*, & ſeparatim quid ſit *purum*. Hoc, etſi apud Zenonem poſitum eſt 74, mihi tamen thema hujus controverſiæ non placet.

DE TRANSLATIONE. [μετάληψις]

Metalepſis (ſive illa *tranſlatio*, ſive illa *præſcriptio* eſt: nam de utraque dicemus) alium locum forſitan tenere debeat. Nam *qualitas* prior eſt: ſed, quoniam illa multifaria eſt, in alios *ſtatus* ſpargitur, ac plus diſputationis deſiderat, differatur. *Metalepſis* [μετάληψις] uno nomine apud Græcos diſparem apud quoſdam rationem habet. Nam hanc Zeno *tranſlationem* facit, nonnulli *præſcriptionem* 75. Non alienum ſit ergo, ut dixi, utrumque cognoſcere. Zeno *præſcriptivas* ait cauſas ſcripti 76 & voluntatis eſſe; *metalepſin* autem *tranſlationem* facit. Quæ quidem *tranſlatio* ex iiſdem rebus fit, e quibus *præſcriptio*. Nam præſcribimus vel ex perſona, ut negemus eum eſſe adverſarium, qui contra nos agere poſſit; vel ex tempore, ut negemus illo tempore; vel ex loco, ut negemus illo loco; vel e modo, ut negemus illo modo. Iti-

69 *ſed ipſum reticeat*) male editum erat, *retineat*, ut liquet ex his conſequentibus: *Sed hoc reticet & addit alterum crimen.* Capp.

70 *ſed hoc reticet*) Accuſator ſi dicit, quomodo reticet? Si reticet, quomodo dicit? Utrumque facile intelligitur ex illa Rhetorum figura cui nomen ἀποσιώπησις *reticentia.* Sic enim loquitur orator: *Non dicam virginem ab eo eſſe vitiatam, mitto quod virginem vitiaverit.* Capp.

71 *dicit enim etiam depoſitum eſſe violatum*) antea legebatur; *non dicit enim &c.* Sed negativam particulam expunximus, tum propter verbum illud: *& addit alterum crimen*, tum propter adverbium *etiam* quod ſequitur; particula *non* abeſt quoque a Frob.

72 κρινόμενον *vocant*) perperam legebatur ἐγκρινόμενον. Nam legendum eſſe κρινόμενον liquet ex Quinctiliano L. III. C. 13. ubi perpendit an & quodnam ſit diſcrimen inter ſtatum Quæſtionis & τὸ κρινόμενον. Capp.

73 *obtinuit*) εἷλεν, reum peregit, condemnari fecit &c. Capp.

74 *hoc, etſi apud Zenonem poſitum eſt*) antea legebatur; *hoc ſi apud Zenonem depoſitum eſt.* Capp.

75 *præſcriptionem*) Græci quoque Rhetores παραγραφὴν dicunt. Capp.

76 *ſcripti & voluntatis*) περὶ ῥητὸν καὶ διανοίας qui unus eſt ex quatuor ſtatibus legalibus. vid. Quinctilian. L. VII. c. 7. Capp.

Itidem fit *tranſlatio* 77, cum facinus in aliquem & crimen conſtituimus transferendo 78: ut, cum ille dicat id factum, quod fieri licuiſſe contendat, transferamus a perſona, & negemus 79 illi licuiſſe; aut a tempore 80, ut negemus illo tempore; a loco, ut negemus illo loco; a modo, ut negemus illo modo. Cæterum hæc magis exemplis patebunt.

A Perſona transfertur, ut in illa cauſa: *Quidam inimicum ſuum reum capitis a ſe factum & damnatum ipſe occidit, cum precium ejus rei dediſſet carnifici decem millia, reus eſt cædis.* Hic a perſona transfertur. Concedimus enim licuiſſe occidi, ſed negamus huic occidere licuiſſe.

A Loco autem ſimul & a tempore transfertur, ut in illa controverſia: *adulteros deprehenſos liceat occidere. Quidam adulteros deprehendit, alterum occidit, alteri pepercit. Reus factus eſt, quod non & illam occidiſſet:* ſic ſe defendit, ut diceret per amorem occidere non potuiſſe. Abſolutus eandem poſtea invenit apud tumulum adulteri flentem; occidit: reus eſt cædis. Manifeſtum eſt *tranſlationem* eſſe & a tempore & a loco. Quippe accuſator occidi illam oportuiſſe non abnuit: ſed neque illo loco neque illo tempore occidi licuiſſe contendit. Loci in *tranſlatione* hi; *præſcriptivum* 81 præcedens, ipſa *tranſlatio*, par, majus, *a ſummo ad imum*, alia tranſlatio aliquando 82, & ex parte accuſatoris *a ſummo ad imum.* Secundum hos locos inſpiciamus vel hanc cauſam, quæ ſupremo poſita eſt.

DE adultera occiſa *præſcriptivum* præcedens eſt; ut ſi hic præſcribat actioni, eo quod neget ſe reum fieri oportere 83, cum ea mulier fuerit occiſa, quam conſtat occidi ex lege debuiſſe. Huic oppoſitus locus proximus, id eſt, ipſa tranſlatio: imo vero reus fiet, quoniam debuerit illa quidem occidi; ſed alio in loco, alio in tempore, & occiſa ſit eo loco & eo tempore, quo non licuiſſet occidere.

Sequitur *par* 84, in quo dicit reus nihil intereſſe quo tempore, vel quo loco fuerit occiſa; æque ait illam meritas pœnas dediſſe.

Deinde

77 *Itidem fit tranſlatio, cum*) hæc eſt μετάληψις ea parte actoris, idque per ἀντιπαράστασιν de qua HERMOGENES in Opuſculo *de Statibus.* Cæterum quid diſtent μετάληψις *tranſlatio* & παραγραφὴ *præſcriptio* mox exponit SULPITIUS & ſupra expoſuit FORTUNATIANUS L. I. CAPP.

78 *transferendo*) id eſt, utendo tranſlatione τῇ μεταλήψει. CAPP.

79 *& negemus*) editum fuerat *ut negemus*; ſed ipſa ſeries orationis poſtulat, ut legamus *&c.* CAPP.

80 *aut a tempore . . . . a loco . . . a modo*) antea legebatur *tempore . . . . loco . . . modo.* Sed addendam eſſe ubique præpoſitionem *a*, ſatis liquet ex conſequentibus ubi ait: *tranſlationem eſſe & a tempore & a loco . . . a modo, quemadmodum ſit factum, tranſlatio non fere in fictis cauſis invenitur.* CAPP.

81 *præſcriptivum*) HERMOGENES etiam Rhetor græcus, dixit eodem ſenſu τὸ παραγραφικόν. CAPP.

82 *alia tranſlatio aliquando*) perperam editum erat: *alia tranſlatio, quando &c.* Emendationem noſtram adſtruunt, quæ mox ſequuntur: *diximus ex accuſatoris parte aliquando a ſummo ad imum;* ſubauditur *locos argumentorum duci.* CAPP. *Aliquando* etiam habet Frob.

83 *oportere* Frob. *poſſe.*

84 *ſequitur par*) de hoc argumenti loco etiam mentionem faciet SULPITIUS ad ſui operis calcem, ubi vid. quæ annotavimus. CAPP.

Deinde eſt *majus*; in quo loco oſtendit reus magis etiam ſibi conſtare rationem, & multo juſtius illam peremptam.

BEne adjectus locus *a ſummo ad imum.* Perſequemur enim ſingula, quare vel magis recte & tunc, & in illo loco fuerit occiſa, cum ſuperſtitem adulteri retineret libidinem, cum illum deſideraret & mortuum, cum apud tumulum ejus lamentaretur & fleret.

HIc alia *tranſlatio* merito; Transfert enim accuſator, ſi vindicanda faciebat, accuſari illam debuiſſe. Et hic transfert a perſona illius ad perſonam judicum, per quos jam opus fuerit vindicari, cum ille poteſtatem ex lege ſibi datam perdidiſſet.

DIximus [85] ex accuſatoris parte aliquando *a ſummo ad imum*, quale eſt in ſuperiori illa cauſa. *A ſummo enim ad imum* argumentum eſt, non licuiſſe illi inimicum ſuum occidere; quod hoc emendum illi fuerit, & tanta pecunia emendum. A modo, quemadmodum ſit factum, Translatio non fere in fictis cauſis invenitur. Facile eſt tamen ex his quæ ſupra ſcripta ſunt perſpicere, quid in hac parte intelligi debet: ut ſi reus ſit aliquis, quo alio modo quid fecerit, quam facere ei licuerit.

JAm licet ad illam aliam *metalepſin* tranſeamus, quam *præſcriptionem* a quibuſdam diximus fieri. Diximus autem etiam quemadmodum fieret: ſed hoc intereſt [86], quod *translatio* eſt de præterito; quum aliquid ſit factum, aut ab eo qui non debuerit id facere, aut eo tempore, vel eo loco, vel eo demum modo quo facere non debuerit: præſcriptio ſpectat ad tempus futurum, ſi quis agere poſtulet, qui agere non debeat; aut illo tempore, vel illo loco vel modo, quo agi non poterat.

LOci *præſcriptionis*; propoſitio ſcripti, *homonymia* [87], deductio generis ad ſpeciem, *finis* incidens [88], aliquando *a ſummo ad imum*, *translativa* [89] *qualitas*, *communis qualitas*, *conjectura*

PEr hos locos tractemus, ſi placet, controverſiam illam: *Pauper qui duos divites habebat inimicos, peregre profectus. Interea filius ejus occiſus, & inſpoliatus inventus eſt. Accuſaverunt ſe invicem* [90] *divites cædis. Abſoluti ſunt. Redit pauper, & inſtituit* [91] *divites reos.* Illi præſcribunt. Lex enim eſt: *De eadem re bis agi non liceat.*

Pro-

[85] *diximus ex accuſatoris parte aliquando* a ſummo ad imum) ſubauditur, *locum argumentorum duci.* Capp.

[86] *ſed hoc intereſt, quod*) aliud diſcrimen aſſignavit ſupra Fortunatianus Rhetor Lib. I. Capp.

[87] *homonymia*) quid hac voce ſignificetur hoc loco mox exponet ipſe Sulpitius. Capp. Frob. *homonyma vel Synonyma.*

[88] *finis incidens*) apud Hermogenem Græcum Rhetorem eodem ſenſu legitur ὅρος ἐμπίπτων. Capp.

[89] *translativa qualitas, communis qualitas*) horum vocabulorum ſenſus mox explicabitur ab ipſo Sulpitio. Capp.

[90] *accuſaverunt ſe invicem divites cædis. Abſoluti ſunt*) perperam legebatur antea & interpungebatur hoc modo: *Accuſaverunt ſe invicem: Divites cædis abſoluti ſunt.* Capp.

[91] *inſtituit divites reos*) hoc eſt accuſat,

PRopoſitio ſcripti eſt; an, cum lege ſcriptum ſit ut bis de eadem re non agatur, non oporteat hanc cauſam bis induci, cum jam accuſati ſint & abſoluti.

H*Omonymia eſt*, quid vocet lex actionem; utrum pœnam & animadverſionem, eamque nolit iterari; an ipſam accuſationem & defenſionem. Nam utrumque horum nomine actionis ſignificatum poteſt videri: magis etiam, ſi Græce controverſia explicetur; qui 92 *δίκην* tam pœnam, quam actionem vocant. Sed nos quoque Latino ſermone aliquam multa invenimus hujusmodi; quæ univerſa referre non eſt neceſſe, cum jam res ipſa ad intellectum declarata ſit.

Deductio generis ad ſpeciem eſt; an cum bis agi lex prohibuerit, non de omnibus rebus id præſcripſerit, ſed de pecuniariis cauſis; an de his in quibus minora ſunt crimina.

Finis eſt *incidens*: an actio illud fuerit, an vero concluſio.

A *Summo ad imum* eſt; an, cum abſente patre de filio ejus acta res fuerit, æquum ſit admitti patrem regreſſum, cujus dolor eſt; an hic nihil importunius habuerit ad agendum 93, cum non ipſius culpâ acciderit, quod non ſtatim accuſaverit.

T*Ranſlativa qualitas* eſt; an ne ſic quidem iterari judicium debeat, licet accuſatoris perſona mutata ſit, licet pater poſtulet. Denique locus omnis *tranſlativæ qualitatis*, nihil aliud eſt quam reſciſio loci ſuperioris; ut ille pro accuſatore, hic pro reo nitatur.

C*Ommunis* eſt *qualitas*; an æquum ſit eos ex integro cauſam dicere, cum ſi innocentes ſint, abſolvi poſſint; ſi nocentes, damnari debeant: econtrario, num hæc moleſtia accuſationis declinanda ſit; & ſit injuſtum ſæpius eoſdem homines ad contentionem judicii devocare.

C*Onjectura*; an adfines huic crimini ſint, quod intenditur; id eſt, an commiſerint cædem. Qui quidem locus in omni cauſa diffundendus eſt, ſed non aperte, verum oblique; ut meminerimus nondum hoc agere nos poſſe, ne demus adverſario poteſtatem, ut manum nobis injiciat, & nos in curſu actionis retineat, cum dicet de hoc ipſo quæri, an reos cædis agere poſſimus. Sed non deerunt occaſiones, quibus (ut dixi) idem faciamus quaſi aliud agentes, oſtendendo facile nos crimen probaturos, ſi impetraverimus ut liceat reos facere. Id ipſum & Rei facient; verum pari modo, ut non jam ſe defendant, ſed innocentiam obliqua actione ſuam præferentes, moleſtiam actionis tantum ſe declinare dicant, & quia judices quoque ratas velle debeant leges & res judicatas.

Hæc

reos facit, in judicium vocat. CAPP.

92 *ſi Græce controverſia explicetur; qui δίκην . . . vocant*) notanda eſt hæc loquendi formula. Nam relativum pronomen *τὸ qui*, non refertur proprie ad adverbium *græce*, ſed ad *græcos*, qui adverbio illo tacite deſignantur. *τὸ græce* enim idem ſignificat, quod *apud græcos, in græcorum lingua.* Grammaticam hancce figuram EUSTATHIUS Theſſalonicenſis, *Comment. in Homer.* *ἀπὸ τοῦ σημαινομένου* vel *νοουμένου ab eo quod ſignificatur vel intelligitur*: alii vocant *ſyllepſin relativam.* CAPP

93 *an hic nihil importunius habuerit ad agendum*) id eſt, an nihil habuerit, quod obſtet

Hæc quæ ad *præſcriptionem* pertinent, quamquam ab inſtituto Zenonis remota, non tamen alienum fuit perſequi ex his quæ tradidit Marcomannus 94, ex cujus commentariis hæc prope ad verbum tranſlata ſunt. Jam ſequitur ut videamus quæ attinent ad *ſtatum qualitatis*, & ut ad Zenonem revertamur.

DE NEGOCIALI. [τῷ πραγματικῷ]

HÆc ſupra de *tranſlatione* vel *præſcriptione* fortaſſe alieno loco, ut jam dixi, inſeruiſſe videamur; quoniam tranſlationis *ſtatum* noviſſimum inter *rationales* quatuor *ſtatus* feceramus: verum non ex noſtro inſtituto, ſed ab aliis factum eſt, ex ea cauſa quam ſupra locutus ſum; quoniam de *qualitate* quæ media ſit, pluribus erat diſputandum, & plura tradenda. Nos videamus jam de *ſtatibus qualitatis* cui primus ex omnibus eſt 95 (ſicut ſupra docuimus) *negocialis*. Hic aut *legalis* eſt, *aut rationalis; rationalis*, cum ſine ullo ſcripto de æquitate rerum diſceptatur; *legalis* vero, cum aut rogatio fertur, aut lex, aut præmium definitum petitur. *Deliberativæ* quoque cauſæ in eundem *ſtatum* cadunt.

Dividitur *negocialis legalis* legitimo, juſto, utili, poſſibili, honeſto; ita ut & in contrarium ex parte diverſa per ſingulos locos diſputetur 96. Quod enim alter legitimum eſſe contendit, alter ex eodem loco (ſi poterit) contendet contrarium legibus, ſi aut lex aliqua ex diverſo repugnabit, aut rogatio, aut plebiſcitum 97, aut fœdus, aut naturale jus, aut mores: contra quæ utemur aut negatione, aut *oppoſito*. Negatio eſt 98, ut dicamus non eſſe contrarium legibus, neque naturæ, neque moribus. *Oppoſitum* 99 eſt, ſi fateamur quidem alicui ſcripto eſſe contrarium, ſed opponamus utilitatem, eamque dicamus potiſſimam eſſe debere. Aliquando etiam in loco legitimo aliqua erit *conjecturalis* quæſtio, fortaſſe etiam *finitiva* 100.

Secundus locus *negocialis* eſt, quo quæritur quid ſit juſtum. In eo loco eſt diſputatio in legibus ſimplex, cum quæritur an juſtum ſit, ut adulteros deprehenſos liceat occidere.

IN rogationibus 1 vero & præmiorum petitionibus, & in *deliberativis*, per eum locum qui eſt *a ſummo ad imum*, oportebit ire per ſingula, & ex ſingulis locis oſtendere,

impediatve quominus litem intendat. Cæterum antea legebatur: *an cum hic nihil &c.* ſed illud *cum* reſecuimus, utpote ſupervacaneum & ex vicinis iiſdem particulis perperam repetitum. CAPP. Totus hic locus in Froben. ſic legitur: *Tantum hic pater eſt, qui nihil importunius præter filium habuerit: an non cum ipſius culpa acciderit, quod non ſtatim accuſaverit, ſed peregrinationis & ignorantiæ.* Ultima hæc videntur omnino a manu SULPITII eſſe; quid ex reliquis exſculpi queat, viderint acutiores.

94 *Marcomannus*) antiquum hunc Rhetorem laudant etiam VICTORINUS in l. *Rhetor. Ciceron.* & FORTUNATIANUS L. I. antea legebatur *Marcomanus*. CAPP.

95 *cui primus ex omnibus eſt*) malit quiſpiam legere *cujus* vel *quorum*. CAPP.

96 *diſputetur*) perperam editum fuerat *diſputentur*. CAPP.

97 *plebiſcitum*) Froben *pactum* quod verum videtur, mox enim ſequitur: *Negatio eſt ut dicamus non eſſe contrarium legibus, neque naturæ, neque* pacto.

98 *Negatio eſt*) hanc HERMOGENES ἔνστασιν vocat. CAPP.

99 *Oppoſitum*) idem HERMOGENES ἀντιπαρά-στασιν appellat. CAPP.

100 *finitiva*) ſæpius dicitur *ſtatus definitivus*. CAPP.

1 *In rogationibus . . . & præmiorum pe-*

oſtendere, quare juſtum ſit quodcunque dicetur jure tali faciendum eſſe. Hic incidet *ſtatus*, ex quo defenſio erit ejus, adverſum quem aliquid feretur. Qualis apud Græcos controverſia eſt: *Deliberant Athenienſes an Eleis inſerant bellum, cum illi Alcibiaden flagellis verberaverint.* Incidit enim quæſtio, an licuerit illis facere certaminis jure 2.

TErtius eſt locus *in negociali*,, utilitatis. Hic omnem ferme diſputationem habet circa rationem futuri temporis. Quæritur enim quid in futurum ſit utile. Aliquando in hunc locum incidit *conjecturalis* quæſtio; quale eſt illud apud Virgilium: *Deliberat Diomedes, an Latinis auxilium petentibus ferat;* quia Æneas ſi Latinos vicerit, in ipſum ſit ſua arma verſurus.

POſſibile ex perſonis & ex rebus ipſis habet diſputationem; & locus honeſti bene concluſionis & *epilogi* loco poſitus eſt. Cum enim cætera excuſſa ſunt, tunc ſupereſt ut de honeſti partibus diſſeramus.

Hi ſunt loci *negocialis ſtatus;* in quibus ſatis erit plerumque docere legitimum quidem eſſe, & utile, & poſſibile, & honeſtum: ſed aliquando, ut ſit honeſtius, prius refutabimus adverſariorum 3, dein noſtra inducemus. Hoc ita eſt, ut doceamus primum non eſſe contrarium legibus; deinde addamus ſeparatim, imo congruum legibus: itemque dicamus non eſſe injuſtum, & addamus potius eſſe juſtiſſimum: demonſtremus non eſſe inutile; deinde utiliſſimum eſſe doceamus. Pari modo & de honeſtatis partibus diſputemus: quod ſimiliter licebit facere ex parte contraria. Hæc fere ſunt, quæ attinent ad *negocialem* illum, quem diximus *legalem* vocari.

R*Ationalis* autem *negocialis* eſt, ut ſupra propoſuimus, cum ſine ullo ſcripto inter ſe aliqui de æquo bonoque diſceptant, qualis eſt illa controverſia: *Civitas in tyrannide omne quod liberorum natum fuerat expoſuit; vicina civitas collegit & educavit: Finita tyrannide petunt patres filios, & offerunt alimenta* 4. *Illi contradicunt.*

Loci hujus *ſtatus;* naturalis juſti 5, per quem utrumque in hac cauſa diſputari poteſt; ex parte eorum qui retinent, an naturale ſit juſtum, ut qui ſemel filios expoſuerunt, repetere non poſſint; ex parte patrum, an potius naturale ſit juſtum, ut patres quolibet tempore recipiant filios ſuos, & naturale jus repetant.

SEcundus locus eſt *a ſummo ad imum* per ſingula quæ præceſſerunt 6; quæritur, juſtum ne ſit ut peterent filios, qui neceſſitate miſera coacti ſint exponere.

TErtius erit locus aliquando, futuri 7 temporis ratio; in quo quæritur & in futurum, an utile ſit fieri, de quo quæſtio ſit.

Deinde

titionibus) Hermogenes ἀξίωσιν utrobique dicit. Capp.

2 *certaminis jure*) plenius Froben. neque adeo male: *certaminis ſui jure.*

3 *prius refutabimus adverſariorum, dein noſtra inducemus*) aut addendum aut ſubaudiendum τὸ *argumenta* poſt τὸ *adverſariorum.* Niſi Sulpitius ad Græcorum imitationem ſcripſerit, Græci enim dicerent: πρότερον ἐλέγξομεν τὰ τῶν ἀντιδίκων, εἶτα τὰ ἡμέτερα ἐπάξομεν. Capp.

4 *alimenta*) id eſt, reſtitutionem impenſarum, quas in alendis liberis illis feciſſet vicina illa civitas. Capp.

5 *naturalis juſti*) ſupple *locus*; vulgo dicimus *jus naturale.* Capp.

6 *per ſingula quæ præceſſerunt*) male editum fuerat, *per quæ ſingula quæ præceſſerunt.* Capp.

7 *Tertius locus erit aliquando, futuri temporis ratio*) Froben. Tertius locus erit aliquando,

DEinde ſunt loci voluntatis 8 & *qualitatis.*

In cauſis reddendis voluntariæ mortis 9 putatur eſſe 10 *negocialis ſtatus* rationalis: Verum an recte, paulo poſt viderimus: interim ſic putemus, ut quidam volunt. Primæ erunt quaſi *præſcriptivæ* quæſtiones, an is qui reddet cauſas voluntariæ mortis, erit filius; an poſſit ex arbitrio ſuo mortem impetrare, contradicente patre. Ponunt quidam etiam generalem quæſtionem hujuſmodi; an ſola ſit cauſa moriendi, debilitas corporis: & rurſum, an ſatis ea ſit ad cauſam mortis, cum nemo ſiue cauſa mori velit. Cætera fere per ipſum locum, qui eſt *a ſummo ad imum*, conſiderantur 10; an ex his quæ acciderant, juſta ſit cauſa mortis. Bene juxta hoc quod tradidit jus. Supereſt futuri temporis cogitatio; cum ſcilicet quæritur, an illi miſerum ſit vivere. Spectandam 12 autem maxime voluntatem. Neque enim quiſquam libenter mori poſtulat. Sed fere erunt hujuſmodi hæ ſpecies, quaſi hoc 13 optet & exprobret 14: alioquin cum agatur, ex ipſa cauſa æſtimari 15. Id eſt ex parte diverſa conſiderandum, qua voluntate quis contradicat; utrum ſimpliciter & vere; an vero & malicioſe & aſtute.

Negocialis ſtatus utriuſque proprium, quod futuri temporis rationem habet. Quæritur enim non quid actum ſit, ſed quid debeat fieri.

DE QUALITATE ABSOLUTA. [τῇ Ἀντιλήψει]

SEcundus *ſtatus qualitatis abſolutus*, vel *qualitas abſoluta.* Utroque enim nomine nuncupatur. Hujus loci; *finitivum* præcedens, quod vicem *præſcriptionis* obtinet. Deinde

non ſemper futuri temporis, ratio. Non male ſi poſt *non ſemper* ponas diſtinctionem minorem.

8 *loci voluntatis & qualitatis*) perperam legebatur antea: *loci voluntariæ qualitatis.* Emendationem noſtram ſatis adſtruunt ea quæ ſequuntur, ubi de *Relatione* & *Remotione* ait; *deinde erunt reliqui omnes loci . . . voluntas, qualitas . . . deinde eſt voluntas & qualitas concluſiva.* CAPP.

9 *In cauſis reddendis voluntariæ mortis*) ἐν τῇ προσαγγελίᾳ, ὅταν τις ἑαυτὸν προσαγγέλλῃ, ut Græci Rhetores loqui amant, quas loquendi formulas paulo fuſius explicuimus noſtris ad noviſſimam QUINCTILIANI Editionem Commentariis. legeſis indicem in voce προσαγγελία. CAPP.

10 *putatur eſſe* negocialis ſtatus rationalis: *verum an recte, paulo poſt viderimus*) in præcedenti editione peſſime legebatur & ſic interpungebatur: *Pıtantur eſſe negocialis ſtatus. verum ſi rationalis an recte, paulo poſt viderimus.* Locus hic una cum p'urimis aliis clariſſime demonſtrat, quam neceſſaria fuerit altera Rhetorum Latinorum editio. CAPP.

11 *Cætera fere per ipſum locum . . . conſiderantur*) perperam editum erat: *Cætera fere per ipſum locum . . . . . . conſideratur.* CAPP.

12 *Spectandam autem maxime voluntatem*) ſubaudio, *docent*, *ajunt Rhetores*, vel aliquid ſimile. CAPP.

13 *quaſi hoc optet*) nempe τὸ mori. CAPP.

14 *& exprolrret*) ſupple, iis, qui eum a ſubeundæ mortis conſilio deterrent CAPP.

15 *ex ipſa cauſa æſtimari*) ſupple, *ajunt*, *docent*; alioqui legere malim, *æſtim.ındum.* CAPP.

Deinde eſt locus ipſa *qualitas abſoluta*, quæ ſolvitur ex parte accuſatoris; aut negatione 16, ut neget licere; aut *oppoſito* 17, ut dicat; & ſi licuerit, non tamen in perniciem oportuiſſe. Deinde eſt locus *a ſummo ad imum*; quare neque injurioſa 18, nec criminoſa videatur. Ponet ex ſua parte reus aliquando *a ſummo ad imum*, cum docebit quibus ex cauſis 19, & quemadmodum fecerit ſingula. Deinde voluntatis *conjectura eſt*, & *qualitas concluſiva* 20. His locis tractari poteſt controverſia illa: *Pauper orator, & dives inimici. Dives fortiter fecit; petivit pauperis oratoris linguam, præmii nomine; accepit. Poſtea concionante illo* 21, *fletit in concione pauper & flevit: lapidatione facta, occiſus eſt dives: reus eſt pauper cætus & concurſus facti, ſecundum legem illam*; qui cœtum & concurſum fecerit, capite puniatur.

F*Initivum* præcedens & vice *præſcriptionis* cum dicitur ex Rei parte; *concurſum facere, eſt populum convocare, & turbulenta oratione animos hominum concitare*; quorum nihil fecerit pauper. Quod vice *præſcriptionis eſt*, quum 22 dicitur ex illis demum rebus reum de cœtu & concurſu fieri oportere; in hunc vero crimen hoc cadere non poſſe.

DEinde eſt ipſa *qualitas abſoluta*, ut dicatur huic licuiſſe in concione ſtare, flere. Huic occurrit (ut diximus) aut negatio, aut aliquid oppoſitum. Negatio, ut dici poſſit: *non licuit huic flere.* Oppoſitum: *etiam ſi licuerit flere, non tamen in hunc effectum.* Et ſequitur locus *a ſummo ad imum*; quod fletus ad hunc effectum contenderit. Hic ſane fortaſſe non ita 23 avertet hoc crimen a paupere patronus ejus, ut dicat ad illum non pertinere, quid fecerit populus, cum ipſi reo præter lachrymas nihil poſſit intendi: ſed adjiciet defenſionem populi, ut doceat recte illum feciſſe quod fecerit; ita ut aperte pauperis quidem cauſam, ſed latenter populi agere videatur; in quo erit, de quo diximus, *a ſummo ad imum* ex parte Rei; an meruerit hæc dives.

DEinde eſt voluntatis *conjectura*, quæ quidem in tota actione diſperſa eſt. Nam & accuſator contendet pauperem ea voluntate ſtetiſſe in concione & fleſſe, ut fieret quod ſecutum eſt; & patronus contendet nihil illum ejus nec cogitare, nec ſperare potuiſſe.

Con-

16 *negatione*) τῇ ἐνστάσει, ut loquitur HERMOGENES. CAPP.

17 *oppoſito*) τῇ ἀντιπαραστάσει apud eundem HERMOGENEM. CAPP.

18 *neque injurioſa, neque criminoſa videatur*) ſubauditur actio illa ob quam vocatur aliquis in judicium. CAPP.

19 *quibus ex cauſis & quemadmodum fecerit ſingula*) perperam legebatur antea: *quibus ex cauſis eſt, quemadmodum.* CAPP.

20 *qualitas concluſiva*) quam FORTUNATIANUS Rhetor L. II. vocat, *epilogicam quæſtionem*, HERMOGENES κοινὴν ποιότητα *communem qualitatem.* CAPP.

21 *accepit. Poſtea concionante illo*) in præcedenti editione male interpunctum erat hoc modo: *Accepit poſtea. Concionante illo.* CAPP.

22 *quum dicitur - oportere*) Frob. *quia dicit, ex illis demum rebus reus . . . oporteret*; id vulgato non deterius.

23 *non ita avertet*) Frob. *non ſolum ita vertet.* Quod poteſt ferri, præſertim ſi pro *vertet* legas *avertet*.

C*Oncluſiva qualitas*, de qua & ſupra diſputatum eſt, quid juſtum, quid utile, quid honeſtum; damnare 24 pauperem, an potius abſolvi.

Verum ſcire debemus *qualitatem abſolutam* non *rationalem* eſſe, ſed *legalem*; ſi reus ſe non naturali loco, ſed aliqua lege defendet 25; ut ſcilicet dicat ſibi lege licuiſſe. Hujus erit illa diviſio, ut primus locus propoſitio ſit criminis: deinde ſcriptum (in quo erit *qualitas abſoluta*) ex quo ſcripto licuiſſe ſibi dicat. Poſt hos locus erit interpretatio ſcripti contraria ſcripto. Deinde loci reliqui *abſolutæ qualitatis*.

DE COMPENSATIONE. [ἀντιστάσεως]

S*Equitur*, ut de *aſſumptivæ qualitatis ſtatibus* diſputemus. Quorum unus eſt *compenſatio*, cum incommodum quod dicimur attuliſſe, compenſamus vicario commodo. Loci ejus, aliquando *præſcriptivum* præcedens 26, tum propoſitio criminis; deinde locus communis ex cauſis; deinde ipſa *compenſatio*, cui conjunctus eſt locus *a ſummo ad imum*; deinde eſt comparatio; demum 27 *translatio* 28, tum voluntas & *qualitas concluſiva*.

Horum locorum tractatio conſideretur per diviſionem controverſiæ hujus: *Cum exercitus in prælium frequenter inductus, nave ſemper refugeret* 29; *imperator claſſem incendit, & eductus ex claſſe exercitus vicit. Reus eſt læſæ Reipubl. Compenſationem* eſſe non dubium; ideo quod, cum dicatur amiſſione claſſis læſiſſe Rempub. compenſat incommodum oppoſito victoriæ commodo. Primus locus, *præſcriptivum* 30 præcedens, in hac cauſa fortaſſe ceſſabit: in alia erit, ut dicat reus non in his eſſe crimen Reip. læſæ, nec poſſe hoc nomine reum fieri. Quod hic 31 fortaſſe non poteſt dici, quia damno affecta Reſpu. eſt. Erit ergo propoſitio criminis, an læſa Reſp. quæ ſubſidium claſſis neceſſariæ amiſerit.

H*Uic* occurrit locus proximus qui eſt communis ex cauſis, cum ſcilicet dicet reus, non oportere ſecum tam calumnioſe agi, ut res ipſa tantum conſideretur; cum omnia quæ fiant vel facta ſint, ſpectari ex cauſis ſuis oporteat, hoc eſt, ut quæratur qua cauſa illud quodcunque ſit factum.

Cui

24 *damnare pauperem*] melius forte legeretur; *damnari*; quia ſtatim ſequitur τὸ *abſolvi*. Capp.

25 *ſi reus ſe non naturali loco, ſed aliqua lege defendet*] mallem legere *non rationali loco*. Nam hoc in caſu legi & legali ſeu ſcripto fere opponitur τὸ *rationale*, ut patet ex præcedentibus, ubi ait Sulpitius: *hic aut legalis eſt, aut rationalis. Rationalis cum ſine ullo ſcripto . . . Legalis vero, cum aut rogatio fertur, aut lex . . petitur &c.* Capp.

26 *compenſamus vicario commodo. Loci ejus, aliquando* præſcriptivum *præcedens*] in præcedenti editione peſſime interpunctum fuerat hoc modo: *compenſamus vicario commodo loci ejus. Aliquando præſcriptivum præcedens.* Capp.

27 *demum*] malim legere *deinde* vel *tum.* Capp.

28 *translatio*] μετάληψις eſt Hermogeniana ex parte actoris. Capp. Hæc verba *demum translatio* abſunt a Frob.

29 *nave ſemper refugeret*] melius forte legeretur: *in navem ſemper refugeret*. Nam paulo poſt legimus: *ne eo confugeret exercitus*. Capp.

30 *præſcriptivum*] τὸ παραγραφικὸν de quo Hermogenes, ubi de μεταλήψει. Capp.

31 *hic*] Froben. *hinc*, quod eodem redit.

CUi loco adjuncta eſt ipſa *compenſatio* (cum ſcilicet dicit reus illo quod ſibi detur crimini, ſe victoriam conſecutum) quæ locum implebit *a ſummo ad imum* 32, omnia perſequendo quæ ante acciderunt; & quemadmodum incenſa claſſe mutata ſit ratio dimicandi, & depulſa infamia fugæ 33, victoria evenerit. Sequitur comparatio: quo loco ſcilicet in contentionem veniunt, & illud quod injuriæ dicitur factum, & illud quod commodi dicitur eſſe quæſitum, & æſtimatur quid utilius Reipub. fuerit.

DEinde eſt *translatio* ex re, ut dicat accuſator, potius aliud fieri debuiſſe, vel removeri claſſem, vel aliquid opponi; ne eo confugeret exercitus: aut ex perſona 34, ut dicat non ipſum ex arbitrio ſuo facere, ſed referre ad ſenatum, vel ad populum debuiſſe. Cui ſane loco ex contraria parte habebunt defenſiones ſuas. Reſpondebit enim reus, & cum *translatione* rei, ut dicat non aliud fuiſſe faciendum, & cum *translatione* perſonæ, ut dicat imperatorem ſe habuiſſe poteſtatem per ſeipſum conſulendi.

Jam voluntatis locus eſt, ut ſupra docuimus, in totam cauſam diſperſus. Nam accuſator quidem dat operam, ut ille voluntate lædendæ Reipub. feciſſe videatur: reus contra, ut credatur feciſſe cupiditate vincendi.

Qualitatis concluſiva vim ſatis ſupra docuimus.

DE RELATIONE. [ἀντεγκλήματι]

R*Elationis ſtatus* hoc habet proprium 35, quod ſemper neceſſe eſt in aliquem *ſtatum* præterea incidere; quod illum, quem accuſator defendit, defenſor accuſat. Loci *relationis*; propoſitio criminis, ipſa relatio, (hic incidens *ſtatus* eſt 36) loci ejus; deinde *translatio*; tum voluntas & *qualitas concluſiva*. Poteſt in exemplum illius accidere actio illa Ciceronis, quæ eſt pro Milone. Nam hunc *ſtatum* fecit ipſe, cum dixit quæri, jure an injuria Clodius fuerit occiſus. *Relatio* eſt, an jure interemptus ſit, cum feciſſet inſidias; hic incidens *ſtatus* eſt: loci ejus, *conjectura* cum locis ſuis omnibus, per quos ſcite decurrit, ut probet Miloni inſidias factas eſſe per Clodium. Hic illud eſt, quod ſupra poſuimus. Defenſor enim Milonis accuſat Clodium. Econtrario utique accuſator Milonis Clodium purget, neceſſe eſt; ut inſidias non ille, ſed hic feciſſe videatur. *Translatio* in hac cauſa ceſſat. Non poteſt enim Miloni dici: *ſi te Clodius volebat occidere, ad judicium illum potius adducere debuiſſes.*

PLerumque autem *relationi* permixta *compenſatio* eſt; ut ſi accuſatur Scipio Reipub. læſæ, quod Carthaginem ſolo æquaverit. Hic enim *relatio* eſt, quia dicit merito illi civitati hoc accidiſſe; & *compenſatio* quia dicit bono Reipub. factum. Dividitur

32 *quæ locum implebit a* ſummo ad imum] eodem ſenſu dixerat ſupra: *ipſa compenſatio cui conjunctus eſt locus* a ſummo ad imum. CAPP.

33 *infamia fugæ*] eruditus D. MAILLET legere malebat: *ſpe fugæ*. CAPP.

34 *translatio ex re . . . aut ex perſona*] in præcedentibus dixerat *translationem a perſona, a tempore, a loco.* CAPP.

35 *Relationis ſtatus hoc habet proprium*] Froben. *Relatio eſt ſtatus, qui hoc habet proprium.*

36 *incidens ſtatus eſt*] ſtatus enim principalis eſt, utrum Miloni Clodius fecerit inſidias, quod ad conjecturam ſive facti quæſtionem pertinet. CAPP.

ditur ergo hujuſmodi cauſa propoſitione criminis, an læſa Reſp. cum tantam amiſerit civitatem: deinde occurrit ille locus communis ex cauſis 37; an non res, ſed cauſa rei ſit conſideranda: hic jam ſequitur & *relatio* 38; quia merito illi acciderit tam infidæ civitati, & toties rebellanti: *Compenſatio*, quia bono P. R. factum, ne ultra neceſſe habeat in periculum belli venire. *Tranſlatio* erit in hac cauſa ex *relationis* & *compenſationis* locis. Nam cum dicet reus merito illi civitati accidiſſe, *transferet* accuſator 39 ita ut dicat 40, & ſi illa merebatur, non ipſum arbitratu ſuo facere, ſed referre ad ſenatum debuiſſe. Deinde erunt reliqui omnes loci *compenſationis*; comparatio, conjecturalis voluntas 41, & *qualitas* 42.

DE REMOTIONE. [μεταςάσι]

REmotio eſt, cum reus removet a ſe culpam in aliquam neceſſitatem, vel in alicujus imperium. Loci ejus; propoſitio criminis, *finitivus* 43 præcedens, locus communis ex cauſis, ipſa *remotio* (cui occurritur conjectura vel qualitate) deinde eſt *translatio*: *translatio* autem aut ſimplex, aut comparativa erit; *a ſummo ad imum*, ex quacunqne parte res dederit, & quocunque loco opportunum erit 44; ſive poſt, ſive ante translationem; deinde eſt voluntas, & *qualitas concluſiva*. Exemplum poteſt eſſe in hunc *ſtatum* illa cauſa: *Imperator militum corpora in prælio peremptorum revehebat in patriam; orta tempeſtate cadavera abjecit: accuſatur quod læſerit Rempublicam.* Huic imperatori 45 utique illa defenſio eſt, ut crimen neceſſitate removeat, & avertat; quod dicat abjeciſſe ſe illa corpora, tempeſtate cogente 46.

ERit ergo diviſio ſecundum locos, quos ſupra poſuimus 47. Propoſitio eſt criminis, an ſit læſa Reſp. cum tam boni cives & milites 48, quibus deberet ſepulturæ bonum contingere, in profundum projecti ſint.

Secun-

37 *locus communis ex cauſis*] Froben. *locus ex compenſatione de cauſis;* non male.

38 *hic jam ſequitur & relatio*] antea legebatur: & hic jam *ſequitur & relatio*. Sed alterum & expungendum fuit. Capp.

39 *transferet accuſator*] id eſt, utetur *ſtatu translativo* μεταλήψει τῇ κατὰ ἀντιπαράστασιν, hoc eſt, per aliquod oppoſitum, ut paulo ſupra dicebat Sulpitius. Capp.

40 *ita ut dicat*) Pithoean. *ita ut & dicat* delevit & Cl. Capperonnierius neque iſtud agnoſcit Froben

41 *conjecturalis voluntas*] antea legebatur: *conjectura rei*, *voluntas*: ſed *ſtatus* vel locus *conjecturalis* per ſe non occurrit in *compenſatione*, ut paulo ſupra patuit ex deſcriptione ipſius *compenſationis*. Contra vero pro τοῦ *voluntas* aliquando dicitur a Sulpitio *Conjecturalis* Voluntas (ut mox patebit ubi de Deprecatione) & aliquando *conjectura voluntatis*, ut paulo ſupra vidimus, ubi de *qualitate abſoluta*: unde, ſi quis hic legere velit: *conjectura voluntatis*, nihil moror. Capp.

42 *& qualitas*] ſupple, *concluſiva*, ut in præcedentibus, ubi de *compenſatione*. Capp.

43 *finitivus*] ſubauditur, *ſtatus* vel locus, vide ſupra ubi de *qualitate abſoluta*. Capp.

44 *quocunque loco opportunum erit*] perperam editum fuerat: *quodcunque*. Capp. Frob. *e quocunque*, quod verum videtur, niſi mavis: *& e quocunque*.

45 *Huic imperatori*] melius Frob *hic*.

46 *tempeſtate cogente*] male editum fuerat: *tempeſtate agente*. Nam legendum eſſe *cogente*, conſtare poteſt ex conſequentibus, ubi legitur: *quod tempeſtas fieri coëgerit*. Capp.

47 *poſuimus*] Froben. *propoſuimus*.

48 *cum tam boni cives & milites*] Froben. *cum tam boni & vaſti milites*.

SEcundus erit in cauſa, quam propoſuimus, locus ex cauſis; cum non poſſit hic imperator [49] primo loco uti *finitivo* præcedente, vice *præſcriptionis*. Neque vero nos unquam fugere debebit hic locus [50], ſi res omnino patietur. Quippe in nulla cauſa omittenda *præſcriptio* eſt, quæ tenet locum primum, etiam ſi deſcenſuri ſumus ad alias actiones. Niſi dicat hic imperator [51], non in his eſſe crimen Reip. nec poſſe dici Remp. læſam, quæ nullum detrimentum poſſit accipere corporibus abjectis, quæ jam commodum afferre non poterant.

DEinde erit locus ille quem diximus ex cauſis; an nulla res ipſa per ſe debeat æſtimari, ſed cauſa cur facta ſit [52]; ut ſi voluntate ſit factum, plectatur ille qui fecerit: ſin vero neceſſitate, non veniat ad pœnam hominis culpa fortunæ.

ET ſtatim ſequitur ipſa *remotio*; an culpæ imperatori eſſe non debeat, quod tempeſtas fieri coegerit. Hic erit jam ille fortaſſe locus *a ſummo ad imum*, cui dubiam ſedem feceram [53]. Nimirum enim *a ſummo ad imum* omnia perſequetur reus; quemadmodum voluerit revehere domum corpora, cum impoſuerit in navem [54]: ſed neceſſe habuerit abjicere, ut hi qui incolumes erant, quique vivebant, & prodeſſe Reip. poterant, ex periculo evaderent.

Huic occurritur, quemadmodum diximus, aut *conjectura* aut *qualitate*; *conjectura*, ſi poſſumus negare tempeſtatem fuiſſe; qualitate, cum poſſumus dicere, etiamſi tempeſtas fuerit, non tamen rem talem, & tam impiam fuiſſe faciendam.

DEinde eſt *translatio*, quæ in hac cauſa forſitan ceſſat, in alia tamen non erit ocioſa; ſi potuerit accuſator dicere; *etiamſi faciendum erat, referre utique ad ſenatum vel ad populum debuiſti, non tuo arbitrio facere.* Sed hanc *translationem* diximus aut ſimplicem eſſe, aut comparativam: comparativam autem, ut ſi dicamus omnia potius reum pati debuiſſe, quam facere quod fecit.

DEinde eſt voluntas & *qualitas concluſiva*, quarum vim ſupra jam frequenter oſtendimus.

Hic quoque idem illud attendendum eſt, quod paulo ſupra *abſolutæ qualitatis ſtatu* monuimus; quod etiam *remotio* pari ratione legalis eſt, cum ipſam *remotionem* reus mutua-

49 *Secundus erit in cauſa, quam propoſuimus, locus ex cauſis cum non poſſit hic Imper.*) Frob. *Secundum quem propoſuimus locum ex cauſis dividemus. Non poſſit hoc Imper.*

50 *Neque vero nos unquam fugere debebit hic locus*) antea legebatur *nunquam*. Sed quam male, quis non ſtatim videt? Capp. *unquam* habet quoque. Frob.

51 *Niſi dicat hic Imperator*] Frob. *ut ſi dicat &c.* quod placet.

52 *an nulla res ipſa per ſe debeat æſtimari, ſed cauſa cur facta ſit*] in priori editione legebamus: *an ulla res ipſa per ſe &c.* Verum legi oportere *nulla* probatur cum ex ipſa ſerie orationis, tum ex illis antecedentibus, ubi de *compenſatione: dicet reus, non oportere ſecum tam calumnioſe agi, ut res ipſa tantum conſideretur, cum omnia quæ fiant vel facta ſint ſpectari ex cauſis ſuis oporteat;* tum etiam ex illis conſequentibus, ubi de *Deprecatione: An non per ſe ipſa res debeat æſtimari, ſed qua de cauſa facta ſit.* Capp.

53 *cui dubiam ſedem feceram*] legebatur olim: *fecerat* ſed legendum eſt *feceram*. Nam Sulpitius de ſe ipſe loquitur, qui de loco cui nomen *a ſummo ad imum*, ſic paulo ſupra ſcripſerat: a ſummo ad imum, *ex quacunque parte res dederit, & quocunque loco opportunum erit, ſive poſt ſive ante* translationem. Niſi quis forte dixerit verba hæc; (*cui dubiam ſedem fecerat*) eſſe ab aliena manu Capp.

54 *in navem*] Froben. *in nave* perinde eſt.

Digitized by Google

mutuatur ex lege: ut ſi dicat, ſe id quod fecerit, feciſſe legis alicujus imperio. In hac quoque ſimilis erit, atque in *abſoluta qualitate*, diviſio; ut ſit propoſitio criminis; deinde ſcriptum quo coactum ſe reus dicit; deinde interpretatio ſcripti ex parte accuſatoris; deinde cæteræ quæſtiones ex locis reliquis *remotivi ſtatus.*

DE DEPRECATIONE. [συγγνώμη]

D*Eprecatio* eſt, ſeu veniæ petitio, cum de eo quod intenditur & confitemur ſcilicet, veniam petimus; præcedente aliqua facti cauſa, quare poſſit ignoſci. Loci ejus; propoſitio criminis, locus communis ex cauſis, ipſa deprecatio, *a ſummo ad imum.* Occurritur autem *deprecationi* aut pari 55, aut *occupatione* 56, aut *conjecturali* voluntate 57, & *qualitate concluſiva.* Verum hic *ſtatus* non erit ſatis firmus in gravioribus cauſis atque criminibus; ſed in his, in quibus poſſit ignoſci: velut ſi reus ſit injuriarum adoleſcens luxurioſus, quod poſt cœnam aliquem pulſaverit, & prætendat ebrietatem, atque hoc nomine petat veniam. Ut autem vim locorum ſcire poſſimus, percurramus tractatum ipſius per controverſiæ hujus exemplum.

PRopoſitio criminis eſt, an injuriarum lege teneatur, quod civem pulſaverit.

LOcus communis ex cauſis eſt, an non per ſe res ipſa debeat exiſtimari 58, ſed qua de cauſa facta ſit; ut conſulto & nocendi voluntate ſit facta, ſevere puniatur: ſi vini culpa, non hominis; ut ſit impune, & detur venia.

D*Eprecatio* per illa quæ ſunt *a ſummo ad imum*, perſequenda eſt; an indigna res venia, cum adoleſcens poſt cœnam, cui parum vini erraverit 59.

HUic loco occurri dicimus tribus modis: pari, ut dicamus nihil facere, ex qua cauſa hoc fecerit; cum adæque injuriam paſſus ſit ille qui pulſatus eſt: occupatione, ut dicamus additamentum eſſe culpæ, non excuſationem, quod prætendatur ebrietas; duplicari enim crimen pulſationis, crimine ebrietatis: conjectura, ſi poterimus dicere nec ebrietatem in cauſa fuiſſe; cui cohæret voluntas *conjecturalis*, ut dicamus nocendi voluntate pulſatum.

Q*Ualitas concluſiva* eſt, qua (ut ſæpe jam diximus) in epilogo vel exaggeratur culpa, vel extenuatur.

Quo-

55 *occurritur autem deprecationi aut pari aut occupatione*] verba hæc, *aut pari*, quæ in præcedenti editione deerant, neceſſario ſupplenda fuiſſe, ſatis conſtat ex illis conſequentibus: *Huic loco occurri dicimus tribus modis; pari &c. occupatione &c.* CAPP.

56 *occupatione*] eſt ſententiæ figura, quam Græci πρόληψιν appellant. vid. QUINCTILIAN. L. IX. C. 2.

57 *conjecturali voluntate*] id eſt, conjectura de voluntate τῦ Rei. vide paulo ſupra, ubi dicitur *voluntatis conjectura.* CAPP.

58 *exiſtimari*] *æſtimari* Frob.

59 *cum adoleſcens poſt coenam, cui parum vini erraverit*] locus eſt male affectus & mutilus; quid? ſi legas: *cui parum vini ebrietatem creaverit, aliquem pulſavit.* Eruditus vir D. MAILLEY legebat: *poſt coenam occupatus vino.* CAPP. Vulgata utcunque defendi poſſet, diſtinguendo poſt *vini*, & ſubintelligendo, *fuerit.* Aſt altius ſubeſſe vulnus oſtendit monſtroſa Frob. Edit. lectio, quæ pro *cui parum vini*, exhibet, *cui pax venit horæ.*

Quoniam fere omnia videmur tradidiſſe, quæ de *rationalibus ſtatibus* videbantur eſſe tradenda, non eſt ab re aliquid de his controverſiis tradere, quorum de *ſtatibus* plerumque dubitatur.

INgrati actiones quidam *finitivas* arbitrantur, quaſi quæratur quid ſit ingratus: ſed errare iſti videntur. Non enim ratio 60 nominis definitione 61 pendet, nec quæritur quid ſit ingratus, ſed ingrate feciſſe dicitur ille qui reus eſt. Neque vero contra Reus defenditur 62, ut & ipſe definiat quid ſit ingratus; ſed utitur ferme aut *remotione*, ut neget ſe eam gratiam referre potuiſſe: aut *compenſatione*, ut dicat nec illi ipſi expedire 63, aut illi oportuiſſe gratiam reddi. Utetur fortaſſe & *abſoluta* 64 interim *qualitate*; non uti licuiſſe ſibi dicat, ſed illo modo gratiam reddi non oportuiſſe contendat.

ERit igitur diviſio in hujuſmodi cauſis, ut ſit; Propoſitio criminis, *a ſummo ad imum* 65, quibus commemoret accuſator, quæ beneficia præſtiterit, quibus juverit, quemadmodum potuerit non juvare 66. Deinde erit reſponſio ex eo *ſtatu*, quemcunque illum ſuggeret cauſa ſecundum locos *ſtatus* ipſius.

CUm quis de moribus reus ſit 67, propemodum *ſtatus* eſt *abſolutæ qualitatis*. Neque enim dubium eſt lege nulla vetari 68, quod lege nulla accuſatur. Porro autem in *qualitate abſoluta* dicimus licitum, quod intenditur, & ex eo quæſtio eo pervenit ut quæratur, an oportuerit id fieri 69. Quod cum oportuit fieri, utique ad crimen morum non pertinet. Poteſt hujuſmodi cauſarum & illa eſſe diviſio ex *negotialis ſtatus* locis, ut quæratur an legitimum ſit id quod factum eſt, an juſtum, an utile, an honeſtum. Ex his enim poterit æſtimari, an peccatum moribus fuerit, non

60 *Non enim ratio*] ſuſpicari poſſet quis legendum eſſe *Actio*: ſed conſervari poteſt τὸ *Ratio*, ut ſignificet cauſativum litis, ſeu id, propter quod res in judicium devocatur, ut ait FORTUNATIANUS Rhetor L. I. Græce enim vocatur αἴτιον, quod Latinorum quidam interpretati ſunt *rationem*, ut docet QUINCTILIAN. L. III. C. 13. CAPP.

61 *nominis definitione*] perperam editum fuerat *de finitione*] per hypodiaſtolen.

62 *Neque vero contra reus defenditur*] in præcedenti editione legebatur: *neque vero contraria defenditur*, ſed emendationi noſtræ favet quod ſequitur: *ut & ipſe definiat*, ubi de Reo ſermonem eſſe nemini latet. CAPP.

63 *nec illi ipſi expedire*] Actori videlicet ſeu accuſatori. CAPP.

64 *Utetur fortaſſe & abſoluta*] legebatur quidem *dicetur*; ſed legendum eſſe *utetur*, patet ex illis antecedentibus: *utitur ferme aut remotione . . . aut compenſatione &c.* CAPP.

65 *a ſummo ad imum, quibus*] hæc intellectu faciliora erunt, ſi Græcis verbis concipientur hoc modo: τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἰς ἀναμνῆσαι ὁ δικάζων κ. τ. λ. Græci porro Rhetores τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους *a ſummo ad imum* vocant, varias rei vel actionis controverſæ circumſtantias, quibus judex ad litem componendam inſtrui poſſit. CAPP.

66 *quemadmodum potuerit non juvare*] antea legebatur; *quemadmodum non potuerit juvare.* Sed rectum, ut opinor, verborum ordinem reſtituimus. CAPP.

67 *Cum quis de moribus reus ſit*] in præcedenti editione legebatur abſque ulla fere diſtinctionis nota: *ſecundum locos ſtatus ipſius, cum quis de moribus reus ſit.* Sed primo a linea ſcribi oportuit τὰ *cum quis &c.* 2do pro τῷ *ſit* legendum *ſit*. CAPP.

68 *lege nulla vetari*) perperam legebatur olim *veteri*. CAPP. Frob. etiam *vetari*.

69 *an oportuerit id fieri*) antea editum fuerat: *an potuerit*; ſed emendationem noſtram duo ſunt quæ approbent; Io enim ſtatim ſubjungit SULPITIUS VICTOR: *quod cum oportuit fieri.* IIdo poſtquam dixit idem Rhetor: *dicimus licitum*, addit per modum incrementi: *ex eo quæſtio eo pervenit, ut quæratur an? &c.* quod ſi de τῷ *potuerit fieri* intelligas, *tautologiam* & *battologiam* huic ſcriptori affingis. CAPP.

non tamen ut *ſtatum negotialem* eſſe dicamus, ſed *abſolutam* potius *qualitatem*; ideo quia de facto quæritur, non de futuro deliberatur. Et (ut dixi) *abſolutæ qualitatis* eſt proprium, ut quæratur, recte an perperam ſit factum.

Cum cauſas mortis voluntariæ reddit 70 putant quidam *negocialem ſtatum*; quia quæratur, an ille debeat mori, & quæſtio quaſi tota ſit de futuro: ſed ſi hoc eſt, & in his cauſis, in quibus reus eſt aliquis, *negotialis* eſſe videatur. Quæritur enim & ibi, an debeat ipſe damnari. Hic porro de præterito omnis eſt quæſtio. Ex his enim quæ præceſſerunt, exiſtimandum eſt ſenatui, an petenti dare debeat moriendi poteſtatem. Videamus num rectius putemus *ſtatum* hujusmodi controverſiæ ex eo quod contra dicetur, exponi. Nam hujusmodi cauſæ eandem naturam habent, quam illæ, ubi accuſator & reus ex diverſis partibus conſiſtunt. Nam & qui 71 cauſas mortis voluntariæ reddit, accuſator quodammodo ſuus eſt, & ille defenſor, qui contradicit. Inveniemus igitur aut *remotivas* eſſe hujusmodi cauſas, aut *deprecativas*, aut quaſvis potius quam *negocialeis*.

Abdicationum quoqne cauſas *negotialis ſtatus* quidam arbitrantur, quoniam quætatur an quis debeat abdicari. Sed hoc tale eſt, quale & de quo ſupra locuti ſumus. Ergo invenientur cauſæ *juridicialium ſtatuum* 72, ut ſit aut *qualitas abſoluta*, aut *aſſumptiva* 73 alicujus partis; cujus frequentiſſima tam *deprecatio* 74, quam actio eſt contra 75. Generales quidem quæſtiones quasdam in abdicationum cauſis eſſe ſcire debemus: ac prima illa quaſi *præſcriptiva* eſt ex patrum parte; an patres ex lege habeant abdicandi poteſtatem, an poſſint liberi contradicere, & an illis relicta ſit contradicendi poteſtas: quæ etiam illa generalis eſt quæſtio proprior cauſæ; an merito abdicetur, qui non fecerit vel non facit aliquid ex patris voluntate; an vero in quibusdam rebus fas ſit non obſequi patris voluntati. Neque enim fere abdicatur quiſquam, niſi qui voluntatem patris aut alterutrum parentem impugnare dicatur. Deinde cum perventum fuerit ad ſpeciem, hoc eſt, ad id quod criminis loco objicietur, incipiet ex defenſione naſci *ſtatus*, qui locis ſuis erit perſequendus. Sed ne ab-

70 *reddit*) ſubauditur *aliquis*, quomodo ſubaudiri ſolet in exponendis hujusmodi quæſtionibus oratoriis. Capp.

71 *reddit, accuſator quodammodo ſuus eſt, & ille defenſor, qui &c*) peſſime editum fuerat: *reddit accuſator, quodammodo uſus eſt ille defenſor qui &c*. Capp.

72 *invenientur hæ cauſæ* juridicialium ſtatuum) perperam legebatur *judicialium*; nam τὸ *judiciale* opponitur *demonſtrativo* & *deliberativo*; τὸ *juridiciale* vero hic opponitur *negotiali* (vid. Quinctilian. L. III. C. 6.) Sic quoque apud Græcos Rhetores diſtinguuntur τὸ δικανικὸν & τὸ δικαιολογικὸν quorum prius τοῖς ἐπιδεικτικῷ & συμβουλευτικῷ opponitur, poſterius autem τῷ πραγματικῷ vid. Hermogen. *de ſtatuum diviſione*. Capp.

73 *aut aſſumptivæ alicujus partis, cujus frequentiſſima tam* deprecatio, *quam actio eſt contra*) depravatiſſimus erat hic locus in præcedenti editione, ubi ſic legebatur: *Aut aſſumptivæ alicujus frequentiſſima, tam* deprecatio *quam actio eſt contra partes;* cujus peſſimæ lectionis cauſa in quosdam librarios Rhetoricarum locutionum imperitos eſt refundenda. Capp.

74 *cujus frequentiſſima tam deprecatio*) Cæteræ partes aſſumptivæ qualitatis ſunt *Relatio*, *Remotio*, & *Compenſatio*. Capp.

75 *actio eſt contra*) id eſt, actio contra deprecationem, ſive ipſa patris actio volentis abdicare filium. Capp.

Digitized by Google

abrupte videamur negāre *negotialis ſtatus* unquam eſſe 76 cauſam abdicationum, erunt aliquando fortaſſe illo modo, ſi non ob factum aliquod ſuus abdicatur filius. Nam ille quidem *juridiciali* 77, ut propoſuimus, actione defendet 78: ſed fortaſſe ad illud exemplum poterit videri negotialis ſtatus. *Furentem filium abdicavit, revocavit ſanatum, abdicavit rurſum furentem.* Hic ſane non eſt *juridicialis ſtatus:* neque enim crimina objiciuntur adoleſcenti, quæ ex parte ejus erunt perpurganda; ſed quaſi generaliter quæritur, an probabilis cauſa ſit abdicandi propter furorem.

INjuſti repudii actiones fere erunt *relativi ſtatus.* Neceſſe eſt enim ut is qui neget injuſte repudium datum, oſtendat crimen & culpam, quare merito & recte repudiata eſſe dicatur.

Injuſtæ dementiæ actiones, quæritur ad quem *ſtatum* pertineant. Nobis non dubium videtur in hujuſmodi cauſis *conjecturalem* eſſe *ſtatum.* Ceſſantibus ſane primis locis, a voluntate, & ex facultate (neque enim dubium eſt, quin & nemo velit demens eſſe, & tamen poſſit demens eſſe) merito omnis quæſtio 79 *a ſummo ad imum*, ex locis inſequentibus: quoniam quæ in controverſia ſunt poſita, perinde ſunt ſigna dementiæ, atque in criminum cauſis ex eodem loco ſigna ſunt criminum.

DE SCRIPTO ET VOLUNTATE. [περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας]

NUnc jam ad *legales ſtatus* tranſeamus, quorum primus *ſcriptum & voluntas*, cum alter utitur ſcripto, alter interpretatur ſcripti ipſius voluntatem contra ac ſcriptum ſit, id eſt 80, quaſi res ipſas opponere 81. Loci autem ejus *ſtatus*; propoſitio ſcripti, interpretatio ſcripti per eum locum, qui vocatur *a ſummo ad imum:* Huic contrarius locus par interim & majus: deinde legiſlatoris voluntas ex utraque parte, deinde *finis*, deinde *tranſlatio* 82, voluntas, & *qualitas* 83. Inſpiciamus vim iſtorum per exemplum controverſiæ (ſi placet) talis: *Peregrinus murum ne aſcendat. Belli tempore cum hoſtes jam murum aſcenſuri viderentur, peregrinus aſcendit murum & hoſtes rejecit; victor ſit reus, quod contra legem fecerit.*

PRopoſitio ſcripti eſt, an cum lex peregrino interdixerit ne murum aſcenderet, teneatur ex lege; quia aſcendit in murum.

Inter-

76 *negare negotialis ſtatus unquam eſſe*) perperam editum fuerat: *negare negotiali ſtatu nunquam eſſe &c.* Noſtram emendationem adſtruunt illa quæ paulo ſupra ſcripta ſunt: *Abdicationum cauſas* negotialis ſtatus *quidam arbitrantur &c.* CAPP.

77 *juridiciali*) legebatur antea *judiciali*: ſed legendum eſſe *juridiciali*, patet ex notis paulo ſuperioribus. CAPP.

78 *defendet*) addendum vel ſubaudiendum eſt τὸ *ſe.* CAPP.

79 *omnis quæſtio*) ſubauditur τὸ *tractatur.* CAPP.

80 *alter interpretatur ſcripti ipſius voluntatem, contra ac ſcriptum ſit*) male editum erat: *Alter contra interpretatur ſcripti ipſius voluntatem ſcriptum ſit;* quam verborum trajectionem pepererat Rhetoricorum loquendi modorum ignoratio. CAPP.

81 *id eſt quaſi res ipſas opponere*) addendum videtur: *ſcripto nititur, conatur.* CAPP.

82 *tranſlatio*) alias *tranſlativa* cauſæ conſtitutio & *præſcriptio*; Græcis μετάληψις, παραγραφή. CAPP.

83 *qualitas*) ſubauditur *concluſiva*, ut patet ex conſequentibus ubi legimus: *deinde eſt voluntas . . . deinde qualitas concluſiva.* CAPP.

INterpretatio ſcripti, an alios peregrinos prohibeat aſcendere, & pacis tempore vetet aſcendere; hunc non prohibuerit, qui aſcenderit, ut civitati ſubveniret, & aſcenderit eo tempore, quo jam civitatem hoſtis intraret, aſcenderit denique, ut ex deſperatione tanta pacem & victoriam redderet. Facile eſt animadvertere poſuiſſe nos & illum locum, quem interpretationi ſcripti adjunxerimus, eum ſcilicet *a ſummo ad imum*; cum omnia quæ ab iſto facta eſſent, quæque ad defenſionem ejus pertinerent, ſingillatim ſumus perſecuti.

Poſuimus deinde locum qui *par* 84 appellatur, an nihil interſit quo tempore vel qua cauſa aſcendiſſe dicatur.

Sequitur *majus* 85, an vel magis etiam inlicitum fuerit belli tempore id fieri quod prohibitum eſt, ut adverſus belli pericula caveretur.

DEinde eſt *legiſlatoris voluntas*, quid ſenſerit ille qui legem ferebat. Id quidem raro quæritur ſeparatim, ſed ſæpius cum ipſius ſcripti interpretatione permixtum eſt; utrum prorſus peregrinum non admittendum in muros eſſe cenſuerit, an non admittendum eum qui pernicioſus eſſet futurus.

Sequitur *finis*, an ne ſit iſte peregrinus, qui præſtiterit operam optimi civis.

ESt & *tranſlatio* 86, ut diximus, an ut ei liceret hoc facere, auctoritate publica repetere 87 debuerit, cum aliter non liceret.

Deinde eſt *voluntas*, quo animo fuerit.

Deinde *qualitas concluſiva*, quale ſit factum. Jam de iſtis locis duobus ubique incurioſius dicemus, quoniam ſæpe jam dictum eſt.

DE LEGIBUS CONTRARIIS [περὶ Ἀντινομίας].

LEgum contrariarum *ſtatus* eſt, cum duo ſcripta contraria inter ſe pugnare videntur, unde & *ſtatus*, nomen accepit: & eſt fere quaſi duplex *ſcripti & voluntatis ſtatus*, quia utrorumque ſcriptorum 88 interpretatio eſt. Ergo etiam loci hi ſunt; propoſitio ſcripti, & interpretatio ſcripti: propoſitio alterius ſcripti, & interpretatio ſcripti. Deinde utriusque legis 89 voluntas, quæ, ut jam ſupra in altero *ſtatu* diximus, ad plurimum permixta eſt cum interpretatione ipſius ſcripti: aliquando tamen habebit & ſeparatim fortaſſe tractatum. Deinde eſt *finis* in utraque parte, qui & ipſe aliquando interpretationi ſcriptorum permixtus eſt. Inde eſt comparatio vel legum ipſarum, vel rerum, de quibus diſceptatur. Erit aliquando *tranſlatio*; deinde voluntas & *qualitas* 90.

Percurramus hos locos ſub exemplo controverſiæ illius: *qui templum Cereris intraverit, oculos amittat: qui parenti auxilium non tulerit, capite puniatur: quidam, cum mater ejus in templo Cereris vapularet, ingreſſus eſt templum, opitulatus eſt matri: petitur ad pœnam lege, quæ jubet excæcari eum, qui templum Cereris intraverit.* Quia 91 pri-

84 *locum qui* par *appellatur*] vulgo, *argumentum a pari.* CAPP

85 *majus*] vulgo dicimus *Argumentum a fortiori.* CAPP.

86 *tranſlatio*] ἡ μετάληψις κατὰ τὴν ἀντιπαράστασιν *per aliquod oppoſitum*, ut ait idem SULPITIUS in præcedentibus CAPP.

87 *repetere*] quid? ſi legas; *rem petere.* CAPP.

88 *utrorumque ſcriptorum*] male editum fuerat *utrumque.* CAPP.

89 *utriusque legis*] perperam editum fuerat, *utrius legis.* CAPP.

90 *qualitas*] ſubauditur *concluſiva*, ut in præcedentibus. CAPP.

91 *Quia primum illud*] τὸ *quia* videtur abundare: immo & delendum cenſeo. CAPP.

primum illud ſcire debemus, quod aptiſſimum erit in cauſis contrariarum legum incipere ab adverſarii ſcripto idque ex diverſa parte proponere, & interpretatione rebuſque 92 diſſolvere; tum ejus legis ſcriptum proponere, qua nitemur: Ipſi tamen etiam hæc lex ſupererit 93 quodammodo, cum alterius ſcriptum fuerit interpretatione ſubverſum. Invenio tamen noſtrum ſcriptum 94 non incommode priore loco poſſe proponi, ut proponamus & certationem qua utitur adverſarius: hoc in eam partem pro nobis erit, quo jam certo noſtro jure 95 poterimus ſcriptum illius interpretatione diſſolvere, cum in confeſſum venerit illud ſcriptum ad interpretationem 96 deſcendere. Sed vt ſit illa diviſio, quam ſupra cœpimus tradere (illa enim magis placet) erit locus primus ex parte accuſatoris, propoſitio illius ſcripti quo reus nititur: *an poſſit reus fieri, qui legi fuerit obſecutus, & matri fuerit auxilio;* huic adjuncta ſtatim interpretatione, an fruſtra ſibi eſſe putet ex lege defenſionem, qui matri tulerit auxilium 97, non tamen adverſus injuriam verberum: ſed tunc tantum cum ita res ageretur, ut filio liceat id facere. Hunc locum *a ſummo ad imum* oportebit implere. Quis ille locus fuerit. . . . . . .

Deſiderantur cætera de ſtatu *legum contrariarum* [ἀντινομίας], collectionis [συλλογισμοῦ], & ambiguitatis [ἀμφιβολίας].

SULPITII VICTORIS INSTITUTIONUM ORATOriarum ad M. Silonem generum, Finis.

EXCERPTA DE LOCIS RHETORICIS 1.

Videantur M. Tullius de Inventione, *Boethius lib.* IIII. de differentiis topicis, *Alcuinus in Dialogo* de Rhetorica 2.

OMNES res juxta Rhetoricæ indagationem diſciplinæ argumentando confirmantur, aut ex eo, quod perſonis, aut ex eo, quod negotiis eſt attributum.

DE HIS QUÆ PERSONIS SUNT ATTRIBUTA.

AC perſonis has res attributas putamus; nomen, naturam, victum, fortunam, habitum, affectionem, ſtudia, conſilia, facta, orationes, caſus.

Nomen

92 *rebuſque*] quas nempe Legislator ſignificare voluerit. CAPP

93 *ipſi . . . hac* lex *ſupererit*] id eſt, abundabit, redundabit, ſupervacanea erit ipſi reo. CAPP.

94 *noſtrum ſcriptum*] id eſt, eam legem, quæ cauſæ noſtræ favet. CAPP.

95 *quo jam certo noſtro jure*] malim legere, *quod jam &c.* CAPP.

96 *ad interpretationem deſcendere*] hoc eſt, benignæ interpretationi eſſe obnoxium, benigna eſſe interpretatione leniendum. CAPP.

97 *qui matri tulerit auxilium, non tamen adverſus injuriam verberum: ſed tunc tantum, cum ita res ageretur, ut filio liceat id facere*] legendum mihi videtur: *qui matri tulerit auxilium adverſus injuriam verberum, ſed tum tantum, cum ita res ageretur, ut filio tamen non liceret id facere.* CAPP.

1 His excerptis Frober. titulum præſcripſit: *Auctor innominatus de Rhetoricis.*

2 *in Dialogo de Rhetorica*] in conſequentibus extat ille Alcuini Dialogus cum Carolo M. Imperatore.

NOmen eſt, quod unicuique perſonæ datur, quo ſuo quæque proprio & certo vocabulo appellatur. Nam de nomine nonnunquam aliquid ſuſpicionis ſive argumentationis naſcitur; ut ſi dicamus idcirco aliquem Calidium 3 vocari, quod temerario & repentino conſilio ſit. Nam ejusmodi nomina quaſi indices morum hominibus ſæpiſſime imponuntur.

AC de natura licet aliquando ducere ſuſpiciones, cujus partes ſunt plurimæ. Aut enim ſexus conſideratur; ut vir, an mulier ſit: aut natio; ut Grajus, an barbarus: aut patria; ut Athenienſis, ſive Lacedæmonius: aut cognatio; quibus majoribus, quibus conſanguineis ſit editus: aut ætas; ut puer, an adoleſcens; natu grandior, an ſenex: præterea 4 commoda aut incommoda conſiderantur; a natura data animo, aut corpori 5 hoc modo: Valens, an imbecillus; longus, an brevis; formoſus, an deformis; velox, an tardus; memor, an obliviosus; pudens, patiens, an contra; & omnia hæc quæ naturæ ſunt attributa, ad aliquam conjecturam faciendam.

ET ex victu multæ trahuntur ſuſpiciones, cum quemadmodum, & apud quos, & a quibus educatus & eruditus ſit, quæritur; & cum quibus vivat, qua ratione vitæ, quo more domeſtico vivat.

ET ex fortuna ſæpe argumentatio naſcitur; cum ſervus, an liber; pecunioſus, an pauper; nobilis, an ignobilis; felix, an infelix; privatus, an in poteſtate ſit, aut fuerit, aut futurus ſit, conſideratur; aut denique aliquid eorum quæritur, quæ fortunæ eſſe attributa intelligantur.

HAbitus 6 autem, quod in aliqua perfecta & conſtanti animi aut corporis abſolutione conſiſtit, aut virtutis; aut artis alicujus perceptione; & item corporis aliqua commoditate, non natura data, ſed ſtudio & induſtria comparata. Ipſa cauſa poſita docebit, quid hic quoque locus ſuſpicionis oſtendat.

AFfectio eſt animi aut corporis ex tempore aliqua de cauſa commutatio; Ut lætitia, metus, cupiditas, moleſtia, morbus, debilitas, & alia quæ in eodem genere reperiuntur. Et ideo affectionis quidem ratio perſpicuam ſolet per ſe gerere conjecturam 7; ut amor, iracundia. Propterea quod & illorum vis intelligitur, & quæ res harum aliquam rem conſequatur, facile cognitu.

STudium autem, quod eſt animi aſſidua, & vehementer ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio; ut philoſophiæ, poëticæ, geometriæ, literarum. Facile ex eo ducetur argumentatio ejus, quod res in cauſa deſiderabit.

Item

3 *Calidium*] perperam legeb. *Callidium*. Capp.

4 *præterea*] perperam legebatur *propterea*, vid. Ciceron. L. I. *de Invent.* C. 24. Capp. *præterea* habet etiam Frob.

5 *a natura data animo aut corpori*] ita omnino legendum ex laudato Ciceronis loco, unde hæc manifeſte deſcripta ſunt. Antea legebatur; *an natura data animo an corpori.* Capp.

6 *Habitus autem*] ſubaudiri poteſt *dicitur.* Capp.

7 *ſolet per ſe gerere conjecturam*] apud *Alcuinum* in conſequentibus legitur: *ſolet præ ſe ferre conjecturam.*

ITem ex conſilio ſumetur aliquid ſuſpicionis. Nam conſilium eſt aliquid faciendi, non faciendive excogitata ratio.

FActa autem, & caſus, & orationem tribus ex temporibus conſiderabimus; quid fecerit, aut quid ipſi acciderit, aut quid dixerit; & quid faciat, quid ipſi accidat, quid dicat; aut quid facturus ſit, quid ipſi caſurum, qua ſit uſurus oratione.

DE HIS QUÆ 8 NEGOTIIS SUNT ATTRIBUTA.

NEgotiis quæ ſunt attributa, partim ſunt continentia cum ipſo negotio, partim in geſtione negotii conſiderantur, partim adjuncta negotiis ſunt, partim geſtum negotium conſequuntur.

COntinentia cum ipſo negotio ſunt ea, quæ ſemper adfixa eſſe videntur ad rem, neque ab ea poſſunt ſeparari. Ex his prima eſt brevis complexio totius negotii, quæ ſummam continet facti, hoc modo. Patris occiſio, patriæ proditio eſt. Deinde cauſa 9 ejus ſummæ, per quam, & quamobrem, & cujus rei 10 cauſa factum ſit, quæritur. Deinde in ipſo genere negotii, quid actum ſit, deinde quid poſtea factum ſit.

IN geſtione negotii (qui locus ſecundus erat) quæritur locus, tempus, modus, occaſio, facultas.

LOcus conſideratur, in quo res geſta ſit, ex opportunitate quam videtur habuiſſe negotium adminiſtrandum. Ea autem opportunitas quæritur ex magnitudine, intervallo, longinquitate, propinquitate, ſolitudine, celebritate, natura ipſius loci, & vicinitatis, & totius regionis. Ex his etiam attributionibus; ſacer, profanus; publicus, privatus; alienus, an ipſius 11 de quo agitur, locus ſit aut fuerit.

TEmpus autem eſt id quo nunc utimur (nam ipſum quidem generaliter definire difficile eſt) pars quædam æternitatis, cum alicujus annui, menſtrui, diurni, nocturnive ſpacii certa ſignificatione. In hoc & quæ præterierint 12, conſiderantur; & eorum ipſorum, quæ propter vetuſtatem obſoleverint 13, aut incredibilia videantur, ut in fabularum numerum reponantur; & quæ jam diu geſta, & a memoria noſtra remota, tamen faciunt 14 fidem, vere tradita eſſe, quod eorum monumenta certa in literis extent; & quæ nuper geſta ſunt, quæ ſcire plerique poſſunt; & item quæ in-

8 DE HIS QUAE &c.) titulum hunc in proprium locum, unde perperam avulſus fuerat, reſtituimus. CAPP.

9 *cauſa ejus ſummæ*] perperam legebatur *cauſæ*; emendavimus ex ipſo CICERONE L. I. de *Invent.* C. 26. CAPP.

10 *cujus rei cauſa*] male editum erat; *cujus rei factum ſit*; quod etiam emendavimus ex eodem CICERONE ibid. CAPP.

11 *an ipſius de quo agitur locus ſit*] antea legebatur: *an ipſius ſit de quo agitur locus ſit*; ubi τὸ *ſit* perperam geminatum erat. vid. CICERON. de *Invent.* C. 26. CAPP.

12 *quæ præterierint*] legimus *præterierunt* apud CICERONEM de INVENT. L. I. C. 26. CAPP.

13 *quæ propter vetuſtatem obſoleverint, aut incredibilia videantur, ut in fabularum numerum reponantur*] apud CICERONEM *ibid.* legimus: *Obſoleverunt, ut incredibilia videantur, & jam in fabularum numerum reponantur.* CAPP.

14 *tamen faciant fidem*] in CICERON. ſcribitur; *faciunt*, CAPP.

inſtent in præſentia, & cum maxime fiant [15]; & quæ conſequantur, in quibus poteſt conſiderari, quid ocyus, quid ſerius futurum ſit. Nam ſæpe oportet commetiri cum tempore negocium & videre [16], poterit ne aut magnitudo negotii, aut multitudo in eo tranſigi tempore.

OCcaſio autem eſt pars temporis, habens in ſe alicujus rei faciendi [17] aut non faciendi opportunitatem. Verum in tempore ſpacium quodammodo declaratur. In occaſione, ad ſpacium temporis, faciendi quædam opportunitas intelligitur [18]. Hæc in tria diſtribuitur genera; publicum, commune, ſingulare.

Publicum eſt, quod civitas univerſa aliqua de cauſa frequentat; ut ludi, dies feſtus, bellum.

Commune, quod accidit omnibus eodem fere tempore; ut meſſis, vindemia, calor, frigus.

Singulare eſt, quod aliqua de cauſa privatim alicui ſolet accidere; ut nuptiæ, ſacrificium, funus, convivium.

MOdus eſt, in quo quemadmodum & quo animo factum ſit, quæritur; cujus partes ſunt prudentia, & imprudentia.

Prudentiæ autem ratio quæritur ex his quæ clam, an palam; vi, an perſuaſione fecerit [19].

Imprudentia autem in purgationem [20] confertur; cujus partes ſunt inſcientia [21], caſus, neceſſitas.

Facultates ſunt, aut quibus facilius aliquid fit, aut ſine quibus non fit.

ADjunctum negotio autem illud intelligitur, quod majus, & quod minus, & quod ſimile in negotio quod agitur, & quod æque magnum, & quod contrarium, & quod plurimum diſtat, quod diſparatum, & genus, & pars, & eventus.

Majus & minus & æque magnum, ex vi, & ex numero [22], & ex figura negotii, ſicut ex ſtatura corporis, conſideratur [23].

Simile autem ex ſpecie comparabili aut conferenda, atque adſimulanda natura judicatur.

Con-

15 *& cum maxime fiant*] in Ciceron. *ibid.* & quæ *maxime fiant.* Capp. mihi etiam apud Ciceron. *cum maxime* ſcribendum videtur. Uſus τῦ *cum maxime* vel ex Grævio ad Ciceron. *Off.* L. II. *c.* 7. notiſſimus

16 *& videre*] perperam editum erat *videri*, ut patet ex Ciceron. *ibid.* Capp.

17 *alicujus rei faciendi*] apud Ciceron. *ibid. alicujus rei idoneam faciendi.* Capp.

18 *intelligitur*] apud Ciceron. *l. c. intelligitur adjuncta.* Capp.

19 *quæ clam, an palam; vi, an perſuaſione fecerit*] peſſime editum fuerat: *quæ clam an pervaſione fecerit.* Emendavimus ex Ciceroniano contextu, qualis refertur in Marii Victorini *Commentariis.* Nam in vulgatis Tullii editionibus perperam legitur: *quæ clam, palam, uti perſuaſione fecerit.* Capp.

20 *in purgationem*] quæ pars eſt *veniæ*, id eſt, *illius qualitatis aſſumptivæ ſtatus*, qui vocatur *venialis* aut *deprecatio* Capp.

21 *inſcientia*] apud Ciceron. ibid. C. 28. legitur *inſcitia.* Capp.

22 *majus & minus . . . . ex vi & ex numero*] male editum erat: *& minus . . . & ex vi &c.* vid. Ciceron. *l. c.* Capp.

23 *ex ſtatura corporis*] perperam legebatur: *ex actu corporis*; ut liquet ex ipſo Cicerone *ibid.* Capp.

Contrarium eſt, quod poſitum 24 in genere diverſo, ab eo, cui contrarium dicitur, plurimum diſtat; ut frigus calori, vitæ mors.

Diſparatum eſt autem, id quod ab aliqua re per oppoſitionem negationis 25 ſeparatur hoc modo; *ſapere*, & *non ſapere*.

Genus eſt, quod partes aliquas complectitur 26; ut cupiditas.

Pars eſt, quæ eſt ſub genere 27; ut amor, avaritia.

Eventus eſt exitus alicujus negotii 28, in quo quæri ſolet, quid 29 ex quaque re evenerit, eveniat, eventurum ſit; ut ex arrogantia odium, ex inſolentia arrogantia.

QUarta autem pars eſt ex his quæ negotio 30 dicebamus attributa, conſecutio. Eæ res in hac quæruntur, quæ geſtum negotium conſequuntur.

Primum, quod factum eſt 31, quo id nomine appellari conveniat.

Deinde, ejus facti qui ſint principes & inventores.

Qui denique auctoritatis ejus & inventionis comprobatores atque æmuli.

Deinde quæ de ea re 32, aut quæ ejus rei ſit lex, conſuetudo, actio 33, judicium, ſcientia, artificium.

Deinde quid ex natura 34 ejus vulgo evenire ſoleat, an inſolenter & raro. Poſtea homines ſua auctoritate id comprobare, aut offendi 35 in his conſueverint 36, & cætera, quæ factum aliquid ſimiliter confeſtim aut ex intervallo ſolent conſequi. Ac negotiis fere res hæ, quas commemoravimus, ſunt attributæ.

24 *quod poſitum in genere diverſo*] antea legebatur: *poſitum eſt*: ſed τὸ *eſt* prorſus abundabat. vid. CICERON. *l. c.* CAPP.

25 *per oppoſitionem negationis*] editum fuerat: *præpoſitione negationis*. Sed eam lectionem ſecutus ſum, quæ extat apud CICERON. l. c. C. 28 CAPP.

26 *complectitur*] apud CICERON. *ibid. amplectitur*. CAPP.

27 *quæ eſt ſub genere*] apud CICERON. *quæ ſubeſt generi*. CAPP.

28 *exitus alicujus negotii*] τὸ *negotii*, quod hic deerat, ſupplevi ex CICERON. *ibid.* CAPP.

29 *quid ex quaque re evenerit*] antea legebatur: *quod* CAPP.

30 *quæ negotio dicebamus attributa*] apud CICERON. *ibid.* C. 28. legitur: *quas negotiis dicebamus eſſe attributas*. CAPP.

31 *primum quod factum eſt*] τὸ *quod* addidimus ex CICERONE *ibid.* CAPP.

32 *quæ de ea re*] in CICERON. *ibid.* legitur: *ecquæ ea de re*. CAPP.

33 *actio*] antea editum erat *pactio*. emendavimus ex CICERON. ibid. CAPP.

34 *quid ex natura ejus*] perperam legebatur antea; *natura ejus*. Sed *quid ex* ſupplevi ex CICERONIANO contextu *ibid.* CAPP.

35 *aut offendi in his*] peſſime editum erat, *ac defendere in his*. Emendavi ex CICERONE *ibid.* CAPP.

36 *conſueverint*] antea legebatur: *conſuerunt*. CAPP.

EMPO.

EMPORII RHETORIS
DE ETHOPOEIA AC LOCO COMMUNI LIBER.

ETsi allocutio non eſt plena materia oratorum, eſt tamen vel materiæ portio, vel omnium præparatio 1. Affectus enim ineſſe omnibus orationibus debet, cujus imitandi prima hic exercitatio datur. Denique a nonnullis hæc materia *ethopœia* vocatur, quod *ethos* 2, id eſt affectum dicentis effingat. Dat præterea & elegantis ſtyli diſciplinam. Cum autem ſint tres figuræ 3, vaſta 4, humilis 5, temperata (quas Græci characteres 6 vocant, Aſianum, Atticum 7, Rhodium) hinc aptam materiæ, ſenſuum, ſententiarum, verborumque formam accommodare meditamur. Aliter enim orationem vel incipit, vel exequitur iratus, aliter timens, aliter gaudens, aliter triſtis, aliter ſenex, aliter juvenis, aliter vir, aliter fœmina. Refert in dicendo, Deus an homo ſit; laſcivus, an tetricus; ignavus, an fortis; doctus, an ruſticus. Sit igitur alacris lætantis oratio, tumens vani, brevis & conſciſſa properantis, meretriculæ mollis & blanda, matronæ ſeria, ſenum gravis, temeraria pueri, miſeri humilis, longa & multa ambiens confitentis, paraſiti faceta, matris anxia, incondita ruſtici, oratoris ornata. Poſtremo in omnibus dictionibus mores ejus, cujus verba fingenda ſunt, exprimamus. Quod genus allocutionis, ut ſupra dixi, *ethopœia* nominatur.

ESt ſane præter *ethos* & *pathopœia*, qua imitamur affectum non naturalem, ſed incidentem. Quam materiam ab *ethopœia* prave diſtinguunt, qui putant eſſe *ethe* [ἤθη], quæ lætos fingant; *pathe* [πάθη] vero, quæ triſtium ſint, cum ideo hoc ſit pathetica nomine nuncupata, quod accidens alter affectus, naturalem illum morem ſæpe ſubvertat, patiaturque natura velut vim quandam, cum is qui loquitur, a ſuo loquendi more declinet: Ut cum Hercules, cujus conſtans fuit ſemper oratio, parricidium ſuum luget: Vel cum apud HOMERUM Achilles ſemper minax, circumventum ſe a flumine gemit: Aut cum Mezentius ſemper crudelis, vel Turnum precatur, ut ſe ſuſcipiat, vel Æneam, ut ſibi tribuat ſepulturam. Denique *ethos* perſonam ſequitur ſemper, *pathos* cauſam. Igitur cum incurrens præponderabit affectus, tunc vocabitur *pathopœia*: ne tamen plene affectus qui ingeneratus eſt, deſeratur. Nam neque

1 *præparatio*] alludit ad Rhetoricæ artis προγυμνάσματα *præexercitamenta*, *præparationes*. vid. APHTHONII, THEONIS & HERMOGENIS προγυμνάσματα. CAPP.

2 *ethos*] EMPORIO τὸ ἦθος, eſt affectio naturalis; τὸ πάθος autem affectus accidens & naturæ quaſi vim faciens. CAPP.

3 *figuræ*] id eſt, dicendi formæ. Vulgo ſtylos dicimus, & Sermonis characteres. CAPP.

4 *vaſta*] τὸ ἁδρὸν, hoc eſt, copioſum & amplum dicendi genus, quod alias magnificum & ſublime dicitur, unde huic opponit EMPORIUS humilem dicendi figuram. CAPP.

5 *humilis*] alias dicitur ἰσχνὸν, id eſt ſubtile, exile, tenue dicendi genus. CAPP.

6 *characteres*] HERMOGENES τοῦ λόγου ἰδέας vocat, alii πλάσματα. CAPP.

7 *Atticum*] quatenus Atticorum dicendi genus erat ſubtile, preſſum, conciſum, limatum; non inflatum, non tumidum, non inane, non redundans, cujusmodi erat Aſianum. CAPP.

que ipſe Mezentius ſic precatur ut Turnus, nec ſic vulnere ſuo Mars mœret, ut Venus. Valeat ergo interdum mios ingeneratus 8, dum tamen qui ſupervenit 9, propenſius exequatur, ſi plus in materia vis ipſius prævalebit: ſin mediocris ſit, qui acceſſit affectus, leviter inſeratur.

TErtium genus eſt *ethopœia*, quod rei gerendæ tantum cauſa inducitur. Quale eſt illud: [*Æn. IV.* 223.]

Vade, age, nate, voca Zephyros;

Et [*Æn. XI.* 243.]

Vidimus, o cives, Diomedem;

quæ materia *pragmatica* 10 nominatur. Raro tamen ita ponitur, ut non vel breviter aliquis illic affectus operetur, ſicut in hac operam ſuam ſedulo commendat Venulus, extollit Diomedem.

EST & illud quartum genus allocutionis, quod ab oratoribus magnis in cauſis gravioribus & tragicis frequenter aſſumitur, cum mutis damus verba, & fingitur perſona quæ non eſt; ſicut M. TULLIUS verba provinciæ vel Reip. inducit: Id *proſopopœia* vocatur.

PRoſpecto igitur genere materiæ, & formato habitu mentis ad ſpeciem dicendi, principium quærendum eſt. Sumitur autem aut de perſonis, aut de re, aut de tempore, aut de loco. De perſonis ante omnia, vel de noſtra, vel de ejus apud quem ſermonem habemus, vel de illius de quo loquimur.

De noſtra, ut eſt apud VIRGILIUM in verbis Junonis: [*Æn. I.* 41.]

Me ne incepto deſiſtere victam?

Vel in Turni verbis: [*Æn. XII.* 931]

Equidem merui, nec deprecor, inquid.

De perſona ejus apud quem loquimur, ut eſt in eodem: [*Æn. I.* 69.]

Æole, namque tibi.

Et illud: [*Æn. XI.* 124.]

O fama ingens.

De perſona de qua loquimur; ut: [*Æn. V.* 781.]

Junonis gravis ira.

Et illud: [*Æn. VII.* 359.]

Exulibus ne datur ducenda Lavinia Teucris?

De re, ut eſt illud: [*Æn. VI.* 185. 186.]

Non hac ſolennia nobis,
Has ex more dapes?

Et

8 *ingeneratus*] igitur, τὸ ἦθος eſt mos ingeneratus & naturalis; τὸ πάθος vero affectus incidens, incurrens, ſuperveniens. CAPP.

9 *qui ſupervenit*] ſupple τὸ πάθος, affectus. CAPP.

10 *pragmatica*] πραγματικὴ, quam *negotialem* vocare ſolent Latini Rhetores; quia circa gerendum vel non gerendum negotium aliquod verſatur. CAPP.

Et illud: *Maxime rex.*

De tempore; ut: [*Æn. VIII.* 374.]

Dum bello Argolici.

Et illud: [*Æn. VI.* 657.]

Veniſti tandem.

De loco: [*Æn. VI.* 673.]

Nulli certa domus.

Nec tamen in omnibus materiis hæc univerſa ponenda ſunt; ſed univerſa reputanda, ut tractatis omnibus, id quod ſit aptiſſimum, delegatur: quamquam aliquando & duas res ex iſtis, aut etiam tres recipit una materies, raro tamen; ut eſt in Ilionei verbis. A perſona ad quam loquimur: [*Æn. I.* 526.]

O regina novam.

Et, [*Æn. II.* 3.]

Infandum regina jubes renovare dolorem.

Ab ea quæ loquitur; ut eſt: [*Æn. I.* 528.]

Troes te miſeri.

De re: [*Æn. I.* 530. 531.]

Non nos aut ferro Libycos populare penates,
Venimus.

Receptis ergo principiis, apteque conſcriptis, ipſa materia per temporum ordinem digeratur. Eſt enim ſecundum naturam, ut prius, quæ geſta ſunt, explicemus; deinde, quæ nunc geruntur; ad ultimum, quæ gerenda ſunt. In qua diviſione diſcrimen eſt, ne omnia per narrationem ac fabulam tranſigantur. Itaque id ſolum delegemus 11, quod pertinebit ad rem, quæ in themate continetur. Sane & hic cogitemus ſic omnes fere materias 12; ſed alias uberius, alias parcius; nonnullis pleraque deeſſe. Sit ergo exemplo de eodem VIRGILIO, ſermo Junonis, cum Æneam in Italia videret. Eſt enim perſona quæ loquitur: [*Æn. VII.* 293.]

Heu ſtirpem inviſam.

Dein de præterito: [*Æn. VII.* 294.]

Num Sigeis occumbere campis,

Et deinceps uſque illud: [*Æn. VII.* 302.]

Quod vaſta charybdis
Profuit.

De præſenti: [*Æn. I.* 176.]

Optata potiuntur Troes arena.

De futuro: [*Æn. VII.* 313.]

Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,

Et cætera quæ ſequuntur.

DE

11 *delegemus*] malim legere *deligemus.* CAPP. Sic paulo ſuperius pro *delegatur*, rectius forte deligatur.

12 *ſic omnes fere materias*] forte legendum eſt: *ſic omnes ferre materias.* CAPP.

DE LOCO COMMUNI.

LOcus communis eſt inſignis [13] & notabilis facti ad augendum pertinens executio [14], vel qua ſummum bonum, vel qua maximum crimen aliquam in ſe admirationem ipſa novitate convertit. Æque enim prædicabilia & infanda commiſſa, licet diverſo judicio, ſimili tamen commutatione [15] mutantur [16]. Sed hujus materiæ propoſitioni hanc primam convenit ineſſe obſervationem, ut factum quod bonum eſſe videatur, tale omnino ponatur, ut obnoxium crimini eſſe non poſſit; vel quod malum, alieniſſimum laude ſtatuatur. Cujus [17] hæc tota vis eſt, ut quod in illa laudari poſſit, non poſſit ex contrario non probari [18]. Itaque proponemus hoc factum quod a reprehenſione remotum ſit, in viro forti [19]; item proponemus quod laudis minimæ ſit, in parricida; & utrumque maxime conabimur augere dicendo [20].

Et quoniam hoc materiæ genus vel ſimplex, vel duplex, vel compoſitum eſt; quibus gradibus actiones [21] quædam augendæ ſint, hoc modo deprehendemus. Simplex locus eſt communis in ſacerdotem pium: Duplex, in ſacerdotem pium templorum plurium: Compoſitus in ſacerdotem pium templorum plurium, qui ſacra æde flagrante, & ſimulacrum de incendio rapuit, cum oculos perdidiſſet.

Item in malo facto locus communis eſt ſimplex, in veneficam virginem; duplex, in veneficam virginem & parricidam: compoſitus, in veneficam virginem & parricidam, quæ aliam veneficam carminibus ſuis fecit ardere.

Quibus inſpectis, cavenda eſt illa turpiſſima vitii familiaritas, qua communiter auſpicamur, id eſt, ut dicamus: *Rem magnam ad vos, judices, defero, imo nulli alii comparandam*; vel: *Adduco ad vos reum omni immanitate cæteros ſupergreſſum.* Sed inſpiciendi perſonarum habitus, ut ſacerdotis vittæ, & infulæ, & purpura [22] veſtis; ut viri fortis arma & pulvis & ſudor & ſanguis.

Et

13 *inſignis & notabilis facti ad augendum pertinens executio, vel qua ſummum bonum &c*] peſſime editum fuerat: *in ſignis & non tabulis, facti ad augendum pertinens executio. Sive illud vel qua ſummum &c.* Capp.

14 *executio*] ſic etiam dicitur a Græcis Rhetoribus ἐργασία & ἐπεξεργασία. vid. Hermogen. de *Invent.* Capp.

15 *ſimili commutatione*] hoc eſt; per artem loci communis bona facta mutantur in alia longe præſtantiora; mala vero ſimili commutatione mutantur in alia longe pejora, deteriora; unde paulo poſt ait Emporius de loco communi: *idem & in bonis arte ſejungendis, & in malis eſt conſtitutus*, ubi vide quæ annotavimus. Capp.

16 *mutantur*] perperam antea legebatur *mutatur*. Capp.

17 *Cujus*] materiæ videlicet, hoc eſt, loci communis. Capp.

18 *ut quod in illa laudari poſſit, non poſſit ex contrario non probari*] male editum erat: *ut quod in illa laudari poſſit, poſſit ex contrario &c.* ceterum τὸ *non probare* idem eſt quod *vituperare*, *reprehendere*; ut patet ex conſequentibus, ubi ait: *Si cœlum aut terram . . . . . vituperare conamur, ea ipſa, per quæ vivimus, non probamus.* Capp.

19 *in viro forti*] perperam editum fuerat: *in viro fortitudo.* Capp.

20 *conabimur augere dicendo*] τὸ *augere* quod in præcedenti editione deerat, neceſſario ſupplendum fuit. Capp.

21 *actiones quædam augendæ ſint*] legebatur antea *occaſiones*; quod ſane verbum huic loco nequaquam congruere poteſt: ſi quis tamen pro *actiones* legere malit *orationes*, nihil moror. Capp.

22 *purpura*] antea legebatur *purpuræ*. Capp.

Digitized by Google

ET de his omnibus concinna & brevia, & (quod eſt gratiſſimum) nova principia accommodanda; ad quæ præſtabunt etiam vultus hominum conſiderati; ut Latronis torva facies, truces oculi, crinis immiſſus 23, corpus immane; ut adulteræ proterva lumina, impudens color, adjumentis pluribus formæ quæſitæ. Præſtabunt & materiam uniuscujusque, in quem dicemus, ſectatores & comites quos ei adeſſe credibile eſt; ut ſobrio continentes, eloquenti diſertos, duci milites; contraque meretrici amatores, luxurioſo paraſitos, avaro cupidos.

Nec minus officia cujuſque perſonæ dabunt adiumenta principiis; ut ſi in philoſophum dicam: *non expectat ſapiens quidem gratias, nec deſiderat præmia; ſed nos prætermittere ea, quæ optime meruit, non oportet*; vel ſi aliquid, quod orator fecerit, augeamus: *Notum quidem erat, judices, quantum eſſet in eloquentia bonum: hic tamen probavit artem illam in ſe ſummam induſtriam continere*; Vel ex contrario: *Nulla quidem pœna gravis eſt latroni; ſed nihilominus puniendus eſt*; Vel: *Magnam quidem ſcio, judices, hunc in beneficio ſuo poſuiſſe fiduciam, & ſperare, ut in crumena viribus abſolutionis ſuæ habeat poteſtatem: ſed tanto magis immanitas illius opprimenda.*

POſt quæ ſequentur diviſiones loci 24 a conſilio, a facto, a comparatione, ab eventu; diſtributo illo quidem ſingulari & præſtantiſſimo ordine trium temporum, præteriti, præſentis, futuri. Nam & in eo gradu qui *a conſilio* vocatur, quique id agit, ut cogitatio exprimatur quæ præceſſerit factum, præteritum tempus attingitur; & in eo qui *a facto* nominatur, quique id laborat, ut velut coram res oculis audientium ſubjiciatur, vis temporis præſentis impletur, & in eo cui nomen eſt *a comparatione*, æque præſens tempus efficitur. Nam locus ultimus ipſo eventus vocabulo futurum teſtatur.

SIt ergo exempli loco diviſio loci communis in juvenem bonum regem. Dicemus enim *a conſilio*, illum a cæterorum juvenum more digreſſum, indolem ætatis non malis artibus & libidinibus dediſſe; ſed ſtatim gravitate ea vixiſſe, ut ſeniores quoque anteiret induſtria, dignuſque regno videretur adoleſcens: quæ, quam copioſe dicere liceat, ſatis clarum eſt.

ITem a facto 25 (cujus hæc, ut proxime diximus, tota vis eſt, ut quandam faciem negocii præſentis inducat) dicemus, florere Rempublicam, cives in ſtatu beatiſſimo conſtitutos; adjiciemus etiam illud: *Intuemini parumper faciem civitatis, conſiderate univerſa ſupra votum omnium effluentia*, & cætera, quibus poteſt deſcriptioni huic cumulus accreſcere.

AT vero comparationes ſumemus hoc modo; majora cum majoribus conferendo, & ſic ea quæ extollimus, majora faciendo. *Quod ſi iſte eſſet tantum continens in juven-*

23 *crinis immiſſus*] id eſt, prominens, prolixus, longus. CAPP.

24 *loci*] ſupple *communis*. CAPP.

25 *item a facto*] præpoſitionem *a*, quæ deerat, ſupplevimus, quia in præcedentibus dixit EMPORIUS: *Diviſiones loci a conſilio, a facto &c.* . . . . . *dicemus a conſilio.* CAPP.

juventa, mirum putaremus 26; *ſi nihil aliud quam manu ſtrenuus, gratularemur; ſi denique in regia poteſtate vitiis mediocribus uteretur, prædicabilis haberetur: Cum vero non uno aliquo bono præditus ſit, ſed plenus univerſis virtutibus, & ne minima quidem morum labe culpandus, faciatque tantum, quantum vix faceret, quem jam ætatis maturitas roboraſſet, qua tandem admiratione cumulandus eſt!*

JAm ab eventu prompta pars eſt, tametſi culpa dicentium & ipſa vulgaris eſt, cum ita dicitur: *Quamobrem, judices, huic præmia digna decernite, ſi ſequi cæteros ejus vultis exemplum* Itaque ſic potius pars iſta tractanda eſt, ut in illa rebus magis quam perſonis ſimus adjuncti: *Quæ autem abhinc bona etiam in poſteros propagata conſpicio! quam tranquillitatem! quod ocium! quam fiduciam ſecuritatis æternæ!* Quoniamque & hoc ipſum videri obvium poteſt in hunc locum, quæ aliter eſſent ventura, tractemus hoc modo: *Quod ſi iſte ſe nobis non hujuſmodi principem præſtitiſſet, quam ſuperbiam, quos faſtus & mixta libidini ſupplicia pateremur?*

ET ne malorum quoque facinorum executionem præteriſſe videamur, ſit exemplo locus communis in virginem parricidam; in quo a conſilio 27 licet dicere: *ubi ſunt illi virginum mores, qui contra oculos elevare & libere loqui verebantur, & aliquid vel innocenter audire?*

LIcet & de facto inducere cæſum ferro a filia patrem, cum is mortem minime vereretur, etiam gravi vulnere eſſe trajectum, ut illud vix credi poſſit virgo feciſſe.

ITem promptum eſt a comparatione ſubjungere: *ne verbo quidem licitum violare pietatem, ne obſequium quidem parentibus denegare; jam in eum qui genuit, verberibus uti, proximum parricidio eſt: Quid igitur crimen eſt occidere* 28? Item: *Parricidium in viro quoque, & in eodem juvene intolerabile fuiſſet: quamquam illum & fervor ætatis, & luxuriæ licentia, & noviſſime fiducia virium in facinus coegiſſet: Virginem vero quæ nondum matura conjugio, cujus manus nihil aliud quam penſa decuiſſent, ferrum & parricidium non refugiſſe, habendum in majore prodigio, quam ipſum eſt parricidii nomen.* Æque & eventus loco dici poteſt: *Quid autem, ſi ſolverit hæc pudorem, ſicui viro in audaciam tranſierit muliebrem; nonne ipſum virum, nonne ſi quos habuit liberos, trucidabit, & reducet in præſens ſeculum exemplum horribilium fabularum*? Mihi enim videtur comparationis & eventus loco narrativum aliquod 29 poſſe miſceri exemplum, vel hiſtoricum; dummodo ab his locis iterum ad ſpeciem revertamur.

Emporii Rhetoris de Ethopoeia & Loco communi Libri, finis.

26 *mirum putaremus; ſi nihil aliud quam manu ſtrenuus, gratularemur; ſi denique &c*] in editione præcedenti male interpunctum fuerat: *Mirum putaremus, ſi nihil aliud quam manu ſtrenuus. Gratularemur ſi denique &c.* CAPP.

27 *in quo a conſilio licet dicere*] hoc etiam in loco præpoſitionem *a* ſupplendam eſſe exiſtimavimus. vide notam penultimam. CAPP.

28 *quid igitur crimen eſt occidere*] perperam interpunctum fuerat antea hoc pacto: *quid igitur? Crimen eſt occidere?* CAPP.

29 *narrativum aliquod*] narrationes fabuloſas τὰ διηγήματα intelligit, cujus generis habes apud APHTHONIUM de Apolline & Daphne; unde τὸ *narrativum* opponit *Hiſtorico.* CAPP.

EMPO-

EMPORII RHETORIS DEMONSTRATIVÆ
MATERIÆ PRÆCEPTUM.

DEMONSTRATIVA materia, quæ vulgo laudativa dicitur, non ſolum in prædicatione hominis alicujus, aut rei; ſed etiam in reprehenſione conſiſtit. Unde competentius multo *demonſtrativa* dicitur, cum eadem aliquis ſæpe culpabitur. Quantum enim inter eos convenit, qui præcepta dicendi probatiſſime proſecuti ſunt, non poteſt *demonſtrativa* materia dici, niſi quæ talis ſit, ut eâ ex diverſo aliquis [1] vel laudari vel vituperari poſſit.

Itaque demonſtrativa materia erit in Tullium vel in Cæſarem; quoniam utrumque eorum & laudare promptum eſt, & reprehendere. At vero in hominem pium, in virum fortem, in eum qui ſit continens, dicere, demonſtrativa non erit; quia hi ex contrario carent crimine: eritque potius communis locus, qui imperitorum maxima pravitate tantummodo in accuſatione componitur. Idem enim & in bonis [2] arte ſejungendis [3] & in malis eſt conſtitutus; ſi modo ipſi per naturam aut tantummodo prædicandi ſunt, aut tantummodo non probandi. Nam ſicut in hominem pium, in virum fortem communi loco perorabitur (quæ omnia a vituperatione ſemota ſunt) ita dicetur in prædonem, veneficam, parricidam: quæ contra omnia [4] a laude diverſa ſunt.

SEd quoniam *demonſtrativa* materiæ appellatio jam inveterata ignoratione ſublata eſt, proponenda mihi hæc exercitatio [5] videtur ſpecie quæ electa eſt, in quacumque perſona, id eſt, ut dicatur aut laus ipſius, aut vituperatio.

LAudatur autem aliquis aut reprehenditur ex his quæ ſunt ante ipſum, quæ in ipſo, quæ poſt ipſum.

Ante ipſum; ut genus, patria, parentes, propinqui.

In ipſo; ut nomen, ut educatio, ut inſtitutio, ut corporis ſpecies, ut ordo factorum. Poſt

1 *ut eâ ex diverſo aliquis &c.*] in præcedenti editione legebatur: *ut ex ea ex diverſo aliquis &c.* ſed præpoſitionem *ex*, quæ perperam geminata erat, ante pronomen *ea* delevimus. Nam & paulo ſupra ait EMPORIUS: *eadem aliquis ſæpe culpabitur.* CAPP.

2 *& in bonis*] præpoſitionem *in*, quæ antea deerat, ſupplevimus, quia ſtatim ſequitur: *& in malis eſt conſtitutus.* CAPP.

3 *in bonis arte ſejungendis & in malis &c.*) id eſt, per artem Rhetoricam vel per loci communis artem boni quidam ſejunguntur ab aliis bonis, quibus longe antecellere demonſtrantur: idem dicas de malis. Eodem fere ſenſu dixerat ſupra: *æque prædicabilia & infanda commiſſa, licet diverſo judicio, ſimili tamen commutatione mutantur;* in alia ſcilicet longe majora, idque per loci communis artem. CAPP. pro *arte ſejungendis* Frob *artibus augendis.*

4 *omnia a laude diverſa ſunt*) perperam legebatur antea: *omni a laude*, ut ſatis patet vel ex illo præcedenti: *quæ omnia a vituperatione ſemota ſunt.* CAPP. Frob. quoque *omnia*, ſed omiſſa præpoſitione *a*.

5 *proponenda mihi hæc exercitatio videtur ſpecie quæ electa eſt*) longe lubentius legerem: *proponenda mihi hæc exercitationis videtur ſpecies &c.* CAPP.

Poſt eum; ut ipſe exitus vitæ, ut exiſtimatio mortuum conſecuta.

ITaque ſi dicemus in Cæſarem, laudabimus a genere; quod Romanus, quod patricius fuerit, quod uſque ab Æneæ & Iüli gente deſcenderit: Vel reprehendetur, quod nihil ad laudem attineat ipſius, ſi urbe magna, aut genere nobili procreatus, ſi originem ſuam vitæ flagitiis coinquinaverit: quamquam mihi videtur hæc mentio generis tota parcius eſſe augenda, cum in cujuſquam poteſtate non ſit, quemadmodum natus ſit; ſed uſurpanda potius ex intervallo & pro opportunitate. Alioquin & hoc in vitio contrahemus, ut in diverſis materiis uniformiter auſpicemur.

Exin nomen tractabitur, quod Julius a familiæ ſuæ principe ipſo Iülo ſit nominatus, & Cæſar ex eo quod uni majorum ſuorum hoc nomen aſcitum ſit, occiſo in acie Elephanto, qui Cæſar vocabatur: vel contra irridebitur tam vanæ appellationis aſſumptio, quando æque ſit nomen hoc totum falſum, ferum, abortivum 6; cum ipſi qui defunctarum matrum uteris execantur, Cæſares nominentur: ſed hoc ipſum omne nimium remotum eſt, ac pene ridiculum, & tale certe, ut raro perſonæ deprehendantur 7, in quibus cauſas nominum rimari poſſumus 8. Ac ſi quid eſt quod de Cicerone, quod de Cæſare, quod de Servilio forte dicatur; neſcio quid præbeat diſputationis nomen Numæ, Gracchi, Piſonis, Cethegi.

SEquitur educatio, quam hoc pacto proferemus 9 in Cæſarem, ut illum cum eſſet puer relictus a mortuo patre, dicamus cum matre vixiſſe, quæ in eo hoc diligentior ac ſeverior fuerit, quod in illa ſola manſerit etiam patris officium: aut econtrario non probabimus educationem in contubernio mulieris & matris: Utraque re pari forma & ſexu & affectu laudabitur.

Item 10 ab inſtitutione quam plurimam in facundia & dicendi ſtudio fuiſſe probet, & quod prima, & gloria 11, & forenſis præſtantia conſecuta: itemque culpabitur, quod adeo non adeptus ſit formam 12 oratoriæ facultatis, ut eum Græcæ orationis 13 expertem fuiſſe manifeſtum ſit.

HInc forma corporis prædicabitur tanquam eminens & decora. Hinc dicetur ejusdem bonum pudicitiæ proſtitutione violatum, quam Nicomedi ſubjecerit Bithyniæ regi.

Tum

6 *abortivum*) perperam editum erat *obortivum.* Capp. *abortivum.* Frob.

7 *deprehendantur*) legebatur olim *reprehendantur*, ſed male Capp.

8 *cauſas nominum rimari poſſumus*) male editum antea fuerat: *cauſas nominum mereri poſſumus.* Emendationi noſtræ favet, quod ſtatim legitur: *neſcio quid præbeat diſputationis nomen Numæ.* Capp.

9 *proferemus*) legebatur antea *præferemus* Capp.

10 *Item*] in præcedenti editione legitur *Idem.* Capp.

11 *& gloria, & forenſis præſtantia conſecuta*] haud ſcio an legere oporteat: *& gloriam forenſis præſtantiæ conſecuta* [ſit] Capp. Frob. locum hunc ita exhibet: *& prima paupertas, & gloria, & forenſis præſtantia conſecuta*; quod parum abfuit, quin reciperemus in τὸ κείμενον. ſaltem locus hic oſtendit neque Pithoeum, neque Cl. Capp. Frob editionem monſtris ceteroquin lectionum ſcatentem & ex vitioſiſſimo Codice ad literam deſcriptam, in recenſendis his opuſculis ob oculos habuiſſe.

12 *non adeptus ſit formam oratoriæ facultatis*] erit fortaſſe qui legere malit: *famam oratoriæ facultatis* Capp.

13 *Græcæ orationis expertem*] male editum fuerat: *Græcæ exorationis.* Capp.

Tum facta omnia quæcunque pôterunt, in partem utramque ducentur. Dicetur enim accuſatione Dolabellæ famam magnæ eloquentiæ conſecutus: negabitur eandem meruiſſe, cum is, quem accuſabat, evaſerit. Dicetur honoribus per ordinem functus eſſe: intendetur 14 & quæſturam cruentam, & præturam habuiſſe turbulentam, adeo ut ſenatuſconſultis notaretur. Dicetur conſul fuiſſe popularis, & benignus in plebem, qui etiam agros putaverit dividendos: item 15 & cum collega diſſenſiſſe, & hoſtiliter uſus in eundem, & contra morem majorum in perferendis ſeditionibus perſeveraſſe: Geſſiſſe illum bella magnifica, pertinebit ad laudem, Gallias ſubegiſſe 16: aut in eodem ipſo objicietur, quod eaſdem provincias non civili modo, nec more majorum decerni ſibi per quinquennium elaboraverit, & quod tempore potius quam virtute ſuperaverit. Bellum civile quod geſſerit, inimicis illius objicietur: Clementia vero ejus in eodem adeo memorabitur, ut appareat, illum minime arma voluiſſe contra 17, nullam vnquam cauſam 18 tam magnam, quæ illum impellere ad bellum civile debuerit; ut maxime in eo lenior fuerit, non poſſe videri bellum clemens eſſe, quod tale ſit.

Mors quoque atrox & impia, & tanquam ipſis rebus humanis luctuoſa; & tamen ex hoc honeſta dicetur, quod ſit occiſus in curia ex manibus ſenatorum: E diverſo, hoſtem humani generis, & tyrannum civitatis dignum ſceleribus ſuis tuliſſe ſupplicium, multis vulneribus trucidatum, & in ipſa Pompeja curia tanquam Pompeji manibus jugulatum.

Poſtea vero declarabitur quam commota illius morte Reſpublica, quam plane ſtatus civitatis everſus, quam denique ipſis percuſſoribus ſuis malo fuerit illud 19 parricidium peregiſſe: item contra, uſque eo illius exitum fuiſſe optabilem civitati, ut pene placuerit ejusdem acta reſcindi, & hoſtem judicari, qui eadem tuebatur.

Ad hoc, felicitas quæ in illo poteſt facile laudari, extenuabitur eo, quod liberos non habuerit.

Demonſtrationes vero urbium, locorumque, jam non *demonſtrationes*, ſed *topographiæ* a pluribus exiſtimantur: itemque laudationes philoſophiæ & matrimonii & amicitiæ, &c. hujusmodi eſſe traduntur: *An ſtudendum ſapientiæ, an ducenda uxor, an expetenda amicitia.*

Jam vero laudes deorum, hymni, & pæanes quidam 20 nuncupantur: & certe demonſtrationes 21 non ſunt, quando ſacrilegii genus ſit, in iis reprehendendis exercere facundiam.

Facile

14 *intendetur*] longe lubentius legerem: *item dicetur*, idque ob ea, quæ præcedunt & ſubſequuntur Capp.

15 *item*] legebatur antea *idem*. Capp.

16 *Geſſiſſe illum bella magnifica, pertinebit ad laudem Gallias ſubegiſſe*] mirum ni hæc tranſpoſita ſunt, ſic ordinanda: *Geſſiſſe eum bella magnifica, Gallias ſubegiſſe, pertinebit ad laudem.* Capp.

17 *ut appareat, illum minime arma voluiſſe contra, nullam unquam cauſam*] perperam editum fuerat olim abſque ulla diſtinctionis nota: *ut appareat illum minime arma voluiſſe contra nullam unquam cauſam &c.* Capp.

18 *nullam unquam cauſam*] ſubauditur *contingere potuiſſe dicetur*. Capp.

19 *illud parricidium peregiſſe*] male editum erat: *illum parricidium* Capp.

20 *quidam nuncupantur*] eruditus vir D. Mailley legebat: *quibusdam*. Capp.

21 *demonſtrationes non ſunt, quando ſacrilegii*

Facile eſt elementa laudare, ſed abſurdum eſt reprehendere. Nam ſi cœlum, aut terram, aut ignem vituperare conamur, ea ipſa per quæ vivimus, non probamus.

In fontes vero, germina & flumina, & arbores & armenta dicere, jocunda quidem, ſed parum ampla materia eſt, & foro, cui præparamur, aliena: In quo cum ſemper nobis aut reprehendenda, aut laudanda perſona ſit, id agere debemus, ut ejus dictionis uſum exercitatione capiamus. Mea tamen opinio, quod materiæ genus non niſi raro uſurpandum eſt, ita nec omnino vitandum. Recipit enim in ſcholis imitatio veritatis, ſtylum generis licentioris. Hic igitur aliquando in hujuſmodi tale aliquid dicemus, auctorem 22 pro genere 23 ponemus.

Nullus tamen aut certe parvus affectus in *demonſtrativa* deprehenditur. Nam ſi in eum quem prædicavimus, aliquid pro ipſius miſeratione dicemus, id agemus, quod minime neceſſarium eſt. At vero cum aliquem reprehendemus, miſerum illum firmabimus fuiſſe, multoque facilius commotione 24 aliqua mentis utemur. Nam parentum miſerebimur, qui tam turpem genuerint, & illorum apud quos aliquis tam malus vixerit.

Adjiciunt quidam in perſonæ partibus ſexum aut ætatem, quæ non multum per ſe in omnibus valent, niſi factum aliquod accidat, quod illi ſit adjunctum. Itaque ſicut in Hercule, in Catone poteſt pueritia laudari, in qua virtutum ſuarum documenta poſuerunt 25; ſic in Neſtore, in Priamo ſenectus, quos a bello nec anni ultimi removere: Sicut in Penthesilea, in Didone, in Camilla, in Cloelia, in Lucretia valet locus ſexus, quod illius infirmitatem factis fortioribus ſupergreſſæ ſunt; ita in cæteris perſonis quæ ſunt diſſimiles, non 26 valebunt.

EMPORII RHETORIS DEMONSTRATIVÆ Materiæ Præcepti, Finis.

crilegii genus ſit, in iis reprehendendis exercere facundiam. Facile eſt &c.] in præcedenti editione perperam omnino legebatur: *Demonſtrationes quando ſacrilegii genus ſit, in reprehendendis exercere facundiam, facile eſt &c.* Emendationem noſtram multum juvat, quod paulo ſupra ſcripſit EMPORIUS: *Demonſtrativa materia non ſolum in prædicatione alicujus, ſed etiam in reprehenſione conſiſtit . . . . . non poteſt Demonſtrativa materia dici, niſi quæ talis ſit, ut ea ex diverſo aliquis vel laudari vel vituperari poſſit* CAPP.

22 *auctorem*] res enim ſæpe laudantur hoc nomine, quod talem auctorem habuerint; in *Demonſtrativa* materia ſæpe occurrit argumenti locus ab *auctore.* CAPP.

23 *pro genere*] adeo ut rei laudandæ auctor teneat locum generis; & ſuppeditet quaſi quendam laudationis locum a genere. CAPP.

24 *commotione aliqua mentis*] hoc eſt, perturbato quodam animi motu ſ. πάθει (Nam τὰ πάθη CICERO vocat *perturbatos animi motus*) & ſane paulo ſupra dixit eodem ſenſu *affectum.* CAPP.

25 *documenta poſuerunt*] antea legebatur *voluerunt* CAPP.

26 *non valebunt*] ſubauditur *ſexus & ætas.* ajebat enim paulo ſupra: *adjiciunt quidam ſexum aut ætatem, quæ non multum per ſe in omnibus valent.* CAPP.

EMPO-

EMPORII RHETORIS DE DELIBERATIVA SPECIE.

DELIBERATIO eſt, ſicut M. TULLIO placet, genus cauſæ tertium ſubſtantiæ oratoris oppoſitum. Siquidem univerſam Rhetoricam in tria cauſarum genera partitus eſt; *laudativum*, *deliberativum*, *judiciale*; quæ Græce ἐγκωμιαστικὸν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν nominant.

DEliberationes aut ſimplices ſunt, aut ex incurrenti, aut comparativæ.

Simplices, ut ſi deliberent Scythæ urbes condere 26. . . . . . cum peſtilentia laborant, utrum urbes inſtituant, an ſedes novas quærant; quod genus deliberationum ſane non ſolum duplici, ſed & triplici, & multiformi ratione ſubſiſtit; ut cum deliberat Pompejus, acie Pharſalica victus, Africam an Parthiam, an Ægyptum petat.

LOcos autem per quos *deliberativa* tractetur, fruſtra quidam 27 majore quam Romanus orator deſiderat, numero 28 augeri voluerunt. Siquidem in ſuadendo vel in diſſuadendo duodecim veluti elementa, id eſt, ut Græci appellant ςοιχεῖα conſideranda eſſe dixerunt; Legitimum, juſtum, æquum, conveniens, honeſtum, utile, religioſum, pium, civile, facile, poſſibile, neceſſarium. Quæ univerſa nominum multitudo (verum ſpectantibus) duobus tantummodo locis; honeſto, & utili; ut plurimum ab his, quibus omnia continentur ſubjecta, ſpecies tanquam genera diſtinguamus, quatuor locis; id eſt, honeſto, utili, & æquo, & facili continetur 29. Honeſtati enim, ſubjacet religioſum 30 & pium; & utilitati, conveniens, & civile; æquitati, legitimum & juſtum; facultati, poſſibile & neceſſarium: quamquam Stoici ne duo quidem illa, id eſt, honeſtum & utile, exiſtimant ſeparanda; qui nihil eſſe utile, niſi quod honeſtum, nihil inutile, niſi quod turpe definiunt.

Sed quoniam nobis omiſſo illo rigore philoſophiæ in conſiliis dandis civiliter eſt diſputandum, propoſita deliberatione, quid 31 potiſſimum in ea tractandum ſit, inſpicere ac definire debemus.

De-

26 *urbes condere* . . .) hic deeſſe nonnulla puto, quæ ad deliberationes τὰς ex incurrenti, & comparativas pertineant. Unde lubens legerem, & quidem a linea, ut ajunt: *Ex incurrenti; ut ſi deliberent iidem, cum peſtilentia laborant. Comparativa, ut ſi deliberent utrum urbes inſtituant, an ſedes novas quærant; quod genus &c.* CAPP.

27 *fruſtra quidam*) perperam editum erat *quidem* CAPP.

28 *majore quam Romanus orator deſiderat, numero*] legebatur olim ſimpliciter: *majore quam Rom. deſiderat, numero.* Sed emendationem noſtram firmat, quod paulo poſt ait EMPORIUS: *Deliberandi enim quinque rationes ſunt, ſicut in primo de Officiis libro ſcribit Orator.* CAPP. Frob. *majores quam ratio &c.*

29 *continetur*] male editum fuerat *continentur*; hoc enim verbum refertur ad *τὰ quæ nominum multitudo.* CAPP.

30 *religioſum & pium*] legebatur olim: *religioſus & pius:* ſed perperam, ut ex ipſa ſerie contextus patet. CAPP.

31 *quid potiſſimum*] in præcedenti editione legitur *quod*; ſed legendum eſſe *quid*, nemo Criticus inficias iverit. CAPP.

DEliberandi enim quinque rationes ſunt, ſicut in *primo de officiis* libro ad filium ſcribit Orator.

Una eſt, cum quæritur, utile an inutile ſit.

Altera, cum ambigitur, honeſtum an turpe ſit.

Tertia, cum inter duo utilia.

Quarta, cum inter duo honeſta dubitatio 32 eſt.

Quinta, cum ex una parte conſilii honeſtas, ex diverſa pugnet utilitas.

Ex quibus illæ primæ quatuor partes difficile in ulla oratione ſeparata ſui ratione 33 tractantur. Quippe etiam cum plurimum poſſe videtur utilitas, ut ſi deliberet Scipio, exercitum in Africam claſſe devehere; tamen ex parte aliqua obſervatur honeſtas, cum relinquere vaſtandam hoſtibus Italiam, & Hannibalis declinare præſentiam, irreligioſum eſſe, ac turpe dicatur. Et cum fere cauſam deliberandi 34 honeſtatis reſpectus induxit, ut ſi deliberet Cato, victis partibus mori, non poteſt a conſilio ejus utilitatis prorſus tractatio excludi; cum & 35 ſervare patriæ talem virum, & non deſtruere domum ac liberos, utile diſputetur.

Sed tamen id quod plurimum in præſenti deliberatione valet, ſedulo adnotandum; ut aut addubitatione 36 ejus aut aſſertionem deliberantis animum trahamus, & neceſſe eſt, ut, quæ cauſa præcipue dubitantem movet, ejus aut cohortatione, aut dehortatione ducatur.

Si igitur quod ſit utile, ſuadeamus; id quidem præcipue firmabimus. Sed nihilominus probato utili, etiam honeſtum id eſſe cum ſubjacentibus honeſto partibus adſeverabimus: & contra, ſi pro honeſtate dicemus, prius honeſtatis ipſius aſſertione tractata, etiam utile id quod ſuademus, demonſtrare tentabimus. Nam facultas ſemper utilitatem ſequitur, æquitas honeſtatem.

Siquidem quaſi ad fundamenta jacienda, quibus innitatur oratio, antequam arripiamus ſtylum, vel meditationem ingrediamur, perſpicere ac definire debemus. Principiis deinde vel brevibus, ſicut ipſi TULLIO placet, vel illis plerumque fictis 37 (ſunt enim qui deliberant 38, ſua cauſſ parati) narratione etiam aut omnino prætermiſſa, quoniam narratio aut præteritarum rerum eſt, aut præſentium; ſuaſio 39 autem futurarum, aut admonendi cauſa, maxime ſi quid populo ſuadeatur, aut breviter ſtrictimque decurſa; ſicut de imperio Cn. Pompeji ejuſdem demonſtrat oratio.

Gra-

32 *dubitatio eſt*] hæc duo vocabula videntur a ſuo loco fuiſſe avulſa, ideoque reponenda poſt τὸ *utilia*. CAPP.

33 *ſeparata ſui ratione*] id eſt, adeo, ut una per ſe ſola & ſeorſim ab alia conſideretur. CAPP.

34 *cauſam deliberandi*] perperam editum erat, *deliberanda* CAPP.

35 *cum & ſervare*] antea legebatur trajectis verbis. *& cum ſervare &c.* CAPP.

36 *ut aut addubitatione ejus aut aſſertione deliberantis animum trahamus*] peſſime editum antea fuerat: *ut aut addubitationem ejus aut appetitionem deliberantis animum trahamus.* Noſtra emendatio firmari poteſt ex illis conſequentibus: *Adſeverabimus . . . . . honeſtatis ipſius aſſertione tractata.* CAPP.

37 *fictis*] lubentius legerem, *relictis:* tum quia ſecundum ARISTOTELEM & QUINCTILIANUM in *deliberativis* exordia vix locum habent; tum quia de narratione paulo poſt ait: *aut omnino prætermiſſa* CAPP.

38 *ſunt enim qui deliberant*] antea legebatur: *ſunt enim ut aut qui deliberant:* ſed duo hæc vocabula, *ut aut*, tanquam omnino ſupervacanea expunximus. CAPP.

39 *ſuaſio autem futurarum*] male editum fuerat *præſentium ſuaſio, aut futurarum.* CAPP.

Gradus per quos eundum ſit, ſcire conveniet: Sunt autem hi gradus quinque; generalis, proprius, perſonalis, cauſalis, conjecturalis. Generalis eſt, in quo veluti ſummatim delibatis partibus 40, quas cauſa complectitur, ſine manifeſta ipſarum commemoratione differimus. Proprius eſt, qui tractatur ex facto. Perſonalis, qui ex ipſius deliberantis, vel de quo deliberatur, fortuna vel moribus ducitur. Cauſalis, in quo id ipſum, ad quod ſententia noſtra dirigitur, quale ſit, explicatur. Conjecturalis, quo eventus hanc aut illam ſententiam ſecuturus oſtenditur.

SEd ut propoſito deliberationis exemplo magis eluceat, quemadmodum generalis quæſtio deprehendatur; poſita ſit deliberatio Lucretiæ, an propter illatum ſibi ſtuprum ſemet occidat. Sepono quod eſt in cauſa proprium, id eſt factum, vim ſcilicet illatam pudicitiæ. Item ſegrego perſonam, hoc eſt Lucretiam, & regis filium. Sepono cauſam, id eſt ipſam rem 41 quam deliberet aggredi, id eſt voluntariam mortem, & ex his ſingulis decerpo generalem. Eſt autem generale ſtupri 42, contumelia & injuria. Multæ ſunt enim ſpecies infamiæ & injuriæ ſubjacentes; ut illata manus, abrepti liberi, irrogata debilitas, atque his ſimilia. Lucretiæ autem & Sex. Tarquinii generale eſt, fœmina nobilis, & adoleſcens potens: quippe multæ nobiles ſunt, multi potentes. Sed & mortis voluntariæ generale eſt, atrox & difficile conſilium, & ſine ulla exceptione præceps impetus indignationis. Sub hoc enim animi motu & Medea de parricidio cogitat, & Aiax de cæde Agamemnonis atque Ulyſſis. Et porro multis, accepta ignominia, diverſa inſunt, ſed & generaliter tamen extrema 43 conſilia. Hæc igitur ex facto & perſona delibata 44 generalia conjunge in unam ſententiam quæſtionis, & fiet hujuſmodi generalis quæſtio: *An ob illatam ſibi contumeliam atque injuriam fœmina nobilis & pudica, cum ſe in auctorem doloris ſui ob ipſius potentiam aliter non poſſet ulciſci, nihil non debeat pro ſatisfactione ſui doloris ſuadere*; vel e diverſo: *An nulla* 45 *tanta ſit injuria vel contumelia, ut ſapienti fœminæ ſine reſpectu ſui deliberandum ſit.* Obſervare tamen in generali quæſtione debebimus, ut eam quam breviſſime comprehendamus, quoniam iſta communia, quæ in multas *deliberativas* cadunt, minus valida ſunt, quam propria cauſarum, in quibus multo magis nos conveniet immorari; atque deſcendet 46 poſt generalem gradum hoc

40 *ſummatim delibatis partibus*] perperam legebatur antea *deliberatis*. Nam legendum eſſe *delibatis*, innuunt illa quæ paulo poſt ſequuntur: *obſervare in generali quæſtione debebimus, ut eam quam breviſſime comprehendamus*. Capp.

41 *cauſam, id eſt ipſam rem*] hinc pro vocabulo τῷ *res* Itali & Galli dicunt *coſa*, *choſe* Capp.

42 *generale ſtupri, contumelia*] perperam ſubdiſtinguebatur: *generale, ſtupri contumelia*; Nam & infra ſic habet Emporius, *Lucretiæ & Tarquinii generale eſt, fœmina &c.* Capp.

41 *extrema conſilia*] cujuſmodi ſunt de morte voluntaria, de parricidio, de ſociorum cæde &c. Capp.

44 *hæc igitur ex facto & perſona delibata generalia*] in præcedente editione perperam omnino legebatur: *deliberata generalia*, ut & paulo ſupra *deliberatis partibus* pro τῷ *delibatis*, ubi vide quæ annotata ſunt. Capp.

45 *an nulla tanta ſit injuria*] male editum erat: *an ulla tanta ſit &c.* Capp.

46 *atque deſcendet*] mallem legere: *ad quæ deſcendet, vel deſcende* Capp. Frob. hæc ita conſtituit: *immorari atque deſcendere. Poſt generalem gradum hoc modo oportebit, ut reddamus &c.* forte leg. *immorari, & ad quæ deſcendere poſt generalem gradum hoc modo oportebit &c.*

hoc modo: oportebit ut reddamus proprium quod ſepoſueramus, id eſt, ut fiat hujusmodi quæſtio: *An cum tam gravis injuria & contumelia irrogata ſit, ut pudicitia, qua nihil eſt prope carius, alienæ ſit impotentiæ violata ludibriis, & ob hoc ipſum violata, quod ejus gloriæ invideretur, non ſit ferendus dolor*; vel contra: *an tolerabilis ſit injuria pudicitiæ, cum ſufficiat caſtitati bona conſcientia, nec libidini poſſit aſſcribi, quod acciderit invitæ.* Deinde ſimiliter redde 47 perſonam quam in generali parte tractaveras, ut dicatur hoc modo: *An Romana mulier & Lucretia Tricipitini filia, cujus virilis animus etiam in muliebri figura erat, quaque omnes fœminas & caſtitate, & omni morum ſanctitate ſuperaverit, vim ſibi a filio regis illatam ferre non debeat*; vel è diverſo 48: *An idipſum congruat conſtantiæ ejus atque animi magnitudini, æquiore animo pati injuriam ſceleris alieni, præſertim cum nihil voluntate, ſed omni accepiſſe neceſſitate declarat illius impotentia, qui temeraverit caſtitatem.* Poſt quæ redde cauſam, id eſt conſilii ſpeciem ſuis viribus, & proprietate 49 manifeſtam; ut expoſitis per ſuperiores gradus, quæ incitaverint animum, vel mitigaverint, tum demum aggrediaris ipſum illud, de quo deliberatur: *An tanta contumelia tali fœminæ ab hujusmodi auctore facta, nullum ſit aliud perfugium vel ſolatium, quam mors voluntaria.* Quo loco eſt rurſus generaliter dicendum, mortem aut omnino bonum eſſe, aut certe malum non eſſe, & vitam non niſi ſola honeſtate eſſe ducendam, & ſpecialiter multas hoc fortes & nobiles fœminas dediſſe gloriæ ſuæ, ut injuriam aut infamiam moriendo vitarent, & verendum non eſſe, ne tanti mulier animi tentata morte deficiat; adjicienda etiam deſcriptio mortis ipſius, in qua vulnus non quaſi fœminea manu factum, cruentumque telum populus ipſe Romanus cum admiratione viſurus ſit: aut ex altera parte 50; etiam ſi intolerabilis ſit illa injuria, etiam ſi Lucretiæ præter cæteras non ferenda 51, poſſe tamen eam aliter vindicari; mortem vero ultimum malum & a naturæ 52 appetitione humanæ mentis alienum, & ab ipſis quodammodo diis immortalibus adeo adcerſi vetitum, & certe hoc minus a fœmina, quamnis fortiſſima, exigendum; quo magis ſexus iſte remotus a ferro eſt, eo minus eſſe ſumendum; præſertim cum verendum ſit, ne cœpto vulnere non perſeveret 53, ne infirmiorem ad perniciem ſuam reddat animum bona 54 conſcientia, & facilius ſit ut pertinacius in neceſſitate meriti 55 impudica moriatur. Nam conjecturalis gradus utrumque ex his quæ ſecutura videntur,

47 *redde perſonam*] Græci dicerent ἀπόδοθι vel ἀπόδος, id eſt, explica, expone, oratione tracta, quod ad perſonam attinet. Hoc enim ſenſu τὸ ἀποδιδόναι ſæpius uſurpant Græci Scholiaſtæ, ad quorum imitationem QUINCTILIANUS etiam ait aliquoties, *reddetur*, *reddemus*. CAPP.

48 *vel e diverſo*] præpoſitionem *e*, quæ deerat, reſtituimus. CAPP.

49 *ſuis viribus*, & *proprietate*] perperam editum antea fuerat *proprietatem*; quia ſcilicet ſequens vocabulum a litera *m* incipit, ideo ſcriba imperitus literam illam geminavit. CAPP.

50 *ex altera parte*] ſupple *dicendum eſt*, idque ex præcedentibus. CAPP.

51 *Lucretiæ præter cæteras non ferenda*] perperam editum antea fuerat: *Lucretia præter cætera non ferenda.* CAPP.

52 *a natura appetitione*] legendum mihi potius videtur: *a naturali appetitione.* CAPP.

53 *ne coepto vulnere non perſeveret*] legebatur in præcedenti editione: *ne coepto vulnere perſeveret*; ſed ſenſus poſtulat ut legatur: *ne non* vel *ut perſeveret.* CAPP.

54 *bona conſcientia*] peſſime editum erat: *vana conſcientia.* Scilicet ſcriba imperitus primo ſcripſerat *vona* pro τῷ *bona*; deinde ſcripſit alius imperitior *vana.* CAPP.

55 *in neceſſitate meriti*] ſubaudio *mali.* CAPP.

Digitized by Google

tur, hac ratione complectitur; *an, ſi ſe interfecerit mulier tantæ familiæ, tantæ pudicitiæ, vindictam ex indignatione publica conſecutura ſit, nec populus Romanus ſuperbos reges ſit paſſurus ulterius, atque hoc immortalis Lucretiæ futura ſit gloria, quæ non ſolum pudicitiam fortiter vindicaſſe, ſed etiam patriæ libertatis cauſam tribuiſſe videatur;* aut ex repugnante ſententia: *an, ſi ſe interfecerit, occaſionem malis interpretationibus relictura ſit, ut pœnitentia ſtupri ſponte tolerati, ad mortem confugiſſe videatur, cum facilius in defunctam poſſint falſa confingi; & an multo magis incitatura ſit & patris* 56 *animum & mariti ad fortius aliquid in vindictam doloris audendum, cum præſentia ſua & perſeverantibus lacrymis ac luctibus, plus ad inflammandam indignationem affectus, & aſſiduitatis habitura ſit.* Hæc igitur in ſimplicibus & *ex incurrenti deliberativis* 57 dividendi ratio ſufficiet.

Comparationis autem viciſſim per ſingulos gradus utrarumque partium *intentiones* ac *depulſiones* 58 alternare debebimus. In omni autem *deliberativa* id potiſſimum cuſtodire debebimus, ut his, quibus conſilium demus, etiam ſi deteſtabilia cogitent, ſine convicio ac ſine exacerbatione dicamus. Siquidem nemo conſiliarium de populo advocat; nec ſibi vere ac benigne ſuadere putat, niſi in ipſa oratione, conſulentis veluti conſulentem ſibi benevolentiam, recognoſcat.

EMPORII RHETORIS DE DELIBERAtiva Specie FINIS.

56 *incitatura ſit & patris animum*] legebatur antea: *cum & patris animum;* ſed particulam *cum*, quæ huc ex conſequentibus irrepſerat, expungendam eſſe exiſtimavi. CAPP.

57 *in ſimplicibus & ex incurrenti deliberativis*] in præcedenti editione perperam legebatur & interpungebatur hoc modo: *in ſimplicibus. Ea incurrenti deliberativis*: CAPP.

58 *intentiones ac depulſiones*] id eſt, aſſeverationes (ſeu aſſertiones) & refutationes, ducta Metaphora a genere judiciali, in quo accuſatoris affirmatio dicitur *intentio*; defenſoris autem negatio ſeu refutatio vocatur *depulſio*. CAPP.

AURELII AUGUSTINI 1

Principia Rhetorices.

ORATORIS officium eſt, propoſita quæſtione civili duntaxat, primum ipſam intelligere 2; generalis ſit, an ſpecialis; ſimplex, an conjuncta ex pluribus; abſoluta, an comparativa: deinde cum intellexerit, invenire 3 in ea congruentes partitioni locos, & his naturales ſeu morales accommodare ſententias: exinde judicare de inventis, repudiare quæ parum commode occurrerint, tum his quæ judicio examinaverit, dare ordinem certum. Etenim quamvis multa pertinentia inventa ſint, tamen, niſi pro qualitate & magnitudine ſua certis & quaſi legitimis ſedibus collocentur, aut oberunt, aut non magnopere proficient. Subinde ordinationi rhetor explicationem rerum commodare debebit; quæ duabus partibus conſtat, ſtructuræ qualitate, & quantitate verborum. Hæc omnia memoria ſuſcipi debent, quam & plerique Græcorum, & M. TULLIUS in primis oratori affirmant neceſſariam, hoc (ut opinor) modo: *Venio nunc ad theſaurum rerum omnium, memoriam* 4, *quæ niſi cuſtos inventis ordinatiſque* 5 *rebus adhibeatur, intelligemus* 6 *omnia, etiam ſi præclariſſima ſint in oratore, peritura.* Memoriam pronunciatio ſequetur, res (ut DEMOSTHENI videtur) inter oratoria officia vel prima, vel ſola; quæ conſtat duobus, corporis motu & ſono vocis. Hæc tantum ſummatim tetigiſſe ſatis ſit, quæ ſunt oratoris officia. Reliquum eſt videre quis ſit finis. Finis eſt (ut opinor) in omnibus rebus, ad quem cuncta referuntur, cujus cauſa fiunt reliqua omnia: a Græcis τέλος dicitur; quod etiam in philoſophorum pene diſputationibus omnibus quæritur, quis ſit finis bene vivendi; virtus, an voluptas. Finem igitur proprium oratoris, alius alium probaverunt. Quibuſdam enim viſum eſt ſummam oratoris officii in bene dicendo, quibusdam in recte dicendo, quibusdam in vere dicendo, quibusdam in perſuadendo conſiſtere. Quinetiam illi, qui bene aut vere dicere officium oratoris putaverunt, non abnuunt tamen horum ipſorum finem eſſe, perſuadere; ut ſit oratoris officii bene dicere, finis bene dicendo perſuadere. Ergo quaſi conſenſu omnium finis eſt oratoris, perſuadere. Hoc quia in calumniam videbatur poſſe recidere (non enim ſemper

1 AURELII AUGUSTINI] in Aldina Editione GEORGII TRAPEZUNTII & quorundam veterum Rhetorum, CURIO FORTUNATIANO tribuitur hoc opuſculum, & continenter ipſius *arti Rhetoricæ* annectitur. CAPP. abjudicant etiam hoc opuſculum eruditiſſimo Patri, & optima ſane ratione abjudicant, qui præclariſſime de AUGUSTINO meruere MONACHI BENEDICTINI, qui in Appendicem T. I. Editionis ſuæ inter alia ſuppoſititia rejecere.

2 *intelligere*] ſic etiam SULPITIUS VICTOR in *Inſtitutionibus Oratoriis* paulo poſt initium: *Sunt autem tria* (oratoris officia) *intellectio, inventio, diſpoſitio.* CAPP.

3 *deinde cum intellexerit, invenire in ea congruentes partitioni locos*] in præcedenti editione perperam diſtinguebatur hoc modo: *deinde cum intellexerit invenire, in ea &c.* CAPP.

4 *Venio nunc ad theſaurum rerum omnium, memoriam*] locus extat apud CICERONEM L. I. *de Orat.* C. 5. ubi tamen ſic legimus: *Quid dicam de theſauro rerum omnium memoria?* CAPP.

5 *ordinatiſque rebus*] apud CICERONEM ipſum legimus: *cogitatiſque rebus & verbis.* CAPP.

6 *intelligemus*] in CICERONE: *intelligimus.* CAPP.

ſemper perſuadet orator; nec, ſi aliquando perſuadere non poſſit, facultatem & nomen oratoris amittit) addidit HERMAGORAS, quo calumniam effugeret, finem eſſe oratoris perſuadere, quatenus conditio rerum perſonarumque patitur. Alia ſubinde ex eodem verbo, perſuadendi, calumnia naſcitur, inventa ſane a PLATONE, tractata multum in *Gorgia*; ſed poſt ac multo impudentius, a quibuſdam τεχνικοῖς 7 obtrectantibus HERMAGORÆ frequentata. Negant quippe proprium finem eſſe oratoris perſuadere; ſed communem pene 8 cum univerſis: Nam & mathematicos de his quæ in notitiam ipſorum ceciderint, perſuadere; & medicos de his quæ in arte ipſorum contineantur, perſuadere; opifices etiam, & tabernarios, fabros & ſi qui hujusmodi ſunt, poſſe de eo quod agant, cuivis probabiliter perſuadere quaſi ratione faciant: ergo non eſſe integrum finem, qui ſolam communitatem habeat, careat proprietate; eſſe actum perſuadendi communem cum multis, & idcirco perſuadere non eſſe proprium finem oratoris. Huic quoque calumniæ HERMAGORAS percommode obſtitit. Dicit enim eſſe oratoris officium perſuadere, quatenus rerum & perſonarum conditio patitur, duntaxat in civilibus quæſtionibus. Nam medicorum & philoſophorum & cæteræ hujusmodi quæſtiones, extra regulam civilem quam πολιτικὴν Græci vocant, collocantur. Sunt autem civiles quæſtiones, quarum perſpectio in communem animi conceptionem poteſt cadere, quam Græci κοινὴν ἔννοιαν vocant. Verum ut facilius intelligatur, quæ ſit hæc ipſa conditio quam demonſtratam eſſe volumus, omnia quæcunque hujusmodi ſunt, ut ea neſcire pudori ſit, & quæ vel ignōrantes, quaſi ſciamus tamen, cum ſimulatione præ nobis ferimus, quotiens in dubitationem vocantur, efficiunt civilem quæſtionem. Quod dico, hujusmodi eſt. Si de pondere alicujus rei quæratur, ſi non videaris ſcire quot librarum ſit, non eſt erubeſcendum: ſi de longitudine non videaris ſcire quot pedum ſit, non eſt erubeſcendum: ſic de cæteris hujusmodi rebus, quas perſequi longum eſt: & ideo quotiens in dubitationem venerint, licet faciant quæſtionem, tamen civilem facere non poſſunt. At ubi quæritur, ſit ne aliquid juſtum an injuſtum; honeſtum, an inhoneſtum; laudandum, an reprehendendum; præmio afficiendum, an ſupplicio; utile, an inutile & ſi qua hujusmodi ſunt, nemo non etiam extra omnem artem & ſcientiam collocatus erubeſcat, ſi hæc neſcire videatur. Inde eſt quod omnes perſuaſum habeant, aut certe aliis perſuadere non dubitent, ſe poſſe concipere animo diſcrimen juſti & injuſti, honeſti & inhoneſti, cæterorumque quæ ſupra diximus. Et idcirco quæ dubitationes in hujusmodi rebus oriuntur, civiles vocantur quæſtiones, quaſi non propriæ paucorum, ſed communes univerſorum. Quæ cum ita ſint, merito quæ communi animi conceptione ſive κοινῇ ἐννοίᾳ deprehendi poſſunt, civiles vocantur quæſtiones; & hæ ſunt, in quibus verſari & perſtare debebit orator 9.

Duo-

7 *a quibusdam τεχνικοῖς*] id eſt, artis Oratoriæ Magiſtris. CAPP.

8 *ſed communem pene cum univerſis*] ſubauditur, *eſſe ajunt;* idque ex verbo contrario *τῷ negant*, quod præceſſit. CAPP.

9 *civiles vocantur quæſtiones; & hæ ſunt, in quibus verſari & perſtare debebit orator.*] perperam editum antea fuerat: *& hæ ſunt, in quibus verſari & perſtare quæſtiones debebit orator.* Sed vocem hanc *quæſtiones* proprium in locum, a quo avulſa erat, reſtituimus. CAPP. Ed. Bened. ita: *Quæ cum ita ſint, meritoque communi conceptione animi perſpici poſſint, quæſtiones, quæ* διὰ τῆς ἐννοίας *deprehendi poſſunt, civiles vocantur & ſunt, in quibus &c.* forſan pro *perſtare* leg. *præſtare.*

Duo ſunt primi & quaſi generales civilium quæſtionum modi; quorum alter *theſis*, alter *hypotheſis* vocatur a Græcis. Nos priori nomen niſi græcum 10 dare non poſſumus, ne poſteriori quidem; quanquam videamur dediſſe: quippe controverſiam dicimus; quod nomen tam in *theſin*, quam in *hypotheſin* poteſt cadere. In utroque enim quæſtio, id eſt controverſia eſt. Porro *hypotheſeos* ſignificatio 11 declaratur ex ipſo compoſito nomine eſſe aliquid quod eſt ὑπὸ τὴν θέσιν, id eſt ſub illo genere quaſi ſpecies. *Theſis* eſt res quæ admittit rationalem conſiderationem ſine definitione perſonæ: *Hypotheſis*, ſeu controverſia, ut improprio nomine utamur, eſt res quæ admittit rationalem contentionem cum definitione perſonæ. Melius autem declarabuntur ſub exemplo. *Theſis* eſt quæſtio hujuſmodi, an navigandum ſit, an philoſophandum: *Hypotheſis* eſt quæſtio hujuſmodi, an decernendum Duillio præmium. Nec deſunt, qui hic etiam HERMAGORAM criminentur; & APOLLODORUS in primis, qui negat quicquam aliud eſſe *hypotheſin*, quam *theſin*, & nullius momenti eſſe diſcrimen perſonarum; quanquam utrunque hoc genus quæſtionis HERMAGORAS diſtinxiſſe videatur: non minus enim infinitam & interminatam eſſe *hypotheſeos*, quam *theſeos* quæſtionem. Nam cum quæratur, ſit necne animadvertendum in Oreſtem, non perſonam eſſe quæ faciat quæſtionem, ſed factum; & nihil intereſſe an ita quæratur, ſit nec ne animadvertendum in matricidam: quod ſi ita eſt, nihil inter *hypotheſin theſinque* diſtaret. Ad hæc noſtri primo omnium qualitatem perſonarum quæſtionibus differentiam affirmare 12; ipſiſque etiam *hypotheſibus*, id eſt controverſiis, ſæpe evenire, ut punita & impunita, honorata & inhonorata quædam relinquenda videantur, non tam ex rerum qualitate, quam qualitate perſonæ: dein illo etiam diſtare hæc duo genera quæſtionum, quod in *theſi* perſpectio ſit alicujus rei, qualis ſit; in *hypotheſi* contentio 13: & quantum intereſt inter perſpectionem & contentionem, tantum inter *theſin* & *hypotheſin* eſſe diſcriminis. Deinde in *theſi* quærimus quid omnes oporteat facere; in *hypotheſi*, quid unum aut alterum, aut paulo plures, certe definitum hominum modum. Etiam illa differentia accedit, quod in *theſi* quaſi ignorantes quærimus quid ſit optimum factu; in *hypotheſi*, quaſi ſcientes defendimus. Tum quod omnis *theſis* de futuro eſt; *hypotheſis* raro: quinimmo nunquam 14; ſed de præterito, aut eo quod jam agitur, facit quæſtionem. Nemo enim neque reus fieri poteſt, niſi fecerit, aut feciſſe dicatur: neque præmium aut aliquid hujuſmodi petere, niſi jam meritus ſit, aut meritum ſe eſſe contendat. Huic loco opponunt tyrannidis & proditionis reos, & veneficii & parricidii non perpetrati, & ſi qua in eundem modum

exco-

10 *nomen ſi Græcum dare non poſſumus*] immo legendum mihi videtur: *Nomen ſi Latinum dare &c* ita enim ſeries poſtulat orationis: niſi quis tamen legere malit: *nos priori nomen, niſi Græcum, dare non poſſumus.* CAPP. & hoc nos recepimus ex Edit. Bened.

11 *ſignificatio declaratur*] ante legebatur: *ſignificatio & declaratur*: ubi τὸ & abundabat. CAPP. optime; minus commode Ed. Bened. *& declaratur, & eſt aliquid &c.*

12 *affirmare*] id eſt (opinor) ſtabilire, ſtatuere, tribuere; ſubauditur autem *ajunt*. CAPP.

13 *contentio*] Græce ἀγών, id eſt actio forenſis. SULPITIUS VICTOR ſupra dixit, *judicationem & actionem*. CAPP.

14 *quin immo nunquam de præterito*] male editum antea fuerat: *quin immo nunquam de præterito* Emendationi noſtræ favet, quod paulo infra legimus: *Semper aut de præterito aut de præſenti in Hypotheſi naſcitur quæſtio; in theſi contra nunquam niſi de futuro.* CAPP. Ed. Bened. *quin immo nunquam niſi de præterito &c.*

excogitari poſſunt. In quo, ſtudio criminandi falluntur. Nam & in eo qui proditionis reus eſt, non de futura re quæritur, id eſt, de ipſa proditione; ſed de eo, an ſuſceperit conſilium proditionis, quod utique præceſſit; & de tyrannide æque, an cogitarit tyrannidem; & de parricidio non perpetrato, & de veneficio. Ergo ſemper aut de præterito aut de præſenti in *hypotheſi* naſcitur quæſtio; in *theſi* contra nunquam niſi de futuro. Quæ ſi ita ſunt, ſatis eſt utriuſque declarata diverſitas.

Nunc, quoniam quidem de differentia generalium & ſpecialium quæſtionum ſatis dictum eſt, ſeparataque *theſis* ab *hypotheſi*, ut perinde diſtaret re ac nomine, conſequens videtur dicere, quid ſit quod *hypotheſin*, id eſt controverſiam, efficiat. Eſt igitur circumſtantia rerum, quam περίστασιν HERMAGORAS vocat, ſine qua ulla omnino controverſia eſſe non poteſt. Quid ſit autem περίστασις, facilius partitione, quam definitione ejus deprehendi poteſt. Sunt igitur partes circumſtantiæ, id eſt περιστάσεως, ſeptem, quas HERMAGORAS μόρια περιστάσεως vocat, THEODORUS στοιχεῖα τοῦ πράγματος 15: quod ex eorum conjunctione quæſtiones fiant perinde atque ex conjunctione literarum nomina & verba fieri videmus. Sed ſive στοιχεῖα, ſive μόρια rectius dicuntur, nos omiſſa controverſia nominis, quæ ſint ipſa, dicamus. Sunt igitur hæc; *quis*, *quid*, *quando*, *ubi*, *cur*, *quemadmodum*, *quibus adminiculis*; quas græci περιστάσεως ἀφορμὰς 16 vocant. Horum autem omnium aut plurimorum *rationalis* congregatio conflat quæſtionem, aut *legalis* 17. Sed nimirum ſingulorum proprietas exprimenda eſt. *Quis*, ſignificantiam habet perſonæ, quæ ſpectarur duobus modis; ex nomine, & qualitate. Ex nomine, hoc modo: *Quis?* Camillus; C. Marius; L. Sylla. *Ex qualitate*, quis? Dives, pauper, imperator. Eſt autem definita in nominibus, infinita in qualitatibus perſonarum perſpectio; quando in appellationem nihil præter nomen cadit, in qualitatem vero & fortuna, & ætas, & conditio, & diſciplina, & cætera quæ ſunt infinita numero. *Quid*, ſignificantiam habet rei quæ facta ab aliquo vel dicta vel cogitata, fieri, dici, cogitari, futura eſſe dicitur 18; ut cogitatio viri videatur bona vel mala, honeſta vel inhoneſta, juſta vel injuſta, utilis vel contra, neceſſaria vel non, parva vel magna, uſitata vel nova. *Quando*, temporis ſignificationem habet; velut *interdiu an noctu; ſacro an irreligioſo die.* Etiam ex accidentibus, quæ interdum dant tempori ſuam qualitatem; velut, in belli an pacis tempore; in ſeditione, an in concordia; in libertate, an in dominatione, & ſiqua in eundem modum cadere poſſunt. *Ubi*, loci ſignificationem habet, veluti in civitate, an extra; in ſacro loco, an in profano; in mari, an in terra. *Cur*, ſignificat cauſam faciendi, vel dicendi, vel cogitandi; res (ut mea fert opinio) adconſtituendam quæſtionem in primis neceſſaria. *Quemadmodum*, ſignificationem habet ex facti, vel quod fiat, futurumve ſit, demonſtratione; veluti *clam*, *palam*, *per vim*, *per dolum*; & ſiqua ſimilia in eundem modum cadunt. ἀφορμαὶ, quas nos *admi-*

15 στοιχεῖα τοῦ πράγματος) id eſt, elementa rei ſive negotii CAPP.

16 περιστάσεως ἀφορμὰς) hoc eſt, circumſtantiæ adminicula, ut hic ipſe Rhetor interpretatur paulo infra. CAPP.

17 *horum* rationalis *congregatio* . . . . . *aut* legalis] nam, ut pluribus mox exponet, quæſtiones aliæ ſunt λογικαὶ *rationales*, aliæ νομικαὶ *legales*. CAPP.

18 *futura eſſe dicitur*] perperam editum erat *dicit* CAPP. Edit. Bened. hæc ita conſtituit: *futurum eſſe*, *dictum*, *cogitatum iri videatur bona vel mala* &c.

adminicula dicimus, demonſtrationem habent earum rerum per quas factum eſſe aliquid dicatur; ut eſt laqueus, gladius, venenum, literæ, internuncius, mandata, ſervus, conſcius *, ſicarius.

*al. vicarius.

Horum articulorum, ut ſupra dixi, aut omnium, aut plurimorum *rationalis* concurſus faciet civilem quæſtionem. *Rationales* quæſtiones ſunt, quas HERMAGORAS λογικὰς vocat. Melius enim puto eas ſic cognominari, quam verbales: quia λογικαὶ non ex verbi, ſed ex rationis ſignificatione appellatæ ſunt a τεχνικοῖς, cum alioquin λόγος interdum verbum ſignificet, interdum rationem. Igitur *rationales* ſeu *logicæ* quæſtiones fiunt modis quatuor. Hæc enim in illis quæruntur; an ſit, quale ſit, an induci in judicium debeat 19. Ubi quæritur an ſit, genus id quæſtionis HERMAGORAS στοχασμὸν vocat; nos *conjecturam* poſſumus dicere: item THEODORUS περὶ τῆς οὐσίας, id eſt, *de ſubſtantia* 20. Nihil enim factum videri poteſt, quod non habuerit ſubſtantiam; neque futurum, quod non habiturum ſit ſubſtantiam. Quidam hoc genus quæſtionis ex eo quod per id quæritur, *an ſit*, vocaverunt. Altera *rationalis* eſt quæſtio, quam HERMAGORAS *finem* 21 vocat; THEODORUS περὶ τῆς ἰδιότητος, id eſt *de proprietate;* quidam, *quid ſit;* nonnulli, περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου id eſt, *de eodem & altero* 22. Tertiam *rationalem* quæſtionem uno nomine omnes *qualitatem* vocant. De quarta magna contentio eſt, quam ſupra de inducendo judicio diximus. Plerique enim negant 23 eſſe eam; quando id agant 24, ne res poſſit venire in quæſtionem 25. Sed inter omnes HERMAGORÆ præcellit auctoritas, qui & quæſtionem putat, & in primis neceſſariam, & agitari in foro multum, & adhibendam etiam in cæteris *ſtatibus* primo ſtatim congreſſu, ſi cauſæ conditio patiatur. Nihil enim ſtatuo tam intereſſe eorum quibus judicium intenditur, quam declinare judicium. Porro ipſam declinationem judicii habere nonnullam judicii ſpeciem. Nam ſi ita res ageretur, ut quotiens nollet aliquis cauſam induci, eſſet hoc in ipſius poteſtate, nulla eſſet quæſtio. Nunc cum ſemper exiſtant qui impediant, ipſa illa contentio, qua alter in judicium vocat, alter recuſat judicium, facit quæſtionem; quod controverſiæ genus HERMAGORAS μετάληψιν appellat. Noſtrorum pauci *reprehenſionem*, plerique *translationem* vocavere; utrique ſane rationem ſecuti. Qui *reprehenſionem* dixerunt, eo ſcilicet, quod cum maxime inducatur in judicium cauſa, reprehenditur, & quaſi retrahitur: Qui *translationem*, quod reus non omnino excludat actionem, ſed vel in præſentem conditionem actionis excuſet, aut in aliud genus judicii transferat, vel habitum jam, vel futurum.

Sunt

19 *an induci in judicium debeat*] vulgo dicitur *translatio*, *ſtatus translationis* & *præſcriptio*, Græcis μετάληψις & παραγραφὴ ſeu παραγραφικόν. QUINCTILIANUS L. VII. C. 6. vocat *quæſtionem actionis*. CAPP.

20 *de ſubſtantia*] hæc vox nunc ſignificat *exiſtentiam*. vid. QUINCTILIAN. L. III. C. 6. CAPP.

21 *finem*] id eſt, ὅρον, ὁρισμόν. id eſt, definitionem. CAPP.

22 *de eodem & altero*] vid. QUINCTILIAN, L. III. C. 6. CAPP.

23 *negant eſſe eam*] ſubintelligo, quæſtionem veram & proprie dictam. CAPP.

24 *quando id agant*] malim legere *agat*, ut refertur ad τὸ *eam* (quæſtionem) CAPP.

25 *ne res poſſit venire in quæſtionem*] unde QUINCTILIAN. L. VI. C. 7. eam appellat quæſtionem actionis. CAPP. Neſcio quale ſit, quod habet edit. Bened. *ne res poſſit venire in quæſtionibus*.

Sunt item aliæ quæſtiones quatuor, quas inventores *νομικὰς*, nos legales appellamus. *Νομικὰ* ſunt; ſcriptum & voluntas, quod illi *ῥητὸν καὶ διάνοιαν* appellant; *ἀντινομία*, quam nos contentionem legum contrariarum vocamus; ambiguitas, quam illi *ἀμφιβολίαν*; *collectio*, quam illi *συλλογισμὸν* 26 vocant. Verum hæc paulo poſt diligentius tractabimus, ita ut ſignificantia cujusque evidentius exprimatur, & ſpecies generibus addantur.

Interim mihi videtur eſſe dicendum, quibus omnis quæſtio articulis & quaſi nodis ſubinde adſtricta, ad perfectam ſpeciem ſui perveniat. Eſt aliquod 27 dictum quod græci *φάσιν* vocant: id ſcinditur in duas partes; & eſt ejus altera *ἀπόφασις*; altera *κατάφασις*. non ſufficit enim ajentiam exprimere: *κατάφασιν* intentionem verbo factam poſſumus dicere, id eſt verbum quo crimen intenditur, veluti: *pulſaſti*, *prodidiſti*, *occidiſti*. Quod autem illi *ἀπόφασιν*, nos abnuentiam 28 criminis ejus quod per verbum accuſator intenderit, veluti: *non pulſavi*, *non occidi*, *non prodidi*. Ex his duobus, dicto & reſponſo, vel intentione & negatione, media naſcitur quæſtio hoc modo: Intentio eſt, *occidiſti:* negatio, *non occidi:* quæſtio, *an occiderit?* Sed ut jam a *conjecturali* modo 29 recedamus, Intentio eſt: *injuria occidiſti:* negatio, *non injuria occidi:* quæſtio, *an injuria occiderit?* Vel in aliquo *legali ſtatu*. Intentio eſt: *Non licebat tibi hoc facere per legem:* Negatio. eſt, *licebat mihi*. Quæſtio eſt, *licueritne hoc facere per legem?* Hanc quidam (ut nos uſque adhuc diximus) quæſtionem vocavere; quidam *ſtatum* nominarunt, ab eo videlicet, quod in ea & exordium quæſtionis & ſumma conſiſteret. Primo enim quaſi eminus, cum hinc dicatur factum eſſe, inde non eſſe factum, nulla pugna eſt; ſed quaſi futuræ pugnæ meditatio: deinde cum propius acceſſum eſt, & quaſi ad manus ventum, altercationi & contentioni mutuæ media quæſtio intervenit, ſit necne factum. In ea uterque conſiſtit, omiſſo quod ante dicebat: unde ei quæſtioni *ſtatus* nomen impoſitum eſt. Hoc idem THEODORUS *κεφάλαιον* appellat, translatione uſus videlicet a principali parte corporis: quod in hoc etiam complexu duorum, quæ utrinque dicta ſunt, quaſi caput quoddam totius controverſiæ efficitur.

Conſequens huic locus eſt, aut perinde, aut magis etiam neceſſarius, quo demonſtratur quid ſit *cauſa*, quid *continens*, quid *de quo contenditur* 30. Cauſam HERMAGORAS *αἴτιον* vocat; *συνέχον* continens; *de quo contenditur*, *κρινόμενον*. Eſt ergo *cauſa*, quæ niſi præceſſerit, controverſia fieri non poteſt. Quod dico, tale eſt: *Abdicatur a patre filius;* controverſia idcirco non eſt, quia nulla cur abdicetur a patre, cauſa præceſſit. Denique addamus cauſam, & ſtatim controverſia effecta eſt: *Juravit ſe non ducturum uxorem, & abdicatur.* Quod juravit *αἴτιον* factum eſt, id eſt

26 *συλλογισμὸν vocant*] peſſime antea editum fuerat *συλλογὴν*, qui error neſcio quomodo remanſerit in præclara operum B. AUGUSTINI editione a Mauro-Benedictinis adornata. CAPP.

27 *eſt aliquod dictum*] antea legebatur: *Eſt & aliquod dictum;* ſed τὸ & plane ſupervacancum eſt. CAPP.

28 *abnuentiam*] FORTUNATIANUS L. I. & alii paſſim Rhetores *depulſionem* vocant. CAPP.

29 *a conjecturali modo*] vel cauſa ſive *ſtatu*; ut vulgo loquuntur. CAPP.

30 *de quo contenditur*] *judicationem* appellat QUINCTILIAN. L. III. C. 11. edit. noſtræ. CAPP.

eſt, cauſa cur abdicationem mereretur. συνέχον vel *continens* eſt, quod ad refutandum αἴτιον, id eſt ad refellendam cauſam videtur afferri; ut eſt in hac materia: *Militem qui juraverat ſe deſerturum, Imperator occidit, & reus fit cædis.* Hic enim αἴτιον, id eſt, cauſa judicii eſt, quod occidit. Neque enim fieret reus, niſi occidiſſet. συνέχον, id eſt *continens*, eſt id propter quod [31] occidiſſe dixit, jusjurandum ſcilicet militis, quod ſe deſerturum juraverat [32]. Hoc interdum συνέχον HERMAGORAS, (id eſt *continens*) appellat ab eo quod omnis rei defenſio ab illo contineatur: interdum vero αἴτιον αἰτίου [33] vocat, quaſi *cauſam cauſæ*. Nam quemadmodum reatus cauſa eſt, quod militem occidit; ita occidendi *cauſa*, quod miles deſerturum ſe eſſe juravit. Nunc quoniam ſcimus quid ſit cauſa, quid *continens*; videamus etiam quid ſit *de quo contenditur*, id eſt quid ſit κρινόμενον. Eſt autem nihil aliud, quam exploratio *continentis*, id eſt τοῦ συνέχοντος. Quod dico, tale eſt (etenim in eadem controverſia perſeverandum puto, quo ſint lucidiora quæ tradimus) αἴτιον eſt, quod occidit militem hic imperator; συνέχον eſt quo reus nititur, id eſt ratio propter quam ſe occidiſſe dicit: eſt autem, quod miles juravit ſe deſerturum; κρινόμενον eſt examinatio hujus ipſius quod ad defenſionem reus attulit. In quo ita quæritur, num alia cauſa imperatori fuerit, cur occiderit militem, & hæc prætexatur: ut videatur non quia juraverit, occiſus; ſed alia quadam vel ſimultatis vel invidiæ cauſa. Poterit etiam hoc modo articulus iſte tractari, an, etiam ſi juraverit, parum tamen hæc juſta cauſa fuerit cur debuerit occidi. Et tota perſpectio totius συνέχοντος, quod ad αἴτιον affertur, κρινόμενον vocatur. Evenit tamen nonnunquam, ut in una controverſia non ſemel αἴτιον & συνέχον & κρινόμενον, ſed ſæpius ipſa omnia per vices revoluta tractentur; ut in hac controverſia: *Reus eſt Ulyſſes læſa reipublicæ, quod procos occiderit.* Hic enim αἴτιον eſt quod occiderit: αἴτιον αἰτίου, vel συνέχον, quod eos qui bona ſua depopulabantur, & pudicitiæ uxoris inſidiabantur, occidit. Κρινόμενον eſt, nunquid tamen, etſi hæ res præceſſerint, alia tamen cauſa quam prætexit, occiderit: vel nunquid, ne peſſime quidem de ſe meritos, indemnatos debuerit occidere. Deinde ad hoc κρινόμενον, aliud συνέχον affert Ulyſſes, quo dicat ſe juſſu Minervæ interemiſſe. Deinde hoc ipſum συνέχον fit κρινόμενον, quo quæritur, utrumne propter juſſum Minervæ occiderit, & utrum in tali re Minervæ quidem obtemperare debuerit. Eſt autem αἴτιον proprius accuſatoris locus, συνέχον defenſoris, κρινόμενον utriuſque commune.

Dicendum ſubinde puto, quemadmodum & quot modis controverſiæ *aſyſtatæ* [34] [ἀσύςατοι] fiant: tametſi ne dici quidem controverſias oportet, quæ *ſtatum* non
al. πλάσματα, habent; ſed * πλήγματα irrationabilia, id eſt, ἄλογα. Fiunt igitur *aſyſtata* modis quatuor. Unus, cum aliquid deeſt ex circumſtantia, (quæ autem vis ſit circumſtantiæ, ſupra diximus) id eſt cum quæſtionibus aut cauſa, aut perſona, aut locus, aut aliquid eorum deeſt, quibus effici circumſtantias diximus. Hoc autem genus

aſyſtati

31 *occidiſſe dixit*] legere mallem: *ſe occidiſſe*, nam & paulo poſt ait: *ratio propter quam ſe occidiſſe dicit.* CAPP.

32 *qui ſe deſerturum juraverat*] videtur legendum: *quod ſe deſerturum juraverat.* CAPP.

33 αἴτιον αἰτίου] lege QUINCTILIAN. L. III. C. 11. Ed. noſtræ. CAPP.

34 *aſyſtata*] ἀσύστατοι dicuntur illæ controverſiæ, quæ στάσιν, ſtatum quæſtionis Oratoriæ non poſſunt habere. CAPP.

Digitized by Google

aſyſtati in ſcholaſticam materiam 35 non poteſt cadere, idcirco quia ne fingi quidem poterit ullum *thema* deficiente circumſtantia. In veritate 36 tamen nonnunquam evenit ut aliquid horum deſit, & per imprudentiam actoris profligata cauſa, veniatur ad judicem. Alter eſt modus *aſyſtati*, quem κατ' ἰσότητα appellant. Nos tametſi nomen latinum dare non poſſumus, tamen vim intelligere debemus. Nam cum eadem utrinque dicuntur, & nulla re ne parva quidem diſcernuntur, tum hujuſmodi πλέγμα propter æqualitatem utriuſque partis *ſtatum* implicat; ut, *vicini adoleſcentuli qui uxores ſpecioſas habebant, noctu ſe alter alterum obvium habuerunt: accuſant invicem adulterii.* Nam quicquid altera pars dixerit, hoc altera dicat neceſſe eſt; id eſt: *Veriſimile eſt te adulterium voluiſſe committere, quia adoleſcens es. Te quoque voluiſſe veriſimile eſt, quia adoleſcens es. Veriſimile eſt, quia ſpecioſam uxorem habeo. Te quoque veriſimile eſt, quia & ego ſpecioſam uxorem habeo. Facultatem tibi vicinitas præbuit, & tibi eadem vicinitas præbuit facultatem. Cur tu nocte in me? cur tu autem in me incidiſti 37?* Nihil eſt, quo 38 diſtinguatur: & idcirco uterque 39 eorum ſive accuſet alterum, ſe criminatur; ſive ſe purget, defendit eum, quem criminari videtur. Tertium eſt *aſyſtati* genus, quod Græci καθ' ἑτερομέρειαν appellant, id eſt, quum ſecundum alteram partem reo nulla eſt defenſio, & aut color in facto non invenitur, aut parum probabilis invenitur color: unde etiam Democrates præceptor meus ſolitus erat dicere, eas etiam controverſias, in quibus color diu quæritur, *ſtatum* non habere. Verum ille conſtantius: nos ſi afferatur aliquid ad defenſionem vel mediocriter probabile, admittimus. Sed ſi evidenter confeſſa cauſa eſt, ut oportet, ſecundum *heteromerian* 40 explodemus. Nonnunquam incidunt quædam quæſtiones (maxime in veritate) quæ ſummam accuſatori, nullam reo largiantur facultatem: verum eas non controverſias, ſed communes 41 locos dicimus. Quippe in his non eſt probatio criminis, ſed ut in expreſſum atque evidens facinus, expreſſio. Quartus eſt modus *aſyſtati* vel caliginoſiſſimus, adeo ut nonnunquam etiam doctis hominibus ſoleat obrepere. Habet enim nonnullam ſpeciem probabilis conſiſtentiſque materiæ. Ea eſt hujuſmodi, in qua judex ferendæ ſententiæ rationem explorare non poteſt. Hoc Græci ἄπορον vocant; ſed ſubjiciamus exemplum: *Petebat quis ab alio uſuram quaſi pecuniæ creditæ; ille accepiſſe ſe pecuniam confitebatur, ſed depoſitam, & idcirco velle ſe reſtituere ſortem ſine uſura: Pendente interea judicio, lex de novis tabulis eſt lata: Repetit ille quaſi depoſitam; ille retinet quaſi creditam.* Non enim

35 *ſcholaſticam materiam*] vulgo *declamationem* appellant, qua Sophiſtæ veteres & ſe & ſuos diſcipulos exercebant. CAPP.

36 *in veritate*] hoc eſt, in veris ac forenſibus cauſis. CAPP.

37 *cur tu nocte in me? cur tu autem in me incidiſti?*] malim verbum τὸ *incidiſti* in priori membro ſic ponere: *cur tu nocte in me incidiſti?* &c. CAPP.

38 *nihil eſt quo diſtinguatur*] perperam editum antea fuerat: *nihil eſt quod diſtinguatur*: quia ſcriba imperitus literam *d* geminaverat. CAPP.

39 *uterque eorum*] antea legebatur *uter* CAPP.

40 *ſecundum heteromerian*] καθ' ἑτερομέρειαν, id eſt, cum *ſecundum alteram partem* reo nulla eſſet defenſio. CAPP.

41 *communes locos . . . . dicimus . . . . ut inevidens facinus, expreſſio*] hæc eſt κοινὴ ποιότης communis qualitas Hermogeniana, ut communis locus in proditorem, in ſacrilegum &c. FORTUNATIANUS & SULPITIUS VICTOR in præcedentibus ἐπιλογίας & concluſivam quæſtionem vel qualitatem appellant, quia ni poſtrema orationis parte poni ſolet. CAPP.

enim video quid ſit hic quod in ſententia ferenda judici liquere poſſit, cum petitor idem interdum crediđiſſe, interdum depoſuiſſe ſe dicat; & ille alter interdum depoſitam accepiſſe, interdum creditam; & neuter ſua priore, ſed uterque alter alterius præterita ſententia utatur.

Pertinere etiam nonnihil ad rem videtur ſcire figuras controverſiarum, quibus invicem differant; quo magis in evidenti ſit, quemadmodum quamque tractemus. Sunt igitur themata, id eſt, figuræ controverſiarum, quatuor; ἔνδοξον [42], quod nos opinionis bonæ ex utroque bono poſſumus dicere; ἀμφίδοξον, quod nos opinionis ex utroque bono ac malo confuſæ poſſumus dicere; παράδοξον, quod nos opinionis malæ poſſumus dicere: Tametſi [43] quidam parum diligenter Græce loquentes, *paradoxa* pro his quæ ſunt bonæ opinionis, accipiunt: unde vulgo etiam Olympionicas, & cæteros victores ſacrorum certaminum, *paradoxos* [44] vocant, magis conſuetudine quam ratione ducti. Nam (ut opinor) παράδοξον eſt, quod eſt παρὰ τὴν δόξαν, id eſt contra opinionem bonam. Denique licet alias vulgarem illam ſignificationem probare malimus hujus nominis, tamen hoc loco (ut multa nova jam [45] a *Technicis* & Philoſophis cognominantur) accipere debemus non tam pro ſolito uſu [46] conſuetudinis, quam pro conditione præcepti. Quarta eſt facies controverſiæ, quæ græce ἄδοξον dicitur, quam nos non (ut vulgo) malæ opinionis, ſed nullius opinionis, id eſt humilem & ſordidam poſſumus dicere. Sed videamus hæc propoſitis exemplis. ἔνδοξος controverſia hujuſmodi eſt, in qua tam perſona quam res eſt honeſta; velut: *Scipio victis Pœnis petit præmium, ut ſpectet ludos laurea coronatus.* Et perſona honeſta eſt Scipionis; & quod petitur, non improbum. ἀμφίδοξος eſt, in qua vel honeſtatem perſonæ turpitudo rei maculat; velut ſi idem Scipio petat præmii nomine mortem Tiberii Aſelli. Nam petitoris perſona honeſta eſt; quod autem petitur, inhoneſtum: Vel contra ſi abdicatus fortiter fecerit, & petat præmii nomine reditum in domum patris; perſona quæ petit, inhoneſta [47], abdicati; res quam petit, honeſta, ut in domum patris redeat. παράδοξον eſt controverſiæ genus ut ſupra definiebam, in quo utraque ſunt inhoneſta, tam res, quam perſona; velut: *impudicitiæ reus fortiter fecit, & petit præmii nomine accuſatoris ſui mortem.* Nam & perſona petentis inhoneſta eſt, ſiquidem fuit reus impudicitiæ; tametſi aliquid

42 ἔνδοξον] apud alios Rhetores legi ſolet ἔνδοξον. CAPP.

43 *Tametſi*] editum antea fuerat *tamen ſi.* CAPP.

44 *paradoxos vocant*] hinc facile intelliges PLUTARCHI locum in comparatione Cimonis & Luculli p. 521. Ed Francf. ὥσπερ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἡμέρᾳ μιᾷ πάλῃ ἅμα (perperam editum eſt μιᾷ) καὶ παγκρατίῳ στεφανουμένους ἔθει τινὶ παραδοξονίκας (male editum fuit παραδόξῳ νίκας) καλοῦσιν hoc eſt: *quemadmodum ex Athletis eos, qui uno die lucta ſimul & pancratio coronantur, ex quadam conſetudine Paradoxonicas* (admirabiles & inexpectatos victores) *vocant.* Sic etiam EUSEBIUS CÆSAR. p. 289. Ed. Valeſ. παραδόξους appellat quoſdam clariſſimos Chriſti martyres. Igitur fruſtra eſt eruditus DACERIUS in nova PLUTARCHI verſione, ubi legere vellet περιοδονίκας. Hujus interpretis opinioni faviſſe mirum eſt doctiſſimum Abbatem FRAGUERIUM, quem longe magis miror, quod verba hæc ἔθει τινὶ ſubdititia eſſe putaverit. Vel unus hic Rhetor eam ſuſpicionem prorſus amolitur, habet enim: *magis conſuetudine &c.* CAPP.

45 *jam a Technicis*] male editum erat: *tam a technicis.* CAPP.

46 *non tam pro ſolito uſu*] perperam legebatur antea: *non jam pro ſolito uſu.* CAPP.

47 *perſona quæ petit, inhoneſta, abdicati*] quaſi diceret, *utpote perſona abdicati.* Attamen eruditus MAILLAY legebat: *perſona abdicati, quæ petit, inhoneſta.* CAPP.

Digitized by Google

quid turpitudini derogaverit quod fortiter fecit: & res quam petit, improba eſt. ἀδόξον controverſiæ genus eſt ſine opinione utraque, humile & ſordidum: *Pauper veſtimenta vendebat: extitit alius pauper qui vindicaret ea, & furto ablata ſibi eſſe diceret. Ille venditor ait ſe ab adultero deprehenſo illa veſtimenta detraxiſſe: invicem accuſant; ille adulterii, hic furti.* Hic enim & perſonæ humiles pauperum, & res quæ videntur feciſſe quæſtionem, abjectæ; veſtimentorum vendicatio, & agnitio. Et quanquam intervenit crimen adulterii 48 objectum, tamen quia plura ſunt αὐτῇ πειράσει humilia & ſordida, totius controverſiæ ſpeciem ſibi vendicant. Dignoſcere autem has controverſiarum figuras, cum ad multa alia convenit, tum vel in primis ad id, ut modum præfandi (id eſt principia edendi) congruentem qualitati materiæ invenire poſſimus. Non enim eadem ſpecies debet eſſe principii in themate ἐνδόξῳ & ἀμφιδόξῳ, παραδόξῳ, & ἀδόξῳ: ſed eſt ſua cuique forma tribuenda.

Jam primum in ἐνδόξῳ genere materiæ HERMAGORAS negat eſſe præfandum. Nam ſi benevolentiæ, inquit, conciliandæ gratia præfari ſolemus, in bonæ opinionis themate (quale eſt illud Scipionis) benigni ſunt hi apud quos ſumus elocuturi: nihil autem attinet parare, quod paratum eſt. Sed mihi longe aliter videtur, & pace tanti viri dixerim. Neque enim eſt ſemper ſpectanda auctoritas; utique cum ratione vincatur. Cenſeo igitur nihil prohibere, in *eudoxo* genere materiæ, quo minus præfemur. Nihil enim, opinor, mali eſt benignos judices benigniores reddere præfando; ut cum offenſos adverſariis videmus, offenſionem illam dicendo augere conamur. Denique aulœdos & citharœdos, & cæteros hujuſmodi artifices, quamquam non polliceantur orationem, videmus tamen præloqui. Quia ante actionem & omnino curta & ſine capite oratio eſt, quæ ſine principio ab ipſis rebus orditur, utemur etiam principiis in bonæ 49 opinionis controverſiis, ſed brevioribus, & erectioribus paulo, & confidentibus, & plenis dignitatis 50, ſine jactantia duntaxat, ne res pariat invidiam; ut eſt illud apud M. TULLIUM contra concionem Metelli, in qua exultare videtur contra Tribunum plebis: *Sic enim (ut opinor) inſequar fugientem, quoniam congredi non licet cum reſiſtente.* Quod nunquam profecto tam magnifice dicere in exordio ſtatim orſus fuiſſet, niſi & ipſius actoris eſſet honeſta perſona, & res de qua locuturus erat, non improba. Itemque alio loco, cum de conjuratorum animadverſione loqueretur: *Video, P. C. in me omnium veſtrum ora atque oculos eſſe converſos,* [Catil. IV. 1.] & deinceps. Quæ omnia hujuſmodi ſunt, ut actor & ſplendore ſuo, & rebus his de quibus locuturus eſt, quaſi honeſtiſſimis videatur merito confidere. Pleraque hujuſmodi exordia apud C. Gracchum, quanto nobilioris fiunt ſpiritus? quæ dicentem profecto M. Erutium, aut aliquem ex Cannenſi caterva nemo ferret.

In

48 *crimen adulterii objectum*] perperam editum erat; *non objectum;* ait enim ſupra: *invicem accuſant; ille adulterii &c.* ergo crimen adulterii revera objectum eſt in hac hypotheſi oratoria. CAPP.

49 *in bona opinionis controverſiis*] ἐν τοῖς ἐνδόξοις, nam, ut ait paulo ſupra, ἔνδοξον *quod nos opinionis bona poſſumus dicere.* CAPP.

50 *plenis dignitatis*] legebatur antea *dignitatibus:* ſed τὸ *dignitatis* & magis congruit, & legitur in fragmentis Oration. CICER. idque ex SIGONIO. CAPP.

In *amphidoxo* [ἀμφιδόξῳ] genere materiæ, moderatione quadam utendum erit, cum principiamus 51, ut & turpitudinem quæ ſubeſt, & dignitatem quæ eſt in re aut perſona, vel illuſtrando augeamus, vel ita varie utrumque miſceamus, ut alterius partis turpitudinem, alterius honeſtas tegat; neque tamen cum tanta jactatione, quanta in illo ſuperiori genere materiæ, ſed quaſi cum quadam confidenti verecundia. Si in re turpitudo erit, quantum fieri poterit, advocabimus judicem ad perſonæ dignitatem: ſi in perſona, ad rei dignitatem quaſi de periculoſo loco in tutiorem locum refugiemus; ſed ſummatim leviterque cedentes, ut deſpicere potius ſuſpicionem metus, quam timere videamur. Laborabimus autem in eo, ut confuſa utraque dignitate rei & perſonæ, plus fiduciæ in honeſtate, quam metus in turpitudine habere videamur. Sed ut limpidius hoc genus principiandi deprehendatur, dabo exemplum quod habuit M. Tullius cum pro M. Scauro loqueretur: erat enim controverſia *amphidoxos*, quippe qui niteretur dignitate perſonæ M. Scauri, premeretur turpitudine criminis de pecuniis repetundis. Utrumque in principiis ſtatim ita confudit orator, ut & turpitudinem criminis dignitate perſonæ contegeret, neque tamen largiter nimium, neque exultanter; ſed ita, ut exprimat nonnullam etiam metus ſuſpicionem: *Maxime fuit optandum M. Scauro, Judices, ut nullo ſuſcepto cujuſquam odio, ſine offenſione ac moleſtia, &c.*

In *paradoxo*, [παραδόξῳ] id eſt in malæ opinionis themate, ubi & perſona & dignitas pariter laborabit, longioribus principiis utendum erit, & purgandis ſuſpicionibus opera tribuenda, & demiſſe loquendum: & ſequendum cum ſententiis tum verbis propius blanditiam ſitis, & querimonia quaſi falſi illati criminis & falſæ infamiæ compoſitæ adverſum nos per invidiam, jam ſummiſſiore toto corpore conformato ad verecundiam, ſummiſſo vultu, oculis terram intuentibus; neque etiam illam acriter, ſed (ſi poſſumus) etiam timore ſimulato.

In *adoxo*, [ἀδόξῳ] id eſt in humili genere materiæ, proxima ſermoni 52 debent eſſe principia, neque ſententiis alte petitis, neque verbis ultra modum ornatis, nec ſtructura graviore, ſed quaſi reſoluta & ſimplici. Vis autem omnium ſententiarum quam his principiis adhibemus, ea eſſe debet, ut rem a proprietate revocet ad communitatem, & dicat omnium intereſſe illam rem vindicari, propterea quod quanto quæque minora ſunt, tanto crebrius & magis inter multos cadere poſſint; nec tam oportere ſpectari magnitudinem rerum & perſonarum, quam rationem æqui & iniqui, veri atque falſi. Eandem enim eſſe horum in minimis vim, quam in maximis. Talia principia ſunt pleraque apud Demosthenem in his libris qui inſcribuntur Idiotici, & magis apud Lysiam, & apud quosdam ex noſtris veteribus. Certe M. Tullius, cum pro *Archia* diceret, non aliter exorſus eſt.

51 *cum principiamus*] notandum eſt hoc verbum, quod in Lexicis non invenitur. Offert quidem in Gloſſar. Cangius ex B. Augustino & Sidonio Apollinari τὸ *principare*, quod ſignificet *principem eſſe:* ſed hic *principiare* eſt *exordium orationis facere.* Capp.

52 *proxima ſermoni*] hoc eſt ſermoni ſimplici & familiari qui omni arte careat. Capp.

SYN.

SYNTOMATA 1 SIVE PRÆCEPTA

Artis Rhetoricæ Summatim Collecta De Multis à Julio Severiano 2.

Julius Severianus Deſiderio ſuo S.

FORSITAN me uſurpatorem ardui 3 operis atque irriti laboris, Deſideri, fateare; quod hunc 4 libellum ad te, *de arte dicendi* ſcriptum miſerim: cum poſſis advertere, nihil me Rhetorum præceptis adjunxiſſe; ſed quæ 5 in ipſis ſparſim

1 *Syntomata*) lubentius legerem συντομία vel σύντομα, nam paulo poſt ita ſcribit hic Rhetor: *cum poſſis advertere me . . . . . in quasdam ſermonis anguſtias coartaſſe . . . . . certos tibi ad compendium gymnaſii forenſis locos transmittere conſtitui . . . . : memento non hæc tibi eſſe ante compendia relegenda, quam* &c. & denique ipſe titulus ſic explicatur: *Sive præcepta . . . . ſummatim collecta de multis*; quæ omnes loquendi formulæ τὴν συντομίαν vel τὰ σύντομα ſignificant Capper.

2 *a Julio Severiano*) hic idem Rhetor eſt, qui ſub nomine Aurelii Cornelii Celsi editus eſt, Coloniæ A. 1569. opera *Sixti a Popma Phriſii*, cum quibusdam ſolummodo diverſis ab hac Pithoeana editione Lectionibus, quas identidem annotabimus: Sed ex uno ſcriptore duos fecit Dom. *Gibert* (*in judiciis Eruditorum de Rhetoribus*) Tom. II. p 111. ut & Joannes Albertus Fabricius in *Supplemento tertio ad Bibliotb. Lat.* T. III. p. 759. Ceterum hoc opuſculum a ſe primum in lucem emiſſum exiſtimavit Lucas Fruterius, cum tamen Fruterianam editionem alia præceſſerit Secundi Curionis cum Tullii *Partitionibus Oratoriis*: de Julio autem Severiano extat quoddam teſtimonium Sidonii Apollinaris L. IX. Ep. 13. p. 597. & 15. p. 609. *Ed. Savar.*

„ *Nec iſta ſola ſunt perita pectora*
„ *Severianus iſta Rhetor altius.* Capper.

Emendavit deinde errorem Cl. Fabricius in *Bibliotb. Lat. medii ævi.* T. IV. p 497. ſq. Operæ pretium fuerit huc transſcribere, quæ Vir Celeberrimus in utroque opere de Rhetore noſtro differit. Sic igitur ille *Bibliotb. Lat.* T. III. p. 759. cui ſubjungemus etiam Præfat. Popmæ ab eodem Fabricio exhibitam l. c.

„ Mirum eſt in Francisci Pithoei *Collectione Rhetorum Latinorum* prætermiſſum „eſſe, perinde ut in omnibus Aurel. Cornelii Celsi editionibus, vetuſtiſſimi illius & „Quintiliano ac Curio Fortunatiano laudati Scriptoris *compendium Rhetorices*, quod „jam A. 1569. ediderat Sixtus Popma. Illud „diu fruſtra quæſitum, tandem Pariſiis nuper „ad me miſit vir inſignis virtute & doctrina „*Georgius Wallinus* Suecus Reverendiſſimi Norlandiæ antiſtitis filius cognominis, a quo Ec„cleſiæ reique litterariæ pulchra ac præclara li„cebit expectare. Hoc igitur Celſi ſcriptum „raro obvium ac breve, integrum hoc loco cum „bona, ut ſpero, Lectoris gratia ſubjicere volui, „notis quidem Popmæ, quoniam in illis nihil „eximium reperi, omiſſis.

Aurelii Cornelii Celsi Rhetoris vetuſtiſſimi & clariſſimi, de arte dicendi Libellus, primum in lucem editus, curante Sixto a Popma, Phryſio.

Coloniæ excudebat Johannes Rotaus.

A. 1569. 8.

Titi a Popma, Phryſii, in commendationem Compendii Rhetorici Cornelii Celsi ad Lectorem hexaſtichon.

Rhetoris, o Lector, Celſi præcepta diſerti,
Accipe, quæ nimium delituere diu.
Quæ fuerant multis ſparſim diffuſa libellis,
Arctat hic, & clara cum brevitate docet:
Omnia ſunt Sixti fratris patefacta labore:
Cui grates gratos ſolvere jure decet.

Illuſtriſſimo Principi Carolo, Duci Juliacenſi, Clivenſi, Montenſi, Comiti Marchiæ & in Ravenſpurgo, &c.

Sixtus à Popma, *Phryſius.* S. D.

Bene mereri de litteris eos ſemper exiſtimavi, Princeps Illuſtriſſime, qui diligenti multaque cura in hoc incumbunt, ut veterum excellentiſſimorumque

Te

ſparſim legeram, in quasdam ſermonis anguſtias coartaſſe. Denique 6 ſi hæc quisquam digna æſtimet 7, quæ in manus ſumat, reperiet ea me de 8 veteribus perſtrinxiſſe,

morumque hominum ſcripta è tenebris ac ſqualore in lucem atque apertum proferantur. Nam horum induſtriæ efficitur, ut neque inſignes illi atque immortalitate digniſſimi Scriptores omni honore laudeque fraudentur; neque pulcerrimarum artium ſcientia, quarum adjumento ad vitam recte beateque inſtituendam indigemus, deſideretur. Quod cum mecum accuratius expenderem, majori diligentia in hoc ſtudium incubui, impellente etiam ad id antiquitatis deſiderio, quo factum, ut, cum avide id genus ſcriptorum exquirerem, forte in Cornelii Celsi *de arte dicendi libellum inciderim, longe omnium, meo judicio præſtantiſſimum, utpote qui prolixos veterum & alios, quos ipſe de ratione dicendi conſcripſit libros; mira brevitate prævertens, eleganti compendio perſtrinxit. Quam ob rem conſideranti mihi, cui potiſſimum hanc exiguam operam, & has qualescunque ſtudiorum noſtrorum primitias conſecrarem, non potui committere, Princeps Illuſtriſſime, quin T. C. nuncuparem; partim, quod & dignitatem opuſculo, & legendi aviditatem Lectoribus adjiciet, & formidinem detractoribus, ſi qui forte erunt, incutiet: partim, quod eloquentia Principi viro ad publicarum rerum adminiſtrationem neceſſaria ſit. Nam hæc eſt illa præclara virtus, cujus beneficio, conſiliis reſpublicæ reguntur, legibus emendantur, mores hominum atque animi quaſi in poteſtate capti tenentur. Hujus ope de controverſis diſceptamus, de ignoratis inquirimus, ſontes damnamus, bonos ornamus atque extollimus. Hac Camillus, hac Cæſar ſummi Imperatores, in Conſiliis rerum maximarum, & totius adminiſtratione Reipublicæ verſati, immortalem gloriam meruerunt, ut nunc mortui eloquentiæ viribus vivant. Hac Cineas plures urbes ſubegit, quam Pyrrhus armis capere potuit. Verum quid de hac magnificentius dici potuit, quam quod Euripides quondam cecinit:*

πᾶν ἐξαιρεῖ λόγος
ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

Quare, ſi hac ætate, Princeps Clementiſſime, Illuſtriſſimi Tui Parentis, & majorum exemplo eloquentiæ ſubſidia tibi comparaveris, dubitandum non eſt, quin expedite ſententias in dicaſterio dices, conſulentibus reſponſa dabis, Tuos denique ſubditos ad bene atque fortiter agendum, cum pacis tum belli temporibus adhortaberis. Accipe igitur hilari fronte, Princeps Illuſtriſſime, hunc Auctorem noſtra diligentia non ſolum è tenebris in lucem prolatum, ſed & ſcholiis noſtris ſucciſivis horis congeſtis illuſtratum. Quaſi & T. C. & literarum cupidæ juventuti probari ſenſero, ad majora hac æquanimitate excitabor. Bene ac feliciter valeat Illuſtriſſima C. T. data Ubiorum Coloniæ, Anno Domini 1509. *7 Calend. April.*

In *Bibliotheca* vero *Latina medii ævi.* T. IV. p. 597 598. accuratius de Julio Severiano vir ſummus diſputat, his fere verbis:

„Julius Severianus Afer Rhetor, laudatus Sidonio IX. 13. & 5. & Carmine IX. „v. 312. diverſus à Julio Serviano Plinii „VIII 6. & X. 2. Epiſt. Scriptor *Syntomatum* „ſive compendioſorum *præceptorum Rhetorices* „ad Deſiderium, quæ edidit Coelius Secundus „Curio cum partitionibus Oratoriis Ciceronis, „Baſileæ apud Oporin. partem deinde ſub falſo Aurelii Cornelii Celsi nomine & minus „emendate Sixtus à Popma Phryſius, Colon. „1569. 8. Integra deinde & ex Lucæ Fruterii „recognitione emendata atque Auctori Severiano reſtituta Janus Douſa Antw. 1584. 8. & „Franciſcus Pithoeus inter antiquos Rhetores „Latinos p. 302. Pariſ. 1599 4. Sixti Popmæ „pſeudo-Celſum *a*) erat enim rariſſimus, recudendum dedi in Supplemento ad Bibl. Latinam IV. 8. p. 759. cumque cum caſtigationibus ſuis, ut ſolet audacioribus ſubinde, Vir „Eruditus Chriſtoph. Auguſt Heumannus T. I. „Poeciles, L. III. Halæ Sax. 1724. 8. p. 278.

a) Simlerus in Bibl. *Julii Severiani præceptorum a Curione editorum pars eſt quod quidam nuper Coloniæ edidit* Cornelii Celſi *falſo nomine.* Petrus Pithoeus notis ad Moſaicar. & Rom. Legum collationem tit. 9. p. 160 Opp. *Suſceptorum etiam nomine utitur Julius Severianus in præceptis Rhetoricis, quorum fragmenta poſt integriorem editionem,* Cornelii Celſi *titulo nuper proſtituta ſunt.* Joannes Rhodius Epiſtola ad Nic Heinſium T. V Sylloges Burmannianæ p. 455. ea Coloniæ incaſſum quæſita deſcribi ſibi, vel Elzevirianis typis recudi peroptabat. Nos notas Cel. Heumanni, textui, prout a Cel. Capperonnerio conſtitutus fuit, accommodatas ſubjecimus; id quod bona cum Viri Doctiſſimi

Digitized by Google

xiſſe, quibus cotidie ad forenſem campum Adoleſcentia imbuta proludit 9. Quorum ſi nota vis eſt, ſilveſcentium videlicet præceptorum 10, videri certe poſſum plura his ademiſſe, quam addidiſſe: namque veteres ita nobis dicendi præcepta reliquerunt, ut etiam ſui nominis ſempiternam memoriam propagarent 11. Ego non ullius 12 famæ cupidus, ſed immenſi laboris moleſtiam conſiderans, certos tibi ad compendium gymnaſii forenſis locos transmittere conſtitui, quos ad memoriam reparandam facili lectione percurreres 13. Adverti præterea, (videro quicquid ceteri ſentiant 14) obeſſe dicentibus 15 Rhetoricæ artis nimiam diſciplinam. Memento tamen non hæc ante tibi eſſe compendia relegenda 16, quam ingenium tuum multa, ac Tulliana arte 17 ſubegeris.

Oratoris

mi venia a nobis factum ſperamus: uti & illud, quod noſtram alicubi ſententiam interponere, & ab ipſius rationibus modeſte diſſentire auſi ſumus.

3 *me uſurpatorem ardui.*) Celeb. HEUMANNUS *huic locum valde ſe exercuiſſe*, affirmat, *eque pluribus conjecturis hanc ſe elegiſſe*. Non erat tanti. Parum dignum CELSO loquendi genus eſt *uſurpator laboris*; Sed dignum SEVERIANO, Afro Sec. VI. ſcriptore.

4 *fateare, quod*) Cel. HEUMANN. *videas, qui* &c. neque hoc neceſſarium.

5 *qua*) *quas* habebat Ed. Popmæ. HEUMANNUS, *quæ*, ſed hoc jam habet edit. CÆLII CURIONIS. Francof. 1567. & expreſſit etiam *Pithoeana*.

6 *denique*) Hoc loco *denique* uſurpatur pro *immo*. Sic CICERO *Orat. pro Quinctio Cap.* 16. Hæc in homines alieniſſimos, denique inimiciſſimos, viri boni faciunt. HEUMANN.

7 *æſtimet*) Id eſt, *exiſtimet*. Hoc ſenſu æſtimare occurrit apud CURTIUM IX. 6. 19; Phædrum III 4. 5. & IV. 17. 15 HEUMANN.

8 *de*) POPMA a HEUM *de* ſed τὸ *de*, quod & *Cur.* Ed. præfert, verum eſt.

9 *imbuta proludit.*) POPM. *imbuta proluditur*, unde HEUMANN faciebat, *jubetur proludere*. Nimis audacter. Noſtrum jam exhibet *edit.* CURION.

10 *Quorum ſi nota vis eſt, ſylveſcentium videlicet præceptorum*) HEUMANN. emendat: *Quare in tanta vi & ſylva quadam veluti præceptorum.* Ingenioſa, ſed violenta κρίσις.

11 *propagarent*) HEUMANN. *propagarint*: non opus.

12 *Ego non ullius*) POPM. *Igitur.* male. CURION. & PITHOEAN. uti nos, faceſſat ergo Cel. HEUMANNI *vero*

13 *percurreres.*) POPM. *percurres.* HEUMANNUS ex ingenio ſuo prompſit veram lectionem, in Edd. CURION. & PITH. jam exhibitam.

14 *Adverti præterea (videro quicquid ceteri ſentiant*) POPMA: *Adverti præterea oportet, quid ceteri ſentiant obeſſe* &c. hæc male feriati interpolatoris commenta eſſe, nemo non videt. HEUMANN *adverti p. o. Deſideri, obeſſe* &c. abjectis iſtis, *quid ceteri ſentiant.* Iſto modo ſi graſſari licet, nihil fuerit facilius, quam corruptos veterum locos emendare. Mihi unice verum videtur, quod præfert Ed. CURION. *Animadverti præterea (viderit quid cæteri ſentiant*) &c.

15 *dicentibus*) ita omnes ante HEUMANN. qui pro more ſuo ſatis audacter ſubſtituit *tironibus*. Si quid mutandum (ſequentia faciunt, ut id affirmare non auſim) ſi quid tamen mutandum, quam in proclivi fuerat ex *dicentibus* facere *diſcentibus*.

16 *non hac ante tibi eſſe compendia relegenda*) ita Edd. omnes ante HEUMANNUM, hic vero mirificam nobis emendationem extundit: *nonnihil ante tibi eſſe compendio relegendum.* Hanc vero lectionem, ſi omnes Edd. exhiberent, vitioſam eſſe, quovis pignore contenderem. Enimvero quæ Latinitas? *nonnihil tibi ante compendio relegendum eſt, quam ingenium tuum — ſubegeris.* Concoquat qui poteſt, non ego. Sed optime ſibi conſtat SEVERIANUS, hoc vult; *Quamvis ſciam nimiam præceptorum copiam diſcentibus obeſſe, nolim tamen illos ad ejusmodi compendia, quale meum eſt, relegenda accedere, antequam uberiora bene dicendi præcepta ex* TULLIANO *fonte hauſerint, eoque ſe uberrime quaſi proluerint.*

17 *multa, ac Tulliana arte*] POPM. *multa de Tulliana* &c. HEUMANNUS ex ingenio

Tt 2 *Tullianæ*

Oratoris 18 artibus nemo inſtrui poteſt, niſi cui ingenium, & frequens ſtudium eſt. Primum animi ſit 19 oportet quædam naturalis ad videndas, ediſcendasque res 20 potentia. Tum vox, latus, decor, valetudo, frugalitas, laboris patientia. Neceſſaria deinde orationum frequens lectio eſt, quæ nos exemplo conformet; neque earum modo, ſed & hiſtoriarum, & carminum, ex quibus tamen compoſitio dicendi non in totum trahenda eſt 21. Namque per lectiones 22 Sapientium præcepta noſcuntur, ſine quibus nihil ſubtile, neque magnificum 23 cogitari poteſt. Juris vero Civilis neque omittendum 24 eſt ſtudium, nec penitus appetendum. Nam nec rudis eſſe debet Orator, & ſi ſe multum Juris ſcientiæ dederit, plurimum de cultu orationis atque impetu amittet. Huic 25 & veteres Oratores legendi ſunt, & præſentes audiendi. Super hæc frequenter ſcribendum, agendum 26, & declamandum 27 eſt: his enim rebus oratorum 28 fiducia ſimul cum facundia comparatur. In cæteris fere ſtudiis verum quæritur; finis autem Oratoriæ virtutis eſt veriſimilia dixiſſe, vel tantum contendiſſe, quantum res paſſa ſit 30 ad victoriam. Proxime quærendum eſt quo genere orationis uti debeat Orator; Atticorumne nobis ſequenda ſit actio 31 qui breves aſtrictique & acres ſunt, pure inter res ipſas, aculeosque verſantes

Tulliana arte. Id cum præferat quoque *Ed.* Curion parum abeſt, quin verum putem.

18 *Oratoris*] Heumann. *Oratoriis*; ſic & Curio. non diſplicet, neque tamen alterum ferri non poteſt.

19 *animi ſit*] Heumann. *adſit* vel *animo inſit.* Supervacua mutatione; quod unusquisque videt.

20 *ad videndas ediſcendasque res*] Heumannus: *ad capiendas addiſcendasque res*; quod alieniſſimum videtur. τὸ *videndas* ad argumentorum inventionem ſpectat. Sic voce ἰδεῖν uſus Aristoteles L. I. *Rhet.* C. 7. *Ed. Sturm.* καὶ ὅτι οὐ τὸ πεῖσαι ἔργον αὐτῆς (Ῥητορικῆς) ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ ἕκαστον, τὸ *ediſcendas* ad memoriam refer. huic, quantum in eloquentia præſertim tribuerint veteres illi, pueri ſciunt.

21 *ex quibus tamen compoſitio dicendi non in totum trahenda eſt*] τὸ *tamen* omittit Popm. nec quicquam hic offendit Heumannum, cum tamen absque illa particula frigeat ſenſus.

22 *per lectiones*] Cel. Heumannus, *lectione*: elegantius ſine dubio. Sed an elegantiſſime ſcripſiſſe putamus Severianum?

23 *neque magnificum*] in Cornel. Celso. *nihil magnificum* Capp. puto deſignari *Edit.* Popmæ. At Fabricius qui illam expreſſit, habet etiam τὸ *neque.*

24 *neque omittendum*] ita Curio & Pith. Fabricius *amittendum.* correxit Heumannus.

25 *Huic*] Fruteriana Edit. habet *hinc.* Capp. ſic & conjicit Heumannus. Neque male.

26 *agendum*] hoc eſt, veras cauſas agere debet in foro. Capp.

27 *declamandum*] hoc eſt, fictæ etiam cauſæ agendæ in Sophiſtarum Scholis. Capp

28 *oratorum*] antea editum erat *Auditorum*, & in margine *Oratorum*; quæ lectio digna viſa eſt, quæ in textum reciperetur. Capp. *Oratorum* quoque agnoſcit *Curio.* Heumannus prorſus expungit utrumque; non ſine ſpecie. Vide tamen, lector, num clementiori medicina legi poſſit *Oratori.*

29 *in cæteris ſtudiis verum quæritur; finis autem Oratoriæ virtutis eſt veriſimile dixiſſe*] ſic etiam Hermogenes initio libri de *ſtatuum diviſione*: τὸ γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ καθόλου καλὸν ἢ συμφέρον, ἢ τὰ τοιαῦτα ζητεῖν οὐ ῥητορικῆς, id eſt, *nam quod revera & in univerſum honeſtum eſt vel utile, aut quæ ſunt hujusmodi Rhetoricæ artis non eſt inquirere.* Capp.

30 *quantum res paſſa ſit*] Heumannus *poſcit.* firmat exemplis Quintiliani (ſic viro docto videtur) *Dial* de *cauſis corr. eloq.* c. 23. *Quoties res poſcit* & Ciceron. *Parad. I. dicam brevius, quam res tanta dici poſcit.* Sed, pace Viri ingenioſi dixerim, τὸ *paſſa ſit*, præferendum videtur. Capp.

31 *actio*] Vossius *Inſtit Orat.* L. VI. C. 6. p. 467. Capp. ita etiam emendat Heumannus quod omnino verum videtur.

tes, quique affectum ex occulto petunt; an imitanda nobis ſit Aſianorum licentia, qui vagi ac fuſi rapere potius affectibus, quam diſputationibus perſuadere didicerunt. Sit tamen Romanus Orator Aſiatico preſſior, Attico copioſior. Ego vero ipſum Oratorem eligere arbitror, & probare 32 genus orationis, quo magis capi Judicem ſuum ſenſerit. Aliter apud eum quem latior delectabit oratio, aliter apud eum quem aſtrictior; aliter apud ſuperiorem, 33 aliter apud inferiorem; aliter apud vacuum, aliter apud diſtrictum 34. Nec ſic in privatis cauſis, ubi ſemper Judices feſtinant, quemadmodum io publicis; nec ſic in accuſationibus, ut in patrociniis. Maxima itaque ars erit ſemper circumſpicere, quid perſonæ, quid loco, quid tempori conveniat.

DE DISPONENDIS CRIMINIBUS.

Quidam a maximis criminibus ad leviſſima gradum faciunt, aut a leviſſimis ad maxima 35: nos primum æſtimamus 36 actorem quaſi membra quædam facere debere; ut ſeparet quæ ad libidinem, quæ ad avaritiam, quæ ad crudelitatem, aliudve quod ad noxæ genus pertioet 37: ut ſi non genera criminum 38, tempora tamen diſcernat prima; utputa, quæ ante militiam geſta ſunt, quæ in militia, quæ poſt militiam. Aut ſejungat ea quæ ad privatas cauſas, deinde ea quæ ad publicas pertinebunt, aliudve ſimile; ut CICERO qui crimina Verris & in tempora, & in genera diviſit. Nam primus liber continet, quæ ante Sicilienſem præturam commiſſa ſunt; quatuor inſequentes, ea quæ in Prætura Sicilienſi. Tum in his ipſis, ſecundus ad privatorum furta pertinet; tertius frumentariam rationem; quartus ſacrilegia; quintus majeſtatis crimina comprehendit. Deinde inter ipſa uoius generis crimina 39, inprimis magna ponito: quæ minima ſunt, in medium congerantur: quæ maxima, ultimis partibus reſervabis; ut de gravi crimine 40 a CICERONE in ultimam partem dilatum eſt. Ita Judicis animus & occupabitur, & validiſſima maxime memoriæ mandabit.

32 *eligere arbitror &c probare*] HEUMANNUS *eligere arbitror debere*. Cur non retinuit vir doctus *&c probare* adjecitque τὸ *debere*?

33 *aliter apud ſuperiorem, aliter apud inferiorem*] membrum poſterius abeſt a POPM. & CURION. *Edd.* Num ex ingenio an ex Codice ſuppleverit PITHOEUS, juxta ſcio cum ignariſſimis; ſuppleri tamen debuiſſe; id ſcio. Brevius rem expedit Cel. HEUMANNUS Prius membrum delet. Sic ſolet ille.

34 *apud diſtrictum*] HEUMANNUS *diſtractum*, firmatque illo VELLEJI L. II. c. 114. *tanquam diſtractiſſimus tantorum onerum mole*. Potuitne Vir Cel. ignorare iſtam notionem τοῦ *diſtrictus* qua *occupatum* ſignificat? Sic *ambitionis labore vita diſtricta* ap. CICER. *de Orat* L. III. c 2. vid ibi PEARC. ID. *ead.* c. 32. *Tu privatorum negotiis pene omnibus — diſtrictus.*

35 *aut a leviſſimis ad maxima*] HEUMANNUS *alii*, non admodum repugnem; quanquam, conſentientibus Edd. nihil mutem.

36 *æſtimamus*] Cel. HEUMANNUS facile credit CELSUM (ita enim ſibi perſuadet) ſcripſiſſe *exiſtimamus*, neque tamen in textum recipit, quod factum bene.

37 *aliudve quod ad noxæ genus pertinet*] HEUMANNUS *aliudve quoddam noxæ genus*, haud ſane male, ſi quid video.

38 *ut, ſi non genera criminum &c*] VOSSIUS *Inſtit. Orat* p. 371. legebat *aut, ſi &c.* CAPP. Sic quoque HEUMANNUS.

39 *inter ipſa unius generis crimina*] LUCAS FRUTERIUS legit *per ipſa &c.* CAPP.

40 *ut de gravi crimine*] Col. HEUMANNUS: *de gravi illo crimine.*

dabit 41. Hinc eſt quod Cicero pro *Scauro* reprehendit adverſarii confuſam criminationem. Ait enim: *Et quoniam congeſta fuit 42 accuſatio magis acervo quodam criminum; non diſtinctione aliqua generum, & varietate.*

DE PRINCIPIIS.

De Principiis nihil putavi dicendum; quandoquidem ad ea quæ arte ſervanda 43 ſunt, natura duce ſæpius pervenitur.

DE NARRATIONIBUS.

Narrationis certum eſt tres eſſe virtutes; ut dilucida ſit, ut brevis, ut veriſimilis. Dilucida fit 44 (ſi apud neſcientem narres 45,) in qua intueberis 46 initium, medium, & finem; ita ut ipſa Narratio ordinem ſuum habeat. Facile enim percipitur, ubi quod ſequitur, ex priori pendet. Interdum 47 aliqua ſuo loco memoriæ noſtræ non occurriſſe fingemus. Brevis fit, ſi circumciſis quibusdam 48 ſuperfluis, ſola quæ neceſſaria ſunt, poſueris. Quæcunque enim tibi mediocriter proſunt, argumentis vel diſputationibus reſervabis 49. Veriſimilis, ideo ut credatur; veluti corporis robuſtiſſimi 50 fuiſſe, eum a quo duos vel tres occiſos videri volueris 51; adjicere etiam occaſionem quæ perficiendæ rei fuerit, ut dicas, dormientes oppreſſos 52. Perſonas vero nominibus quibus notiſſimæ ſunt, nuncupabis: ſi hoc parum eſt, etiam aliquas notas adjicies; ut Scipio Africanus, Hannibal Pœnus, & ſimilia. Nunquam Narrationem niſi perfectam reliqueris Sed ubi Judicem minus intellexiſſe perſpexeris, nunquam ei tarditatem ingenii objeceris; ſed in te culpam retorque,

41 *mandabit*] Popm. *mandat*. Curion. & Pith. *mandabit*; & ita quoque Heumannus.

42 *& quoniam congeſta fuit* &c.] pro *quoniam* Popma exhibet, *quomodo*. Hinc ingenioſe ſatis Heumannus. *Ea quomodo congeſta ſit accuſatio, magis acervo . . . . quam diſtinctione* &c. de ejusmodi fragmentis tuto nihil pronuncies; placet tamen retinere lectionem Pithoeanam.

43 *ſervanda*) Heumannus *ſcrutanda*: vix opus videtur. Capp.

44 *dilucida ſit*] Popm. *ſit*, reliqua *ſit*, quod & repoſuit Heumann. Capp.

45 *apud neſcientem narrans*] inferius noſter: *Nihil eſt ſtultius, quam ſi apud ſcientem narres.* Heum.

46 *narres in qua intueberis*] ſic Edd. omnes Heumannus audaciſſime, nulla neceſſitate emendat: *Narrans perſequeris.* Capp.

47 *interdum*] Heumannus *interdum tamen.* Vellem unica addiceret editio, non dubitarem recipere.

48 *quibusdam*] Heumannus *quibusque*; veriſſime ni fallor.

*49 *reſervabis*] Popm. *perſervabis*; Curio *perſeverabunt*. Heumannus *reſervabis*; ex ingenio, ſed id jam planiſſime expreſſerat Pithoeus.

50 *veriſimilis, ideo ut credatur; veluti corporis robuſtiſſimi* &c.] Popm. *veriſimilis ideo, ut credatur, ut corporis* &c. Curio *veriſimilis ideo; ut credatur*, &c. Hæc omnia tolerari queunt, optimum tamen videtur, quod habet Pith. ut adeo plane non neceſſe ſit, mutare quicquam; multo minus cum Cel. Heumanno audaci conjectura legere: *Veriſimilis ſit, ſi ideo, ut credatur, corporis* &c.

51 *videri volueris; adjicere etiam*) Heumann. *videri volueris, adjeceris*; quod a ſuperiori ejus emendatione pendet, nec minus eſt ſuperfluum.

52 *ut dicas, dormientes oppreſſos*] ſic Curio & Pith. optime Popm. *ut dicas, dormientes oppreſſit.* Unde Heumann. faciebat: *ut ſi dicas, dormientes oppreſſit.*

utorque, quod parum dixeris. Ubi longior Narratio eſt, quo ſit dilucida magis, admonere debes Judicem quid expoſueris, vel quid expoſiturus ſis, ut: *Dixi de me; dicam de adverſario.* Neque alienum eſt; ubi longior fuerit expoſitio vel Narratio, extrema ita finire, ut admoneas quæcunque dixeris. Verba autem Narrationis ex media conſuetudine eſſe debent; ſimplex ſermo, & ſibi vicina compoſitio. In expoſitionibus plus mora nocet; nec loquentis perſonam narrationi 53 inſeras. Minuit præterea offenſam longioris Orationis, ſi te prætermittere aliqua ſimulaveris. In aliquibus poſt quæſtiones ponenda Narratio eſt; in aliquibus, in ultimo 54: nam pro natura 55 cauſarum Narratio variatur, nec ſemper debet Orator veterum ſe præceptis addicere; ſed ſcire debet, incidere novam materiam, quæ novi aliquid poſtulet. Narrari pro eo non expedit 56, qui omnia quæ ab accuſatore dicuntur, tantummodo negat 57; nec ibi ſe fuiſſe 58. Talis cauſa Syllæ fuit negantis ſibi quicquam cum Catilina conveniſſe contra Rempublicam. Tales fere ſunt ambitus cauſæ & repetundarum; in quibus unum Rei patrocinium eſt, nullas ſe dediſſe vel accepiſſe pecunias. Supervacua Narratio eſt, ubi nota eſt res de qua ambigitur; ut nihil ſit ſtultius, quam ſi apud ſcientes narres. Alterum genus, eſt in quo utrique 59 æque ſupervacua Narratio eſt; ubi quod facit quæſtionem, abunde propoſitione indagari poteſt, etiamſi ignotum eſt. Nec aliquam Narrationem a CICERONE omiſſam putemus, niſi pro natura cauſarum: edebat enim non ſolum patrocinia cauſarum, ſed exempla 60 dicendi. Evenit ut ante ſit reſpondendum, quam ſit ponenda Narratio; ut *pro Milone.* Incidunt cauſæ in quibus quod ſummam habet quæſtionis, magna ex parte tractandum ſit, & ſic ſit ponenda Narratio; ut, *pro Vareno*, & bis *pro Abito* 61. In Narra-

53 *nec loquentis perſonam inſeras narrationi*) SEVERIANUS improbat in Oratore directas illas, ut vocant, orationes, quas narrationibus ſuis inſeruerunt, Thucydides, T. Livius, Salluſtius &c. Proſopopoeias quidam Rhetores appellant. CAPPER.

54 *in ultimo*) Sic Edd. omnes. HEUMANNUS *ante eam*; a quo, ſi ita ſcripſit Rhetor noſter, qua ratione factum ſit *in ultimo*, equidem non exputo.

55 *pro natura*) Sic CURIO & PITH. & ita quoque vere emendavit HEUMANNUS illud vitioſum Ed. PITH *per naturam.*

56 *narrari pro eo non expedit*) HEUMANNUS: *Narrare de eo reo non expedit.* Fruſtra, ſi quid video, ipſe tamen τῷ κυρίῳ inſeruit gemmulam iſtam.

57 *tantummodo negat*) FRUTERIUS legebat: *tamen modo.* CAPPER. HEUMANNUS urit hic & ſecat, ejicit non tantum τὸ *tantummodo*, ſed & verba quæ ſequuntur: *nec ibi ſe fuiſſe;* ad quæ ita commentatur: „ Poſteriora verba gloſ- „ſema ſapiunt. Scilicet adſcripſerat aliquis mar- „gini hæc verba: c. c. (hoc eſt, *exempli cauſa*) *ſe ibi fuiſſe.* Aſt hæc mirifice contorta. Modeſta criſis erat, ſi Vir doctus hoc tanquam dubium propoſuiſſet in notis, locumque tanquam luxatum & mutilum aſteriſco ſignaſſet. Eam rationem nos ſecuti ſumus.

58 *nec ibi ſe fuiſſe*) ſubintelligo, *ait, intendit* &c. CAPP

59 *utrique*) Actori videlicet & reo. Sed *Fruteriana editio* habet *utique*, quæ certe lectio non poteſt improbari. CAPP. *utique* etiam HEUMANNUS, & ex POPMÆ Ed ſine dubio *Fabricius.*

60 *ſed exempla*) POPM. & HEUMANNUS *ſed & ex.* CAPP.

61 *Incidunt cauſæ & bis pro avito*) POPMA hunc locum ſic legit, & ex eo FABRICIUS: *Incidit cauſæ genus, quod ſummam habet quæſtionis, & magna ex parte tractandum ſit, & ſic ſit ponenda narratio, ut provocare non velis, ut pro Habito.* * *In narrationibus* &c. Hæc HEUMANNUS ita refingit: *Incidit cauſæ genus, quod ſummam habet quæſtionis, & magna eſt arte tractandum ſic, ut ſit ponenda narratio, nec probare tamen velis, ut pro Avito. In narrationibus*

Narrationibus res exponimus; probamus argumentatione. Narratio inſinuatio eſt totius cauſæ, quem ad modum facta eſt. Expoſitio vero quæ non de cauſa naſcitur, ut *eſt honeſto genere natus*, *ſplendide magiſtratum geſſit* 62, non poteſt videri narratio; ſed expoſitio alicujus rei, quæ cauſam adjuvat, nec dat quæſtioni materiam; ſed pro argumento ponitur, aut inter argumenta.

DE DISPONENDIS ARGUMENTIS.

Litigatores quidem inſtruunt 63 argumentis Advocatos; artis Patronorum eſt, ut hæc diſponant, figurent 64, ordinent, augeant; ut his affectus intermiſceant. Imprimis videto quæ ex his ſunt valentia, vel quæ 65 infirmiora argumenta. Nam quæ erunt valentia, longiori oratione non perſequemur; ne aut dubitare de his videamur, aut plura dicendo ponamus aliquid 66 adverſus quod diſputari poſſit. Namque in argumentis infirmioribus verſatur oratorius labor; qualia ſunt: Occidiſti hominem, cruentam enim veſtem habuiſti; Hæc veri ſimilia, non utique vera; quæ variis ſunt attollenda rationibus, quæ tractatu 67 fiunt potentia. Præterea in poteſtate ſua habere debet Orator, ut ne cauſam maximam breviter peroret, & parvulam diu extendat; ſed cum breviter dicendum erit, argumenta tantum ponet ſine ullis aliorſum 68 ornamentis; cum autem diu dicere volet, omne argumentum ornatius exequetur. Cum plura erunt argumenta, a validis incipies, in validiora deſines, medium imbecillioribus 69 replebis; ut puta 70, validum argumentum eſt 71, *Inimicus*; mediocre *Ebrius*; validiſſimum eſt, *in rixa hominem occidit*. Si unum validum argumentum eſt, & unum frivolum, a validio incipies, frivolum perſequeris, rurſum validum repetes. Argumen-

rationibus &c. *Ed.* Curion. *Incidunt cauſæ in quibus quod ſummam habet quæſtionis, magna ex parte tractandum ſit: & ſic ſit ponenda narratio, ut provocare non vel * ut pro Habito.* Optime ſane procedit lectio Pithoeana nec quicquam habet obſcuri, dummodo etiam ſequentia legantur ita: *In narrationibus res exponimus; probamus argumentatione*, pro quo reliquæ *Edd.* præter Curion. habent: *In narrationibus aut exponimus, aut probamus argumentatione.*

62 *magiſtratum geſſit*) Popm. *magis geſſit.* Heumann. *magiſtratus geſſit.*

63 *quidem inſtruunt*) Popm. *quidem inſtituunt.* Heumann. *quidam inſtruunt.* Neſcio cur mutaverit τὸ *quidem.*

64 *figurent*) abeſt a Popm. & Heumann. *Edd.*

65 *ſunt valentia, vel quæ*) Heumann. *ſunt* mutat in *ſint*; deletque τὸ *vel.* parum ſane refert.

66 *ponamus aliquid*) Popm. *ponamus, aut aliquid.* Recte Heumann. ejecit τὸ *aut*; ſed ita jam reliquæ *Edd.* Mox pro *diſputari* Popm. *putari*, quod itidem bene Heumannus emendavit.

67 *quæ tractatu*) Fruterius legit: *tractu.* Capp. Heumannus: *tractatuque fiunt potentiora.*

68 *aliorſum*) Curio prorſus omittit Popm. & Heumann. pro *aliorſum*, *illorum.* hic id male.

69 *imbecillioribus*) ſic etiam reliquæ editiones; & ita emendavit Heumannus pro *imbellioribus*, quod ſola præfert Popmæ ἐνδεία; & quod ego, pro illo notiori, ſpernere profecto non auſim.

70 *ut puta*) Id eſt, exempli gratia. Celſus noſter eodem vocabulo uſus eſt. L. V. *de Medicina cap.* 26. §. 21. *Ex eo loco*, inquiens, *quo neque nervus neque muſculus eſt, ut puta in fronte.* Heumann.

71 *validum argumentum eſt*) ut ſcilicet probetur quis quem occiderit. Capp. Pithoei *Ed.* pro *validum* exhibebat *validius* Nos poſt Curion. Popm. Heumann. τὸ *validum* recepimus. Popm. diſtinguebat poſt *argumentum*; male.

Argumentatio illa melior & fidelior 72 videri poteſt, quæ obſcuratur 73. Cum aliquibus partibus cauſa laborat, utilius ordinem quæſtionum confundimus, quas ex toto tractare non expedit. Scias nunquam confitenda eſſe, quæ nocent; interdum non neganda: quod CICERO *pro Milone* ſecutus videri poteſt. Nam interfectum ab eo Clodium neque negavit, neque faſſus eſt: non negavit; quia ſic defendit tanquam occidiſſet: faſſus non eſt; quia inſcio illo dixit a ſervis occiſum, cum hi dominum peremptum arbitrarentur. Præterea utilius exiſtimo, diſputationem in ſpeciem paucarum rerum & firmarum convertere, easque undique aſtruere & exaggerare; potiusque eſt plures res in unam cogere 74, quam unam in plures dividere. In omni materia quærendum puto, quid ſit quod maxime nos foveat 75, aut urgeat 76: illuc enim vires ſuas conferre debet Orator, ut quod maxime nos premit, frangat 77. Sed ut omne genus cauſæ quiddam contra nos recipit valentiſſimum, ſic pro nobis omnis cauſa aliquid valentius habere debet.

DE PROPOSITIONE ADVERSARII.

Reſponſurus autem adverſario, primum id quod ille poſuerit, verbis infirmioribus pronuntiato: quæ vero incredibilia viſa fuerint, aut imbecillia ita univerſa ponantur, ſicut ab Adverſario dicta ſunt 78; ut eſt illud: *Boſtarem igitur 79 quendam*

72 *fidelior*) id eſt, *credibilior*, *majori fide digna*. CAPP.

73 *obſcuratur*) hoc eſt, cujus ars obtegitur, quæ vix eſſe argumentatio videtur. Editum ante fuerat *obſervatur*: Sed eam lectionem prætulimus, quæ & Scriptoris menti magis congruit, & in aliis *Edd* reperitur. CAPP.

74 *in unam cogere*) POPM. & HEUMANN. *ad unam*, minus bene

75 *foveat*) *id eſt*, cauſæ noſtræ faveat. CAPP. Optime Non neceſſarium cum HEUMANNO τὸ *foveat* in *juvet* mutare.

76 *urgeat*) *hoc eſt*, nobis incommodum ſit. CICERO *pro Milon*. C. 22. *hoc urget Milonem*. HEUM.

77 *ut quod maxime nos premit, frangat.*) Ita CURIO & PITHOEUS edidere; nec aliter, puto, FRUTERIUS cum nihil ex eo varietatis Cel. CAPP. qui alioquin ſollicite contulit. POPM. *maximum novum*, *premat*, *frangat*; quæ ita refingit doct. HEUMANNUS: *ut quod maxime nocivum*, *perimat & frangat*; ad quæ verba ſic notat. „E. *Maximum*, *novum*, *premat*, *fran-*„*gat*. Dolendum eſt, depravata hac ſcriptura „elegantiſſimam notionem vocis *perimere* fuiſ-„ſe, ut ſic loquar, peremtam & oppreſſam. Annotavit eam ANT. SCHORUS in *Phraſibus Lat* „*Ling*. p. 610. & 611. ubi hæc e CICERONE „promit exempla. *Ludi non intermiſſi*, *ſed* „*peremti atque ſublati ſunt* (*de Haruſp. reſp.* „C. 11.) *Si mihi vis aliqua reditum peremiſſet*. „(*Pro Plancio*. C. 42.) *Si cauſam publicam* „*mea mors peremiſſet* (*pro Sext*. C. 22.) Addo „unum ex CICER. *de Offic. cap*. 7. *niſi aliquis* „*casus aut occupatio conſilium ejus peremiſſet*.„ hæc pulcre diſputata non nego. Sed cum præclarus ſit ſenſus in ea lectione, quam nos ex optimis *edd*. exhibemus, nil mutato opus Mox tamen mallem cum Erud. HEUMANNO *ſcilicet* pro *ſed*. *Recipit* vero pro *recepere* exhibent quoque noſtræ *Edd*.

78 *quæ vero incredibilia viſa fuerint aut imbecillia*, *ita univerſa ponantur*, *ſicut ab Adverſario dicta ſunt*) Ingenioſa eſt conjectura HEUMANNI: *Quæ vero incredibilia fuerint aut imbecilla viſa*, *ponentur ſic*, ut &c. Ad quæ verba ille ita: „E. *viſa fuerint aut im-*„*becilla*, *ita inviſa ponentur*, *ſicut*. Oc-„caſionem hanc non dimitto docendi, ſæ-„pius τὸ *ſic*, *ut* coaluiſſe in *ſicut*. Apud „CICERONEM L. I. *de Offic. cap*. 10. ſic „ſcribe: *Itaque illorum fines ſic*, *ut ipſi diſceſſe-*„*rant*, *terminavit*. Ibidem *Cap*. 41. legito: „*ſic*, *ut aliquo honore*. Apud eundem lib. *de* „*Senect Cap*. 19. hunc in modum lege: *Se-*„*nes autem ſic*, *ut ſua ſponte*, cætera. Rurſus

 in

dam Norenſem fugientem è Sardinia Scauri adventum; & infra addit etiam augendi criminis cauſa, prius illum ſepultum, quam huic cœnam ſublatam. Evenit ut propoſitionem adverſarii verbis noſtris ultra fidem extollentes incredibilem faciamus; item propoſitioni adverſarii, ſi natura ſui 80 incredibilis fuerit, cum quodam impetu animi ac ridicula admiratione reſpondebimus; ut illud eſt: *Septingenta milia paſſuum biduo curſa ſunt*; & reſpondet: *o rem incredibilem! o cupiditatem inconſideratam! o nuntium volucrem!* & infra: *Romam trans Alpeis biduo veniunt. O hominem fortunatum, qui hujusmodi nuntios ſeu potius Pegaſos habeat!* (CICER. *Orat. pro Quint.* C. 25.) Propoſito eo quod adverſarius dixerit, reſpondebimus duobus modis; aut enim non eſſe id 81; aut non ideo nos vinci debere. Propoſitis quibus reſponſuri ſumus, quærendum nobis erit an inter ſe comparata repugnantia ſint, ut ſuis armis corruant; ut CICERO *de Antonio: Avunculum ſuum ſceleratum eſſe fatebatur; pœna affectum querebatur.* Item pro *Cælio*: (c. 14.) *Cur aut tam familiaris fuiſti, ut aurum commodares? aut tam inimicus, ut venenum timeres?* Similiter pro *Gallio* ubi accuſator pecunias objecit 82; ibi enim dum ſingula inter ſe comparat, alterum altero TULLIUS diluit 83. Item validiſſimum erit docere quod adverſarius dixerit, etiam pro nobis eſſe; ut *pro Milone* CICERO, quod lex promulgata de quæſtione fuiſſet, quam pro ſe 84 eſſe contendit. Argumentis vero omnibus adverſarii reſpondere, non eſt neceſſarium: finem enim non habebit oratio, & ſatis erit propoſitionibus repugnaſſe. His ſane argumentis reſpondendum erit, quibus erunt Judices commoti: ſi vero Adverſarium ſuis argumentis confutare nequiveris; aliis rationibus, quod poſuerit; convellito.

,

,,in ejus *Orat. pro Cluent. cap.* 3. ita ſcribi ,,oportet: *quaſi hoc tempore hæc cauſa primum* ,,*dicatur ſic, uti dicitur.* In *Curtii* L. IV. C. 3. ,,n. 16. itidem hæc vera eſt ſcriptura: *Claſſem* ,,*ſic, uti dictum eſt, paratam, circumire urbem* ,,*jubet.* & L. VII. C. 5. *n.* 12. *Tunc pôculo* ,,*pleno ſic, ut oblatum eſt, reddito.* Etiam apud ,,OVIDIUM in *Epiſtola Acontii v.* 5. ita ſcribendus eſt

,,*Quid pudor ora ſubit? nam ſic ut in æde Dianæ.*

,, (ubi Cydippe pomum ab Acontio in- ,,ſcriptum legerat, id quod ipſe in hac Epiſto- ,,la rurſus narrat OVIDIUS v. 97. 99 206. & 213.

,, *Suſpicor ingenuas erubuiſſe genas.*

,,apud AUGUSTINUM quoque loco quodam *ſicut* ,,ſcriptum extat pro *ſic, ut*: quem quidem lo- ,,cum jam indicavi & correxi in *Act. Erud.* ,,A. 1709. p. 539. Addo locum CURTII IX 7. 10, ita interpungendum: *Ille ſic, ut nuda-* ,,*tus erat, pervenit ad Græcos.* Hæc iterum præclara, ſed ego nullam neceſſitatem video, quæ cogat in noſtro loco quicquam innovare.

79 *Boſtarem igitur*) in CICERONIS *Orat. pro M. Scauro* vid. *Fragm.* T. IV. *Ed. Ern. p.* 10

80 *natura ſui*) malim legere: *natura ſua*: ſed tamen & paulo poſt ubi de affectibus, ita etiam legitur: *cum aliqua res natura ſui gravis fuerit.* CAPPER. Sui etiam CURIO. *Sua* POPM. & HEUM.

81 *aut enim non eſſe id*) Antea editum fuerat: *aut enim eſſe id*; ſed jam pridem monuit Erud. VOSSIUS addendam eſſe particulam negantem *non.* Legeſis ipſius *Inſtit. Orat.* p. 380. CAPPER. ſic exhibet quoque CURIO, & mox cum PITHOEO conſentit in his verbis: *Aut non ideo nos vinci debere*; ubi POPM. τὸ *non* omiſit, reſtituit ex ingenio Erud. HEUMANNUS.

82 *ubi accuſator pecunias objecit.*) Sic CURIO egregio ſenſu; quod recepimus pro corruptiſſima lectione PITHOEI: *ubi accuſator in ſe pœnas objecit*: τὸ *in ſe* habet quoque POPMA, unde HEUMANNUS probabili conjectura: *ipſi.* Sed quod idem ſtatim τὸ *ibi enim* mutatum it in *itidem* ſuperfluum eſt.

83 *diluit*) ita pro *debuit* ex edd. POPM. & CURION. repoſuimus.

84 *quod lex ... quam pro ſe*) HEUMANNUS, *quæ lex promulgata fuiſſet, eam* &c. non male, licet & alterum ferri queat.

lito. De vitiis argumentorum quæ adverſarii male poſuerint, plenè a Tullio inſinuatum eſt.

DE STATIBUS.

Status tres ſunt. Ubi, quod a te factum objicitur, negas, *conjectura* eſt 85. Ubi, quid a te factum, fateris 86, & negas eam vim nominis habere, quam adverſarius criminatur, *finis* eſt. At ſi neque de facto 87, neque de nomine ambigitur, ſed ſi jure factum 88 contendis, *Qualitas* nominatur.

DE CONJECTURA.

In *conjecturalibus* cauſis hinc argumenta ſumuntur; a perſonis, cauſis, facultatibus, veriſimili, ſignis. Signum cauſam aut antecedit, aut in eadem eſt, aut ſequitur. Item proferuntur auditiones, ſuſpiciones, ſpolia, quæſtiones, indices, fama vel opiniones & multa ſimilia, quæ rerum * varietas ſubminiſtrat. A perſona; ut Cicero pro Cluentio: *Cum eſſet* (inquit) *egens, ſumptuoſus, audax, callidus, perfidioſus, & cum domi ſua miſerrimus & inaniſſimus tantum nummorum poſitum videret, in omnem malitiam & fraudem verſare mentem ſuam cœpit.* A Cauſa: *Satisne igitur cernitis, quibus ille mercedibus, quibus emolumentis, quibus præmiis incitatus &c.* A Facultatibus; ut Tullius: *Servos agreſtes* 89 *& barbaros, quibus ſylvas publicas depopulatus erat, ex Appennino deduxerat*, & reliqua. A veriſimili: *Quid? quod caput eſt audacia, Judices, quis ignorat maximam illecebram eſſe peccandi, impunitatis ſpem?* & reliqua. A ſignis, quæ cauſam antecedunt; inſtrumentum, iter & ſimilia. Simul ſunt pugna & clamor & ſimilia. Sequuntur; ut in veneficio livor & tumor, in cæde vulnus & ſanguis. Auditiones; ut Tullius: *Vos ex M. Favonio audiſtis* 90 *Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis* 91 *vivo Clodio periturum Milonem. Poſt diem tertium geſta res eſt, quam dixerat: cum ille non dubitarit aperire, quid cogitarit, vos poteſtis dubitare, quid fecerit?* Suſpiciones; ut pro Scauro: *Quæ quidem ſuſpicio valuit etiam ob hanc cauſam, quod cum agerent parentalia Norenſes*, & reliqua. Spolia; ut eſt illud: *Ille Deos deorum ſpoliis ornare noluit; hic ornamenta Minervæ Virginis in meretriciam domum tranſtulit*, & reliqua. Quæſtiones; ut eſt: *Cum igitur de furto quæreretur, & de furto quod ille ſine controverſia fecerat; cum ille de eo quod quærebatur, verbum nullum fecit, de veneno ſtatim dixit*, & reliqua. Indices cum judici

85 Status *tres ſunt.*] *Ubi, quod a te factum objicitur, negas, conjectura eſt*] Perperam editum fuerat: Status *tres ſunt, ubi quod ante factum objicitur negas. Conjectura eſt.* Capp.

86 *Ubi quid a te factum fateris*] male editum erat: *ubi quid ante factum fateris.* Capp.

87 finis *eſt. At ſi neque de facto &c.*] perperam legebatur olim: *At finis eſt ſi neque de facto &c.* cæterum in Cornelii Celsi editione bona lectio reperitur. Capp.

88 *ſed ſi jure factum*] particulam *ſi* lubens delerem. Eſt enim plane ſupervacanea. Capp.

89 *Servos agreſtes*] antea legebatur *agreſtis.* Capp.

90 *Vos ex M Favonio audiſtis*] locus hic hodie non exſtat in Milioniana Ciceronis Oratione, quæ ſupereſt: forte excerptus erat ex prima illa, quam Tull. habuerat, ſed temporum injuria nobis abſtulit. Utut eſt, ſententiam ipſam fere habemus in Miloniana ſuperſtite his verbis: *Quin etiam Favonio fortiſſimo quærenti ex eo, qua ſpe fureret Milone vivo, reſpondit triduo illum aut ſummum quatriduo periturum: quam vocem ejus ad hunc Marcum Catonem ſtatim Favonius detulit.* Capp.

91 *audiſtis*] editum antea fuerat *auditis* Capp.

judici offeruntur; vel certe . . . . , ut eſt: *Venit index ad Dineam matrem neque obſcurus, neque incertus, qui nuntiaret ei filium ejus M. Aurium vivere, & in agro Gallico eſſe in ſervitute.* Fama vel opinio; ut CICERO: *Opinio fuit duplex; una non abhorrens ab ſtatu naturaque rerum*, & Rei. Argumentorum omnium enumerationem advertite ſtudioſam videri, quandoquidem in his plus ingenii vis dominetur, arsque ipſa magis ab Natura profecta dicatur. Sed neque quisquam æſtimet argumentis numerum præfinitum: ſiquidem tanta eſſe poſſunt, quanta Orator intento acriter ingenio reperire valuerit. Non tamen omne genus cauſarum omnia argumenta habet. Nam quid opus eſt illic de cauſa diſputare, ubi non apparet; aut de perſona adverſarii aliquid dicere, cum integra ſit?

DE FINE.

IN *finitivo* 92 *ſtatu* quæritur an ſit, puta, imminuta majeſtas. Nam primus locus accuſatoris eſt, cum de vi nominis quæritur, ut ſit generalis ejus diffinitio, brevis, & aperta, & ex opinione hominum ducta, hoc modo: *Majeſtatem imminuere, eſt de dignitate aut poteſtate populi Romani aliquid derogare.* Quæ diffinitio ut vera probetur, multis argumentis aut rebus, aut exemplis ſimilibus confirmabitur: poſt ſpeciatim factum ejus 93 qui accuſabitur, deſcribendo ſubjungere 94, ut id quod Reum feciſſe arguis, ſimile ſit ad id quod ſupra definieris. Ergo generalis diffinitio erit: *majeſtatem imminuere, eſt de dignitate & poteſtate populi Romani aliquid derogare.* Species criminis erit, probare quid adverſarius ſpecialiter fecerit, vel dixerit, ut probetur majeſtas imminuta: poſt loco communi confirmare, per quem facti atrocitas cum indignatione augetur. Defenſoris* autem locus eſt, adverſarii diffinitionem prius infirmare; ſi falſa ex opinione hominum aut inutilis monſtrabitur 95. Poſt ſuam diffinitionem, ac ſi veram 96, ponere; quæ multa argumentatione & exemplis ſimilibus confirmabitur: deinde Suſcepti 97 factum ab ipſa diffinitione diſſimile eſſe oſtendere 98; poſt locum communem ſubjicere, per quem indignabimur accuſatorem non res ſolum, ſed & verba in perniciem innocentis convertere. Sic CICERO pro Quintio adverſarii definitionem ex opinione hominum repre-

92 *finitivo*) qui vulgo vocatur *definitivus*. CAPP.

93 *factum ejus*] peſſime editum antea fuerat *Sanctum*. Nam legendum eſſe *factum*, ſatis liquet ex conſequentibus, ubi legimus: *deinde Suſcepti factum . . . . . diſſimile eſſe oſtendere.* CAPP.

94 *ſubjungere*] ſubaudiri poteſt ex antecedentibus, *locus accuſatoris erit.* Nam & poſtea ſic loquitur SEVERIANUS: *defenſoris locus eſt, adverſarii definitionem prius infirmare.* CAPP.

95 *monſtrabitur. Poſt ſuam diffinitionem, ac ſi veram, ponere; quæ multa argumentatione*] perperam interpunctum antea fuerat hoc modo: *monſtrabitur poſt ſuam diffinitionem; ac ſi veram, ponere quæ multa argumentatione.* CAPP.

96 *ac ſi veram*] id eſt, *quaſi veram*. In FRUTERIANA editione legitur: *aut ſi vera.* CAPP.

97 *Suſcepti*] hoc eſt, ejus hominis cujus defendendam cauſam ſuſcepiſti. Clientem vulgo appellamus. CAPP.

98 *oſtendere*] hic deſinit opuſculum CORNELIO CELSO attributum, quod Coloniæ (an. 1569) edidit Sixtus a POPMA; ergo fruſtra eſt ALBERT. FABRITIUS in Biblioth Latin Volum. 3. pag. 759. ubi ait exhibere ſe integrum illud opuſculum. Longe gravius errat, ubi conqueritur hujusmodi librum non exſtare in PITHOEANA Rhetor. Latin. Sylloge. CAPP.

reprehendit: *Si qui unum aliquem* 99 *fundum quavis ratione poſſideat, ipſum autem dominum patiatur cetera prædia tenere, is* (*ut opinor*) inquit, *prædium, non bona alterius videatur poſſidere.* Exponit definitionem ſuam: *Quid eſt*, inquit, *poſſidere? nimirum in poſſeſſione eſſe earum rerum, quæ poſſunt eo tempore poſſideri.* Probat Nevium non bona, ſed prædium poſſediſſe: *Cum domus erat*, inquit, *Romæ, ſervi in ipſa Gallia, privata P. Quintii prædia quæ nunquam auſus eſt poſſidere;* & colligit: *Quod ſi bona P. Quintii poſſideres*, poſſidere omnes eo jure debere. At ſi factum adverſarii 100 tuto definire nequiveris, & verborum tuorum laqueos infirmari poſſe conſpexeris, rem ipſam tanquam indignam Judici demonſtrabis.

DE QUALITATE.

IN *qualitate* per *Conjecturam* 1 quæritur quale ſit, hoc eſt jure factum ſit, an injuria?

DE AFFECTIBUS.

RAro affectus 2 Narrationibus interponuntur; quia non niſi gravium cauſarum ſunt: ſed ubi inſeri poſſunt, magnum pondus rebus accommodant. Ubi vero aliquem affectum, hoc eſt aut invidiam, aut miſericordiam, vel quid ſimile commovemus, formam vel ſpeciem Narrationis excedere non debemus: ſed affectus, qui in narratione latebit, eadem explicata reddendus erit 3 atque exſequendus. Evenit ut ſit narratio, quæ inter ſe locos communes partiatur, quos etiam affectus vocamus; qui non erunt in ultimum, hoc eſt poſt narrationem differendi: ſed hæc narratio graviſſimi criminis erit, in qua cum ſe primum affectus obtulerint, ſtatim interponendi ſunt. Neque enim poſſunt ſimul omnes poſt Narrationem reddi 4; ut eſt: *Prædonum Dux Heracleo repente præter ſpem claſſem pulcherrimam Populi Romani, cum primum inveſperaſceret, inflammari incendique juſſit.* Ac mox interponit affectum: *O tempus miſerum atque acerbum provinciæ Siciliæ! o caſum illum multis innocentibus calamitoſum!* ad narrationem redit: *Affertur*, inquit, *nocte intempeſta gravis hujuſce mali nuntius Syracuſas.* Rurſum dum narrat, excedit 5; *Quo neque Athenienſium*, inquit, *glorioſiſſimæ claſſes, cum mari plurimum poterant*, &c. rurſum ad Narrationem redit: *Eone*, inquit, *pirata penetravit? quo ſimulatque adiſſet, non modo a latere, ſed & a tergo magnam partem urbis relinquebat.* Rurſum excedit: *Siculoſne milites aratorum.*

99 *ſi qui unum aliquem*] Locus hic in CICERONA non reperitur, quia ingens lacuna eſt, ubi TULLIUS probat, Sextum Nævium Quinctii bona non poſſediſſe. CAPP.

100 *ſi factum adverſarii*] perperam editum fuerat *adverſariis*. FRUTERIANA tamen editio habet *adverſarii*. CAPP.

1 *per Conjecturam*] longe mallem legere, *poſt Conjecturam.* Neque enim per *Conjecturam* ſeu *ſtatum conjecturalem* (vulgo facti quæſtionem) quæritur quale quid ſit: alioqui *ſtatus* ille *conjecturalis* cum *ſtatu qualitatis confunderetur.* CAPP.

2 *affectus*] τὰ πάθη id eſt vehementiores animi motus, qui opponuntur τοῖς ἤθεσι lenioribus affectionibus, CAPP

3 *reddendus erit*] ἀποδοτέος id eſt, exponendus, explicandus. Sic etiam loquitur non ſemel QUINCTILIANUS.

4 *reddi*] ἀποδίδοσθαι, vide Notam proxime ſuperiorem. CAPP.

5 *excedit*] vulgo dicimus *digreſſionem facit*; Græci παρέκβασιν vocant; Latini egreſſionem, & egreſſum, ut docet QUINCTILIAN. lib. 4. Cap. 3. GAPP.

torumve liberos, quorum patres tantum labore ſuo frumenti exararant, ut Populo Romano totique Italiæ ſufficeret? & item aliter excedit: *o ſpectaculum miſerum, atque acerbum! ludibrio eſſe urbis gloriam!* ad Narrationem redit: *Poſteaquam e portu*, inquit, *piratæ non metu aliquo affecti, ſed ſatietate exierunt, &c.* Plerique nuda argumenta poſuerunt, affectus autem perorationibus, hoc eſt, Epilogis reſervarunt. Scire autem nos debemus, affectus qui ex quæſtionibus naſcuntur, ſtatim ut propoſitioni reſponſuri ſumus, eſſe reddendos 6: alibi enim quam ubi nati ſunt, interponi vel augeri non poſſunt; ut eſt: *Ad vadimonium non venit Quintius*, & ſtatim interponit affectum, antequam quæſtioni reſpondeat: *Si res*, inquit, *iſta graviſſima ſua ſponte videretur, tamen neceſſitudinis nomine levaretur*: & reliqua talia ſunt. Affectus vero qui de omni cauſa naſcuntur, perorationibus reſervabuntur. Omnis pene argumentatio moralem diſputationem 7 recipit; ſed non omnis affectum 8. Moralis argumentatio de natura hominum vel morum conſuetudine ducitur; ut Cicero: *Hic ego dubitem in eam diſputationem ingredi, quæ ducatur ex natura hominum atque omnium ſenſibus?* & omnia quæ ſequuntur. Ergo ſicut argumentatio illa melior erit, quæ moralis fuerit; ſic perorationes affectu 9 fiunt meliores. CICERO, ſane perorationi 10 affectum inſerit. Nam odio Clodii Judices turbat, *everſurum fuiſſe* 11 *Rempublicam: ſed prius Milone, qui obſtabat, occiſo.* Affectus namque hi ſunt; Ira, odium, miſericordia, livor 12, metus, ſpes. Odium ſive ira ex anteactæ vitæ facinoribus colligitur, quorum commemoratio ad hoc fit in judicio, non ut exinde naſci cauſa videatur, ſed ut odioſa vita hominis comprobetur; ut CICERO, qui flagitia Clodii ſuperioris vitæ retexuit. *Cujus nefandum*, inquit, *adulterum in pulvinaribus ſanctiſſimæ feminæ comprehenderunt; eum cujus ſupplicio, Senatus ſolemnes religiones expiandas ſæpe cenſuit; eum quem cum ſorore germana nefandum ſtuprum feciſſe*, & quæ ſequuntur. Ira cum odio 13, cum multa crimina congerimus; ut CICERO: *non furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ, &c.* quòd 14 in principiis 15 ſæpius irritatur. Miſericordiam movemus, ſi ab his nos impugnari dicimus, quorum auxilio tuti eſſe deberemus; ut CICERO pro Oppio: vel cum alicujus calamitates commemoramus, cum magnitudinem periculi oſtendimus; ſicuti pro Cornelio CICERO. Livorem 16 autem ſimul cum odio; ut Calvus in Vatinium, cum dicit: *Hominem noſtræ civitatis audaciſſimum de factione divitem, ſordidum, maledicum, accuſato.* Nam & de factione divitiæ quæſitæ interpoſitæ ſunt, ut his Judices inviderent. Metum facere CICERO tentat in Verrem, cum ait: *Quis hæc non perſpicit, præclare nobiſcum actum iri, ſi populus Romanus*

6 *eſſe reddendos*] ἀποδοτέως. vide notam antepenultimam. CAPP.

7 *moralem diſputationem*] id eſt, quæ perſonarum indolem ac mores exprimet. CAPP.

8 *affectum*] τὸ πάθος id eſt perturbatos illos & vehementiores animi motus. CAPP.

9 *affectu*] hoc eſt, ſi orator affectus illos præ ſe ferat & auditorum animis ingerat. CAPP.

10 *perorationi*] perperam editum erat *per orationem*, idque per Hypodiaſtolen, cum legendum ſit per hyphen ὑφ᾽ἓν *perorationi*. CAPP.

11 *everſurum fuiſſe*] ſubaudio *dicens*, *innuens Clodium* &c. CAPP.

12 *livor*] hoc eſt, invidia CAPP.

13 *ira cum odio*] ſupple *colligitur*, idque ex antecedentibus. CAPP.

14 *quod . . . . . irritatur*] odium videlicet judicis adverſus Reum. CAPP.

15 *in principiis*] id eſt in exordiis. Jam vero quoſdam affectus exordio inſerere poteſt orator, licet non totos effundere debeat; ut docet QUINCTILIAN. Lib. 4. Cap. 1. CAPP.

16 *livorem*] hoc eſt, invidiam movemus. CAPP.

nus iſtius unius ſupplicio contentus fuerit? & quæ ſequuntur: *Non eſt*, inquit, *in hoc peccandi locus*, *Judices*; confirmat enim aliis judicibus damnari Verrem, & Senatum judicandi poteſtatem amiſſurum. Ad ſpem redit in eodem loco: [*in Verr.* 2.] *Adduxi eum hominem, in quo reconciliare exiſtimationem judiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo Romano, ſatisfacere exteris nationibus poſſetis; de quo ſi ſevere ac religioſe judicaveritis, autoritas ea quæ in vobis manere debet, hærebit.* Contra dicenda erunt, ne ſpecie miſerationis, ne ira deducamur a fide, aut de odio; ut CICERO pro Cælio, cum dicit: *In quaddam odium ſit injuſtum vocatus*: vel de livore agere 17, tanquam apud malivolos; de timore loqui, tanquam apud timidos; de ſpe, cum vana ſpe ſolicitare Judices voluit. Affectus ſibi aliquotiens vicini ſunt; ut cum miſericordia movetur, ſtatim & odium concitetur; aut ubi utrumque non eſt, alterum tamen commovetur; aut livor excitatur, ſi tamen appareat, aut ſpe animus Judicis ſollicitabitur. Hi tamen affectus certam ſedem non habent: nam per totam orationem ſpargendi ſunt. CICERO miſericordiam movet, cum dicit: *Patres hi quos videtis, jacebant in limine, matresque miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris.* Ad iram redit, dum ſubjicit: *Aderat janitor carceris, carnifex Prætoris* 18, *mors terrorque ſociorum.* Item ad miſericordiam redit: *Non vitam liberûm, ſed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes.* Rurſum odium movet: *Lætaris tu in omnium gemitu & triumphas.* Miſcet quoque metum: *Quo confugient ſocii?* Affectus tunc majorem gratiam habent, ſi ex his moveantur, quæ jam probata ſunt. Affectus ex his trahitur; A re, a perſona, a cauſa, a loco, a tempore, a ſignis, a facultatibus, a toto ad partes, a partibus ad totum, a contrario, a minori ad majus, a majori ad minus, a ſimili, & a barbaris gentibus, & a beſtiis, & inanimalibus: ducitur & de cæteris locis, unde argumenta ſumuntur. Nec te moveat, quod hinc & argumenta duci ſupra retulerim; ſiquidem illa omnino 19 circumſtantia 20, unde ad convincendum reum argumenta ſumuntur: inde etiam poſtquam crimen probaveris, affectus commoventur. Ante omnia illud conſiderandum eſt, ut cum aliqua res natura ſui 21 gravis fuerit, ipſa tantum ſola invidiam moveamus; ne aliquas rationes alias afferendo, res quæ per ſe gravis eſt, dubia videatur, quæ nonnumquam ſola repetitione augetur; ut eſt illud: *Matrem tuam cecidiſti.* A re peto affectum, cum iraſcendum dico illi, qui hominem occidit. A perſona, dum queror magiſtratum etiam jugulatum. A cauſa, dum officio in Republica fungitur. A loco, cum dico *in foro.* A tempore, cum dico *luce, palam.* A ſignis; ut CICERO: *Te prætore Siculi milites palmarum ſtirpibus, piratæ Siculo frumento alebantur.* A toto ad partes: *Invidia facta eſt, Rempublicam univerſam petis* 22. Partis ad partes: *Templa Deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam totam ad exitium & vaſtitatem vocas.* A parte ad totum, ubi unus puta civis læſus, tota Reſpublica læſa dicatur; ut eſt: *Non tu hoc loco*

17 *de livore agere*] ſupple *incipit, ſolet, inſtituit* &c. CAPP.

18 *carnifex Prætoris*] FRUTERIANA editio habet *carnifex P. R.* quod de populo Romano poteſt & ſolet intelligi: Atqui legendum eſſe *Prætoris*, liquet ex conſequentibus ad finem hujus articuli. CAPP.

19 *omnino*] quid ſi legas *omnia?* CAPP.

20 *circumſtantia*] in neutro plurali τὰ περιστάντα αἱ περιστάσεις, vulgo *circumſtantiæ.* CAPP.

21 *natura ſui*] malim *ſua*; ſed ſupra quoque ſimilem habes loquendi formulam. CAPP.

22 *Rempublicam univerſam petis*) in editione FRUTERIANA: *in Republica Univerſa.*

* al. Gaviam.

loco * *Granium, non unum hominem neſcio quem, ſed communem libertatem in crucem egiſti.* A facultatibus: *Cleomenes hujus libidini nec adverſari poterat, nec audebat; erat enim Prætor qui maximam habebat poteſtatem:* inde TULLIUS traxit invidiam. A contrario CICERO miſericordiam movet, cum dicit: *Forteis & animoſos & ſe acriter ipſos morti offerentes ſervari cupimus, eorumque nos magis miſeret, qui miſericordiam noſtram non requirunt.* Item a contrario: *Si qui Deos colant, laudantur; ſacrilegi puniendi ſunt.* A pari: *Qui parentes contemnit, & Deos neglegit.* A conſequenti: *Qui ſemel deliquit, ſemper majora conatur.* A repugnanti: ut CICERO de Antonio: (1. *Catilinar. N.* 17) *Avunculum ſuum ſceleratum eſſe fatebatur; pœna affectum querebatur.* A minori ad majus: *Servi, Hercule, mei ſi me iſto pacto metuerent, quo te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem; tu tibi urbem non arbitraris?* A majori ad minus: *Quo neque Athenienſium glorioſiſſimæ claſſes, cum mari plurimum poterant, bellis ſæpe conatæ nunquam aſpirare potuerunt; eone tandem te prætore pirata penetravit?* A ſimili (*in Verrem 6.*) *Eriphylam* 23 *accepimus in fabulis ea cupiditate, ut cum vidiſſet monile (ut opinor) ex auro & gemmis, pulchritudine ejus incenſa, ſalutem viri proderet:* ſimilis eſt (inquit) iſtius cupiditas. A barbaris gentibus: *Si tu apud Perſas aut in extrema India deprehenſus ad ſupplicium ducereris, quid aliud clamares, niſi te civem eſſe Romanum? & tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros in extremis atque ultimis gentibus poſito,* & reliqua. Item a beſtiis & inanimatis; ut CICERO: *Denique ſi non ad homines, verum ad beſtias; aut etiam, ut longius progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine ad ſaxa & ſcopulos hoc conqueri ac deplorare vellem:* tamen omnia muta atque inanimata tanta tamque indigna rerum acerbitate moverentur. Affectus hactenus creſcunt, ut cum eum qui ſit læſus, occiſum; qui ſit improbus, latronem nominemus. Si extollendum aliquid fuerit, ampliora verba ponenda ſunt cum ipſis nominibus; ut CICERO: (*in Verr.* 3.) *Non furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed oppugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumque; non ſicarium, ſed carnificem crudeliſſimum civium, ſociorumque, in veſtrum judicium adduximus.* Item creſcit affectus, ut cum unum crimen ſit, ſententiæ aut verba unum ſignificantia acervo quodam congeruntur; ut eſt: (*pro Ligario*) *Quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Ergo alibi congeries multorum criminum, enumeratio eſt; hic unius verbis facta multiplicatio. Similiter: (*in Verr.* 7.) *Aderat janitor carceris, carnifex Prætoris, mors, terror ſociorum & civium Romanorum, lictor Sextius.* Affectus tanto plus valet, quanto verbis firmioribus extollitur: in argumentis enim enucleata diligentia, in affectibus autem grandiloquium quæritur. Sunt etiam alii loci communes, qui magis ad cauſam ex periculi magnitudine, non ex cauſæ genere ducuntur 24: qui tamen non per totam cauſam 25, ſed in omne genus cauſæ incidunt. Cito tamen

23 *Eriphylam*) perperam editum antea fuerat *Eryphilam.* CAPP.

24 *non ex cauſa genere ducuntur &c.*) in FRUTERIANA editione legitur: *non ex cauſa incidunt, cito tamen principiis aptantur.*

25 *qui tamen non per totam cauſam*) perperam legebatur antea: *quæ tamen non re per totam cauſam.*

tamen principiis 26 aptantur, ut miſericordiam captent, cum aut adverſariorum calumnias, factiones, ſolitudinem Suſcepti 27 vel cætera ejus infortunia memoramus; ut pro Vareno: *Amici deficiunt, cognati deſerunt, &c.* Et Rei aut accuſatorum calumnias prodimus; ut in eodem loco: *In inimiciſſima civitate urgent, inſtant, inſequuntur, ſtudio, multitudine, pecunia, perjurio pugnant.* Contra ſpecies minuendi hæc eſt, ut eum qui pulſavit, tetigiſſe; qui vulneravit, læſiſſe dicamus; ut CICERO: *Quod * acu inflictum videretur;* item: *uxores ſuas a cœna redeuntes attrectatas eſſe.* Namque affectus ** niſi vim animi habeat, nullus eſt, nec proderit inventus; ut CICERO de eodem: *Ut dolere, ut flere, ut ardere videamur.*

* *Forſ. acu punctim.*
** *Forſ. affectus qui.*

DE EPILOGIS.

EPilogos de omni cauſa capies, & maxime quam 28 miſericordiam movere poſſe perſpexeris; qui tamen erunt breves, nec diu perſequendi: nam lacrymis comparati ſunt, quibus nil citius areſcit. Scire autem debes in omnibus fere officiis caput eſſe artis, decere quod facies. Horum præterea natura præceptorum eſt, ut etiam obeſſe videantur, ſi mediocriter nota ſint; quæ tunc infinitum proderunt, ſi animo frequenti uſu inſculpta permanſerint.

26 *principiis*) id eſt, orationum exordiis. CAPP.

27 *Suſcepti*) hoc eſt, ejus, cujus patrocinium ſuſcipimus. *Clientem* vulgo dicimus. CAPP.

28 *quam*) *cauſam* videlicet. Nam τὸ *quam* non refertur ad τὸ *miſericordiam* ſed adeò *de omni cauſa.* CAPP.

VERSUS RUFINI [1]
DE COMPOSITIONE, ET
Metris Oratorum.

MUſigenæ numeros vates & metra ſequuntur;
Orator numeros, hæc illi maxima virtus,
Ne vagus errando laudandam neſciat artem.
Rhetoras Auſonios & Grajos Dactylus armat.
Dactylus armavit Ciceronem, armavit Jambus
Spondeuſque gravis, numeroque aptiſſime Pæan.
Temporibuſque pares, quamvis & ſyllaba creſcat.
Continuos fugito multos (ſit verſus [2]) eoſdem.
Optimus Orator ſequitur ratione poetas.
Cognatus virtute ſua, metrumque recuſans
Hic quoque vult numeris voces frenare vagantes. *Item ſic.*

Doctus Ariſtoteles Pæanem [3] laudat utrumque.
A longa incipiens, primordia pulchra locabit;
Aſpicere ut verbum eſt, contrarius ille ſupremus [4],
Tullius hunc laudat, cui ſit penultima longa;
Eſſe (Trochæus adeſt) *videatur*, tertius ille
Quem Pæana vocat muſis devota vetuſtas,
Hic membris melior noſtris, cui tertia longa.

Verſus ejuſdem de numeris & pedibus Oratorum.

Rhetoricas pulchre ſtructuras Dochmius ornat,
Principium Bacchius erit [5], concludet Jambus:
Aut vice mutata nomen mutabitur uni,
Primus Jambus erit, cum finem Creticus explet,
Prima brevis, longæque duæ, brevis, ultima longa;
Exemplumque artis dabitur *res publica* [6] nobis,

Quam

1 *Rufini*) Rufinum intelligo Grammaticum Antiochenſem, cujos commentarios in Metra Terentiana exhibet Putſchiana Latinorum Grammaticorum Sylloge pag. 2706. Capp.

2 (*ſit verſus*)] ſubauditur τὸ *enim* vel *alioqui*. Capp.

3 *Pæanem*) editum erat antea *pæanam*: ſed bonam lectionem habet etiam Putſchiana editio. Capp.

4 *contrarius ille ſupremus*) id eſt, pes contrarius τῷ aſpicere (cujusmodi eſt facilitas, agilitas) recte occupabat ſupremum ſive ultimum membri periodici locum. vide Quinctilian. Lib. 9. c. 4. ubi antiquis placuiſſe refert hujusmodi pedes facilitas, agilitas, ſi orationis membrum clauderent. Capp.

5 *Bacchius erit*) τὸ *Bacchius* penultimam producit, quia ſit a Græco Βακχεῖος Capp.

6 *Reſpublica*) nam in genitivo τῦ *Reipublicæ* eſt pes Dochmius. Capp.

Quam Cicero caſu genitivo ponere gaudet.
Hoc pede compoſito laudatur fama pedeſtris,
Ut docet Auſonius Orator Tullius ingens.
Omnibus iſte locis numerum pes efficit aptum:
Longa brevem ſequitur, longam brevis, adjice longam,
Syllaba prima brevis cum ſyllaba longa ſecunda,
Tertia longa, brevis quarta, productaque quinta:
Tullius orator, ceu multi, Dochmion ornat 7. *Item ſic.*
Creticus, atque Trochæus erit, qui claudere poſſunt.
Aut Spondeus ineſt, nullo diſcrimine finis.
Principioque Trochæon habes, in fine Moloſſum.
At finis Bacchius erit, brevis ultima claudet.
Longa ſit, anne brevis, nullum diſcrimen habetur;
Ut ſolet in metris doctus componere vates,
Aut adſit numeris pulcher bis fine Trochæus.
Sed magis erigitur Spondeo clauſula fortis.
Hanc docet eloquium ſummi Demoſthenis artem.

Item Verſus Rufin.

Spondeo narrare ſolent tibi rhetores 8 acta;
Quod gravis & tardus res geſtas mentibus affert;
Dactylicis certant pedibus, qui currere poſſunt.
Dicimus egregios Theopompi more labores,
Et vitam inſignem laudamus Iſocratis arte:
Hic ſtylus hiſtoriis, hic laudibus aptior hæret.

De Ambitu ſive Circuitu, quem Græci περίοδον dicunt.

Dicere muſa jubet, me dicere juſſit Apollo
Circuitum Orator quot membris reddere debet.
Vos Phœbi comites animis hæc condite veſtris,
Et memores doctis componite mentibus artem.
Non unum natura dedit nos ferre laborem,
Legibus alternis quæ pulchras junxerat artes:
Quattuor e membris plenum formare videmus
Rhetora circuitum; ſic ambitus ille vocatur,
Quattuor ex metris hunc verſibus aſpicis æquum.

De

7 *ceu multi, Dochmion ornat*) perperam editum antea fuerat: *ceu multi dochimon ornat.* Nam pes ille a Græcis vocatur δόχμιος, ut patet ex Hephæstionis opuſculo *de Metris.* Capp.

8 *Rhetores*) ultima Syllaba corripitur, quia fit a Græco ῥήτορες; ſic Virgil Eclog. 7. verſ. 4. dixit *Arcades ambo*, ex Græco Ἀρκάδες. Capp.

De genere judiciali.

Judiciis Pæana refert tibi Tullius aptum.

De genere deliberativo.

Si quis rem dubiam deliberat, armat Jambus.
Dactylus his cauſis tibi dicitur aptus utriſque.

De Theophraſto item Rufinus metro Sapphico ſic.

Rhetoras pulchros Theopraſtus ornat
Membra diſpergens bona Dithyrambi
Fuſa per artes 9. Anapæſtus iſta
Floret in arte.
Longior fluxit numerus per artem,
Quem dedit nobis Anapæſtus ille:
Hinc pedes claros loca Dithyrambi,
Rhetores aptant.

CICERO *de numeris oratoriis ſic dicit. (in Oratore N.* 212.)

Inſiſtit autem ambitus modis pluribus; e quibus unum eſt ſecuta Aſia, maxime qui Dichoreus vocatur, cum duo Chorei extremi ſunt, id eſt, e ſingulis longis & brevibus. Explanandum eſt enim, quod tam ab aliis iidem pedes aliis vocabulis nominantur. Sed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum, quam ſi ſemper eſt idem. Cadit autem per ſe ipſe ille præclare; quo etiam ſatietas formidanda eſt magis.

QUINTILIANUS 10 *in arte de numeris & ſtructura* DEMOSTHENIS *ſic dicit:*

Nam eo fit ut DEMOSTHENIS ſevera videatur compoſitio, *τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις*, & illa 11 quæ ab uno 12, (quod ſciam,) Bruto minus probatur, cæteris placet: *κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ. Idem in alio loco ſic.* Talia ſunt DEMOSTHENIS *πᾶσι καὶ πάσαις*, & *πάλιν ὑμῖν*. Et pene totum principium *In alio ſic.* Eſt & Dochmius qui fit ex Bacchio & Jambo, vel ex Jambo & Cretico. Stabilis in clauſulis & ſeverus Spondeus quoque, quo plurimum eſt DEMOSTHENES uſus.

DIOMEDES *ſic dicit in libro ſecundo artis ſuæ.*

Igitur Spondeus e duabus ſyllabis longis aptus eſt clauſulis qualibus maxime DEMOSTHENES utitur: *πᾶσι καὶ πάσαις, καὶ πάλιν ὑμῖν.* Habet enim graves ſonos, finemque ſenſus, & clauſulæ firmas ſedes conſtituit; ut: *reipublicæ cauſa*, & *arma ſumpſi*, & *eſſe pro nobis*. Gravior eſt autem longa ſyllaba præcedente, quam brevi. Aliter enim ſonat, *arma ſumpſi*; aliter *pro nobis.*

CICERO

9 *fuſa per artes*) in Putſchiana etiam Sylloge legitur: *fuſa per artes.* Attamen & tota ſeries Orationis & ipſa lex Metri Sapphici poſtulare videntur, ut legamus: *fuſa per partes.* CAPP.

10 *Quinctilianus*) lege Lib. IX. cap. 4. CAPP.

11 *& illa*) ſubauditur verborum compoſitio. CAPP.

12 *quæ ab uno &c*) perperam editum erat *quod.* Emendavimus ex ipſo QUINCTILIANO. CAPP.

Cicero *ad Herennium* 13 *in arte ſic:*

Περὶ ὑπερβάτου. Hujuſcemodi transjectio 14 quæ rem non reddit obſcuram, multum proderit ad continuationes 15 de quibus ante dictum eſt; in quibus oportet verba ſicuti ad poeticum extruere numerum 16, ut perfecte & politiſſime poſſint eſſe abſolutæ.

De numeris, id eſt de ſtructuris, ſive de continuatione, ſive de compoſitione Cicero *ſic dicit. (Lib. 3. de Oratore.)*

Longiſſima eſt igitur complexio verborum, quæ volvi uno ſpiritu poteſt, ſed hic naturæ modus eſt, artis alius. Nam cum numeri ſint plures, Jambum & Trochæum frequentem 17 ſegregat ab oratore Aristoteles, Catule, veſter; qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem & ſermonem 18 noſtrum. Sed ſunt inſignes percuſſiones eorum numerorum & minuti pedes: quare primum ad Heroum nos Dactyli 19 & Anapæſti, & Spondei pedem invitat, in quo impune progredi licet duos duntaxat pedes aut paulo plus, ne plane in verſum 20 aut ſimilitudinem verſus 21 incidamus. Aliæ ſunt geminæ 22 quibus hi tres heroici pedes 23 in principia 24 continuandorum verborum ſatis decore cadunt. Probatur autem ab eodem illo maxime Pæan 25, qui eſt duplex. Nam aut a longa oritur quam tres breves conſequuntur, ut hæc verba, *definite*, *incipite*, *comprimite*: aut a brevibus deinceps tribus extrema producta atque longa, ſicut illa ſunt, *domuerant* 26, *ſonipedes*. Atque illi Philoſopho ordiri placet a ſuperiore Pæane, poſteriore finire. Eſt autem Pæan hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura, (quod acrius eſt judicium 27 & certius) par fere Cretico, qui eſt ex longa & brevi & longa: *Quid petam præſidii, aut exequar, quove nunc.* A quo numero exorſus eſt Fannius: *Si, Quirites, minas illius.* Hunc ille clauſulis aptiorem 28 putat, quas vult longa plerumque ſyllaba terminari 29.

13 *Cicero ad Herennium*) Hinc patet non heri neque nudius tertius Ciceroni attributos fuiſſe quatuor illos Rhetoricorum libros; qui tamen ipſius eſſe non videntur. Capp.

14 *Περὶ ὑπερβάτου. Hujuſcemodi trajectio*) locus eſt Lib. IV. ſed male editum hic fuerat: *ὑπερβάτου hujuſcemodi*. Emendavimus ex editione Putſchiana Capp

15 *ad continuationes*) id eſt periodos, periodorum ſtructuras. Capp.

16 *in quibus oportet verba ſicuti ad poeticum exſtruere numerum*) hinc emendare poteris vulgares Herenniani Rhetoris editiones, in quibus legitur: *ſicut a poetis*. Hic porro male editum antea fuerat: *de quibus oportet verba &c* Capp.

17 *Trochæum frequentem*) perperam legebatur antea *frequenter*. Capp.

18 *in orationem & ſermonem*) in ipſo Cicerone legitur: *in orationem ſermonemque.* Capp

19 *Dactyli*) editum erat *dactylici*: ſed emendavimus ex Cicerone. Capp.

20 *ne plane in verſum . . . . incidamus*) antea legebatur: *nec plane in verſum . . . . incidimus.* Capp.

21 *aut ſimilitudinem verſus*) apud Ciceronem legitur *verſuum*. Capp.

22 *ſunt geminæ*) ſubauditur *percuſſiones*, idque ex antecedentibus. Capp.

23 *heroici pedes*) apud Ciceron. *Heroi*, nullo ſenſus diſcrimine. Capp

24 *in principia*) legebatur olim, *in principio:* ſed emendavimus ex ipſo Tullio. Capp.

25 *Pæan*) in Cicerone legitur *Pæon*, ut & in ſequentibus locis. Capp.

26 *domuerant*) male editum erat *domuerunt*. Hoc enim vocabulum, ut exemplo ſit, a tribus brevibus debet incipere. Capp

27 *acrius eſt judicium*) τὸ *eſt* quod deerat ſupplevimus ex Cicerone Capp

28 *clauſulis aptiorem*) antea legebatur, *clauſulis bis* Capp.

29 *terminari*) editum antea fuerat *terminare.* Capp.

Poſtea in eodem tertio libro de oratore ſic dicit. Sed ſæpe carpenda membri minutioribus oratio eſt, quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda: neque vos Pæan, aut Herous ille conturbet; ipſi occurrent orationi, ipſi (inquam) ſe offerent 30, & reſpondebunt non vocati. Conſuetudo modo illa ſit ſcribendi, atque dicendi, ut ſententiæ verbis finiantur, eorumque verborum junctio naſcatur, a proceris numeris 31, ac liberis, maxime Heroo, aut Pæane 32 priore, ſed varie diſtinctéque conſidat: notatur enim maxime ſimilitudo in conquieſcendo. Et ſic primi ac poſtremi pedes ſunt hac ratione ſervati, medii poſſunt latere, modo ne circuitus ipſe verborum ſit, aut brevior quam aures expectant, aut longior quam vires atque anima patiatur. Clauſulas autem diligentius etiam ſervandas eſſe arbitror quam ſuperiora; quod in his maxime perfectio atque abſolutio judicatur 33. Nam verſus æque prima & media & extrema pars attenditur, qui debilitatur in quacunque parte titubatum eſt. In oratione autem pauci prima cernunt, poſtrema plerique; quæ quoniam apparent & intelliguntur, varianda ſunt 34; ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium ſatietate. Duo enim aut tres fere ſunt extremi ſervandi & notandi pedes, ſi modo non breviora & præciſa erunt ſuperiora, quos aut Choreos 35, aut Heroos, aut alternos eſſe oportebit, aut in Pæane illo ſuperiore quam Ariſtoteles probat, aut ei pari Cretico. Horum viciſſitudines efficient, ut neque ii ſatientur qui audient, faſtidio ſimilitudinis; nec nos id quod faciemus, opera dedita facere videamur.

Poſtea ſic. Verum ut in verſu vulgus, ſi eſt peccatum, videt; ſic ſi quid in noſtra oratione claudicat, ſentit: ſed poetæ non ignoſcit, nobis concedit; tacite 36 tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt.

Idem M. CICERO *in Oratore de pedibus & numeris inciſorum id eſt κομμάτων, & membrorum, id eſt, κώλων, & ambituum ſive circuituum, id eſt, περιόδων ſic dicit.* Apud Græcos quidem jam anni quadringenti ſunt prope, cum hoc probatur, nos nuper agnovimus.

Poſtea ſic. Quod ſi aures tam inhumanas, tamque agreſtes, habent, ne doctiſſimorum quidem virorum eos movebit auctoritas. Omitto ISOCRATEM, diſcipuloſque ejus, Ephorum & Naucratem, quamquam orationis faciendæ & ornandæ auctores, locupletiſſimique ipſi oratores eſſe debeant. Sed quis hominum doctior? quis acutior? quis in rebus vel inveniendis vel judicandis acrior Ariſtotele fuit? quis porro Iſocrati adverſatus 37 infenſius? is igitur verſum in oratione vetat eſſe, numerum jubet. Ejus auditor Theodectes in primis, ut ARISTOTELES ſæpe ſignificat, politus ſcriptor

30 *ſe offerent*) perperam legebatur olim *efferent*: ſed emendavimus ex ipſius TULLII contextu. CAPP.

31 *a proceris numeris*) τὸ *numeris* deerat & ſupplevimus ex TULLIO. CAPP.

32 *aut Paane*) apud CICERONEM legitur, & *Paone*. CAPP.

33 *judicatur*) perperam editum erat *indicatur*. CAPP.

34 *poſtremo plerique; qua quoniam apparent & intelliguntur, varianda ſunt*) peſſime interpunctum olim fuerat hoc modo: *poſtrema plerique quoniam apparent & intelliguntur. Varianda ſunt.* CAPP.

35 *choreos*) in Cicerone legimus *chorios*) CAPP.

36 *tacite*) editum fuerat *taciti*. CAPP.

37 *adverſatus*) perperam legebatur *adverſus*, emendavimus ex CICERONE. CAPP.

ſcriptor atque artifex 38, hoc idem ſentit & præcipit. THEOPHRASTUS vero eiſdem de rebus etiam accuratius. Quis ergo iſtos ferat, qui hos auctores non probent? niſi omnino hæc eſſe ab iis præcepta neſciant 39.

In alio loco ſic dicit. Fluit omnino numerus a primo tum incitatus brevitate pedum, tum proceritate tardus 40; curſum contentiones 41 magis requirunt; expoſitiones rerum tarditatem. *In alio ſic.*

Cur de perfugis noſtris copias comparant contra nos? Sunt illa duo prima 42, quæ κόμματα Græci vocant, nos inciſa dicimus; deinde tertium κῶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa (Ex duobus enim verſibus, id eſt, membris perfecta) comprehenſio, & in Spondeos cadit 43. Et Craſſus quidem ſic plerumque dicebat, idque ipſum genus dicendi 44 maxime probo. Sed quæ inciſim, aut membratim efferuntur 45, ea vel aptiſſime cadere debent, ut eſt apud me: *Domus tibi deerat? at habebas: pecunia ſuperabat? at egebas.* Hæc inciſe dicta ſunt quatuor. At membratim quæ ſequuntur duo: *incurriſti amens in columnas, in alienos inſanus inſaniſti.* Deinde omnia tanquam crepidine quadam comprehenſione largiore ſuſtinentur: *depreſſam, cæcam, jacentem domum, pluris quam te & fortunas tuas æſtimaſti:* Dichoreo 46 finitur: at Spondeis proximum illud. Nam in iis 47, quibus ut pugiunculis uti oportet, brevitas faciet 48 ipſa liberiores pedes. Sæpe enim ſingulis utendum eſt, plerumque binis, & utriſque addi pars pedis poteſt, non fere ternis amplius. Inciſim autem & membratim tractata oratio in veris cauſis plurimum valet; maximeque iis locis, cum aut arguas, aut refellas; ut nos in Corneliana ſecunda: *O callidos homines, O rem excogitatam, O ingenia metuenda:* membratim adhuc; deinde cæſim diximus. Rurſus membratim: *Teſtes dare volumus.* Extrema ſequitur comprehenſio, ſed ex duobus membris, qua non poteſt eſſe brevior: *Quem quæſo noſtrum fefellit, ita vos eſſe facturos?* nec ullum genus dicendi eſt, aut melius, aut fortius, binis aut ternis ferire verbis, nonnunquam ſingulis; paulo alias pluribus, inter quæ 49 variis clauſulis ſe interponit raro numeroſa comprehenſio.

Idem ſic dicit de Theophraſto 50. Namque ego illud aſſentior *Theophraſto*, qui putat orationem, quæ quidem ſit polita atque facta quodammodo, non aſtricte, ſed remiſſius, numeroſam eſſe oportere. Etenim, ſicut ille ſuſpicatur, ex illis modis, quibus

38 *ſcriptor atque artifex, hoc idem ſentit*) male interpunctum olim fuerat hoc pacto: *ſcriptor atque artifex. Hoc idem ſentit.* CAPP.

39 *neſciant*) apud CICERONEM legitur *neſciunt.* CAPP.

40 *tum incitatus . . . . tum tardus*] in CICERONE *incitatius . . . . tardius.* CAPP

41 *contentiones*) οἱ ἀγῶνες, id eſt, argumentorum noſtrorum confirmatio, refutatio alienorum. CAPP.

42 *ſunt illa duo prima*) apud CICERON. *prima ſunt illa duo.* CAPP.

43 *comprehenſio, & in Spondeos cadit*) perperam legitur apud CICERONEM: *comprehenſio eſt & in &c.* CAPP.

44 *ipſum dicendi genus*) in CICERONE, *ipſe.* CAPP.

45 *efferuntur*) male editum fuerat, *offerunt*; in editione Putſchiana *efferunt.* CAPP.

46 *Dichoreo*) perperam legebatur antea *dicorao.* CAPP.

47 *nam in iis*) legebatur olim, *nam his.* CAPP.

48 *faciet*) apud CICERON *facit.* CAPP

49 *inter quæ*) in CICERONE perperam legitur, *inter quas.* CAPP.

50 *dicit de Theophraſto*) Libro III. de Oratore. CAPP.

quibus hic uſitatus verſus efficitur 51, poſt Anapæſtus procerior quidem numerus effloruit; inde ille licentior & divitior fluxit Dithyrambus, cujus membra & pedes, ut ait idem, ſunt in omni locupleti oratione diffuſa.

Idem CICERO *in Bruto ſic.* Extitit igitur jam ſenibus illis, quos paulo ante idximus, ISOCRATES cujus domus cunctæ Græciæ, quaſi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator & perfectus magiſter, quamquam forenſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo meo judicio eſt poſtea conſecutus 52. Is & ipſe ſcripſit multa præclare, & docuit alios, & cum cætera melius quam ſuperiores, tum primus intellexit etiam in ſoluta oratione, dum verſum effugeres 53, modum tamen & numerum quendam oportere ſervari. Ante hunc enim verborum quaſi ſtructura, & quædam ad numerum concluſio nulla erat, aut ſi quando erat, non apparebat eam dedita opera eſſe quæſitam. Quæ forſitan laus ſit, veruntamen natura magis tunc, caſuque nonnunquam, haud ratione aliqua 54, aut ulla obſervatione fiebat 55.

FLAVIUS 56 SOSIPATER CHARISIUS *de numeris ſic dicit.*

Bacchicum 57 metrum tale eſt: *Bacchare, lætare præſente Frontone*; hoc videtur ad proſam convenire. Et ſane multis pedibus in oratione utimur; licet ſtulti putent liberum a vinculis pedum ſermonem proſæ eſſe debere.

CICERO *de numeris ſic dicit* 58

Verſus enim illi veteres in hac ſoluta oratione prope modum, hoc eſt numeros quoſdam nobis eſſe adhibendos putaverunt.

Poſtea ſic. Idque princeps ISOCRATES inſtituiſſe fertur, ut inconditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delectationis atque aurium cauſa, quemadmodum ſcribit diſcipulus ejus Naucrates, numeris aſtringeret. Namque hæc duo muſici, qui erant quondam iidem poetæ 59, machinati ad voluptatem ſunt; verſum atque cantum, ut & verborum numero 60, & vocum modo, & delectatione vincerent 61 aurium ſatietatem. Hæc igitur duo, vocis dico moderationem, & verborum concluſionem, quoad orationis ſeveritas pati poſſet, a poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In quo illud eſt vel maximum, quod verſus in oratione, ſi efficitur conjunctione verborum, vitium eſt; & tamen eam conjunctionem ſicuti verſum numeroſe cadere & quadrate, & perfici volumus. Neque eſt ex multis rebus, quæ magis oratorem ab imperito dicendi ignaroque diſtinguat 62.

Idem

51 *ex illis modis quibus hic uſitatus verſus efficitur*) verba hæc quæ in præcedenti editione deerant, reſtituimus & ſupplevimus ex ipſo CICERONIS contextu. CAPP.

52 *poſtea conſecutus*) in CICERONE, immo & in editione Putſchiana legitur, *poeta conſecutus*. CAPP.

53 *effugeres*) antea legebatur *effugeret*; ſed CICERONIANI contextus lectionem ſecuti ſumus. CAPP.

54 *haud ratione aliqua*) perperam legitur apud CICERON. *aut ratione.* CAPP.

55 *fiebat*) peſſime editum antea fuerat, *ſiebat.* CAPP.

56 *Flavius*) male editum erat *Ful.* CAPP.

57 *Bacchicum &c.*) hæc non exſtant in iis quæ ex Chariſio ſuperſunt in veteribus Grammaticis a Putſchio editis. CAPP.

58 *ſic dicit*) locus eſt in Lib. III. de Oratore. CAPP.

59 *qui erant quondam iidem poetæ*) legebatur antea *item Poetæ*. CAPP.

60 *ut & verborum numero*) editum fuerat: *& ut verborum &c.* CAPP.

61 *& delectatione vincerent*] τὸ & abeſt a CICERONE. CAPP.

62 *neque eſt ex multis rebus, quæ magis . . . diſtinguat*] apud CICERONEM legitur: *neque eſt ex multis res una, quæ magis &c.* CAPP.

Idem Cicero 63. Nam etiam poetæ quæſtionem attulerunt, quidnam eſſet illud quo ipſi differrent 64 ab oratoribus: numero maxime videbantur antea, & verſu 65; nunc apud oratores jam ipſe numerus concrebuit. Quicquid enim eſt, quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiam ſi abeſt a verſu (nam id quidem vitium orationis eſt) numerus vocatur, qui græce dicitur ῥυθμός. Itaque video viſum eſſe nonnullis Platonis & Democriti locutionem, etſi abſit a verſu, tamen quod incitatius feratur 66 & clariſſimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam Comicorum poetarum, apud quos niſi quod verſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis.

Victorinus de compoſitione ſic dicit. Creticum quidam ex longa & breui & longa, ſi ſequatur Spondeus vel Trochæus, bonam compoſitionem facere dicunt: *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra;* duo extremi pedes ſunt Creticus & Spondeus.

Idem multa dicit de compoſitione & numeris & pedibus oratoriis.

Ut, Cicero *dicit, iſti ſcripſerunt apud græcos; Thraſymachus, Naucrates, Gorgias, Ephorus, Iſocrates, Theodectes, Ariſtoteles, Theodorus Byzantius, Theophraſtus, Hieronymus: Latine de numeris hi:* Cicero, *Victorinus, Euſebius, Terentianus, Varro, Probus, Chariſius, Diomedes, Quintilianus, Donatus, Victor* 67, *Servius.*

Item 68, Cicero *de Numeris & de compoſitione* 69 *ſic:* Nam qui Iſocratem maxime mirantur, hoc in ejus ſummis laudibus ferunt, quod verbis ſolutis numeros primus adjunxerit. Cum enim videret oratores cum ſeveritate audiri, poetas autem cum voluptate; tum dicitur numeros ſecutus, quibus etiam in oratione uteretur 70, tum jucunditatis cauſa, tum ut varietas occurreret ſatietati; quod ab his vere quidem ex parte 71, non totum dicitur. Nam in eo genere ſcientius verſatum Iſocratem 72 confitendum eſt: ſed princeps inveniendi fuit Thraſymachus, cujus omnia nimis 73 extant ſcripta numeroſe. Nam (ut paulo ante dixi) paria paribus adjuncta, & ſimiliter definita; item contrariis relata contraria 74, quæque ſua ſponte 75, ſi id non agas, cadunt plerumque numeroſe, Gorgias primus 76 invenit: ſed his eſt uſus intemperantius.

63 Idem *Cicero*] in Oratore.

64 *quo ipſi differrent*] perperam editum erat, *quod ipſi differrent.* Sed emendavimus ex ipſius Tullii contextu. Capp.

65 *numero maxime videbantur antea & verſu*] τὰ *& verſu* quæ deerant, ex Cicerone ſupplevimus Capp.

66 *quod incitatius feratur*] peſſime legebatur antea, *incitatus.* Capp.

67 *Victor*] an ille Sulpitius Victor, cujus exſtant Inſtitutiones Oratoriæ ad Silonem? an potius legendum Victorinus? Hoc poſterius magis placet ob ſupra relatum Victorini teſtimonium. Capp.

68 *Item* Cicero *de numeris & de compoſitione ſic.*] Totam hanc *periochen* quæ deerat, ex ipſo Tullio ſupplevimus. Capp.

69 Cicero *de numeris*] in libro cui titulus, *Orator.* Capp.

70 *uteretur*] apud Ciceronem legimus, *uterentur.* Capp.

71 *vere quidem ex parte*] apud Ciceron. legitur, *quadam ex parte* Capp.

72 *in eo genere ſcientius verſatum Iſocratem*] apud Ciceron. *neminem in eo genere ſcientius verſatum Iſocrate.* Capp.

73 *nimis*] in Cicerone, *nimis etiam.* Capp.

74 *relata contraria*] editum antea fuerat *prolata:* ſed lectionem quæ apud Ciceronem exſtat, prætulimus. Capp.

75 *quæque ſua ſponte*] in Cicerone legimus: *quæ ſua ſponte.* Capp

76 *Gorgias primus*] τὸ *primus* ex ipſo Cicerone ſupplevimus. Capp.

Digitized by Google

tius. Id autem eſt genus (ut ante dictum eſt) ex tribus partibus collocationis alterum. Eorum uterque 77 Iſocratem ætate præcurrit; ut ille eos moderatione, non inventione vicerit. Eſt enim, ut in transferendis faciendiſque verbis tranquillior, ſic in ipſis numeris ſedatior: Gorgias autem avidior eſt generis ejus & iis feſtivitatibus 78 (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur, quas Iſocrates, cum tamen audiſſet adoleſcens etiam in Theſſalia ſenem jam Gorgiam, moderatius temperavit.

In alio loco ſic 79. Sed hos cum in clauſulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo; adjungo (quod minimum ſit) proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium. Ne Jambus quidem, qui eſt e brevi & longa, aut par Choreo 80, qui habet tres breves, Trochæus 81 (ſed ſpatio par non ſyllabis) aut etiam Dactylus qui eſt e longa & duabus brevibus, ſi eſt proximus a poſtremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, ſi eſt extremus Choreus aut Spondeus. Nunquam enim intereſt, uter ſit eorum in pede extremo; ſed iidem tres pedes male concluduntur, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro Cretico 82 poſtremus eſt Dactylus. Nihil enim intereſt, Dactylus ſit extremus, an Creticus; quia poſtrema ſyllaba brevis, an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Quare etiam Pæana 83 qui dixit arctiorem, in quo eſſet longa poſtrema, videt parum; quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema brevis, an longa ſit. Jam Pæan quod plures habet ſyllabas, numerus a quibuſdam, non pes exiſtimatur 84.

Idem CICERO *in Dialogis de republica multa dicit, referens Aſianos oratores Ditrochæo clauſulas terminare.*

Terentianus 85 *de Cretico, hoc eſt de Amphimacro pede ſic dicit.*

Optimus pes, & melodis & pedeſtri gloriæ.
Plurimum orantes decebit, quando pene in ultimo
Obtinet ſedem 86, beatam terminet ſi clauſulam
Dactylus, Spondeus imam, nec Trochæum reſpuo.
Bacchicos 87 utroſque fugito, nec refellas Tribrachyn;
Nam ſolet longam Trochæus ſolvere in duas breves:
Unde & appellant Trochæum, quem vocamus Tribrachyn.
Plenius tractatur iſtud arte proſa rhetorum.

POM-

77 *eorum uterque*] in CICERONE legitur, *Horum*. CAPP.

78 *iis feſtivitatibus*] apud CICERON. *bis feſtivitatibus*. CAPP.

79 *in alio loco ſic*] videlicet in libro, cui titulus *Orator*. CAPP.

80 *aut par choreo*] editum antea fuerat: *aut par eſt choreo*. Sed τὸ *eſt* quod ſenſum turbabat, eo libentius delevi, quod apud CICERONEM non legeretur. CAPP.

81 *Trochæus*] hæc vox deeſt in CICERONE; cum tamen ſit neceſſaria. Trochæum porro dicebant olim, quem nunc Tribrachyn vocamus. Vide QUINCTILIAN. Lib. IX. cap. 4. CAPP.

82 *niſi cum pro Cretico*] τὸ *cum* ſupplevimus ex TULLIO CAPP.

83 *Pæana*] apud CICERONEM legimus *Pæonem*. CAPP.

84 *exiſtimatur*] in CICERONE, *habetur*. CAPP.

85 *Terentianus*] ſequentes verſus exſtant apud Terentianum Maurum Tom. 2. Grammaticor. Putſch. pag 2414. CAPP

86 *obtinet ſedem*] verbum τὸ *obtinet*, quod præcedentem verſum perperam terminabat, propriam in ſedem reſtituimus. CAPP.

87 *Bacchicos*] male editum erat *Bacchios*. Nam penultima eſſet longa; fieret enim a Græco Βακχεῖος. Adde quod in Putſchiana editione legatur *Bacchicos*. CAPP.

Digitized by Google

Pompejus Messalinus *de numeris & pedibus oratorum ſic dicit.* Cicero Spondeum inciſis idoneum putat, qui (ut ait) paucitatem pedum gravitate ſua & tarditate compenſat. Dochmium 88 aptum dicit quovis loco eſſe, dum ſemel ponatur; quoniam continuitas numerum aſperum efficiat: Ditrochæum quoque præclare cadere. Palmam de omnibus Cretico tribuit.

Idem de Salluſtiana compoſitione ſive numero & ſtructura ſic dicit, Nunc, ſi videatur, Salluſtianæ periodi numeros inſpiciamus: *Res popu* 89, Dactylus, *li Romani*, *Marco*, tres Spondei, *Lepido*, Anapæſtus, *Quinto Catulo*, Spondeus & Anapæſtus, *conſulibus*, Pæan primus, *ac deinde*, Dichoræus ſive Ditrochæus, *militi*, Dactylus, *& domi*, Creticus, *geſtas*, Spondeus, *compoſui*, Choriambus ex longa & brevi, & brevi & longa. Cicero *de compoſitione* 90 Demosthenis *ſic dicit.* Quaſi vero Trallianus fuerit Demosthenes, cujus non tam vibrarent fulmina illa, niſi numeris contorta ferrentur.

Verſus Rufini.

Creticus aut Spondeus erit Pæanve ſupremus,
Dactylus atque Trochæus adeſt, vel curſor Jambus,
Partibus in cunctis qui ponitur ante ſupremum,
Temporibuſve pares hos omnes reddere poſſunt,
Solvere ſeu longas malis ut ſyllaba creſcat,
Rhetoricis Aſiæ placuit bis fine Trochæus,
Principia & medium, & finem tibi Dochmius 91 ornat.

Cicero *de inciſis* 92, *& membris*, *& de circuitu* 93 *ſic.*

O Marce Druſe, patrem appello. Hæc quidem duobus in his pedibus 94 inciſim, deinde membratim: *Tu dicere ſolebas ſacram eſſe rempublicam*; hæc item membra ternis; poſt ambitus: *quicunque violaſſet, ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas*; Dichoreus: nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit, an brevis. Deinde: *patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit*; hoc Dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, ut admirabile eſſet. Quæro nonne 95 id numerus effecerit; verborum ordinem immuta, fac ſic: *Comprobavit filii temeritas*; jam nihil erit; etſi *temeritas* ex tribus brevibus & longa eſt; quem Aristoteles 96 ut optimum probat.

Idem Cicero *poſtea ſic dicit.*

Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numeroſe & jucunde cadunt 97. Nam Creticus qui ex longa & brevi & longa, & ejus æqualis Pæan qui ſpatio par eſt 98, ſyllaba lon-

88 *Dochmium*] peſſime editum antea fuerat *Dochimum.* Nam & a Græcis pes hujusmodi vocatur δόχμιος, ut patet in Hephæſtione. Capp.

89 *Res populi*] vide Salluſtii fragmenta, Lib. I. Capp.

90 Cicero *de compoſitione*] in Oratore circa fin. Capp.

91 *Dochmius*] peſſime editum erat, *Dochimus.* Capp.

92 Cicero *de inciſis*] in Libro cui titulus *Orator*, circa fin. Capp.

93 *de circuitu*) periodum vulgo vocant Rhetores. Capp.

94 *duobus in bis pedibus*) in Cicerone, *duo binis pedibus.* Capp.

95 *nonne*) antea legebatur *nunne.* Capp.

96 *quem* Aristoteles) ſupple *pedem* Capp.

97 *cadunt*) apud Ciceronem legitur *cadant.* Capp.

98 *ſpatio par eſt*) τὸ *eſt* quod hic deerat, ſupplevimus ex ipſius Tullii contextu. Capp.

longior, quam commodiſſime 99 putatur in ſolutam orationem illigari, cum ſit duplex. Nam aut e longa eſt & tribus brevibas, qui numerus in primo viget, jacet in extremo: aut e totidem brevibus & longa; quem optime cadere 100 cenſent veteres, ego non plane rejicio: ſed alios antepono. Ne Spondeus eſt quidem funditus repudiandus: etſi, quod eſt 1 e longis, hebetior videtur & tardior; habet tamen ſtabilem quendam & non expertem dignitatis gradum; in inciſionibus vero multo magis, & in membris. Paucitatem enim pedum gravitate ſua & tarditate compenſat.

DONATUS 2 *de ſtructuris & pedibus oratoriis numerorum ſic dicit.*

CICERO in exornatione 3 ſententiæ clauſulaque ponenda modo Ditrochæum probat pedem, modo Pæana primum aptum incipientibus, modo Pæana quartum finientibus congruum, modo dochmium 4 ex brevi & duabus longis & brevi & longa; cujus exempla poſuit, *amicos tenes* 5, modo Amphimacrum pedem, & rurſus modo Dactylum, modo Anapæſtum, modo Dithyrambum laudat.

PROBUS *de numeris oratoriis.*

Troçhæus & Pæan tertius, faciet illam ſtructuram Tullio peculiarem, *eſſe videatur.*

CICERO 6 *de numeris & pedibus oratoriis ſic.*

Jam Pæan quod plures habeat 7 ſyllabas quam tres, numerus a quibuſdam, non pes habetur: eſt quidem 8 (ut inter omnes conſtat antiquos, ARISTOTELEM & THEOPHRASTUM, THEODECTEM, EPHORUM) unus aptiſſimus orationi vel orienti vel mediæ; putant 9 etiam cadenti, quo loco mihi videtur aptior Creticus. Dochmius autem e quinque ſyllabis, brevi, duabus longis, brevi, longa; ut eſt hoc: *amicos tenes* 10, quovis loco aptus eſt.

Idem CICERO *de pedibus* 11 *& ſtructuris ſic.*

Jambus enim frequentiſſimus eſt in iis quæ 12 demiſſo atque humili ſermone dicun-

99 *quam commodiſſime*) antea legebatur *qui.* CAPP.

100 *quem optime cadere*) pedem ſcilicet aut numerum. Nam ut ait paulo poſt ipſe CICERO, Pæan quod plures habeat ſyllabas quam tres, numerus a quibusdam, non pes habetur. CAPP.

1 *Ne Spondeus quidem funditus eſt repudiandus, etſi, quod eſt &c.*) peſſime editum fuerat: *Nam ſpondæus eſt quidem funditus repudiandus, & ſi quod &c.* CAPP.

2 *Donatus*] quæ hic ex Donato afferuntur, non extant in Donati opuſculis a Putſchio editis. CAPP.

3 *in exornatione*) peſſime legebatur antea: *in exordinatione.* CAPP.

4 *Dochmium*) in præcedenti editione perperam legebatur *Dochimum.* CAPP.

5 *amicos tenes*) male editum erat *tenens.* CAPP.

6 CICERO) in Oratore circa finem. CAPP.

7 *quod plures habeat*) antea legebatur hic, *habet.* CAPP.

8 *eſt quidem*) in præcedenti editione: *nominatus eſt quidem.* Sed ipſius CICERONIS contextum ſecuti ſumus. CAPP.

9 *putant*) apud CICERONEM: *putant illi etiam.* CAPP.

10 *ut eſt hoc*: amicos tenes) editum antea fuerat; *hoc eſt amicos tenens.* CAPP.

11 CICERO *de pedibus*) in libro cui titulus *orator*, circa fin. CAPP.

12 *in iis quæ*) peſſime editum fuerat: *in eis qui.* CAPP.

dicuntur: Pæan autem in amplioribus; in utroque Dactylus. Itaque 13 in varia & perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi & temperandi.

Cicero *ad Herennium in arte rhetorica de membro*, id eſt περὶ κώλυ, *ſic dicit.*

Membrum orationis appellatur res breviter abſoluta 14 ſine totius demonſtratione ſententiæ, quæ denuo alio membro orationis excipiatur 15, hoc pacto: *& inimico proderas*; id eſt unum quod appellamus membrum: deinde hoc excipiatur oportet altero 16, *& amicum lædebas.* Ex duobus membris hæc exornatio poteſt conſtare: ſed commodiſſima & abſolutiſſima eſt, quæ ex tribus conſtat 17 hoc pacto: *& inimico proderas, & amicum lædebas, & tibi non conſulebas* 18. Item: *nec reipublicæ conſuluiſti, nec amicis profuiſti, nec inimicis reſtitiſti.*

13 *itaque*) in Cicerone legitur, *ita.* Capp.

14 *membrum orationis appellatur res breviter abſoluta*) in præcedenti editione legebatur: *membra orationis appellat res breviter abſolutas.* Sed eam lectionem prætulimus, quæ in ipſius Herenniani Rhetoris editione reperitur Capp.

15 *excipiatur*) in Herenniano Rhetore: *excipitur hoc modo.* Capp.

16 *altero*) apud Herennianum Rhetorem legitur, *ab altero.* Capp.

17 *quæ ex tribus conſtat*) perperam editum erat: *qui ex tribus &c.* Capp.

18 *& tibi non conſulebas*) in Herenniano Rhetore: *& tibi ipſi non conſulebas.* Capp.

PRISCIANI GRAMMATICI CÆSARIENSIS DE PRÆEXERCITAMENTIS RHETORICÆ EX HERMOGENE LIBER.

DE FABULA.

FABULA eſt oratio ficta veriſimili diſpoſitione imaginem exhibens veritatis. Ideo autem hanc primam tradere pueris ſolent Oratores, quia animos eorum adhuc molles, ad meliores facile vias inſtituunt vitæ. Uſi ſunt ea tamen vetuſtiſſimi quoque auctores, ut HESIODUS, ARCHILOCHUS, HORATIUS; HESIODUS quidem luſciniæ, ARCHILOCHUS autem vulpis, HORATIUS muris. Nominantur autem ab inventoribus fabularum aliæ Æſopiæ, aliæ Cypriæ, aliæ Libycæ, aliæ Sybariticæ; omnes autem communiter Æſopiæ, quoniam in conventibus frequenter ſolebat ÆSOPUS fabulis uti. Et pertinet ad vitæ utilitatem, & fit veriſimilis, ſi res quæ ſubjectis accidunt perſonis, apte reddantur: utputa de pulchritudine aliquis certat, pavo hic ſupponatur: oportet alicui aſtutiam tribuere, vulpecula eſt ſubjicienda: imitatores aliquos hominum volumus oſtendere, hic ſimiis eſt locus. Oportet igitur modo breviter, modo latius eas differere: commodo autem hoc fiet, ſi nunc narratione ſimplici proferantur, nunc etiam ſermo inductis fingatur perſonis; exempli cauſa: *Simiæ convenerunt, & conſilium habuerunt de urbe condenda; & quia placuit illis, paratæ erant incipere ædificationem: ſed vetus inter eas prohibuit ab incepto, eas docens, quod facile capientur, ſi intra muros concludantur;* ſic breviter dices. Sin velis producere, ſic: *Simiæ convenerunt, & conſiliabantur de urbe condenda; quarum una in medium veniens concionata eſt, quia oportet ipſas quoque civitatem habere: Videtis enim* (ajebat) *quod civitates habendo homines habent etiam domos ſingulas ſinguli, & concionem univerſi, & in theatrum aſcendentes delectant animos ſpectationibus & auditionibus variis;* & ſic proferes orationem immorando, dicens quod & plebiſſcitum ſcriptum eſt; & finges etiam orationem veteris ſimiæ. Expoſitio autem fabularum vult circuitionibus carere, & jucundior eſſe. Sed oratio qua utilitas fabulæ retegitur, quam ἐπιμύθιον vocant (quod nos affabulationem poſſumus dicere) a quibuſdam prima eſt: ſed a plerisque rationabilius poſtrema ponitur. Sciendum vero quod etiam Oratores inter exempla ſolent fabulis uti.

DE NARRATIONE.

Narratio eſt expoſitio rei factæ, vel quaſi factæ: quidam tamen χρείαν, id eſt, *uſum* poſuerunt ante narrationem. Species autem narrationum quatuor ſunt; fabularis, fictilis, hiſtorica, civilis. Fabularis ad fabulas ſupra dictas pertinens; fictilis ad tragœdias ſive comœdias fictas; hiſtorica ad res geſtas exponendas; civilis, quæ ab oratoribus in exponendis ſumitur cauſis. Nunc autem de ea quæ ad exercitationem pertinet, dicemus; quam variis proferre modis ſolemus. Per *rectum indicativum*, per *indicativum inclinatum*, per *convictivum*, *diſſolutum*, *comparativum*. Per *rectum indicativum*,

Digitized by Google

tivum, ut: *Medea Aeetæ filia fuit; hæc prodidit aureum vellus, & ſequentia.* *Rectum* autem nominatur, quod per totam vel ampliorem orationem caſum ſervat *nominativum*. *Inclinata* vero *indicativa* dicitur, in qua obliquis utimur caſibus, ut: *Medeam Aeetæ filiam dicunt amaviſſe Jaſonem*, & reliqua: quia alios quoque caſus aſſumit. *Convictiva* vero figura eſt, qua arguentes utimur, ut: *Quid enim non fecit Medea malum? Non amavit quidem Jaſonem? prodidit aureum vellus? interfecit fratrem?* & ſequentia. *Diſſolutum* vero fit ſic: *Medea Aeetæ filia prodidit aureum vellus, Abſyrtum interfecit*, & ſequentia. *Comparativum* vero eſt hoc: *Medea Aeetæ filia debens pudicitiam ſervare, turpitudine amoris prodidit eam; & quam decebat cuſtodem fraternæ fieri ſalutis, interfecit fratrem; & quæ debuit tutari aureum vellus, prodidit inſidiatori.* Et *rectum* quidem hiſtoriæ convenit (eſt enim planius) *inclinatum* vero magis certaminibus rhetoricis; *convictivum* quoque ad arguendum accomodatius; *diſſolutum* autem perorationibus, ſive concluſionibus; eſt enim *paſſivum*, id eſt affectus animi commovens.

DE USU.

Uſus eſt, quem Græci χρείαν vocant, commemoratio alicujus orationis, vel facti, vel utriuſque ſimul, celerem habens demonſtrationem, quæ utilitatis alicujus cauſa plerumque profertur. *Uſuum* autem alii ſunt *orationales*, alii *activi*, alii *mixti*. *Orationales* ſunt, quibus ineſt oratio ſola; ut: PLATO *dicebat Muſas in animis ingenioſorum eſſe.* *Activi* vero, in quibus actus ineſt ſolus; ut: *Diogenes quum vidiſſet puerum agentem indecenter, pædagogum virga percuſſit.* *Mixti*, ſi addas, *percuſſit dicens: Quare ſic erudiſti?* Intereſt autem inter *uſum* & *commemorationes* hoc, quod *uſus* breviter profertur, *commemorationes* vero, quas Græci ἀπομνημονεύματα vocant, longiores ſunt. A ſententia vero differt, quod ſententia indicative profertur, uſus vero ſæpe etiam per interrogationem, & reſponſionem: præterea quod uſus etiam in actu ſolent inveniri, ſententiæ vero in verbis tantum, & quoniam uſus habet omnino perſonam, quæ fecit, vel dixit: ſententia vero ſine perſona dicitur. Traduntur tamen differentiæ uſuum plures a veteribus. Alii enim ſunt indicativi, alii interrogativi. Sed nunc ad inſtans veniamus, hoc eſt ad operationem & ordinationem ad uſus pertinentium capitulorum. Diſponendum igitur ſic, primum ut laus breviter dicatur ejus qui dixit, vel fecit: deinde expoſitio ipſius uſus: hinc cauſa: uti, SOCRATES *dicebat ſtirpem quidem doctrinæ eſſe amaram, fructum vero dulcem.* Laus, *Socrates ſapiens fuit*; & producis pedetentim locum. Poſtea ſequitur eloquutio ipſius uſus. Non oportet tamen ipſum per ſe ponere, ſed latius eum interpretari. Deinde a cauſa: *Maxima* enim *factorum per laborem perfici ſolent, perfecta vero afferunt jucunditatem.* Deinde utendum a contrario: Nam *viliſſima rerum non egent labore, & finem teterrimum habent, ſtudioſiſſimæ vero res e contrario* Poſt hæc a comparatione. *Quomodo enim agricolas oportet laborantes in terra accipere fructus, ſic etiam eloquentes.* Deinde ab exemplo: DEMOSTHENES *incluſit ſeſe in ædiculis ad legendum, & multo labore: poſt accepit fructus, coronas, & prædicationes.* Deinde ab judiciis argumenteris. ut, HESIODUS quidem dixit, *Virtutis viam aſperam dii fecere.* Alius poëta dixit, *Laboribus vendunt dei nobis omnia bona.* Poſt omnia inferes exhortationem, quod oportet parere illi qui dixit, aut fecit.

DE SENTENTIA.

Sententia eſt oratio generalem pronunciationem habens, hortans ad aliquam rem,

rem, vel dehortans, vel demonſtrans quale ſit aliquid. Dehortans quidem, quomodo in illo Homerico: *Non oportet per totam noctem dormire conſultorem virum*; & in illo Virgiliano:

Heu nihil invitis fas quenquam fidere divis.

Hortans vero, ut in illo: *Oportet pauperiem fugientem etiam latiſſimum pontum penetrare, & ad ſcopulos applicare præcipites.* Demonſtrans vero qualitatem rei, ut: *Proſpere enim agentes indigni occaſionem accipiunt inſipienter maleſaciendi.* Præterea ſententiarum aliæ ſunt veræ, aliæ veriſimiles, aliæ ſimplices, aliæ conjunctæ, aliæ ſupralativæ. Veræ quidem, ut: *Non poteſt inveniri vita hominis carens moleſtia.* Et:

Heu nihil invitis fas quenquam fidere divis

Veriſimiles autem, ut: *Si quis cum malis converſatur libenter, nunquam de hoc bene interrogavi viro, ſciens quoniam talis eſt, quales illi cum quibus converſatur.* Et,

Una ſalus victis nullam ſperare ſalutem.

Simplices vero: ut, *Poſſunt divitiæ & dementes facere & humanos.* Et:

Quid non mortalia pectora cogis

Auri ſacra fames?

Conjunctæ, ut: *Non eſt bonum multos eſſe reges, unus rex ſit.* Et: *Obſequium amicos, veritas odium parit.* Supralativæ, ut: *Nihil imbecillius homine terra paſcit.* Et,

Fama malum, quo non aliud velocius ullum

Mobilitate viget.

Operatio vero ſententiæ conſimilis eſt meditationi uſus, de quo ſuperius dictum eſt. Provenit enim a laude brevi ejus qui dixit, a ſimplici expoſitione ipſius ſententiæ, a cauſa, a contrario, a comparatione, ab exemplo, ab judicio, a concluſione. Sit autem ſententia, exempli cauſa: *Non oportet per totam noctem dormire virum multis conſulentem.* Laudabis igitur eum qui dixit, breviter, deinde ſimplici expoſitione eloqueris ſententiam, ut: *Non decet virum in ſumma poteſtate multis præſidentem ab occaſu ſolis uſque ad ortum opprimi ſomno.* A cauſa: *Debet enim præſes in cura ſemper eſſe, ſomnus vero curas omnibus aufert.*

A contrario. Contrarium eſt enim rex, & privatus: & ſomnus, & vigiliæ. *Quomodo ergo moleſtum eſt ſi privatus homo per totam dormiat noctem: ſic intolerabile ſi rex non vigiliis conſulat cujuſque ſibi parentium ſaluti.* A comparatione: *Quomodo enim gubernatores, etſi cæteri dormiant, ſoli pro communi vigilant ſalute, ſic oportet imperatores curare pro ſuis.* Ab exemplo: *Hector enim noctu vigilans, & curans, ſpeculatorem ad naves Græcorum mittebat Dolonem.* Ab judicio, ut SALLUSTIUS quoque hoc comprobat dicens: *Sed multi mortales dediti ventri, atque ſomno, indocti incultique vitam ſicuti peregrinantes tranſiere.* Concluſio vero habet exhortationem plerunque: ut, *Oportet & nos neceſſarias res ſuſcipientes, nimia cura vigiliiſque eis conſulere.*

DE REFUTATIONE.

Refutatio eſt improbatio propoſitæ rei, quam Græci ἀνασκευὴν vocant. Confirmatio vero ex contrario comprobatio. Quæ vero planiſſime ſunt falſa, vel vera, nec refutanda ſunt, nec confirmanda, quales ſunt fabulæ Æſopiæ, vel hiſtoriæ indubitabiles. Oportet enim refutationes & confirmationes de illis rebus fieri quæ ancipitem adhi-

adhibent opinionem. Refutandum igitur ab incerto, ab incredibili, ab impoſſibili, ab inconſequente, ab indecente, ab incommodo. Ab incerto, ut: *Incertum erat tempus in quo Narciſſum fuiſſe dicunt.* Ab incredibili: *Incredibile eſt Arionem malis affectum voluiſſe canere.* Ab impoſſibili: *Impoſſibile erat Arionem a delphino ſervari.* Ab inconſequente, quod & contrarium dicitur, ut: *Contrarium erat voluiſſe perdere libertatem eum qui eam ſervaſſet.* Ab indecente: *Indecens erat Apollinem, cum ſit Deus, voluiſſe mulieri vim inferre.* Ab incommodo: cum dicimus quod neque prodeſt hæc audire. Confirmes vero a contrariis.

DE LOCO COMMUNI.

Locus communis exaggerationem habet manifeſtæ rei, quaſi ex argumentationibus jam peractis. Non enim quærimus in hoc, an iſte ſacrilegus, vel vir fortis ſit, ſed rei convictæ manifeſtæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus ſupplicium ſit definitum, vel præmium. Dicitur autem communis locus, quia convenit contra omnem, verbi cauſa, ſacrilegum, vel etiam (ut quibuſdam placet) pro omni viro forti. Oportet autem ſic progredi per inquiſitionem contrarii, deinde ponere ipſam rem poſt comparationem, quum ſequitur ſententia: poſtea conjecturaliter præteritam vitam crimineris a præſentibus: dehinc amoveas miſericordiam per capitula quæ finalia dicuntur, id eſt utili, juſto, legitimo, honeſto, & ſimilibus, & per demonſtrationem rei actæ. Principia enim in loco communi pure non invenis, ſed uſque ad formulam quandam ſervantur. Quod ut exemplo manifeſtum fiat, ſit locus communis contra ſacrilegum. Principia igitur dicenda ſunt uſque ad formulam hoc modo: *Omnes quidem oportet maleficos homines in odio eſſe vobis, judices, maxime vero eos, qui contra deos aliquid audent.* Secundum quaſi principium: *Ergo ſi vultis facere ut cæteri quoque ſint peſſimi, iſti concedite; ſin hoc minime placet, iſtum ſuppliciis afficite meritis.* Tertium: *Videtur enim reus in periculum duci ſolus, re autem vera vos quoque in diſcrimen extremum venietis. Contemtio enim jurisjurandi, & fidei religioniſque violatio neſcio an minores debeat ſacrilegio pœnas.* Poſt has igitur formulas principii antequam in ipſam rem veniamus, de contrario eſt dicendum, *quod leges conſtituerunt prudentiſſime deos aris placari, templa eis devoverunt, donariis ornaverunt, feſtis diebus redeuntibus celebraverunt.* Et inſers etiam approbationem tractando cauſam: *quod juſtiſſime hac leges conſtituerunt; deorum enim placatorum providentia cuſtoditur ſalva Reſpublica, violatorum vero preditione corrumpitur.* Sic progredere ad propoſitum: *Quæ cum ita ſint, iſte quid eſt auſus facere?* Et expones rem non quaſi docens, ſed quaſi exaggerans: *quod univerſæ nocuit civitati, & communibus & privatis rebus: & timendum ne tale ſcelus conſequatur ſterilitas frugum, ne hoſtium ſuperemur armis,* & ſimilia. Poſt hæc ad comparationes venies: *Quod homicidis multo eſt iſte pejor; quanta vero ſit differentia, ex læſis conjicere poſſumus. Homicidæ enim contra homines audent, ſacrilegus autem in ipſos ſceleratam exercet audaciam deos, tyrannis iſte ſimillimus, ſed tamen ex illis non omnibus, ſed peſſimus omnium: illorum enim facinus eſt ſæviſſimum, quod ſacratas diis divitias auferunt.* A majore vero ad minus comparationes per increpationem induces, ne minuere crimen videaris, ut: *Non eſt iniquiſſimum, furem quidem vel injurioſum affici ſupplicio, ſacrilegum vero abſolvi? Licet autem etiam præteritam ejus vitam a præſenti criminari, quod a parvis cœpit, & ad hoc peſſimum facinus progreſſus eſt. Ergo non ſolum ſacrilegum, ſed etiam furem, atque ef-*

 fracto-

fractorem, & adulterum habetis. Excuties etiam ſententiam, per quam venit ad tale peccatum: *quod nolens ingenuus ingenue laborare, vel arando cibum acquirere, per ſacrilegia vult divitias quærere.* Præterea a conſequentibus dices: *quod per hunc deminuta majeſtas templorum, infamati ſacerdotes, ſegniores ad offerendum ornamenta delubris redditi cives.* Utere autem etiam amotione miſericordiæ. Amovetur autem miſericordia finalibus capitulis, id eſt juſto, utili, poſſibili, decenti, & deſcriptione ipſius injuriæ, ut: *Non iſtum mihi attendatis, qui nunc lachrymat ante conſpectum veſtrum, ſed illum contemnentem deos, adeuntem fana, evellentem fores, auferentem donaria ſacrorum.* Et poſt omnia perores in exhortationem deſinens: *Quid moramini? quid cogitatis de eo, qui jam pridem omnibus videtur eſſe damnatus?*

DE LAUDE.

Laus eſt expoſitio bonorum, quæ alicui accidunt perſonæ, vel communiter, vel privatim: communiter, ut laus hominis: privatim vero, ut laus Socratis. Laudamus tamen etiam res, ut juſtitiam: & muta animalia, ut equum: necnon etiam arbores, & ſemina, & montes, & fluvios, & ſimilia. Sciendum autem, quod & laus & vituperatio ſub uno eodemque genere referuntur demonſtrativo, quod ex eiſdem locis utraque proficiſcuntur. Quid autem intereſt inter has & locum communem? videntur enim in quibuſdam nimium eſſe conjunctæ. Hoc, quod in loco communi pro viro forti dicentes, eo conſilio dicimus, ut præmium petamus: laus autem per ſe teſtimonium virtutis habet. Loca vero laudis vel vituperationis hæc ſunt, gens, ut Latinus, Græcus: civitas, ut Romanus, Athenienſis: genus, ut Ælamitanus, Alcmæonides. Dices autem ſiquid naſcendo evenit viro vel ex ſomniis, vel ex ſignis, vel hujuſcemodi quibuſdam prænunciationibus. Deinde ſequitur victus, ut in Achille, quod medullis leonum paſtus eſt. Hinc educatio, quomodo eruditus eſt apud Chironem. Necnon etiam natura animi corporiſque tractetur, & eorum utrumque per dviſionem. Dices enim de corpore quidem, quod pulcher, quod magnus, quod ſcitus, quod fortis: de animo vero, quod juſtus, quod moderatus, quod ſapiens, quod ſtrenuus. Poſtea laudabis a profeſſionibus, id eſt, quod officium profeſſus eſt, philoſophicum, vel rhetoricum, vel militare. Omnibus autem eſt exquiſitiſſimum de geſtis dicere, ut militarem vitam degens, quid in ea geſſit. Laudabis etiam vel vituperabis extrinſecus, id eſt a cognatis, amicis, divitiis, familia, fortunis & ſimilibus. Præterea etiam a tempore, quantum vixit, multum, vel parum. Utrumque enim occaſiones laudis vel vituperationis præbet. Ad hæc ex qualitate mortis, ut pro patria pugnans, vel ſiquid mirabile in ipſa morte evenit, vel etiam ab eo qui eum interfecit, ut Achilles ab Apolline interfectus eſt; & exquires etiam quæ ſequuta ſunt poſt mortem, ſi certamina in ejus honorem ſunt celebrata, quomodo Patroclo ab Achille, & Anchiſæ ab Aenea; ſi oraculum aliquod datum eſt de oſſibus ejus, quomodo de Oreſte & Palinuro, ſi filios habuit laudabiles, quomodo Achilles Pyrrhum. Maximam vero cauſam in hujuſcemodi orationibus ſuppeditant comparationes, quas pones in quo loco tempus admoneat. Conſimiliter tamen muta quoque animalia, quomodo convenit, & a loco in quo naſcuntur, laudantur: & a diis in quorum ſunt tutela: ut columba Veneri, equus Neptuno dicitur eſſe conſecratus. Præterea dices quomodo

do paſcitur, qualem habeat animum, quale corpus, quale opus, aut quid utilitatis, quale ſpacium temporis vitæ; necnon etiam comparatione, & omnibus accidentibus locis uteris. Res autem laudes ab inventoribus: ut, Venationem Diana invenit, & Apollo. Et ab his, qui ea uſi ſunt: ut, Heroës venationibus utebantur. Maxima autem facultas in hujuſcemodi rerum laudatinnibus datur ex contemplatione eorum, qui eas res affectant, quales ſint tam animis, quam corporibus: ut venantes fortes, audaces, acuti, integri corporibus. Hinc non ignores, quomodo etiam Deos debeas laudare. Similiter arbores a loco in quo gignuntur, & a Deo in cujus ſunt tutela, ut oliva Minervæ, laurus Apollinis: etiam a paſtu, quomodo paſcuntur, & ſi multa cura egent, id admireris: ſin parva, id quoque laudabis. Dices autem quomodo de corpore ſtaturam, pulchritudinem, pullulationem, quomodo de mali arbore, & quid utile habent, in quo maxime morandum. Comparationes autem non ubique aſſumendæ. Quin etiam urbium laudes hujuſcemodi locis non difficulter acquires: dices enim & de genere, quod indigenæ: & de victu, quod a deis nutriti: & de eruditione, quod a diis eruditi ſunt. Tractes vero quomodo de homine, qualis ſit ſtatura, quibus profeſſionibus eſt uſa, quid geſſerit.

DE COMPARATIONE.

Comparatio eſt vel ſimilium, vel diverſorum, vel minorum ad majora, vel majorum ad minora collatio. Ea uſi ſunt etiam in communi loco augentes per comparationem crimina. Aſſumitur tamen etiam in laude & in vituperatione ejuſdem rationis cauſa. Quoniam tamen doctiſſimi oratorum ea quoque per ſe pro exercitatione ſunt uſi, dicamus etiam de hac. Procedentes igitur per loca laudationis, comparamus & urbem urbi, ex qua ſunt viri, & genus generi, & victum victui, & profeſſiones profeſſionibus, & geſta geſtis, quæ accidunt extrinſecus, & diverſos mortis modos, & quæ ſunt conſequuta. Similiter ſi arbores compares, conferes etiam præſidentia eis numina, & loca in quibus naſcuntur, & fructus, & utilitatem, & ſimilia. Res quoque ſi compares, dices qui primi eas invenerint, & eos conferes: præterea qualitatem animi, & corporis. Idem tibi ſit præceptum in reliquis: ſic enim vel in omnibus, vel in pleriſque ſimilia oſtendimus quæ comparamus. Eſt autem quando alterutrum proponimus vituperantes comparando. Eſt etiam quando alterutrum vituperantes alterum laudamus: ut ſi comparemus juſtitiam & divitias. Fit autem comparatio etiam ad melius, ut ſi laudans Ulyſſem comparem illum Herculi, minorem ſimilem majori virtutibus volens oſtendere. Exigit autem hujuſcemodi locus fortem oratorem, & callidum & celerem, ut agiles poſſit ſæpe facere tranſitiones.

DE ALLOQUUTIONE.

Alloquutio, quæ a Græcis *ἠθοποιΐα* dicitur, eſt imitatio ſermonis ad mores & ſuppoſitas perſonas accommodata; ut quibus verbis uti potuiſſet Andromache Hectore mortuo. Confirmatio vero, quam Græci *προσωποποιΐαν* nominant, eſt quando alicui rei contra naturam datur perſona loquendi: ut CICERO patriæ & Reipublicæ in invectivis dat verba. Eſt præterea ſimulacri fictio, quam Græci *εἰδωλοποιΐαν* dicunt, quando

quando mortuis verba dantur, quod facit CICERO pro Cælio, verba dans Appio Cæco contra Clodiam. Fiunt autem alloquutiones & finitarum perſonarum & infinitarum. Infinitarum, ut quibus verbis uti potuiſſet ad ſuos aliquis profecturus a patria; finitarum vero, ut quibus uti potuiſſet verbis Achilles ad Deidamiam profecturus ad bellum Troianum. Alloquutionum vero quædam ſunt ſimplices, quando ſupponitur aliquis ipſe per ſe loquens; quædam duplices, quando ad alios loquitur; per ſe quidem, ut quibus verbis uti potuiſſet Scipio victor revertens: ad alios vero, quibus verbis uti potuiſſet Scipio poſt victoriam ad exercitum. Ubique autem eſt ſervanda proprietas & perſonarum, & temporum. Alia ſunt enim verba juvenis, alia ſenis: & alia gaudentis, alia dolentis. Sunt autem quædam alloquutiones paſſionales, quædam morales, quædam mixtæ. Paſſionales ſunt, in quibus paſſio, id eſt, commiſeratio perpetua inducitur, ut quibus verbis uti potuiſſet Andromache mortuo viro. Morales vero, in quibus obtinent mores, ut quibus verbis uti potuiſſet ruſticus cum primum aſpexit navim. Mixtæ vero utrumque habent, ut quibus verbis uti potuiſſet Achilles interfecto Patroclo; habet enim & paſſionem funeris amici, & morem de bello cogitantis: ſed operatio procedit per tria tempora, & incipit a præſentibus, recurrit ad præterita, & tranſit ad futura; habet autem ſtylum ſuppoſitis aptum perſonis.

DE DESCRIPTIONE.

Deſcriptio eſt oratio colligens & præſentans oculis quod demonſtrat. Fiunt autem deſcriptiones tam perſonarum, quam rerum, & temporum, & ſtatus, & locorum, & multorum aliorum. Perſonarum quidem, ut apud Virgilium:

Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ.

Rerum vero, ut pedeſtris prælij, vel navalis pugnæ deſcriptio. Temporum autem, ut veris, æſtatis. Status, ut pacis, vel belli. Locorum, ut littoris, campi, montium, urbium. Poteſt autem & commixta eſſe demonſtratio: ut ſi quis deſcribat pugnam nocturnam, ac ſimul demonſtret & rem, & tempus. Conemur igitur res quidem deſcribere ab ante factis, & quæ in ipſis eveniunt, vel aguntur: vel conſequuntur: ut ſi belli dicamus deſcriptionem, primum quidem ante bellum debemus dicere delectus habitos, ſumptus paratos, timores qui fuerunt: hinc congreſſus, cædes, mortes, victorias, laudes victorum: illorum vero qui victi ſunt, lachrymas, ſervitutem. Sin vero loca, vel tempora, vel perſonas deſcribamus, habebimus aliquam & a narratione de qua ſupra docuimus, & a bono vel utili vel laudabili rationem. Virtus autem deſcriptionis maxima, planities, & præſentia vel ſignificantia eſt. Oportet enim eloquutionem pene per aures oculis præſentiam facere ipſius rei, & exæquare dignitati rerum ſtylum eloquutionis. Si clara res eſt, ſit & oratio ſimilis; ſin ſummiſſa, huic quoque aptabitur qualitas verborum. Sciendum autem quod quidam non poſuerunt deſcriptionem in præexercitamentis, quaſi præoccupatam & in fabula & in narratione. In illis enim quoque deſcribimus & loca, & fluvios, & perſonas, & res: ſed quoniam quidam eloquentiſſimorum eam quoque tradidere inter præexercitationes, non incongruum eſt eos imitari.

DE

Digitized by Google

DE POSITIONE.

Poſitio eſt deliberatio alicujus rei generalis ad nullam perſonam certam pertinens, vel aliquam partem circunſtantiæ: ut ſi tractemus an navigandum, an ducendum uxorem, an philoſophandum, non addentes cui, ſed ipſam rem per ſe & per accidentia ei requirentes: ut an illa res ſit facienda, quam facientibus ſolet illud accidere. Quod ſi finitam aſſumamus perſonam, & ſic deliberemus, non poſitio jam, ſed ſuppoſitio eſt, quæ magis ad controverſias pertinet. Sunt igitur poſitionum aliæ civiles, aliæ privatæ. Civiles quidem, quæ communibus, & ad civitatem pertinentibus ſubjacent opinionibus: ut an rhetoricæ dandum ſtudium, & his ſimilia. Non civiles vero, vel privatæ, quæ ſunt propriæ aliquarum diſciplinarum & eas profitentium: ut an pilæ formam habeat mundus, an multi ſint mundi, an ignis ſit ſol. Hæ enim quæſtiones ad philoſophos pertinent: nam oratores in aliis ſunt exercitandi. Nominaverunt autem quidam has activas, illas inſpectivas, ſive intellectivas; hæ enim poſſunt agere, illarum autem finis eſt inſpectio, ſive intellectus. Eſt autem inter locum communem & poſitionem hoc differentiæ, quod locus communis eſt convictæ & manifeſtæ rei exaggeratio: poſitio autem dubiæ rei quæſtio. Poſitionum autem aliæ ſunt ſimplices, aliæ ad aliquid comparantur, & duplices videntur eſſe. Si enim dicamus, an luctatio exercenda, ſimplex poſitio: ſin autem, Luctatio ne exercenda, an agricultura, duplex: oportet enim ab altero dehortari in alterum hortantem. Dividuntur autem poſitiones capitulis quæ finalia nominantur, id eſt juſto, utili, poſſibili, decenti; ut: *Iuſtum eſt ducere uxorem, & quod a parentibus accepimus, reddere vita.* Quod prodeſt: *multa enim ex nuptiis accidunt ſolatia.* Quod poſſibile: *A ſimilibus enim facile poſſumus ducere, quod non decet more ferarum degere.* Hoc modo confirmes. Refutes autem ex contrariis, necnon etiam incidentes objectiones reprobes. In peroratione vero hortationibus uteris, & communibus omnium moribus hominum.

DE LEGIS LATIONE.

Legis quoque lationem in præexercitationibus ponunt, quoniam etiam in negociali, & latione legum, & accuſationibus utuntur quæſtione. Differentiam autem hanc eſſe dicunt, quod in negociali circunſtantia eſt, in præexercitatione non eſt: ut, *fert aliquis vendendos eſſe honores ſine tempore, & ſine reliquis circunſtantia partibus.* Dividitur autem manifeſto, legitimo, juſto, utili, poſſibili, decenti. Manifeſto; ut apud DEMOSTHENEM: *Facile eſt id omnibus diſcere & cognoſcere, ſimplicia & manifeſta eſſe jura legum.* Legitimo, *ſi dicamus quod contra veteres leges.* Juſto, *quando dicimus quod & contra naturam & contra mores.* Utili, *quando dicimus quod & nunc & in futurum lædit.* Poſſibili, *quando dicimus quod neque poteſt fieri.* Decenti, *quando dicimus quod inglorium eſt.*

RHETORICÆ COMPENDIUM,

EX MAGNO AURELIO CASSIODORO

SENATORE VIRO CLARISSIMO.

ARTIUM aliæ ſunt poſitæ in inſpectione, id eſt cognitione & æſtimatione rerum, qualis eſt Aſtrologia, nullum exigens actum, ſed ipſo rei, cujus ſtudium habet, intellectu contenta, quæ θεωρητικὴ vocatur. Aliæ in agendo: quarum in hoc finis eſt, ut ipſo actu perficiatur, nihilque poſt actum operis relinquat, quæ πρακτικὴ dicitur, qualis ſaltatio eſt. Alia in effectu, quæ operis quod oculis ſubjicitur, conſummatione finem ſortitur, quam ποιητικὴν appellamus, qualis eſt pictura.

ORATIONUM GENERA.

Duo ſunt orationis genera: alterum enim perpetuum eſt, quæ Rhetorica dicitur: alterum conciſum, quæ Dialectica. Quæ quidem Zeno adeo conjunxit, ut hoc compreſſæ in pugnum manui, illud explicatæ ſimile dixerit. Nam quæ attingit argumentis tantummodo Dialecticus, ea ſi incidant in Rhetorem, ſic tractantur, ut nihil nec ad ornatum, nec ad elegantiam reliquum cuiquam faciat. Initium dicendi natura ſuppeditavit, arti vero obſervatio dedit initium. Homines enim, ſicut in medicina, quum viderent alia ſalubria, inſalubria alia, ex obſervatione eorum artem fecerunt. Atque hic accidit, quod & alibi, ut ſero quid eſſet facto opus, animadverteretur; id poſtquam eſt ſemel deprehenſum, cœptum eſt regulis præceptiſque in poſterum cuſtodiri: hinc tandem artis emerſit perpetua obſervatio. Facultas orandi conſummatur, natura, arte, exercitatione. Quibus partem quartam adjiciunt quidam, imitationem, quam nos arti ſubjicimus, ſecuti FABIUM QUINTILIANUM. Sunt autem ei qui ad dicendum venerit, tria peculiariter efficienda, ut doceat, moveat, delectet. Hæc enim clarior eſt diviſio, quam eorum qui totum opus in res & affectus partiuntur; quamvis tamen ea ipſa ſic tractet orator, ut quædam ſint veluti legitima: nam quis feret Oratorem niſi docuerit? Ut autem delectet, d jure habitum eſt honorarium: ita ut ne quidem ſemper debeat expectari, præſtari vero nequaquam poſſit ubi libet.

SUASORIUM GENUS.

In ſuadendo ac diſſuadendo tria præcipue ſunt ſpectanda: Quid ſit de quo deliberetur: Qui ſint qui deliberent: Qui ſit qui ſuadeat rem de qua deliberatur. Ita plurimum intererit cujuſmodi ſuſtineat perſonam, qui ſuadet: *Cato quippiam dixerit, an Therſites: Cunctator Fabius, an Flaminius?* & quædam per ſe ſuaſu quidem erant utilia, tamen quia alienos ſortiuntur auditores, locum, tempus, ideo amittunt pondus. Partes ſuadendi ſunt honeſtum, utile, neceſſarium. Quidam, ut QUINTILIANUS δυνατὸν, hoc eſt poſſibile quoque approbant & recipiunt. Nec putamus hic noſtri eſſe officii quicquam de utili & honeſto diſſerete, quemadmodum natura ſint conjuncta: nam hic locus non modo a CICERONE, verumetiam a FABIO prolixe tractatur,

Digitized by Google

ſtatur. Optimum autem quemque admonitum eſſe volumus, ne unquam in eam opinionem veniat, ut putet quid eſſe utile, niſi id quoque honeſtum, neque e diverſo.

Prooemium unde dictum sit.

Clare pars ante ingreſſum rei, de qua dicendum ſit, oſtenditur hoc verbo. Nam ſive propterea quod οἴμη cantus eſt, & citharœdi pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoënt, emerendi favoris gratia canunt, procœmium cognominarunt: Oratores quoque ea quæ prius quam cauſam exordiantur, ad conciliandos ſibi judicum animos præloquuntur, procœmii appellatione ſignarunt: ſive quod οἶμον Græci viam appellant, ſic quod ante ingreſſum rei ponitur, inſtitutum eſt hoc modo vocari. Principii cauſa hæc eſt, ut auditorem, quo ſit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. Id fit tribus modis, ſi benevolum, attentum, docilemque feceris. Quamvis vero in cæteris quoque partibus illa animorum conciliatione ſit opus, initiis tamen maxime, & veluti ex condicto tribuitur.

Prooemium ab Epilogo quemadmodum differat.

Quidam putarunt ſic differre, quod in procœmio præterita, in epilogo futura dicantur. Quintilianus autem eo differre exiſtimat, quod in ingreſſu parcius & modeſtius prætentanda ſit Judicis miſericordia: in epilogo vero liceat totos effundere affectus, & fictam orationem induere perſonis, & defunctos excitare, & pignora reorum producere, quæ omnia in procœmiis parum recte fiunt.

de Narratione.

Narratio aut tota pro nobis eſt, aut tota pro adverſariis, aut mixta ex utriſque. Si erit tota pro nobis, contenti ſimus his tribus partibus, ut Judex intelligat, meminerit, credat. Nec quicquam reprehenſione dignum dicat; nam id principio maxime cavetur.

Narrationis Virtutes.

Quoties ſequentia ſatis rem declarant, iis contenti eſſe debemus, & priora omittere. Satius eſt narrationi aliquid ſupereſſe, quam deeſſe: nam ſupervacua cum tædio dicuntur, neceſſaria cum periculo ſubtrahuntur. Quæ probatione tractaturi ſumus, perſona, loco, tempore, inſtrumento, occaſione, in narratione delibabimus. Multæ ſæpe in una cauſa ſunt narrationes, maxime ſi cauſa ſit multiplex, ut eſt Repetundarum. Non ſemper eo ordine eſt narrandum, quo res geſta eſt: qua in re cauſæ conditionem ſpectabimus. Tanta eſt enim varietas cauſarum, ut qui aut eundem ordinem ubique ſequatur, aut præceptis quemquam certis alliget, non modo operam perdat, verum etiam cogat in re diverſiſſima unum ſemper ſpectare finem: quod quam ſit abſurdum, facile intelliget qui Ciceronis orationes legerit. Ἐπιδιήγησις fit ad augmentum vel invidiæ vel miſerationis in adverſis. Initium narrationis a perſona fit: & ea ſi noſtra eſt, ornetur: ſi aliena, infametur. Finis narrationis fit, quum eo perducitur expoſitio, unde quæſtio oritur.

DE

De Egressionibus.

Egreſſus eſt vel egreſſio, hoc eſt παρέκβασις, quum, intermiſſa parum re propoſita, quiddam interſeritur delectationis utilitatiſve cauſa. Sed hæ ſunt plures, quæ per totam cauſam varios excurſus habent: ut laus hominum, locorumque, & deſcriptio regionum, expoſitio quarundam rerum geſtarum, vel etiam fabuloſarum. Sed indignatio, miſeratio, invidia, convicium, excuſatio, conciliatio, maledictorum refutatio, & ſimilia: amplificatio, minutio, omnis affectus genus, de luxuria, de avaritia, de religione, aut officiis neglectis vel oblitis, cum ſuis argumentis, quia cohærent, egredi non videntur.

De Credibilibus.

Credibilium tria ſunt genera, unum fortiſſimum, quia fere ſemper accidit, ut: *liberos a parentibus amari.* Alterum velut propenſius; ut: *eum qui recte valeat, ad craſtinum perventurum.* Tertium tantum non repugnans, ut: *ab eo in domo furtum factum, qui domi fuerit, munus aliquod domi adminiſtraverit.*

Argumenta unde ducantur.

Argumenta ducuntur a perſonis, cauſis, temporibus. Cujus tres partes ſunt: præcedens, inſequens, conjunctum. Si agimus, noſtra confirmanda ſunt prius: tum ea quæ noſtris opponuntur refutanda. Si reſpondemus, ſæpius incipiendum a refutatione: locuples enim, ſpecioſa & imperioſa eſſe debet eloquentia.

Epilogus.

Concluſio, quæ peroratio dicitur, duplicem habet rationem. Ponitur enim aut in rebus, aut in affectibus, rerum repetitione & cumulo, quæ Græce ἀνακεφαλαίωσις dicitur, a Latinis quibusdam renumeratio appellata. Ea autem memoriam judicis reficit, & totam ſimul cauſam ponit ante oculos, ut etiam ſi ſingula minus valeant, turba tamen moveat: ita tamen, ut breviter eorum capita curſimque tangantur. Sed tunc fit, quando multæ quæſtiones inſeruntur. Nam ſi brevis ſimplexque ſit, non eſt neceſſaria.

De Affectibus.

Affectuum duæ ſunt ſpecies, quas Græci ἦθος καὶ πάθος vocant, quaſi dicas mores & affectus concitatos. Πάθη quidem affectus turbulentos, ἤθη vero mites atque compoſitos. In illis vehementes motus, in iis lenes. Et πάθος quidem imperat, ἦθος vero perſuadet. His ad perturbationem, illis ad benevolentiam utimur. Et eſt πάθος temporale, ἦθος vero perpetuum. Utrunque ex eadem natura, ſed illud majus, hoc minus. In adverſarios plus valet invidia, quam convicium: quia invidia adverſarios, convicium nos inviſos facit. Nam ſunt quædam, quæ ſi imprudentibus excidant, ſtulta ſunt: quum ſimulamus, venuſta creduntur. Altercator, iracundiæ vitio careat; nullus enim affectus rationi magis obſtat, & fert extra cauſam plerumque, ac deformia convicia facere ac mereri cogit, & nonnunquam in ipſos judices incurrit. Conjectura omnis aut de re, aut de animo eſt. Utriuſque tria ſunt tempora, præ-

Digitized by Google

præteritum, præſens, futurum. De re generales ſunt quæſtiones, & definitæ: id eſt & quæ non continentur perſonis, aliiſque circunſtantiis, & quæ continentur. De animo quæri non poteſt, niſi ubi perſona eſt, & de facto conſtat. Ergo cum de re agitur: aut quid factum ſit, in dubium venit, aut quid fiat, aut quid futurum ſit, & ſimilia.

De Amphibologia.

Amphibologiæ ſpecies ſunt innumerabiles, adeo ut nonnulli philoſophi putent, nullum eſſe verbum quod non plura ſignificet. Aut enim vocibus ſingulis accidit, per *ὁμωνυμίαν*, aut conjunctis per ambiguam conſtructionem. Vitioſa oratio fit, quum inter duo nomina medium verbum ponitur. Alias tamen vitioſæ orationis ſpecies nec enumerare cuiquam facile promptum eſt: in univerſum vero id ſic præcipitur, ut quicquid parum proprie, clare, locoque dicatur, id fere in vitium incurrat.

Nunc ad artis Rhetoricæ definitiones diviſioneſque veniamus, quæ ſicuti eſt copioſa & varia, ita & a multis & clariſſimis ſcriptoribus tractata eſt, non eodem modo. Nam ſunt qui genus demonſtrativum in ſcholas ſic relegant, ut oratori nec faciant copiam alterius partis, aut majorem aut frequentiorem quam judicialis. Qua quidem in re quid ſpectent, video: nam eam demum partem multo ſpecioſiſſimam ſe tantum judicant dignam, in qua multum ſit & oſtentationis & utilitatis: quum interim ut ad hanc forenſem lucem perveniatur, in demonſtrativis fere ludamus: ideoque fit, ut in ſcholis, ubi verarum actionum progymnaſmata tractantur, nullus locus tractetur aut felicius aut ſæpius quam laudis, vituperationiſque, qui eſt demonſtrativi generis proprius. Hoc tamen ſciat futurus Orator, non eſſe genus ullum dicendi, qui admittere poſſit aliquid e genere demonſtrativo; id quod ſic ſe habere ſibi perſuadebit, qui veterum ſcripta legerit accuratius. Rhetorica, ut fert communis fere omnium opinio, eſt bene dicendi ſcientia in civilibus quæſtionibus. Orator igitur eſt vir bonus dicendi peritus. Oratoris autem officium eſt appoſite dicere ad perſuadendum. Finis, perſuadere dictione, quatenus rerum & perſonarum conditio videtur admittere in civilibus quæſtionibus: ſic enim Hermagoras calumniis occurrit plurimis. Civiles quæſtiones ſunt, quæ in communem animi conceptionem poſſunt cadere, id eſt, qua unuſquiſque poteſt intelligere, quum de æquo quæritur & bono. Cauſa eſt res quæ in ſe habet controverſiam in dicendo poſitam, cum perſonarum certarum interpoſitione, quæ *ὑπόθεσις* dicitur: ut, *ſitne philoſopho uxor ducenda?*

Quæſtio eſt res, quæ in ſe habet controverſiam poſitam in dicendo ſine certarum perſonarum interpoſitione, quæ a Græcis *θέσις* appellatur: *ſitne navigandum?* In hypotheſi naſcitur fere quæſtio: in theſi continetur. Circunſtantiæ rerum hic plurimum habent locum, quæ ab HERMAGORA *περιστάσεις* vocantur, quas & elementi nomine appellant, eo quod ex earum conjunctione tanquam ex elementis quibuſdam quæſtiones fiant. Sunt autem numero fere ſeptem: quis, quid, quando, ubi, cur, quemadmodum, quibus adminiculis.

De Partibus Rhetoricæ.

Partes autem, atque, ut ſic dixerim, membra Rhetoricæ ſunt quinque, inventio, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio.

Digitized by Google

Inventio eſt excogitatio rerum verarum aut veriſimilium, quæ cauſam probabilem reddunt. Ea præceptis non conſtat, ſed quo quiſque eſt ingenio promptior, hoc magis hac re excellit. Diſpoſitio eſt rerum inventarum in ordinem pulchra diſtributio. Ubi cavendum eſt, ne ſic diſtribuamus, ut partium multitudo adferat obſcuritatem. Elocutio eſt idoneorum verborum ad inventionem accommodata perceptio. Memoria eſt firma animi rerum ac verborum ad inventionem perceptio. Pronunciatio eſt rerum ac verborum cum dignitate vocis & corporis decora moderatio.

Genera Causarum.

Tria maxima Rhetorum pars fecit genera cauſarum, licet aliis atque aliis nominibus appellaverint. Demonſtrativum, quod Græci ἐγκωμιαστικὸν a laude dicunt: & ἐπιδεικτικὸν, quod demonſtrationis vim habeat. Deliberativum, συμβουλευτικὸν, quod Aristoteles concionale appellat. Et judiciale. Demonſtrativum in laudem & vituperationem dividitur. Deliberativum in ſuaſionem & diſſuaſionem, adhibeturque maxime utilitas & inutilitas. Judiciale in accuſationem & defenſionem, petitionem præmii, & negationem. Demonſtrativum genus eſt, quum aliquid demonſtramus, in quo laus aut vituperatio tractatur, quod quum in prophanis ſtudiis ſit uſitatiſſimum, tum etiam nonnunquam incidit in ſacris literis, ut in Davide: *Domine, in cælo miſericordia tua, &c.*

Deliberativum genus eſt, in quo ſuaſio aut diſſuaſio occurrit: appetere & fugere. Judiciale, in quo eſt accuſatio, defenſio, præmii petitio, vel negatio.

de Statibus.

Status, qui Græce στάσις dicitur, eſt veluti cardo, in quo tota cauſa vertitur. Fit autem ex intentione & depulſione. Eum vocant nonnulli conſtitutionem: alii quæſtionem: alii quod ex quæſtione appareat.

Statuum alii ſunt rationales, alii legales. Rationales dividuntur in quatuor: in conjecturales, finitivos, qualitatis, translationis. Conjecturalis ſtatus eſt; quum factum, quod ab aliquo objicitur, ab adverſario pernegatur; ut: *feciſti*, *non feci.* Finitivus eſt, quum id quod objicitur, non hoc eſſe contendimus, ſed quid illud ſit, adhibitis definitionibus probamus; ut: *non erat ſacrilegii crimen intentandum, qui privatam rem ſuſtuli.* Hic maxime opus erit definitione ſacrilegii. Qualitatis eſt ſtatus, quum qualis ſit res, quæritur: & quia de re & genere negocii controverſia eſt, conſtitutio generalis vocatur. Translativus eſt, quum cauſa ex eo pendet, quod non is agat, qui aut agere deberet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet. Huic ſubjicitur confutatio. Conſtitutione cauſæ reperta, protinus conſiderandum eſt, ſimplex utrum ſit quæſtio cauſæ, an conjuncta. Simplex eſt, quæ unam in ſe quæſtionem complectitur: ut ſi quæratur: *ſintne litteræ virtutum incunabula?* Et: *ſitne Corinthiis bellum indicendum?* Conjuncta eſt, quæ ex pluribus quæſtionibus conſtat: ut ſi quæratur, *ſitne Carthago diruenda, an Carthaginenſibus reddenda, an colonia deducenda?* Legales vero ſtatus in ſcripti & rationis verſantur controverſia. Scripti autem controverſia eſt, quæ plurimum pendet ex ambiguitate unius, aut

Digitized by Google

aut alterius verbi, dum tuemur mordicus legis verba, interim nihili facientes rationem, hoc eſt, animum medullamque legum, quæ æquum bonumque tuetur, ſeque ad animum legum latorum accommodat. Supererit tum, ut quum cognitus fuerit controverſiæ locus, videamus quæ quæſtio, quæ ratio, quæ judicatio, quod denique firmamentum ſit cauſæ. Eſt ergo quæſtio, in qua cauſæ diſceptatio conſtat, ut: *jure feci, non jure feciſti.* Ratio eſt, qua reus utitur cur jure fecerit; ut: *Oreſtes accuſatus parricidii*, inquit, *Jure feci, illa enim patrem meum occiderat.* Judicatio eſt ex ratione deducta ſumma, hujuſmodi: *rectumne fuerit ab Oreſte matrem occidi, quum illa patrem Oreſtis occiderit?* Firmamentum eſt firmiſſima argumentatio defenſoris; ut: *ſi Oreſtes dicit ejuſmodi fuiſſe matris animum in patrem ſuum, in ſeipſum, in regnum, demum in omnem familiam, ut ab ea liberi potiſſimum deberent pœnas ſumere.* Generalis conſtitutio eſt, quæ quale factum ſit quod reo objicitur, docet. Et habet partes duas, juridicialem, & negocialem. Negocialis eſt, in qua quid juris ſit, ex civili more per æquitatem conſideratur: cui diligentiæ præſunt judices: & habet ſibi connexam controverſiam. Juridicialis eſt, in qua æqui rectique natura, præmii & pœnæ ratio quæritur. Hujus partes ſunt duæ, abſoluta & aſſumptiva. Abſoluta eſt, quæ in ſe continet juris & injuriæ quæſtionem. Aſſumptiva vero eſt, quæ ex ſe nihil dat firmi ad recuſationem, foris autem aliquid defenſionis aſſumit. Cujus ſunt quatuor partes: comparatio, relatio criminis, remotio criminis, conceſſio. Comparatio eſt, quum aliud aliquod factum honeſtum aut utile contenditur, quod ut fieret, & illud quod arguitur, dicitur eſſe commiſſum. Remotio criminis eſt, quum id crimen quod infertur, a ſe & a ſua culpa in alium reus transferre conatur. Relatio criminis: quum ideo jure quid factum dicitur, quod aliquis ante laceſſiverit. Conceſſio criminis eſt, quum reus non id, quod factum eſt defendit, ſed ut ignoſcatur poſtulat. Ejus partes ſunt duæ, purgatio, & deprecatio. Purgatio eſt, per quam ejus qui accuſatur, non factum ipſum, ſed voluntas defenditur. Ea rurſus tres habet partes, imprudentiam, caſum, neceſſitatem. Imprudentia eſt, quum ſciſſe ſe aliquid is qui arguitur, negat.

Caſus autem infertur in conceſſionem, quum demonſtratur aliquam fortunæ vim obſtitiſſe voluntati. Neceſſitudo autem erit, quum vi quadam reus id quod fecerit, feciſſe dixerit.

Scripti & voluntatis eſt controverſia, quando verba ipſa cum ſententia ſcriptoris pugnare videntur: quæ eſt in jure civili frequentiſſima, & tractatur a CICERONE quum alias, tum in Oratore. Legum contrariarum ſtatus ſunt, quando inter ſe duæ aut plures leges pugnare videntur, quam Græci appellant ἀντινομίαν. Qua in re hoc memoriæ reliquerunt veteres, ut ſemper veterem legem nova & nuper lata putemus aboleri. Ambiguitas eſt, quum id quod ſcriptum eſt, duas aut plures ſignificare videtur. Collectio, quæ & ratiocinatio vocatur, eſt quando ex eo quod ſcriptum eſt, quid invenitur. Definitio legalis eſt, quum vis verbi quaſi in definitiva conſtitutione in qua poſita ſit quæritur. Status ergo tam rationales quam legales a quibuſdam XVIII. numerati. Cæterum ſecundum CICERONEM XIX. inveniuntur: eo quod translationem inter rationales præcipue ſtatus recenſuerit; qui tamen ſeipſum in aliis libris reprehendens, translationem legalibus ſtatibus annumeravit.

Digitized by Google

De Generibus Causarum.

*Hactenus ex Compendio: deinceps ex ipſo Caſſiodoro.

Quinque ſunt genera cauſarum: honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurum. *Honeſtum cauſarum genus eſt, cui ſtatim ſine oratione noſtra favet auditoris animus. Admirabile eſt, a quo eſt alienatus animus eorum qui audituri ſunt. Humile eſt, quod neglegitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur. Anceps eſt, in quo aut judicatio dubia eſt, aut cauſa & honeſtatis & turpitudinis particeps, ut benevolentiam pariat & offenſionem. Obſcurum eſt, in quo aut tardi auditores ſunt, aut difficilioribus ad cognoſcendum negotiis cauſa implicata eſt.

Partes orationis Rhetoricæ ſunt ſex:	Exordium. Narratio. Partitio. Confirmatio. Reprehenſio. Concluſio.

Exordium eſt oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem. Narratio eſt, rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio. Partitio eſt, quæ ſi recte habita fuerit, illuſtrem, & perſpicuam totam efficit orationem. Confirmatio eſt, per quam argumentando noſtræ cauſæ fidem & auctoritatem & firmamentum adjungit oratio.

Reprehenſio eſt, per quam argumentando adverſariorum confirmatio diluitur aut elevatur. Concluſio eſt, exitus & determinatio totius orationis, ubi interdum & epilogorum allegatio flebilis adhibetur.

Hæc licet Cicero Latinæ eloquentiæ lumen eximium per varia volumina copioſe nimis & diligenter effuderit, & in arte Rhetorica duobus libris videatur amplexus, quorum commenta a Mario Victorino compoſita in bibliotheca mea vobis reliquiſſe cognoſcor.

Quintilianus etiam doctor egregius, qui poſt fluvios Tullianos ſingulariter valuit implere quæ docuit, virum bonum dicendi peritum a prima ætate ſuſcipiens, per cunctas artes ac diſciplinas nobilium litterarum erudiendum eſſe monſtravit: quem merito ad defendendum totius civitatis vota requirerent. Libros autem duos Ciceronis *de arte Rhetorica* & Quintiliani *duodecim Inſtitutionum* judicavimus eſſe jungendos: ut nec codicis excreſceret magnitudo, & utrique dum neceſſarii fuerint parati ſemper occurrant.

Fortunatianum vero doctorem novellum, qui tribus voluminibus de hac re ſubtiliter minuteque tractavit, in pugillari codice apte forſitan congruenterque redigimus: ut & faſtidium lectori tollat, & quæ ſunt neceſſaria competenter inſinuet. Hunc legat, qui brevitatis amator eſt. Nam cum opus ſuum in multos libros non tetenderit, plurima tamen acutiſſima ratione diſſeruit: quos codices cum præfatione ſua in uno corpore reperietis eſſe collectos.

Rheto-

Rhetorica argumentatio tractatur	aut per Inductionem: cujus membra ſunt hæc,	Propoſitio. Illatio, quæ & aſſumptio dicitur. Concluſio.
	aut per Ratiocinationem.	
	aut per Enthymema, qui eſt imperfectus ſyllogiſmus, atque Rhetoricus: qui, ſicut FORTUNATIANUS dicit, explicatur	Convincibili. Oſtentabili. Sententiali. Exemplabili. Collectivo.
	aut per Epicherema, qui eſt Rhetoricus & latior ſyllogiſmus: quo fit	aut tripertitus. aut quatripertitus. aut quinquepertitus.

Argumentatio dicta eſt quaſi argutæ mentis oratio. Argumentatio eſt enim oratio ipſa, qua inventum probabiliter exequimur argumentum. Inductio eſt oratio, qua rebus non dubiis captamus aſſenſionem ejus, cum quo inſtituta eſt, ſive inter Philoſophos, ſive inter Rhetores, ſive inter Sermocinantes. Propoſitio inductionis eſt, quæ ſimilitudines concedendæ rei neceſſario unius inducit aut plurium.

Illatio inductionis eſt, quæ & aſſumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur, & cujus cauſa ſimilitudines adhibitæ ſunt, introducit.

Concluſio inductionis eſt, quæ aut conceſſionem illationis confirmat, aut quid ex ea conficiatur, oſtendit.

Ratiocinatio eſt oratio, qua id de quo eſt quæſtio comprobamus. Enthymema igitur eſt, quod Latine interpretatur mentis conceptio, quam imperfectum ſyllogiſmum ſolent Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus hæc argumenti forma conſiſtit: quando id quod ad fidem pertinet faciendam, utitur ſyllogiſmorum lege præterita: ut eſt illud: *Si tempeſtas vitanda eſt, non eſt igitur navigandum.* Ex ſola enim propoſitione & concluſione conſtat eſſe perfectum: unde magis oratoribus, quam dialecticis convenire judicatum eſt. De dialecticis autem ſyllogiſmis ſuo loco dicemus. Convincibile eſt quod evidenti ratione convincitur: ſicut fecit CICERO *pro Milone: Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam, ſi poſſetis, per vos reſtitui poſſe, nolletis.* Oſtentabile eſt, quod certa rei demonſtratione conſtringit: ſic CICERO *in Catilinam: Hic tamen vivit, vivit. Imo etiam in Senatum venit.* Sententiale eſt, quod ſententia generalis addidit: ut apud TERENTIUM: *Obſequium amicos, veritas odium parit.* Exemplabile eſt, quod alicujus exempli comparatione eventum ſimile comminatur: ſicut CICERO in *Philippicis* dicit: *Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere.*

Collectivum eſt, cum in unum, quæ argumentata ſunt, colliguntur: ſicut ait CICERO *pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit: hunc voluit cum aliquorum querela, quem jure, quem loco, quem tempore, non eſt auſus: hunc injuria, alieno tempore cum*

Digitized by Google

periculo capitis non dubitavit occidere. Præterea ſecundum VICTORINUM Enthymematis altera eſt definitio. Ex ſola propoſitione, ſicut jam dictum eſt, ita conſtat, Enthymema: ut eſt illud: *Si tempeſtas vitanda eſt, non eſt navigatio requirenda.* Ex ſola aſſumptione: ut eſt illud: *Sunt autem qui mundum dicant ſine divina adminiſtratione diſcurrere.*

Ex ſola concluſione: ut eſt illud: *Vera eſt igitur divina ſententia.* Ex propoſitione & aſſumptione: ut eſt illud: *Si inimicus eſt, occidit. Inimicus autem eſt:* & quia illi deeſt concluſio, Enthymema vocatur. Sequitur Epicherema. Epicherema eſt, quod ſuperius diximus, deſcendens de ratiocinatione latior excurſio Rhetorici ſyllogiſmi, latitudine diſtans & productione ſermonis a dialecticis ſyllogiſmis, propter quod Rhetoribus datur. Tripertitus, epicherematicus ſyllogiſmus eſt, qui conſtat membris tribus: id eſt, propoſitione, aſſumptione, concluſione. Quadripertitus eſt, qui conſtat membris quatuor: propoſitione, aſſumptione, & una propoſitionis ſive aſſumptionis conjuncta probatione, & concluſione. Quinquepertitus is eſt, qui conſtat membris quinque: id eſt, propoſitione & probatione, aſſumptione & ejus probatione, & concluſione.

Hunc CICERO ita facit in *arte Rhetorica: Si deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarum, non poſſunt recte partes alicujus generis cauſa putari. Eadem enim res, alii genus, alii pars eſſe poteſt: idem genus & pars eſſe non poteſt*, vel cætera: quouſque ſyllogiſmi hujus membra claudantur. Sed videro quantum in aliis partibus lector ſuum exercere poſſit ingenium.

Memoratus autem FORTUNATIANUS in tertio libro meminit de oratoris memoria, de pronunciatione & voce: unde tamen Monachus cum aliqua utilitate diſcedit: quando ad ſuas partes non improbe videtur attrahere, quod illi ad exercendas controverſias utiliter aptaverunt. Memoriam ſiquidem lectionis divinæ re cognita cautela ſervabit, cum in ſupradicto libro ejus vim qualitatemque cognoverit: artem vero pronuntiationis in divinæ legis effatione concipiet. Vocis autem diligentiam in pſalmodiæ decantatione cuſtodiet. Sic inſtructus in opere ſancto redditur, quamvis libris ſæcularibus occupetur.

IN

Digitized by Google

IN LIBRUM SCHEMATUM
ET TROPORUM BEDÆ PRESBYTERI
PRÆFATIO.

SOlet aliquoties in ſcripturis ordo verborum cauſa decoris aliter quam vulgaris via dicendi habet, figuratus inveniri: quod Grammatici Græce σχῆμα vocant, nos habitum, vel formam vel figuram recte nominamus: quia per hoc quodammodo vertitur & ornatur oratio. Solet iterum tropica locutio reperiri, quæ fit translata dictione a propria ſignificatione ad non propriam ſimilitudinem, neceſſitatis aut ornatus gratia. Equidem gloriantur Græci talium ſe figurarum vel troporum fuiſſe repertores. Sed ut cognoſcas dilectiſſime fili: cognoſcant item omnes qui hæc legere voluerint, quod ſancta ſcriptura cæteris omnibus ſcripturis non ſolum autoritate, quia divina eſt, vel utilitate, quia ad vitam ducit æternam: ſed & antiquitate, & ipſa præeminet poſitione dicendi: placuit mihi collectis de ipſa exemplis oſtendere, quia nihil hujusmodi ſchematum, ſive troporum valent prætendere ullis ſeculis eloquentiæ magiſtri, quam non illa præceſſerit. Sunt autem multæ ſchematum ſpecies, ſed eminentiores hæ: Πρόληψις, Ζεῦγμα, Υπόζευξις, Σύλληψις, Αναδίπλωσις, Αναφορὰ, Επανάληψις, Επίζευξις, Παρονομασία, Σχέσις ὀνομάτων, Παρόμοιον, Ομοιοτέλευτον, Ομοιόπτωτον, Πολύπτωτον, Εἱρμὸς, Πολυσύνδετον, Διάλυτον.

Πρόληψις, præoccupatio ſive præſumptio dicitur. Figura eſt, quando ea quæ ſequi debent, anteponuntur: ut,

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru. *Et:*
——*Bigis it Turnus in albis.* *Et:*
——*Iuxta Aſcanius magna ſpes altera Roma*
Procedunt caſtris.

Et in Pſalmis: *Fundamenta ejus in montibus ſanctis, diligit dominus portas Sion.* Ante poſuit ejus: & poſtea cujus, id eſt domini. Et alibi: *Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Pro divident, & mittent.

Et Ezechiel nihil anteponens, ita incipit: *Et factum eſt in triceſimo anno.* Sermonem Conjunctionis poſuit, nihil aliud ante, cui hoc ſubjungeretur, præponens.

Ζεῦγμα, conjunctio dicitur, figura quando multa pendentia aut uno verbo, aut una ſententia concluduntur; ut:

Trojugena interpres divum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſydera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Huic ſimile eſt illud in Apoſtolo: *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur a vobis.* Sententia autem, ut Pſalmiſta præponens. *Qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam, Qui loquitur veritatem in corde ſuo, &c.* ad ultimum ita concludit: *Qui facit hæc, non commovebitur in æternum.*

Υπό-

Digitized by Google

Ὑπόζευξις, eſt figura ſuperiori contraria, ubi ſingula verba, vel ſententiæ, ſingulis quibuſque clauſulis ſubjunguntur; ut:

Regem adit, & regi memorat nomenque genuſque,
Quidve petat, quidve ipſe ferat: Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus,
Admonet: immiſcetque preces; haud ſit mora, Tarchon
Iungit opes, fœduſque ferit.

Tale eſt & illud, in verbo; ut in Pſalmo: *Virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt: Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructabunt, & juſtitiam tuam exultabunt.* Et Apoſtolus: *Sive prophetiæ*, inquit, *evacuabuntur, ſive linguæ ceſſabunt, ſive ſcientia deſtruetur.* Sententiæ, ut: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum: Si exurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo.*

Σύλληψις, eſt diſſimilium clauſularum per unum verbum conglutinata conceptio: ut,

——— *Hic illius arma, Hic currus fuit.*

Hoc ſchema late patet, & fieri ſolet non ſolum per partes orationis, ſed & per accidentia partium orationum. Item: Syllepſis eſt, cum ſingularis dictio plurali verbo adjungitur: ut,

——— *Sunt nobis mitia poma,*
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.

Simile eſt illud: cum caſus diſcrepantes in unam ſignificationem congregamus; ut: *Attendite populus meus legem meam.* Et: *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Quod enim ait, *ad faciendam*, numeri ſingularis eſt: quod addidit *increpationes*, pluralis eſt. Fit etiam Syllepſis in ſenſu, id eſt, ubi pro multis unus, vel pro uno multi ponuntur. Pro multis unus; ut: *Immiſit in eis muſcam caninam, & comedit eos rana, & exterminavit eos.* Cum non unam ad exterminandos Ægyptios muſcam vel ranam, ſed innumeras immitteret. Item pro uno multi; ut: *Adſliterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum.* Reges enim pro Herode: Principes pro Pilato poſitos Apoſtoli intellexerunt, quemadmodum continetur in Actibus Apoſtolorum.

Ἀναδίπλωσις, eſt congeminatio dictionis, quæ in ultima parte præcedentis verſus, & prima ſequentis iteratur; ut:

——— *Sequitur pulcherrimus Aſtur,*
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.

Simile eſt illud: *Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem, Hieruſalem quæ ædificatur ut civitas.* Et Hieremias: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.*

Ἀναφορὰ, eſt relatio, cum eadem dictio bis ſæpiusve per principia verſuum repetitur; ut:

Nate mea vires, mea magna potentia ſolus,
Nate patris ſummi qui tela Typhoïa temnis.

Simile

Simile eſt illud: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus prote- ctor vitæ meæ, a quo trepidabo?* Et quo antea ſumus uſi: *Si conſiſtant adverſum me ca- ſtra, non timebit cor meum: Si exurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo.* Fit autem Anaphora & in eodem verſu per principia ſenſuum; ut: *Vox Domini in virtute, vox domini in magnificentia, vox domini confringentis cedros;* quæ figura Pſalmis uſitatiſ- ſima eſt: hanc quidam Epanaphoram vocant.

Ἐπανάληψις, eſt verbi in principio verſus poſiti in ejuſdem fine repetitio; ut:

Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante.

Simile eſt illud: *Gaudete in domino ſemper, iterum dico gaudete.* Et in Pſalmo: *Deus quis ſimilis erit tibi? ne taceas, neque compeſcaris Deus.*

Ἐπίζευξις, eſt ejuſdem verbi in eodem verſu ſine aliqua dilatione congeminatio; ut:

Me me adſum qui feci, in me convertite ferrum
O Rutuli, mea fraus omnis.

Huic ſimile eſt illud: *Conſolamini conſolamini popule meus, dicit dominus veſter.* Et ite- rum: *Elevare elevare, conſurge Hieruſalem.* Et iterum: *Vivens vivens ipſe confitebitur tibi.* Et in Pſalmo: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam.* Alibi repetitio ejuſdem ſermonis palilogiæ obtinet nomen.

Παρονομασία, denominatio dicitur, quoties dictio pene ſimilis ponitur in ſignifica- tione diverſa, mutata videlicet litera vel ſyllaba; ut:

Nam inceptio eſt amentium, haud amantium. Et apud Ciceronem: *Qui fuit locus feliciſſimus, nunc erit locus deſertiſſimus.* Et: *Cuſtodia ſacrorum non honoris, ſed oneris eſſe exiſtimabitur.* Tale quoque eſt illud, ut in Pſalmo XXI. juxta Hebraicam verita- tem: *In te confiſi ſunt, & non ſunt confuſi.* Et Apoſtolus: *Videte malos operarios, vide- te conciſionem; nos autem ſumus circumciſio qui ſpiritu Deo ſervimus.* Quam Eſajas pro- pheta figuram elegantiſſime in ſua lingua confecit, ubi ait: *Exſpectavi ut faceret judici- um, & ecce iniquitas: & juſtitiam, & ecce clamor.* Hebraice enim judicium לְמִשְׁפָּט iniquitas מִשְׂפָּח juſtitia לִצְדָקָה clamor צְעָקָה appellatur. Pulchre itaque una vel addi- ta, vel mutata litera ſic verborum ſimilitudinem temperavit, ut pro לְמִשְׁפָּט diceret מִשְׂפָּח: & pro לִצְדָקָה poneret צְעָקָה.

Χύσις ὀνομάτων, id eſt multitudo nominum conjunctorum, diverſo ſono unam rem ſignificantium; ut:

Marſa manus, Peligna cohors, feſtina virum vis.

Simile illud quoque: *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis.* Et in Pſalmis: *Peccavimus cum patribus noſtris, injuſte egimus, iniquita- tem fecimus.*

Παρόμοιον, eſt cum ab eiſdem literis diverſa verba ſumuntur; ut:

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti.

Quæ nimirum figura, quia ad poſitionem literarum pertinet, melius in ea lin- gua, qua ſcripta eſt editaque requiretur. Habemus tamen & in noſtra translatione un- de demus exemplum; dictum eſt etenim in Pſalmo: *Benediximus vobis de domo domini, Deus dominus & inluxit nobis.* Et in alio: *Ira illius ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſi- cut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas.*

Ομοιοτέλευτον, ſimilis terminatio dicitur, figura quoties media & poſtrema verſus ſive ſententiæ ſimili ſyllaba finiuntur; ut:

Eos reduci quam relinqui, revehi quam deſeri malui.

Simile eſt in Eccleſiaſte: *Melius eſt videre quod cupias, quam deſiderare quod neſcias.* Et iterum: *Melius eſt a ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi.* Hac figura Poëtæ & Oratores ſæpe utuntur. Poëtæ hoc modo:

Pervia diviſi patuerunt cærula ponti.

Oratores vero ita: *Beatus Job deo ſoli agnitus in tranquillitate, ad majorem notitiam perducendus, tactus eſt verbere, ut odorem ſuarum virium tanto latius ſpargeret, quanto majore aromatum incenſione flagraret.* Quo ſchemate ipſe qui hæc dixit, ſæpiſſime uſus fuiſſe reperitur.

Et hujuſmodi orationes eſſe reor, quas Hieronymus cachinnans rhetorum declinationes appellat.

Ομοιόπτωτον, cum in ſimiles ſonos exeunt dicta plurima; ut: *Mærentes, flentes, lachrymantes, commiſeranses.* Tale eſt etiam illud: *Cantate, exultate, & pſallite.* Et Ezechiel: *Quod ſi genuerit filium latronem, effundentem ſanguinem, & paulo poſt, in montibus comedentem, & uxorem proximi ſui polluentem, egenum & pauperem contriſtantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola levantem oculos ſuos, abominationem facientem, ad uſuram dantem, & amplius accipientem, nunquid vita vivet?*

Πολύπτωτον, eſt cum diverſis caſibus variatur oratio: ut:

Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis, pugnent ipſique nepotes.

Ut Apoſtolus: *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi honor, & gloria, in ſecula ſeculorum:* Et in Pſalmo: *Nive dealbabuntur in Selmon, mons Dei, mons coagulatus, mons pinguis, ut quid ſuſpicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo.*

Εἱρμός, convenientia dicitur, quando ſeries orationis tenorem ſuum uſque ad ultimum ſervat, nulla videlicet alia vel cauſa, vel perſona mutata; ut:

Principio cælum ac terram, camposque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra.
Spiritus intus alit.

Simile eſt illud, ut in Pſalmo: *Deus in nomine tuo ſalvum me fac; &c.* uſque dum ait: *Non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum.* Orat enim propheta, ut auxilio domini ſalvatoris ab hoſtium inſectatione liberetur.

Πολυσύνδετον, eſt oratio multis nexa conjunctionibus; ut: *Athamaſque Thoaſque, Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon.* Simile eſt illud in Pſalmo: *Dominus conſervet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum, & emundet in terra animam ejus, & non tradat eum in manus inimicorum ejus.*

Διάλυτον, vel ἀσύνδετον, eſt figura ſuperiori contraria, carens conjunctionibus; ut: *Ite, Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.* Tale eſt illud in Pſalmo: *Jubilate Deo omnis terra, Pſalmum dicite nomini ejus, date gloriam laudi ejus, dicite Deo, quam terribilia ſunt opera tua domine.*

DE

Digitized by Google

DE TROPIS.

TRopus eſt dictio tranſlata a propria ſignificatione ad non propriam ſimilitudinem, ornatus, neceſſitatisve cauſa. Sunt autem τρόποι, qui Latine modi, vel mores interpretari poſſunt, numero tredecim: Μεταφορὰ, Κατάχρησις, Μετάληψις, Μετωνυμία, Αντονομασία, Επίθετον, Συνεκδοχὴ, Ονοματοποιία, Περίφρασις, Υπέρβατον, Υπερβολὴ, Αλληγορία, Ομοίωσις.

Μεταφορὰ, eſt rerum verborumque tranſlatio. Hæc fit modis quatuor: ab animali ad animale, ab inanimali ad inanimale, ab animali ad inanimale, ab inanimali ad animale. Ergo ab animali ad animale fit ſic; ut:

Typhin aurigam celeres fecere carina.

Nam & auriga, & gubernator animam habent.

Simile eſt in ſacra ſcriptura illud: *Quare fremuerunt gentes?* Et: *Dominus qui eripuit me de ore leonis, & de manu urſi.* Et: *Si ſumpſero pennas meas ante lucem;* Nam & homines, & beſtiæ, & volucres animam habent.

Ab inanimali ad inanimale:

Vt pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla.

Nam & pelagus & rates, animam non habent.

Simile eſt illud in ſacra ſcriptura: *Aperi Libane portas tuas.* Et: *Qui perambulat ſemitas maris.* Translatio eſt enim a civitate ad montem: & a terra ad mare, quorum nullum animam habet. Ab animali ad inanimale; ut:

Atlantis cinctum aſſidue cum nubibus atris,
Piniferumque caput vento quaſſatur & imbri,
Nix humeros infuſa tegit, tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.

Nam ut hæc animalis ſunt, ita mons animam non habet, cui membra hominis adſcribuntur.

Huic ſimile eſt illud: *Exiccatus eſt vertex Carmeli:* homines enim, non montes verticem habent. Ab inanimali ad animale; ut:

Aut ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis.

Nam ut robur animam non habet, ita Turnus cui hæç dicuntur, animam habet. Huic ſimile eſt illud: *Auferam a vobis cor lapideum;* non enim lapis, ſed populus animam habet.

Μεταφορὰ autem, aut partis unius eſt, ut: *Fluctuare ſegetes;* non poteſt enim dici, *ſegetare fluctus:* aut ἀντιστροφὴ eſt, id eſt reciproca; ut: *remigium alarum:* Nam & alæ avium, & alarum remigia dicuntur. Hic tropus & ad Deum fit multifarie: a volucribus; ut: *Sub umbra alarum tuarum protege me.* A feris; ut: *Dominus de Sion rugiet.* A membris humanis; ut: *Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderavit?* Ab homine interiore; ut: *Inveni David filium Ieſſe, virum ſecundum cor meum.* A motibus mentis humanæ; ut: *Tunc loquetur ad eos in ira ſua,* &: *Pœnitet me hominem feciſſe;* & : *Zelatus ſum Sion zelo magno:* & innumera hujuſmodi. A rebus inſenſibilibus; ut: *Ecce ego ſtridebo ſuper vos, ſicut ſtridet plauſtrum onuſtum fœno.*

 Qui

Qui videlicet tropus & in communi locutione uſitatiſſimus eſt, ut cum dicimus: *fluctuare ſegetes, gemmare vites, floridam juventutem, & lacteam caniciem.*

Καλάχρησις, eſt uſurpatio ſive abuſio nominis alieni aut verbi, ad ſignificandam rem quæ propria appellatione defecit: & eo a metaphora differt, quod illa vocabulum habenti largitur: hæc quia non habet primum, alieno utitur; ut: *parricidam dicimus, qui occiderit fratrem: & piſcinam, quæ piſces non habet.* Hæc enim niſi extrinſecus ſumerent ſuum vocabulum, non haberent. Huic ſimile & illud: *Pones vectes in quatuor angulis menſæ per ſingulos pedes:* &, *ſextum ſagum in fronte tecti duplicis;* & ibi, *confringit cornua arcuum;* &: *Labium illius erat quaſi labium calicis, & repandi lilij:* pedes quippe, & frons, & cornu, & labium, hominum tantum ſunt, & animantium, non etiam rerum inſenſibilium: quæ nomina ſi ſcriptura prælatis rebus non impoſuiſſet, quod proprium his diceret non haberet. Ad hunc tropum pertinet quod ſcriptum eſt: *Eſt autem Hieroſolymis Probatica piſcina;* a piſcibus enim nomen accepit aqua, quæ nequaquam propter piſces, ſed ad lavandas, ut ferunt, hoſtias collecta eſt, vnde Probaticæ cognomen ſortita eſt.

Μετάληψις, eſt dictio gradatim pergens ad id quod oſtendit, & ab eo quod præcedit, id quod ſequitur inſinuans; ut:

> ——— *Speluncis abdidit atris.* Et:
>
> *Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas.* Et:

Inque manus chartæ nodoſaque venit arundo. Nam per manum verba, per arundinem literæ ſignificatæ ſunt. Tale eſt illud: *Labores manuum tuarum manducabis:* labores enim poſuit pro his quæ laborando adquiruntur bonis. Nec non & illud: *Draco iſte quem formaſti, ad inludendum ei:* per draconem diabolus, per diabolum bonus angelus intelligendus eſt, qualis a Deo formatus eſt.

Μετωνυμία, eſt quædam veluti tranſnominatio, ab alia ſignificatione ad aliam proximitatem translata. Hujus multæ ſunt ſpecies: Per id quod continet, id quod continetur: per id quod continetur, id quod continet: Per inventorem, id quod inventum eſt: per inventum, inventorem: Per efficientem, id quod efficitur: per id quod efficitur, efficientem. Aut enim per id quod continet, id quod continetur oſtendit; ut: *Nunc pateras libate Jovi;* &: *Theatra plaudunt; prata mugiunt:* dum illic homines plaudunt, hic boves mugiunt. Aut contra, per id quod continetur, id quod continet; ut:

> *Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.* Et:
>
> ——— *Iam proximus ardet*
>
> *Eucalegon.*

Dum non ille ſed domus ejus arderet. Aut per inventorem id quod inventum eſt; ut: *Sine Cerere & Libero friget Venus.* Et:

> *Commixtam Vulcanus mittit ad aſtra favillam.*

Vult enim per Cererem, frumenti inventricem, intelligere panem: per Liberum inventorem vitis, vinum: per Venerem, libidinem: per Vulcanum, ignem. Aut contra, per inventum inventorem demonſtrat; ut: *Vinum precamur,* pro Libero, qui vinum apud Græcos invenit. Item per efficientem id quod efficitur: *ſicut pigrum frigus,*

Digitized by Google

frigus, quod pigros homines faciat; &: *timor pallidus*, eo quod pallidos homines reddat. Aut contra per id quod efficitur efficiens; ut:

Iungit equos auri genitor, ſpumantiaque addit
Frana feris.

Spumantia fræna dixit, cum utique non ipſa faciant ſpumas, ſed equus qui ea gerit ſpumis conſpergat infuſis. His ſimilia ſunt illa de ſacra ſcriptura, per id quod continet, id quod continetur oſtendit; ut: *Effundens hydriam in canalibus:* & contra; ut: *Accipe literas tuas:* Neque enim hydria effundebatur, ſed quod in ea continebatur: nec literæ in manus, ſed charta, quæ literas continet, adſumitur. Et iterum: *Et dimittite eam*, & *vadat*, *&* *aſpicietis;* non enim arca, ſed plauſtrum quo continebatur, vel boves qui ducebant plauſtrum, ire poterant. Hæc & per efficientem, id quod fit, & contra per hoc quod fit, efficientem deſignat.

Ἀντονομασία, eſt ſignificatio vice nominis poſita, & accidentibus videlicet, propriam ſignificat perſonam, quæ tribus fit modis: Ab animo, a corpore, extrinſecus. Ab animo; ut:

Magnanimuſque Anchiſiades.

A corpore; ut: *Ipſe arduus, altaque pulſat Sydera.* Extrinſecus; ut:

Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli.

His ſimile eſt illud, Ab animo; ut: *Nunquid non tu percuſſiſti ſuperbum?* A corpore; ut: *Vir ſpurius altitudinis ſex cubitorum, & palmo.* Ab elatione enim animi diabolus hic intelligitur ſuperbus. A quantitate corporis Goliat gigas ſignificatur. Extrinſecus quæ ſumuntur, in plures ſpecies dividuntur: Deſcendunt enim a genere; ut: *Nunquid omnibus vobis dabit filius Iſai agrum?* A loco, ut: *Autorem ſeditionis ſectæ Nazaræorum.* Ab actu: *qui autem tradidit eum, dedit eis ſignum dicens.* Ab eventu; ut: *Diſcipulus ille quem diligebat Ieſus:* Per hunc tropum aliquoties & Dominus ipſe demonſtratur. A genere; ut: *Oſanna filio David.* A loco; ut: *Qui ſedes Cherubin, appare.* Ab actu; ut: *Peccavi, quid faciam tibi o cuſtos hominum?*

Ἐπίθετον, eſt propoſita dictio proprio nomini: Nam Antonomaſia vicem nominis ſuſtinet: Epitheton nunquam eſt ſine nomine; ut: *Dira Celæno*; &: *Diva Camilla*; &: *Alma Ceres*; &:

Obſcœnique canes, importunæque volucres.

Tale eſt in ſacra ſcriptura; ut: *Dilectus Deo & hominibus Moyſes*; &: *Miſericors & miſerator dominus*; &: *Juſtum Loth oppreſſum.* Fit etiam Epitheton modis tribus, Ab animo, A corpore, Extrinſecus. His duobus tropis aut vituperamus aliquem, vel oſtendimus, vel ornamus.

Συνεκδοχὴ, eſt ſignificatio pleni intellectus capax, cum plus minuſve pronunciat. Aut enim a parte totum oſtendit; ut:

Haud aliter puppeſque tuæ, pubeſque tuorum.

Aut contra; ut:

——— *Et ingens a vertice pontus*
In puppim ferit, excutitur pronuſque magiſter, Et:
Gramineas alij fontemque ignemque ferebant.

Digitized by Google

Similiter in ſacra ſcriptura aut totum a parte oſtenditur; ut: In LXXII. animabus ingreſſus eſt Iacob Aegyptum. Cum non ſolæ animæ, ſed cum corporibus ſuis ingreſſæ ſint. Aut contra; ut: *Tulerunt dominum meum:* Dominum dixit, cum domini corpus quæreret. Aut enim totum a parte oſtendit; ut: *Verbum caro factum eſt;* &: *Eramus vero in nave univerſa animæ, ducentæ ſeptuaginta ſex* Aut contra; ut ibi: *Ergo propter paraſceven Iudæorum, quia juxta erat monumentum ubi poſuerunt Ieſum.*

Ονοματοποιία, eſt nomen de ſono factum; ut: *Tinnitus æris, clangor tubarum, hinnitus equorum, mugitus boum, balatus ovium, latratus canum, rugitus leonum, ſtridor valvarum.* Inveniuntur hæ & in ſacra ſcriptura; ut: *Cymbalum tinniens*; &: *Quaſi tuba exalta vocem tuam;* & *Canite tuba;* & *Nunquid circundabis collum equi hinnitum?* &: *Rugitus leonis:* &: *Vox leænæ;* &: *Canes muti non valentes latrare.* Ad hunc tropum pertinere quidam exiſtimant ſibilos ſerpentium, porcorum ſtridores, cæterorumque vocem confuſam animantium, quæ & ipſa in ſcripturis ſanctis ſæpius reperiuntur.

Περίφρασις, eſt circunlocutio, quæ fit aut ornandæ rei cauſa quæ pulchra eſt, aut vitandæ quæ turpis eſt; ut:

Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile. Et:
——— *Nimio ne luxu obtuſior uſus*
Sit genitali arvo ſulcos oblimet inertes.

Similiter & in ſacra ſcriptura veritatem ſplendide producit; ut eſt: *Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra hujus habitationis diſſolvatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cælis.* Fœditatem evitans; ut: *Nam fœminæ eorum immutaverunt naturalem uſum, in eum uſum qui eſt contra naturam.*

Ὑπέρβατον, eſt tranſcenſio quædam, verborum ordinem turbans. Hujus ſpecies ſunt quinque: Ὑστερολογία, Ἀναστροφὴ, Παρένθεσις, Τμῆσις, Σύγχυσις.

Ὑστερολογία, vel, Ὕστερον πρότερον, eſt ſententia cum ordo verbis mutatur; ut:

——— *Torrere parant flammis, & frangere ſaxo.* Et:
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.

Prius enim franguntur fruges, & poſtea coquuntur: & ante ad æquora venit, & ſic tetigit fluctus. Tale eſt & illud: *Hic accipiet benedictionem a domino, & miſericordiam a Deo ſalutari ſuo* Prius enim dominus miſerando juſtificat impium, & ſic benedicendo coronat juſtum.

Ἀναστροφὴ, eſt verborum tantum ordo præpoſterus; ut: *Italiam contra*: pro *contra Italiam*, &: *Littora circum*: pro *circum littora.* Tale eſt illud: *Quamobrem ego deprecabor dominum*: pro *ob quam rem.*

Παρένθεσις, eſt interpoſita ratiocinatio diviſæ ſententiæ; ut:

Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem.

Tale eſt & illud Apoſtoli: *Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circumciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes. Et cum cognoviſſent gratiam quæ mihi data eſt, Iacobus & Cephas & Ioannes dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis.*

Τμῆσις, eſt ſimplicis verbi ſectio, aut unius compoſiti, una dictione vel pluribus interjectis; ut:

Talis

Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni.

Et, multum nebula circum dea fudit amictu. Pro *circumfudit.* Hæc ſpecies licet in ſacra ſcriptura facile non inveniatur, tamen habetur in Chriſtiano poeta, ut eſt:

Hiero quem genuit ſolymis Davidica proles: hoc eſt, *Hieruſalem.*

Σύγχυσις, eſt hyperbaton ex omni parte confuſum; ut:

Treis Notus abreptas in ſaxa latentia torquet,
Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras.

Eſt enim hic ordo: *treis abreptas naves Notus in ſaxa torquet, quæ ſaxa in mediis fluctibus latentia Itali aras vocant.* Simile eſt illud in ſacra ſcriptura: *Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi ejus in ſpecie auri.* Prius enim hic, ut Auguſtinus ait, quærendus eſt ordo verborum, quomodo finiatur ſententia, quæ utique pendet, & dicitur: *Si dormiatis*, deinde incertum eſt, utrum *hæ pennæ*, an, *o vos pennæ*, & ad ipſas pennas loqui videatur. Utrum ergo verbis quæ præceſſerunt finitur iſta ſententia, ut ſit ordo: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa, ſi dormiatis inter medios cleros o vos pennæ columbæ deargentatæ.* An his quæ ſequuntur, ut ordo ſit: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ nive dealbabuntur in Selmon*: id eſt, *ipſæ pennæ dealbabuntur, ſi dormiatis inter medios cleros*: ut illos hoc dicere intelligatur, qui ſpeciei domos tanquam ſpolia dividuntur; id eſt: *Si dormiatis inter medios cleros, o vos qui dividimini ſpeciei domus per manifeſtationem ſpiritus ad utilitatem, ut alii quidem detur per ſpiritum ſapientia, alii ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, alii fides, alii genera linguarum, in eodem ſpiritu*, &c. *Si ergo dormiatis vos inter medios cleros, tunc pennæ columbæ deargentatæ nive dealbabuntur in Selmon*: poteſt & ſic intelligi: *Si vos pennæ columbæ dormiatis inter medios cleros, nive dealbabuntur in Selmon*: ut ſubintelligatur, homines, qui per gratiam remiſſionem accipiunt peccatorum. Unde etiam de ipſa eccleſia in Cantico Canticorum: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata?* Promiſſio quippe dei tenetur per prophetam dicentem: *Si fuerint peccata veſtra tanquam fœnicium, ſicut nivem dealbabo.* Poteſt & ſic intelligi: ut in eo quod dictum eſt, *pennæ columbæ deargentatæ*, ſubaudiatur *eritis*: ut iſte ſit ſenſus: *Vos qui tanquam ſpolia ſpeciei domus dividimini, ſi dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ eritis*; id eſt: *in altiora elevabimini, o pagani tunc eccleſiæ cohærentes.* Nullam quippe aliam melius intelligi puto columbam deargentatam, quam de qua dictum eſt: *Una eſt columba mea*: Deargentata eſt autem, quia divinis eloquiis erudita. Eloquia namque domini, alio loco, eloquia caſta dicuntur, Argentum igne examinatum, terra purgatum ſeptuplum. Magnum itaque eſt bonum, dormire inter medios cleros, quos nonnulli duo teſtamenta eſſe voluerunt, ut dormire ſit inter duos medios cleros, in eorum teſtamentorum autoritate requieſcere, ut quando aliquis ex his profertur, & probatur, omnis intentio pacifica quiete finiatur.

Υπερβολή, eſt dictio fidem excedens, augendi minuendive cauſa. Augendi; ut: *nive candidior*, Minuendi; ut: *tardior teſtudine.* Tale eſt & illud; *Aquilis cœli velociores, leonibus fortiores.* Minuendi; ut: *Terrebit te ſonitus folii volantis.* Et: *Nigrata ſuper carbonem facies eorum.*

Αλληγορία eſt tropus quo aliud ſignificatur quam dicitur; ut:

Et jam tempus equum fumantia ſolvere colla.

Hoc

Hoc eſt carmen finiri. Huic ſimile eſt illud: *Levate oculos veſtros, & videte regiones, quia albæ ſunt jam ad meſſem:* Hoc eſt: *intelligite, quia populi ſunt jam parati ad credendum.* Hujus ſpecies multæ ſunt, ex quibus eminent,

Εἰρωνία, Ἀντίφρασις, Αἴνιγμα, Χαριεντισμός, Παροιμία, Σαρκασμός, Ἀστεϊσμός.

Εἰρωνία, eſt tropus per contrarium quod conatur oſtendens; ut:

Egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo divum ſi fœmina victa duorum eſt.

Hanc niſi gravitas pronunciationis adjuverit, confiteri videbitur quod negare contendit. Huic ſimile eſt illud: *Clamate voce majore, deus eſt enim Baal, & forſitan loquitur, aut in diverſorio eſt, aut in itinere, aut dormit, ut excitetur.*

Ἀντίφρασις, eſt unius verbi ironia; ut: *bellum*, hoc eſt, minime bellum. *Lucus*, quod minime luceat: *Parcæ*, quod minime parcant. Item in ſacra ſcriptura; ut: *Amice ad quid veniſti?* Inter Ironiam & Antiphraſin hoc diſtat, quod Ironia pronunciatione ſola indicat quod intelligi vult: Antiphraſis vero, non voce pronuntiantis ſignificat contrarium, ſed ſuis tamen verbis, quorum origo contraria.

Αἴνιγμα, eſt obſcura ſententia per occultam ſimilitudinem rerum; ut:

Mater me genuit, eadem mox gignitur ex me.

Cum ſignificat aquam in glaciem converti, & ex eadem rurſus effluere. Tale eſt illud in ſacra ſcriptura: ut, *Pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi ejus in ſpecie auri.* Cum ſignificet eloquia ſcripturæ ſpiritualis divino lumine plena, ſenſum vero ejus interiorem majori cœleſtis ſapientiæ gratia refulgentem, vel certe vitam ſanctæ eccleſiæ præſentem, virtutum pennis gaudentem, futuram autem, quæ in cœlis eſt, æterna cum Domino claritate futuram.

Χαριεντισμός, eſt tropus, quo dura dictu gratius proferuntur, ut cum interrogantibus nobis, num nos quæſierit aliquis, reſponderetur, Bona fortuna: Exinde intelligitur, neminem nos quæſiſſe. Simile eſt illud: *Nonne pro Rachel ſervivi tibi, quare impoſuiſti mihi?* Uno enim verbo injuriam quam patiebatur graviſſimam temperantius loquens ſignificavit.

Παροιμία, eſt accommodatum rebus temporibuſque proverbium: ut, *Adverſus ſtimulum calces:* Et, *Lupus eſt in fabula.* Huic ſimile eſt illud: *Canis reverſus ad vomitum ſuum.* Et, *Non & Saul inter prophetas?* Quorum unum, cum quemlibet poſt actam pœnitentiam ad vitia relabi: altero tunc utimur, cum indoctum quemque officium docendi adſumere vel aliud quid artis, quam non didicit, ſibimet uſurpare viderimus. Hic tropus adeo late patet, ut liber Solomonis, quem nos ſecundum Hebræos Paralas dicimus, apud Græcos ex eo nomen Parœmiarum, hoc eſt, Proverbiorum acceperit.

Σαρκασμός, eſt plena odio, hoſtiliſque irriſio; ut:

En agros, & quam bello Trojane petiſti
Heſperiam metire jacens, hæc præmia, qui me.

Et in ſacra autoritate: *Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere:*
Si rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei.

Ἀστεϊσμός,

Αστεισμὸς, eſt tropus multiplex, numeroſæque virtutis: Nam Αστεισμὸς putatur quicquid dictum ſimplicitate ruſtica caret, & faceta urbanitate expolitum eſt: ut illud:

Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi,
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

Tale eſt & illud: *Utinam abſcindantur qui vos conturbant.* Notandum ſane, quod allegoria aliquando factis, aliquando verbis tantummodo fit: factis quidem, ut ſcriptum eſt: *Quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera, quæ ſunt duo teſtamenta*, ut Apoſtolus exponit. Verbis autem ſolummodo, ut: *Egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet:* Quo ſignificatur, de ſtirpe David per virginem Mariam, dominum ſalvatorem fuiſſe naſciturum. Aliquando factis ſimul & verbis una eademque res allegorice ſignificatur. Factis quidem; ut: *Vendiderunt Ioſeph Hiſmaëlitis XXX. argenteis.* Verbis; ut: *Appenderunt mercedem meam XXX. argenteis.* Item factis; ut: *Stabat autem David rufus, & pulcher aſpectu, & unxit eum Samuel in medio fratrum ſuorum.* Verbis; ut: *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus:* quod utrunque myſtice ſignificat mediatorem dei & hominum, decorum quidem ſapientia & virtute, ſed ſui fuiſſe ſanguinis effuſione roſeum, eundemque unctum a deo patre oleo lætitiæ, præ conſortibus ſuis. Item allegoria verbi ſive operis, aliquando hiſtoricam rem, aliquando typicam, aliquando tropologicam, id eſt, moralem, rationalem, aliquando anagogen, hoc eſt, ſenſum ad ſuperiora ducentem, figurate denunciat. Per hiſtoriam namque hiſtoria figuratur, cum factura primorum ſex ſive ſeptem dierum, totidem computatur ætatibus. Per verbum, Dum hoc quod dicit Iacob patriarcha: *Catulus leonis Juda, ad prædam fili mi aſcendiſti*, & cætera, de regno ac victoriis David intelliguntur. Per verbum, ſpiritualis de Chriſto, ſive eccleſia ſenſus, cum idem ſermo patriarchæ de dominica paſſione, ac reſurrectione fideliter accipitur. Item allegoria facta, tropologicam, hoc eſt, moralem perfectionem deſignat; ut: Tunica talaris & polymita, quam Iacob patriarcha filio ſuo Ioſeph fecit, variarum virtutum gratiam, qua nos deus pater uſque ad terminum vitæ noſtræ ſemper indui præcipit, & donat, inſinuat. Allegoria verbi eandem morum perfectionem ſignificat: ut, *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris.* Allegoria facti, anagogicum, hoc eſt, ad ſuperiora ducentem ſenſum exprimit: ut, Septimus ab Adam, Enoch translatus eſt de mundo, Sabbatum futuræ beatitudinis, quæ poſt opera bona ſeculi hujus, quæ ſex ætatibus peragitur, electis in finem ſervatur, figurate præſignat. Allegoria verbi, eadem vitæ cœleſtis gaudium demonſtrat; ut: *Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ.* Quia ubi mediator dei & hominum eſt corpore, ibi nimirum & nunc ſublevatæ ad cœlos animæ, & celebrata gloria reſurrectionis, colligentur corpora juſtorum. Nonnunquam in una eademque re vel verbo, hiſtoria ſimul & myſticus de Chriſto vel eccleſia ſenſus, & tropologia, & anagoge figuraliter intimatur; ut: Templum domini: Juxta hiſtoriam, Domus quam ædificavit Solomon: Juxta allegoriam, Corpus dominicum, de quo ait: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Sive eccleſia ejus cui dicitur: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Per tropologiam, quiſque fidelium, quibus dicitur: *An neſcitis, quia corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in vobis eſt?* Per anagogen, ſuperni gaudii manſiones,

 cui

cui adſpirabat, qui ait: *Beati qui habitant in domo tua, in ſeculum ſeculi laudabunt te.* Simili modo quod dicitur: *Lauda Hieruſalem dominum, lauda deum tuum Sion: Quoniam confortavit ſeras portarum tuarum, benedixit filios tuos in te:* De civibus terrenæ Hieruſalem, de eccleſia Chriſti, de anima quoque electa, de patria cœleſti juxta hiſtoriam, juxta allegoriam, juxta tropologiam, juxta anagogen, recte poteſt accipi. Juxta allegoriam, de eccleſia diximus, ſequentes exemplum doctiſſimi tractatoris Gregorii, qui in libris Moralibus ea quæ de Chriſto; ſive eccleſia per figuram dicta, ſive facta interpretabatur, allegoriam proprie nuncupare ſolebat.

Ομοίωσις, eſt minus notæ rei, per ſimilitudinem ejus, quæ magis nota eſt, monſtratio: hujus ſpecies ſunt tres, Εἰκων, παραβολὴ, παράδειγμα.

Εἰκων, eſt perſonarum inter ſe vel eorum quæ perſonis accidunt, comparatio; ut: *Os humerosque deo ſimilis.* Simile eſt illud in ſacra ſcriptura; ut: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a patre.* Et, *Neque nubent, neque ducent uxores, neque enim ultra mori poterunt, æquales enim angelis erunt.*

Παραβολὴ, eſt rerum genere diſſimilium comparatio; ut:

Qualis mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.

Simile eſt & illud: *Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis.* Et: *Sicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis.*

Παράδειγμα, eſt præpoſitio, ſive enarratio exempli hortantis aut deterrentis. Hortantis; ut:

Antenor potuit mediis elapſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus.

Deterrentis; ut:

At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Troianas vexit ad urbes.

Simile eſt & illud: Exhortantis; ut: *Helias homo erat ſimilis nobis, paſſibilis, & orationem oravit, ut non plueret ſuper terram,* & *non pluit annis tribus, & menſibus ſex.* Et: *Reſpicite volatilia cœli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater veſter cœleſtis paſcit illa.* Deterrentis; ut: *In illa hora qui fuerit in tecto, & vaſa ejus in domo, non deſcendet tollere illa: & qui in agro, ſimiliter non redeat retro. Memores eſtote uxoris Loth.*

F I N I S.

ISIDORI

Digitized by Google

ISIDORI DE ARTE
RHETORICA LIBER, RELIQUO
Opere Selectus.

RHETORICA, eſt bene dicendi ſcientia in civilibus quæſtionibus, ad perſuadendum in rerum perſonarumque negotio. Dicta autem Rhetorica Græca appellatione ἀπὸ τῆς ῥήσεως, id eſt, a dictione: ῥῆσις enim apud Græcos dictio dicitur, ῥήτωρ orator. Conjuncta eſt autem Grammaticæ arti Rhetorica & Dialectica. In Grammatica enim ſcientiam recte loquendi dicimus, in Rhetorica ornate, in Dialectica probabiliter. Rhetoricæ oratio continua propria eſt, Dialecticæ conciſa.

Oratoris officium, bene dicere ad perſuadendum. Quod dicendi, movendi, delectandi partibus continetur. Finis, dictione, aut (ſi cum Cicerone liceat) bene dicendo perſuadere.

Orator, eſt vir bonus dicendi peritus. Vir bonus conſiſtit natura, moribus, vita, artibus. Dicendi peritus conſiſtit artificioſa eloquentia: cujus partes quinque ſunt: Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, Memoria, & Pronunciatio. Inventio, eſt quæſtionum argumentorumque ſagax inveſtigatrixque comprehenſio. Diſpoſitio eſt, quæ ordinem rebus attribuit. Elocutio eſt, quæ arripit verba, vel propria, vel tranſlata, quæque nova facit veteraque componit. Memoria firma rerum verborumque cuſtodia eſt. Pronunciatio, vocis, motus, geſtuſque pro rerum & verborum dignitate moderatio. Peritia & facultas orandi tribus rebus conſiſtit: natura, arte, & uſu. Natura, ingenio: arte, ſcientia: uſu, aſſiduitate. Hæc ſunt enim quæ non ſolum in oratore, ſed in uno quoque artifice expectantur; ut aliquid efficiat.

Genera cauſarum tria ſunt, deliberativum, demonſtrativum, judiciale. Deliberativum, quo de unaquaque re ſuadendo, aut diſſuadendo deliberatur: quod tribus locis dividitur, honeſto, utili, & poſſibili. Demonſtrativum, quo unamquanque rem laudando, aut vituperando demonſtramus. Judiciale, in quo de ipſius perſonæ facto, aut præmii, aut pœnæ ſententia datur. Demonſtrativi generis finis, honeſtas: Deliberativi, utilitas: Judicialis, æquitas. Demonſtranti præſens, Deliberanti futurum, Judicanti præteritum tempus tribuitur.

Status apud Rhetores dicitur ea res, in qua cauſa conſiſtit, id eſt conſtitutione: Græci enim ſtatum a contentione ςάσιν dicunt: Latini autem non ſolum a pugna, per quam expugnant propoſitionem adverſarii, ſed quod eo pars utraque conſiſtat. Fit autem ex intentione & depulſione.

Status cauſarum duo ſunt, rationalis & legalis. A rationali oriuntur conjectura, finitio, qualitas, translatio. Qualitatis duæ ſpecies, juridicialis, & negotialis. Juridicialis eſt, in qua æqui & recti natura, aut præmii, aut pœnæ ratio quæritur. Negotialis eſt, in qua quid juris ex civili more & æquitate ſita conſideratur. Juridicialis

Digitized by Google

dicialis autem dividitur, in abſolutam & aſſumptivam. Abſoluta eſt, quæ factum ipſum ſui natura & jure defendit. Aſſumptiva, quæ cum in foro ipſo nihil probabile reperiat, confugit ad ipſam cauſam, eamque juſtam. Aſſumptiva partes habet quatuor, relationem, remotionem, comparationem, conceſſionem. Relatio eſt, cum de facto confeſſo culpam in eum qui perculit, refert: remotio eſt, cum objectum crimen in alterum vel in aliud, ab eo quod percellitur, removetur in alium. Comparatio eſt, cum factum jure defenditur, ut ex eo aliquid commodi ſequeretur. Conceſſio eſt, cum reus non id, quod factum eſt, defendit: ſed, ut ignoſcatur, poſtulat. Hæc qualitas diſcernitur in purgationem, & deprecationem. Nam purgatio eſt, cum confeſſo facinore animum voluntatemque purgamus. Cujus modos tres eſſe non dubium, imprudentiam, caſum, neceſſitatem. Deprecatio autem nihil cauſæ habet: ſed in exorandi humilitatem preceſque ſuſpirat. Legalis conſtitutionis ſpecies ſunt quinque: Una eſt, cum ſcripto aliquod plurave ambigua continentur,, quæ a Græcis ἀμφιβολογία dicitur: Alia, quæ ex verbis & ſententia ſcripti emergit: Tertia, cum contrariæ leges utrinque colliduntur. Quarta, quæ dicitur ſyllogiſmus, cum ex eo, quod ſcriptum eſt, aliud quoque non ſcriptum eſſe argumentatione colligimus. Quinta, quæ finitiva dicitur, quum aliquod in lege, vel teſtimonio verbum dubium eſt: & definitione clareſcit.

Tripartita controverſia juxta Ciceronem, aut ſimplex eſt, aut juncta. Et ſi juncta erit, conſiderandum eſt, utrum ex pluribus quæſtionibus juncta ſit: an ex aliqua comparatione. Controverſia ſimplex eſt, quæ abſolutam continet unam quæſtionem hoc modo: *Corinthiis bellum indicamus, an non?* Juncta, eſt ex pluribus quæſtionibus, in qua plura quæruntur, hoc pacto: *Vtrum Carthago diruatur, an Carthaginenſibus reddatur, an eo colonia deducatur?* Ex comparatione, in qua per contentionem, utrum potius, aut quid potiſſimum quæritur, ad hunc modum: *Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui ſociis ſit auxilio, an teneatur, in Italia, ut maximæ contra Annibalem copiæ ſint.*

Genera quæſtionum duo ſunt, quorum unum eſt finitum, alterum infinitum. Finitum hypotheſis Græce, Latine cauſa dicitur: ubi cum certa perſona controverſia eſt. Infinitum quod Græce theſis, Latine propoſitum nominatur. Hoc perſonam non habet certam, nec ineſt aliqua certa circunſtantia, id eſt nec locus, nec tempus: in cauſa vero certa omnia ſunt, unde quaſi pars cauſæ eſt propoſitum.

Partes orationis in Rhetorica arte quatuor ſunt: exordium, narratio, argumentatio, concluſio. Harum prima auditoris animum provocat. Secunda res geſtas explicat. Tertia fidem aſſertionibus facit. Quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum eſt itaque, ut benevolum, docilem, vel attentum auditorem faciamus. Benevolum, precando: docilem, inſtruendo: attentum, excitando. Narrandum eſt ita, ut breviter atque aperte & probabiliter loquamur. Argumentandum ita, ut primum noſtra firmemus: dehinc adverſa confringamus. Concludendum eſt ita, ut concitemus animum audientis implere quæ dicimus. His adduntur a quibuſdam aliæ partes, propoſitio, partitio, digreſſio, refutatio. Genera cauſarum ſunt quinque, honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurum.

In

Digitized by Google

In confirmatione fides fit argumentis. Eſt autem argumentum probabile inventum ad faciendam fidem: quod eſt artificiale, aut inartificiale. Argumenta eruuntur ex locis. Eſt enim locus argumenti ſedes. Argumentatio vero explicatio argumenti: cujus quatuor ſunt ſpecies: ratiocinatio, quæ a Græcis συλλογισμὸς dicitur: inductio, quæ ἐπαγωγὴ: ἐνθύμημα, quod Latine dicitur mentis conceptio: exemplum, παράδειγμα. Syllogiſmis non ſolum Rhetores, ſed & Dialectici utuntur. Ratiocinatio eſt, (ut inquit Aristoteles) in qua poſitis quibuſdam, neceſſe eſt aliud præter ea quæ poſita ſunt evenire. Conſtat tribus partibus: propoſitione, aſſumptione, concluſione. Propoſitione: ut, quod bonum eſt, turpem uſum habere non poteſt. Conſentit audiens. Aſſumit ille, pecunia turpem uſum habet: concluditur, ergo pecunia bonum non eſt. Inductio, eſt argumentatio, qua ex pluribus vel partibus, vel ſpeciebus, unum, vel totum, vel genus univerſaliter colligitur. Inductionis membra tria ſunt: Prima propoſitio: Secunda illatio, quæ & aſſumptio dicitur: tertia concluſio. Propoſitio inductionis eſt, quæ ſimilitudines concedendæ rei neceſſario unius inducit, aut plurium. Illatio inductionis eſt, quæ & aſſumptio dicitur: quæ rem, de qua contenditur, & cujus cauſa ſimilitudines habitæ ſunt, introducit. Concluſio inductionis eſt, quæ aut conceſſionem illationis confirmat, aut quid ex eo conficiatur, declarat. Enthymema, eſt argumentatio ex altera ratiocinationis propoſitione, hoc eſt, majore vel minore, & concluſione compoſita: ut, *tempeſtas vitanda eſt, non eſt igitur navigandum.* Ex ſola enim propoſitione conſtat eſſe perfectum: unde magis Rhetoribus, quam Dialecticis convenire judicandum eſt. Exemplum eſt, quo unum particulare per aliud probatur.

Propoſitio omnis continetur duobus vel extremis vel terminis: quorum hic ſubjectum dicitur, de quo dicitur aliquid: hic vero prædicatum, quod dicitur de aliquo. Quinque prædicata ſunt, genus, ſpecies, differentia, proprium, & accidens. Genus, ut animal: eſt enim vocabulum generale & commune omnium animam habentium. Species, ut homo. Differentia, ut rationale. Proprium, ut riſibile: homo eſt enim quod ridet, & hoc præter hominem nullius animalis eſt. Accidens, ut color in corpore, doctrina in animo.

F I N I S.

Digitized by Google

ALCUINI SIVE ALBINI
DE ARTE RHETORICA
DIALOGUS.

CAROLUS.

QUIA te venerande magiſter Albine, Deus adduxit & reduxit, quæſo, liceat mihi te de Rhetoricæ rationis præceptis parumper interrogare. Nam te olim memini dixiſſe, totam ejus artis vim in civilibus verſari quæſtionibus. Sed ut optime noſti propter occupationes regni, & curas palatii, in hujuſcemodi quæſtionibus aſſidue nos verſari ſolere, & ridiculum videtur ejus artis præcepta neſciſſe, cujus quotidie occupatione involvi neceſſe eſt. Verum ex quo mihi pauciſſimis reſponſionibus januas Rhetoricæ artis, vel dialecticæ ſubtilitatis clauſtra partim aperuiſti: valde me in eas rationes feciſti intentum, maxime quia me in cellaria Arithmeticæ diſciplinæ pridie ſagaciter induxiſti, vel Aſtrologiæ ſplendore illuminaſti. ALBIN. Deus te domine mi Rex Carole ſapientiæ lumine illuminavit, & ſcientiæ claritate ornavit, ut non ſolum magiſtrorum ingenia prompte ſubſequi, ſed etiam in multis velociter præcurrere poſſis, & licet flammivomo tuæ ſapientiæ lumini ſcintilla ingenioli mei nil addere poſſit, tamen ne me aliqui inobedientem notent, tuis promptis reſpondebo quæſtionibus, & utinam tam ſagaciter quam obedienter. CAR. Primum mihi magiſter hujus artis initium pande. ALB. Pandam juxta authoritatem veterum. Nam fuit, ut fertur, quoddam tempus, cum in agris homines paſſim beſtiarum more vagabantur, nec ratione animi quicquam, ſed plæraque viribus corporis adminiſtrabant. Nondum divina religio, nondum humani officii ratio colebatur, ſed cæca & temeraria cupiditas ad ſe explendam viribus corporis abutebatur. Quo tempore quidam vir magnus & ſapiens cognovit quæ materia, & quanta ad maximas res opportunitas animis ineſſet hominum. Siquis eam poſſet elicere, & præcipiendo eam meliorem reddere, qui diſperſos homines in agris & in tectis ſylveſtribus abditos, ratione quadam compulit in unum locum, & congregavit eos in unum, aliquam quietem inducens utilem atque honeſtam. Primo propter inſolentiam reclamantes, deinde propter rationem & orationem ſtudioſius audientes ex feris & immanibus, mites reddidit ac manſuetos. Ac mihi quidem videtur, domine mi Rex, hoc nec tanta, nec inops dicendi ſapientia perficere potuiſſe, ut homines a conſuetudine ſubito converteret, & ad diverſas vitæ rationes traduceret. CAR. Unde dicta eſt Rhetorica? ALB. Ἀπὸ τοῦ ῥητορεύω, quod eſt declamo, oro, dico. CAR. Ad quem finem ſpectat? ALB. Ad bene dicendi ſcientiam. CAR. In quibus verſatur rebus? ALB. In civilibus quæſtionibus, quæ naturali animi ingenio concipi poſſunt. Nam ſicut naturale eſt omnibus ſe tueri, & alium ferire, etiam ſi armis & exercitatione non didicerint, ita naturale fere eſt omnibus alios accuſare, & ſeipſos purgare, etiam ſi exercitatione hoc non didicerint. Sed utilius & promptius utuntur oratione, qui diſciplinis inſtruuntur, & uſu exercentur. Nam omnibus naturale eſt loqui, attamen multum excellit alios qui per grammaticam loquitur.

CAR.

Car. Bene dicis magiſter, etiam omnis vita noſtra diſciplinis proficit, & uſu valet, quapropter Rhetoricæ diſciplinæ regulas nobis pande: nam cotidiana occupatione neceſſitas cogit nos exerceri in illis, & primum quæ ſint illius artis parteis dicito. Alb. Artis Rhetoricæ partes quinque ſunt. Inventio, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio. Inventio eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium, quæ cauſam probabilem reddant. Diſpoſitio eſt rerum inventarum in ordinem diſtributio. Elocutio eſt idoneorum verborum ad inventionem eloquutio. Memoria eſt firma animi rerum ac verborum ad inventionem perceptio. Pronunciatio eſt ex rerum & verborum dignitate vocis & corporis moderatio. Primum eſt enim invenire quod dicas. Deinde quod inveneris, diſponere: tum quod diſpoſueris, verbis explicare. Quarto, quod inveneris & diſpoſueris & oratione veſtieris, memoria comprehendere. Ultimum ac ſummum, quod memoria comprehenderis, pronunciare. Car. Si Rhetorica in cauſis, & quæſtionibus civilibus verſatur, neceſſe eſt, ut mihi videtur, cauſas ipſas certa habere genera, quæ voluiſſem ſcire & exemplis mihi monſtrari. Alb. Ars quidem Rhetoricæ in tribus verſatur generibus, id eſt, Demonſtrativo, Deliberativo, Judiciali. Demonſtrativum genus eſt, quod tribuitur in alicujus certæ perſonæ laudem vel vituperium, ut in Geneſi de Abel & Cain legitur: *Reſpexit dominus ad Abel, & ad munera ejus, ad Cain autem & ad munera ejus non reſpexit.* Deliberativum eſt in ſuaſione & diſſuaſione, ut in ſecundo Reg. libro legimus, qualiter ſuaſit Abſaloni Achitophel, ut David patrem perderet. Chuſai vero diſſuaſit, ut regem ſalvaret. Judiciale eſt in quo eſt accuſatio & defenſio, ut in Actibus legimus Apoſtolorum, quomodo Judæi cum Tertullo quodam oratore, Paulum accuſabant apud præſidem Fœlicem, & quomodo Paulus ſe defendebat apud eundem. Nam in judiciis ſæpius quid æquum ſit, quæritur. In demonſtratione quid honeſtum ſit intelligitur, in deliberatione quid honeſtum ſit & utile, conſideratur. Car. Quot habet cauſa circunſtantias? Alb. Plenaria cauſa ſeptem habet circunſtantias, videlicet, perſonam, factum, tempus, locum, modum, occaſionem, facultatem. In perſona quæritur quis fecerit, in facto quid fecerit, in tempore quando fecerit, in loco ubi factum ſit, in modo quomodo fieri potuiſſet, in occaſione cur facere voluiſſet, in facultate ſi ei ſuppeditaret poteſtas faciendi. Per has enim circunſtantias & confirmari poteſt cauſa, & infirmari. Fruſtra enim in controverſia quæris quid factum ſit, ſi perſona facientis deerit: & iterum perſonam fruſtra oſtendis, ſi factum non aderit perſonæ. Item tali in loco, tempore, talis res fieri non potuit, ut afferis, nec idcirco facere voluit, nec talis homo talem habuit poteſtatem, ut hoc facere potuiſſet. Carolus. Loci controverſiarum quot ſunt? Albin. Loci controverſiarum, quos Rhetores ſtatus cauſarum appellant, id eſt, ubi quæſtio conſiſtit, & primum non convenerit inter partes, ſunt rationales aut legales. Car. Quot ſunt rationales? Alb. Quatuor, videlicet Facti, Nominis, Qualitatis, Tranſlationis. Car. Singulorum exempla profer. Alb. Prima eſt facti ipſius controverſia: ut *feciſti*, *non feci*; & hæc prima controverſia, quæ in facto conſtat, dicitur conjecturalis conſtitutio, quia conjectura res exploranda eſt, ſi feciſſet, an non. At cum de facto convenit inter litigatores, tunc ſæpe nominis controverſiam introducunt, quia accuſator augere crimen ex nomine nititur, & defenſor minuere. Ut ſi quis ſacrum e privato ſubripuerit, utrum fur ſit nominandus, an ſacrilegus. Defenſor vult furem eſſe,

ſe, quia fur quadruplum ſolvit. Accuſator ſacrilegum, quia ſacrilegus capite plectitur, & conſtitutio diffinitiva dicitur, quia quid ſit fur, & quid ſacrilegus diffiniendum eſt ratione, & videndum in cujus diffinitionem cadat, qui ſacrum de privato loco ſubripuerit. Si vero inter accuſatorem & defenſorem convenit, de facto, de nomine facti, tunc quærenda eſt æſtimatio facti, id eſt, quale ſit factum, juſtum an injuſtum, utile an inutile. Et hæc conſtitutio generalis dicitur cujus hoc ſit exemplum: Quidam dux Romanus cum obſideretur ab inimicis, nec ullo modo evadere potuiſſet, pactus eſt cum hoſtibus, ut arma daret. Armis datis ſalvum eduxit exercitum: Accuſatur a quibuſdam reus eſſe majeſtatis. Hic de facto & de facti nomine convenit inter ambas partes, ſed quale ſit factum quæritur hoc modo, Utrum ſatius eſſet amittere milites, an ad hanc conditionem turpiſſimam venire, cujus conſtitutionis plures ſunt partes, de quibus dicemus infra. In quarta conſtitutione, quam translationem nominamus, quæritur, an facere rem debeat qui fecit, aut eo tempore, aut eo modo, aut loco, aut cum illis cum quibus fecit. Ut ſi Oreſtes accuſetur Clytemnæſtram matrem ſuam occidiſſe, non juſte filium occidiſſe matrem, licet illa occiderit Agamemnonem patrem ſuum regem Græcorum. Hic quæri debet per translationem juſte fecerit an non. CAR. Statu cauſæ invento, quomodo tunc ſtatus ipſe conſiderandus eſt? ALB. Conſtitutione cauſæ reperta, ſtatim placet conſiderare, utrum quæſtio cauſæ ſimplex ſit, an conjuncta. Simplex eſt, quæ unam in ſe continet quæſtionem, hoc modo: *Corinthiis bellum indicam an non?* Conjuncta eſt quæſtio, quæ ex pluribus quæſtionibus conſtat, hoc pacto: *Utrum Carthago diruatur, an Carthaginenſibus reddatur, an eo colonia deducatur.* CAR. Sed legales nunc conſtitutiones exemplis confirma. ALB. Conſiderandum eſt in ratione, an in ſcripto ſit controverſia. Nam ſcripti controverſia eſt ea, quæ ex ſcripta lege naſcitur, hoc modo, Lex: *Qui in adverſa tempeſtate navem reliquerint, omnia amittant, & eorum ſint onera & navis qui in ea remanſerint.* Duo quidam cum in alto navigarent, cum alterius navis, alterius onus eſſet, naufragum quendam natantem miſericordia moti in navem ſuſtulerunt. Poſtea cum aliquanto plus ipſos quoque tempeſtas vehementius jactare cœpiſſet, uſque adeo, ut dominus navis, cum idem gubernator eſſet, in ſcapham conſcenderet, quæ religata navi cohærebat, & inde quantum potuit navi opitulabatur. Ille autem cujus merces erant, in gladium ibidem in navi incumbit, naufragus vero ad gubernacula acceſſit, navem regebat. Sedata tempeſtate, navis in portum pervenit. Ille qui in gladium incubuerat leviter ſaucius ex vulnere, recreatus eſt. Navem cum onere juxta ſcriptam legem quiſque ſuam dixit. Et hic ex ſcripto quæſtio naſcitur cujus ſit navis. Diffinitionibus adhibitis quid ſit relinquere navem, & quid ſit remanere in navi. Item ambiguitas ſæpe in ſcripta lege facit quæſtionem, hoc modo: *Meretrix coronam ne habeat, ſi habeat publicetur.* Hic ambiguitas in ſcripto eſt, an meretrix vel corona publicanda ſit. Ex contrariis quoque ſæpe legibus quæſtio naſcitur, dum de una re aliter alia lex cavet, aliter altera. Lex: *Qui tyrannum occiderit, rem quam volet præmii loco a magiſtratu roget, & accipiat.* Altera lex: *Tyranno occiſo, etiam proximi cognatione occidantur.* Alexandrum qui in Theſſalia tyrannidem occuparat, Thebe uxor ſua noctu occidit. Hæc filium ſuum quem ex tyranno habebat, ſibi

Digitized by Google

ſibi in præmii loco depoſcit. Sunt qui ex lege occidi puerum dicant oportere. Sunt qui dicant reddi oportere matri loco præmii. Res in judicio eſt. Et hic conſiderandum, quæ lex ad majorem utilitatem pertineat, & quæ prius ſit ſcripta, & quos quæque habuerit legiſlatores. Ex ſcripto & ſententia controverſia conſiſtit. Cum alter verbis ipſis quæ ſcripta ſunt utitur, alter ad id quod ſcriptorem ſenſiſſe dicit, omnem adjungit dictionem, ut lex eſt, quæ vetat noctu portas aperiri. Qpidam aperit, & amicos in oppidum ſuſcipit, ne ab hoſtibus opprimerentur, ſi foris manſiſſent. Accuſator ſolam intendit literam, defenſor ſententiam: ſcriptorem legis pro inimicis claudi portas oppidi, non pro amicis juſſiſſe. Fiunt per ratiocinationem vel diffinitionem legis quæſtiones, dum alia ratione alter ſcriptum interpretari nititur, alia alter. Vel ſi diverſo modo ſcriptoris ſententiam conantur definire, & ejusmodi, ut dixi, ex ſcripto fiunt quæſtiones. CAR. Perſpecto controverſiæ loco ſecundum quod dixiſti, an in ratione ſit vel in ſcripto, quo 'unc animus ferendus eſt? ALBIN. Videndum eſt quæ quæſtio, quæ ratio, quæ judicatio, quod firmamentum cauſæ ſit. CAROL. De his ſingulis dicito. ALB. Quæſtio eſt conſtitutio in qua cauſæ diſceptatio conſtat, hoc modo, *non jure feciſti, jure feci.* Ratio eſt, qua utitur reus, quare jure fecerit, ut Oreſtes ſi accuſaretur matricidii, non habet defenſionem, niſi dicat, jure feci; illa enim patrem meum occiderat. Judicatio eſt ex ratione deducta. Sumam hujusmodi, rectum ne fuerit ab Oreſte matrem occidi, cum illa Oreſtis patrem occiderit. Firmamentum eſt firmiſſima argumentatio defenſoris, ut ſi velit Oreſtes dicere ejusmodi animum fuiſſe matri in patrem ſuum, in ſeipſum, in regnum, in omne genus ſuum, ut ab ea pœnas liberi ſui potiſſimum expetere debuiſſent. CAR. de generali conſtitutione prius dixiſti, quæ pluribus partibus conſtat. Illas rogo, ut pandas mihi magiſter, exemplisque confirmes, per ſingula, me tacente & probante. ALBIN. illa controverſia quæ & quale ſit illud factum quod reo objicitur, conſtitutio generalis vocatur, & habet partes duas, Judicialem & Negotialem. Negotialis eſt in qua quid juris ſit ex civili more & æquitate conſideratur. Cui diligentiæ præſunt judices, & habet in ſe implicatam controverſiam civilis juris, hoc modo: Quidam dum filium non habuit, pupillum ſibi fecit hæredem. Sed pupillus ante mortuus eſt, quam hæreditas in poteſtatem ejus veniſſet. Fit controverſia a ſecundis hæredibus patris. Noſtra eſt poſſeſſio, Intentio eſt propinquorum pupilli, Noſtra eſt pecunia, de qua teſtatus non eſt propinquus noſter. Depulſio eſt, imo noſtra eſt, qui hæredes teſtamento patris ſumus. Quæſtio eſt ratio, Pupillo enim pater teſtamentum ſcripſit, quare quæ ejus ſunt, noſtra fiant neceſſe eſt. Infirmatio rationis, Imo pater ſibi ſcripſit ſecundum hæredem, non pupillo. Quare teſtamento illius veſtra eſſe hæreditas non poteſt. Judicatio, poſſit ne quisquam de filiis pupilli reteſtari. An hæredes ſecundi ipſius patrisfamilias, non filii quoque ejus pupilli hæredes ſint. Judicialis eſt in qua æqui & iniqui, præmii aut pœnæ ratio quæritur. Hujus partes duæ ſunt, Abſoluta & Aſſumptiva. Abſoluta eſt quæ in ſe continet juris & injuriæ quæſtionem, hoc modo. Cum Thebani Lacedæmones bello ſuperaſſent, & fere mos Græcis, eſt ut bello inter ſe geſto hi qui viciſſent trophæum aliquod in finibus ſtatuerent, victoriæ modo in præſentia declarandæ cauſa, non ut in perpetuum belli memoria maneret, æneum ſtatuerunt trophæum. Accuſantur apud commune Græciæ concilium. Intentio eſt, non oportuit. Depulſio, oportuit. Quæſtio eſt, oportuerit ne? Ratio, Eam enim ex bello gloriam virtute peperimus, ut ejus æter-

na inſignia poſteris noſtris relinquerentur, ſtatuimus trophæum. Infirmatio eſt. Attamen æternum inimicitiarum Græcos de Græcis monumentum ſtatuere non oportet. Judicatio, cum ſummæ virtutis celebrandæ cauſa Græci de Græcis æternum inimicitiarum monumentum ſtatuerunt, recte an non fecerint? Aſſumptiva eſt, cum ipſum factum probari non poteſt, ſed aliquo foris aſſumpto argumento defenditur. Cujus partes ſunt quatuor, Comparatio, Relatio criminis, Remotio criminis, Confeſſio. Comparatio eſt cum aliud aliquod factum rectum aut utile oſtenditur, quod ut fieret, illud quod arguitur dicitur eſſe commiſſum, ut in illo exemplo quod paulo ante poſitum eſt. Cum dux Romanus ab hoſtibus obſideretur, nec ullo pacto evadere potuit niſi hoſtibus arma daret. Armis datis milites conſervavit, ſed reus majeſtatis accuſatur. Intentio eſt, Non oportuit arma relinquere. Depulſio, Oportuit. Quæſtio eſt, Oportuerit ne? Ratio eſt, Milites enim omnes periiſſent ſi hoc non feciſſem. Infirmatio, non ideo feciſti. Ex quibus judicatio eſt, periiſſent ne, & ideo ne feciſſet. Comparatio, an melius eſſet ad hanc turpiſſimam conditionem venire, vel milites perire. Relatio criminis eſt, cum reus id quod arguitur confeſſus, alterius ſe inductum peccato jure feciſſe demonſtrat. Ea eſt hujuſmodi. Horatius occiſis tribus Curiatiis, & duobus amiſſis fratribus, domum ſe victor recepit. Animadvertit ſororem ſuam de fratrum morte non dolentem, Sponſi autem nomen Curiatii appellantem, cum gemitu & lamentatione vidit, hoc indigne ferens, virginem occidit. Accuſatur. Intentio eſt, Injuria ſororem occidiſti. Depulſio, Jure occidi. Quæſtio, Jure ne occiderit? Ratio, Illa enim hoſtium mortem lugebat, fratrum negligebat, me & populum Romanum viciſſe moleſte ferebat. Infirmatio, Tamen a fratre indemnatam ſororem necari non oportuit. Ex quo judicatio ſit, Cum Horatia fratrum mortem negligeret, hoſtium lugeret, fratris & reipublicæ victoria non gauderet, oportuerit ne eam a fratre indemnatam occidi? Remotio criminis eſt, cum ejus intentio facti, quod vel ab adverſario infertur, in alium, aut in aliud crimen dimovetur. Id fit bifariam. Nam cum cauſarum res ipſa removetur; cauſa remotionis hoc nobis exemplo ſit: Rhodii quoſdam legarunt Athenas. Legatis quæſtores ſumptum quem oportebat dari, non dederant, legati profecti non ſunt, accuſantur. Intentio, proficiſci oportuit. Depulſio, non oportuit. Quæſtio eſt, Oportuerit ne? Ratio eſt, Sumptus enim qui de publico dari ſolet a quæſtore non eſt datus. Infirmatio, Vos tamen id quod publici nobis erat negocii datum, conficere oportebat. Judicatio eſt, Cum iis qui legati erant ſumptus qui debebatur ex publico non daretur, oportuerit ne eos conficere nihilominus negotium legationis. Ipſius autem rei ſit remotio, cum id quod datur crimini, negat, neque ad ſe, neque ad officium ſuum reus pertinuiſſe. Nec ſi quod in eo ſit delictum, ſibi attribui oportere. Porro id cauſæ genus eſt hujuſmodi. In eo fœdere quod factum eſt quondam cum Samnitibus, quidam adoleſcens nobilis porcum ſuſtinuit juſſu imperatoris, fœdere autem hoc in ſenatu improbato & imperatore Samnitibus dedito, quidam in ſenatu eum quoque dicit qui porcum tenuit dedi oportere. Intentio eſt, dedi oportere. Depulſio eſt, Non oportet. Quæſtio eſt, oporteat ne? Ratio, Non enim meum fuit officium, nec mea poteſtas, cum & id ætatis non habui, & privatus eſſem, & ſumma cum autoritate & poteſtate imperator mandavit, qui videret ut ſatis honeſtum fœdus feriretur. Infirmatio eſt, Quoniam particeps factus eſt in turpiſſimo fœdere ſummæ religionis, dedi te convenit. Judicatio eſt, cum is qui poteſtatis nil habuerit, juſſu

juſſu imperatoris in fœdere, & in tanta religione interfuerit, dedendus ne ſit hoſtibus. Hoc genus cauſæ cum ſuperiori differt, quod in illo concedit ſe reus, oportuiſſe facere id quod fieri dicat accuſator oportuiſſe, ſed alicui rei aut homini eam cauſam attribuit, quæ voluntati ſuæ fuerit impedimento. In hoc autem non accuſare alterum, aut culpam in alium transferre debet, ſed monſtrare eam rem, nihil ad ſe, nec ad ſuam poteſtatem, neque ad officium ſuum pertinuiſſe, aut pertinere. Conceſſio eſt, per quam non factum ipſum probatur ab reo, ſed ut ignoſcatur id petitur. Cujus partes ſunt, Purgatio, & Deprecatio. Purgatio eſt per quam ejus qui accuſatur, non factum ipſum, ſed voluntas defenditur. Et habet partes tres, Imprudentiam, Caſum, Neceſſitudinem. Imprudentia eſt cum ſciſſe ſe aliquid is qui arguitur, negat. Exempli gratia, Apud quoſdam lex erat, ne quis Dianæ vitulum immolaret: Nautæ quidam cum adverſa tempeſtate in alto jactarentur, vovebant, ſi eo portu quem conſpiciebant, potiti eſſent, vitulum qui ibi eſſet, ſe immolaturos. Caſu erat in eo portu phanum Dianæ, cui vitulum immolare non licebat. Imprudentes legis cum exiſſent, vitulum immolaverunt. Accuſantur. Intentio eſt, Vitulum immolaſtis ei Deæ, cui non licebat. Impulſio eſt in conceſſione depoſita. Ratio eſt, neſcivi non licere. Infirmatio, Tamen quoniam feciſti, quod non licebat ex lege, ſupplicio dignus es. Judicatio eſt, cum id fecerit, quod non oportuerit, & id non oportere neſcierit, ſit ne ſupplicio dignus? Caſus autem infertur in conceſſionem, cum demonſtratur aliqua fortuna ejus voluntati obſtituiſſe, ut in hac re, Cum Lacedæmoniis lex eſſet, ut hoſtias niſi ad ſacrificium quoddam redemptor præbuiſſet, capitale eſſet; is qui redemerat, cum ſacrificii dies inſtaret, in urbem ex agro agere hoſtias cœpit; hic ſubito magnis commotus tempeſtatibus fluvius Eurotas, is qui Lacedæmoniam præterfluit, ita magnus & vehemens factus eſt, ut eo traduci victimæ nullo modo poſſent. Redemptor ſuæ voluntatis oſtendendæ cauſa, hoſtias conſtituit in littore omnes, ut qui trans flumen eſſent videre poſſent. Cum omnes ſtudio ſubitam fluminis magnitudinem ſcirent fuiſſe impedimento, tamen quidam eum capitis damnabant. Intentio eſt, hoſtiæ quas ad ſacrificium afferre debuiſti, non præſto fuerunt. Depulſio, conceſſi oratio: Flumen enim ſubito accrevit, & hoſtiæ traduci non potuerunt. Infirmatio, tamen quia quod lex jubet factum non eſt, ſupplicio dignus es. Judicatio eſt, cum in ea re contra legem redemptor aliquid fecerit, qua in re ſtudio ejus ſubita fluminis magnitudo obſtiterit, ſupplicio dignus ne ſit. Neceſſitudo autem infertur cum vi quadam reus id quod fecerit feciſſe defenditur, hoc modo. Lex eſt apud Rhodios, ut ſi qua roſtrata navis in portu deprehenſa ſit, publicetur. Cum magna in alto tempeſtas eſſet, vis ventorum invitis nautis in Rhodiorum portum navem coegit. Quæſtor navem populi eſſe dicit. Navis dominus negat publicari debere. Intentio eſt, roſtrata navis in portu deprehenſa eſt. Depulſio, conceſſi oratio, vi & neceſſitate ſumus in portum redacti. Infirmatio, Navem ex lege tamen populi eſſe oportere. Judicatio eſt, cum roſtratam navem in portu deprehenſam lex publicavit, cumque hæc navis invitis nautis, vi tempeſtatis in portum conjecta ſit, oporteat ne eam publicari? Deprecatio eſt, cum & peccaſſe & conſulto peccaſſe reus ſe confitetur, tamen ut ſibi ignoſcatur poſtulat, quod genus perraro poteſt accidere. In quo non defenſio facti, ſed ignoſcendi poſtulatio continetur. Hoc genus vix in judicio probari poteſt. Ideo conceſſo peccato, difficile eſt ab eo, qui peccatorum vindex eſſe debet, ut ignoſcat impetrare. Ecce habes de locis quæſtio-

Digitized by Google

num, & de ſtatu cauſarum, & de partibus inſtitutionum, quæ omnia, quotidiano uſu natura pandit, ea agnoſcis. CAROL. Agnoſcam, ſi naturarum conditor me adjuvet, & tamen habeo quod abs te quæram. ALBIN. Quære quod placeat, pergam quo me ducis. CAROL. Quot perſonæ ſolent in judiciis eſſe? ALB. Quatuor, Accuſator, cauſæ defenſor, cauſæ teſtis, Judex. CAROL. Quo quiſque utitur officio? ALB. Judex æquitate, teſtis veritate, accuſator intentione ad amplificandam cauſam, defenſor extenuatione ad minuendam cauſam. Niſi forte in laude vel præmii petitione ſit cauſa poſita. Tunc econverſo accuſatori extenuatione, & defenſori amplificatione utendum eſt. CAROL. Quot modis fit amplificatio & extenuatio cauſæ? ALBIN. Duobus. Ex impulſione vel ratiocinatione. Impulſio eſt quæ ſine cogitatione per quandam affectionem animi facere aliquid hortatur, ut amor, iracundia, ægritudo, vinolentia, & omnino omnia in quibus animus ita videtur affectus fuiſſe, ut rem perſpicere cum conſilio & cura non potuerit, & id quod facit impetu quodam animi facit potius quam cogitatione. Ratiocinatio autem eſt diligens, & conſiderata faciendi aliquid aut non faciendi excogitatio. Ea dicitur interfuiſſe tunc cum faciendi aliquid aut non faciendi certa de cauſa vitaſſe aut ſecutus eſſe animus videbitur, Si amicitiæ quid cauſa factum dicitur, ſi inimici ulciſcendi, ſi metus, ſi gloriæ, ſi pecuniæ, denique ut omnia generatim amplectamur, alicujus retinendi, augendi, adipiſcendive commodi, aut contra rejiciendi, diminuendi, evitandive incommodi cauſa. CAROL. Qualiter accuſator, vel defenſor impulſione ſeu ratiocinatione uti debet? ALBIN. Ergo accuſator cum impulſione aliquid factum eſſe dicit, illum impetum & commotionem animi, affectionemque verbis & ſententiis amplificare debebit, & oſtendere, quanta vis amoris, quanta animi perturbatio ex iracundia fiat, aut ex aliqua cauſa earum qua impulſum aliquem id feciſſe dicit, ut non mirum videatur, ſi quis ad facinus tali perturbatione commotus animi acceſſerit, & exemplis confirmare anteactis, qui ſimili impulſu aliquid ſimile commiſere. Cum autem non impulſione, verum ratiocinatione aliquem commiſiſſe quid dicit, quid commodi ſit ſecutus, aut quid incommodi fugerit, demonſtrabit, & id augebit quam maxime, ut ſi gloriæ cauſa, quantam gloriam ſe conſecuturum exiſtimarit. Item, ſi dominationis, ſi pecuniæ, ſi amicitiæ, ſi inimicitiarum, & omnino quicquid erit, quod cauſæ prodeſſe dicit, id ſumme augere debebit. Defenſor autem ex contrario. Primum, impulſionem aut nullam fuiſſe dicet: aut ſi fuiſſe concedit, extenuabit, & parvulam quandam fuiſſe demonſtrabit, aut non ex ea ſolere hujusmodi facta naſci docebit. Ratiocinationis autem ſuſpiciones infirmabit, ſi aut commodum nullum fuiſſe, aut parvum, aut aliis magis eſſe, aut nihilo ſibi magis quam aliis: aut incommodum ſibi majus quam commodum dicit, ut nequaquam fuerit illius commodi, quod expetitum dicatur, magnitudo, aut cum eo incommodo quod acciderit, aut cum eo periculo quod ſubeatur comparandum. Qui omnes loci ſimiliter incommodi quoque vitatione tractabuntur. CAR. Quia perſonas cauſarum dixiſti, dic obſecro, & loca ſingularum perſonarum. ALB. Dicam, licet hæc non tantum ad artis præcepta pertineant. Quantum ad officii decorem, Judex in tribunali, cauſa in medio ante eum ad laudem vel ad pœnam poſita, ut forte patriæ defenſio vel proditio. Accuſator ad ſiniſtram, defenſor cauſæ ad dextram, teſtes quoque. CAR. An inſignia ſinguli ex illis habent? ALB. Habent. Judex ſceptro æquitatis armandus eſt, Accuſator pugione maliciæ, Defenſor clypeo pietatis, Teſtes tuba veritatis. CAR. Etiam his omnibus cauſæ adjacentibus circunſtantiis repertis, quid

quid tunc quærendum eſt, magiſter? Alb. Quid niſi ſingulæ totius cauſæ partes? Car. Quæ vel quot illæ ſunt, audire deſidero. Alb. Sex ſunt partes per quas ab oratore ordinanda eſt oratio, Cauſæ exordium, Narratio, Confirmatio, Partitio, Reprehenſio, Concluſio. Car. Quid eſt exordium? Alb. Oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem. Car. Quomodo efficitur? Alb. Primo ut benevolum, attentum, docilem efficias auditorem. Car. Ut mihi videtur hoc ſumme curandum eſt, ut benevolus, attentus, docilis efficiatur auditor. Sed quo nam hoc modo effici poſſit, velim ſcire. Alb. Quatuor ex locis benevolentia comparatur. A noſtra, ab adverſariorum, a judicum perſona, a cauſa. A noſtra, ſi de noſtris factis & officiis ſine arrogantia dicemus. Si crimina illata, & aliquas minus honeſtas ſuſpiciones injectas diluemus, ſi quæ incommoda acciderint, aut quæ inſtent difficultates, proferemus. Si prece & obſecratione humili & ſupplici utemur. Ab adverſariorum autem perſona, ſi eos aut in odium, aut in invidiam, aut in contemptum adducemus. In odium adducemus, ſi quid eorum ſpurce, ſuperbe, crudeliter, malitioſe factum proferetur. In invidiam, ſi vis eorum, potentia, pecuniæ, divitiæ, cognatio proferentur. Atque eorum uſus arrogans, intolerabilis, & quod his rebus magis videantur, quam cauſæ ſuæ confidere. In contemptum adducentur, ſi eorum inertia, negligentia, ignavia, deſidioſum ſtudium, & luxurioſum ocium proferetur. Ab auditorum perſona benevolentia captabitur, ſi res ab iis fortiter, manſuete, ſapienter geſtæ proferentur. Nequaquam autem aſſentationis eſſe hoc ſignificetur, ſi de iis, quam honeſta exiſtimatio, quantaque eorum judicii & autoritatis expectatio ſit oſtenditur. A rebus, ſi noſtram cauſam laudando extollimus, aliorum cauſam per contemptum deprimemus. Attentos autem faciemus, ſi demonſtrabimus ea quæ dicturi ſumus, magna, nova, incredibilia eſſe, aut ad omnes, aut ad eos qui audient, aut ad aliquos illuſtres homines, aut ad Deos immortales, aut ad ſummam reipublicæ pertinere, & ſi pollicemur nos brevi cauſam noſtram demonſtraturos, atque exponemus judicationem aut judicationes ſi plures fuerint. Dociles auditores faciemus ſi aperte & breviter ſummam cauſæ exponemus. Hoc eſt, in quo conſiſtit controverſia. Sed qui bene exordiri volet, primo neceſſe eſt ut ſuæ cauſæ genus diligenter agnoſcat. Car. Quot ſunt cauſarum genera? Alb. Quinque, honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurum. Honeſtum cauſæ genus eſt, cum ſtatim ſine oratione noſtra favet auditoris animus. Admirabile, a quo eſt alienatus animus eorum qui audituri ſunt. Humile, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur. Anceps, in quo aut judicatio dubia eſt a cauſa, & honeſtatis & turpitudinis particeps, ut benevolentiam pariat, & offenſionem Obſcurum, in quo aut tardi ſunt auditores, aut difficilioribus ad cognoſcendum negotiis, cauſa eſt implicata. Car. An ſemper perſpicue exordiri debet orator? Alb. Aliquando perſpicue, aliquando per circuitionem. Perſpicua oratio eſt, cui mox animus auditoris favet, ut in honeſto genere cauſa eſt. Illa vero quæ per circuitionem fit, clam ſubit animum auditoris, ut in humili, ancipiti, vel obſcuro cauſæ genere faciendum eſt. Sed & hoc ſciendum eſt, quod exordium ſententiarum & gravitatis plurimum debet habere, & omnino omnia quæ ad dignitatem pertinent. Oſtentationis vero & concinnitatis minimum, propterea quod ex his ſuſpicio quædam artificioſæ diligentiæ naſcitur, quæ maxime orationis fidem, & oratori admittit autoritatem. Car. Ecce habeo quo modo exordiri debeat cauſa, nunc narrationis

Digitized by Google

textum expone. Alb Narratio eſt rerum geſtarum expoſitio, quæ tria debet habere, id eſt, ut brevis, ut aperta, ut probabilis ſit. Brevis eſt, ſi unde neceſſe eſt, inde initium ſumat, & non ab ultimo repetatur, & ſi cujus rei ſatis erit ſummam dixiſſe, ejus partes non dicentur. Nam ſæpe ſatis eſt quid factum ſit dicere, ut ne narres quemadmodum ſit factum, & ſi non longius quam opus eſt in narrando procedetur, & ſi nullam in rem aliam tranſeat oratio, & ſi ita dicetur, ut nonnunquam ex eo quod dictum ſit, id quod non ſit dictum intelligatur. Et ſi non modo id quod obeſt, verum etiam id quod nec obeſt, nec adjuvat præteribitur, & non minus rerum non neceſſariarum, quam verborum multitudine ſuperſedendum eſt. Aperta autem narratio poterit eſſe, ſi ut quodque primum geſtum eſt, ita primum exponetur, & rerum ac temporum ordo ſervabitur, ut ita narrentur res ut geſtæ ſunt, aut potuiſſe geri videbantur. Hic erit conſiderandum ne quid perturbate, ne quid contorte dicatur, ne in aliam rem tranſeatur. Probabilis erit narratio, ſi in ea videbuntur ineſſe quæ ſolent apparere in veritate, ſi perſonarum dignitates ſervabuntur, ſi cauſæ factorum extabunt, ſi fuiſſe facultates faciendi videbuntur, ſi tempus idoneum, ſi ſpatii ſatis, ſi locus opportunus, ad eandem rem qua de re narratur fuiſſe oſtendetur, ſi res ad eorum qui agent naturam & ad vulgi rumorem, & ad eorum qui audiunt opinionem accommodabitur. Car. Ordo depoſcit ut de partitione dicas. Alb. Dicam. Partitio eſt rerum ad cauſam ipſam pertinentium diviſio, quæ recte habita perſpicuam & illuſtrem totam orationem efficit, quæ duas habet partes. Una pars eſt, quæ quid cum adverſariis conveniat, & quid in controverſia relinquatur oſtendit, ex qua certum quiddam deſtinatur auditori, in quo animum debeat habere occupatum. Altera, in qua rerum earum, de quibus dicturi breviter expoſitio ponitur, diſtributio ex qua conficitur, ut certas animo res teneat auditor. Nam & hæc pars habere debet brevitatem abſolutionem, paucitatem. Brevitas eſt cum niſi neceſſarium nullum aſſumitur verbum. Abſolutio eſt per quam omnia, quæ incidunt in cauſam genera de quibus dicendum eſt amplectimur in partitione. Paucitas eſt quæ eas res tantum ponit in partitione quæ neceſſariæ ſunt dicendæ iterum, & ne plura quam ſatis eſt demonſtraturos nos dicamus. Hoc modo oſtendam adverſarios, quod arguimus & potuiſſe facere & voluiſſe & feciſſe, cum feciſſe ſatis ſit oſtendere. Car. Nunc ad confirmationis præcepta te verte magiſter, quæ maxime omnibus reor neceſſaria, ut ſuam quiſque ſciat confirmare cauſam, & licet voluntarie faciat, tamen non ſatis digne, niſi præceptis & uſu agi poteſt. Alb. Ita eſt domine mi rex, ut dicis. Nam omnes argumentationes ad confirmationum tendunt rationes. Sed tam grandis eſt argumentorum ſylua, ut vix ſub brevitate hujus dialogi noſtri aliquid aperiri poſſit. Car. Tamen ſtringe paucis plura. Nam ſæpe una clave multæ theſaurorum gazæ aperiuntur. Alb. Faciam quod poſſum. Confirmatio eſt argumentatio, quæ cauſæ fidem & autoritatem comparat, quæ duobus modis fit, aut ex perſonis, aut negotiis. Ex perſonis quidem has res attributas putamus, nomen, naturam, victum, fortunam, habitum, effectum, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes. Nam ex iis ſingulis argumenta poſſunt fieri, prout ſe commoditas cauſæ adfert. Car. Etſi brevitati ſtudes, tamen hæc plene deſidero. Alb. Ex nomine fit argumentum hoc modo. Si dicamus idcirco aliquem callidum vocari quod ſit temerario & repentino conſilio, ut ſacræ ſcripturæ utamur exemplo. Eſau de fratre ſuo dicit: *Recte vocatur nomen ejus Iacob, id eſt, ſupplantator, en altera vice ſupplantavit*

tavit me. In natura ſexus, natio, patria, cognatio, ætas conſiderantur. In ſexu, an mulier: in natione, Græcus an Barbarus: in patria, Athenienſis an Romanus: in cognatione, quibus majoribus, quibus conſanguineis ſit editus: in ætate, puer an adoleſcens, natu grandior an ſenex. Item ſæpe ex commodis & incommodis naturæ conjectura ſumenda, hoc modo. Valens an imbecillis, longus an brevis, formoſus an deformis, velox an tardus, acutus an hebes, memor an obliviosus, doloſus an ſimplex. Et ex convictu multæ trahuntur ſuſpiciones. Cum, quemadmodum, & apud quos & a quibus educatus & eruditus ſit quæritur, & quibus convivat, & qua ratione vitæ, & quo more domeſtico. Ex fortuna ſæpius argumentatio naſcitur, cum ſervus an liber, pecunioſus an pauper, nobilis an ignobilis, fœlix an infœlix, privatus an in poteſtate ſit, aut fuerit, aut futurus conſideratur. Aut denique aliquid eorum quæritur, quæ fortunæ eſſe attributa intelliguntur. Habitus autem in aliqua perfecta & conſtanti animi aut corporis abſolutione conſiſtit. Quo in genere eſt virtus, ſcientia, & quæ contraria ſunt res ipſa & cauſa poſita docebit, & quid hic quoque locus ſuſpicionis oſtendat. Nam affectionis quidem ratio perſpicuam ſolet præ ſe ferre conjecturam, ut amor, iracundia, moleſtia, propterea quod & ipſorum vis intelligitur, & quæ res harum aliquid conſequantur faciles cognitu ſunt. Studium autem, quod eſt aſſidua & vehemens aliqua ad rem applicata magna cum voluptate occupatio, facile ex eo ducitur argumentatio, prout res ipſa in cauſa deſiderabitur. Item ex conſilio ſumitur aliquid ſuſpicionis. Nam conſilium eſt aliquid faciendi non faciendive excogitata ratio. Facta autem & caſus & orationes ex tribus temporibus conſiderabuntur. Quid fecerit, aut quid ipſi acciderit, aut quid dixerit, & quid faciat, quid ipſi accidat, quid dicat, aut quid facturus ſit, quid ipſi caſurum, qua oratione uſurus ſit. Ex quibus facile videbitur, quid afferant ad confirmandam conjecturam ſuſpicionis. Car. Sunt hæc loca accuſatori ſeu defenſori communia? Alb. Fiunt ſecundum utriuſque cauſæ commodum. Car. Quomodo? Alb. Nam accuſator ejus vitam anteactam quam arguit, vel protervam eſſe naturam, ſeu ſtudia malicioſa, vel mores improbos, vel facta cruenta improbare debebit & oſtendere ſi poterit, ſi in ſimili ante peccato convictus ſit, & quam turpis, aut cupidus, aut petulans, aut cruentus eſſet, ut mirandum non ſit, talem hominem ad tale facinus proruiſſe. Quantum enim de honeſtate & autoritate ejus qui arguitur detractum erit, tantum erit de facultate totius ejus defenſionis diminutum. Si nullo ante acto peccato reus infamari poterit, orandi ſunt judices, non veterem famam hominis, ſed novum facinus hominis judicent Nam ante relatum eſſe qualis eſſet, nunc autem manifeſtum eſſe quare hanc rem ex ſuperiori vita non deberi conſiderari, ſed ſuperiorem vitam ex hac turpitudine improbandam. Car. Si hæc omnia accuſator reo ingerit, quis locus defenſionis relinquitur ei? Alb. Relinquitur defenſionis idoneus locus ei. Sæpe enim uno protegente ſcuto, multa nocentis repelluntur ſpicula. Defenſor primo ſi poterit debebit vitam eſſe ejus honeſtiſſimam, fideliſſimam demonſtrare, aut in rempublicam aut in parentes, cognatos, amicos, & ejus bene geſta fideliter ac fortiter, ſi qua ſunt proferenda, & miſerum eſſe, tam inſignia bona, tam parvo reatu obſcurari. Nec hoc ipſum aliqua cupiditate, vel malicia, ſeu infidelitate perpetraſſe, ſed caſu & ignorantia, aut alterius ſuggeſtione feciſſe, nullumque patriæ profectibus, vel pietati parentum, vel dignitati morum ſtudere poſſe, ſi quolibet parvo reatu priora bona annullanda ſunt. Præterea hoc opimis viris eſſe per-

pernicioſum, ut malitioſus quilibet bonos audeat inſimulare. Si autem in anteacta vita aliquæ turpitudines erunt, has aut imprudentiæ aut adoleſcentiæ perſuaſione perpetraſſe, aut aliquorum invidia fictas, aut falſa opinione illatas eſſe dicendum erit. Si autem nullo modo vitæ turpitudo, aut infamia leniri poteſt oratione, negare oportebit, de vita ejus & moribus quærendum. Sed de uno crimine de quo arguatur, quare anteactis omiſſis illud quod inſtat agi oportere. CAR. Dixiſti quod alia argumenta a perſonis, alia a negotiis ſint. Hæc enim quæ modo dixiſti a perſonis ſunt. Supereſt ut ea quæ a negotiis ſunt, dicas. Et primum quid negotium nomines dicito. ALB. Negotium eſt ipſum factum, in quo inter accuſatorem, & defenſorem controverſia eſt. Cum vero ex negotiis argumenta ſumenda ſunt, tria conſideranda ſunt. Primo, quid ante rem, quid in re, quid poſt rem ſit, ut in facto cauſæ ponis, ante rem, fuit, quod in itinere illi duo familiariter ibant, quod ſimul diverterent ad hoſpitium, quod ſimul cœnarent. In re, nox, ſomnium, occiſio. Poſt rem, quod ſolus ierit, quod ſocium reliquerit, quod cruentum gladium habuerit. Eſt quoque quartum quod ad negotium pertinet, id eſt, quæ lex ſit ejus rei, vel qui ſint autores ejus, vel quo id nomine quod factum eſt appellari debeat. Ante enim rem cauſa facti conſideranda eſt, id eſt, an ſpe lucri, vel cauſa inimicitiarum, vel metus, vel amicitiæ occiderit hominem. Nam fruſtra hominem occidere velle non eſt credibile. Omnino in re geſta, locus, tempus, occaſio, modus, facultas conſiderari ſolet, id eſt, in quo loco, tempore, per quem modum, qua occaſione, facultate occiderit hominem, quærendum eſt. Poſt geſtam rem conſiderabuntur ſigna quædam rei geſtæ, ut cruor cædis ſignum eſt, & fuga reatus ſæpe ſignum eſt. CAROL. Commemoratis locis argumentorum & confirmationum, ipſa argumentatio, ut reor, nequaquam uniformis eſſe poteſt. ALB. Non uniformis, ſed omnis argumentatio, quæ ex his locis quos commemoravimus conficitur, aut probabilis, aut neceſſaria debet eſſe. Neceſſaria eſt quæ aliter fieri non poteſt, ut: *ſi peperit, concubuit cum viro*. Hæ vero per complexionem, ſeu per enumerationem, ſeu per ſimplicem concluſionem fiunt. Per complexionem, in qua utrum conceſſeris reprehenditur ad hunc modum. *Si improbus eſt, cur tueris? Si probus, cur accuſas?* Per enumerationem, qua pluribus rebus inductis una neceſſario confirmatur, hoc pacto: *Neceſſe autem inimicitiarum cauſa ab hoc eſſe hunc occiſum, aut metus, aut ſpe lucri, aut alicujus amici cauſa, & ſi horum nihil eſt, relinquitur ab eo hunc non eſſe occiſum, nam fruſtra homo occidi non poteſt.* Per ſimplicem concluſionem hoc modo: *Si vos me iſthuc eo tempore dicitis feciſſe, ego tum trans mare fui; Et hoc quod dicitis, non modo non feci, ſed ne facere potui quidem.* CAR. Hæc omnino ut intelligo neceſſaria ſunt, ſed ut video diligenter videndum eſt, ne quo pacto hoc genus argumentationis refelli poſſit. ALB. Eſt, ut intelligis Carole. CAR. Hæc argumenta quæ dixiſti neceſſaria ſunt, jam probabilia quoque dicito. ALB. Probabilia ſunt, quæ vere fieri ſolent, ut: *Si mater eſt, diligit filium: Si avarus eſt, negligit juſjurandum.* CAR. Num probabilia ſemper vera ſunt? ALB. Alia vera in opinione, alia in ſimilitudine. In opinione, ut: *inferna eſſe ſub terra*, ſimilitudo in contrariis & in paribus ſpectatur. CAR. Quomodo in contrariis & in paribus? ALB. In contrariis hoc modo: *Nam ſi iis qui imprudenter læſerunt, ignoſci convenit, illis qui neceſſario profuerunt, haberi gratiam non oportet.* Ex pari: *Nam ut locus ſine portu, navibus eſſe non poteſt tutus, ſic animus ſine fide ſtabilis amicis non poteſt eſſe.* CAR. An omnis argumentatio ex iis tantum locis

Digitized by Google

cis confirmatur, ornatur, & conſideratur? ALB. Sunt quoque argumentationes, quæ per inductionem vel ratiocinationem tractantur, ſed hæ magis ad philoſophos pertinent. CAR. Dic tamen de illis. ALB. Inductio eſt ratio quæ per certas res quædam incerta probat, & nolentem ducit in aſſenſionem. CAR. Hoc mirum videtur, ſi facere poteſt, ut nolens conſentiat. ALB. Audies, & forte exemplo credes: Nam *philoſophus quidam cum Xenophonte & uxore inita diſputatione, & primum cum uxore ejus ſermonem inſtituit. Dic mihi quæſo Xenophontis uxor, ſi vicina tua melius habet aurum, quam tu habes, utrum illud ne an tuum malis? Illud, inquit. Quid ſi veſtem & cæterum ornamentum muliebre majoris pretii habeat, quam tu habes, tuum ne an illius malles? Reſpondit, illius. Age, inquit, ſi virum meliorem habeat, quam tu habeas, utrum & tuum virum malis an illius? Hic mulier erubuit. Philoſophus autem ſermonem cum Xenophonte inſtituit. Quæſo, inquit, Xenophon, ſi vicinus tuus equum meliorem habeat, quam tuus eſt, tuum ne malis equum an illius? Illius, inquit. Quid ſi fundum meliorem habeat, quam tu habes, tuum ne malis, an meliorem? Meliorem, inquit. Quid ſi uxorem meliorem habeat, quam tu, nunquid & illam malis?* Ad quæ Xenophon tacuit. Poſt philoſophus. *Quoniam uterque veſtrum,* inquit, *id mihi ſolum non reſpondit, quod ego ſolum audire volueram, egomet dicam quid uterque veſtrum cogitet. Tu mulier optimum virum vis habere, & tu Xenophon uxorem electiſſimam, maxime vir. Quare niſi hoc perfeceris, ut neque vir melior, neque fœmina electior in terris ſit, profecto id quod ſemper optimum putabitis eſſe, maxime requiretis, & tu maritus ſis optimæ fœminæ, & hæc quam optimo marito nupta ſit.* Hic rebus non dubiis, dubia probavit propter ſimilitudinem inductionis. Quod ſi quis ſeparatim quæreret, forte non concederetur. CAR. Iſte philoſophus non fuit Evangelicus. ALB. Non, ſed Rhetoricus. CAR. Cur credimus ei? ALB. Ille ſecutus ſuam artem. CAR. Quid ad hæc? ſequamur nos noſtram. ALB. Sequere quæ velis, ſequar te ſequentem. CAR. Qualis debet eſſe illa inductio? ALB. Similis ſemper ei rei cujus cauſa inducitur. CAR. An lucida, an obſcura? ALB. Videndum eſt diligenti cura, ut non intelligat adverſarius, quo ſpectent illæ primæ inductiones, & ad quem finem ſint perventuræ, nam qui viderit tacendo, negando, non ſinit longius ire interrogationem. CAR. Si negat? ALB. Oſtendenda eſt ſimilitudo earum, quæ ante conceſſæ ſunt. CAR. Si tacet? ALB. Jam elicienda eſt reſponſio, aut qua taciturnitas imitatur confeſſionem, aut concludenda eſt argumentatio, ſicut in conceſſis. CAR. Quomodo per ratiocinationem confirmanda eſt argumentatio? ALB. Illa fit propoſitione, probatione, aſſumptione, concluſione. CAR. Planiora hæc exemplo quolibet facito. ALB. Propoſitio eſt, ut melius accurentur quæ conſilio geruntur, quam quæ ſine conſilio adminiſtrantur. Approbatio eſt: *domus ea quæ ratione & conſilio regitur, omnibus rebus eſt inſtructior, quam quæ ſine conſilio rationeque adminiſtratur.* Aſſumptio eſt, ſic: *Nil in omnibus rebus melius, quam mundus adminiſtratur.* Hic altera probatio inducitur: Nam ſignorum ortus & occaſus, & annuæ frugum, temporum, dierum mutationes, ſatis mirabili ordine & certa viciſſitudine diſponuntur, quæ ſigna ſunt, magno conſilio mundum regi. Tum autem expectata concluſio proferenda eſt, hoc modo: *Si melius geruntur ea quæ conſilio, quam quæ ſine conſilio adminiſtrantur, mundus ſane optime regitur.* Hoc argumentum adverſus eos valet, qui dicunt mundum caſu agi, non conſilio regi. CAR. Quid ſtultius, quam hoc putare? ALB. Stultus ſtulta æſtimat, cui tamen, juxta Salomonem reſpondendum eſt, ne ſibi ſapiens videatur.

Digitized by Google

CAR. Recolo te magiſter, inter orationis partes reprehenſionem nominaſſe, ſed tantam confirmationum ſeriem audivi, ut vix videatur reprehenſori aliquis locus relictus, quo poſſit infirmare confirmatam iis argumentis cauſam. ALB. Relinquitur ei locus infirmandi, ſed non nos de ea debemus laborare. Pene omnis cauſa in ſeipſa habet loca confirmandi & loca reprehendendi. CAR. Suſpenſus ſum tamen, quid de ea velis dicere. ALB. Dicam, & breviter dicam. Reprehenſio eſt per quam argumentando adverſariorum confirmatio, aut infirmatur, aut tollitur. Hæc autem iiſdem ex locis ſumitur, quibus eſt confirmatio, quia omnis res unde confirmari poteſt, inde & infirmari poteſt; quod ſic evenit, ſi aut falſum eſt unde componitur confirmatio, hoc modo: *Non poteſt ſapiens eſſe, qui pecuniam neglexerit.* Multi ſapientes pecuniam neglexerunt. Aut commune, quod nihilominus ab adverſariis poteſt dici hoc modo. Idcirco judices, quia veram cauſam habebam, breviter peroravi. Aut leve eſt. Si in mentem non veniſſet, non commiſiſſet. Aut remotum, & longius incipit quam ſatis eſt. Si Scipio Tib. Graccho filiam ſuam Corneliam non dediſſet, hæc ſeditio a filiis eorum in populo non accidiſſet: quare Scipioni hoc malum imputandum eſt. Aut offenſum, quod eorum qui audiunt lædit voluntatem, ut ſi ante avarum, forte accuſes pecuniæ amorem. Aut adverſarium, quod tuæ cauſæ officit, ut ſi milites tuos hortari debeas, copias hoſtium & fortitudinem laudes. Item complexio reprehenditur ſi converti poteſt hoc modo: *Si veretur, non eſt accuſandus, quia probus eſt: ſi non veretur, ſcit ſe innocentem eſſe, & ideo non eſt accuſandus.* Hic vereri eum ſive non vereri dicas, hoc putat concedendum, ut neget ſe eſſe accuſandum, quod converſione ſic reprehenditur. Imo accuſandus eſt, ſi veretur, teſtatur ſe innocentem non eſſe: ſi vero non veretur; probus non eſt, ac ideo accuſandus eſt. Item enumeratio reprehenditur, ſi prætermittur quiddam in enumeratione, hoc modo: *Quia habes equum iſtum, aut emiſti eum, aut hæreditate tibi evenit, aut munere datus tibi eſt: aut ſi horum nihil eſt, ſubripueris eum neceſſe eſt.* Quod hoc modo reprehenditur, ſi dici poteſt ex hoſtibus eſſe captum. Iis & aliis multis modis reprehendi poſſunt argumentationes, qui ſummo ſtudio cavendi ſunt oratori magis, quam mihi propter brevitatem explanandi. CAR. Reſtat concluſio ſola, quam ſex partium orationis poſuiſti extremam, de qua ordo poſtulat ut dicas. ALB. Concluſio eſt exitus & determinatio totius cauſæ. CAR. Quot habet partes? ALB. Tres. Enumerationem, indignationem, conqueſtionem. CAR. Enumeratio concluſionis quæ eſt? ALB. Enumeratio concluſionis eſt per quam res diſperſæ in unum locum coguntur, & reminiſcendi cauſa unum ſub aſpectum ſimul ſubjiciuntur, hoc modo: *Quidnam amplius deſideratis o judices, cum vobis hoc & hoc dixi, hoc & hoc planum feci?* CAR. Quid efficit indignatio? ALB. Odium in adverſarium & offenſionem in ejus cauſam. CAR. Hoc maxime velim ſcire, quomodo id effici poſſit. ALB. Ejus præcepta plurima ſunt. Si demonſtramus illam rem quam adverſarius defendit, Diis immortalibus, ſapientiſſimis hominibus, Senatui, omni populo, indignam videri. Item ſi demonſtramus adverſarii alia facta crudelia, injuſta, avara, honeſta, contumacia. Item ſi tranſactam ejus vitam moreſque improbamus. Item quid mali ſit futurum ſi non puniatur. Item voluntario maleficio, vel inconſueto veniam non deberi. Item ſi ſuperbiam ejus vel arrogantiam oſtendimus. Item ut de ſeipſo judex cogitet, vel de ſuis charis, ſi quid tale eis accidiſſet. Item multos alacres expectare quid ſtatuatur hac de re, ut ex eo quod huic conceſſum ſit, ſibi quoque tali de re quid liceat, intelligere poſſint.

Item

Digitized by Google

Item indignamur tetrum, crudele, nepharium, tyrannicum ſcelus non ulciſci, quod remotum ſit ab omni lege & æquitate, tale factum non vindicari. Item in eum qui læderet alios, nec ſe defendere potuerunt, crudeliter facta dicemus, ut in pueros, mulieres, ſenes, infirmos. Item in peregrinos, in hoſpites, in vicinos, in amicos atrocia geſta. Item ut judex videat ſi ipſe interfuerit, ac præſens viderit. Item ſi oſtenili poteſt ab eo factum, a quo minime oportuerit, & a quo ſi alius fecerit, prohiberi conveniret. Iis & aliis plurimis modis, prout ſe cauſa, locus, tempus, perſonæque afferunt, indignationem vel offenſionem in adverſarium concitare debes. CAR. Bene intelligo de ejuſmodi oratione poſſe animos audientium ad indignationem inſtigari. ALB. Ut dixi, ex iis argumentationibus quæ ex perſonis & ex negotiis eveniunt, amplificationes & indignationes naſci poſſunt. CAR. Poſſunt ut certum teneo: ſed quid ſit conqueſtio, & quid efficiat, & quomodo ſit perficienda edicito. ALB. Conqueſtio eſt oratio auditorum miſericordiam captans. In hac primum animum auditoris mitem, ac miſericordem conficere oportet, quæ multis modis fit, ut quæ commoda perdiderit, & in quibus incommodis ſit, ut in morte filii amor, ſpes, ſolatium, educatio, item quanta bona feciſſet ei, qui tanta mala fecit ſibi. Item quam turpes res & illiberales adverſarius profert. Item quam miſerum nobis videretur o judices, ſi adfuiſſetis. Item dum bona ſperavi, venerunt mihi mala. Item inopia, infirmitas, infœlicitas conqueritur. Item disjunctio parentis, filii, amici, fratris, uxoris, & ſuavium perſonarum. Item quod male tractetur ab eis, quibus non conveniat, amicis, ſervis. Item quam miſericors eſſem in illum. Nam gravitas & auctoritas ſermonis plus provocat ſæpe ad miſericordiam, quam humilitas & obſecratio. Sed nunc de prima & maxima parte Rhetoricæ artis, id eſt, inventione, jam tranſeam ad alias partes. CAR. Tranſeamus, ſed primum dic, quæ ſit ſophiſtica loquutio? ALB. Si me alius quis de ſchola palatii tui interrogaret, forſitan oſtendiſſem ei. CAR. Cur alteri & non mihi? an invides ut hoc ſciam? ALB. Non invideo, ſed parco, & honoro. CAR. Non video honorem mihi eſſe, dum interrogata negas. ALB. Licet mihi interrogare? CAR. Cur non? Nam interrogare ſapienter eſt docere: & ſi alter ſit qui interrogat, alter qui docet, ex uno tamen ſapientiæ fonte, utriusque ſenſus procedit. ALB. Etiam procedit. Et ſi alter eſt, qui interrogat, alter qui reſpondeat, tunc tu quidem non es idem qui interrogas, quod ego qui reſpondeo. CAR. Nequaquam idem. ALB. Quid tu? CAR. Ego homo. ALB. Vides quomodo tu me concludere potes. CAR. Quomodo? ALB. Si dicis, non idem ego & tu, ego homo, conſequens eſt, ut & tu homo non ſis. CAR. Conſequens. ALB. Sed quot ſyllabas habet homo? CAR. Duas. ALB. Nunquid tu duæ illæ ſyllabæ es? CAR. Nequaquam, ſed quorſum iſta? ALB. Ut ſophiſticam intelligas verſutiam, & videas quomodo concludi poteſt. CAR. Video & intelligo ex prioribus conceſſis, dum conceſſi, ut ego homo eſſem, & homo duæ ſyllabæ ſunt, concludi me poſſe, ut ego hæ duæ ſyllabæ ſim. Et miror, quam latenter induxiſti me prius ut concluderem te, quod homo non eſſes, poſt & meipſum, quod duæ ſyllabæ eſſem. Memini te magiſter poſt inventionem poſuiſſe diſpoſitionem, qua præcipitur inventas res, oratorem ordinate diſtibuere. Si hæc quoque aliqua habeat præcepta pande. ALB. Non multa per ſe habet hæc pars ad ſe pertinentia præcepta, quæ non inveniantur in inventionis præceptis, vel elocutionis. Nam & hæc rebus & verbis maxime prodeſt, & ornamentum fidemque argumentationibus præſtat, & laudem orationi tribuit, cui omnia

non ſolum ordine, ſed etiam momento quodam & judicio diſpenſanda & componenda ſunt, prout præſens ratio utilitatis, aut decoris, aut neceſſitatis exegerit, ſed quod ad verborum diſpoſitionem pertinet, ſatis plene docetur, cum de elocutione tractabitur. De rerum vero diſpoſitione, per ſingula membra orationis in inventionis præceptis traditum eſt. CAR. Jam nunc nos ordo diſputationis, ad elocutionis duxit inquiſitionem, quæ magnam cauſæ adfert venuſtatem & Rhetori dignitatem. Nec te ab hujus tam facile excuſas reſponſis, quæ ex diſpoſitionis præceptis eruiſti. ALB. Non excuſo, ſed tuas Domine mi rex licet tardo pede, non tamen tarda voluntate ſequar interrogationes. CAR. Primo qualis eſſe debeat elocutio aperi. ALB. Facunda debet eſſe & aperta. CAR. Quomodo aperta? ALB. Aperta erit ſi utaris ſignificantibus & propriis verbis & uſitatis ſine ambiguo, non nimis procul ductis translationibus nec interpoſito hyperbato. CAR. Quomodo facunda? ALB. Facunda erit ſi grammaticæ regulas ſervet, & autoritate veterum fulciatur. CAR. Qualiter ad autoritatem priſcorum poteſt oratio noſtra pervenire? ALB. Legendi ſunt autorum libri, eorumque bene dicta memoriæ commendanda. Neque enim utendum erit priſcis verbis, quibus jam conſuetudo noſtra non utitur, niſi raro ornandi cauſa & parce, ſed tamen uſitatis plus ornatur eloquentia. CAR. An magis ornatur in ſingulis verbis, vel conjunctione verborum eloquentia? ALB. Utrumque. Nam in ſingulis verbis, & in conjunctione verborum decus orationis conſtat. CAR. Si in utriſque conſtat, de utriſque dic. ALB. In ſingulis verbis duo ſunt, quæ orationem illuſtrant, aut ſi ſit proprium verbum, aut ſi ſit translatum. In propriis illa laus eſt ut abjecta & inconſueta fugiamus, electis & illuſtribus utamur, in quibus plenum quiddam & conſonans ineſſe videatur, in quo conſuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. In translatis patet ornatus, quem genuit neceſſitas, inopia coacta & anguſtia, poſt delectatio & jocunditas celebravit. Nam ut veſtis repellendi frigoris cauſa primo reperta eſt, poſt adhiberi coacta eſt ad ornatum etiam corporis & dignitatem, ſic verbis translativis inſtituta eſt inopia & cauſa, deinde frequentata eſt delectatione & ornatu. Nam gemmare vites, luxuriari meſſem, fluctuare ſegetes, etiam ruſtici dicunt; quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id translato illuſtratur. Attamen transferri oportet quæ faciunt rem clariorem, ut horreſcit mare. Nonnunquam etiam brevitas translatione conficitur, ut telum manu fugit. Imprudentia enim teli miſſi propriis verbis exprimi brevius non poſſet, & quoniam ſumma hæc laus eſt verborum translatorum, ut ſenſum aperiant. CAR. An undecunque licet ducere translationem; ALB Nequaquam, ſed tantum de honeſtis rebus. Nam ſummopere fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos qui audiunt trahet ſimilitudo, ut dictum eſt. Morte Africani caſtratam rempublicam & ſtercus Curiæ, in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. Item non ſit major translatio, quam res poſtulet, ut tempeſtas litis, aut contra minor, ut aperto nare dormiens ſtertit. Eſt quoque pulchra translatio per Metonymiam, cum res per autorem rei ſignificatur, ut pro bello Martem: pro frugibus Cererem. Aut cum virtutes & vitia pro ipſis in quibus ſunt appellamus, ut in quam domum luxuries irrupit, aut avaritia penetravit. Eſt & Synechdochica translatio pulchra, cum ex parte totum, aut ex toto partem ſignificamus, ut pro tota domo tectum dicamus. Aut pro undis mare. CAR. Qualis oportet ſit verborum conjunctio? ALB. Decens & compoſita & compacta, ut ne ſit hiulca vocalibus, ut *placida aura adeſt:* nec aſpe-

ra

ra conſonantibus, ut *multum ille luget.* Nec ab ultima ſyllaba prioris verbi ſequens verbum incipiat, ut: *prima mater:* nec prima cum ultima faciat obſcenitatem, ut: *numerum nunquam intellexi.* Cavendum quoque eſt ne inania verba, non rei gerendæ ſed tantum ſtructuræ modo implendæ cauſa proferantur, & ut ad ſummum veniam, ſicut reliquarum rerum fundamentum eſt ſapientia, ita & in eloquentia quoque, ut enim in vita, ita & in oratione nihil clarius, quam omnia ſapienter fieri. Quapropter oratori ſummopere prævidendum eſt, quid ſibi deceat, & ſuæ conveniat cauſæ, non in ſententiis ſolum, ſed etiam in verbis; non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis autoritas, non omnis ætas, nec vero locus, tempus, auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum, ſemperque in omni parte orationis ut vitæ quid deceat eſt conſiderandum. CAR. Quid dicis de nobiliſſima, ut reor, Rhetoricæ parte memoria? ALB. Quid aliud, quam quod Marcus Tullius dicit, quod theſaurus eſt omnium rerum memoria, quæ niſi cuſtos cogitatis inventiſque rebus & verbis adhiberetur, intelligimus omnia etiamſi præclara fuerint in oratore perituura? CAR. Sunt ne aliqua ejus præcepta, quomodo vel illa obtinenda vel augenda ſit? ALB. Non habemus ejus alia præcepta, niſi dicendi exercitationem, & ſcribendi uſum, & cogitandi ſtudium, & ebrietatem cavendam, quæ omnibus bonis ſtudiis nocet maxime, quæ non ſolum corporis aufert ſanitatem, ſed etiam mentis adimit integritatem. CAR. Sufficiunt hæc præcepta, ſi quis idoneus eſt ad hæc implenda; nam ut video tam ardua ſunt ſenſu, quam rara verbis. ALB. Etiam ardua & utilia. CAR. Sed ordo meæ interrogationis poſtulat, ut tua reſponſio ad pronunciationem procedat, quam quintam partem artis Rhetoricæ in principio noſtræ diſputationis memini te dixiſſe magiſter. ALB. Pronunciatio eſt verborum dignitas, vocis ſenſibus accommodata, & corporis moderatio. Hæc enim in tantum excellit, ut etiam ſecundum ſententiam maximi Tullij, indocta oratio laudem conſequatur, ſi optime pronuntietur. Et quantumvis expolita, ſi indecenter pronuntietur, contemptum irriſionemque meretur, niſi forte tibi domine mi rex aliter videatur. CAR. Mihi nequaquam aliter, ſed hujus quoque partis præcepta ſequenda, vel vitia cavenda, velim ut indices. ALB. Primo exerceri debet vocis & ſpiritus moderatio, & corporis & linguæ motus, quæ non tam artis ſunt, quam laboris. Vitia quoque ſi qua ſunt oris, diligenti cura ſunt emendanda. Nec verba ſint inflata vel anhelata, vel in faucibus frendentia, nec oris inanitate reſonantia, non aſpera frendentibus dentibus, non hiantibus labris prolata, ſed preſſim & æquabiliter, & leniter & clare pronunciata, ut ſuis quæque literæ ſonis enuncientur, & unumquodque verbum legitimo accentu decoretur, nec immoderato clamore vociferetur, vel oſtentationis cauſa frangatur oratio. Verum pro locis, rebus, perſonis, cauſis, & temporibus diſpenſanda eſt. Nam alia ſimplicitate narranda ſunt, alia autoritate ſuadenda, alia cum indignatione depromenda, alia miſeratione flectenda, ut ſemper vox & oratio ſuæ cauſæ conveniat. Hæc te præcepta ad pronunciationis laudem producunt, & tibi honeſtatem, & tuæ cauſæ fidem efficiunt. CAR. Quid eſt quod paulo ante corporis moderationem eſſe dixiſti ſervandam? ALB. Dixi, quia neceſſarie obſervandum eſt, ut recta ſit facies, ne labra detorqueantur, ne immodicus hiatus diſtendat rictum, ne ſupinus vultus, ne dejecti in terram oculi, ne inclinata cervix, neque elata aut depreſſa ſupercilia. Infinitum enim in iis quoque rebus momentum eſt, quia nihil quod non decet placere poteſt, & ut ait M. Tul. Caput artis eſt decere quod facias. Labra lambere vel mordere de-

 forme

formæ eſt, cum etiam in efficiendis verbis, modicus eſſe debeat eorum motus. Ore enim magis quam labris loquendum eſt. Car. Hæc venerandæ magiſter jucunda eſſe & honeſta fateor, mihique multum placabilia: ſed ut video & intelligo jugem exercitationem & quotidianum uſum poſtulant, & ad plenam conſummationem niſi continua meditatione, & inſtanti exercitatione non poſſunt pervenire, ſine qua nullam diſciplinam eſſe illuſtrem puto. Alb. Ita eſt domine mi rex, ut dicis. Nam exercitatio ingenium & naturam ſæpe vincit, & uſus omnium magiſtrorum præcepta ſuperabit. Quamobrem inventio & diſpoſitio, & elocutio, & memoria, & pronunciatio uſu acri, & exercitatione intentiſſima convaleſcente? Naturæ enim vicem pene obtinet conſuetudo. Nam in arte qualibet exercitata conſuetudo confidentiam conſtantiamque procreat, ſine qua nil ars proficit. Quid enim timidis arma? Amet laudem juvenis, magnumque ſciat eſſe, multis tacentibus ſolum audiri. Nam licet ipſa vitium ſit ambitio, frequenter tamen cauſa virtutum eſt. Diſcat ab adoleſcentia non reformidare ante multos loqui, ut eum nec metus, nec ultra modum reverentia retardet, ut cum omnibus orator ſit opibus inſtructus, animi quoque præſtantia, & fiducia oris illi non deſit. Car. Quapropter ut mihi videtur, illis ſermocinandi ratio, qui cauſis civilibus & negotiis ſecularibus intereſſe æſtimandi ſunt, mox a pueritia, multo ſtudio habenda eſt vocis quoque exercitatio ut ab ineunte ætate aſſueſcat vocis fiducia, & verborum copia, & decenti corporis motu, ut ſine formidine faciat in publicis quæſtionibus, quod cum conſuetudine gerit in privatis. Alb. Vere intelligis & optime proſequeris. Nam ut in caſtris miles, ſic in domo orator debet erudiri, ut quod ſolus exercuerat, inter multos facere ne formidet. Car. Jam quoque neceſſe eſſe video, ut domeſticus uſus cavere incipiat, quod publicus conventus detrahere poſſit. Nec enim inhoneſtis verbis, inter ſuos uti debet qui honeſtis inter alienos loqui deſiderat. Cum enim in omni parte vitæ honeſtas perneceſſaria ſit, maxime in ſermonibus, quia fere cujuſque mores ſermo probat, niſi tibi magiſter aliud videatur. Alb. Mihi vero de hac re nil aliud videri poteſt, ac ideo conſuetudinaria ſermocinatione verba ſint lecta, honeſta, lucida, ſimplicia, plano ore, vultu quieto, facie compoſita, ſine immoderato cachinno, clamore nullo prolata. Nam bonus modus eſt in loquendo, tanquam in ambulando clementer ire ſine ſaltu, ſine mora, quatenus omnia medii moderaminis temperantia fulgeant, quæ eſt una de quatuor virtutibus, de quibus cæteræ quaſi radicibus procedunt virtutes, in quibus eſt animæ nobilitas, vitæ dignitas, morum honeſtas, & laus diſciplinæ. Car. Intelligo Comicum illud proverbium, non ſolum in moribus, ſed etiam in verbis eſſe neceſſarium. Alb. Quodnam? Car. Ne quid nimis? Alb. Eſt & vere & in omni re neceſſarium, quia quicquid modum excedit, in vitio eſt. Ideo virtutes in medio ſunt poſitæ, de quibus tuæ venerandæ autoritati plura dicere potuiſſem, ſi diſputatio noſtra ad finem non feſtinaret, & ſi non ſuperfluum videretur tecum de virtutibus agere, quem virtutum non tantum ſcientia, ſed etiam ornat efficientia. Car Non tamen te magiſter prius dimittam calamum reſponſionis claudere, quam mihi nomina & partes quatuor virtutum exponas, quas radices aliarum eſſe virtutum dixiſti. Paulo ante inter nos conſtitit, ſermocinationis exercitationem eſſe neceſſariam, in quo melius eſt habendum ſermonis ſtudium, quam in virtutum excellentia, quæ utrumque & ſcribentibus & legentibus multum prodeſſe valet. Alb. Prodeſt ut dicis domine mi rex, ſed inter utrumque coarctor. Nam ſuccincta brevi-

Digitized by Google

brevitas pauca poſtulat, & res ardua plura deſiderat. Car. Tempera te inter utrumque, ne aut prolixitas faſtidium, aut brevitas ignorantiam generet. Alb. Primo ſciendum eſt, quod quædam res tam claræ & tam nobiles ſunt, ut non propter aliud emolumentum expetendæ ſint, ſed propter ſuam ſolam dignitatem amandæ ſunt & exequendæ. Car. Has ipſas res magnopere velim agnoſcere. Alb. Eæ ſunt, virtus, ſcientia, veritas, amor bonus. Car. Nunquid has Chriſtiana religio apprime laudat? Alb. Laudat & colit. Car. Quid philoſophis cum iis? Alb. Has intellexerunt in natura humana, & ſummo ſtudio coluerunt. Car. Quid tunc diſtat inter philoſophum talem & Chriſtianum? Alb. Fides & baptiſmus. Car. Proſequere tamen philoſophicas diffinitiones de virtutibus, & primum dic, quid ſit ipſa virtus. Alb. Virtus eſt animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, morum nobilitas. Car. Quot habet partes? Alb. Quatuor. Prudentiam, juſtitiam, fortitudinem, temperantiam. Car. Quæ eſt prudentia? Alb. Rerum & naturarum ſcientia. Car. Quot habet partes? Alb. Tres. Memoriam, intelligentiam, providentiam. Car. Harum quoque diffinitiones dicito. Alb. Memoria eſt, per quam animus repetit illa quæ fuerunt. Intelligentia per quam ea perſpicit quæ ſunt. Providentia per quam futurum aliquid prævidetur, ante quam fiat. Car. Juſtitiæ rationem expone. Alb. Juſtitia eſt habitus animi unicuique rei propriam tribuens dignitatem. In hac divinitatis cultus & humanitatis jura, & æquitas totius vitæ conſervatur. Car. Ejus quoque partes pande. Alb. Partim illa eſt ex naturæ jure, partim ex conſuetudinis uſu. Car. Quomodo ex naturæ jure? Alb. Quia partes illius quaſdam natura inſerit, ut religionem, pietatem, vindicationem, obſervantiam, veritatem. Car. De iis ſingulis lucidius aperi. Alb. Religio eſt, quæ ſuperioris cujuſdam naturæ, quam divinam vocant curam, ceremoniaſque affert. Pietas, per quam ſanguine conjunctis, patriæque benevolis, officium, diligensque tribuitur cultus. Gratia, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, & remunerandi voluntas continetur. Vindicatio, per quam jus aut injuria, & omnino omne quod obfuturum eſt defendendo, aut ulciſcendo propulſatur. Obſervantia, qua homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignamur. Veritas, per quam ea quæ ſunt, aut quæ fuerunt, aut quæ futura ſunt indicantur. Car. Quomodo ex conſuetudinis uſu juſtitia ſervatur? Alb. Ex pacto, pari, pari judicato, ex lege. Car. Plus quæro & de iis quoque. Alb. Pactum eſt quod inter aliquos convenit. Par in omnes æquabile eſt judicatum. Par judicatum, quod alicujus magni viri, aut aliquorum ſententiis judicatum. Lex eſt omni populo ſcriptum jus, quid cavere, vel quid obſervare debeat. Car. Nunc fortitudinem cum ſuis partibus ut depromas efflagito. Alb. Fortitudo eſt magnanima periculorum & laborum perpeſſio. Ejus partes ſunt magnificentia, fidentia, patientia, perſeverantia. Car. Harum rationes patefac. Alb. Magnificentia eſt rerum magnarum & excelſarum cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione cogitatio, atque animi invitatio. Fidentia eſt per quam magnis & honeſtis in rebus multum animus in ſe fiduciæ certa cum ſpe collocavit. Patientia eſt honeſtatis aut utilitatis cauſa rerum arduarum aut difficilium voluntaria ac diuturna perpeſſio. Perſeverantia eſt in ratione bene conſiderata ſtabilis & perpetua permanſio. Car. Reſtat ut de temperantia dicas, a qua orta eſt nobis de virtutibus inquiſitio, cujus proprietatem & partium illius audire expecto. Alb. Temperantia eſt rationabilis in libidinem, atque in alios non rectos impetus moderatio. Ejus partes ſunt, Continentia,

Digitized by Google

Clementia, Modeſtia. Continentia eſt, per quam omnis mala cupiditas magna conſilii gubernatione regitur & deprimitur. Clementia eſt, per quam injuria & odia miti animo retinentur. Modeſtia eſt, per quam totius vitæ modus ſeu animi ſeu corporis moribus ubique honeſti cura ſervatur. CAR. Honor eximius eſt coram hominibus; hanc ſervanti & laus apud dominum. Sed miror nos Chriſtianos, ſi philoſophi has virtutes ob illarum dignitatem tantum vel laudem vitæ ſervaverunt, cur nos ab iis in multis devio errore declinamus, cum hæc nunc in fide & charitate ſervantibus æternæ gloriæ, ab ipſa veritate Chriſto Jeſu, præmia pollicentur? ALB. Plus miſerandi, quam mirandi ſumus, quia plurimi ex noſtris ſunt, quos nec terror pœnarum, nec gloria præmiorum ad virtutum dignitatem revocat. CAR. Agnoſco & ſine lachrymis non dico multos eſſe tales, attamen rogo, ut quam breviter poſſis ediſſeras, quomodo hæ excellentes virtutes in noſtra religione Chriſtiana intelligendæ atque obſervandæ ſunt. ALB Nonne tibi videtur ſapientia eſſe, qua Deus ſecundum modulum humanæ mentis intelligitur & timetur, & futurum ejus creditur judicium? CAR. Intelligo nihil eſſe hac ſapientia excellentius. Et in Iob recolo ſcriptum: *Ecce hominis ſapientia*, *pietas*, quæ Græce dicitur θεοσέβεια. ALB. Bene intelligis & vere, ſed quid tibi juſtitia videtur eſſe, niſi charitas Dei, ejuſque mandatorum obſervatio? CAR. Et hoc agnoſco. Nihil hac juſtitia juſtius, imo nullam aliam eſſe niſi iſtam. ALB. Nunquid non fortitudinem eſſe cernis, qua hoſtis antiquus vincitur, & adverſa mundi fortiter tolerantur? CAR. Cerno equidem, nec aliquid hac victoria laudabilius æſtimo. ALB. An temperantia non eſt, quæ libidinem refrenat, avaritiam reprimit, omnes animi impetus ſedat & temperat? CAR. Eſt & vere omni homini valde neceſſaria: ſed adhuc quæro ad quem finem harum virtutum obſervatio ſpectet. ALB. Ut diligatur Deus & proximus, an aliud æſtimas? CAR. Nil equidem aliud, ſed quam breve auditu eſt, tam difficile factu eſt & arduum. ALB. Quid facilius eſt quam amare ſpecies pulchras & dulces ſapores, ſuaves odores, fragrantes tactus, jucundos honores & fœlicitates ſæculi? Hæc ne amare facile eſt animæ quæ velut volatilis umbra recedunt, & Deum non amare, qui eſt æterna pulchritudo, æterna ſuavitas, æterna dulcedo, æterna fragrantia, æterna jucunditas, perpetuus honor, indeficiens fœlicitas? Maxime, cum divinæ Scripturæ nil aliud nobiſcum agant, niſi ut diligamus Deum & dominum noſtrum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: & proximum noſtrum tanquam noſmetipſos. Nam promiſſum habemus ab illo qui fallere ignorat. Jugum, inquit, meum ſuave eſt, & onus meum leve. Laborioſior eſt enim amor hujus mundi, quam Chriſti; quod enim in illo anima quærit, non invenit, id eſt fœlicitatem & æternitatem, quoniam hæc infima pulchritudo tranſit, & recedit, vel amantem deſerit, vel ab amante deſeritur. Teneat ergo anima ordinem ſuum. CAR. Quis eſt ordo animæ? ALB. Ut diligat quod ſuperius eſt, id eſt, Deum, & regat quod inferius eſt, corpus videlicet & ſocias animas dilectione nutriat & foveat. His enim ſacrificiis purgata atque exonerata anima ab hac laborioſa & ærumnoſa vita, revolabit atque emigrabit in gaudium domini ſui. CAR. Magnum quendam virum & vere beatum prædicas magiſter. ALB. Magnum te faciat Deus & vere beatum domine mi rex, & in hac virtutum quadriga, de qua paulo ante egimus, ad cœleſtis regni arcem geminis dilectionis pennis, ſæculum hoc nequam tranſvolare concedat. CAR. Fiat, fiat, gratia divina donante. ALB. Sermo iſte noſter qui de volubili civilium quæſtionum genio initium habuit, hunc æternæ ſtabilitatis habet finem, ne aliquis nos incaſſum tantum

diſputando

diſputando itineris peregiſſe contendat. Car. Quis eſt qui nos fruſtra ſermocinari audeat dicere, ſi aut honeſtarum ſcrutator eſt artium aut excellentium ſectator virtutum? Nam me ut fateor ad has inquiſitiones ſcientiæ amor adduxit, & tibi gratiam habeo, quod inquiſita non negaſti, ac ideo tuarum hanc reſponſionum benevolentiam probo, & ſtudioſis profuturam arbitror, ſi modo macula livoris legentem non corrumpit.

MARTIANI CAPELLÆ
DE RHETORICA
LIBER.

Interea ſonuere tubæ, raucuſque per æthram*
Cantus, & ignoto cælum clangore remugit:
Turbati expavere Dei, vulgusque minorum
Coelicolum trepidat, cauſarum & neſcia corda
Hærent, & veteris renovantur crimina Phlegræ.
Tunc Amnes, Faunique, Pales, Ephialta, Napeæ,
Reſpectant proceres, nulloque aſſurgere motu
Cernunt attoniti, vicibusque alterna profantes,
Mirantur placidam per pectora ſacra quietem.
Tunc primum poſita Sylvanus forte Cupreſſo
Percitus ac trepidans dextram tendebat inermem;
*Bellaque * compoſcens, arcus, atque Herculis arma,* compe-
Portuni trifidam ſuſpirans flagitat haſtam, ſcens.
Gradivi frameam non auſus poſcere, falcem
Saturni bello ſuetus diſquirit agreſti,
Diffidensque ſui reſpectat tela Tonantis.

Sed dum talibus perturbatur multa terreſtrium plebs deorum, ecce quædam ſubtiliſſimi corporis, ac fiduciæ grandioris, vultus etiam decore luculenta, fœmina inſignis ingreditur, cui galeatus vertex, ac regali caput majeſtate ſertatum; arma in manibus, quibus ſe vel communire ſolita, vel adverſarios vulnerare fulminea quadam coruſcatione * renitebant. Subarmalis autem veſtis illi peplo quodam circa renide- humeros involuto latialiter tegebatur, quod omnium figurarum lumine variatum, bant. cunctorum ſchemata præferebat: Pectus autem exquiſitiſſimis gemmarum coloribus baleatum. Hæc quum in progreſſu arma concuſſerat, velut fulgureæ nubis fragore colliſo bombis diſſultantibus, fracta diceres crepitare tonitrua. Denique creditum quod inſtar Jovis eadem poſſet etiam fulmina jaculari. Nam velut potens rerum omnium regina, & impellere quo vellet, & unde vellet deducere, & in lachrymas flectere, & in rabiem concitare, & in alios etiam vultus ſenſusque convertere tam urbes quam exercitus præliantes, & quæcunque poterat agmina populorum. Hæc etiam Senatum,

rum, roſtra, judicio domuiſſe in gente Romulea: Athenis vero curiam, gymnaſia theatraque pro arbitrio reflexiſſe, ac totam funditus Græciam miſcuiſſe ferebatur. Hac vero loquente, qui vultus, vocisve ſonus, quantaque excellentia celſitudoque ſermonis audire operæ precium etiam ſuperis fuit: tantæ inventionis ingenium: tam facundæ ubertatis eloquium: tam capacis memoriæ recordationisque theſaurum: qualis diſponendi ordo? quam pronuntiandi congruens modulatio? qui geſtus in motu? quæ profunditas in conceptu? Denique exilis in modicis: in mediocribus facilis: in elatione flammatrix: reddebatque cunctos in ambiguis dociles: in perſuaſione cedentes: in colliſione diſcordes: in laudibus arrogantes. At vero cum quid commotum publici nominis atteſtatione clamaverat, fluctuare, permiſceri, ardere omnia videbantur. Hanc igitur foeminam auratæ vocis, & quaſdam diadematum gemmas, regnorumque fundentem, ingens illuſtrium virorum ſequebatur agmen. Inter quos proximi eidem duo diverſo habitu nationeque prænitentes: quorum unus erat pallio circumactus, alterque trabeatus. Diverſus utriſque oris ſonus, licet alius
protinus. etiam Athenis ſe diceret Graia didiciſſe, ac * promptus gymnaſiorum ſtudiis, & reluctantibus ſemper Academiæ altercationibus haberetur: Ambo tamen novi, protectique paupertatis ſinu: Et cum alterum Quirinalis eques; alium fabrilis procrearet
al. fata. induſtria, ita præclues linguæ excellentia floruerant, ut poſt curiarum * facta immeritasque mortes, virtute aſtra conſcenderent, immortalitate gloriæ ſecula ſuperarent: De uno tamen quem Athenarum populus ac palliata agmina ſequebantur, hæc fama convenerat, quod acerrimus idem, & procellis indignantis Oceani, fremituque violentior: Denique de illo verſus hujuſmodi ferebatur:

Δεινὸς ἀνὴρ τάχακεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόωτο (a).

Alter vero, quem conſularis purpura, & conjuriationis extinctæ laurea redimebat, mox ingreſſus curiam ſuperum, & in Jovis gratulatus eſt ſe veniſſe conſpectum; clamare igitur coepit: *O nos beatos, o rempublicam fortunatam, o præclaram laudem conſulatus mei.* Poſt hos tamen in diverſis agminibus oratores emeriti, ac præ ſe ferentes inſignium culmen meritaque linguarum, Æſchinem, Iſocratem, Lyſiamque conſpiceres. Tum in togatis agminibus Soſantios, Gracchos, Regulum, Plinium, Frontonemque. Verum ante cunctos atque ipſam ducem omnium foeminam, ſenex quidam ſignum ac præviam virgam geſtans, lictoris Romulei præcedebat uſu, atque in ejuſdem virgæ culmine, Corax oris aurati venientis foeminæ auſpicio prævolabat. Ille autem qui geſtabat virgulam, Tiſias dictus, cunctiſque vetuſtior atque elatior videbatur: Nam & ſuos minores cæteros ipſam illa ducem reſpectans, ſuperpoſitum corvum commune pignus filiamque memorabat. Quo argumento commoti quamplures deorum, eam quidem nobiliſſimam fœminam primam, ſed aut Apollinis credidere cognatam, ſi Graia eſt; aut ſi Romulea de gente, Corvini. Cui ænigmati illud adjectum, quod intrepida & fiduciæ promptioris, tam Palladis quam ipſius Cyllenii deoſculata pectus, cujuſdam propinquæ familiaritatis indicia patefecit. Denique nonnulli ſuperum cum in trepidationem buccinæ præcinentis & admirationem amicitiæ ſuperorum incerti, diutius divinatorem Phoebum cuperent ſciſcitari, nondum Jove maximo diſquirente, tumultuarie quæ eſſet inquirunt. At tunc illa reſpectans ſuperos univerſos, aliquanto commotior ſic coepit: Patrem maximum Jovem, cæteroſque coelites, quos in cauſis pluribus ſæpe ſum deprecata, atque ipſum conventum ſuperæ con-

(a) In quodam exemplari Manuſcr. ita legitur: Δεινὸς ἀνὴρ τὰ κακὰ καὶ ἐναντία ἀντιβάλλειν.

confeſſionis atteſtor, nihil magis mihi inconſentaneum atque indecens æſtimari, quam ut quæ ſemper in foro judiciisque quampluribus accuſaverim multos aliosque defenderim, & viribus gloriam deluctationis annixa, mihi de diſcriminum fatis * promeriti promeritis. eventus præconia compararim. Nunc apud vos ſuperi, quis placere immortalitatis inſtar ac precium videbatur, invita compellor ſcholarium juvenilium monitus, & exilia decantatæ artis præcepta memorare. Neque enim hoc nobis aſſcribit inopia, cum redundantes turmæ ſuppetant conſequentium. Nam absque his qui perturbantes pectora ſenſusque cunctorum cognoſcentum quoque perfregere ſubſellia, etiam alios habeam qui minutias præceptorum, artis intimæ commenta perſcripſerint. Inter utrunque vero * culmen ſectatorum præniteat Tullius meus, qui non ſolum in foro, columen. ſenatu, roſtrisque grandiloquæ facultatis majeſtate tonuerit; verum etiam ipſius artis præcepta commentus, libros quamplures ſeculorum uſibus conſecrarit. Quod cum ita ſit, emeritæ granditatis pudor & celebrati quantum puto nominis gloria, hæc inchoamentorum primordia detrectaret excurrere, ni & hoc ad immortalitatis præmium proficeret, quod jubetis, ac fiducia perennitatis accedat exequi, vel * primora: primordia. tamen Jove cum ſuperis imperante accingar igitur hæc aridiora percurrere, minus quidem quam publicitus ſoleo placitura, quanquam ſi Pallados aures atque Arcadiam ratione benivolæ majeſtatis participarit aſſenſionem. Nunc quidem apud vos maximi cœlites diſplicebo: quippe ſum ipſa Rhetorica quam alii * artem, virtutem alii Aretea. dixere, alteri diſciplinam. Artem vero iccirco quia doceor, licet Plato huic vocabulo refragetur. Virtutem autem dicunt, qui mihi bene dicendi ſcientiam ineſſe compererunt. Qui ediſci vero dicendi intimam rationem & percipi poſſe non neſciunt, fidenter me aſſerunt diſciplinam.

De Officio et Fine Rhetoricæ.

Officium vero meum eſt dicere appoſite ad perſuadendum. Finis perſuadendi id quod eſt propoſitum dictione. Quæ quidem verba mei Ciceronis atteſtor, cujus etiam exemplis me per omnes inſinuo præceptionis ductus conſequenter uſuram.

Ubi et Unde.

Materies autem duplex eſt mihi. Ubi & unde fiat oratio. *Ubi*, ut cum ipſius membra aggredior quæſtionis. *Unde*, cum res inventæ verbaque ſociantur.

Quæstio Rhetoricæ, aut Finita aut Infinita.

Quæſtio ipſa aut finita eſt, aut infinita. Finita eſt, cum naſcitur de certo facto; demonſtratque perſonam, ut in Roſciana quæritur Ciceronis: *Utrum interfecerit patrem Roſcius.* Infinita eſt, quæ generaliter quærit utrum ſit aliquid appetendum, ut: *An philoſophandum ſit*, in Hortenſio diſputatur. In ſuperiore autem crebro aſſidueque collуctor, atque eam Græcis placuit ὑπόθεσιν nominari. Infinita vero univerſitatis aſtruendæ ſibi fiduciam vindicante, tum potius verſor, cum ocium ac diſputationes aggredior: licet plerumque etiam pars ipſa quæ Theſis dicitur, in cauſis mihi elatius anhelanti amentatas haſtas crebro, & pila plurimum valentia miniſtrarit. An aliud in Scauriana ſuccurrit, cum interpoſita diſputatione tractatur, *Ex quibus cauſis mors eveniat repentina*, ac pro Milone ſimiliter, *An mundus prudentia gubernetur?* Denique e meis ſectatoribus quidam acri admodum ac ſubtiliſſima ratione commoti,

nullam eſſe atteſtantur hypotheſim quæſtionem: cuncta quæ in defenſione pro reis, contraque eos in accuſationibus retractantur, ad generales quæſtiones poterunt applicari.

Quæ Sunt Partes Officii Rhetoricæ?

Jam vero partes officii mei quinque eſſe non dubium eſt: Nam eſt Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio. Judicatio enim quæ a nonnullis dicitur pars, partibus cunctis aſſcribitur: Icciccoque ipſa pars non poterit rite cenſeri: licet quid dicendum, quidve ſilendum ſit, diſpenſatio judicationis examinet.

Inventio eſt quæſtionum, argumentorumque ſagax inveſtigatrixque comprehenſio.

Diſpoſitio eſt, quæ ordinem rebus attribuit.

Eloquutio, quæ arripit verba, vel propria, vel translata, quæque nova facit, veteraque componit.

Memoria firma rerum, verborumque cuſtodia eſt.

Pronunciatio vocis motus, geſtusque pro rerum, & verborum dignitate moderatio. Sed ex his Inventionem certum eſt eſſe potiſſimam, cujus opus eſt cauſæ quæſtiones excutere, & argumenta probatu idonea reperire.

De Quæstionibus Principalibus et Incidentibus.

Quæſtionum vero duplex ſpecies eſt. Aliæ ſunt enim principales, aliæ incidentes.

Principales ſunt ſtatus, ex quibus naſcitur cauſa, quas Tullius conſtitutiones appellat.

Incidentes vero, quæ dum tractatur cauſa, naſcuntur; dum argumenta vel ſcripta refutando in plures cauſa deducitur quæſtiones: ut ſit principalis, *utrum Clodium jure occiderit Milo:* Incidens, *uter utri inſidias compararit.*

De Statibus et unde nascantur.

Principales igitur ſtatus ſunt numero tres: *An ſit*, *Quid ſit*, *Quale ſit.*

An ſit, conjectura eſt, ut: *an patrem Roſcius occiderit.* *Quid ſit*, finis, ut: *An majeſtatem minuerit Cornelius.* *Quale ſit*, qualitas, ut: *An Saturninus jure necatus ſit.* Sed, ne forſan moveat, quod prætereo quartum ſtatum, quem Hermagoras invenit, ſubtilior ratio eſt eum non ſtatum, ſed partem dicere qualitatis, quod in ejus expoſitione monſtrabo.

Nunc dicendum eſt quomodo ſtatus inveniantur in cauſa. Inveniuntur igitur per intentionem, & depulſionem.

Intentio eſt, objectio ejus facti quod in judicium venit.

Depulſio quædam reſiſtens intentioni negatio, ut ſi dicatur; *Occidiſti patrem? non occidi.*

Ex his duabus inter ſe concurrentibus vocibus, naſcitur quæſtio, quæ dicitur *ſtatus*, quod ibi quaſi ad pugnandum actionum acies ordinata conſiſtat: Sed facile eſt videre, quid objecto crimini reſpondeatur. Illud facile non eſt quid debeat intendi, utrum factum, ut: *hominem occidiſti:* an nomen facti, ut: *homicidium feciſti.* Et liceat videatur idem eſſe, tamen in ſuperiori objectione ſi negabitur, conjecturæ erit: cum dixerit, *non occidi:* In hoc ubi rei nomen intenditur, poteſt & finis videri, ut ſi dicat, *non feci homicidium.* An cum quicunque homo, an cum innocens occiditur

Digitized by Google

ditur. Quod ſi non factum objicias, ſed criminis nomen, negatione diverſæ partis non erit manifeſtum qui ſtatus exiſtat. Neſcias enim quid negat, qui ita neget, *non feci homicidium*, utrum quia nullum hominem jugularit, an quia tyranni interfectio homicidium non vocetur. Eſt igitur intendendum ipſum illud quod factum eſt, ut ſi id negaverit adverſarius, habeas conjecturam. Si eo conceſſo nomen criminis excluſerit, intelligas finem. Quod ſi conceſſo facto, factique vocabulo, licuiſſe ſibi, vel oportuiſſe facere dixerit, *qualitas* in cauſa verſatur: quæ aut de re, aut de actione congreditur. De re, ut: *Miloni facere licuiſſet.* De actione: *An ſervo vel addicto Tribunos liceat appellare: an habere ignominioſo liceat concionem.* Quæ ſpecies qualitatis, Translatio nominatur. Item cavere debemus ne intendamus auditoris officium, & ſola ſtatus qualitas fiat. Nam qui cauſam cognoſcit, propoſitum habet efficere aliud, id eſt, aut damnare aliquem, aut abſolvere.

De Generibus Auditorum et Causarum.

Auditoris autem ſunt tria genera: Unum ejus qui ſecundum æquitatem aliquid ſtatuit, & is eſt perpenſe *Judex.* Aliud ejus, qui honeſtate vel utilitate incerta dubius alienæ ſententiæ perſuaſionem inexplicabilis *deliberator* expectat. Tertium genus ejus eſt qui facti honeſtatem vel turpitudinem libera æſtimatione perpendit. Hunc *æſtimatorem* convenit nominari. Hæc igitur ſunt tria cauſarum genera, quæ hypotheſi continentur, id eſt, Judicialis, Deliberativa & Demonſtrativa.

Sed cum omnes prædictarum rerum auditores dubitatio ſui deducat officii, quærendum diſcrimen eſt & proprietas ſingulorum. Nam & judex, cujus officium eſt damnare reum, vel abſolvere, poſſeſſionem dare vel auferre, priuſquam cognoverit cauſam, dubitat quo modo utatur officio: Et qui deliberat, ambigua mentis opinione differtur: Et laudationis arbiter, an rite quis laudetur æſtimanti contemplatione diſpenſat. Sed cum in diverſum hæc diſtrahantur officia, tunc illud maxime diſcrimen attendimus, quemadmodum temporibus varientur. Nam deliberatio futuri tantum temporis continet quæſtionem; ut ſi deliberet Cato: *An ſe debeat, ne victorem aſpiciat Cæſarem, trucidare.* At vero judiciale genus tam præteriti quam futuri nonnunquam temporis invenitur. Sed in præterito tantum de facto conjectura: ex futuro qualitas frequenter innaſcitur, ut ſuo loco promptius aſſeretur. Laudativum etiam genus in præteritis factis omne conſiſtit, ſed a judiciali genere ſine diſcernitur. Nam aliud eſt abſolvere innocentem æquitatis imperio: aliud laudibus proſequi glorioſum, inſignium contemplatione meritorum. Accedit quod in judiciali genere ambigit cognitor in rebus alienis: In Deliberativo vero quiſque tam de ſuis quam etiam de rebus externis: In laudativo æſtimator auſcultat vera, congruaque quæ memorentur, licet novella etiam id contulerint blandimenta, ut ſuæ prædicationis fiat arbiter qui laudatur. Ergo oportet attentius intueri, ne ea quæ auditoris officium habuerit, intendamus, ut ſi Verri, qnod damnandus ſit, edicatur. Ille quippe ſe damnandum non eſſe reſpondet, & utrum damnandus ſit, ſola qualitas apparebit. Igitur a facti objectione naſcitur intentio, ut ſi eidem dicas: *Siciliam ſpoliaſti*: reſponſuro, *non feci*, conjectura componitur. Stultum quippe eſt id quod in arbitrio manet judicis, aut * certe facti nomen non ipſum crimen intendere. Cavendum æque, ne cum lex ulla, vel ſcriptura in cauſa tractatur, intentio ſumatur ex lege, ut ſi dicas: *Lex te murum vetabat aſcendere peregrinum:* Sed illud potius dicendum: *Murum aſcendiſti:* ut ſi negaverit, non ſit pugna de lege, ſed de facto, cui accedit lex: Si confeſſus certi.

 ex

Digitized by Google

ex facto, tunc contra legem feciſſe videatur. Cæterum ſi negato facto fuerit lex, vel quævis ſcriptura recitata, ſuperflua videbitur contentio: quando non juris, ſed veritatis altercatio contineat quæſtionem: Hoc vitio plerique falſi ſunt.

Sed & præter illos treis quos ſtatus aſſerui, alios quatuor vel quinque de ſcripti qualitate manantes eſſe dixerunt: qui licet ſuas in diviſione cauſæ partes obtineant, tamen nunquam principali loco naſcuntur: quia niſi fuerit quod probetur, nemo ad probandum recitat legem vel aliquam ſcripti formam. Id autem quod probatur, ſtatus eſt, qui ex primo conflictu ſemper exiſtit. Ceteræ quæſtiones controverſiæ, vel incidentes ſunt perhibendæ.

Quomodo Status facile inveniatur.

Sic igitur inveniendi Status facilis erit ratio, cum neque nomen admiſſi, neque auditoris officium, neque legem aut ſcriptum aliquod intentionis loco poterit objici. Itaque talis eſt intentio, *Hominem occidiſti.* Depulſio, *non occidi.* Quæſtio ex his oritur, *an occiderit*, in quo ſtatu erit conjectura.

Sed cum intentioni jus facti oppoſuerit reus, fit qualitas, ut a Milone non factum negatur, ſed de facti jure contentio eſt, *Occidiſſe enim ſe fatebatur Clodium, ſed jure feciſſe.* Huic depulſioni ſubjicitur ratio, quæ non una ſimplexve ſit. Nam poteſt unum atque idem factum propter varias cauſas videri probabile, ut hoc idem, quod *inſidiatorem occiderat Milo*, una ratio fuit: Alia, *Quod hoſtem Reipublicæ & tyrannidis affectatione ſuccenſum, ſe interemiſſe memorabat.* In quibus aſſertis fit quidem qualitas, ſed diverſæ ſpecies ejus erumpunt: Nam prima relativa, altera comparativa qualitas fulget. Quod ſi intentioni non jus facti, ſed negatio nominis, ut: *Adulterium non feci*, opponatur: quanvis negatio depulſionis vice dicatur, tamen non faciet conjecturam, quia non factum, ſed nomen facti deſtruitur, ut in hoc adulterii actio ſit: *Cum repudiata uxore ſtupratorem qui repudiaverat maritus invenit, accuſat adulterii: Reus contradicit, nec factum negat, ſed adulterii nomen excludit.* Et quæritur quid ſit adulterium, quod eſt diffinitivæ controverſiæ. Igitur conjectura ipſius facti negatio eſt finis, non admiſſi, ſed nominis: Iccircoque etiam depulſio ingeſti criminis, quia cum facto aliud nomen imponitur, imminens objecto crimini periculum denegatur, ut in hoc objectu: *Pocula templi e ſacerdotis domo furatus es, ſacrilegium feciſti.* Repellit: *pocula quidem abſtuli: ſed quia de domo non de templo, furtum, non ſacrilegium nuncupandum.* In quo etiam facti * alia quædam videtur eſſe negatio, non enim hoc ad deorum injuriam ſpectat admiſſum, ſed ad diſpendium ſacerdotis, cum de domo pocula ſubtrahantur. * Hic utraque factum diffinitione tractandum, id eſt, & quid ſit ſacrilegium, & quid furtum.

al. alta.

al. In utroque.

Qualitas eſt cum qualis ſit quæritur.

Nunc de qualitate dicendum, cujus multiplex natura diviſionem partium primo deſiderat, ut ea decurſa ſingularum proprietas explicetur. Qualitas igitur aut de re, aut de actione eſt. De re, cum ejus facti quod in judicium venit ratio, cauſave tractatur: vel cum quid fieri oporteat diſceptatur, ut: *An jure Clodium Milo jugulaverit*, vel: *An domus Tullio reſtituenda fuerit.* De actione autem cum quæritur: an admittenda ſit actio, & judicium faciendum: quæ pars, quoniam juris æquitate perpenditur, recte eam in ſpecies qualitatis ſubtilius aggregamus. Aliam autem quam Hermagoras quaſi conſtitutionem novam, aut qualitatem diſtinguere, & translationem, vel perſcriptionem vocare maluerat. Sed hæc * poſterius, qualitas, ut futuri temporis æſtimata, ita

al. poſterior.

Digitized by Google

ita & præteriti Juridicialis: futuri negocialis, qualitas in utroque juris aſſertio eſt. In juridiciali naturæ, in negociali legis aut conſuetudinis aſſerta verſantur. Juridicialis autem dividitur in abſolutam, & aſſumptivam. Abſoluta eſt, quæ factum ipſum ſui natura & jure defendit. Aſſumptiva, quæ cum in facto ipſo nihil probabile reperiat, confugit ad ipſam cauſam, eamque juſtam, ut facere deberet, allegat, ut, *cum Milo non poteſt dicere hominem licuiſſe jugulari, cauſam occidendi aſtruxit inſidias Clodianas.* Illic aſſumptive nomen accepit: quia cum abſolute factum tueri non poſſit, confugit ad cauſas.

Hæc igitur aſſumptiva partes habet quatuor: Relationem, Remotionem, Comparationem, Conceſſionem.

Relatio eſt, cum de facto confeſſo culpam in eum qui pertulit refert, ut, *in Clodium Milo, Oreſtes in matrem, Horatius in ſororem,* qui icci rco a ſe perhibuit jugulatam, quia ejus provocatus injuria, in facinus ſit coactus.

Remotio eſt, cum objectum crimen in alterum, vel in aliud ab eo qui percellitur removetur: In alium, ut *Tiberius Gracchus in Mancinum, qui auctor faciendi fœderis fuit, quod tam ſenatus, quam populus improbarat.* Item in alia cauſa: *Legatus niſi intra triginta dies profectus erit, capite puniatur. Quæſtor ſumptum legato non dedit, tempus emenſum eſt. Accuſatus contradicit, & crimen objectum removet in Quæſtorem.* In aliud autem removet: *Si morbo tardatus, in infortunium ſuum cauſam removeat tarditatis.* Removetur vero aut ipſum factum: *Si ad alterius pertinuiſſe dicitur poteſtatem:* aut cauſa: *Si alterius vitio quid accidiſſe dicatur.*

Comparatio eſt, quam compenſationem novi a poſterioribus perhiberi. Non cum crimini beneficium alterius temporis ſubrogatur, ſed cum factum jure defenditur, ut ex eo aliquid commodi ſequeretur: nam ſi meritum alterius temporis, velut in compenſationis gratiam memoratur, ad deprecativam potius admovendum eſt qualitatem, quæ veniali ſpecie continetur: hæc vero rite ſe feciſſe contendit, ut Verris illa reſponſio: *Magno*, inquit, *decumas vendidi*: quod factum compenſat utilitate beneficii. In hac quippe parte facti confeſſio eſt, ſed immanitatem objectionis excludit * allegatio promerendi. At in illa criminis factique una confeſſio eſt: ſed aut ab animo ſeparatur, aut purgatione ceſſante ad humanitatis miſeranda reſpirat.

* alligatio.

Verum hæc qualitas venialis in bina aſſerta diſcernitur. In purgationem & deprecationem. Nam purgatio eſt, cum confeſſo facinore animum voluntatemque purgamus. Cujus modos tres eſſe non dubium, id eſt, imprudentiam, caſum, neceſſitatem. Imprudentia eſt, cum a voto, ſcientiaque noſtra aliquid dimovemus, *Quidam in venando jaculum intorſit in beluam, & hominem deliteſcentem retibus interemit*; quæ pars Error dicitur, atque ei ſubduntur, ignoratio, vinolentia, oblivio, fatuitas, dementia, cæteraque quæ errorem admittentis excuſant. Caſus vero culpam eventus exonerat: ut, *Qui cum victimis ad diem ſacrum non occurrerit fluminis incrementis.* Scelus autem neceſſitate commiſit, *qui præcepto ducis inſontem hominem jugulavit.* Inter quos modos hoc intereſt, quod imprudentia fallit, caſus prohibet, neceſſitas cogit. Deprecatio autem nihil cauſationis aſſociat, ſed in exorandi humilitatem, preceſque ſuſpirat. Cæteras quæſtiones, quas Status dicunt incidentes, advertant, qui talium didicerunt: ſicut interius demonſtrationem formet primæ vocis ingeſtio. Plerumque enim ſecunda vim intentionis incutiet, ut in hoc, *Viro forti præmium, quod volet,* qui fortiter fecit:

Digitized by Google

ſecit, petit præmium nuptias uxoris alienæ. In quo qui petit præmium, quia nullum putat e diverſo, nihil intendit, ſed maritus contradictor intendit, licet ſecundo loco videatur aſſurgere: cui per depulſionem vir fortis obſtabit, tanquam petitionem præ-accuſanti. mii, quod popoſcerat * accuſati præmium juſtum eſſe contendens, tanquam ſi factum aliquod jure tueretur.

Item quæſtiones legales, quas tanquam Status cauſis incidere memoravi, principalium quæſtionum intentione, vel depulſione non eadem regula percenſentur: quippe quæ in ſecunda conflictatione prorumpunt. Nam prima qualitati tribuitur: Igitur illa intentionis ac depulſionis regula in qualitatis prædicta parte turbatur.

De Examinatione, *id eſt*, Judiciali Genere.

Nunc *τὸ κρινόμενον*, quod Græci dicunt, conſequenter aſſumam. Nam cum intentio, & depulſio ſtatum conſtitutionemque ſignaret, ſi conjectura fuerit, Judicationi præbebit pariter rationem. Neque enim eſt quod poſſit ponderari judicio, niſi ipſa negatio: In qualitate vero, vel ſine alio loco quam ſtatus apparet, neceſſe eſt confeſſa depulſio facti habeat rationem, quam item accuſator infirmet, & velut ſecundaria quæſtio procreatur per infirmationem, impugnationemque rationis. Hic illud judicabile poſſe verſari: idque eſſe quod æſtimator juſti ratione perpendat, poſſe in quavis cauſa & omnes ſtatus exiſtere. Et multæ rationes, infirmationesque numeroſæ, perindeque judicationum ſemina copioſa: cum unum videlicet factum multiplici ratione defenditur, ut Tullius pro Milone: *Quod inſidiatorem, & quod hoſtem publicæ quietis occiderit.* In his igitur ille ſtatus potius apparebit, quem orator pro utilitate defenſionis ſumpſerit. Illa autem ratio ex oratoris plerunque aſtructione colapproba- tionis. ligitur. Tuncque velut rationes alii ſtatus emergent, ac ſic ad * probationes ſcriptura profertur.

Hinc Judicatio legalis orietur, cujus ſpecies ſunt quinque. Una eſt, cum ſcripto aliquid, plurave ambigua continentur: quæ a Græcis *ἀμφιβολογία* memoratur, ut ex communione nominis res plerunque confunditur, ut eſt iſtud: *Quidam taurum legavit*, quo nomine ſervum habuerat admodum precioſum. Verum illi hæres *taurum*, hoc eſt, bovem dedit, quia fecit nomen amphibolum quæſtionem. Item ex nominum diſtinctione per ſyllabam, ut qui habuerit propinquos duos: unum *Leſium* nomine, aliumque *Mileſium*, hæredemque conſtituens ſic locutus eſt: *Hæres eſto mi Leſi.* Qua diſtinctionis ambage certamen exortum, dum hæres *eſto mi*, diſtinguit, qui *Leſius* dicebatur. Alius vero continua nominis jugitate *Mileſium* dicit hæredem.

Sunt item modi quos dialectica comprehendit aſtructio. Item ſpecies ſcriptionalis eſt quæſtionis: quæ ex verbis & ſententia ſcriptionis emergit, ut in hoc: *Peregrinus murum ne aſcendat.* Quidam obſeſſa civitate conſcendit, hoſtemque dejecit. Arguitur hic reus legis ſententia, verbis nititur accuſator.

Tertium quæſtionis eſt genus, cum contrariæ leges utrinque ſecus colliduntur, ut in illo: *Mas templum Cereris ne ingrediatur.* Item, *qui parentibus opem non tulerit, puniatur. In templo Cereris vapulanti matri ingreſſus opem filius tulit. Accuſatur.* Facit hic conflictum diverſitas legum, quarum interpretatio colliditur, ut cui potius auſcultandum fuiſſet appareat.

Quarta

Quarta de * ſcripto quæſtio eſt, quæ dicitur ſyllogiſmus, cum ex eo quod ſcriptum eſt, aliud quoque quod non ſcriptum eſt argumentatione colligimus; ut in hoc: *Exulem intra fines deprebenſum liceat occidere.* Quidam inventum exulem verberavit: accuſatur: a defenſore colligitur, quod minus permiſſo ſit fieri debuiſſe. deſcriptio-nalis.

Huic inſunt modi quatuor. A ſimili, a conſequenti, a majore ad minus, a contrario. A ſimili ita, ut *quia patris interfector culleo inſuitur, hæc poena manere debeat matricidam.* A conſequenti ſic: *Tyrannicidæ præmium. Qui ſuaſit tyranno deponere dominatum, præmium petit. Colligit par eſſe meritum; quia reddidit libertatem.* A majore ad minus; ſupra dixi enim: *Si exulem permittitur jugulare, licet etiam verberare.* A contrario, *Si vir fortis meretur præmium, deſertor dignus eſt poena.* Finitiva ſupereſt quæſtio de ſcripti ambiguitate demanans, cum aliquod verbum in lege, vel teſtamento dubium eſt, & diffinitione clareſcit: ut, *nocte cum telo deprebenſum liceat occidere; quendam cum fuſte nocte deprebenſum magiſtratus occidit, reus eſt cædis: lege ſe quidem tuetur, ſed telum quid ſit inquiritur.* Quod quæſtionis genus hoc a principalibus differt ſtatibus, quia non de facto, unde orta cauſatio eſt, ſed de ſcripti tantum diffinitione diſquiritur. Diſcutitur igitur ab his legalibus ſtatus principales eſſe diſcretos, & hos incidentes dici. Illos autem a quibus cauſa naſcitur, vel conſtitutiones, vel ſtatus certius appellari.

De Genere Deliberativo.

IAm nunc decurſis conſtitutionibus, controverſias deliberativi & demonſtrativi generis videamus: Nam & cauſarum tria genera eſſe dubium non eſt, & in omni cauſa ſtatum debere verſari, licet in deliberativo quandam qualitatem negocialem conſiſtere, quod de futuro deliberat, exiſtimarint. Tamen ita qualitas plerunque cenſenda eſt, ut alii quoque ſtatus huic generi poſſe accidere non negentur. Nunc ſtatus in talibus ita reperiri poſſe firmamus, ut non ex intentionis depulſione, quemadmodum in conflictibus monſtratum eſt, regulam teneamus. Quid enim, aut quis intendet, vel ordine ſoluto perſuaſor, diſſuaſorve confligent, cum alterum deligere in aſtructionibus non vetemur. Sed tamen accuſatoris partes diſſuaſor videtur arripere: Qui enim inhoneſtum, vel inutile illud quod diſſuadet oſtendit, pro certo ipſum videtur accuſare negocium. Perſuaſor vero partes arripit defenſoris, & negocii tractatum qualibet objectione contrarietatis abſolvit. Ex quo & perſuaſor intendere, & diſſuaſor depellere memorandi. Ac ſi conflictione partium facta, ſtatus poterit apparere, ut in alia cauſa: *Crebro ad muros exercitu fugiente, deliberat imperator, utrum diruat muros.* Muros excindi cum dicit, nonne videtur ſi fecerit accuſare? Deinde graviter & ſeditioſe id exercitum perpeſſurum. In quo conjectura fiet de commotionis eventu. Ac mox ſi dicat: *Victoriam non vocandam, ſi præſidium civitatis exſcinditur*: Finis acceſſit. Diffiniendum quippe *Qualis ſtatus moenium victoriam faciat celebrari.* Tunc ſi diſſuaſor addat, *Sine conſilio ſenatus id fieri non debere*, Præſcriptio etiam videtur accedere. Certum eſt igitur & intentionem diſſuaſori jure ſignari, & deliberativi cunctos ſtatus promptius apparere. Sciendum tamen, ne diſſuaſor velut ſententiam dicens, prohibeat tanquam judex, cum ejus officium hoc ſit, ne faciat perſuadere inhoneſtæ rei, velut inutilis ratione monſtrata.

Digitized by Google

De Genere Demonstrativo.

IAm nunc in Demonſtrativo, quemadmodum ſtatus emergat non eſt facile memoratu: Iccirco quia non ſtatim laudem vituperatio conſectatur, ut quisquis laudabilis non eſt, vituperabilis habeatur, vel contra, qui vituperatione caruerit, laudibus faſtigetur, ut: *Si laudandus ex eo quis dicatur, quia homicidium non commiſit.* Eſt ergo medium nomen, quod privationem placuit memorari, propterea quia laude privatur, non confeſtim vituperationi permittitur, vel contra. Sic tamen ſtatus demonſtrativi generis apparet, cum laudatorem vituperatoremque conſtituens, & vituperatori acuſatoris intentionem, laudatori defenſoris partes adjunxeris. Aut illud ſubtilius conformatur, ut auditor inter laudem & vituperationem libratus, velut adverſanti loco ponatur. Non ènim antequam laudandum quenquam laudabilem demonſtraris, non illi talis intentio eſt, ut laudabilem nondum credat: Adverſum quam intentionem laudatori certamen eſt vel vituperatori, licet in ſuperiori aſtructione quidam c‹o›nflictus evidens approbetur: ut cum alius quempiam laudat, & alter accuſat, ut *Catonem Tullius laudans, & duobus voluminibus Cæſar accuſans.* Ex quo colligitur omnium cauſarum genera ſtatibus percenſenda.

Hoc reperto, naturam cauſæ diſcuties, quæ aut ſimplici quæſtione, aut multiplici continetur. Simplex eſt, cum unum quid in tota actione diſquiritur, ut *Clodium Milo ne jure necaverit?* Illud vero quod per judicationem poſteriore loco diſquiritur, *Uter utri inſidias compararit*, non eſt ſingulare, ſed junctum ex duplici conjectura, & quam Græci ἀντικατηγορίαν nominant: Sed incidens quæſtio, genus cauſæ facere non poteſt. Duplex tum ex rebus fit, ut pro Cælio, *De auro, & veneno:* Tum collatione, ut pro Roſcio, *Filius ne patrem, an inimici jugulaverint?* Multiplex vero ex pluribus quæſtionibus cauſa conſiſtit, ut repetundarum omnes Verrinæ: & pro Scauro, de Boſtaris nece, de Arinis uxore, & decimis tribus exquiritur.

Dehinc ductus cauſæ inſpiciendus eſt. Ductus autem eſt agendi per totam cauſam tenor ſub aliqua figura ſervatus. Sunt autem ductus quinque: Simplex, ſubtilis, figuratus, obliquus, mixtus. Simplex, cum non aliud eſt in agentis conſilio, aliud in verbis, ut: *Si bene meritum laudes, ac noxium accuſes.* Subtilis, cum aliud vult animus, aliud agit oratio, ut: *Quidam abdicat filium, quod amicos non habeat: hic non vere abdicat, ſed ut amicos habeat, terret.* Figuratus eſt, cum aperte quid dicere prohibet verecundia propter obſcoena, & ſignificatione alia, atque integumentis veſtita monſtratur. Obliquus eſt, cum metus impedit aliquid dicere libere, & per quoſdam faciendi cuniculos objiciènda monſtramus: Ut in hoc: *Tyrannus qui ſub abolitione tyrannidem poſuerat fortiter fecit, petit præmii nomine armorum arciſque cuſtodiam, Magiſtratus contradicunt.* Mixtus autem ex utroque componitur, cum & pudor & metus impedit libertatem, ut: *Tyrannus qui duos filios habuit, quorum uni uxor iniqua infamis fuit, cujus maritus ſe ſuſpendit, cogit alterum filium eandem ducere: Contradicit.* Hic non eſt inceſtum libere, nec tyrannidem poteſt objicere. Hi ſunt ductus artificioſe tractandi, & per totam orationem ſubtiliter diffundendi: qui a colore hoc ſeparantur, quod color in una tantum parte, ductus in tota cauſa ſervatur.

Ductus reperitur ex cauſativo litis, hoc eſt, ex re quæ controverſiam facit, quæ aut præteriti temporis eſt, ut: *An Ajacem Ulyſſes occiderit*, quæ ductum ſimplicem tenet: Aut ſi præſentis vel futuri temporis fuerit, omnes ductus admittit. Ergo ductus de conſilio naſcitur: Conſilium ex cauſativo litis exoritur: Cauſativum litis eſt, quod facit

Digitized by Google

facit dubitationem, ut in illo tyranni, Cauſativum litis eſt, quod *tyrannus cuſtodiam, & arcis poſtulat, & armorum.* Hunc ductum ſervatum teſtatur prima Philippica, quæ mira ſubtilitate dominatum Antonii latenter inſimulat, ut omnia dicens nil aſpere dixiſſe videatur.

De Argumentis.

His omnibus conquiſitis argumenta videnda ſunt, quibus ad quæſtionis ambiguum fides valeat adhiberi. Fides autem tribus fit modis: Conciliando, docendo, permovendo. Illa prior ethica, ſequens apodictica, tertia pathetica nominatur. Conciliatione licet in tota cauſa uti conveniat, tamen in principiis uberius inſiſtendum: & in commovendo maxime vigere debet epilogus: docere autem præ cæteris debet ipſa narratio, quanvis diluendis quæſtionibus objiciendiſque criminibus non diſſimilis operetur aſtructio. Nunc de argumentis incipiam.

De Argumentis *iterum.*

Argumentum eſt ratio, quæ rei dubiæ fidem facit. Res dubia eſt intentio, & depulſio, vel ratio & infirmatio rationis. Cum enim objeceris, *occidiſti*, ut doceas argumentatione & firmatione vis maxime cum negatur etiam ipſum *non occidi*, exigit argumentum: licet ad faciendam fidem etiam illa quæ inartificialia nominantur, debeant adhiberi, ut tabulæ, teſtimonia, quæſtiones, quæ poſt diſcutienda ſervabo. Nunc argumenta tractentur, quæ aut in negocio de quo agitur poſita ſunt, aut illud attingunt. In ipſo tum totum, tum pars ejus, tum nota, quam Græci ἐτυμολογίαν dicunt. Attingunt vero negocium, quæ ad id relativorum ratione dicuntur: Et ſunt numero tredecim: a conjugato, a genere, a forma vel ſpecie, a ſimili, a differenti, a contrario, a conjunctis, ab antecedentibus, a conſequentibus, a repugnantibus, a cauſis, ab effectis, a comparatione. Cujus ſunt partes tres, majora, minora, paria. Apparet in omnibus relativam eſſe rationem: Nam conjugatum alterum alteri nominatur, & genus & ſpecies ad ſe * relata fiunt. Ipſum etiam ſimile alicujus aſſimile eſt. Et omnes loci argumentorum non ex ſe, ſed ex alio nomen accipiunt. relativa.

De Diffinitione.

Igitur totum quod dubium diſcutitur, diffiniri primitus oportebit, & ſic argumenta tractare hoc modo. Sit res dubia, *Utrum utilis eloquentia videatur. Eloquentia* totum eſt. In toto igitur diffiniendum eſt ſic: *Eloquentia eſt bene dicendi ſcientia: Bene dicere autem utile eſt: utilis igitur eloquentia* Cui loco tractando ſubſidio eſt Dialectica, quam nuper audiſtis, per quam cognitum puto, quid ſit genus, quid ſpecies, vel differentia, proprium, accidens, cæteraque quæ ejus præcepta tenuerunt: tamen ut potero, hæc breviter, ſtrictimque percurram.

De Genere.

Genus eſto igitur ad multas ſpecies, differentiaſque notio pertinens, ut *animal* quod refertur ad hominem, pecudem, avem, piſcem, cæteraque, quæ non tantum numero, ſed etiam ſpecie diſparantur: quod alia aërea, alia aquatilia, terrenaque, alia rationabilia, alia rationis expertia, quæ ſub uno nomine collecta cum fuerint nomine generis appellantur.

De Specie.

Species eſt, quæ a genere pendens alia continet numero tantummodo diſcreta, ut *homo* continet & Demoſthenem & Ciceronem, quibus una ſpecies eſt, ſed numero diſtant.

De Differentia.

Differentia vero eſt ſufficiens quæſtioni diſcretio: ut ſi quæratur, inter hominem leonemque quid interſit, reſpondeatur, quod *homo mitis*, *leo ferus ſit:* quod quidem nec hominem a mitibus cæteris, nec leonem a feris aliis diſtinguit animalibus.

De Proprio.

PRoprium eſt, quod rem aliquam ab hominum communione diſcernit, ut *riſus*. Hoc enim non eſt homini commune cum cæteris.

De Accidente.

ACcidens eſt, quod in aliquo poſitum nec pars ejus eſt, nec ſeparari ab eodem poteſt, ut per ſe poſſit exiſtere, ut *color in corpore*, *in animo diſciplina*.

Argumentum a Parte.

A Parte vero argumentum, non ad totum probandum ducitur, ſed ad aliam partem quæ continet quæſtionem. Non enim probata pars totum probat, utpote ſi oculus videt, non ideo totum corpus videt, cum refutetur totum videre corpus: ſed dialecticus iſte tractus eſt. Nunc quemadmodum argumentum a parte ad partem ſumatur, oſtendam: *Si pedes, ſi brachia tueri debemus, utique oculos diligentius aſſervare.* Cujus argumenti loco incurrere aliquando & aliud poteſt, qui a majore ad minus ducitur: Nec tamen ideo principalis argumenti ratio perturbatur, quia geminari aliquantum argumenti natura permittit. Hoc ſæpe contingere & in figuris ſolet, de quibus poſtea nobis erit dicendum.

Fit nonnunquam & in hoc modo partibus argumentum, cum inducta partitione, & propoſitis partibus pluribus, cæteris refutatis, aliquam concludimus partem, in qua ſit quæſtio conſtituta, ut ſi dicas: *Equum hunc quem habes, aut emiſti, aut dono accepiſti, aut natus eſt domi, aut furatus es. Non autem emiſti, nec dono tibi datus eſt, neque natus eſt domi, furatus es igitur.*

A Nota *vel* Etymologia.

A Nota, vel Etymologia, ut Græci dicunt, ſumimus argumentum ſic: *Si conſul eſt, qui conſulit reipublicæ, quid aliud Tullius fecit, cum affecit ſupplicio conjuratos?* Quo in loco originem vocabuli tantum oportet attendere.

De Negocio.

AB his vero quæ negocium videntur attingere, argumenta ducuntur hoc modo. Primum a conjugatis, quo uno nomine propoſito principali, per ejus derivationem caſu aut tempore commutato aliquid approbamus, ut: *Si pietas virtus eſt, quod pie factum eſt, laudari oportet.* Conſtat enim laudabilem eſſe virtutem. Qui locus a ſuperiore hoc differt, quia aliud eſt unde nomen impoſitum fuerit perſcrutari: aliud per cognationem verbi ab alio deflexi argumenti vim ſumere.

A Genere ad Speciem.

A Genere autem, cum quod in toto valet ad ſpeciem quoque deducitur, ut: *Si varium, & mutabile quiddam eſt fœmina, Dido etiam varia, mutabiliſque videatur, poſſitque ex amore in odium commutari.* Hac ratione illud Ciceronis aſtruitur. *Nam cum omnium provinciarum ſociorumque rationem diligenter habere debeatis, tum præcipue*

Digitized by Google

cipue Siciliæ o Judices. Hunc locum ille a toto videtur imitari. Sed intereſt illud, quod in illo a diffinitione, hic ab ipſa ratione, qua genus eſt, argumenta ducuntur. Et quod in genere totum eſt, quod totum diviſione perit, genus manet etiam partibus diſtributum.

A SPECIE *vel* A FORMA.

A Specie, vel a forma ducitur argumentum, ut fidem generali faciat quæſtioni, ut CICERO *in Philipp. Eſt quædam actio lex.* Actum enim genus eſt legis, quod a ſpecie, id eſt, lege lata a Cæſare comprobatum eſt. Quod item confirmat a ſimilibus: *Quare acta Gracchi, leges Semproniæ proferentur: Quare Syllæ, Corneliæ.*

A SIMILI.

A Simili per ſe, *Ut Helena Trojanis, ſic * civilibus bellis ſemen tu fuiſti.* Item, *ut ſæpe homines agri morbo gravi, cum æſtu, febrique jactantur, &c.* Huic diſſimilitudo contraria eſt, quæ a Cicerone differentia nominatur: quæ res inter ſe diviſas, non adverſas oſtendit: cujus CICERO ponit Exemplum *in Verrem: Sed tu idem feciſſeris æſtimandus, ſi eodem conſilio feciſti.* Hoc & in perſonis oſtenditur, & in rebus, & in tempore, & in locis, & in aliis quæ nunc memorare longiſſimum eſt. civib. belli.

A CONTRARIO.

A Contrario, ut vita, & mors, ex quibus TERENTIUS ſic: *Nam ſi illum objurges, vitæ qui auxilium tulit, quid facies illi, qui dederit damnum aut malum?* CICERO (*tertio Philippicarum contra Antonium* econtrario argumentatur dicens: *) *Si ille Conſul fuſtuarium meruerit, legiones quid, quæ Conſulem reliquerunt?* *Al.* hæc deſunt.

A CONJUNCTIS.

A Conjunctis autem fides petitur, cum quæ ſingula infirma ſunt, ea conjuncta vim veritatis aſſumunt; ut ſi quid accedit, ut *tenuis antea fuerit: quid ſi, ut avarus? quid ſi, ut audax? quid ſi, ut ejus, qui occiſus eſt inimicus?* ſingula hæc, quia non ſufficiunt, iccirco congregata ponuntur, ut ex multis junctis res aliqua confirmetur.

AB ANTECEDENTIBUS.

AB Antecedentibus ſicut CICERO: *Cum ille non dubitaverit aperire quid cogitaverit, vos poteſtis dubitare quid fecerit?* Præceſſit enim prædictio, ubi eſt argumentum: ſecutum eſt factum, unde eſt quæſtio.

A CONSEQUENTIBUS.

A Conſequentibus vero converſim, ut quæſtio in antecedentibus ſit, argumentum in ſequentibus, hoc modo, ut ſi hoc ſecutum eſt, illud præceſſerit, ut: *Si peperit, cum viro concubuit.* Exemplum de *Verrinis*: *Si finem edicto prætoris afferunt Kalendæ Januariæ, cur non initium quoque naſcitur a Kalendis Januariis?*

A REPUGNANTIBUS.

A Repugnantibus argumentum eſt, cum oſtenditur duo ſibi cohærere non poſſe. Verbi cauſa, *ut & paraſitus quis ſit, & ridiculus non ſit*, quæ per negationem ſimul eſſe non poſſe, prædicantur hoc modo: *Non & paraſitus eſt * gnatho, & ridiculus non eſt.* Ejus loci exemplum eſt in re magis ipſa, quam forma verborum: *Is igitur non modo a te periculo liberatus, ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi ſua te interficere voluiſſe.* Et in *Cornelia prima*, repugnare dicit, ut: *Diviſores quos honoris ſui miniſtros eſſe voluerat, lege ambitus vellet affligere.* gannio.

A CAUSIS.

CAuſarum locus late patet, & multa diſputatione tractatur. Sed nunc formam ejus ſatis fuerit demonſtrare ſub hoc exemplo: *Sed cum ob tua decreta, ob judicia, ob imperia dabantur: non eſt ita quærendum cujus manu numerarentur, ſed cujus injuria congererentur.* Sic & VIRGILIUS: *Mene fugis?*

AB EFFECTIS.

AB Effectis fit argumentum, cum in cauſa dubitatio eſt, ut: *Fatum probetur ex eo, quod homines etiam inviti ſervabantur in vita.* Fatum enim eſt cauſa vel vitæ vel mortis. Illa vero effecta ſunt fati vivere poſſe, vel mori. Cicero hinc probat Auli Hircii vitam. *Auli Hircii vita populo cara eſt, quod ei populus plaudit.* Hoc & VIRGILIUS: *Degeneres animos timor arguit.* Nam timor eſt cauſa ut degener ſit animus, quod timoris effectus eſt.

A COMPARATIONE MAJORUM.

A Comparatione majorum: *Quis dubitet a Siculis petiſſe pecuniam Verrem, cum a Marco Octavio Ligure poſtularet?* VIRGILIUS.

Tu potes unanimes armare in prælia fratres.

Ex hoc utique probat, & alienos poſſe, quod minus eſt. TERENT. *Nam qui mentiri, aut fallere inſtituerit, patrem aut matrem, tanto magis audebit & cæteros.*

A MINORUM COMPARATIONE.

A Minorum comparatione, ut eſt: *Publ. Scipio Pontifex Maximus Tiberium Grac. mediocriter labefactantem ſtatum Reipublicæ privatus interfecit.* Deinde jungit quæſtionem, ubi modus eſt quidam: *Catilinam orbem terræ cæde atque incendiis vaſtare cupientem, nos conſules perferremus?* Ex hoc TERENT. loco illud: *Hic parvæ conſuetudinis cauſa hujus mortem tam fert familiariter.*

A PARIUM COMPARATIONE.

A Parium comparatione. CICERO: *Et ſi non minus jucundi atque illuſtres ſunt hi dies quibus naſcimur.* Et in Piſonem: *Nihil intereſt utrum ipſe conſul improbis concionibus, pernicioſis legibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.*

His igitur breviter demonſtratis, illa quæ non excogitantur ab Oratore, ſed a cauſa, aut a reis ſuggeruntur, in tribus (ut diximus) rebus poſita ſunt. In ſcriptura, ut *tabularum*. In auctoritate, ut *teſtium*. In neceſſitate, ut *tormentorum*.

A SCRIPTO.

A Scripto argumentum petitur, cum ad dubiæ rei probationem, vel chirographum, vel teſtamentum tranſactionis, aut tabulæ recitantur: cæteraque hujuſmodi, quæ ita nota ſunt, ut exempla de oratione non quærant.

AB AUCTORITATE ET TESTIMONIO.

AB Auctoritate vero, ut: *Africanum dixiſſe jure cæſum eſſe Tiberium Gracchum:* Aut cum teſtimonium, quo veritas nudetur affertur: ut, *Cn. Pompejum demiſſo frumento celeriter teſtem nobis orator inducit.* Auctoritas igitur, aut indicantis, aut teſtis eſt. Huic parti adjunguntur oracula, cæteraque id genus.

A NECESSITATE.

NEceſſitas vero dat fidem ex tormentis, aut ſomno, aut furore, aut vinolentia, quæ vocem alicujus rei extorquet invitis. Quæ omnia cum ad conjecturam cauſa, perſona, facto adducuntur, id eſt, ipſo teſtimonio, vel confeſſione, vel ſcripto

capiunt

capiunt fidem vel amittunt. Nam nec cauſa dicentis attenditur, & perſona tractatur: & ipſi ſcripturæ ſecum, aut cum cauſa qualitas comparatur.

De Conciliatione Animorum.

SEquitur, ut ad ea quæ conciliant, aut permovent auditores, intentionem ſuam flectat aſſertor, quoniam ad fidem faciendam hæc quoque pertinere prædiximus. Conciliantur igitur animi, tum perſonæ, tum rei dignitate. Perſonæ, aut auditoris, aut Rei vel ipſius oratoris, aut adverſarii. Auditoris ſic: *Qualem te antea publica rei præbuiſti, cum huic eidem quæſtioni judex præeſſes, talem te nobis, & populo Romano hoc tempore impartias.* Rei vero, ut pro Dejotaro: *Quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebam pro perpetuis ejus in noſtram rempublicam meritis.* Oratoris vero cum de ſe non ſuperbe, ſed moderate loquitur; quale eſt iſtud: *Cum Quæſtor in Sicilia fuiſſem o Judices, itaque ex ea provincia deceſſiſſem, ut Siculis omnibus*, &c. Sed hæc plenius in exordiorum præceptis ediſſeram. Ab adverſarii vero perſona conciliatio fit, dum illius iniquitate aut arrogantia demonſtrata noſtra modeſtia commendatur. Sed hæc poſterius, & in principiis: quanquam nunc non orationis partes, ſed dicendi formas & faciendæ fidei ſpecies numeramus: quo loco patheticæ quoque dictionis attendimus facultatem, cujus vis vel in epilogis maxime continetur. * Mea primordia quidem apud veteres hac animorum permotione cavere, quod tunc demonſtrabitur, cum ordiendi præcepta tractabimus. Interim generatim, quibus mentes affectibus incitentur, nulla partium diffinitione ſignabo. *Al.* Nec mea.

De Commotione Animorum.

COmmoventur igitur auditores, aut miſeratione, aut odio, aut invidia, aut metu, aut ſpe, aut ira, cæteriſque ſimilibus.

Miſeratione, cum calamitates alicujus magno dolore tractamus: Cum iniquitatem temporis vel periculi magnitudinem memoramus, ut in ſeptima *Verrinarum*: *Patros hi quos vidi*, &c.

Ab odio, cum adverſarii factum, vel viris bonis, vel judicibus oſtenditur execrandum, ut: *Cum judicum corruptio docetur a Verre jactari.* Item: *Cum in avaritia, ſcelere, perjurio vos ſui ſimiles eſſe arbitratur.*

Invidia eſt, quæ quodam livore inficit auditores; ut eſt: *Quod ad tuam ipſius amicitiam cæterorumque hominum magnorum, atque nobilium, faciliorem aditum iſtius habet nequitia, & audacia, quam cujuſquam noſtrum virtus, & integritas.* Item: *Iſtum rebus omnibus undique ereptis, impune eludentem circumfluere, & abundare.*

Poteſt quidem & illa res auditorum mentes incendere, ut ſi alicujus exaggeres tyrannicum ſpiritum, aut potentiam non ferendam.

Metum vero excitari vel propriis, vel communibus periculis. Propriis, ut: *Hoc eſt judicium, in quo vos de reo; Populus Romanus de vobis judicabit.* Communibus autem, ut eſt: *Videor mihi videre hanc urbem lucem orbis terrarum, arcem omnium gentium ſubito uno incendio concidentem.*

Spe quoque animi perturbantur, cum beneficia, aut obſequia promittuntur, ut cum fidem Milonis Pompejo pollicetur, &: *Cælii in omni vita ſervitium obſtrictum vobis ac liberis habebitis.*

Ira etiam vehementer animos turbat, ut cum exaggerat, & exclamat Tullius in curia ſedere ſocios Catilinæ: *O dii immortales ubi nam gentium ſumus? Quæ Reſpublica hic habetur? In qua urbe vivimus? hic, hic*, &c.

Similes

Digitized by Google

Similes alii permiſcentur affectus, qui cum ad perſuadendum plurimum valeant, extra cauſam tamen ſunt, nec apparere in Oratore manifeſtius debent, ne inſidiis judicem capere, non ratione deducere videatur.

De Dispositione.

His igitur ad fidem faciendam prudenter inventis, ordo rerum eſt ſociandus, quæ pars diſpoſitio vocitatur, qua quid dicendum, quove loco, quid penitus omittendum, quomodo etiam, & quando, & ubi, prudenter inſpicimus. Duplex igitur hujus partis eſt ratio: Aut enim naturalis eſt ordo, aut oratoris artificio comparatur: Naturalis cum poſt principium, Narratio, Partitio, Propoſitio, Argumentatio, Concluſio, Epiloguſque conſequitur: Artificio oratoris, cum per membra orationis quæ dicenda ſunt digerimus. Et hoc ex cauſæ utilitate, non ex temporis ſerie coaptamus: ut pro Milone factum, cum quæſtiones quaſdam ante narrationem, ut præjudicia refutaret, induxit, quod non ex ordine naturæ, ſed ex cauſæ utilitate mutavit: Et pro Cornelio primo refutata ſunt crimina quæ ſecuta ſunt tribunatum; poſt ad ipſum tribunatum recurſus eſt factus: Quæ diſpoſitio artificialis, ut diximus, nominatur. In Verrem autem, naturalem temporum ordinem tenuit, ut primum quæſturam, tum legationem, deinde duas ei præturas objiceret, ſervata temporum ratione: quam niſi cauſæ repugnet utilitas neceſſario proſequemur. At ubi majora quæque potiſſimum & invidioſiora purganda ſunt, ab his ſumitur refutationis exordium. Pro Cluentio conjecturæ partibus expeditis ad præſcriptionem legis acceſſit, ordine videlicet commutato, ne ſi Cluentium legis aſſertione non defenderet, fugere cauſam diffidentia videretur.

De Elocutione.

Duabus his officii partibus abſolutis, Elocutionis cura eſt intimanda: Quæ cum conſtet in ſingulorum animadverſione verborum, hoc ab eloquentiæ nomine ſeparatur, quod illa totius operis oratorii virtus eſt; hæc pars habetur officii; cujus Cicero duo quaſi fundamenta, duo dicit eſſe faſtigia. Fundamenta ſunt, Latine loqui, planeque dicere: quorum unum Grammatice loquente didiciſtis, cum ejus vobis inſinuata eſt ſubtilitas. Faſtigia vero ſunt copioſe ornateque dicere, quod non ingenii, ſed laboris eſt maximi, exercitatione etiam diuturna, qua non ſolum uberior, ſed illuſtrior quoque facultas exquiritur.

Hujus rei duplex ratio eſt. Una, qua in ſingulis verbis lumen appareat: Altera, ut dignitas eloquendi copulationis ipſius decore ſervetur. In ſingulis vero, aut proprium, aut translatum * mutatumque conquiritur. Propria ſunt vetuſta præcipue: Nam tum, cum proceres vel neſcirent hæc dicendi ornamenta vel appetere non auderent, propriis utebantur. Sed quia verborum veterum jam exolevit uſus, non ſunt audacius uſurpanda illa quæ cum ætate mutata ſunt. Itaque *bahucinari*, *& cerritum*, *& caperatum*, ſimiliaque prætereuntes utemur his, quæ conſuetudo recipiet: Nec tamen ſordidis: niſi cum rei ſententiæque vis exigit, ut Cicero volens crudelitatis invidiam facere ait: *Gurgulionibus * ejectis reliquerunt, & virgis plebem Romanam concidere:* Nec indecore Virgilius vitandæ humilitatis aucupio *lychnos*, pro *lucernis* ait.

al. mutuatumque.

al. exactis.

Quod ſi ſua res propria verba non habeat, novanda ſunt, aut alienis utendum. Novantur autem duobis modis verba, aut quadam fictione verborum, aut declinatione præſumpta, aut duorum quæ uſitata ſunt conjunctione compoſita. Finguntur maxime, cum transferimus, ut qui *ποιότητα qualitatem* eſſe dixerunt; Quod nomen nunquam fue-

fuerat in Latinis, quo & auribus temperandum, & inſolentia fugienda, quam vitans Cicero *Soterem*, *ſalvatorem*, noluit nominare. Et ait, *Qui ſalutem dedit.* Illud enim nimis inſolens videbatur.

Derivatione quoque fiunt verba, quæ Grammatici paragoga nominarunt, ut dicimus: *Florea rura*, &: *campique virentes oſſibus albent*, quod ſatis criſpa inflexione Horatius *albicant* dixit. His plerunque Grammatice utitur: licet Tullius *glandiferas poſſeſſiones* dicat, & *grandiloquos oratores.*

Huic diligentiæ ſubjungitur translatorum cura verborum, cùm res aut ſua non invenit verba, aut cum volumus ſplendidius aliquid explicari. Ergo aut inopia, aut decoris cauſa transferuntur: Inopiæ, cum dicimus *gemmare vitem*, & *luxuriare ſegetes*, *lætaſque* perhibemus; deſunt enim propria, & commodantur aſcita: Decoris vero, ut *bellum ſubito exarſit*. cum potuerit dici, *extitit*. Et item, poſſumus ab omnibus ſenſibus mutuari, ut ab oculis *lux libertatis*, & *odor legum*. Et: *Silent leges inter arma*. Et a guſtu: *O nomen dulcis libertatis*. Verum non debet hæc translatorum, alienorumque verborum affectatio ſine moderatione captari. Nec longe petita debent eſſe translata, ut ſi dicas, *Luxurioſam Charybdim*. Vitandum quoque ne turpis ſit ſimilitudinis uſurpatio, ut ſi dicas: *Caſtratam Africam*, *mortuam rempublicam*, aut *Clodium ſtercus Senatus*. In hoc genere transferendi etiam allegoriam poëtæ præcipue nexuerunt. Et CICERO, cum dicit: *Senatum a gubernaculis dejeciſſes: populum Romanum e navi exturbaſſes. Ipſe archipirata * grege prædonum impuriſſimorum pleniſſimis velis navigares.* Et in Piſonem, ut: *qui in maximis tempeſtatibus, ac fluctibus Reipublicæ navim gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuæ nubeculam, & collegæ tui contaminatum ſpiritum pertimeſcerem?* Uſurpatis ergo hæc ſimiliter pluribus verbis elocutus eſt, quæ ſuis fortaſſe anguſtius, aut humilius diceret. Item translata quodammodo ſunt, quæ aut ex parte totum, aut ex toto partem, aut ex uno plures monſtrant, aut ex pluribus ſingula. Ex parte totum, ut: *In puppim ferit unda*. Aut: *me iiſdem parietibus tuto eſſe tecum*, pro *eadem domo*. Hunc Tropum Metonymiam Grammatici memoraverunt, Catachreſin etiam Græci, quam nos abuſionem dicimus, ut cum perhibemus *naturam deorum* pro *ſubſtantia*.

al. cum grege.

In conjunctis vero verbis orationiſque contextu ſervanda ſunt hæc, ut conſtructio * coaugmentata, & concluſio perfecta proveniat, & quodam ſchemate dictio venuſtetur.

al. coagmentata.

Jam compoſitionis præcepta percurram, cujus vitium maximum eſt, hiulcas, & aſperas voces, frenos etiam, jotaciſmos, metaciſmos, labdaciſmos, homoeopropheron, dyſpropheron & polyſigma non vitare, vel cujuslibet literæ aſſiduitatem in odium, in peritiam, ut: *Sale ſaxa ſonabant*: Et: *Caſus Caſſandra canebat*.

Metaciſmus eſt cum verborum conjunctio *M* literæ aſſiduitate colliditur, ut ſi dicas *Mammam ipſam amo*, *quaſi meam animam*.

Labdaciſmus eſt, ubi *L* plurimum diſſonat, ut ſi dicas: *Sol & Luna luce lucebant alba levi lactea*. Jotaciſmus, ut ſi dicas: *Junio Juno Jovis jure iraſcitur*.

Polyſigma, ubi *S* litera crebrius geminatur: *Soſia in ſolario ſoleas ſarciebat ſuas*.

Homoepropheron eſt, cum dicitur: *O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti*.

Dyſpropheron, ut ſi quis dicat, *perſuaſitrices*, *præſtigiatrices atque inductrices tygres*.

Aſperæ inter penultimam, ultimamque verborum maxime vitandæ, cujus ex-

 emplum

emplum eſt, ut ſi dicas: *Phaleras ablatas gratis*, aut: *ſi juret auriga per lora, per flagella, per frena.*

Hiulcæ ſunt, cum in ea parte quam diximus, ſimiles vocales ac ſimiliter longæ, colliſam hiantemque ſtructuram faciant, ut ſi quis dicat, *Suſcepiſſe ſe liberos ſecundo omine.* Et ut Tullius pro Milone ait, *Auctoritate publica armare.* Quod quidem artem diſſimulans plerunque appetit voluntate.

Vitandum ſimiliter ne in eodem loco tres aut quatuor longas breveſque continue ponamus, neve in notiſſimos verſus, & maxime heroicos ſtructura fundatur, Jambicoſque verſus: quamvis eos Cicero non evitet, cum dicit: *Senatus hæc intelligit, conſul videt;* & heroici verſus finem, vel initium non declinet: cum dicit: *O miſerum cui peccare licebat.* Et in Academicis: *Latent iſta omnia Varro magis obſcurata & circumfuſa tenebris:* Et in Verrinis plenum verſum una quidem ſyllaba mutilum fudit, cum dicit:

Cum loquerer tanti fletus, gemituſque fiebant.

Nec finem vitavit elegiaci, ſicut ati: *Oderat ille bonos.* Incurrit etiam in hendecaſyllabi phaleucii petulantiam dum dicit: *Succeſſit tibi Lucius Metellus:* Hic tamen vir & longo opere & ipſa ſui majeſtate defenditur. Cæterum in clauſulis vitioſiſſimum reperitur. Animadvertendum autem ne cum ſimilitudinem verſus effugimus, bonam clauſulam tranſeamus, ut ſi timeas dicere, *ſtrepitumque plagarum*, cum *pla* longa ſit, & bonam clauſulam fecerit.

Vitandum etiam in eodem loco cacophaton vel interpoſitione, vel commutatione verborum. Inhoneſta enim exempla ſunt, ut: *Arrige aures Pamphile.* Atque, *erepta virginis ira*: In his enim ſordeſcit oratio. Vitandi etiam freni, qui fiunt ex aſperrimis literis in unum concurrentibus, ut eſt illud Terentii in Hecyra: *Perpol quam paucos reperias meretricibus fideles evenire amatores Syra?* Et ab iiſdem literis incipientia, ut eſt: *Non fuit iſtud judicium judicii ſimile judices.* Et in eadem deſinentia, ut *fortiſſimorum, proximorum, fideliſſimorumque ſociorum*, in eodem vitio habentur. Item penitus fugiendum breves ſyllabas continuare quamplures, ut eſt iſtud Sereni: *Peritavit avipedis animula leporis.*

De Pedibus.

His breviter intimatis pedes ſunt aſſerendi, quibus clauſulæ decenter aptentur: quos quidem Cicero quadam permixta confuſione perturbat, dum dicit, modo ditrochæo ionicum concludendum, modo pæonem primum probat incipientibus, modo finientibus, modo dochimum, qui conſtat ex brevi, duabus longis, brevi & longa: cujus exemplum poſuit: *Amicos tenes:* Item amphimacrum pedem, & rurſus dactylicum numerum laudat: modo anapæſticum, modo * deuteriambum laudat, nec tamen certa * ſcientia eſt. Ego tamen compendioſiora percurram, ut in hac ſylva quibusdam videar præire tramitibus.

al. dithyrambum.
al. ſententia,

De Monosyllabis.

In monoſyllabis inſpiciendum eſt, utrum finalis longa breviſne ſit. Si enim longa eſt, præire debet trochæus, ut eſt illud Ciceronis: *Non ſcripta, ſed nata lex.* Aut *debet eſſe legum in republica prima vox;* quæ tamen pendente ſenſui apta concluſio. At vero ſi brevis fuerit monoſyllaba, jambus aut anapæſtus antecedat, ut ait Salluſtius: *Tota autem inſula modica, & cultibus inanis eſt.* Brevem vero brevis, aut longam longa, non ſine vituperatione ſectatur, ut ſi dicas, *Iſta res mea eſt:* aut contra, quod Cicero

pro

Digitized by Google

pro *Ligario: Non tu eum patria privare, qua caret: ſed vita vis.* Quod voluntate orator non errore compoſuit. Verum hoc de monoſyllabo ſuperius præceptum in colo melius collocamus, aut commate, non in fine ſententiæ.

De Diſſyllabis.

Diſſyllaba vero jambico numero non jure clauduntur, ſed ſi penultimus ſpondæus, mox jambus aptetur, ut ſi dicas: *Tenui ſervos meos.* Aut pyrrichius pro jambo, ut: *Conſul videt.* At bona clauſula eſt ex Jambo & ſpondæo, vel ultimo trochæo, ut ſi quis dicat: *Patria continet bonos cives*, vel: *aſſerit caput legis.* Cavendum eſt autem, ne aut duo jambi, aut jambus & pyrrichius in fine ponantur, ut ſi quis dicat *pugnare juvenes * pro parentibus ſuis.* Cavendum etiam, ne pyrrichius poſt pyrrichium veniat, & quatuor breves faciat, ut ſi quis dicat: *perdidi bona mea:* Aut poſt pyrrichium trochæus, ſpondæusve, ut ſi dicas: *Conqueritur ſua * fata:* aut *imputat ſibi demens.* Sed & trochæus & jambus, vel pro jambo poſt trochæum pyrrichius, malam clauſulam faciunt. Hunc enim finem elegiaci pentametri turpiter reddit. Quid enim intereſt, utrum dicas, *omnia nempe vides*, an vero dicas, *Aſpice facta mea.* Bene autem ponuntur, vel trochæi, vel trochæus & ſpondæus in fine clauſulæ, ut ſi quis dicat: *Hæc eſt bonorum civium magna cura*, aut: *hæc ſunt, quæ maximi principes ſola curant.*

al. propepe-rantibus ſuis parentibus.

al. facta.

De Triſyllabis.

Triſyllabis clauſulam terminantibus lex eſt, ſi modo eam velis molliter fluere, ut trochæo præcedente penultimam Moloſſus ſubſequatur, ſive longam habeat noviſſimam ſyllabam, ſive brevem jure metrico, ut illud eſt Tullii: *Mare fluctuantibus, littus ejectis.* Fit autem peſſima clauſula, ſi pro trochæo penultimo ſpondæum prælocaveris, ut ſi dicas: *Mare fluctuantibus rupes ejectis:* Item peſſima, ſi pro trochæo pyrrichium præmiſeris, ut ſi dicas: *Mare fluctuantibus, * apis ejectis.* Item vitioſa eſt concluſio, ſi noviſſimi moloſſi prima ſyllaba brevis fiat, quamvis trochæo rite præmiſſo. Tunc enim heroicum comma naſcitur, ut ſi quis dicat: *littus amicis.* Item bona clauſula fit, ſi pro noviſſimo moloſſo ionicus minor ponatur poſt trochæum, ut ſi dicas: *Mare fluctuantibus, littus agitanti.* Sed in hac clauſula cavendum, ne pro trochæo penultimo ſpondæus ponatur: nam tunc ſi ſolveris tertiam moloſſi, in vitium cadis, in quale incidit Cicero, cum dicit: *Si te ſemel ad meas capſas admiſero.* Si autem penultimo trochæo mediam moloſſi ſolveris, pulchram clauſulam feceris, ut ſi dicas: *Littus Æmiliæ.* Item trochæo penultimo pulchre etiam tertia moloſſi reſolvitur, ut ſi dicas: *Littus æquabile.* Item ſi trochæi penultimi longam ſolveris, & primam moloſſi ultimi, fit elegans clauſula, ut eſt: *curas regere animorum.*

al. aper.

Sententiarum *autem* Figuræ *hæ ſunt.*

Ironia eſt ſimulatio, in qua aliud verbis ſignificamus, aliud re ipſa ſentimus, ut eſt principium pro Ligario: *Novum crimen C. Cæſar.*

Paralepſis eſt præteritio, cum prætermittentes quædam, nihilominus dicimus.

Apoſtrophe eſt in aliquem diſtricta converſio, frequens apud Ciceronem ac nobilis figura. Hæc eſt, cum in aliquem ſic convertimus actionem, ut ex ea judices doceamus.

Diaporeſis eſt addubitatio, qua figura utimur, cum veluti dubitantes ab ipſis judicibus inchoamenti conſilium poſtulamus, ut pro Cluentio: *Equidem quo me ver-*

Digitized by Google

tam, judices, neſcio. Et pro Cornelio: *Pugnem contra nobiliſſimorum hominum ſtudia, conſilia rationeſque eorum aperiam*, &c.

Erotema eſt interrogatio, qua figura utimur cum interrogando aliquid coacervamus, & exaggeramus ejus invidiam.

Pyſma eſt quæſitum, quæ figura a ſuperiore eo differt, quod interroganti una voce tantum reſponderi poteſt: quæſtio autem niſi pluribus reſponderi non poteſt, ut cum dicimus: *qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis parata erunt? Quis erit, qui ſubvenire velit, cum tam acerbe ſocios tractaverimus?*

Diatypoſis eſt deſcriptio vel deformatio, cum rebus perſoniſque ſubjectis, & formas ipſas & habitus exprimimus, ut Tullius pro Milone: *Si hæc tunc geſta audiſtis, facta videritis & Milonem in rheda ſedentem penulatum cum uxore: item Clodium cum equo & delectis villa egredientem*, &c.

Antiſagoge contraria inductio. Hæc figura eſt, cum aliquid difficile eſt, & contrarium conferimus, ut Cicero de rege Ptolemæo: *Difficilis ratio belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis.*

Diaſyſmos eſt elevatio vel impreſſio. In hac laudantes, quæ dicuntur ab adverſariis diſſolvimus: qualis eſt in Mureniana totus ille in Sulpicium locus de jure civili.

al. tranſmutatio. Metatheſis eſt * tranſmotio quædam, hoc eſt, cum rem a nobis alio tranſmovemus, ſed non ita ut ibi totam cauſam conſtituamus, alioquin ſtatus incipit eſſe, non figura.

Quot Modis fiat Elocutio.

HActenus de ſententiarum figuris, nunc ad elocutionum figuras tranſeamus. Sed volo breviter memorare, quot genera ſint elocutionis quotque modis ea utendum ſit. Eſt igitur familiaris omnis narrationis generi, quam Græci ἐπίμονον λέξιν appellant: quæ ita connectitur, ut ſuperiorem ſemper proxima * ſequatur: & hiſtoriæ convenit, & narrationi, & non converſum, neque circumſcriptum eloquendi genus deſiderat, ſed diffuſum atque continuum, ut illa ſunt in Miloniana: *Occidi, occidi non Spurium Melium, quod annonæ levandæ jacturis*, & cætera.

al. conſequatur.

Eſt alia quam Græci περίοδον appellant, quæ ſententiam quadam circumſcriptione definit, atque determinat. Quale eſt in Cecinniana: *Si quantum in agris, locisque deſertis audacia poteſt, tantum in foro judiciisque impudentia valeret, non minus nunc Aulus Cecinna cederet Sexti * Ebuci impudentiæ, quantum in vi faciunda ceſſit audaciæ.* Quæ multis conſtat ex membris, quæ κῶλα Græci dicunt: & ex cæſis, quæ κόμματα appellant.

al. Ibuti.

Membrum eſt pars orationis ex pluribus verbis abſolute aliquid ſignificans, hoc modo: *Etſi vereor judices, ne turpe ſit pro fortiſſimo viro dicere incipientem timere.*

Cæſum autem eſt pars orationis ex duobus, aut pluribus verbis, dum quicquam abſolute ſignificamus: quanquam cæſam orationem dicamus, cum ſingula verba quodvis ſignificantia proferuntur, ut eſt, *Quis eſt Lolli, cui ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt? Quis eſt ille Lollius, armiger Catilinæ, ſtipator tui corporis, concitator tabernariorum, percuſſor, lapidator curiæ?* Et in Verrinis: *Comites illi delecti manus erant tuæ: Accenſi, medici, aruſpices, ſcribæ, tuæ erant manus.* Verum ſuperior periodus conſtat ex duobus membris, & ex tribus & ex quatuor, interdum & ſex. Quamvis ex uno membro putent nonnulli poſſe compleri, quem μονόκωλον περίοδον appellant, cum ſit colon potius. Optima igitur oratio fiet, ſi nunc ex ambitu periodico, nunc ex illa conti-

continuatione perpetuæ elocutionis aptetur, nonnullisque cæſis interrupta cum fuerit, aliquando colo * conſociet. *al. conſentiet.*

Differt autem figura locutionis a figura ſententiæ, hoc, quod ſententiæ figura immutato verborum ordine manere poteſt: at vero figura elocutionis ipſo verborum mutato ordine manere non poterit, quamvis plerumque fieri poteſt, ut ſententiæ figuræ conjungantur cum elocutionis figura, ut in Ironia, quæ figura eſt ſententiæ, Epanaphora permiſcetur; quæ eſt elocutionis.

De Figuris Elocutionis.

Sunt igitur figuræ elocutionis, aliæ ad ornandum tantum, & quaſi ad pingendam orationem commodatæ: aliæ vero ad ſignificationis vim intimandam, quibus nunc utimur.

Antitheton, id eſt, compoſitum ex contrariis, cum verba repugnantia inter ſe paribus vocibus colliduntur, vel paria paribus opponuntur, ut eſt Ciceronis: *domus tibi deerat, at habebas. Pecunia ſuperabat, at egebas.* Aut ſi dicas: *In pace ad vexandos cives acerrimus: in bello ad expugnandos hoſtes inertiſſimus.*

Ἰσόκωλον eſt æquatum membris: quod fit non in pugnantibus inter ſe verbis, ſed paribus exæquatis, ut ſi dicas: *Claſſem ſpecioſiſſimam, & robuſtiſſimam extruxit: Exercitum pulcherrimum & fortiſſimum legit: Sociorum maximam, & fideliſſimam manum comparavit.*

Pariſon proprie æquatum. Hæc figura differt a ſuperiore, quod ibi omnia membrorum genera paria ſunt numero, hic uno vel altero addito in quovis loco cætera excurrunt.

Homoeoptoton ſimile caſibus: Nam ex eo nomen accepit, quod cola omnia in eoſdem caſus cadunt, ut eſt: *Huic ſocios veſtros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis, ut in tumultu eſſetis volenti.*

Homoeoteleuton, ſimili modo determinatum: differt a ſuperiore, quod illud & caſu, & ſono ſimili poſtrema verba determinat; hoc vero ſoni tantum ſimilitudine, ſub quacunque verbi enunciatione componitur.

Paronomaſia, levis immutatio verbi, ac nominis, id eſt, cum ſyllaba aut litera mutata, diverſa ſignificat, ut ſi dicas: *prætor eſt vel potius prædo.*

Ploce, id eſt, copulatio, in qua idem verbum aut nomen continuo poſitum, diverſa ſignificat, ut eſt: *Sed tamen ad illam diem Memmius, Memmius ad illud tempus, Memmius in alio.*

Palilogia, iteratio: Hæc figura repetito verbo aut nomine, non diverſa vult intelligi, ſed vehementius repetita ſignificat, ut eſt: *Nos, nos, dico aperte, nos conſules deſumus.*

Epanalepſis eſt repetitio: hæc figura a ſuperiore diſtat, quod illa eadem parte orationis repetita conjungitur, aut uno, alterove verbo interpoſito: at hæc non una parte interpoſita orationis, ſed prout libuerit ſociatis verbis, ut eſt: *Non poteſt, jam non poteſt hæc libera civitas eſſe.*

Anadiploſis eſt replicatio optima, cum ea quæ in priore membro poſtrema ponuntur, in poſteriore prima repetuntur, ut eſt illud Terent. *Negat hanc ſibi cognatam Demipho: Hanc Demipho negat eſſe cognatam.*

Proapodoſis redditio orationis, id eſt, cum nomen in poſtrema parte membri, aut eadem, quæcunque pars orationis redditur, ex quo idem membrum coepit, ut ſi dicas, *publicas tibi calamitates immutare debes reſpublica.*

Epanaphora relatio, quotiens per ſingula membra eadem pars orationis repetitur, hoc modo: *Verres calumniatores opponebat: Verres de cauſa cognoſcebat: Verres pronunciabat.*

Antiſtrophe converſio, hæc figura hoc differt a ſuperiore, quod illa ab eadem parte orationis ſæpius incipit: hæc in eadem terminatur, ut eſt pro Fontejo: *Maximus numerus e Gallia peditatus, ampliſſima copia e Gallia, equites numero plurimi e Gallia.*

Symploce connexio: nam & incipit ſæpius ab una parte orationis, & totiens in unam atque eandem deſinit, ut eſt: *Quis legem tulit? Rullus. Quis decemviros quos voluit creavit? Idem Rullus.*

Polyptoton ex pluribus caſibus, cum ſæpius initium ab eadem parte orationis fiat, illa ipſa pars declinationibus, aut numeris immutatur per caſus, ut eſt: *Senatus juſſit, ſenatui placuit, ſenatum certum eſt præcepiſſe, a ſenatu delectus eſt.*

Synonimia eſt communio nominis, quotiens uno verbo non ſatis dignitatem rei, aut magnitudinem demonſtramus, ideoque ad eandem ſignificationem plura conferimus.

Tautologia eſt eadem pluribus verbis ſignificatio. Hoc differt a ſuperiore, quod ibi ſingulis verbis eadem res, in hac plurimis ſignificatur.

Climax eſt aſcenſus, ut eſt Ciceronis pro Milone: *Neque vero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit: Neque ſenatui modo, ſed etiam publicis ſociis & armis. Neque his tantum, verum etiam ejus poteſtati, cui ſenatus totam rempublicam commiſerat.*

Aſynthethon eſt ſolutum, ut ademptis conjunctionibus quibus verba aut nomina connectuntur, ſingulatim unumquodque nunciamus, ut eſt: *Expecto vim edicti, ſeveritatem prætoris, faveo oratori, cupio ſupplicio octuplo damnari Aphronium.*

Diezeugmenon disjunctum appellamus, cum diverſis redditionibus verborum cola disjungimus, ſive duo, ſive plura, hoc modo: *Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præſidio communient, Nuceriam cum hac multitudine ſuorum obtinebunt, cætera oppida præſidiis devincient.*

Antizeugmenon injunctum. Hæc figura a ſuperiore hoc differt, quod ibi ſingulis membris ſingula diverſa redduntur: hic plura in uno conjungimus, ut eſt: *quorum ordo ab humili fortuna, ſordida, turpi ratione abhorret.* Hoc enim poſtremum, *abhorret*, prædicta conjunxit.

Pleonaſmos eſt plus neceſſarium, cum verba quædam dicimus non enunciandæ rei neceſſaria, ſed magnitudinis cumulandæ, ut ſi dicas: * *Antonius ille*, cum ſuffecerit nomen dixiſſe, ad amplitudinem adjicimus, *ille*. *al.* Cato.

Eclipſis eſt detrectatio, contraria ſuperiori figuræ, cum verbo aliquo minus dicto, rem ſentiendam potius prætermimus, ipſa celeritate gratiſſimi. Hæ ſunt elocutionis figuræ, quas quidem non oportet velut ſtudioſe copulatas in unius conceptionis ſententiam conglobari.

De Memoria.

Nunc ordo præcepta memoriæ ſubminiſtrat, quam quidem conſtat eſſe naturalem, ſed & arte adjuvari poſſe non dubium eſt. Hæc antem ars brevibus præceptis, ſed magna exercitatione formatur: Cujus * artis hoc munus eſt, ut non tantum firma, verum etiam celeri comprehenſione res verbaque percipiantur. Tenenda vero ſunt non *al.* partis.

non ea tantum quæ a nobis inventa ſunt, ſed etiam quæ ab adverſario in agendo tractata ſunt. Simonides hujus rei præcepta inveniſſe perhibetur, poeta, idemque philoſophus. Cum enim convivii locus ſubito corruiſſet, nec poſſent propinqui obtritos internoſcere, diſcumbentium ordinem, nominaque memoria recordante ſuggeſſit: Quo admonitus intellexit ordinem eſſe, qui memoriæ præcepta conferret. Is vero in locis illuſtribus meditandus eſt, in quibus ſpecies rerum, ſententiarumque imagines collocandæ ſunt, veluti: *nuptiarum*, *velatam flammeo nubentem*, aut: *homicidæ*, *gladium*, *vel arma detineat*. Quas ſpecies locus tanquam depoſitas memoriæ reddat. Nam ſicut id quod conſcribitur cæra continetur, & literis: ſic quod memoriæ commendatur in locis tanquam in cæra, paginaque ſignatur. Imaginibus vero quaſi literis rerum recordatio continetur: ſed ut diximus, magnam exercitationem res, laboremque conquirit. In qua illud obſervari compertum eſt ſolere, ut ſcribamus ipſi, quæ facile volumus retinere: Deinde ut ſi longiora fuerint, ſunt ediſcenda, diviſa per partes facilius inhæreſcunt: Tum apponere notas rebus ſingulis oportebit, his, quas volumus maxime retinere: Nec voce magna legenda ſunt: ſed murmure potius meditanda, & nocte magis quam interdiu maturius excitari memoriam manifeſtum eſt: cum & late ſilentium juvat, nec foras a ſenſibus vocatur intentio. Eſt quidem memoria rerum, atque verborum: ſed non ſemper ediſcenda ſunt verba, niſi ſpacium meditandi tempus indulſerit. Sat erit cui res ipſa animo tenuiſſe, præſertim ſi nihil ejus munere naturali provenerit.

De Pronunciatione.

Actionem apud veteres appellabam, quam nunc pronunciationem vulgo dici non neſcio. Ea præſtat oratio, ut concilietur auditor, ut ad fidem perſuaſione ducatur, ut animorum motibus incaleſcat. Ejus partes ſunt tres, vox, vultus, geſtus. His, ut plerique putant, cultus vel habitus oris accedit. Vox & natura conſtat, & quadam ſcientia modificata ſervatur. In natura qualitas vocis, & quantitas diſpenſatur. Scientia vero quomodo ea * utaris aſſequitur, & quid oporteat obſervare. Bonitas vocis *al.* cauta res.
conſtat claritate, firmitate, ſuavitate: quæ omnia nutriuntur, cibi, potus, coitus obſervantia, præcipueque ut corpus deambulando moveatur, intra breve ſpacium reditu maturato, qui motus cum digeſtionem facile præſtat, ſine dubio purgat. Et vocem nimia excurſio, vel longa deambulatio extenuat, ac fatigat. Poſt hanc deambulationem ſtatim nos ad ſtudia conferamus, priusque quam ſit dicendum, vocem lectione coloremus. Nec ab initio clamandum, ſed tenui murmure inchoandum: quo in ſimilem vocem poſſis efferre. Ad curandam autem vocem plerique pertinere dixerunt, ut ſedentes pauciſſimos verſus lenta, & gravi proferant voce. Deinde per gradus paulatim erigant ſonum, per eoſdemque gradus recolligatur oratio, quæ ſine damno ad murmur uſque perveniat. Vultus vero pro ſententiæ dignitate mutandi ſunt: ſed non ita, ut hiſtrionibus mos eſt, qui ora torquendo ridiculos motus ſpectantibus præſtant. Significanda enim non ſpectanda ſunt iſta, quæ actio vultuſque commendat: ſed oculorum in hac parte magna moderatio eſt, qui tum hilaritate, tum intentione, tum minaci moventur aſpectu. Nec nimium gravioribus ſuperciliis premendi, aut petentibus frontem nudandi ſunt oculi: quod in Piſone Tullius amare vituperat: Nec mollius agitandi ſunt geſtus, aut muliebriter latera deducenda ſunt: nec jactanda deformiter cervix, ne in illas Hortenſii-deducatur illecebras, quibus etſi venuſte tamen non videbatur uti viriliter. Ad ſummam non is geſtus oratori tenendus eſt, quo ſcænæ placere videntur actores.

Digitized by Google

ctores. Manus in contentionibus fuſa porrectius: in ſermocinatione vel narratione contracta: præcipueque in hac parte præſtandum eſt, ut deceant cuncta, quod prudentia magis quam ulla præceptionis hujus arte ſervatur.

De Partibus Orationis.

JAm nunc ordo admonet promiſſorum, ut partes orationis excurram: quas quidam ſubtilius duas, alii quinque, nonnulli plures eſſe dixerunt. Qui autem duas aſſerunt: unam, qua docemus judices: aliam, qua movemus, advertunt, & in docendo, tam narrationem, quam confirmationem partes aſcribunt: In movendo autem procemium & epilogum nexuerunt: quia & initio præparandus eſt & commovendus ſententiam prolaturus auditor. Qui vero quinque dixere partes, rationalem ordinem perſequuntur. Nam eſt, exordium, narratio, propoſitio, argumentatio, peroratio.

De Exordio.

EXordium eſt oratio noſcendæ cauſæ præparans auditorem: ejus virtutes ſunt tres, ut attentum, ut docilem, ut benivolum faciat auditorem. Attentum facimus, ſi magnam rem geri, ſi novam, ſi publicam, aut plurimam dicimus. Docilem, ſi de cauſa aliquid ſtrictim quo inſtruamus judicem proferatur. Benivolum, aut a re, aut a perſona facimus. A perſona autem, aut a noſtra, aut judicum, aut adverſariorum. A noſtra, ſi quod favorabile geſſimus * commemoramus: Aut ſi quid obeſt cauſæ diluimus, vel extenuamus. A judicum, ſi eos nobis vel ex cauſæ ipſius blandimentis, vel extrinſecus conciliamus. Ab adverſariorum autem perſona tribus modis, ſi eos in odium, in invidiam, in contemptum adducimus. In odium, ſi ſceleſtos crudeleſve doceamus: In invidiam, ſi eos impotentes eſſe monſtremus: In contemptum vero, ſi humiles.

* al. commendamus.

Cæterum exordiorum genera ſunt duo, Principium, & Inſinuatio. Principium eſt, quo ſtatim ſimpliciter, palamque conciliamus nobis auditores. Inſinuatio, cum inſidioſo exordio judicem circumſcribimus, in quo modi ſunt quatuor. Primus, cum res ipſa mala eſt: Alter, cum adverſum nos judex aliquid contraria opinatione præſumpſit, aut fatigatus eſt, aut acclamatio, vel irriſio ulla intervenit.

Ante cuncta diſcutiendum, quæ ſit forma materiæ: Nam ſunt quinque, honeſta, turpis, dubia, humilis, obſcura. Si honeſta eſt, aut principio non utendum, aut amplificatione exordium concludendum: Si turpis, inſinuatione utendum: Si dubia, benevolus faciendus auditor: Si humilis, attentus: Si obſcura, docilis.

Inſinuatio vero quatuor modis explicatur. Cum aut perſonam rei ſubjectione mutamus, aut rem perſona, aut rem re, aut perſonam perſona. Nam ſi in cauſa meretricis agendum eſt: rem potius judicibus ſpectandam eſſe dicimus: Aut ſi libertus alicujus, aut cliens agat perſonam patroni, non hujus conſiderandam perſonam eſſe admoneamus, atque ita cætera.

Vitia vero exordiorum iſta ſunt: Vulgare, quod in omnes cauſas cadere poteſt: Commune, quo etiam adverſarius uti poteſt. Contrarium, quo melius adverſarius uteretur: Affectatum, quod aut verbis inuſitatis, aut rebus externis profertur. Supervacuum quod neque attentum, neque docilem, neque benivolum facit auditorem. Fugiendum præterea ne ſatis longum & obſcurum ſit.

De

Digitized by Google

De Narratione.

Narrationum genera ſunt quatuor, hiſtoria, fabula, argumentum, negocialis, vel judicialis aſſertio. Hiſtoria eſt, ut Livii: Fabula neque vera eſt, neque veriſimilis, ut: *Daphnen in arborem verſam.* Argumentum eſt, quod non facta, ſed quæ fieri potuerunt, continet, ut *in comoediis patrem timeri*, & *amari meretricem.* Judicialis autem narratio eſt rerum geſtarum, aut veriſimilium expoſitio.

Narrationis autem laudes tres ſunt, ut lucida ſit, ut veriſimilis, ut brevis. Et his contraria vitia vocantur. Lucida eſt narratio, ſi non confuſa, ſi vera, ſi uſitatis ſignificationibus, ſi non longo circuitu rem monſtremus. Veriſimilis, ſi nihil affectate, & quaſi ex natura exponere videantur. Brevis, ſi non ultra quam res exigit, & prolixe fundatur aſſertio.

Narrationum, aliæ ſunt ipſius cauſæ & negocii, aliæ incidentes. Ipſius cauſæ ſunt, ſine quibus res quæ agitur, intelligi non poteſt. Incidentes, quæ aut probationis gratia, aut exempli agendi, aut invidiæ, aut voluptatis extrinſecus afferuntur.

Nonnulli quinque ſpecies narrationis eſſe dixerunt, ut Theodorus Byzantius Græce diſcernit, *προδιήγησιν, ὑποδιήγησιν, παραδιήγησιν, καταδιήγησιν.*

Narrationis etiam elementa ſunt ſex, perſona, cauſa, locus, tempus, materia, res.

Item narrationum, aliæ continuæ, aliæ partiles vocantur. Continuæ, quæ perpetuo contextu ſine ulla interruptione dicuntur: Partiles, quibus, vel argumentum, vel digreſſio aliqua interponitur. Narramus autem modis ſex: aut augentes aliquid, aut tenuantes, prætereuntes, aut * moventes, docentes, gratiam, vel invidiam comparantes. *al.* monentes.

Poſt narrationem quidem digreſſionem, quam Græci *παρένθεσιν* vocant, oportet adjungere: quo vel incitamus judices, vel delinimus. Sed quoniam pars orationis non eſt, & non ſemper arripienda eſt, eam placuit præterire.

De Propositione.

Propoſitio aut noſtra eſt, aut adverſariorum, aut communis. Noſtra, ut: *Cadem objicio.* Adverſariorum, *cadem me feciſſe dicit.* Communis, *uter noſtrum cadem admiſerit quæritur.*

Propoſitiones autem principalium quæſtionum ſunt, aut incidentium, aut ſimplices, aut conjunctæ. Simplex, ut: *Luxurialis es, meretricem amas.* Conjunctæ autem per partitionem maxime proponuntur, quæ dupliciter fiunt, aut enim ſimpliciter quid dicturi ſumus oſtendimus, aut ante, quid nobis cum adverſario conveniat, quid in dubium vocetur, edicimus.

Propoſitiones, aut nudæ ſunt, aut rationi ſubjectæ. Nudæ, ut: * *affectaſti tyrannidem.* Rationi ſubjectæ, *Affectaſti tyrannidem: arma enim domi habes.* Omnes autem ſumuntur, aut ſimpliciter, aut per inductionem. Simpliciter, ut ſi dicam: *docebo proditorem:* Per inductionem, ut ſi ſuperioris meminimus, & ſequentem introducimus, ut ſi dicas: *quoniam docui injuſtam legem, docebo inutilem.* Proponimus autem, per conceſſionem, aut per præteritionem. Per conceſſionem, cum gratiam facientes ejus quod diximus prius, aliquid introducimus, ut ſi dicas: *Concedo interim occiſum: ſed ab hoc interemptum nego:* Per præteritionem, cum ita tranſimus ad alteram propoſitionem, ne ſuperiorem interim concedamus, ut ſi dicas: *Nunc quoniam docui ignominioſo actionem de privatis rebus tantum negari, docebo de proditionis crimine non negari.* *al.* affectas.

De Partitione.

PArtitio eſt, quæ ordinem totius diviſionis breviter comprehendit, ut eſt pro Quintio: *Negamus te bona Publii Quintii poſſediſſe ex edicto prætoris.* Et primo ſic incipit: *Nullam cauſam fuiſſe poſtulandæ proſcriptionis.* Huic ſubjicit: *nec ex edicto poſſideri potuiſſe*; ad extremum: *nec poſſeſſa eſſe.* *Hæc*, inquit, *tria cum docuero, perorabo.* Animadvertis corpus totius orationis per hæc tria liniamenta digeſtum eſſe. Talis autem debet eſſe partitio, ut ſingulæ partes ejus plurimas quæſtiones in ſe contineant. Nam ſi fuerit per incidentes quæſtiunculas derivata, onerabitur ipſa partitio: & ex hoc rebuntur judices rerum copiam fugiendam. Ideo & Tullius in eadem Quintiana ſic partitus eſt, ut ſingula capita plures quæſtionum articulos continerent. Etenim primum illud: *non fuiſſe cauſam poſtulandæ * proſcriptionis.* Vide quanta contineat: *quod pecunia * debita Sexto Navio non fuerit, & aliter agi oportuerit: quod Quintius vadimonium non deſeruerit*; ſecundum, *quod ex edicto poſſidere non potuerit, quod & procuratorem habuerit: & abſens defenſus ſit: & non latitaverit: & cæteri creditores Quintii ſint.* Et: *quod ante miſſum ſit, ut fundo communi expelleretur, quam proſcriptio ejus imperaretur. Et quia vi * dejectus ſit contra quam prætor juſſerit* His igitur manifeſtum eſt, intra partitionem quæſtiones eſſe ponendas, quæ in executione ſunt devulgandæ, ut judex & nobis attentus fiat, & promiſſorum copia non gravetur. Illud etiam inſpiciendum, quæ nobis cum diverſa parte conveniant: quæ in controverſiam devocentur: & ea quæ conveniunt, tunc numeranda ſi nobis proſunt, ut Cicero pro M. Rullo ait: *Damnum paſſum eſſe M. Rullum, convenit mihi cum adverſario, ut hominibus armatis rem geſtam eſſe non inficiantur: A familia Publii Fabii commiſſam negare non audent: an dolo malo factum ſit, ambigitur.* Vides ergo hoc in partitione a conceſſis duxiſſe, quod ſibi prodeſſet.

al. ſuperſcriptionis.

al. dedit.

al. vi de vita ſit ejectus.

De Argumentatione.

ARgumentatio eſt elocutio, qua argumenta ipſa verbis exequimur: Argumenta vero, quibus cauſa probatur. Argumentatio dividitur in duas partes: in confirmationem & reprehenſionem.

Argumentorum genera duo ſunt: artificiale & inartificiale. Sed artificiale locos habet quatuor, ante rem, in re, circa rem, poſt rem. Ante rem vero dividitur in locos ſeptem: a perſona, a re, a cauſa, a tempore, a loco, a modo, a materia. In re autem loci ſunt duodecim: a toto, a parte, a genere, a ſpecie, a differentia, per ſeptem circumſtantias: Qui locus recipit in ſe etiam a majore ad minus, & a minore ad majus, a proprio, a diffinitione, a nomine, a multiplici appellatione, ab initio ad progreſſionem, vel profectum, a profectione, ab initio vel conſummatione.

Circa rem loci ſunt decem: A ſimili, cujus ſpecies ſunt quatuor: exemplum, ſimilitudo, fabula, imago, id eſt, veriſimile, * quod de comoedia ſumitur. Addunt quidam & apologos, ut ſunt Æſopi. Ergo circa rem locos exequar: qui ſunt a diſſimili, a pari, a contrario, per propoſitionem & negationem, ad aliquid, quod figuratur caſibus quatuor: genitivo, dativo, accuſativo, ablativo. Ab inter ſe collidentibus per * habitationem & amiſſionem, a majore ad minus, a minore ad majus, a præcedenti, ab eo quod ſimile eſt, vel a conjunctis, a conſequentibus.

al. quæ

al. habitum.

Poſt rem loci ſunt duo: ab eventu, & a judicato. Sunt alii loci ἀπὸ τῆς συζυγίας, id eſt, a conjugatione, ſive a conjugatis quod quaſi junctum eſt perſonæ qualitati, ut *eum qui hoſtilia ſentiat hoſtem eſſe dicamus.* Item a qualitate, ut: *ſi iracunde fecis,*

fecit, ſine ratione fecerit. A quantitate, ut: *ſi ſervus eſt, eodem modo factum ſit.* A conjunctis, id eſt, ἀπὸ τῶν πτώσεων καὶ συνθέτων, ut: *faſces & toga, ſella curulis, magiſtratuum ornamenta ſunt.* Item a partitione, id eſt, ἀπὸ τῆς διαιρέσεως. Per omnes circunſtantias, id eſt, cum partimur perſonas, tempora, &c. quæ varietas grata diſcriminat.

Inartificialia dividuntur in præjudicia, in rumores, in tormenta, in tabulas, in jusjurandum, in teſtes: quæ ſimiliter quemadmodum & artificialia tractat orator. In argumentis autem cavendum eſt, ne in aliqua parte nobis noceant, ne inter ſe diſcrepent, ne vulgaria ſint, ne cum adverſario communia, ne alte repetita, aut ſupra dignitatem cauſæ, aut infra dignitatem. De confirmatione breviter memoravi, nunc reprehenſionis præcepta videamus. Reprehenditur enim actio adverſarii,
aut * redarguendo, cum aut totum argumentum, aut partes ejus contrafacere mon- *al.* rem
ſtrabimus: Aut repugnando, cum docemus falſa eſſe, pro veris aſſumpta, vel ex his arguendo.
non effici: Aut compenſando, ſi contra argumentum, quod adverſum nos eſt, aliud opponamus.

De Quæstionibus.

Quæſtionum duo ſunt genera: Dicitur enim προηγούμενος, quæ a nobis inducitur ut confirmetur: Ab adverſariis autem, quæ infertur & repellenda eſt, igitur di-
citur * ἐναντία. Verum ſuperior, quæ a nobis quæſtio infertur, modis fit duobus, *al.* ἀναγ-
ut aut ſingulatim ſeparatæ inducantur, aut plures conjunctim. Ducimus autem eas καῖα.
varie, aut per ſimplicem propoſitionem, aut per partitionem, aut per figuras, quas διανοίας dicunt; qui locus multiformis eſt: Nam pene tot ſunt occaſiones inducendæ quæſtionis in hoc genere quot ſunt figuræ ſententiarum. Fit enim & per reſolutio-
nem, id eſt, κατὰ * ἀνάλυσιν, aut per præteritionem, aut per conceſſionem, aut per *al.* διάλυ-
reprehenſionem, aut per ſejunctionem, aut per adjunctionem, id eſt ἀφορισμόν, aut σιν.
per admonitionem, aut per diſſimulatam propoſitionem, aut per repetitam, aut per
inſtructam, aut per partitam, aut per ſimilitudinem ſuperioris quæſtionis, aut reſpon- al. deni-
ſionis, aut per inverſionem, id eſt, cum primam illam quæſtionem tractamus, quæ que pri-
ſecunda eſt, * dehinc primam. Et eam quæſtionem, quam adverſarii intulerunt iiſdem ma.
modis refutare poſſumus, & adjicere ſolemus, cum aliquid aut obſcure adverſarius *al* deſunt
poſuerat: aut agendi potius cauſa dixerit quam probandi, aut cum * per hypopho- hæ voces
ram gradum facimus noſtræ propoſitionis, aut cum adverſarii propoſitionem in noſtram *per hypophoram.*
partem convertimus, quam periſtrophen vocamus. Aut cum ſecunda propoſita * quæſti- *al.* quæſti-
one, primam tractamus: Et hoc faciendum, vel cum elegantiam varietatis affectamus, vel onem.
cum prima quæſtio adverſus nos valde facit, & non eſt in primo loco ponenda. In hypophora cavendum eſt, ne plene, & copioſe ponatur, quanquam aliquando irridendi adverſarii cauſa,
de quo nulla quæſtio eſt, exaggeranda a nobis eſt, ut * quid diſcrepet, oſtendamus. *al.* quod

Hypophoræ tribus modis imminuuntur, adjectione verborum, immutatione, detractione.

Hypophora autem eſt intentio adverſæ partis: antipophora eſt reſponſio ejus.

Anacephalæoſis eſt veluti a capite cauſæ brevis repetitio quæſtionum. Anacepha-
læoſi non ſemper utendum eſt, * ſed quando aut partitionem fecimus, aut quando *al.* videli-
in multas quæſtiones cauſa proceſſerit: ita tamen, ut ſummam cujusque rei non partes cet,
partium retexamus, qua quidem utemur etiam in alia parte orationis, cum judicis memo-

memoria fortaſſe ſuccumberet: quæ res tunc Epimeriſmos vocatur. Anacephalæoſis tamen nulla pars orationis eſt, ſed epilogi quædam portio.

Epilogus enim tres habet partes, enumerationem prædictam, indignationem, quod * δείνωσιν dicimus, miſerationem, quam οἶκτισμα vel ἔλεος memoramus, ſed dinoſis ex locis argumentorum. Nam his non tantum res probamus: verumetiam augemus. Sed conqueſtio, id eſt, miſeratio his locis argumentorum ſumitur, quibus & indignatio. Peroratione tamen non in fine tantum orationis utendum, ſed ubi materia permiſerit, id eſt, in digreſſione principiorum, aut narrationis aſſiduæ, ſed & quæſtionum nonnunquam. In Epilogo generaliter obſervandum, ut brevis ſit: Siquidem commotus judex ſtatim dimittendus eſt ad ſententiam proferendam, dum aut adverſariis iraſcitur, aut tuis miſeretur lachrymis, aut rerum afflictione commotus eſt.

al. ictoſin.

Sic adhuc aſſerenti innuit ipſe Cyllenius, ut ad germanarum coetum nubentiſque tranſiret obſequium. Quo conſpecto, aſſerta determinans, ad Philologiæ conſeſſum fiducia promptiore perrexit, ejusque verticem deoſculata cum ſonitu: nihil enim ſilens, acſi cuperet, faciebat, ſororum ſe conſortio, ſocietatique permiſcuit.

Tandem loquacis terminata pagina
Aſſerta curſim, quæ tamen voluminis
Vix umbilicum multa opertum faſcia
Turgore pinguis infuit rubellulum.
Quod ſi probatur, & caret faſtidio
Nonnulla promet quæ novella texuit,
Deditaque fient quæ vetuſtas præterit,
Sin ſanna typhi naris imum torſeris:
Pigebit arma horruiſſe Cælites:
Formidiniſque tunc locus movebitur
Sylvane falcem cum petis Saturniam.
At tu reclamans Rhetorum ſacrum tuba
Clangore verſo Tulliana percrepans
In caſtra abibis, quo nec oſor invidens,
Nec livor ater te ſequatur præcluem.

FINIS.

INDEX

Digitized by Google

INDEX AUCTORUM

IN HOC RHETORUM VOLUMINE

MEMORATORUM.

A.

ÆSCHINES. 410.
APOLLODORUS. 320.
ARISTOTELES. 3. 7. 121. 130. 185. 349. 351.
AUGUSTINUS. 383.

C.

CATO. 252.
CELSUS. 89.
CHARISIUS. 4. 10. 13. 352. ſq.
CHARMADAS. 96.
CICERO 372. 266. 318.
pro Cælio 16. 32.
pro Quintio 16. 30. 41.
pro Ligario 17. 30. 36.
pro Cluentio 18. 30. 32. 34. 35. 260.
pro Cornelio 18. 19.
pro Roſcio Amer. 18. 34. 36.
pro Milone 20. 26. 33. 34. 35. 260. 262. 265. 290. 304. 373.
pro Cæcina 20. 30.
pro Domo 17. 20. 31.
pro Scauro 22.
pro Sext. 30.
pro Sylla 32.
pro Dejotaro. 33. 80.
pro Rabirio 35.
pro Muræna 40.
pro Oppio 80.
de rege Alexandrino 84.
Catil. I. 35.
Phil. II. 30.
in Verrem I. 30. 33. 34. 36.
in Verrem II. 20.
in Verrem III. 27. 36.
in Verrem IV. 31.
in Verrem V. 35.
Divin. in Cæcil. 30. 31. 35.
CLEOCHARES. 4.
CORAX. 203. 410.

D.

DAPHNIDIUS 6.
DEMETRIUS PHALEREUS. 1. 13.
DEMOCHARES. 1.
DEMOSTHENES. 1. 3. 6. 7. 8. 9. 12. 14. 318. 328. 355. 348.
DINARCHUS. 5. 13.
DONATUS 353. 356.

E.

ENNIUS. 32.
EPHORUS 353.
EUSEBIUS 353.

F.

FRONTO 410.

G.

GORGIAS LEONTINUS. 22. 204. 353.
GREGORIUS MAGNUS 386.

H.

HEGESIAS. 3. 4. 8. 12.
HERENNIANUS RHETOR. 67.
HERMAGORAS. 60. 121. ſqq. 129. 204. 319. 320. 321. 322. 324. 327.
HIERONYMUS 353.
HOMERUS 303.
HORATIUS 41.
HYPERIDES. 2. 7. 8. 10. 11. 12.

I.

ISIDORUS. 13.

Digitized by Google

Isocrates. 21. 350. 352. 353. 410.
Iustiniani Instit. 74.

L.

Lucilius. 52. 92.
Lucretius. 122. 167.
Lycurgus. 1. 3. 5. 7. 14.
Lysias. 5. 7. 9. 11. 12. 328. 410.

M.

Marcomannus 68. 119.
Metrodorus. 96.
Myron 8.

N.

Naucrates 353.

P.

Persius. 48.
Plato 319. 320.
Plinius 410.
Pompejus Messalinus, 355.
Probus 356.
Pythias. 4. 5.

Q.

Quintilianus. 348. 353. 366. 367.

R.

Regulus 410.

S.

Sallustius 30. 46. 52. 105. 107. 360.
Scepsias. 96.
Servius 353.
Simonides. 96.
Sosantius 410.
Sosicrates. 3. 12.
Stratocles. 4. 14.

T.

Terentianus 353.
Terentius. 24. 33. 34. 40. 355. 373.
Theodectes 353.
Theodorus. 70. 321. 322. 323. 353.
Theophrastus. 3. 351. 353.
Thrasymachus 353.
Timarchus. 14.
Tisias. 203. 410.

V.

Varro. 116. 353.
Victor 353.
Victorinus 353.
Virgilius. 17. 30. ſqq. 36. ſqq. 107. 160. 162. 163. 167. 304. ſqq.

Z.

Zeno. 255. 281.

Digitized by Google

INDEX RERUM MEMORABILIUM
QUÆ IN HOC RHETORUM LATINORUM
VOLUMINE EXPLICANTUR.

A.

ABlativus figurate poſitus 45.
Abſoluta qualitas 137, 388, 62. ejus loci 74, 225, 287, quot modis fiat 62, 63.
Abſoluta conſtitutio 217, 371, 393.
Abſolutio in partitione quid 156.
Accidens 130, 157, 420.
Accuſativus figurate poſitus 45.
Accuſatoris loci 217, 218.
Accuſatoris officium 396.
Actio & ejus partes 431.
Adjunctum negotio 166, 171.
Adminicula ſive ἀφορμαὶ 322.
Admirabile genus cauſæ 143, 372, 397.
Ἄδοξος cauſa 258, 259, 326.
Ἁδρὸν ſive ſublime & amplum genus quotuplex 94.
Adverſarius quomodo in odium, invidiam vel contemtionem inducendus 144, 396.
Ἀδύνατος ſpecies cauſarum ἀσυστάτων 55.
Ænigma 384.
Æſtimator quis 413.
Æternitas 168.
Ætiologia 14.
Affecta 253.
in Affectibus quid præcipue notandum 344. quomodo creſcant 344 ſq. qua ratione validiores fiant 345.
Affectio 163, 164, 170, 248, 249 ſq. 299.
Affectionis, ſtudii, habitus & victus differentia 163, 250, 299.
Affectus quot & quomodo diſponendi 341. undetrahantur 343. ſq ſibi aliquoties vicini *ibid.* certam ſedem non habent *ibid.* quando majorem gratiam habeant *ibid.* ratio eos minuendi 345.
Affectuum commemoratio cur fiat 343. ſpecies 368 utilitas 342.
Aganacteſis 32.
Agnominum rationes 160.
Αἴτιον 54, 73, 323.
Αἴτιον αἰτίου 324.
Allegoria ejuſque ſpecies 383, 384, 385. quam varie deſignat in S. S 385.
Allocutio ſive ἠθοποιία 301, 363.
Allocutionum perſonæ 364. genera *ibid.* proprietas temporum & perſonarum in iis ſervanda 364.
Ἀλλοίωσις 8.
Ἄλογος controverſia quæ 56.
Ἄλογα πλέγματα 55.
Ambiguitas & ejus modi 69, 235, 371. ejus loci 77.
Amphibologia 369.
Ἀμφίδοξος cauſa 259.
Ἀμφίδοξον genus 326.
Ἀνάκλασις 2.
Ἀνακοίνωσις ſive communicatio 32.
Ἀνακοινίτης 31.
Ἀναγκαῖον 7.
Anadiploſis 24, 39, 376, 429.
Ἀνακεφαλαίωσις & ejus præcepta 88, 435.
Ἀναίσχυντος cauſa 55.
Ananeoſis 82.
Anaphora 376.
Ἀνασκευὴ 51, 360.
Anaſtrophe 382.
Anceps genus cauſæ 143, 372, 397.
Animæ conſideratio 102. ſimilitudo 107.
Animus facientis in duobus inſpicitur 170.
Annus magnus 168.
Antezeugmenon 28, 430.
Anthypophora 50.
Ἀντικατηγορία 60.
Ἀντιδιήγησις 81.
Ἀντινομία & ejus modi 69.
Antiſagoge 21, 428
Ἀντιπαραγραφὴ 68, 74.
Antiſtaſis 43.
Ἀντισύφυτα ſpecies cauſarum ἀσυστάτων 55.
Antiſtrophe 25, 379, 430.
Antitheſis 41.
Antitheton 13, 22, 429.
Antonomaſia & ejus ſpecies 381.
Aperta narratio 152
Aphoriſmus vel dioriſmus 32.
Ἀπίθανος ſpecies cauſarum ἀσυστάτων 55.
Ἀπίθανος cauſa 258.
Ἀποδεικτικὸν genus controverſiæ quid 59.
Ἀποδίωξις 32.

Apologi

Digitized by Google

Apologi 146.
Ἀπολογικὸς 79.
Apophaſis 31, 323.
Apophonema 33.
Ἀποπλάνησις 32.
Aporia 12, 31.
Ἄπορος cauſa 54, 257.
Ἄπορον quid 325.
Ἀποσιώπησις 17.
Apoſtrophe 17, 43, 427. num in Narratione locum habeat 82.
Apoſtrophes & metaſtaſeos differentia 43.
Approbatio 188.
Approbatum 183.
Ἀπρεπὴς 55.
Aptom in elocutione quomodo ſervetur 93.
Ἀρὰ 33.
Argumenta, unde ducantur 159, 168.
Argumentandi genera in tabula ſynoptica exhibentur 373.
Argumentatio quid 185, 373, 388, 435. pro Argumento cum reliquis ſignificationibus 176, 192. per complexionem, enumerationem & ſimplicem concluſionem 400. ſq. longa quibus modis concludenda 192. quot modis reprehendi poſſit 199, 200. tripartita, quadripartita, quinqoepartita 188, 189.
Argumentatione onicuique qualis concluſio adhibenda 191, 192.
Argumentationis & argumenti differentia 84.
Argumentationis genera 84. partes 84, 266. ſpecies 389.
Argumentationum variatio 192.
Argumentorum genera 177.
Argumentum quid 149, 389, 419. artificiale 84. de eventu 174. neceſſarium, probabile 177, 179. horum tabula ſynoptica 179, 181. a nomine 399. a ſimilitudine 180. vicinum quæſtioni & contra 190.
Ars quid 102. doplex 164. extrinſecus & intrinſecus 116, 118.
Artis initium & genera 166. & ſcientiæ differentia 164 & virtutis differentia 103.
Artificium quid 163.
Abſoluta qoalitas 415.
Aſpaſiæ colloquium cum Xenophonte vel Xenophontis uxore apud Æſchinem 185.
Aſperæ voces, quæ 425.
Aſſumtio 188.
Aſſumtiva conſtitutio 371, 394. ejos partes 394.
Aſſumtiva qualitas quid 137, 226, 388, 415. ejus partes *ibid.* ejos genera 420 ſqq. ejus loci a parte accuſatoris & defenſoris 137, 227.
Aſyntheton 430.
Ἀσύστατα Græcorum quid 257. quot modis fiant 54, 324.
Ἀσύστατα κατ' ἰσότητα 325. καθ' ἑτερομερίαν 325.
Ἀταξία 74.
Attentio quomodo captetur 144, 397.
Attentus in qua cauſa ſit reddendus judex 264.
ex Attribotis perſonæ & negotio communiter naſcuntor argumenta 213.
Auctores qui de numero oratorio ſcripſerunt 358.
Auctoritas quid 159.
Audacia duplex 113.
Audacis & temerarii differentia 113.
Aoditorum genera 413.
Auxeſis exhortationis & quot modis fiat 115.
Ἄχρωμος ſpecies cauſarum ἀσυστάτων 55.

B.

BEnevolentia quot locis comparetur 144, 145, 397, 432. quibus modis comparetur, com aut turpitudine cauſæ offenſi aut defatigati fuerint auditores 147, 148.
Benevolus in qua cauſa ſit reddendus judex 264.
Βραχυλογία 11.
Brevitas in partitione 156. ejus utilitas *ibid.*
Brevitatis imitatio multos decipit 151.

C.

CÆſaris laus 310.
Cæſum ſeu κόμμα quid 20. 428.
Callidus qui ſit 113.
Caroli M. elogium 390.
Caſus 371, 395.
Cauſa quid 159, 323, 369. impulſiva, ratiocinativa 72. una plores recipere poteſt conſtitutiones 135.
Cauſæ amplificatio & extenuatio qoot modis fiat 396.
Cauſæ mortis voluntariæ quot locis reddantor 76.
Caoſarum genera 387, 388, 391, 397, 413. quo ſenſu a Cicerone quinque conſtituantur 142. modi 258. ſpecies *ibid.* vitia *ibid.*
Cauſativum litis qoid 419.
Characteres elocutionis quot 93.
Characteriſmus 10.
Charientiſmus ſive ſcomma 30, 384.
Chlevaſmus ſive epicertomeſis 30, 52.
Chria 257, 359. ejus partes 358.
Chriæ & Sententiæ differentia 357.
Chriſtianorum de partu virginis & hominibus morti exemtis ſententia 177.
Circumſcriptiones 278.
Circumſtantiæ quot ſint in cauſa 72, 391.
Civilis ratio quid & quotuplex 117 ſq.
Civili ſcientia an indigeat eloquentia 118.
Civitas quid 105.

Clementia

Clementia 408.
Climax 26, 41, 430.
Collectio ſive ratiocinatio 371.
Collectivum quid 373.
Commiſeratio 266.
Commotiones animorum 423.
Comparabile argumentum 183. ejus reprehenſio 195.
Comparatio 137, 138, 146, 363, 371, 388, 394, 415.
Comparationis & conceſſionis differentia 138.
Comparativa ſpecies extra ſcriptum 66.
Comparativæ materiæ quomodo dividendæ 71.
Compenſatio 289. ejus loci *ibid.* præcepta 227.
Compenſativa conſtitutio 217.
Compenſativa qualitas 137.
Complexio quid 177, 178
Complexiva controverſia quid 71.
Compoſitio in elocutione ejusque ſpecies 95, 263. ejus ordo 96. præcepta 425.
Concertativæ cauſæ earumque ſpecies 260.
Conceſſio & ejus partes 138, 231, 371, 388, 395, 415. loci communes accuſatoris & defenſoris in conceſſione 232.
Conciliatio animorum unde fiat 423.
Concluſio quid 372, 388. ejus partes 200, 402. quid in ea obſervandum 199. quando reprehendenda *ibid.* ſimplex 178. ejus reprehenſio 193, 198.
Concluſionis vitium vel apertum vel obſcurum 119.
Confirmatio quid 159, 266, 363, 372, 396. unde ducenda 160, 398, 266.
Conjectura quid 205, 268. omnis aut de re aut de animo eſt 359. perfecta & ejus loci 268. ſqq. incidens 272. quot locis dividatur 74. ſcripti & voluntatis 75. ejus loci 77.
Conjecturæ κεφάλαια 209. argumenta 339. loci 205. modi 60. tempora 128, 359.
in Conjectura eadem eſt judicatio quæ quæſtio 141.
Conqueſtio 200, 201, 202, 403. in ea quid obſervandum 403.
Conſequentia geſtum negotium 175.
Conſilium quid 165, 300, 399. oratoris unde inveniatur 56.
Conſtitutio pars cauſæ 134. ſqq. una alterius commixtionem non admittit 135. generalis ſeu qualitas 126, 127, 128, 223, 371, 392. ejus partes 393. loci 224. definitiva 126, 128, 217, 389. quem locum communem ſuggerat accuſatori 219. defenſori 220. juridicialis 140, 141, 371, 392. abſoluta 223, 231. negotialis 232. aſſumtiva ejuſque partes 232. compenſativa 223. relativa *ibid.* conjecturalis, cur ſic appellata 126, 391. translativa 127, 391. realis *ibid.*
Conſtitutiones principales 125.
Continens ſive συνέχον 324.
Continentia 408.
Contorte dicere quid 156.
Contraria quot modis inveniri poſſint 173.
Contrariæ leges 243, 297, 392, 416. earundem diſceptandarum loci 297.
Contrarium quid 173, 302.
Controverſia aſyſtata 127. ex ratiocinatione 244. figurata 49. triplex hujus uſus 49, 50. conſtituitur partitione 155.
Controverſiæ diviſio quomodo inſtituenda 73.
Controverſiarum genera 57, 58, 388. publica ſeu communia 58. controverſiarum loci 391.
Converſio 197.
Convincibile 373.
Copia quomodo gignatur 90.
Credibilium reprehenſio 193. genera 368.
Crotoniatæ 202.
Cur circumſtantia quænam involvat 321.

D.

DAtivus figurate poſitus 44.
Decorum, πρέπον 263.
Deeſis 33.
Defenſoris loci 217, 219. ſq. officium 396.
Definitio 245. quæ ſit optima 141. quot locis dividatur 74. adverſarii quibus locis deſtruatur 218. legalis 70, 371. quot modis dividatur 77.
Definitionis & deſcriptionis differentia 129.
Δείνωσις, unde ſumatur 89.
Deliberandi gradus 315. rationes 314.
Deliberatio ejusque genera & loci 313. ſq. finis 131, 204.
Deliberationem & demonſtrationem eſſe genera cauſarum triplici argumentatione probatur 130. ſq. 134, 135. ſqq.
In Deliberativo genere quid præcipue cuſtodiendum 317.
Deliberator quis 413.
Demonſtrativa materia quæ vulgo laudativa dicitur 309.
Demonſtrationis finis 131, 204.
Demonſtrativum genus an materiæ Rhetoricæ ſubjectum ſit 121.
Deprecatio 138, 233, 293, 388, 395, 415. ejus præcepta 233. quot modis ei occurri poſſit 293. ejus loci *ibid.*
Depulſio ſ. ἀπόφασις 53, 412.
Derivatio cauſæ 74, 269.

Deſcriptio & ejus modi 364. ejus virtus præcipua *ibid.*
Diabole 33.
Diacope 39.
Διαίρεσις 42. ἀναγκαία, προηγουμένη, μικτὴ 84.
Dialyſis 5.
Διάλυτον 378.
Dianoea 33.
Diaphora 4.
Diaporeſis 18, 427.
Diaporeticum genus controverſiæ 59.
Διασκευὴ 81.
Diaſyrmus 19, 30.
Diatypoſis 18, 428.
Dicæologia 8.
Dictio & diſceptatio quo diſtent 126.
Diezeugmenon 28, 430.
Διήγησις 81. μερικὴ *ibid.*
Differentia 420.
Difficile poteſt ita argumentis torqueri ut impoſſibile videatur 171.
Digreſſio 148.
Diſciplina 123.
Diſparatum 173, 302.
Diſpoſitio 124, 262, 369, 387, 391, 412, 424. ejus modi quot 89, 424. effectus 404.
Diſſimile aliquid eſſe quot modis comprobetur 195.
Diſtributio 154, 155. ejus membra 155. in ea tria ſervanda 155, 157.
Divinatio quid 66. ejus tractandæ loci 76.
Diviſio quid 154.
Diviſionis vitia 74. in ea quid καθόλου obſervandum *ibid.*
Docilis in qua cauſa ſit reddendus judex 264.
Docilitas auditoris quomodo captetur 397.
Δόγματα 180.
Draconis leges 114.
Ductus cauſæ quid 56. quotuplex 56, 418. unde reperiantur *ibid.* ductus & conſilii differentia 56.
Δυσπαρακολούθητος cauſa 259.
Δυσπρόφορον 425.

E.

Eclipſis 430.
Educatio 162.
Egreſſio vel egreſſus 368.
Εἰδωλοποιΐα ſive ſimulacri fictio 363.
Εἰρμὸς 378.
Εἰρομένη λέξις 20.
Ἐμφάνσις num in narratione locum habeat 82.
Ἔλεος quibus modis ſumatur 89.
Ἐλέγχων ἀπάστασις 74.
Ἐλλείποντα quid 54.
Ἔλλειψις 74.
Elocutio quid 369, 387, 391, 412. in quibus conſiſtat 90, 124, 424. qualis eſſe debeat 404. quæ in ea obſervanda 262. ornata & Latina quemadmodum fiat 93. aperta quæ dicatur 93.
in Elocutione id quod aptum eſt, quomodo ſervetur 93.
Eloquentia quid 103, 106. artificioſa 119. major pars ſcientiæ civilis 119. in privatis rebus non eſt periclitanda ſed in publicis 104. an in bello aliquid poſſit 105. primo profuit hominibus 103. quomodo coeperit obeſſe 112, 113. ſola multum obeſt reipublicæ 106. an ſit ars 103.
Eloquentiæ ad actus optimæ rationes 106, 108. vis 109. incommoda 103, 106, 112, 113. commoda 105, 110. ſqq. effectus 102. ſq. partes 387. quare ei ſtudendum 115. ejus laus 104 ejus abuſus unde nati 112.
Enargia 52.
Enochi translatio allegorice explicata 385.
Enthymema 35, 389. 374. quibus partibus conſtet 371.
Enthymematis rhetorum & ſyllogiſmi philoſophorum differentia 87.
Enthymematum genera 87. quid in iis obſervandum *ibid* eorum ἐξεργασία ſive elocutio qualis eſſe debeat 87. ſq.
Ἐνθυμηματικὸν 79.
Enumeratio & ejus modi duo 178, 200. ejus reprehenſio 198.
Epagoge 34. quid in ea obſervandum 87.
Epaminondæ cauſa 187.
Epanadiploſis 39.
Epanodus 42.
Epanalepſis 4, 24, 35, 38, 377, 429.
Epanaphora 25, 38, 377, 430.
Epanorthoſis 41.
Epibole 3.
Ἐπιδιήγησις 81.
Ἐπίθετον inter tropos refertur 381.
Epilogi lacrymis comparati quando proſint vel obſint 345. ratio du lex 368.
Epilogorum partes 88, 436. quid in iis ſervandum 88 ſq. 345, 436.
Epilogus quid requirat ab Oratore 368.
Epilogica quæſtio 74.
Ἐπιμερισμὸς 436
Ἐπίμονος λέξις 428.
Ἐπιμύθιον 356.
Epiphonema 35.
Epiphora 3.
Epiplexis ſive epitimeſis 34, 51.
Epiploce 5.
Epiſtrophe 40.

Epitrochaſmus 17.
Epitrope 35.
Ἐπιχείρημα 87, 374.
Epizeuxis 377.
Erotema 18, 427.
Ἐσχηματισμένον 79.
Ethologia 7.
Ethopoeia 16, 52, 303, 363. ejus genera 303.
Ethopoeiæ quomodo debeant eſſe comparatæ in narratione 265.
Ἦθος & πάθος quomodo differant 368.
Euche 35.
Ἔνδοξον genus 326
Ἐυμεταφορητικὸν quid 79.
Eventus quid 174, 302, 307. ejus diſtinctio 176. eventus rerum naturalis non fortuitus attendendus 174.
Exaggeratio 266.
Exemplabile quid 373.
Exemplum 185, 389.
Exercitatio verbis quid præſtet 90. exercitationis partes *ibid*, ejus vis 406.
Exhortatio & conſolatio ad materiam oratoris non pertinent 121.
Exordiendi officia 264.
Exordium quid 141. ſq. 372, 397, 432, ejus partes 143. ſq. 264, 432. virtutes 146, 432. vitia 147, 264, 432. commune 147, 265. vulgare 147. commutabile 147, 265. perſpicuum 398. per circuitionem *ibid.* longum 264. galeatum *ibid.* contra præcepta 147, 265. translatum 147 ſq. ſeparatum *ibid.*
in Exordio quales ſententiæ debeant eſſe 147.
Expetenda & fugienda 246.
Exutheniſmus 30.

F.

FAbula quid 146, 149, 358. quinam ex vetuſtiſſimis auctoribus ea uſi ſint 358.
Fabulis inter exempla utuntur etiam Oratores 358.
Facti controverſia 391.
Facti & dicti eadem ratio 126.
Facti & rei differentia 128.
ex Factis perſonæ quomodo colligantur argumenta 165.
Factorum genera tria 165. enumeratio per tria tempora *ibid.*
Factum quid 144, 205.
Facultas quid 120.
Facultas & poſſe quomodo differant 212.
Facultas orandi in quibus conſiſtat 387.
Facultatis locus quid requirat ab Oratore 268.
Facultatum genera 170.
Falſi & incredibilis differentia 193. ſq.
Fidentia 247, 407.
Fides quid 159. ethica, apodictica, pathethica 419.
Figura cauſæ 260. negotii 172. controverſiæ 78. per verborum qualitatem 47. per modos temporum *ibid.* per pleonaſmum *ibid.* per adverbiorum qualitatem *ibid.* per eclogam verborum 47. ſq. per eclogam adverbiorum 48. per pronomina *ibid.* per eclogam nominum *ibid.*
Figuræ duplices 15. triplices 216. ſententiarum 15, 49. earum uſus multiplex 50. materiarum 78. per caſus, numeros, perſonas 46. elocutionis & ſententiæ differentia 21, 429. appellationibus propriis carentes 43 ſqq. figuræ S. Script. 375. ſqq.
Figurarum genera 94. ſq. concurſus 28. opera 95. utriusque generis uſus quando & quousque moderandus 27.
Figuratus uſus præpoſitionum *ad* & *in* 46.
Finis ſeu finitivus ſtatus 279, 340.
Finis aut ſimplex aut duplex 280.
Finitio quot modis fiat 61. ſimplex ſeu anaſcevaſtica quid 61. duplex ſeu comparativa & Antioriſtica quid *ibid.* antithetica 62. ex partibus *ibid.*
Firmamentum quid 140, 159, 371, 393.
Fortitudo quid 103, 247, 407. ejus partes 247.
Fortuna 163, 212, 299.
Futuri temporis diviſio 169.

G.

GEnera dicendi 53.
Genitivus figurate poſitus 44.
Genus quid 117, 157, 173, 196, 302, 389, 419. controverſiarum quotuplex 58. ἐθικὸν quid 59.
Geſtio negotii, in ea quinque conſiderantur 167.
Geſtus in pronunciatione qualis eſſe debeat 431.
Γραμμικὸν 79.
Grammaticæ laus 116.
Gratia quid 407. cui habenda 180.
Gravitas 111.

H.

HAbitus quid 163, 250, 299, 399. quare Ariſtoteles omnem habitum in bonis poſuerit 164.
Hiſtoria 149.
Hiulcæ voces quæ 426.
Hominis definitio & deſcriptio 129.
Hominis natura erat bona ſed vitio corporis ad malum declinavit 111.
Homoeon 34.
Homoeoptoton 12, 22, 378, 429.
Homoeopropheron 425.
Homoeoteleuton 12, 23, 378, 429.

Homoeoſis & ejus ſpecies 34, 386.
Honeſti genera 108. ſq. 246.
Honeſtum & utile quomodo ſint miſta 109.
Honeſtum genus cauſæ 142. ſq. 372, 397.
Horiſmus 9.
Humile 143, 372, 397.
Hyperbaton & ejus ſpecies quinque 382.
Hyperbole ſ. Exceſſus 40, 382.
Hypocriſis 51.
Hypophoræ quibus modis & an ſemper inducendæ 86. quæ in iis ſint cavenda *ibid.* quot modis imminuantur *ibid.* quo differat hypophora ab anthypophora *ibid.*
Hypotheſis quid 256, 320, 411. quo differat a theſi 320. unde efficiatur 321. ubi locum habeat 257.
Hypozeuxis 37. 376.
Hyſterologia ſive ὕστερον πρότερον 382.

I.

ICon 34, 186.
Idiotiſmus 32.
Imago 188.
Imprudentia 253, 371, 395.
Imprudentiæ ſive facti abſque conſilio admiſſi modi 170.
Impulſio 167, 205, 252, 396. loci impulſionis 206. loci impulſionis infirmandæ 209. impulſione quomodo utendum accuſatori & defenſori 395.
Indignatio ejuſque præcepta 201, 405. ſq. indignationis & conqueſtionis differentia 201.
Inductio 87, 185, 186. ejus partes 373, 380, 401. inductio quomodo facienda 185. quæ in ea ſint ſpectanda 87, 186. qualis eſſe debeat 401. inductionis philoſophicæ exemplum 185. rhetoricæ 187.
Ingenium quid 114.
Inſinuatio quid 79, 364, 432. quando ea utendum 80, 145, 432.
Intelligentia 247.
Intentio κατάφασις quid 53, 412.
Inveniendi genera duo 139.
Inventio quid 124, 369, 387, 391, 412.
Iræ & iracundiæ differentia 208.
Ironia 17, 30, 51, 384, 427.
Ἰσάζοντα cauſa 54, 257.
Iſocolon 12, 22, 429.
Ἰσχνὸν ſive tenue genus quotuplex 95.
Iudex quis 413.
Iudicatio 140, 219, 371, 393.
Iudicatum 183. quot modis confirmetur vel infirmetur 196, 197. judicatum commune 183. religioſum *ibid.*
in Iudiciale genus nulla res cadit niſi de præterito 128, 387.
Iudicialis generis finis 131, 204, 387.
Iudicis animus infeſtus unde intelligatur 80. judicis officium 396. judicum animi quibus cauſis offendantur 145.
Iuris ratiocinatio quot modis fiat 62. ſq.
Ius in poſterum 66. abſolutum 269.
Iuſtitia quid 102, 247, 407. ejus effectus 110.

K.

Κασύστατοι cauſæ 55.
Καταδιήγησις 81.
Κατάφασις 323.
Κατάχρησις 380.
Κεφάλαιον 323.
Κοινὴ ἔννοια 319.
Κρινόμενον 54, 324, 416.
Κωλυτικὸν 73.

L.

LAbdaciſmus 425.
Latinitas in elocutione quid 263.
Laus 362. ſub quo genere cauſarum contineatur *ibid.* laudis & loci communis differentia *ibid.* laudis & vituperationis loci 249, 362. laudis materia 309. partitio 249.
Legalis conſtitutionis ſpecies quinque 388. legalium conſtitutionum exempla 392. ſq.
Legales ſtatus 67.
Leges quibus modis comparentur 77.
Legiſlatio 365.
Legis quæ vetat major auctoritas quam illius quæ imperat 244.
Legis voluntas quot modis conſideretur 76.
Lemma 140.
Leptologia 16.
Loci conſideratio 167.
Locus communis quid & quotuplex 305. ejus genera 214, 215, 217. cur ſic dictus 214, 361. quando inducendus 215 in eo quomodo progrediendum 361. loci communis & argumentationis differentia 217. locus a conſilio 307. a ſummo ad imum 268. a facto 307. a comparatione *ibid.* ab eventu 308. locus communis a tranſlatione 222. loci communes conjecturæ proprii 216, 217. locus naturalis & qualitativus 253.
Λόγος 322.
Λογικὴ αἰτία 72.
Lycurgi leges 114.

Digitized by Google

M.

MAgiſtri & præceptoris differentia 163.
Magnificentia 247, 407.
Magnitudo 196.
Majeſtatem imminuere quid 340.
Majus & minus 172.
Materia quid 120. quotuplex *ibid.* in omni materia quid quærendum 337. quibus modis conſideretur 73. materia ἔνδοξος, ἀμφίδοξος, παράδοξος, ἄδοξος, δυσπαρακολούθητος 78.
Membra ſingula corporis quomodo in pronunciatione conformanda 101.
Membrum ſeu κῶλον quid 20, 428.
Memoria quid 124, 369, 387, 391, 405, 412. eſt vel naturalis vel artificialis 96. memoriæ artem quis primus oſtenderit 96, 431. memoriæ præcepta 405, 431. quid in ea plurimum valeat 96. quid eam maxime adjuvet 97.
Meriſmus 6.
Metabaſis 8, 43.
Metaciſmus 425.
Metalepſis 322, 380.
Metanoea 6.
Metaphora quid 379. quot modis fiat & unde ſumatur *ibid.*
Metaſtaſis 19, 43.
Metatheſis 39, 428.
Metonymia quid 404. ejus ſpecies 380. ſq.
Miſericordia quomodo movenda 345.
Modeſtia 408.
Modus quid 56, 170. modus in duobus inſpiciendus 170, 301. ejus partes 301. modi bipartita diſtinctio 73. modus in auxeſi facti locum habet, non in narratione ipſa 153.
Μονομερὴς cauſa quæ 54, 257.

N.

NArrandi modi ſex 433.
Narrandi genus quod eſt extra Oratorem 149.
Narratio quid 148, 358, 372, 388, 398. conciſa 80, dilucida 334, 433. veriſimilis *ibid.* probabilis 265. ſupervacua 334. brevis, aperta, probabilis quomodo efficiatur 398. narratio extra cauſam quot modis fiat 148. remota *ibid.* narratio qualis eſſe debeat 81, 265 illius verba qualia eſſe debeant 334. ubi & quomodo finienda 82. quando, quomodo & quo loco ea utendum 80, 81, 154. quando loco non ponatur & quando non narretur ut cauſa poſtulat *ibid.* quando conſumat totam orationem 80 quando obſit & quando nihil proſit 154. narratio oratoria quo diſtet a reliquis partibus orationis 150. narratio quæ verſatur in perſonis exprimendis qualis eſſe debeat 149. a narratione aliquando neceſſe incipere 82.
Narrationes ſæpe multæ in una cauſa 367.
Narrationis præcepta 154. 334. virtutes 149. ſqq. 334, 367, 398. vitia 151. ſqq. genera 81, 148, 433. ſpecies 81, 358, 433. elementa 433.
Natura quid 161, 299. naturæ diviſiones & ſubdiviſiones 161. argumentorum quæ a natura & a numine ducuntur differentia 162.
Neceſſaria in negotio 166.
Neceſſarium argumentum quid 177. quot modis fiat *ibid.* quando & quibus modis reprehendatur 197.
Neceſſitudo 248, 371, 395.
Negotialis conſtitutio 371, 223, 393. ejus loci 225. negotialis & abſolutæ conſtitutionis differentia 226, 232.
Negotio attributa 165, 166, 252, 300. quænam argumenta ſuggerant conjecturæ 211.
Negotium 163, 165. continentia cum eo 300. geſtio negotii *ibid.*
Nitor elocutionis 263.
Nomen quid 160, 299. ejus genera 160. nominis controverſia 391.
Numeri in clauſulis diligenter ſervandi 350.
Numeri figurate poſiti 46.
Numerus oratorius quid 352, ſqq. 380. quare adhibendus & quare eum ſecutus ſit Iſocrates 352. ejus inveniendi princeps Thraſymachus 353. quid in eo vitioſum 351, 353.

O.

OBſcurum genus cauſæ 124, 141, 372, 397. quot modis fiat 143, 397.
Obſervantia 407.
Occaſio & ejus genera 169, 301.
Officium quid 119, 144.
Οἰκονομία quid 262.
Olympionici non bene dicti paradoxi 326.
τὸ Ὄν Græci ſubſtantiæ & accidenti genus ponunt perperam 157.
Onomatopoeia 382.
Opinio 153, 196. quibus modis fallat 207.
Opportunitas loci per quæ conſideretur 168.
Oratio triplex ſoluta, perpetua, periodica 19. ſq. perſpicua 397. inciſim & membratim tractata ubi plurimum valeat 351. vitioſa 368. noſtra quomodo ad autoritatem priſcorum poſſit pervenire 400.
Orationis genera 366. partes 141, 142, 263, 397.
Orator vir bonus & dicendi peritus eſſe debet 369, 387. quando philoſophiæ operam dare poſſit 332.

Oratori tria peculiariter efficienda 366. duo ipſi neceſſaria 121, 124.
Oratoria facultas civilis ſcientiæ pars 119.
Oratoriæ artis inventores 203.
Oratoris artibus quis inſtrui poſſit 332, 257.
Oratoris officium 53, 141, 257, 317, 369, 387. finis 317, 387. proprium 15.
Oratoris, Rhetoris & Sophiſtæ differentia 103.
Ordo quid 262. naturalis & artificioſus 117, 262. animæ 408.
Ordinis naturalis modi 89.
Ὀριστικὴ αἰτία 72.
Ὀρθόπτωσις in narratione quid 265.
Oſtentabile 372.

P.

Παθητικὸν genus quid 59.
Palillogia 23, 38, 429.
Parabola & ejus partes 34.
Παραγραφὴ 68, 74.
Παραδειγματικὸν 79.
Paradiaſtole 2, 42.
Παραδιήγησις 81.
Paradigma ejuſque triplex ratio 34, 386.
Paradoxum quid 326. Paradoxi vulgaris ſignificatio *ibid.* paradoxon ſive hypomone 36.
Paralipſis 17, 427.
Paraſiopeſis 12.
Παρέκβασις vel δίεξοδος 82.
Παρηγμένον 40, 41.
Parentheſis 6, 40, 382.
Pariſon 22. 429.
Παροιμία 384.
Παρόμοιον 377.
Paromoeon 12.
Paromologia 7.
Paronomaſia 2, 23, 40, 377, 429.
Parrheſia 13, 36.
Pars quid 141, 302.
Partes orationis rhetoricæ 78, 372. oratoriæ artis 204.
Particula juris 65. quot locis dividatur 75.
Partitio quid 154, 266, 372, 398. an poſſit induci ante narrationem 82, 83. quid in ea obſervandum 266. qualis eſſe debeat 83, 434. quatuor partes excedere non debet 156. in partitione ad genera potius quam ad ſpecies attendendum *ibid.* quomodo in ea ſervetur paucitas 157. partitio quæ diſtributio dicitur 155, 157.
Partitionis & diviſionis differentia 154.
Partitionis partes & earum effectus 154, 155, 398. genera 83. præcepta 83, 156, 157, 266. brevitas & abſolutio 398. ordo num ſemper ſervandus in executione 83.
Partitione num ſemper utendum 83.
Pathopoeia 36, 303.
Patientia 247, 407.
Pedes ſive metri oratorum 346. ſqq. pedes continui oratori fugiendi 348. pedes qui principio medio & fini maxime conveniant 349. ſq.
Periodus & ejus partes κῶλα 8. κόμματα 20, 428. periodus μονόκωλος num detur 20. ſq. quot membris conſtare poſſit *ibid.* num ſemper periodis utendum 21.
Periphraſis 382.
Περιγραφὴ quid 86.
Peroratio & ejus partes 266.
Perpetuales ſententiæ 93.
Perſeverantia 407.
Perſona quot modis conſideretur 72.
Perſonæ attributa 159, 210, 212, 249. ſq. perſonæ attributis quomodo uti poſſit accuſator in conjecturali conſtitutione 210.
Perſonæ figurate poſitæ 46.
Perſonæ quot ſint in judiciis 395.
Perſpicuitas elocutionis 263.
Πηλικότητος genera 95.
Philoſophiæ partes 107.
Philoſophorum & Chriſtianorum de rebus propter ſe expetendis conſenſus & diſſenſus 408.
Pietas quid 407.
Πίστεις ἄτεχνοι 214.
Pleonaſmus 28, 47, 74, 430.
Ploce 23, 40, 429.
Plus quot modis conſideretur 120.
Ποιότητος genera 95.
Polyptoton 4, 25, 378, 430.
Polyſigma 425.
Polyſyndeton 5. 378.
Polyſyntheton 4.
Poſitio ejusque genera 365. poſitionis & loci communis differentia *ibid.*
Ποσότητος genera 93.
Poteſtas 207. quomodo differat a facultate & voluntate *ibid.*
Præcepta artis ab ingenioſis hominibus caſu obſervata 19.
Prædicata quinque 389.
Præfatio 202.
Prænominum rationes apud Romanos 160.
Præparatio 271.
Præſcriptio 67, 282. quot modis ei occurratur 67. ejus loci 283. quo differat a tranſlatione *ibid.*
Præſens tempus an detur 169. ejus diviſio *ibid.*
Præteriti temporis diviſio 169.

Prætor

Digitized by Google

Prætor quis 221.
Prævaricationis modi duo 154.
τὸ Πρέπον in oratione 263.
Principium in exordio quid 264. principia unde ducantur 79. eorum virtutes & vitia *ibid.* principii & inſinuationis differentia 143, 264. principio aut inſinuatione quando utendum 144, 432.
Proapodoſis 430.
Probabili ſolo omnis fides nititur 177, 179.
Probationis partes 87. probationum expetitio quid requirat 268. quando ceſſet 270, 277.
Procatalepſis 50.
Procataſceve 50, 80, 271.
Prodiorthoſis 16.
Προέκθεσις 80.
Πεπνυμένα 266.
Prohypergaſia 35.
Prolepſis 9, 37, 375.
Pronunciatio 97, 263, 369, 387, 396, 412. ejus effectus 97. præcepta 405. quibus partibus conſtet 317.
Proœmium 367.
Proparaſceve 35, 81.
Propoſitio quotuplex 433.
Propoſitio omnis qualis ſit 84. ubi contineatur 389.
Propoſitio κατὰ συνημμένον 190. κατὰ διεζευγμένον *ibid.*
Proprium 420.
Proſapodoſis 1, 24.
Proſopopoeia 9. ſq. 16, 52. 304, 363.
Protrope 36.
Providentia 247, 407.
Prudentia quid 202, 247, 407. ejus partes *ibid.* prudentiæ ſive facti prudenter admiſſi modi 170.
Prupergaſia 36.
Purgatio 138, 376, 415, ejus modi 170, 231, 388, 395. purgationis tractandæ & ab accuſatore infirmandæ præcepta 231, 232.
Pyſma 18, 428.

Q.

Quæſtio quid 121, 140, 363, 371, 397. civilis 255, 319, 369. ejus partes 255. modi 320. conjecturalis eadem eſt cum judicatione 206. non veriſimilis 74. omnis qualis 86. noviſſima qualis eſſe debeat 88 controverſiæ 126.
Quæſtiones principales & incidentes 412. legales 322. rationales earumque modi *ibid.* quomodo & quot modis inducantur 86.
Quæſtionum genera 388. ſpecies 85.
Quæſtus 163.
Qualitas 126. ſqq. 341. abſoluta 62, 63. aſſumtiva *ibid.* concluſiva 289, 295. juridicialis & ejus ſpecies 137, 415. negotialis 136, 415. qualitas juridicialis & aſſumtiva an faciat ſtatum nec ne 62, 63. qualitatum comparatio 67. injectio 65. injectionis qualitatum dividendæ loci 75. an ad qualitatem referenda ſit demonſtratio & deliberatio 129. qualitatis controverſia 392. qualitatis ſpecies 62, 387, 414. ſq. partes 136.
Quando circumſtantia quænam involvat 321.
Quantitas numeri 76. quot locis dividatur *ibid.* quantitatum comparatio 67, 75.
Quemadmodum circumſtantia quæ involvat 321.
Quid circumſtantia quæ involvat 321.
Quis circumſtantia quæ involvat 321.

R.

Ratio 371, 393. ratio cauſæ 140. civilis quid & quotuplex 116, 117.
Ratiocinatio 167, 185. ſq. 205, 244, 252, 373, 389, 401. ejus loci 206. ratiocinationis infirmandæ loci 209, 210. quomodo cautendum accuſatori & defenſori 396.
Refutatio 360.
Reipublicæ partes 104, 114.
Relatio 138. ſq. 229, 290, 388, 394, 415. ejus præcepta 229. relationis dividendæ loci 74, 75. in ea aliæ conſtitutiones tractandæ & qua ratione 229.
Relativus ſtatus 63, 291. relativa conſtitutio 217.
Religio quid 407.
Remotio 230. ſq. 291, 394, 415. ejus loci 291. quot modis fiat præcepta a parte accuſatoris & defenſoris 230. remotio rei 231, 388. remotio cauſæ 230, 286. quomodo differant remotio rei & cauſæ 395.
Remotivus ſtatus 63.
Renovatio quid 266.
Reprehenſio quid 192, 372, 402. ejus modi 435. loci 192, 402.
Res omnes unde confirmentur argumentando 298.
Res pecuniaria 65.
Rhetorica quid 255, 369, 387.
Rhetorica ars duplex 117. rhetorica & dialectica grammaticæ conjuncta 387. rhetorica unde dicta 387, 390. rhetoricæ artis nimia diſciplina dicentibus obeſt 333. initium 390, 391. ſitne ars an virtus an diſciplina 411. rhetoricæ finis 369, 390, 411 officium *ibid.* materia 118, 390. partes 122. ſq. 412.
Rhetoris officium 122.

Robur

Robur elocutionis 263.
Romana reſpubl. quo præſtiterit Græcis 114. ſq.

S.

SApiens quis 105. ſq.
Sapientia ſola parum prodeſt reipublicæ non tamen obeſt 105. ejus laus 105. poteſtas *ibid*. ſapientiæ & eloquentiæ conjunctio 102. 105.
Sarcaſmus 31, 51, 384.
Scheſis 51, 171. σχέσις ὀνομάτων 377.
Scientia duplex 164. ſcientiæ & artis differentia *ibid*. ſcientia civilis ſapientia & eloquentia conſtat 116. ſcientia oratoris 142.
Scripti controverſia 235. ex ſcripto & ſententia controverſia 393. ſcripti & voluntatis controverſia 68, 236. ſqq. ejus tractandæ præcepta 236, 237. ſq. loci 242, 296.
Scriptionis genera 140.
Scriptura Sacra ceteris omnibus ſcriptis non ſolum auctoritate ſed etiam poſitione dicendi præeminet 375.
Scytharum mos peculiaris 63.
Senſus hominis 182.
Sententia ejusque operatio & genera 359.
Sententiale quid 379.
Sermo, dictio & oratio quomodo differant 187
Servorum initium 163.
Signum 182. quot modis confirmetur 195. ejus reprehenſio 194. 195.
Simile 172. per εἰκόνος 173, 183. per παραβολὴν *ibid* per παράδειγμα *ibid*.
Similis reprehenſio 196. ſimilium & diſſimilium oſtenſio 195.
Similitudo ad id quod ſolet fieri & quod in opinione poſitum eſt tribus modis probabile efficit argumentum 180.
Simon Magus an volaverit 194.
Socrates in diſputationibus ſuis inductione frequenter uſus 186.
Solonis leges 114.
Sophiſtica locutio 403.
Soritici ſyllogiſmi forma 230.
Species quid 419.
Σταδιασμὸς 117
Stadium unde dictum 127.
Status quid 60, 268, 369, 387. ejus genera 268, 339, 371, 387. quomodo facile inveniatur 412, 415. ubi inveniatur 70. quomodo emergat in deliberativo genere 417. in demonſtrativo 418 inter plures quomodo eligendus principalis 70. definitivus 128. finitivus ſeu finis 61, 370. relativus, remotivus, compenſativus 63. ſcripti & voluntatis 371. comparativus in ſcripto 64. negotialis quot modis fiat 64. legalis & rationalis 285, 286. rationales quot 60, 125, 370. legales quot 125, 371. collectivus 77. conjecturalis 60. qualitatis 285, 370. juridicialis & ejus genera 388. incidens 70. contrariarum legum 371. translativus *ibid*. negocialis in ſcripto, cum lex fertur vel rogatio 75. ejus dividendi loci tredecim *ibid*.
Στοχασμὸς 268, 322. στοχασμὸς συγκατασκευαζόμενος 273.
Studium quid 123, 164, 250, 299, 399. ſtudii & exercitationis differentia 106.
Structura verborum & ad numerum concluſio ante Iſocratem quaſi nulla 350. ſtructuræ qualitas tripartita 95. in ſtructura quæ ſint obſervanda 95. qua ſtructura in ſingulis generibus dicendi, partibus orationis & argumentationis utendum ſit 95, 96.
Suaſorium genus 366. in ſuadendo & diſſuadendo tria potiſſimum ſpectanda *ibid*.
Suavitas 111.
Subſtantia 130, 157.
Summa negotii 166.
Sumtum quid 193. quot ſint ſumta *ibid*.
Σύγχυσις 383.
Syllaba qualis ordiendæ orationi conveniat 92.
Syllepſis 37, 376.
Syllogiſmus 185. tripartitus, quadripartitus, quinquepartitus 372. ejus partes 188.
Syllogiſmi eſt id quod longe a quæſtione eſt eidem conjungere 190.
Symploce 25, 430.
Synathroeſmus 1.
Syncriſis ſive Antitheſis 36, 40.
Συνδετικόν 73.
Synecdoche 381, 382, 404.
Συνέχον 54.
Synonymia 26, 430.
Syſcevaſis 11.

T.

TAutologia 26, 430.
Taxis 14.
Temperantia quid 103, 247, 407. ejus partes *ibid*.
Templum Domini quid ſignificet hiſtorice & myſtice 385.
Tempus quid 168. temporis diviſio philoſophica 169. tempus quot modis conſideretur 73. tempus per opportunitatem & per ſpatium 153.
Teſtis officium 396.
Theſis quid 214, 256, 320, 411. Theſeos diviſio 122, ejus differentia ab hypotheſi 320.
theſis

theſis theoretica a materia oratoris removetur Ciceroni 122. practica argumenti locum tenet non materiæ *ibid.*
Theticum genus locorum communium 217.
Τμῆσις 382.
Translatio quid 138, 221, 282, 413. translationis & præſcriptionis differentia 222.
Translatione verborum quot ex cauſis utendum 92. quid in ea obſervandum *ibid.* de honeſtis rebus ducenda 404.
Translationis modi 67. loci 282. ſq. translationis controverſia 392. apud Romanos locum non habuit 221. translatio num ad conſtitutiones referenda 139. num ſit actio *ibid.*
Translativa qualitas 385.
Tropus quid & ejus partes 15, 379. tropi S. S. 379. ſqq.
Turpitudo quot modis cauſæ accidat 145. ejus a cauſa depellendæ præcepta 145.

V.

VBi circumſtantia quæ involvat 321.
Venia purgativa, deprecativa earumque modi 64.
Venialis qualitas 138.
Verba vulgaria, aliena, gentilia, obſcura 91. num obſoleta omnino vitanda *ibid.* quot modis noventur 90, 424. bona & mala quænam ſint 91. antiqua quæ maxime affectanda 92. quæ partes orationis propria verba magis deſiderent *ibid.* verborum conjunctionis præcepta 92, 405. verbis longioribus aut brevibus quando utendum 91. verbis translatis quare utamur 425.
Veriſimilis defenſio 74.
Veriſimilis probatio 269.
Veritas quid 247, 407.
Verum duplex 194.
Victus quid 162, 163, 250, 251, 299.
Vindicatio quid 407.
Vir bonus quis 387.
Virtus quid 102, 407. ejus partes 102, 163. 247, 407. virtutum cauſa frequenter eſt ambitio, licet ipſa ſit vitium 403.
Vita præterita quænam argumenta in utramque partem ſuppeditet 210.
Vituperationis loci 362.
Voluntas 206. voluntatis & cauſæ differentia 206, 207. voluntatis locus quid requirat ab oratore 268. voluntas legislatoris ex tempore ſcriptionis intelligitur 236. voluntas legis quot modis conſideretur 77.
Vox quibus rebus conſtet 97. qunmodo alenda 98, 431. vocis bonitas in quo conſiſtat *ibid.* quomodo cuſtodienda & fracta reſtituenda 98, 99. vocem claram firmam ſuavem quid efficiat 98.
Vtile 314.
Vtilitas honeſtati conjuncta 108. utilitatis genera 117. utilitati duo ſubjacent, incolumitas & commoditas 249. utilitatis locus 261.
Vultus in pronunciatione conformandi præcepta 100, 431,

Y.

Ὑπερβαίρεσις quid 88.
Ὑπερθετικὸν 73.
Ὑποδιήγησις 81.

Z.

ZEugma 37, 375.
Zeuxis pictor 202. ſq. ejus cum Cicerone comparatio 203.

F I N I S.

MAG 2011680

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Google

Digitized by Google